

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guide per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

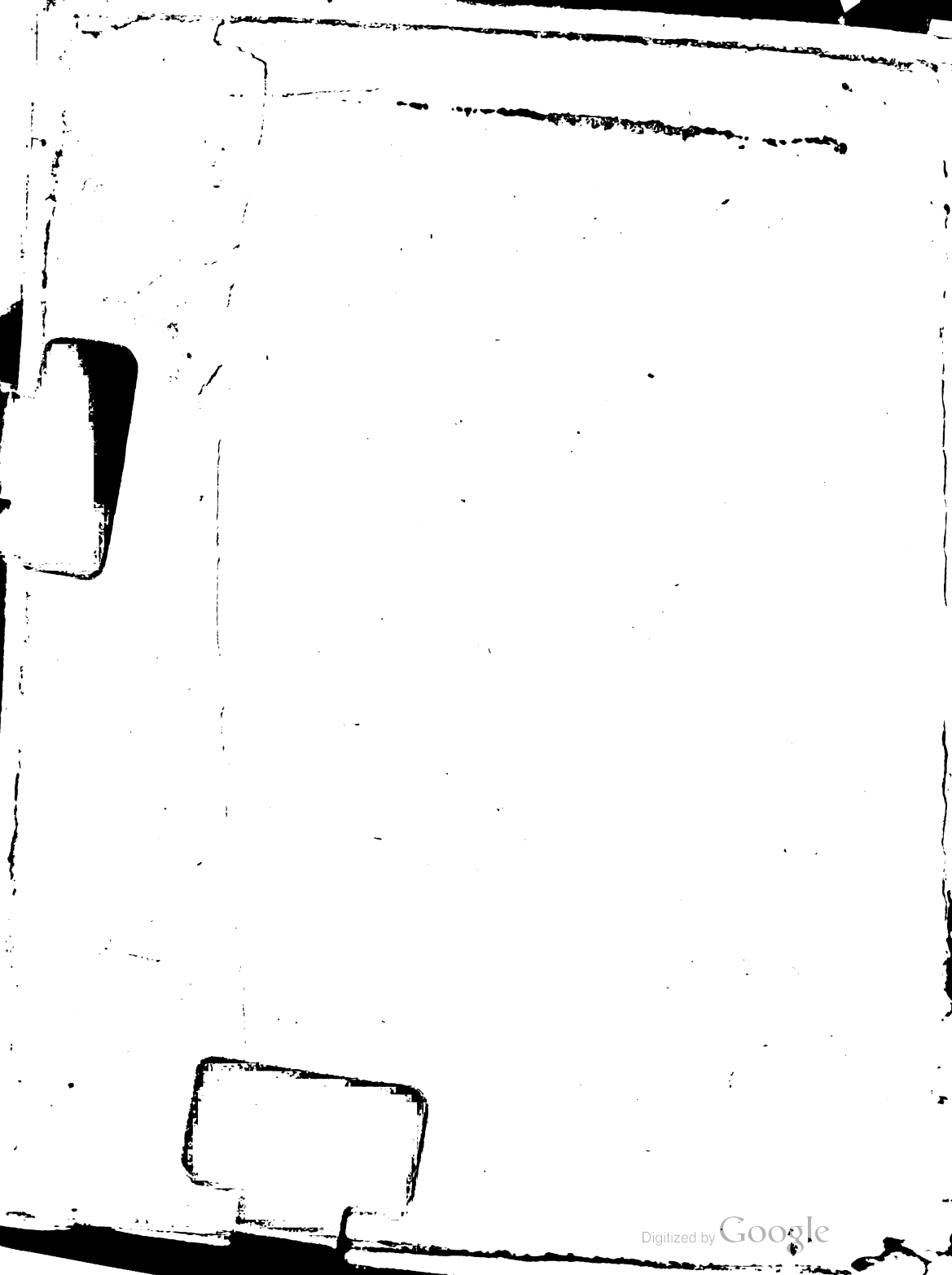
Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

Whitcombiana
Sabia 3
B. 45
1838

3877

38
F
15

Whitlock Plane
Spencer
Scarf.
Paloo
No. 38

CANONES CONCI

LII PROVINCIALIS
COLONIENSIS.

SVB REVERENDISS. IN CHRISTO PATRE
D. HERMANNO S. COLONIENSIS EC
CLESIAE ARCHIEPISCOPO ETC.
ANNO M D XXXVI
CELEBRATI.

Pio VI
2030
174036

ITEM ENCHIRIDION CHRISTIA
NAE INSTITVTIONIS OPVS OMNIBVS
CHRISTIANAE PIETATIS CVL
TORIBVS LONGE VTI
LISSIMVM.

*Diligentiam, qua nos in operis castigacione usi sumus, prudens
lector per se ipse facile (si uolet) animaduertet.*

Indicem in calce quaerito.

clv.
II
38

VERONAE;

APVD ANTONIVM PVTEL
LETVM. M D XLI.

Handwritten signature or note at the bottom of the page.

ILLVSTRISS. AC REVERENDISS. IN CHRISTO

Patri D. Herculi Gonzagæ Cardinali Mantuano, Antonius
Putelleus Bibliopola Clienſis Salutem.

AD librum hunc Canonum Concilii provincialis Colonienſis unâ cum chriſtiane inſtitutionis Enchiridio proximis hiſce annis primo in Germania editum, de-
nuo hic edendum, animum iampridem adieceram. Cum enim a plerisq; uul-
go mirabiliter eum ferri ac laudari uiderem, ſtudioſe q; a multis & piis & eru-
ditis hominibus quotidie in omnibus fere librariorum tabernis flagitari, illud ferre non po-
teram, q; iniquiſimo ab iis, penes quos eſſet, precio eum uendi audieram, atq; adeo ut ple-
riq; & ii præſentim, quorum cauſa potiffimum is ſcriptus eſſet, ab eius emptione detre-
rentur. Itaq; in breuius ipſum aliquânto uolumen reductû, eiſmodiq; quod modico præ-
cio ab omnib. parari facile poſſet, uenalem cogitabam proponere. Cæterum quo minus id
ante hoc tempus præſtiterim, eæ cauſæ fuere, q; neq; uidelicet ita omnium, a quibus eum
cômendari uidebam, iudicio eam fidem tribuebâ, ut cum mihi, tum cæteris, qui ipſum eſſent
lecturi, utile futurum conſiderem, ſi illum edidiſſem, hiſ præſertim temporibus, in qui-
bus in huiſcemodi nouorum librorum editione periculoſe ualde a nobis erratur: neq; a
rebus ad eum imprimendum neceſſariis ita eram paratus, quemadmodum res. poſtulaffet.
Verum ubi ex familiaribus Epifcopi noſtri Veronenſis in ſermone (ut ſi) accepiſſem, opus
hoc duobus ſingulari & erraditione & pietate uiris collegis tuis Contareno Polôq; ita
probatum, ut iſſi omnium primi Epifcopo Roma illud legendum miſerint, ipſumq; Epi-
ſcopum incredibiliter eius lectione fuiſſe delectatum, tum uero ita eius imprimen-
di cupiditate quadam maiore incenſus ſum, ut conſeſſim ſine ulla cunctatione Epi-
ſcopum ipſum adierim, eiq; coram uoluntatem hanc meam expoſuerim. qui cum & me
magnopere, uti negotium aggrededer, eſſet hortatus, & præſenti etiam ope liberali-
ter adiuuiſſet, nihil habui prius, quàm ut enixe operam darem, ut, quoad fieri poſſet, quam
emendatiſſimus ex officina noſtra liber prodiret, caſtigatiorq; aliquanto, quàm ex
ſua, in qua primum in lucem eſt editus, Colonienſi exiuiſſet. Id quod qui exemplar
utrunq; contulerit, ſi non ubiq; (q; nos quoq; homines ſumus) at certe plurimis in locis
uidere nos poterit aſſecutus. Cæterum cum opus ego eximie a laudatiſſimis uiris
laudatum in nomine etiam laudati alicuius uiri uehementer nunc a me cuperem appa-
rere, ſane hoc munere nemo mihi te dignior occurrit optime ac religioſiſſime princeps.
Quem enim aſſidue cum ab alijs plerisq;, tum præcipue a familiaribus Epifcopi noſtri,
quibus cum quotidiana mihi ferè intercedit conſuetudo, Eccleſiæ tuæ Mantuanæ ea pieta-
te audirem præeſſe; ut nihil maiore in ſtudio haberes, quàm ut quæ ad pium Chriſti cul-
tum pertinent, ea uel reſtitueres collapse, uel ſuperiorum temporum uitio depraua-
ta corrigeres, et in priſtinû ſplendorem obſoleta reuocares, gratiſſimum ſine dubio hunc
ce tibi librum hac forma à nobis editum ſpre iudicauit, nō quidem ea re, q; eum me primo no-
uum tibi legē dum oblaturum putarem, quem quidē te, multo ante oportet perlegiſſe, ſed q;
datam ſacer dotibus tuis, quos præter morū ac uitæ integritatē, ſcientia etiam eaz; rer; quæ
maxime ipſorum munus exornat, eſſe excultos cupis, facultatem uideres, per quam modico
adm odum impendio doctrinam eam, quam Paulus ſanam uocat, largiſſime poſſent hauri

re. ² *quæ si hac tempestate, in qua magno cum totius reip. Christianæ malo, veritatem euangelicam tantopere videmus iactari, ex uno aliquo libro, de innumerabili pene multitudine illorum, qui quotidie alii sabalios exeunt, haberi explicata potest, certe ex nullo ea, non meo quidem, (neq̄ enim is sum ego, qui de huiusmodi rebus iudicem me debeam interponere) sed doctorum iudicio, neq̄ comodius, neq̄ expressius, magisue ad normam Ecclesiæ ueris haberi potest, quam ex hoc ipso. usq̄ adeo & necessaria ad ueram pietatem diligenter in eo sunt omnia comprehensa, & superuacanea prudenter reiecta, & perniciose acute animaduersa, scienterq̄ ac sine omni iracundia confutata, ut plane appareat, nihil hic aliud, quam ut ueritas illustraretur, questum: & qui librum hunc penes se habent, cum cæteris omnibus, qui in hoc genere scripti sunt, facile posse carere. Hoc autem eo feci studiosius, q̄ cum intelligere quæ Episcopi nostri in te mira quædã esset obseruãtia, tuq̄ micissim in illum beneuolentia, rē me ipsi quoq̄ credidi gratã facturã, si ex hac sua, qua ad me usus est, hortatione, ad sacerdotes tuos primo, quibus nõ minus quã suis commodatum cupit, fructum sciret aliquem peruenisse. Hoc igitur si tu eo animo a nobis munus acceperis, quo certe nos te accepturum confidimus, nihil erit, quod non posthac tu tuq̄ similes & dignitate & religionis laude excellētes uiri de studio diligētiãq̄ in hoc genere nostra (quoad tamen nobis per facultates licebit) sibi suisq̄ fidenter possint polliceri.*
Vale optime ac religiofissime Princeps. Verone. Cal. Februarii. M D XLI.

HERMANNVS

DEI GRATIA SANCTAE CO-

lonienſis eccleſiæ Archiepiſcopus, ſacri Romani Imperii
per Italiam Archicancellarius, princeps Elector VVe-
ſtaliæ & Angariæ dux, ſacroſanctæ Apoſtolice ſedis
Legatus natus, ac Adminiſtrator eccleſiæ Paderborneſis. &c. uniuer-
ſo clero ac populo prouinciæ noſtræ Coloniſis, ſalutem in do-
mino ſempiternam. Inter innumera huius calamitoſæ tempeſta-
tis aduerſa, quibus iuſto dei iudicio premimur, nihil ita ex eo po-
tiſſimum tempore, quo nos deus optimus, maximus, licet indignos,
adminiſterii episcopalis functionem uocare dignatus eſt, animum no-
ſtrum torſit, q̄ quod uidemus eccleſiæ nauiculam, uelut indormien-
te ipſius Nauclero Chriſto Ieſu, in medijs conſtitutam fluctibus, turbu-
lentiffimarum procellarum impetu, iam nimium diu ſummo cum reſ-
Chriſtiane periculo iactari, nec interim in tanta rerum deſperatione la-
borantibus, ullum alicunde ſalutis portum, in quem ſe tuto recipiat,
Chriſti nauis uel de longinquo adfulgere. Nam q̄ aliquot abhinc annis
pleraq; remedia tentata ſint, id nos diſcruciat magis, quum animadu-
erimus haecenus pene nihil actum, ſed omnino fruſtra laboratum eſſe.
Et quis, quaſo, tam ſtupidus eſt, qui non ſentiat omnem conatum no-
ſtrum idcirco irritum atque inanem fuiſſe: q̄ huc uſque nec ſyncera in
deum fide, nec unanimi uoto indormiſcentem dominum ardentibus
precibus inſclamauerimus, ſed incredulitate torpentes, ac corruptiſſimis
animorum affectibus, ſtudia in contraria currentes non reſpexerimus
roto corde in eum, qui dixit: Venite ad me omnes qui laboratis & onera-
ti eſtis, & ego reſiciam uos. Neq; enim ille uel immemor eſt promiſſi uel
manus eius abbreviata, ut ſaluare non poſſit, qui nō derelinquit omnes
ſperantes in ſe, ſed iniquitates noſtræ diuiſerunt inter nos & illum, atque
utinam iam tandem reſipiſcentes ſtudeamus, repurgatis per dei miſeri-
cōrdiam mentibus noſtris, uel tantillam fidē a domino impetrare, quan-
tula Apoſtoli præditi erant, quum in mari intumeſcenti comprehenſi,
dominum pariter acceſſerunt, atq; in cervicali reclinantem ſuſcitarunt,
inclamantes: Domine, ſalua nos, perimus. Quæ ut tum nō ſatis integra
fuerit, q̄ uiciſſim audirent, Quid timidi eſtis modicæ fidei? tanta tamen
fuiſſe perhibet, ut Ieſus ille ſeruator excitatus ac ſurgens, imperaret uen-
tis & mari, adeo ut ſtatim ſubſequuta ſit tranquillitas magna. Quā in-
ferior ergo illa, licet modica, unanimi tamen diſcipulorum fide, noſtra
erga deum fiducia haecenus fuerit, quam indignos gratia dei pro Apo-
ſtolis, quanq̄ adhuc rudibus, nos hucusq; præſtiterimus, res ipſa actio-
numq; noſtrarū euentus ſatis ſuperq; declarāt. Quid enim tot conſultiō-
nis, tot conuentibus, tot deniq; cum priuatis tum publicis conſultationi-
bus ſuper componendis hiſce fluctibus, non ſemel habitis, aliud effectū
eſt,

est, q̄ quod tempestas propemodum facta est cōcitior: Tandē ad ³ uniuersale Concilium, uti ad ultimum asyllum respeximus omnes, q̄ in primis inuictissimus, perinde ac piētissimus ecclesiæ pugil. Carolus, eius nominis quintus, Romanorum Imperator, semper augustus, autoritate Apostolica indici, magna cum instantia postulauit, beatissimus subinde Pontifex pietissimæ postulationi assentiens, futurū promisit, totus denique orbis ingenti cum desiderio hactenus expectauit, Sed ut non leuis momenti res est, generalem ecclesiæ Synodum conuenire, ita permulta sunt, quæ omnis dissidii parente, diabolo procurante, subinde subortuntur impedimenta, quibus etsi non omnino spes indicendi, cogendiq; Cōcilii, adimatur, tamen res omnium maxime necessaria, in lōgum saltem protrahitur, Nos igitur rationem officii episcopalis nobis concrediti solite animo uersantes, quanq̄ maluissemus rebus labentibus, publico atq; adeo totius orbis Christiani auxilio succurri, q̄ priuatim in prouincia nostra de necessario remedio dispicere, In tam longa tamen expectatione, dilationeq; speratæ opis, nullam excusationē inuenimus, diutius in officio nostro cessandi, maxime q̄ hæresum ac schismatum pestilentissimis, exitiabilibusq; flatibus prouinciā nostram undecunq; idq; agminatim impetentibus, scelerum quoq; ac morum longe corruptissimorum lue ac fluctibus, magis ac magis inundantibus, omnem dehinc moram extrēmi plenam periculi iudicemus. Proinde & diuina uoce cōmoniti, & sacrorum canonum iussu cohortati prouinciale Concilium in ciuitate nostra Colonia Agrippina deo authore, celebrādum indiximus, In quo quorū nobiscum reuerendorum Suffraganeorum nostrorum, Leodiensium. Episcopi ac Monasteriensium. & Osnaburgensium. cōfirmati, Administratorisq; Mindensis ecclesiarum Legati (Traiectensium. interim episcopi procuratoribus, quo minus ad nos se reciperent, inter eundem per obuios milites, quem admodum ipsorum literarū excusatoriarū continebant, prohibitis) simul & cum uenerabili clero nostro, in dei nomine cōuenerint, ipsiusq; dei ac ecclesiæ causam (quantum is, a quo omne datū optimū, ac omne donum perfectum descendit, pater luminum concessit) diligenter pertractarint. Tandem discussis omnibus, quæ repurganda uidebantur, reformationem quam omni ope molimur & ex animo optamus, in Canones quosdam diuinæ legi ac patrum sanctionibus consentaneos contraximus, quos Visitatione dioeceseos nostræ effectui mancipare (quoad eius fieri potest) deo adiutore adnitemur, ut habeat prouincia nostra, donec generale illud indicatur Concilium, aliquantulam saltem opem, qua se aduersus ingruentes ac inundantes dissidiorum fluctus ac scelerū lucem, seruet ac tutetur. Oīa tamē, quæ hoc libello cōtinentur, iudicio sacrosanctæ apostolicæ sedis, quam merito ueneramur, submittentur.

Concilii Colon.

A iii

INDEX TITVLO RVM PRINCIPALIVM ACCA

pitulorum Concilii prouincialis Colonienſis. quæ sub illis ad
Christianæ pietatis augmentū comprehenduntur.

Folio. IX.

DE MVNERE EPISCOPALI.

Officium Episcopi post uerbi prædicationem, consistit potissimum in
impositione manuum, & uisitatione ecclesiarum.

DE impositione manuum, quæ est ordinum ecclesiasticorum colla
tio, ac institutio ministrorum. Cap. i

Ad certū titulū ecclesiæ ministros canonicè deligendos, ordinādosq. ii

Manum nemini cito imponendam. iii

Humani adfectus & uenalitas in beneficiis ecclesiasticis, execrabiles. iiii

Beneficia ecclesiastica, priusquam uacent, nemini promittenda, v

Dignis tantum beneficia esse conferenda. vi

Idoneos tantum in prælatos eligendos esse. vii

In eligendo, ætas, mores, literatura & sacer ordo spectanda. viii

Electionem synceram esse oportere. ix

In confirmatione electionis, quæ expendenda, x

Per patronos idoneos præsentari oportere. xi

Quid incumbat Archidiaconis. xii

Aliquot abusus Officialium inter uisitandum corrigendi. xiii

Omnes qui de beneficiis disponunt, sui officii admonendi. xiiii

Moderatio patronos laicos respiciens. xv

De officio Vicariorum in pontificalibus. xvi

Quid ipsis potissimum curandum sit. xvii

De ætate ordinandorum. xviii

Testimonium uitæ ac doctrinæ per initiandos sacris, exhibendum. xix

De eruditione ordinandorum inquirendum. xx

Videndum quo affectu ad ordines accedatur. xxi

Quanto temporis spatio, ante maiorū ordinū receptionem, initiandi se
psentare debeant. Item, & quid initiandi tū secū allaturi sint. xxii

Quale testimonium adferendum. xxiii

Die Mercurii proxima ante susceptionē ordinum, examinandi, qui ini
tiantur sacris. xxiiii

Neminem ab examinatione immunem esse oportere. xxv

Cuius admonendi sint pridie ordinationis die, mitandi sacris. xxvi

In minoribus ordinibus conferendis, quæ cura adhibenda. xxvii

Ab initiandis nihil exigendum. xxviii

Literæ dimissoriaræ nulli temere concedendæ.	xxix
Tituli ordinandorum diligenter discutiendi.	xxx
Peregrini Clerici quomodo admittendi.	xxxix
Odiosa beneficiorum pluralitas in una eademq; persona.	xxxix
Dispensationes inspiciendæ ut occurratur abusus.	xxxix
In resignatiõibus ac pmutacionibus bñficiõz q̄ cura adhibeda.	xxxix
Præstat paucos esse bonos, q̄ multos inuites sacerdotes.	xxxv
De Visitatione ultimo loco dicendum.	xxxvi

Folio. X I I I.

D E officio priuato ac publico, uitaq; ac morib ⁹ clericor ⁹ gñati. Ca. i	
Vnde clerici appellatio deriuata.	ii
Clericum suo officio intentum esse oportere.	iii
Duplex Clericorum ministerium.	iiii
Biblia a Clericorum manibus nunquam drponenda.	v
De horariis precibus indices perlegendis, & reformandis Breuariis.	vi
Pro cuiuslibet affectu, nõ facile nouãdũ qd i eccliaſtico officio agit.	vii
Quo affectu horarias preces persoluere oporteat.	viii
Summa deuotione missæ sacrum celebrari oportere.	ix
Arguuntur, qui polluta mente altare domini accedunt.	x
Reuidenda Missalia ac Breuaria.	xi
Quæ omitti aut dcurtari, uel organoz ul' cãtoz p̄cetu haud dẽant.	xii
Quemadmodum Missa legenda.	xiii
Quid post eleuationem Eucharistiæ agendum.	xiiii
Organorum melodia quemadmodum temperanda.	xv
Singulis dominicis diebus, quæ ipsis peculiaria sunt officia dicenda.	xvi
Confessio, missæ præambulum, deuote recitanda.	xvii
Cur sacerdos in altari ministrum habeat.	xviii
Omnis cultus diuinus summa cum ueneratione peragendus.	xix
De uita ac moribus clericorum.	xx
Ob quam causam Clerici male audiant ac puniantur.	xxi
Præcipuæ causæ omnis mali tres.	xxii
Ambitionem ac fastum clericali officio maxime repugnare,	xxiii
Oronis luxus Clerico interdictus.	xxiiii
Clerico ñ licet ul' cauponẽ ager, ul' tabernas, nisi necessitatis cã itraf.	xxv
Habitus, seu exterioris corporis cultus modestia, a clericis exigif.	xxvi
Mali exempli est, sacerdotem se uendicare in Capellanum delicato laico aut mulierculæ.	xxvii
Suspecta mulierum cohabitatio Clericis interdicta.	xxviii
Auaritia in clero execrabilis.	xxix
Honesto artificolo uictum quærere Clerico licet.	xxx
Clerici ne mercatores sint, multo minus feneratores.	xxxi
Damnantur Clerici superstitiosi, scurræ, curiosi ac leuicali.	xxxii

D E metropolitâis, cathedralib ⁹ & collegiatis ecclesiis & i his mini-	
De officio Decanorum.	ii. (strâtibus Cap i
De officiis in eiusmodi ecclesiis ministrantium.	iii
De canonicorum uita & officio.	iiii
Quemadmodum preces horariæq; aliæq; diuinæ laudes decantadæ.	v
Inter sacra nihil ne cogitadû qdē, qd̄ dei aut ecclesie oculos offendat.	vi
Decani templi summi potestas in præuaricatores.	vii
Quem oporteat esse uestitum ministrantium in hisce ecclesiis.	viii
Decani undiquaque aduigilabunt.	ix
Ante omnia uero, ut Canonici sacris adsint.	x
Vicarii, ut diuinis laudibus decantandis intersint, adigendi.	xi
Ad personalem residentiam cogendi, quibus hæc per foundationes beneficiorum est imposita.	xii
Lucri tantum causa sacris a esse non oportere.	xiii
Capitula disciplinæ qualiter obseruanda.	xiiii
Officium Decani in rebelles.	xv
Contentiosi ad pacē & concordia per Decanū & Capitulū reuocadi.	xvi
Pœna aduersus contentiosos pertinaces.	xvii
Quo tempore Capitulog̃ quotidianog̃ conuentus obseruadi.	xviii
Volumina statutorum reuidenda.	xix
In Capitulis a iuramento facili exactione temperandum.	xx
Inter uisitadû de moderadis annis (q̄ expectatiæ appellant) uidēdû.	xxi
Non oportere a Canonico recens admissio, pecuniam statutariam dupli-	
catam ob antecessorem exigi.	xxii
Cōmuni necessitati ecclesie, cōmuni cōtributione consulendû.	xxiii
Tribunalia extra templa collocanda.	xxiiii
Optandum ut deambulationes in hisce ecclesiis prohiberi possint.	xxv
Theatrales ludos non inferendos templis.	xxvi
Cuiusdam abusus abrogatio.	xxvii
Processionū Collegiatarū ecclesiarū, q̄ ad maiorē fiūt moderatio.	xxviii
De processionibus non abrogatis.	xxix
Quomodo ad anniuersaria Ep̄orū in maiori ecclesia pueniēdû sit.	xxx
Minora ministeria idoneis cōmittenda ac decenter peragendæ.	xxxi

Folio X X I I.

D E parochis ac eorum uicariis, aliisq; uerbi ministris.	Cap. i
Qui admittendi.	ii
Orandus deus, ut mittat operarios in messem suam.	iii
Vnde dinoscere oporteat Pseudo ecclesiastes.	iiii
Soli autoritate ordinaria cōprobat, ad uerbi ministeriū admittēdi.	v
Qui sunt legitimi parochi, & illorum uicarii, modo tamen hi examina-	
ti prius & admissi sint.	vi
Fratres mendicantes quatenus admittendi.	vii
Quā modestiā fratres medicantes i uerbi p̄dicatiōe seruare oporteat.	viii

Nō ferēdi q in iurisdictionē & potestates temere ad plebē inuehantur.	ix
Abusus est, qui parochio suo officio interdicit.	x
Fratres mendicantes his synodalibus constitutionibus erunt parentes.	xi
Decet quoq; ut fratres eatenus ordinariæ potestati subiiciantur.	xii
De semel certo loco destinatis ac admissis nō temere retrahendis.	xiii
Qui nulla legitima autoritate innixi, se uerbi ministerio ingerunt, uti seditiosi comprimendi.	xiiii
Prohibent oēs apostatæ monachi ignoti ac peregrini spermologi.	xy
De Terminariis quatenus admittendi.	xvi
Priuilegiis fratrum nihil derogatur.	xyii
Monachoz ecclīæ p seculares (ut nocāt) presbyteros gubernandæ.	xyiii

Folio XXV.

D E uita ac moribus parochorum.	Cap. i.
Vita ut doctrinæ in parochio conueniat, necessarium.	i
Pastorem gregis exemplum esse oportere.	iii
Vitanda parochio in primis auaritia.	iiii
Parochi familiam irreprehensibilem esse debere.	v
Parochio luxus omnino cauendus.	vi
Pudicitia seruanda parochio.	vii
Quæ fugienda & quæ sectanda parochio.	viii

Folio XXVI.

D E disseminatione uerbi.	Cap. i.
Quid parochio meditandum.	ii
Fidelitas in primis in parochio requiritur.	iii
Quis sit fidelis uerbi dispensator.	iiii
Omnis scriptura ad geminam charitatem exigenda.	v
Summa euangelicæ prædicationis.	vi
Parochio cautissima sollicitudine in prædicatione uerbi utendum.	vii
Quemadmodum sermo temperandus.	viii
Quid cauendum inter concionandum.	ix
Nihil aut fabulosum aut suspectum adferendum.	x
Loquacitas uitanda.	xi
Quemadmodum parochum aduersus hæreticos pugnare oporteat.	xii
A scommatis & conuitiis abstinendum.	xiii
In contentiosis dogmatibus, quomodo docendus populus sapere.	xiiii
Qualem oportet esse parochum in reprehendis criminibus.	xy
Manifesta reprehensio utriusq; potestatis uitanda.	xyi
Quomodo corripiendi magistratus.	xyvii
Admonendus populus, ut oret pro magistratibus.	xyviii
Notantur qui secus docens.	xix
Summa doctrinæ Christianæ in Enchiridion contrahenda.	xx
Enchiridion quæ docebit.	xxi
Ordo concionandi, quem simpliciores sequentur.	xxii

INDEX CAPITVM

Sanctorum historiae quatenus attingenda.	xxiij
Allegoriae quomodo explicanda.	xxiiij
Quomodo finienda concio.	xxv
Quid recitandum finita concione.	xxvi
Quo, finita concione, populus excitandus ad orandū pro defunctis.	xxvii
Folio	XXIX.
D E administratione sacramentorum.	Cap. i.
Instruendus populus, quid agat in cuiuslibet sacri exhibitione.	i
Quid agatur in baptismo.	iiij
Cuius sint admonendi susceptores infantis.	iiii
Populus docendus, quid uelint externa signa.	v
Quomodo accedendum ad baptismum.	vii
Baptismus in facie ecclesiae peragendus.	vii
In confirmationis exhibitione quid docendum.	viii
Quomodo ad sacramentum confirmationis accedendum.	ix
Cuius sint admonendi susceptores confirmati.	x
De moderandis donariis, quae susceptores infantibus donat.	xi
Docendus populus de signis externis	xii
De sacrosancta Eucharistia.	xiii
Quid docendus populus in huius sacramenti ministracione.	xiiii
Quibus persuasum est utranque speciem, laicum participare oportere, quomodo docendi.	xy
De ueneratione sacrosanctae Eucharistiae.	xvi
Quo tantum miraculū in hoc sacramento fiat, populus docendus.	xvii
Quo admonenda plebs ad sumendam Eucharistiam accedens.	xviii
Qui ad hoc sacramentum participandum admittendi.	xix
Quatenus alteri quā suo parochō confessus, ad Eucharistiā admittendus.	xx.
Intra annum saltem semel communicandum.	xxi
Quoq; admoneri populus, hoc sacrum participaturus maxime debeat.	xxii
Docendus quoq; cur hoc sacrum sub specie panis & uini institutum sit.	xxiii
Quo singulis dominicis diebus plebs ad audiendam missam se praeparabit.	xxiiii
Docendus populus generatim, quid agatur in missa.	xxv
Corripiendus abusus eorum, qui ante finitam missam irreuerter discunt.	xxvi
Docendus populus, quale sit missa sacrificium.	xxvii
Exequiae ac missae pro defunctis, quā, & cum quā admonitione celebrandae.	xxviii
Qui ad exequias euocandi.	xxix
D e poenitentiae partibus.	xxx
Prima poenitentiae pars contritio, in suggesto semper pertractanda.	xxxi
Neminem non ad poenitentiam inuitari.	xxxii
Presbyter qui a confessionibus est, qualis esse debeat.	xxxiii
Quid confitentem docebit presbyter confessarius.	xxxiiii
Remedium pro ratione morbi adhibendum.	xxxv
Nimis anxii, quomodo tranquillandi.	xxxvi

Moderatio in casibus referuatis.	xxvii
Publicæ pœnitentiæ usus in ecclesiam reuocandus.	xxxviii
Recitata confessione, quid agendum per parochum.	xxxix
C In matrimonii sacramento quid agatur.	xl
Quemadmodû monendi suut, qui matrimonium cōtrahere affectant.	xli
Matrimonium tria complecti.	xlii
Piura uotum & in clandestine contrahentes censura.	xliiii
Coniunctio coniugum in facie ecclesiæ peragenda.	xliiii
Peregrinos & ignotos sine legitimo testimonio non coniungendos.	xly
In gradibus cōsanguinitatis & affinitatis cōciliû gnale obseruadû.	xlvi
Ludicra tollenda,	xlvii
C De sacro ordine dictum esse prius.	xlviii
Cur adhibeatur extrema unctio.	xlix
Quomodo impendenda unctio extrema.	l
A sepultura nemo in cōmunionē discedens, repellendus.	li
Quam admonitionem in sepulturis & exequiis fieri oporteat.	lii
Folio xxxvi.	

D E uictu parochorum.	Cap. i.
Parochis uictus necessarius suppeditandus.	ii. (recepturos. iij)
Vicecuratos quos uocat, ex prouentibus ecclesiæ congruâ sustentationē	
Qui ecclias unitas habet, uicariis ppetuis portionē cōgruâ assignare o-	
Vbi redditus non suffecerint, quid agendum.	y. (portere. iiii)
Denarius consuetus, sed duplicatus pendendus.	vi
Laudabilē cōsuetudinē Agrippinæ Colonix per hæc non abrogari.	vii
Folio xxxvii.	

D E constitutionibus ac consuetudinibus ecclesiasticis.	Cap. i
Ieiunia ab ecclesia indicta, reuerenter obseruanda.	ii
Irrisores ecclesiasticorum ieiuniorum reselluntur.	iii
Ecclesiæ constitutionem charitati cedere.	iiii
Quid in ieiunio potissimum spectandum.	v
Redarguuntur qui quadragesimæ obseruationem contempnunt.	vi
Lætanix & Rogationes cur institutæ, & quō pplus admonendus sit.	vii
Processiones intra septa ecclesiarum peragenda.	viii
Admonendus populus, cur feriæ institutæ.	ix
In feriis soli deo uacandum.	x
Dies dedicationis templi extra Coloniam, uno die ubiq; celebrandus, &	
quomodo sit admonendus populus.	xi
Cur templa & altaria consecrentur.	xii
Populus docendus, qd agat & significet in cōsecratione templo & alta	
Cur benedicantur campanæ.	xiii (riumi. xiii)
Docendus populus. ut signatis potius quam signis inhæreat.	xv
Quicqd i cerimonis ad abusum spectat, caute ac diligēter cauendû.	xvi
Cur reconcilietur templum aut cœmeterium.	

INDEX CAPITVM

Quæ pollutio reconciliationem requirat.	xviii
Quorum sumptu & expensis reconciliatio facienda.	xix
Immunitatem ecclesiasticam in duobus potissimum sitam esse.	xx
Quemadmodum fraternitates reformandæ sint.	xxi

Folio XL.

D E uita ac conuersatione monastica.	Cap. i.
Neminem monachismi professione temere alligandum.	ii
Admonedi parentes, ne liberos inuitos in monasteriũ detrudant.	iii
Quo affectu monastica uita amplectenda.	iiii
In monasteriis habendus, qui doceat legem domini,	v
Verbi prædicatorem in monasteriis esse oportere.	vi
Monachi bonæ indolis ad Academias mittendi.	vii
Moniales non esse alligandas, ut nulli quã suo (ut uocant) patri aut præ-	viii
posito confiteantur.	viii
Mutatam esse paulatim faciem monasteriorum, ac usurpatam hospitii-	ix
ius simul cum accessu moderandum.	ix
Visitatio monasteriorum necessaria.	x
Sãptuosi monialiũ Prepositi abrogãdi, & frugales œconomi constituedi.	xi
In monasteriis monialium uictũ ac mensam communẽ esse oportere.	xii
De Præpositis solitarie commorantibus.	xiii
Visitandæ domus fratrum Teuthonicorũ diui Ioh. Bap. & Antonitag.	xiiii
De uita & conuersatione monachorum.	xy
Monachorum studia atq; exercitationes quales esse oporteat.	xvi
Monachos uagos sub custodiam reuocandos.	xvii
Literas priuatas monacho aut monachæ, iniussu Abbatis resignare	xviii
non licere.	xviii
Canonissarum secularium mores reformandi.	xix

Folio XLIII.

D E hospitalibus & orphanotrophiis, aliisque id genus piis locis.	Cap. i.
In hospitalibus in primis animæ curandæ, deinde corpus.	ii
In hospitalia qui recipiendi.	iii
In hospitalia pauperes eius loci, ubi cõstituta sunt, potissimum recipien-	iiii. (tere. y
dos, maxime contagiosis morbis implicitos.	iiii. (tere. y
Mendicantibus ualidis hospitalia clausa, & medicitatẽ iterdictã esse oportet.	vi
Magistrorum hospitalium præui affectus damnantur.	vi
Quam grauius peccent, qui ex pauperum uictu se ditant.	vii

Folio XLIII.

D E scholis, typographis, ac bibliopolis.	Cap. i.
Scholæ inter uisitandum repurgandæ, ac instituendæ.	ii
Apud singulas ecclias hñdus uir eruditus, q clericos eius ecclie instituat.	iii
Qui huic uiro uictum suppeditabunt.	iiii
Quemadmodum Academiæ instaurari ac studia ali possint.	v
Pium uorum ad studia subleuanda.	v

Decretalem Honori tertii, quoad eius fieri potest, renouari æquum esse.	vii
Quid curandum in Academicis.	viii
Nihil imprimendum aut uendendum, nisi reuifum prius.	ix
Folio XLV.	

D E iurisdictione ecclesiastica contentiosa.	Cap. i.
Excommunicationis origo & præcipuus usus.	ii
Quor passim i oēs inobedientes excōicatiōis cēsura distringi coeperit.	iii
Vsum excōmunicatiōis in publice criminosos in lucem reuocandū.	iiii
Quid cauendum in decernenda excommunicationis censura.	v
Excommunicatos uitandos.	vi
Non passim contra omnes delatores per Fiscales inquirendum.	vii
Manifesti criminosi pro quæstu nequaquam ferendi.	viii
Clerici grauissimoꝝ criminū rei, secundū canōicas sanctiōes puniēdi.	ix
De testamentis insinuandis, approbandis ac exequendis.	x
Bona presbyteri ab intestato defuncti. in piam causam conuertenda.	xi
Portio quæ Archiepiscopo soluitur, minime grauis.	xii
Iuramentorum facilis exactio in iudiciis refrenanda.	xiii
Formula inquirendi hæreticos delinianda.	xiiii
Folio XLVI.	

D E uisitatiōe ac synodis Archiepiscopalib⁹, Archidiaconalibusq; ca. i	
Quo ordine uisitatio instituenda.	ii
Quæ ubiq; corrigere oporteat.	iii
In primis reformandos esse Decanos.	iiii
Inquietos, & prælatis rebelles, corripandos.	v
In monasteriis quomodo abusus percipiendi.	vi
In uisitatiōe Parochiarum quid agendum.	vii
Habenda concio per uisitatores.	viii
Interrogandus Parochus, quo titulo ministerium gerat.	ix
De uita, moribus, & doctrina inquirendus.	x
De habitu, tonsura, ac reliquis externis uidendum.	xi
Num hæretis quæpiam serpat, diligenter inuestigandum.	xii
Num agant, alia, quæ cū dei & ecclīæ institutis pugnet, dispiciendū.	xiii
De puerorum institutione & hospitalium cura quærendum.	xiiii
Vitia quibus assueuerint Parochiani, acriter corrigenda ac rescanda.	xy
De officio Parochi inquirendum.	xvi
Synodus episcopalis anno bis habenda.	xvii
Quid agendum in synodo episcopali.	xyiii
De synodis Archidiaconalibus ac ruralibus.	xix
Officiales archidiaconoz, & decanos rurales, uiros graues esse optere.	xx
Synodi archidiaconales antiquitatem quandam præ se ferunt.	xxi
Abusus in synodoz Archidiaconalium ac ruralium obseruatione.	xxii
Inter uisitandum abusus corrigendi.	xxiii
Procuracionem suo officio recte fungentibus pendī, æquum esse.	xxiiii

LOCI COMMVNES THEOLOGICI

INSIGNIO RES, QVI IN INSTITVTIONE
doctrinæ Christianæ, constitutionibus conciliaribus
subiunctæ, sparsim tractantur ac explicantur.

De deo.

De trinitate personarum unius deitatis.

Quomodo agnoscatur deus.

De creatione.

De creatione hominis & uiribus ante lapsum.

De lapsu hominis seu peccato, & causa peccati.

De poena peccati.

De duplici peccato originali & actuali.

De humanæ naturæ uiribus post lapsum, ac libero arbitrio.

De præscientia & prædestinatione dei.

De rerum & actionum nostrarum contingentia.

De natura & ui legis.

De triplici lege.

De lege naturæ.

De lege diuina & eius usu.

De duplici testamento, ueteri & nouo.

De discrimine legis & Euangelii.

De discrimine legis naturæ & Euangelii.

De duplici gratia.

De gratia ante iustificationem, & eius operibus.

De iustificatione hominis seu regeneratione.

Quod iustificatio duo complectatur.

De triplici fide.

De fide qua accipit, retinet, ac augetur iustificatio, & de eius certitudine.

De bonis operibus.

De operibus legis.

De operibus fidei seu spiritus.

De spiritu & litera.

De meritis operum fidei.

Quatenus lex homini possibilis.

De libertate Christiana.

De scopo epistolæ ad Romanos, & canonicæ Iacobi Apostoli.

De quadruplici uoluntate dei.

De fide, spe, & charitate.

De iugi sabbatismo, qui relinquitur populo dei.

De cruce toleranda, & post Christum portanda.

De uero usu nominis diuini.

De ratione orandi deum.

De ieiunio & elemosyna.

De ecclesia & ecclesiae uisibilis seu exterioris authoritate.

De regno Christi spirituali.

De authoritate communis consensus ecclesiae omnium temporum.

De Sacramentis & caussa institutionis eorum.

De uerbo elemento & efficacia singulorum.

De baptismo:

De fomite qui in baptizato remanet, & an is uere sit peccatum.

De baptismo infantium.

De Confirmatione.

De donis spiritus.

De Sacramento Eucharistiae.

De ueritate corporis Christi in Eucharistia.

De missa.

De natura & distinctione sacrificii.

De sacrificio propitiatorio.

De sacrificio eucharistico seu spirituali.

Quod homo conditus sit tantum, ut sacrificet deo uiuenti.

De scopo epistolae ad Hebraeos.

De sacrificio ecclesiae.

Quatenus missa sacrificium representatiuum, & quatenus eucharisticum & spirituale sit.

Quid sit in missa praesens, quod patres non uerentur appellare pretium redemptionis nostrae, aut uictimam salutarem.

De uero canonis intellectu & sententia.

De poenitentia.

De peccato in spiritum sanctum.

De tribus poenitentiae partibus.

De contritione.

De duplici timore, seruili & filiali,

De Confessione interna & externa.

De triplici confessione peccatorum externa.

De confessione sacramentali, & quatenus ea sit iuris diuini.

De clauibus ecclesiae.

De canone, Omnes utriusq; sexus, &c.

De sacramento poenitentiae.

De correptione fraterna.

De satisfactione.

De satisfactione propitiatoria, & illius applicatione.

De satisfactione poenitentiae, & ui ac usu illius.

De satisfactione publica & priuata.

Abolita culpa non semper aboleri poenam.

LOCI COMMUNES.

De radice indulgentiarum.

De ueteris ecclesie seueritate, & presentis indulgentia.

De sacramento ordinis.

De maioribus & minoribus ordinibus.

De sacerdotio ecclesie externo.

De officio singulorum ordinum.

Quomodo scripturae ex suggestis tractanda.

De matrimonio & causa institutionis eius.

De polygamia.

De repudio.

De sacramento matrimonii.

Quo differat matrimonium Christianum a Iudaico & Gentili.

De bonis Christiani matrimonii.

De carnali copula, & quatenus ea in matrimonio licita.

De clandestinis matrimoniis quid censendum.

De sacramento unctionis infirmorum.

De ueneratione sanctorum.

De imploratione sanctorum, & quatenus licita.

De ueneratione reliquiarum.

De ueneratione imaginum.

De cura pro mortuis gerenda.

De templis & oratoriis, & eorum usu.

De usu rerum externarum per uerbum dei benedictarum.

De ecclesie ceremoniis, & usu illarum.

De constitutionibus ecclesiasticis, ac eorum ui & usu.

De uotis.

De uoto perpetuae castitatis.

De magistratibus civilibus, seu potestate seculari (ut uocant) & illius prestantia & autoritate.

De legibus civilibus, & quatenus eae per Euangelium abrogatae sint.

Quatenus iure civili experiri, contrahere, bellum gerere, & reliqua, sine quibus externa policia non retinetur, agere liceat.

De iuramento, & an Christiano iurare liceat, & quando.

De resurrectione mortuorum.

De uita aeterna tam inchoata quam glorificata.

Alios locos Christiano homini cognitu necessarios, in hac institutione quisque inter legendum facile deprehendet.

¶ Tabula alphabetica habetur in fine huius operis.

DE MVNERE EPISCOPALI.

OFFICIUM EPISCOPI POST VERBI PRAE-
dicationem consistit potissimum in impositione ma-
nuum, & uisitatione ecclesiarum.

EPISCOPI MVNVS IN DVOBVS PO-
tissimum consistit. Primum, in impositione manuum,
quae est ordinum ecclesiasticorum collatio, ac institu-
tio ministrorum. Deinde in uisitatione diocæsos.

Utrumque beatissimus Apostolus ad Titum, dilectum
filium, Cretæ Episcopum scribens, cõplectitur. Huius,
inquit, rei gratia, relinqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, & cõstituas
per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Alterum uero idem
Apostolus, cum a Mileto discessum maturaret, profecturus Hierosoly-
mam, ac certus quod amplius haud uisurus esset faciẽ eorum omnium,
per quos transiit, prædicans regnum dei, uocatis illo ad se ab Ephe-
so, ecclesiæ presbyteris apostolica uehementia inculcat, cum ait: Attendite
uobis, & uniuerso gregi, in quo uos spiritus sanctus posuit Episcopos, re-
gere ecclesiam dei, quæ acquisiuit sanguine suo. Et quoniã scio, inquit, q̃
intraunt post discessionem meã lupi rapaces in uos, non parcentes gre-
gi, & ex uobis ipsi exurgent uiri loquentes peruersã, ut abducant discipu-
los post se, propterea uigilate. Cui muneri, ut ambo illa apostolici ordi-
nis eximia luminaria, nimirũ Petrus, ac illius collega Paulus, satisfacere-
nt, alter transiit & inuisit uniuersos, alter perambulauit Syriam & Ci-
liciã, cõfirmans ecclesias, præcipiens custodire præcepta Apostolorum
& seniorũ, nimirũ non tantum uerbo, sed & exemplo, Episcopos cõmo-
nentes, ut qui speculatores in dei ecclesia constituti sunt ac appellantur,
prouinciæ sibi mandatæ, uigilantissime intendãt, fidem, conuersationẽ,
mores & uitam singulorũ explorent, examinentq̃, ac provideãt, ne alicui
ibi quis in ea uocatione, ad quam a deo uocatus est, torpescat.

Titum. i.

Acto. 20.

Acto. 9
Acto. 154

DE IMPOSITIONE MANVVM, QVAE EST ORDI-
num ecclesiasticorũ collatio, ac institutio ministrorũ. Cap. I.

Impositio manuum est ostium, per quod intrant qui ec-
clesiarũ gubernaculis admouent. Proinde quia eiusce-
modi ostium diligenter custoditum non est, factũ est,
ut tanta mala quæ sentimus agminatim in ecclesiã dei
irruerint. Huius ianuae uigilantissimi custodes fuerunt
Apostoli Christi, & quotquot ipsis successerunt aposto-

Concilii Colon.

CONCILIUM PROVIN. COLONIEN.

1. Tim. 3.
Ad Tit. 1.
Acto 4. 1.
Acto. 6.

licii episcopi. In primis uero diuinitissimus Paulus, q dilectissimis discipulis Timotheo ac Tito, eiuscemodi custodire formulam, ex professo prescribit. Porro Apostoli, cum esset in locum Iudae proditoris deligendus duodecimus collega, statuerunt: duos ex his uiris (qui cum ipsis congregati fuerunt in omni tempore, quo intrauit & exiuit inter eos dominus Iesus) probatissimos, electionem alterutrius domino committentes. Adhaec cum essent deligendi primi illi ecclesiae diaconi, Apostoli convocata discipulorum multitudine, dixerunt: Considerate fratres ex uobis uiros boni testimonii, plenos spiritu sancto ac sapientia, quos constituamus super hoc opus, atque illi (cum placuisset hic sermo) coram omni multitudine elegerunt, Stephanum uirum plenum fide & spiritu sancto, ac reliquos sex, quos statuerunt ante conspectum Apostolorum, qui dein non tamen, re sed orates, illis imposuerunt manus. Demum de Barnaba, per Apostolos ad Antiochiam destinato refert scriptura: Quoniam Apostoli miserunt Barnabam, quod esset uir bonus & plenus spiritu sancto ac fide. Quibus exemplis edocemur, quanta cura ac delectu, manus impositione fieri oporteat. Beatus Apostolus inter alia Timotheum sic alloquit: Commenda, inquit, quae audisti per me per multos testes fidelibus, quae & idonei erunt alios docere. Et iterum: Manus nemini cito imposueris, neque communicaueris peccatis alienis. A qua regula cum longe lateque discessum sit, affectibus priuatis sibi omnia uendicantibus, morbus obortus est plurimus, atque ita radicans, ut uix spes medendi relicta sit. Neque tamen in medijs & exulceratissimis morbis de remedio desperandum erit, sed tanto magis de pharmaco idoneo cogitandum prouidendumque.

Acto. 17.

2. Tim. 2
1. Tim. 5.

Ex Concilio,
Lateran. sub
Alexan. iiii.

Ad certum titulum ecclesiae ministros canonice deligendos ordinandosque. Ca. II.

Quoniam uero primitiuae ecclesiae facies, quod ad institutionem ministrorum attinet, paulatim immutata fuit: nimirum, doctis templis, sacerdotibusque ac certis stipendijs ministrantibus constitutis, uisum subinde sanctis patribus non absque multa ratione fuit, ne quaquam sine certo titulo (quod illi usum necessarium suppeditaret) ad maiores, quos & sacros ordines uocamus ordinare. Adhibita etiam non leui seueritate in Episcopos, quae secus facere praesumpsisent. Quae cum sic se habeant, reformatione ordini hinc fuerit necesse. Videndum itaque in primis est, ut collationes ecclesiasticorum sacerdotum seu beneficiorum, ut electiones, praesentationes, & institutiones clericorum ac ministrorum, maxime eorum, qui curam praeficiunt animarum (quae scientia scientiae merito appellanda est) rite ac canonice fiat. Vtque maximi illi & terribili abusus & uitia (quae in deligendis personis ecclesiasticis, non uulgari cum detrimento ecclesiae saepe numero committuntur) quoad fieri poterint tollantur. Quod tunc demum futurum est, cum repulsis ac submotis indignis, dignum tantum ac idonei admittantur, quae & uelint & possint officium (propter quod beneficium datur) gerere & explere. Scriptum est enim: Qui non laborat, non uaducet.

Manum nemini cito imponendam. Cap. III.

Quia ob rem omnibus, quae praeficiendi ecclesiasticis munijs ministros potestate habet, illa (quam paulo ante retulimus) Paulina admonitio semper

pro oculos uersabit: Manus cito nemini imposueris, neq; cōmunicaueris peccatis alienis. Si enim ad honores mūdi sine suffragio tēporis, sine merito laboris indignū est puenire, & notari ambit⁹ solēt, quos pbitatis documēta nō adiuuāt, quā diligēs & quā prudēs habēda est dispensatio diuinorū munerum & coelestium dignitatum? Certe olim excōmunicatiōne percellabantur, qui ecclesiastica beneficia contulissent indignis.

Humani affectus & uenalitas in beneficiis ecclesiasticis, execrabiles. Cap. III.

NVlla itaq; p sanguinitatis ratio, nulla p pinq;ritatis pteplatio, face re debet hoc, ut populi gubernatio, aliū, q̄ meliori tradat. Cessent oēs affectus humani, q̄ sua, nō quæ Iesu Chri sunt, quærūt. Maxime uero sacerdotioꝝ ac beneficioꝝ uenalitas execranda est. Quod q̄ sic praficiūt ac praficiunt, inter emētes & uendētes colūbas (quos dñs flagello de funiculis facto e tēplo eiecit, ac mensas nūmularioꝝ & cathedras uendentium colūbas euertit) cōputentur. Si enim is dignus sacerdotio credit, cui nō actiōis merita, sed prafimioꝝ copia suffragat, restat, ut nihil sibi in ecclesiasticis honoribus grauitas, nihil sibi defendat industria, sed totū auri prophanus amor obtineat. Et cū fides simul & uita in sacerdotibus & ministris eligēda sit, quæ tandē uita & quæ opera sacerdotis illius erūt, q̄ honores tāti sacramēti p prafimium cōuincif obtinere?

Beneficia ecclesiastica, priusquā uacēt, nemini pmittēda. Cap. V.

Cum olim conciliari constitutione uetitum sit, ne ulla ecclesiastica ministeria seu beneficia promittant alicui priusquā uacēt. Tum ne q̄s mortem proximi, in cuius locū & beneficium se crediderit successore, desiderare uideat, Tum quod turpe sit, diuiniq; plenum animaduertioꝝ iudicif, si locum in ecclesia dei futuræ successiōis expectatiō habeat, quam ipsæ etiā seculares leges p demnitate curarunt. Idq; uero cū nūc pafsim prafter omnem personæ delectum, designatis etiam ex noiē beneficiis, in quæ stipulatores successuri sunt, pessimo exemplo fiat, tollendus abusus est, Idq; non aliter, quam secundum canonicam ordinationem, nequis sollicitus sit, non tam de officio, q̄ de beneficio uiuentis.

Dignis tantum beneficia esse conferenda. Cap. VI.

Qui sacerdotia ecclesiastica pleno (ut aiunt) iure, potestate cōferendi habent, aliū, factæ a se manuū impositionis discussorem nō expectant. Prafcipua ergo illis habēda cura est, idq; maxime in praficiēdis parochis, ne apostolici prafcepti prafuaricatores ac rei fiāt: Quis enī non intelligit, quam graui culpa se obstringit is, qui in causa est, ut cæcus cæco ducatum prafstet: nimirum ambobus in foueā delabentibus. Despiciunt (inquit Malachias propheta) nomen dñi, qui cæcū, qui claudum, qui languidum aīal, ad imolādum offerunt, & propterea grauiter a domino increpātur: Quis uero cæcum animal offert, nisi qui indoctū indoctū locū ordinat, magistrumq; facit, q̄ uix discipulus esse poterat? Claustrū uero, qui iuxta terrena quærentem, locat in dignitate, ueluti pe-

1. Timo. 5.
S. Leo. r. mi
ramur. 61.
dist.

Ex Concil.
Toleta.

Hiero. in
Nume.
Phil. 2.

Matth. 23.
Iohan. 2.
Marc. 11.
Luc. 19.

Ex Concil.
Lanc.

Matth. 23.
Luc. 16.
Malach. 2.

Hierony. in
Malach.

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.

dem in diuersa ponentem? Cui potest inferri illud: Vsq̄quo claudica-
tis in duas partes? Languidum deniq; qui uitiosum pro religioso habet,
quiq; tardum & pigrum probat patientem.

Idoneos tantum in praelatos eligendos esse. Cap. VII.

Ex Cōd. ge-
nera. c. ne ꝑ
defectu de
electione.
Ex Concil.
Basilien.
Hierony.
Symma. ad
Laurent. c.
Vilissimus
l. q. 1.

Sacris canonibus saluberrime cōstitutum est, ut oēs Cathedrales ec-
clesiæ, collegia & cōuentus ad dignitates uacantes, ex sua ꝑgregatio-
ne idoneos eligant praelatos. Atq; eos demū sacris administrationib; di-
gnos esse existimēt. quoz oīs ætas per disciplinas ecclesiasticas cucurris-
set. Iam ut primitiuz ecclesiæ censura mitigationē recipiat discretionis,
is saltē aliogz curæ præficiatur, cuius cōparatione, grex cæteri merito di-
cant. Quomodo enim fieri potest, ut nō uilissimus reputet, q̄ est honore
præstātor, nisi quozq; sciētia & sanctitate præcellat? Atq; utinā hic pēsi-
tet & nauis & nauigio deserēdis eadē iminere periclitādi necessitatē.

In eligēdo, ætas, mores, literatura & sacer ordo spectāda. Cap. VIII.

Ex Concil.
Basilien.

Quapropter electores solliciti sint ut talē præficiat, q̄ officio creden-
do satisfacere possit, uirū ætatis legitimæ, moribus graue, litera-
rū scientia præditū, atq; in sacris ordinibus cōstitutū, Sciētes ip-
sis in re tā graui, uel dolo, uel negligēter agētib; nō minorē q̄ malis il-
lis pastoribus ac praelatis (quos ipsi præfecerunt) in districto dei iudicio
imminere pœnam. Neq; enim impune peccatur in spiritū sanctū, qui in
omni electione ut author inuocat. Neq; inultum permittet deus, si quis
iureiurando, quod sub electionē præstat, frustra nomē dñi usurpauerit.
Ut omittamus pœnas canonica s, quæ perperam eligētes manent.

Deut. 1

Electionem synceram esse oportere. Cap. IX.

Hiero. 8. q. 1.
c. licet. & c.
si ergo.

Absit ergo omnis symoniæ prauitas, omnis psonarū respectus. Ces-
sent potentiorū preces, quæ minis æquiparant, omnib; impressio,
cesset ambitio, ac dominādi libido. Adhæc, procul absint omnes illicitæ
obligationes, quæ sub electionem, aut paulo post ab eligendo uel electo,
haud præter symoniæ labē extorquent. Et procedat de unltu dei opus
ipsius ut scilicet, qui præstantior est omnibus, qui doctior, qui sanctior,
qui in omni uirtute eminentior, hic eligatur.

In confirmatione electionis, quæ expēdenda. Cap. X

Electione facta, Nos & cæteri qui ꝑfirmationis munus impēdemus,
officio nostro, deo uolēte nō deerimus, discussuri scilicet diligēter, &
formā electionis, & electi merita, priusquā nras imponamus manus.

Per patronos, idoneos præsentari oportere. Cap. XI.

Patroni tum ecclesiastici, tum laici (quos hac de re diligēter admone-
ri curabimus) uidebunt, ut idoneos (quēadmodum ante diximus)
Archidiaconis præsentēt. Compertum siquidem habemus, q̄ hic supra
modū peccetur. Sunt enim q̄ tātū filios ac consanguineos, seu aliter ipsi
addictos citra ullū delectum, aut discrimen scientiæ, morum, ac ætatis,
beneficiis ecclesiasticis admouēt. Sunt q̄ admotis nomē tātū relinquūt,
censum autē atq; ecclesiasticos redditus, sibi ausu quodā sacrilego (nihil
minus

minus quam de ecclesiastico ministerio cogitantes usurpant. Quæ oia cum sanctorum patrum sanctionibus damnentur, multorumq; malorum in ecclesia dei causa sint, posthac non committi, sed sublata penitus esse, suamq; vim canonicis regulis constare ex animo cupimus.

Alexã iii. c.
Ex frequen-
tibus de insti.

Quid incumbat Archidiaconis. Cap. XII.

Archidiaconi nostri, ad quoz curam inter alia pertinet, ut nostro noie parochias ordinet, ac ministros ecclesiæ ip si præsentatos ac oblatos inquirat. Scient sui muneris esse, negligentia patronoz supplere. Cum enim oculi nostri sint, dispicient, ne qs alioqui indignus, sub altius præsentationis prætextu irreat ac admittatur. Nec p̄tenti quod post edicta ter publicata, nusquam compareat qui præsentationem oppugnet, eoz etiam qui ipsis præsentant & ad instituendum offeruntur, vitam, mores, & eruditionem accurate peruestigabunt, ac nisi cõperti illi fuerint, muneri, cui præfici postulantur, pares, fore nefas putabunt stulte petentibus assentiri. Neq; existimabunt id temporis, quod huic examini impendent, perdit: cum nequaquam possit collocari melius. Maxime quod officium eorum hoc ipsum ut fiat, magnopere requirat.

C. 1. & c. ad
hæc de offi.
Archidia.

c. finali de
elect. in vi.

Aliquot abusus Officialium inter uisitandũ corrigedi. Cap. XIII.

Et quoniã ad nos quorundam querela perlatum est, nõnullos Officialia Archidiaconoz nostroz inuestituræ nomine plus æquo interdum petere, quosdam etiam institutione ipsam petentibus, uel temere negare, uel saltem in longum differre tempus, quamlibet legitima sit præsentatio & idoneus is, qui præsentatus est. Curæ itaq; nobis erit, hinc uisitandum, de his diligenter inquirere, & quæ uitiosa cõperietur, Archiepiscopali authoritate, communicato tamen cum Archidiaconis nostris (ut par est) consilio, quoad eius fieri poterit, corrigere.

Omnes qui de beneficiis disponunt, sui officii admonendi. Cap. XIII.

Referre etiam non parũ existimamus, omnes qui de sacerdotis seu beneficiis ecclesiasticis quamcunq; disponendi potestate habet, speciatim ac diligenter admoneri, ut hisce synodaticis canombus, per oia obtemperent, nisi in eo ipso, in quo deliquerint puniri uelint.

Moderatio patronos laicos respiciens. Cap. XV.

Atamen quod ad patronos laicos attinet, hanc censuram eatenus moderamur, ut si Archidiaconi nostri præsentatos ab eis, q; in idonei sint, instituere reculent, liceat ipsis in utilium loco, alios iterum, intra tempus legitimum præsentare, modo tamen dolus absit.

De officio Vicariorum in pontificalibus. Cap. XVI.

Posteaquam de illorũ officio diximus, qui sacerdotis seu beneficiis rectores admouet ecclesiasticis ordinibus initiados, restat usq; de Vicariis nostris in p̄ntificalibus, atq; huic muneri (in partem sollicitudinis nostræ uocati) potissimũ delegati sunt, paucis dicamus. Nobis quidem uti cæteris oibus p̄ntificalibus, in Aaronis persona loquutus est deus: Ho-

Leuit. 21.

mo per familias qui habuerit maculā. nō offeret panes deo suo, nec accedet ad ministerium eius. Si cæcus fuerit, si claudus, si uel paruo uel grādū uel torto naso, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginē habens in oculo, si iugē scabiē in corpore uel herniosus. Oīs enim q̄ habuerit maculam, non accedat offerre hostias dño, nec panes deo suo. Quid per allegoriā sermo diuinus significare uoluerit, maximus ille cōlectū rege peruestigator Paulus in epistolis, quas Timotheo ac Tito ambob⁹ nascentis ecclesie episcopis inscripsit, grauissime explicauit. Cū enī mā dasset, ut p̄ ciuitates presbyteri p̄stituerent, statim subiecit, quales substitui uellet & oporteret. Oportet (ingit) cōstituendū sine crimine esse, sicut dei dispensatorē, non superbū, non iracundū, non uinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalē, benignum, prudentē, sobrium, iustum, sanctum, continentem, amplectentē eum, qui secundū doctrinam est, fidelem sermonem, ut potēs sit exhortari doctrina sacra, & eos qui contradicunt arguere. Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo uino deditos, non turpe lucrum sectantes, habētes mysterium fidei in p̄sciētia pura. Et ut iterum nos officii nri cōmonefacret, subiecit: Et hi probent primū, & sic ministrēt, nullū crimē habētes.

Ad tit. 7.

1. Timo. 3

Quid ipsis potissimum curandum sit. Cap. XVII.

Incumbit itaq; nobis, ut probemus primum eos, qui ordinibus, maxime sacris initiari desiderant. Curæ ergo erit Vicariis nostris in pontificalibus, manus impositionē auspiciaturis, ne hic quid desit, ne ue ordines sacros aliter quam secundum regulam euāgelicā impartiant. Ut adiutores i hoc examinationis munere habeāt, nō repugnamus, modo primæ sollicitudinis partes, apud eos sint. nec quæ ipsis ante omnia agenda erāt, in alios penitus relegēt, interim ipsi de omnibus incerti, per hæc tamē Suffraganeis nostris nihil præiudicantes, quo minus ipsi, quæ admodū uidebit̄ opportunū de huiusmodi examine faciēdo, dispiciāt. Ut uero summarim multa complectamur, dispicient de ordinandorū, ætare, uita, scientia & affectu.

De ætate ordinandorum. Cap. XVIII.

Ex Concilio
Arelaten. III.

Ex Viennē.
concl. de. ge.
neralem de
ætate & qual.
Ex eodē cō.
cil. de. eo. d.
Ex Latera.

Olim Diaconus ante. XXV. p̄sbyter uero ante. XXX. ætatis annos, nō ordinabantur. In Viennensi uero Concilio, sub Clemente ḡn̄to, ordines sacri minori etiam ætati concessi sunt: nempe subdiaconatus. XVIII. diaconatus. XX. presbyteratus deniq; XXV. ætatis annū nātū. Num ad antiquos canones regredi referat, futurum Concilium dispiciet. Nos interim admonemus, Viennense Concilium, tum ex aliis canonibus, tum ex seipso interpretandū, Nimirū ut ætas quidē illa, sufficiat, modo tamen cætera quoq; quæ canones, plusquam ætatem respiciunt, haud desint: nempe literarum scientia, & morum grauitas.

Testimoniū uitæ ac doctrinæ p̄ iniciados sacris exhibēdū. Cap. XIX.

DE doctrina, uita, ac moribus Suffraganeus noster testimoniū præceptorum, qui ipsos in literis instituerunt, docueruntq; eos, quoq;

apud quos sacris initiandus potiore[m] uitæ partē trāsegit, ac diuersatus est, exigere non omittet, ne manifeste criminosi irrepant, Idq; ad certam formulā, quam deliniari curabimus. Dum eniro priscam ecclesiā respiciamus, summo desiderio tangimur, priscos illos sanctissimos mores, nō tantum uerbis, sed & re ipsa in ecclesiam, quod in nobis est, reducendi. Illa certe uertit, ne Episcopus sine testimonio clericorū & plebis, clericos ullos instituat. Hinc illæ interrogationes solennes, præambulæ, Sunt iusti? sunt casti? atq; aliæ similes. Neq; frustra scriptū legimus, quod quamquam dominus de constituendo Iosue principe, præcepisset, eundemq; elegisset, nihilo lectius tamen conuocari synagogam uoluisse.

Ex.iii. Car.thag. Hierony. in Leuit.

De eruditione ordinandorum inquirendum. Cap. XX.

DE eruditione quoq; & sciētia disqret, ne statim a stitua ad ecclesiastica munia, pfugiat. Per pphetā dñs dixit: Quoniā tu sciētiā repulisti, & ego repellā te, ne sacerdotio fungaris mihi. Substātia siquē sacerdotii, sunt eloqa diuinitus tradita, uti Dionysius ille magnus apposite dixit: Quæ uero i parochiis, q̄ in cæteris eruditio regrēda sit, post dicem⁹.

Dionysius.

Videndum quo affectu ad ordines accedatur. Cap. XXI.

QUO deniq; affectu ac proposito accedant ordinandi, uidendū, accurateq; inuestigandum est. Num uidelicet dei causa tantū, an potius suæ cōmoditatis gratia ad ordines capessendos aspirent, quærentes quæ sua sunt, nō quæ iesu Christi. Quid enim est sua quærere, & non quæ Christi sunt, nisi cum tales non gratis deum diligunt, non deū propter deum quærunt, temporalia cōmoda sequētes, lucris inhiantes, & honores ab hominibus expetētes. Quisq; ergo talis est, nō dei filius, nec omni Christi idoneus pastor futurus, sed mercenarius est. Vbiq; deus hoīs intentionē & mentē spectat, quā Chrs in Euangelio lucernā corporis atq; oculū uocat. Qui si simplex fuerit, totū corpus lucidū erit. Sin autē fuerit nequā, totum corpus tenebrosū erit. Quare si lumē (quod in iniciando est) tenebræ sint, ipsæ tenebræ quantæ erunt.

Phil. 2

Aug. 8. q. 1. e sūt in eccle

Math. 6

Quanto temporis spatio, ante maiorū ordinum receptionē, iniciandi se præsentare debeant. Item, & quid iniciandi tum secum allaturi sint. Cap. XXII.

VT autē hic animus Vicariis nostris in pōntificalibus eo explorator sit (neq; enim qualicūq; assertioni statim tuto credi) operæpretiū existimamus, ut qui ad sacros (quos uocamus maiores) ordines capessendos aspirant, quatuor tēporibus, ut uocāt, quæ tēptis impertitionis, eiusce modi ordinū proxime præcedunt, Vicariis nostris in pōntificalibus sese representēt, qui eos (quemadmodū diximus) rogabunt, qd eos huc permoueat, an expēderit, qd in hac uocatione præstare oporteat, an huic uocationi se sentiāt posse respōdere. Et sperēt se adiutore deo p̄tinere posse ac uelle. Itē, an affectu carnis huc ducāt, ut uidelicet i otio & suauiter uiuat, opes ne & honores parēt. Admoneāt quoq; ut bñ seip̄os explorēt, excutiātq; ne cū ad capiēdos ordines reuersi fuerit, sp̄m sc̄m fraudēt.

B iiii

Eo ipso etiam tempore ordinandi, testimonium uitæ ac conversationis secum adferent ut Vicarii nostri in pontificalibus, cum ex responsione, tum uita præcedente colligere possint, an admittendi uideantur. Et num referat diligentius de uitæ testimonio, ante appetens ordinationis tempus inquirere.

Quale testimonium adferendum. Cap. XXIII.

Qui ciuitatem aut oppidum senatus, qui uero pagum aut uicium incolit, iudicii eius loci literas sigillatas, quæ gratis dabunt, si cum ferer. Quæ ne cuiuspiam uel per inuidentiam, uel alium minus syncerum affectum denegent, prohibemus. Alioqui adferens documentum factæ requisitionis & denegati testimonii, nec tamen inculatus criminis uel defectus ac idoneus per Vicarios nostros in pontificalibus reptus, nihilo, secius admittet. Qui uero non in oppidis aut pagis, in quibus titulum nacti ac ministraturi sunt, sed in longinqua regione moram traxerunt, hi canonicis satisfaciendi institutis.

Die Mercurii proxima ante susceptionem ordinum, examinandi, qui initientur sacris. Cap. XXIII.

Et ut hæc omnia eo accuratius obseruentur, uisum nobis est, ut ordinandi maxime ad sacerdotii gradum (quod die sabbatino ex more ecclesiastico fieri solet) die Mercurii proxime præcedente ad nostras ciuitates, ubi Vicarii nostri in pontificalibus ordines ipsos sacros impartient, sese conferant, quo duobus dehinc sequentibus diebus, uidelicet Iouis & Veneris, quos eiusmodi disquisitioni peragenda deputamus, Vicarii nostris, ipsisque nostra autoritate in eo munere adiungendis, Theologis se representent, examinationisque eorum submittant.

Neminem ab examinatione immunem esse oportere. Cap. XXV.

Aqua quidem neminem excipimus, & si magistrum titulum prætexat, nisi quæ publicum sit & uitam integram egisse, & ea quæ ordo impertendus requirit, facile callere. Quamobrem necdum clerici (quæ seculares appellant) sed & religiosi cuiuslibet etiam professionis fuerint, hæc censuram experient.

Cuius admonendi sint pridie ordinationis die, inititandi sacris. Cap. XXVI.

Pridie ordinationis die, admonebit Vicarius noster in pontificalibus omnes iterum, quo se quisque discutiat, ne officio se alliget, cui non possit satisfacere, Neue mentiatur spiritui sancto, aut impoenitenti corde accurrat, sed ore confessus, ac spiritu contritus, humiliatusque, post perceptam sacrosanctam Eucharistiam, deo totus deditus accedat.

In minoribus ordinibus conferendis, quæ cura adhibenda. Cap. XXVII.

Quamquam qui minores uocantur ordines tam exactam curam non requirant, suo tamen modo, pro gradu & excellentia ordinis, omnium eorum quæ diximus ratio habenda est. Quid enim indecorum magis, quam ad moueri infantes, quæ non intelligant, quod agat, imo ne capiant, quidem

quid Clerici nomē, & reliqua minorū ordinum uocabula significēt. Quod turpius q̄ qd̄ p̄nitens Analphabeti ac interdum flagitiosi (q̄ ut legum ciuiliū censuras ac poenas eludāt sese impudentissime ingerunt) in maxima ecclesiastici ordinis ignominia sacris initiānt. Qua de re nemo post hac ordinibus hūc insigniendus est, nisi quem & uita cōmendet, & literaturā, atq; sit pro rōne suscipiendi ordinis sufficientis ac recte synceritatis. Qui em̄ in clerum alleguntur, rem p̄sentur minime re diculam, nempe se peculiariter in sortem dñi ascitos, quibus posthac oīa terrena sordeant, ac solus dominus sors ac pars hēreditatis futurus sit. Cuius quoq; priusquam ordinentur diligenter admoneri debent.

Hiero. ad Nepo.

Ab iniciandis nihil exigendum. Cap. XXVIII.

VT autē ecclesiastici ordines, summa synceritate, omni quæstus suspitio ne, omnisq; mali specie q̄ longissime submota, cōserantur, uolumus ut ab initiatis quicq; uel sigilli nomine a uicariis nostris in pōntificali bus exigatur, sed tm̄ scribis earum literarum (quæ formata appellantur) tunus albus soluatur. Nam eos sumptus, quos antehac Vicarius noster in diocesi Colonienſi choralium causa facere consueuit, nos deinceps pendemus. Nō dubitamus interim Suffraganeos nostros suis Vicariis in pōntificalibus ita prouisuros, ne quis iustam querendi causam inueniat.

Literæ dimissoriae nulli temere concedendæ. Cap. XXIX.

Prohibemus quoq; ne Officiales nostri literas dimissorias, quæ uulgo licentiatoria ordinandi uocantur, alicui temere cōcedant. Illoz em̄ prætextu, qui suæ ruditatis, & inscitia sibi conscii sunt nostrorum Vicariorum in pontificalibus disquisitionem subterfugiunt, ac alio demigrant, ubi nullus canonicæ traditionis respectus habetur.

Tituli ordinandoz diligenter discutiendi. Cap. XXX.

Tituli quoq; ordinandoz discutiuntur. Pleriq; enim inuenti sunt, q̄ fictis & emendicatis titulis ad sacerdotii dignitatem euecti, eadem turpiter prostituere postea coacti sunt, uendibiles quandocunq; doloſi spes resulerit nummi. Quorum numerum (quod nihil fere aliud quā numerus fuit) diminuui plurimum referret. Inter hos siquidem est, qui in plateis mendicat infelix clericus, & seruilī operi mancipatus, publicam depofcit elemosynam, Qui eo magis a cunctis despicitur, q̄ miser ac desolatus iuste putatur ad hanc ignominiam deuenisse. Inter hos est qui in diuitum ac nobilium domibus scurram aut mimum aut morionem agit, quem ab officio retrahendum Carthaginensē Concilium decernit.

Hierony. ad Rustic. c. Diaconi. 93. dist.

Peregrini Clerici quomodo admittendi. Cap. XXXI.

Peregrini Clerici Romæ aut alibi ordinati, priusquam de ordinatiōe sua rite adepta, deq; uita moribus, eruditione ac titulo fidem fecerint ac commendatitias suorum episcopozum, suæq; ordinationis literas exhibuerint, repellantur. Quanta enim per hos (qui euagandi licentia abutuntur) scandala, animarumq; pericula, & in clero & in populo frequenter eueniant, nemo est, qui non uideat.

Ex Agateſ. c. 25. De clero peregr. toto titulo. 61. 62. 63. dist.

Odiola beneficiorum pluralitas in una eademque persona. Cap. XXXII.

Ex Calced.

Odiola semper apud veteres fuit plurimum sacerdotiorum ambitiosa cupiditas, neque semel generalibus Conciliis damnata. In Calcedonensi enim inter alia cautum est, clericum in duabus ecclesiis conscribi non oportere, quod difficile videatur, ut unus vicem duorum sustineat. & absurdum, si promiscuis actibus regere turbent officia. Id vero in primis noxium est, ubi plures parochiae seu dignitates, uni presbytero committuntur, quod solus per omnes ecclesias, nec officium persolvere, nec rebus earum necessariam curam impendere valeat. Quare tam eos qui de sacerdotiis eiuscemodi disponendi potestate habent, quam qui ea caeca cupiditate ducti ambiunt, communitos volumus, ut suos affectus canonicis institutis submittant. Qui vero dispensatione apostolica aduersus haec se tueri uelint, hi uiderint, ut casam dispensationis obtentae, deo comprobent. Neque enim sublimis atque admodum literatas personas suo privilegio nudamus, modo illo recte & secundum deum utantur.

Ex Toleta.
c. v. no. 10.
q. 3.

Ex concil. generali. c. de multa. de pben. & dig.

Dispensationes inspiciendae ut occurrat abusus. Cap. XXXIII.

2. Corin. 10.

Quam impudenter plerique diplomatis ac dispensationibus apud sedem apostolicam extortis, praeter summi pontificis mentem (quae uult & debet potestate sibi concessa non ad destructionem, sed ad aedificationem uti) abutuntur, nullus est qui ignoret. Non phibeo (inquit quidam uir pius) dissipare, sed dissipare. Dispensatio quidem credita est, sed hic iam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur. Quamquam apud illos maxima culpae pars resideat, qui uel nulla uel minus legitima uel etiam ficta causa, supplicatoris precibus inserta dispensationis rectorum tandem eliciunt, quos apud deum (qui renes & corda scrutatur, omnemque hypocrisim ac fraudem execratur) securos quis dixerit? Nemo tibi (ait idem ille quem iam citauimus) de dispensatione apostolica blandiatur, cuius conscientiam diuina sententia tenet alligatam. Sed quia pauci sunt, in quorum conspectu est deus, plerique uero, qui sacra autoritate pro sua libidine passim abutuntur, sit, ut Lugdunensis Concilii sub Gregorio decimo celebrati, non insalubre decretum aduersus insolentiam eiuscemodi hominum in usum reuocare cogamur. Quo subnixi, cunctis, qui talibus diplomatis sibi blandiuntur necessitatem imponemus, literas suas nobis exhibendi uisuris, nunquam impetrauerint, ac recte impetratis utantur. Et ut quammaxime robustae sint dispensationes istae, curabimus tamen, ut menti canonis, ac summi pontificis satisfiat, uidelicet, ne animarum cura in his ecclesiis, per sonatibus, seu dignitatibus (quas sub hoc praetextu occupant) negligatur. Nec beneficia ipsa debitis obsequiis defraudentur.

Ber. ad Eug.

1. Corin. 4.

Psal. 7.
Ber. ad Rupert. cognat.

Ex concil. Lugdu. c. Ordinarum de offic. ordi. li. vi.

In resignationibus ac permutationibus beneficiorum quae cura adhibenda. Cap. XXXIII.

Postremo, cum nobis haud clam sit, in resignationibus permutationibusque beneficiorum multa auaritia peritura committi ab his, qui frequenter subito ac non praemeditati, aut ipsi, aut per suos procuratores (id quod eiusdem reatus ac culpae est) iureiurando, ante manus impositionem testantur. In huiusmodi

si resignationibus seu pmutationibus nullā symoniz labē, aut aliā illicitam interuenisse corrupelā, cū res crebro lōge secus habeat, p qd illi grāde in se dei irā procul dubio puocant. Maiori ergo cura diligentioriq, q̄ antehac fieri cōsuevit, puestigatione, prāuia hęc iuramēta recipi puenit.

Præstat paueros esse bonos q̄ multos inuitiles sacerdotes. Cap. xxxv.

Et ut cum diuo Clemente hoc caput cōcludamus. Melius est ep̄o paueros habere sacerdotes ac ecclesiz ministros, qui possint digne opus dei exercere, q̄ multos inuitiles, qui onus graue ordinatori adducant.

Clement.

De uisitatione ultimo loco dicendum. Cap. xxxvi.

De uisitatione (quæ est altera muneris nostri ep̄alis pars) hic dicendū locus nō fuerit importunus. Expedientius tñ erit, hanc partē in ultimā hęc synodaliū institutionū classē reicere, qd̄ illic tractet commodi⁹ maioriq, cū fructu, nimiz traditis iā atq, expositis regulis ad q̄s oporteat ueluti ad amussim q̄ndā uisitationē rediget, ordiri atq, pagere.

DE OFFICIO PRIVATO AC PVBELICO.

uitaq, ac moribus Clericorum generatim. Cap. I.

Qui exacte uolet cognoscere clericorū officium & uitā, is diuum Hieronymum ad Nepotianū, ac cæteros patres nō minus eruditione q̄ uitæ sanctimonia claros (qui de hinc re ex p̄fesso iustis uoluminibus scripserūt) perlegat. Sat nobis i præsentiaz erit, carptim quædam delibare, ex quibus Clerici nostri summatim deprehendant, q̄ longe lataq, a recta semita declinauerint, subindeq, errone ipsi tam periculose digressionis cōmoniti, pedem in uiam mandatorum dñi referant, Quod ab illis piētissimus simul ac iustissimus deus, cum uerbo hactenus adhortans, parum profecerit, innumeris plagis iustissime immissis commonens, manifesto requirit.

Hiero. ad Nepo.

Vnde clerici appellatio deriuata. Cap. II.

Neminem fugit unde clerici appellatio deriuata sit: nēpe a cleros, qd̄ sorte sonat. Propterea em̄ (si diuo Hieronymo credimus) Clerici dicunt, quia de sorte dñi sunt, uel quia ipse dñs sors, id est, pars eorū est. Quia ergo uel ipsi pars dñi sunt, uel dñm partē habent, tales se exhibere debent, ut & ipsi possideant dñm, & possideantur a dño. Quo cum propheta cōfidenter dicant. Dominus pars hæreditatis meæ. Non quidem q̄ a sorte dñi laicos secludamus, omnes em̄ qui Christo p̄ baptismum & fidem cōcorporati sumus, populus acquisitionis eius sumus, de quo Propheta dixit: Pars autem dñi populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius) sed qd̄ Clerici peculiari quadam ratione ministerio dei & ecclesiz dedicati sint, Omnis quidem multitudo sanctorum erat, atramen dominus tribum Leuiticam suo ministerio peculiariter deligit, quam in terra Israel præter primitias, decimas, partēq, immolatorum, ac reliqua, quæ ipsis peculiari ex lex dedicauit, nihil p̄prium possidere, nec habere partem inter fratres

1. corint. 17.

Hierouy. ad Nepotia.

psal. 115.

Deut. 12.

Num. 18. Deut. 18.

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.

uoluit. Dñs em̄ ipse est hereditas eius, quam in hoc elegit ex oĩb̄ tribu-
bus, ut stet & ministret nomini eius, habet Euangelium suū Magdalena,
habet & Martham, Et secreuit quōsdam Christus, quos dedit Apostolos,
quōsdā autē Prophetas, alios uero Euangelistas, alios autē Pastores & do-
ctores ad cōsumationem sanctorū in opus ministerii, in ædificationem
corp̄s Christi, Breuiter a cōdito orbe, & ab ecclesiā, quæ i Adā coepit cre-
pundiis semp uidentur ex hoĩbus assumpti quidam, p̄stituti pro hoĩbus,
in hijs quæ sunt ad deum. Semperq̄ uisum est genus humanum a duobus
ministris dei optime regi, quæ sunt sacerdotalis auctoritas & regia pote-
stas. Quibus quādiu inter se cōuenit, bene actum est de repub. dei. Quum
secus, oĩa in diuersum repente mutata sunt. Ponit ob oculos sermo diui-
nus pleraq̄ exempla huc spectantia, p̄p̄tio memorabilia. Sed quid atti-
ner antiqua repetere, quum nostri temporis exempla nō minus insignia,
non in aures tantum, sed in oculos ipsos insuuant, quæ nimis abunde do-
cent, quantum malogē in ecclesiā dei inuexerit, sacra p̄phanis misuisse.

Clericum suo officio intentum esse oportere. Cap. III.

Omnis mali seminarium cupiditas semper fuit. Nam dum nemo
suum peragit officium, alienis semper int̄tus, nempe clericis quæ
laici, laicus clericis, quæ sunt, ut deteriora fileamus, usurpat, fit, ut ecclesiæ
harmonia diutius constare non possit. Obtestatur Paulus Apostolus Ti-
motheum, quin potius contestatur simul omnes quotquot erant Timo-
theo successuri: Tutinquens, uigila, in omnibus labora, opus fac Euan-
gelista, ministerium tuum imple.

Duplex Clericorum ministerium. Cap. IIII.

Clericis, & in primis ecclesiæ presbyteris duplex ministeriū, diuinis &
humanis legibus est iniunctum. Alterq̄, ut in cōmissum sibi populū
deum pp̄itium habere, cunctis rōnibus em̄tantur, qđ nō tr̄n sacrificiis so-
lennibus efficit, sed etiam precibus, quæ a pio corde pficiscunt, teste Iaco-
bo, q nos ad precandū cohortans: Orate inquit pro inuicem ut saluemini,
Multum em̄ ualet deprecatio iusti assidua. Oĩbus quidem dictum
est: Petite, & accipietis. His uero, ut semp petant, nec pro semetipsis tantū,
sed & pro tota ecclesiā dei, ut uincat populus, q sub ipsis est, hostes illos in-
uisibiles impugnantes eos q uolunt pie uiuere in Christo, ut stet sicut Mo-
ses, leuatis semp interioribus animi manibus in cœlum, in contractione
in cōspectum dñi ad auertendam irā eius, ne disperdat populum suū as-
idue precantem, deinde ut offerāt dona ac sacrificia p̄ peccatis, quæ admo-
dum scriptum est: Quoniam sancti erunt deo suo, & nō polluent nomen
eius, Incensum em̄ dñi & panes dei sui offerent, & ideo sancti erunt, Alter-
rum, ut sint religionis magistr̄i, p̄indeq̄ ut i lege dñi meditent die ac no-
cte, ut iudicia dñi uera, iustificata in semetipsa, desiderabilia super aurum
& lapidem pretiosum multū, dulciora super mel & fauim, totis præcō-
diis amplectant, exquirāt, scrutenturq̄. Idcō non propria præsumptione
aut humano sensu, sed spiritu sancto dictante, q abscondit hæc a sapien-
tibus

Luce. 10
1. Corin. 12
Eph. 4.

Hebr. 5

Gela. pontif.
ad Ana, Au.

1. Timo. 5

2. Timo. 4

Iaco. 5

Matth. 9.

Exo. 17.
psal. 105.

Heb. 5
Leuit. 1.
Psal. 118

Ex decre. d.
Clemen.
Matth. 11.

tibus & prudentibus in oculis suis, & reuelat ea paruulis. Vnde scriptum est: Labia sacerdotis custodiunt scientiam & legem exquirunt ex ore eius, Malach. 2.
quia angelus dñi exercituum est. Qui in hoc secundo munere præstant, gregi Christi pascendo adiuuendi sunt, de quibus suo loco dicemus.

Biblia a Clericorum manibus nunquam deponenda. Cap. V.

Hic satis est admonuisse oēs pariter ecclesiasticis muniis cōsecratos, ipsos precibus supplicatiōibusq; publicis deo psoluendis mācipari. Quas ut nō tantū ore murmurent, sed & corde persoluūt, nunq̄ a manibus eorum liber legis, hoc est Biblia, deponatur. Nam ut quæ legunt & canunt, discant intelligere, tota uita uix suffecerit, si tamen quid est in literis sacris, quod totum humanus intellectus assequi possit, aliis subinde diuitiarum fonticulis ex eodem fonte semper scaturientibus. Hierony.

De horariis, precibus indies perlegendis, & reformandis

Breuiariis. Cap. VI.

Veteris ergo instituti, quo sancitū est, ut Clerici sacris initiati, uel sacerdotiis præsidentes, singulis diebus plegant horarias preces, quas canonicas appellamus, causæ multæ, & potissimū eæ, quas iam cōmemorauim⁹ uideri solēt. Hic multo iam ex tpe, pio (ut spes est) animo desiderauimus repurgari Breuiaria. Nā cum olim a sanctissimis patribus institutū sit, ut solæ scripturæ sacræ in ecclesia recitarentur, nescimus qua incuria acciderit, ut in earum locum successerint alia, cum his neuitiquā comparanda. Atq; interim historiarū sanctorū tam incultæ ac tam negligētis iudicio conscriptæ, ut nec auctoritatem habere uideantur nec grauitatē. Deo itaq; auctore, deq; consilio Capituli nostri, ac Theologorum, aliorumq; piorum uirorum, reformationem Breuiariorum meditabimur.

Pro cuiuslibet affectu, non facile nouandum quid in ecclesiastico officio. Cap. VII.

Sunt in clero zelum quidē dei habentes, sed nō secundum scientiā, qui priuatis quibusdā affectibus ducti, uel testamento, uel (ut uocāt) fundationibus efficiunt, ut noua festa, præter ecclesiæ auctoritatē, solēnter subinde celebrentur. Quo interim fit, ut preces horariæ, ac reliqua publice recepta pro affectu cuiuslibet facile nouent, id quod nobis nō satis probatur. Neq; enim errarunt patres, a quorum institutis in dicendis precibus, utinam tam longe discessum nō fuisset. Quod si hic singulorum affectibus indulgebatur, tandem antiquus ritus penitus euanesceret. In Concilio Africæ.

Quo affectu horarias preces persoluere oporteat. Cap. VIII.

Non suffecerit autē preces istas horarias utcūq; pmurmurasse, sed ut cōciliari cōstitutione cautum est, presbyter ex intimo affectu, eleuatq; mente in solum deū, nocturnum hoc, diurnumq; suæ seruitutis pensum exoluat. Maledictus enim qui facit opus dñi negligenter. Alioqui in precantes cōpetet, Populus hic labiis me honorat, cor autē eorum longe est a me. Quāmaxime uero orantē cauere oportebit, ne alio respiciat, q̄ ad deū. Quod si externæ gloriæ aucupandæ aut lucri gratia, deniq; potius Roma. 10.

Ex cōd. A. gat. cō p̄sb. Ex eodē cōd. ḡial. c. do lenter, de ce le. missa. Hier. 48. Isa. 29.

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.

Math. 6. ex more q̄ mente orare instituat, pars eius inter hypocritas reputabit, de
Matth. 23 quibus dñs in Euangelio pronuntiauit, q̄ ament in synagogis & in an-
Lucz. 18. gulis platearum stantes orare, ut uideantur ab hominibus, proindeq; mer-
1. Corin. 14. cedem suã receperint. Et alibi ipsi interminans: Væ (inquit) uobis scribæ
1. Reg. 1. & pharisæi hypocritæ, qui comeditis domos uiduarum, oratione longa
 orantes, propter hoc amplius accipietis iudicium. Alibi quidem dñs ait,
psal. 49. Oportere semp orare, ac nunq̄ deficere, sed alia prorsus ratione q̄ precaba-
 tur pharisæi: nempe, secundũ diui Pauli sententiam, q̄ diuini numinis cle-
 mentiã sibi cõciliare uolet orando, oculis interioribus in cœlum semp in-
 tentus orabit spiritu, orabit pariter & mente, psallet spiritu, psallet & me-
 te, quemadmodũ de Anna Samuelis matre legimus, q̄ multiplicans pre-
 ces, coram dño loquebatur in corde suo, tantumq; labia illius moueban-
 tur, & uox penitus nõ audiebatur. Effudit enĩ animam suam in conspe-
 ctum dñi. Deniq; curandum est, ut poenitenti animo ac corde contrito,
 humiliatoq; gratiæ deo dicantur, ac psallatur. Vt enim diuinus Psaltes
 ait: Peccatori dixit deus, quare tu enarras iustitias meas? & ea quæ sequũ-
 tur. Vtq; oculi inter orandum ab omni uanitate auertantur.

Summa deuotione missæ sacrum celebrari oportere. Cap. IX.

1. Corin. 11. **I**am si tanto mentis ardore quælibet preces dicendæ sunt, quanta puta-
 mus deuotione sacrosanctum missæ ministerium, in quo corporis &
 sanguinis dominici sacramenta tractantur, consiciuntq; peragendum
 est? Certe grauius dolemus atq; animo inhorrescimus, ubi uidemus pas-
 sim tantis mysteriis indignos ac p̄ductios illos ac indignos sacerdotes,
 publicis etiã ac manifestis criminibus contaminatos, sese (idq; irreu-
 ter & interdũ magis lucelli ac stipis, q̄ dei causa) factis ingerere, quoq; in-
 stat interitus, & p̄ditio non dormitat. Probet (inquit Paulus) seipsum
 homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat &
 bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, nõ diiudicans corpus do-
 mini. Atq; ideo (ut subdit) inter uos multi infirmi & imbecilles, & dormi-
 unt multi. Nam si nos ipsos diiudicarem, non utiq; iudicaremur.

Arguantur qui polluta mente ad altare domini
 accedunt. Cap. X.

Math. 7. **T**erret, nec immerito, nos sermo dominicus, qui uetat, nos sanctum
 dare canibus, & margaritas nostras proicere ante porcos, quũ quos-
 dam leuiculos sacerdotes illoris manibus pedibusq; (ut in prouerbio est)
 audacius in hæc sacratissima mysteria, q̄ in prophana irrumpere cõperi-
 mus. Quales sunt, qui humano affectu tantum, & potius ex more, quam
Iohan. 13. deuotionis ardore ad altare accedunt, quorum polluta est & mens & cõ-
 scientia, quos merito horrendum Euangelii exemplum (quod Iohannis
 decimotertio legimus, in hæc uerba: Et postquam accepisset buccellam,
 introiuit in eum Satanas, & cætera quæ sequũtur) ad meliorem uitæ fru-
 gem, altioremq; tantĩ mysterii contemplationem reuocaret.

Reuidenda Missalia ac Breviaria. Cap. XI.

Peculiariorum Missarum argumenta recens præter veterum institutione inuenta etiam patribus displicuerunt, quod tantum mysterium pro affectu cuiuslibet tractari non debeat. Profas indoctas nuperius Missalibus cæco quodam iudicio inuectas prætermittere per nos liceret. Videbimur ergo operæpretium facturi, si Missalia perinde atque Breuiaria peruideri curemus, ut amputatis tantum superfluis, & quæ sperperitiosius inuecta uideri possint, ea tantum quæ dignitati ecclesiæ & præscis institutis consentanea fuerint, relinquuntur.

Quæ omitti aut decurtari, uel organorum uel cantorum conceptu haud debeant. Cap. XII.

Iam & illud nõ recte fit in quibusdã ecclesiis, ut ob cantorũ & organorũ concentum, omittantur aut decurrantur ea quæ sunt præcipua. Cuius generis sũt, recitatio uerborũ propheticoꝝ, aut apostolicoꝝ, quã epistolam uocamus, symbolum fidei, præfatio, quæ & gratiæ actio, atq; precatio dñica. Quamobrem hæc tota distinctissime ac intelligibiliter, uti cætera omnia (si tamen non leuis decurtandi causa subsit) decantentur. Sic quoq; cantus, quo presbytero respondetur, æqualis, nec præcipitatus.

Quemadmodum Missa legenda. Cap. XIII.

Qui legit Missam, cum reuerenda modestia, clare, distincte, & exerte legat omnia usque ad canonem, ut qui audiendi sacri causa astat, quod legitur, intelligat, atq; ad pietatem excitetur.

Quid post eleuationem Eucharistiæ agendum. Cap. XIII.

Post eleuationem consecrati corporis ac sanguinis dñici in nonnullis templis canunt Antiphonas pro pace, aut cõtra pestilentiam & mortalitatem, cũ potius tum uideret silendum, & ab omni populo mortis dñicæ cõmemoratio habenda, prostratis humi corporibus, animis in cœlum erectis, gratiæ agendæ Christo redemptori, q nos sanguine suo lauit, morteq; redemit. Cantiones uero illæ cõtra mortalitatem seu cladem aut pro pace, satius post finitam Missam canantur. Quæ ut ad deum dirigant, excerptæ ex canõnica scriptura plus placuerint, quales sunt Antiphonæ, Meditatio uita, ac, Da pacem domine, & similes. Sic tamen, ut illis etiã, quæ gloriozæ uirgini matri dicatæ sunt, suus honos ac locus seruetur.

Organorum melodia quemadmodum temperanda. Cap. XV.

Organorum melodia in templis sic adhibebitur, ne lasciuiam magis, quam deuotionem excitet, neue præter hymnos diuinos ac cãtica spiritalia quicquam resonet ac repræsentet.

Singulis dñicis diebus, quæ ipsi peculiariora sunt officia dicenda. Cap. XVI.

Mos inoleuit nõ admodum improbadus, ut diebus dñicis toto sermone anno officium Missæ uel de sacrosancta trinitate, uel de spiritu sancto dicatur. Nobis satius uidet, ut quæ prisca ecclesia singulis dñicis peculiariora fecit, obseruent. Quod si illoꝝ loco alia usurpanda erunt, uidebitur, quod de resurrectione domini est, diei dominico magis conueniente, q dies illa potissimum resurrectioni dedicata sit. Neq; ignoramus nõ

ephe. 3

de cõf. dist. 3
Sabbato.
c. 2. de ferijs

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.

Ex cōcl. Triburien. c. z. de cele. miss.

abſque cauſa Concilio Triburien. conſtitutum, ne propter Miſſas peculiaris, Miſſa, quam de feria uocamus, prætermittatur.

Confefſio, miſſæ præambulum, deuote recitanda. Cap. XVII.

Confeſſio illa, miſſæ præambulū deuote cū miniſtris uno aut pluribus, uiciſſim ꝑſitentibus, ac ſacerdotis abſolutionē i uerbo Chriſti, plena poenitētis cordis erga dei pietatē fiducia, recipiētibus, recitāda. Ad oēs enim ſacro aſtātes, ea abſolutio refertur, ut digne tantis miſteriis ualeant intereſſe. Quāobrem dum hæc ſunt, nō ſit miniſter accedēdis luminaſ naribus aut aliis mentē auocantibus (quæ prius facta oportuit) intētus.

Cur ſacerdos in altari miniſtrum habeat. Cap. XVIII.

Ex condi. Toleta. c. 11. c. viii. id. & cōſe. diſt. 1.

Nec ſine magna ratione in concilio Toletano conſtitutum fuit, ut habeat quiſq; canens deo atq; ſacrificans, poſt ſe uicini ſolaminis adiutorem, ubi temporis, loci, ſiue cleri copia ſuffragatur, idq; ꝑpter morbos & caſus diuerſos qui occurrere poſſunt, quo is qui impleturus officia accedit, ſi aliquo caſu turbatus, uel in terram eliſus fuerit, a tergo ſemper habeat, qui eius uicem & officium intrepidus exequatur. Aliis inſuper canonibus cauetur, ne preſbyter niſi duobus teſtibus præſentibus celebret. Quæ decreta in quam diſſuetudinem abierint, in aperto eſt, nimige preſbyteris frequenter celebrātibus, talibus tantū adhibitis qui uix ipſis reſpondere, nec quid agatur ſciant.

de cōſ. diſt. 1. hoc quoq;

Omnis cultus diuinus ſumma cum ueneratione peragendus. Cap. XI. X.

Ex cōcl. Lugdunſ. ſub Grego. 2

In ſumma, cultus diuinus quem ſacerdos in domo dei exhibet, debita cum ueneratione peragendus eſt, ut & deo gratus ſit, & inſpicientibus placitus, qui conſiderantes non ſolum inſtruat, ſed & reſiciat. Monet ſiquidem diuiniſſimus Paulus, ut omnia noſtra ordinate ac honeſte fiant, ac acerrime increpat Corinthios quod irreuerenter cōuenirent in unam ad cœnam domini manducandum.

1. Corin. 14

1. Corint. 11.

De uita ac moribus Clericorum. Cap. XX.

Coloſſ. 3.

Nunc de uita ac moribus paucis uideamus. De uita inſtituēda ſic præcepit Paulus, nedum clericis, ſed oībus Chriſtianiſ: Mortificare (inquietens) membra ueſtra q̄ ſunt ſuper terrā, fornicationem, immunditiā, libidinem, cōcupiſcentiā malam, & auaritiā, quæ eſt ſimulachroꝝ ſeruitus, propter quæ uenit ira dei in filios diſſidentię. Nunc autē deponite & uos oſa, iram, indignationem, malitiā, blaſphemiā de ore ueſtro, expoliantes uos ueterem hominē cū actibus ſuis, & induentes nouum, eum, q̄ renouatur i agnitionem ſecundū imaginem eius, q̄ creauit illum, quia eſt oīa & in omnibus Chriſtus. Induite uero uos ſicut electi dei, ſancti & dilecti, uiſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiā. Super omnia autē hæc, charitatem habete quod eſt uinculum perfectioris, & grati eſtote, uerbum Chriſti habitet in uobis abundanter. In omni ſapientia docentes & cōmonentes uosmetipſos in ꝑſalmis, hymnis & canonicis ſpiritualibus, in gratia cantantes & ꝑſallentes in cordibus ueſtris deo. Omne quodcunq; facitis in uerbo aut in opere, omnia in nomine

Eph. 5.

domini nostri Iesu Christi gratias agētes deo & patri per ipsum. Nō ad oculum seruientes, quasi hoibus placentes, sed in simplicitate cordis, timētes deum. Quodcūq; facitis, ex animo operamini, sicut dño & nō hominibus. Orationi instate, uigilantes in ea in gratiæ actione. Sermo uester semper in gratia sale sit cōditus, ut sciatis quomodo oporteat uos unicuiq; respōdere. Omnis aut sermo malus ex ore uestro nō procedat. Sed si quis bonus, ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Et nolite contristare spiritum sanctum dei. Modestia uestra nota sit oibus hominibus. De cætero, quæcūq; sunt uera, quæcūq; pudica, quæcūq; iusta, quæcūq; sancta, quæcūq; amabilia, quæcūq; bonæ famæ, si qua uirtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate, & deus pacis erit uobiscum.

coloss. vii.

Philp. 4.

Galat. vii.
Esa. 5
Ezech. 16

Ob quam causam Clerici male audiant, ac puniantur. Cap. XXI.

Olim Clericis hæc apostolica præcepta tenentibus pax super illos erat, quō ergo non tantum uinea, sed & uinæ cultores facti sunt in direptionē? Ecce (inqt Ezechiel, ad Hierusalem uerba faciēs) hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abūdantia, & quōtū ipsius & filiarū eius. & manum egeno non porrigebant & eleuatæ sunt & fecerunt abominaciones coram me, & abstuli eos: sicut uidisti.

Præcipuæ causæ omnis mali tres. Cap. XXII.

Præcipuæ ergo causæ omnis mali sunt, fastus, luxus, & auaritia, a quibus Clerici potissimum male audiunt.

Ambitionem ac fastum clericali officio maxime repugnare. Cap. XXIII.

VT omnem ambitionis radicem Christus discipuloꝝ cordibus eximeret, paruulū in medio illoꝝ statuit, deq; primatu certare prohibuit, Qui maior (inqt) est in uo bis, fiat sicut iunior, & qui præcessor est sicut ministrator. Nam quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Nōne qui recūbit? Quis uero ignorat Clericū in medio ecclesiæ esse tan quā eum qui ministrat. Quare meminerimus potius officii nostri quā dignitatis. Neq; enim ad dominationē uocati sumus, sed ad opus. Non immerito Hieronymus, ut pestem quandam fugiendos Clericos ait, qui a speluncis domoꝝ paternarū abstracti, & post in ecclesia sublimati, ac sacerdotiis ditati, uanæ gloriæ & superbiæ stimulis efferuntur.

Matth. 18

Hierony.

Omnis luxus Clerico interdictus. Cap. XXIII.

Beatas Hieronymus ecclesiæ præfectos, qui luxu ac deliciis affluūt, Michæam describere asserit. Quod ei cūdi sint de spatiosis domibus, lautisq; cōuiuuiis, & multo labore cōquisitis epulis, in tenebras exteriores, ubi erit fletus & stridor dentium. Viuere quidē de altario sacerdoti licet, luxuriari nō pmittit. A crapula itaq; & ebrietate, a cōpotationibꝫ illis adhaustus æquales, a luxu, ab alea, ab imoderatis sumptibus & comessationibus Conciliū generale Clericos reuocat uniuersos, sequentū ueteris testamēti institutū, quo ministris tēpli uinū & sicera prohibebatur, ne ebrietate grauentur corda eorꝝ, & ut sensus eorꝝ semp ungeret &

Hierony. in Mich. cap. 5

Matth. 23

Ex cōci. generali, de vi. & ho. cle. c. A crapula.

esset tenuis. Et Apostolus ait: Nolite inebriari uino, in quo est luxuria, sed impleamini spiritu sancto. Et iterum: Nō in comestationibus & ebrietatibus, & quæ sequuntur. Atq; alibi Solomon: Luxuriosa res, uinum: & tumultuosa ebrietas, quicunq; his delectatur, non erit sapiens.

Clerico non licere uel cauponem agere, uel tabernas, nisi necessitatis causa, intrare. Cap. XXV.

Olim tanta honestas desiderabat in clero, ut ne nuptialibus quidem uiniuis ipsis interesse liceret, nec immisceri spectaculis ac cœtibus, ubi amatoria cātant, aut obscœni motus corporis, chorœis & saltationibus efferunt, ne auditus & intuitus sacris mysteriis deputatus, turpium spectaculorū atq; uerborū contagione pollueretur. Quid: si uideret ecclesia illa, prisca Clericos nostri tēporis tabernarios, tabernisq; (quasi domos nō haberēt) noctu diuq; alligatos, q̄ execraret facinus? Posthac ergo, nō solū nullus ex Clero sordidissimū cauponē aut tabernariū agat, sed ne ad tabernas quæ nisi necessitatis causa diuertat, Alioq; poenæ canonice iminēt ei, q̄ ordini suo hanc ignominiosam notā inurere tentauerit.

Habitus, seu exterioris corporis cultus modestia, a clericis exigit. Cap. XXVI.

Beatissimus Paulus habitus modestiæ & in mulieribus desiderat, quæ uult uerecundū esse, nō in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, uel ueste pretiosa, sed quod decet mulieres, p̄mittentes pietatē p̄ opa bona. Itidem Ap̄ls Petrus eas cōmēdat, quarū nō sit extrinsecus capillatura, aut circūdatio auri, aut indumētū uestimentorū cultus, sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, q̄ est in p̄spectu dei locuples. Quā turpis ergo putanda est in Clericis tanto gradu sublimioribus deformissima illa ac frequētissima nostræ tēpēstatis habitū uariatio, quam ne infirmiori quidē uasculo Apostolorum principes p̄mittendā duxerūt? Ex ueste apud hoies sanctimonix opinio nē aucupari phibuit Ch̄s, qui in oibus operibus nostris, id quod intus est, primum respicit, mundariq; iubet, Deinde quod de foris est, Væ illud horrendum pharisæis hypocritis interminans, qui ut uiderent ab hominibus iusti, dilatabāt phylacteria sua, & magnificabāt fimbrias, cum essent intus pleni rapina & imunditia. Interim tamen Euangeliū nō tēmere uestimentū Iohannis Baptistæ (quod illius professioni ac menti respōdebat) de pilis camelorū cōtextum celebrat, ac ipse Christus uestiū molliciem ac lenitatem auerfatur. Ecce inquit, qui mollibus uestiunt, in domibus regum sunt. Quæ oīa huc spectāt, ut uelimus clericos præter indictam tonsuram, uestes quoq; suo ordini p̄gruentes deferre, quemadmodum olim generali Concilio cautum est. Pudet siquidem nos, cū uidemus prodire clericos perinde atq; seculi milites armatos, uel qui sint ut foemina compri. Itidem pannosi clerici ac uestibus laceri displicēt. Neq; enim affectatæ sordes, aut exquisitæ deliciae laudem pariunt.

Mali exempli est, sacerdotem se uenditare in Capellanum delicta, to laico aut mulierculæ. Cap. XXVII.

Eph. 5.
Roma. 13
Prover. 30.

Ex cōc. A.
gath. Laod.
Gartha. 5.

Ex Concil.
Vienne.

1. Timo. 2.

1. Pet. 3.

Matth. 23.

Matth. 3.

Matth. 11.

Ex Concil.
gñal. c. cleri.
de uita &
ho. cle.
Hierony.

Magna eorū leuitas est, in magnā Cleri ignominia redundans, qui se laicis atq; adeo delicatis foemmis, uernis cā, in Capellanos, ut appellat, atq; anteambulones ueditat. Qui enī debebat eē gregis duces, redigunt in caudā, & sordidissimis qbusq; negotiis alligant. Proh nefas.

Hierony.

Suspecta mulierum cohabitatio Clericis interdicta. Cap. XXVIII.

Nicæno Concilio neque Episcopo, neque presbytero, neq; diacono, neque ulli clericorum omnino habere secum mulierem extraneam permittitur, nisi forte mater, aut soror, aut auia, uel amita, uel matertera sit. Nos (si tamen hæc tempora tantam seueritatem pati non uidentur) saltem suspectam cohabitationem prohibemus.

Ex Concil. Nicæno.

Ex Concil. Mogunt.

Auaritia in Clero execrabilis. Cap. XXIX.

EX quo in ecclesia dei auaritia creuit, perit lex de sacerdote, & uisio de propheta, quæ admodū diuus Hieronymus ad Rusticū Narbonens. ait. Nec mirū, q; nemo possit seruire deo & mammonæ. aut enim unum qd̄io habebit, & alterū diliget, aut unū sustinebit, & alterum trahet. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi & cor tuū. Haberes autē alimēta & quibus tegamur, quisq; secundū suæ uocationis rationem, his contenti sumus.

Ezech. 7.

Hiero. ad Rust. Matth. 6.

Honesto artificio uisum quærere clerico licet. Cap. XXX.

1. Timot. 6.

Quibus non suppetit ex sacerdotio, honesto artificio uictū quærant, sequuti diui Pauli exemplum. Sic tamen, ne sordidam aliquā partem sacerdotio ignominiosam exercent.

Ex cōc. Carthag. c. cler. Vict. 2. dist. Acto. 18.

Clerici ne mercatores sint, multo minus foeneratores. Cap. XXXI.

Ephē. 4. 1. Corint. 4. 2. Timoth. 2.

Nemo militans deo implicet se negotiis secularibus, ut ei placeat esse se probauit. Quare multa prouidentia olim uetitum est, ne uel mercatores, tacemus foeneratores, sint sacri causa.

Ex cōc. Mogunt. c. 4. ne cler. n. ul. mo. 6.

Damnatur clerici superstitiosi, scurræ, curiosi ac leuiculi. Cap. XXXII.

1. Cor. 14. In Concilio Agaten. 7.

Reperiunt q; supstitiōi, diuinatiōibusq; ac sortib; dediti sunt, quos dānamus. Sunt q; scurras in quibus diuitū ac potentū agunt, q; cū malefecerint, gloriant, & exultāt in rebus pessimis, q; digni nō sunt, ut clerici appellent. Sunt curiosi & leuiculi, q; in foris, in cōpitis, in plateis, in uicis obambulat, uagis oculis, effreni, lingua peculāte, fluidosq; incessu, & leuitatē animi, impudentiāq; mētis ostēdūt, quos auersamur. Eos uero tantū & re & noīe clericos reputamus, qui legē dei die noctuq; meditantur, munus susceptū debite exequent, ac uitā agunt sacerdotio dignā.

c. quā sit graue d. exc. pla. 21. dist. c. his.

DE METROPOLITANIS. CATHEDRALIBVS ET collegiatis ecclesijs, & in his ministrantibus. Cap. I.

Quam Metropolitana seu Cathedralis ecclesia sedes sit Episcopi principemq; locū in clero obrineat, nequaquā postremum in reformatione locum obtinere debet. Nisi enim ea ecclesia præluceat oībus, quæ in tota prouincia aut dioecesi constitutæ sunt, frustra intendimus redigere in ordinem ecclesiasticæ disciplinæ cæteras.

CONCILIUM PROVIN. COLONIEN.

De officio Decanorum. Cap. II.

Porro quum collegiatae ecclesiae secundariae sint post cathedrales & instar illarum (quod ad ordines ministrantium, diuinumque cultum attinet) constituta, utrobique Decanis curae erit ut clericos suos ad obseruationem piorum rituum prouocent ac reducant, ut ad agendam uitam clericis dignam perpetuo cohortentur ac impellant, ut a negotiis, a tumultibus mundanis reuocent, ne magis seculi quam Christi milites uideantur, ut comessationibus, ebrietatibus ac omni luxui interdiciant, Denique ut singulos suo officio satisfacere compellant.

De officiis in eiusmodi ecclesiis ministrantium generatim. Cap. III.

Sunt in hisce ecclesiis diuersi ministratum gradus: nepe, Praepositi, Decani, Archidiaconi, Scholastici, Cantores qui & Choriepiscopi, Thesaurarii qui & sacristae, seu custodes, canonici, uicarii, atque id genus alii. Interpretetur quisque uocabulum suum, & curet esse quod dicitur, secundum ueterem patrum institutionem ac regulam. Atque eo solo seferunt, ut cum nostrae, tum omnium piorum expectationi magna ex parte responderisse uideantur.

De Canonicorum uita & officio. Cap. IIII.

Vt de Canonicis dicamus paucis. Respondeat eorum uita titulo, respondeat nomini, sint re ipsa, ut sunt, nomine. Canonici, id est, regulares. Neque enim clam est, primam eorum originem monasticae disciplinae fuisse. Imitentur Apostolos & nascentis ecclesiae ministros, quorum erat cor unum, & anima una. Qui quotidie (ut in actis apostolicis legitur) perdurantes unanimiter in templo, & frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis, perseverantes in orationibus, collaudantes deum, & habentes gratiam ad omnem plebem. De tali conuentu Psaltes dixit: Ecce quam bonum & quam iucundum, habitare fratres in unum. Qui & compellens ac prouocans eiusmodi conuentum, ait: Ecce nunc benedicite domino, omnes serui domini, qui statis in domo domini, in atrijs domus dei nostri. Porro, ecclesiae istae collegiatae quandam uerustatem spirant, & ecclesiae primitiuae institutum praeseferunt, quod uel forma aedificioque ostendit, quae Canonicos prope templum in unum pene habitaculum collocauit, ut procul a promiscua multitudinem separati, diuinis pariter laudibus iugiter insisterent.

Quemadmodum preces horariae aliaque diuinae laudes decantandae. Cap. V.

Statis ergo ac debitis horis, laudes diuinae non cursim ac festinater, sed tractim, non truncatim, sed integre, distincte deuote, reuerenterque ab omnibus decantentur, persoluanturque. Et quum psallendi gratia conueniatur, ibidem, muta aut clausa labia nemo tenuerit, sed omnes pariter senes cum iunioribus laudent nomen domini in psalmis, hymnis & canticis, deo alacriter modulantes, sic tamen, ne boatus confusam recitationem. Nemo cum, cum publice, uel preces horariae, uel missae sacrum cantando peragunt, legat uel dicat priuatim officium, nam is, id quo obnoxius est,

A Ro. 2.

Psal. 133

ibidem

in Concl.
Agatefi. c.
psal. c. dolē
tes de cele.
missa.

xius est, choro subtrahit atq; alios uel psallentes perturbat, uel a psallendo retrahit. Quæ tamen aliud officium ecclesiasticum aut publicum alio statim rapier, ut nisi legens preces horarias, tempestiue absolueri haud possit, hac lege teneri nolumus. Quam autem a uero aberrant, qui existimant sese non alicuius officii in ecclesia exercendi, sed quietis & inertiatantum causa canonicatus esse adeptos. Perinde atq; satis sit, paucis quibusdam clericis admodum ignaris, tenui pretio conductis, curam diuini officii committi, quod deinde eiusmodi mercenarii, non seruatis temporum interstitiis, syncopando transcurrunt, interim ipsas canonicis tota uita torpentibus.

Inter sacra nihil cogitandum quidem, quod dei aut ecclesie oculos offendat. Cap. VI.

Longe uero abominabile est, quod quidam tamen, cum diuina agunt, inter sese de rebus prophanis tractant, mussiones, colloquia, risus & cachinnos intermiscunt. Quidam aut in aliquo chori angulum se recipientes, de nugis, ne quod grauius dicamus, commentantur, aut foris per templum magno cum populi offendiculo deambulantes, oculos pariter & aures ad uanitate conuertunt, atq; sacra loca foedant, positi in lapide offensionis & perram scandali. Hac lege nullum excipimus, siue claris sit natalibus prognatus, siue plebei. Quin potius, qui genere praestant, meminerit se illic canonicos agere & querari non in aulis, sed in scholis uirtutum ac ecclesiasticae disciplinae.

Decani templi summi potestas in praeuaricatores. Cap. VII.

Facimus quoque Decano ecclesie nostrae potestate, personas ecclesiasticas ex aliis collegiatis ecclesiis, interdum magis curiositate rege nouarum, quam deuotionis causa ad templum summum se recipientes ac inibi praeter omne decorum, saepe etiam ecclesiastico habitu non amicti, inter laicos sursum ac deorsum inambulantes, poena canonica, nimirum suspensionis temporariae, aut maiori etiam pro ratione culpae coercendi.

Quae oporteat esse uestitum ministratum in hisce ecclesiis. Cap. VIII.

De uestitu clericorum ante diximus, quod in his tanto debet esse decetior quo sunt altiori loco, perindeque atque in speculo quodam constituti. Sit ergo chorum ingredientibus uestis talaris, sint pilei (quae bireta uocamus), sint camisiae, sint denique calcei pariter & caligae tales, in quibus non fastus iam stantia, elationis uitium, uel metis leuitas, sed clericalis ordinis honestas & modestia deprehendat. Siquidem ita semper uisum est maioribus nostris, externum habitum quid intus crepet, designare. Adeo ut & leges ciuiles iniuriam, matronae, habitu meretricio utenti, illatam, non uindicerent, ac Canones clericum non alligatum coniugio, habitum, ac tonsuram clericales deserentem, post tertiam monitionem, clericum uero coniugatum statim priuilegio exuant clericali, Adeo ut sic in maleficiis deprehensi animaduersionem ciuiliu magistratum non euadant. Ne autem posthac quispiam excusationem non factae aut prauius monitionis praetextat, hac nostra synodali constitutione oes (quotquot sunt in nostris diocesisibus

Agatef. 20.

Hono. iii. c.,
ex parte, de
priuil., & ex
ces. priuileg.

CONCILIUM PROVIN. COLONIEN
constituti clericos qui habitu minus decenti utuntur monemus, ut intra
tres menses, quoque singulos per singulis dilationibus, tertiam uero uti per
emptorium terminum præfigimus, habitum qui clericos deceat, reassu
mant, Alioqui ipso facto nulla posthac alia monitione expectanda in cę
suras ac poenas constitutionum canonicarum incursum.

Decani undique aduigilabunt. Cap. IX.

Quo ergo hæc quæ diximus repurgentur, ac debite simul cum om
nibus aliis ad diuini officii prosecutionem ac chori disciplinam
spectantibus obseruentur, Decanus diligenter inuigilabit, hinc
& hinc circumspiciens, ne quid inordinate fiat.

Ante omnia uero ut Canonici sacris adsint. Cap. X.

Aurelian. 23.

Cui ante omnia curæ erit, ne quis Canonicoque sacris absit, sed ut quod emol
umentum ferre uolent, officium quoque suum, propter quod benefi
cium datur, in ecclesia gerant Aurelianensi Concilio caues, clericos qui of
ficio adesse contemnunt, ecclesiasticam disciplinam arbitrio Episcopi receptu
ros. Sed facile castigabit hic lapsus, si negligentes subtractione prouen
tium seu distributionum multentur. Quare quod ab epistola lectione, exinde
tori missæ, & a primo psalmo, singulis horis canonicis integris ac minime
interpollatim (nisi forsitan necessitate auocante, petitaque ac obtenta licentia):
non interseruit, iustum est, ut hic illi horæ aut officii stipendio interuicium careat.

Vicarii ut diuinis laudibus decantandis intersint adigendi. Cap. XI.

Qui Vicarii dicunt, in quibusdam collegiis se in libertate quadam po
tius carnis quam spiritus vindicare contendunt, nolentes choro, decantandis
disque simul cum Canonicis diuinis laudibus ac sacris esse addicti, sed
hi respiciant ac incipiunt intelligere cur Vicarii dicant. Suppellicis quoque
utant. Cuius enim uices gerent, nisi Canonicis adiutores accedant. Hæc ni
mirum uice, quod uel aduersa ualitudine detenti, uel negotiis necessariis auoca
ti, interesse non possunt. Cur tandem superpellicis utentur, qui chori sacris se
micipatos non agnoscunt, In ordinem ergo disciplinæ redigantur, suspensio
nisque poena, etiam a fructibus, nedum quotidianis illis quæ distribuuntur,
sed a grossis etiam pro culpæ modo animaduertendum in non parentes.

Ad personalem residentiam cogendi, quibus hæc per fundaciones
beneficiorum est imposita. Cap. XII.

Quorum fundaciones personalem residentiam requirunt, illi aut ipsi resideant, aut
a perpetua perceptione suspendantur, & fructus illi, in alios pios usus con
uertantur, nisi qui reipublicæ causa ex autoritate nostra absuerint.

Lucri tantum causa sacris adesse non oportere, Cap. XIII.

Basile. 1.

Vtinam optando a deo Optimum consequi possimus, ne quicquam lucri
causa diuinis interesset, alioque non accessurus sacra, ueluti quæ nuntius
magis, quam dei amor in templum trahit, questum pietatem esse putans, quod non
dubium, ex numero quoque est, de quibus Esaias dixit Omnes diligunt in uera,
sequuntur retributiones, Nec multum his abest (uti plerisque doctissimis ui

ris placuit) ab horrendo crimine Giezi, q̄ existimauit diuinum munus pecunia redimendū. Quare uiderint clerici nostri, ut eorū mens & intentio tota in deum referat, ut cū Dauid p̄fiteant̄ deo in directione cordis ac in labiis suis p̄nuntiantes oīa iudicia oris eius In uia etiā testimonio rum dñi delectent̄ sicut in oībus diuitiis. Optandū, ut Psalmus ille cente simus decimosextauus, q̄ toties nō sine causa in ecclesiis replicat̄ ore simul & correspondēte singulis uerbis mente decantet̄. Et cū eodē Psalte ex animo dicatur. Voluntarie sacrificabo tibi, & cōfitebor nomini tuo dñe, quoniam bonū est. Non adimit Christus. sed decernit operāti suam mercedē: Dignus est enim operarius mercede sua. Et: Qui altario deseruit, de altario & uiuet. Sed interim cogitare debet clericus se uiuere non ut edat, sed edere ut Christo uiuat, habereq; semp̄ mēti recōditū Christi uerbum. Primū quærite regnum dei, & hæc oīa adiciētur uobis.

4. Reg. 1.

Psal. 118.

Psal. 113.

1. Corin. 9.
1. Timo. 5.

Matth. 7.

Capitula disciplinæ qualiter obseruanda. Cap. XIII.

Capitula uero disciplinæ (quæ uocant̄) multo maiori diligētia obseruent̄ atq; hactenus. Id ita fiet, si non tā p̄phanæ quam res sacræ in his tractent̄, Si de moribus inquirat, si uita expendatur singulorū, Et quod olim sancti patres fecisse dinoscunt̄ extēporali oratione, interdū cōmonerent̄ fratres. Et in primis ad sacras literas capessendas instigarentur, atq; ut in his optimas horas collocarent, incitarent̄, quod hic reperiat̄ fons uitæ scaturiens, ex quo q̄ haurit, nō sitit in æternum. Hic thesaurus euangelicus (propter quem oportet uēdere uniuersa reconditus sit, ex quo prudens ille paterfamilias profert noua & uetera.

Iohan. 4.
Matth. 13.

Officium Decani in rebelles. Cap. XV.

Si quos Decanus rebelles cernat, si diuini cultus atq; sui officii negligentiores, si rixosos, si litigiosos, si p̄cussores, si aleatores, si scorta fouentes, aut aliis publicis criminibus irretitos, atq; hi fraternā correptionem audire recusauerint, agat in his Capitulis quod iubet Paulus: Peccantē corā oībus corrige. Tu si resipiscere nolint, arceat a sacris, phibeat participare fructus, donec ad meliōrē uitæ frugem reuertant̄, sic tamen ut hic seruet̄ regula apostolica: Corripite inquietos, p̄solamini pusillanimes, patientes estote ad oēs, & neq; ira neq; odium, neq; rancor, ullas sibi partes uendicet. Nā illa præpositorū sollicitudo est utilis, illa cautela est laudabilis, in qua totū ratio agit & furor nihil sibi uēdicat. Ira enim sæpe etiam innocentes ad crimen adducit. Dū enim iusto amplius irascimur, & uolumus aliena coercere peccata, grauiora cōmittimus. Per hæc tamē nostris ac ecclesiæ provinciæ nostræ priuilegiis ac legitimis p̄suetudinibus, & præfertim mori ac cōsuetudini qui in aliquibus ecclesiis est (nampe ut causæ disciplinæ per Diaconos diiudicentur) nihil præiudicamus, modo tamen Diaconi ad requisitionem Decani, suo officio gnauiter ac strennue incūbant ac satisfaciāt. Quod si Decanus & Capitulū negligent̄, aut eisdem criminibus irretiti fuerint, ad iuris communis dispositionem redire, necesse erit.

Ex concil.
Agathen. c. 2.
1. Timo. 5.

1. Thess. 5.

Inno. pape 2.
Gregori. ad
Maur Imp.
c. 11. q. 2.

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.
Contentiosi ad pacem & concordiam per Decanum &
Capitulum reuocandi. Cap. XVI.

Gen. 4.
Gen. 37.
Iohan. 13.
Iaco. 3.

Inuidiæ detractioisq; uitium longe omnium pestilentissimū, in colle
gijs non est nouū, quod humani generis hostis inter fratres serere sem
per conatus est. Quē admodū de Abel & Cain, de Ioseph & fratribus
eius legimus, Quin parum aberat ab omniū sanctissimo illo collegio,
nēpe apostolico, nisi pacificator Christus Iesus intercessisset, ac Satanam
repente eiecisset. Hinc sæpenumero in clero, rixæ, iurgia, & iniuriæ nascū
tur. Hinc multæ falsæ criminationes, æmulationes, obrectatiōes & de
lationes oriuntur, Et fit lingua ordinata in laudē dei, inquietum malū,
plena ueneno mortifero. Fit deniq; ut in ea qua benedicimus deū & pa
trem, in ipsa maledicantur homines, qui ad imaginē & similitudinem
dei facti sunt. Atq; ex eodē ore procedit benedictio & maledictio. Non
oportet (inquit diuus Iacobus) fratres mei hæc ita fieri, sed qui sapientes
& disciplinati inter uos, ostendant ex bona cōuersatione operationē suā
in mansuetudine sapientiæ. Nam si zelum amarum habetis & contētio
nes sint in cordibus uestris, nolite gloriari & mendaces esse aduersus ue
ritatem. Non enim est ista sapientia de sursum descendens a patre lumi
num, sed terrena, animalis, diabolica. Vbi enim zelus & cōtentio est, ibi
inconstantia, & omne opus prauum. Quæ autem de sursum est sapien
tia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, ple
na misericordia, & fructibus bonis, non iudicans, sine simulatione. Fru
ctus enim iustitiæ in pace seminatur, facientibus pacem.
Proinde si quis putat se religiosum esse, nō refrenans linguam suam, sed
seducens cor suum, huius uana est religio. Hæc ille.

Ex Concil.
Agathē. c. 31.

Pœna aduersus contentiosos pertinaces. Cap. XVII.

A Gathensi Concilio constitutū est, ut quicumq; odio aut lōginqua
inter se lite dissenserint, & ad pacem reuocari nequiverint, primitus
arguantur. Qui si inimicitias deponere perniciofa intētiōe noluerint,
de ecclesiæ coetu iustissima excommunicatione pellantur. Decanus er
go, ubi uiderit intercedere inter fratres dissentionis materiā, quæ frater
nam dirimat charitatē, huius canonis autoritate utatur, ac pro pace
sartiēda pseruandaq; Capituli sui p̄silium atq; auxiliū imploret, q̄ inui
cem libenter præstabunt, cuiuscunq; odio uel amore longe postposito.

Quo tpe Capitulorū quōtidianoꝝ p̄uentus obseruādi. Cap. XVIII.

Quotidiani Capitulorū conuentus, aut maturius sub summā mis
sam aut statim post illam seruandi sunt, Ne ob illos diuinum offi
cium uel suspendatur, uel præcipiteretur, uel deniq; ab ipsis Canoni
cis negligatur. Debet enim dei causa omnibus aliis anteponi.

Volumina statutorum reuidenda. Cap. XIX.

Habent fere quotquot sunt cathedrales ac collegiatae ecclesiæ suum
uolumen peculiariū statutorū, quæ interdū pro affectu, priuato
cuiuslibet augentur ac crescunt. Inter hæc reperias quāplura, quæ quæ

stum magis quã pietatem respiciant, & ad inæqualitatẽ potius, quã æqualitatem faciant, unde discordia inter fratres (uti fieri solet) frequẽter. alit, concordia uero scindit, laceraturq;. Et quãtumuis pleraq; inter hæc iniqua reperias, adiguntur tñ oēs qui recens admittuntur, ut ad eiusmodi statutorũ obseruationem (etiã penitus ignari, qd cõtineant illa citra ullum delectum) iurciurando sese alligant, quum tñ iuramentum non debeat esse iniquitatis uinculum, nec ad ignorata extendi. Operæpretium itaq; nobis uidetur, huiuscemodi statutorũ uolumina inter uisitandum excutere, & quæ euãgelicæ puritati, atq; fraternæ charitati, deniq; disciplinæ ecclesiasticæ minus consentanea reperta fuerint, refecare, cauereq;, ne post hæc ulla noua statuta in eiusmodi ecclesiis (nisi tamen noster accesserit calculus) ædantur.

c. i. de iureiu
in vi.

In Capitulis a iuramentorum facili exactione temperandum. Cap. XX.

ET quum Christus tãto serio iurandi facilitatem prohibuerit, ut nisi necessitate ueritatis, alioqui periclitandæ, cogamur omnino nõ iurare, debeamus, coercenda est illa immoderata in Capitulis iuramentorum exactio, per quam necesse est, ut multi in ancipitia periuria corruant, quorum non tantum illi qui pegerant, sed & qui causam periurii temere exigendo præstant, rei sint. Nam Christi uerbum est: Sit uerbum uestrum, est, est: non, non, quod amplius est, a malo est. Et in ecclesiastico legimus: Vir multum iurans, replebitur iniquitate, & nõ discedet a domo eius plaga. Si nos ipsos iudicaremus, non utiq; diiudicaremur.

Math. 5

c. & si chrs
de iureiu.

Ecci. 32

Inter uisitandum de moderandis annis (qui expectantiz appellatur) uidentum. Cap. XXI.

NVM annos (qui expectantiz appellatur) moderari possimus, uidebimus inter uisitandum, quando nobis uel id maxime curæ erit, ut qui recens accesserunt Canonici, aliquot annis de consensu Capitulum suorum bonarum, ac potissimum sacrarum literarum studiis, in Academia aliqua publica & bene Christiana incumbant, utq; tum sequantur illos interim redditus præbendarum suarum, quotidianis retributionibus tantum exceptis, aut portio eiusmodi personis, iuxta ecclesiarum statuta & consuetudines assignata. Multum em̃ refert uiros doctos esse in ecclesia dei, qui ueluti splendor firmamenti fulgeant, & tanquam stellæ perpetuas æternitates mansuri, ad iustitiam plurimos ualeant erudire. In dignum ergo studio tam frugifero intentos, ac in uinea dñi operantes, diuino denario fraudari, modo tamen testimonium exhibeant magistrorum, quod totos illos annos rectis operam dederint disciplinis. Per hæc tamen Canonis indutias, (quæ se latius porrigunt) uolumus coartare.

Hono. ill. c.
Sup specul.
de magist.

Non oportere a Canonico recens admissio, pecuniam statuariam duplicatam ob antecessorem exigi. Cap. XXII.

NEC ferendus nobis diutius uideatur mos ille irrationabilis, quo ad unã præbendam receptus, ob suos in eadem præbenda antecessores non receptos (a quibus ius nõ habet, sed potius a cõserente uel instituyente)

c. non debet
de reg. iu.
in vi.

pecuniam statuariam sæpius exolvere cõpellitur. Nec ignoramus quosdam Decanos & Capitula in eo esse, ut hæc pecuniaria onera (qua recens recepti. contra factorum canonum dispositionem grauantur) indies nouis quibusdam adinventionibus grauiora, ac tandem importabilia efficiant, quod penitus improbamus.

Cõmuni necessitati ecclesiæ, cõmuni cõtributione p̄suldũ. Cap. XXII.

Matth. 7.

Quod si fabricæ aut alia necessitas ecclesiæ imineat, satius est ut quã in cõem uerter utilitatẽ, ex cõmunibus redditibus desumat, q̄ ut q̄ priuatim grauet. Euangelicũ præceptũ est, in quo uniuersa lex cõfistit & p̄phetæ: quod tibi nõ uis fieri, alteri ne feceris. Et: Quæcũq; uultis ut faciant uobis hoies. hæc & uos facite illis. Ad hanc regulam, ueluti ad Lydium quendam lapidem, oēs actiones suas, quum omnes Christianos, tum uiros ecclesiasticos redigere, æquum est pariter ac necessarium.

Tribunalia extra templa collocanda. Cap. XXIII.

Ex cõci. Lu
gdu. c. decet
de im. eccle.
sia. li. vi.

Cum in quibusdã nostris templis iurisdictionis ecclesiasticæ Officia les pro tribunali sedeant, ad quod interdũ multo cum tumultu cõcurritur, delitigaturq; uisum nobis est, ut hæc tribunalia, foris, intra tñ ecclesiarum pomeria, collocentur. Cordi siquidem nobis est, ut quæcũq; diuinum officium perturbare possunt, aut diuinæ maiestatis oculos offendere, e templis eliminentur, ne ubi peccatorum est uenia postulanda, ibi peccandi detur occasio, aut deprehendantur peccata committi.

Opradũ, ut deambulationes i hisce ecclesiis p̄hiberi possint. Cap. XXV.

Marc. 11.

Atque utinam cõmode deambulationes etiam illas laicorũ (qui ad cathedrales ac collegiatis ecclesiis sola rerum nouarum curiositate dũtũ cõstant, ibidemq; nihil minus quã de rebus sacris, quæ in spe. Etantibus illis aguntur, cogitant) submouere possimus. Grande equidem putamus piaculum, tam ueneranda mysteria, quibus astat deus, & inter quæ Cnristi corpus & sanguis p̄ficitur, tam irreuerenter haberi, tacemus q̄ domus dei contemnitur, de qua Christus eiecit ementes & uidentes, & non sinebat, ut quis transferret uas per templum & dicebat docēs: Nõ ne scriptum est, Domus mea. domus orationis uocabitur, uos autem fecistis illam speluncam latronum? Duplici cura hic uidebitur opus, tum ut prædicatores uerbi dei ex suggestis populum ab istis deambulationibus ex scripturis deterreant, tum ut magistratus ciuiles huic rei corrigendæ officium accommodent. cum quibus hac de re agemus.

Theatrales ludos non inferendos templis. Cap. XXVI.

Inno. 3. c. cõ
decorem, de
vit. & ho. cl.

Olim theatrales quoq; ludi & laruarum ludibria inferebantur pessimo quidem exemplo, adeo ut prouisione canonica (qua is teretimus abusus aboleretur) opus fuerit, quem ex nostris dioecibus, iam, ut speramus. eiectum gaudemus.

Cuiusdam abusus abrogatio. Cap. XXVII.

In quibusdã collegiatis ecclesiis ad summum altare, non ordinarii, sed mercenarii clerici, presbytero sacra peragenti ministraturi adiungunt,

qui tamen officio suo satisfaciunt minus, cū ab altari ad subsellia, ex quibus succingitur, a subelliis rursus ad altare multum incōposite subinde discurrunt, qđ fieri nō oportuit, maxime in ecclesiis illis, quæ ordinariis personis abundant, & quobz ministri copiosis redditibus sunt ditati. Nā omnis occasio contemptus & scandali promiscuo uulgo adimenda est.

Processionum Collegiarum ecclesiarum, quæ ad maiorem sunt moderatio. Cap. XXVIII.

Processiones ecclesiæ collegiatæ ad summū tēplū, q̄ diebus maxime celebribus ac festis fiunt, p̄culdubio institute sunt, causa cōueniēdi illuc ad missas ep̄ales, desiderioq; recipiēdi cōmunionem, uel benedictionē episcopālē, iam quū isti cōuentus speciem qđem antiquitatis & nihil p̄terea representent, imo perniciosæ euagatiōis materiā & crapulæ occasionem diebus illis sacratissimis præstent, illas nobis eatenus abrogare uisum est, ut Collegia i ciuitate nostra Colonien̄. in quatuor illis summis anni festis ac diebus celebribus sequentibus, quæq; in suis ecclesiis diuinū officiū statis horis reuerenter solēniterq; cōcelebrent ac peragāt, neq; his diebus nisi quū nos in summo tēplo nostro præsentēs erimus collegialiter accedant. Nā quantula sit deuotio collegiorū quæ tum accedunt, quis dei cult⁹ ac ueneratio, satis in aperto est. Tacemus, qđ interim apud ipsas collegiatas ecclesias hisce diebus, maxime insignibus, solenne officiū præmittitur. At qđ dicitur, uerius præcipitat ac truncatur q̄ celebratur.

Agaten. c. 63. & 64.

De processionibus non abrogatis. Cap. XXIX.

Reliquas autem processionēs more antiquo obseruari uolumus, iubemus tamen ut clerus ciuitatis nostræ, abusus, qui hæctenus irrepserunt, matura consultatione præuia, tollere peragat.

Quomodo ad anniuersaria Episcoporum in maiori ecclesia conueniendum sit. Cap. XXX.

Dvna uigilia in anniuersariis Episcopoz in summo nostro tēplo cōuenientibus illuc collegiis p̄soluuntur incōcinnius, atq; adeo specie ipsa nō satis pius ac deuot⁹ cātus æditur. Quare nobis uisum est expedientius, ut collegia singula i suis tēplis uigilias hæc deuote absoluāt, dein ecclesiā nostrā maiorem ad sacrū tantum accedant, illic tantisper facturi morā, donec id cōpleatur, singulis interim animum ad deū ac piās præcationes conuersuris, quemadmodum superiori articulo diximus.

Minora ministeria idoneis cōmittendā ac decēter peragēda. Cap. XXXI.

Antiquissimis canonibus, in plerisq; etiā Cōciliis sancitum est, ne laici secus altare inter clericos ministrent, neue in sacra ministeria habeat ingrediendi in sacrariū, qđ Græci diaconiū appellant, neue uasa dominica cōtingant. Præterea ne reliquiæ sanctorū & uestimenta ecclesiastica (quæ honesta esse decet) nisi tantū a sacratis ministris attrahantur, adeo ut ne sacratis qđem deo foeminis ac monachab⁹ aut lectoribus etiā facta uasa uel sacratas pallas cōtingere, uel incēsum circa altare præferre licuerit, uerum id solis Diaconis permissum sit, expressim aut laicis

Ex cōc. Mogunt. de uit. & hone. cle. c. non liceat. Ex Concl. Agaten. c. sacra. 23. dist.

uetitum, ne pallas, ecclesie uela, ac altaris ornamenta abluat. Neq; patres hic scripturis destituuntur. Iam uero eo uentum est, ut quatuor illi minores ordines nempe ostiarii, exorcistae, psalmistae, ac lectores (non temere ab ecclesia instituti ac recepti) praeter nomen nihil in ecclesia retinuerint, illorumq; loco tenues aliquot hoies laici qui per ecclesiae praelatos minoris copendii gratia subrogant, istorumq; officiis sese ingerant. Idq; indecore, quippe nullo penitus clericali habitu amicti, inter quos sunt, quos appellamus capanarios. Quos ad minimum (caereis accendendis, aliisque in choro ministracionibus intentos) deceret suppelliceis indui. Ne interim praetereamus abluitionem palliarum, uestimentorumq; altarum. breuiter sacrorum custodia talibus per custodes seu thesaurarios nostri temporis committi, quos haec contingentes antiquitas nefarii criminis simul cum surrogantibus danasset, quare cautius posthac agendum, ne ob talem praesumptionem deus iratus, plagam populo, qua simul innocens cum nocente inuoluatur immitrat.

DE PAROCHIS AC EORVM VICARIIS,

aliisque uerbi ministris. Cap. I.

Iste titulus cum generalis sit, in plerisque alios scindit. Primum enim uidendum est, quod ad uerbi ministerium & regimen ecclesiae admittendi sint, deinde de uita ac moribus eorum. Post, de officio, quod in duobus potissimum situm est, disseminatione uerbi, administratione sacramentorum. Postremo, de ipsorum uictu, de quibus speciatim dispiciemus. Ante oia tamen lectorem admonitum esse uolumus, hos esse locos quos ecclesiae iubar diuus Paulus in epistolis ad Timotheum ac Titum accuratissime tractat. Nam huc illae potissimum spectant, ut sciatur Timotheus ac Titus, quomodo oporteat eos in domo dei conuersari, quae est ecclesia dei uiuentis, nisi quod articulus administrationis sacramentorum, & qui de uictu est, alibi fusius explicant. Porro, cum haec Paulinae epistolae merae aures sint, & nulli non parochi cognitu in primis necessariae. Idcirco ad uerbum ediscendae, memoriae mandandae, ac opere complendae erunt. Ex quibus aliis euangelicis apostolicisque scripturis ac patrum sanctionibus, nos quaedam decerpemus, quo dilucidius fiat, in quibus haecenus magno cum reipublicae detrimento peccatum, & quid de caetero parochis factum opus sit.

Qui admittendi. Cap. II.

Quum Christus Iesus pastor ille bonus, ac pastorum princeps, qui posuit animam suam pro ouibus suis, circuiret omnes ciuitates & castrum docens in synagogis eorum & praedicans Euangelium regni, & curans omnem languorem & omnem infirmitatem. Quum, inquam, is qui uenit requirere & seruare quod perierat. uidisset turbas, misertus est eis, quia erant uexati, & iacentes sicut oues non habentes pastorem, dicebat discipulis suis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.

1. Timoth. 5.

In priori ad Corinth.

Matth. 9.
Iohan. 10.

Marci. 6.
Luc. 10.

Orandus deus ut mittat operarios in messem suam. Cap. III.

Num quæso putamus necdum tempestiuū esse, interpellare dñm mes-
sis, ut mittat operarios in messem, ac pastores, nō quoslibet, sed secun-
dum cor suum: nimirum ouibus misere dissipatis ac palantibus requi-
rendis? Quis nisi i media luce cæcus, nō præsentiscat, nos i ea periculosis-
sima tpa incidisse, in qbus prædictiones Christi & apostologę scripturę,
oīno atq; omni ex parte cōplentur? Quis enim non uidet uenisse, irrupis-
seq; numerosa admodum caterua ad nos falsos illos pphetas in uelime-
tis ouium, q sicut intrinsecus lupi rapaces, q non intrarint p ostium in oui-
leouitum, sed ascenderunt aliunde fures ac latrones? Nō em uenerunt, nisi
ut furentur & macent & pdant, quos uidentes mercenarii, & q non sunt
pastores, uenientes, fugiunt & dimittunt oues, & lupi rapiunt & disper-
gunt eas. Fugit em mercenarius, quia mercenarius est, & non pertinet ad
eum de ouibus. Poterāt direptores isti sub exuuiio otuino aliquandiu deli-
tescere, nisi Christus eos, pdidisset. Ex fructibus (inquens) eorum cogno-
sceris eos, q non possit arbor bona fructus malos facere, nec arbor mala
fructus bonos. Ex fructu enim suo unaquęq; arbor cognoscitur.

Matth. 7
Iohan. 10

Matth. 7.

Vnde dinoscere oporteat Pseudoccesiaſtes. Cap. IIII.

Quos qui uelit penitus agnoscere, is secundam Petri legat cap. ii. &
quę eiusdem argumenti est, Iudę Apostoli unicam, & eas potissi-
mum diui Pauli epistolę, quas ad Timotheum ac Titũ coepiscopo-
sus suos perscripsit, in quibus illos, eodem, quo dñs, nomine, appellat lupo-
rapaces nō parentes gregi. Ex nobis quidem suborituos, sed uersa
loquentes, ut abducant discipulos post se, homines seipsos amantes, cupi-
dos, elatos, superbos, blasphemos, sine affectione, sine pace, criminatores,
incontinentes, proteruos, reprobos circa fidem. A sine præcepti, quę cha-
ritas est, de corde puro, & cōscientia bona, & fide nō ficta, toto cœlo aber-
rantes, in uaniloquium conuersos, seductores, proficientes in peius, erran-
tes, & in errorem mittentes, Magistros prurientes auribus & in fide (quod
bonam conscientiam repulerint) naufragos uerbis cōtendentes, sanis ue-
ro sermonibus, & ei, quę secundum pietatem est, doctrinę, neutiquā ac-
quiescentes, superbos, languentes circa quęstiones & pugnas uerborum;
ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blasphemię, suspitiones, ma-
lęq; conficiationes, hominum mente corruptorum, ac proinde ad nihil
utiles, nisi ad subuersionem audientium, quorum sermo ut cancer serpit.
Nunquid poterat Apostolus futurorum conscius, hosce Pseudoccesiaſtes
apertius aut dilucidius designare, quos nullus profecto Apelles tam
expressim suis coloribus depingere potuisset.

2. Pet. 2
Iudę.

Ad Timo.
& Titum.
2. Timo. 3.

1. Timo. 1.

2. Timo. 3. 4.

2. Timo. 2.

Soli, autoritate ordinaria comprobati ad uerbi ministe-
rium admittendi. Cap. V.

ADuersus hos Pseudochristos & Pseudopphetas, nos præmuniuit
Christus: Videte (inquit) ne seducamini. Multi enī uiuent in nomi-
ne meo, & multos seducunt, ut in errorem (si repen fieri potest) ducantur,

Matth. 24
Luc. 21.
Marc. 14.

etiam electi. Nolite ergo ire post eos. Vos ergo (uti subiecit cōmonens) uide-
 dete, Ecce prædixi uobis oīa. Christi ergo præceptum, quantū nobis ipse
 cōcedit, sequentes, quo lupos tam pestilentes ab ouilibus ac diocesis
 nostris abigamus, uisum nobis est operæpretiū fore, antiquos innouare
 canones, quibus præcipitur, ne ulli ad uerbi ministerium seu prædicationis
 officium, nisi missi, auctoritateq; ordinaria approbati sint, admittantur.
 Romano. 10. Quomodo enim (secundum Apostolum) prædicabunt, nisi mittentur?

Qui sunt legitimi parochi, & illorum uicarii, modo tamen hi
 examinati prius & admissi sint. Cap. VI.

Ordinarij ergo uerbi ministri, ecclesiæ parochialium legitimi re-
 ctiores ac parochi sunt quos etiā personaliter apud easdē ecclesias
 secundum canonicas sanctiones perpetuo residere uolumus, nisi tñ eos ma-
 gna ratio, ueluti q; uel, maioris ac publicæ utilitatis causa absint. quæ &
 nostro calculo approbari debet uel q; soli ob parochiæ amplitudinē gu-
 bernationi tantæ, non sufficiant, excusauerit. Tum enim qui per illos de-
 legabuntur uicarii seu uicecurati (modo tamen hi etiam examinati, & tā
 quod ad uiræ integritatem, q̄ Christianæ eruditionis puritatem & zelū
 attinet, idonei reperti fuerint) nostro permissu eodem officio persungent.
 Qui uero deinceps in uicesuratos assumuntur, Vicarii nostri in pōstula-
 libus ac Theologorum ei per nos adiungendos, In diocesis uero Sus-
 fraganeorum nostrorum, illorum, quibus hoc muneris committendum
 duxerint, censuram (num uidelicet obtundo muneri, apti seu idonei sint,
 uel minus) expectabunt.

Fratres mendicantes quatenus admittendi. Cap. VII.

Aliquot retro seculis in ecclesia recepti sunt quatuor mendicantium
 fratrum ordines, ut parochorum in uerbi ministerio cooperari
 forent. Quos absit, ut repellamus, si tñ intra Concilij Viennens. sub Cle-
 mente quinto celebrati, aliarumq; canonicarum constitutionum can-
 cellos se continuerint. Nec ante accesserint, q̄ per ipsorum prælatos, ut ui-
 ri inculpatæ uitæ, discreti pariter ac modesti, ac uerbi diuini probe gnari
 iudicentur, atq; ad hoc munus deligantur. Deinde etiam Vicariis nostris
 in pontificalibus præsentati, tales inuenti fuerint ac permisi.

Quam modestiam fratres mendicantes in uerbi prædica-
 tione seruare oporteat. Cap. VIII.

Qui tñ quam in subsidiū tantum uocati sint, ordinariis ecclesiæ re-
 ctoribus molesti esse definēt, ita uidelicet, ne eosdem (quū suo mune-
 re fungi ipsimet uelint) præoccupent, neue quos in excolenda uinea
 dñi iuuare debet, in cōcionibus uirulenta ac detractoria lingua carpant,
 uti nōnullis huius generis solent, q; inflati ac incōpositi, populi aurib; de-
 mulcendis student, suā nō Christi gloriā ambiētes. Tā ignari oīs ecclesia-
 sticæ disciplinæ, ut ignorēt parochos, si forte ceciderint, suos habere iudi-
 ces, nō ipsos fratres censores, multo minus p̄miscuā plebem. Quā explora-
 tum est, mutuis ecclesiasticisq; uiroq; amarulentis distractionibus adeo

Romano. 10.

e. licet. para-
 grapho. is
 etiā de elect.
 li. vi.

Ex cōcl. Vi
 ennes. cle.
 dudum, de
 sepult.

Ex decr. Pō
 tia. pont.

nōrmendari, ut scandalizetur multo magis. Nec audiendi sunt isti, si fer uos dei accusare se dicant, ut meliores fiant, quā potius inuidiæ stimulis adulationisq; quā charitatis studio agitari cōuincant. Id ipsum uel propria eorū conscientia attestante, qđ sciant, nullum uel i seculo, ne dicam⁹ in eorū monasteriis inueniri, q̄ uelit suum seruum ab alio, quā a se iudicari. Adeo ut si quis secus facere præsumpserit, hunc & multa sequatur indignatio & ulciscendi cupiditas. Quātin Paulum audiant dicentem: Nolite iudicare inuicem, sed hoc iudicate magis, ne offensiculum detis fratri.

Ex decret.
Anacle.

Non ferendi qui in iurisdictiones & potestates temere ad

Roma. 14.

plebem inuehantur. Cap. IX.

Multo minus ferendi sunt qui ad auram uenentur popularem, in iurisdictiones episcopales ac ordines ecclesiasticorum pariter & ciuiliū magistratuū inuehentes, temere uociferantur ad populum, Non intelligentes interdum, neq; de quibus loquuntur, neque de quibus affirmant. Quo nihil aliud efficiunt, quam ut plebem, alioqui satis in derum irritatam, irritatiorem reddant, ac gliscenti seditionum igni oleum subministrant. Iurisdictiones ac magistratus esse oportet. Quod interdum personarum, non ordinis seu magistratus uitio peccatur, alia prouidētia purgandum est, nō cæco plebis iudicio expendendum, fraterna correptio ne opus erat non accusatione, aut laceratione ex suggestis. Et ut omnia non statim ad uiuum usq; repurgentur (quod fieri uix potest) non grauantur isti oculati, in se quoq; descendere ac suos erratus inspicere, quo tandem æquiores fiant, diuiniq; iudiciis etiam quædam relinquunt. Si enim omnia (ut scite Anacletus ait) in hoc seculo uindicata essent, locum diuina iudicia non haberent. Sed de his satis.

I. Timo. 11.

Math. 18.

Ex canonj.
Anaclej.

Abusus est, quo parochio suo officio interdicitur. Cap. X.

Ex his quæ diximus consequitur, eum morem, qui alicubi irrepit, penitus irrationabilem, ne dicamus execrabilem abusum esse, quo legiti mi ecclesiæ parochi adigunt iureiurādo affirmare, sese in suis ecclesiis fratres mendicantes ad uerbi ministerium (etiā si ipsimet pro ratione suscepti ac cōcrediti muneris eo fungi uelint) ppetuo admissuros. Quod enim hoc more aliud agitur, q̄ ut parochio officium, quo se Christo & ecclesiæ obstringit, adimat, ac in alium releget. Id uitii, ut spes est, curabimus.

Fratres mendicantes his synodalibus constitutionibus erunt parentes. Cap. XI.

Aequum quoq; censemus, ut qui ex fratrib⁹ huic muneri accingi uelint, nostris Vicariis in pontificalibus serio promittant, sese hisce synodalibus institutis omnino obtemperaturos, quo sermo dei pure, syncre, ac sine offensione decurrat.

Decet quoq; ut fratres eatenus ordinariæ potestati subiiciantur. Cap. XII.

Qui ut ordinariæ nostræ potestati (quod ad eiusmodi functionē attinet) subiiciantur, & eatenus monasticæ professionis regulis,

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.

obligationibusq; eximantur, nō decens tantum, sed & iustum putamus.

De semel certo loco destinatis ac admiffis non temere retrahendis. Cap. XIII.

Qui uero semel p̄sentati, & admiffi fuerint, ut certo loco hoc ministerio fungant, nō debent temere seu p̄ter nostrū ascensum a suscepto munere retrahi. Nā frequentē p̄sonarū mutationē periculosam putamus, ut interim sileamus s̄pe minus idoneū in idonei locum surrogari.

Qui nulla legitima auctoritate innixi se uerbi ministerio ingerūt, uti seditiosi comprimendi. Cap. XIII.

Ex Concilio Antioch. c. 5.

Extra ordinarios parochos, illorumq; legitimos cooperarios, nemo deinceps, neq; suggestū occupet, neq; cōuentioulas, uel in priuatis domibus uel uicis faciat, aut quouis tandem modo usurpet. Quod si quis secus agere p̄sumpserit & inobediens perturbare ecclesiam dei (quæ fors est) perseuerauerit, hūc tanquam seditiosum corripi oporteat.

Prohibentur omnes apostatæ monachi ignoti ac peregrini spermologi. Cap. XV.

Quamobrem prohibemus oēs apostatas monachos ignotos. Item istos ac peregrinos spermologos, quorum neq; doctrina neq; uita ulli perspecta est, eritq; proinde curæ ciuilib⁹ magistratibus ac p̄sidentibus, ut de his inquirent diligenter & quos nos p̄scripsimus, eos illis cum receptatoribus ipsorum doli mali conscisci excedere prouincia commpellant. Nisi quid seuerius culpa horum p̄uaricatorum in ipsos statuere postulauerit. Jam ut inueniatur quispiam (quod absit) qui aliter q̄ legitime parochiam occupauerit, hūc abiici statim oportet, quantumuis plebs, quam corruptit, eum retinere contendat.

De Terminariis quatenus admittendi. Cap. XVI.

Ex cōcilio Sard. di. 1. & 18 Laodi. 13

Ex ordine mendicantium, qui oppidatim soli cōmorantur, quos Terminarios appellamus, uita interdum agere monachismo plurimum dissimilem cognouimus, proindeq; multis esse inuisos, hos potius, quam officio p̄dicatiōis statim illis diebus perfuncti essent elemosynasq; colligissent, statim ad monasteria sua regredi, ibidemq; quieti operam dare; atque obseruare ieiunia, & orationes iuxta ordinis sui institutum malumus, quam uitam communem, ne dicamus licētiosam, inter ciuium turmas ducere. Vbi tamen monasteria ab oppidis aut uicis tam longe distata fuerint, ut unius diei itinere repeti non possint, uolumus Terminarios istos, hac lege teneri, modo tamen uiri graues & annosi, uite quoq; ex omni parte integræ ac sanæ doctrinæ comperti fuerint, ac id etiam uisitatio ne potius quam constitutionibus cauebitur.

Priuelegiis fratrum nihil derogatur. Cap. XVII.

Nolumus autem per p̄dicta, priuelegiis, ordinibus fratrum mendicantium rite & legitime concessis, p̄iudicare.

Monachorum ecclesie per seculares (ut uocant) presbyteros gubernandæ. Cap. XVIII.

Ex Calced. Concilio

E Adē ratione decēs est, ut monachi q̄ parochiales ecclesias, cura ani-
marum apud ipsū monasterium, non p̄sonā relicta, incorporatās
(ut uocant) monasteriis suis habēt, non p̄ religiosos (quos in monaste-
riis p̄peruam uitam agere puenit) sed per uicarios presbyteros seculares
(modo haberi possint) ad eundem modum quē supra diximus, examinā-
dos admittendosq̄ gubernari p̄curent. Quibus etiam de ecclesie p̄cun-
tibus tantum assignare obligati erūt, unde & iura episcopalia p̄soluere,
& congruam sustentationē habere possint, quod ut fiat, nobis curā erit.
Non tamen tam duri hic erimus, quo minus interdū uiros monasticos,
quos singulari uitā exemplo & doctrinā salutaris disseminatione insi-
gnes cōperiemus, apud ecclesias parochiales relicturi & p̄firmaturi sum⁹.

DE VITA AC MORIBVS PAROCHORVM. Cap. I.

Q Vanquam de uita ac moribus Clericorum supra dix-
imus, uidetur tamen hic locus postulare, ut speciatim
aliquid de cōuersatione ac moribus parochorum dica-
mus; quod horum uita & officium diuo Paulo p̄cipue
curā fuerint, adeo ut his recte se habentibus, de reli-
quis non admodum magnam sollicitudinem habuisse
uideatur. Nec immerito, res enim ipsa declarat, ac prisca secula memine-
runt, quam tranquilla, quam florens, quam fructificans, quam deniq̄ se-
lix ecclesia fuerit, dum talibus esset parochis insignis, qui euāgelicis apo-
stolicisq̄ institutis, sanctorumq̄ patrum regalis addicti, non tantū uo-
cabulo, sed & facto p̄stabant quod dicebantur. Contra uero, in quan-
tos aestus, tēpestates, procellas, ac pericula, ab eisdem sensim in diuersum
mutatos ac uaricantes ecclesie nauicula misere coniecta sit, nos senti-
mus. Ex quibus rursus emergere, quum certo certius non possimus, nisi
nos (quibus gregem suum Christus pascendum cōmisit) uias domini re-
ctas, a quibus uaricando excidimus, in ambulare pergamus. Quid tādē
aliud cōsiliū capiendū nobis, quā ut singuli, quales esse debemus, tales &
firmus atq̄ hoc insigne Christi uerbum, quod hinc discedens, Petro oui-
culas suas cōmittens, post tertiam demum dilectionis stipulationē pro-
missionemq̄, uti ultimum elogium ac memoriale, fidelissimē, diligēti-
simeq̄ intulcauit, & mēte & opere teneamus. Quod est: Pisce agnos me-
os. Id fecerimus, si gregem Christi post Christum unice diligamus, atq̄
eundem tam uerbi doctrinā, q̄ operis exemplo pascamus, diuinorumq̄
sacramentorum dispensationem tueamur, defendamusq̄.

Iohan. viē.

Vita ut doctrinā in paracho conueniat, necessarium. Cap. II.

V Bisc̄ sermone cum de parochis sermo incidit, scriptura uitā doctrinā
copulat. Nimirū q̄ qui uitā agit doctrinā p̄trariam, plus exemplo
destruit q̄ aedificet uerbo. Oportet enim & fieri sermōnē nō tantum, dici
aliq̄ competet in parochi quod Seneca Platoni obiectū fuisse referit:
Aliter loqueris aliter uitas. Et quod Christus pharisaeis imputat: Dicit̄

Matth 23.

enim & nō faciunt, Alligant onera importabilia in humeros uestros, di-
gito autē suo nolunt ea mouere. Apponatur ergo manus ori necesse est,
ne sit uox quidē, uox Iacob, manus autē Esau. Porro uox operū fortius
sonat quā uerboꝝ. Intuendus nobis pastorū princeps est cuius tota uita
sua doctrina est, Qui coepit primū facere, post docere. Si quidē potēs ope-
re & sermone, Qui discipulos Iohannis de aduentu Messiae rogantes, ad
opera remisit, dicēs: Ite, dicite Iohāni quæ uidiſtis & audistis. Qui deniq;
non solum uocat oues suas nominatim, sed & uadit ante eas. Et eū tan-
tūm q̄ sic docuerit & fecerit, magnū in regno cœloꝝ fore pollicet.

Pastorem gregis exemplū esse oportere. Cap. III.

Quare beatissimus Paulus ecclesiæ ministrum instituturus: Exēplū
(inquit) esto fīdēlissimū, in uerbo, in conuersatione, in charitate, in fī-
de, in castitate. Idē ad Titum. ii. In omnibus te ipsum præbe exē-
plum bonoꝝ operum, in doctrina, in integritate, in grauitate, uerbū sa-
num, irreprehensibile, ut is qui ex aduerso est, uereatur, nihil habens ma-
lum dicere de nobis. Sal enim terræ & lux mundi, prædicator Euangelii
dicitur, & lucerna super candelabrū posita, ut luceat omnibus qui in do-
mo sunt. Sic, ut uideant homines opera illius bona, & glorificent patrē,
qui in cœlis est. Quod si sal infatuatum fuerit, in quo salietur? ad nihilū
enim ualet ultra, nisi ut proiciatur foras & conculcetur ab hominibus.
Apostolus itaq; hoc præceptum commendat Timotheo, ut militet bonā
nam militiam, habens non tantum fidem, sed & bonā conscientiam,
quam quidem repellentes, circa fidem naufragauerunt, ex quibus tū erāt
Hymenæus & Alexander, quos tradidit Satanæ, ut discant non blasphe-
mare. Interea uero ex eodem numero omnes hæretici fuerunt.

Vitanda patocho in primis auaritia. Cap. IIII.

Iam, quæ clericis uitanda erunt, supra diximus. Ea ipsa potissimum
Paulus q̄longissime a parochis esse uult, & quæ illis opposita sūt, in
ipsis quāmaxime elucere. Primum scilicet, ut abstineant ab omni auari-
tia. Hospitales enim erunt, nō turpis lucri cupidi, nō opes, sed animas ue-
nantes, non auri, sed hominum piscatores. Alioꝝ ex pastoribus sient mer-
cenarii, & uertent in lupos, audientq; dñm p̄ Ezechielem exprobrātem:
Lac comedebatis & lanis operiebamini, quod crassum erat, occidebatis;
gregē autē meum non pasciebatis, quod infirmū fuit non solidastis, &
quod ægrotum erat nō sanastis, quod fractū est non alligastis, & quod
abiectū est nō reduxistis, & quod perierat nō quaesistis, sed eū austeritate
imperabatis eis & cū potentia. Et cætera quæ sequunt. Qui enim uolūt
diuites fieri, incidunt in tentationē & in laqueū diaboli, & desideria mul-
ta, inuētilia & nocīua, quæ mergunt hoīes in interitū & perditionē. Rē
dix quippe omnium malorū, est cupiditas, quā q̄dem appetētes, erraue-
rūt a fide & inseruerūt se dolorib⁹ multis. Tū uero o homo dei, hæc fuge,
sectare uero iustitiā, pietatē, fidē, charitatē, paciētiā & mansuetudinē.

Parochi familiam irreprehensibilem esse debere. Cap. V.

Gene. 27

1. Pet. 2
A. Sto. 1.
Luc. 24
Matth. 11.
Iohan. 10
Matth. 5

1. Timo. 2.
Ad Rit. 2.

Matth. 5

1. Timo. 3

1. Timo. 3
Tit. 1.
Matth. 4.

Ezech. 34

1. Timo. 6.

Interim erit domui suae bene praepositus, ut non ratum ipse, sed & sua familia irreprehensibilem uitam agat. Qui enim domui suae praesse nescit, quomodo ecclesiae dei diligentiam habebit? Oportet autem illum & testimonium habere ab his qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. i. ad Timotheum. iiii.

1. Timo. 3

Parocho luxus omnino cauendus. Cap. VI.

Deinde procul absint parochi ab omni luxu. Sobrius enim uult parochus esse Paulus, nec multo uino deditus, ac uino potius ad necessitatem quam ad uoluptatem utentem, quemadmodum ipse Timotheo praecipit, ne aqua adhuc bibat sed modico uino utatur, propter stomachum suum & frequentes infirmitates. Nesciat ergo parochi domus comestationes crapulosas & execretionem copotationes illas ad aequales haustus obligatorias. Sic procul a symbolo (ut uocant) dationibus. Turpissimum putet, nisi causa necessitatis, intrare tabernam, quasi domum non habeat ad edendum & bibendum. Breuiter, uitet omnia quae pastorem auctoritatem aut dedecorat aut imminuunt.

1. Timo. 5.
2. Timo. 4

Pudicitia seruanda parocho. Cap. VII.

Detestetur quoque omnem libidinem. Nam oportet parochum esse pudicum. i. Timoth. iiii. & se praebere exemplum in castitate. i. Timoth. iiii. Ne in eum uere dicatur: Qui alium doces, teipsum non doces. Qui praedicas, non furandum, furaris. Qui dicis, non moechandum, moecharis. Qui in lege gloriaris per prauaricationem legis deum inhonoras, pro quod blasphematur nomen dei inter gentes. Quo enim uultu fornicarios caelo excludit cum Paulo, qui huic uoluit abire coeni ipse immerisus est? An existimas (inquit ipse Paulus) o homo omnis qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effuges iudicium dei? In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas, eadem enim agis quae iudicas. Scimus quippe, quia iudicium dei est secundum ueritatem in eos qui talia agunt.

1. Timo th. 2.
1. Tim. 4
Roma. 2

i. Corin. 6
Eph. 4
Gala. 1
Roma. 2

Quae fugienda & quae sectanda parocho. Cap. VIII.

Denique Paulus ad Timotheum: iuuenilia (inquit) desideria fuge, sectare uero iustitiam, fidem, spem, & charitatem, & pacem cum his qui inuocant dominum de corde puro. Labora sicut bonus miles Christi. Nemo enim militans deo, implicat se negotiis secularibus, & quae sequuntur. In summa. sollicita cura teipsum probabilem exhibere deo, operantem inconcussum recte tractantem uerbum ueritatis. ii. Timoth. ii.

2. Timo. 2

DE DISSEMINATIONE VERBI. Cap. I.

Hoc ministerium sanctissimum Apostolus caeteris omnibus longe praefert. Unde & Corinthiis scribens, ait. Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare, cui & caeteri apostoli astipulantur, quum inquirunt: Non est aequum nos relinquere uerbum, & ministrare mensis. Quinimo & Christus aliis anteponit: Eutes (ingens) in mundum uniuersum, praedicate Euangelium omni creature, ac docete oes gentes,

1. Corin. 1.

Acto. 6.

Math. 28.

1. Timo. 4.

baptizantes eos, in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, docetes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis. Quia obrem Paulus Timotheum suum excitans, ait: Attende lectioni, attende exhortationi & doctrinae, noli negligere gratiam quae in te est, quae data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterorum. Haec meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi & doctrinae, instans in illis, hoc enim facies, & teipsum saluum facies & eos qui te audiunt. Et iterum: Tu vero usque in omnibus labora, opus fac Evangelistae praedica verbum, instans opportune, importunae, ministerium tuum imple,

2. Timo. 4.

Quid parochus meditandum.

Cap. II.

Ezech. 3
33-34.

Meditabitur parochus quid ipsi dominus per Ezechielem cap. iii. xxxiii. ac xxxiiii. praeciperit, parabolaque speculatoris menti insigenda est: Speculator est (ingredere) dedi te, domui Israel: Quod si speculator viderit gladium venientem, & non insonuerit buccina, & populus se non custodierit, venientque gladius, & tulerit de eis animam, ille quidem in iniquitate sua captus est, sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram. Parochi figende sunt, quibus potissimum dictum est: Fratres, si quis ex vobis erraverit a veritate, & pervertit quis eum, scire debet, quoniam qui perverti fecerit peccatorem ab errore viae suae, salvabit animam eius a morte. Dura est nimis illa prophetiae lamentatio: Parvuli petierunt panem, & nemo dabat eis. Pascere ergo fame morientes: si non paveris, occidisti. At homo ex duabus partibus constat, ex carne scilicet & spiritu. Duplici ergo cibo opus est. Nam ut scriptura ait: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei. Cibus exterior carnem tantum mortalem reficit, & intrans per os, in ventrem vadit, & in secessum emittit, Panis autem spiritus tam per verbum praedicationis, quam sacramentaliter in veritate corporis & sanguinis dominici, in viva fide comestus, vivificat, reficit, ac vegetat animam, qui non perit, sed permanset in vitam aeternam, & hunc qui ederit, non morietur in aeternum. Id quod omnes pii sciunt ac sentiunt, Vetus enim sermo dei est, & efficax, & penetrantior quovis gladio ancipiti, ac pertingens usque ad divisionem animae & spiritus, compagumque, & medullarum.

1. Cor. 5.

Thres. 4.

Math. 4.

Iohan. 6.

Hebr. 4.

Fidelitas in primis in parochus requiritur.

Cap. III.

1. Corin. 4.

Math. 24.

Hic iam inter huius caelestis panis dispensatores quaerit, ut fidelis quis inveniatur. Fidelis, inquam, servus & prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis escam in tempore. Beatus ille servus, quem quem venerit dominus eius inveniatur sic facientem. Sin secus, veniet dominus servi illius, in die quo non sperat, & hora quam ignorat, & dividet eum, partemque eius ponet cum hypocritis, ubi erit fletus & stridor dentium.

Quis sit fidelis verbi dispensator.

Cap. IIII.

1. Ioh. 4.

Ad Tit. 2.

Is autem fidelis est dispensator, (attestante divinissimo Iohanne) cuius scopus unicus ille Christus est, & cuius spiritus confitetur Christum in carne venisse, id est, ut dicitur Paulus interpretatur, qui docet apparuisse gratiam dei & salvatoris nostri omnibus hominibus ad erudiendum nos, ut abnegantes omnem impietatem & secularia desideria, sobrie, iuste, & pie vivamus.

mus in hoc seculo, expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni dei & saluatoris nostri Iesu Christi, Qui, inquit, docet eundem Christum Iesum dominum nostrum hominem factum, ut daret semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Quibus uerbis sanctus Paulus duas in Christo naturas, uerbi scilicet & carnis indissolubili uinculo coherentes, & utriusque naturæ ratione complectitur, Verbi, quatenus erudit nos, docens quæ sit uoluntas patris, quæ faciëribus denuntiat præmiis; præuaricantibus uero poenam æternam. Carnis uero, quatenus datus & immolatus est pro nobis in ara crucis. Agnus immaculatus & uictima tollens peccata mundi, nobis relinquens exemplum, ut sequamur uestigia eius, & eadē cogitatione arremur, quia qui passus est in carne, desit a peccatis, ut iam non desideris hominum, sed uoluntate dei, quod reliquum est in carne temporis uiuamus. Omnis autē spiritus qui soluit Iesum, ex deo non est, & hic est Antichristus, de quo audistis, quoniam uenit, & iam in mundo est.

Iohan. 1.
2. Pet. 2
1. Pet. 4

1. Iohā. 4.

Omnis scriptura ad geminam charitatem exigenda. Cap. V.

Si item fidus est minister uerbi, qui omnē scripturam ad Christianam exigit charitatem. Charitas enim Christianissimum cōsummat, quem admodum apud diuum Paulum legimus: Finis præcepti est charitas de corde puro conscientia bona & fide nō ficta. Et est potissimū illud indicium, quo Christiani esse cōprobamur. In hoc (ait Christus) cognoscent oēs q̄ discipuli mei estis, si dilectionē habueritis ad inuicē. Vnde beatus Augustinus in libris de doctrina Christiana breuissimā methodum ad puestigandas, intelligēdasq; scripturas cōmonstrare uolens. Quisq; (inquit) scripturas diuinas uel quālibet earū partem intellexisse sibi uidetur, ita ut in illo intellectu non ædificet geminā charitatem dei & proximi, is nondum intellexit, quod legis ac scripturarū summa, finis ac plenitudo, sit dilectio, quæ duobus mandatis cōprehenditur, Nempe: Diliges deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mēte, ex tota uirtute tua, & diliges proximū tuū sicut teipsum. Et, quæ admodū uultis ut faciant uobis hoies, ita & uos facite illis. In his duobus mandatis uniuersa lex pendet & propheta. Quicumq; ergo ad hanc amussim doctrinam suam attemperat, is nunquam potest pernitiose errare.

1. Timo. 1.
Iohan. 13. 15

Aug. de doctr. Christi.
lib. 1. c. 36

Roma. 13.
Matth. 23

Summa euangelicæ prædicationis. Cap. VI.

EZechiel uero propheta summā suæ prædicationis dominū enarratem facit, hisce pene uerbis: Viuo ego dicit dñs, Nolo mortē peccatoris, sed ut conuertat impius & uiuat, Iustitia iusti non liberabit eum. in quacunq; die peccauerit, & impietas impiū non nocebit ei, in quacunq; die uerius fuerit ab impietate sua. Quare q̄ egerit poenitentiam a peccato suo, feceritq; iudiciū & iustitiā & in mandatis uitæ ambulauerit, nec fecerit quicquā iniustum, uita uiuet & nō morietur, quod Christus breuissimū cōplexus est: Poenitentiam (inquit) agite, appropinquabit enim regnū cœloꝝ.

Ezech. 18

Matth. 3.

Sed de his alias locupletius. Suffecerit hic utcumq; indicasse scopum. Parocho cautissima sollicitudine in prædicatione uerbi utédū. Cap. VII.

Quo autē sollicitius parochus puintiā, cui adimotus est, gubernare fatagat, haud existimabit se alicui leui munerī, sed oīum grauissimolac difficillimo præfectū, tātæ nimis difficultatis, ut uerbi prædicatorē undequaq; absolutū, uix unū e millib⁹ repias. Nō idē ē ouitū palatū, magna ī pascedis uarietas. Qd unā ouiculā nutrit, alterā macerat aut maētat. Culpauerit aliq; auaros, pdigus, hinc argumētū pdigalitatissuæ colliget. Culpauerit pdigos, auarus idē tenacitatis suæ excusationē arripier. Ea est hoīum malitia, ut nedū alia, sed & sanctissimū dei uerbū p suis qsq; affectib⁹ ac ad sua desideria pfouēda poti⁹ q̄ eradicāda trahat. Videm⁹ proh dolor, quēadmodū hac tēpestate pleriq; sacras literas īa parabolā ac puerbiū uertāt, atq; ad excusandas excusationē ī peccatis summa ut atq; ipudētia torqueāt, adulterātes uerbū dei. Quare paroch⁹ cautissima sollicitudine agere debet, p gladiū dei, secantē a dextris & finistris, ut mediū iter pateat ad incedēdū p uīā regiā mādatorē dei.

Quemadmodum sermo temperandus. Cap. VIII.

At tēperandus sermo, quoad eius fieri potest, p auditorē captu. Alii siquidē acri ingenio ac iudicio sunt, alii hebetes aīo ac rudi Minerua præditi: qdam attenti, qdā uero desides: hi recte ac syncere instituti, illi seducti ac decepti. Discretionē ergo maxīma opus est. Breuiter, Nemo erit pconator absolutus, cui præter uitā exēplarem non adsint oīa quæ sequuntur: nempe, cognitio scripturæ utriusq; testamēti, ingeniu uelox, solers, atq; uersatile, eloquētia uerhēns, suadibilis & suavis, neq; interim minus temperata q̄ copiosa, prudentia, rege ac personæ docēdæ, experientia multiplex, imobilis constātia, Deniq; spiritus, qui si deerit, reliqs donis parum pferent. Nō enim uos estis q loqmini, sed spūs patris uestri q loquit in uobis. Quomodo enim ad æternæ rege desideria alios accendat, qui ipse totus languet ac friget: nondum spiritu pcepto, q̄ ex deo est, quem & ipse deus dat bonū petētib⁹ se. En q̄ arduum est concionādi munus: Nec tamē ppter ea diffidentia (quæ plerumq; multos auertit) deferendū. Ad euangelizandū missi sunt parochi. Væ ergo illis, si nō euāgelizauerint. Si q̄s aut eorū sapientia indiget, scrutet scripturas & postulat a deo, qui dat oībus affluenter, & nō impropert, & dabitur ei.

Quid cauendum inter concionandum. Cap. IX.

Cauēbit autē modis oīb⁹, ne lubricus in docēdo sit, hoc illucq; effluens. Et ī primis, ne uēto doctrinæ ab ecclīa catholica nō receptarū, ueluti nubes sine aqua circūferat, sed formā habeat sanorū uerborū ab ecclīa (q̄ colūna ueritatis ē) instituto nihil discrepantiū. Tu (inqt Paulus ad Titū) loqre q̄ decēt sanā doctrinā, uerbū sanū & irreprensibile.

Nihil aut fabulosum aut suspectū afferēdum. Cap. X.

Inepas autem & aniles fabulas deuirabit, qualia nuper erant, quæ ex nullis probatis authoribus, sed potius suspectissimis obseurore homi

psal. 140.

Matth. 10.

Luc. 11.

1. Corin. 11.
Iaco. 1.

Ex epl. iude
2. Timo. 1.

Ad Tit. 2.

1. Timo. 14.
2. Timo. 2.
Tit. 3.

nū cōmentis afferbant exempla: Olim uero genealogiæ interminatæ, & ad pietatē illa nihil fecerint. Exercebit autē seipsum ad pietatē, Quod corporalis exercitatio ad modicū utilis fit. Pietas autem ad oīa utilis, pmissiōnem habens uitæ, quæ nunc est & futuræ. i. ad Timoth. iiii.

1. Timot. 4.

Loquacitas uitanda.

Cap. XI.

NEquè minus euitabit prophana & uaniloquia, hoc est, futile & inanem loquacitatē, qua nōnulli ratiocinationibus humanis falsam scientiæ opinionem sibi uenant. Sic enī suū cōpellat Timotheū Paulus: O Timothee depositū serua, deuitās pphanas uocū nouitates, & oppositiones falsi noīs scientiæ, quā qdā promittentes circa fidem exciderunt.

2. Timot. 2.

1. Timot. 6.

Quæ admodū parochū aduersus hæreticos pugnare oporteat. Cap. XII.

1. Pet. 3.

Paratos esse uult Apostolus Petrus ad satisfactionem omni poscenti nos rationem de ea, quæ in nobis est, spe & fide, sed cū modestia & timore. Neq; ergo doceat, neq; intendat his parochus, quæ quæstiones magis p̄stāt q̄ ædificatione, quæ est ex charitate. i. Timoth. i. Et iterū. ii. Timoth. ii. &. iiii. Paulus ait: Stultas & sine disciplina quæstiones & pugnas legis respue, sciens q̄a generat lites. Seruū autē dñi nō oportet litigare, Proindeq; ubi cum hæreticis res est, corripiet q̄dem eos cū modestia, q̄ resistūt ueritati, ne quādo deus det illis penitentiā ad cognoscendā ueritatē, & respiscat, a diaboli laq̄is, a quo tenent captiui ad ipsius uolūtātē. Qd si nō profecerit, hæreticū hoīem post unā & secundā correptionem, deuter, sciens q̄a subuersus est q̄ eiuscemodi est, & delinqt, quum sit pprio iudicio cōdemnatus. Nequaquā autem ad populum uerbis p̄tendat, ad nihil enim utile est, nisi ad subuersionem audientium, Memor apostolici sermonis, quo reiciunt omnes, q̄ scissurā quæerunt. Si q̄s enim uult contentiosus esse, nos talem cōsuetudinem non habemus, neq; ecclesia dei.

1. Timot. 1.

2. Timot. 2. 3.

Tit. 3.

2. Timot. 25

1. Corin. 1.

A scōmatis & conuitiis abstinendum. Cap. XIII.

Inter p̄cionandum ergo, a scōmatis, maledictis, ac uitiis oīno abstinendū est, Prædicet pure ac sincere dei uerbū, iuxta, ecclesiasticā traditionem, & patrū ab ecclesia catholica approbatæ interpretationē.

Frag. Augu.

Raban.

Quæ uero in p̄tentionem uel disceptationem reuocari possunt, penitus fileant, quæ admodū quoq; pragmatica Augustini. sanctiōe cautum est. In p̄tentionis dogmatibus quō docendus populus sapere. Cap. XIII.

In controuersis autem & cōtentionis, obscurisq; dogmatibus, quæ sacris uoluminibus uel uniuersali ecclesiæ consensu expressim decisa nō sunt, populus priuatim (maxime cum exomologesi se purgat, modo & auarā conscientiam in hoc habeat) ita docendus est sapere, atq; hac cautione profiteri de his se credere, sicut credit ecclesia. Hoc enim tutius, q̄ asseuerare, de quo dubites, aut quod non intelligas.

Qualē oporteat esse parochū in reprehendis criminibus. Cap. XV.

ERit quoq; parochus in reprehēdis criminib; uehemens atq; acer. Constitutus est enī, ut annūriet populo scelera eorū, sic tñ, ut in suggesto uicia tantum reprehendat, nō p̄sonas nominatim p̄stringat: Argue

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.

2. Timot. 4.
Matth. 18.

(Inquit Apostolus) increpa, obsecra in omni patientia & doctrina. Vbi psona arguenda, denuntiatione euangelica utendū. Si peccauerit in te frater tuus, (inquit Chrs) uade & corripe eum inter te & ipsum solū. Q d si te audierit lucratus eris fratri tuū. Q d si te nō audierit, adhibe tecum adhuc unū aut duos, ut in ore duorum uel trium testiū ster omne uerbum. Quod si eos nō audierit, dic ecclesie, q si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethiopicus & publicanus, Sic Paulus Corinthiū respiscere nolentē excōicauit. Et hic iterū Christi doctrina & exemplū sequendū, ut beneuolentia sententiam uincat, ut paratus sit parochus dimittere peccantē nō modo seipsum, sed & septuagies septies. Et cū Christo paratior sit ad absoluedum adulterā, ad frugē melioris uitæ reuertentē q̄ ad condēnandū. Quē ad modum Paulus quoq; in gratiā recepit Corinthiū illū poenitentem.

1. Corin. 5.

Matth. 18.
Iohan. 8.
1. Corin. 2.

Manifesta reprehētio utriusq; potestatis uitanda. Cap. XVI.

Roma. 19.

Luc. 3.

1. Pet. 2.

Iob. 14.
Prouer. 29.
Esaia. 9.
Roma. 13.
Acto. 5.

Vitanda quoq; manifesta reprehētio utriusq; potestatis, tā ecclesiasticæ q̄ civilis. Neq; inuehendū in ordinē aliquem aut aliquod ab ecclesia receptum uiuendi genus. Ois enim potestas a deo est, & propterea eatenus honorāda, non incessenda. Sequenda præcursoris dominici doctrina & exemplū, qui ne milites quidē a se repulit aut ulla p̄tumentia affecit, sed magis uiam recte uiuēdi ostēdit. Per cuiuscemodi enim incautā reprehensionē plebs ad seditionē magis ac rebellionē incitat. Hanc murmur, odiū, impatientia, p̄tumentia, p̄tuerua, & detractōnis libido comitant. Quin potius docēdus populus est obedire magistratib; parere præpositis suis, etiā discolis, ac interim admonendus est, ut sint magistratus interdū uitiosi, id euenire, q̄ dñs regnare faciat malos & hypocritas, p̄toper peccata populi. Omnem aīam potestatibus sublimioribus subditā esse. Quodq; ois potestas a deo sit, Q d deniq; q̄ potestati resistit, dei ordinationi resistat, Nisi tamen potestas expressim præcipiat, quod est p̄tormandarum dei, tum enim oportet plus obedire deo q̄ hominibus.

Quomodo corripiendi magistratus. Cap. XVII.

Matth. 6.

In corripiendis uero magistratibus, correctioni quoq; fraternæ locus est, quē ad modū Iohannes reprehendit Herodē. Sic enim legitur: Dicebat enim Iohannes Herodi (nō populo): Nō licet tibi habere uxore fratris tui. Qua si nihil p̄moueas, postulāda & expectāda p̄uissio p̄latore ac maiorē magistratuū est, Qui si dissimulēt, etiā p̄ultū magis, ut ultio remittat ad deū, quā ut tantū scandalū inde deterius subsequat.

Admonendus populus, ut oret pro magistratibus. Cap. XVIII.

1. Timot. 2.

Est autē populus frequēter in p̄tionibus, post p̄ciones uero semper diligētissime cōmonēdus, ut deum Opt. Max. p̄ potestatib; deprecet. Volo (inquit gētium magister Paulus) ut fiat oīum primum obsecrationes, orōnes, postulationes, grāge actiones p̄ oībus hoībus, p̄ regib; & oībus q̄ in sublimitate p̄stituti sunt, ut quietā & tranquillā uitā agamus in omni pietate & castitate. Hoc enī bonum est & acceptum corā saluatore nō deo, q̄ omnes hoīes uult saluos fieri, & ad agnitionē ueritatis uenire.

Notantur qui secus docent. Cap. XIX.

Si quis aliter docet, & nō accersit sanis sermonib⁹ dñi nostri Iesu Chri-
sti & ei, quæ secundū pietatē est, doctrinæ, superbus est, nihil sciēs, sed
languens circa quæstiones & pugnas uerborū, ex quibus oriunt^r inuidiæ cō-
tentiones, blasphemias, suspitiones malæ, cōfutationes hominū corrupto-
rum, & q̄ a ueritate priuari sunt, existimantium quæstum esse pietatem.

1. Tim. 6

Summa doctrinæ Christianæ in Enchiridion contrahenda. Cap. XX.

Porro cum secundum euāgelicā atq; apostolicā doctrinam (quibus de-
creta patrū ac Cōciliorū, deniq; pragmatica sanctio Augustana me-
rito accedunt i ecclesia dei sola canonica scriptura ac diuina eloquia secū-
dum ecclesiasticā interpretationē sanctorū patrū ac doctorū, & recitari, &
prædicari debeat, nō abs re uidebit^r parochis summam Bibliorū paucissi-
mis præscribere, ne alicubi, dum scripturæ metas nesciunt, impingant.

Ex Concl.
Aphri.
Prag. Augu-
stana.

Enchiridion quæ docebit. Cap. XXI.

Et cum p̄cipue ipsi incumbat, ut plebem erudiāt in p̄ceptis decalogi,
articulis fidei, q̄ symbolo apostolico recententur ac ecclesiæ sacris si-
mul cum explicatione ofonis dñicæ. (Hic est em̄ inchoationis Christi ser-
mo, quo iacit^r fundamentum, ab opibus mortuis & fidei i deum) idcirco
ut imperitoribus consulatur, quoddā Enchiridion dabimus, i quo breuissi-
me hæc oīa secundum sanā & ecclesiasticam doctrinā exponent, simul &
loci quidam cōmunes ad oēs oīum hoīum ætates ac ordines cōmonitori
inferentur. Veneratio quoq; sanctorū ac reliquiarū, Deniq; quatenus ima-
ginibus ac picturis utendum, docebitur. Nec interim quid sibi ecclesiasti-
cæ ceremoniæ, præsertim illæ piæ ac antiquissimæ uelint & quo condu-
cant, in eodem libello declarare omitemus, idq; succinētissime.

Heb. 2.

Ordo concionandi quem simpliciores sequentur. Cap. XXII.

Simpliciores ac minus eruditi cōcionatores, festis quibusq; diebus cō-
sione i nomine sanctissimæ trinitatis cum imprecatione gratiæ dei
(nempe ut dominus suum spiritum uerbo addere dignetur) cœpta, ini-
tio ambas lectiones, quæ Epistola ac Euangelium missæ eius diei appel-
lantur, ad uerbum denarrabunt. Deinde post imploratā diuini numinis
clementiam, regrediantur ad utriusq; lectionis breuem dilucidationem,
locos aliquot cōmunes ex utraq; diligentes, quibus populus ad uitæ pieta-
tem charitatemq; dei ac p̄ximī inflammēt. Denuntiant quoq; qd ec-
clesia dei eo die potissimum deū oret ac p̄cetur. Quod in precationibus
seu Collectis, quæ post canticum Kyrieleyson aut Gloria in excelsis di-
cuntur, cōtinetur, ac hortabuntur populum, ut idem pariter interea dum
sacra aguntur, deum oret, si non uerbotenus, mente tamen.

Aug. de doo
tri. Christ.
lib. 4. c. 30.

Sanctorum historiæ quatenus attingendæ. Cap. XXIII.

Sanctorū historiis ne nimis diu imorent, quin potior pars (uti iam di-
ximus) Euāgelio detur & Epistolæ explicādis. Q̄ si fabulosa uidebit^r
historia, ne attingat quidem, si ueri similis, leniter, eaq; decerpāt quæ im-
tanda uideant^r. Miracula quoq; ne ipudentius iactentur, nisi q̄ scripturis

CONCILIUM PROVIN. COLONIENS.

pdita, aut a nō leuib⁹ scriptorib⁹ summa cū historię fide trapita fuerint,
Allegorię quomodo explicandę. Cap. XXIII.

Si quas allegorias aut sensus scripturę recōditiores, spiritualia spiritua-
libus conferentes adferre uelint has ex receptis ecclesię doctoribus, ue-
luti Ambrosio, Hieronymo, Augustino, Chylostomo, ac similibus cō-
probatis authoribus desument.

Quomodo finienda concio. Cap. XXV.

Vbi ad, calcem cōcionis deuentum erit, breui epilogo, quo argumen-
tum ac capita totius concionis renarret, utatur. Id enī ad captum
ac fulciendam memoriā auditorum plurimum fecerit.

Quid recitandum finita concione. Cap. XXVI.

Debet quoq; finita cōcione, decalogus, ac symbolū fidei & succincte
& exerte recitari. Illa quoq; exomologesis ac publica pētōgę p̄fessio
cū imploratione misericordię dei, pure ac distincte p̄nuntiari, ac moneri
p̄plus, ut eisdē uerbis sacerdotē p̄nuntiantē subsiquat, ac deinde recense-
ri p̄solatoria iprecatio remissionis pētōgę, ut p̄plus deiecto, cōtrito, humi-
liato aīo ac toto corde cum presbytero accingat. ad mysteriū redēptōis
suz (qd̄ in altari tractatur) contemplandum, fructumq; dñicę passionis,
quę in altaris mysterio cōmemoratur, repręsentaturq; participandum.

psalm. 50.

Quō finita cōcione p̄plus excitādus ad orādū p̄ defunctis. Cap. XXVII.

Cum multum plerunq; r̄pis, paruo cum fructu terat in recensendis
singulatim defunctōgę nominibus, ubi uiritim pro quolibet exigi-
tur una oīo dñica, idq; interdum non citra suspicionem uel quęstus uel
ambitionis fiat. Nobis potius uidebitur, ut p̄plus ad cōmunem p̄ de-
functis orationem pie ac deuote dicendam accendatur, & hęc genealogię
intermittantur. Super qua re tamen qd̄ ad morem ciuitatis nostrę Colo-
niens. attinet, & cum parochis & cum senatu latius agere nō omitemus.

DE ADMINISTRATIONE SACRAMENTORVM. Cap. I.

Leclesię catholicę usus septem mysteria (quę sacra ap-
pellātur) obseruar, ueluti septem quędā parata remedia,
per quę deo uisum est peccatis nostris mederi, ac nobis
gratię suę salutaris medicinā (diuersa tñ ratione) infun-
dere. Quę sunt, baptismus, cōfirmatio, eucharistia, po-
nitentia, extrema unctio, ordo, & matrimonium. Quę
cur a Christo & ecclesia instituta sint, & a ueteribus sacramenta peculia-
riter appellata, deinde quę illorum sit per gratiam dei efficacia & uirtus,
nunc non est dicendi locus. Tantum admorebimus in pręsentia paro-
chum, quę illum circa dispensationem singulōgę obseruare conueniat.

Instruēdus p̄plus, qd̄ agat ī cuiuslibet sacri exhibitione. Cap. II.

Ouia igitur in sacris aliud uidet, atq; aliud agitur, instruendus est p̄-
plus in cuiuslibet exhibitione, qd̄ in eiusmodi religioso arcano,
(id em̄ sacramentum sonat) agatur. Cum em̄ in sacris istis p̄signā

Aug. in libro
de do. Chri.

quædam sensibilia infundatur insensibilis gratia, cōgruens externis signis excitanda est fidelium fides & deuotio in deū, ut credentes ac diuinum mysterium intelligentes ad dei ac saluatoris nostri Iesu Christi participandā gratiam accedant. Quid fiet, cum parochus sub administrationem cuiuslibet sacri, sacra concione populum breuiter admonuerit quid in ea re agatur.

Quid agatur in baptismo. Cap. III.

ET ut de sacro baptismo exordium capiamus, docendus est populus, & illic aboleatur uetus homo, remisso omni peccato, atque nouus exoriatur ab omni labe purgatus per fidem in Christum, & illic quoque baptizatur, lauetur lauacro regenerationis & renouationis spiritus sancti in sanguine Christi pro nobis effuso, & illic ueterem Adam exuimus ac uicissim Christum induimus, consepulti cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus, quemadmodum hæc Enchiridion latius edocebit.

Cuius sint admonendi susceptores infantis. Cap. IIII.

SVceptores infantis (patrini qui dicuntur) merito admonentur, & ipsi sint, & ecclesiæ nomine, & in ecclesiæ fide Christo paruulos offerant per baptismum, ac se propemodum pro paruulis fidei iussores constituant, nomine paruuli respondententes, quem etiam, postquam adoleuerit, symbolū simul & orationem dominicam edocere, atque uitam Christo ac professione in baptismo facta dignam perpetuo agere, saltem ubi id necessitas poscere uidebitur, cohorrari non omittent, proindeque malumus illos deligiti prouectæ ætatis quæ impuberis, ne uideatur infans infantem offerre ac sponsorem se deo pro alio constituere, qui quod promittit, non intelligat, ideoque multo minus quod non intelligit, docere queat.

Populus docendus, quid uelint externa signa. Cap. V.

PRæterea docebunt populum, quid sit, & catechizetur baptizandus, quod reliqua solennia, quæ ecclesiæ adhiberi uoluit, signent, uidelicet, Cur insusciatur in facie baptizandi, cur signū crucis & in pectore & in fronte fiat, cur sal in os detur, cur aures & nares sputo attingant, linianturque, cur unctio in pectore & scapulis fiat, & cur post baptismi tinctionem, in uertice. Denique, quod significet amictus albus, quo infans seu alius baptizatus supinduit, quæ omnia sunt mysteriose plena, quemadmodum Enchiridion declarabit.

Quomodo accedendum ad baptismum. Cap. VI.

Cum beatissimus Apostolus in ecclesiā omnia honeste atque secundum ordinem fieri iubeat, debet baptismus summa mentis in deū & in sacramentissima quæ aguntur mysteria, intentione & dari & accipi. Quare quicquid hinc susceptores seu alios astantes auocat, procul tollendum est. Accedatur itaque deposito omni fastu, humili spiritu, ac recta in deū fiducia, quemadmodum accesserunt quæ Iesu paruulos obtulerunt, ut manus eis imponeret. Nam hic renuntiatur satanæ, omnibus operibus atque omnibus pompis eius, conueniaturque ante inter patrinos de nomine infantis, ut potius in baptismum ipso cogitetur de lucranda anima Christo, quam de retinendo nomine.

Gala. 5.

Tit. 3.

Roma. 6.

c. uos ante
oia, de cons.
dist. 4.

2. Corin. 14.

Matth. 19.

Baptismus in facie ecclesie peragendus. Cap. VII.

Acto. 8. 19.
De cōf. dist.
s. c. nouissi.
Roma. 10.

Magna certe ratione ecclesiasticis patribus visum est, ut baptismus in conspectu ecclesie in loco sacro recipiatur, nisi tamen imminens necessitas fieri aliud suaserit. Quamobrem displicet nobis quod quidam fastuosi templum dñi despicientes, ambiunt magis suos infantes in domibus priuatim baptizari. Quod deinceps, nisi necessitas id ipsum exegerit & causae cognitio præcesserit, indulgeri nolumus.

ex canoni.
Vrbani.

In confirmationis exhibitione quid docendum. Cap. VIII.

I. Corin. 2.

Tidem dum sacramentum cōfirmationis cōfertur, docebunt Vicarij, Inostri in pōrificialibus, qd agatur, nempe qd illic ambiatur gratia spiritus sancti, qua pfirmatur tyro aduersus satanae tentationes, roboratq; ut qd corde credit ad iusticiam, ore quoq; palam confiteatur ad salutem. Quamobrem eo cōmuniri solet ætas tenera quæ ad nequitiam pcliuio est q̄ ad pietatem, ut ea pcliuitas muniatur, docilitasq; ad pietatē augeatur. Oēs fideles (inquit Vrbanius pōtifer Romanus) p manus impolitio- nem episcopoz, spiritum sanctū post baptismum accipere debent, ut pleni Christiani inueniantur, q̄a cum spiritus sanctus infunditur, cor fidele ad prudentiam & pstantiam roboratur. De spiritu sancto accepimus, ut efficiamur spirituales, q̄a animalis homo nō percipit ea quæ sunt spiritus dei. De spiritu sc̄to accepimus, ut sapiamus inter bonū malumq; discernere, iusta diligere, iniusta respuere, ut malitiæ ac supbiæ repugnemus, ut luxuriae & diuersis illecebris, ac scœdus indignisq; cupiditatibus resistamus. De spiritu sc̄to accepimus, ut amore uitæ & gloriæ ardore succensi, erigere a terrenis mentē ad supna & diuina ualeamus. Sed de hoc alibi latius. Quomodo ad sacramentum confirmationis accedendum sit. Cap. IX.

Ex cōci. Au.
relian. c. vt.
ieiuni. de cō
se. dist. 5.

Anxpediat imitari cōsuetudinem, qua obseruat, ut nedum adultis, sed & infantibus detur confirmatio idq; pransis. hic nō diffinimus, Quamq; qd Aurelianens. Cōcilio sanctum est, nobis magis placuerit, uide licet, ut ieiuni ad cōfirmationem ueniant psc̄tæ ætatis, ut moneant cōfessionem sacramentalem facere priusq; accesserint, quo mundi, donum spiritus sancti mereantur accipere. Cum enim hoc sacm non sit necessitatis absolutæ, conuenientius & utilius dabitur, si addatur admonitiu- cula. At anteq̄ iufans supra septimum ætatis annum progressus fuerit, parum aut nihil horum quæ aguntur intelliget ne dicamus, meminerit.

Serfon.

Cuius sint admonendi susceptores confirmati. Cap. X.

Quemadmodum in baptismo susceptores sunt, ita hic q̄ confirmati dum præsentant ac corā Episcopo sistunt, idq; nō admodū diuersa ratione, nisi qd̄ quidam etiā dicunt, decens esse, ut q̄ nōdum aduersus carnis, mundi, ac satanae tentationes roborati sint, p cōfirmatos iam dudum atq; exercitatos sensus habentes (quibus fides pfirmandi cognita atq; explorata sit) Episcopo præsententur. Quamobrem quoq; admonendi sunt isti officii sui, curandumq; ut tanti sacramenti perceptio digne ac reuerēter peragatur, quæ admodū in primitiua ecclesia obseruarum legimus.

De mode

De moderandis donariis, quæ susceptores infantibus donant. Cap. XI.

Quibusdã in locis, ambitionis magis, quã pietatis causa, dum utrunq; tã baptismi quã cõfirmationis sacramentũ peragitur, hi qui patrini dicuntur, certant, ut alter alterum donariog; pretio (quo suscepti ac presentati pueri donant) vincant. Præterea itur statim maxie post baptismũ ad comessationes, cũ tum maxime comessationibus esset abstinendum. Quæ de re admonendus est pprius, ut quæ digna sunt his sacramentis tñ tulent. Cætera aut moderentur aut penitus tollant. Nam nõ offenderimus deum grauius, quã cum illius sanctissima mysteria indigne tractamus.

Docendus populus de signis externis. Cap. XII.

Docebit præterea parochus populũ, quod signet chrisma. Et cur ex oleo oliuæ ac balsamo cõficiatur, quæ admodum docebit Enchiridion.

De sacrosancta Eucharistia. Cap. XIII.

Eucharistia, unicum illud piaculorum solatium ac delictorum hac deploratissima tempestate execranda insanã ac abominabili pphana hæreticog; de re tanta quodlibet cõminiscentium, plerisq; quodammodo in nauisam uertitur, adeo ut (quod dolentes referimus) multi nunc sint, qui non tantum hunc panem uitæ, qui de coelo descendit, accipere non desiderant, sed & auerentur, homines solo nomine Christiani, re ipsa uero Capernaitis ipsis deteriores, etiam quos post acceptã notitiã ueritatis, uoluntarie in filium dei peccantes ac corpori dominico & sanguini contumeliam inferentes, terribilis quædam expectatio iudicii, & ignis æmulationis (quæ consumptura est aduersarios) manet.

Iohan. 6.

Quid docendus populus in huius sacramenti ministracione. Cap. XIII.

Docendus est itaq; populus Christianus certissima fide credere, quod in hoc sacramento sit uerũ corpus & uerus sanguis Christi Iesu. Neq; enim ueritas mentitur, quæ apud Matthæum, Marcum, & Lucã hoc sacramentum instituens ac porrigens, simplicissime dixit. Accipite & comedite, hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro uobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hoc facite in noxam cõmemorationem. Sic docet Paulus Apostolus: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne cõmunicatio sanguinis Christi est? Et, Panis quem frangimus, nõne participatio corporis domini est? Vnde consequitur in Eucharistia totum esse Christum, quanquã ibi sit sub ratione cibi & potus. Qui enim tradidit uerum corpus & sanguinem, haud dubie tradidit uiuum. Quare si credimus in sepulchro diuinam naturam non fuisse separatam ab exanimi corpore, quanto magis credemus eam a uiuo corpore non esse separatam in sacramento.

Hebræ.

Matth. 26.
Marc. 14.
Luc. 22.

1 Corin. 10.

Quibus persuasum est utranq; speciem, laicum participare oportere, quomodo docendi. Cap. XV.

Vbi sunt, quibus cõtra ecclesiæ cõsuetudinem psuasum est, oportere laicos participare corpus & sanguinem dñi sub utraq; specie, ibi docebit parochus hos, quod grauatam habent conscientiam, corpus & sanguinem

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.

nem dñi in altera tantum specie perfecte cōsistere, adeo ut laicus, qui sub specie panis cōmunicat, nō tantum corpus, sed & sanguinem dñi non minus recipiat, q̄ qui capit sub utraq; specie, & panis & uini. Ecclesiā quoq; laicis unam tantum speciem dare. qđ pro reuerentia ipsius sacramenti & salute fidelium ecclesia (cui dispensatio sacramentorū dei cōmissa est) sic uiderit expedire. Nā quum nullatenus ambigendum sit, sub specie panis non tantum carnem, ne sub specie uini sanguinem tantum, sed sub qualibet specie totum Christum contineri, cur se laicus iudicio ecclesię (quam dñs audiri uoluit) nō submittat? quę nō temere, sed multis rationibus p̄mota decreuit salubrius esse, ut non tantum populus, sed & sacerdotes nō sacrificantes, Christum sub una tantum specie, quam sub duabus perciperent: Quid enim panis uiniq; species aliud sunt post consecrationem, q̄ species sacramētales & accidentia sine subiecto, ut non habeat laicus cur queratur sibi alteram subtrahi speciem, ubi totum quod sub utraq; specie continetur, integre accipiat. De qua re alibi latius dicitur.

De ueneratione sacrosanctę Eucharistię. Cap. XVI.

ET quoniā in hoc sacramento Christus cōtinetur, cohortādus est populus, ut ad hęc mysteria cōtremiscens, quū in celebratione missę eleuat hostia salutaris, se reuerenter inclinēt, corporeq; humi fuso, mente adoret crucifixū, facturus idem, quum presbyter defert ad infirmum Eucharistiā, quam ob id paratam semp habere debet, ut qñ quis infirmatus fuerit, statim eum cōmunicet, ne sine cōmunionē decedat. Quod faciens decenti habitu indutus, hanc salutarem hostiam palā ac honorifice ante pectus cum omni reuerentia & timore serat & referat lumine semp p̄cedente, ut signo populus intelligat, illic eum esse p̄sentem, q̄ est candor lucis æternę. Hęc deniq; sacrosancta hostia reponat semp in loco singulari, mundo & signato, honorificeq; collocata, deuote ac fideliter cōseruet. Quo tm̄ miraculū in hoc sacro fiat, pplus docendus. Cap. XVII.

Docendus itē est pplus, q̄ tantū miraculū in hoc sacro uirtute Christi fiat, nō ex merito sacerdotis, qđ & in cæteris sacramētis obtinet, Nā intra sanctam ecclesiā catholicā in mysterio corporis Christi, nihil a bono maius, nihil a malo minus, p̄ficitur sacerdote, quia nō in merito cōsecrantis, sed in uerbo efficit creatoris, & in uirtute spiritus sancti. Si etiā in merito esset sacerdotis, nequaquā ad Christum p̄inceret. Nunc autē sicut ipse est q̄ baptizat, ita ipse est qui p̄ spiritum sanctum hanc suā efficit carnem & transit uinū in sanguinem. Sed hoc tm̄ interest, qđ malus sacerdos sibi tantum nocet, indigne tanta mysteria tractans, Nam qđ ad ueritatē corporis dominici attinet, ita p̄cipit hic, cui dicit Apostolus: Qui manducat indigne, iudicium sibi manducat, sicut is, cui dicitur: Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo. Quo admonenda plebs ad sumēdā Eucharistiā accedens. Cap. XVIII.

Præterea instruenda plebs est, quō Eucharistia sumenda sit. Et in primis admonenda, quā graue crimē sit, ad tanti sacri participationem

Ex concil.
Constant.

Marth. 19.

Amb. de sacram.
c. reuer.
ra, de consec.
dist. 2.

nono iii. c.
Sane, de ce.
le. missa.
Ex cōc. Mo.
gunt. c. p̄bf.
de cōf. dist. 2.
in c. sane.

Corin. 11.

Iohan. 6.

indigne accedere. Nā Apostolus ait: Quicumq; manducauerit panē hunc & biberit calicem dñi indigne, reus erit corporis & sanguinis. Et iterum hanc horrendā sententiam congeminans: Qui inquit manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit; nō diiudicans corpus domini. Ideoq; (uti subiicit) multi inter uos infirmi & imbecilles sunt, & dormiūt multi. Quod si nos ipsos diiudicemus, non utiq; iudicaremur.

I. Corin. 11.

Qui ad hoc sacramentum participandum admittendi. Cap. XIX.

PRoinde nemo admittēd⁹ est, nisi cuius conscientia parochus sit, aut cui potestas sup hac re legitime facta est, p exemologesim explorata, & q poenitēti ac cōtrito corde corpus dñi diiudicās accesserit, qd iubet Apostolus, quum ait. Probet autē semetipsum homo, & sic de pane illo edat & de calice bibat. Ne cum Iuda, q coenae dñicæ ad iudicium interfuit, locū diabolo præbeat. Mens ergo ab omni affectu peccandī longe absit. Nā si adhuc habet uoluntatē peccandī, grauius magis Eucharistiæ pceptione, quam purificatur. At contra, quamuis quis peccato mordeatur, si tamen poeniteat, & de cætero peccandī uoluntatem nullam habeat, cōfidens de domini miseratione, accedat ad Eucharistiam intrepidus & securus.

I. Corin. 11.
Iohan. 13.Aug. c. quo.
tidie, de cōf.
dist. 2.

Quatenus alteri q̄ suo parochus confessus, ad Eucharistiam admittendus. Cap. XX.

Qui alteri quam suo parochus confessus est, is si non factæ confessionis suspectus habeatur, testimonium adferet se cōfessum esse, cuius etiam conscientiam uerus ipse parochus in principalibus Christianismi articulis excutere non omittet. Ac generatim singuli parochiani, rudiores anno saltem semel quum adhibunt mensam dominicam, examinandi prius in præceptis domini, articulis fidei, oratione dominica, ac ecclesiæ sacramentis, maxime baptismi & eucharistiæ.

Intra annum saltem semel communicandum. Cap. XXI.

Et ut cohortandus est populus, quo sæpenumero communiceat, quē admodum olim singulis diebus dominicis fieri consuevit (quod quidē nunc quo minus fiat, per laicos stat, quibus non debet celestis ille cibus inuitis aut nauseantibus obrudi) ita ad minimum populus ipse in disciplina ecclesiastica retinendus est, ut saltem toto anno semel ab omnibus, qui ad discretionis annos peruenissent, confessis & contritis, Eucharistia summa cum reuerentia suscipiatur. Olim qui nō communicassent in anno saltem ter, in paschali uidelicet, penthecoste, & natali dñi, inter fideles catholicos non cōnumerabantur, sed quum sensim omnis pene refrigeret charitas, in hoc quoq; ecclesiastica disciplina coepit esse remission.

Ex Concil.
ghali. c. oēs.
de poenit. &
remiss.Ex cōd. To.
let. & Libez.
de cōf. dif. 2.
ois homo.

Quorū admoneri populus hoc sacramentum participaturus maxime debeat. Cap. XXII.

Omnium autē maxime instruendus est populus, ut recta fide accedat, sermōni dñi firmiter credens, quo nos edocet Christus, dicens: Hoc est corpus meum qd pro uobis tradet. Hoc facite in meā cōmemorationem. Quibus uerbis & ueritatē sui corporis astruit, & credentibus,

Aug. c. timo.
rem, de cōf.
dist. 2.
Matth. 26.

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.

digneq; suscipientibus. remissionem peccatorum promittit, iubens ut hoc faciamus in suam commemorationem. Porro anima quæ fidem habet & eiusmodi Christi uerbis credit, in memoriam Christi sacramentum edit, quum iecum recogitat, quemadmodum unigenitus filius dei, ob perditum hominem deo patri reconciliandum, & delendum, quod contra nos scriptum erat chirographum, de caelo descenderit, semetipsum exinanierit ac humiliauerit, factus obediens patri usq; ad mortem, mortem autem crucis. In quo maxima erga nos dei charitas commendatur, qui unico filio suo non pepercit, sed pro omnibus nobis a peccati & satanae uinculis redimendis tradidit illum. Talem ergo fidem & affectum deo suggerente, præparare debet in animo suo is, qui Eucharistiam percipit.

Docendus quoq; cur hoc sacramentum sub specie panis & uini institutum sit. Cap. XXIII.

Coloss.
Philip. 2.
Ephes. 2.
Iohan. 3.

Aug. in sermo.
mo. de dedicatione eccl.

1. Corint. 10

Neq; interim negligendum, sed perpetuo inculcandum erit, hoc sacramentum corporis & sanguinis dñici, sub specie panis & uini institutum esse, ut præter ueritatem corporis & sanguinis (quæ in eo cõtinetur & recipitur) quoddam etiã eximum signum mutuae dilectionis & charitatis excitandæ in nobis foret, quemadmodum diuus Paulus inquit: Quoniã unus panis & unum corpus multi sumus, q de uno pane & de uno calice participamus. Quamobrem ab huius cõmuni spiritali participatione iõge absunt, q inuidiæ uel odii ueneno infecti, aut iracundiæ furore repleti fuerint. Monendi itaq; sunt qui cõmunicare desiderant, ut deposita omni similitate, diligant alterutrum, uti unius corporis membra, ut non sit schisma in corpore, sed in idipsum pro inuicem sollicita sint membra.

Quomodo singulis dominicis diebus plebs ad audiendam missam se præparabit. Cap. XXIII.

Docendus quoq; populus, ut qui iuxta antiquam ecclia ritum singulis dñicis diebus ad cõmunicandum corpori & sanguini dñico nõ se præparat, missæ saltè parochiali, hisce a hisq; festis diebus intersit, ut tametsi inter sacrificantem & assistentes nõ sit (more illo antiquo) trã frequens sacramentalis cõtio, sit saltè sacrae doctrinae, piæ exhortationis, preceationis, laudis, & gratiæ actionis cõmunio, ut sic quodãmodo oēs spiritaliter cõmunicent, cum desiderio etiã sacramentaliter cõmunicandi. Ne uero populus ab hac missa parochiali & ab auditione uerbi dei distrahatur, placuerit nobis, ut si quæ sint aliæ missæ legendæ die dñico, hæ inchoent uel primura post uerbi prædicationem finita, quemadmodum latius in Vltima tatione secundum diuersorum locorum mores ordinare studebimus.

e. & hoc attendendum
de cõf. dist. 5
Ex cõc. Cartha. c. sacerdoti, de cõm. se. dist. 1.

Docendus populus generatim, quid agatur in missa. Cap. XXV,

Docendus populus generatim, qd agatur in missa, & quibus patribus cõstet. Constat siquidẽ psalmodia quem uocamus introitum, inuocatiõne & gloriosa celebratiõne sanctissimæ trinitatis, quæ i canticis Kyrieleyson, & Gloria in excelsis deo, peragunt, preceatione seu Collecta recitatione uerborum prophetiõrum aut apostolicoõrum, quam uocamus

Epistolam,

Epistolam, sacris canticis, quæ uocamus Gradualia & Alleluia, & quæ sequuntur lectione euangelica, symboli recitatione seu professione fidei catholica cantico, quod non sine mysterio. Offertorium appellatum est, Gratiarum actione, quæ dicta est Præfatio, religiosa commemoratio mortis, consecrationeque corporis & sanguinis dominici, quæ fit in Canone. Rursus, precationibus, inter quas est precatio dominica, Sequitur osculum pacis, symbolum Christianæ charitatis, mox Communio. Rursus sacrum canticum, quod commune appellatur & precatio. Postremo loco, sacerdos totum populum uelut in suam tutelam receptum, deo benedictione tradit, atque commendat ut perseueret in affectu pietatis, mutuaque charitate, quorum quum admonetur populus, incipiet necdum credere, sed & sentire, quod in missa nihil non sit pium ac uenerandum.

Corrumpendus abusus eorum, qui ante finitam missam irreuerenter discedunt. Cap. XXVI.

Corrumpendus uero abusus est, quod quidam post aspersam aquam & ante missæ introitum exitum faciunt, Quidam post auditum & non intellectum Euangelium abeunt, aliique posteaquam sacerdos dixit, Sursum corda, & Gratiâs agamus. Arqui tunc præcipue populi partes erant, quando submissus legente aut tacite sacerdote, quisque cum deo loquitur. Denique alii statim post elevationem corporis & sanguinis dominici non expectantes præcipuam missæ partem, quæ est communio. Antiquissimus ergo canon populo rememorandus est, qui sic habet: Omnes fideles quæ in solennitatibus sacris ad ecclesiam conueniunt, & scripturas Apostolorum & Euangelium audiant. Qui autem non perseuerant in oratione usque dum missa peragatur, nec sanctam communionem percipiunt (quâ nos, ut non exigimus quotidie sacramentale, saltem spirituale a populo requirimus) uelut inquietudines ecclesiæ commouentes, conuenit communionem priuari.

Docendus populus, quale sit Missa sacrificium. Cap. XXVII.

Docendus item est populus, quale sit Missa sacrificium, nempe representatiuum. Semel quidem Christus mortuus est, iustus pro iniustis, semel in manifestatione sui corporis in distinctione suorum membrorum oïum, Verus deus & uerus homo semel tantum in cruce pendit, offerens patri seipsum hostiam uiuam, & passibilem, immortalē, uiuorum & mortuorum redemptionis efficacem. Et scimus quia Christus resurgens a mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Et tamen quotidie immolatur in sacramento, non quod tones Christus occidatur, sed quod illud unicum sacrificium mysticis ritibus quotidie renouet, quotidianaque recordatione mortis dñi (qua liberati sumus) in edendo & potando carnem & sanguinem, quæ pro nobis oblata sunt, hoc ipsum representetur, quod olim factum est, facitque oblatio ista sacramentalis moneri nos, tanquam uideamus præsentem dñm in cruce, Elicientes subinde nobis ex illo fonte inexhausto, gratiâ salutarem immolamusque hostiâ pro uiuis & defunctis, dum pro illis patrem per filii mortem deprecamur.

Ex cõc. Agathen. c. missas. de cõf. dist. 5. & c. seq. cipi. c. qñ añt. de con. se dist. 1.

c. oēs fideles de cõf. dist. 1.

Aug. de trinit. & in psal. 20. c. semel; de eõf. dist. 1. & duob. se. 1. Pet. 3. Rnma. 6.

CONCILIUM PROVIN. COLONIENS.

Exequias ac Missæ defunctis, quando, & cum qua admotione celebrandæ. Cap. XXVIII.

Exequias ac missas quæ pro defunctis peculiariter dicunt, malum in alium diem transferri, quam die dominico celebrari, nisi tamen plebs diei translatione grauaretur. In quibus etiam ad populum fiat admonitio, declareturque quibus potissimum modis dei misericordia promissis ambienda sit. Sic ut interim admonerentur hi, qui funebres pompas ac missas gloriæ tantum aucupandæ causa instituunt, perdere mercedem suam. Debet quoque plebs doceri, pium esse, quæadmodum ab Apostolorum temporibus, ecclesia (quæ columna & firmamentum veritatis est) & docuit & obseruauit, pro defunctis dominum exorare, & elemosinas in sinu pauperum elargiri, atque hæc eis prodesse, qui in cõmunione, ecclesiæ & signo pacis decesserunt, & qui cum uiuerent. hæc sibi ut postea possent prodesse, cooperando meruerunt.

Qui ad exequias euocandi. Cap. XXIX.

Ad exequias, quæ extra ciuitatem nostram Coloniam celebrantur, non euocandi monachi, nec ista cohors leuium ac indignorum sacerdotum. Aut si euocentur, uidentum ipsis ne lasciuiant. Quamquam nobis magis probetur, ut qui uolet, pietate ductus, multiplicari pro defuncto preces, is monachos in suis monasteriis ac clericos singulos in suis templis permanere sinat, ibidemque preces ac missas peragere. Quoniam enim spectat concursus iste, interdum quæ par est immodestior, quam ad captandam auram popularem. Cauenda uero summopere post exequias delicata cõuiuia, crapulæ ac comestationes, ne deus placandus magis irriteretur.

De poenitentia partibus. Cap. XXX.

In sacramento poenitentia explicando ac recte ministrando, maturitate multa ac diligentia opus est. Vereres orthodoxi poenitentia partes tres nobis tradiderunt, Contritionem, cõfessionem, ac satisfactionem, seu fructum poenitentia dignum. Quamquam poenitentia quatenus sacramentum dicitur, potissimum in absolutione presbyteri consistat, quæ ille ex uirtute uerbi & clauium sibi a Christo traditarum, peccatorẽ poenitentem, & in misericordia dei sperantẽ, a peccatis suis absoluit, de quibus paulo latius in Enchiridio dicemus.

Prima poenitentia pars, contritio, in suggesto semper pertractanda. Cap. XXXI.

Prima poenitentia pars, quæ omnis euangelicæ prædicationis exordium sit, nunquam non est in suggesto pertractanda. Hac enim confugitur ab ira dei ad misericordiã, hac conuertimur ab operibus mortuis ad deũ uiuentẽ, hac subducimur a peccati ac diaboli laqueis, ac concorporamur Christo. Vnde a poenitentia præcursor Iohannes, deinde Christus ipse, ac princeps Apostolorum Petrus, prædicationis euangelicæ doctrinam sunt exorti. Poenitentia autem tum recte prædicat, quæ arguitur scelera ac flagitia per uerbum dei, & incurrit populo timor iræ, indi-

c. non xlii.
mamus, c. 12.
pus. 13. q. 1.
Ex prag.
August.
1. Timo. 3.

Iohan. 10.

Hebræ. 6.

Math. 3.
Actu. 2.

gnationisq; ac insti iudicii dei, certo certius manētis eos, qui male agut ac male agendo pseuerant. Subinde uero uino oleum miscendum est, ut ex aīo uereq; territis ac conuersis promittat gratia ac misericordia. Ad eum modū Paulus ad Ephesios scribens: Hoc (inqt) scitote, quod omnis fornicator aut imūdus, aut auarus (quod est idoloꝝ seruitus) nō habet hāreditatem in regno Christi & dei. Nemo uos seducat inanibus uerbis, propter hęc enim uenit ira dei in filios dissidētię. Nolite ergo effici particeps eoz. Et iterū ad Galatas: Manifesta autē sunt opera carnis, quę sunt, fornicatio, imunditia, impudicitia, luxuria, idoloꝝ seruitus, ueneficia, inimicitia, cōtētionēs, æmulationēs, rixę, irę, dissensionēs, sectę, inuidia, homicidia, ebrietates, comestationēs. & his similia, quę prædicō uobis, sicut prædixi, quoniā q̄ talia agūt, regnū dei non consequentur.

Roma. 2.

Ephes. 5.

Gala. 5.

Neminem non ad pœnitentiam inuitari. Cap. XXXII.

IAm, quanquā nemo pœratur ad dñm, nisi tractus per patrē, at tamē nemo hic excusationē prætexat, q̄ non trahatur, quod ille semper stet ante ostium pulsans, nimirum per internum & externū uerbū, cōmōrens ut conuertatur a uia nostra pessima, & inclamans, quoniā ira, indignatio, tribulatio, & angustia in omnē aīam hoīs operantis malum. Gloria autem & honor & pax omni operanti bonū. Hic cōcussis cōsciētijs cōmonstrandus est Samaritanus ille, qui infundit uinum & oleum, qui sanat oēs p̄tritos, & alligat omnes p̄tritionēs eoz. Filioli mei (inqt diuinissimus Iohannes) hęc scribo uobis, ut nō pecceris. Sed & si qs peccauerit, aduocatum habemus apud patrē, Iesum Christum iustū, & ipse est propitiatio p̄ peccata nostris, nō pro nostris autē tantū, sed & p̄ totius mundi. Hęc est doctrina quę docet mori mūdo & uiuere Christo.

Iohan. 6.

Roma. 2.

Luc. 10.
Psal. 146.
1. Iohan. 2.

Presbyter qui a confessionibus est, qualis esse debeat. Cap. XXXIII.

De p̄fessione & quorūplex sit, alibi dicemus. Tantū quod ad eā quę sacerdoti priuatim fit attinet, de paucis admonebim⁹. Primū magno opere necessariū iudicamus, ut sacerdos, q̄ a p̄fessionibus est, sit iteger, eruditus, ac silentiū tenax, alioq; si ad quæstū intērus sit, si ad malū sollicitus, si curiosior explorator sit, si p̄tinacibus blandiat, si intricatā cōsciētiā extricare nesciat, si deniq; uel ebrius, uel iracūdus, uel leuis, uel secreti minime tenax, dissipādis magis quā pascēdis ouibus uidebit idoneus.

Quid confitentē docebit p̄sbyter cōfessarius. Cap. XXXIII.

In primis autē qui huic muneris intērus est, docebit p̄fitentē, ne ambiguis ac p̄plexis sermonibus se remotetur, & p̄contando cogatur uelut expiscari crimina (quod sæpenumero periculosum est) sed simpliciter, tāquā corā deo aperiat lethalia crimina, & quę p̄sciētiā onerāt ac ledūt, quod ea quę p̄tra p̄sciētiā agunt, ædificent ad gehennā. Atq; ibi maxime opus est sacerdote iudice, discernēte inter lepraro & non lepram.

Roma. 14.

Remedium pro ratione morbi adhibēdum. Cap. XXXV.

Quod oībus Christianis præcepit Paulus dicēs: Rogam⁹ aut uos fratres, corripite in getos, p̄solamini pusillanimes, suscipite infirmos: 1. Tess. 5.

patientes estote ad omnes. Hoc eum q̄ a cōfessionibus est maxime cōuenit obseruare, nimirū ut cōsolando erigat pusillanimes per immensam dei misericordiā, Præfractos autē obiurget, tremendumq; dei iudicium ante oculos ponat, Deniq; uti prudētissimus medicus, pro morbi qualitate temperabit medicinam, obfuturus magis quā profuturus si putauerit uno collyrio oīum mederi morbis. Monendū ergo qui cōfitent, singuli secundum ordinem, statum ac ætatem, atq; id per locos quosdā cōmunes, ex scriptura deprōptos, quos in numerato habere debet parochus.

Nimis anxii quomodo tranquillandi. Cap. XXXVI.

Qui nimis anxii sunt in repetenda cōfessione uel iteranda apud aliu sacerdotem, uel etiam in enumerandis circumstantiis, quales sunt, quidam, qui quantūuis cōfitemdo, conscientiam tamen uix tranquillare possunt, docendi erunt, dum (cui omnia parent) sinceritatem tantum cordis a nobis requirere, nec tam seuerum esse exactore, qui conscientiam ob unam uel ob aliam delicti circumstantiam, inter cōfitemdum non dedita opera neglectam, perpetuo turbatam esse uelit. Nā quis omnes erratus suos enumerauerit: quemadmodum Dauid ait, Delicta quis intelligit, Ab occultis meis munda me domine.

Psalm. 18.

Moderatio in casibus reſeruatis. Cap. XXXVII.

In occultis delictis ex reſeruatiōe casuum compertū habemus, nihil mah interdū accidere, Vel q̄ peccator nō habens in promptu sacerdotē, qui illum absoluat, cōnteri uel differt uel cōtēnit, uel quod qui minores ætate sunt, uel mulieres difficile adducant, ut ex suis parochiis nō sine leui suspitione ad nos seu cōmissarios nostros p̄ſciscant. Quare ut cōsolamus & uerecundiæ & famæ, uisum nobis est, hanc potestatem nostrā absoluedi a peccatis & calibus nostræ absoluitiōni reſeruatis (occultis tamen) oībus parochis per diocesiſm nostram cōstitutis, rite uocatis, delegare, Modo tamen Vicariorū nostrorū in pontificalibus consiliū requirant ac adhibeāt, nostris tamen Suffraganeis potestatem faciētes, aliter in diocesiſibus suis, uti consultius uidebitur, super hac re ordinadi.

Publicæ pœnitentiæ usus in ecclesiā reuocādus. Cap. XXXVIII.

1. Corin. 5.

In publicis uero criminibus, quæ admodum necesse est, ita iubemus ad canones antiquos publicæ pœnitentiæ regredi, atq; adeo ad Christi & sui discipuli Pauli institutum reuerti, qui ad Corinthios cæplo ostendit: Quomodo oporteat ecclesiam in publice peccantem animaduerrere, donec ipsi publice peracta pœnitentia satisfecerit. De quo Iulius dicitur sub titulo de iurisdictione ecclesiastica contentiosa.

Recitata confessione, quid agendū per parochum. Cap. XXXIX.

Iohan. 8.

Peracta cōfessione, sub absoluitiōne sacerdos monebit cōfitemem, ut quod admissum est, detestetur, ut sic deiceps uitā instituat, ne in ullū lethale crimen posthac incidat, quemadmodū Christus ad mulierem dixit: Vade & noli amplius peccare, utq; eum affectum habēs, credat p̄ dei misericordiam in uirtute sanguinis Christi p̄ absoluitiōne participandā

in uerbo

in verbo eius sibi remissum iri peccata. Iniungat etiam illi fructū dignū poenitentiae facere, ac tum deniq; imponat manū ac absoluat p̄tētem.

In matrimonii sacramento quid agatur. Cap. XL.

DVm matrimonio iungunt parochi uirum ac mulierem, docebūt, matrimoniu institutu esse a deo, p̄firmatū per Christum, ut Gene. secundo, & Matth. xix. legimus. Quod sacramentum si q̄s, sicut de- cet, acceperit, accedente sacerdotali precatione, confert donum spiritus, quo uir diligat uxore amore casto, sicut Christus dilexit ecclesia. Mulier uicissim, propter Christum amet, reuereaturq; uirum suum uti dominū. Vterq; liberos (si dentur) summa cura instituāt ad Christianam pietatē. Copiosam monendi materiam Paulus ad Ephē. v. subministrat.

Quemadmodum monendi sunt, qui matrimonium contrahere affectant. Cap. XLI.

QVm matrimonium ante lapsum Adā, propter p̄creādos liberos institutum, ac benedictione dei firmatū sit, qua dixit ille: Crescite & multiplicamini, & replete terram. Peculiariter autem homini; Erūt duo in carne una. Propterea relinquet homo patrē & matrē suam, & adhærebit uxori suæ. Nec ratio p̄iunctiois, seu benedictio post lapsum defecit, sed tantū quod sanis potuit esse officiu, id agroris factum etiā suo remedium, Dum utriusq; sexus infirmitas propendens in ruinā turpitudinis, recte excipitur honestate nuptiarum. Quēadmodum diuus Paulus ait: Vnusq; uxorē suam habeat propter fornicationē, nimirū uitandā. Monendi sunt qui matrimoniu contrahere affectant, ne alius affectus ipsos huc rapiat, ut sit honorabile coniugium ac cubile impolutum. Nam si neq; ob prolem suscitandam, neq; ob fornicationē uitandam, sed potius diuitiæ aut opum nanciscendæ, aut alterius rei gratia matrimonium p̄trahatur, perperam agitur ac grauiter in sacramētū peccatur. Hic, quæ Tobia; .vi. .vii. et .viii. scribunt, enarrari, p̄poni, ac doceri conueniet. Vbi locus pulcherrimus est, exemplo cōmōstrans. Quēadmodum bona uxor donum dei sit debitum timenti dñm, quomodo in timore dei appareat, nō luxuriæ causa, sed sola posteritatis dilectio ne, in qua benedicat nomen dei in secula petenda. Quo pacto coniugii cōscriptione facta, tradenda, Quēadmodum etiam conuiuū nuptiale cū laude & benedictione dei agendum. Deniq; quomodo precandus sit deus per coniuges ut benedictionē suam in ipsos, quos cōiūxit, impleat. Hæc enim decent sanctos filios, qui nō debent ita coniungi sicut gētes quæ ignorant deum. Erūtq; horrendū illud exemplum de septē Saræ uiris a dæmonio occisis replicandū. His namq; ut Raphael angelus apud Tobiam ait) qui coniugiu ita suscipiunt, ut deum a se & sua mente excludant, & suæ libidini ita uacent, sicut equus & mulus, in quibus nō est intellectus, dæmonium malum dominatur. Quamobrē uehemēter comprobamus illum morem, quo matrimonio iungendi ante ecclesiasticā coniunctionē, ieiunio se præparant & sacram eucharistiam sumunt.

Concilii Colon.

E iii

Gene. 2.
Matth. 19.

Ephē. 5.

Aug. de Ge.
nesi ad Itam.
lib. 9. c. 3.
& sequen.
Gene. 1.
Gene. 20

1. Corin. 7.

Tob. 6. 7. 8

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.

Matrimonium tria complecti. Cap. XLII.

Aug. de Ge
nesh ad Iam
ll. g. c. 7. to. 3.

Docendi itaque breuiter, matrimonium tria complecti, fidem, prolem, & sacramentum. In fide attenditur, ne præter uinculū conjugale, cum altera uel altero concūbatur. In prole, ut amāter suscipiat, benigne nutriatur, religiose educes. In sacramento autē, ne coniugium separetur, neue dimissus aut dimissa etiā prolis causa alteri coniungat.

Pium uotum, & in clandestine contrahentes censura. Cap. XLIII.

Ex canon.
Euaristi.

Optandum, ut canon Euaristi pontificis Concilio generali renouetur, tollanturq; illa clandestina matrimonia, quæ inuitis parentibus ac ppinquis, Veneris potius quam dei causa p̄trahuntur. Nā quāta ex his clādestinis matrimoniis mala suboriant, in aperto est. Interea uero donec ecclesia de hoc p̄spiciat, si nō irrita, phibita saltē sint; & poenæ canonica, hoc est, ex cōmunicationi, contrahentes, & qui his ope aut cōsilio assuerint, subiaceant, quam nec tam facile, nisi ecclesie satisfiat, tolli admodū expedire nobis uidet. Quantū fieri potest, cauebit parochus, ne liberos, citra parentū autoritatē coniungat. Quod si parentes negligentes fuerint, aut in admittendo matrimonio iam contracto rigidiores negatores, admonebit eos, ut liberos maturæ ætatis elocet, neue uinculo iam per ecclesiam indissolubili pertinacius oblucentur.

Coniunctio coniugum in facie ecclesie peragenda.

Cap. XLIII.

Corin. II.

Coniunctionem per sacerdotem cū benedictione sacerdotali ac precibus inter missarum solennia in templo secundū antiquos canones & ecclesiasticū ritū fieri decernimus. Superbia ac fastu tumidis (qui in priuatis domiciliis malunt quā in tēplo, ubi ecclesia p̄uenit, ac cōiungendis bene precatur) copulari, nō inepte quis opposuerit illud Paulinum: Num ecclesia dei p̄temnitis? Nec sacerdos ante quoslibet coniugio iungat, nisi edictis aut proclamationibus tribus publice suggesto ad populum factis, præcedentibus, ob multas ac uarias fraudes euitandas. Contra hæc haud facile, sed tātum ubi ratio admodum necessaria, hoc ipsum fieri postulauerit, Idq; non, nisi causa cognita, dispensabitur.

Peregrinos & ignotos sine legitimo testimonio non coniungendos. Cap. XLV.

Peregrini & ignoti non coniungantur, nisi legitimis testimoniis doceant se ubi ante uersati fuerint, nullis matrimoni uinculis astringi, ipsiq; per suum parochum licere per alium parochum copulari.

In gradibus consanguinitatis ac affinitatis, Concilium generale obseruandum. Cap. XLVI.

Ex cōcl. ge
nera. c. Non
debet, de cō
sangu. & affi.

Quod ad gradus consanguinitatis ac affinitatis attinet, qui matrimonium contrahendum, ac contractum dirimunt, decretū Concilii generalis obseruabitur. Hic si parochi in dinumeratione graduum addubitaerint, peritiores consulent. Vbi Romanus pontifex dispensatorio diplomate matrimonium secus contractum, approbādum

fulserit, examinentur causæ diligentius, quæ dispensationem extorserunt. Quæ si comperiantur aliter, quam narratum est, se habere, non dubiū est, dispensationem nullius roboris esse.

Ludrica tollenda.

Cap. XLVII.

Ludicra illa, quæ in templis post coniunctionem sacerdotalem fieri consueuerunt, ueluti in pulsando sponso, atque alia eiusdem generis, penitus tollantur. Nam res seria, quam deus ipse instituit, benedixit, inuiolabilemque decreuit, agitur.

De sacro ordine dictum esse prius.

Cap. XLVIII.

De sacro ordine, & quæ salutaris gratia hoc sacramento conferatur. Quæ denique in eodem sacramento conferendo obseruari oportet, titulo primo, qui de munere episcopali est, abunde diximus.

Cur adhibeatur extrema unctio.

Cap. XLIX

Restat extrema unctio, quæ (quoniam in morte extrema lacta est) adhibetur, ut uel conualescat ægrotus, si deo ita uisum, uel cum fide bonaque spe obdormiat in domino.

Quomodo imponenda unctio extrema,

Cap. L.

Et autem unctio impendenda cum expositione unctionis & mada. Et apostolici, quod sic habet: infirmat aliquis in uobis, inducat presbyteros ecclesiæ, ut orent super eum, ungentes eum oleo in nomine dñi, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum dominus, & si in peccatis sit, remittuntur ei. Postremo loco adhibebit parochus admonitionem præparationis ad mortem, quemadmodum Enchiridion docebit.

1aco. v. 14.

A sepultura nemo in communionem ecclesiæ discedens,

repellendus,

Cap. LI.

Quod ad sepulturam attinet, Quis poterit negare rem longe pessimam esse, & in ueteri & in noua lege accurate obseruatam, ut Christianorum (qui spem resurrectionis habent) corpora, non pecudum more dificiantur, sed in cœmeterii sinum recondantur, quod etiam alto mysterio non caret. Ab hac ergo sepultura, nemo Christianus, qui in cœmunionem decessit ecclesiæ, arceatur, etsi casu mortuus fuerit. Quæ enim communicabatur uiuenti, & mortuo comunicandum est. Soli uero hæretici, excōmunicati publici, latrones, & hi, qui sibi mortem criminis conscientia adacti, conscuerunt, & quos in peccato lethali, nullis poenitentia signis præcedentibus, decessisse constiterit, prohibeantur.

Gene. 23. 25

c. ex parte
de sepult.

Quam admonitionem in sepulturis & exequiis fieri

oporteat.

Cap. LII.

In sepulturis autem & exequiis, mortalitatis atque huius calamitosæ uitæ admonitio diligens fiat, atque excitandi inter alia præsentis, ut recogitent sibi eodem modo hinc excedendum esse, sese in hac terra peregrinos agere, aliam autem inquirere, ad quam semper oporteat suspirare. Nam quo pacto ad exorandam pro defunctis dei misericordiam commonendi sint, supra diximus.

Hebra. 11.

Ex cōc. To.
lcta. 11 c. 8.

Superesset ut de victu parochorum dispiciamus. Hic in primis, quod Christus docuit, & sacri canones maximo serio præceperunt, præmittendum duximus, Nemp̄e ut sacramenta ecclesiastica gratis ministrantur, dicente de mō. Gratias accepistis, gratis date. Quamobrem neq; pro baptizandis, consignandisq; fidelibus, neq; pro collatione christi-
matis, uel promotionibus graduum, neq; aliis sacramentis distribuendis pretia quælibet uel præmia, nisi quid uoluntarie offerat, recipienda sunt. Nemine quoq; ad quæstuosas exequias cogi aut pro sepultura munus aut pretium exigi uolumus, secundum canonicas sanctiones. Custodi interim ac uespillonis, de sua mercede nihil detrahentes.

Matth. 10.
Ex cōc. Tri-
buren. ac
Varen.
c. in ecclesia
stico. c. p̄ci-
piendum. 13.
q. 2.
Deute. 15.
Marci. 10.
1. Timo. 5.
1. Corin. 9.

Parochis uictus necessarius suppeditandus. Cap. II.

AT quum lex diuina præcipiat, non alligandum os boui triturati. Quod utique non boum causa, sed propter nos dictū Christus in Euāgelio explicat: Dignus (ingens) est mercenarius mercede sua. Ac Paulus toto capite, ix. primæ ad Corinth. cōfirmat: Quis enim militat suis stipendiis unquam? Quis plantat uinea, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Neq; enim magnum est si qui spiritualia seminant, carnalia etiam metant. Quamobrem dispiciendum est, ut parochis Euāgelii prædicatoribus, certa ac competēs subministratio uictus & uestitus fiat, idq; ad eum modū, ne in administrandis sacramentis quippiam exigendo, oneri sint parochianis, aut cibum uicium discurrendo emendicare cogantur, quo nihil turpius aut sordidius.

Vicecuratos quos uocant, ex prouentibus ecclesiæ congruam sustentationem recepturos. Cap. III.

In primis igit, qui p̄ uicarios seu Vicecuratos ecclesias parochiales regendi potestate a nobis acceperunt, iisdē uicariis rāta ex p̄uētib; ecclesiæ partē assignabunt, qua uitā agrue sustentare possint. Qd̄ nos inter uisitandum pro ratione locorū ac parochiarum ut fiat, ordinabimus.

Qui ecclesias unitas habent, Vicariis perpetuis portionem congruam assignare oportere. Cap. IIII.

e. suscepti de.
p̄ben. & di-
gnita. 11. vi.

Ecclésiæ cathedrales ac collegiatae, itidem monachi seu religiosi, qui ecclesias parochiales aut suis ecclesiis uel monasteriis unitas habent, aut regendas aliis cōmittunt, aut præsentando cōmitti procurant, adeo interdū omnem prouentum emungunt, ut residui redditus, qui rectoribus ecclesiæ permittūt, ut nimis tenuous sint & exiles. Quamobrem nostræ curæ erit, ut tanta portio rectoribus istis assignetur, unde iura episcopalia soluere, & congruam sustentationem habere possint.

Vbi redditus non suffecerint, quid agendum. Cap. V.

Ex Viennē.
conci. clem.
si vna.

Vbi uero redditus ecclesiarum non suffecerint, iursi cōsiliū sequendum putamus, Nemp̄e ut duæ uniant, aut si id graue uidebit, sal-

tem una, aut plures etiã uicariæ, quæ ad altaria i eiusdem ecclesiæ fundatæ sunt, ipsi ecclesiæ parochiali (ut uocant) incorporent. Sic tamen, ut quoad fieri potest, p parochũ officium, ob qd uicariæ illæ fundatæ sunt, minime negligat. Porro, decimas potissimum parochis ac ecclesiæ ministris deberi nõ dubium est. Nunc quum illæ passim a laicis magna ex parte usurpentur, neq; facile ex eorũ manibus diuelli possint, uidendum num diligenti cohortatione, aut alia uia iuri cõsentanea, parocho (cui ecclesiæ redditus ad uictum non sufficiunt) hinc aliquid emendicari possit.

Denarius consuetus, sed duplicatus pendendus. Cap. VI.

Postremo loco iustum ac decens putam⁹, ut singuli parochiani denarium illum cõsuetum, sed duplicatũ, saltem in anno quater, uidelicet in festis illis maioribus, ueluti in Natali dñico, Paschate, Penthecoste, Assumptione; uirginis gloriosæ, id est singulis festis duos denarios parochi pendat. Neq; em̃ tantillum offerre ulli onerosum esse aut uideri põt. Quis em̃ tam fordidus est, q nõ æquum putet, modicum qd caduci ac temporalis subministrare illi, a quo spiritualia ac æterna uicissim repetit. Certe oēs scire debent, eos, q in sacrario sunt, edere, Et qui altario deseruiunt, cum altario participare. Nã & dñs ordinauit his, q Euangelium annuntiant, de Euangelio uiuere. Qui se unica solutione (quæ uno albo rotato fiet) liberare uolet, id ipsi libere esto. Ne uero parochus aut in contentionem aut suspicionem trahat, potius hæc pecunia p ecclesiæ œconomos aut alios pbatæ fidei uiros colligetur, ac ipsi parochi numerabitur.

1. Corin. 9.

Laudabilem consuetudinem Agrippinæ Coloniae per hæc non abrogari. Cap. VII.

Laudabilem tamen consuetudinem in ciuitate nostra Colonien. erga sanctam ecclesiam, pia deuotione fidelium introductam, per has nostras synodales constitutiones nolumus immutare, donec ipsis parochis, intra eandem ciuitatem de sufficientiori uictu fuerit prouisum.

DE CONSTITVTIONIBVS AC CONSVETUDINIBVS ECCLESIASTICIS. Cap. .I.

DE CONSTITVTIONIBVS HVMANIS AC ecclesiasticis consuetudinibus magna in presentiarum in ecclesia dei concertatio est, quã ecclesiæ turbatores, ut ecclesiæ auctoritatem euerterent, ad nihilumq; redigerent inuexerunt. At populus hic docendus est, sanctoꝝ patrum regulam sequi, q diligenter admonent, traditiones ecclesiasticas, præsertim quæ fidei nõ officunt, ita obseruandas, ut a maioribus traditæ sunt. Sunt autem illa quæ non scripta, sed tradita custodimus, non unius generis, quemadmodum diuus Augustinus tradit. Alia enim toto terrarũ orbe obseruantur a patribus, nobis quasi per manus tradita. Quæ quidem putanda sunt, uel ab ipsis Apostolis, uel ex ple-

Aug. ad Iac.
nuariũ. c. illa
autẽ. 11. dist.

CONCILIUM PROVIN. COLONIEN.

nariis Conciliis (quorum est in ecclesiis saluberrima authoritas) commendata, atq; statuta retineri, ueluti quod passio & resurrectio & ascensio in cœlum, aduentus spiritus sancti, & quadragesima annua solennitate celebrantur, Quod die Veneris a carnibus abstinetur, atq; alia multa, quæ ab uniuerfis merito obseruantur. Alia uero, quæ per loca terrarum, regionesq; uariant, sicut est, quod alii ieiunant diem Mercurii, alii non, alii quotidie cōmunicant corpori & sanguini dñi, alii certis diebus accipiūt. Et si quid aliud huiusmodi animaduerti potest, totum hoc genus rerum liberas habet obseruationes. Quod enim neq; contra fidem catholicam, neq; contra bonos mores esse conuincitur. Indifferenter est habendum, & pro eorum inter quos uiuitur, societate seruadum. Sic diuus Ambrosius Augustinum docuit de hoc altero genere interrogantem: Tu (inquit) ad quancunq; forte ecclesiam (nimirum in unitate catholica ecclesie permanentem) ueneris, eius morem serua, si cuiquam non uis esse scādalum, nec quenquam tibi. sed de his, ac quatenus ecclesie istæ constitutiones obligent, alibi latius dicemus.

ieiunia ab ecclesia indicta, reuerenter obseruanda. Cap. II.

Ieiunia ergo ab ecclesia indicta, reuerēter obseruari uolumus, admonēdusq; populus cur sint instituta, Nempe ut corpus p̄ intemperantiam cibi ac potus luxurians castigetur, in seruitutemq; redigat, quo aīus uegetior ac liberior laudibus diuinis insistat, diuinæq; uoluntati sese attemperet. Magnum certe & generale ieiunium est, abstinere ab omnibus iniquitatibus & ab illicitis uoluptatibus seculi. Ad hoc perfectionis qui nondū peruenit, is ecclesie indictum huc uocans, haud contemnat.

Irrifores ecclesiasticorum ieiuniorum refelluntur. Cap. III.

Quasi is ieiuniis ecclesiasticis cōtradicat, grauissimā utriq; cōtumentiam (Apostoli doctrinam dedita opera adulterantes) inferunt. Non enim ecclesia aliquod cibi genus perpetuo interdixit, aut Iudaicum ciborum delectum contra apostolicā doctrinā inuexit, quinimmo cum Paulo semper docuit, doctrinam esse dæmoniorum, cibum aliquem immundum iudicare, & phibere quem deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his q cognouerunt ueritatem, Quod scilicet oīs creatura dei bona sit, & nihil reiiciendum, quod cum gratiæ actione percipitur. Sed potius ecclesia ueteris legis ac apostolicorum uirorum exempla sequuta, ieiunia quædam publica certis diebus induxit, iubens tum a carnibus abstinere, & cibis aridioribus uti, nō quod carnes immundæ sint, sed ut luxui temperetur. Qua de re in Gangrensi Concilio (quod non multo post Apostolorum tempora obseruatum est) pari censura dānari sunt, tum hi, qui nonnullos cibos carniū illicitos reputarunt, tum illi qui, præter necessitatem corporalem superbientes ieiunia cōmunia totius ecclesie putauerint contemnenda, perfectā in sua scientia rationem uindicantes, quos anathema esse Concilium illud decreuit. Atque alia

Aug. in Ioh.
c. ieiunio ad
magnum de
confe. dist. 5.

Coloss. 2.
1. Timo. 4.

ex Concil.
Gangren.

multa (quæ nunc in contentionem rursus uocantur) ut succincte admodum, ita Christianissime apostolico spiritu diffiniuit.

Ecclesiæ constitutionem charitati cedere. Cap. III.

Cum uero crimentur hostes ecclesiæ eius institutum, non uidemus, quum ipsa nulli iniiciat laqueum, quod hanc constitutionem adeo ligare nõ uelit, ut uel charitati uel necessitati minime cedere debeat. Quin imo liberum facit, quolibet tempore quibuslibet uel sci, modo id uel charitas, uel necessitas suadeat, adhibito tamen utriusq; medici (si præsto sint) aut saltem alterius, nimirum animæ, consilio.

E. consilia de
op(er).icui.

Quid in ieiunio potissimum spectandum. Cap. V.

Iam quam in ieiuniis ratio potius indictionis quam abstinentia ista a carnibus spectetur, admonendus est populus, quum ieiunandum erit, non minus sumptuosa & prolixa illa piscium fercula, quæ carnum uitanda. Bellaria item illa, magis quam carnes inflammantia.

Redarguuntur qui Quadragesimæ obseruationem contemnunt. Cap. VI.

Quadragesimæ institutio antiquissima est, a temporibus Apostolorum ad nos usq; deducta, cuius uiolatores pleriq; generalibus Conciliis, præsertim Toletano octauo, acerrime redarguuntur, religioniq; contraire monstrantur. Atq; adeo omnes quotquot sine inuitabili necessitate seu fragilitate, euidentiq; languore, seu etiã impossibilitate ætatis, diebus quadragesimæ etiam carnum attentare præsumserint, alienos a sancta communione decernit, quod sacris diebus abstinentiæ obliuati sint, disciplinam ac quadragesimæ dies (quæ anni totius decimæ partantur, quæ & in oblatione ieiunii domino consecrantur) temerarie prophanauerint. Quos uero aut ætas incuruat, aut languor extenuat, aut necessitas arctat, non ante prohibita, uiolare præsumant, q̄ a sacerdote permissum esse percipiant.

Orig. super
Leu. Hiero.
aduersus mo
ta. heret. Am
bro. in serm.
de quadr. 16.
Ex Concil.
toleta. 8.

Litanæ & Rogationes cur institutæ, & quomodo populus admonendus sit. Cap. VII.

Litanias, idest, supplicationes, seu rogationes, indicto triduo ieiunio ante dñi ascensionem patribus placuit celebrari. Quibus omnes interesse iubentur, ut quemadmodum omnes peccauerunt, sic & omnes pro uenia supplicent, Omnesq; ad deũ corda cum manibus eleuent. Quæquam potissimam Litaniam istam principio institutæ sunt, ut tum populus diuina institutione admonitus, clementiam dei exoret, quo pestes, clades, calamitates, fames, bella, & id genus aduersa, quæ nobis iustissimo dei iudicio ob peccata nostra infliguntur, ac sub id anni tempore, nempe Veris (quum bella emergere atq; terræ fructus, qui tum in flore atq; tene ri adhuc sunt, facile corrumpi solent) potissimum imminet, auertat & tollat. Ut autem ecclesia fiduciam erga deum (quam orantes ac petentes habere necesse est) tum nobis adaugeat, Heliã proponit hominem nobis fir

Ex conc. An
relia. c. 23.

1aco. vii.
1. Reg. 17.

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.

non pluit annos tres & menses sex. Et rursus orauit, & coelum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Quid si solus Helias petens exauditus est, num Christus ecclesiae suae preces auersabitur? Hic interim populus docendus est, quod non solum quae animi, sed & quae corporis & externa bona sunt a deo oium auctore postulare oporteat. Et redarguendi illi, aut ita multo quae gentes meliores) qui uel fortunae uel suae industriae bona tempora accepta ferunt.

Processiones intra septa ecclesiarum peragenda. Cap. VIII.

Quod processiones per agros & campos peraguntur, rationem quidem habet, nempe quod populus oret, ut segetes ac fruges terrae a domino conseruentur. Verum ut alia plurima, ita ut hic mos hominum malitia deprauatus est. Quod per occasionem talis deambulationis (quae deo placando erat instituta) plerumque scelera committantur. Quamobrem nobis satius uidebitur, ut haec aliaque supplicationes ac processiones de caetero intra septa ecclesiae religiose fiant, ac ut in templo, loco precationibus peculiariter dedicato, oretur deus, Habeaturque tum pius rei ac temporis conueniens ad populum commonitorius sermo. Nostris tamen Suffraganeis liberum relinquimus, ut ipsi in suis diocesis de hac re, uti mores regionis patientur, dispiciant.

Marci. 14

Apoca. 1.

Admonendus populus cur feriae institutae. Cap. IX.

Diligenter quoque populus admonendus est, cur feriae, & potissimum dies dominicus (qui a temporibus Apostolorum in ecclesia dei semper celebris fuit) institutae sint. Nempe ut tum in unum omnes pariter conueniant ad audiendum uerbum domini, ad audiendum quoque sacrum, & communicandum. Breuiter, ad uacandum deo soli, ut dies illa tantum orationibus, hymnis, psalmis, & canticis spiritualibus transigatur, Hoc enim est sanctificare sabbatum.

exodi. 20.
Deute. 5.

In feriis soli deo uacandum. Cap. X.

Quamobrem cupimus, hisce diebus phiberi nundinas, claudi caupones, uitari comessationes, ebrietates, sumptus, lites, lusus improbos, choraeas plenas insanis, colloquia praua, catilenas turpes. Breuiter omnem luxum. Nam hisce (& quae haec fere semper consequuntur) blasphemis ac periuriis nomen domini prophanatur, ac sabbatum (quod nos admonet, ut quiescamus peruerse agere, & bene facere discamus) contaminatur.

Isaia. 14

Dies dedicationis templi extra Coloniā, uno die ubique celebrandus, & quomodo sit admonendus populus. Cap. XI.

Et quum in diebus festis (quae dedicationi ecclesiae peculiariter dicatae sunt) plerumque indigna committantur, adeo ut uideatur populus tum potissimum comessationis causa conuenire, uisum nobis est, ut per dioceses nostras, uno certo die anni quo cuiuscumodi festum dedicationis in metropolitana nostra colitur, in reliquis quoque ecclesiis omnibus extra ciuitatem nostram Coloniā Agrippinā constitutis obseruetur. Nam intra Coloniā summo nostro templo suus honos constare debet, quod & in aliis oppidis insignioribus, ubi una caeteris ecclesiis praeminet obtinere pla-

curis, uidelicet ubi, minores ecclesie pridie eius dei q̄ dedicationi ecclesie summa eius loci consecratus est, aut die dn̄ico proximo precedente suas singulas dedicationes celebrent, obseruetur. Docendus autem est populus, dedicatione templi significari dedicationem ecclesie catholice ac cuiuslibet hominis Christi ani, qua copulatur deo. Nā ut diuus Augustinus ait: Quotiescumq; templi festiuitatem colimus, si fideh̄ter ac diligenter attendimus & sancte & iuste uiuimus, quicquid i templis manufactis agitur, totum in nobis spirituali & dedicatione completur. Non enim est mentitus ille, qui dixit: Templum enim dei sanctum est, quod estis uos. Et iterum Nescitis quia corpora uestra templum est spiritus sancti.

August.

1. Corin. 3.

c. sicut non alii, c. missa. rā solennia. c. ecclesias, de cōf. dist. 1. Exodi. 31. 2. Paralip. 22.

c. 1. & fi. de sacra unct.

2. Reg. 6.

1. Corin. 3. 6

Cum templa & altaria consecrentur. Cap. XII.

EX uetustissima institutione & more receptum est, templa & altaria & pleraq; alia, q̄bus in templis ad excitandum fidelium animos & diuinum cultum explendum utimur, consecrari, solennibusq; precibus ac benedictionibus dedicari deo, q̄d in ueteri quide testamento præceptum etiā diuinitus habuit. Quædamodū Exodi. xxxi. & ii. Paralip. xxii. legimus. Vngitur præterea secundum ecclesiasticam consuetudinem, quum consecratur altare, quum dedicatur templum, quū benedicitur calix, idem nō solū ex mandato ueteris legis, uerum etiam exemplo beati Siluestri, q̄ quum consecratur altare, illud christumate perungebat. Verum unctionis sacramentum, aliud quidem efficit & figurat, tam in nouo q̄ in ueteri testamento. Unde non iudaizata ecclesia, quum unctionis celebrat sacramentum, si ea aliqui mentiuntur, qui neq; scripturas neq; dei nouere uirtutem.

Populus docendus quid agatur & significetur in consecratione templorum & altarium. Cap. XIII.

Quamobrem populus docend⁹ est, hic aliud agi atq; aliud significari quum consecratur templum. Funduntur preces dn̄o, ut hunc locum sibi peculiariter dedicatum esse uelit, ut diaboli & eius potestatem inde penitus expellat, ut oēs q̄ huc deprecaturi conueniunt, ex quacumq; tribulatione consolationis diuinæ beneficia consequantur, ut ab omnibus partiter conuenientibus deo laudes soluantur, diuinum uerbum audiant, ac ecclesiastica sacramenta ministrentur. Peculiariter altare consecrat, ut illic oblatio munda deo offeratur. Hoc est, sacm̄ corporis & sanguinis Christi, q̄d in memoriam passionis dn̄icæ immolamus. Quod uero præ preces, asperisionis etiam atq; unctionis aliarumq; rege solennia adhibentur, mysterii secretioris plenum est. Non q̄ inanimata ista gratiæ diuinæ susceptiua sint, sed quum hæc uisibiliter fiunt, admonetur Christianus, deum oia hæc p̄ inuisibilem uirtutem in anima operari, quæ est domus deo dedicanda, ubi fides fundamentum facit, spes erigit, & charitas consummat. Signat ergo templi dedicatio tam fidelis animæ q̄ ecclesie cum Christo desponsationem. Ipsa enim ecclesia catholica ex multis uisibilibus adunata, uerum dei templum est. Quod si dei templum sumus, altare intus habemus. Altare q̄dem nostrum, cor nostrum est. In hoc altari

psalm. 10.

fit sacrificium laudis. Sacrificium enim deo spiritus contrubationis & cor contritum. In hoc altari fit cōmemoratio corporis & sanguinis Christi. Hinc preces ad cœlum ascendūt, ad cor enim respicit deus. Quamobrem, nisi omnia quæ in huiuscemodi consecratione exterius aguntur, in nobis spiritualiter impleatur, parum hinc fructus nobis accesserit. Quid enim exterior ablutio vel inunctio sine interiori prodest?

Cur benedicantur campanæ. Cap. XIII.

Benedicuntur quoque campanæ, ut sint tubæ ecclesiæ militantis, quibus uocetur populus ad conueniendum in templum & audiendum uerbum dei, clerus uero ad annuntiandum mane misericordiâ dei & ueritatem eius per noctem, ut per illarum sonitum fideles inuidentur ad preces, & ut crescat in his deuotio fidei, quamuis etiâ patres alio respexerint, uidelicet ut dæmones tinnitu campanarum Christianos ad preces concitantium, quin potius precibus ipsis territi, abscedant, illisque submotis, fruges, mentes & corpora credentium seruentur, Ut procul pellantur hostiles exercitus & omnes insidite inimici. fragor grandinum, procella turbinum, impetus tempestatum, & fulgorum temperentur, infesta tonitrua & uentorum flamina suspendantur. spiritus procellarum & aeræ potestates pſternantur. Breuiter ut audientes confugiant, ad sanctæ matris ecclesiæ gremium ac ante sanctæ crucis uexillum, cui flectitur omne genus, quemadmodum hæc in solenni benedictione campanæ reperies.

Philip. 1.

Docendus populus, ut signatis potius quàm signis inhæreat. Cap. XV.

Docendus est ergo populus ab exterioribus istis, ut signatis potius quàm signis inhæreat ac intendat. Quod & in omnibus aliis obtinet ceremoniis alioqui parum ad pietatem profururis: Nam qui in exterioribus istis consistit ac non potius illis admonetur, ut ad deum respiciat, cōfugiat, ac totam suam fiduciam in illum collocet, huic citius externa ista in subuersionem quam ædificationem erunt.

Quicquid in ceremoniis ad abusum spectat, caute ac diligenter cauendum. Cap. XVI.

c. placuit, de
cōs. dist. 1.

Quamobrem, quicquid in eiusmodi rebus ad abusum & superstitionē spectat, & quo populus a deo ad collocandum in externis istis aliquam fiduciam abduci possit, prohibemus. Quale inter alia est, quod sanctorum imagines cum indulgentiis & impositione incertarū reliquiæ dedicantur. Quod quidam aqua, sale, cæreis, ac herbis benedictis, in medicandis pecoribus superstitiosius abutuntur. Omnis quidē creatura per uerbum dei & orationem sanctificatur, quemadmodum diuus Paulus testatur. Ergo quanto res sacratiores, tanto abusus eius damnableior.

Cur reconciletur templum aut cœmeterium. Cap. XVII.

Reconciliatur ecclesia aut cœmeteriū ob seminis emissionē peccati libidine factâ. Idem ob enormem sanguinis effusionē, dedita opera uiolenter & iniuriose cōmissam, ac ab aliis quibusdā de causis, quos ex Leuitico. xiiii. & xy. suam originem trahit. Fit autē hæc reconciliatio,

Leuit. 14. 35.

nō quōd i templum reuera polluat. Ecclesia enim quum sancta sit, cōinquinari nō potest, imo ipsius loci sanctitas infamiā loci abolet. Sed quū templum locus sit, ubi delictorū uenia postulat, ubi salutaris hostia pro peccatis immolatur, ubi deo laudes exoluuntur, ubi tutela refugii esse debet, sit, ut scandalum, horror, atq; abominatio turpitudinis & peccati ibi cōmissi, ppositum quoq; & uoluntas lethaliter delinquentis i causa sint, ut sacer locus reconcilietur, Idq; ad exemplum & terrorem, ut uidentes locum sacrum seu inanimatum templum nullo peccato obnoxium lauari & purificare delicti horrore, cōcutiantur & recogitent quantū pro expiatione delictorū uiuo dei templo si relaborandum. Sic Christus ementes & uidentes e templo eiecit, flagello facto de funiculis, ipsos acerrime corripiens, ac dicens: Domus mea, domus orationis uocabif, Vos autem fecistis illam speluncam latronum. Aliud quidem agens, aliud uero innuens.

Matth. 21.
Iohan. 2.

Quae pollutio reconciliationem requirat. Cap. XVIII.

Non tñ omnis pollutio hanc recōciliationem requirit, sed tantum publica uel per rei euentiā uel saltem p famam. Qd si occulta sit cōtaminatio, quae etiā baptismi ac poenitentiae sacra non remoratur, solennitas nō exigitur, qd ratio recōciliationis in occultis nō habeat locū.

Quorum sumptu & expensis reconciliatio facienda. Cap. XIX.

Reconciliatioem aut eiusmodi gratis fieri, ac tantū itineris sumptus Vicariis nostris in pontificalibus suppeditari uolumus. Qui quidem sumptus ex bonis delinquentis defolentur, modo tamen tantae illius facultates sint, Sin secus, parochiani non grauabuntur uel tantillos sumptus itineris suppeditare, ne populus praeter culpam suam grauetur. Ne uero diutius ob talem pollutionem diuinum suspendatur officium, aut ecclesiastica intermittatur sepultura, Vicarius noster in pōrificalibus stasim ut uocatus fuerit a populo (modo grauioribus rebus id temporis nō fuerit implicatus) iulro ibit, officium suum expleturus.

Immunitatem ecclesiasticam in duobus potissimum sitam esse. Cap. XX.

Immunitas ecclesiastica uetustissima res ē iure pariter diuino ac humano inducta, quae in duobus potissimum sita est. Primū, ut clerici illorūq; possessiones & bona a uectigalibus & tributis, aliisq; muneribus laicis libera sint. Nā (ut de libertate Leuitarum fileamus) nō temere refert scriptura, Pharaonem totā terram Aegypti sibi tributariam fecisse, praeter terrā sacerdotum & possessiones quae a rege traditae fuerant eis, quas uendere non sunt cōpulsī, Quin potius ipsi etiam statuta cibaria ex horreis publicis praebantur, ut legimus Gene. xlvii. Deinde, ne rei criminis ad ecclesias confugientes, inde uiolenter extrahātur, Exceptis publicis latronibus, q per industriam primum occiderint, ac nocturnis depopulatoribus agros, qui itinera obsident aggressionum insidiis. Deniq; his q sub immunitatis spe in ecclesiis ac coemiteriis delinquant. Quod si a cōfugiētib; ad ecclesias paria his cōmissa sint crimina, quae reipublicae re-

Ex cōc. La^a
terañ. c. non
minus.
Ex gnali. c.
aduersus, de
im. eccles.
Ex cōc. To-
let. 3. c. eccle-
siax seruos.
12. q. 2.
Gene. 47.
c. inter alia
c. immunita-
tē de immu-
nita. eccle.

ferat puniri, tantisper saltem debet secularis potestas a manu inuestione abstinere, donec nostros consulat Officiales, ne deuenire incesse sit ad cessationes a diuinis, & interdicta, que usum est antecessoribus nostris ob uiolationem eiuscemodi immunitatis & editis constitutionibus promulgare.

Quemadmodum fraternitates reformandæ sint. Cap. XXI.

Ex Gangr.
c. si quis per
supb. 30. dis.

Fraternitates (quæ uocantur) & in honorem aliquorum sanctorum in Ecclesiis sunt, speciem quidem pietatis habent, sed quales hac repectate seruantur, nempe in quibus tam clerici quam laici potissimum comestationibus & ebrietatibus uacant, interdum etiam uariis conspirationibus aduersus potestates intenti sunt, si non oïno sublatas, saltem correctas ac reformatas uolumus, omnino sublatas malimus. Ac redditus seu census earundem uel in usus pauperum uel parochi expendi nobis magis placuerit. At quum hæc sodalitates forsân præter publicum offendicolum ac pauperum (qui ab eis elemosynas ex institutione accipiunt) præiudicium cõmode tolli non possunt, uidebimus inter uisitandum, ut saltem tollatur abusus, ut prima seruetur institutio, & examinentur formulæ earum & statuta, ut ratio ac calculus singulis annis per Prouisores (ut uocant) earundem fraternitatum coram parochis ecclesiarum reddatur, ut supererantes fructus ac redditus in pauperum seu ecclesiæ usum ac utilitatẽ cõuertantur, aut etiam inde aliquod parocho ad uictum decidatur.

DE VITA AC CONVERSATIONE
monastica. Cap. I.

Philo.

August.

VITA MONASTICA NON MVLTTO POST Apostolorum tempora cepit, quanquam multis persuasum sit, aliam tum fuisse quam nunc est, monachismi rationem. Nemo tamen negauerit, hoc uitæ genus ad perfectionem euangelicam, maxime accommodum, modo secundum sanctissimam institutionem pure immaculateque obseruetur. Quia uero res est quam maxime ardua in carne uiuere & carnis stimulis nullum locum dare, diabolicis mille fraudibus, quibus præfertim solitarios aggreditur) feliciter semper resistere. Idcirco in hoc uitæ genus nemo uel inuitus intrandus, uel pellicendus, uel temere suscipiendus, sed summa cura adhibita, post diligentissimam demum examinationem monachi ac monachæ recipiantur. Quibus sæpe inculcandum est prius Christi uerbum de Eunuchis, qui se castrarunt propter regnum cœlorum, quum inquit: Qui potest capere, capiat. Proponenda Sapientis sententiã, quæ habet in hæc uerba: Altiora te ne quaeris, &c. Rememorandum quoque diligentissime, quod deo stulta & infidelis promissio admodum displiceat. Breuiter ad monendum est omnis ad hanc uitam aspirans, ut primum se totum excutiat; ne prouinciam suscipiat, cui non suffecerit, alioqui parabola euangelicæ dicitur notandus. Quod coeperit & difficare & non potuerit con-

Matth. 19.

Ecci. 3.

Luci. 14.

summare Maxima autem cautio adhibenda est in puellis, propter sexus fragilitatem, ne uel ob ætatem desit uoluntas, uel metus adsit, aut alius affectus minime Christianus.

Neminè monachismi professione temere alligandū. Cap. II.

Certe sancti patres admodum fuerant solliciti, ut non nisi uoluntario & spontaneo iudicio uirginitatis propositum atq; habitus susciperentur, q; coacta seruitia domino ingrata esse dinoscant. Siquidem uoluntarie domino sacrificandum est, & uoluntaria oris sui beneplacita fieri in conspectu domini Psalmographus obsecrat. Quod enim q; non religit, nec optat, quod non oprat, nec diligit, quod non diligit, facile conuenit. Vnde consequitur, Nullum esse bonum, nisi uoluntariū. Adco, ut qui alio affectu quam bonæ uoluntatis monachismo se alligant, magis peccent quam mereant. Ambigi enim non potest crimen magnum admitti, ubi & propositum deseritur & consecratio uiolatur. Nam si humana facta non possunt impune calcari, quis de eis manebit, qui corruperint sedera diuini sacramenti. De adolescentioribus uiduis Paulus peruenit. Quod quum fuerint luxuriata, in Christo nubere uolūt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.

Admonēdi parētes, ne liberos inuitos in monasteriū detrudat. Cap. III.

Admonēdi quoque erunt parentes, ne liberos in monasteriū inuitos detrudant, q; illos uæ longe grauius maneat q; pharisæos, q; circumcumbat mare & aridam, ut facerent unum profelytum, & quum esset factus, fiebat filius gehennæ duplo magis quam ipsi.

Quo affectu monastica uita amplectenda. Cap. IIII.

Qui monasteriū ingredit, alio affectu q; simplici amore dei ductus, ueluti uel spem uel promissionē Abbatiæ sequendū habens, uel in otio uiuere affectus, uel lucris tēporalibus inhians, uel honores ab hostibus appetēs, quisquis talis est, nō dei filius aut monachus, sed plane mercenarius est, quæ admodū superius nos de clericis etiā dixisse meminimus. Cui uerendū est, ut quū uolēt ingredi nuptias euāgelicas, obiciat illud: Amice quomodo huc intrasti, nō habēs uestē nuptialē. Q; dō ipso obmutescente, sit præcepturus ministris, ut ligatis manib; & pedibus, ipsam i tenebras exteriores mittat, ubi erit fletus & stridor dēniū.

In monasteriis habendus, qui doceat legem domini. Cap. V.

Habendus in puirorum monasteriis uir pius ac doctus, q; doceat monachos ab adolescentia meditari in lege dñi die ac nocte, ad quod munus in monasteriis monialiū, sanctimonialis, cæteris uita & doctrina præstantior deligat. Debet autē q; monasterio præstet summa discretionē utri, maxime erga eos, quos cōpererit diuinis literis intētos aut cōtēplationi deditos, ut scilicet tales sordidiorib; officiis finat eē imunes.

Verbi prædicatorem in monasteriis esse oportere. Cap. VI.

In monasteriis quoq; uerbi prædicator erit pius quidem ac eruditus, nam nulla armatura fortior ad resistēdū diabolicis insidiis ac uaculis,

c. puella.
12. q. 2.
c. presens.
12. q. 2.
R[ati]o. 118.

c. i. de reg[is].

1. Timo. 5.

Math. 23.

August.

Math. 22.

Math. 4.

CONCILIUM PROVIN. COLONIEN.

quam gladius ille spiritus, quod est uerbum dei, quo Christus in deserto solitarius ieiuniis & orationibus uacans, & nihilo secius tentationibus diabolicis expositus, retudit omnem dæmonis fraudem ac nequitiam. Nihil quocumque potentius illo ad deiiciendos ac uicissim consolandos animos nostros, nihil efficacius ad concitandam mentem in amore dei ac cõreptũ mundi ac oĩum quæ in mundo pulchra ac speciosa apparēt.

Monachi bonæ indolis ad Academias mittendi. Cap. VII.

NEquæ nobis displicuerit, ut aliquot ex monachis, bonæ indolis ad Vniuersitates publicas & bene Christianas, aliquot annos scholasticis studiis operam nauaturi mitterentur, illic tamen non alibi quàm in monasteriis seu gymnasiis sub cura & oculis præceptorum commorantur, ne bonis ac rectis studiis destinati, mores minime monasticos imbibant, ac contrahant.

Moniales non esse alligandas, ut nulli quam suo (ut uocant) patri aut præposito confiteantur. Cap. VIII.

Sint præterea in monasteriis uirginũ, præsertim præter Abbates aut præpositos, alii conscientiarum examinatores ac a confessionibus. Aut saltè uirginibus liberũ sit, bis aut ter in anno aliis (quos elegerint) probis ac doctis uiris, de suorum superiorum (ut uocant) p̄sentis, (quæ hi interceptati, rationabili causa intellecta, nequaquam negabunt) conscientias suas exemologesi exponere, exonerareque, ne scilicet adigat monialis reuolens, semper uni homini delicta p̄fiteri. Debent autè hi qui eiusmodi munere in monasteriis monialium fungunt, esse hoies uitæ probatissimæ ac morum quàm maxime inculpatorum, eruditi ac singularis iudicii, obseruaturi ea quæ supra, ubi de penitentia sacramento tractatum est, delibauimus. Cauebit autè is in primis, criminum non cõfessionem rememorare, ne uirgines discant quæ prius nescierunt. Cauebit præterea, nisi res oĩno exegerit duritiæ increpationis, magis intentus ad modestissime arguendum & piensissime uicissim consolandum. Confessiones autem monialium non priuatim audiet, sed in cæterarum conspectu, non tantũ ut omne malum, sed & omnis mali suspitio omnino cesseret.

Mixtam esse paulatim faciem monasteriorum, ac usurparum hospitũ ius simul cum accessu moderandum. Cap. IX.

Monasteria olim uirtutum scholæ ac pauperum hospitalia erant, nunc proh dolor, uidentur ea quæ uirorum sunt e scholis uirtutum in diuerforia militum ac raptorum, quæ uero mulierũ sunt, in p̄teritis locis in suspectas de incõrinctia domos (ne quid grauius dicamus) esse cõmutata. Quamobrè dispiciendum nobis est, ne tam passim a quibusuis militibus hospitũ ius a monasteriis ui exigat & elemosynæ pariteribus deputatæ, improborũ luxu deuorentur, neue ad monasteria uirginum accessus, toties a sacris canonibus prohibitus, pateat: Et ut qui deprehensi præter hæc fuerint offendiculum aut occasionem sibi habendi, siue intra siue extra monasteria dedisse, dignas penas serant.

c. r. de emul. eccles.

c. Monasteria, de vit. & hone, de.

Visitatio monasteriorum necessaria. Cap. X.

Visitatio ergo monasteriorum quammaxime opus esse intelligimus, quam & canones nobis imponunt. In hac uero oportebit oīa ad regulam ordinis monastici exigere, nihil non ad pietatem & uitæ sanctimoniam dirigere, & quicquid mali exempli aut improbæ consuetudinis intrepit, penitus tollere ac eradicare. Profecerit quoque hic examinare regulas, statuta, & consuetudines, tolli superstitionosa.

c. in singulis.
Paragraphe.
Porro di-
ocessim, de.
statu mona-

Sumptuosi monialium Præpositi abrogandi, & frugales oeconomici constituendi. Cap. XI.

Habeant quædam monialium monasteria sumptuosos Præpositos, sub quorum potestate quum omnis bonorum administratio sit, ipsi de redditibus monasticis luxuriantur, Et qui monasticæ conuersationis exemplum esse debuerant, ad mundi delicias reuoluuntur. Fastidientes interdum simulam & mella, interim monialibus ipsis uix milio & cibario pane rugientem uetrem saturantibus. Sunt quoque uirginum monasteria, ubi non est uictus & mensa cōmunis, sed mos ille, quem ad Corinthios fortibens Paulus, quamuis in longe sacratori conuiuio dānauir) quotidianus, semper, & unaquæque suum cibum præsumit ad manducandum, & alia quidem efur, alia uero ebria est. Quos abusus tollere necessarium putamus, uidelicet ut in illorum delicatolorum Præpositorum locum, probi oeconomici a nobis comprobandi (quorum uictus sit monastico similibus) sumogentur, qui etiam obligati erunt singulis anis rationem de receptis ac erogatis integram reddere.

Hierony.

1. Corint. 11.

c. Ofius. 9.
q. 3. c. qui re-
ligi. 79. 2.

In monasteriis monialium uictum ac mensam communem esse oportere. Cap. XII.

Item ut moniales uictum ac mensam communem ubique habeant, & quæ pari sunt officio destinata, pari etiam cibo alantur. Quod ut quammaxime obseruatum sit, non debent plures in monasterium moniales recipi, quam congrue poterunt in singulis monasteriis sustentari, de quo nobis prius legitimam fidem fieri conueniet.

De Præpositis solitarie commorantibus. Cap. XIII.

Displacet etiam nobis, quod quædam monasteria quosdam Præpositos habent, qui in Capellis solitarii commorantur, quod Lateranensi Concilio uictum est ac cautum, ut Episcopus Abbates monitione præmissa p. censuram ecclesiasticā cōpellat, ut eiusmodi Præpositos aut Priores ad claustrum reuocet, faciātque ecclesiis ipsis seu Capellis p. secularis clericos deseruiri, aut saltē alios monachos ipsis adiungant.

Ex Lateranensi. Concl.

Visitandæ domus fratrum Teuthonicorum, diui Iohannis Baptistæ & Antonitarum. Cap. XIII.

Visitandæ quoque in primis, & reformandæ erunt domus hospitalium militum Teuthonicorum, præterea ordinis diui Iohannis Baptistæ ac Antonitarum, atque initio prouidē dū, ut in fide domibus cultus diuinus rite ac debite peragatur, ut hospitalitas pro pauperibus seruet, ut uita ac

conuersatio regularis secundum institutionem primam ac regulam (quæ illi professi sunt) illic gerat, ut ab ipsis uestes, ordini ac professioni dignæ ac conuenientes publice deferantur, ut comestiones, crapulæ ac omnis luxus prohibeat, ut prædæ illæ bonæ mobilium, quæ post mortem prælatorum per primores ordinis fieri ac in exterâs regiones deferri, pessimo omnium exemplo cõsueuerint, amodo nequaquam fiant. Sed quicquid parsimonia defuncti prælati coaceruatum ac relictum fuit, uel necessariis usibus ecclesiæ, aut successorum, aut pauperum eius regionis, ubi religiosa ista domus sita est, applicetur.

De uita & conuersatione monachorum. Cap. XV.

æ Concil.
Calcedon.

ET ut reuertamur ad monachorum uitam, haud ignorare debet Concilio Calcedonensi cautum, monachos oportere quieti operâ dare, ieiunia & orationes obseruare, in his locis, in quibus se semel deo deuotè remanere, nullas ecclesiasticas seu seculares actiones tractare, nūquam sua monasteria relinquere, nisi forsitan ob ingentes necessitates id facere a suo ep̄o iubeant, ne nomē dñi blasphemet. Quæ libertas illa pegrinandi seu exeundi, prætextu inuisendi parètes, moderata seu penitentiâ tollenda erit.

Monachorum studia atque exercitationes quales esse oporteat. Cap. XVI.

Micro. ad R. y
sti. mona.

Monachus & monacha amare debent scripturarum scientiâ & carnis uitia non amare. Psalterii librum de manu aut oculis nūquam deponere, semper orare, sensu uigilare, uanis cogitationibus aditum præcludere, corpore pariter & animo in deum tendere, iram patientia uincere. Breuiter, nullis animi perturbationibus (quæ si infederint, ad delictum maximū inducunt) locum dare, Semper aliquid operis facere, ut eos diabolus semper inueniat occupatos, Et ut multa sint, quæ manibus operari liceat, libros tamen sacros describere ipsis maxime conueniet, ut & manus operetur cibus, & lectione anima saturetur. Porro Aegyptiorum monasteria hunc morem seruasse leguntur, ut nullum monachum absque opere & labore susciperent, non tam propter uictus necessaria, quàm propter animæ salutem, ne pernitiosis cogitationibus uagarentur, ne uel instar fornicantis Israel, omni transienti diuicarent pedes suos.

c. nunquam,
de cõf. dist. 3,

Hier. 3.

Monachos uagos sub custodiam reuocandos. Cap. XVII.

Ex. 4. Tolet.

Monachi qui peruagati fuerint, ubicunque inueniuntur, tanquam fugaces nostro auxilio sub custodia reuocentur, Et si qui habitum abiecerint, ut eundem reassumant, cogendi.

Literas priuatas monacho aut monachæ, inuissu Abbatis resignare non licere. Cap. XVIII.

UT monachi seu monachæ literas nullas uel destinare uel recipere audeant, absq̄ Abbatis seu Abbatissæ, aut eius qui ipsorum loco in monasterio præest scientia, summa ratione olim constitutum est, sed per incuriam abolitum, id præsentī constitutione inuouandum censuimus.

Canonissarum secularium mores reformandi. Cap. XIX.

Postremo

Postremo, uitam, conuersationē ac mores Canonissarum, quæ seculares ob id appellantur & perpetuæ castitatis ac reliqua uota monastica non emittant, reformari omnino ducimus necessarium. Nam uitam agunt plus nimio licentiosam, ac plerisque scandalosam. Quæ ut in ordinem & ecclesiasticam quandam disciplinam, quoad fieri potest, reuocentur, nobis quæuis uisitationem aggrediemur curandum est.

DE HOSPITALIBVS ET ORPHANATROPHIIS,
salutisq; id genus piis locis. Cap. I.

Non solum canonicis constitutionibus, sed & imperialibus ac regalibus institutis antiquitus pientissime sanctum est, ut habeantur quæ fieri potest frequentia in republica xenodochia, Prochotrophia, Orphanotrophia, Gerontocomia & Brephetrophia, & id genus alia loca pietatē consecrata, in quæ recipiantur peregrini, pauperes, inuoluntati, tenes, parentibus orbatī, atq; inopes liberi, infantes expositi, furiosi, leprosi, pragtosisq; ac perpetuis morbis obsessi, atq; alia miserabiles personæ. Idcirco curæ nostræ imminet, ut eiusmodi loca, ubi constituta sunt, sarta recta teneantur. Vbi uero dissipata sunt, instaurent, reformenturq; Deniq; ubi necdū constituta sunt, episcopali nostra puidetia ædificentur, cōstruanturq; Pauperum enim curā nobis Chrs præcipuā esse uoluit, & horū toties meminit diuinissimus Paulus Apostolus.

Codl. de 4
pil. & cler.

In hospitalibus in primis animæ curādæ, deinde corpus. Cap. II.

Hic ante oīa curādū nobis est, ut in domib⁹ istis, quæ ad salutē animarū ptinet, minime negligant, sed ante oīa de sacramētōz administratione pauperib⁹ debilib⁹ & ægrotis puideat, Ac ubi corporis infirmitas medicū postulat, ibi prius aiæ, deinde corpis medicus accersat.

Matth. 16.
Marc. 14.
2. Corin. 8.
Numc. 12.

In hospitalia qui recipiendi. Cap. III.

In eiusmodi autē hospitalia, nullæ aliæ quam eæ, quas diximus miserabiles personæ, quæ aut morbo aut debilitate, aut ætate impeditas, suis manibus laborare, uictumq; ac uestitum sibi comparare nō possunt, recipiant, quas ad ecclesiasticā disciplinam canones ptinere ac nostris, aliorumq; piorum hominum largitionibus uictitare uoluerunt.

In hospitalia pauperes eius loci, ubi constituta sunt, potissimum recipiendos, maxime contagiosis morbis implicitos. Cap. IIII.

In primis autem recipiantur in hæc hospitalia, personæ miserabiles eius loci, ubi hospitalia pstituta sunt. Qd si recte curatū fuerit, suffecerint penæ nisi tamen sallamuriam cōstituta hospitalia, oibus uere pauperibus pter singula oppida ac uicos repertis, ut amodo illis nō fuerit necessē ostiā impantem emendicare, aut eos qui lepra seu alio cōtagioso morbo impliciti sunt inter hoies diuersari, quod lege diuina, ne fiat, phibitū legimus. Nec immerito, q; ex tali cōmissione ac conuersatione cū sanis infinita pericula subsequantur, etiā ex solo aspectu, qui instructibus homo-

Numeri. 12.

CONCILIUM PROVIN. COLONIEN.
rem solet icutere. Quod si leprosis aliisque q̄ similib⁹ morbis impliciti sunt,
hospitalium, qbus addicunt, redditus nō suffecerint, satius est, ut ipsos
in p̄ueto ecclesie elemosyna p̄ aliquot uiros p̄bos ad hoc munus
deputandos, colligat ac p̄stet, atq; ut trunci in tēplis elemosynis istis
colligēdis asseruadisq; erigant, quā ut ipsi morbosi, alimonie perendā
obtentu, aut quocunq; alio p̄textu, consortiis hominū miscant.

Mendicantibus ualidis hospitalia clausa & mendicantem

interdictam esse oportere. **Cap. V.**

Cod. de mē.
dic. vali. l. 12.

Sunt autē mendicantibus ualidis nō solū hospitalia clausa, sed & pu
blicē ac ostiatim mendicare penitus interdictū. Et q̄ fecus agere cō
p̄ti fuerint, arceantur, ac legalibus nostrisque p̄stitutionibus cōprehen
sis, poenis subdant. Vtilius enim esurienti panis tollit, si de cibo securus
iusticiam negligat, q̄ eidem frangit, ut seductus iniusticie acquiescat.

Magistrorum hospitalium prauī adfectus dānant. **Cap. VI.**

Dannamus autē abusum, quo in qbusdā locis fit, ut neglectis mise
ris ac inopibus (qbus hospitalia dedicata sunt) ex priuato affectu
magistrorū aut magistratuū, q̄ hospitalib⁹ hisce p̄sunt, nō modo uali
dij, sed & qbus uict⁹ & uestitus suppetit, recipiant, tātū qd̄ illic cōmodius
& in otio uiuat, q̄ certe aliter cēseri nō possunt q̄ paupes deprādatores,
raptoresq; de alieno uiuētēs, ac ueluti ex sanguie paupes saginati. Quos
dixit Hieronym⁹ grauissime increpat: Qui (inquit) ex bonis parētū & iuis
opibus sustentari possunt, si qd̄ paupes est accipiunt, sacrilegium p̄fectū
cōmittunt, & p̄ abusione taliū, iudicium sibi manducat & bibunt.

Quam grauer peccent, qui ex pauperū uictu se ditāt. **Cap. VII.**

Viderint quoq; hi magistri ac hospitaliū p̄sides, ne Iudam amite
tur, qui loculos (ex quibus pauperibus distribuebat) serebat, ac fur
erat, ne sicut ille, ita & ipsi pereāt. Nouerint ergo se tali munerī addictos,
non ut sui, sed ut paupes curā gerāt, quos neglexisse, occidisse est, qd̄ sub
traxisse, sacrilegū instar est. Et quo uigilantiores in officio sint, singulis
annis, aut saepius, magistratus eius loci p̄sente parochō rationem de
ōmnibus reddant. Non meum est (inquit Prosper) dicere, quantum pec
catum est eorum qui cibos pauperum sibi usurpant, & unde pauper ui
cturus erat, p̄sumendo suscipiunt.

**DE SCHOLIS, TYPOGRAPHIS AC
BIBLIOPOLIS. Cap. I.**

Ceclisae reformatio a summis pariter & infimis, a capit
bus simul & a paruulis ordiēda est. Paruuli enim sunt,
qui succrescentes in maiorum locū subinde dēcedentū
in reipub. tā ecclesiasticā quā seculari administratione
succedunt, ut cōsequēs sit, ab ipsis prauē ac nequiter in
stitutis reipublicae perniciē iminere. Quāobrem sum
mopert referit, ut pueritia quae seges est oīum regū publicarum, in timore

domini ac bonis disciplinis edoceat. Id quod dominus præcepit Exodi
xiii. & Prouerb. vi. Siquidē ea ætas nullis alijs uisibus accommoda- p id rē
pus colligere poterit & sibi & reipublicæ luculētū fructū. In primis autē
operæpretiū nobis uidet, ut clanculariū illi magistris, qui in cōuentu scip-
lis uicariū docēt, prohibeant, utq; gymnasia illa ac scholæ minores. In
q;bus pueri primis rudimētis imbuunt, diligēter repurgent, præfectis il-
lis didascalis seu præceptoribus, nō tā eruditis, quā sanæ doctrinæ, in-
græq; ac inculpatæ uitæ uiris, Idq; hac potissimū tēpestare, qua Innume-
ræ pestilētes hæreses totā fere Germaniam firmo cū Christianismi ac
reipublicæ detrimētō, iusto dei iudicio puadūt, ac ueluti cæciter serpsūs
Quæ quū pueri semel ibiberint, distictile, inio possibile erit ut easdē po-
nit? iterū eluāt. Nā, Quo semel est tōta recēs seruabit odōrē Testa dia.

Exodi. 13.
Prouer. 6.

Horatius.

Scholæ inter usitadum reuergadæ ac instituendæ. Cap. II.

Quemadmodū uero didascalii pueros in classes digerent, quæ dein
ipsis prælegent, tam ad eruditionem, quam ad uitam Christi-
nam recte instituendam pertinentia, nos inter usitadum pro sa-
lono cuiuscunq; scholæ trademus.

Apud singulas ecclesiās habendus ut eruditus, qui clericos
eius ecclesiæ instituat. Cap. III.

Olim cōciliari p̄stitutione cautū est, ut non solū apud quālibet ca-
thedralem ecclesiā, sed & apud alias nimirū collegiatas, quorū sus-
ficere poterat facultates, cōstituat magister idoneus, q; clericos eorū
dem ecclesiā doceat & instituat. Apud metropolim autē theologū ha-
beri præceptū est, q; sacerdotes ac quostūq; alios in sacris literis doceat.
Et in his præferim instituat, quæ ad eorū animas p̄tinere diuolunt.
Nisi ut etiā Cōcilio fuit, ut singulis magistris unius præbendæ prouen-
tus t̄ciper, quoad in docēdo persisterint, assignent. Cuius qdē saluber-
rimæ p̄stitutionis uite uestigia quædā apud eiuſtemodi ecclesiās reliqua
uidem. Nā ut scholæ ipsas repta, didascalū r̄n uix ullū eruditū ac p̄tū
repereris, q; nihil pene stipēdiū ne dicamus unius præbendæ p̄uenus illi
suppeditec, qd emōdatione magna indiget. Neq; enī hæc res leuis momē-
ti est, a qua totius propemodū reipub. r̄ salus, r̄ p̄ncipes dependet.

c. i. & c. quā.
nonnullis de
magis.

Qui huic uiro uicium suppediābunt. Cap. IIII.

Curandū itaq; ut singula Collegia ludos literarios diligēter insti-
tuant, eisq; de idoneis ludimagistris ac sumptibus prospiciant, ubi
Collegia non sunt, senatus & reipublica idem curet.

Quemadmodū Academiæ instaurari ac studia ali possint. Cap. V.

Academias seu Vniuersitates publicas p̄ hanc hæresim colluuiē mī
fere perire cernimus, quas istaurari maxie in uotis est. d fieri posse
nobis uidet, si modus aliquis inueniatur, quo pauperibus scholasticis ex
ecclesiasticis stipendiis aliqd possit decidi. Clericos enim illos p̄uenit ec-
clesiasticis stipendiis sustentari, quibus parentum & propinquoꝝ nulla
bona suffragātur. Quo insuper professoribus atq; his, qui in bonis lite-

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.

ris, optimis quibusque disciplinis, ac in primis Theologiae studiis multum profecissent, spes praemii fieret. Nam spes alit artes.

Pium uorum ad studia subleuanda. Cap. VI.

Concil.
Basilic.

ETt quaquá hic articulus a summo pōtifice potissimū pēdere uideatur, tñ qđ in nobis est, cuperemus oēs ordinarios collatores, praesertim parochialium ecclesiae, huc induci posse, ut academiæ potestaté facerent, significandi subinde ipsis uiros literatos ad regendum ecclesias eiusmodi idoneos, quos ipsi collatores quibuscūq; aliis nō idoneis praeserrent, ac parochiis quū uacarent, praesicere non differrent, modo tamē personaliter residere nō detrectaret. Qđ si idē apud collegiatas ecclesias (qui mensē ordinario canonicatus & praebēdas praeserūt) obtineri possint non dubium id plerisque, ad studia capessenda calcar fore non exiguum.

Decretalem Honorii tertii, quoad eius fieri potest, renouari æquum esse. Cap. VII.

c. super specula. de magistr.

PRæterea nō parum huc seerit, si Honorii tertii decretalis seruetur, nepe ut Canonici ecclesiae diocesis nostrae Coloniensis dociles ad studia, potissimū theologiae, per capitula transmittant, percepturi totū quinquēniū beneficiorū suorū fructus, non obstante aliqua cōtraria cōsuetudine uel statuto, cum denario fraudari non debeat in uinea domini operantes, de quo dictum est partim superius. Ex his enim tandē spes non uana cōcipi possit, aliquando futurū, ut doctore copia habeat, quib ueluti stellæ ualere plurimos ad iustitiam erudire, & temporis successū ecclesiam dei uniuersalem in uita ac doctrina reformare.

Quid curandum in Academicis. Cap. VIII.

hierony.

NEque ignoramus multa ac diligenti prouisione opus esse in Academicis, qua in primis curari necesse erit, ut optimi quique libri in singulis professionibus ac disciplinis per doctissimos professores statis diebus ac horis uigilantissime praescribantur, enarrenturq;. Deinde ut scholasticis utuendi regulæ praescribantur, nempe ut bonis disciplinis uacēt, a pompis, comestationibus, ebrietatibus, aleæ ludis, dissensionibus ac rixis abstineant, ut pōdigi esse desinant ac quosq; se suo modulo metiat, ut saltem omnem ac doctrinae supercilium deponat. Nec incipiant esse magistri priusquam fiant discipuli. Quod enim sunt, qui magistrorū ac doctore insignia ambiunt, ac per ambitum extorquent etiam, qui nunquam eam artem quam post magistrerium profuerunt, uel a limine saltarunt, quod quam turpe ac indecorum sit, nemo ignorat.

Nihil imprimendum aut uendendum, nisi reuissum prius. Cap. IX.

Pragmat.
Augur.

PRæterea quum per abusum artis impressoriae libroq;, plurimū malorū emerferit, phibemus, ne ulli Typographi aut Bibliopolæ quēpiam recens æditum librum aut chartā uel imprimāt, uel uenum exponant, uel uendant publice uel occulte, nisi hic liber reuissus, & charta uel scripturā uel picturā cōtinens, per nostros ad hoc deputatos commissā.

rios diligenter perspecta sit prius. Quam Typographi nomen & cognomen cōplectantur, atque eam ciuitatem seu oppidum in quibus excusa sunt, nominatim designent. Quos uero his caruerint, nullo pacto uentum exponantur. Porro Typographi, Bibliopola ac reliqui libroꝝ institores ac geruli, qui huic ordinationi cōtrauerint, præter cōfiscationem librorum, poenâ etiâ legalibus ac pragmaticæ cōstitutioni Augustanæ subiacent. Contra quos in territoris nostris Fiscalis noster acerrime inquirere ac ad iustarum poenarum declarationem procedere non omittet.

DE IVRISDICTIONE ECCLIASTICA
contentiosa. Cap. I.

ANTE ANNOS NON AD MODUM MULTOS, reformationem iurisdictionis nostre ecclesiasticæ adiciuimus, per quam ita temperata ac moderata omnia speramus, ut nemo de ea iure queri possit.

Excommunicationis origo & præcipua non pœnis usus. Cap. II.

Non aut quisquam excommunicationis ecclesiasticæ originem ignoret, Primus excommunicationis in ecclesia usus, qualis fuit, Paulus primæ ad Corinth. v. manifeste ostendit, ubi Corinthium publice cū nouerit fornicantē tradit Sathanæ in interitū carnis, ut spiritus eius saluus fieret in die dñi nostri Iesu Christi. Non tantū ex p̄lo indicans, sed & expressim iubens, ut q̄ eiusmodi sunt, e medio ecclesiæ eiciat. Si is (inquit) q̄ frater nominat, inter uos est fornicator, aut auarus, aut idolis seruicus, aut maledicus, aut ebrius, aut rapax, cū eiusmodi nec cibum sumere permittit. Quia ante discipulum, ille q̄ solus uere magister est Christus, eiusmodi excommunicationis usum Matthæi. xviii. docuit. Quæ uero optamus in ecclesiâ reuocari ac frequentissimū esse, Nempe ut tales publice ac enormiter peccantes, ne aliis offenculo sint, & notati tandē respiciat extra cōmunionem sacramentorū ac uitæ cōis ponantur, donec ad eorū & ecclesiæ græm reuersi, suū reatum deplorent. Diuus sane Paulus grauissime Corinthios increpat, qd̄ in castum illū tantisper paterent. Omnino (inquit) audis, inter uos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxore patris sui quis habeat. Et uos inflati estis, & nō magis lectū habuistis, ut tollatur de medio uestrum, q̄ hoc opus fecit. Non est bona gloriatio uestra. Nescitis, q̄a modicum fermentum totā massam corrumpit. Expurgate ergo uetus fermentum, ut sitis noua cōspersio, sicut estis azymi, & cætera quæ sequunt. Quod si denuntiationem euangelicam (quæ nulla res salubrior esse potest, & quæ nobis nō tantū faciendâ suadet, sed præcipi frequentaremus, & apostolica p̄cepta mordicus teneremus, rariores p̄fecto, in cœtu nostro haberemus adulteros, raptorē, homicidas, & id genus alios publice criminosos, propter quos blasphematur nomen nostrū inter gentes & scandalizantur multi inter nos infirmiores.

1. Corin. v. 11.
1. Corin. v. 12.
1. Corin. v. 13.
1. Corin. v. 14.
1. Corin. v. 15.
1. Corin. v. 16.
1. Corin. v. 17.
1. Corin. v. 18.
1. Corin. v. 19.
1. Corin. v. 20.
1. Corin. v. 21.
1. Corin. v. 22.
1. Corin. v. 23.
1. Corin. v. 24.
1. Corin. v. 25.
1. Corin. v. 26.
1. Corin. v. 27.
1. Corin. v. 28.
1. Corin. v. 29.
1. Corin. v. 30.
1. Corin. v. 31.
1. Corin. v. 32.
1. Corin. v. 33.
1. Corin. v. 34.
1. Corin. v. 35.
1. Corin. v. 36.
1. Corin. v. 37.
1. Corin. v. 38.
1. Corin. v. 39.
1. Corin. v. 40.
1. Corin. v. 41.
1. Corin. v. 42.
1. Corin. v. 43.
1. Corin. v. 44.
1. Corin. v. 45.
1. Corin. v. 46.
1. Corin. v. 47.
1. Corin. v. 48.
1. Corin. v. 49.
1. Corin. v. 50.
1. Corin. v. 51.
1. Corin. v. 52.
1. Corin. v. 53.
1. Corin. v. 54.
1. Corin. v. 55.
1. Corin. v. 56.
1. Corin. v. 57.
1. Corin. v. 58.
1. Corin. v. 59.
1. Corin. v. 60.
1. Corin. v. 61.
1. Corin. v. 62.
1. Corin. v. 63.
1. Corin. v. 64.
1. Corin. v. 65.
1. Corin. v. 66.
1. Corin. v. 67.
1. Corin. v. 68.
1. Corin. v. 69.
1. Corin. v. 70.
1. Corin. v. 71.
1. Corin. v. 72.
1. Corin. v. 73.
1. Corin. v. 74.
1. Corin. v. 75.
1. Corin. v. 76.
1. Corin. v. 77.
1. Corin. v. 78.
1. Corin. v. 79.
1. Corin. v. 80.
1. Corin. v. 81.
1. Corin. v. 82.
1. Corin. v. 83.
1. Corin. v. 84.
1. Corin. v. 85.
1. Corin. v. 86.
1. Corin. v. 87.
1. Corin. v. 88.
1. Corin. v. 89.
1. Corin. v. 90.
1. Corin. v. 91.
1. Corin. v. 92.
1. Corin. v. 93.
1. Corin. v. 94.
1. Corin. v. 95.
1. Corin. v. 96.
1. Corin. v. 97.
1. Corin. v. 98.
1. Corin. v. 99.
1. Corin. v. 100.

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.

Cur passim in omnes inobedientes excommunicationis
censura distringi coeperit. Cap. III.

1. Regum. 17

IAndu dum uero coepit excommunicatio i omnes inobedientes distri-
gi. Quod quia peccatum arrolandi sit, repugnare, & quasi scelus idolo-
latriæ, nolle acquiescere.

Vsum excōicationis i publice criminosos in lucē reuocandū. Cap. IIII

Vsum ergo excommunicationis, præsertim aduersus publice crimi-
nolos in lucem reuocari conuenerit, Deinde post hæc in aliis causis
excommunicatio tantum in manifeste contumaces feratur.

Quid cauendum in decernenda excom̄icationis censura. Cap. V.

Ex Concil.
Meld. & Al.
uern. c. 6. no-
mo, & c. nul-
lus sacerdot. 11.
q. 3. ex cōcl.
Lugdun. c. 1.
de sent. ex-
cōmū. in. 6.

CAuebit autem in primis iudex, ne hæc aliasue censuras ecclesiasticas,
uel ex iniustis, uel ex leuibus causis, uel suris ordine non seruato, uel
ex oâsi fonte præferat unquam. Quum enim excom̄icationis poe-
na sit, qua nulla maior est in ecclesia, nec sit excommunicandus quis, nisi
pro peccato lethali, quod anathema sit æternæ mortis damnatio. Nec in-
digenda ueniar, nisi his qui aliter corrigi nõ possunt, debet iudex nõ an-
te excommunicare quampiam, quam cognouerit id, uel causæ grãtia-
tem, uel eius, qui extra com̄munionem ponendus est, apertam contuma-
ciam præcepto isto acquiescere nolentis exigere.

Excom̄icationis uitandos. Cap. VI.

Ex Concil.
Anthioch. &
Carthag. 11.
Arelaten.
Bracharacē.

Volumus aut ut hæc censura ab oibus (iure nõ tantum humano, sed
& diuino id ipsum postulante) timeatur, utq; excom̄icati in fami-
liari cōuersatione utentur, & a nemine recipiantur, quemadmodum
antiquissima p̄cilia sub grauis reatus incursum id ipsum fieri præceperunt.
Nõ passim contra omnes delatores per Fiscales inquirendum. Cap. VII.

c. cum opor-
teat. c. in qui-
sitione. para-
grapho. ter-
tiz dubita-
tio. de ex-
cusatione.

Procuratores nostri Fiscales aduersus remorem ingrant, nisi quem le-
gitima ac frequens grauat infamia, nõ quidem a maleuolis & male-
dicis, sed a prouidis & honestis iustitiæ zelo com̄otis, suborta. Quam si
non probauerint, cõdemnentur ipsi, nõ autem inquisiti in expensis. Neq;
enim speciem aliquã æquitatis habet, quod ab innocentibus absolutis,
quippiam expensarum nomine extorqueatur. Alioqui calumnia & iniu-
sta diffamatio, mercedem (quod absit) haberent. Valeant ergo alii male-
uoli delatores, depeculatores famæ, ac reipublicæ pestes. Neq; erit ad peti-
tionem eorum, qui libellum infamationis porrigunt, in occulto inquisi-
tum est super criminibus in eodem descriptis. Quum inquisitio fieri tan-
tum debeat super illis, de quibus clamores aliqui præcesserint.

Manifesti criminosi pro quæstu nequaq; ferendi. Cap. VIII.

e. pauper.
11. q. 3.

Nolumus autem, ut concubinarij, aut alij manifeste criminosi ullo
modo pro quæstu aut pecuniæ emungendæ causa serant, toleren-
turq;. Aut ut poenæ pecuniariæ pro criminibus passim imponant, quod
res mali exempli sit, crimen pecunia redimere. Sed reformationis nostræ
constitutio, quæ de officio Sigilliferi postrema est, seruetur. Quod si inter-
dum uel personæ delinquentis, uel delicti qualitas poenam pecuniariam

imponi postulauerit, hæc in pios tantum usus conuertatur, ne magis auaritiæ, quam correctionis causa exacta uideatur.

Clerici grauissimorum criminum rei, secundum canonicas sanctiones puniendi. Cap. IX.

Clerici i grauissimis criminibus deprehensi iuxta canonicas sanctiones puniantur. Expediit enim, ut publice delinquentes & ecclesiã dei scãdam hãzantes, publice quoq; arguantur & puniantur. Quãobrem tales uel a nobis deprehensi, uel extra territoria nostra p magistratus capti, ac nobis iuxta sanctiones canonicas traditi, dignã sui sceleris poenã recipient. Qd si tã graue fuerit, ut degradatione dignũ sit, faciem⁹ ipsos curiã tradi seculari, ne clericali priuilegio gaudeat, quo se p flagitia reddiderunt indignos.

1. Timo. 5.

De Testamentis insinuandis, approbandis ac exequendis. Cap. IX.

In Concilio Moguntino sancitum est, ut hæredibus, q iussa testatorum nõ adimpleuerint, ab Episcopo locallibus ois res quæ eis relicta est interdicator, cum fructibus & emolumentis, ut uota defunctorũ adimpleantur. Quãobrem procuratores nostri Fiscales in diocesi nostra Colonien. aduigilabũr, ut Testamenta, maxime ecclesiastica & personarũ, priuilegiis ecclesiæ nostræ maioris saluis, intra anni spatium exequutioni mandentur, Vtq; intra idem tempus executores testamentorum legitimũ calculũ reddant. Quoq; etiam testamentorum insinuationem approbationeq; intra triginta dies a morte sacerdotis, peti uolumus atq; obtineri, nisi rationalis causa longiorem dilationem exposcat in præmissis. Diligiet autem Sigillifer noster, ut si quid i quempiam stultum aut iure prohibitorũ usum temere relictum sit, in pium conuertatur.

Ex cõc. Mogunt. c. si hæred. de testa.

Bona presbyteri ac testator defuncti i piã causam uertenda. Cap. XI.

Vbi sacerdos nostræ diocesis Colonien. mortuus est intestatus, bona ipsius, præter patrimonialia, quæ hæredibus cedunt, deducto ære alieno, & funeralibus, in piã causam pro defuncti animæ salute conuertantur.

Portio quæ Archiepiscopo soluitur, minime gratis. Cap. XII.

Et portio, quæ nobis uti Archiepiscopo secundum rationem bonorũ (extra quæ tamẽ patrimonialia immobilia sunt) deducto ære alieno ex more & speciali conuentione cum clero nostro inita debetur, nemini gratis esse potest, quod maior Episcopo secundum canonicas sanctiones portio, q ea est, quæ ex remissione nostra nobis soluitur, debeat.

c. Offi. de testa.

Iuramentorum facilis exactio in iudiciis refrenanda. Cap. XIII.

Multiplex illa & facilis iuramentorũ exactio, q in iudiciis ecclesiasticis fit, nobis obare nõ potest. Christus inter pfectionis hortamenta ponit & illud, ut in totũ abstinemus ab omni iureiurando. Quo toto ergo cõsuetudo nunc passim iurantiũ i omni negotio excusari possit, nõ uidemus, nisi aut grauitate negotii, aut necessitate. Crebris iuramentis raro deest periurium, quod grauissime punit deus. Quãobrem monemus Causidicos, ne tam faciles sint in exigendis malitiarũ ac alius iuramentis.

Math. 5.

Deute. 5.

CONCILIUM PROVIN. COLONIEN.

Cōpertum em̄ habemus quosdam esse tā male Christianos, qui in re tam seria ludant, ac iuramenta interdū exigant, quibus præstitis credere nolint. Ne dicamus quosdā eo uesaniæ prolabi, ut iurcurandū exigant, quod malint suspicari, præstando uiolatum iri. quam uere reuerentēq; adhiberi. Quo laqueo, quis p̄nitiosior esse potest? Admonebit igit̄ Officialis noster Causidicos atq; alios iuramenta exigentes, ut ea quæ iudici ant̄ p̄cessus solēntas necessario nō requirit, remittat, utq; memores sint, eandē manere poenā temere exigentem, quæ manet frustra præstantē iuramentum.

Formula inquirendi hæreticos delinianda. Cap. XIII.

QUum hæresum ac schismatum in præsentiarum plena sint omnia, uidebimur operapretium facturi, si cōmunicato cum Inquisitoribus apostolicis consilio, formulam quandam inquirendi iuri consentaneam ac tantum negotium detentem, minimeq; captiosam, præscribamus. Quamobrem ea de re nostris iurisperitis mandabimus.

DE VISITATIONE AC SYNODIS

Episcopalisbus Archidiaconalibusq; Cap. I.

QUum frustra sint in ciuitate leges, nisi & sint qui eas exequantur, itidem institutiones canonicas, inefficaces & languidas esse oportet, nisi ab Episcopo & reliquis (quibus ea cura demandata est, & quodā modo uina lex sunt, quæ & in Euangelio nuncupantur sal terræ,) manserint esse cœui. Idcirco uisitatione p̄ nostram diocesim Colonien. opus est, quam deo authōre per nostrum in pontificalibus Vicarium ac ipsi adiunctos uiros, iuxta pios ac doctos, quibus plenam dabimus in his spiritualibus ac ecclesiasticis rebus ordinandi potestatem, aggrediemur, eodemq; adiuuante deo peragemus.

Quo ordine uisitatio instituenda. Cap. II.

EX superioribus uero liquet plus satis, quō ordine uisitatio instituenda sit. Si quidē in primis ab ecclesijs n̄ris metropolitana ac cathedrali ichoandum. Dehinc singulæ collegiatæ simul cū monasteriis & uiroꝝ & mulierum inuisendæ. Post hæc ad parochiales ecclesias oēs in nostris ciuitatibus ac diocesiibus cōstitutæ (ubi maxia cura opus erit) transeundū, ibi nō solum parochi, sed alii etiā (quotquot ibidē cōmorant) sacerdotes ac clerici aduocadi, atq; interī nō p̄mittendæ scholæ & bibliothecæ, ubi illæ reperiunt, ac postremo hospitalia pauperū diligētē plustranda erunt.

Quæ ubiq; corrigere oportet. Cap. III.

QUæ uero oportet ubiq; sciicitari ac iuestigare, quæ corrigere ac reprobare, quæ statuere ac ordinare, superiores cōstitutiones abunde docēt. In primis reformatos esse Decanos. Cap. III.

QUod ad cathedrales & collegiatas ecclias attinet, prima cura erit in reformatis ecclesijs prælati, maxime Decani, qui si cœci fuerint,

Math. 9.

consequit necessario, ut hi quibus ducari possunt, simul in foueam trahant ac cadant. Quod enim ab illis committitur, facile ab aliis trahitur in exemplum.

In quibusdam episcopalis rebelles corrigendos. Cap. V.

Et quoniam alicubi tanta est clari dissolutio, ut prelati, quantumvis boni, ne eruditi neque sui honor neque autoritas seruet, intradent. Visitatores nisi alium, ut inquieti committant. Qui corripere & obedire nolunt, censura ecclesiastica secundum culpam modum percillant donec resipuerint.

In monasteriis quomodo abusus percipiendi. Cap. VI.

In monasteriis facile percipiuntur abusus, modo regulæ ordinis relegati, interrogentur qui illis prestant, nullis scilicet simul cum aliis constitutionibus per omnia satisfiat.

In visitatione parochiarum quid agendum. Cap. VII.

Vbi ad parochias ibitur, debet parochio ac populo paucis ante diebus aduentus Visitatoris significari, quo numeris expediti adsint, ac publica saluti intendant. Denique ea sacramenta ac munera, quæ per solum Episcopum administrantur, expurgati & preparati recipiant.

Habenda concio per Visitatores. Cap. VIII.

Nec videbitur inutile, ut Vicarius noster si pontificalibus, seu alius ex Visitatoribus, nisi Theologus actionem ad populum habeat, eundem de omnibus, de quibus tractare videbitur, ex diuinis scripturis per dei uerbum admoneat.

Interrogandus parochus, quo titulo ministerium gerat. Cap. IX.

Interrogandus deinde parochus, num ipse principalis rector sit, aut vicarius interuentari, ad ordinaria auctoritate admissus, nec ne. Vbi vicarius præest parochia, videndum quo priuilegio absit parochus principalis.

De uita, ac moribus & doctrina inquirendus. Cap. X.

Deinde inuestigandum de uita, moribus ac de doctrina, quo pacto uerbum diuinum disseminet, ac sacra ecclesiastica administret, Et minima calleat, quæ ad officium suum spectant. Vbi uero minus fuerit instructus, erudiat maxime in his, quæ ad dispensationem ecclesiasticorum sacramentorum attinent, præsertim poenitentiæ. Subinde inquiretur, num in his defersit, aut negligens inueniendus sit. Et num illi necessarius & honestus uictus suppetat, seu digna stipendia exoluantur. Nam si cõpetens uictus defecerit ad eum modum uti supra diximus, procurandus erit, aut ad nos referendus.

De habitu, tonsura ac reliquis externis uidendum. Cap. XI.

Videndum deinde de eruditione, habitu, tonsura, ac familiari conuersatione, honestas familiarum exploranda, libri quoque omnes inspiciendi, qui si nothi aut suspecti erunt, auferendi ac tollendi sunt.

Num hæresis quæpiam serpat, diligenter inuestigandum. Cap. XII.

Insuper inuestigandum erit diligentissime, num in tota parochia uideatur hæreticus aut schismaticus delitescat, num hæresis aliqua serpat atque hinc apponenda securis ad radicem, ut seducti per uerbum dei in uiam ueritatis & ecclesiæ unitatem reducantur: Qui contumaces fuerint, eorum ceterorum tollantur.

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.

Num agantur alia, quæ cum dei & ecclesiæ institutis pugnent, dispiciendum. Cap. XIII.

PRæterea, num in parochia superstitiones, sortilegia, divinationes, atq; alia id generis, quibus mentes a deo usq; per diaboli fraudes seductur, exerceantur, num periuria, blasphemix, adulteria, & similia crimina, ob quæ iratus deus in nos gladium iræ suæ uibrat, publice committantur, num ecclesiastica censuræ contemnuntur, num sint qui parochos obediens floccifaciunt, qui sacramenta ecclesiæ non participant, Item, num festi dies & ieiunia ecclesiastica rite obseruentur.

De puerorū institutione & hospitalium cura querendum. Cap. IIII.

DE in uicendum quo pacto pueri instituantur, q; præterea sint scholis præfecti. Hospitalium quoq; cura haud prætermittenda. Vitia quibus assueverint parochiani, acriter corrigenda ac referenda. Cap. XV.

DE uiris quibus parochiani uel maxime affueverint, inquisitio facienda, ut p; Visitatores uerbo diuino ab his populus auocetur. De officio parochi inquirendum. Cap. XVI.

DE inq; expiscandum, num parochus diuinum officium in ecclesia canendo, legē doq; rite gerat, Num sacrū baptisma, itidem sacrosanctā Eucharistiā cum Chrismate secure ac decenter custodiat, Nū uestes & reliqua ornamenta, quibus in diuinis officiis utimur, munde afferuet, Num ipse, aut q; ecclesiæ promissores appellant, templum sartum rectū curent, Num sacris altaribus suis honos impendatur, Num rotas domus parochialis occurrat, Num de rebus ecclesiæ, alienationes faciat, Atq; his similia, quæ Visitoribus nostris pro eorum circumspectione & prudentia facile occurrent. Et ex constitutionibus nostris (quas ubiq; pro loci ac personarū ratione rememorari debent) suppeditabuntur.

Synodus episcopalis anno bis habenda. Cap. XVII.

ET quoniam Visitaciones iste generales p; singulas parochias absq; magno sumptu singulis quibusq; annis frequentari haud possunt, saluberrime sancitum est in antiquissimis canonibus, bis p; singulos annos in singulis puinctis Concilium fieri. Ut primum, ante dies quadragesimæ habeatur, uidelicet, quo obitus, si quæ sunt, simultaribus amputatis, mundum solenne deo munus possit offerri. Secundū uero agatur ante tēpus Autumni, in quo si cōmuni omnium cōsensu rationabiliter cōprobato, secundum ecclesiasticam regulam, duo uel tres annositate ducti per cōtentionem contradicant, obtineat plurimorum sententia sacerdotum.

Quid agendum in synodo episcopali. Cap. XVIII.

IN his ergo Cōciliis, anno bis, de his omnibus apud metropolitanæ cathedralium, collegiatq; nonasteriorumq; prælatos, & præsertim Archidiaconos, ac quos uocamus Decanos rurales (qui uocati sunt i partem solcitudinis episcopalis) per Vicarium nostrum in pontificalibus ac Officialē disquisitio diligens fiat. Et quæ ex illorum iudicio reformatio-

Nicæ. c. 3.
Anthi. c. 20.
Constan. c. 3.
Salced. 19.
c. sicut olim.
de acula.

ne opus habere compententur, communi consilio emendentur.

De Synodis archidiaconalibus ac ruralibus. Cap. XIX.

Dignus Archidiaconi, qui Episcopoꝝ oculi dicuntur, ac Decani isti rurales in suis deinceps synodis, quæ sancita fuerint, in provinciali seu episcopali Concilio publicabunt, Et ad eundem modum, qui in Visitatione prescriptus est vitis extirpandis ac uirtutibus inserendis studerent, criminibus publicis, magis per poenitentias canonicas, quam pecuniæ exactione puniendis, intenti.

Officiales Archidiaconorum & Decanos rurales, uiros

maiores efficopertre. Cap. XX.

Quod ut recte & prudenter fiat, Archidiaconis nostris incūbit, ne ullos idoneos Officiales aut Decanos rurales deligat aut admittat, sed ad hæc functiones uiros tantum assumant, cum doctrina præstantes, uim uitæ innocentis, inculpataꝝ, qui nullius criminis labem notabiles, officium suum irreprehensibiliter exequantur.

Synodi archidiaconales antiquitatem quandam præ se ferunt. Cap. XXI.

Et in ista formula quædam inquisitorie criminum formula relictū est. **E**t Archidiaconi anno bisextili circumeant, & peccata enormia emendent, quæ sequitur in hæc uerba. **I**N CONCILIO publico ab Episcopo habito, primis iurati debent de nullis singulis fidelissimi quicq. liberi & serui, res uel quatuor, seu etiā plures, ut rei ueritas omnino inquirat. Iuramentum autem illud huiuscemodi esse debet, Quicquid in uilla in qua habitat ueraciter sciat, uel serio audierit actum contra fidem rectā & Christianitatem, Episcopū aut eius nuntium, quātum recordari possit & scientia subministrat, nō lateat. Post iuramentum uero Episcopus per singula nuntialis debet, quæ prius iuramento cōprehendit, hoc est, Si uir in uicinitate sua aliquam danculo corripit, Si cum duabus cognatis, siue mulier cum duobus, p̄pinquis fornicata sit, Si cōmatrem spiritalem, aut filiola suam stupro uiolauit, Si qua mulier partum suum uocauit, uel cōceptum quocūq. modo excauit, Si quis cognatum suum uoluntate anca suu occidit, seu morbidum fecit, & necdum ad publicā poenitentia uenit, Si mulier maritum suū, aut maritus uxorem suā iniquo consilio interemit, Si quis uirum aut feminā ueneno, aut aliqua alia potione occidit, & quibus scilicet ueneno machinatur, Si sciant diuinatrices uel augures, etiā illos, qui p̄ incredulitatem illas inquirant, Si sciant meretrices, quæ meretricis appellatur, si uino cōtempno, cum aliis fornicatur, licet nupta nō sit, Si illos etiā sciant, qui cum excommunicatis cōmunionem habent, Si illos sciat qui conuicti sunt periurium perpetrasse, Si & illos nouerint, qui loca deo nō dicata, contra fidem ecclesiasticam colunt, & ad Christi ecclesias uenire contempunt, Illos etiā si sciant, qui in dictum ieiunium negligunt. Hæc omnia dum Episcopus habet recitata, iuratores per iuramentum commoneat, ceteros uero omnes, nobiles & ignobiles, per bannum Christianitatis constringat, ut supradictas res minime cœlent, ac si in

c. l. de offi. archi.
Hunc cano-
nē renarrat,
B. Rhenan^o.
in proemio,
Tertulliani

CONCILIVM PROVIN. COLONIEN.

die iudicii ante tribunal domini nostri Iesu Christi rei occultatione praefatarum rerum nefandarum inueniantur. Hoc enim indicet & per bannum cōtestetur, ut nemo per ullius timorem aut fauorem uel etiam amicitiam, praefata reticeat, ueraciter scita. Neq; per odium, neq; per inimicitiam ullam quicquam alicui irroget, quod ueraciter non possit probare. Horum aliqua si antea in praesentia Episcopi allata essent, eiusq; iudicio terminata, & postea iterata, comperta fuerint, ueluti in initio referantur, & episcopali decreto constituentur.

Abusus in synodorum Archidiaconalium ac ruralium obseruatione. Cap. XXII.

Praescripta quidem formula, quam antiquitatis causa retulimus, successu temporis in abusum, quod negare non possumus, deducta est, quod non fidelissimi quicq; sed leues delatores, non qui ueraciter sciunt, aut serio audiuerint, idq; a probatis neq; uno tantu sed pluribus, hisq; fidedignis, minimeq; maleuolis; sed frequentius absque omni delictu uel leues ac futiles uel inuidi uel rapaces, calumniatores, delationi compertiantur asciti. Quodq; pro manifestis criminibus suis canonicae poenitentiae, sed pecuniariae potissimum multae a delinquentibus fuerint exactae, permittis interim delinquentibus haud praetergrate populi offendiculum, in publica scelerum infamia perseuerare.

Inter uisitandum abusus corrigendi. Cap. XXIII.

Quia omnia magna correctione indigent, quam uolente ac adiuuante deo, inter uisitandum adhibebimus, mirum curam, ut uis explorata uirtutis tantum hoc officii delegerit.

Procuracionem, suo officio recte fungentibus pendit, aequum esse. Cap. XXIII.

His autem, qui synodo praeficiendi sunt, sumptus necessarios (quod procuracionem canones uocant) per parochianos suppeditare uisum atque aequum est.

Caetera, quae praesentis Concilii decretis comprehensa non sunt, (sunt autem pleraque non minorem, quam ea quae correximus, castigationem postulantia) ea secundum sacrorum canonum censuram partim in Visitatione, partim in futuris synodis episcopalis, deo dante emendare diligenter adnitentur.

FINIS.

Ex Concil.
Lateran.
Ex Concil.
generali.
c. cum apst.
c. procuratio-
nes de censib.

49
INSTITVTIO COM
PENDIARIA DOCTRINAE

CHRISTIANAE, EX CONCILIO PRO
VINCIALI COLONIENSI.

LIBRARIUS COLONIAE AGGREGATAE

SI QUID ERIT AMPLIUS AD HOC LIBRARIUM

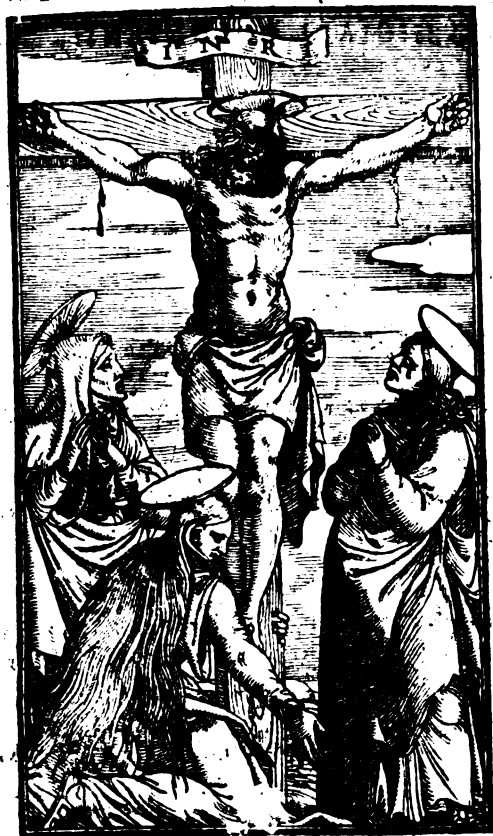
VERONAE

APUD ANTONIUM PATEL
LETUM. M D XLI.

MODI OPERUM

CREDITIS IN DEUM, ET IN ME CREDITIS, ET
EX CONCILIO PATRUM

SI QVIS STITIT, VENIAT AD ME ET DECAT.

SI QUID PETIT. PATREM MEUM IN DEO. MEUM, DABIT VOBIS.

SI QVIS DILIGIT ME, MANDATA MEA SERVAVIT.

QUI CUM PATRE ET SPIRITU SANTO
CONSISTIT ET CONGLORIFICATUR

HERMANNVS

DEI GRATIA SANCTAE CO

lonienſis eccleſiæ Archiepiſcopus, princeps Elector VVeſtphaliæ & Angariæ dux, ac Adminiſtrator eccleſiæ Paſſerdorpenſis. &c. Omnibus ac ſingulis Parochiſ, aliſque diuini uerbi miniſtris per noſtras ciuitates ac dioceſes conſtitutis, ſalu-tem in domino ſempiternam.

Enchiridion doctrinæ Chriſtianæ, quod uobis in Concilio noſtro prouinciali nuper polliciti ſumus, præter inſtitutū noſtrū in iuſtū exit uolumē, quod eadē deo auctore, reddimus. Maluiſſemus certe ſi licuiſſet, Enchiridii metas nequaquā excedere: uerū cū in progreſſu experiremur, res quaſdā maximi momenti, quæ in præſentia, quorundā nouatorū curioſitate ſumma cū eccleſiæ iactura pertraherentur (ueluti ſunt ille, de auctoritate eccleſiæ, de hominis iuſtificatione, de ſacrificio miſſæ, ac ſimiles cōplures) rā paucis explicari nō poſſe, ut libellus intra Enchiridii anguſtias contineretur, Et tamen ueſtra oīno referre ſentiremur, ut hæc res ad catholicæ eccleſiæ ſententiā diligenter expendereſ, ac q̄ fieri poſſet explicare traderereſ, quod alioqui omnis noſter labor nullum fructū futurus uideret, potius uifum eſt, libro per nos ædendo aliud nomen a iō designato indere, q̄ cōmittere, ut uos ignoratis illis, quæ ſine graui periculo, præſertim hac tempeſtate ignorari non poſſunt, non ſolū ipſi impingerentis, ſed & populū nobis concredutum in eandem ruinam uobis ſecum traheretis. Quamobrē ne uel hinc quiſpiam anſam calumpniæ arripiat, per nos plane licebit, ut qui hunc quem damus librū ob ſui magnitudinē Enchiridion proprie uocari ac inſcribi non poſſe arbitrabit, is eundem aut Inſtitutionē doctrinæ Chriſtianæ, aut Compendiū Chriſtianæ inſtitutionis, aut ſi malit alio quolibet nomine appellet, modo tamen operā noſtram boni conſulat, & quæ pro noſtra exiguitate in medium aſſerimus ſic accipiat, tanquam ab eo proſecta, qui non ſuæ, ſed communi eccleſiarum ſibi commiſſarum utilitati in ſolius Chriſti gloriā tantisper ſaltem proſpicere uoluerit, donec generali Concilio publicis ſortius eccleſiæ rebus prope collapſis ſalubrius fuerit prouiſum. Erunt ſcimus q̄ plures, qui hunc conatum noſtrum, uel non probabunt, uel etiam arrodent ac reprehendent. Quidam enim prophana eruditionem ac uenūſtam ſermonis elegantiam requirent. Sed hi ſciant, hæc nos non delicatis hominibus, ſed noſtris parochiſ, aliſque uerbi dei miniſtris ſcripiſſe. In quibus Paulus non decorum aut uenūſtum ſermonis ornatum, ſed tantum rerum diuinarum ſcientiam deſiderat. Quosdam etiam offendet, quod quædam parcius tractata ſint, quædam ſuſius forſan q̄ par erat tractata. Rurſus, quod quædam non

minus q̄ quæ tradita sunt cognitu necessaria, præterita uideantur. Qui tamen uel hinc nobis placidiores euadent, si intelligant nos non perfectum aut absolutum aliquod opus fuisse molitos, sed qualemcunque salutem opem ecclesiis nostris afferre uoluisse, quæ se aduersus grassantem hæc tempestate ueterum ac nouarum hæresicon pestem, ueluti præsentis quodam antidoto feruarent ac tuerentur, donec scilicet Concilium illud generale, pleno remedio, rebus exulceratis succurreret ac prospiceret. Quidam denique erunt, qui in sententiam nostram non ubique discedent. Quin etiam quædam ueluti ab eorum paradoxis nuperius inuectis dissonantia suo more reprehendent. Qui tamen, ut spes est, hos mitius excipient, Tum quod toto opere nullum hominem cuiuscunque tandem sectæ sit; nominatim perstrinxerimus, sed tantum doctrinam nobis in fine comprobatam, non tam libere q̄ modeste reiecerimus, ac eius loco doctrinam hæcenus receptam simpliciter ac bona fide reponere ac confirmare sinimus, adeo ut eam etiam apud aduersarios repertam, suis propemodum ipsorum uerbis esse non abhorruerimus. Tum quod nemini (deus nobis testis est) male uelimus, qui tamen ecclesiæ Christi ac sibi bene uelit, nihil magis optantes, q̄ ut pacatis diffidii, omnes in unitatem catholicæ fidei ac professionis in Christo Iesu quandoque coalescant. Quod si nihilominus quidam aduersus nos contentiosi esse pergant, hos admonitos esse uolumus, ne simul & operam & oleum perdant, quod tales, ramentis suam quoque maledicentiam in hos libellis quamuis famosis exere ac stringere in animum inducant, nullo dignabimur responso, contenti illis opponere tam ueterum q̄ recentiorum orthodoxorum patrum dogmata, ac uniuersalem totius ecclesiæ, non huius tantum, sed omnium temporum, catholicum consensum. Nos enim in hac institutione, non nostro ingenio, uel industria sumus innixi, sed sanctorum Patrum (qui ecclesiam a primis, ut dici solet, crepundiis in hæc usque tempora, & doctrina, & exemplo illustrarunt) ipsissimam ut speramus mentem in diuinarum scripturarum (quarum sacrosancta ac inuiolabilis est autoritas) interpretatione & intellectu, ubique libenter sequuti sumus, eorum non solum sententias, sed & cum licuit ipsa uerba transcribentes. Quamobrem quis non uideat eos ipsos, non nos futuros, qui impetentur, quos certe necesse non est, ut nos ab iniuria uindicemus, quod ipsi ad sua, quin potius uniuersalis ac catholicæ ecclesiæ (aduersus quam, ne portæ quidem inferi quid ualebunt) dogmata tuenda ac defendenda, nullo egeant defensore. Interim hoc ubique contestatum uolumus, ut quæcunque in hoc uolumine ueluti a nobis profecta uidebuntur, non ut pertinaciter dicta, sed potius, ut quæ Apostolicæ sedis ac instantis Oecumenicæ synodi iudicio penitus submiserimus, habeantur. Superest, ut uos Parochi nostri ac ceteri uerbi ministri, qui ecclesiis moderandis estis destinati (uobis enim

potissimum

51

potissimum hic labor noster paratus est) hanc institutionē nostram diligenter euoluatis, uestrasq; conciones ad illius præscriptum exigatis, ac toti in hoc fitis, ut disciplina cœlesti formari, sectas comprimatis, errores eradicetis, ueritatem euangelicam doceatis, ac ecclēsiasticam unitatem in uinculo pacis conseruetis, quo per uestrum ministerium (cui estis alligati) nomen, honos & gloria dei Opt. Max. ubique amplietur ac illustretur, & homines quamplurimi ad salutis æternæ confortium adducantur.

QUE HOC VOLUMINE, IN QUATVOR PARTES DISTRIBUTO, CONTINEANTVR.

Expositio Symboli Apostolici. Folio. 51

Aserctio & doctrina de septem Ecclesiæ Sacramentis. Folio 76

De ratione ac modo precandi deum, cum expositione Orationis Dominicæ. Folio. 209

De natura, distinctione, in, ac usu Legis, cum subiuncta explicatione Decalogi. Folio. 249

Infert etiam huic uolumini complures loci communes, præsertim hi, de quibus hac tempestate non leuis controuersia est, ad catholicam, & ecclēsiasticam ueritatem excussi & explicati.

Concili Colon. G. iii

IN SYMBOLVM

APOSTOLORVM

P R A E F A T I O

QVI doctrinae Christianae rudimenta, omnibus hominibus, ad perpetuam salutem necessaria compendio tradunt, (sunt enim in hoc argumento complures cum doctrina, tum pietate illustres uiri, summa cum laude ac fructu uersati) haud dispari quidem sententia, non uno tamen ordine omnes incedunt. Nos eum potissimum sequendum putamus, quo Ecclesia catholica per lauacrum regenerationis nos efficit Christianos. Ibi enim symbolum Apostolicum (quae est fidei regula) primum locum tenet, quae haec quum in fidelium mentibus digito dei exarata fuerit, omnem caecitatem cordis expellat, omnes Satanae laqueosque implicati infeliciter nascimur) dirumpat, ianuamque diuinae pietatis aperiat, qua introgressi, soluto reatu corruptionis antiquae (qui ex patrum peccatis. Adae delicto, in oes posteros deriuauit) ad suauem odorem praeseptorum dei feramur, ipsique in sua ecclesia laeti deseruiamus, ac proficiamus de die in diem, donec occurramus oes in uirum perfectum, in mensuram plenitudinis Christi. Hunc ordinem ostendit beatissimus ille ecclesiae doctor Paulus: Accedente (inquit) ad deum oportet credere. Et Roma. v. Per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam. Ac rursus ad Hebraeos: Sine fide impossibile est placere deo. Sed & propheta dicit: Nisi credideritis non intelligetis. Ut ergo intelligere aditus pateat, omnium primum symboli professio proponitur, in qua fidei catholicae fundamentum, super quod aedificium ecclesiae surrexit, constructum manibus Apostolorum ac prophetarum continetur, idque mirabili breuitate, perspicuitateque sermonis, ut de hac summa diuini dogmatis Propheta non immerito dixisse uideatur, uerbum consummans & abbrevians in aequitate. Quia uerbum breuiatum faciet dominus super terram.

NE uero quae in primo uestibulo statim offendat, nemo putabit hanc fidei regulam ac doctrinam, humana tantum industria perdisci compararique posse. dei enim donum est fides. Caeterum, uerbi minister, huius fidei praedicator, secundum gratiam, quae ipsi data est, non nisi plantator est & rigator. Neque tamen (ut Apostolus ait) qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus, qui unicuique partitur mensuram fidei, prout uult. Illi ergo tota laus debetur, qui intus & decentis organum temperat, & discentis mentem transformat.

Qua de re, quum nobis tantus magister (quae caeli coeloque adorant ac tremunt dominationes & potestates) audiendus sit, oportet huc accedere de po-

Ordinis ratio.

Cyprianus in Symbolo.
Symboli fidei regula.
Hieronymus. 1.
Hebraeos. 11.

Hebraeos. 11.
Roma. 5.

Hebraeos. 11.
Isaia. 7.
Augustinus in Symbolo. li. 4.
ad Catechizandos.
Ephesios. 2.
Isaia. 10.

Augustinus ad Sixtum contra Pelagianos.
1. Cor. 3.
1. Cor. 3.
Ibidem.

per omnem arrogantiam ac supercilium, omnem carnis sensum & ho-
manæ rationis argutias, ut simpliciter certoque credat, quicquid nobis
ad salutem diuina tradidit autoritas. Quod tamen non prius faceret,
quod deus id per suam gratuitam misericordiam ipsi largiatur. Nam ea sola
facit, ut fideles simus, ac deo per omnia credamus.

Fides ergo, de qua hic agimus, est donum meriti hominis diuinitus in-
sum, quo citra ullam hæsitantiam credit esse uerissima, quæcunque di-
uina eloquia docuerunt, quam Paulus Apostolus describens, consistere
aferit in eorum re, quæ non uident, cognitione, assensionemque longe oïum
certissima, quod in deum, cui credit, nulla suspitio uanitatis cadere pos-
sit. Hæc sola aditum præbet ac facit, ut qui per incredulitatem & superbiam
perieris Adæ, a deo excidimus, deo rursus appropinquemus, ac etiam per
charitatem in fratrem infecta est in Adâ protoplasto radix, unde consequens
erat, ut stirps quoque tota uitiaretur. Erant siquidem homini, in primis
præcipue ille animæ uires, intellectus & uoluntas, in hoc diuinitus indi-
ta, ut deum ueluti optimi simul & maximum rege oïum conditorē ac
conseruatorē perpetuo agnosceret, agnitum uero, quoad fieri posset,
cūplecteretur. At postea quod protoplastus legem dei neglexit, & Saranæ
legibus obtemperare maluit, protinus intellectum, hoc est, mentē & ra-
tionem, qua iudicaret, quid eligendum, omnis error inuasit. Itidē uolun-
tatem, qua experiret quod cōmonstraret ratio, carnalis cōcupiscētia gra-
uitate uiriliana. Atque ita factū est, ut recederet homo (qui ad imaginē dei
creatus fuerat, a deo cōditorē suo) cōparatusque iumentis insipientibus, si-
multis illis factus sit. Vtraque ergo parte uitiata, duplici remedio opus erat,
fide, quæ purificaret cor, hoc est, mētem & rationem, ceu fontē animi, &
charitate, quæ submoueret prauas cupiditates, ut ad ea tantū feramur
quæ præcipit deus. Sed utrunque remediū nō alifunde, quā a deo petendū
uel expectandū est. ambo enim ipsissima dei dona sunt. Quod nemo p-
fidem ueniat ad patrem, nisi per filium. Et uicissim, nemo ueniat ad filium,
nisi pater traxerit eū. Rursus, Charitas dei per filium pmerita, nō aliter dis-
tribuitur in cordibus fideiū, quā per spiritum sanctū, qui datus est nobis.

IAM UT AD SYMBOLI APOSTOLICI, IN QVO HÆC
fides proponitur, expositionē pergamus, Principio sciendū est, quod in ibi
continet, tribus uerbis summarim cōprehēdi. Nepe fide in deū, quæ uni-
tate essentia simplicissime unus est, & trinus in psonis quæ tamē eadē
est ditas, eadē essentia & coæternitas, eadē omnipotētia, eadē maiestas,
eadē sapientia, eadē bonitas. Prima appropriatur patri, secunda filio,
tertia spiritui sancto. Quarū proprietates diuersæ obseruanda & rei in-
dicæ sunt. Pater inuisibilis est, filius ab æterno genitus, appellatus uerbu
& imago dei patris, qui destinato tempore assumpsit humanam naturā
ex uirgine Maria, Spiritus sanctus ab utroque procedens, utriusque qui-
dam nexus ineffabilis. Pater per filium cōdidit uniuersa, Filius restituit

G iiii

1. Timotheus 7

Fides quod sit
Aug. in En-
chiridio ad
Laurentiū,
Heb. 11.
Roma. 3.
Iohann. 3.

Radice in
Adâ corrup-
ta, uitiata ē
tota stirps
gñis hūanī.
Augusti. de
Symbolo ad
catechu. h. 14

Duplici re-
medio opus
P salm. 40
Act. 17. 18

1. Timotheus 6

Iohann. 6.
Roma. 8.

Sūma Sym-
boli.
Credere in
deum.
Deus vnus
essentia, tri-
nus in per-
sonis.
Aug. de fide
& symb.
Proprieta-
tes psonarū
diuersæ ob-
seruanda.

IN SYMBOLO APOSTOLORUM

prolapsa, Spiritus sanctus utrique cum utrisque operatur. Pater, cui summa est auctoritas, per filium redemit ecclesiam, per spiritum sanctum gubernat, vegetat ac uiuificat. Tribus ergo partibus hoc symbolum, ut sunt tres sanctissime trinitatis persone, ad quas referri, constat. Prima pater, secunda filio, tertia spiritui sancto deputatur. In singulas personas nos credere profiteamur, ut diuinitatis unitatem ac parem potentiam testemur. Nam pares sint, necesse est, in quos par fiducia collocatur.

Pater symbo-
li partes.

CREDO IN DEVM PATREM OMNIPOTENTEM,
CREATOREM COELI ET TERRÆ.

Deus nobis
tm Per fidē
videtur
Iohan. 1.
1. Ioh. 4.
1. Reg. 8.
1. Corin. 13.
Duplex cre-
dendi ratio.
Aug. in psal-
mum. 77.
Credere deū.
Roma. 1.
Credere in
deū. Vel in
deum.
Aug. in foll.
1. Reg. lib. 1. cir-
catinam.
Quā fidē in
hobis exigit
deus, & fili-
lus vis sit.
Aug. in Ioh.
han. ca. 19.

Eum, sicuti est, nemo uidit unquam, ut ne seraphicæ quidem mentes diuinitatem naturam, sicuti est, comprehendat. Multo minus nos in hac uita mortali, quibus tantum per fidem deum uidere licet, sed tanquam in speculo & aenigmatate. Optimo ergo iure symboli prima uox est, credo, sed hoc initio comonendum est, duplicem esse credendi rationem. Prior, quam credimus deum esse, & uera esse quae de deo dicuntur, quae admodum & daemones credunt & contempnunt, (sciunt enim illi mentiri non posse) & plerique philosophi crediderunt, sed tamen euasertunt in cogitationibus suis. Altera ratio credendi est, in deo siue in deo credere, quae admodum pii credunt, qui pro contemptissimis habent oia, quae sacris bibliis ac catholicae ecclesiae distinctione in spiritu sancto praedicta sunt, & sine omni dubitatione sperant, quae deus ibi promittit. Rursum timent quae minatur, breuiter & constanter deo credunt, cunctis se totos committunt, quantum possunt. Qui sibi nihil quasi proprium & in sua potestate positum, uendicant, sese illius clementissimi domini seruos profitentur, suaque oia tradunt diuinae uoluntati, propria abnegantes in oibus. Quod facimus, quam credendo amamus, credendo diligimus, & credendo in eum imus. Haec est fides, quam in nobis exigit deus. Nec tamen inuenit quae exigit, nisi donauerit quod inueniat. Haec nos deo copulat, haec in huius uitae tenebris praelucet, ostendens quid uere fugiendum, quid expectandum, haec nos armat, impuidos, inuictosque reddit, aduersus omnes mundi, satanaeque machinas, haec est quae consolatur nos in oibus afflictionibus spe bonorum caelestium, semper habens in ore. Si deus pro nobis, quis contra nos? Et: Non sunt condignae passionibus huius seculi ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis, de qua scriptum est: Induite uos armaturam dei, in omnibus sumetes scutum fidei, in quo possitis oia tela nequissimi ignea extinguere. Et iterum: Circuit uos tanquam leo rugiens, quaerens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Et rursus: Et haec est uictoria quae uincit mundum, fides uestra. Si desit haec fides, nulla bona opera conferunt ad salutem. Nam diuus Paulus peccatum pronuntiat, quicquid non est

Roma. 8.

Eph. 6.

1. Petri. 1.
1. Iohan. 1.
Nulla opera
bona absque
fide

ex fide, intelligens: quia nō est sine fide quicquam meritōrum. Si adfit, omnia cooperantur in bonum. Neque enim deus fide formata sibi sic credentem subleuare desinet, nihilque ei euenire permittet, nisi quod ei prosit, & si nesciat, ut siue uiuamus siue moriamur, domini simus.

C Redimus, inquam, in deum. Quum deum dicimus, sentimus illam æternam mentem, qua nihil esse potest, nec maius, nec sapientius, nec melius, quam incommutabiliter est sine tempore, quæ est ipsum esse, & a qua uenit rebus conditis, ut sint aliquo modo. Sic Exodi. iij. legimus: Ego sum qui sum. Et qui est, misit me ad uos. Et Christus ait: Deus spiritus est, adest, substantia spiritualis sine initio, sine fine, simplex, sine ulla admixtione, inuisibilis, incorporea, immensa, ineffabilis, inæstimabilis. In qua nihil adiunctum, nihil creatum sit. Nam infinita potentia, infinita sapientia, infinita bonitas, infinita iustitia, infinita misericordia, quæ deo tribuuntur, non sunt accidentia in deo, sed deus est re ipsa hæc omnia.

PATREM. Patrem addidit, ut distinguat hanc personam a filio. Mox enim subiicit: Et in seum filium eius unicum. Quamquam in scripturis deus trinitatem appellatur pater. Primo, ut sit notionaliter nomen personæ deitatis, cui soli hoc competit, & filium genuit eiusdem deitatis confortem, & unum cum patre existentem, quemadmodum hic accipitur. Et apud Iohannem: Qui me uidet, uidet & patrem. Et: Ego & pater unum sumus. Deinde dei nomine sic accepto, ut rotam declaret trinitatem, Deus scilicet dicitur pater, & creator sit omnium, rerum conditarum, quemadmodum legitur: Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te & creauit te? Denique peculiari ratione deus dicitur pater timendum ipsum, quos in filios adoptare dignatur, sicut scriptum est. Et dedit illis potestatem filios dei fieri his, qui credunt in nomine eius.

OMNIPOTENTEM. Quum audis omnipotentem, intelligis deum esse, ad cuius potentiam & maiestatem nihil est hominū aut angelorum sublimitas, seu quæcumque potestas. Potest quidem secundum datam potestatem, quilibet angelus uel homo dici potius, sed absit, ut dicatur omnipotens. Solus deus omnipotens, qui omnia ex nihilo creauit. Et omnia quæcumque uoluit, fecit in celo & in terra, facitque hoc omnipotentis cognomen ad confirmandam fidem imbecillium, & ad excludendas omnes ratiocinationes humanas in operibus diuinis. Quibus omnibus hoc uno uerbo respondetur: Quia non est impossibile apud deum omne uerbum. Quum enim infinita sit & incomprehensibilis dei potentia, stultum est disquirere, quomodo hoc uel illud fecerit. Ex quo hunc fructum homo fidelis capit, quemadmodum credit deum omnipotentem, hunc mundum, quum mundum esset condidisse, atque alia omnia, quæ deum fecisse sacra scriptura commemorat, ita credit simul futurum quicquid ille futurum promisit uel prædixit, quando uerū quicquid uult, potest

Roma. 14.
Roma. 8.
Augu. in soliloq. lib. 1.
Iob. 1.
Deus quid.

Exodi. 3.

Iohan. 4.

Deus pater trinitatem accipitur.

Iohan. 14. 2.

Deut. 32.

Iohan. 1.

Solus deus omnipotens.

Iohan. 16.

Psal. 144.

Omnipotentia dei fidelis robur.

Lucæ 1.

Fiducia in
deum vnde.
Job. 9.
Aug. de sym
bo. ad cate
chu. li. 1. ca. 1.
2. Timoth. 2.
De sym. ad
cate. li. 2. ca. 3.

Pater ex ni
hilo oia con
didit p filiu.

Psal. 32.

Psal. 143.
Verbū quod
& filius.
A. 13. de fide
& sym. ca. 3.

Sapient. 7.
Verbū cuur
aur.

Vultu simili
tudo conue
niens ad iu
dicanda di
uitas.
Verbū, pte
tas & sapien
tia patris
Iohann.

Augusti. de
sy nb. ad ca
te. lib. 11. ca. 1.

Gene. 1.
Mēs hoīs in
cōprehēsiō
lis. Cur homo
creatus.
Psal. 8.

quantumvis homini uideatur impossibile. Ita fit, ut incipiat homo sus
& quibuslibet humanis uiribus diffidere, & totus ab illo pendere, qui po
test omnia, cui nemo resistit aut dicit, Cur sic facis? Quum autem sit o
mnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest, & quod
ait Apostolus, negare seipsum non potest, quod hæc omnipotentia rep
gnent. In hoc autem articulo quum dicimus, Credo in deum patrem o
mnipotentem, filium aut spiritum sanctum omnipotentem, non nega
mus, sed astruimus, quod patris & filii & spiritus sancti, sicut est eadem es
sentia & omnipotentia ita etiam eadem est sempiternitas.

CREATOREM COELI ET TERRAE, Qui condidit coelum &
terram, & quaecunque caelo terraque continentur, uisibilia & inuisibilia;
id est ex nihilo per coeternum uerbum suum, id est, filium, sicut psalmi
xxxii. legimus. Verbo domini coeli firmati sunt, & spiritus oris eius omnis
uirtus eorum. Et deinde ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata
sunt. Quod tamen uerbum non sicut uerba nostra debemus accipere seu
intelligere. Nam hæc uere atque omni prolata uerberato aere transeunt
nec diutius manent, quæ sonant, Quum illud aeternum uerbum incommu
tabile maneat. nam de ipso dictum est, quum de sapientia diceretur, in
seipsa manens, inuouat omnia. Ideo uerbum patris appellatum, quia
per ipsum inuoluit pater. Sicut enim uerbis nostris hoc agimus, quum
uerum loquimur, animus noster inuoluit audientis, & hoc conatur &
uerbis, & ipso sono uocis, & uultu & gestu corporis, ut animum ipsum
nostrum, in nobis quidem manentes (quoad fieri potest) cognoscendam
& perspicendum animo auditoris intramus, quod intus est demonstra
re cupientes. Sic deus pater, uerbum ad seipsum indicandum genuit,
quanquam hæc similitudo infinitam dissimilitudinem habeat. Deus enim
quum uerbum genuit, id quod est ipse, ab aeterno genuit, in illud essen
tiam suam transfundens. Vnde & uirtus & sapientia eius dicitur, quia
per ipsum operatus est, & disposuit omnia. Et ne quis in hac rebus crea
tione somniet præexistere materiam, diuus Iohannes ait: Omnia per
ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod & Apostolus exerte
pronuntiat Coloss. 1. Quodiam per ipsum condita sunt uniuersa, siue
throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per
ipsum & in ipso creata sunt. Fecit in caelo uisibilia, solem & lunam & stel
las. Suis animalibus terrestribus, & omni plantarum genere impleuit ter
ram. Impleuit aërem uolatilibus, mare natantibus, omnia impleuit crea
turis propriis. Fecit & hominem ad imaginem & similitudinem suam,
in mente homini indita. ibi enim est imago dei. Ideo mens ipsa non potest
comprehendi, ne a seipsa quidem, quia est imago dei. Fecit, inquam, ho
minem, ut creaturis ceteris dominaretur, & constituit eum super opera
manuum suarum. Omnia subiecit sub pedibus eius, oues & boues uni
uersas, insuper & pecora campi, Volucres caeli & pisces maris, qui per am

bulant semitas maris. Et ut hæc propter hominem, ita hominem atque omnia alia propter se, tamen ipsi nullus egat, creauit. Siquidem hic est finis omnium rerum conditarum, ut cognoscant & glorificent conditorum suum, quod fidelis David non tacuit, Psal. viii. xviii. ciii. ac. cxlviii. Quod & hymnus trium pueroi um manifeste declarat. Et quis tam cæcus est, qui non uideat, oculos enarrantes gloriam dei? Et hanc uniuersitatem rerum conditarum demonstrare ac testari deum, qui sit omnipotens, sapiens, bonus & iustus. Ideo & Paulus ad Romanos inquit, diuinitatem in naturâ conspici. Inuisibilia enim dei a creaturâ mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius uirtus & diuinitas, ita ut omnes pronuntiet inexcusabiles, qui quum ex creaturâ cognouisset deum, non sicut deum glorificauerunt. Nunc lex naturæ, quæ in omnibus rebus conditis uiget, hanc rerum naturam non existere casu, sed certo consilio conditam esse gubernari & conseruari aperte clamat. Veluti quod corpora cœlestia rotarum millibus, suos certissimos motus retinent. Quod superiora & inferiora corpora, in quadam naturarum contrarietate, perpetuo quodam consensu colligantur, quod uices temporum reuertunt, quod maria, flumina, fontes, plantæ, & omne animantium genus, suæ quodque naturæ legibus obtemperant, & in suos certos usus ac fines diriguntur. In primis autem in mente hominis expressum quoddam uestigium diuinitatis deprehendimus, quum illius admirabilem uim in corpore humano sentimus. Per hos gradus etiâ ethnici uenerunt ad aliquam notitiâ summæ illius mentis, unde condita sunt omnia. In quibus tamen nihil est tam egregium, quin infinitis patribus sit infra primam causam.

¶ Jam Christiani hominis est, non solum intelligere hunc orbem a deo conditum, sed & deum ubique esse præsentem, sustentantem & gubernantem omnia. Ad eo, ut si ille uel paulisper manum subtrahat, omnia statim in nihilum reciderent, quemadmodum scriptum est. psal. ciii. Porrigente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem, turbabuntur, auferes spiritum eorum & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Quamobrem in hoc articulo, nomine creationis non solum conditio, sed & sustentatio ac gubernatio & conseruatio rerum conditarum intelligi debet, uti quoque eodem psalmo subiicitur: Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Hinc fit, ut in tota scriptura nihil uel factum geratur, uel dicatur sine mentione dei, ut sciamus deum esse, cuius nutu geruntur omnia, atque ad eo prope adesse deum, ut pene manibus contrahi possit. Quemadmodum in Actis legimus Paulum insigniter dixisse ad uiros Athenienses: Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ quæ sit dominus; non in manufactis templis habitat (intellige quasi circumscriptus loco) nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, quum ipse

Finis omnia rerum conditarum. Psal. 8. 19. Ad. 148. Psal. 18. Uniuersitas reru deū esse testatur. Roma. 1.

Lex naturæ arguit diuinitatem, nam prouidentiam. Acto. 14.

In mente hominis expressum uestigium diuinitatis.

ethnici quō deum esse cognouerunt, Aug. de sym. ad catech. lib. vii. Psal. 103.

ibidem.

Aug. de dogmā. eccl.

Acto. 17.

det omnibus uita & inspirationem, & omnia, fecitque ex uno omne ge-
 nus hominum inhabitare super uniuersam faciem terræ, definiens statu-
 ta tempora & terminos habitationis eorum quæerere deum, si forte at-
 tendent aut inueniant, quatinus non longe sit, ab unoquoque nostrum, in
 ipso enim uiuimus & mouemur & sumus. Et ad Hebræ. i. portans om-
 nia uerbo uirtutis suæ. Item ad Coloss. i. Omnia per ipsum, & in ipso
 creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Quod Chri-
 stus (illud æternum dei uerbum) in Euangelio manifestissime docet Ma-
 thæ. x. Duo (inquit) passeret alle uenunt, & unus non cadit super ter-
 ram sine patre uestro, uestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.
 Et iterum: Respiciete uolatilia coeli, quoniam non serunt neque metunt,
 & pater uester cœlestis pascit illa. Et paulo post: Stentim sementi agri, quod
 hodie est, & cras in clibanum mittitur, deus sic uestis, quanto magis uos,
 modicæ fidei? Verbum ergo, quo deus dixit: Germinet terra herbam ui-
 rentem & facientem semen, & factum est ita, non desit operari, sed perpe-
 tuo operatur, & perpetuo usque in consummationem seculi fit ita, & sic
 de reliquis rebus creatis. Verbo enim domini cœli firmati sunt & terras
 Vt proinde dixerit Christus: Pater meus usque modo operatur, & ego
 operor. Quod & ubique Plaltes mirifice inculcat Omnia (inquit) te ex-
 pectant, ut dies illis escam in tempore. Dante te illis, colligent. Et iterum
 Oculi omnium in te sperant domine, & tu das illis escam in tempore op-
 portuno. Atque alibi: Quis operit cœlum nubibus, & parat terræ plu-
 uiam. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominū.
 Qui dat iumentis escā ipsorum, & pullis coruorum innocantibus eum.
 Ac Psal. xxxv. Homines & iumenta saluabis domine. Et iterum: Scio
 te quoniam dominus ipse est deus, ipse fecit nos, & non p̄ nos, nos au-
 tem populus eius, & oves pascuæ eius. Quæ omnia ruidenter ostendunt,
 nos non nasci aut uiuere aut alii, aut hoc uel aliud operari casu, aut ran-
 tum nostris uiribus seu prouidentia, sed deo dante, uiuificante ac conser-
 uante. Quemadmodum diuus Paulus Timoth. v. uocat deum uiuifican-
 tem omnia, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum, & est salua-
 tor omnium hominum, maxime fidelium.

Hæc altius repetere, uisum est, quod sciamus maximam hominum par-
 tem, tanta mentis caligine obtenebratam, ut esse se nosse deum profitean-
 tur, factis tamen negent, ac sic uitam instruant, quasi deo res create nullo
 læ sint curæ. E quasi deum aliquid cœlare, aut præter illum sibi prospice-
 re, aut quid aliud agere possint. Quum tamen omnia nuda & aperta sint
 oculis eius, qui scrutatur renes & corda deus, sine quo nihil facere pos-
 sumus. Qui crassissimus error facit, ut hoc hominum genus nunquam
 recta mente sit erga deum, & quicquid agat, non agat ex fide, aut simpli-
 ci oculo in deum collato (quem Christus in omni actione requirit) sit
 quoque, ut deum non recte colat aut inuocet. Cui enim nondum persua-
 sum est,

Hebræ. i.
 Coloss. i.
 Matth. 10.
 Matth. 6.
 Gene. i.
 Irenæ. lib. 4.
 cōtra Hæres.
 cap. 34.
 P sal. 32.
 Iohan. 10.
 P sal. 144.
 A Gto. 14.
 P sal. 35.
 P sal. 99.
 Nihil teme-
 re aut uirib.
 nostris fit.
 Quorūdam
 hominū sua
 p̄ditas.
 Tit. 1.
 O n̄ia deo
 aperta.
 Eccle. 39.
 Hebræ. 4.
 P sal. 7.
 Iohan. 15.
 Matth. 6.

sum est, omnia a deo petenda, sed humanis uiribus aut providentia comparanda, quomodo is in oratione dominica, panem quotidianum a deo recte petierit? quod id nemo recte fecerit, nisi qui certum habeat eum adesse, gubernare, alere, & conseruare omnia. Et nihil nobis uel boni uel mali contingere posse, nisi dante uel permittente deo. Qui uero eo peruenit, ut hæc intelligat, is non potest suis uiribus, & quibuscunque aliis externis præfidiis non diffidere, & totus ab illo pendere, qui potest & præstat omnia. Is nihil suæ sapientiæ tribuit, quum dei sapientiam inuenitur, sed credit omnia rectissime, iustissimeq; ab eo fieri, etiamsi iuxta sensum humanum (id quod interdum fit) absurdum uideatur, quale est, quod uidemus impios rebus exterioribus florere, & pios in hoc mundo tribulationi expositos esse. Is deniq; cum bonitatem dei, omnia propter hominem, ipsumq; hominem in suam imaginem & similitudinem creantem, ac lapsum per filium restituentem, ac omnia per Christum in spiritu sancto, cum fiducia petenti, donantem intelligit, uidet nihil esse, quod illius gratiæ beneficentiæ non debeat. Quo fit, ut sincero affectu totam spem in illum transferat, ut omnem sollicitudinem plena fiducia in illum (cui scit esse curam de nobis) coniciat. Vnde tandem consequitur, ut uiuida charitate erga deum afficiatur, & in illum tendat, quem nouit esse summe bonum, Nihil illi in amore aut præferens aut æquans, ut libere potius relinquere patrem, matrem, liberos, & uxorem, uel malitiam amittere principis amorem, perdere opes, honores, & omnem uoluptatem, quin & uitam (si deus ita iusserit) q̄ hunc offendere. Qui quicquid ueneratur, quicquid metuit, quicquid amat, præter eum, eius causa amat, metuit, ac ueneratur, omnia ad illius gloriam referens, semper gratias agens, siue contingant læta, siue tristia, siue mori detur, siue uiuere, certus, diligentibus deum, omnia cooperari in bonum, & deum non derelinquere sanctos suos, sed in æternum conseruare, breuiter beatos esse omnes, qui confidunt in eo.

ET IN IESVM CHRISTVM FILIVM EIVS
VNICVM DOMINVM NOSTRVM.

Hic secundum caput apostolici symboli ingredimur, quod nobis, secundam personam, quæ filii est redemptoris, proponit, quam in primis uariis cognomentis nobis designat, ut omnibus modis declaret hanc personam, quæ carnem assumpsit, esse uerum deum de deo, & uerum hominem ex homine. Sicut enim anima rationalis & caro unus est homo, ita deus & homo unus est Christus Iesus. Et quemadmodum ab æterno tres personæ deitatis sunt, in unitate naturæ seu substantiæ, ita tempore destinato factum est, ut uerbum dei humanam naturam assumens sine confusione substantiæ, unum Christum constitueret, sicuti Iohannis Euangelium testatur: Verbum caro factum est. Verbum, in quam, quod in principio erat deus, apud deum, per quod omnia facta

Ibidem.

Qui oculo simplici sūt, toti a deo pendent, sibi diffidentes.

Psal. 16.

Psal. 72.

Psal. 33.

Gene. 1.

Lucæ. 11.

Roma. 8.

I. Petri. 5.

Matth. 10.

Lucæ. 14.

Roma. 8.

Psal. 36.

Psal. 2.

Fili persona

deus & ho-

mo, plurib⁹

nominibus

de signatur.

Ex symbo.

Athana.

Aug. de tri.

lib. 3, cap. 7.

Iohan. 1.

IN SYMBOLVM APOSTOLORVM

sunt, & sine ipso factum est nihil. Verbum, in quo uita erat, lux hominum, & lux in tenebris lucebat, & tenebrae eam non comprehenderunt, lux uera, quae illuminat omnem hominem uententem in hunc mundum, Verbum denique, quod in mundo erat, per quod mundus factus est, & quod mundus non cognouit, factum est caro. Filius dei factus est homo. Hic enim caro totum hominem significat, sicut saepe alibi. Induit inquam, humanam naturam dei filius, ut daret se recipientibus, ac lucem hanc apprehendentibus, potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri (quales omnes sumus ex Adam) sed ex deo nati sunt, id est, regenerati sunt. Hic est Christus Iesus, plenus gratiae & ueritatis, De cuius plenitudine nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, per quem deus, quem nemo uidit unquam, multisariam, multisque modis o. im in prophetis loquutus, nouissime nobis in persona eiusdem filii sui familiari siue euentissimaque innotuit. Vixenit enim filius, qui est in sinu patris. ipse enarrauit, per quem allata est uita aeterna. Hac enim est uita aeterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti, Iesum Christum, per quem liberatio ac salus, humano generi, in diabolica captiuitate detento, apparuit, quemadmodum scriptum est: Si uos filius liberauerit, tunc uere liberi eritis. Quum enim primus parens noster, Adam, ab initio ad dei imaginem & similitudinem conditus, ac in paradiso deliciarum, ubi erat perpetuo beatus, & immortalis futurus, per inobedientiam seipsum perdidisset, factus carnalis & mortalis, tota natura corruptus & deprauatus, nimirum auersus a deo uero, aeterno illo ac incommutabili bono, atque hanc corruptelam, in totam stirpem suam, massae corruptae sobolem, deriuasset, non potuit homo, sicut sponte ceciderat, ita sponte etiam resurgere, quemadmodum qui se ipsum occidit, seipsum resuscitare non potest. Sed necessarius erat mediator, per quem deus dexteram suam nobis porrigeret, qua perditos nos reuocaret in uitam, & captiuos uindicaret in libertatem. Proindeque factum est, ut illud dei uerbum, per quod facta sunt omnia, & in quo omnia subsistunt, caro fieret, & usque ad miseriam nostram sese dimitteret, & habitaret in nobis, quemadmodum diuus Paulus ait: Qui quum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo, sed semetipsum exinaniiuit, formam serui accipiens, ut filius qui i deitate erat patri aequalis, humanam indutus naturam, & quatenus homo, ab omni tamen peccati laeabe longe alienissimus, deo patri usque ad mortem obediens factus, hominem, qui a deo per inobedientiam in mortem prolapsum erat, seque diabolo subiugauerat, in uitam ac libertatem reuocaret. Nobis datus, nobis natus, ut peccata nostra, immo totius mundi (pro quibus nihil dignum nos quod exoluerimus deo; habuimus) ipse portaret, & nos quum inimici essemus deo, per mortem suam in sanguine suo re-

Aug. in Ioh.

Esaia. 40.

Iohan. 1.

Roma. 9.
Aug. de si.
de ad pe. c. 2.

Iohan. 3.

Iohan. 1.
Hebrae. 1.

Iohan. 1.

Iohan. 16.

Iohan. 8.

Gene. 3.

Aug. in en.
ch. cap. 26.
Aug. de lib.
ar. li. 2. c. 20.
Nobis mediator
Christus
erat necessarius.

Philip. 2.

Esaia. 53.
I. Iohan. 3.
I. Petri. 2.

Gene. 3.

Esaia. 9.

Roma. 9.

Ephe. 1.

Roma. 8.

conciliare, suisq; spiritus in se credentes participes faceret, per quē diffunderet charitatem in cordibus nostris, qua deum sponte ac libenter, non ut serui, sed ut ingenui filii, læti ac alacres, dei uoluntatem faceremus. Tunc enim efficimur uere liberi, quum deus nos fingit, id est, format & creat, non ut homines (quod iam fecit) sed & ut deo accepti ac boni homines simus, quod nunc gratia sua facit, ut simus in CHRISTO Iesu, noua creatura, secundum quod dictum est: Cor mundū crea in me deus. Necesse ergo fuerat, ut hic mediator, simul deus esset & homo, quod alioquin perditos seruare, mortuos uiuificare, iustificare impios, peccata remittere, spiritum sanctum dare, breuiter, nos regenerare non potuisset, quæ omnia benignitas & humanitas saluatoris nostri dei in Christo non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam perfecit. Misericordiam enim consequuti sumus, ut simus fideles, & hoc non ex nobis, sed dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ne tamen quis intelligat, sic nos gratis liberatos, ut bonis operibus posthac non sit opus, statim subiicit: Ipsius enim figmentum sumus, in Christo Iesu, in operibus bonis, ut in illis ambulemus. Non quæ iustificandum præcedunt (quod impossibile sit sine fide, placere deo, aut bene uiuere) sed quæ comitantur iam iustificatum, qui sunt fructus spiritus & fidei per charitatem operantis.

ET IN IESVM. Vides qualis uenerit hic mediator. Non enim uenit ut uitor, sed ut saluator. Iesus enim Hebræis saluatorem sonat, ut non temere id nominis ei tributum sit, sed ab angelo priuquam naceretur, inditum, sicut scriptum est: Et uocabis nomen eius Iesum. ipse enim saluū faciet populum suum a peccatis eorum. Legimus & alium quempiam Iesum, filium Naue, sed nihil aliud quam Iesu redemptoris typum ac imaginem gerentem. Moses enim, qui typus ueteris legis est, non potuit populum in terram repromissam perducere: sed illi succedens dux Iesus, qui & Iosue perdūit. Et quemadmodum is de terra Aegypti populum eduxit, deq; heremæ erroribus liberatum, in terram repromissionis introduxit: Ita hic Iesus redemptor hōster populum, de ignorantia tenebris eductum, & de mundi erroribus euocatum, ad regna coelorum prouexit. Nec enim aliud nomen est sub celo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, & non sit aditus ad ueram felicitatem, nisi per fidem in Iesum. Sicut ipse testatur: Nemo (inquiens) uenit ad patrem, nisi per me. Et iterum: Ego sum uia, ueritas, & uita. Ego sum ostium: si quis per me intrauerit, saluabitur, & cætera quæ sequuntur.

CHRISTVM, Christus uel regium uel pontificale nomen est. Nam & sacerdotes & reges apud Iudæos, unguento chrysmatis consecrabantur, qui & Christi dicebantur, sed illi exteriori unguento, materiae corruptibiles, uelut mortales & corruptibiles ungebantur. Hunc autem singulariter plenitudine spiritus sui, unxit deus, sicut & Esaias ex persona

Per charitatem uolūtas dei adimplet Aug. in enchi. ca. 31.

Gala. 6. Psal. 50.

Gratis redditi sumus, Tit. 2. 3.

1. Corin. 7.

Opera bona necessaria q; sequūtur iustificatione, Hebr. 1. Priori aduētū Christus uenit ut saluator. Luca. 1. Hierony. in Iosue.

Deut. vii. Iosue. 1.

In solo Christo salus. Acto. 4.

Iohan. 14. Iohan. 10. Cipriani. in symb. o. Chrs plenitudine spūs. sinunctus. Esai. 61.

IN SYMBOLVM APOSTOLORVM

Chr. vult sa-
cerd. is.
Hebr. 2. 6.

Ephe. 5.
Esaiz. 9.
Luc. 2. 1.
Chr. rex.
Christi re-
gni sp.iale.

Iohan. 18.

1. Iohan. 2.

Chrs vnicus
ille Messias.
Iudaeorum
caecitas.

Gene. 49.

Daniel 9.

Matth. 16.

Luc. 9.

Iohan. 6.

Iohan. 1.

Heb. 1.

1. Petri. 2.

Coloss. 1. 2.

Rom. 2. 8.

Cur pater fi-

lium misit.

Ephe. 3.

Christus ve-
rus deus &
homo.

Symb. Nic.

Philip. 2.

Cyp. in symb.

olum.

Ioh. 1. 16. 17.

Iohan. 1.

Natiuitas fi-

lii in diuinis.

inexplicabilis.

Esaiz. 54.

domini praesignauerat; Spiritus domini super me, eo quod unxerit me, euangelizare pauperibus misit me. Vterque porro titulus Christo apprimè congruit, qui dictus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Qui ut sacerdos seipsum agnum vere immaculatum in ara crucis obtulit pro salute mundi. Rex quoque ab angelo pronuntiatus est: Dabit (inquit) illi deus sedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Regnabit, inquam, non in regno corporali aut mundano, quod nullum tale sit æternum, & ut ipse alibi testatur: Regnum eius non est de hoc mundo, sed spirituali, in quo sedet ad dexteram dei patris, interpellans pro nobis, dans remissionem peccatorum & spiritum sanctum in ipsum credentibus, & inuocantibus eum, quos & sanctificat, ut resuscitet eos a nouissimo die ad uitam & gloriam æternam. De hoc Christi regno, quod est uita æterna, quæ hic in nobis incipit, ibi consummanda, alibi fusiùs dicemus. Tantum hic admonebimus symbolum docere, hunc esse uerum Messiam illum unicum a prophetis olim promissum. Nam quem Latini unctum uocant, Græci Christum, Hebræi Messiam appellant. Proindeque cæcos Iudæos frustra alium expectare, quod semel Christus uenerit, qui non potentia corporali instructus, sed plenitudine spiritus sancti inunctus, sanguine suo, consummato illo unico atque admirabili sacrificio, in ara crucis oblato, nos a tyrannide Satanæ liberauerit, condonatisq; peccatis omnibus, ueræ libertati restituerit, tandem quoq; coelestis regni sibi coheredes & consortes asciscendos.

FILIVM EIVS VNICVM DOMINVM NOSTRVM, Duo, bus prioribus uerbis, symbolum, eam personam nobis nominatim indicauit, quæ in hoc erat ab æterno destinata, ut per eam mundus redimeretur, & ut notum faceret nobis deus sacramentum uoluntatis suæ, secundum beneplacitum eius, quod proposuit in Christo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia, quæ in coelis & quæ in terra sunt in ipso. Iam declarare incipit, hanc personam et uerum deum & uerum hominem esse. Verum enim deum ostendit, quum Christum filium dei unicum pronuntiat, id est, natura filium dei, ex substantia patris genitum, & ut aliud symbolum exponit, patri consubstantialem. Et proinde ob diuinam naturam, quam eandem habet cum patre, omnipotenti uirtute, magnitudine, sapientia, bonitate, sempiternitate, hoc quod pater est, omnia tamen hæc non sine authore sicut pater, sed ex patre, tanquam filius patri æqualis, habet, sine initio a patre natus, quemadmodum Iohannes ait: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, hoc erat in principio apud deum. Porro filium dei quum audis, nolo cogitationem carnalis natiuitatis assumas, sed cum Esaia exclamat: Generationem eius quis enarrabit? Nam si uel eo quod cor generat uerbum, uel mens rationem, uel lux ex se parit splendorem, nulla fragilitas cogitatur,

cogitatur, quanto sacratius de horum omnium creatore censendum est: Quisquam hic nulla similitudo asserri possit, quin innumera discrepet. Nulla enim creatura talis esse potest, qualis creator eius. Et adeo sicut sine exemplo est diuina substantia, ita & sine exemplo est diuina generatio. Lux enim non parit substantiarum splendorem, aut cor substantiarum generat uerbum siue conceptum siue prolatam, sed filius dei substantia liter generatur, & pater in eum omnem essentiam suam transfundit. Sicut ipse in Euangelio dicit: Ego & pater unum sumus.

Nulla similitudine diuinae natiuitas ex primi potest. Psal.

A Dedit ergo, VNICVM, Vt hunc natura filium dei, fecerat a filiis adoptionis dei. In scripturis enim frequenter homines pii appellatur filii dei: at non natura. Natura enim omnes nati sumus filii irae, sed dignatione adoptionis per fidem in Christum, facti sumus filii dei, quem admodum Iohannes ait: Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius, quum Christus nunquam non fuerit natura filius dei, deus de deo. Idem Paulus Apostolus: Praedestinauit (inquit) nos in adoptione filiorum per Iesum Christum. Et iterum Roma. viii. Accepistis spiritum adoptionis filiorum dei, in quo clamamus, Abba pater.

Iohan. 1. 12
1. Ioh. 1. 12
Roma. 8.
Roma. 8.
Iohan. 1.

S Econdum ergo hanc priorem generationem, Christus non frater est noster nec haeres dei, nec fratres habet, nec cohaeredes habet. Quamquam etiam uel ob id filius unicus recte asseritur, quod licet sit deus & homo, duabus naturis, deitate ac humanitate constans. Sit etiam bis natus, unius tamen filius sit. Non enim duos fatemur filios, sed deum & hominem, unum filium credimus, manentem in duabus naturis, non tamen confusis. Et quamquam duas habeat natiuitates. Vnam, qua nascitur ex patre sine tempore, alteram, qua nascitur ex uirgine matre, tempore praefinito a deo, non tamen duo, sed unicus est filius, non alius, sed idem aliter natus.

Eph. 1.
Roma. 8.
Augu. de eccl. dog. c. 1.

D O M I N U M N O S T R U M, Filius in scripturis frequenter dominus appellatur, quod cognomen in Christum competit, non tantum iuxta alteram, sed utranque naturam & diuinam & humanam. Quatenus enim est ab aeterno deus de deo, dominus est omnium, non alius dominus a patre, quemadmodum nec alius deus. Etsi enim dicuntur alii domini, concessa & impartita, non ingenta potestate dicuntur. Hic uero solus est unicus filius, & solus unicus dominus. Sicut Apostolus dicit: Unus pater deus, & unus dominus Iesus CHRISTVS, per quem omnia. Iuxta assumptam uero naturam, per crucem, mortem & ignominiam promeruit intrare in gloriam patris, omnibusq; sibi subiectis, constitutus est ad dexteram dei in caelestibus, super omnem principatum & potestatem & uirtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro.

Dux Christi natiuitate
Cur Christus passus sit in scripturis appellatur. Christus unus deus, quatenus deus.
1. Corin. 8.
Christus deus, quatenus homo.
Eph. 1.

Et ut alibi Paulus ait: Datum est illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium &

Philipp. 2.

Math. vii. **Chrs** omnia dominus.

Peculiari ratione domini in **1. Petri. 1.** **Ephes. 1.** **1. Petri. 2.** **Ioh. 8. 3.** **Coloss. 2.**

Math. 11.

Roma. 6. 7. **Iohan. 13.**

Christo fides ad omni peccato tutus. **Iohan. 10.** **Iohan. 17.** **Iohan. 12.**

Christi, quatenus homo, fratres sumus. **Math. 28.** **Iohan. 15.** **Luce. 22.** **Philip. 1.**

Math. 16. **Luce. 14.** **Iohan. 7.** **Coloss. 1.**

inferorum. Et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Vnde ipse apud Mattheum dixit: Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Et ut humanitati Christi non tribuamus omnipotentiam, tamen ob unitatem hypostaseos, duas naturas complectentis, recte dicitur omnium dominus, quemadmodum Christiane ac pie dicimus Deum passum ac mortuum. Sed peculiari ratione, Christus dicitur dominus credentium, seu electorum, & ideo symbolo additur, nostrum, quo admonemur, quotquot in Christo per baptismum renati sumus, quotquot habemus redemptionem per sanguinem eius, ut totos nos ei dedicemus, & hunc unicum dominum nostrum profiteamur, qui nos a dominio Satanae liberavit, & sibi peculium & populum acquisitionis fecit. Nam quum essemus serui peccati (qui enim facit peccatum, seruus est peccati) & per peccatum diabolus in nos tyrannidem obtineret, is clementissimus dominus, nostri miserus, ab hoc tyranno crudelissimo dominium in se transfudit, & nos suo suauissimo iugo subiecit, ut qui in baptismo diabolo renuntiamus, & ipsi uti domino nostro nomen damus, ipsius etiam preceptis per omnem vitam uoluntarie parere, & sub eius tutela securi uiuere & possimus & debeamus. Suauissima uox est dicentis: Vos uocatis me magister & domine, & bene dicitis: sum etenim. Sed uide quid respondeat: nempe uti quemadmodum ipse fecit, ita & nos faciamus. Certi, quod ab eo toti pendentes, tuti sumus ab omni periculo. Nam oues, quae audiunt uocem eius, & sequuntur eum, non peribunt in aeternum, & non rapiet eas quisquam de manu eius. Breuiter, dat eis uitam aeternam: nimirum a patre & seipso hic benignissimus dominus, ut ubi ipse est, illic sit & minister eius.

ET quanquam secundum hanc rationem humanitatis assumptae & operatae redemptionis dominus noster sit, non dedignatur tamen secundum eandem, nos suos compellere fratres, & pro seruis amicos. Quid nisi quum nec dedignatus sit agere ministrum: Ego (inquit) in medio uestrum sum, sicut qui ministrat. At haec uocabula non aequalitatis, sed similitudinis, cognationis, & charitatis sunt. Nam quod & ad humanitatem attinet, habitu quidem inuentus est ut homo, receptis in se omnibus incommodis, quae naturae ueritatem comitantur, ut sunt, esurire, sitire, lassari, angui, caedere, denique mori, idque uolens nostra causa, ut exoleret quod nos conmerueramus, sed interim gratia & ueritate semper plenus, nempe in quo inhabitauit plenitudo diuinitatis corporaliter, expertus omnis peccati, & ad peccandum procliuitatis, erroris, ignorantiae, breuiter omnium, quae uel non congruunt dignitati personae (quae simul erat deus & homo) uel gratiae plenitudinem excludunt.

Hic articulus, secundam Christi natiuitatem (de qua propheta prae-
 dixit: Posthaec, inquit, in terris uisus est, & cum hominibus con-
 uersatus est) proponit. Quem ergo ex prioribus, secundum naturam di-
 uinam ab aeterno ineffabiliter ex patre natum didicisti, eundem hic au-
 dis in tempore de spiritu sancto conceptum, & ex uirgine natum, quem
 admodum ante multa secula uaticinatus erat Esayas: Ecce (inquit) uirgo
 concipiet, & pariet filium, & uocabitur nome eius Emmanuel, quod est,
 nobiscum deus. In primis ergo hoc articulo refertur, Spiritus sanctus
 dominicae carnis & templi eius creator, Sic tamen, ut intelligas totam
 trinitatem hoc adorabile mysterium conoperata esse. Quod testatur
 Euangelista, referens, angelum uirgini maria respodentem: Spiritus san-
 ctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Et ideo quod
 nascetur ex te sanctum, uocabitur filius dei. Adest ergo altissimus, intel-
 lige patrem, fontem & authorem deitatis. Adest uirtus altissimi, nempe
 filius, qui proprie carnem assumpsit. Adest Spiritus sanctus, cui tamen
 hoc opus peculiari quadam ratione attributum, scriptura dedicat, quod
 non est rarum, ut quaedam quae omnium personarum communia sunt,
 scriptura singulis tribuat personis, ueluti quum patri tribuit omni-
 potentiam, filio sapientiam, Spiritui sancto charitatem. Iam quum opus
 incarnationis Christi, opus sit incomprehensibilis & ineffabilis, charita-
 tis dei, quemadmodum Christus dixit: Sic deus dilexit mundum, ut fi-
 lium suum unigenitum daret, recte opus Spiritui sancto tribuitur, per
 quem dilargitur charisnata.

NATVS EX MARIA VIRGINE. Sic enim debebat adim-
 pli scriptura, prophetico aenigmate perpetuam integritatem uirginis
 Mariae significans, quu ait: Porta haec clausa erit, & non aperietur, & uir
 non transibit per eam, eritque clausa principi. Quo quid euidentius de cose-
 cratione uirginis dici potuit? Clausa fuit in ea uirginitatis porta, soli deo
 Christo principi patuit, respiciens ad orientem, unde sol oritur nunquam
 occidens, qui uisitauit nos oriens ex alto, ut illucescat his qui in tenebris
 & in umbra mortis sedent, per hanc produit sol ille iustitiae, qui illuminat
 omnem hominem uenientem in hunc mundum. Non humana sed uul-
 gari ratione. Spectabat enim porta ad uiam sanctuarii exterioris, quo-
 njam ea natiuitas erat extra uulgatē hanc natiuitatē, nihil habes admi-
 ssum humanae concupiscentiae aut fragilitatis. Suscepit Verbu carnem,
 non est mutatum in carne, quia manens deus suscepit hominem.

Quoniam nec hoc omittendam uidetur, qd filius dei per animam
 rationalem, tum simul creatam, omnis coelestis gratiae plenam in
 secreta rationalis spiritus arcae Verbu capiētem, tanqua media,
 carni unitus sit. Neque enim substantia dei, quae per omnia in corpore

secunda christi natiuitas. Baruch. 3.

Isaia. 7.

Cypria. In symbo. Totā trinitatē cooperata ē mysteriū incarnationis. Lucan. 1. 1. Corin. 1. Quid spiritui sancto peculiariter dedicatur.

Iohan. 3.

Perpetua uirginis matris uirginitas. Cypria. In symbo. Ezech. 44.

Lucan. 1.

Iohan. 1.

Cypria. In symbo.

est, inferi corporibus, uel capi ab eis principaliter potest, nisi aliqua media sit substantia spiritualis, quæ capax esse diuini spiritus possit. Nihil ergo hic uulgare cogitandum est, ubi sanctificatio spiritus inerat, & anima quæ erat dei capax, particeps etiam fiebat carnis. Nihil putandum impossibile, ubi a lerat uirtus altissimi. Nihil de humana fragilitate cogitandum, ubi plenitudo inerat deitatis.

Lucæ. 1.

Ad Mariæ nomen, oēs pioꝝ animæ recreantur. Gene. 3. Iohan. 1. 3.

Gene. 3.

Lucæ. 1.

Gene. 12. 7.

Chriſtus ppter nos ſcarnat ſaco. 1. Matth. 9. Marc. 4. Lucæ. 9. Sym. Nica. Aug. lib. con feſſ. 7. cap. 18. 2. Timo. 2. Iohan. 14.

A. C. 4. Cur filiꝝ in carnatꝝ. Iohan. 1.

Au. de ſym. ad catechu.

Virginem autem designat ex nomine Mariam, idq; nō temere: quod & Lucas facit: Missus est (inquit) angelus Gabriel ad uirginem desponsatam uiro, ac statim postea: Et nomen uirginis Maria. Hæc est illa Maria, ad cuius nomen recreantur omnes animæ pioꝝ, Eua siquidē diabolo assentiens, maledictionem & mortem orbi intulit, Maria uirgo deo credens, benedictionem & uitam protulit. Per Euam adhuc uirginē, serpentis afflatu deceptam, uenit calamitas, Per uirginem spiritus sancti afflatu grauidā, redit beatitudo. Per Euam præuaricantē dei præceptū, ira filii nascimur. Per Mariam deo subditā ac dicto angelico parentem, atq; credentē, Christum accepimus, per quē renascimur filii dei. Eua superbens gratiam dei amittens, audiuit: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, In dolore paries filios, & quæ sequuntur. Maria gratiam apud deum inueniens, humilis audiuit: Aue gratia plena, dominus tecū benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus uentris tui, natiurum, in quo benedicuntur omnes tribus terræ.

Non suffecerit autem: ut hæc omnia ineffabili dei dispensatione facta credas (nam & dæmones ad eum modum credūt & contremiscent, exclamantes: Iesu fili dei altissimi, ut quid uenisti ante tempus perdere nos?) sed necesse est ut credas hæc omnia propter te facta, quæ ad modum symbolum Nicænum exerte commemorat: Qui propter nos (inquit) & proptet nostram salutem descendit de cœlis. Et incarnatus est de spiritu sancto ex Maria uirgine, & homo factus est. Venit de cœlis deus, homo factus ex uirgine, ut esset mediator dei & hominum, homo Christus Iesus, qui est super omnia deus benedictus in secula, ut esset uia per quam ueniremus ad patrem, quomodo ipse ait: Ego sum uia, ueritas & uita. Nec enim per ullam aliam creaturam, siue sit in cœlo, siue sit in terra, uenitur ad patrem, sed tantum per filium. Nec est aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri, eo quod nō sit in alio aliquo salus. Verbum caro factum est, ut lactaret infantiam nostram sapientia dei, per quam creata sunt omnia. Induit humanam naturam æterna ueritas, supereminens omnibus creaturis suis, ut subditos erigeret ad seipsam, ut aperiret nobis uoluntatem dei, ut erudiret nos abnegare omnem impietatem, & secularia desideria, ut nos deprimeret a nobis ipsis, & ad se traiceret, ut carnalia faceret spirituales, ut filios hominum per inſtitutionem adoptionis faceret filios dei, factus humilis, ut sanaret superbos. Exaltauit enim se homo, & cecidit, humiliavit se deus, & erexit. Nos cecidimus

ditus, ille descendit, Nos gemebamus, ille se inclinavit, ac manum deus homini porrexit, ac misere lapsum subleuavit. Conceptus de spiritu sancto, sine omni humana ac carnali actione, sine uiri semine, idq; propter nos, ut conceptionem nostram carnalem, impuram ac damnatam mundaret: nosq; per infinitam suam patrisq; misericordiam in spiritu sancto regeneraret. Natus ex Maria uirgine, ille sa ipsius uirginitate ac pudore permanente, idq; propter nos & natiuitatem nostram, originalis peccati macula pollutam, purgaret deus & homo. nam qui posset hæc, nisi esset pariter deus & homo? Quis enim (ut Iob ait) potest facere mundum de immundo conceptum femine? Nonne tu qui solus es.

Cur de sp̄s
tu sancto est
ceptus & ex
uirgine natus

PASSVS SVB PONTIO PILATO, CRVCIFIXVS,
MORTVVS ET SEPVLTVS EST.

Iam mysterium passionis ingredimur, quod Paulus Apostolus uerbum crucis appellat, in quo solo oportet nos gloriari. Nam etsi uerbum crucis pereuntibus stulticia sit, his tamen qui salui sunt, uirtus dei est. In primis ergo credimus, Christum uere passum. Sic enim scriptura clamat apud Esaiam prophetam: Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et in Euangelio Lucæ dominus loquitur: Ue idem desiderauit hoc pascha manducare uobiscum antequam patiar. Et iterum: Nonne oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. Item prima Petri secundo: Qui quum pateretur, non comminabatur. Passus itaq; est in corpore & anima, indicans se uerum hominem esse, captus, uinctus, contumeliis adfectus, colaphis cæsus, cõspuitus, flagellatus, spinis coronatus, deniq; in crucem actus. Et ne existimes eum a passione, quod ad animam attinet, liberum fuisse, audi quid dicat: Tristis (inquit) est anima mea usque ad mortem, & factus in agonia, prolixius orabat, & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrētis in terram. Absit autem, ut credas Christum uel damno aliquo aut iniuria impassibilis diuinitatis, in carne passum, aut passionem quam in carne & animo sustinuit, per diuinitatis unionem absorptam esse. Vnio enim illa incõprehensibilis, singulis naturis suam proprietatem seruauit. Quod enim passibile, nempe humanitas, passibile fuit. Quod impassibile, nempe diuinitas, mansit impassibile. Ego (inquit) deus, & non mutor.

Verbum crucis,
Virt' dei.
1. Corin. 1.

Christus uere
passus
Esaiæ. 53.
Lucæ. 22.

Lucæ. 24.
1. Petri. 2.

Passus in corpore & anima

Math. 26.
Marc. 14.
Lucæ. 22.
Iohan. 12.
Diuinitas in
Christo impassibilis.
Psal. 101.
Malach. 3.

Math. 26.
Marc. 14.
Lucæ. 22.
Iohan. 12.

Mors in corpore decebat redemptorē

SVB PONTIO PILATO, Iudicis nomen, sub quo passus est Christus, adiectum est, propter temporum agnitionem, & historiae certitudinem. Erat enim id temporis Pontius Pilatus præses Iudææ, sub Tyberio Cæsare Augusto, Qui Christum, licet innocentem, a se iudicatum, in crucem tamen egit.

CRVCIFIXVS. Mortis genus audis, quod ut erat maxime cruciabile ac lentum, ita habebat summam ignominiam, maxime apud Iudæos. Nam in lege eorum scriptum reperiebatur: Maledictus omnis qui pendet in ligno. Cur autem hæc mortis species omnium acerbissima a deo

IN SYMBOLOVM APÓSTOLORVM

electa sit, præter scripturæ uaticinium, quæ habet & typis & prædicationibus apertissimis futuram prodiderat) non oportet Christum admodum esse uoluitum, modo credat ac sciat eam mortis speciem, ad redimendum genus humanum, nedum optimam, sed & decentissimam fuisse. Decebat enim, ut qui in ligno per superbiam & uoluptatis stimulos uicerat, in ligno quoque per extremam humilitatem & ingentissimos dolores uinceretur per Christum dominum nostrum. Decebat ut Christus ex patris brachiis a terra sublimis pederet, qui pro sua ineffabili misericordia quærebat omnes complecti, quemadmodum ipse, discipulis suis, mortis genus significans, ait: Quum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Decebat eum, propter quæ omnia, & per quem omnia, qui multos, filios in gloriam adduxerat, authorem salutis eorum per passionem & crucem consummari. Decebat ut sponsus noster thalami sui lignum ascenderet, & quum in eiusmodi thalami lecto dormiret, aperiretur latus eius, & ecclesia uirgo prodiret, desponsanda Christo, ut quomodo Eua facta est ex latere Adæ dormientis, ita & ecclesia formetur ex latere Christi in cruce pendentis, ex quo manauit sanguis & aqua, quæ sunt ecclesiæ sacramenta. Decebat denique ut Christus, qui sibi tria regna subiecturus uenerat, quemadmodum Paulus apostolus ait: Quia in nomine Iesu omne genu flectetur, celestium, terrestrium, & infernorum, in aerem sublimatus, æreas subiugaret potestates, tenderetque manus, ut & populo non credenti, incredulitatem suam exprobraret, & inuicaret credentes, fixa demum cruce in terram, ut indicaret quæ inferna sibi regna subiiceret. Crux ergo ista triumphus erat seu portus triumphi insigne, quod tropheum appellamus, nempe deuicti hostis indicium.

MORTVVS, Ecce hostia pro peccato in ara crucis immolata. Ecce Christum, dei & hominis filium, obediens patri usque ad mortem, mortem autem crucis. Ecce Iesum gratia dei pro omnibus mortem gustantem, atque ideo participantem carni & sanguini, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolus, & liberaret eos, qui timore mortis per totam uitam obnoxii erant seruituri. Id quod & ecclesia canit: Qui mortem nostram moriendo destruxit. Et propheta Osee ante multa tempora Prædixit: O mors, ero mors tua, morsus tuus ero inferne. Et ideo Christus noui testamenti mediator est, ut morte intercedente in redemptionem earum præuagationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiât, qui uocati sunt æternæ hæreditatis. Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioqui nondum ualidum uiuit qui testatus est. Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. Et omnia pene in sanguine secundum legem mundantur, & sine sanguinis effusione non fit remissio. Sed prioris testamenti typus, nimirum diuersa illa hostiarum & holocaustorum genera uadit,

Cyp. in sym
bolu.

Iohan. 12.

Hebræ. 2.
Au. de sym.
ad catechu.
lib. 2. ca. 6.
Gene. 2.

Iohan. 19.

Philip. 2.

Isaï. 65.
Cru. troph.
um.

Philip. 2.

Hebræ. 2.

In psal. miss.
Osee. 13.

Hebræ. 9.

In sanguine
ola mundant.

Christo in cru.
ce oblato, o-

Itaque, postquam Christus uetus agnus dei, qui tollit peccata mundi, per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo, ut in unda-
ret conscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruiendum deo ui-
uerent. Obtulit autem semetipsum uoluntarie sacrificium deo, sicut scri-
ptum est: Oblatus est, quia uoluit, ut uel hoc inter mortem nostram &
Christi interfit, quod nostra anima ui morbi, aut humorum defectu a
corpore depellitur, sed dominus uolens animam suam deposuit, quem
admodum apud Iohannem ait, Nemo tollit animam meam a me, sed
ego pono eam a me ipso.

ET SEPULTUS, Sepultus est, ut monumentum clausum, resurrectu-
ro ad uitae nouitatem, testimonium præberet, sicut nascituro uterius
marginalis. Sepultus autem in monumento nouo, e uiuo solidoque lapi-
de exciso, ut sicut in hoc monumento nullus alius mortuus sepultus
est, nec ante, nec postea, sic in illo utero, nec ante nec postea quicquã mor-
tale conceptum est, quauquam & alia pleraque mysteria hæc sepultura
complectatur.

Itaque qui credis Christum passum, crucifixum, mortuum, & sepul-
tum. Et in Christum propter te passum, crucifixum, mortuum & se-
pultum crede. Audi Christum tuum te aduocantem ac dicentem. Sic de-
us dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui cre-
dit in illum, non pereat, sed habeat uitam æternam. O ineffabilem dei
misericordiam, quam deus commendat in nobis: quoniam adhuc quã
peccatores & impii essemus, secundum tẽpus, Christus pro nobis mor-
tuus est, quum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem fi-
lii eius. Capiat ergo fiduciam anima christiana, pro qua mortuus est
Christus filius dei, hostia immaculata, sufficiens ad totius mundi diluẽ-
da crimina. Hic est agnus ille immaculatus, cuius purissimus sanguis
submouit angelum extinctorem. Hic est æneus ille serpens, quem exal-
tauit Moses in deserto positus pro signo, ut qui percussi sunt ab ignitis
serpentibus, & aspexerint eum, uiuant & sanentur. Serpens ignitus est dia-
bolus, qui humanum genus a deo uiuo per inobedientiam auertens, per
concupiscentiam, omnium malorum radicem, peccare fecit, & peccati
chirographum contra nos scripsit, quia ut propheta dicit. In peccatis
nostris unundati sumus. Pretium enim animæ suæ diuenditæ, unũ
quisque consequitur, quum concupiscentiæ satisfecerit. Christus ergo nõ
suam, sed patris faciens uoluntatem, ascendens crucem, deleuit quod ad-
uersus nos erat chirographum, & affigens illud cruci suæ, traduxit prin-
cipatus & potestates, triumphans in semetipso, dãs subinde hominibus,
in te crucifixum credentibus, potestatem calcandi super serpẽtes & scor-
piones, & super omnia uirtutem inimici.

Deinde pro peccatis nostris mortuus, & sepultus est Christus, ut &
nos peccatis moriamur. An ignoratis (inquit Paulus) fratres quicquid

mnes uet. le-
gis hostia
euanuerunt.
Voluntarie
Christus
mortuus.
Esaia. 53.
Iohan. 10.
Aug. de fide
& symb.
Matth. 17.
Ineffabilis
dei pietas er-
ga nos.
Au. de sym.
ad catechu.
lib. 2. ca. 6.
Iohan. 3.
Roma. 5.
Hebræ. 9.
Iohan. 10.
Exod. 12.
Nur e xi.
Iohan. 3.
1. Tim. 6.
Coloss. 2.
In peccatis
nostris uen-
diti sumus.
Luce. 10.
Roma. 6.

IN SYMBOLVM APOSTOLORVM I

baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Conspulsi enim sumus cum illa per baptismum in mortem; hoc scientes, quia uerus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut ultra non seruiamus peccato nec regnet peccatum in nostro mortali corpore, ut obediamus concupiscentiis eius. Iude Petrus Apostolus ait Christus passus est pro nobis, uobis relinquens exemplum, ut sequamini uestigia eius, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius; quod quam malediceretur, non maledicebat; quum patererur, non contumabatur, tradebat autem iudicanti se iuste, qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, iustitiam uiuamus, cuius uiuore sanati sumus. Et iterum. Christo ergo passio in carne, & uos eadem cogitatione armemini, quia qui passus est in carne, desit a peccatis, ut iam non desideris hominum, sed uoluntate dei, quod reliquum est uitae temporis. Iuuet ergo exclamare cum Paulo. Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Qui enim Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum uitiis & concupiscentiis, qui Paulum commonentem & audiunt & imitantur, dicentem: Mortificate membra uestra, quae sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam; quae est simulachrorum seruitus, ac deponetes iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore uestro non merentes, sed expoliates uos ueterem hominem, qui renouatur in agnitionem dei secundum imaginem eius, qui creauit illum. Docet denique Christus, quam absolutam obedientiam praestare erga deum nos oporteat, quem admodum diuus Paulus exponit: Hoc sentite in uobis, quod & in Christo Iesu, qui quum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequali deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, factus est obediens patri usque ad mortem, mortem autem crucis. Proponit ergo in eadem cruce nobis exemplum resistendi peccato usque ad mortem, & libenter in teritum suscipiendi, si ita res postulet pro pietate. Demonstrauit enim corporis mortem timendam non esse, dum ipse prius pro omnibus dignatus est mori, & de morte triumphare. Diabolus promittit suae uoluntatis sedatoribus uitam temporalem, & momentaneam uoluptatem, Christus uero, iustitiam usque ad mortem sitientibus, uitam aeternam. Et hic a modum suauis est gustare & sentire per mortem & passionem Christi factum esse, ut & afflictiones nostrae, imo & mors ipsa (modo tamen eas dei respectu ac patienter feramus) ipsi deo non tantum gratiae sint & acceptae per Christum, sed & nobis salutes, habentes promissionem, quoniam si compatimur, & cum illo glorificabimur. Non enim condignae sunt passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis, haec est crux, quam tollere nos iubet Christus, & cum sequi, quam

I. Petri. 2.

I. Petri. 4.

Gloria nostra
in cruce dñi.
Gal. 2. 20.

Quo portan
da crux post
Christum.
Coloss. 3.

Philipp. 2.

Resistendum
peccato usque
ad mortem.
Au. de sym.
bo. ad cate.
lib. 1. ca. 3.
Matth. 10.

Matth. 5.
Afflictiones
modo patien
ter ferantur.
salutares.

I. Timoth. 2.

Roma. 8.

gradientes susceperunt Apostoli & martyres Christi, in hac gloriatur
 Apostolus Paulus. ii. Corinth. xi. Hæc qui intelligunt, in omnem fortunam
 namque, cum fide habent. Dominus dedit, dominus abstulit, Si
 cui dominus placuit, ita factum est, Si nomen domini benedictum. Ne
 ueriant enim, quod in presenti est momentaneum & tunc tribulationi.
 nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operari
 in nobis, non contemplantibus nobis quæ uidentur, sed quæ non uiden
 tur. Quæ enim uidentur, temporalia sunt, quæ autem non uidentur, æter
 na sunt. Hæc qui sciunt, ne mortem quidem abhorrent, Sciunt enim quod
 siue uiuimus siue morimur, domini sumus. Sciunt quoque quod mors
 ad nos non separat, nos a charitate dei, ut & arctius copulet, quod sic uiu
 per quam transimus a charitate imperfecta ad perfectam, optabilis piis,
 sed horribilis impiis. Paulus clamat, Cupio dissolui & esse cum Christo.
 Et iancti patres, mortis priorum, transitus seu dormitiones, imo natales
 potius uocant quam mortem, Christi uerbum sequuti dicentis, quod qui
 crediderit in eum, non morietur in æternum, sed transeat a morte ad ui
 tam. Sed alia longe ratio est de priorum morte, nam quemadmodum
 propheta ait, Mors peccatorum pessima.

DESCENDAT AD INFEROS.

C Redimus Christum ad inferos descendisse, non quod ibi sit aliquid pas
 sus. Nam, in cruce omnis passionis eius consummatio facta est, sed
 ut nobis frangeret regnum Satanae. Descendit, non ut illic cruciaretur,
 sed ut Satanam cum omni potentia, propter quam princeps mundi hu
 ius dictus est, sibi et in se credentibus subiceret ac captiuam duceret ca
 priuitatem. In Christo enim uere completa est propheta plalmi. Non de
 relinques animam meam in inferno, quemadmodum Petrus Apostolus
 de Christo prædictum in Actis apostolicis interpretatur, Idem in prio
 ris epistolæ capite tertio scripsit in hunc modum: Mortificatus autem
 carne, uiuificatus autem spiritu, in quo & his qui in carcere erant spiriti
 bus uenient, prædicauit. Huc quoque spectat propheta Osee: Ero mors
 tua & mors: morsus tuus ero inferne. Et pie interpretantur, qui ad hunc
 articulum citant, quod Zacha. ix. scribitur: Tu quoque in sanguine testa
 menti tui emisisti uinctos de lacu, in quo non erat aqua. Et quod Ecce
 siast. cap. xii. sub persona sapientiae dictum legimus: Penetrabo infero
 res partes terre, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo oes sperantes
 in domino. Et pleraque alia, ex psalmis cum hoc articulo cōgruentia.

TERTIA DIE RESURREXIT

A MORTUIS.

I N missæ symbolo canit ecclesia: Et resurrexit tertia die, secundum
 scripturas. Et Paulus Apostolus ait: Tradidi uobis in primis quod
 accepit, quod Christus pro peccatis nostris mortuus est, & sepultus est
 & resurrexit secundum scripturas. Nam tridua mors domini, passum

Tridana & praedicta est & praefigurata per prophetas. Iona enim propheta typus
mqz dñi quo spectet, ipse dominus indicauit, quia ait ad Iudeos. Generatio haec,
Ion. 1. generatio nequam est, signum querit, & non dabitur ei, nisi signum Iona
Matth. 12. nae prophetae. Sicut enim Iona fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus
Luc. 11. noctibus, ita oportet esse filium hominis in corde terrae tribus die-
Math. 17. 30. bus & tribus noctibus, quod p synecdochen intelligitur. Porro in Euan-
Marci. 9. 10. gelio nihil est, quod tam saepe inculcet Christus, tam euidenter praedicat,
Luc. 9. 18. q se passurum, & tertia die resurrecturum, ut postquam factum esset
 quod praedixerat, incōcussa fide teneremus Christū deum & hominem,
 ut haec omnia nostrae salutis causa perageret, de coelis descendisse. In
 passione hominem se declarauit mortalem, per quam quod infirmum
 ac fragile erat, absoluit. In resurrectione se deum declarauit & immorta-
 lem. Qui enim deuicta morte resurgit, non potest esse mortalis. Atq; ita
 decebat eum, propter quem omnia, & per quem omnia, multos filios in
 gloriam adducentem, auctorem salutis eorum per passionem consum-
 mari. Resurrexit ergo Christus pro nobis, sicut passus est pro nobis. Pri-
 mum, ut cum quem auctore salutis nostrae agnoscimus, in quo omne
 praesidium incolumitatis nostrae colloquamus, immortalē sciremus,
Roma. 16. Christus enim resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultra
Ibidem. non dominabitur. Deinde, ut nos simul cum illo per poenitentiam cō-
Coloss. 1. mortui peccatis, & per baptismum consepulti, simul etiam cum illo, in no-
Luc. 10. uitate uitae resurgere, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per
 gloriam patris, ita & nos in nouitate uitae ambulemus, ut excitati p gra-
 tiam ac spiritum ipsius, ipsi pie uiuendo, & in mandatis dei ambulando,
Roma. 4. seruiremus. Traditus ē ergo propter delicta nostra, & resurrexit propter
 iustificationem nostram. Si ergo complantati facti sumus similitudini
Roma. 6. mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Si mortui sumus cum Chri-
 sto, credimus, quia simul etiam uiuemus cum illo. Quod enim mortuus
 us est peccato, mortuus est semel, quod autem uiuit, uiuit deo. Ita & nos
Roma. 7. exiūmare, uos mortuos quidem esse peccato, uiuentes autē deo in Chri-
Fructus spi- sto Iesu, mortificatos legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mor-
ritus quib. tuis resurrexit, ut fructificetis deo. Fructus autem spiritus sunt, charitas,
Gala. 5. gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, mansuetudo, fides, mo-
 destia, continentia, castitas, aduersus quae non est lex. Qui enim Christi
 sunt carnem suam crucifixerunt cum uitiis & concupiscentiis. Et iterū,
Coloss. 3. Si conresurrexistis cum Christo, quae sursum sunt, querite. Vbi Christus
 est in dextera Dei sedens, quae sursum sunt sapie, nō quae sup terrā. Mor-
 tui enim estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in deo. Induite
 ergo uos sicut electi dei, sancti & dilecti, uiscera misericordiae, benignita-
 tem, humilitatem, modestiam, supportantes inuicem, & donantes uo-
 bismeritis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus
 donauit uobis, ita & uos. Super omnia autem haec, charitatem habete.

quod est uinculum perfectionis. Et pax Christi exultet in cordibus uestris, ut qua & uocati estis in uobis corpore, & grati estote. Proinde pietissimi oratio est Pauli ad Hebraeos. Deus pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium in sanguine testamenti aeterni, dominum nostrum Iesum Christum, apert uobis in omni bono, ut faciatis uoluntatem eius, faciens in uobis quod placeat coram se, per Iesum Christum. Denique Christus surrexit primitiis dormientium, ut nobis certam spem resurrectionis faceret. Ipse est enim caput corporis ecclesiae, qui est principium, primogenitus ex mortuis. Qui autem primus est, solus esse non potest, neque caput deseret sua membra. Si enim (ut dicitur Paulus colligit) Christus resurrexerit, & nos resurgemus.

1. Cor. 15.
Paulina.
Hebraeos.
1. Cor. 15.
1. Cor. 15.
1. Cor. 15.
1. Cor. 15.

ASCENDIT AD COELOS, SEDET AD DEXTERAM PATRIS.

Consummatis his, quae in terra gerebantur, & animabus de inferni captiuitate reuocatis, breuiter consummato redemptionis mysterio Christus ascendit in caelum non secundum deitatem, qua semper aequalis est patri, qua ubique est, & qua nusquam deest, sed secundum hominem assumptum, gloria & honore coronatum, subiectis sibi omnibus, & quae in caelo & quae in terra. Ascendit uero ut propheta, & prophetam explicans. Paulus ait. Captiuam ducens captiuitatem, corporis aspectum subducens discipulis, & animos illorum ad coelestia subuehens, promittens dona spiritus ex alto. Ascendit autem post quadraginta dies a resurrectione, intra quos seipsum discipulis suis uinum praebuit in multis argumentis apparentis eis, loquens de regno dei.

Christus ascendit secundum hominem assumptum. & cum Philip. 2.
1. Ioh. 14.
Psalm. 110.
Ephes. 1.
Hebraeos 10.
Psalm. 110.
Ephes. 4.
Acto. 1.
Quo Christus sedet ad dexteram patris. Au. de sym. ad catechu. lib. 1. cap. 70
Ephes. 1.

Sedet ad dexteram dei patris omnipotentis. Sessio ista non est accipienda humano sensu, tanquam pater ad sinistram, filius ad dexteram sedeat, sed per dexteram intelligenda est honoris aequalitas, regni consortium, & potestas, qua constitutus est Christus super omnes creaturas, & quae in caelo, & quae in terra, & quae apud inferos sunt. Sicut Paulus Ephesi scribit. Secundum operationem potentiae uirtutis eius qua operatus est in Christo Iesu, constituens eum ad dexteram suam in caelestibus, super omnem principatum & potestatem & uirtutem & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non solum in hoc seculo, sed & in futuro. Sic Stephanus legitur uidisse caelos apertos, & Iesum stantem a dextris uirtutis dei. Et ipse Christus sic futurum dixit. Verumtamen dico uobis, amodo uidebitis filium hominis sedentem a dextris uirtutis dei. Sedet qui sine sollicitudine gubernat uniuersa, stat paratus ad opitulandum omnibus ipsam implorantibus. Sicut Paulus dicit. Habemus aduocatum in caelis. Secundum ergo hanc uirtutem de cordibus fidelium nunquam discedit, nunquam suos derelinquit, sed semper potens est nos eripere de omnibus tribulationibus, angustiis ac hostibus nostris, quemadmodum pollicetur est nobis; dicens,

Acto. 70
Math. 26.
Cui sedere dicatur: & curare. Hebraeos. 1. Ioh. 2. 1. Petri. 4. Math. 26.

Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi.

in Pet. 7.

Au. de sym. ad catechu. lib. ult. ca. 7.

Hebr. 4. 14. 9. 10.

Augustinus

ephe. 1.

Rememora- tio beneficio rum Christi iohan. 10.

1. Corin. 6. Rom. 6. 1. Corin. 15. 1. Petri. 1. 2. Corin. 5. 1. Petri. 2. Heb. 10. 11. Psal. 106.

Hebr. 2.

Psal. 116. Accipienda a Christo quod deo offeramus. Duo Christi aduentus.

Aug. de fide & sym. ca. 8.

Matth. 24. Marci. 13. Lucae. 19. Acto. 1.

Ascendit Christus propter nos, ut omnes illum spiritualiter amare- mus, & ex aequo omni- s animos in coelum tolleremus, scientes illis esse caput nostrum. Ascendit Christus pro nobis praecursor factus, parie- dens iter, & securos nos de se reddens, ut fideliter speremus ad ipsum non posse peruenire, quem credimus ad dexteram patris sedere, quemadmo- dum Paulus Apostolus dicit: Habentes ergo pontificem magnum qui penetrauit coelos, Iesum filium dei, teneamus spei nostrae confessionem. Ascendit caput nostrum in caelum, ut nos membra sua secum in coelum subleuaret, alioqui nunquam ascensuros. Nemo enim ascendit in coelum, nisi qui descendit de caelo, filius hominis, qui est in caelo. Vis ergo ascen- dere in coelum, ascendentem tenere, etenim per teipsum leuari non poteris. Vis ascendere, membrum illius esto, qui solus ascendit. Qui simul confu- scitauit nos, simulque sedere fecit in caelestibus.

Vides quantum Christo debeas, ut te a seruitute diaboli redimeret, factus est homo, Et ut certus de liberatione tua esses, tradidit se in mortem, animam suam pro te posuit, teque pretioso sanguine suo coem- it, ut in nouitatem uitae resurgeres, ut certa fiducia crederes te in die illo ex- tremo eodem quod gestas, sed glorificato corpore, reuisiturum, ipse pri- mus a mortuis resurrexit, ut scires ubi petenda felicitas, ut hoc mundo non aliter quam peregrinus ac in transitu uteris, aliam inquirens pa- triam, omnemque curam ad illam caelestem aeternamque uitam transfe- res, subuehendus tandem in terram uiuentium, ipse primus ascendit in coe- lum, ut non timeres uel a mundo, uel a morte, uel a diabolo, sedet ad dex- teram uirtutis dei, paratus misereri tibi. Ideo enim ut Paulus ait: De- buit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret & fidelis pontifex ad deum, & ut repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo passus est, ipse & tentatus, potens est eis qui tentantur, auxiliari. Quid facies igitur o homo, qui tanta Christi erga te beneficia uides? Exclama cum prophe- ta: Quid retribuam domino pro omnibus quae retribuit mihi? Et si non habes quod retribuas, accipe ab eo quod illi offeras. Et dic cum prophe- ta: Calicem salutaris accipiam, & nomen domini intocabo.

INDE VENTURVS EST IUDICARE VIVOS ET MORTVOS.

Symbolum apostolicum duos Christi aduentus commemorat. Alie- rum, quo descendens de coelis, humilis uenit, ut per mortem & sangui- nem suum captiuos redimeret, perditos repararet ac seruaret, de quo di- ctum est prius. Alterum quo ueniet conuenientissimo tempore ac die, quem nobis ignotum esse uoluit in gloria patris, iudicaturus uiuos & mortuos. Quos ambos aduentus in scripturis caute distinguere necessa- riu est. Rediurus est autem in ea forma qua ascendit, attestantibus idipsum quum ascenderet, angelis, ac dicentibus: Viri Galilei, quid statis aspicien-

est in coelū: Hic est Iesus, qui assumptus est a uobis in coelum, sic ueniet quemadmodum uidistis eum euntem in coelum, Humana quidem specie conspicuus, sed iam immortalitatis gloria refulgens.

Iudicabit autem uiuos & mortuos, id est, feret sententiam, & de uiuis, qui tum adhuc in aduētu suo supererunt, & de mortuis, nimirum omnibus, quotquot ab Adam usque in eum diem defuncti erunt, tum subito reuētaris, quemadmodum diuus Paulus ait: Quod nos qui uiuimus, qui residui sumus in aduentu domini, non praeueniemus eos qui dormierunt. Oportet enim nos omnes sisti ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria operis sui, prout gessit, siue bona, siue mala. Pater enim omne iudicium dedit filio. Nec tantum homines, sed & angeli boni, ac demones impii coram eo sistentur, Iesumque praesentem intuebuntur, pii ad solatium, impii ad terrorem. Qui hic iniuste pro nobis iudicari cōdemnarique sustinuit, illic iudicabit orbem uniuersum, redditurus cuique secundum opera sua. Et haec forma iudicii, quum uenerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tum sedebit super sedem maiestatis suae, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab haedis, & statuet oues quidem a dextris suis, haedos autem a sinistris. Tunc dicit rex his qui a dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, possidete paratum uobis regnum a constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirmus, & uisitastis me: in carcere eram, & uenistis ad me. Et quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc & rex his qui a sinistris eius erunt, dicit: Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare: sitiui, & non dedistis mihi potum: hospes eram & non collegistis me: nudus, & non operuistis me: infirmus, & in carcere eram, & non uisitastis me. Et quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis. Quae uerba diligenter recolenda sunt, quibus docetur Christianus, se ex fide illa mortua, quam nulla comitantur fidei & dilectionis opera, haud saluandum. Quin adeo charitatis ac misericordiae opera (sine quibus nemo uere fidelis seu Christianus. censei potest) requiri, ut de caeteris pene omnibus sileatur. Qui enim dilectionem habet, omnia habet. Plenitudo enim legis, dilectio est. Et finis praeepti, charitas est, de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta. Nam etsi quisque per fidem absque meritis propriis, ex impio fiat iustus. Interim tamen manifestum est, fidem sine operibus fidei non prodesse ad salutem, in eo qui tempus habet operandi.

Caeterum totum hoc iudicium non humano more, sed in momento punctoque temporis geretur, & tamen uerissime geretur. Nec enim opus est morosa discussione, quando patebunt omnia cordium arcana,

Iudicium extremum.
Au. de sym.
ad catechu.
lib. 2. cap. 2.

Roma. 16.
Iohan. 15.

Forma iudicii.
Matth. 25.

Matth. 25.

Fides mortua non sufficit ad salutem.
Plenitudo legis dilectio.
Roman. 13.

Timoth. 6.

Augusti.

Iudicium extremum in momento geretur.

Rom. 2.

quando sua quędam iudicabit conscientia, sicut Apostolus ait: Testimonium illis reddente conscientia ipsorum, ac inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die, quum iudicabit deus occulta hominum. Corpora quoque tunc ad immortalitatem immutata, non occupabunt (quemadmodum nunc) spacium loci, iuxta triplicem dimensionem, longi, lati, & profundi, ut nemo demirari debeat, ubi sistendi sunt omnes homines, qui tot annorum millibus ab orbe condito fuerunt, & tamen erunt uersuti in eadem corpora, quemadmodum circa articulum Resurrectionis mortuorum latius dicitur. Quod autem scriptura ita loquitur, perinde atque humano more iudicium hoc extremum peragendum sit, more suo facit, attemperans sermonem ad humanum captum, obiectandans tarditati nostrę.

Rediturus propter nos, & cur.

CRedimus autem Christum propter nos uenturum iudicare uiuos & mortuos, ut pios a corporali morte ac alijs omnibus angustijs liberatos, in regnum suum coeleste, ubi perpetuo cum eo erimus, subuehat. Impios uero debitis poenis afflictor, quemadmodum ipse dixit: Et ibunt hi, nimirum impii, in ignem æternum. Iusti autem in uitam æternam. Idem beatissimus apostolus ait: Qui reddit unicuique secundum opera sua, his quidem quę secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quærētibus uitam æternam. His autem qui sunt ex cõtentione, & qui nõ acquiescunt ueritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angustia in oem animam hoĩs operantis malum, Iudæi primū & Græci. Nõ enim est personarum acceptio apud deum. Proindeque oēs pii hunc aduentum cum summo desiderio morantur, expectantes beatam spem & aduentum glorię magni dei & saluatoris nostri Iesu Christi, semper orantes, ut deus pacis sanctificet eos per uiam, ut integer spiritus eorum & anima & corpus sine querela in aduentum dñi nostri Iesu Christi cõseruetur, scientes quia fidelis est qui uocauit eos, qui etiam faciet. Diligentibus enim aduentum eius, magna repromittitur beatitudo, quemadmodum Pauli testimonio cõprobatur: De cetero (inquit) repõsita est mihi corona iustitię, quã reddet mihi dñs iustus iudex in illa die, non solum autem mihi, sed & his, qui diligunt aduentum domini.

1. Thess. 4.
Matth. 25.
Rom. 2.

Acto. 10.
Ti. 2.

2. Thess. 1.

2. Timo. 4.

Cur dies aduentus dñi nobis ignotus.

Voluit autem, dominus hunc diem aduentus sui nobis esse ignotum, ad excitandum nos, quo semper in officio & ea, qua uocati sumus uocatione, parati inueniamur. Proindeque apud Marcum dominus ita Euangelium suum claudit: Videte, & uigilate, & orate. nescitis enim quando tempus sit, sicut homo qui peregre profectus, reliquit domum suam & dedit seruis suis potestatem cuiusque operis, & ianitori pręcepit, ut uigilet: Vigilate ergo, nescitis enim quando dominus domus ueniat, sero, an media nocte, an gallicantu, an mane, ne quum uenerit repente, inueniat uos dormientes. Quod autem uobis dico, omnibus dico. Vigilate. Vigilemus ergo, & oremus, quia breuis est & incerta ista uita, & nescimus tempus, quando uenturus est dominus,

Marc. 13.

Aug. in Sym.

Subsequitur tertia symboli pars, quæ Spiritui sancto tribuitur, in primis declarans eius diuinam naturam, quam habet cum patre, filioq; communem, salua distinctione proprietatis personarum, subinde dilucidè exprimens, quæ sit per Spiritum sanctum in Christi corpore, quod est ecclesia, gubernatio.

Spiritus interdum pro flatu spiritus aerei accipitur, re inconstanti, uo subili & instabili, secundum quam appellationem non oportet aliquid similè imaginari de Spiritu sancto. Sed frequentius in scripturis, generali uocabulo, spiritus dicitur, quicquid incorporeum est. Sic in Euangelio dicitur: Spiritus est deus, quod omnibus personis iuxta diuinam naturam commune est. Sic & angeli Spiritus dicuntur, sic & animus hominis spiritus appellatur, sed ratione incomparabiliter crassiore. Peculiari autem appellatione in scripturis sanctis, tertia in diuinis persona. Spiritus sanctus nuncupatur.

CREDO, &c. In exordio nostræ expositionis diximus, summam apostolici symboli tribus uerbis contineri, nimirum, Credo in deum. Cætera enim quæ sequuntur, tres unius eiusdemq; deitatis personas, personarumq; proprietates exponunt. quare si solius diuinitatis ratio habeatur, unico contextu dicemus, Credo in deum patrem, filium, & Spiritum sanctum, quemadmodum Athanasius in suo symbolo docet, fidem hanc esse catholicam, ut unum deum in trinitate, & trinitatem in unitate ueneremus. in qua nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus, sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt & coæquales. Illa ergo omnia, quæ de Christo, post articulum. Et in Iesum Christum filium eius, unicum dominum nostrum, media intercedunt, ad incarnationis & passionis eius mysterium pertinent. In quibus tamen, de spiritu sancto, non siletur, Sed ut una eademq; in trinitate diuinitas doceatur, subnectitur tertia symboli pars, qua principio dicimus.

CREDO IN SPIRITUM SANCTUM. Diligenter enim hic retinenda est præpositio, **IN**, quæ manifeste declarat Spiritum sanctum deum esse patri filioq; coæqualem. Nam in quis personas pariter creditur; eisdem necesse est coæquales, atque unum deum esse. Nemo enim in creaturam ullam eredit, hoc est, summam fiduciam collocat, sed in unico soloq; deo, sicut scriptum est: Audi Israel, dominus deus tuus unus est. Interrogati ergo de patre, an pater deus sit? Respondemus, deus est. Interrogati de filio, eodem modo, quia deus est interrogati deniq; de Spiritu sancto, pariter dicimus, quia deus est. Non tamen tres dii, sed unus est deus, de quo meminit scriptura: Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi honor & gloria in secula seculorum, Amen. Quæquam autem omnium terribilissimum sit, in rebus creatis, nullam reperiri posse conuenientè similitudinem, per quam uel tenuiter hæc trinitas personarum

Tertiz partis symboli diuisio.
1. Corin. 12.

Spūs varie accipitur.

1 Psal. 148.

2 Iohan. 4.

Psal. 103.

Hebræ. 1.

3. Rom. 8.

1. Corin. 2.

Summa symboli.

Cy. in sym.

Athanasius.

Præp. in.

Spūs. deus.

Aug. in 10.

han. cap. 14.

Deute. 6.

Matth. 22.

Marci. 12.

Lucæ. 10.

Aug. de fide

& sym. ca. 19.

Roma. 11.

IN SYMBOLUM APOSTOLORUM

In unitate deitatis intelligi possit. Quæ enim ratio, aut quæ similitudo incomprehensibili & ineffabili deo comparari potest? quemadmodum quoque supra meminimus. Tameñ, cum uenia diuinae maiestatis. Sequitur diuum Augustinum, ad iuuandam infirmitatem nostram, aliquam afferemus similitudinem, in ea re creata, in qua deus noster, in scripturis apparuisse dicitur, nempe igni. In igne tria conspiciamus, lumen ignis, splendorem, & calorem, & quum sint tria, unum lumen est, simul exurgunt, simulque consistunt, nec ignis præcedit splendorem, nec splendor calorem, & hæc non confuse unum sunt, simul operantur, & inseparabiliter operantur, aliud igni tribuitur, aliud splendori, aliud calori. Nam quum ad ignem refers uisionem, ibi operatur, & splendor, & calor, & quum ad splendorem refers illuminationem, simul operatur & ignis & calor: & quum ad calorem refers calefactionem, simul operatur ignis & calor & splendor. Ita quod dicitur, quod deus fecerit mundum, intelligimus patrem, ex quo omnia, per filium, per quem omnia, in Spiritu sancto, in quo omnia, mundum condidisse. Et quum dicimus, filium pro nobis incarnatum & passum, intelligimus incarnationem & passionem filii, operatum fuisse & patrem & filium & Spiritum sanctum: quemadmodum superius quoque meminimus. Et quum peccatorum remissio tribuitur Spiritui sancto, intelligimus totam trinitatem hoc donum inseparabiliter operari. Hoc ob omnino rudes dixerimus. Nam illud mysterium, quod est ineffabile & incomprehensibile, nec uerbis angelicis explicari potest, quanto minus humanis: propterea temere nihil de inuisibilibus affirmemus tanquam scientes, sed tantumquam credentes, quoniam non nisi mundo corde uideri possunt, Idque non aliter in hac uita quam ex parte tantum & in ænigmatæ.

Simpliciter ergo credenda est hæc personarum æqualitas. Nam quid deo manifestius: quod saluator in Euangelio ait: Baptizantes eos in nomine patris, & filii, & Spiritus sancti, Hic enim tres personas recenset, quibus tribuit parem potentiam, uirtutem & honorem remissionis peccatorum, & regenerationis nostræ, per baptismum. Et ut euidentius symbolum, quod in missa canitur, æqualitatem Spiritus sancti in diuinitate cum cæteris personis indicaret, addidit quasdam uoces de Spiritu sancto, appellans illum dominum, & uiuificantem, qui ex patre filioque procedat, qui cum patre & filio simul adoretur & conglorificetur, qui loquutus sit per prophetas.

SPIRITUM SANCTUM, Sanctum appellauit, quia unicus est spiritus, natura sanctus, ex se omnia sanctificans, quæ sancta sunt, appellatus propterea a Paulo Spiritus sanctificationis. Angelorum quidem & hominum plurimum spiritus. Sancti quoque dicuntur, at non sanctificantes, sed sanctificati per spiritum creatorem. Sanctus quoque spiritus nuncupatur, ad discretionem aliorum spirituum. Nam in scripturis legitur, Saui fuisse spiritum a domino malum, & spiritum mendacem in ore prophetarum,

Aut. de sym.
ad catechu.
lib. 1. cap. 9.
Exod. 3. 13.

Trinitas inseparabiliter operatur.
Gene. 1.

Roma. 11.

Mysterium trinitatis incomprehensibile est angelis.

3. Reg. 9.
Aug. de fide & sym. ca. 9.
Matth. 5.
1. Corin. 13.
Personarum æqualitas.
Matth. 24.

Symbolum const.

Unicus spiritus natura sanctus
Roma. 1.

1. Reg. 18.
3. Reg. 22.

varum, Spiritum uertiginis, spiritum phantomaticum, spiritum fornicationis, spiritum nequam, spiritum inmundum, spiritum huius mundi, spiritum Satanae, spiritum tumidum & elatum. His omnibus Spiritus sanctus contrarius est, eiciens eos. Nam dispellit omnem maliciam, pro ferocibus mitis reddit, deducit in omnem ueritatem, reuelat scripturae mysteria, per fidem purificat corda, largitur ueram charitatem, quae non cogitat malum, nec operatur perperam, inspirat huius mundi contemptum, eximit ab omni consortio Satanae, & subiectos reddit deo, qui a Spiritu dei est, & Spiritus Christi, a patre filioque procedens. A patre quidem, attestante scriptura. Qui (inquit Christus) a patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et iterum. Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. A filio uero, quum Euangelium dicit, Quod filius post resurrectionem mittens discipulos suos, predicare Euangelium, insufflauit in faciem ipsorum & dixit, Accipite spiritum sanctum. Et Apostolus ait. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius.

Habet autem Spiritus sanctus in scripturis diuersa nomina, secundum diuersas operationes. Dignus dei dicitur, in quo Christus eiciebat demonia. Spiritus paracletus, id est consolator, qui confirmat & consolatur nos in omni tribulatione nostra, semper aduocatus. Ipse enim postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id est, ad postulandum nos incitat & impellit. Spiritus reclusus, quod deducit nos in uiam rectam a terrenis affectibus, quibus inambulamus, nos purgans, & ad caelestia subuehans, a circuitu, in quo impii ambulant, reuocans, & in uiam rectam mandatum domini reducens. Spiritus principalis, quod confirmet nos, ut nullis perturbationibus a Christo separari ualeamus, nullis terroribus recedere, nullis cruciatibus infirmari. Spiritus bonus, quem dat deus penitentibus, diffundens charitatem in cordibus nostris. Spiritus adoptionis filiorum dei, in quo clamamus. Abba pater. Tribuitur autem in primis Spiritui sancto bonitas, quonia per ipsum fit remissio peccatorum & largitio donorum, quibus ornat animam abolutis peccatis. Idem charitas, quae per ignem amoris sui congregantur & conglutinantur fideles, sicut membra corporis nostri cohaerent inter se, beneficia animi, seu spiritus nostri.

Credimus ergo in Spiritum sanctum deum, cum patre & filio. Credimus quod in illo pater per Christum, & in Christo omnia operatur, omnia uiuificat ac fouet. Credimus quod hoc ducente & gubernante, per filium uenimus ad patrem, quod per hunc a deo patre cum filio agitemur, excitemur, uocemur, ac trahamur. Credimus quod ille per eam fidem, quae in Christum est, donetur, quod per eum inhabitantem, efficiamur templum dei, sicut dicit sanctus Paulus. Templum enim dei sanctum est, quod estis uos. Et iterum. Nescitis quia corpora uestra templum sunt Spiritus sancti, qui in uobis est, quem habetis a deo. Credimus quod hic est, qui conscientias nostras reas arguit de peccato. Cui enim dubium est, alium spiritum spiritu

1. Reg. 20.
Acto. 16.
Lucz. 11.
2. Corin. 12.
Prover. 16.
Lucz. 11.
Iohan. 15.
1. Corin. 12.
1. Corin. 13.
Iohan. 14. 15
Roma. 8.
Iohan. 15.
Matth. 10.
Iohan. 20.
Roma. 8. 1.
Spus sancti diuersa nomina in scripturis.
Lucz. 11.
Matth. 10.
Iohan. 15.
Acto. 1.
2. Corin. 12.
Roma. 8.
2. Corin. 13.
Psal. 50.
Roma. 8.
Lucz. 11.
Roma. 8.
Roma. 8.
Galz. 4.
Roma. 12.
1. Corin. 12.
Ephz. 4.
Quo in spiritu. 1. credend. 6.
10. 14. 15. 16.
Iohan. 3.
Roma. 8.
Acto. 11.
1. Corin. 3.
1. Corin. 6.
Iohan. 15.
Bernar. In sermo. diel penitentiae.

nostro iniquitate frigido, cum aduenisse, cum seruore accendit posset.
 tia. Neq; enim qui lethali crimine occubuit, seipsum rursus accendere
 potest, ut ad deum suum reuertatur, nisi accedat alius, hoc est, dei Spiritus.
 ipsum diiudicans. Credimus, q; hic Spiritus mortificet in nobis carnales
 concupiscentias, q; extinguat opera carnis, q; motus in nobis excitet, &
 fructus gignat spirituales. Est itaq; certissimum pignus uocationis nos-
 trae, qm̄ quom̄ sentimus opera eius in nobis, id est cōuersionem anima-
 rum nostrarū ad deum uiuentem, & cætera quæ diximus, ipse Spiritus
 reddit testimoniū spiritui nostro, q; sumus filii dei. Si aut̄ filii, & hæredes,
 hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi. Quo imbuti, cum fidu-
 cia clamamus. Abba pater. Nam qui hoc spiritu uacant, mundano spi-
 ritu imbuti, falso dicunt Christo. Domine dñe, quia hoc Spiritu carer̄,
 non facientes uoluntatem patris, nec fructus spiritus. proindeq; secun-
 dum Iohannis testimoniū, nemo Iesum appellat dñm, nisi in Spiritu
 sancto. Dñm enim Iesum appellare non potest quisq; qui se illi totū non
 cōmittit & subdit, quod sit Spiritus sancto. docente. Ergo fratres (ut di-
 uis Paulus inquit) debitores sumus, non carni, ut secundū carnē uiua-
 mus. Si enī secundū carnē uixeritis, moriemini. Si aut̄ spū, facta carnis
 mortificaueritis, uiuetis. Quicumq; enī spū dei agunt, hi sunt filii dei.

Nolo tamen, ut intelligas hanc motionē animi tui, esse ipsum spm̄
 sanctū, etsi in scripturis intendū sic nomen, nimirū q; sit gratia &
 opus Spiritus sancti ab eo proficiscens, quæ non substantia, sed accidēs
 in nobis est. Ad eum modū orat Paulus, ut hic spiritus integer perseue-
 ret in nobis, hoc est, Spiritus sancti gr̄a. Atq; huius gratiæ respectu, quā
 operatur Spiritus sanctus in cordibus fidelium, homo ex corpore, ani-
 mo, & Spiritu humano compositus, sæpenumero caro, carnalis seu ani-
 malis apud Paulum appellatur, quod quicumq; ex Spiritu sancto nō fue-
 rit renatus, mentem, rationem & uoluntatem carnalibus desideriis, ita
 obstitam teneat, ut regnum dei uiderē non possit.

SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM.

Hic sermonis uis mutatur. omittitur enim p̄positio. **I**N. Non enim
 dicit symbolum, Credo in sanctam ecclesiā, & cætera quæ sequi-
 tur, sicut superius dixit. Credo in deū patrē, Et in Iesum Christum filiū
 eius unicum, & in Spiritum sanctum, Sed tantum, Credo sanctam eccle-
 siam catholicam. i. credo ecclesiam a deo congregatam esse, non in san-
 ctam ecclesiam, ut in deum. Hac ergo p̄positionis syllaba, creator se-
 cernitur a creaturis, & diuina separantur ab humanis.

SANCTAM ECCLESIAM. Proximo articulo didicimus spm̄ omnia
 sanctificatē, hic ecclesiam audiamus ab illo sanctificatā. Ecclesia græ-
 ca uox est. ἀβὴ καὶ λην, quod ē euocari. Vnde ecclesia quasi euocata cō-
 cio. Fides enim (ut ait Paulus) ex auditu est, auditus autem per uerbum
 Christi. Qui ergo per uerbū Christi euocati sunt a simulachris mortuis
 ad deum

Sp̄s. mortifi-
 cat & uiuifi-
 cat.
 Gal. 5.

2. Corin. 5.
 Ephe. 1.

Roma. 8.

Qui spiriti
 Christi non ha-
 bet, is frustra
 appellat deū
 1. Corin. 15.

Roma. 8.

Aug. de tri.
 lib. 5. cap. 14.

1. Thess. 5.
 Aug. de fide
 & sym. c. 19.

1. Corin. 15.

Iohan. 3.

Cyp. in sym.

Credim' sc̄m
 ecclesiā nōn
 in ecclesiam.

Ecclesia quid
 significet.
 Roma. 11.

ad deum unum, ab ignorantie tenebris ad lucem Christianae veritatis, & obtemperarunt, ecclesia Christi dicuntur. Ecclesia aut duplex est, militans & triumphans, utraq; complectit hic articulus. Triumphans est coetus ille beatorum animarum cum Christo regnantium, qui & de mundo & diabolo triumphavit, & regnat cum Christo securus in aeternum, quem Apocalypsis describit. Hi (inquit) sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni, & ideo sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius, & qui sedet in throno, habitabit super illos, non esurient, necq; sitiet amplius, nec cadet super illos sol neq; ullus aestus, quoniam agnus qui in medio throni est reget illos, & deducet eos ad fontes aquarum, & absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

VT ad Ecclesiam militarem ueniamus, haec bifariam considerat. Primum strictius, quatenus dicimus eos esse in Ecclesia, qui ita sunt in domo dei, ut & ipsi sint domus dei, seu templum Spiritus sancti, qui constituitur ut bene illam beatam Hierusalem de caelo descendente, a deo paratam, constructam omnis ex lapidibus, de quibus dixit Apostolus: Multi unum corpus sumus in Christo Iesu, quos & alibi uocat populum emundatum ab omni iniquitate, acceptabilem deo, sectatorum honorum operum, Ecclesia uero eadem accepta soli deo nota est, quemadmodum idem Apostolus ait, Cognouit dominus qui sunt eius. Verum ad eam modum non oportet accipere Ecclesiam uocabulum, ubi uel Christus de audienda Ecclesia capit, uel Patres post Apostolos de auctoritate Ecclesiae differunt. hanc enim quae addenda est, & cuius auctoritas sequenda, nobis cognoscibile atq; adeo utilis esse oportet. Secundo ergo Ecclesia considerat, ut complectit omnes qui habent communionem professionis fidei, doctrinae, & sacrosanctae secundum catholicam & apostolicam traditionem. ad hunc modum, nimirum quod ad eam societatem attinet, tam boni quam mali, per quosdam colligantiam eiusdemmodi professionis ac exterioris participationis sacramentorum, sunt in Ecclesia dei, mali tamen non secus, quam palca est in frumento. Et quemadmodum humano corpori, plerumque adherent membra, aut mortua, aut arida, aut putrida, aut languida, quae nonnunquam resecanda uentunt, nec cetera membra horum contagioe inficiantur, interdum toleranda, ne forte, si abscindantur, totum corpus in periculum ueniat, quae etsi membris uicinis in uitali spiritu non communicent, colligantia tamen quadam uicinis adherent, proindeq; adhuc corporis membra dicuntur & corporis esse partes. Ita de Ecclesia, ad hunc modum accepta sentiendum est, ut sit populus in unam professionem fidei, & communionem sacramentorum uocatus, cohaerens saltem secundum unitatem professionis, & uisibilem quandam Christianae fidei formam. In qua coetura & bonos & malos dicimus esse permixtos, qui etsi non sint colligati omnes unitate spiritus, & uinculo charitatis, colligati tamen sunt secundum unionem, uicinis signaculi fidei, & corporaliter coeuncti, secundum uisibilem pietatis sacramenta, quauis nonnulli sint et eos

1. Petri. 2.
Ecclesia duplex. Aug. in enchir. 1. 17.
Apoca. 7.

Militem bifariam considerat. Aug. de fide a Petri. It. li. 7. p. 1. Donatistas. Apoca. 2. 1. Corin. 12. Romia. 12. Ephes. 4. Tit. 2. 2. Timothe. 2.

Ecclesia uisibilis.

Aug. de fide ad Pet. ca. 4. 5.

Boni & mali in Ecclesia quomodo. Matth. 13.

1. Corin. 5.

1. Timoth. 3. sint impij, peccatores, auari, fornicatores, & id genus homines, secundum
exteriorem fidei, professionem, formam quidem pietatis habentes, que
tatem tamen eius abnegantes.

Quil ab ec-
clesia sint ex-
clusi.

1. Corin. 5.
1. Iohan. 2.
Iohan. 2.
Aug. lib. 7.
gra Donat.

Discrimē iter
exclusos ab
ecclesia, & in-
ter peccato-
res nōdum
refectos.

1. Corin. 5.

Paulus exco-
municat fra-
tre incastrū.

1. Iohan. 2.
Iohano. epi.

cū hareticis
nō commu-
nicandum.
Timo. 1.

Iohan. 13.

AD hunc modum accipientes ecclesiam, excludimus ab ea, tum ex-
communicatos, tum hæreticos, schismaticos item & paganos. Ex-
communicatos quidem, & publico ecclesie iudicio, ab exteriori eccle-
siae consortio, donec resipiscant, separari sinit. Hæreticos autē & schimati-
cos, quod sua sponte de ecclesia exierint, deseruerintque eandem & contem-
nentes, & proscindentes, & persequentes. Paganos utro, quod ecclesia us-
luti in qua nec sint nec unquam fuerint, nulla ex parte agnoscant, secun-
dum nullam, ne exteriorem quidem, & visibilem formam religionis, & sa-
cramentorum, ecclesie unquam adscripti seu coagulati. Nec dubitū est, ma-
gnū discrimen esse inter hos, quos a consortio ecclesie, penitus seclō-
damus, & illos quos certa ratione uti membra, licet in hostia, ab ecclesia
uniōne non repellimus. Nam gētes, itidē manifestos hæreticos, schima-
ticos & excommunicatos, quavis ecclesie membris cohabitent, & seculū
dum exteriorem politiam, cum ecclesie membris, conuertuntur, nemō
tamen eos ecclesie membra dixerit, quod secus est hinc Christianis, quavis
publice peccantibus, ab ecclesie rāmen consortio nōdum refectis, licet
pruris id apertissime docentibus, Paulus Apostolus ad Corinthiorū ec-
clesiam scribens, culper ipsos, quos audiretur inter eos fornicatio, talis
qualis nec inter gentes, & statim apertū discrimen facit inter fornicat-
orios & sceleratos fratres, ac fornicarios ac sceleratos huius mundi, quod
illos uti membra contagiosa tolli ac segregari, & ut scilicet utrumque
ac nequitia, consummum massā, expungatū dubeat, donec resipuerint, quō-
admodum ipse illic incestum fratrem excommunicat ac Sarabā in inter-
itum carnis tradit, ut spiritus eius saluus fiat in die dñi, non collectus aut
tam, nec segregaret, nisi cum intus in ecclesia iussu faceret. At hos, nem-
pe fornicarios ac sceleratos huius mundi, itidē penitus foris esse di-
cit, & eos ad suum iudiciū nō pertinere. Quid enim mirū (inquit) de his
qui foris sunt, iudicare? Nōne de his qui intus sunt, uos iudicatis? nā eos
qui foris sunt, deus iudicabit. Auferite ergo (ut subdit) malum ex nobis,
ipsis. Hæretici ergo ac schismatici manifesti, non intus, sed foris esse di-
cuntur, ut qui secundum uerbum Apostoli recesserint, & nō per manen-
tine in doctrina Christi, qui ex nobis prodierunt, sed non erāt ex nobis,
nam si fuissent ex nobis, permāsisset utique nobiscum, quibus ne uel aue-
dicamus, uel hospitium præbeamus, idcirco Apostolus uetat, ac Paulus hæ-
reticum hominem post unam & secundā correptionem deuitari præci-
pit, quod subuersus sit qui eiusmodi est, & delinquat, quom fit pprio iu-
dicio condemnatus. Quod si (ut omnes solent Hæretici) se ecclesie mē-
brum esse simulet, statim ut innotuerit, de ecclesia exulle, ac palmite ase-
factum esse, ecclesiastico sacculo reiciendus est, ne nini officiat.

Et ne

ET ne quis hoc discrimen uanum esse putet, sed intelligat Christianos, uitae licet non satis inculpatae carnaliter uiuentes, atq; adeo lethalibus criminibus contaminatos (modo tamen pacem integram tum quod ad fidei professionem ac doctrinam, tum quod ad sacramentorum participationem attinet, cum membris uicinis retineant) ad praedictum modum in ecclesia esse. Christus ecclesiam suam, aream uocat, quae continet & paleam & triticum, Semetipsum quoque seminatum in agro, in quo quum superfeminatur lolium, succrescunt simul zizania & triticum. Saenam item in mare missam, atq; ex omni genere piscium congregantem, malosque pisces simul cum bonis permixtos habentem. Iridem uinea, in qua sunt palmites, non tantum uuas, sed & labruscas facientes. Regnum etiam caelorum appellat ecclesiam, quod consistit decem uirginibus, quinque prudentibus, & quinque fatuis. Denique, quemadmodum in arca Noe animalia munda erant simul cum immundis. Ita & in ecclesia, quamdiu in hoc mundi pelago iactatur, bonos habebimus & malos.

Malos suo modo in ecclesia esse comprobatur.

Matth. 30
Luc. 30
Matth. 13.

Matth. 20.
Iohan. 15.
Matth. 13.

Gene. 70

HAec autem nosse oportet omnem Christianum ne existimet ecclesiam propter malorum permissionem delendam, & aliam quarendam. Verum in omnibus (ut Augustinus ait) tenenda est beatissimi Cypriani plenissima charitatis pietatisque lenientia, dicentis. Quamquam in ecclesia uideamus esse zizania, non tamen debet perturbari aut fides, aut charitas nostra, neque de ecclesia recedere debemus ob id, quod zizania in ecclesia esse cernimus, quin potius ubi uidemus ecclesiam opprimi per impios, hic fidei articulus, quem tractamus, nos confirmabit, ne desperemus, sed sciamus ecclesiam esse permanuram, & nauiculam iactandam quidem, sed non submergendam.

Cypria. ad Max.

Aug. contra Cresco. gratia. ca. 31.

Matth. 16.

Matth. 14.

Secundo, ut intelligamus non extenuandam ecclesiae auctoritatem, multo minus ab ecclesia recedendum ob id, quod interdum cathedram occupent Pontifices uitae non satis inculpatae, aut quod in ecclesia praesidere conspiciamus criminosos, modo tamen per legitimam ordinationem ius & potestatem ministerii acceperint, & in communionem permanserint. Siquidem eum, qui semetipsum constituerit Episcopum, nemini succedens, nemine legitima ordinatione episcopatum dante, quantumlibet sub se congreget multitudinem populi, & dicat se seruire ac docere quatuor dei Euangelia, apostolicam scripturam, & fidem & charitatem cum ceteris ecclesiis, non posse tamen ecclesiae membrum esse, palam est. Ecclesiae ergo ordinem auctoritatemque ob malos tantummodo mores ministrorum labefactare, plane schismaticum est. Nam et si tales ecclesiae ministri, iustam ducentes improbatam, spiritu careant, quo ipsi sancti sint & iusti. Quamdiu tamen ecclesiae membra sunt, & ab ecclesia tolerantur Spiritum sanctum, qui Christi & ecclesiae ministeriis, quae per eos aguntur, assistit, habent, per quem in ecclesia peccata remittunt, ac sacramenta efficaciter impertuntur. Neque enim ideo non sunt efficacia sacramen-

Ob malos potestates non extenuanda ecclesiae auctoritas.

Irenaeus contra haeres. lib. 4. ca. 4. 3. 61.

Tertul. de praescript. haeres. Cypri.

Sacra efficaciter conferuntur per malos ministros

ta, quæ per malos tractantur. Omnia enim sacramenta, licet indignè tractantibus obfint, profunt tamen per eos dignè fumantibus. In ministris enim, quatenus ministri sunt, non attendimus meritum diuersitatem, sed tantum uirtutem ac potestatem eius, cuius munere funguntur, Non enim pendunt sacramenta ex dignitate ministrorum, sed ex mandato & ordinatione diuina. Clamat contra Corinthios Paulus, quæstimator baptisimi gratiam a ministris, dicentes. Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego uero Cepha, ego uero Christi, quasi diuisus eēt Christus, uel Paulus, uel Apollo pro ipsis crucifixi, aut in nomine Pauli, & ad potius Christi baptizati eēt. Proindeq; grauitè arguit eos, ut schismatis reos, dicens, Quomodo sit inter uos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundū hominem ambulatis? Quid enim Apollo? quid uero est Paulus? Ministri eius, cui credidistis. Ego quidem plantati, Apollo rigauit, sed qui incrementum dat, deus. Itaq; neq; qui plantat, est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat, deus.

Hac de re, multæ insignes in scripturis sententiæ extant. In Euangelio Iohannis legimus Baptistæ testimonium. Qui (inquit) misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem uideris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Similiter apud cæteros Euangelistas. Ego baptizo uos aqua, ille autem baptizabit uos in spiritu sancto. Docet idem aperta Christi sententia, honorem etiam deferens Iudeorum cathedræ, in qua tamen impii sedebat. Super cathedram (inquit) Moysi sederunt Scribæ & Pharisei, quæcunq; dixerint, facite. Et iterum, Vade & ostende te sacerdoti. Itidem alibi. Ite & ostendite uos sacerdotibus. Et quid apertius, eo quo ait: Qui uos audit, me audit; qui uos spernit, me spernit. Vbi ministerii authoritatem a ministris in se trāsfert. Baptizatus ergo ab immundo sacerdote nihil sanctius mundatur, non ab immundo, sed a Christo qui intus baptizat in homine, in quem oportet totam spem ponere. Maledictus enim, qui confidit in homine.

Tertio, hæc nosse oportuit, ut sciamus malos in ecclesia dei præsentium mores, non tanti æstimandos, ut nos dubitare faciât, ubi nam sit ecclesia Christi, quod hac tēpestate multis usuuenit, qui fluctuât ab omni uento doctrinæ, a nobis recedentes, & in angulum aliquem se recipientes, dicere incipiunt. Ecce hic Christus, ecce illic. Sic enim fieri nõ oportuit. Notas & signa habemus longe certissima, quæ nos de ecclesia, ubinam sit, dubitare nõ sinunt. Principio nemo negat, in ecclesia synceram doctrinam, euangelicam & apostolicam esse oportere. Et hæc præcipuam esse ecclesiæ notam, iuxta illud. Oues meæ tunc meam audiunt, & quod est apud Paulum. Si quis prædicauerit aliud Euangelium, anathema sit. Sed hæc nota non statim defendet nos ab hæreticis. Nam & ipsi iactant se Christianum habere nomen, & apud se solos esse Christi fidem,

Vis factio,
ex ordinatio
ne dei.
1. Corin. 1.

1. Corin. 3.

Iohan. 1.

Matth. 3.
Marci. 1.
Lucæ. 3.

Matth. 14.
Matth. 8.
Lucæ. 17.
Lucæ. 10.

Ephe. 4.

Matth. 37.
Marci. 13.
Lucæ. 17.
certissima si-
gna ecclesiæ
catholicæ.
Iohan. 10.
Galat. 1.

sti fidem, sacramenta, & scripturas, sed aut mentiuntur detorquentes scripturas, aut grauius falluntur. Nam & Cyprianus ait. Scripturas si seruent, ecclesiam Christi cognoscerent, & in ea permanent. Quærenda est enim ecclesia in scripturis sacris, ubi manifeste cognoscitur, quibus designatur ipsa ab Hierusalem incipiens crescere, & inde per apostolos diffundi in omnes gentes, secundum seriem successionis, durans adhuc usque tempora. Quisquis ab hac ecclesia catholica fuerit separatus, quantumlibet se laudabiliter uiuere existimet, hoc solo scelere (quod a Christi unitate seiunctus est) non habebit uitam æternam, sed ira dei manet super eum. Quisquis autem, in hac ecclesia bene uixerit, nihil ei præiudicant aliena peccata, quia communio malorum non maculat aliquem communiōne sacramentorum, sed consensus factorum. Hæc est ergo sola religionis Christianæ machina, quæ cunctas hæreses semel abolet. Ipsa inquam concors doctrina, omnium sanctorum patrum, secundum suorum temporum successiones, concorditer reddentium testimonium uerbis Christi & Primitiue ecclesie consuetudini.

Quod ut paulo euidentius fiat, ex scripturis manifestum est, ecclesie colligantiam non tantum constare, aliquorum hominum consensu in una aliquam fidei professionem, sacramentorumque communionem, aut in eadem Euangelia, eademque canonicas scripturas, sed præter hæc, ordo in ecclesia retinendus est, ueluti quidam ecclesie nexus, nõ quem humana præsumptio adinuenit, sed quem Christus instituit, qui in ecclesia sua omnia ordinatissima esse uoluit, singulaque membra suis officiis defungi, diuidens unicuique gratiam, prout uult, proindeque posuit ac dedit quosdam apostolos, quosdam autem prophetas, alios uero Euangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum, in operum ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionem filii dei in unum perfectum, in mensuram plenitudinis Christi. Et cur hoc necessarium fuerit, continuo addidit, dicens, ut iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni uerbo doctrinæ in nequitia hominum. Officia ergo Christus in ecclesia discreuit, non pariter membris omnibus tribuens potestatem, sacerdotalem instituens functionem, cui annexit non humanam, sed plane diuinam potestatem, nempe prædicandi Euangelii, remittendi & retinendi peccata, dandi spiritum sanctum, claudendi & aperiendi regnum cælorum, conficiendi corpus & sanguinem dominicum, ac cætera sacramenta ecclesie ministrandi. Hanc potestatem collaturus Christus Apostolis, iam renatis ac spiritum sanctum habentibus, post resurrectionem insufflans dixit. Accipite spiritum sanctum, quorum remissis peccata, remittunt eis. Hanc insufflationem Augustinus ac cæteri patres, peculiare gratiæ ac potestatem interpretantur, quæ per traditio-

Cyprianus.

Augu. ad chr
cels. epi. 150.
ad Donatist.
epist. 160.
Luca. 4.

Concessio pa
træ legitima.

Colligantia
ecclesie quis
bus cõstet.
Ordo eccle
siaz nexus.
1. Corin. 12.
& p̄ph. 4.

Christus in ec
clesia discre
uit officia,
Marci. 1.

Luca. 11.
1. Corin. 4.

Iohan. 20.
Matth. 18.

Angustinus. nem infunditur baptizatis, quū per manus impositionem ritē ordinan-
 a Timo. 4. tur, de qua dicit Apostolus ad Timotheum. Noli negligere gratiam dei,
 Mith. 10. quæ in te est per impositionē manūū psbyteri. Visibili ergo ordinatiōe
 Warci. 36. per Christū instituta, per Apostolos den facta, & in inos cōtinua successiōe
 Lucz. 9. 10. per Christū instituta, per Apostolos den facta, & in inos cōtinua successiōe
 A Ro. 14. nis serie deducta, ad retinendā ecclesiæ unitatē quā maxime opus erat.

Nam nunquam schismatum fuisset finis, nisi Christus non tantum
 Iohan. 10. inuisibili, sed & uisibili iussione ac sacramento, Apostolos suos mī
 Marci ult. sisset, dicens. Sicut me misit uiuens pater, & ego mitto uos. Et iterū. Eun-
 tes in mundum uniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, ba-
 Matth. VII. ptizantes eos, in nomine patris & filii & spiritus sancti, docentes eos oīa
 Romz. 10. seruari quæcunq; præcepi uobis. Quomodo enim prædicabūt, nisi uer-
 tantur, ut Apostolus ait. Non enim ruto ulli hominum creditur se inui-
 A Ro. 13. sibiliter missum aut a deo unctum esse dicēti. Quum & Paulus Aposto-
 Tit. I. lus & Barnabas uisibili sacramento segregandi crant apostolica autho-
 ritate ad ecclesiastica ministeria. Et Paulus Titum officii cōmonens ait.
 Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, & constitu-
 as per ciuitates psbyteros, sicut & ego disposui tibi. Quærenda est ergo
 ecclēsi a apud eos, apud quos est cōcors doctrina, & legitima episcoporū
 successio, ab apostolorū temporibus adhæc usq; tempora deducta.

Qvod patres apertissime docēt, & in primis Irenæus uetustissimus
 episcopus, qui non multo post Apostolorum tēpora floruit, hanc
 sententiam passim inculcat. Nam lib. iiii. aduers. hæres. cap. iiii.
 sic habet. Agnitio uera (nimirum ecclesiæ) est apostolorum doctrina, &
 antiquus ecclesiæ status, in uniuerso mūdō, & caractere corporis Chri-
 sti, secundum successiones episcoporū, quibus illi eam quæ in unoquoq;
 loco est, ecclesiā tradiderunt, quæ peruenit usq; ad nos custodita. Et post
 pauca. Et præcipuum dilectionis munus, (subaudi, ecclesia habet) quod
 est preciosius q̄ agnitio, gloriosius autem q̄ prophetia, omnibus aut̄ cha-
 rismatibus supereminēs, & eiusdem libri ca. xly. (ubi refert se audisse pre-
 sbyterum, qui audierat ab his qui Apostolos uiderant) ait. Vbi igit̄ cha-
 rismata domini sunt posita, ibi discere oportet ueritatem, apud quos est
 ea, quæ est ab apostolis ecclesiæ successio, quod hinc cōfirmat, quia po-
 suit deus primo in ecclesia Apostolos, &c. Eandē sententiā lib. iij. cap. i.
 ii. iiii. & v. aduersus hæreticos grauissime ac luculentissime defendit,
 uindicans authoritatē & traditionem ecclesiæ, quæ ab Apostolis p̄ suc-
 cessionem psbyterorū custoditur, perueniēs usq; ad nos. Et eiusdē astru-
 ens unitatē. Plenissima (inquit) est hæc ostētio, unā & eandē uiuificatri-
 cem fidem esse, quæ in ecclesia ab Apostolis usq; nunc sit conseruata, &
 tradita in ueritate. Et ne quis putaret solius fidei successiōē sufficere, li.
 iij. cap. xliij. ait. His tantum psbyteris obediendū, qui successiōem ha-
 bent ab Apostolis, qui cū episcopatus successiōe, charissima ueritatis cer-
 tum secundū placitum patris acceperunt. Reliquos q̄ absistunt a prin-
 cipali

cipali successione, & quocumq; loco colligunt, suspectos hñdos, uel quasi hæreticos & malæ sententiæ, uel quasi scindentes & relaxos & sibi placentes, aut rursus ut hypocritas q̄sitis gratia & uanæ gloriæ hoc operantes, qui omnes a ueritate decidunt. Et hæretici quidem (ut subdit) alienū ignem offerentes ad altare dei, idest alienas doctrinas, a coelesti igne cōburentur, quemadmodum Nadab & Abiu, & qui exurgunt contra ueritatem, & alios adhortantur aduersus ecclesiam dei, remanent apud inferos, uoragine terræ absorpti, quemadmodum qui circa Chore Dathā, & Abiron. Qui autem scindunt & separant unitatem ecclesiæ, eandem quam Hieroboam, pœnam percipiunt a deo. Hæc ille. Cui reliqui sancti patres uno ore omnes assentiuntur ac subscribunt. In primis autem Tertullianus libro de præscriptionibus hæreticorum, ubi docet, episcopum principalem in unaquaq; ecclesia, habuisse authorem, uel Aposto'um, a quo ius & potestatem sacerdotii acceperit. Itidem Cyprianus passim, ex professo uero in epistola ad Antonianum: Eos docet esse schismaticos, qui se præpositos constituunt sine ulla ordinationis lege, qui, nemine episcopatum dante, episcopi sibi nomen assumunt. Cui Hieronymus accedit. Sine chrismate (inquit) & episcopi iussione, neq; p̄byter neq; diaconus ius habent baptizandi. Deniq; ut cæteros fileamus, diuus Augustinus clara uoce pronunciat, eos extra ecclesiam esse, qui relicto Episcopo dei, succedanea ordinatione præfidente, aut sibi metipsis aut semetipsos constituunt præpositos, primates, & episcopos.

Vbi in primis eos perstringit, qui et̄i ecclesiæ ordinariam potestatem uerbis orrent, tamen re ipsa confundunt, afferentes apud ecclesiam, hoc est, promiscuum populum, ius esse constituendi ministros, modo hi qui titulum habent ordinariæ potestatis, dare nolint. Interpretanturq; ecclesiam eam, quæ habet purum uerbū dei absq; omni alia nota. Ordinarios autem tum nolle dare dicunt, quum non statim dant, quos ipsi petunt homines reprobos circa fidem, quo hoc cōtendunt, ut plebs aliqua, male persuasa, se tantum purum dei uerbum habere, contemnat ecclesiasticam ordinationem, & ministros legitime constitutos pro suo arbitrato reiciat, & sibi metipsi cōstituat magistros, pruriētes auribus, & huc torquent scripturas, afferentes illud. Cauete a pseudopphetis. Et illud. Oues meæ uocem meam audiunt. Et hoc. Si quis aliud Euangelium prædicauerit, præterq̄ quod prædicatum est uobis, anathema sit. Imo non tantum scripturas torquent, sed & patres citant, in primis Cyprianum, quasi is plebi potestatem fecerit interpretandi scripturas, destituendi ac constituendi pro suo arbitrato ministros, quum tamen Cyprianus in eo quem citauimus loco, diuersam sententiā acerrime tucatur. Adferunt ergo, quod Cyprianus habet epist. iiii. ubi ait. Propter qd̄ plebs obsequens præceptis dominicis & deum metuēs, a peccatore p̄posito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere, qui

positos constituunt.
1. Timo. 3.
2. Timo. 6.

Numeri. 16.

1. Reg. 14.
Tertul. de p̄script. hære.

Cyp. in ep̄st. ad Antonia.

Hieronymus

Augustinus.

plebs nō habet potestatem pro suo arbitrato ministris ecclesie constituendi.

Iohan. 10.
Gala. 1.

Cyp. ep̄st. 4.
Obiectio.

Dilutio.

Osee. 3.

Matth. 23.
Marci. 13.
Lucæ. 21.Actor. 14.
Tit. 1.Sacerdotalis
p̄as etiã in
malis hono-
randa.Augustinus.
Quid agẽdũ
plebi, cui p̄se-
ctus est ma-
ius pastor.

ipsa maxime habeat potestatem, uel eligendi dignos sacerdotes, uel id-
gnos recusandi. Sed ipsi uidere non uolunt, hanc epistolam de hæresi Ari-
starchis Martiale & Basilide scriptam esse, Et in hoc scriptam esse, ut doce-
at, plena diligentia & exploratione sincera, oportere ad sacerdotiũ deli-
gi eos, quos deo constet fore acceptos, non tantum suffragio plebis (quã-
uis & plebem adhiberi conuenit ut p̄sente plebe, uel delegantur ma-
lorum crimina, uel bonorũ merita) sed legitima & iusta ordinatione ac-
cedente, nimirum sacerdotali autoritate, alioqui competet in plebem,
quod per Oseam dominus dixit. Sibi met regem constituerunt, & non
per me. Propterea (ut ibi subdit Cyprianus) de traditione diuina & apo-
stolica obseruatione seruadum est & tenendum, ut ad ordinationes ri-
te celebrandas, ad eam plebem, cui p̄positus ordinatur, episcopi eiusdem
prouinciæ proximi quicq; cõueniant. Et Episcopus eligatur plebe p̄-
sente. Et post pauca. Quãuis domini uoce p̄dictum sit, deficiente mun-
do, bona quoq; deficere, mala uero ac aduersa proficere. Non sic tamen,
quamuis nouissimis temporibus in ecclesia dei aut euangelicis uigor
cecidit, aut Christianæ uirtutis & fidei robur elanguit, ut non sit portio
sacerdotum, quæ minime ad has rerum ruinas & fidei naufragia succu-
bat. Sed fortis & stabilis honorem diuinæ maiestatis & sacerdotalẽ di-
gnitatem plena timoris obseruatione tueatur. Aperte ergo Cyprianus
diffinit, aliud esse eligere ac nominare hominem, qui incipiat esse pastor
aut episcopus, quod permissum est plebi, aliud constituere pastorem, quod
proprium est Apostolorum & eorum qui ipsis succedunt. Ut enim scri-
ptura habet, Apostoli constituerunt diaconos, presbyteros ac episco-
pos per loca & ciuitates. Deniq; aliud esse, instituere sacerdotiũ seu epi-
scopalem potestatem, quod proprium est Christi.

Quod autẽ Cyprianus ait licere plebi, separare se a peccatore & sa-
cilego sacerdote. Vel intelligẽdum est de eo, qui extra legitimam
ordinationem ecclesiam exiens, cathedram occupat, uel si malis
generatim intelligere, cognosces aliud esse, uitare personam uitis cor-
ruptam, maxime cum ecclesiæ legitimo iudicio a consortio resecta sit.
Aliud uero separare se a cathedra, hoc est, aliud esse, contemnere corru-
ptam uitam hominis in cathedra sedentis, aliud contemnere sacerdo-
talem potestatem, nam & hæc in malis episcopis honoranda est, non ui-
ta. hanc fuisse Cypriani sententiam, ipse ubiq; testatur & exemplo decla-
rat. Nam & ipse (ut beatus inquit Augustinus) cum auaris & rapacibus
non solum laicis & clericis, sed & Episcopis atq; Pontificibus, panẽ do-
mini manducabat, & calicem bibeat, nec tamen terrebat uerbo Apo-
stoli, iubentis: non cõmiscere illis, nec cibum fumere. sufficiebat enim il-
la talibus corde seiungi, uita & moribus distingui, qui nõ poterat ab eis
corporaliter separari. Quare si plebs ex uita scelerata pastoris scandali-
zetur, non separet se ob id a pastoralis potestate, nõ, constituat sibi pro-
prio

prio arbitrato parochum. Sed expectet ecclesiae iudicium, quae seruata lege Euangelii, debet tollere malos ac contumaces a comunione. Inter-
ra autem sequatur plebs Euangelii praecceptum. Quaecumque dixerint uo-
bis, facite. secundum opera uero eorum nolite facere.

Matth. 18.

Matth. 23.

Iam quod de puro uerbo adserunt, non est audienda plebs, uindicans
sibi censuram & auctoritatem de puritate uerbi cognoscendi. Nam
si quibuslibet licebit de puritate scripturae & doctrinae pronunciare, tot
erunt ecclesiae quot sunt haereticorum capita. Quis enim ignorat omnes
schismaticos superbia inflatos aut miserabili caecitate deceptos, dicere
se tenere scripturas, & recte sentire de domino nostro Iesu Christo: no-
men Christianum fortiter factantes. Neque enim sibi blandiantur (ut in-
quit Hieronymus) si de scripturarum capitulis uideantur sibi affirmare
quod dicunt. Nam & diabolus de scripturis nonnulla est loquutus, &
scripturae non in legendo, sed in intelligendo consistunt. Alioquin (ut sub-
dit) si literam sequimur, possumus & nos quoque nouum uobis dogma
componere ut afferamus in ecclesiam non recipiendos, qui & calceati
sunt & duas tunicas habent, ex cap. ix. Lucae detorto, sed puritas doctri-
nae expendenda est non secundum traditionem praesentis, aut huius uel
illius particularis ecclesiae, huius uel illius interpretis, sed secundum tra-
ditionem ab initio a temporibus apostolorum concordia patrum sente-
tia ad nos usque deducta. Non enim ideo quia Cyprianus, aut Hierony-
mus, aut Augustinus, ita docuit, sed quia ecclesia Christi ab initio secu-
lum successionem, serie adhuc usque tempora deducta, ex scripturis sic cre-
didit, tenuit, docuit, & praedicauit, idem credendum ac docendum est.

Plebs non est
deferendum
iudicium de
doctrinae.

Hieronymus

Matth. 4.

Luca. 9.

Vniuersalis,
& perpetua
traditio eccle-
siae.

Quare nemo nobis opponat ecclesiam praesentem in singulis me-
bris posse falli, aut ecclesiae praesenti non licere nouos fidei articu-
los condere. Neque enim hoc dicimus, ecclesiam praesentem pro ar-
bitrato suo posse diffinire & statuere de fidei articulis. Sed doctrinam ec-
clesiae dicimus eam, quae spiritu dei ab Apostolis in nos usque, concors deriuata est.
Innititur ergo praesens ecclesia, antiquae fidei antiquis scripturis ac traditio-
nibus ueteris ecclesiae apostolicae, cui haec ecclesia per fidei spiritum copulata.

obiclio.

Dilutio.
Cum in eccle-
sia questio orie-
tur, quo tenen-
dum.

Sed aliqua quaestione disputatio est, oportet ad antiquissimas recur-
tere ecclesias, in quibus conuersati sunt apostoli, & ab eis de proposita
quaestione sumere quod certum est. Quid autem si neque Apostoli quidem scri-
pturas reliquissent nobis? nonne oportebat ordinem sequi traditionis,
quem tradiderunt his quibus committebant ecclesias, cui & barbari as-
senserunt, attamento scriptam habentes, per spiritum in cordibus suis sa-
lutem? Haec ille Proindeque Paulus dixisse uidetur. Si quis euangelizauerit
uobis praeter id quod accepistis, nimirum traditione, non scriptura.

1re. li. 3. ca. 4.

2. Corin. 3.

Gala. 1.

Irenaeo consentit Augustinus contra Manichaeos, Palam (inquit) est
quod in re dubia ad fidem ac certitudinem ualeat auctoritas ecclesiae.

Aug. contra
Manichæos.

Præfens eccle-
sia credit quæ
ad modum
primitiua.

quæ ab ipsis fundatissimis Apostolorum sedibus, usq; in hodiernũ diem durans succedentium sibi tot episcoporum serie, & tot populorum consensione firmatur. Iam si insipientes veteris ecclesiæ traditionem & antiquissimorum patrũ volumina, plane uiderimus veteris ecclesiæ doctrinam prorsus cum doctrina ecclesiæ præsentis cõuenire, & in hisce quæ fidei sunt, faciem & statum ecclesiæ præsentis, esse antiquo statui consensaneum, & ecclesiam Christianam impientiarum credere & obseruare, quemadmodum credidit & obseruauit ecclesia, quæ fuit, quum Bernardus ageret in humanis. Et ecclesiã eam, quæ ætate Bernardi fuit, in eisdem fidei rebus, ita credere & docere, quemadmodum tota ecclesia Christiana, quæ Bernardum sexcētis, & multo pluribus annis antecessit, quæ & baptizabat infantes, & pro defunctis orabat, & ieiunia cõmendabat, & uota obseruabat, & sanctorũ intercessionibus nõ respuebat, ac alia quæ nunc in contentione uocantur, tradebat. Insanimus profecto si concordiam & uetustissima ecclesiæ traditione relicta, schismaticis assentiamur.

Ecclesiæ cen-
sura in rebus
dõgiblis.
Matth. 18.

Finis ceremo-
niarum.
1. Corin. 15.

1. Corin. 14.

Ceremoniæ
in ecclesiã ne-
cessariæ.

paulus cere-
monias astru-
it.

1. Corin. 11.
Primitiua ec-
clesiæ in eru-
endis myste-
riis maior

ET ut nunc occurrat aliquid, quod uel aperto scripturæ testimonio, uel synodorum generalium autoritate aperte decisum non sit, sed inter dubia computetur, sua censura & autoritas etiam præsentis ecclesiæ subtrahenda non est, ad quæ Christus ultimum iudicium retulit. Præterea præfens ecclesia potestatem habet instituendi ordinationes, & ritus ecclesiasticos, ad fidem charitatemq; ædificandam, alendamq; quarum finis quum huc tendat, ut in ecclesia omnia (secundum diuini Pauli præscriptum) ordine ac decenter gerantur, ut sint pædagogia, ad secretiora mysteria capessenda & sacra reuerentius tractanda, ut sint imagines pietatis & fidei in oculos & aures influentes, ut sint fulcimenta uirtutis, & stimuli quidam nos admonentes, quid, a quo, quo tempore, quoue pacto suscipi, agi, tractariq; in toto isto ordine conueniat omnino contemnendæ non sunt. Quæ tamẽ ab ecclesia sic instituunt, non ut charitati (modo absit scandalum) interdum cedere non debeant, sed potius ut fidẽ & charitatem prouehant, quales sunt ieiuniorum, feriarum, ac alii innumeripii ritus, qui huc spectant, ut expeditiores simus ad audiendum uerbum dei, sacramenta participandum, & seruiendum deo uiuenti, & proinde non tantum utiles, sed & necessariæ sunt, in præsentis ecclesia, quæ multos carnales complectitur, quibus manu ductioe opus ẽ. Quare qui has spernit & reiciit, aut ut mera figmenta hominum irridet aut a deo ueritas esse dicit, is cum deo & discipulo eius Paulo pugnat. Nam ut cætera fileamus, prior ad Corinthios epistola satis ostendit, quam fuerit diuus Paulus, in ritibus istis piis ordinandis, atq; ad eo obseruandis sollicitus, ut pronunciarit reiciendos secus sentientes. Si quis (inquit) uult cõtentiõsus esse nõs talem consuetudinẽ non habemus, nec ecclesia dei.

Deniq; ut præfens ecclesia non sit eiuidẽ illuminandiõs & reuelandiõs, cuius illa fuit, quæ sub apostolis, & statim post Apostolos erat quod

quod ad docenda ac tradenda Christianæ fidei mysteria atq; doctrinæ attinet. Quod Apostoli ac ipsorum proximi successores, ecclesiæ primitivæ columinæ, archius testimoniū de his quæ uiderāt, perhibere poterant, qui & ipsū Christū, illiusq; opera uiderūt, & doctrinā ex sacratissimo ipsius ore perceperūt, manifestationeq; diuini spiritus in signis & prodigijs assequuti sunt, quibus & ipse Christus post resurrectionē aperuit sensus ut intelligerent scripturas prophetarū. Præfens tñ ecclesiæ eandē auctoritatem habet, quā illa primitiua, quod ad clauēs ecclesiæ traditas attinet, quæ nihil aliud sunt, q̄ potestas ecclesiastica in docendo uerbo dei, in sacramentis, cæterisq; mysterijs Christi dispensandis, in remittendis ac retinendis peccatis, in excommunicando ac reconciliando criminosos, ac cōtumaces, ac alijs eiusdem generis de quibus suo loco latius dicemus.

Iam neminem offendet, q̄ singulæ ecclesiæ suos interdum ritus nō ad modum consentientes habeant. Hæc enim diuersitas, fidei ac charitatis cōmunionem nō dissoluit, sicut quum idem finis sit, & idem scopus, quem singuli in his rebus (ut diximus) intendūt, multum minus q̄ patres intendam diuersa tradere uidentur. Nam quod extra eos articulos, quib; ecclesiæ catholicæ traditione diffiniuit (cui illi scientes nunq̄ repugnauerunt) salua fidei compage, & spiritu charitatis interdum dissonent, non ducimus absurdū, quod in his non immobili sententia diffinient do loquuti sint. Comperta est enim pietas fidei in eis non uacillare, quoniam omnia (in unitate ecclesiæ usq; in uitæ finem manentes,) ad fidei ædificationem & ecclesiæ concordiam alendam dixerunt.

Ex quibus omnibus manifestum euadit, ecclesiam dei quod ad exteriorem colligantiam & cōmunionem attinet, usq; in finē seculi habituram permixtos bonos, & malos etiam secundum rationem mēbrorum. Deinde quod ob malos mores uel præfidentium in ecclesia, uel mēbrorum, ab ecclesiæ unione recedendum non sit, sed semper ecclesiæ auctoritas quaerenda, ne perpetuo uel ob malos mores præfidentium, uel ecclesiæ meritorū, etli mortuorū, hæreamus, num in corpore ueræ ecclesiæ simus nec ne. Deniq; ad quam regulā scripturæ interpretatio & diuinarum rerum, quæ in ecclesia occurrunt, determinatio exigenda sit.

Interim tñ, quod & supra diximus, non inficiamur ad Ecclesiā strictius acceptam, quatenus scilicet in Ecclesia esse dicunt, ex quibus ciuitas dei constat, tantū uitæ spūalis participes, & sibi mutuo in spiritu charitatis coherentes prinere, ad quē modū Ecclesia est corpus Christi mysticum, seu congregatio fidelium, in unitate fidei & charitatis uinculo, sub uno capite Christo militatiū, ipsiq; capiti (ex quo totum corpus per nexus cōiunctionesq; subministratū, & p̄structū crescit in augmentum dei) per uiuā fidē & charitatē coherentium. Quā hic symbolū appellat sanctam, id est, mundam ac puram, quāq; & sancta recte dicatur, quod sit deo consecrata, sicut sanctum domino dicit, quod est illi sacrū.

scientiam
eruditio.

Luc. 23.
Præfens ec-
clesiæ par cla-
uū auctori-
tas.
clauēs quid.

Diuersitas
particularis
rituum nō fol-
uit catholicā
cōmunionē.
Augusti.

Epilogus.

In ecclesia str-
ictè accepta sa-
li p̄destinati.

Eph. 14
coloss. 16
ephe. 4.
ecclesiæ cur
sancta dicat.

quæz. 2.

Deniq; quod ad eam rationem, qua sanctū inuolatum appellatur, ecclesia omnino inuolabilis est fundata supra firmam petra, id est Chrm, adeo ut ne portæ quidem inferorū aduersus eā pualere possint. Talē ecclesiā constantē tantum ex membris participibus uitæ spiritualis & occulta quadam cōnexionē in spiritu charitatis coherentibus, apostolus Paulus describit Ephē. gto. Christus (inquit) dilexit ecclesiā, & seipsum tradidit pro ea, ut illā sanctificaret, mundans eam lauacro uitæ, ut exhiberet ipsam tibi gloriosam ecclesiā non habentē maculā aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata, nutritq; & fouet eā, quia membra sumus corporis eius & de ossibus eius.

Math. 18.

Ephē. 5.

Sym. cōstan.

N Ec prætermittendum censemus, quod missæ symbolum (ut quæ nō rasilit ecclesia, manifestius reddat) unam sanctā dicit. nam ecclesiæ catholice nihil ita peculiare est, q̄ unitas, p̄indeq; inter alias notas, qua uiua membra ecclesiæ dinoscuntur, hæc est, quod supportant inuice in charitate, sollicita seruare unitatem spiritus in uisculo pacis. Vnū (inquit Apostolus) corpus & unus spiritus, sicut uocati estis in una spe uocationis uestræ, unus dominus, una fides, unum baptisma, unus deus & pater omnium, qui est super omnes & per omnia, & in omnibus nobis. Vocati ergo sumus in unitatem spiritus, ut ueritatem facientes in charitate crescāmus in illo per omnia, qui est caput, Christus, ex quo totum corpus cōpactum & connexum per oēm iuncturā subministratiōē. secundum operationem in mensuram uniuscuiusq; membri augmētum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Et alibi. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unū corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes, & cætera quæ sequuntur. Hæc in Canticis describitur in hūc modū. Vna est columba mea, perfecta mea, tina est matri suæ electa genetrici suæ. Hæc est tunica illa incōsutilis de super contexta per totū, quæ scissa non fuit, de qua Christus dixit apud Iohānem. Et erit unum ouile & unus pastor.

4. nota.
Unitas ac charitas mutua ecclesiæ peculiaris.
Ephē. 4.

2. Corin. 12.

Iohan. 19.
Iohan. 10.
Aug. de baptis. contra Donatist. li. 3. cap. 27.
Canti. 48

Ephē. 1.
2. Timoth. 2.
Canticor. 2.
Prædestinatum tres gradus.
Galat. 5.

Hæc describitur hortus conclusus, soror mea, sponsa, fons signatus, puteus aquæ uiuæ, paradus cū fructu pomorū. Quod intelligere non audeat Augustinus, nisi in sanctis & iustis, nō a uariis, fraudatoribus, rapacibus, ebriosis, & inuidis, quibus baptisum habuisse cū iustis cōe, est cum quibus non hnt cōem charitatem. Numerus ergo iustorū, qui secundum ppositum uocati sunt, de quibus dictum est. Nouit dominus qui sint eius, ipse est hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ uiuæ, paradus cū fructu pomorū. Ex hoc numero (ut subdit Augustinus) quidam spūaliter uiuunt, & supereminētē uia charitatis ingrediunt, & cū poccupatum hoīem in aliquo delicto instruunt in spū lenitatis, in uēdūne & ipsi tentētur, Et cum forte ipsi poccupantur, reprimuntur in eis a liquantulum,

quantum non autem extinguitur charitatis affectus, rursusq; resurgens & inardescens pristino cursui restituitur. Norunt enim dicere. Dormitauit anima mea præ tœdio, confirma me in uerbis tuis. Quidam uerò adhuc carnales & animales, prouectus suos instanter exercent, & ut cibo spiritualium fiant idonei sanctorum mysteriorum lacte nutriuntur, ea quæ in prauis moribus, populari etiam iudicio manifesta sunt, in dei timore deuitant, & ut minus minusq; in rebus terrenis & temporalibus delectentur, uigilantissime satagunt, regulam fidei diligenter inquisitâ firmissime tenent, & si quid ab ea deuiat, cito autoritate catholica corriguntur. Ex numero etiam eorum qui nequiter uiuunt, aut etiam in hæresibus, uel in gentiliū superstitionibus iacent, nouit dominus qui sunt eius, qui nobis quidem foris esse uidentur, Dei autem præscientia intus sunt, ipse enim nouit si conuertantur ad eum, & uiuant.

Quod ergo diximus, sanctam ecclesiam non habere maculam aut rugam, intelligendum est de criminibus lethalibus, a quibus oēs qui Christiani sumus, & possumus & debemus abstinere, opitulante spiritu Christi, qui confirmabit nos usq; in finem sine crimine in die aduentus domini nostri Iesu Christi. A leuioribus autem, quis dicere potest se mundum esse? Sed hi neui uerius sunt q̄ maculæ facile diluibiles. aut qd̄ dicimus ecclesiam non habere maculam aut rugam, non sic accipiendū est, quasi iam sit tota pulchra, sed quod ad summam puritatē emitatur, & a deo præparetur, ut tandem gloriosa appareat. Nunc enim propter qualdam ignorantias & infirmitates membrorum suorum habet ecclesia, unde quotidie tota dicat. Dimitte nobis debita nostra.

CATHOLICAM. Ecclesia sancta appellatur catholica, hoc ē uniuersalis, protendens palmites suos in quælibet & loca & tempora, tum præterita, tum præsentia, tum futura, secundum seriem successionis nalcen-
trium & decedentium continuata sub uno duce inuisibili deo, in unitate fidei & religionis. Proindeq; hæc ecclesia non est affixa ulli loco, regioni, genti, aut familiae, dicente scriptura. Non est distinctio Iudæi & Græci. Non est personarum acceptio apud deum, sed in omni gente & loco, qui timet deum, acceptus est illi. Quicumque ergo ab Adam in præsens usque tempus fuerunt, ac deinceps usque in consummationem seculi erunt de fide in unum deum & Christum eius (quem sancti ab orbe condito in spiritu uenturum & diaboli regnum destructurum nouerunt) consentientes, unius eiusdemque fidei & Spiritus uiuificantis signaculo obsignati, de ecclesiæ membris sunt, nouerint se mutuo nec ne. Sufficit enim scire hanc societatem spiritu Christi conglutinatam, in orbe semper fuisse, & usque in consummationem seculi futuram. Viderunt sancti ab orbe condito diem Christi, & gauisi sunt. Viderunt autem partim diuino & supercelesti lumine illustrati, partim diuinis promissionibus innixi, quæ statim post Adæ lapsum (ne desperaret homo) in sonue-

Psalm. 118.

Tit. 2.

Ecclesiam nō habere maculam q̄ accipiendum.

Ephes. 5.

1. Corin. 1.

1. Iohan. 2.

Au. lib. retra. cap. 19.

Matth. 6.
Lucæ. 11.

Ecclesia est catholica dicitur.

Ecclesia nō est affixa ulli loco.

Galat. 3.

Roma. 2.

Acto. 10.

Iohan. 8.

1. Petri. 1.

Hebræ. 11.

Matth. vii.

Iohan. 8.

Gene. 3. 12.

runt de semine, quo conterendum foret serpentis caput, & in quo benedicerentur omnes gentes. Proindeq; manifestum est, & veteris & noui testamenti unam eandemq; ecclesiam esse fundatam super fundamentum prophetarum & apostolorum, hoc est Christum, qui utriusq; testamenti finis est, & utriusq; populi fundamentum, lapis ille angularis, quo uterq; populus cōnectitur. Vocamus ergo ecclesiam catholicam, quod ramos & palmites suos per uniuersam terram extendat. Quemadmodum dominus pronunciauit ecclesiam ab Hierusalem incipientem crescere, donec perueniat in omnes gentes. Prædicabitur (inquit) Euangelium regni in uniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc ueniet consummatio. Et iterum. Oportebat Christum pati, & in nomine eius prædicari poenitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Et alibi. Eritis mihi testes in Hierusalem, in Iudæa & Samaria usq; ad ultimum terræ, non quod necesse sit, ecclesiam in dies maiorem fieri, sed quod quotidie accrescant noui palmites ex gentibus, aut rursus, non quod nulla sit natio, ubi in præsentiarum non uigeat fides, q; possibile sit, nonnullas adhuc esse gentes, quibus Euangelium prædicatum non sit, sed quod finis seculi uenturus non sit, donec Euangelium salutis in omnibus gentibus prædicatum fuerit. Ex quibus omnibus est consequens, hæreticos insanire, qui asserunt totum terrarum orbem apostarasse, & fidem tantum apud se remansisse, & a sua parte in quodam terræ angulo stare.

Cur autem symbolum missæ addat, apostolicam, superius exposuimus ac docuimus, Spiritum sanctum remittentem peccata, non alibi residere quam apud ecclesiam apostolicam, cui Iesus dixit. Accipite Spiritum sanctum, quorum remisistis peccata, remittentur eis. Hic enim Spiritus copulat, & sociat omnia ecclesie membra non secundum corporalem congregationem, in unam patriam, prouinciam, regionem, sed secundum spiritualem copulam, in uno fidei sacramento, in una professione, in uno grege, in uno ouili, sub uno pastore, sub una cathedra.

Duoq; nosse oportet ex scripturis, duas ecclesias esse, unam dei, alteram diaboli, unam Christi, alteram Satanæ, unam piorum, alteram malignantium. Prioris author est deus, & sanctificator Spiritus sanctus, de qua, hic articulus loquitur. Alterius, diabolus, per apostatationem a deo. Duæ quidem ciuitates, quarum utraq; uti corpus quoddam crescit usq; ad consummationem seculi, de quorum ortu, progressu, ac exitu in signe uolumen ædidit Augustinus, cui nomen a patre meliori indidit, de ciuitate dei. Constat autem ecclesia malignantium ex conuenticulis schismaticorum, hæreticorum, ac aliorum impiorum aduersus ecclesie hierarchiæ tranquillitatem conspirantium, que licet innumeræ sint, uariis titulis se uenditantia & inter se contraria, in hoc tamen conueniunt, quod uni ecclesie catholice nunquam non insidiantur, aduersantur, ac bellum

ephe. 2.
Fundamentū
ecclesie.
Christus.
Psal. 117.

Ante finē se-
culi p̄dicabit
euāgelio p̄ to-
tum orbē.
Math. 24.
Lucæ. 24.

Acto. 1.

Non est neces-
se, ecclesiam in
dies maiore
fieri.
In sanitate
retinetur apud
se tantā fide
aiunt esse.

Ecclesia cur
apostolica
dicatur.
Johan. 10.
Ecclesie co-
pula sub uno
pastore, sub
vna cathedra.
Dux ecclesie,
altera dei, al-
tera diaboli.

Aug. de ciui-
tate dei.

ac bellum non incruentum mouent. Contra quæ hic articulus fiducia præbet, & non præualebunt aduersus eam. Matth. 16.

C Redimus ergo ut huius articuli finem tandem faciamus, unâ tantum per totum terrarum orbem sanctam ecclesiam catholicam, quæ per spiritum sanctum in unitate fidei colligitur, cõseruatur & gubernatur, quodq; nullus saluari possit, uel qui de hac ecclesia non est, uel qui ab illa uite reclusus est, nisi se illi reconciliet. Quod fit quâ peccatiæ ministris autoritate clauu in gratiâ recipitur. nam & sæpe in scripturis ecclesiæ ministri, iudices, rectores, moderatores, & pastores, ecclesia designantur. Quomodo modum si dicitur Chrysolomus credimus dictu e Mar. c. l. vii. Si te non iudicis, dic ecclesiæ, id est, ecclesiæ præsulibus ac præfidentibus, quibus Christus ligandi ac soluendi potestatem cõmisit.

Extra eccle
siaz unitatē,
nemo salua f

1. Corin. 1.

chrysol.
Marci. 16.

SANCTORUM COMMUNIONEM.

A Rticulus iste potius explanatio est primæ prioris, quæ articulus nouus. Declarat enim quid intelligendum sit per sanctam ecclesiam, & quem sicutum referat, qui ecclesiæ catholicæ unum est membrum. Sancta enim ecclesia (ut paulo ante diximus) est cœtus & cõgregatio fidelis populi, unum deum, unum Euangeliu, unam fidem, unâ spem, in uinculo charitatis proferturum, atq; eisdem spiritus, eorundemq; sacramentorũ participationem habentium. Credimus ergo, nõ solum in cœlis, sed & in terris esse talem sanctiorũ societatem, spiritu Christi cõglutinatam, id est, archaisima cõiunctione mystici corporis cū capite ac inter se membrorũ, adeo ut in hac societate, talis quædam sit cõmuniõ omnium bonorũ operum, inter omnes pios qui fuerunt ab initio mundi, qualis est membrorũ corporis inter ipsa societas. Proindeq; credimus aliam omnium piorũ hominũ benefacta nobis subuenire, nos iuuare, defendere ac confirmare. Donec tamen membra corporis, hoc est ecclesiæ fuerint. Hinc est quod Christus, nos orare docens, iubet nõ sibi quæq; peculiariter aliquid rogare, sed uelut unius corporis mēbra, eodẽ animata spiritu, quod in cõmune omnibus expediat, postulare, quæ admodum suo loco in expositione dñicæ orationis dicemus. Alter enim alterius onera portamus, & sic adimplemus legem Christi.

sancta eccle
sia quid,
Eph. 4.
in societate
sanctorũ,
cõmunio bo
norũ operũ.

1. Corin. 12.
Oramus pro
inuicem, ut
unius corpo
ris membra,
Matth. 6.
Luc. 11.

Gala. 6.

Augustinus.

Ceterum extra hanc sanctorum cõmunionem, quæ est ecclesia, nec propria quidem benefacta conducunt cuiq; ad salutem, quamlibet etiam in speciem eximia. Quapropter et si pro Christi nomine quis sanguinem fundat, tamen si in hac uita non tenuit ecclesiæ catholicæ unitatem, non habebit æternam salutem. Nam si unam sanctam ecclesiam, sanctorumq; cõmunionem credimus (quæ est Christi corpus mysticum) consequens est, eum nullam cum sanctis cõmunionem habere qui hanc unitatem deserit. In corpore quoq; Christi mystico nõ esse qui ab illa recedit. Nec pertinet ad Christi præmia qui relinquit ecclesiam Christi, alienus est, prophanus est, hostis est, demõq; habere nõ potest deũ

Cyp. de simo
pl. prala.

patrem, qui non habet ecclesiam matrem, in qua sola est remissio peccatorum. Et ideo sequitur.

REMISSIONEM PECCATORVM.

Au. de sym.
bol. ad cete.
lib. 2. ca. 10.

Quo ordine
hō per Chri-
stum curet:

Matth. 9.
Marci. 2.

Matth. 13.

In sola eccle-
sia Christi ca-
tholica remissio
peccatorum

Aug. de fide
ad Pet. c. 37.
& sequent.

1. Corin. 12.

Gene. 7.
Au. de sym.
ad catechu.
lib. 3. ca. 10.
Au. de sym.
lib. vlt. ca. 9.

Baptizatis
quomodo
agenda vita.

Hierony.

EX superioribus manifestum euadit, non propter aliud factum esse, ut & pater mitteret filium, & ipse filius susciperet hominem sanatum & spiritus sanctus sua dona ad nos effunderet, nisi ut nostrae animae a facinosis peccatorum liberarentur. Suscepit quidem Christus totum hominem, & in anima & in corpore curauit, a cura sanam animam corpore eandem etiam corpori daturus foelicitatem, immortalitatemque; quam priorum curam animae adhibendae esse, & corpori demonstrauit, qui paralyticum sanaret, Filius quidem deus, sed non inuincibilis peccati acti. Deinde quum uidisset peruersam multitudinem, & vidisset sciatis, quia habet potentiam filius hominis in terra dicere de peccata, ait paralytico: Surge, tolle grabatam tuam & ambula. Nec cessauit enim, ut prius interius sanus sit, qui exterius saluus esse desiderat, quoniam deus quum dominus a se ipso mundum prius quod intras est, ut fiat & id, quod desoris est mundum,

Credimus ergo in sola ecclesia Christi, nequaquam a se ipso esse remissionem peccatorum. In ecclesia inquam non haereticorum, sed sancta catholica & apostolica, in spiritu Christi congregata, est remissio peccatorum per baptismum, & post baptismum per poenitentiam, & claves ecclesiae dadas. Baptismus quidem extra ecclesiam esse potest, apud haereticos, baptizantes, in nomine patris & filii & spiritus sancti, sed prodesse non potest ad remissionem peccatorum, nisi baptizatus ante finem vitae suae, catholicae ecclesiae reconciliatus, redditus, & incorporatus fuerit. Quia etsi habeant inquit, Apostolus omnia fidem, & nouerim omnia mysteria, charitatem autem (quae in haereticis & schismaticis se ab unitate ecclesiae separantibus non est) non habeo, nihil sum. Nam & in diebus diluuii neminem legimus extra arcam potuisse saluari. In ecclesia autem catholica, sanctum baptismum, omnia prorsus delicta delet, & originalia & propria, ut amodo non impurantur, sanuat siquidem hominem per baptismum qui fecit illum, praesente gratia etiam ipsam infantiam, ut sint liberi, per Christum liberati, qui in Adam a diabolo retinebantur ante captiui. Deoneratur anima facinosis peccatorum, ut libertate nouae uitae induta, aduersus diabolum cum adiutorio diuino fortiter ualeat dimicare, eumque a quo superata est, ita superet ut in regnum dei translata de hoste deuicto secunda regnet cum suo capite Christo. Quum ergo baptizati fuerimus, ducere uitam bonam in praeceptis dei debemus, ut baptismum custodiamus usque in finem.

AT si post baptismum in peccata, quamuis grauia & crebra, ceciderimus, superest secunda post naufragium tabula, nempe poenitentia, per quam lapsus, in uirtute sanguinis Christi, donatur remissio peccatorum,

est totum ministerio clauum ecclesie in persona Petri traditarum: Tibi dabo (inquit) clauis regni coelorum, quodcumq; ligaueris super terram, erit ligatum & in coelis, & quaecumq; solueris super terram, soluta erunt & in coelis. Et iterum Matth. xviii. Amen dico uobis, quaecumq; ligaueritis super terram, erunt ligata & in caelo, & quaecumq; solueritis super terram, soluta erunt & in caelo. Et haec poenitentiae ianua, non aperitur, nisi per spiritum sanctum illuminantem & conuertentem, quemadmodum Apostolus dixit: Ne forte det illis deus poenitentiam ad cognoscendum ueritatem, & resipiscant a diaboli laqueis, sed de hoc suo loco latius. Tantum meminisse omnes debent tunc, denum remitti nobis peccata, si nos uicissim proximo, remiserimus.

Hic locus fons non imporrutus de septem ecclesiae sacramentis dicitur, sed ne lectorum ad symboli finem properantem, remoremur, peculiare cum illis locum, stationem post calcem huius explanationis reseruamus.

CARNIS RESURRECTIONEM.

Ata diximus, Christum totum hominem curandum & saluandum suscepisse. Constat autem homo anima & corpore. Anima rursus duas partes habet, rationale & uitalem seu sensitiuam. Rationalis (qua caret bestiae) mens seu spiritus dicitur, qua deo seruiamus, non prius tamen quam hic spiritus noster, per spiritus sancti gratiam exoperatus a peccatis & innouatus fuerit. De qua parte dixit Apostolus: Me te seruo legi dei. Et iterum: Testis est mihi deus, cui seruo in spiritu meo. Altera pars, nempe uita, qua coniungimur corpori, anima dicitur, quae quum etiam in electis & innouatis non omnino concupiscentiam carnalem exiuerit, caro nominat. Vnde dicitur: Me te seruo legi dei, carne autem legi peccati. Postremo, tertia pars, quae tantum uisibilis est, ultimum & infimum in nobis, corpus est nostrum. Iam natura corrupta refingit & perficitur, quum spiritus hominis subicitur spiritui dei, & quum sequitur, ducentem deum per ueram fidem & bonam uoluntatem. Deum quum anima spiritui nostro per spiritum dei innouato, ad bonam operationem subdit. Quod non tam cito fit quam spiritus noster spiritui sancto subiugatur, aliquanto enim tardius eius impetus, quo in carnalia & temporalia defluit, refrenatur. Et ideo assidua in nobis donec uixerimus pugna est, qua spiritus concupiscit aduersus carnem, & caro concupiscit aduersus spiritum. Sed tamen quia & ipsa carnalis anima mundat, recipiens stabilitatem naturae suae dominante spiritu, qui ei caput est, cuius rursus caput est spiritus Christi, non dubitandum, sed sumptim credendum est, corpus etiam ipsum, beneficio Christi tandem propriae naturae restitui, quis non tam cito quam anima uel spiritus restituitur, sed tempore opportuno, in nouissima tuba quum mortui resurgent incorrupti & nos immutabimur.

Redimus ergo per spiritum sanctum resuscitandam omnem carnem, haec est omnes homines secundum corpus & carnem reuicturos, ta-

Marc. 16.

Math. 18.

poenitentiae
effector, spiri-
tus sanctus.

2. Tim. 2.

Math. 6.

Marc. 11.

non aliter re-
mitti pecca-
ta, nisi nos uic-
issim proximi
remittamus.

non tollat.

Corporis . . .

& etiam.

Aug. de fide

& sym. c. 10.

Mente.

Roma. 7.

Anima.

Quo natura

corrupta re-

fingitur.

Roma. 8.

Galat. 5.

Luc. 2.

Assidua & g.

petua in no-

bis pugna.

Gala. 5.

1. Corin. 15.

Per spm sanctum

resurrectio.

mortuorum

eadē corpore
resurgemus.
1. Corin. 15.

prios q̄ impios, tam bonos q̄ malos, sic ut eadē caro quā circumferimus, quæ mortua est & sepulta, ac computruit, resuscitanda sit. quod aperte ostendit Paulus, quū resurrectione carnis tradit, addito pronomine, dicens. Oportet corruptibile hoc. Quum enim dicit, hoc, in carnē quam gestamus, quasi digitum intendit, Quid enim aliud est dicere mortale hoc? q̄ q̄ hæc uisibilis caro sit resuscitatura. Sicut & apertissime Iob testat, dicens. Et rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea uidebo deum meum, quem uisurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Resurget ergo hoc corpus ad immortalitatē, quæ piis atq; impiis communis erit, sed longe diuersa ratione, nam piis æternam beatitudinem, impiis uero æternos cruciatus adferet, quemadmodum apud Daniele prophetā legimus. Quia tunc resurgent qui sunt in terræ: puluere. hi quidem in uitam æternam, hi autem in opprobriū & cōfusionem æternam. Sicut Christus dixit. Et procedent qui bona fecerunt in uitam rectitudinem uitæ, qui uero mala egerunt in resurrectionē iudicii, idest æternæ condemnationis. quemadmodum explanatus dicitur in simbolo Athanasii. Ad cuius aduentū omnes homines resurgent. habent cū corporibus suis, & reddituri sunt rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in uitam æternam, & qui mala egerunt, ibunt in ignem æternum.

Iob. 19.

Immortalitas piis & impiis cōis, sed diuersa rōne
Danie. 12.

Symbolum
Athanasii.

1. Corin. 15.

Resurget ergo caro non mutata substantia, sed qualitate. si deus noua corpora creare potest, cui dubium, quin & hæc corpora ad immortalitatem restituere possit: nō inmutata corporis substantia, sed corporis qualitatibus. Non cōtradicit ergo resurrectioni corporum, quod Paulus prima Corin. xy. (ubi toto capite resurrectionē corporum ex professo demonstrat) ait: Caro & sanguis regnum dei non possidebunt. hoc enim ostendere uoluit, q̄ caro & sanguis cū his qualitatibus corruptibilibus nō resurgant. Subdit enī. neq; corruptio incorruptelā possidebit.

Quæstio.
Responso.
1. Corin. 15.

Dicet ergo quispiam, quō ergo mortui resurgent? quali corpore uenient? Audi respondentē Paulum, Insipiens tu, quod seminas, non uiuificas, nisi prius moriās. Et quod seminas, non corpus quod futurū est seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut alicuius cæterorum. Deus autem dat illi corpus sicut uult, & unicuiq; seminū proprium corpus. Quasi diceret. Quod in seminibus quæ tu in terrā iacis per annos singulos fieri uides, hoc in tua carne quæ legi dei seminatur in terra, futurum esse non credis? Nonne quum diuersa semina quis in unum permiscet, & hæc indiscreta seminat, uel passim spargit in terram, uniuscuiusq; seminis satio quocunq; loco fuerit, competenti tempore secundum naturæ suæ speciem germen producit? & culmū suæ formæ, suisq; corporis reparat. Quid ergo mirum, si deus uniuscuiusq; carnis substantiam, quamuis uarie dispersam, mutatis qualitatibus reparat ac refinat, sic ut unicuiq; animæ nō confusam aut extraneum corpus, sed suū quod habuerat, reparatur, ut subinde idem corpus cum anima sua uel

Cy. in sym.
similitudine
resurrectio
corporum
docetur.

putica

impudica coronari, vel impudica puniri possit.

Haec est ergo summa fidei nostrae, quae separat nos ab infidelibus, qua sine uana est fides nostra, tum quod qui non credit resurrectione mortuorum, neque credit quod Christus resurrexit, tum quod nos, si in hac uita esse in Christo sperantes sumus, miserabiles simus omnibus hominibus. Haec inquam est basis totius fidei nostrae, quae pijs in hoc seculo, praecipuum adfert solatium contra omnes afflictiones, impijs uero terrorem, alioquin in omnia saecula sine modo prolapsuris. Porro hic articulus insignis est (quod ad pios attinet) praemissionum magnitudine, ut ex multis pauculas referamus. Christus inquit Paulus) resurrexit a mortuis primitiae dormientium, quum quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum, & sicut in uno omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur, primitiae Christus, deinde qui sunt Christi, qui in aduentu eius crediderunt. Et statim post. Stella a stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum. seminatur in corruptione, surgit in incorruptioe, seminatur in ignobilitate, surgit in gloria, seminatur in infirmitate, surgit in uirtute, seminatur corpus animale (surgit corpus spirituale, sicut scriptum est. Factus est primus Adam in animam uiuentem, nouissimus Adam in spiritum uiuificantem, primus homo de terra, terrenus, secundus homo de caelo, caelestis. Igitur sicut portamus imaginem terrae, portemus & imaginem caelestis. Quibus & haec addit: Ecce mysterium uobis dico. Omnes qui de resurgemus, sed non omnes immutabimur, in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. Et caetera quae sequuntur. Quomodo autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est. Absorpta est mors in uictoria, ubi est mors uictoria tua? ubi est mors stimulus tuus? hoc est peccatum. Stimulus enim mortis, peccatum est, quod tunc euasabitur. Et iterum, quid dulcius illa consolatione, quae est ad Thessaloni. Nolo uos, inquit, ignorare fratres de dormientibus, ut non contremismini sicut & caeteri qui spem non habent. nam si credimus quia Iesus mortuus est & resurrexit, ita deus eos qui dormierunt per Iesum, adducet cum illo. Hoc enim uobis dicimus in uerbo domini, quia nos qui uiuimus, qui relictus sumus, in aduentu domini non praueuiemus eos qui dormierunt. Quomodo ipse dominus in iussu, in uoce archangeli, in tuba dei, descendet de caelo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi, deinde nos qui uiuimus qui relictus sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera, & ita semper cum domino erimus. Itaque ut subiciat) consolamini inuicem in uerbis istis. Quod minus solatium homini pio adferri potest, quam quod deus per Apostolum suum testatur, propter corpus in tantam gloriam mutari, ut in occursum domini suscipiatur in nubibus, & aere uectata rapiantur. Quinimo, quod deus transformabit corpus humilitatis nostrae configuratum corpori filii claritatis suae, facietque aequales angelis, sicut in Euangelio pollicitus est, in resurre-

summa fidei nostrae.

1. Corin. 15.

Basis fidei, resurrectione mortuorum. 1. Corin. 15.

1. Thess. 4.

Nulla solatio pro hoc minus, quam spes resurrectionis. Cyp. in syn. Gloria corporum piorum post resurrectionem.

ctione mortuorum non nubent, neque nubent, sed erunt sicut angeli dei in caelo, ut vivat cum ipsis in aeterna vita. Et ideo sequitur,

ET VITAM AETERNAM.

Math. 1.

Vita aeterna
fidei nostrae
conclusio.

Quid iucundius, quid dulcius, quid optatius hac symboli conclusione, qua in Christo manentibus post gloriosam resurrectionem

Vitae aeterna

corporum promittitur aeterna vita, aeterna felicitas, aeterna quae beatitudo. In hac lachrymarum valle, nihil praeter vitam charius ducimus, quae tamen vix vita dicenda est. Quem ergo non delectet vera aeternaeque vitae fidelis promissio. Vitae inquam corporis & animi nunquam finiendae. Quod enim

dulcedo.
Apoca. 7.
Qd ad corpus attinet.

ad corpus attinet, non erit amplius obnoxium fami, siti, aestui, frigori, indigentiae, lassitudini, servituti, dolori, morti, aut ullo incommodo, sed erit

Qd ad animam attinet.

immortalitate, agilitate, subtilitate, & claritate summa decoratum, sicut scriptum est. Quod iusti sicut sol fulgebunt, & sicut splendor in firmamento dei. Et iterum, Fulgebunt iusti & tanquam scintillae, in arundinetis discurrunt. Quod ad animam attinet, nullis vitis, nulla tristitia aut mortificatio sollicitabitur, sed perpetuo fruetur summo bono, qui est deus. Quae

1. Corin. 1.

fruitio quanta bona complectatur, nulla lingua dicere, nulla mens humana apprehendere poterit. Nec enim oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quae praeparavit deus diligentibus se. Quis enim explicet, ex qua gloria in quam gloriam sanctorum corpora transfusata

1. Corin. 15.

transeant. Quis cogitando assequatur, quemadmodum sponsa ecclesiae in virum perfectum convertatur, conregnatura Christo. Quis explicare audeat, quo modo ipse filius, quem tradiderit regnum deo & patri, id est

Iohan. 17.

congregationem fidelium, ita illum hominem susceptum amplius clarificatum non dimittat, ut eam claritudinem, quam habebat cum patre, antequam mundus fieret, suis fidelibus demonstrare non differat. Denique

1. Corin. 13.

quomodo erit deus omnia in omnibus, contemplantes delectabimur, & delectabiliter contemplando dei visione fruemur. Idcirco in sanctorum omnium communione, ubi et sic ferventissima charitas, non minus de bonis alienis quam de suis gaudens. Bonis inquam spiritualibus, quibus

Math. 18.
Psal. 46.

frueptur angeli, semper videns faciem patris, qui in caelis est, tum contemblemus quod iubet. Quia vacat & videte, quoniam ego sum deus. Haec est enim vita aeterna, ut cognoscant te, solum verum deum & quem

Vita aeterna
quid.

missi, Iesum Christum.

Mors aeterna
haereditas
impiorum
Math. 25.

quemadmodum autem pii vitam aeternam haereditabunt, ita impios mors aeterna & animi & corporis, hoc est, aeternum supplicium possidebit sicut Christus dixit. Erant enim in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam. Impiorum enim immortalitas verius aeterna mors, quam immortalitas nuncupatur, quae aeternos cruciatus tantum animi quam corporis absque ulla spe veniae sit allatura. Quemadmodum Paulus Romae, viii. Stipendia (inquit) peccati, mors; gratia autem dei, vita

Romae, 8.

aeterna in Christo Iesu domino nostro. Amen.

Quoniam

AMEN,

Quoniam omnia praedicta uerissima esse indubitate credimus. Et quae uel ad creationem uel redemptionem uel sanctificationem nostram pertinent, patrem coelestem per filium, & cum spiritu sancto operatum esse, & nobis certo obuentura per dei misericordiam credimus, Idcirco dicimus, Amen, quae uox est sermonem confirmantis & ratum fore precantis, hoc est, ita certo fiat.

Amen quid.

Soli deo saluatori nostro, per Iesum Christum dominum nostrum gloria & magnificentia, imperium & potestas ante oia & nunc & in secula seculorum. Amen.

DE SACRAMENTIS NOVI TESTAMENTI.

SACRAMENTI VOCABULUM VARIE ACCIPITUR, nam qui ad proprietatem latinae uocis respiciunt, & ex ethnicis tantum scriptoribus uerbi significationem petunt, sacramentum appellant iusiurandum seu obligationem nominis ac religionis interuentu confirmatam, Sed qui Biblia transtulerunt, ac caeteri sancti patres, eam

Quid sacrum significet ethnica

Quid sacris scriptoribus,

uocem accommodarunt, ad significandum id, quod Graeci mysterium dicunt, quod sacrum secretum aut religiosum arcanum dicere possimus. In qua tamen significatione interdum latius, interdum restrictius accipitur. Nam in genere accepto uocabulo, significat omne religiosum arcanum, seu omnem reusacram absconditam, etsi alterius rei signum non sit, uti dicimus sacramentum diuinitatis. Et Paulus Ephesis scribens, ait, Deum nobis sacramentum uoluntatis suae notum fecisse, secundum beneplacitum suum, quod aliis generationibus non est agnitum, sed absconditum a seculis, nempe gentes esse concorporales & participes promissionis eius in Christo Iesu, in quo omnes habemus fiduciam accessum in confidentia per fidem ad ipsum. Itidem. i. Timoth. iii. Et manifeste magnus est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, nimirum ipsum Christum inueniens, magnum esse pietatis sacramentum, quod quum sit filius dei inuisibilis, manifestatus est in carne. Frequentius uero sacramentum dicitur sacrae rei signum, quod eius similitudinem gerit, cuius signum est, quemadmodum signa & figurae ueteris testamenti, sacramenta appellantur, id quod familiare est patribus. Sic Augustinus ait, Sacramenta quae obseruabantur ex lege praenunciatiua tantum fuisse Christi uenturi. Denique quod ad propositum nostrum attinet, patres sacramenti uocabulum ad significandum peculiariter sa-

Interdum latius accipitur.

Ephe. i.
Per solis euangelii discipulorum uoluntate dei erga omnes gentes, a prudentibus huius seculi absconditum Interdum restrictius accipit sacramentum uocabulum. Sacramenta uet. test. Au. 2^a Tra Fau. Monich. li. 96 cap. 13. Interdum restrictissime.

k iiii

Roma. 3.

cramenta nouæ legis deflexerunt, ea scilicet, quæ sunt signa uisibilia inuisibilis gratiæ dei quam deus efficaciter & certo in ipsis operatur, modo rite nec indigne tractentur & accipiantur. Qui enim suis sacramentis se ad futurum promittit deus mentiri seu fallere non potest.

Septem ecclesie sacramenta.

Adhuc ergo modo accepto uocabulo, septem numerantur ecclesie facta, quæ sunt, Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema unctio, Ordo, & Matrimonium. Ex scripturis enim animaduertunt patres, hæc septem mysteria recte ac proprie sacra dici. Quæ ita sunt sensibilia signa inuisibilis gratiæ dei, ut & ipsius gratiæ quæ impartitur, imaginem gerant & cæ sint, quod ut paulo notius fiat, a rebus externis sumamus exemplum. Quædam sunt quæ interdum propter se fiunt, interdum autem propter alia designanda, quatenus scilicet & dñi & sunt signa, quemadmodum annulus interdum datus, non ut sit alterius rei nota, sed tantum propter se. Interdum uero datur uti congruum fidelitatis signum testis, quod nō sicut Vasallum de feudo inuestit, quo scilicet accepto. Vasallus non solum de beneuolentia dñi seu beneficio accepto certus efficit, sed & mutuum quoddam socius inter dñm & Vasallum contrahit, ut iam dicere, qui annulum accepit, possit. Non respicio annulum, sed hæc pœditas est, quam quærebam. Eodem modo sentiendum ac tenendum est (quod est huius rei caput) nempe dominum nōm Iesum Christum signa: quædam delegisse per quæ deus in uirtute uerbi sui peccatis nostris mederet, & nos quodam modo de gratia sua inuestiret ac sociare spirituali sibi colligare. Ita enim ipsi deo Opt. Max. semper uiuimus est, subducere nos per sensibilia ad inuisibilia. Nam (quæ est humanarum mentium caligo, ex primorum parentum præuariatione in nos deriuata) non potest homo ex seipso in dei cognitionem assurgere, aut dei uoluntatem in remittendo peccata ratione deprehendere. Propterea deus semper & uerbis & externis signis nobiscum egit, per quæ nobis se manifestaret, suamque erga nos uoluntatem indicaret. Atque adeo quum iam multis modis, deus olim loquutus fuisset in prophetis, consuluisseque uerbo, lege, signis & prodigiis, nouissime nobis loquutus est in filio suo, quem carnem sumere & crucem pro nobis subire uoluit, ut in illum tanquam in signum potentissimum, a deo positum, similem nobis factum, uisibilem ac palpabilem inuenientes, eundemque audientes, deum in ipso agnosceret, deo credere ac fidere, deum denique super omnia diligere inciperemus. In ipso enim dei potentia, sapientia, & bonitas perfectissime, euidentissimeque resplendent, in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter. Et quo tandem signo deus potentius ostendere potuit, nos sibi præcipue curæ esse: quam quod filium suum unigenitum pro nobis dedit, ut omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat uitam æternam? Et quoniam tota uirtus passionis Christi (quod ad nos attinet) in applicatione sita est, ut scilicet eam gratiam (quam nobis in ara crucis moriendo promeruit Christus) participemus, dignatus est ipse quædam post se sacramenta

Bern. in ser. in cena dñi de baptis. & sacramento alt. Quædam pp se fiunt quædam propter alia designanda.

Chrs factus instituit ut per hæc nobis mederet. nos que sibi colligaret. Ro. 11.

Iohannis. 1. Mar. 9. Ro. n. 10.

Heb. 2. Grego.

Luc. 2. Hebr. 2. 1. Ioh. 1. Ioh. 3. 1. Petri. 1. Ioh. 14. Roma. 8. Coloss. 12. Ioh. 3. 1. Ioh. 4.

Ioh. 17.

cramenta nouæ legis deflexerunt, ea scilicet, quæ sunt signa uisibilia inuisibilis gratiæ dei quam deus efficaciter & certo in ipsis operatur, modo rite nec indigne tractentur & accipiantur. Qui enim suis sacramentis se ad futurum promittit deus mentiri seu fallere non potest. Adhuc ergo modo accepto uocabulo, septem numerantur ecclesie facta, quæ sunt, Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema unctio, Ordo, & Matrimonium. Ex scripturis enim animaduertunt patres, hæc septem mysteria recte ac proprie sacra dici. Quæ ita sunt sensibilia signa inuisibilis gratiæ dei, ut & ipsius gratiæ quæ impartitur, imaginem gerant & cæ sint, quod ut paulo notius fiat, a rebus externis sumamus exemplum. Quædam sunt quæ interdum propter se fiunt, interdum autem propter alia designanda, quatenus scilicet & dñi & sunt signa, quemadmodum annulus interdum datus, non ut sit alterius rei nota, sed tantum propter se. Interdum uero datur uti congruum fidelitatis signum testis, quod nō sicut Vasallum de feudo inuestit, quo scilicet accepto. Vasallus non solum de beneuolentia dñi seu beneficio accepto certus efficit, sed & mutuum quoddam socius inter dñm & Vasallum contrahit, ut iam dicere, qui annulum accepit, possit. Non respicio annulum, sed hæc pœditas est, quam quærebam. Eodem modo sentiendum ac tenendum est (quod est huius rei caput) nempe dominum nōm Iesum Christum signa: quædam delegisse per quæ deus in uirtute uerbi sui peccatis nostris mederet, & nos quodam modo de gratia sua inuestiret ac sociare spirituali sibi colligare. Ita enim ipsi deo Opt. Max. semper uiuimus est, subducere nos per sensibilia ad inuisibilia. Nam (quæ est humanarum mentium caligo, ex primorum parentum præuariatione in nos deriuata) non potest homo ex seipso in dei cognitionem assurgere, aut dei uoluntatem in remittendo peccata ratione deprehendere. Propterea deus semper & uerbis & externis signis nobiscum egit, per quæ nobis se manifestaret, suamque erga nos uoluntatem indicaret. Atque adeo quum iam multis modis, deus olim loquutus fuisset in prophetis, consuluisseque uerbo, lege, signis & prodigiis, nouissime nobis loquutus est in filio suo, quem carnem sumere & crucem pro nobis subire uoluit, ut in illum tanquam in signum potentissimum, a deo positum, similem nobis factum, uisibilem ac palpabilem inuenientes, eundemque audientes, deum in ipso agnosceret, deo credere ac fidere, deum denique super omnia diligere inciperemus. In ipso enim dei potentia, sapientia, & bonitas perfectissime, euidentissimeque resplendent, in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter. Et quo tandem signo deus potentius ostendere potuit, nos sibi præcipue curæ esse: quam quod filium suum unigenitum pro nobis dedit, ut omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat uitam æternam? Et quoniam tota uirtus passionis Christi (quod ad nos attinet) in applicatione sita est, ut scilicet eam gratiam (quam nobis in ara crucis moriendo promeruit Christus) participemus, dignatus est ipse quædam post se sacramenta

sacramenta relinquere, quæ suo uerbo & pmissione firmavit, ut scirem⁹ per eorum legitimū usum, fructum suæ passionis nobis efficaciter & certo cōicari Potuit qdem ille sine omni uisibili forma grām suam nobis donare, sed qm̄ carnales sumus, & ad spūalia capessenda admodum tardi, & animi robur corporis uitiati mole ac operatione debilitetur ac distrahatur, a fide, spe, & charitate subinde cōcidens, idcirco fragilitas carnis sub forma uisibili reparanda, incitanda, erudienda, fouenda & cōfortanda erat. Et ne quis de horū uisibilium sacramentorū uirtute addubitaret, addidit deus signo uisibili uerbum pmissionis, adhibuit quoq; inter initia sacramentorū uisiones uisibiles ac miracula, ut ea quæ semel facta cernimus, per eundem Christi spm̄, in sacris indicis fieri, fidei ardore credamus. Nam ut certa fide teneres, cum baptizaris, spm̄ sanctum in te uenire. Spūs sanctus in columbæ specie supra Christum, quum baptizaretur, apparuit: Ut crederes, quum confirmaris, spm̄ sanctum tibi ad robur dari, factus est in die pentecostes spiritus uehemens, ac uisæ linguæ dispartitæ, tanq̄ ignis, sedentes supra Apostolos: & sic de cæteris, quæ cuiusdam signa quotidie replicari non est necesse, quum nobis sola fides sufficere debeat, quæ alioqui euanesceret, si Christi uerbo addito sacramento, absq; euidenti miraculo credere detrectaremus.

Sunt ergo sacramenta noui testamenti principaliter instituta, ut sint certa & efficacia signa uoluntatis & gratiæ dei, in sensum externum incurrentia, admonentia & eruditicia nos, ut quod foris in specie uisibili geri cernimus, intus per dei uirtutem effici credamus. Constat em̄ sacramentum duobus, nempe elemento sensibili, uti signo & uerbo. Verbum est inuocatio trinitatis uerbo pmissionis innixa. Elementum est aqua, oleum, & cætera eiusmodi. Quomodo uero uerbum instm̄ est, quo dei uoluntas significatur & apprehenditur, & per quod Spūs sanctus⁹ efficax est, sicut Paulus ait. Fides ex auditu, auditus aut̄ per uerbū Christi. Et iterum. Euangelium est potentia dei ad salutem omni credēti. Ita per sacramenta tanq̄ quædam indicia seu testimonia dei (quibus testatur nobis placatum propter Christum filium suum) Spūs sanctus efficaciter operatur salutem & confert gratiam. In sacro ergo non tantum elementum seu exteriorem speciem respicimus, sed magis uerbum.

Vnde quum quæritur, quomodo sacramenta uisibilia operari possint in animam, seu partem hominis spiritualem & incorporalem, facile respondetur, uirtutem sacramenti non tribui seu ascribi elemento exteriori, sed deum esse, qui pro bona sua uoluntate per hæc sensibilia in uerbo fidei gratiam inuisibilem operetur, quā promeruit Christus, ex cuius latere in cruce aperto, sacramenta nouæ legis fluxerunt. Quod ergo supra diximus, sacramenta nouæ legis ita esse signa græ, ut sint & causa, intelligendum est, non q̄ sacramenta proprie & per se sint causa efficiens, remissionis peccatorum seu collationis gratiæ. Nam ad eum modū

Aug. lib. 3. de
trin. cap. 4.

Ioh. 3.
Matth. 26.
Roma. 7.

Ephe. 5.
Aug. in 10.
tracta. 80.
Aug. in psal.
109. 144.
Chrysostr. in
Matth. ho. 12.

Matth. 3.
Marc. 1.
Luc. 3.
Acto. 1.
Ioh. 20.

Grego.
Augu. cōtra
Fau. lib. 19.
cap. 16.
Magist. in. 4.
dist. 1. ca. t̄le
p̄li.
Aug. in 10.
tracta. 80.

Roma. 10.
Roma. 1.
Aug. contra
Fau. lib. 19.
cap. 24.
cy. de card.
ope. Christ.
ser. de bap.
Christi.

Ephe. 5.
1. Pet. 3.
Ioh. 19.
Aug. in psal.
130.

Ger. in com-
pen. tract. 3.
artic. 1.
Mard. 2.

solus deus iustificat, q̄ solus peccata remittit, sed q̄ sint causa, large sum-
pto uocabulo, quemadmodū causam rei dicimus, sine qua res fieri non
solet, quamuis sine ea fieri possit. Non enim (ut diximus) sic alligauit de-
us potentiam suam sacramentis, ut sine illis gratiam suam donare non
queat, quamuis sine sacramentis, quum illis conceditur uti, minime eā
donet. Constat quidem pleriq; ab exteriori communione sacramentorū
per praeoccupationem mortis prohibitis, suam fidem & bonam uo-
luntatem sacramenta (si licuisset) percipiendi, ad salutem suffecisse. Inte-
rim tñ uis sacramentorū (quæ inenarrabiliter ualeat plurimum) cōtem-
pra, sacrilegos facit. Impie quippe cōtemnitur, sine quo non potest perfici
pietas, quare eatenus sacramenta gratiæ causa sunt, quatenus Spiri-
tus sanctus eorūdem effectum in nobis operatus fuerit, alioqui sine ipsi-
us Spiritus opere, sacramenta nullam in nobis efficaciam habent.

Aug. in Le.
q̄st. 86. lib. 3.
de triñ. ca. 7.
lib. 4. contra
Donat. ca. 22.
Aug. contra
Fauſt. lib. 19.
cap. 11.
Aug. lib. 1.
retractat.

Sacramenta
cur instituta
sint.

Hæc est ergo principalis causa institutionis sacramentorum nouæ
legis, ut sint præsentissima remedia contra peccatum, & efficacia signa
gratiæ dei, quæ ipsorum dispensatione non resistunt fidei, & recipienti-
bus non indigne, certissime conferatur. Proindeq; sic sunt signa, ut non tã-
tum signent, sed & sanctificent: ut hinc facile sit discernere sacramenta ue-
teris legis a sacramentis nouæ legis. Illa enim umbra futurorū fuerunt,
ut significarent, quæ cum suo aduentu Christus impleuisset, ablata
sunt, & ideo ablata, quia impleta. Hæc uero instituta sunt, uirtute maio-
ra, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, ut non tñ signifi-
carent, sed & mundarent ac sanctificarent. Deinde (licet minus principa-
liter) sacramenta instituta sunt, ut sint signa memorialia passiōis ac mor-
tis Christi, signa quoq; consolationis futuræ gloriæ. Deniq; signa exci-
tantia in nobis fidē, ac cohortantia nos ad mutuā dilectiōem, aliosq; san-
ctos ac Christianos mores, quo argumento sæpe utuntur sancti patres.

Aug. contra
Fauſt. lib. 19.
c. 11, 13, 14, 16.

August. in
Plal. 73.

Aug. contra
Fauſt. lib. 19. c. 9

Au. cō. Fauſt.
lib. 19. ca. 11.
de do. christi.
lib. 3. ca. 9.

Aliam insuper institutionis sacramentorum causam diuus Augusti-
nus recenset. In nullum (inquiens) nomen aut uerum aut falsum coagu-
lari hoies p̄nt, nisi aliquo signaculorum uel sacrorum uisibilibus cōsor-
tio colligentur. Quamobrem dominus Iesus Christus leui iugo suo &
leui farcinæ nos subdens, sacramentis numero paucissimis, obseruatiōe
facillimis, significatione præstantissimis, societate noui populi colliga-
uit, de qua colligatione latius dictum est in explanatione symboli, circa
articulos, qui de ecclesia sancta catholica & sanctorum cōione sunt.

Magist. in. 4.
dist. 1.

Magist. in. 4.
dist. 1.

Et ut reuertamur unde digressi sumus, firmiter retinendum est, sacra-
menta, his duobus consistere, uidelicet uerbo & elemento, tanquā parti-
bus quibusdam substantialibus, quibus tamen ecclesia plerorūq; ritus, tã
ad decorem honoremq; sacramenti, q̄ ad denotandum & docendū nos,
quid in sacramento agatur, addidit. sine quibus licet uerum sacramen-
tum consistere quidem possit, modo ibi sint, uerbum & elementum, ta-
men, quū eiuſmodi ritus diuinorum mysteriorum pleni sint, & magna-
cum

cum ratione a patribus instituti, nempe in excitationem fidei & charitatis, nequaquam contemnendi erunt, quin potius ex doctrina Pauli (qui iubet ut in ecclesia omnia honeste, ordinate, ac ad ædificationem fiant) maxime circa sacramentorum dispensationem, ne uilescant, uti fulcimenta pietatis diligentissime ac acerrime (nisi instans necessitas prohibeat) retinendi sunt; tanquam catenulae quaedam ecclesiasticae unitatis.

Quaquam uero hæc legis nouae sacramenta præsentissima remedia sint, quibus Samaritanus ille bonus uulnerato appropinquans, & originalis & actualis peccati uulneribus medetur, & corda nostra per operationem Spiritus sancti, in uerbo illuminata, sanctificat, confortatque, non tamen omnibus una est significatio, non eadem dignitas aut uirtus. nam præter omnem controuersiam, duo inter alia præcipua sunt, baptismus, & eucharistia. at singulis suum est uerbum, quod formale sacramenti quidam appellant, suum item signum rei externae & uisibilis, internæ & uisibilem gratiam referens & adumbrans, quod quidam materiale dicunt. Hoc uero omnibus est eodem, quod minister seu sacramenti dispensator, non suam, sed Christi personam refert. quemadmodum in expositione articuli symboli Apostolici (qui de ecclesia catholica est) declarauimus. Tantum hic repetisse suffecerit, sacramenta nec bonorum dispensatorum meritis ampliari nec malorum (modo in ecclesiæ consortio maneat) attenuari. Alia ratio est in hæreticis. nam et si apud hæreticos sacramenta sint & ministrantur, tamen non præstantur ad remissionem peccatorum seu salutem, quod extra ecclesiam sacramentorum efficacia esse non possit. proinde qui in hæresi quacunq; uel schismate, in nomine patris & filii, & Spiritus sancti, baptismi sacramentum acceperit, integrum quidem sacramentum accepit, sed salutem (quæ uirtus est sacri) non habebit, si extra ecclesiam catholicam sacrum non habuerit. Debet ergo ad ecclesiam redire, non ut sacramentum baptismi iterum accipiat, sed ut ecclesiæ reconciliatus, in societate catholica uitam accipiat. Et ut quæ diximus magis perspicua fiant, de singulis sacramentis speciatim dispiciemus, idque eo ordine, ut primo de uerbo sacramenti, Secundo de exteriori elemento, Tertio de cæteris ritibus, quos ecclesia ad sacramenti usum addidit, Quarto de effectu & uirtute cuiuslibet, Quinto de accedentiũ affectu, Sexto de cuiusuis ministro; idque quod fieri potest breuissime, dicturi sumus.

1. Corin. 14.

Sacra nouae legis sunt remedia contra peccatum. Lucæ. 10.

Aug. ad 122ª nua epist. 118. Itē de doctr. christ. lib. 3. cap. 9. Duo sacra præcipua.

Au. sup. Ioh. de con. dist. 4. c. Baptismus.

Aug. de fide ad Pet. c. 85.

Ordo tractionis.

DE BAPTISMI SACRAMENTO.

BAPTISMVS Græca uox est, significans tinctio- nem seu lotionem. Quãobrem uocabulum in genere acceptum, etiam ad lotionem rerum externarum accommodatur, sicut Marci septimo legimus. Pharisei & oēs Iudæi a foro uenientes, nisi baptizentur, non comedunt,

Baptismi uocabulũ quid significet.

Marc. 7.

Et alia multa quæ tradita sunt ei seruare, Baptisma calicum & uiscerum & aramentorum & lectorum. Transfertur item ad calicem passionis dominicæ & mortis eiusdem. Marci. x. Potestis baptismo, quo ego baptizor, baptizari. i. sanguinem fundere, & supplicium mortis meæ sufficere. Et Lucæ. xi. Baptismo habeo baptizari, & quò coartor, usquodum perficiam, idest, patiendum mihi est pro salute generis humani, id quod summe desidero. Sed quod ad propositum nostrum attinet, pro lauacro regenerationis accipitur, quod est omnium sacramentorū primum, & ianua, qua in ecclesiam, & ad cætera sacramenta peruenitur.

In baptismo duo sunt, uerbum & elementum. Verbum est ipsa inuocatio trinitatis huic diuinæ promissioni innixa: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, quæ peragitur hisce uerbis a Christo traditis, uidelicet. Ego baptizo te in nomine patris & filii & Spiritus sancti. In quod quidem uerbum in primis intueendum est. In aqua enim uerbū mundat, detrahe uerbum, & quid est aqua, nisi aqua? accedit uerbum ad elementum, & fit sacramentum. Vnde ista tãra uirtus aquæ, uel corpus tingat, & cor abluat, nisi faciente uerbo: non quia dicitur aut pronunciat, sed quia creditur. Nam & in ipso uerbo aliud est sonus transiens, aliud uirtus manens, propterea dixit Apostolus: Christus dilexit ecclesiam, & tradidit seipsum pro ea, ut eam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in uerbo. Mundatio igitur nequaquam fluxo & labili tribuere elemento, nisi accederet uerbum quo accedente fit sacramentum, quod perinde se habet atq; uisibile uerbum.

Nam quū dicit minister, Baptizo te in nomine patris & filii & Spiritus sancti, sensus uerborum est. Hoc uisibili signo tecū pacificor ac testor, te reconciliari deo, te recipi, a deo, qui est pater, filius & Spiritus sanctus. Nam quid aliud est baptisimus, q̄ foedus dei cum homine, & hominis cum deo? Nam quatenus homo salutis & mundi gloriæ, p̄p̄isq; abrenunciat, & se uero deo astringit, ad mortificandum per omnem uitam membra peccati, est foedus hominis cum deo. Rursus quatenus se deus uicissim homini astringit, qđ peccata illi remittat, quod propter filium recipiat, quod spiritum sanctum donet, qui uiuificet & sanctificet, foedus dei cum homine dici potest, quod diuus Petrus grauissime testatur: Sic & uos (inquit) baptisma saluos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in deū, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis. Idest, baptisimum esse non tñ externā sordium corporis abluionem, sed pactū bonæ conscientiæ erga deū, per resurrectionem Christi, quo deus erga nos testat se nobis placatū esse p̄pter reuiscitatum Chr̄m, ut uicissim hoc foedere bona conscientia bene respondeat apud deum, cōf̄dens se habere placatum deum p̄pter Christum.

Typus autē baptismi in ueteri lege, circumcisio fuit, in mysterio & significatione cum baptismo cōueniens, adco ut beatus Athanasius dixerit,

8
Marci. 10.

Lucæ. 11.

3
Baptisimus
ianua in ec-
clesiam. |
Baptismi
partes.

Aug. in Ioh.
tracta. 40.
Item in Ioh.
tract. 55.

Au. cō. Fau.
lib. 19. ca. 16.
Ephē. 5.

Aug. contra
Fau. lib. 19.
cap. 16.

sentētia uer-
bi baptismi.

Baptisimus
foedus dei cō
hoīe, & hoīs
cō deo.
Roma. 6.
Tit. 3.

1. Petri. 3.
Au. in Ioh.
tracta. 80.

Tit. 3.
Acto. 8.

circūcisio,
figura bap-
tismi.

dixerit, baptismum esse, ipsam circūcisionem spirituale. Quæ admodum enim circūcisio signū seu pactum fœderis inter deum & Abraham, Abraham hæc posteris fuit, uti scriptura dicit: Statuam pactum meū inter me & te, & inter semen tuū post te in generationibus suis fœdere sempiternū, ut sim deus tuus & seminis tui post te. Et tu ergo custodies pactū meū, & semen tuum post te in generationibus suis. Quod pactū subinde exprimes, ait. Hoc est pactū meum, quod obseruabitis inter me & uos. circūcidetur ex uobis omne masculinū. & circūcidetis carnem præputii ueltri. Infans octo dierum circūcidetur in uobis, eritq; pactum meū in carne uestra in fœdus æternum. Ad eundem modū in Euangelio discipulis loquitur. Christus: Ite (inquiens) docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris & filii & spiritus sancti. Et in Actis ait Petrus. Baptizetur unusquisq; in nomine Iesu Christi, in remissionē peccatorū. Et quemadmodū dicit scriptura ueteris legis. Masculus, cuius præputii caro circūcisā non fuerit, delectur anima illa de populo suo, quia pactū meū irritum fecit. Ita de baptismo dixit Christus: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spū sancto, non potest introire in regnum dei.

ET uel ex hoc ipso resellunt impij Anabaptistæ, qui baptismū infantium impie negant ac auerlantur. Nā deus in ueteri lege circūcidendi iussit infantes, ut insererent synagogæ, & adiecit pactū promissionis: Ero deus eorū. Ergo & per baptismū, qui circūcisioni successit, pueri inferendi sunt ecclesiæ, extra quā non est salus, ne excludantur a regno dei, quod Christus ad eos pertinere aperte asseruit. Sinite (inquit) paruulos uenite ad me: talium enim est regnum coelorum. Item. Non est uoluntas coram patre uestro, qui in coelis est, ut pereat unus de pusillis istis, Et iterum. Videte, ne contēnatis usū ex his pusillis. Dico enim uobis, quia angeli eorū semper uident faciem patris mei, qui in coelis est, quibus uerbis restatur paruulos deo placere, & per deum custodiri. Et sicut pactum circūcisionis, non ideo minus ad infantes pertinuit, quod non intelligerent quid ageretur. Ita nec baptismus, propterea minus ualet in infantibus, quod nondū intelligant pactū gratiæ diuinæ, quo remittitur ipsis peccatum originale. In fide enim ecclesiæ per uerbu credentis, offerentis, benedicientis, tingentis, etiam tantilli mundantur infantuli, quibus nondū ualentes corde credere ad iustitiam, & ore confiteri ad salutem. Sed quid opus est errorem ab ecclesia catholica a temporibus Apostolorum semper damnatum, pluribus reuincere? Tantum de uerbo baptismi.

ELEMENTUM autē seu materiale externum huius sacramenti, est aqua. Ideo autē per aquā celebratur, ut sicut aqua corporis sordes abluat, ita credamus & nos per baptismum ab omni peccato spiritualiter mundari, innouari & regenerari, ut quod incorporale est, inuisibiliter abluatur. Unde & lauacrum regenerationis appellatur. Natura enim nascimur filii iræ, sed baptismus regenerat nos filios gratiæ. Natura nascimur

Atha. lib. 5. q. 1. 38.

Gene. 17.

Analogia baptismi ad circūcisionem

Matth. 28.

Acto. 8.

Gene. 17.

Iohan. 3.

Anabaptistæ damnantur. Gene. 17.

Matth. 19.

Marci. 10.

Lucæ. 20.

Matth. 19.

Aug. ad Rom. nisa. epist. 33. In Iohann. tra. 2. 10.

Elementum baptismi,

aqua.

Quid signet aqua.

Eph. 1.

Eph. 2.

Iohan. 1.

Gala. 3.

ex sanguinibus, ex uoluntate carnis, ex uoluntate uiri, hoc est, in peccatis, sed ex baptismo renascimur filii dei: nimirum Christo filio dei per baptismum inferri, sicut Paulus ait. Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.

Am. de my-
ste. in tit. II. 3.
Gen. 7.
1. Petri. 3.

Per bap-
tismum Chri-
sti comorimur.
Roma. 6.

Porro omnino conueniebat, ut huius sacramenti elementum aqua esset. Nam inter alias huius sacramenti figuras, baptismi typus, diluuium fuit. Nam quemadmodum deus per diluuium mundum perdidit, & paucos in arca seruaui per aquam, sic per baptismum, mundus, id est peccata pereunt, & baptizati in arca ecclesie, ex aqua emergentes seruantur. Atque caro immergitur, ut significetur illic ueterem hominem morti ablui omne peccatum, sepeliri omne uitium. Ex aqua reducimur, ut significetur illic nos in nouitate uitae resurgere, quam obrem Paulus passim ait, per baptismum nos comori & consepeliri Christo, & resurgere eum Christo. Roma. vi. Quicumque (inquit) baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitae ambulemus. Rursus consepulti Christo per baptismum, in quo & resurrexistis per fidem operationis dei, qui suscitauit illum a mortuis. Hinc illa exhortationis uox. Igitur si consepulisti cum Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi est Christus in dextera dei sedens, quae sursum sunt sapite, non quae super terram. mortui enim estis &c. Et iterum. Mortificate ergo membra uestra, quae sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam. Ergo baptismi mysterium non leuiter transmitti, sed haec quae significat & requirit, per omnem uitam meditari, in his exerceri oportet, ut mortificatione Iesu Christi in corpore nostro perpetuo circumscribamur. i. ut exemplo Christi deo uiuamus, mortui mundo. Et ut Christus qui mortuus est, mortuus est semel, qui autem uiuit, uiuit deo. Ita nos peccato semel mortui, uoluntate nostra dei uoluntati adhaeremus. Mortificanda est enim non natura, sed concupiscentia mala. Si enim (ut Paulus ait) secundum carnem, id est secundum carnalem concupiscentiam uixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis, ubi Athanasius: Corpus (inquit) non morte conficitur, sed opera carnis, quae Paulus ad Gala. 5. & Coloss. iii. enumerat.

2. Cor. 4.

Roma. 6.

Roma. 9.
Athana.
Galat. 5.
Coloss. 3.

1. Corin. 10.

Mare etiam tubrum, sacramentum seu signaculum baptismi fuisse declarat beatus Paulus, dicens. Nolo enim uos ignorare fratres, quia patres uestri omnes sub nube fuerunt, & per mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, & in nube, & in mari. & adiecit, dicens. Haec autem omnia in figura nostri fuerunt, significans in baptismo, diabolum (cuius Pharaon imaginem gessit) nequitiae suae uires amittere. Pharaon enim relictus, & in sua perfidia demoratus, tam diu restitit ac praualuit, donec ad aequum ueniret, quo quum uenisset, uictus est, & extinctus cum suo satellitio. Sic hodie per exorcismos, uoce humana, sed potestate diuina flagellat, uictus, & torquetur.

Et torquetur diabolus, interim tamen fallax est, exire se & homines dimittere simulans. Sed quum ad aquam salutarem & baptismi sanctificationem uenitur, scire debemus & confidere, quod illic diabolus opprimatur, & homo dicatur deo, diuina indulgentia liberatur.

Iam de mysticis ritibus, quos ecclesia in baptismo adhibet, paucis ageamus. Adhibet autem (ut & supra diximus) non temere, sed ut uia quaedam incrementa fidei & pietatis ad formandam religionem necessaria, nimirum quibus manducis uulgus ad intelligendum & retinendum mysteria Christi. Paedagogia enim & lacte ei principia opus est, ut assuescat disciplinae Christi. Nec dubium est, maximam ceremoniarum partem, quae circa administrationem adhibetur a primitiua & apostolica ecclesia ad nos peruenisse, ut impie abiiciatur, quod tot seculis, eos sanctissimis uiris sacro sanctum est habitum.

In primis consecrat fons baptismatis, & signat oleo unctionis duobus solennibus anni diebus, quoniam in primitiua ecclesia baptismus recipi consueuerat, nepe paschae & petrecostes, quae ritum ex ecclesia matrice ad nos derivatum, diuus Augustinus passim testatur. Quod tunc necessitatis etiam aqua non consecrata liceat baptizare, quod Victor Romanus Pontifex, circa annum. cxc. uixit, decreuit, quo decreto primitiuae ecclesiae consuetudo aperte comprobatur.

Quomodo uero baptismus ministratur, principio adhibetur exorcismus, qui uerbo & exufflatione peragitur, ut spiritus immundus a baptizando expellatur, utque per uisum sacerdotis ministerium, Spiritu sancto cedat fugiens spiritus malignus. Non enim natura (ut inquit Augustinus) exorcizatur aut exufflat, sed ille, sub quo sunt qui sub peccato nascuntur. Adiuuantur ergo, ut expellatur ab eis potestas inimica, quae decepit hominem, ut possideret hominem, ne posthac contendat eos subuertere, nec hoc sacrum signaculum unquam audeat uiolare. Quomodo ritum antiquissimum esse, ut Tertulliano, Hieronymo, Ambrosio, & quem citauimus, Augustino, Chrysostomo, Coelestino Papa, aliisque patribus discimus.

Deinde signum crucis fit principio in fronte, ad significandum, quod baptizandus nomen dat Christo crucifixo, in quo confidat, & quem publicitus confiteri, nunquam erubescat. Super oculos dem, ut intelligamus baptizandum preparari ad uidentem claritatem dei. Super aures quoque, ut intelligamus eum consecrari, ut audiat uerbum ueritatis dei. Super nares etiam, ut percipiat suauitatem odoris dei. Signatur quoque pectus, ut credat in eo, quia corde creditur ad iustitiam. Scapulae quoque, ut suscipiat augmentum seruitutis dei, iuxta Christi praecipuum: Tollite iugum meum super uos. Os denique, ut consecratur illi, quia ore confessio fit ad salutem.

Inter exorcizandum, sal consecratum in os baptizandi datur, ut per sal typicum conditus, iniquitatis foetore careat, id est, carere significetur, utque a uerbis peccatorum ultra ne putrefiat, sed magis ille fusus, ad maiorem gratiam recipiendam seruetur, ac ad sapientiae saporem praeparatur.

Cerimonia circa baptismum.

Hebraeae. Cerimoniae ecclesiasticae uetustissimae.

Consecratus fons.

C. ecclesiasticae. ca. 11. dist. Ex decreto Victoris. Vide Augustinus. lib. 1. de gratia Christi & peccato. orig. ca. 40. Lib. de sym.

Gen. 3.

Signum crucis in fronte. Sup oculos. Aures. Nares. Pectus. Roma. 10. Scapulae. Os. Roma. 10.

sal consecratum quid significet. Beda.

lectio Euan-
gelli.

Matth. 19.
Ecclesia ex in-
stitutione
Chri offert
ei paruulos
baptizandos.
Patrinorum
manus.

DEin legitur Euangelium. Oblati sunt Iesu paruuli, quo significa-
mus nos paruulos nostros offerre Christo, quia ipse dicit: Sinite paru-
ulos uenite ad me. Et qm̄ addit. Talium est enim regnum caelorum. Of-
ferimus etiam eos Christo baptizandos. Si enim illorum est regnum coe-
lorum, non negabit eis Christus baptismum, qui est (ut diximus) ianua,
qua in ecclesiam, & subiande in regnum caelorum intramus.

Post, patrinum manum infanti imponunt, symbolumq; recitat & ora-
tionem dominicam, q; ecclesia referant, quae dño pueros offert ba-
ptizandos, & in suam illos fidē recipit. Offeruntur quippe paruuli, ad pec-
piendum spirituale gratia, nō tam ab eis, quorū gestant manibus, quis
& ab ipsis, si & ipsi boni fideles sint, q̄ ab uniuersa societate sanctorū atq;
fidelium. Ab omnibus namq; recte offerri intelligunt, quibus placet q̄
offerunt, & quorū sancta atq; indiuidua charitate ad communicationem
sancti spūs adiuantur. Tota ergo hoc mater ecclesia, quae in sanctis, est
facit, quia tota omnes, tota singulos parit. Vnde non fides illa particu-
laris quae in patrinorū credentū uoluntate consistit, sed fidei sacra-
mentum facit. In ecclesia ergo Chri per alios paruuli credūt, sicut ex aliis
(quae in baptismo remittunt) peccata traxerūt. Deinde, patrinum se quodā
modo fidei uoluntate constituunt pro baptizatis. Ideoq; semper admoneri
debent eos, ut casti tatem custodiant, iustitiam diligant, charitatē tene-
ant, ante omnia uero, symbolum & orationem dominicam edoceant.

DEinde illinitur spiritū naribus & auribus, exemplo Christi, qui pri-
mus caeci nati oculos luto e sputo facto sublinuit, & sic ad aquas
Siloe misit. Illinitio uocationē ad gratia baptismi significat, unctio non-
dam uidet, sed mittitur ut lauet ad aquas Siloe. i. ut baptizetur in mis-
so, id est Christo. id enim Siloe significat. Et dicitur ei uerbum Euan-
gelicum, quod Iesus, quando mutū & surdum sanauit. tūq; sputo linguā
eius, & mittens digitos in auriculā eius, dixit: Ephphetha, quod est adape-
rire, uerbum sane sacramento conueniens. Admonentur enim baptiza-
di per saliuam typicam, & saluatoris factum, ut aperiatur ipsis naris ad
odorem notionis dei & uitae aeternae capiendum, quo baptizati dicant.
Bonus odor Christi sumus, utq; aperiatur eius aures ad audiendū uer-
bum & mandata dei. Salua typus est sapientiae & gratiae dei & discretio-
nis fidei, cuius acceptio in auditu, & discretio in naribus significatur.

Post peractum exorcismū succedūt mysteria, quae apud ipsum fontē
celebrantur. In primis quaeritur de nomine infantis. Nam uetustis-
simo ecclesiae more ante baptismum, baptizandi nomen suum dāt, quo
significatur, eos per abrenunciationem prioris possessoris se nomen da-
re Christo, ut in illius dominiū transeant. A nomine enim quod ab Adā
habebant, scilicet filii Adā uocati, ad nouum nomen, q; filii dei uocant,
perueniunt, quinimo tū demū nomen acgrunt. anteq̄ enim baptizare-
mur, fide & nomine caruimus. Postq̄ uero inuocatur nomen dei super

nos,

Aug. ad Boni-
fa. de bap.

In baptismo
paruuli per
alios credūt.

Illinitio spu-
ti quid signi-
ficet.

Iohan. 9.

Siloe quid.
Marci. 7.

2. Corin. 2.

Salua quid.

Mysteria q;
apud fontē
celebrantur,
expolitio.

nos, secundum nomen eius uocati sumus. Reddito nomine, baptizandus ter abrenunciat. Nam interrogatus, Abrenuncians Satanae: Respondet. Abrenuncio. Et omnibus operibus eius: Respondet: Abrenuncio. Et omnibus pompis eius, omni uanitati & gloriae seculi, fastui, luxui, uoluptatibus, breuiter omnibus uitiis: Respondet: Abrenuncio. Quam ecclesiae primitiuae consuetudinem fuisse, docet Tertul. de corona militis. Debet ergo baptizatus tota uita esse memor sermonis sui, & nunquam committere ut sibi excidat suae series cautionis. Per uerbi enim illius renuntiationis, quae in baptismo fit, recordationem, diabolicas incantationes, fastum, uoluptates, breuiter, omnia peccata facile uincemus.

Trina abrenunciatio, A
Tertullia. de corona mil.
Am. de my. inician. c. 2. & li. 1. de sa. ca. ca. 2. 10
Oleum catechumenorum. c. ecclesiasticorum. 11. dist.

Posthaec baptizandus oleo catechumenorum inungitur in pectore, & in ter scapulas, at post baptismum, chrismate in uertice. De chrismate postea latius dicemus. Quod autem ad unctionem (quae in baptismo fit) attinet, beatus Aug. traditionis Apostolicae esse dicit. ea siquidem ab Apostolorum temporibus ad nos usque deriuatam, & canones Clementis ac Fabiani Pont. & pleraque Concilia declarant. Prioris unctionis, quae ante baptismum fit, mysterium Augustinus explicat. Vngimur (inquit) in pectore & scapulis, quoniam fides mente concipitur, & opere perficitur. Vngitur pectus, ut significet hoc pectus consecrari Christo, & mentem in sanctae trinitatis fide confortari, in qua amodo nullas reliquias latentis inimici re fidere oporteat. Vngitur inter scapulas, ut significet, baptizandum per gratiam undique muniri ad bona opera faciendam, & ad portandum onus domini fortitudinem accipere, quemadmodum diuus Ambrosius ait. Vnctus es quasi athleta Christi, quasi certamen huius seculi luctaturus.

Roma. 10.
Roma. 2.
Iaco. 2.
Inter scapulas cur.
Amb. de sacramen. c. 3.

Vntionem succedit Catechesis. i. inquisitio de fide trinitatis, idque iuxta domini nostri Iesu Christi saluatoris imperium, qui quum ad patrem in coelum ascenderet, Apostolis mandauit. Euntes (inquit) docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris & filii & Spiritus sancti. Quod autem interrogamus. Credis sanctam ecclesiam, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & uitam aeternam post mortem, non modo interrogamus, ut quomodo in deum creditur, ita & in ecclesiam sanctam credatur, sed ut in ecclesia sancta conuersantes, in deum credamus. Nam ecclesia propterea sancta & catholica est, quia recte creditur in deum. Proindeque interrogatur. Vis baptizari? Et respondetur. Volo. Nemo enim saluatur inuitus, sed uolens, ut integra sit forma iustitiae. Si cut enim homo propria arbitrii libertate serpenti obediens periit, sic uocante se gratia dei, propria mentis conuersione saluatur.

Catechesis,
Matth. 28.
Vide expo. symb. fo. 65.
Eccle. 15.
Ex Concil. Toleta.

Quo facto, baptizatur tandem infans in hisce domini uerbis. Et ego te baptizo, in nomine patris & filii & Spiritus sancti. Quid autem uerba ista significant, & quod foedus inter deum & hominem: hisce uerbis contrahatur, supra diximus.

Verbum formale baptismi.
mi.
Sup. fo. 78.
Infans ter tingitur.

Ter uero infans uel immergitur uel tingitur aqua baptismatis. Ba

L

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

ptizamur enim in patrem & filium & Spiritum sanctum, ad singula nomina, ad singulas personas tingimur, ut æqualitas, eademque personarum potestas ac maiestas declaretur, ut trinitatis unum appareat sacramentum. Tertio quoque repetita immersio uel tinctio, typum triduanæ domini sepulturæ exprimit, per quam Christo consepulti sumus in baptismo, & cum Christo resurreximus in fide, ut a peccatis abluti, in sanctitate uirtutum uiuamus, imitando Christum.

Post baptismum, baptizatus inungitur chrismate, sed in uertice, cuius mysterium diuus Amb. declarat, dicens: Memento quid tibi dixerit, nimirum sacerdos baptizans: Deus (inquit) pater omnipotens, qui te regenerauit ex aqua & spiritu sancto, concessitque tibi omnia peccata tua, ipse te ungar in uitam æternam. Noli ergo hanc uitam illi æternæ uitæ anteferre. Verbi gratia, Si exurgat inimicus aliquis, si uelit tibi fidem tuam auferre, si minetur mortem, ut prauariceris, Vide quid eligas. Noli eligere in quo non es unctus, sed elige in quo es unctus, & uitam æternam uitæ præferas temporali, per Christum Iesum dominum nostrum. In capite uero ungitur baptizatus, ut norit se capiti Christo insitum, ne sciat se iam a Christo nomen accepisse, sed Christo nomen dedisse, hoc est, Christi militiæ esse inauthoratū. A chrismate enim nomen habet Christianus, sicut & chrisma a Christo, in cuius nominis inuocatione, ad eum quem diximus inungendi usum, præparatum est chrisma.

Postremo, baptizatus albo ueste uestitur, quod est signum mansuetudinis & libertatis, teste Tertulliano. Notat quoque innocentiam & puritatem Christianam, quam post ablutas ueteres peccatorum maculas studio sanctæ conuersationis immaculatam seruare debet, ad representandam eam ante tribunal Christi. Olim in primitiua ecclesia, baptizati adulti per totam hebdomadam stolis albis sese uestiebant, quæ ob rem dies ille dominicus proximus post pascha, dominica in albis uocatur, qua cerimonia ecclesia & fidem & uitæ innocentiam, religionisque puritatem animis nostris imprimere studuit.

Virtus, efficacia, seu effectus baptismi, satis superque ex prædictis colligitur. In baptismo enim per aquam & spiritum in paruulis originalis culpa aboleretur, & ex filio iræ fit filius dei. In adultis uero tam originalia quæ actualia seu personalia peccata delentur. Morimur enim in baptismo peccato, uicturi deo in Christo Iesu, qui per lauacrum aquæ mundat ecclesiam in uerbo uitæ, ut exhibeat ipse sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata. De hoc baptismi fonte uaticinatus est Zacharias. In die (inquit) illa, erit sors patens domui David, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatorum. Itidem Ezechiel, dicens: Et effundam super uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquitatibus uestris, & ab uniuersis idolis uestris mundabo uos, & dabo uobis cor nouum & spiritum

August. de
conf. dif. 3. c.
postquam.
Roma. 6.

Infectio que
chrismate in
uertice fit,
quid signet.
Amb. de sacra-
ment. cap. 2.

Unctio que
fit in capite,
quid signet.
Christus.
Chrisma.
Christianus.

Terui.
Am. de myst.
Incar. di. ca. 7.

Officia in al-
bis aut dicat.

De sacramen-
ti baptismi.

Roma. 6.
Eph. 5.

Zacha. 13.

Ezech. 36.

spiritum novum ponā in medio uestri. In baptismo enim regeneramur, ac renascimur, sicut Christus in Euangelio dixit. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest videre regnum dei. Ad Tit. iii. Secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde, per Iesum Christum saluatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius, haeredes simus secundum spem uitae aeternae. Quotquot enim baptizati sumus in Christo Iesu. Christū induimus. Effectus ergo baptismi est mors peccati, ut alia sequatur natiuitas, quae corporis manente compage, hominum mentem innouat, sepulta omnium peccatorum uetustate. quāquā idem baptismi effectus demum morte corporali (qua & animo & corpore peccatis penitus defungimur) absoluitur.

Iam si quis quaerat. Si uerum est, in baptismo deletum esse peccatum, quod a parentibus contraximus, cur adhuc manet cupiditatis fomes, & ueluti incētium quoddam peccati. Neque enim dubium est, quin a primis parentibus in nos traducta sit lex ista peccati seu membrorum. i. cōcupiscentia, quam Paulus opponit legi mentis seu dei, dicens. Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captiuantem me in lege peccati, quae est in membris meis. Omnes siquidem in peccatrice uoluptate generamur, propterea licet inuiti, etiam post baptismum illicitos quosdam & bestiales propemodum motus sentimus, qui assiduam in nobis pugnam generant. Paulo teste. Caro enim cōcupiscit aduersus spiritū, Spiritus autem aduersus carnem, &c. Huic ergo quaestioni respondendum est, in baptismo imputationem & reatum omnis peccati tolli, quia deletur chirographum damnationis nostrae, & responsū mortis, quod in nobis ex inueterato ulcere manabat. Reatus enim seu imputatio in peccatum, proprie peccatum est. Beatus enim uir, cui non imputat dominus peccatum. Sed manet cōcupiscentia, quae licet a Paulo interdum peccatum dicatur, ueluti quum ait. Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Tamen post baptismum fomes non imputatur in peccatum, nisi ei mens seu uoluntas assentiatur. Atque haec est eximia baptismi uirtus, quae non tantum peccatum tollit, sed & contra hunc fomitem gratiam confert, ne tam nobis concupiscentia noceat, si tamen a consensu abstinemus, quod ut facere possimus, impertit nobis deus in baptismo spiritum, cuius ductum sequuti, non in nostra, sed in eius uirtute de concupiscentia ac diabolo triumphemus. atque in hunc modum hanc quaestionem dissoluit Paulus. Infelix (inquit) ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Ut ergo concupiscentiam, quae radix est amaritudinis, quae semper est omnium malorum, reprimamus, ne germinet iterum, denique ut

1oh. 3. 3.
Tit. 3.
Galat. 3.
Amb. in eplo
Ro. ad Rom.
cap. 6.

Concupiscentia fomes, saluto reatu, remanet in baptizato.
Roma. 7.
Berni. in ser. in
caena dñi de
bap. 1.

Galat. 5.
Peccatū pro
prie reatus.
Psal. 31.
Roma. 7.
Roma. 8.
Præcipua uirtus baptismi.

Roma. 8.
Concupiscentia ut morti.

ficemus, tota
vita enitetur
1. Thess. 5.

Psal. 50.
Roma. 8.
Iustificatio
legis q̄o a
iustificatis
impleatur.

Quo spiri
dei reddat se
stimonium, spi
ritui nostro
de vocat. no
stra.

Roma. 8

Baptismi vis
tota vita ex
ercenda.

Mortifica
tio i homine
q̄o peragat.
Philip. 1.
1. Corin. 15.

Amb. in epi
sto. ad Ro
ma. cap. 6.

De affectu,
quo ad perci
piendum ba
ptismi acce
dendum sit.

Vide maxin
4. dist. 4. & 5
ani. Solet eti
am, &c.

eradicemus eam, tota uita elaborandam est. Et perpetuo cum Paulo orandum, ut spiritus ille in baptismo nobis collatus, integer perseveret in nobis: nimirum ut gratia spiritus sancti (quae spiritum nostrum mouet, incitat, purificat, fouet, ac confirmat) nunquam auferatur a nobis, sed in uisceribus nostris continuo innouetur, ut illius uirtute iustificatio legis impleatur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Si quis autem hunc Christi spiritum non habet, hic non est eius. Si uero Christus in nobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus uero uiuit propter iustificationem. Ergo (ut Apostolus infer) debitores sumus non carni, ut secundum carnem uiuamus. Si enim secundum carnem uixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quicumque enim spiritu dei aguntur, hi sunt filii dei. Reddit autem ipse spiritus testimonium spiritui nostro, quod sumus filii dei, quum sentimus, non accepisse nos spiritum seruitutis, iterum in timore, ut scilicet deum tanquam tyrannum aliquem metuamus, sed quum sentimus nos accepisse spiritum adoptionis filiorum dei, in quo filiali amore, perciti, clamamus, Abba pater. Si autem per baptismum filii, ergo, & haeredes: haeredes quidem dei, cohaeredes uero Christi. Si tamen comparimur, ut & conglorificemur. Baptismi ergo uis & effectus tota uita in nobis ad hunc modum (ut diximus) exercendus est, atq; ita uiuendum, ut uitae huic moriamur usui, ut seipsum homo sibi abieget, & totus mutetur, imitans Christum ducem. Quod faciendo, tandem etiam absq; molestia mortificationem carnis (in domino obdormientes) peragamus, adeo ut cum Paulo dicere libeat. Mihi enim uiuere Christus est, & mori lucrū, nimirum quod hoc mortale induet immortalitatem, & corruptibile hoc induet incorruptionem. Tunc enim plane effectus baptismi absoluetur, nempe per corporis resurrectionem, cuius baptisma est pignus & imago (si diuo Ambrosio in epistolam ad Romanos credimus) sed de hoc latius supra diximus circa articulum symboli, qui de carnis resurrectione est.

DE affectu, quo ad baptismum accedendum sit, in canonicis Concilii prouincialis, sub titulo. De administratione sacramentorum dictum est, ut hic repetere non sit necesse. Qui adultus accedit, cogitare debet, se huius sacramenti perceptione, seipsum totum Christo offerre, seque exutum uetere hominem, nouumq; indutum exhibere, representareq; atq; hoc tota uita conaturum, ut candidam illam uestem, insigne libertatis & manumissionis, ab omni peccatorum labe immaculatam, ad tribunal Christi perferat. Quod si totum ludicre, mimice & ioco ageretur, tum nec recipitur sacramentum, nec res sacramenti, si indigne aut irreuerenter propositum peccandi retinens quis accedat, characterē quidem sacramentalem recipit, sed rem sacramenti, id est, gratiam nullā consequitur, postea tamen reconciliatus ecclesiae, effectum sacramenti absq;

noua

noua tinctione per poenitentiam recipit ac indipiscitur.

Minister sacramenti sacerdos est, in quo (quantum ad sacramenti efficaciam attinet) uitae meritum non respicimus. Nam reuera non homo est, sed Christus qui baptizat, sacerdos uero legatione tantum pro Christo fungitur, per quem Christus baptizat. Et quamuis sacerdos dicat. Ego te baptizo, tamen ut eum non aliter quam ministrum hoc agere intelligas, non in nomine suo, sed in nomine patris & filii & Spiritus sancti, baptizare se dicit, quemadmodum Paulus ait. Nunquid Paulus crucifixus est pro uobis, aut in nomine Pauli baptizati estis?

Cyp. de c. 30
di. op. chri.
sermo. de ba
pti. christi.
Tertul. in li.
de exhor. ca
sti. Hiero. ad
uer. lucifera
1. Corin. 10.

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS.

Quoniam in baptismo non solum omne peccatum, tam originale quam actuale remittatur, sed & spiritus sanctus, in nouam nos regenerans creaturam, detur, qui & concupiscentiae fontem (id est, appetitus inordinationem, & naturae corruptae imbecillitatem, quae in nobis post baptismum reliqua est) sic attenuat, ut ea nobis, nisi rursus peccato assentiamus, nocere non possit. Consequens est, quod si continuo ex hoc saeculo post perceptum baptismum nobis migrandum foret, solus ipse baptismus sufficeret, & regeneratio per se saluaret, mox in pace beati seculi recipiendos. Qui enim post baptismum cum acquisita innocentia immaculatus peruenit ad mortem, ipsa morte confirmat, quod non possit peccare post mortem. Iam uero quum nos post transitum mare rubrum, uastum huius mundi desertum ingredi, ac cum hostibus & internis & externis, priusquam ad terram repromissionis perueniamus, sine intermissione dimicare oporteat, nempe carne, mundo, & diabolo, quorum impetus tantus est, ut nemo secure gloriatur se in hoc corpore peccati, sine peccato esse posse, quod humanae cupiditates & ueteris peccati reliquiae in sinu nostro latent, rebellionem aduersus spiritum mouere nunquam cessant. Mundus quoque nos adhuc mortali corpore onustos, omnibus machinis oppugnat. Denique diabolus mille artibus tanquam leo rugiens, semper circuit quaerens quem deuoret, ut merito quis hanc inuituram lucra grauius terreat, nisi interim agnoscat Christum redemptorem (qui carnem domuit, mundum uicit, ac diabolus mundi principem foras eiecit) aduersus hosce insultus alia parata remedia, quibus lucra tantibus nobis subueniret, reliquisse, ut non in uirtutibus nostris, sed in eo faciamus uirtutem. In Exodo legimus, filios Israel ex Aegypto per mare rubrum sauegressos, deuictis ac submersis etiamnum hostibus (flauit enim spiritus dei & operuit eos mare) tum maxime fuisse compluribus aliis confortatos sacramentis.

In primis expansione nubis, in protectionem eorum, & ignis, ut luceret

Amb. lib. de
myste. inuit.
cap. 5.
Titum. 3.
Vide Berr.
in serm. ha
bito i die coe
nae dñi de ba
ptismo.
Roma. 8.
EX dec. Mel
chiod. Papu.

Dimicandū
nobis tota
uita cō tribus
hostibus.
Roma. 7.
1. Iohan. 1.
Caro.
Galat. 5.
Mundus.
Diabolus.
1. Petri. 5.
1. Petri. 4.
Iohan. 16.
Iohan. 12.
Gal. 5.

Exodi. 15.

Coloss. nu
bis, ignis.
Psal. 140.

Matth. 17.
Eph. 4.

Ex decretis
Melchiadis.
Tit. 3.

1. Corin. 12.

Johan. 16.

Cur spissan-
tus alii atq;
alia sp̄e sub-
inde visus sit
Matth. 2.
Marci. 1.
Luc. 3.
Acto. 2.

Johan. 13.

Johan. 17.

Johan. 18.

Johan. 20.

eis per noſtem. Deinde alitione panis coelestis, & bibitione aquæ, quam percussa dedit petra.

Ad eundem modum Christus (qui ueteris legis typos impleuit) post baptismum pleraque alia spiritus sancti munera, ac gratiarum dona nobis reliquit, quibus nos per baptismum resurgentes & erectos, sustentaret, confirmaretq; ne ab hostium impetu nos rursus impetente succumbamus. Quæ sunt cætera ecclesiæ sacramenta. In primis uero Confirmatio & Eucharistia. De confirmatione nunc dicendum est. In baptismo, filii dei renascimur, & coelestis hæreditatis promissionem accipimus, sed ut hanc retineamus, pupillis tutore est opus. Quare non satis uisum est Christo, in baptismo nobis impartiri spiritum innouantem, nisi & per confirmationis sacramentum largiretur spiritum tuentem ac defendentem, qui tamen non alius, sed idem est spiritus in baptismo datus. alius tantum atque alius secundum diuersas gratiarum donationes & charismata. Nam quatenus in confirmatione datur, paracletus est, qui regeneratis in Christo, & custos, & consolator, & tutor est. Ergo spiritus sanctus, qui super aquas baptismi, salutifero descendit illapsu, in fonte pulchritudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum præstat ad gratiam, quia in hoc mundo tota ætate uicturis, inter inuisibiles hostes & pericula gradiendum est. quam obrem alia atq; alia specie subinde uisus est.

In baptismo, in specie columbæ descendit, innocentiam (in quam regenerat) testatus. In die uero pentecostes, in discipulos in linguis igneis il lapsus est, quibus Apostoli intrepidi loquerentur magnalia dei.

Itaque in baptismo regeneramur ad uitam, post baptismum confirmamur ad pugnam. In baptismo abluimur, post baptismum roboramur. In baptismo in milites Christi recipimur ac signamur. In confirmatione ad agones & prælia mundi huius, reseruandi, armis competentibus, instruiamur pugnaturi.

VTrunque ergo magnum est sacramentum, & quamuis alterum alteri ad modum cõiunctum sit, tamen in euangelicis & apostolicis literis sic discernunt, ut non unum, sed duo plane appareant sacramenta. Postq̄ Christus in ultima cœna Apostolis pedes lauisset, & dixisset. Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus, Et uos mundi estis. Tandem post multa subiicit. Quum aut uenerit paracletus, quæ ego mittam uobis a patre, spiritum ueritatis, qui a patre pœdit, ille testimonium perhibebit de me, & uos testimonium perhibebitis. Et iterum. Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo, quum autem uenerit spiritus ille ueritatis, docebit uos omnem ueritatem.

Deinde, post resurrectionem, quamuis dominus insufflasset in Apostolos, dicens. Accipite sp̄m sanctum, tamen iam in coelum ascensurus, aliud donum Apostolis, & per Apostolos, omnibus regeneratis pollicitus est.

tus est. Ego (inquit) mittam promissum patris mei in uos, uos autem sedete in ciuitate, quoad usque induamini uirtute ex alto. Et iterum. Accipietis uirtutem spiritus sancti superuenientis in uos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudaea, & Samaria, & usque ad ultimum terrae, quam promissionem, postea in signo uisibili in die pentecostes euidentissime praestitit, ut quod in Apostolis semel in forma sensibili factum esse cernimus, in nobis per sacramentum confirmationis fieri minime ambigeremus. Nam quod in primitiua ecclesia, spiritus sancti descensio in credentium populos, donauit uniuersis, hoc in confirmandis neophytis impositio manus Episcoporum tribuit singulis, unicuique tamen secundum mensuram donationis Christi. Alioqui Christus uere diuinum illum sermonem in coena habitum (quo toties paraclitum pollicetur) finiens, frustra orasset in hunc modum. Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis, qui credituri sunt per uerbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint, &c.

Quod ut manifestius fiat, saltem duo apertissima scripturae testimonia intenda sunt. Actuum octauo sic legimus. Quum autem audissent Apostoli, qui erant Hierosolymis, quod recepisset Samaria uerbum dei, miserunt ad eos Petrum & Iohannem, qui quum uenissent, orauerunt pro ipsis, ut acciperent spiritum sanctum. nondum enim in quemquam illorum uenerat, sed baptizati tantum erant in nomine domini Iesu, tunc imponebant manus super illos, & accipiebant spiritum sanctum, etiam in signo uisibili. Sequitur enim Simonem magum uidisse, quia per impositionem manus Apostolorum, daretur spiritus sanctus. Item Actuum xix. His auditis, baptizati sunt in nomine domini Iesu, & quum imposuisset illis manus Paulus, uenit spiritus sanctus super eos, & prophetauerunt. Quos ambos locos omnes catholici scriptores ad sacramentum confirmationis referunt.

Hic si quis requirat, quid profuerit Apostolis aduentus spiritus sancti post ascensionem Christi, quem & prius acceperunt? Ex Euangelio respondetur, quoniam profuit ad robur uirtutis, qua induti sunt ex alto. Docuerunt certe nos Apostoli, quanta sit infirmitas nostra, & quanto spiritus profectu etiam post baptismum indigeamus. Petrus Apostolorum princeps Christum uidit, gloriam eius in monte gustauit, uocem patris audiuit, mira opera suis oculis conspexit, ipse quoque miracula fecit. Super aquas pedibus ambulauit, cum domino familiarissime conuersabatur. Vbi a domino lotus esset, & mundus pronuntiatus, se paratum & in carcerem & in mortem cum eo ire adserbat. Sed quid factum est? Ad uocem ancillae territus statim negauit. Venit alia ancilla, & iterum negauit. Quomodo Petrus stetit coram regibus & principibus, qui coram mulieribus stare non potuit? Quinimmo post resurrectionem, uiso etiam in Christo, ac larga consolatione recepta, simul

Lucæ. 24.

Acto. 1.

Chrysostr. de
cōs. d. 1. c.
nouissime.

1 pbe. 4.

Iohan. 13.

14. 15. 16.

Iohan. 17.

Testimonia
Scripturae p
hoc facto.
Acto. 2.Cur Christus
post ascen.
miserit spm
sanctū apłis
quem prius
dedit.

Lucæ. 24.

Matth. 17.

Marci. 9.

Lucæ. 9.

1. Petri. 1.

Matth. 14.

Iohan. 13.

Matth. 16.

Marci. 14.

Lucæ. 22.

Iohan. 18.

Iohan. 10.

cum cæteris Apostolis, propter metum Iudæorum latebat, atque adeo, ubi cum cæteris Christum tam gloriose ascendentem uidisset, & angelorum uisione, consolationeque confortatus esset, in publicum tamen prodire non audebat, sed expectabat promissum patris, spiritum sanctum. Quum primum uero hic aduenit, tunc ipse statim simul & cæteri Apostoli, magna fiducia loqui coeperunt, uirtuteque magna testimonium resurrectionis Christi reddiderunt, atque adeo principes sacerdotum, & reges huius mundi non timuerunt, ut gloriarentur etiam in tribulationibus, & irent a conspectu concilii gaudentes, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

Quid agatur in sacro confirmationis.

HOc ergo in sacramento confirmationis agitur, ut spiritum sanctum, quem in baptismo ad purificationem & emundationem accepimus, ad robur quoque & augmentum uirtutis capiamus, quo aduersus peccatorum, mundi, & diaboli insidias confirmemur, & facti intrepidi, nullis perturbationibus frangi, nullis tribulationibus succumbere, nullis denique terroribus ac cruciatibus a Christo separari ualeamus, affectates cum Paulo dicere. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Hoc spiritus sancti robur, est illa charitas dei, quæ diffundit in cordibus nris per spm sanctum, qui nos certos facit, quia neq; mors, neq; uita, neq; angeli, neq; principatus, neq; uirtutes, neq; instantia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo poterit nos separare a charitate dei, quæ est in Christo Iesu. Quam gratiam quæ Christo uisum sit, sanctis Apostolis suis signo quodam uisibili, supra modum illustri, impartiri, quanto magis necesse erat, ut eadem nobis tanto infirmioribus signo quopiam uisibili, ad confirmandam in uobis uerbi fidem traderetur.

Verbum huius sacramenti

Verbum quo hoc sacramentum traditur, hoc est: signo te signo crucis, & confirmo te chrismate salutis, in nomine patris & filii & Spiritus sancti. Promissionem, cui hoc uerbum innitit, & ex qua eruitur, supra retulimus.

Materia christi smatis.

Materia uero huius sacramenti, chrisma est, quod manu Episcopi in frontem confirmandi illinitur. In ecclesia dei triplex oleum, in die coenæ domini per Episcopos consecratur. Oleum infirmorum, oleum catechumenorum, & chrisma, quod ex oleo oliuæ & balsamo componitur, idque non absque insigni mysterio. Nec putandum est, nouam esse sacri chrismatis inuentionem, quum ex Dionysio, Clemente, Fabiano, Tertulliano, Cypriano, Hieronymo, Augustino, cæterisque catholicis scriptoribus, chrismatis consecrationem nos ab Apostolis recepisse, eandemque non tantum in Romana, sed per totam ecclesiam catholicam receptam esse, discere ac uidere est. Quamquam enim ueteris legis cerimonia, Christo illucescente, euannerint, unctionis tamen mysterium religio Christiana non contempsit, sed potius quod regibus & sacerdotibus.

Cypriano, Aug. in psal. mō. 178.

tibus eius tantum gentis, unde Christus erat venturus, peculiare esse eo fuerit, in omnem populum catholicum propagatum esse ut sicut Christus a chrismate dictus est, eo, quod singularis excellentiae ordo, hoc est, spiritu sancto per participibus suis unxitur eum deus, Ita & participes eius, quotquot sunt, confortes, sint, tam huiusmodi q. nominis, & dicantur a Christo Chrysiani, ut sint sui, Christo dicitur, rectores & duces, & obferant deo spiritualia sacrificia, ordinati a deo sanctimonie sacerdotes, quemadmodum Petrus omnes Chrysianos appellat: Vox (inquit) estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Unctio ergo chrismatis exterior, unctionem spiritus sancti interioram significat, quam accipimus a Christo, quae docet nos de omnibus.

Tam quod ecclesiae hostes, chrismati suum honorem, detrahere cōtinuā dunt, cog. in actis Apostolicis non legamus, Apostolos in confirmādis baptizatis chrismate usos fuisse, sed tantum manuum impositionem & orationem, id illi suo more faciunt, de genere filii, ecclesiam matrem, veritatis columnam, mendacem facere cupientes, quae assuevit per Apostolos, chrismatis consecrationem nobis commendatam, sed superat illa, & superabit perpetuo, q. nec portas inferi praeualebunt aduersus eam. Vis autem scire, cur neq. Christus, Apostolos, neq. Apostoli in primis ecclesiae primordiis, populos confirmandos chrismate unxisse legatur, animaduerte chrismatis exteriori unctione (quae denotaret invisibile spiritus sancti unctioem) transper non fuisse opus, quantum per spū sanctus signo visibili, descendit in confirmatos, quod per impositionem manuum Apostolorum in primis illis ecclesiae crepundis factū legimus, postea vero dilatata ecclesia dei, cum signo illo visibili diuersitatis lingua, opus non esset amplius, spū sancto roborandi ac confirmandi, chrismate sunt uncti, ut & ipsi signo externo admonerent, excitarenturq. ad mysterii interioris fidem & contemplationem, quandoquidem beatus Augustinus ait, Sacramentum chrismatis in genere visibilia signa culorum sacrosanctum esse, sicut ipse baptismus est, Nec enim ut idem alibi ait, temporalibus & sensibilibus miraculis attestantibus, per manū impositionem modo datur spiritus sanctus, sicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei & ecclesiae primordia dilatanda.

Quis enim nunc hoc expectat, ut hi, quibus manus ad accipiendū spiritū sanctū imponitur, repēte incipiant linguis loqui, sed iustitabiliter & latē intelligitur per vineulum pacis, corū cordibus divina charitas inspirari, ut possint dicere, Quoniam thaurus dei dispersa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Opponētus est ergo scemlis natis uniuersalis cōsensus ecclesiae omnium temporum, ubi certissimum testimonium, quod haec ordinatio sit Apostolica, maxime quoniam uel uno eodemq. tempore, idē non multo post Apostolorum decessum, per quatuor ferme ecclesiarum Apostolica,

Inob. iii. de sacr. vnctioe cū venisset. paragra pho vnde in ve. Plal. 44. Hebr. 1.

Acto. 11. 1. Petri. 2. Inno. illi.

1. Iohan. 2. Haretici chrismati suum honore detrahent tendunt, sed frustra. 1. Timoth. 3.

Matth. 16.

Acto. 8. 10.

Li. 2. contra Iherosol. ni cap. 104. De bapt. contra Donat. cap. 16. Ibidem.

Roma. 5.

Ire. fl. 4. contra haer. 4. 63.

ex decretis
tabla.

custodita comprobatur. Sic enim habet Fabianus. Haec (nimirum christi) smatis annuam consecrationem, renouationem, & ueteris crematione significans) a sanctis Apostolis & successoribus eorū accepimus, uobisq; tenenda mandamus. Haec sancta Romana ecclesia & Antiochena a tempore Apostolorum custodit. Haec Hierosolymorum & Ephesianorum tenet, in quibus Apostoli praesidentes haec docuerunt.

Christina affe-
terin baptis-
mo, aliter in
confir. datur.

Nec hic praetereundum est, q̄ christina aliter in baptismo, aliter in confirmatione datur. Signatur enim baptizatus christmate per sacerdotem in capitis uertice, per p̄tibicem uero in fronte, ut in priori uisione significetur spiritus sancti super ipsum descensus, ad habitatione deo consecrandam. In secunda uero, ut eiusdem spiritus sancti septiformis gratia, cum omni plenitudine sanctitatis & scientiae & uirtutis i hominem uenire declaretur, quod orationes, quae circa utranq; recitantur, satis indicant. In confirmatione sic iuter alia orat Episcopus super confirmandum. Immitte in eum spiritum sanctum tuum septiformis gratiae tuae paraclatum, de coelis, spiritum sapientiae & intellectus, spiritum consilii & fortitudinis, spiritum scientiae & pietatis, & imple eum spiritu timoris tui, & signa eum signaculo sanctae crucis; propitius, & spiritum sanctum non amittas in uitam aeternam. Quamobrem Dionysius hoc sacramentum ab Apostolis uocatum esse Teletum testatur, id est, perfectionem & absolutionem uirtutis spiritualis.

Oratio epi su-
per confirmā-
dum.

Sapientia in
quo consistat.

Hic obiter se offert locus de donis spiritus. Sapientia (quae donū est spiritus sancti) in cognitione & delectatione summi boni, id est dei, sita est, quam beatus Augu. Theosebian, id est, cultum dei, appellat, quia uacat ac studet deo, & fertur in deum, sincero affectu totā fiduciam ac spem in illum transferens, ipsumq; ex toto corde, tota anima, tota mente, tota uirtute diligens, praeterea nihil amans aut colens, nisi dei causa, omnia ad illius gloriam referens. Quo fit, ut nihil nisi deum suspiciat, ac omnia quae in mundo sunt praeter deo, tanquam sterora contemnat,

Aug. in En-
chil. cap. 11.

Philip. 3.

Ambr. lib. 3.
offi. cap. 4.

ut Christum lucrifaciat, quae sapientia plena est coelestis suauitatis. Haec est quae de sursum descendit a patre hominum, donū spiritus sancti, quae neq; humanae beneficio, neq; humana ratiocinatione, aut studio acquiritur, sed ab illo illustrante datur, de quo scriptum est. Omnis sapientia a deo est. Quare, quemadmodum diuus Iacobus monet. Si quis indiget sapientia, postulet a deo, & dabitur ei. Huic opposita est sapientia huius mundi, quam diuus Iacobus, terrenam, animalem ac diabolicam appellat, huiusmodi propter finem in quem intendit, qualis erat philosophorū sapientia; qui licet ratiocinando, qualē qualē dei cognitionem essent assequuti, non tamen deum sicut deum glorificauerunt, nō fide, spe, & charitate deum coluerunt, sed euacuante in cogitationibus suis, sibi tantū placantes, & suam, non dei gloriam, non aeternam, sed terrenam contempnitatem querentes. Immo in sapientia, quis potius ablutia & uitiis suis, quam

Jaco. 1.
Jaco. 3.

Roma. 1.
Coloss. 3.

tanquam in idolum quoddam, spem suam collocantes, quibus insultra-
 Apostolus, dicens, Vbi sapientia, ubi scriba, ubi conquisitor huius seculi.
 Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi. Et iterum, Sapientia
 huius mundi stultitia est apud deum.

In intellectu secundum donum, in agnitione consistit, sicut precedens
 donum in contemplatione. Christus in Euangelio ad discipulos ait.
 Vobis datum est nosse mysterium regni, illis autem qui foris sunt omnia
 in parabolis sunt, ut videntes videant & non videant, & audientes audi-
 ant & non intelligant. Item. Confitebor tibi pater domine cœli & ter-
 ræ, quia abscondisti hæc a sapientibus & reuelasti ea parvulis, hoc dono
 notum & veteris testamenti scripturæ, sincere & recte intelliguntur. pro-
 deo hoc dono Christus illustravit mentes discipulorum, ut intelligerent
 quæ de ipso erant, aperiens illis scripturas. Neque enim aliter unquam
 eas intelligemus, nisi ille qui solus aperit & nemo claudit, claudit & ne-
 mo aperit, nobis reuelat. Oportet enim nos omnes a deo doceri & theo-
 didactos esse, quod sentiens David, dominum orat. Da mihi (inquit) in-
 tellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde
 meo. Hoc dono cæci Iudæi carent, qui exteriori literæ legis sunt affixi,
 super quorum oculos uelamen positum est, ut non possint intendere in
 faciem Moyfi. Hoc dono hæretici uacant, qui Paulinas epistolas (in qui-
 bus sunt quædam difficulta) indocti & instabiles deprauant, sicut & cæ-
 teras scripturas ad suam ipsorum perditionem. Hoc donum Aristoteles,
 quantumuis magni, sed humani intellectus philosophus, nesciuit, & fa-
 cundus Demosthenes ignorauit. Breuiter quotquot animales sunt, qui
 non percipiunt ea quæ sint spiritus dei. Stultitia enim est illis, & non pos-
 sunt intelligere. Soli uero spirituales, quibus deus impartitur, hoc donum
 habent, quemadmodum Paulus ait. Nos autem sensum Christi habemus.

Vnguntur autem hæc ambo dona, quæ minor sit sapientia, si intellectus
 careat, & ualde inutilis sit intellectus, si sapientia non subsistat. Quid
 enim prodesse habere prophetiam & nosse omnia mysteria, si charitas
 dei, in qua uerus dei cultus, id est sapientia, consistit, non habeatur.

Tertium donum spiritus est, consilium. Duo priora dona in cõtem-
 platione & agnitione sita sunt, quæ recte sequitur consilium, quod
 consistit in iudicando & amplectendo. Hoc dono confectus homo uolunt
 tas deum colendi & bene operandi, per sapientiam gustamus, per intelli-
 lectum uidemus, per consilium iudicamus, quia suavis est dominus, &
 quæ proinde beatus est uir qui sperat in eo. Postquam ergo dei aliquam suam
 uiratem degustauerimus, & aliquam cognitionem accepimus, orandum
 nobis est, ut uoluntatem etiam ad seruiendum deo capiamus. Nam nisi
 hæc adsit, nihil certe proderit operum exteriorum facies, quantumuis in
 speciem bona, quia deus intuetur cor & spontaneam uoluntatem, quod
 Christus apud Matth. in bonis operibus insignioribus, nempe iustitio,

1. Corin. 13.
 1. Corin. 13.
 Matth. 4.
 Marc. 13.
 Luc. 8.
 Iohan. 2.
 Esai. 6.
 Act. 17.
 Roma. 11.
 Matth. 13.
 Luc. 14.
 Apoc. 3.
 Esai. 36.
 Hier. 31.
 Iohan. 8.
 Esai. 118.
 2. Corin. 3.
 1. Petri. 3.
 Hierony. ad
 Paul.
 Roma. 6.
 1. Corin. 2.
 Greg. 1.
 mora.
 1. Corin. 13.
 Consilium in
 quo situm.
 Psal. 33.
 Deus ob ex-
 terior. oper.
 sine. sed cor
 respicit.

Mulus domi-
vis.

Pfal. 113.

1. Corin. 13.

2. Cod. 2. 9.

Roma. 8.

2. Corin. 3.

Consilii hu-
mani quale.

Acto. 5.

Acto. 4.

Acto. 5.

Pfal. 134.

Ambro. lib. 1.
off. 1. cap. 17.
& seq.

2. Timo. 2.

Job. 7.

2. Timo. 3.

Acto. 5.

Fortitudo
humana 4.
Pfal. 135.
Pfal. 136.
Pfal. 137.

elemosyna, & oratione diuissime explicat. Hoc est donum, quo uide-
mus dicere. Voluntarie sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo domi-
ne, quoniam bonum est. Nam et si distribuero in cibos pauperum omnes
facultates meas, & si tradidero corpus meum ita ut ardeam, tamen si non
prius statuero in corde meo, hoc bonum esse coram deo, & sponte fece-
ro propter deum, nihil mihi prodest. Propterea Apostolus dixit. Vni-
quisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate,
nam spiritus sanctus, spiritus libertatis est. Huic dono spiritus, opponit
consilium humanum, cuius scopus non est dei gloria, sed haeret in rebus
externis, & quaerit quae sua sunt. Consilio, dono spiritus, instructi erant
Apostoli, quum principibus sacerdotum praecipientibus, ne docerent in
nomine Iesu, responderunt. Oportet plus obedire deo quam hominibus. Con-
siliu uero humanum coeperunt ipsi sacerdotum principes conferen-
tes ad inuicem ac dicentes. Quid faciemus hominibus istis quoniam
quidem notum factum est signum omnibus habitantibus Hierusalem,
sed ne amplius diuulgetur in populum, comminemur eis, ne ultra loquatur
in nomine hoc ulli hominum, sed Gamaliel utriusque consilii uim re-
cte ac grauiter discreuit: Quoniam (inquit) si est ex hominibus consilium
hoc, aut opus, dissoluatur. si uero ex deo est, non poteritis dissoluere,
ne forte & deo repugnare uideamini. Et Dauid in eandem sententiam,
Dominus dissipat consilia gentium, reprobatur autem cogitationes popu-
lorum, & reprobatur consilia principum, consilium autem domini manet
in aeternum.

Fortitudo quartum donum spiritus est, quo dei respectu, res laben-
tes forti animo contemnimus, quo nullis illecebris emollimur, nul-
lis aduersis perturbamur, quo non lucris aut diuitiis uincimur, non adu-
latione flectimur, non fauore delinimur, nullius potentiae terrore pro-
sternimur, sed inuictum animum pro conseruatione Christianae iusti-
tiae tenemus, quo casto corde, nullius uanae gloriae causa, sed ueri dei
amore, quiduis libenter perferimus. Quo dono omnia possumus, in eo
qui nos confortat. Hoc ergo dono nullum aliud magis est nobis neces-
sarium, quam diu in hac uita (quae militia est super terram) degimus. Omnes
enim, qui uolunt pie uiuere in Christo, oportet in hoc mundo persecu-
tionem pati. Quinimo ex hoc dono, sit ne quisquam uere Christianus, post-
simum cognoscitur, nam qualis unusquisque apud se lateat, illata contu-
melia probat. Hoc dono instructi Apostoli, ibant a conspectu concilii
gaudentes, quia digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

Huic uero dono opponitur fortitudo uiniui humanae, quatenus
sibi ipsi fidit. Nam prior innititur dei praesidio, habes semper in ore. For-
titudinem meam o deus, ad te custodiam. Deus refugium nostrum & uir-
tus. In deo faciemus uirtutem, quia uana salus hominis, postquam uiri-
bus humanis, potentia multitudinis, & animi pertinacia ostat, quae deo

uirtus

virtus non est, ut potius uitium sit. Quamobrem apud deum nullam laudem merentur fortia illa philosophorum ac Romanorum facta, absque pietate. Quoniam (ut diuus Augustinus inquit) libertas & cupiditas laudis humanae, ad facta compulere miranda Romanos. Nos itaque cum Dauid dicere conuenit. Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini dei nostri exultabimus. Non enim dominus in fortitudine equi uoluntatem habebit, nec in tibiis uiri beneplacitum erit ei, sed beneplacitum est domino super timentes eum.

Lib. 5. de ciu. delictis. 16.
Psal. 119.
Psal. 145.

Bene autem consilium & fortitudo iunguntur, quoniam ualde inutile est consilium, cui opus fortitudinis deest, & ualde fortitudo destruitur, nisi per consilium fulciatur. Non probat deus constantiam haereticorum, aut eorum qui sibiipsis mortem consciscunt, quia est sine consilio, qualis & Iudas fuit, qui seipsum suspendit. Nec probat consilium eorum, qui quum audierint, cum gaudio suscipiunt uerbum, & quia radices non habent, ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Itaque non qui coeperit, sed qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit.

Grego. 1. mora.
Matth. 27.
Matth. 13.
Marci. 4.
Marci. 4.
Lucz. 8.
Matth. 24.

Scientia quintum donum Spiritus sancti. ab Aug. Episteme, hoc est, disciplina uocatur, sita in elaboratione boni, idque propter summum bonum deum, qua prudenter conuersamur in medio nationis prauae, sine nostro, & aliorum scandalo. Haec sapientiae. iiii. dicitur, scientia sanctorum, Iustum (inquit) deduxit dominus per uias rectas, & ostendit illi regnum dei, & dedit illi scientiam sanctorum, honestauit illum in laboribus, & compleuit labores illius. Et apud Iob legimus, recedere a malo scientia. Sicut ergo sapientia in contemplatione, intellectus in agnitione, consilium in deliberatione & approbato iudicio, fortitudo in contemptu rerum labentium, ita scientia in opere consistit, cuius finis est, declinare a malo & facere bonum, inquirere pacem & persequi eam, provide re bona, non tantum coram deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Huic opposita est scientia mundana, cuius finis est rerum notitia, in ostentationem, seu ob quaestum, de qua Paulus dixit. Scientia inflat, charitas autem aedificat. Et Sapiens, Qui addit scientiam, addit & laborem. Scientia ergo, quae donum spiritus est, charitate semper temperata est. Unde hoc dono carent, qui inflati scientia, traditiones ecclesiasticas temere dissolunt, in scandalum infirmorum, propter quos illae factae sunt, quos grauitates increpat Paulus ad Romanos. xiiii. & i. Corin. viii. atque alibi quum ait Paulus, Iudaeos zelum quidem dei habere, sed non secundum scientiam. Sextum donum spiritus, pietas dicitur. Hoc nomen complectitur omnem affectum, cultum, omniaque officia, quae debemus his, unde uitam accepimus. Summa ergo pietas debetur deo, secundum quam quidem summam speciem pietas non est donum a dono sapientiae distinctum, sed est ipsa sapientia, quemadmodum in Iob legimus. Ecce pietas est sapientia, ubi graece legimus, *Agre Lex*, id est, dei cultus. Sed quatenus

Aug. de ciu. del. 14. ca. 1.
Philip. 2.
Sap. 4.
Iob. 28.
Psal. 37.
2. Corin. 8.
Scientiae munda-
nae finis.
1. Corin. 8.
Eccle. 1.
1. Corin. 8.
Roma. 14.
1. Corin. 8.
Roma. 40.
Pietatis no-
men qd com-
plectatur.
Aug. in En-
chi. cap. 2.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

distinctum donum est, significat misericordiam, ac sita est in affectu hominis prono ad benedicendum de proximo, idq; causa dei, ut scilicet dei uoluntatem exequatur, & obsequium deo praestet, quia deo sceneratur, qui miseretur proximi. Unde & pietas uulgo accipitur p operibus misericordiae, & pius pro misericordiae. Qui pius est, in domino gloriaf, & proximum non nisi in domino diligit. Haec pietas nobis commendatur. i. ad Timoth. iiii. Exerce teipsum ad pietatem. Nam exercitatio corporalis ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia ualet. Hanc pietatem mundus non habet, quamlibet multa pietatis exempla liberorum in parentes, seruorum erga dominos, ciuium erga patriam comemoret, quia nō statuit finem beneficentiae deum. Pietas autem Christiana adeo deum scopum habet, ut dei causam relinquat patrem, matrem, fratres, & sorores, patriam & cognationem. Immo impium putet in causa dei parentes deo praepone. Hoc dono muniti, facile condonamus fratribus, libenter largimur egentibus, subuenimus oppressis, ac alia misericordiae opera. ad quae alioqui, nisi spiritu dei excitati torpentes sumus) libenter praetamus, quam nobis Christus mirifice commendat. Misericordiam (inquit) uolo, & non sacrificium.

Neque temere scientia & pietas iunguntur. Nulla est enim scientia, si utilitate pietatis non habeat, & ualde inutilis est pietas si scientia discretionem careat, quod Paulus Roma, xiiii. & i. Corinth. x. grauissime ostendit, quem admodum etiam proxime supra declaratum est.

Superest septimum donum spiritus sancti. Timor duplex e, seruilis & filialis. Seruilis est, quo perinde atq; serui dominos timore plagarum metuunt, deus timetur, ne scilicet mittat in gehenam. hoc timore lex custoditur metu poenae, quo qui praeditus est, prauaricari mallet, sed a crimine lex timoris cohibet illum, qui ueluti tyrannum & exactorem deum habet non patrem, de quo timore dixit Apostolus. Non accepistis spiritum seruitutis iterum, in timore. Et alius apostolus. Perfecta charitas foras mittit timorem. Timor castus, qui & filialis & reuerentia is dicitur, est timor sincerus, absq; prauo affectu, quo praediti, ma data dei cum quadam reuerentia & ex intimo affectu custodiunt, semper solliciti, ne alicubi offendat, suam salutem in timore ac tremore operantes, quos Dauid beatos pronunciat. Beati (inquit) qui timent dominum, qui ambulant in uis eius, De quo timore alibi idem Psalter dixit. Timor domini sanctus permanens in seculum seculi. Vtriusque timoris exemplū beatus Augustinus dat, in psalm. cxxvii. Fingit duobus timoribus similes esse duas uxores. Pone (inquit) aliquam mulierem castam, timentem uirum, aliam pone adulteram, & ipsa timet uirum. Casta timet, ne discedat uir: adultera, ne ueniat. Illa timet, quia amat uirū eius optans praesentiam, cui se castos debere amplexus agnoscit, adulterinos uero concubitus super omnia detestatur, cogitat tantum ut placeat

Amb. de uo. ca. gent.

i. Timo. 4.

Mundus non habet pietatem spūs.

Matth. 10. Luca. 14.

Huius doni vis.

Matth. 9.

Cur scientia & pietas iungantur. Roma. 14. i. Corin. 10. Timor duplex.

Roma. 8. i. Iohan. 4.

i. Petri. 1.

Psal. 117.

Psal. 119.

August. in Psal. 117. Casta cōiunx quid timeat. Adultera qd.

ceat uiro suo. Hæc timet maritum, quia adhuc nequitiam amat, plusq̃
maritum. Proinde grauis est illi mariti præsentia, cui si speraret occultū
fore, adulterium committeret. Illius timor ex mari: i reuerentia & amo-
re procedit, odit crimen, etiam si sciat perpetuo id posse latere, trepidat &
ardet, ut officio respondeat, timet, ne qua macula displiceat uiro: metuit,
ne quid illi mali contingat absenti, cuius præsentia nihil ipsi gratius
est, quem cupit mente. Huius uero timor ex metu poenæ proficiscitur,
amans iniquitatem, quam cuperet perficere, si eandem speraret posse la-
tere. Ad modum igitur castæ & pudicæ forminae se habet castus timor
erga deum, qui perpetuo curat, ne offendatur deus, dei amore & reueren-
tia honeste agit, amans sinceritatem, nequitiam fugiens, cupiens tantū
placere deo, cui coniungi nunquam non desiderat, dicens cum Paulo,
Cupio dissolui & esse cum Christo. Seruilis uero longe secus se habet, q̃
oderit peccare non dei amore, sed formidinae poenæ, quam a deo com-
minante peccatoribus expectat. Et quamuis hic timor seruilis, meritū
non habeat, tamen quum dei iustitiam respicit ac deo credit comminā-
ri, præparat locum charitati. Quum enim quis per hunc timorem se a
peccato continet, assuecit iustitiæ, & incipit quod durum erat amari, tū
dulcescit deus, & quo magis charitas crescit, decrescit timor, donec per-
fecta charitas penitus foras mittat timorem. Est denique timor quidā
mere humanus, qui dei respectum non habet, sed tantum alicuius exter-
ni incommodi, quemadmodum timent homines, ne damnum, ne orbi-
tas, ne alicuius chari amissio, ne exilium, ne carcer, ne tribulatio, & his si
milia ipsis obueniant, qui timor quatenus naturalis est, licet defectus po-
tius corruptæ naturæ q̃ peccatum sit, tamen quum a iustitia defecit &
dei amoni præponitur, damnabilis est, prohibitus a Christo. Nolite (in-
quit) timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occi-
dere. Et iterum. Nolite solliciti esse de crastino. Orandum itaque nobis
est, ut dominus timorem seruilem in nobis extenuet, donec perfecta cha-
ritas eum foras mittat. Nam nisi timor charitate fulciatur, & cæteris,
donis muniatur, ad nullum opus bonæ actionis surgit.

Castus timor
amori dei cō
iunctus.

Philip. 1.

August. in
psal. 137.

1. Iohan. 4.
Timor mere
human' q̃s.

Matth. 10.
Matth. 6.

Grego. 1.
mora.

Vide August.
de serm. do-
mini in mon-
te lib. 8.

Cur hoc sa-
cramentū pa-
tres Teletem
appellant.

Quod si orationem dominicam diligenter expendamus, singulis
donis, singulæ preces uidentur dicaræ. Timorem castum pe-
timus, quū dicimus. Libera nos a malo. Fortitudinē precamur,
quā dicim⁹. Et ne nos inducat in tērationē. Pietatem, dicētes. Et dimit-
te nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Sciē-
tiam petimus, orantes: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.
Consilium, quando dicimus: Fiat uolūtās tua. Intellectum, dicētes: Ad-
ueniat regnum tuum. Denique sapientiam, quum dicimus: Sanctificetur
nomen tuum.

Ex prædictis ergo satis superq̃ liquet, cur sancti patres hoc sacm Te-
len, seu sacramentum perfectionis & consummationis uocant.

Cur christus
cōficatur ex
oleo oliuæ
& balsamo.

1. Corin. 2.

Cur cōfirmā
dus signetur
cruce in frō
te.

Matth. 10.

Marci. 9.

Luc. 9. 11.

Gal. 6.

Acto. 5.

Matth. 5.

Quid susce
ptionibus in
iungatur.

Huius sacra
menti myste
riā tota vita
rememorān
dum.

Roma. 8.

2. Timo. 1. 2.

Quo affectu
accedēdū sit.
Roma. 8.

Johan. 10.

Amb. de spli
ritu sap. 11. 2.
cap. 7.

Iam ad signorum & rituum expositionem pergemus. Quid christus significet, supra diximus. quod non temere etiam ex oleo oliuæ & balsamo mistum conficiatur. Nam oleum, gratiæ pinguedinem, splendorem fidei, & ardorem charitatis signat. Balsamum, spiritus suauitatem, quæ nos Christus ad se trahit, & cuius communicatione dicimus. Christi bonus odor sumus. Ideo enim confirmamur, ut meminerimus nos intrepide fidem confiteri, & bonum odorem factorum ad ædificationem proximi nos circumferre oportere.

Signatur uero confirmandus signo crucis in fronte, qui locus est pudoris, ut admoneamus suscepisse nos signum Imperatoris nostri Christi, quem omni metu atque pudore postposito, palam & ubique confiteri debemus, quemadmodum Paulus dixit. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi.

Post confirmationem, confirmatus a lapa cæditur, ut meminerit se deinceps pro nomine Iesu contumeliam libenter passurum, & percipientem se ad dexteram, sinistram etiam porrecturum.

Postremo, post absolutas diuinas orationes & inuocationes, quæ fiunt super confirmatos, septem orationibus seu patris in iungitur, ut confirmatum in fide instruant, declinare malum & facere bonum, ac dominicam orationem edoceant.

Effectus sacramenti satis superius ex prædictis elicitur, nempe quod datur ad impariendum donum spiritus, quo confirmemur aduersus omnes tentationes carnis, mundi & diaboli, quo in fide roboremur ad confitendum & glorificandum nomen domini nostri Iesu Christi, quo denique charitatis augmentum ac perseverantiam in bonis operibus capiamus. Huius ergo sacramenti mysterium tota uita rememorandum est, ut recogitet Christianus, se Christi signiferum esse, se Christi arma in fronte portare, se in crucifixo omnia aduersa uicturum, se pro desertore habendum, si ab his signis ad aduersarii, nempe diaboli, castra peccando transugerit, se non coronandum, nisi legitime certauerit, se denique perdendum, nisi ab imperatore suo in omnibus actionibus, tribulationibus & angustiis fideliter steterit. Vix est ergo ulla cerimonia in ecclesia, quæ nos in omnibus tentationibus ad constantiam, perseverantiam, & patientiam efficacius cohortetur.

Affectus accedentis ad participandum hoc sacramentum, is erit, ut credat se accepturum spiritum sanctum, arrabonem salutis. Confirmabit autem fidem suam ex locis scripturæ supra allatis, memor uerbi saluatoris, quod Christus ad Apostolos (quorum Episcopi in ecclesia successores sunt) dixit. Sicut me misit uiuens pater, & ego mitto uos. Venit enim diuus Ambrosius ait. Non humanum hoc opus, neque ab homine datur, sed inuocatus a sacerdote spiritus a deo traditur, in quo dei ministerium est sacerdotis.

Denique

Denique, minister huius sacramenti Episcopus est. Nam ut in actis legimus, Philippus diaconus, licet Samaritanos uerbo dei conuerterit, & baptizauerit, non tamen hoc sacramentum ministravit, sed Apostoli miserunt ad eos Petrum & Iohannem, qui quum descendissent, orauerunt pro ipsis, ut acciperent spiritum sanctum, quod nunc faciunt Episcopi, nimirum Apostolorum successores.

Act. 8. 14.

Hierony. contra Iulic.

DE SACRAMENTO EUCHARISTIÆ.

Sacramento Eucharistiæ, ecclesia nihil sublimius habet. Quid enim augustius, quàm quod ecclesia per corporis & sanguinis dominici participationem, etiam iuxta naturam & substantiam unum cum Christo efficitur? & quodammodo in deum suum transformatur? Quid efficacius ad perfectam, iudissolubilemque concordiam fouendam, quàm quod ecclesia eodem corpore uescens, eundem sanguinem bibens, per eundem spiritum in unum corpus redigitur, & Christo capiti uiuo, uiua connectitur? Et eatenus hoc sacramentum cæteris sacramentis, tum ueteris, tum noui testamenti maius & excellentius est, quod in aliis elementum seu exterior species nullam substantialem mutationem recipit. Neque enim aqua baptismatis aut oleum chrisimatis consecrata, in aliam naturam mutantur, neque spiritus sanctus (quem aqua in baptismo significat abluentem & emundantem, chrisma uero in confirmatione roborantem & illuminantem) in eisdem elementis essentialiter continetur, quamuis credentibus in mysterio exhibeatur & detur. At solum sacramentum panis & uini potentia uerbi diuini ita mutatur, ut substantialiter non sit quod ante fuerat, sed quæ ante consecrationem erant panis & uinum, post consecrationem sint substantialis caro & sanguis Christi. Vnde id (quod paulo ante diximus) consequitur, nempe nos uirtute huius tam eximii sacramenti non solum spiritualiter (quod recta fide, charitateque sincera fit) sed & corporaliter Christo uniri, ut simus non tantum spiritu ei conglutinati, sed & simus membra corporis eius ex carne & ex ossibus eius, quemadmodum apud diuum Paulum, Ephe. y. legimus. Sic enim eum locum orthodoxi patres in primis uetustissimi illi, Cyrillus ac Hilarius interpretantur. Sed de hoc infra latius dicemus. Nunc nobis, quem institutionis causa deligimus, ordo sequendus est.

Sacro eucha ecclesia nihil habet sublimius.

In cæteris sacramentis exterior species non mutat substantiam.

In sacramento altaris non manet quod ante fuerat.

Ephe. 5.

Cyrillus. Hilarius.

De nomine in primis uidendum. Constat autem uarias esse huius sacramenti appellationes.

A Patribus certe frequentius Eucharistia appellatur. Eucharistiam uero quidam gratiarum actionem, quidam bonam gratiam interpretantur. Basilus hoc sacramentum Eucharistiæ uocabulum exprimere uolens, corporis & sanguinis Christi gratiam appellat, utriusque recte. in eo

Eucharistia cur dicatur.

Basilus.

Concilii Colon.

M

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

Iohan. 1.

Math. 26.

1. Corin. 11.

Ibidem

Ecclesie
canticum.

Hoc factm
cur synaxis
dicitur.

1. Corin. 10.

Cœna domi
ni.

1. Corin. 11.

Aug. ad
Iana.

1. Corin. 11.

Christus cur
post cœnam
hoc factm
instituit.

Ambro. de
sacramento.

In canone.

enim Christus, qui gratia & ueritate plenus est, seipsum nobis exhibet, ac testatur carnem suam, quam ipse æternum patris uerbum, mortalis factus, nostri causa suscepit, pro nobis crucifixam, & sanguinem suum pro nobis in cruce effusum esse in remissionem peccatorum nostrorum. Iubetque nos eandem carnem pro nobis uulneratam sumere & sanguinem bibere, idque in suam commemorationem, hoc est, ut pro tantis beneficiis in Eucharistia, tanquam in nostræ redemptionis & futuræ salutis ac gloriæ pignore, nobis exhibitis, ipsi gratias agamus, quemadmodum diuus Paulus ait. Quotiescunq; manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis, donec ueniat. Canit itaque ecclesia, ad Eucharistiæ nomen alludens. O sacrum conuiuium, in quo Christus sumitur, memoria passionis eius recolitur, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur, Halleluia, quod est, laudate dominum, mimum pro tanto nobis collato beneficio. Dicitur quoque hoc sacramentum græcis synaxis, id est, conciliatio seu communitio, quod hoc mysterio significetur & confirmetur arctissima coniunctio mystici corporis cum capite, hoc est, Christi & ecclesiæ, & omnium Christi membrorum, Christi nomen uere profitentium in se, quæ appellatio ex diui Pauli uerbis desumpta est, dicentis: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio est sanguinis Christi? Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis domini est? Quonia multi unus panis, & unum corpus multi sumus, qui de uno pane & de uno calice participamus. Gemina ergo ista nomina ab effectu sacramenti desumpta sunt, de quo infra latius dicemus. Quod hodie quidam hoc sacramentum exemplo diui Pauli, cœnam dominicam malunt appellare, id non admodum improbandum, modo innouandi studium abesse. Cæterum post Paulum uix reperias quenquam ex patribus, qui hoc sacramentum cœnam dominicam appellet, postquam scilicet uisum esset spiritui sancto, ut in honore tanti sacramenti in os Christiani hominis dominicum corpus prius intraret quàm alii cibi, non enim quia post cibos dedit dominus, propterea pransi aut cœnati fratres ad illud sacramentum accipiendum conuenire debent, aut (sicut faciebant, quos Apostolus redarguit & emendat) mensis suis ista miscere. Nam saluator, quo uehementius commendaret mysterii illius altitudinem, ultimè hoc uoluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum, a quibus erat ad passionem digressurus. Quo autem ordine deinceps sumeretur Apostolis, per quos ecclesias dispositurus erat docendum referuauit.

Verbum huius sacramenti est, sermo Christi, cuius uirtute hoc sacramentum conficitur, cuius efficacia panis fit corpus Christi, & uinum aqua mistum transit in sanguinem. Hunc sermone ecclesia sancta dei a domino suo Christo Iesu per apostolicam traditionem acceptum, sic pronunciat. Accipite & manducate ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum

pus meum. Et iterum. Accipite & bibite ex hoc omnes, hic est enim calix sanguinis mei noui & æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro uobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Reliqua omnia quæ dicuntur, uel ad uisum sacramenti pertinent, uel laudes, uel gratiarum actiones sunt, uel certæ obsecrationes & fidelium petitiones. Tam autem apertus est hic Christi sermo, quo hoc sacramentum (ut diximus) conficitur, ut plane insani sint, qui eum secus quàm a Christo dictus est, interpretari, quin potius dedita opera deprauare (sed frustra) contendunt.

Christus enim æterna illa ueritas, quæ omnino uentiri non potest, ut euidentiſſime nobis ostenderet, quid in hoc traderet sacramento, quum hoc ipsum diuina potestate institueret ac porrigeret, simplicius ac apertius dicere non potuit, quàm quod attestantibus Matthæo, Marco, Luca Euangelistis dixisse legitur. Accipite & comedite, hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro uobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Itidem diuus Paulus uas illud electionis, cuius experimentum habemus, quia in eo loquitur Christus, dominicam institutionem renarrans, sic habet. i. Corinth. xi. Ego enim accepi a domino, quod & tradidit uobis, quoniam dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens, fregit, & dixit. Accipite & māducate, hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnauit, dicens. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. Porro hic sermo quem retulimus, nec humanus nec angelicus etiam putandus est, sed plane diuinus, quem etsi pronunciet consecretans sacerdos, homo mortalis, tamen pronuntiatio non suis, sed Christi uerbis utitur. Itaque non sacerdotis, sed Christi sermo est, cui omne genua flectitur, coelestium, terrestrium & infernorum. Is utique sermo, quo facta sunt, omnia, quum antea non essent. Ante conditionem mundi coelum non erat, mare non erat, terra non erat, nulla creatura erat, Sed audi dicentem. Ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. Ergo quum Christus illud æternum dei uerbum, per quod facta sunt omnia exertissime dicat. Accipite & comedite, hoc est corpus meum. Et iterum. Accipite & bibite, hic est sanguis meus, certissime credere debemus, hoc quod nobis porrigitur, esse & uerum corpus & uerum sanguinem Christi, licet ante consecrationem, quæ fit hoc omnipotenti uerbo dei, fuerit panis & uinum, quod qui non facit, is ne primum quidem Apostolici symboli articulum mente percepit, neque enim in deum omnipotentem credit, qui uerbo eius omnipotentiam detrahit. Rursus, qui omnipotentiam diuini uerbi intelligit, is statim colligit, quod deus, quæcunque uult, facit in coelo & in terra. Et ut Paulus ait: Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Quod si tanta uis est in ser-

August. c. vtrum, de cõs. dist. 2.

Iohan. 14. 2. Timo. 2.

Matth. 26. Marci. 14. Lucæ. 22.

Acto. 9. 1. Corin. 2. 7. 1. Corin. 11.

Chryso. ho. mi. 51. i. Mat. thez. cap. 14.

Philip. 2.

Gene. 1. Iohan. 1. Amb. de sa. crament.

Infidelis qui uerbo dei in hoc sacramente oipotenti am detrahit. Psal. 134. Romæ. 2. Amb. d. efacr.

Quid credē. dā in Euch.
2. Corin. 10. Roma. 3.
Chry. in hō. ml. 5. i Mat. thā. cap. 14. Johan. 14. Mat. 26. Marci. 14. Lucā. 22. 1. Corin. 11.
Magi. in. 4. dist. 11. Damas. lib. de orth. c. 4.
Non solum Apst. hęc ptās cōcessit.
1. Corin. 11.
Amb. de sa. era. cap. 6.

mone domini, ut incipiant esse quæ non erant, quanto magis operato-
 rius est, ut quæ erant, suo iussu in id quod prius non erant (id est, in cor-
 pus, & sanguinem suum) commutentur. Quum itaque Christus, inuisi-
 bilis ille sacerdos, per uisibilem ministrum, panem in manus accipit, ac
 benedicit, dicens. Hoc est corpus meum, scito ibi statim ac certissimè eē
 corpus Christi: itidem ad hæc uerba. Hic est sanguis meus, statim adesse
 sanguinem Christi. Absit ergo, ut fidelis quispiam aurem accommodet
 impiis illis Sacramentariis hæresiarchis, qui ex cæcata mente omnipo-
 tentiam Christi in hoc sacramento credere uel cōprehendere detrectāt,
 quos tanquam pestem quandam lethalem uitare, ac intellectum nostrū
 in obsequium Christi captiuare debemus, exemplo fidelis patris nostri
 Abrahamæ, qui in repromissione dei non hæsitauit diffidentia, sed confor-
 tatus est fide, dans gloriam deo, plenissime sciens, quia quæcunque pro-
 misit deus, potens est & facere. In solum Christi testimonium, quod non
 potest non esse uerissimum (quod Christus sit ipsa ueritas) intueri debemus.
 Ipse est qui testificatur nobis, quod corpus suum accipiamus et sanguinem.
 sic enim ait. Accipite, hoc est corpus meum. Nunquid debemus de eius
 fide & testificatione dubitare? qui ut omnem nobis scrupulum exime-
 ret, addidit. Quod pro uobis tradetur, id est, non aliud, sed illud idē, sub-
 stantialiter, quod pro uobis redimendis tradetur ad mortem & crucifi-
 getur. Neque enim uel hoc imaginandum est, quod ipsum corpus in utero
 uirginis formatum, deinceps formetur, sed illud ipsum corpus, quod per
 spiritum sanctum in utero uirginis formatum & igne passionis in ara
 crucis decoctum est, uerbo cœlesti conficitur. Deinde, ne hæc tanta my-
 steria ex persona seu dignitate ministri seu sumentis metirentis, adiecit:
 hoc facite, Hoc inquam, id est, hoc ipsum, quod ego nunc facio, instituo,
 ac faciendum & sumendum iubeo, facite & uos: nimirum ex pane, cor-
 pus meum, non uestra uirtute, sed meo uerbo consecrate, accipite & mā-
 ducate, ac aliis manducandum porrigite. Rursus, ne putares hanc pote-
 statem conficiendi & porrigendi corpus dominicum Apostolis tantum
 fuisse concessum, adiecit. In meam cōmemorationem, id est, corpus me-
 um accipite, & manducate per successionem temporum usque in finem
 seculi, in memoriam passionis meæ. quemadmodum diuus Paulus cæ-
 teris Euangelistis apertius retulit, dicens. Quotiescunque manducabi-
 tis panem hunc, & calicem domini bibetis, mortem domini annuncia-
 bitis, donec ueniat. Ergo hoc ipsum quod Christus fecit, quod deinde
 Apostoli, eius mandato fecerunt, nunc quoque per sacerdotes & fideles
 ipsius in consecrando, porrigendo, & manducando corpore dominico
 fit, & deinceps fiet, donec ipse redierit ad iudicandum uiuos & mortuos.
 Interea enim oportet perpetuo meminisse & prædicare mortem domi-
 ni, & annunciare remissionem peccatorū in nomine eius, uidelicet, quod
 is per mortem & sanguinem suū nos a morte æterna redemerit, remis-
 sionem

tionēq; peccatorum & uitam æternam impetrauerit, quod certe maiori seruo facere aut exprimere haud possumus, q̄ edēdo corpus Christi in cōmemorationem corporis eius pro nobis in cruce mortui, & bibēdo sanguinem Christi, in commemorationem sanguinis Christi pro nobis in cruce effusi. Iam ut Apostolus ueritatem dominici corporis in Eucharistia magis etiam confirmaret ac testatorem redderet, sic subiunxit. Itaque quicumq; manducauerit panem hunc, & biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Et iterum. Qui enim manducat, & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Quorum uerborum sensus est. Quandoquidem dominus Iesus testatur se in hoc sacramento, nobis tradere uerum corpus ac sanguinem suum. Itaq; quicumq; manducauerit indigne, reus fit corporis & sanguinis domini, id est, reatum damnationis æternæ incurrit, ac pœnas mortis domini dabit, quia non diiudicat corpus domini, id est, non discernit q̄ sit hoc corpus dignius omnibus creaturis, tametsi quoad externam speciem attinet, uideatur esse panis, id quod ipse Apostolus graui censura coarguit in Corinthiis, qui non diiudicabant illud, sed uelut quemlibet cibum indiscrete, negligenterq; sumebant. Quos & superioris commonefaciens, ait. Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis domini est? Quibus uerbis nihil aliud significat, q̄ porrecto nobis sacramento sub speciebus panis & uini in Eucharistia, exhiberi nobis corpus & sanguinem Christi, qui ut communicauit carni & sanguini propter nos, ita ea per quæ nobis coniunctus est, indicibili charitate nobis rursus communicat & impertit. Ex quibus omnibus manifestum euadit, quid Christianum hominem de hoc sacramento optimo maximo sentire, & interrogatum respondere oporteat, nempe in hoc sacramento nobis ad manducandum & bibendum exhiberi uerum corpus & uerum sanguinem Christi, sub speciebus panis & uini, ex ipsius Christi institutione. Ipse est enim (ut supra diximus) ipse inquam est, non minister, qui nobis carnem & sanguinem suum (licet per ministrum sacerdotem) porrigit, quod uerba sua clarissime testantur.

Elementum ergo seu materia huius diuinissimi sacramenti, panis est, & uinum aqua mistum, ad quæ quum accedit uerbum, transeunt in uerum corpus & sanguinem Christi, & fit sacramentū. Hoc (inquit Augustinus) est quod dicimus, quod modis omnibus approbare contendimus sacrificium ecclesiæ, duobus confici duobus constare, uisibili elementorum specie, & inuisibili domini nostri Iesu Christi carne & sanguine, sacramento, id est, uisibili, sed mystico signo, & re sacramenti, id est, corpore Christi, quanquam hic adnotandum est, rem huius sacramenti geminam esse. Vnam, quæ sub speciebus panis & uini uere continetur, nempe carnem & sanguinem domini atque illud ipsum corpus quod pro no-

Veritas corporis ex Paulo. I. Corin. 11. Ibidem.

Sensus uerborum apostoli.

Corinthiis grauius reprehensa Paulo.

1. Corin. 10. Hebræ. 1.

Quid Christiani homines de hoc sacramento interrogatum, respondere oporteat. Cyp. de cœna dñi, sub finem.

Elementum huius sacramenti quod sit.

Aug. in lib. sent. prosp. c. hoc est, de consensu. dist. 2.

bis traditum est, quæ res huius sacramenti basis & fundamentum est. Alteram quæ est huius sacramenti uirtus & efficacia, secundum quem dicendi modum rem huius sacramenti, unitatem corporis Christi (quæ est ecclesia) appellamus, quæ res magis significatur hoc sacramento quàm cõtineatur. Dicimus autem species panis & uini tantum sacramentum & non rem esse sacramenti, quod sint sacræ rei signum. siquidẽ præter speciem, quam sensibus ingerunt, aliud faciunt in cognitionem uenire. Quod ut paulo manifestius euadat, nosse oportet, nullum elementum congruentius esse ad significandum rem in hoc sacramento contentam & significatã, quàm sunt panis & uinum. Qui in scripturis uel mediocriter uersati sunt, nouerunt appellatione panis, non tantum hunc, qui ex farre frumentitio conficitur, uenire, sed per panem interdum significari Christum, quem admodum idem de seipso ait. Ego sum panis uiuus, qui de coelo descendi. Ipse enim unigenitus filius, uerus panis est, qui quum sit ex substantia patris naturaliter cuncta uiuificans, uniuersum terrarum orbem potest nutrire, & toti mundo uitam præbere, qui & solus per spiritum sanctum, spiritum nostrum uiuificat, & corp⁹ ipsum a corruptione liberat. Quia uero Christus hunc mirabilem in nobis operatur effectum uirtute passionis & mortis suæ, quam in carne sustinuit, frequenter panis, Christi corpus significat, ut est apud Hieremiam. Venite (quæ est Iudæorum uox) mittamus lignum in panem eius hoc est. crucem in corpus eius. Interdum uerbum dei, quo fidelis anima reficitur ac sustentatur, panis dicitur. Nam ut in Deute. legimus, & Christus in Euangelio testatur. Non in solo pane uiuit homo sed in omni uerbo quod procedit de ore dei. Hic enim est panis ille supersubstantialis, quem petimus nobis quotidie dari. Interdum panis, omnia ad uitæ præsentis subsidium necessaria designat, & præsertim panem illum materialem, quo potissimum uiuitamus. Ergo quum Christus seipsum nobis in sacramento exhibere & porrigere eiusq; corporis sui, in fide, uerbi diuini, reficere, sustinere, & conseruare nos uoluerit. elementum delegit, quod ad hæc omnia significanda. & non tantum menti, sed & oculis nostris inculcanda congruentissimum est. Ut enim panis hic terrestris imbecillitatem carnis nostræ reficit. sustinet & conseruat, & uinum hominem lætificat atque inebriat, sic caro & sanguis Christi, quum non tantum sacramentaliter, sed & spiritualiter manducantur, interiorum hominem mirifice reficiunt, lætificant, & saginant, quum scilicet intelligit se per Christum adeptum esse omnia, regenerationem, iustificationem, & uitam æternam. Quam refectionem præuidens Dauid, cecinit: Calix meus inebrians quam præclarus est. Deinde quum ecclesia Christi corpus mysticum sit, & illius unitatem, perceptione huius sacramenti Christus nobis commendare uoluerit. panis & uini materia congruentissime delecta est. Quoniam sicut ex multis granis conficitur unus panis, & ex pluribus acinis uinum confluit

Aug. de sacra. fid.

Spes panis & uini tantum sacramentum.

Panis quo in scripturis accipitur.

Johan. 6.
1. Tim. 6.
Johan. 6.
Roma. 6. 7. 8.
Eph. 2.
Hebr. 10.

Hier. 11.

Deut. 32.
Matth. 4.
Matth. 6.

Psal. 107.

Roma. 8.
Tit. 2.
1. Corin. 7.
Johan. 6.
Psal. 23.

Eph. 1.

Aug. in sermo. de sacra. men. fid.

conficit, & unum corpus ex multis membris componitur, sic ecclesia ex multis fidelibus charitate copulante connectitur. *Mysterium siquidem pacis & unitatis nostrae Christus in sua mensa coniecit: Præterea sic oportebat adimpleri scripturam, & umbram per superuenientem lucem euacuari, & ueritatem figuræ respondere. Quod enim Melchisedech typum Christi portarit, declarat spiritus sanctus ex persona patris ad filium dicens: Ante luciferum genui te. Iurauit dominus, & non penitebit eum: tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Hic est (inquit Apostolus) Melchisedech, qui obuiauit Abraham uerso a cæde regum, & benedixit ei, cui decimas omnium diuisit Abraham. Primum quidem, quia interpretatur rex iustitiæ, deinde autem, & rex Salem, quod est rex pacis; sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem uitæ habens, assimilatus filio dei, manet sacerdos in æternum. Quæ tamen Apostoli uerba sic intellege, non quod Melchisedech sine patre & sine matre fuerit, sed ut scriptura in typo nobis ostenderet sacerdotium Christi, finem non habiturum, subito introducit in Genesi, Melchisedech occurrisse Abraham a cæde hostium reuertenti, cuius quædam nomē, nec antea, nec postea reperitur ascriptum. Hic ergo Melchisedech (quemadmodum scriptura refert) proferens panem & uinum (erat enim sacerdos dei altissimi) benedixit Abraham. Quis est iste Melchisedech, qui significatur rex iustitiæ, rex pacis, nisi Christus, qui solus est dei iustitia, dei pax, & dei sapientia: in quo solo iustificamur, & iustificati per fidem, pacem habemus apud deum. hic protulit panem & uinum, dicens: Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus; hic benedixit, fidei Abraham, & obtulit semetipsum pro eo uerum sacrificium. Per suum enim sanguinem, benedictionem, id est, peccatorum remissionem, acquisiuit illi, immo & omnibus electis, qui expectauerunt eum ab origine mundi.*

Notentem benedictio illa ad Abraham tantum, sed ad nos etiam pertinet, Nam si Abraham deo credidit, & reputatum est illi ad iustitiam, utique quisquis deo credit, & fide uiuit, iustus inuenitur, & iam pridem in Abraham fidei (cui deus repromisit, quia in illo benedicentur omnes gentes) benedictus & iustificatus ostenditur, manducans ac bibens carnem & sanguinem domini sui, quæ uerus ille Melchisedech sacerdos in æternum sub specie panis & uini, ipsi de altari suo profert. Cæteras huius sacramenti figuras, quæ plurimæ sunt, persequi in præsentiarum super sedebimus, quod hanc institutionem nostram breuitas deceat, sufficiat admonuisse, per manna non tantum uerbum dei, sed & hoc sacramentum pulcherrime adumbratum esse. Qui uero uolet cognoscere, quæ conueniat figura ueritati, ueteres orthodoxos perlegat. Certe Paulus Apostolus testatur, patribus omnia in figura contigisse. Nolo (inquit) uos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes

Aug. in sermo. ad infid. de sacram. Typus Christi Melchisedech, Psal. 109.

Hebræ. 7.

Genes. 14.

Chry. hom. 34. in Genes.

Ibidem.

I. Corin. 10. Ephes. 2. Coloss. 1. Roma. 8.

Genes. 15. Roma. 4. Gala. 3. Genes. 12. Hierony. in Psal. 109.

Exod. 16. Iohan. 6. I. Corin. 10.

manu transferunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in manna, & omnes eandem escam spiritualem manducarunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt. Biberunt autem de spiritali, consequente eos petra, petra autem erat Christus. Sed ut subiecit. Non in pluribus eorum beneplacitum est deo. Nam prostrati sunt in deserto. Hæc autem in figura sunt nostri, &c. Et post pauca. Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Edebant ergo illi manna, bibebant de petra, sed aliud illi, aliud nos; illis imago dabatur; nobis ueritas exhibetur; illi manducabant manna, umbram tantum ueri panis, qui de cælo descendit, quæ admodum Christus ait. Non Moyses dedit uobis panem de cælo: nos corpus & sanguinem domini, in sacramento, re ipsa presentis edimus; illis petra erat Christus, sed non aliter quam in signo & figura, in qua omnia (uti seipsum interpretatur Paulus) contingebant illis. Sed nos edimus ac bibimus corporis & sanguinis ueritatem, eam uobis non petra insensibili, sed ipso Christo porrigente, qui ut omnem allegoriam & æquiuocationem tolleret, tam diligenter diffiniuit ac descripsit, quod dedit, ut accuratius non potuerit. Hoc est (inquit) corpus meum. Et addidit. Quod pro uobis tradetur. Item. Hic est sanguis meus. Et adiecit. Qui pro uobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum, totumque modum manducandi carnem suam & bibendi sanguinem suum tradens: Hoc (inquit) facite in meam commemorationem.

Proinde cunctis figurarum uel similitudinem nebulis amotis, non corpus quodlibet, sed corpus domini, quod pro nobis traditum est, edere, & illud sanguinem, qui pro nobis effusus est in remissionem peccatorum, nos bibere indubitato credimus, & quod facit ipse, hoc idem in commemoratio-
nem ipsius scimus & bene scimus nos facere, id est, carnem ipsius manducare & sanguinem bibere sub speciebus panis & uini, &c. At qui id est quod Augustinus ait, & nos supra retulimus. Hoc est (inquit) quod dicimus, sacrificium ecclesie duobus consistere, uisibilium elementorum specie, & inuisibilium domini nostri Iesu Christi carne & sanguine. Et iterum. Nos autem in specie panis & uini quæ uidemus, res inuisibiles, id est, carnem Christi & sanguinem honoramus. Nec enim similiter perdimus has duas species, sicut ante consecrationem perdebamur, quæ fateamur ante consecrationem panem esse & uinum, quod natura formauit, post consecrationem uero, carnem Christi & sanguinem, quæ benedictio consecrauit.

Quod uero interdum scriptura corpus domini post consecrationem panem uocat, more suo facit, quæ res quaslibet uocare solet nominibus earum rerum, ex quibus fiunt, ut quum dicitur homini. Quid superbis terra & cinis? Sic ergo corpus domini panis adhuc uocatur, quia ex pane conficitur, & panis retinet qualitates, inuentium oculis adhuc panis apparens. Vel panis dicitur, quod reuera panis animæ fit & angelorum, uitam æternam mundo ministrans.

August. in
Psal. 39.

Iohan. 6.

Matth. 26.
Marci. 14.

Lucæ. 22.

Modus man-
ducandi car-
nē domini.

Pascuas de
hoc sacrame-
to ca. 4.

August.
de cor. dist.
c. hoc est.

Cur scriptu-
ra interdum
corpus dñi
post consecra-
tionē panē
uocat.
Psal. 78.
Iohan. 6.

Amb. lib. 6.
de sacra.
sup. fol. 77.

Cur separati-
m sub dua-
bus speciebus
consecratur.

Amb. super
epist. ad Co-
rinth. cap. 11.
Roma. 8.
1. Thess. 5.

Sub altera
sub specie totus
Christus sumi-
tur.
Hilarius.
de cōs. dist. 2.
c. vbi pars ē.
Ezodi. 16.
Cyprian. 1.
Damaſce.

Matth. 26.
Marc. 14.
Luc. 22.

Roma. 6.
Osee. 13.
Eph. Concl.
lium.

Aug. de sa-
cra. fid.

Cyprianus.

Quod si interrogas, cur Christus carnem & sanguinem suum his speciebus tacta & opera nobis exhibeat? Respondemus, id fieri tum ut fidem tuam exerceat, quæ est de his quæ non vident, deinde, ne abhorreat animus, quod cerneat oculus carnem & cruorem. Denique, ne ridiculum fiat paganis, quod cruorem occisi hominis bibamus.

Consecratur autem sub duabus speciebus separatim, tum quod ita instituerit Christus, tum etiam quod ita fieri conveniat. nam quum hoc sacrificium sit memorativum passionis dominicæ, convenit, ut separatim panis & separatim calix consecratur, quoniam & in passione sanguis fuit separatus a corpore, quo etiam significatur Christum verum & non phantasticum corpus assumpsisse. Deinde in duabus speciebus celebratur, ut animæ & carnis susceptio in Christo, & utriusque liberatio in nobis significetur. Valet enim ad tuitionem animæ & corporis, quod percipimus, quia caro Christi pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra offertur, sicut præfiguravit Moyses. Caro (inquit) pro corpore uestro offertur, sanguis pro anima. Sub altera tamen specie totus sumitur Christus, nec plus sub utraque, nec minus sub altera tantum sumitur. Nec debent dici duo sacramenta, sed unum, quia sub utraque specie idem sumitur, atque eadem est ratio (ut ait Hilarius) in corpore Christi, quæ in manna præcessit, de quo dicitur. Qui plus collegerat, non habuit amplius, nec qui minus parauerat, habuit minus. Sub panis ergo specie, ex vi (ut vocant) sacramenti Christi corpus continetur. Sanguis vero per concomitantiam contra, sub specie vini sanguis Christi ex vi continetur sacramenti, per concomitantiam vero & corpus. Nam hoc corpus manducamus, de quo dixit Christus. Quod pro vobis tradetur. Et hunc sanguinem bibimus, de quo idem aiebat. Qui pro multis effunderetur. At illud corpus vinum erat, ille idem sanguis vitalis. Absit enim, ut vel in mentem nostram subeat Christi corpus post resurrectionem, vel a sanguine vel ab anima, vel a divinitate separari, siquidē Christus ex mortuis resurgens, amodo, non moritur. Nam qui moreretur, morte moriendo destruxit & Osee uaticinium consummauit. Ero mors tua o mors: Et ideo in Ephesino Concilio contra Nestorium definitum est, nos vere uiuificantem, & ipsius uerbi propriam factam carnem percipere. Quæ quum ita se habeant, laico molestum esse non debet, ecclesiæ consuetudine ac decretum tantisper sequi, donec illi aliter uisum erit, ne de exteriori specie, tantum sollicitus, uirtutem sacramenti, hoc est, ecclesiæ unitatem, amittat, ne dicamus, rumpat, seu dissipet, quæ admodum in canonibus Concilii prouincialis admonuimus.

Aqua uero in sacrificio altaris uino miscetur, quod patres perhibent fieri exemplo & ministerio domini, quod et in Euangelio non dicatur expressim, parum tamen concursus testimonium nobis satisfacere debet, maxime quod illi regionis iudææ mos suffragetur, quum

Pho. A quid.

Ambro. de
sacram.
I. Corin. 10.
Nume. 10.

Iohan. 19.
Math. 26.
I. Corin. 10.
Cyprianus

Apoca. 17.
c. cum omne
de cōf. dif. 1.

De ritibus
missæ.

Quid missæ
vocalis si-
gnificet.
Liturgia.

Missæ ex qua
bus partibus
constat.

August.
c. Vtrum, de
consec. dif. 1.

August. ad
Pauli.

Math. 26.

Iohan. 16.

Hebræ. 1.

ibi non merum, sed aqua mistum uinum ex more bibatur. Quamquam magis intuentum mysterium est, Nam primum significatur adimpletio figuræ, quæ in lege præcessit, de qua dixit Apostolus. Bibebant autem de consequenti eos petra. Moyses propheta dei, uirga. Hoc est uerbo dei, tangit petram, & fluit aqua, & bibit populus dei. Tangit sacerdos calicem, redundat aqua in calice, salit in uitam æternam, & bibit populus dei, qui gratiam consequutus est. Accipite & aliud. Uinum ex militibus tempore dominicæ passionis (quam representamus in hoc sacrificio) lancea latus Christi mortui aperuit, & continuo exiit sanguis & aqua, aqua, ut emundaret, sanguis, ut redimeret. Per uinum igitur redemptio, ablutio per aquam significatur. Per aquam quoque populi significatur (dicente Iohanne) aqua multæ populi multi. Quum ergo in calice uino aqua miscetur, significatur, quod Christo populus adunatur & creditium plebs erit in quem credit copulatur.

CAeteros ritus missæ, in qua hoc sacramentum conficitur persequi longum fuerit, nec est necessarium, quum complures libelli extant, qui hos omnes sigillatim & ex professo explicent. De paucis tantum admohebinus. Missa uocabulum est ex lingua Hebræa mutuatum, quo significare uoluerunt patres, quod Græci liturgiam uocabant, ritos sacrum ministerium appellamus. Quæ siue uestitum, siue totam sacerdotis aliorumque ministerum actionem spectes, nihil aliud est quam representatio quædam iucundissima mysterii humanitatis, & præsertim passionis Christi. Nullam enim hic spectas ceremoniam (ut interim de reliquis sileam) otiosam, quæ non suam peculiarem uim significandi habeat. Constat autem missa ex duabus potissimum partibus, nempe ex uerbis domini, quibus corpus & sanguis eius conficitur, quæ recensentur in canone, hanc esse potissimam missæ partem, nemo ambigit. Reliqua omnia alteram partem dicimus, quæ (ut supra ex Augustino retulimus) nihil aliud continet quàm faudes, confessiones, obsecrationes uel petitiones pro populo, antistitibus & regibus longe omnium piētissimas, quas ecclesia sancta dei, exemplo capitis sui Christi huic augustissimo altaris sacrificio adhibendas decreuit, idque mirabili quadam per orbem terrarum concordia. Nam si quid uariet ecclesiæ diuersæ, in unitate catholica perseverantes, id certe parum admodum est, quo res ipsa non uariatur. Sequuta est autem (ut iam diximus) ecclesia dominum suum, quem Matthæus testatur, ultimæ cœnæ, in qua corpus & sanguinem porrexit) hymnum addidisse & tandem hymno dicto exiuisse in mundum. Otiueti Iohanes etiam refert, quo pacto pro discipulis & pro tota ecclesia per eorum uerbum creditura, potissimum pro eius unitate patrem coelestem orauerit. Porro Paulus Apostolus oblationem in cruce factam (quam ecclesia ex domini sui institutione representare studet) pererrans, de Christo sic ait. Qui in diebus carnis suæ preces, supplicatio-

nosq; ad eum, qui possit illum saluum facere a morte, cum clamore ualido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Quid uero Christus, & pro quibus orauerit, apud Euangelistas in historia passionis uidere est. Insequens igitur ecclesia magistrum suum, missam orditur a psalmodia. Supplicat deinde deo cum gloriose celebratione sanctissimae trinitatis in canticis, Kyrieleeson, & Gloria in excelsis. Et quoniam conuenimus ad participandum corpus domini, si non semper sacramentaliter exteriori participatione, saltem spiritualiter per fidem. Idcirco ecclesia praeprarat animos nostros uiuo uerbo dei, quod partim ex prophetica seu apostolica, partim ex euangelica lectione defumit, quibus interserit cantica quaedam laudis. Euangelicae lectioni annectit sacrosanctae fidei nostrae professionem seu confessionem. Statim post se ad huius mystici sacrificii celebrationem accingit, praemisso cantico, quod Offertorium appellamus. Subinde ad potissimam missae partem (in qua uerbis dominicis corpus & sanguis domini consecrantur) progressura, accepto in manus pane & calice, gratiarum actionem, quam praefationem dicimus, simul & hymnum illum angelicum & plarie diuinum, ex Esaja cap. vi. & Matth. xxi. desumptum deo concinit, imitata quidem dominum suum, nam (ut ait Euangelista) ipse accepto pane, gratias agens, benedixit & fregit. His ergo praemissis progreditur ad sacerrimum canonem, cuius (ut saepe diximus) praecipua pars haec est, in qua corpus & sanguis domini consecrantur. Interim tamen ecclesia, quia sacrificium illud in cruce pro uiuis & mortuis in remissionem peccatorum oblatum, ex Christi institutione recolat, insequens dominum suum, uarias petitiones, preces, supplicationesq; ad deum effundit. In primis obsequium suum quod ex iussu Christi obit, acceptum haberi petit, Dein ordine quodam dominum deprecatur. Primum pro unitate sanctae ac catholicae ecclesiae generatim orat, post pro his, qui publicam alios regendi ac gubernandi administrationem spiritualem uel civilem gerunt, quem deprecandi ordinem ab Apostolo accepit, huc cohortante. Obsecro (inquit) primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt constituti, ut quietam ac tranquillam uitam agamus in omni pietate & castitate. Neq; uero tantum pro civili magistratu, sed magis etiam pro ecclesiae antistitibus orandum esse, docet idem Paulus Eph. vi. Coloss. iii. & Luc. Act. xii. Post obsecrationem pro antistitibus & potestatibus, pro quibusdam etiam specialiter orat, maxime pro his qui circumstant, fideq; ac pio affectu sacerdoti, in actione communicant. Et quia non dubium est, nos curae esse sanctis qui cum deo uiuunt, illisq; sua esse merita & preces, quibus pro nobis apud deum sunt solliciti, quemadmodum pro inuicem prius eiusdemq; corporis sollicita sunt membra, orat sacerdos, ut deus

Luca. 23.

Introitus

Cantica.

I. Corin. II.

epistola.

Euangelica lectio.

Sym. aplice.

Confessio.

offertorium.

Cypr. in oratio.

discam.

Esaja. 6.

Matth. 21.

Luca. 22.

Canon sacro sanctus.

Vide Augu.

epist. 19. ad

quart. 1.

August. ad Pauli.

Orandum est pro p[ro]p[ri]is quib[us] regibus.

Pro nobis solliciti sunt sancti, qui apud deum sunt.

I. Corin. II.

Quid sancti tribuatur.

id precibus sanctorum concedat, non ut illorum, sed suar. diuinae protectionis auxilio in omnibus muniamur, idque per Christum dñm nostrum. Deinde ad consecrationem corporis & sanguinis dominici peribimus, eadem præambula oratione acuit, qua inter alia oblatione seruitutis suae atque adeo cunctae ecclesiae acceptam haberi, & ut nobis corpus & sanguis domini nostri Iesu Christi, uirtute diuini sermonis (quem proferet sacerdos) fiat, precatur. Accepta quidem semper est patri hostia, quam in altari representamus quod ad se attinet, ea enim sola patri complacuit. Sed quod ad nos attinet, oblationem seruitutis nostrae acceptam fieri petimus, ne indigne contrectemus, offeramus ac manducemus, utque nobis uirtus passionis Christi in fide manducantibus applicetur. Sequitur deinde corporis & sanguinis domini consecratio, in qua huius sanctissimi sacramenti institutio, & passionis dominicae uis & efficacia commemorantur, ac praedicantur. Quam comitatur oblatio huius sacrificii, representatiua, quod in memoriam Christi dñi dei nostri & tam beatæ passionis, necnon ab infernis resurrectionis, & in caelos gloriose ascensionis, diuinæ maiestati offerimus de suis donis ac datis. Cui annectitur supplicatio deprecatio ad deum, qua petimus, ut participemus corpus & sanguinem dominicum non ad iudicium seu condemnationem, sed potius ut tali participatione mediante, per Christum dominum nostrum, gratia caelesti repleamur. Deinde commendamus dño defunctorum animas, sed eorum tantum, qui nos præcesserunt cum signo fidei & dormiunt in somno pacis. Signa fidei, sacramenta sunt & opera Christiano homine digna. Obdormiunt autem in somno pacis, qui in pace conscientie erga deum cum certa fiducia remissionis peccatorum lethali uoce uitae excesserunt, certissime credentes, quod sanguis ille prius, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solus ad salutem uiuentium, uere etiam ad absolutionem ualeat mortuorum. Quodque peccatis uiuentium his defunctis proficit, qui quam uiuerent, hæc sibi, ut postea possent, prodesse, meruerunt. Nam si hoc sancto & communi (quam nos credere profite-mur) significat, quod in illo sancto & cetero omnia communia sint, necque quicquam proprium quenuquam habere, omnesque omnium aliorum pias preces, ac omnia pia opera aliis eiusdem corporis membris prodesse, certe sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorari, ut a peccatis soluantur. Eam autem orationem pro defunctis maxime efficacem esse, par est, quæ sacrificio altaris coniuncta est. Post orationem pro defunctis postulatur & pro uiuis, de multitudine miserationum domini, sperantibus confortium cum sanctis, iam cum Christo regnantibus, idque per eundem Christum dominum nostrum. Qui statim post, tanquam dei & hominum mediator, praedicatur omnium horum bonorum author & elargitor, atque huius sacrificii institutor, confector & applicator. Iam sacerdos progredi incipit ad participationem diuinissimi sacramenti, ad quam

ut recte

Quare sacerdos petat oblationem hanc acceptam habere.

Matth. 17.

1. Petri. 2.

Hebræ. 10.

Annuntiatio mortis dominicæ.

Pro quibus aiabus corpore absolutis oratur.

Matth. 7.

Lucæ. 6.

Coloss. 1.

1. Petri. 3.

Sanctæ & communio quid significet.

1. Macca. 12.

Nobis quoque, &c.

Per quem hæc omnia, &c.

1. Timæ. 2.

Oremus, præcepit, &c.

ut recte præparemur, hortatur alta nocte omnes ad orationem dominicam dicendam, in qua inter alia panem hunc supercœlestem nobis dari petamus, in cuius calce subnectitur oratio, qua ultima dominicæ orationis precatio magis explicatur. Et quia Christus in mensa sua mysterium unitatis & pacis nobis consecrauit, sequitur pacis domini imprecatio. Pax uero domini non quæuis pax est, sed ipsa cordis tranquillitas, quæ solis reconciliatis per fidem, ipsa remissione peccatorum, contingit. Iam quia remissio peccatorum nisi per dei misericordiam nobis in Christo propositam (quæ fidei obiectum est) omnino haberi non potest, idcirco ad agnum illum dei conuertimur, qui solus tollit peccata mundi, cuius misericordiam imploramus, & demum pacem, eam quam diximus, nobis donari petimus. At præter hanc pacem, quam per fidem habemus erga deum, alia quoque domini pax est, hominis, uidelicet erga seipsum, quæ ex priori proficiscitur, & per spiritum sanctum mortificantem subinde concupiscentiam nostram, ne dominetur rursus peccatum in nostro mortali corpore, ingeneratur. Denique pax domini est charitas fraterna, qua ex animo remittimus proximo, ueramq; & Christianam concordiam cum eo habere per charitatem studemus. Hæc quoque simul cum charitate diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Extra hanc triplicem pacem domini, quæ ipse abiens nobis reliquit, ac dedit, non est ulla uera pax. Esaiæ. xlyiii. Nō est pax impiis, dicit dominus. Triplicem ergo hanc domini pacem sacerdos petit. Priorem in supplicatione ter repetita, quæ incipit, Agnus dei. Alteram in ea, quæ incipit, Domine Iesu. Tertiam omnes habere iubet, ut apti sint sacrosanctis mysteriis Christi, ac sic tandem osculum pacis sumit Christianæ charitatis symbolum, Frangitur interim hostia salutaris, quæ quidem fractio in specie tantum panis fit, quæ post consecrationem remanet sine subiecto, Christus uero integer manet & totus in singulis particulis. Fit autem hoc in signo seu sacramento non sine insigni mysterio. significat enim & repræsentat Christi passionem. Quodq; corpus Christi pro multis datum & a multis participandum sit, quem a. Imodum diuus Paulus ait. Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? Per partes itaq; manducatur in signo, sed manet integer totus in substantia, manet integer totus in corde nostro. Post hæc se ad communionem parat, orationes aliquot ad Christum fundens, quibus hoc agit, ut & cordis ad deum excitet affectum, & gratiam digne sumendi uitæ panem, impetret. Deinde sumit sacramentum. post sumptionem iterum orat, ut quod sumptum est corporaliter sub sacramento, spiritualiter etiam cum participatione uirtutis & effectus sacramenti (de quo infra latius dicemus) percipiatur. Rursus sacratio, quod Commune uocamus, succinitur. Sequitur precatio. Postremo loco, sacerdos totum populum uelut in suam tutelâ receptum, dco be-

Oratio dñica
Matth. 6.
Libera nos
q̄sumus. &c.
Aug. in ser.
mo. ad infā,
de sacra.

Pax dñi quæ
& quotuplex
i. Roma. 5.
Roma. 4.
Canticum.
Agnus dei.
Iohan. 1.

2.

Roma. 8.
Roma. 6.
Psal. 33.
1. Petri. 3.

Roma. 5.

Iohan. 14.
Esaiæ. 48.
Domine Iesu,
&c.
Tom. 4. Au
gu. tra 6. de
amic.
Fractio ho
stie salutaris

1. Corin. 10.

Aug. de con
se. dif. 2.

Sumptio sa
cramenti.

Comm une.
Vide Augu.
epist. 19. ad
Paulinum.

nedictione tradit atque commendat. Quæ omnia sic agit ac prætor sacerdos, ut interim nihil sibi aut suis meritis aut operibus tribuat, sed cuncta præstari deponat ex diuinæ misericordiæ magnitudine, per Christum dominum nostrum, per quem ubique operat fructum passionis nobis per fidem applicari, & cætera quæ petuntur, tanquam mediatorem donari seu propinari.

Quid in hoc toto missæ contextu non est pium, uenerandum ac sacrosanctum? Certe omnino sacri necesse est, in ecclesia uix ullum opus esse, quo fides magis exerceatur, & beneficiû Christi illustretur, quam quod in missa peragitur, si tamen quod agitur, recte intelligatur, & pio affectu geratur. In primis siquidem hic necesse est captiuare intellectum in obsequium Christi, ut sub usibilibus speciebus panis & uini, ex omnipotentia uerbi dei contineri credamus uerum corpus & sanguinem Christi, atque adeo hic nos fallente sensu ad firmandum cor syncerum, sola fides sufficit. Præterea principalis finis institutionis huius sacramenti est, ut sit testimonium & quasi pignus remissionis peccatorû, & futuræ gloriæ nobis per Christum promeritæ. Quæ enim Christus nobis corpus suum impertit, & nos sibi tanquam membra adiungit, testatur ad nos suum beneficium pertinere. sic enim ait. Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Ergo quid magis acuit fidem, quàm quum hoc spectaculum oculis atq; animo obicitur. Adde missam totam hoc spectare, ut in ea Christi beneficium annuncietur, prædicetur, illustretur, ac modis omnibus honorificetur. Et quis dubitat. Christum per usum missæ, ueluti per instrumentum (saltem quum fides his accedit, quæ in ea geri uidemus) consolari & uiuificare conscientiam nostram. Deinde si annunciatio & prædicatio mortis dominicæ (in qua potissima Euangelii pars consistit) inuocatio, gratiarum actio, & confessio, præcipua fidei opera sunt & præcipui cultus ac opera deo placencia, atque adeo sacrificia spiritualia nouæ legis, quibus deus sibi honorem haberi pronunciat, ipso testante, qui ait Hoc facite in meam commemorationem. Item, Mortem domini annunciat, donec ueniat. Et psalm. xlix. Immola deo sacrificium laudis & redde altissimo uota tua. Et iterum. Inuoca me in die tribulationis & honorificabis me, & illic iter, quo ostendam illi salutare dei, profecto conueniens est, missam quæ maxime opus fidei esse & deo placere, quod tota illa actio constet annunciatione dominicæ mortis, inuocatione, petitione, obsecratione, gratiarum actione, confessione, & similibus fidei exercitiis, quemadmodum supra ostendimus. At eos qui ecclesiam sanctam dei insecrunt, male habet, quod missam sacrificium dicimus, quod defunctorum in Christo memores simus, quod sanctos in canone (ut dicunt) inuocemus. Proindeque cæco iudicio canonem, qui tot seculis concordia totius ecclesie consensu sacrosanctus est habitus, temere reiciunt ac aspernant.

Cum

Christus applicat nobis fructum passionis suæ.

Opus missæ quæ maxime fidem exercet & beneficia Christi illustrat.

1. Corin. 10.

Tho: Aquil. in hym.

Iohan. 6.

1. Corin. 7.
Psal. 46.

1. Corin. 11.
Psal. 49.
Ibidem.

Actio missæ constat fidelis exercitiis.

Ecclesie hostes canonem insecrunt, potissimum propter tria.

Cum quibus non est quod contendamus, quod iam sint proprio iudicio condemnati, tantum de paucis admonēbimus pios, ne illorum uel scriptis uel dictis offendantur. Principio igitur hoc cōuenit, missam ecclesiae sacrificium eē, & sic appellatam ab omnibus orthodoxis patribus, qui ab ipsis Apostolorum temporibus in hęc usque tempora. ecclesiam & uita & doctrina sua, miraculis etiā comprobata, illustrarunt, inter quos sunt, Ignatius, Clemens, Irenaeus apostolorum coeui, Cyprianus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Gregorius Vniuersalis ergo consensus ecclesiae, omnium temporum testimonium est omnemceptione maius, missam sacrificium esse.

Sed hoc quaeritur. Quale nam sacrificium missa sit? Aduersarii fingunt, orthodoxos diffinisse oblationem in missa sacrificium esse, quod applicatum pro uiuis & pro mortuis, mereatur eis remissionem culpae & poenae, & quidem ex opere operato, etsi non accedat fides eorum, quibus applicabitur. Fingunt proinde orthodoxos obscurare beneficium Christi, eosdemque rursus crucifigere filium dei, quod oblationi semel in cruce factae sanctificationem pro peccatis nostris detrahant, ac missae seu uerius operi illi externo sacerdotis tribuant. Verum hęc aspergines aduersariorum non debent ullum ecclesiae hominem offendere, quod longe alia orthodoxorum semper fuerit & sit mens ac sententia, quae isti fingunt. Omnes pii, quotquot ab origine mundi usque in hanc diem fuerunt, spiritu sancto suggerente ac dictante, se iuerunt, unicum tantum esse sacrificium propitiatorium seu satisfactorium pro peccatis nostris, immo totius mundi, nimirum Christum dominum, agnum illum immaculatum, pro nobis in cruce immolatum, qui occisus perhibetur ab origine mundi. De hoc enim omnis scriptura testatur, quia agnus est qui tollit peccata mundi, qui occisus est, & redemit nos deo in sanguine suo, ex omni tribu & lingua & populo & natione. Qui dedit animam suam pro delictis, ut uideret semen longaeuum. De quo quidem sacrificio, nimirum quo se ipsum in manifestatione corporis sui Christus semel tantum sese deo patri obrulit tota ferme ad Hebraeos epistola concionatur quam ecclesia subinde inter missarum celebrationem replicat cum Paulo libenter pronuncians. Quod Christus pontifex ille sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsoer caelis factus, non habet necessitatem quotidie (quemadmodum sacerdotes ueteris legis) prius pro suis delictis hostiam offerre. deinde pro populi. Hoc enim fecit semel se offerendo, nam ut subdit Apostolus, Per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, aeterna redemptione inuenta. Et paulo post. Neque ut saepe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. Alioqui oportebat cum frequenter patri ab origine mundi. Nunc autem semel in consummatione saeculorum ad destructionem peccati per hostiam suam apparuit, Item, Christus se-

Tit. 3.

Consensus
vris ecclesiae
missam sacri-
ficium esse te-
statur.

Vide Ire. lib.
4. cōtra hęc
ref. ca. 63.

Hoc queritur
quale sit sa-
cificiū missa.
Aduersarii
orthodoxos
mendacis

traducunt.
Vnicū tantū
propitiato-
riū sacrificiū
pro peccatis
Hier. in epi.
ad Gala. c. 2.
I. Petri. 1.
Iohan. 1-

Apora. 9.
Esaia. 51.
Aug. in lib.
sentē. prosp.
Epistola ad
Hebrzos
scopus.
Hebrz. 7.

Hebrz. 9.

Hebrz. 10.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

Hebræ. 9.

mel oblatuſt eſt ad multorum exhaurienda peccata. Item. In qua uoluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel. Ex poſt pauca, Hic unam pro peccatis offerens hoſtiam, in ſempiternum, ſedet in dextera dei. Vna enim oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos. Qua ſententia toties repetita, quid aliud uult Apoſtoluſ? quam ut ſuis Hebræis, legalibus cerimoniis aſſuetis ac deditis, diſcrimē ſacrificiorum ueteris legis & ſacrificii Chriſti oſtendat, utq; illos doceat illa omnia ueluti umbras ac ſigna quædam promiſſionis de Chriſto in hoc uere unico propitiatorio ſacrificio eſſe completa, & proinde ſignati præſentia, penitus ſublata. Hic eſt enim eiꝯ epistolæ ſcopuſ.

Discrimen ſa-
crificii uete-
ris & nouæ
legiſ.

Quale ſacri-
ficiꝯ miſſa ſit.

R Eſtat igitur uidere, quale nam ſacrificium miſſa ſit. In qua re expli-
canda, ſi paulo diutius immoremur, q̄ Encheridii breuitas patia-
tur, nemo nobis uitio uerterit, q̄ operæpretium fore putemus, eam ma-
teriam, quæ hoc ſeculo uel maxime ꝓtrouertitur, q̄ fieri poteſt dilucidif-
ſime tractari, expediriq; quo eorũ calumniæ, q̄ ſacraſſimos iuxta ac
ueteruſtiſſimos eccleſiæ cultuſ ac rituſ hoſtiliter inſectantur, manifeſte de-
prehendi poſſint. Tacemuſ q̄ ſacrificii rationem ac naturam noſſe & te-
nere, ad multa alia religioni noſtræ argumenta penitus percipiendã q̄
plurimum fecerit. Et ut a ratione uocabuli auſpicemur, nemo gramma-
ticeſ utcuq; petituſ ignorat, Sacrificium a uerbo ſacrificare deductũ,
quod eſt ſacrum ſacere, ſacrum uero ſignificare, quod deo peculiariter
dedicatum eſt: Proindeq; ſacrificium appellari, quod deo, ueluti ei ꝓ-
prie debitum nuncupamus, offerimus, reddimus ac dedicamus. Quod
uſque adeo uerum eſt, ut ne Ethnici quidem cenſuerint ulli aliꝯ ſacrificã-
dum q̄ ei quem deum aut ſciterint, aut putauerint, aut finxerint. Qui
etiã non ob hoc culpantur q̄ ſacrificia fecerint, uerum quod hæc non
ſecundum inſpirationem atque doctrinã ueri dei, ſed ſecundum adin-
uentioneſ proprias, non uero deo, ſed idolis & dæmoniis exhibuerint.
Nec dæmonia quidem ſibi ſacrificium fieri expeterent, niſi id ſoli deo ue-
ro deberi ſcirent. Falſuſ enim deuſ ſic uult honorari ab hiſ, quos dece-
pit, quemadmodum ueruſ deuſ honoratur ab hiſ, quibꝯ conſulit. Er-
go ad intelligendam ſacrificii rationem, hoc tantum nobiſ indagandũ
eſt, quidnam ſit, quod deuſ ab homine, tanquam ſibi proprie debitum
requirat? Et quatenus id deo homo ꝓſoluere potuerit ac poſſit. Qui
uel primis religioniſ noſtræ rudimentis ſunt imbuti, ſciunt deum non
ob ullam indigentiam (q̄ ipſe ſibi ſummum & perfectiſſimum bonum
ſemper fuerit) ſed tantum ꝓpter ineffabilem ſuã bonitatem, omnia
tam uifiſibilia q̄ inuifiſibilia omnipotentĩ uerbo ſuo creaffe, hominem au-
tem omnium poſtremo, non ut cætera uifiſibilia, ſed ad imaginem & ſi-
militudinem ſuã condidiſſe, quod non tantum uitã, motum, & ſen-
ſum, ſed & mentem & rationem (in qua diuinitatiſ uetiſtigium relucet) ei
indiderit. Dein, q̄ eundem in paraduſum uoluptatiſ collocarit, ut opera-

Sacrificium
quid ſit.

Aug. cõ. 24.
uer. leg. & ꝓ
phe. lib. L. ca.
pi. 18. tom. 6.
Aug. de ciui.
dei. li. 10. c. 4.
Aug. ad Deo
grãſ epif. 19.
q̄ ſt. tom. 2.
Li. 10. de tri-
nit. dei. ca. 19

Cur deus ho-
minem con-
diderit.
Exodi. 3.
Gene. 1.
Pſal. 103.
Iohan. 1.
Coloſſ. 1.
Gene. 1.
Geneſ.
Pſal. 8.

retur

retur & custodiret illum, subiectis ei omnibus, ut eorum dominaretur. Et ne quicquam ei deesset, dedisse deum ei edere ex omni ligno paradisi, in quo & lignum uitæ constituit, ut ex eo uescens (modo uellet) uiuere immortalis: quæ omnia ostendunt deum diuinæ suæ bonitatis diuitias, in uno ligno ueluti circumularas, illustrare uoluisse. Præterea norunt fideles, deum indicibili pietate, quo scilicet non tantum utri optimus, maximusque deus reueretur, colereturque, sed & ut pietissim⁹ pater agnosceretur, paternum quoque officium erga tam misericorditum & tam pulchre condecoratum hominem egisse, proindeque ne is male utens libertatis arbitrio (quod ex summa libertate creatoris acceperat, quid enim libero arbitrio maius?) grauius impingeret, adiecit etiam mandata & præcepta, ostendisseque illi bonum & malum, ut si uoluisset mandatum conseruare, consummaretur & in perpetuum fidem placitam custodiret: hoc est, deum homini præter collarum arbitrii libertatem, ad didisse insuper & gratiam, quam si per liberum non deriuisset arbitrium, eadem adiutrice perpetuo bonus, beatusque esse potuisset. sin deriuisset, morte morderetur, siquidem hoc erat mandatum uitæ & mortis. Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scienciæ boni & mali ne comedas. In quacunque enim die comederis ex eo morte morieris.

Quid ergo homo, pro tot, tantisque beneficiis, quæ gratis conditus, gratis a deo beneficentissimo creatore, pietissimoque patre acceperat ipsi deo rursus debebat? Num ut aliquid redderet quod non accepisset? Nequaquam. Quis enim prior dedit illi, & retribuatur ei, quod ex seipso, & per ipsum & in ipso sint omnia. Sed hoc tantum debebat, ut perpetuo erectus, & eleuatis semper oculis mentis in deum, nunquam non intueretur & respiceret in creatorem, ad cuius imaginem & similitudinem erat conditus, ut illius omnipotentiam, sapientiam, ac bonitatem contempleretur, utque ei, a quo corpus, animam, & mentem, & quid non dono acceperat, & a cuius uerbo ac nutu omnia pendere cognouerat, soli fideret, soli crederet, soli adhereret, soli obediret, solum amaret, solum coleret, solum prædicaret, laudaret, confiteretur, inuocaret, adoraret, glorificaret, solo denique frueretur, in cuius fruitione omnis beatitudo consistit. Hæc ergo erant sacrificia laudis, quæ deus pro tot, tantisque beneficiis tantum reposcebat, idque non propter suam indigentiam, sed magis propter maximam hominis utilitatem quod sine his beatus esse ac permanere non posset. Potuissetque hæc sacrificia homo ante lapsum, per adiutorium summi dei adiutus medante libero arbitrio, deo præstitisse, quæ & præstitisset, & præstado immortalis uixisset, nisi delecta ac contempta gratia creatoris, libero arbitrio male utens per præuaricationem mandati in combinatam mortem miserè collapsus fuisset, ipsumque liberum arbitrium in quandam seruitutem peccando præcipitasset.

Concilii Colon.

N

Gene. 1.
Au. in Gene.
lib. 3. ca. 25. &
seq.
Aug. de cor.
rep. & grat.
cap. 2.
Eccl. 15. 17.
Deut. 32.

Libet arb.
Eccl. 15.

Aug. de cor.
& grat. ca. 2.
Gene. 1. 17.

Psal. 11. 9.
Rom. 11. 36.
Eccl. 17.

Coloss. 1.
Aug. de doc.
Christ. lib. 1.

Homo creatus ad faciendum deo uiuenti.
Aug. lib. 10.
de ci. dei. c. 7.
Contra ad.
uer. leg. & p.
ph. ca. 18.
Aug. de cor.
& grat. ca. 2.
Ang. cõ. for.
tu. disputa.
in enc. c. 105

Ber. de adu.
tu dñi. ser. 2.
2. Corin. 2.
Gene.

NAm postquam serpens diabolus Euæ male credulæ (in signi fractu de usus) persuasisset, non esse deo toto corde credendum, sed de illius summi dei fide (qui ut negare seipsum, ita mentiri nequaquam potest) addubitandum esse. Quod suggereret, nequaquam fore, ut comedentes de ligno scientiæ mali & boni, iuxta dei uerbum morerentur, sed potius futurum, ut aperirentur oculi eorum, & essent sicut dii, scientes bonum & malum. Atque sic dementasset mulierem, ut æstimaret, deum hanc arborem contingi non ob id uetuisse, & eis pro sua paterna pietate, bonitateque optime uoluisset, sed magis quæ eius arboris fructum ipsis inuidisset, ipsaque mulier sic dementata, diabolo plus quàm deo credidisset, deque arbore uetita mâducasset, ac uiro suo Adæ ex eadem præbunisset. Denique ambo mandatum dei uiolassent, atque adeo sacrificia soli deo debita, nempe perfectam fidem & absolutam obedientiam, diabolo potius quàm deo uiuo ac uero exhibere maluissent, protinus omnia in diuersum sunt mutata,

Aug. in Ge.
ad lit. li. 3. c. 6

Au. in ench.

Aug. de ciu.
dei. l. 14. c. 15
2. 1. 2. d. 15.

Appetendi
vis.
vide Lac.
de ira. d. 6.
Ratio uiti-
ta per peccat.

Integritas enim omnium humanarum uirium tam corporis quàm animi per originale peccatum corrupta & uitiata est, in cuius locum flagitiosissimi impetus non tantum in corpore, sed & horribiles pestes ac uitia in mente ac uoluntate successerunt. In homine enim sunt, ratio seu mens, quæ iudicat uoluntas, quæ obtemperat uel repugnat iudicio, imperans uiribus inferioribus. Inferiores uires sunt, appetitiones sensuum seu affectus carnales. Statim ergo ut primi parentes nostri mandatum dei præuicati sunt, obscurata hominis mens est & ratio nimirum deo uultum suum subtrahente, coepitque protinus humanam mentem occupare dei ignoratio ac dubitatio. Dissidentiaque de bonitate dei. Sic ut deinceps homo serpentis astu miser delusus, putaret non amplius deo, sed sibi ipsi suisque propriis uiribus magis fidendum fore, iudicaretque (sed cæco iudicio) non expectanda posthac omnia ab offenso deo, sed potius se sibi prospicere oportere. Quæ quidem erga deum infidelitas, sui que fiducia omnis mali seminarium est, atque adeo solum peccatum, de quo ut mundum argueret missus est in orbem terrarum spiritus sanctus. Hanc uero pestem proxime ac necessario subsequutum est odium dei, quæ pestis uoluntatem uti prior mentem hominis inuasit. Vbi enim coeperunt primi parentes uacare metu & fiducia dei, consequens erat, ut non possent eum, cui non credebant aut fidebant, amare. quin potius eum ut uindicem & ultorem commissi peccati horrebant. a uocce ac uultu eius trementes & fugientes ac abscondentes sese. In locum ergo amoris dei, amor sui successit, uitium sane (ut diximus) omnium pestilentissimum, nimirum quod non dei uoluntati, sed suis affectibus plane obsequendum persuadet, unde inobedientia erga mandatum dei proficiscitur, atque obedientia erga deum, quam solam omni creaturæ rationali sub deo agenti, uirtutem esse, diuus Augustinus asserere non dubitauit, sugatur.

Ber. in uigi-
lia nati. dñi.
sermo. 1.
Au. de uer.
do. ser. 140.
Iohan. 16.
& ibi vide
August.
Gene. 3.
Amor sui pe-
silitissimus.
Aug. de Gen.
ad lit. lib. 1.
cap. 16.
Psal. 13.

gatur. Denique amissa integritate uirium animæ rationalis, amissa fir-
ma de deo notitia, amissis timore & amore dei, factum est, ut quum iam
homo quodammodo esset sine deo, protinus & necessario subsequeretur
in corpore & uiribus inferioribus inordinata concupiscentia duas po-
tissimum comites supra modum uitiosas post se trahens. timorem scili-
cet & amorem rerum carnalium & externarum. Vbi enim cœpisset ho-
mo uacare metu dei, uicissim cœpit ea tantum timere quæ corpori ac
uitæ mortali uidebantur incommoda aut nocitura. Vbi itidem ami-
sisset uerum amorem dei, ea tantum uehementi impetu. cœpit concupi-
scere, diligere & amplecti, quæ ad uitam corporalem uel conseruandam
uel fouendam, uel delectandam facere uidebantur. Quia tamen uires su-
periores per peccatum non extinctæ, sed tantum uitiatæ ac corruptæ
erant, remanente scilicet singulari dei benignitate in natura hominis, iu-
dicio quodam, atque etiam delectu earum rerum, quæ sunt subiectæ ra-
tioni ac sensui, inuitabilis conflictus & perpetua quædam lucta in ho-
mine suborta est, qua ratio contra carnales belligeratur affectus, & sub-
inde uim sustinens inquietudine carnis perurgente & inuoluntariis mo-
tibus fatigata infelicitatis suæ deplorat miseriam. Hanc luctam prima
non sensit hominis conditio, sed sequutum est transgressorem supplici-
um, & adhæsit idiuidua pœna peccato. Immutabile enim decretum ab
æterna lege exierat, concupiscentia affligi & morte puniri peccatorem
oportere, nec fieri posse, quoniam stimulus carnis sine ulla exceptione colaphi-
zaret infirmum, & usque ad dissolutionem mors importuna persequeret
captiuum. Et ut mors carnis, concupiscentiarum interfecaret ludibria,
superesset tamen post mortem carnis, animæ labor, & afflictio spiritus,
mors illa secunda priore multo acerbior ac grauior.

QUæ omnia quum sic se habeant, & originale peccatum, cum pœ-
na sua a primis parentibus in totam generis huius successionem
defluerit, facile sane deprehendi poterit num amodo in nostra
potestate fuerit, post lapsum primorum parentum & tantos morbos in
nos hæreditaria successione deriuatos, ea sacrificia, propter quæ deo op-
timum, maximo litanda, conditi sumus reddere ac præstare. Nam non
statim ut conditi sunt primi parentes, sed posteaquam peccarunt, natum
est de illis genus humanum, idest homo de homine, immundus de im-
mundo conceptus semine, uorbofus de morbofo obnoxius de debito-
re, peccator de peccatore, mortalis de mortali, quemadmodum diuus
Paulus ait. Per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit,
& per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo
omnes peccauerunt. Proinde non est natura iustus quisquam, non est in-
telligens, non est requires deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles
facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum, nimi-
rum quod ex se est, neque deo penitus confidentes, neque deum ex omni-

Psal. 48.

Roma. 7.

Appetendi,
vis uitiatæ.Vires p̄ pecc-
catū non ex-
tinguntur, sed
uitiatæ.Gala. 5.
Cyp. de car-
ni. op. c. 11.
ser. de uirtut.
Aug. de ciui.
de lib. 13, ca.
13. 14. 15.
Cyp. semine
de circumd.
Genez. 3.Roma. 8. 7.
in sola p̄tate
nra nō est sa-
crificia sp̄s
illa deo red-
dere.
Aug. de Ver.
dñi scrip. 31.
de ciuita. del.
ca. 13. 14.

Roma. 5.

Psal. 13.
Roma. 7.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

Roma. 7.
I. Timo. 5.
Aug. contra
Iul. II. 3. c. VI.
Cyp. de car.
di. op. Chri.
ser. de circ. 8.
Roma. 7.
Roma. 8.
Hier. in dia.
aduer. Pela.
Aug. de spū
S. III. cap. 36.
Aug. de tēp.
p. x. serm. 49.
Hila. in psal.
cxxxviii.
Iam. in ca.
che. cap. 30.
Idē cō. Pau.
Mani. lib. 19.
cap. 17.
Homo obno
xius erat
mōri dupli
citate.
Eccle. 15.
Esa. 64.
Eph. 2.
Aug. in en
che. ca. 33.
Esa. 63.
Johan. 1.
Eph. 1. 2.
Roma. 5.
Roma. 6.
Roma. 8.
Galat. 5.
Matth. 5.
Eph. 2.

bus animæ uiribus astantes, sed potius pleni terrore mortis, & om
nium incommodorum, quæ mortem præcurrunt, pleni itidem malæ
ac pestiferæ concupiscentiæ, quæ est radix omnium malorum & lex il
la peccati, qua serpens diabolus impios quidem ac iniustos ueluti sua
mancia captiuos detinet, pios uero exercere, affligere, & quantum po
test, a perfectione boni remorari nunquam cessat. atque hæc ita se ha
bere non uane opinamur, sed experientia ipsa (quæ optima rerum ma
gistra est) edocemur, atque adeo conscientia, quæ mille testes est, no
bisque semper scaturientis intus peccati insidias exponit, conuinci
mur, Paulus Apostolus clamat. Non quod uolo bonum, hoc ago, sed
quod odi malum, illud facio. Item, Scio quia non habitat in me, hoc
est, in carne mea, bonum. nam uelle adiacet mihi, perficere autem non
inuenio. Inuenio igitur aliam legem in membris meis repugnantem le
gi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris
meis. Et iterum. Carne serui legi peccati. Item. Sensus seu prudentia
carnis mors est. legi enim dei non est subiecta. nec enim potest. Qua
re si hæc est conditio nostra, quamdiu sumus in Adam, ut legi dei perfe
cte obedire aut diabolus nos in lege peccati captiuantem nostris tani
tum uiribus uincere non possimus, dein ut faciamus non quæ uolu
mus, sed quæ odimus, denique ut uelle nos quod rectum est sentia
mus, sed perficere non possimus, sequitur, quod homo post lapsum,
nisi redemptus, restitutus ac reconciliatus deo, ea sacrificia non po
tuerit offerre, ob quæ litanda erat conditus, id est, non poterat uere &
ex toto corde deo fidere, deum amare, deo adherere, deo perfecte &
absolute obedire. Quam obrem duplici ratione mortis erat obnoxius,
tum ob immutabilem diuini iudicii sententiam, tum quia tum operan
di opera uitæ, amississet, sequæ in captiuitatem diabolicam misere præ
cipitasset. Ergo alio singulari sacrificio opus erat, quo in primis uitæ
retur hostis diabolus, & placaretur offensus deus, ut dein a redemptis
reconciliatis, uiuificatis, reparatis, ac deo rursus unitis debita laudis
sacrificia persolui possent. Defecerant enim (ut diximus) sacrificia lau
dis post lapsum, quod non sit speciosa laus in ore peccatoris. Et ut Esa
ias ait. Facti eramus ut immundi omnes nos, & quasi pannus men
struatae oēs iustitiæ nostræ. Et sicut Apostolus ait: Eramus omnes ira
tura filii iræ, quibus necessarius erat reconciliator, qui hanc iram sa
crificii singularis oblatione placaret, idque eo (ut diximus) sine, ut post
quam fiducia hostiæ tam potentis oblata agnosceremus illum susce
pisse peccata, reconciliasse nos deo, reconciliatosque iam habere pacem
erga deum, per eiusmodi fidem iam mortui peccatis diuini spiritus par
ticipes efficeremur. Quo subinde spiritu carnis concupiscentias mor
tificant, charitatemque in cordibus nostris diffundente, fieret ut deum
rursus ex toto corde diligere & amplecti possimus, eodemque ductore
ac adiutore

ac coadiutore spiritu ad perfectam obedientiam deo præstandam totis viribus accincti, in bonis operibus ambularemus. In quo omnis ratio sacrificii deo præcipue debiti consistit.

Hunc autem reconciliatorem talem esse oportebat, qui quod nos peccati originalis contagione irretiti, facere ex nobis non poteramus, & tamen facere eramus obligati, totum adimpleret ac dei uoluntati omnino satisfaceret. Rursus, qui, quicquid nos transgressionis causa merueramus, nec tamen perferre poteramus, ipse nostri causa portaret ac ferret, eiulcemodique rationibus diaboli tyrannidem iusto certamine uinceret, ac tantam & talem hostiam deo offerret, quæ ad hæc omnia sufficeret. Quapropter is & deus & homo esse debebat. Homo quidem, nam id quod homo facere obstrictus erat, & quod pati ob peccatum meruerat, alius quam homo, perfoluere non poterat. Sed tamen eundem hunc, alia ratione quam nos conceptum & natum esse oportuit, ne & ipse reus peccati, pro aliorum peccatis satisfacere non posset. Ut autem & deus esset, multo magis erat necessarium, nam alioqui neque diabolus tam potentem ac prudentem tyrannum, neque mortem & infernum, quibus ille tyrannidem in hominem exercebat, & quæ homo peccando meruerat, uincere potuisset.

Ergo ne desperaret homo perditus, optimus ac beneficentissimus deus (qui nouit etiã de malis benefacere) misertus hominis, aliena fraude decepti, spem futuræ liberationis, captiuo facturus in hunc modum serpentem affatus est. Inimicitias (inquit) ponam inter te & mulierem, inter semen tuum & semen illius, ipsum conteret caput tuum, & tu insidias beris calcaneo illius. Ex quibus uerbis, plane consolatoriis. Adam deposita diffidentia, de bonitate & misericordia dei spem firmam concepit omnino fore, ut aliquando prodiret semen illud benedictum, quod & serpentis tyrannidem, hoc est peccatum, mortem, & infernum superaret, & hominem ex diabolica captiuitate liberatum, deo rursus assereret, sed non sine graui conflictu. Unde, non dubium, ille collegit ac intellexit eam liberationis humani generis rationem fore, ut scilicet hoc benedictum semen se ueluti mediatorem inter deum offensum & hominem, diaboli captiuum uolens offerret, & ueluti deuouens se pro nobis omnibus, graues inimicitias hostis antiqui solus sustineret & quicquid ille nobis ad resistendum impotentibus intentabat, in se exciperet, suaque tandem insuperabili uirtute patiẽdo, deique uoluntatem plenissime perficendo uinceret idque non sui, sed nostri gratia, quo scilicet per hanc spontaneam uoluntatem, qua dei uoluntati per omnia responderet, seque pro nobis deuoueret eum spiritum & gratiam nobis impetraret. qua accepta, totos nos deo consecrare, & secundum dei uoluntatem uiuere possemus.

Huius itaque fiducia alendæ ac confirmandæ causa statim ab ipsis

Concilii Colon. N iii

Matth. 7.
Philip. 2.
Esaia. 43.
Ephes. 2.
Coloss. 2.
1. Petri. 2. 3. 4.
Acto. 2.
Hebræ. 2.
1. Petri. 2.
Psal. 67. 88.
1. Reg. 2.
Osee. 13.
Aug. de cor. & grat. c. 10.
Gene. 3.
Esaia. 53.
Iohan. 10.
Philip. 2.
Coloss. 2.
1. Petri. 2.
Hebræ. 10.
Roma. 5.
Aug. in Ench. ca. 33.

Aug. cō ad
uer. leg. & p
phe. cap. 16.
Johan. 4.
Psal. 49.

mundi primordiis, quicumque erant homines pietate erga deum praedi-
ti, sacrificia deo de primogenitis ac selectissimis animalibus gregum
suorum faciebant, non quod existimarent deum (qui & spiritus est, &
omnia in manu ac potestate sua habet) ex huiusmodi pecudum ma-
ctatione delectari, sed potius quod uera illa sacrificia, quibus deus placere-
tur ac coleretur, designare studerent. In primis siquidem hisce sacrificiis
hoc testatum uolebant ut quemadmodum illa animalia immaculata
erant a corporum uitiis, ita sese indubitato credere ac sperare, futurum
ut is immolaretur aliquando pro nobis, qui solus immaculatus esset a

August.

Hebræ. 11.

Oblatio Isa-
ac typ' chri
Hebræ. 11.

Cyp. de ras-
tioni. circūc.
Aug. de ci-
uit. dei c. 10.

peccatis, quod Paulus ad Hebræos de hostia iusti Abel manifeste expli-
cat, Et ne dubites, patres ueteris testamenti omnes suas oblationes ad
hunc tantum finem retulisse, exemplo est oblatio Isaac, in quo Abra-
ham benedicti seminis repromissionem acceperat, quem testatur Apo-
stolus ipsum Abraham in parabolam accepisse, eundemque figuram fut-
turi sacrificii fuisse, atque eadem ex causa, deus postea per Moysem tot
sacrificia instituit, uidelicet ut hoc unicum & singulare sacrificium per
multiplicia signa figuraretur, utque res una uariis typis adumbrata, tā-
quam multis uerbis, quam maxime & sine fastidio commendaretur at-
que in memoriam recondideretur, & aliter nulli hominum ab exordio
mundi salus, nisi per huius hostiæ fiduciam contingere posset. Hæc ita-
que hostia Christus est, splendor gloriæ & figura substantiæ æterni pa-
tris, portans omnia uerbo uirtutis suæ, purgationem, peccatorum faci-
ens, in similitudinem hominum factus & habitu inuentus, ut homo, ut
gratia dei pro omnibus gustaret mortem, & per mortem destrueret eū,
qui habebat mortis imperium, id est, diabolus, & liberaret eos, qui ti-
more mortis per totam uitam obnoxii erant & ruituti. Quapropter eos
qui sacrificia illa externa alia intentione offerebant uel quod existima-
rent se effusione pecuini sanguinis deum placare, uel ea ratione tantum
se iustos esse coram deo & non magis respiciebant in agnum illum im-
maculatum Christum, ab æterno prædestinatum, ad tollendum pec-
cata mundi. Eos inquam deus non secus increpat, quam si ea ipsa sacri-
ficia quæ per Moysem præcepit, penitus reprobaret, interim summo-
serio reuocans ad illius significatæ tantum hostiæ agnitionem. Sic
enim attestante Apostolo. Hebræ. x. loquitur Christus ad patrem apud
prophetam suum Dauid. Sacrificium & oblationem noluiisti, corpus
autem aptasti mihi, holocaustomata & pro peccato non postulasti,
nō tibi placuerūt, tunc dixi. Ecce uenio. In capite libri scriptum est de me,
ut facia uoluntatē tuā, &c. Sacrificium (inquit) & oblationē noluiisti.

Cur deus sa-
crificia uete-
legis interdū
reprobare
uideatur.

Ibidem.

J. Petri. 1.
Johan. 1.
Esaia. 11.

Nunquid noluit quod instituit, sed sic noluit quomodo illi offerebāt
& quomodo a stultis illa uelle credebatur, ueluti suæ gratia uoluptatis.
Aufert (inquit) Apostolus primum, ut secundum statuatur primum, hoc
est, sacrificia legis, tollit, quod nihil aliud essent, quam umbra, iustifica-

Hebræ. 10.

Psal. 19.

Aug. lib. 10.
de ci. dei c. 10.

tionis

tionis (quod ex se erat) expertes, ut sequens statueret, situm in voluntate
CHRISTI, qua seipsum pro nobis obtulit. In qua (inquit) voluntate
 sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel, quæ admo-
 dum, & Christ⁹ apud Iohānem ait. Pro eis sanctifico meipsum, ut & ipsi
 sanctificati sint in veritate. Breuiter, hoc fere tota epistola illa ad Hebr.
 Paulus agit, ut ostendat, etsi pleracq; fuerint ppiatoria sacrificia apud
 Iudæos, ueluti pro peccato, p delicto holocaustū, idq; significatiue & fi-
 guraliter. Vnum tm reuera ppiatoriū sacrificium esse pro peccato, per
 tot & tam uaria ueteris legis sacrificia tātum obumbrata, non exhibita.
 Quodq; hæc ueteris legis sacrificia unica Christi oblatione facta, peni-
 tus sunt euacuata, quæ admodū fieri erat necesse, nā quatenus ex se erat,
 non iustificabant nec poterant iuxta conscientia perfectū facere serui-
 zem, nihil em̄ ad perfectū adduxit lex, umbram tm futuroꝝ, non ipsam
 rez imaginem hñs. Exhibuit em̄ lex (ut subdit Apostolus) exēplaria cœ-
 lestium & ueroꝝ, quæ non potuerunt auferre peccata, sed Chrs is ē (quæ
 adumbrabant illa) qui unā pro peccatis offerens hostiā, in sempiternum
 sedet in dextera dei, qui tradidit semetipsum pro nobis oblationē & ho-
 stiam deo in odorem suauitatis. Et ut alibi Paulus ait. De peccato dāna
 uit peccatum, id est, peccatum delcūt per hostiā pro peccato. nā Hebraei
 hostiam peccatum uocat, quæ admodum Latini piaculū. Ex qbus oib⁹
 consequens est, patres ueteris legis hisce sacrificiis in primis hanc unicā
 pro peccatis hostiā Chrm significasse, per cuius unius fiducia quotquot
 ex illis pii fuerunt, deo reconciliati ac saluati sunt, quæ admodū de Abra-
 ham scriptura meminit, quod uiderit diem Christi, & gauisus sit.

Secundo, & minus principaliter, hæc sacrificia ueteris legis designa-
 bant sacrificia pietatis nostræ ergā deū præstandæ per fidē in unicū
 illud sacrificium ppiatorium, Chrm. Esaias ppheta beneficia p Chrm
 nobis præstita, pinde atq; iam exhibita fuisse euangelico spū denun-
 cians, testat Chrm uoluntarie oblatum, ipsumq; unicam esse hostiā, per
 quam accipimus remissionē peccatoꝝ. Posuit (inquit) dñs in eo iniqui-
 tates omnium nr̄m &c. Et paulo post de efficacia & fructu oblationis
 sic ait. Si posuerit pro peccato aiām suā, tūc debet semen longæuū, & uo-
 luntas domini in manu eius dirigeretur. Quo nihil aliud significat, quam
 hunc esse fructum sacrificii Christi ac dei nr̄s, ut quotquot beneficiū
 Christi se pro nobis hostiam offerentis, apprehendunt, efficiant filii dei,
 & æstimentur in semine, quod scilicet prædestinati sint, conformes fieri
 imaginis filii dei, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. In quā sen-
 tentiā Apostolus ait. Non qui filii carnis, hi filii dei, sed qui filii sunt pro-
 missionis, æstimentur in semine quod & aliis uerbis apud Iohānem ita
 legimus. Et dedit (inquit) eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in
 nomine eius. Idem Apostolus ait. Quod Christus per spiritum sanctū
 semetipsum obtulit immaculatū deo, & in sanguine suo emundauit cō-

Hebr. 10.

Iohan. 17.
Scopus ep̄ste
ad Hebr.
Pleraq; pro
ppiatoria sa-
crificia apud
Iudæos.Umbræ ex
se non iusti-
ficabant.
Heb. 9. 10.
Hebr. 7.
Hebr. 10.
sed Chrs
adumbratus
per legem.
Rom. 8.Primo sacrifi-
cium pro pe-
ccatis.Iohan. 8.
Secundo sa-
crificia p̄ta
nr̄a per fi-
dē in Chrm.

Esai. 53.

Fructus sacri-
ficii Christi
quis.

Rom. 9.

scientiam nostram ab operibus mortuis ad seruicndum deo uiuenti. Pa-
 tres ergo ueteris testamenti, quum se promissionis esse filios per fidem
 intelligerent, spiritui seruitutis in timore ualedixerunt, acceptoq; spiri-
 tu adoptionis filiorum dei, in quo clamamus, Abba pater, summa ope
 contenderunt, ut se totos per hanc fiduciam deo consecrarent, omnemq;
 uitam & actionem suam ad uoluptatem dei, non ut serui, sed ueluti mo-
 rigeri filii componerent. reputantes eiusmodi pietatis erga deum studia
 & officia uera esse sacrificia, quæ a reconciliatis filiis pater requireret,
 non quidem ut propitiatoria (nam illud unicum est) sed ut sacrificia fi-
 lialis fiduciæ, debitæ obedienciæ, laudis, & gratiarum actionis, quæ quæ
 ex solius Christi sacrificio omnem suum ualorem mutuauerunt ac ser-
 uantur, atque adeo dona sint dei, & propemodum non nostra, sed Chri-
 sti sacrificia, quæ Christus in membris suis per fidem facit ac operatur.
 Idcirco hæc etiam per tam uaria ueteris legis sacrificia, sed secundo
 designabantur. Quamobrem (ut Augustinus ait) omnes hæc res ac ope-
 ra, quæ agunt in nobis, ad hoc, ut sancta pietate deo inhaeramus, eiusq;
 uoluntati obediamus, atque etiam ad eundem finem proximo consula-
 mus, uera sacrificia sunt, olim adubrata. Ergo quædo ad illud sursum est
 cor nostrum, hoc est, cum omni cura & cogitatione rerum terrestrium
 abiecta, nos totos ad cogitationem & amorem dei conuertimus, tum
 cor nostrum eius altare est, sanguine unigeniti filii dei, summi & æterni
 sacerdotis, expiatum. Quando usque ad sanguinem pro eius ueritate
 certamus, ei cruentas hostias cædimus. Quando per spiritum Christi
 nobis impertitum animus noster peccato moritur, & concupiscentia
 igne charitatis per spiritum in nobis diffusæ exurit, & spes nouæ ui-
 tæ coram deo gerendæ concipitur, holocaustum longe gratissimū deo
 offerimus. Sic enim Dauid loquitur ad deum. Holocaustis non delecta-
 beris. Sacrificium deo spiritus contribulatus, cor contritum & humilia-
 tum deus non despicias. Non delectatur holocaustis, qui non delectatur
 sacrificio trucidati pecoris, sed uult sacrificium contriti cordis, nimirū
 illo externo significatum. Quando corpus nostrum per temperantiam
 castigamus, idq; propter deum facimus, ut non exhibeamus membra
 nostra arma iniquitatis peccato, sed arma iustitiæ, deo hostiam uiuam
 offerimus, ad quam exhortans Apostolus, ait: Obsecro uos fratres per
 misericordiam dei ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuam deo pla-
 centem, rationabile obsequium uestrum. Quædo nos ipsos totos, simul
 & dona dei in nobis ipsi deo uouemus & reddimus, ac in eius conspectu
 pio sanctoq; amore flagramus, tum ei suauissimū incensum adolemus.
 Quando solemnitatibus, festis, & diebus statutis beneficiorum dei dica-
 mus, sacramusq; memoriam, immo semper quum ex corde deum inuo-
 camus, confitemur & gratiarum actione prosequimur, ei hostiam hu-
 militatis & laudis in ara cordis, igne seruidæ charitatis sacrificamus,

Roma. 8.

Galat. 4.

Mich. 6.

Eph. 2.

August.

Lib. 10. de ci-
uit. dei ca. 6.

2. q. lib. ca. 4.

Hebra. 9.

Roma. 6.

Psal. 50.

De ciu. dei li.

10. c. 1. 4.

Eo. lib. ca. 6.

Roma. 6.

Roma. 12.

Lib. 10. de ci-

uit. dei ca. 6.

Psal. 115. 140.

Psal. 4. 49.

Quando unius eiusdemque corporis membra nos esse in Christo agnosimus, dominique nobis a deo singulis secundum mensuram fidei donatis in totius corporis utilitatem utimur, in quo quum omnes homines natura & origine nobis similes, perinde ac nos ipsos complectimur, ac in deo diligimus, hoc omnibus modis studentes, ut illi perinde ac nos in corpore & animo seruentur, & tandem nobiscum deo (in quo omnis beatitudo consistit) fruantur, magnum sacrificium est. Vnde consequitur, ut quaecumque in ministerio tabernaculi multis modis de sacrificiis leguntur diuinitus esse praecepta, ad dilectionem dei & proximi significanda referantur. Quod in his duobus praeceptis uniuersa lex pendet & prophetae, quae intellexisse, magnam lucem attulerit in scripturarum lectione & scrutatione uersanti. Regum. 17. legimus: Nunquid tui est deus holocausta & uictimas, & non potius ut obediamus uoci domini? Melior est enim obedientia quam uictima & auscultare magis quam offerre adipe arietum. David diuinus ille Psalter ad uerum sacrificium cohortans, sic ait: Sacrificate sacrificium iustitiae, & sperate in domino. Et in alio loco: Conserua (inquit) me domine, non quia multam pecudum uictimam occidi, sed quia speraui in te, quoniam beneficiorum meorum non es. Et iterum alibi: Si esuriero (inquit deus) non dicam tibi, meus est enim orbis terrae & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum & sanguinem hircorum potabo, quasi diceret, utique, si hic quaererem, non te peterem quae habeo in potestate, sed ut intelligas quid illa significant, & quid requirant. Immola (inquit) deo sacrificium laudis & redde altissimo uota tua. Et: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & honorificabis me. Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo ostendam illi salutare dei. Item: Quid retribuam domino pro omnibus quae retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & commendabo in uocibus. Vota mea domino reddam coram omni populo eius. Apud Micharam prophetam sic legis: Quid dignum offeram domino, curuabo genua deo excelsio? Nunquid offeram ei holocausta munda, & titulos amiculos? Nunquid placari potest dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum uentris mei pro peccato animae meae? Indicabo tibi o homo quid sit bonum, & quid dominus requirat a te. Utique facere iudicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum deo tuo. Esaias plane reuocat sacrificium externum, sine pietate & bono motu cordis oblatum: Ne offeratis (inquit) ultra sacrificium frustra incensum abhominatio est mihi &c. sed lauamini, & mundi estote, auferite malum cogitationum uestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruersum, discite benefacere. Quarite iudicium, & subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite uiduam, & uenite & arguite me, dicit dominus. Atque iam multum opus, quum Christus uentus ille interpretis legis & prophetarum, apud

1. Corin. 11.
Aug. ibidem
Oia sacrificia
vet. le. ad di-
lectionem dei
& proximi
referuntur.
Matth. 23.

Psal. 4.

Psal. 15.

Psal. 49.

Aug. de ciuita.
dei cap. 5.

Psal. 49.

Psal. 115.

Mich. 6.

Esai. 1.

Matthaeum pharisaicam increpans hypocritism, Oream citans, clamat
 Euntes autem discite, quid est, Misericordiam uolo & non sacrificium
 Et illius uas electum Paulus in epistola ad Hebraeos, quum demonstrat
 set unicum illud propitiatorium sacrificiū, ferme in calce epistolae, nos
 etiam nostri sacrificii admonet quod in Christo oblatum: tantum ua
 let. Per ipsum (inquit) offeramus hostiā laudis semper deo, id est, fructum
 labiorum confitentium nomini eius. Beneficentiā etiam & communica
 tionis nolite obliuisci, talibus enim hostiis promeretur deus.

Quomodo igitur quicquid singuli per Christum redempti, deo dedica
 mus ac consecramus, quicquid sic operamur, ut ad deum refera
 mus, utq; illi inhaeremus, uerum sacrificium sit, proindeq; & acri
 mus deo inācipat, & corpus mūdo mortuū, ac in seruitutē dei redactū,
 & totus insuper homo dei nomini consecratus & deo deuotus, inquan
 tum mūdo moritur & deo uiuit. Et demum, omnia pietatis ac miseri
 cordiae opera, recte sacrificia apellentur, ac deo per Christum in nobis
 operantem offerri recte dicantur, profecto efficitur, ut tota ipsa redem
 pta ciuitas, hoc est, congregatio, societateq; sanctorum, uelut uniuersale
 sacrificium offeratur deo per eundem illum sacerdotem magnam, qui
 prius seipsum obtulit in passione pro nobis, ut tanti capitis corpus esse
 secūdum formam serui, hanc enim obtulit, in hac oblatus est, quā
 secūdum hanc mediator est, in hac sacerdos, in hac sacrificiū est.

Iam ex his oib; facile erit ad intelligendū eius penetrare, quale nam
 missa sacrificiū sit, modo diligenter intueamur qd in missa tractetur
 & agat. Liqueat enim ex superioribus, duplex esse sacrificiū. Quoddā
 propitiatorium, quod oblatū pro remissione peccatorum iram dei placat,
 & deo nos reconciliat. Aliud uero sacrificiū laudis, gratiarū actio
 nis & obedientiae, quā deo ueluti honorē & seruitutem ei proprie debi
 tos reddimus. Idem, quia hoc sacrificiū laudis post Adā lapsū & na
 curae corruptione defecerat, constat propitiatorium sacrificiū idcirco
 initio promissum, & demum in Christo exhibitum esse, ut eucharisticū
 istud instauraret. Nam ut Apostolus ait, Sanguis Christi, qui per spiritū
 sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo, emundauit conscien
 tiam nostrā ab operibus mortuis, (Ecce sacrificiū propitiatoriū) cuius
 uim & efficiētiam nō ignorares, statim addidit, ad seruiendū deo uiuenti.
 Ecce instauratiōnē sacrificii eucharistici. Vt plures est, haec sacrificia
 sic cohaerent, ut posterū nō sit sine priorē, sed prius posterioris rā & basis sit.
 Rursus liqueat, sacrificiū propitiatoriū, aliud dici propitiatoriū signi
 ficatione, qualia fuerunt illa ueteris testamenti pro peccato, pro delicto
 holocaustū uictimae, aliud autē resp. uerum, & per illas ueteris legis ho
 stias significatum. Deinde manifestū est, in omni sacrificio duo esse, quae
 sunt, res oblatā & ipsa oblatio. Ois pōtīfex (ut ait Apostolus) ex hoibus
 assumptus, pro hoibus constituitur in his, quae sunt ad deum, ut offerat

Hypocritis
 Iudica,
 Matth. 9. 12,
 Osee. 4.
 Hebr. 13

Tota congre
 gatio pōtīfex
 per Christū pa
 tri offertur.
 Aug. de ciuit.
 ta. dei lib. 19.
 cap. 6. & 10.

Epilogus.

Duplex scri
 ptum.

Hebr. 9.

In omnia
 sacrificio duo,
 Gene. 12.
 Hebr. 5.

donā & sacrificia pro peccatis, donā quæ offeruntur, sacrificia appellās. Quæ omnia diligenter intuenti, facile erit (ut diximus) ad intelligentiā eius peruenire, quale nam sacrificium in missa sit & peragatur, si tamen diligenter respiciamus, quid in missa tractetur & agatur.

In missa itaq; duo sunt, res oblata, ipsa item oblatio. Rursus, res oblata duplex est, uidelicet corpus Christi uerum, & corpus Christi mysticum. Si ad corpus Christi uerum, quod uirtute omnipotentis uerbi dei in sacrosancta Eucharistia continetur, respicimus, quis negat hoc corpus sacrificium propitiatorium recte dici posse, non ratione oblationis, quam sacerdos facit, sed ratione eius oblationis, quæ semel præterit facta in cruce, cuius uirtus perpetua durat, eiusdem semper potentæ & efficacis. Proinde sancti patres non sunt laetiti, corpus & sanguine Christi in altari præsentia, pretium pro peccatis totius mundi, pretium nostrum, pretium redemptionis nostræ, & uictimam salutarem appellare, quia scilicet consecratione uerbi celestis hoc corpus manducamus, in quo tanta percellus est, & bibimus sanguinem, quem fudit, quo & redempti & uiuificati sumus, hoc enim accipimus in specie panis, quod pependit in cruce, & hoc accipimus in calice, quod effusum est de latere Christi. Quæ digne sumuntibus, in remissionem peccatorum, & in uitam æternam, & in custodiam animæ & corporis fruant, atq; hæc est hostia illa pura & ingruentia, quam ab ortu usq; ad occasum ipsi offerri, dominus per prophetam attestatur, corpus uidelicet & sanguis Christi in stabilimentum animarum nostrarum & corporis inconsumptum & incorruptum, omnis nocuenti reparatio, omnis sordis purgatio. Panis enim iste substantialis, & calix benedictionis solenni benedictione factus, ad totius hominis uitam proficit, simul medicamentum & holocaustum ad sanandas infirmitates & purgandas iniquitates existens. Hoc est sacrificium illud singulare, omnes excedens uictimās, hoc poculum, quod ipse Christus pincerna nobis potrexerit, tantæ uirtutis, ut omnipotentis aspersione animam maniat, & sanet quicquid carni uel spiritui ueteris uitæ adinierat corruptela. Et licet secundum hæc rationem corpus domini in altari non omnino proprie dicatur sacrificium, sed magis sacramentum, seu res sacramenti, quod sacramentum & sacrificium eo differre uideatur, ut sacramentum sit sacrosanctum signum, per quod deus nobis aliquid exhibet. Sacrificium uero, quod nos deo reddimus. Attamen (ut diximus) patres non dubitarunt, hoc Christi corpus in altari sacrificium & salutarem uictimam appellare, non ratione sacrificii, quod est situm in actione sacerdotis, seu missæ communicantium, aut ecclesiæ, sed ratione sacrificii, quod in cruce oblatum est semel, in quo Christus sacerdos est ipse, & oblatio in sempiternum potens, Eo enim quod manet in æternum, sempiternam habet sacerdotium. Unde & saluare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad deum, semper uiuens ad interpellan-

In missa res oblati duplex

Vide Tho. Aqu. parte 3. qst. 73.

J. Iohan. 1.2. Hebra. 7. Cypria.

Aug. ad glorium epi. 162. Au. hom. 33. Cyp. ad cæcil. epist. 3.

Amb. de mysterio ad neophyt.

Aug. in ser. ad neophyt. Damasc. li. 4. cap. 14.

Malach. 1. Cyp. de coena domini.

Cyp. ibidem

Sacramentum

Sacrificium.

Aug. de ciui. dei li. 10. Ad Hebr. 7.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

1. Iohan. 2.

Cypria. de
cena dñi.
Chry hom.
1. in Matth.
cap. 14.
Hoc celebra-
tur in ecclia,
quod Chriſt⁹
geſſit i cena

dum pro nobis, qui est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi, perperitque sacrificium & semper permanens holocaustum. Secundum quam quidem rationem in hoc sacramento nihil proprium est sacerdotis, sed totum agit Christus, qui uique hodie hoc ueracissimum & sanctissimum corpus suum creat, & san. tricat, & benedicit, & pie sumentibus diuidit. Et eatenus credere debemus omnes, quemadmodum apud diu. Chrysostomum est, quod etiam nunc illa cena celebratur, in qua Christus ipse recumbebat. Nihil quippe interest inter illam & hanc: non enim hæc ab homine, illa ab ipso conficitur. Proindeque, ut subdit, quando sacerdotem corpus tibi præbere uideris, noli sacerdotis, sed Christi manum ad te porrigi arbitrari. Nam (ut paulo post ait) carnes suas nobis tradidit, seipsum immolatum proposuit. Immolatio seu ipsa oblatio, per quam Christus in mortali corpore, factus obediens usque ad mortem, in cruce se ipsum obtulit. Ea inquam oblatio transit non reiterabilis, sed uictima ipsa immolata, illiusque uirtus eiusdem semper efficacitæ in perpetuum manet. Neque enim sacerdotii Christi uti sacerdotii Aaron poenituit deum, quoniam sacrificium, quod in cruce Christus obtulit, sic in beneplacito dei constat acceptabile & perpetua uirtute consistit, ut non minus hodie in conspectu patris oblatio illa sit efficax, q̄ eo die, qua de saucio latere sanguis & aqua exiuit. Semper enim seruata in corpore plagæ, salutis humanæ exigunt pretium, & obedientiæ donatiuum requirunt. Ex quibus perspicuum euadit, quemadmodum corpus Christi uerum sit ac dicatur res oblata in missa. De corpore Christi mystico post dicemus.

Philip. 2.

Cyp. de ba-
p. Chriſti.

In missa ob-
latio duplex

Opus opera-
tum quid ve-
teribus.

Inno. 3. lib. 3.
de sacro alta-
ris myst. c. 5.
1. Coriat. 11.
Tit. 1.

Iam de ipsa oblatione, quæ in missa fit, id est, de opere sacrificantium uidendum est, ubi iterum ad duo respicere oportet, nempe ad ceremoniam exteriorem. Et id quod intus agitur per fidem, ceremoniam seu actionem exteriorem, sacramentalem oblationem uocamus, quam orthodoxi absq̄ spiritali oblatione, id est, sine fide & bono motu cordis, ex solo opere operato, nobis proficere aut utilem esse negant, tantum abest ut illi tribuant meritum remissionis peccatorum pro uiuis & p̄ mortuis non participantibus Christi meritum per fidem. Quamquam hic animaduertendum est, orthodoxos quum quid, tribuunt operi operato in hoc sacrificio, nō intelligere p̄ opus operatū ceremoniam exteriorē sine fide quod faciunt aduersarii sed potius ueritatem corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, quæ non in merito sacerdotis, sed in uerbo conficitur creatoris. In quam sententiam Innocentius tertius dixit, Non sacerdotis iniquitas effectum impedit sacramenti, sicut nec infirmitas medici uirtutem medicinæ corrumpit. Quamuis igitur (ut subicit) opus operans aliquando sit imundum, semper tamen opus operatū est mundum, non quidem ut pariter dignis & indignis, sed tantum ut digne sumen-

fundentibus, ad salutem proficiat. Nam ut omnia sunt munda mundis, sic omnia sunt immunda immundis: Conuenit ergo orthodoxis cum aduersariis cultum noui testamenti spiritualem esse, qui non aliter q̄ spiritu & ueritate, hoc est, uero cordis affectu perficitur, quemadmodum Christus ait. Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Interim tamen (ut iam diximus) non detrahunt orthodoxi sacramento corporis & sanguinis dominici ueritatem, & si malus sit sacerdos consecret, si tamen consecrare intendat, & uerbis Christi sacramentum conficiat. Aliud est enim conficere corpus Christi, quod facit sacerdos Christi uice, Christi uerba pronuntians: aliud uero offerre deo Christi corpus uerum uel mysticum, quod nemo utiliter facit, nisi accedat uera fides & bonus motus, uel offerentis, uel eius pro quo fit oblatio. Itaq; sancti patres utrunq; oblationem sacramentalem, scilicet & spirituale iungunt, ac pronuntiant eandem oblationem spirituale cū externo opere cōiunctā in missa, ecclesiae sacrificiū esse deo placens super oīa ueris legis sacrificia. Sed quale nā sacrificium ea oblatio sit, explicandū est.

Res in hoc sacramento oblatæ duæ sunt, ut prædiximus, nepe corpus Christi uerum cum suis meritis, & corpus Christi mysticum cum suis donis a deo acceptis. Quatenus ergo ecclesia uerum corpus & uerum sanguinē Chri, deo patri offert, sacrificiū mere repræsentatiuum est eius, quod in cruce semel est peractum. Quatenus uero seipsam (quæ est corpus Christi mysticum) per Christum offert, seq; ac sua omnia per Christum deo dedicat, uerum, sed spirituale sacrificium est, hoc est, sacrificium eucharisticum, laudis, gratiarum actionis, & deo proprie debite obedientiæ. Sed dices: Qui sit, ut uerum corpus Christi in altari iterum offeratur, quum Apostolus dicat: Quod Christus una oblatione consummauit in sempiternum sanctificatus? Quis hanc ecclesiae tribuit potestatem? Respondemus: Christus in manifestatione sui corporis, in distinctione membrorum suorum, semetipsum semel in mortali carne in mortem obtulit, ut mortem destrueret, & uitam nobis resurgendo repararet. Sed nihilo secius ecclesia eum quotidie offert, non in mortem, q̄ Christus semel resurgens ex mortuis, iam non moriatur, sed in mortis suæ recordationem, ut fructu passionis ac mortis eius repleatur, idq; secundum ipsius Christi doctrinam & institutionem dicētis. Hæc quotiescunq; feceritis, in mei memoriam facietis. Nam ut diuus Irenæus, uertustissimus ille ecclesiae doctor inquit: Christus panem accipiens & gratias agens, dixit: Hoc est corpus meum. Et calicem similiter, qui ex eadē creatura est, quæ & eundem nos est, suum sanguinem confessus est, & noui testamenti nouam docuit oblationem, quam ecclesia ab Apostolis accipiens, in uniuerso mundo offert deo, de quo in duodecim prophetis Malachias sic præsignificauit. Non est mihi uoluntas in uobis, dicit dominus omnipotens, & sacrificium non accipiam de manibus uestris:

Iohan. 4.

Aliud est r. s. ficere, aliud est offerre corpus Chri

Ecclesiae sacrificium.

Ephe. 5.

Hebra. 10.

Aug. in lib. de trini. item in sen. Prof.

Roma. 6. Sacrificium missæ ex institutione Christi. I. Corin. 11. Irenæ. lib. 4. cap. 32. Matth. 26. I. Corin. 11. Malach. 11

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

quoniam ab ortu solis usque ad occasum nomen meum glorificatur inter gentes, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium purum, quoniam magnum est nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotens, Hæc ille. Dum enim non habemus quod illi dignum offerre ualeamus pro omnibus quæ retribuit nobis, calicem salutaris accipimus, id est, passionem eius, representantes deo patri opus nostræ redemptionis, ut illius sacrificii semel in cruce pro nobis oblato, & nostra commemoratione reficari, participes facti, maneamus & uiuamus in ipso, per ipsum. Passio enim domini est (ut inquit Cyprianus) sacrificium quod offerimus, id est, quod offerendo representamus, memores illius unice & summi sacrificii & sanctæ immolationis in cruce factæ. Immolatur ergo Christus in altari, sed sacramentaliter & mystice, quia in sacramento recordatio illius fit, quod factum est semel. Non toties (quod dictu abominabile est) occiditur Christus, sed representatur quod olim factum est, ne beneficii in nos collati obliuiscamur, sed potius hoc sacramento sic excitemur ac moneamur, tanquam uideamus dominum pendentem in cruce. Itaque immolatio, quæ manibus sacerdotis fit, Christi passio uocatur, non rei ueritate, sed significandi mysterio, nec hac immolatione magis quam esu corporis dominici occiditur Christus. Non occiditur (inquit Augustinus) Christus, ut manducetur, sed mortuos uiuificat, quando manducatur, reficit, non deficit, uiuere manducatus, quia surrexit occisus, per partes manducatur, & manet integer totus, per partes manducatur in sacramento, & manet integer totus in celo, manet integer totus in corde tuo. Atque alibi idem beatus pater eorum quæ diximus summam ita perstringit. Nullatenus (inquit) dubites, ipsum unigenitum deum, uerbum carnem factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam deo in odorem suauitatis, cui cum patre & spiritu sancto, a patriarchis, prophetis & sacerdotibus tempore ueteris testamenti animalia sacrificabantur, & cui nunc, id est, tempore noui testamenti, cum patre & spiritu sancto (cum quibus est illi una diuinitas) sacrificium panis & uini in fide & charitate, sancta ecclesia catholica per uniuersum orbem terræ offerre non cessat. In illis enim carnalibus uictimis figuratio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse sine peccato fuerat oblaturus, & sanguinis quem erat effusus in remissione peccatorum nostrorum. In isto autem sacrificio gratiarum actio atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit, & sanguinis, quem pro nobis idem deus fudit. In illis sacrificiis quid nobis esset donandum figurate significatur. In hoc autem sacrificio quid nobis condonatum sit, euidenter ostenditur. In illis sacrificiis pronuntiabatur filius dei pro impiis occidendus. In hoc autem pro impiis annuntiatur occisus. Quæ omnia latius idem ipse Augustinus in psal. xxxvii. & contra Faustum Manich. lib. xix. eleganter admodum

Psal. iiii.

Cyprianus ad Cæcil.

Chrs in altari sacramenta liter immolatur.

prosequitur. Et in psal. lxxix. Semel (inquit) Christus pro nobis immolatus est. Sed quomodo meminerimus quod ad nos uenerit, & quid nobis donauerit, nempe remissionem omnium peccatorum, idque credimus. tum ex ipsa memoria quotidie nobis sic immolatur, quasi quotidie nos innouet, qui prima sua gratia in baptismo innouauit. Quod & alibi breuius dixit. Tunc (inquit) cuius occiditur, quum credit occisum. Atque hanc sacrificii nostri rationem, diuus Chrysostomus in epistolam ad Hebræos pulcherrime descripsit. In Christo (inquit) semel oblata est hostia ad salutem potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius, & una est hæc hostia, non multæ. Quomodo una est & non multæ? nempe quia semel oblata est illa, illata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium exemplar est illius. id ipsum enim semper offerimus. Sed ne ex his uerbis lector dubitationem aliquam conciperet de ueritate corporis domini, in Eucharistia (quam idem Chrysostomus ubique grauissime asserit) statim subiecit: Nec nunc quidem alium agnum, cras autem alium, sed semper eundem ipsum. Proinde unum est hoc sacrificium, alioqui hac ratione, quia in multis locis offertur, multi Christi essent? Nequaquam, sed unus ubique est Christus, qui & hic plenus est, & illic plenus, unum corpus. Sicut enim qui ubique offertur, unum corpus est, & non multa corpora: ita etiam & unum sacrificium. Pontifex autem noster ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit, illam offerimus, etiam nunc quæ tunc oblata fuit, quæ consumi non potest. hoc autem, quod nos facimus nunc in commemorationem sit eius, quod factum est tunc. Hoc enim (inquit)

Chryso. ho.
milia. 17. ad
Hebræos.

facite in meam commemorationem. Hæc ille. Quibus uerbis quid aliud implicat beatus ille pater, quam quod in hoc sacrificio ex parte rei oblata sit uerum corpus Christi, quum dicat, unum ubique esse Christum, & hic plerumque, & illic plenum, & utrobique unum corpus. Sed quod ad oblationem nostram attinet, eam esse exemplar illius in cruce factæ, hoc est sacrificium repræsentatiuum?

Cod. 11.

NEquè mirabile nos, uerum Christi corpus in recordationem deo offerre audere. Nam quum deus Christum nobis donauerit, quæ admodum scriptum est: Sic deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, utique propterea nobis donatus est, ut hunc iræ dei tanquam reconciliatorem nostrum opponamus, & diffusi de nostris uiribus, hanc potentissimam uictimam patri repræsentemus. Quum defecerit (inquit Bernardus) uirtus mea, non conturbor, non diffido, scio quod faciam, Calicem salutaris accipiam. Et alibi. Totum quod dare possum, miserum corpus istud est. Id si minus est, addo & corpus ipsius, nam illud de meo est, & meum est. Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est mihi, de te domine suppleo quod minus habeo in me. O dulcissima reconciliatio, o satis factio sua uillima. Hæc ille, Nemo uel primis rudi-

Vnde nobis
ptas sit, unū
Christi corpus
in recorda-
tionem offer-
rendi.
Iohan. 3.
Roma. 8.
Berni. in Can-
ti. sermo. 22.
Psal. 115.
In serm. 1. de
Epiph. dñi.
Isaia. 9.

1. iohan. 2.

mentis Christianismi imbutus ignorat. Non esse aliam satisfactionem pro peccatis, q̄ quæ facta est in cruce, eandemq; non tantum pro nostris, sed & pro totius mundi peccatis sufficientissimam esse, nullaq; supplemento ne egere, neque requiri ullam aliam hostiam, aut ullum aliud meritum, per quæ ex impiis efficiamur iusti, & reconcilemur deo patri, q̄ non sit aliud nomen sub coelo, in quo oporteat nos saluos fieri. Interim tamen omnes scire debent, neminem huius hostiæ participem fieri, nisi tantum credentem & obtemperantem Euangelio Christi, quemadmodum Iohannes ait. Filium suum unigenitum dedit deus, ut omnes qui credunt in illum, non pereant. Quum ergo in missa propemodum totius Euangelii summa, fide recenseatur, uidelicet q̄ Christus traditus sit pro nobis in remissionem peccatorum, adque ea fide, qua confidimus nobis peccantibus per hanc hostiam, nempe Christum pro nobis oblatum, remitti peccata. Quis non uideret deum per talem fidem (quæ in huius representatiui sacrificii celebratione, atque adeo eiusdem corporis pro nobis passi manducatione uel maxime exercetur) beneficium Christi dilectissimi filii sui, suis fidelibus applicare? Nec enim hanc applicationem sacerdoti, sed deo tribuimus, non operi nostro, sed dei beneficio, quod tamen non aliter q̄ uoluntatis nostræ assensu per fidem accipimus. Idq; etiam ut possimus, is facit, qui dat uelle & perficere pro sua bona uoluntate.

Iohan. 3.

s̄ma euāgē
lii recenseatur
in missa.

Applicatio
b̄ficii Ch̄i

Phillip. 2.
Sacrificiū al-
taris cæteris
longe p̄stat.

Cyp. de cor-
na domini.

Elevatio ma-
nuū in missa

Am uide, quanto interuallo hoc sacrosanctum altaris sacrificium cū fide coniunctum, cætera sacrificia nostra (quæ tantum interna seu spiritalia dicimus, qualia sunt omnia opera nostra bona, in fide facta) præcellat, atque a deo cætera omnia roboret ac confirmet. In huius (inquit Cyprianus) ueracissimi & sanctissimi corporis præsentia, non super uacue mendicant lachrymæ ueniam, nec unquam patitur contriti cordis holocaustum repulsam. Quoties ergo te in conspectu domini uideo suspirantem, spiritum sanctum non dubito aspirantem, quum intueor flentem, sentio ignoscentem. Et paulo post. Hierarcha pius quem spiritus sanctus compungit, excitat, inhabitat & sanctificat, elevatione manuum crucis mysterium representans, confidenter orat pro sua & populi ignorantia. Hæc ille.

HAbes itaq; nunc explicatum satis, quo pacto altaris sacrificium ex parte corporis Christi ueri in sacramento oblato, representatiuum sit, superest ut exponamus, quatenus missa, non tantum representatiuum, sed præsens etiam ac uerum, sed spirituale sacrificium sit, cæteris omnibus sacrificiis spiritualibus uniuersalius & excellentius. Sacerdos qui sacrificat, non suam, sed in primis Christi, deinde totius ecclesiæ personam gerit, ministerioque publico fungitur. Iam quum ecclesia Christi sit corpus, dicente Paulo. Sicut enim in uno corpore multa membra habem⁹, omnia autem membra non eundem actum habent; ita multi unū corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes do-
na secundū

Cypria. ad
Cœcil.

Ep̄he. 5.

na secundum gratiam quae data est nobis. Idcirco ecclesia per sacerdotem, uti publicum ministrum, Christi corpus in missa offerens, non tantum hoc agit ut corpus Christi verum, illiusque passionem, quae praeteritis deo representet, sed & seipsam quae Christi capitis mysticum corpus est) per Christum offerat. Hoc (inquit Augustinus) sacrificium Christianorum est. Multi unum corpus sumus in Christo, quod sacramento altaris fidelibus uoto frequentat ecclesia, ubi ei demonstratur, quod in ea oblatione quam offert, ipsa offeratur. Quomodo enim Christus nos omnes in cruce portabat, qui & peccata nostra portabat, & quemadmodum ille totius ecclesiae causam gerebat, eandem in seipso deo patri offerens, sic ecclesia tantam oblationem, tantumque beneficium pia deuotione recolens, non se diuidit, sed omnium membrorum suorum curam gerens, & pro uiuis & mortuis (quos una eademque fides colligauit) deprecatur, seque totam per Christum deo uiuo uicissim dedicat ac consecrat.

ATque hic uide, quae nihil eorum spiritualium sacrificiorum (per quae fit ut immobiles inhaereamus deo) praetermittat. In missa primae partes tenet fides, hoc est, fiducia remissionis peccatorum per Christum, quae utique sacrificium illud est iustitiae, de quo propheta dixit: Sacrificate sacrificium iustitiae & sperate in domino. Deinde cum hac fide necessario coniuncta est gratiarum actio pro illo summo beneficio & nobis & uniuersae ecclesiae collato, propter quam reuerenda & salutaria ista mysteria, Eucharistia appellantur, sunt enim beneficiorum recordatio plurimorum, caputque diuinae erga nos charitatis ostendunt, nosque faciunt debitas deo gratias semper exoluere. Et qui fieri potest, ut non accendamus mira quadam charitate erga deum tantorum beneficiorum recordatione? Erga proximos quoque, cum quibus intelligimus, unum nos esse corpus in Christo, ut quemadmodum Christus nobis se totum donauit, ita nos quoque utilitati proximorum totos expendamus. Unus panis (ut Apostolus ait) unum corpus multi sumus, qui de uno pane & de uno calice participamus. Mysterium enim pacis & unitatis nostrae Christus in sua mensa consecrauit, adeo ut qui accipit mysterium unitatis & non seruat uinculum pacis, non mysterium accipiat pro se, sed testimonium contra se. Rursus in hoc sacrificio fideles se totos deo consecrant, animus peccato moritur, cor sursum ad deum erigitur, totumque ad cogitationem & amorem dei tam beneficentissimi conuertitur, atque adeo anima, propter quam Christus immolatus est, reconciliatione per Christum accepta, ac sanctificata deo offertur, ut deinceps homo cum Paulo gloriatur & laetetur, dicens: Vivo iam non ego, uiuit uero in me Christus. Corpus denique & quicquid sumus in hoc sacrificio, deo consecratur. Nam qui Christi corpus manducat, quid aliud protestatur, quam se in Christo manere & illum manentem in se habere.

Concilii Colon.

Aug. de dial. dei cap. 30. lib. 19. p. 1. s. Lib. 10. ca. 9. 1. Corin. 10.

Cyp. ad caecil. epi. 1. lib. 1. Petri. 2. August. in Psal. 118. oblatio corporis Christi mystici.

Fides est spes coniuncta. Psal. 4.

Chrysost. in Matth. ca. 26. homil. 16.

Chadasee

1. Corin. 10.

Aug. in sen. ad infan. ad alta. de facto

Cyp. de con. na domini. Chryso. 10. hom. 51.

re! Qui sanguinem bibis, quid contestatur aliud, quod se libenter etiam sanguinem, si res ita postulet, futurum pro Christo qui non tantum pro eo sanguinem funderet, sed & eundem sanguinem suum illi in potum propinare non dubitavit.

Quam eximium ergo sit missæ sacrificium, modo secundum Christi institutionem & exemplum pie celebretur, quis non videt? Hic est præsens illa uictima, quæ semel in cruce oblata, nos reconciliauit deo. Hic eadem illa uictima per manum dei a reconciliatis accepta, rursus mystice in recordationem & gratiarum actionem immolatur ac repræsentatur deo. Hic ecclesia (quæ corpus est Christi mysticum) se totam deo consecrat, adeo ut Cyprianus talè sacrificium uerum & plenum sacrificium non dubitauerit appellare. Diligenter ergo hæc omnia nobis intuëntibus, nihil uel absurdi uel scrupulosi in toto missæ contextu occurreret, sed omnia (præsertim quæ Canon complectitur) pietatis plenissima ac plane reuerenda (ut sunt) uidebuntur. Aut enim ecclesia respicit ad corpus & sanguinem Christi, pro se in cruce oblata, & uiuentis potentis uerbi in altari præsentia, & non ueretur hæc appellari hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, patrem sanctum ueræ æternæ, & calicem salutis perpetuæ, Aut ad oblationem repræsentatiuam & commemoratiuam passionis seu corporis Christi, ueni (quæ fide misericordiam per Christum apprehendit, & redemptionem, quæ est in Christo deo patri opponente) peragitur, & non dubitat hoc sacrificium laudis offerre pro se, suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis & incolumitatis suæ, nimirum spem salutis & incolumitatis, ac redemptionem animarum, debita laude & gratiarum actione deo accepta referens, petitque ut hanc oblationem seruitutis suæ deus placatus accipiat, dictisque nostros in sua pace disponat, atque ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum suorum grege subeat numerari, non quidem ex meritis nostris, aut ex dignitate nostræ seruitutis, sed per Christum dominum nostrum. Et ne ulla cauillandi occasio æmulis relinquatur, Canon toties seipsum declarat, ut plane calumniari & ecclesiam mendacio traducere contineantur, qui asserunt orthodoxos iterum offerre Christum pro peccato, iterumque crucifigere filium dei ueluti non suffecerit oblatio in cruce semel peracta. Non enim ecclesia Christum ad eum modum, quo semel in cruce oblatum est, offert, nec oblationi suæ seruitutis, remissionem peccatorum ascribit, nec hæc applicat ut opus meritorium remissionis culpæ & poenæ, sed aperte, idque non semel pronuntiat, se hanc oblationem offerre in memoriam passionis, resurrectionis, ascensionis domini nostri Iesu Christi. Vnde inquit, memores domine nos serui tui, sed & plebs tua sancta Christi filii tui domini nostri tam beatæ passionis necnon & ab inferis resurrectionis, sed & in cælos gloriosæ ascensionis offerimus præclaræ maiestati

Præsentia huius facti.

Cyprianus ad Ceciliam.

Pia & gemma Canonis expositio.

Canon uindicat ab aduersariis.

Ecclesia non rursus crucifigit filium dei.

Oblatio res memoratiua Canon.

tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram, & cui sane hostiæ, non suo operi operato (ut uocant) uitæ æternæ & saluris perpetuæ efficaciam tribuit. Ergo non suam oblationem applicat, sed fructum oblationis Christi, quam recolendo rememorat, per fidem sibi applicari petit. Denique quatenus ecclesia seipsam deo consecrat & per Christum hostiam laudis & gratiarum actionis breuiter fidei, spei & charitatis offert, reddat nota sua æterno deo, ut uo & uero.

NE uero cum aduersariis dicas, sacerdotem, ecclesiæ personam gerentem, non posse hoc sacrificium laudis pro aliis offerre, seu pro aliis gratias agere. Audi quod supra relatum Paulus ad Timotheum habet: *Obsecro* (inquit) primum omnium fieri obsecrationes orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, &c. Quæ locum beatus Augustinus ad Paulinum explicans. In his (inquit) uerbis, eligo hoc eligere, quod omnis, uel pene omnis frequenter ecclesia, ut obsecrationes seu preces accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequam illud quod est in domini mensa, incipiat benedicendum. Orationes, quum benedicatur, & ad distribuendum cõminuitur. Græcus enim textus habet, *ἡ προσευχὴ*, id est, orationes quas facimus ad uotum. Vouentur autem omnia, quæcumq; offeruntur deo, maxime sancti altaris oblatio, quo sacramento prædicatur nostrum aliud uotum maximum, quo nos uouimus in Christo esse manifestos utiq; in compage corporis Christi. Ideo (inquit Augustinus) in huius sanctificationis & distributionis preparatione existimo Apostolum iussisse proprie fieri *ἡ προσευχὴ*, id est, orationes. Postulationes uero siue interpellationes (ut subiicit) sunt, quum populus benedicatur. Tunc enim antistites uelut aduocati, susceptos suos per manus impositionem misericordissime offerunt potestati. Quibus peractis, & participato tanto sacramento, gratiarum actio cuncta concludit, quæ ob eam causam se dixisse Augustinus affirmat, ne putaretur negligendum esse quod sequitur in Apostoli uerbis, nempe pro omnibus hominibus, pro regibus, & his qui in sublimitate sunt, ut tranquillam & quietam uitam agamus in omni pietate & castitate, ne quisquam (sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas) existimaret, non ista facienda pro his, a quibus persecutionem patiebatur ecclesia, quum membra Christi ex omni essent hominum genere colligenda. Ideo enim adiungit Apostolus: Hoc bonum & acceptum est coram saluatore nostro deo, qui omnes homines uult saluos fieri, & in agnitionem ueritatis uenire. Et ne quisquam diceret, posse esse salutis uitam in bona conuersatione & unius dei omnipotentis cultu sine participatione corporis & sanguinis Christi. Idcirco (eodem Augustino teste) Apostolus subiicit: Unus enim deus & unius mediator, dei & hominum, homo Christus Iesus, ut illud quod dixerat, nullo alio modo intelligatur præstari, nisi per mediator

Sacrificium laudis pro aliis offerri pot.

1. Timo. 2 August. ad Paulinum.

Postulationes.

Gratiarum actiones.

Non res in quibus tur via salutis, nisi in cõmunionem ecclesie.

Iohan. J.

rem hominem Christum Iesum, quum uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Hæc ille.

Tertullianus

Peccatorum remissio solitioni in cruce factæ debetur.

Abacuc. 1.
Roma. 1.
Roma. 11.

Communio sanctorum.

Psal. 140.
Apoca. 8.
Num. 11. 10.
Matth. 6.
Luc. 6. 13.
Act. 7. 12. 27.

offerre pro redemptione animarum.

Quid potuit uir ille sanctus fortius pro missa atq; adeo ipso Canone dicere? qui ex Apostolo Paulo, & celebrationis & deprecationis, quæ in missa fit, ordinem ostendit, ac palam diffinit hoc sacrificium. quod in missa per obsecrationes: orationes, postulationes & gratiarum actiones fit, pro tota ecclesia offerri oportere, atq; adeo etiã pro his, a quibus ecclesia persequutionem patitur. In quam sententiam Tertullianus (qui sub impio Imperatore uiuebat) dixit: Sacrificamus pro salute Imperatoris, sed deo nostro & ipsius. Sed quomodo præcepit deus, pura prece. Nec hic aliquid duri aut scrupulosi occurrit, si oblationum species teneamus, & singula singulis referamus. Hoc enim (ut idem toties repetamus) omnis plane sæbetur ecclesia, q̄ remissio peccatorum seu iustificatio soli oblationi, quæ in cruce facta est; tribuatur. Hæc enim sola est pretium pro peccatis nostris, immo totius mundi, quæ in adultis tantum his applicatur, qui eandem propria fide percipiunt. Absit enim ut operi nostro hoc tribuamus, ut ex dignitate sua, seu ex opere operato aliis, etiam iniustis, impoenitentibus & non resipiscentibus, remissionem peccatorum (thesaurum illum plane diuinum) mereatur. Nã quantum ad iustificationem attinet, omnino uerum est, q̄ iustus ex fide sua uiuet, nihilo secius tamẽ, q̄ sumus eiusdẽ corporis membra. uerissimum est, q̄ omnia opera nostra bona, quæ per fidem fiunt, impetrent multa communia bona, atque adeo in hoc fidelium coetu omnia esse communia, neque quicquam proprium quenquam habere, sed omnia pia opera, non tantum facienti, sed & aliis credẽtibus prodesse, eosdemq; defendere ac confirmare, quemadmodum in expositione. symboli in articulum de communione sanctorum diximus. Quanquam oratio (quam scriptura etiam inter sacrificia spiritualia recenset, Psalm. cxl. Apocalyp. viii.) hoc peculiare habet, q̄ non tantum pro nobis nec pro credentibus tantum, sed & pro iniustis fiat, non suæ dignitati, sed dei mandato, promissioni eius ac misericordie tota innitens. Vide uerò quam diligenter in missa proprietates ista seruetur. In missa est sacrificium commemoratiuum passionis, gratiarum actionis, piorum uotorum ac precum. Pro tota enim ecclesia, secundum Christi institutum, precatur sacerdos, ut eam deus pacificet, custodiat, adiuuet ac regat. Pro prelatibus quoque & iis qui in sublimitate constituti sunt, secundum Apostoli præceptum, orat. Insuper pro quibusdam speciatim, & subinde pro omnibus circumstantibus hoc sacrificium laudis offert, sed pro his tantum, quorum deo fides cognita est & nota deuotio; qui & ipsi offerunt hoc sacrificium laudis pro redemptione animarum suarum, hoc est, qui per fidem recolunt se per Christi passionem, quæ hic repræsentatur, redemptos esse, debitas pro tanto beneficio gratias & laudes

agents

agentes. Quid enim est aliud offerre sacrificium laudis, quam laudens dicere & gratias agere?

Sed adhuc male habet aduersarios, q̄ in missa sanctos (ut dicitur) inuocemus. Quaquam si totum missæ, & in primis Canonis contentum intueamur, inueniemus in missa, omnes, seu pene omnes orationes ac preces ad solum deum patrem dirigi, qui inuocatur per filium, paucas tantum ad filium, nullas ad sanctorum aliquem: ut uel hinc deprehendatur, quo affectu illi ad mordendum Canonem accedant, sed de inuocatione sanctorum suo loco dicemus. In præsentia ostendere suffecerit, nos id facere in missa, quod missæ ratio requirit. Missa non singulare, sed totius ecclesiæ sacrificium est, in cuius oblatione, ecclesia Christi, oblationem repræsentat, & corpus capitis oblatione hinc imitatur. At sancti, nobilissima ecclesiæ membra sunt, quos pater cælestis filios agnoscit ac honorat, filius fratres & coheredes, spiritus sanctus repleta sua uocat. Deinde, licet solus Christus factus sit nobis a deo sapiëntia, iustificatio, sanctificatio, & redemptio, atque solus, qui potuit & debuit nos liberare a peccato, morte & diaboli potestate, reconciliare nos deo, & dare nobis uitam æternam, tamen præter hæc gratuita saluatoris beneficia & diuina opera, quæ soli Christo tribuuntur, nemo ignorat (quod nec aduersarij negare possunt) sanctis sua esse merita, quæ tamen etiam dei sunt dona. Hæc, non dubium est, uitis ecclesiæ membris communicari: alioqui quid est quod profiteremur in symbolo, nos credere sanctorum communionem. Denique quis dubitat, sanctos mirò desiderio desiderare accelerationem penitentiæ & salutis nostræ, eosdemq; sedulo pro nobis orare? Nam si angeli, qui non communicauerunt carni & sanguini de salute nostrâ q̄ maxime sunt solliciti. Lucæ. xy. Sancti pro nobis orare non cessant, Zachariæ. i. quanto magis sancti pro nobis solliciti sunt eiusdem corporis membra? Si glorificatur (inquit Apostolus) unum membrum, congaudent omnia membra, & si paritur unum membrum, compatiuntur omnia membra. Noverunt illi periculum nostrum, signum nostrum, ignorantia nostram, fragilitate nostram, noverunt aduersariorum dolos, impetus & insultus. In eadem tentatione fuerunt, eosdem superarunt consiliis, eosdem laqueos euaserunt, & didicerunt ex his, quæ passi sunt, compassionem. Nec est quod de eorum pia erga nos sollicitudine dubitemus, quandoquidem nō sunt consummandi sine nobis, sed expectant nos, donec in nouissimo die omnia simul, in uitam perfectam, cum suo capite membra concurrant, & laudentur cum hæreditate sua Christus Iesus in secula benedictus.

Merito ergo ecclesia in eo uotiuo sacrificio, quo uouet se in Christo mansuram, usq; in compage corporis Christi pijs uotis sanctis communicat, merito memoriam eorum, quos honorat deus, ueneratur, uel ob id, ut per eorum memoriam, fidem in Christum confir-

De sanctorum commemoratione in missa quam missa non requirit.

Ioban. 7. 10
Ioban. 12. 11
Matth. 28. 12
1. Cor. 6. 13
1. Cor. 12. 14

Cyp. serm. 90 de lapsis. Eccl. 16.

Lucæ. 19. zacha. 1.

Corinth. 12.

Bern. in ser. vlti. in festo oium sanct.

Hebræ. 11.

August. ad Paulinum.

Iohan. 12.

Iacobl. r. mer, spern æternæ salutis roboret, & charitatem accendat, nimirū quō
Iohan. 6. recogitat illos olim homines similes nobis non esse amissos, sed præ
Cyp. serm. de s. missos ad uitam uenturi seculi, ac aliquando fore, ut & nos qui fratres
mo. tal. & concives sanctorum & domestici dei sumus, superstructi super futa
ephe. 7. damentum apostolorum & prophetarum summo angulari lapide, ipso
Canon. Iesu Christo, nos sequamur, & erepti ex hoc seculo nequam, cum ipsis in
 tuto collochemur. Merito deniq; ecclesia in celebratione tanti sacramen
 ti precatur, ut deus meritis precibusq; sanctorum suorum concedat, ut
 in omnibus diuinæ protectionis auxilio muniamur, idq; per Christum
 dominum nostrum. Quid enim euidentius huius diuinissimi sacramen
 ti participatione significatur ac promittitur, q̄ nos in Christi & om
 nium sanctorum suorum consortium recipi, ut non temere patres hoc
Cur commu. sacramentum Communionem uocauerint, q̄ qui hoc sacramento di
alo dicatur. gne communicat, certus sit se in Christi corpore esse, & sanctorum om
ephe. 5. nium (qui eiusdem corporis membra sunt) meritis ac precibus adiuua
 ri, defendi, ac confirmari. Ergo synaxeos ratio omnino requirit, ut eccle
 sia militans huius sanctæ communionis (quæ pius hominibus inæsti
 mabilis thesaurus est) ad altare domini recordetur, pioq; desiderio ma
 gis fidem suam (quæ de hac communione est) exerceat, q̄ sanctos, alio
 qui semper pro nobis apud deum sollicitos exciet. Nec potest uideri re
 cens, quod & ecclesia ueteris legis obseruasse legitur. Sic Moyses pro po
 pulo qui uictulum conflatilem adorauerat, intercedens, inter orandum,
Exodi 33. patrum memoriã recolat: Recordare, inquit) Abraham, Isaac, & Iacob
Danic. 3. seruatorum tuorum, Tres item pueri Hebræi in fornace succensa sic ora
Cyp. lib. epi. se leguntur: Ne auferas a nobis, misericordiam tuam domine deus nos
Ro. 1. epi. 6. ter, propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Iac
 cob sanctum tuum. Certe Cyprianus, uetus ille ac uere pius ecclesie
 doctor testatur, in ecclesia solitas celebrari oblationes & sacrificia ob
 commemorationes martyrum, qui ad immortalitatem, gloriose mor
 tis exitu transferunt. Et Augustinus contra Faustum Manich. lib. xx.
Aug. contra cap. xxi. Populus (inquit) Christianus memorias martyrum religiosa so
fa. 1. Mani. lennitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & ut meritis eor
lib. 20. ca. 11. rum consocietur, atq; orationib⁹ adiuuetur: ita tamē ut nulli martyru,
 sed ipsi deo martyrum, quamuis in memorias martyrum, constituamus
 altaria. Et ut alibi ait: Non constituimus eisdem martyribus templa,
Aug. lib. 3. cō sacerdotia, sacra, & sacrificia, quoniam non ipsi, sed deus eorum, nobis
tra epist. Re. est deus. Honoramus sane memorias eorum, tanquam sanctorum ho
lag. ad Boni. minum dei, qui usq; ad mortem suorum corporum, pro ueritate certar
sa. ca. 8. runt, ut innotesceret, uera religio falsis religionibus uictis atq; conuictis.
 Quis autem audiuit aliquando fidelium, statem sacerdotem ad altare,
 etiam super sanctū corpus martyris, ad dei honorem cultumq; constru
 ctum, dicere in precibus, Offero tibi sacrificium Petre uel Paule uel Cy

pliane, quom apud eorum memorias offeratur deo, qui eos & homines & martyres fecit, & sanctis suis angelis coelesti honore sociavit ut ea ce- lebritate, & deo uero de illorum uictoriis gratias agamus, & nos ad imi- tationem talium coronaru atq; palmaru, eodem inuocato in auxiliu, ex eoru memorie recordatione adhortemur. Quaecunq; igit adhibent religiosoru obsequia in martyru locis, ad ornamenta sunt memoriaru, non sacra sunt uel sacrificia mortuorum tanquam deoru. Hæc ille.

Ergo non adoramus sanctos, non facimus eos mediatores, non serui- mus illis cultu, qui latita nscupatur, quod hæc solum deo ac Christo de- beantur, sed ad altare Christi (cuius ipsi sancti membra sunt) eos ut do- mesticos dei amicos, ac pios & sedulos apud deum pro nobis interpella- tores agnoscimus, ipsorumq; meritis (quæ & dei dona sunt) per fidẽ par- ticipes fieri petimus. Nec hoc sentimus, sanctorum preces (quibus adiu- uari petimus) ipsorum meritis inniti, sed potius Christi, cui iam ueluti incorporati existunt. Neq; ignoramus, sanctos omnes, siue ab illo anti- quo Abel usq; ad Iohannem Baptistã, siue ab ipsis apostolis usq; ad hoc tempus, & deinceps usq; ad terminum seculi, in domino tantum esse lau- dandos, non in seipsis: quia illoru uox est: Gratia dei sum id quod sum, & ad omnes pertinet, ut qui gloriatur, in domino glorietur.

Porro quom synaxeos ratio requirat, sanctorum cõmemorationẽ in missa fieri quanto magis par est, ut & defunctoru in Christo ad- tanti sacrificii oblationem memores simus. Opponimus autem his qui hanc institutionem ueluti ignotam ueteri ecclesie calumniantur, uni- uersalem consensum ecclesie omnium tẽporum, quæ euidenter plane tes- timonium est, qd hæc ordinatio sit apostolica. Beatus Augustinus, in li- bro quem de cura pro mortuis gerenda ad Paulinum perscripsit: Vaca- re, inquit non potest quod uniuersa pro defunctis ecclesia supplicare cõ- sueuit, & ex Macabæis locum citat, quo ostendit oblatum pro mortuis sacrificium. Nec hoc contentus Augustinus, adiecit: Sed etsi nusquam (inquit) in scripturis ueteribus omnino legeretur, non parua hac cõsue- tudine claret autoritas, ubi in præcibus sacerdotis (quæ domino deo ad eius altare funduntur) locum suum habet etiam cõmemoratio ani- marum, & non multo post, cap. iiii. Non sunt, inquit prætermittendæ supplicationes pro spiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Christiana societate defunctis, etiam tacitis nominibus quorumq; sub generali cõmemoratione suscepit ecclesia, ut quibus ad ista defunt parentes; aut filii, aut quicunq; cognati uel amici, ab una eis exhibeatur matre communi. Quin capite ultimo, satis indicat quenque diligen- tius hæc facere pro necessariis suis, deinde generatim pro omnibus. Ita- dem Chrysostomus hunc ritum orandi quotidie in sacrificio laudis (quod iuge uocant) pro defunctis in ecclesia græca semper fuisse, eun- demq; apostolicæ traditionis esse, asserere non dubitauit. Quibus lo-

Latina solum deo debetur
Eph. 2.
1. Corinth. 4.
Eph. 2.
Eph. 4.
1. Corinth. 1.
2. Corinth. 10.
Ratio nulla requirit cõmemoratio- nẽ defunctoru in Chri- sto.
Aug. de cura pro mor- tuis gerend.
2. Macha. 12.
Commenda- tio mortuor- um.
Ibidẽ cap. 4.
Ibidẽ ca. 11.
Chryl. to. 4.
homil. 69.

10. Damasc.
In sermo.

Diony. ca. 7.
coel. hierar.
Ter. ad vxo.
Cypri. lib. 1.
epist. 1.
Grz. Nyssa.
Basil. lib. 1.
ad Antioch.

Ambro. ad
Faustinum.

Idē de obitu
Theodo.

Au. in ench.
lib. retract.
2. cap. 63.
Ad dulcitiū.
lib. de cura
pro mor. ge.

In ench. c. 17

Aphe. 1. c. 17

Affertio Au-
gust. de sta-
tu animæ
post mortē.

hannes Damascenus in sermone de his qui in fide hinc migrarunt, sub-
scribens ait: Apostoli discipuli saluatoris in tremendis, vitalibusq; sacra-
mentis, memoriā eorū qui fideliter obdormierūt, habendā esse dixerūt.
Et hanc receptā & generalē catholicæ ecclesiæ obseruationē fuisse toto
sermone cōfirmat. Si quis ex uetustioribus plures desideret, post Diony-
sium testis est Tertul. oblationes pro defunctis ecclesiā annua die facere.
Testis Cyprianus lib. i. epist. ix. Testis Gregorius Nazianzenus theolo-
gus ad Cæsarium fratrem de matre sua, Gregorius item Nyssænus, Ba-
silius lib. quæst. ad Antiochum principem, quæst. xxxiii. docet, sancto-
rum animas sentire beneficia, quum super illis fiunt conuentus & per-
actiones bonorum. Nam si non aliquo (inquit) beneficio participarent,
non fieret in cura & exequiis commemoratio. Ambrosius in epistola ad
Faustiniū, ob Germanæ obitum dolentem: Ego eam (inquit) non tam
deplorandam, q̄ orationibus prosequendam reor, non mœstificandam
lachrymis tuis, sed magis oblationibus animam eius domino commē-
dandam arbitror. Rursus de obitu Theodosii Imperatoris: Dilexi (in-
quit) uirum, & præsumo de domino q̄ suscipiat uocem orationis meæ,
qua prosequor animam piā, da requiem seruo tuo Theodosio, illo cō-
uertatur anima eius unde descendit, ubi mortis aculeum sentire nō pos-
sit, ubi cognoscat mortē hanc non hominis finē esse sed culpæ.

Sed ut ad Augustinum reuertamur, hic in Enchiridio ad Laurētiū
(in quo opusculo beatus ille pater existimat se diligenter esse com-
plexum: quomodo sit colendus deus) præterea Dulcitiū quæstionibus
respondens, denique in eo, quem citauimus libro, de cura pro mortuis
agenda, hanc rem non obiter, sed ex professo tractans, ex catholica & or-
thodoxa traditione diffinit triplicem esse dum in hoc corpore uiuitur,
uiuendi modum. Vnum tam bonum, ut hæc post mortem non requi-
rat, in quo Apostoli & sancti dei martyres, quum hinc decederent, inuen-
ti sunt. Alterum tam malum, ut ei non prosint ista post mortem, qualis
est eorum, qui etiam Christi lauacro in ecclesia baptizasti, nec ab ea ullo
schismate uel hæresi præcisi sint, in lethaliibus tamen criminibus (quæ
nulla pœnitentia diluunt) usque ad ultimum huius uitæ diem pertina-
cissime perseverant, de quibus Apostolus dixit: Q̄ in regnū dei non pos-
sident. Tertium uero, ueluti medium quendam uiuendi modum,
nec tam bonum, ut non requiratur ista post mortem, nec tam malum, ut
ei non prosint ista post mortem, qualis est eorum, qui pœnitentes in fide
& confessione Christi obdormiunt, necdum tamen peccati reliquiis pe-
nitus expurgatis, quos non incredibile est per ignem quendam purgato-
rium expiari certe constat eos, quanto magis minus ue bona pereun-
tia dilexerunt, tanto tardius citiusue saluari, qui sane tales sunt, ut men-
tum sibi in hac uita compararint, ut eis hæc post mortem prodesse pos-
sint, nimirum meritum fidei, quod promissionem habet communionis

sancitorum, quemadmodum superius abunde declaratum est.

QUum igitur aduersarii nobis obiciunt, nos nostris tantum aut subleuari actibus aut grauari, Pauli Apostoli sententiam citantes, quibus inquit: Omnes enim astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque secundum ea, quae per corpus gessit, siue bonum siue malum. Respondet Augustinus: Ea quae pro defunctis commendandis frequentat ecclesia, siue apostolicae sententiae nequaquam esse aduersa. Factemur enim plane, hic omne meritum comparari, quo post hanc uitam possit releuari quisquam uel grauari, quod nemo recte speret, se ad quod hic neglexit, quum obierit, apud deum promeritum. Ergo si meritum, per quod ista profunt, nullam comparatum est in hac uita, frustra quaeritur post hanc uitam. Sin comparatum est, sit ut aliquid adiuuent ista defunctos, quae post obdormitionem pro eis religiose facta fuerint, ita ut nequaquam et ecclesia, uel suam cura, pro defunctis, quod potuerit, religionis impendat, & tamen ferat unusquisque secundum ea quae per corpus gessit, siue bonum siue malum, reddente domino unicuique secundum opera eius, ut enim hoc quod impeditur, possit eis prodesse post corpus, in ea uita est acquisitum, quam gesserunt in corpore. Breuiter, genere uirtutis quod gessit quisque, per corpus efficitur, ut profint uel non profint, quaecumque pro illo pie fiunt, quum reliquerit corpus.

NEc tamen ideo quia non omnibus praesunt haec pietatis officia, non debemus pro omnibus, qui in signo fidei decesserunt, orare. Nam (ut idem beatus pater ait) quum sacrificia, siue altaris, siue quarumcumque elemosynarum, pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro ualde bonis gratiarum actiones fiunt, pro non ualde malis propitiationes fiunt, pro ualde malis, etiam si nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescunque: tamen uiuorum consolationes fiunt. Certe charitas Christiana, uirtus est uirtute efficax & ampla, quae se non continet, quin & pro uiuis & defunctis sit sollicita, ita ut comembra nostra ex hoc seculo emigrantia, pia prece domino commendat, quam nostram pietatem charitatis fructus apud deum inane esse quis dicere aufit?

QUod uero synaxeos ratio postulet, in missa potissimum, animarum commemorationem fieri, Augustinus alibi declarat: Piorum (inquit) animae mortuorum non separantur ab ecclesia, quae etiam nunc est regnum Christi, alioqui nec ad altare dei fieret eorum memoria in communicatione corporis Christi, quod tamen pie fieri, quis dubitet? Recte enim pro eis offertur corpus Christi, qui membra sunt Christi. Et quum conuiuium domini unitas sit corporis Christi, quis ab illius participatione animas piorum excludat, qui membra sunt corporis eius? Vide uero quod diligenter pietatem istam idem Augustinus libro. ix. confessionum commendat, ubi reperies quemadmodum pro Monica matre sacrificium preui nostri obtulerit, quas preces fuderit, quantis precibus

Respondet
aduersarius.
2. Corinth. 5.

August.
lib. 1. de
serm. 10.

Quibus de
his uiuentis
pietas praesit.

Matth. 10.
Roma. 2.

Gratus pro
oibus, qui in
signo fidei
decesserunt,
Ang. ibidem.

1. Corinth. 10.

Aug. de uita
& eius orig.
lib. 1. cap. 9.
& seq.
Idem ad Boni-
fa. epist. 10.
ephe. 4. 5.

Idem lib. 9.
confessi.

pia Monica desideria prosequatur. Illa (inquit) imminente die resolutionis suæ tantummodum memoriam suam ad altare tuum (o Christe) fieri desideravit cui nullius diei prætermissione sermior unde sciret displiceri uictimam sanctum, qua delatum est chirographum, quod erat contrarium nobis, qua triumphatus est hostis computans delicta nostra, quaerens quod obiciat, & nihil inueniens in illo, in quo uincimus. Ad cuius pretii nostri sacramentum ligauit ancilla tua animam suam tunculo fidei nemo a protectione tua dirumpat eam. Hæc ille.

Nec contentus, quod ipse parentes piis precibus domino commendasset orat ut idem perpetuo faciant qui sua legerint. Inspira (inquit) domine deus meus, inspira seruis tuis. fratribus meis filiis tuis, dominis meis, quibus & uoce & corde & literis seruo, ut quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicae famulaturæ cum Patricio quondam pius coniuge, per quorum carnem introduxisti me in hanc uitam, Meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce transitoria, & patrum meorum sub te patre, in matre catholica, & ceterum meorum in æterna. Hierusalem cui suspirat peregrinatio populi tui ab exitu usque ad reditum, uti quod illa a me poposcit extremum ueritatis illi preste tur in multorum orationibus, tam per confessiones quam per orationes meas Hactenus Augustinus.

Porro duo sunt, quæ hic beatus pater requirit ut supplicationes iste spiritibus mortuorum profint. Primum, ut fiant recta fide ac pietate, ut scilicet uerbis recordantis, & precantis affectus accedat sine quo nec externa supplicatio, nec exanimorum corporum in quam libet sanctis locis depositio, ullas suppetias animabus ferunt, Secundo, ut tales fuerint defuncti qui quum uiuissent ut hæc sibi postea prodesse possentauerunt. Quorum (inquit) animas pietate suorum uiuentium releuari, quum pro illis sacrificium mediatoris offertur uel elemosynæ in ecclesiis habent omnino negandum non est. Quo fit ut in Catione non pro quibuslibet, sed tantum pro his qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis sacerdos oret. Nam (ut Augustinus alibi ait) nec credendum, nec docendum, nec dicendum est sacrificium Christianorum pro his qui non baptizati de corpore exierunt, offerendum, sed tantum pro eis qui membra sunt Christi.

Aduersario itaq; iniuria calumniantur ac fingunt orthodoxos dicere, se hoc sacrificium etiam mortuis applicare sequi illis remissionem culpæ & poenæ & quidem ex opere operato mereri, sequi mortuis liberatione a poenis purgatorii suis meritis ac uirtute polliceri. Nam in Canonæ nulla eiusmodi applicationis (maxime quæ sine fide fiat) nulla meriti sacerdotis, nulla pollicitationis humanæ mentio fit, sed tota actio & oratio ex fide & charitate proficiscens, soli indulgentiæ dei innotetur & per Christum dominum omnia quæ petuntur concedi deprecatur,

Quia ut Canticum omnem meriti humani praesumptionem excluderet, oratione statim subsequente (in qua iterum pia ac religiosa sanctorum commemoratio fit) sic habet, Intra quorum nos confortium non existimatur meriti, sed ventae quae sumus largitor admitte, per Christum dominum nostrum. Ecclesia ergo quemadmodum pro uiuis, ita & pro spiritibus defunctorum sacrificium mediatoris offert, id est, passionem dominum deo representat, illisque pia oratione propitiationi tanti sacrificii semel oblatis commendat, firmissime credens, quod hoc sacrificium in cruce oblatum, tum uiuis, tum in fide defunctis ad relaxationem proficit. Quod Innocentius tertius recte ac grauiditer sic explicauit. Orat (inquit) pia mater ecclesia, non solum pro uiuis, sed etiam pro defunctis, & eos sacrae oblationis (nimirum in cruce factae) intercessioni commendat. certissime credens, quod sanguis ille preciosus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solum ad salutem uiuentium uerum etiam ad absolutionem ualeat mortuorum. Quae orationia in Concilio Cabilonensi, dubio procul diligentissime expensa sunt, in quo inter alia sic statutum legimus. Viliam praeterea nobis est, ut in omnibus missarum solennibus pro spiritibus defunctorum loco competentia ecclesia ad dominum depreceatur. Sicut enim nulla dies excipitur, quae non pro uiuentibus & pro quibuslibet necessitatibus dominum depreceatur, ita nimirum, nulla dies excipi debet, quin pro animabus fideiuium preces domino in missarum solennibus fundantur.

Vides quantis testimoniis ecclesiae uetustissimus perinde ac pierrissimus ritus astruatur, quem ob solos abusus malorum sacerdotum hoc diuinissimum sacramentum & missae mysterium prophanantium, sagillari non oportuit, multo minus tolli. Fuerunt & diui Augustini, in tanto sanctorum Apostolorum tempore, qui hoc sacramento ac sacrificio abuterentur. Propereat amen neque sacramento neque sacrificio quid detrahatur est, sed abusus tantum damnatus est. Abusum Corinthiorum, damnat Apostolus I. Corinth. xi. Abusum similem damnat Augustinus ad Aurelium, de coercenda temulentia & contentione, scribens, ubi ebrietates & luxuriosa conuiuia in templis & coemeteriis, tanquam maximam, forditarem ac turpitudinem infestant, iubetque ut oblationes, pro spiritibus defunctorum (quas uere aliquid adiuuare, credendum est) sup ipsas memorias non solum sumptuose, sed omnibus petentibus, sine typho, & cum alacritate praebentur, nequeulantur. Sed si quis aliquid pecuniae offerre uoluerit, id ut in praesenti pauperibus erogetur. Quod si fiat, nec superfluum de se fore uidebitur, memorias suorum, & id celebrabitur in ecclesia, quod pie & honeste celebratur. Interim tamen ecclesiae ministro suo officio recte ac pie fungenti, quod suum est, non adimimus. Atque hic erant ueneranda uetustas beatissimi doctorum, qui in eadem epistola sanctissime committunt, in eodem modo malorum auferendum non asper, sed sicut scriptum est,

Canon omnium meriti humani praesumptionem excludit.

Innoc. 3. de sacro alt. mys. lib. 5. ca. 6.

Concil. cabilonem. c. vi. sum, de cons. dist. 1.

Abusus corrigendus, non res pia mutanda.

I. Corint. 11. Aug. ad Aurel. de coercenda temulentia.

Sacrificia pro mortuis quod offerenda.

ibidem.

Galat. 5.

In spiritu lenitatis, & mansuetudinis, non duriter, non imperioso, modo, sed magis docendo q̄ iubendo, magis monedo q̄ minado. Sic enim age, dum est cum multitudine peccantium. Severitas autem exercenda est in peccato paucorum. Et si quid minamur, id ut cum dolore fiat de scripturis comminatio uindictam futuram, ne nos ipsi in nostra potestate, sed debet in nostro sermone timeatur. Itaq; (eodem Augustino auctore) prius erant monendi spirituales, uel spirituabibus proximi, quorum auctoritate & lenissimis quidem, sed instantissimis admonitionibus cetera multitudo frangatur. Hæc ille. Cuius doctrinam & nos sequuti in canonicis Concilii nostri provincialis sub titulo de Eucharistia hæc ab utroque paulo latius indicamus, & quod in nobis est, correamus;

Ibidem.

Epilogus,

EX his omnibus pius lector facile deprehendet sacrificii iugis ratio, nempe, quod ecclesiæ ab apostolis acceptum, toto terrarum orbe religiose celebrat, non desitura celebrare, donec Christus redierit, iudicare uiuos & mortuos facile quoq; iudicabit num aduersari recte faciant qui hoc sacrificium ab ecclesia auferre, & sacrissimum illum canonem diuini plenum mysterii Theonino dente lacerare, atq; e medio tollere nitantur. Præterea num Christiana erga orthodoxos charitate urantur, qui ipsos nihil tale cogitantes grauissimo crimine insinulant, quasi scilicet Christum denuo crucifigant, eiusq; beneficium obsecunt, nimirum qd̄ (ut illi fingunt) oblationi in cruce factæ satisfactionem pro peccatis nostris detrahant, ac suo operi ascribant. Et ut cætera, quæ de generali sacrificii ratione attulimus, omittamus, saltem, id locupletissime nos esse disse credimus, in hoc ecclesiæ sacrificio adeo non obscurari beneficium Christi, ut eo potius q̄ maxime illustretur, ac q̄ late pateat, pulcherrime ostendatur, exponaturq; expositum deniq; representatum oculis & auribus summis quadam pietatis dulcedine ingeratur, ac deuota mente, per fidem, & charitatem accedente, eximio ac incredibili cum fructu capiatur. In quò argumento & si uel prolixiores uel ineptiores fuerim, q̄ susceptæ institutionis modus sepe uideatur, igitò scendum tamen nobis peramamus, quibus hoc q̄ maxime in uotis fuit, ut rem cognitu admodum necessariam, sed hac tempestate summa cum animarum salute, ac ecclesiasticæ unitatis ac pacis demerito minime controuersam ac obscuratam (quod in nobis obexpedimur). Qd̄ si aliqua ex parte factum est, soli deo gratia, sin seculis, luculentiorẽ ecclesiæ diffinitioẽ (cui hæc omnia libenter submittimus) de animo optamus.

In sacrificio
militæ beneh
ciã chri hũ
maxime illu
stratur.

De virtute &
efficaciã sa
cramenti eu
charistia.

TAm ad susceptæ institutionis ordinem ueneramus. Cerimonis itaq; quæ circa sacròsanctæ Eucharistiæ confectionem & distributionem totius ecclesiæ consensu adhibentur, aliqua saltem ex parte explicatis, nunc de uirtute & efficacia huius sacramenti dicendum occurrit. Quamquam uerò ex superioribus satis superq; deprehendatur, quæ canoni sacramenti uis, & efficacia sit, tamen quia hæc obta sacramenti utilitas p̄ deo
ut non

ut non solum sciamus quid nam sit ipsum sacramentum, sed & quæ sit causa institutionis, & qui sint eius fructus & effectus. (Hoc enim solum nobis prodest, ut sciamus quem fructum ex sacramenti sumptione capere debeamus) Idcirco quam breuissime epilogi in rorem institutionis huius sacramenti rationem & uirtutem repetemus.

Principalis ergo huius sacramenti uirtus est, ut qui sumit hoc sacramentum carnis & sanguinis domini, ita cum ipso coniungatur, ut Christus in ipso, & ipse in Christo inueniatur, quemadmodum ipse dixit. Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Perceptione enim huius sacramenti, quæ recta fide sit, ipsum filium dei suscipimus, ac Christi corpus & membra efficimur. Et quia Christum suscipimus, thesaurum illum percipimus, in quo omnia peccata remittuntur, in quo mors abolet, in quo uita nobis communicatur. Uiuificat quidem dei uerbum, quemadmodum Apostoli senserunt, domino dicentes. Domine quo ibimus, uerba uitæ æternæ habes. Sed non minus uiuificat Christi corpus, omnipotenti uerbo (a quo uniuersa uiuificantur) coniunctum. Caro enim saluatoris, uerbo dei (quod naturaliter uita est) coniuncta, uiuifica effecta est. Ergo quando eam in fide & charitate comedimus, tunc uitam habemus in nobis illi carni coniunctam, quæ uita effecta est. Hac de causa Christus in excitandis mortuis, non solummodo uerbo, ut deus, utebatur, uerum etiam carnem suam ueluti cooperatricem adhibebat, ac tactu, mortuos excitabat, ut ostenderet corpus quoque suum se uiuificare posse. Quod si solo tactu suo corrupta redintegrantur, quomodo non uiuemus qui carnem illam & gustamus & manducamus? Reformabit enim omnino ad immortalitatem suam participes sui. Porro, oportuit, ut non solum anima per spiritum sanctum in beatam uitam ascenderet, uerum etiam ut rude atque terrestris hoc corpus cognato sibi gustu, tactu & cibo ad immortalitatem reduceretur. Non quidem, ut qui corpus Christi sumerent, iam statim ne temporali quidem morte morerentur, sed ne morerentur in æternum. Propterea quum dixisset Christus: Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam, continuo subiecit. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die, ut habeat interim secundum spiritum uitam æternam in pace & requie conscientie, ac tandem caro etiam eius uita æterna non fraudetur, nimirum resuscitanda in nouissimo die.

VT autem quis contendat caput Iohannis sextum de spirituali mædicatione tantum intelligendum, quod tamen sanctissimi patres etiam an sacramentalem manducationem cum fide coniunctam accommodare non dubitarunt, saltem is uerba Christi, quibus hoc sacramentum instituit ac permigit, intueatur, quæ luce clarius ostendunt quid nobis in hoc sacramento Christus exhibeat. Hoc (inquit) est corpus meum quod pro uobis tradetur. Hic est sanguis noui testamenti, qui pro mul-

Cyrl. in 10.

Iohan. 6.

Roma. 8.
1. Corint. 10.
Eph. 1. 14.

Iohan. 6.

Caro Chri
uiuificat.
Cyrl. in con
cl. Ephes.

Math. 9.
Marc. 1. 19.
Luc. 7.

Aug. in Ioh.

tract. 26.
Iohan. 6.

Caput 10. 6.

Math. 6.
1. Corint. 10.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

tis effundetur in remissionem peccatorum. Quibus uerbis quid aliud Christus testatur q̄ se porrigere corpus suum pro nobis in ara crucis immolari, & sanguinem in remissionem & absolutionem peccatorum nostrorum effusum. Is ergo quem peccatorum suorum ex animo poenitet, subindeque contrito & humiliato spiritu accedit, sua uerque recollit ac memoria recondit, quod pro se Christus corpus suum tradiderit, & sanguinem in remissionem peccatorum fuderit, atque ita demum plena concepta fiducia hoc sacramentum percipit, is inquam certū pignus remissionis peccatorum, immortalitatis, & uitæ æternæ capit. Quo enim alio pignore Christus de tantis donis nos certiores reddere potuit q̄ impertitiōe sui pretiosi corporis, inestimabilis uerique thesauri, quo nos sibi tanquam membra adiungit, ut ubi ipse sit, illie & nos simus. Quem admodum Hilarius dixit: Hæc sacramenta suscepta facere, ut & Christus in nobis & nos in Christo simus. O ineffabilem dei benignitatem, o suauissimum summū dei erga nōs amoris pignus & testimoniū, quod Christo non fuit satis se pro nobis in mortem tradere, nisi & se nobis daret in cibum, ut in colesuati & innouati, ex eo etiam tanquam solido cibo uiuamus ac grandescamus, atque adeo in eum conuertamur, ab eo nunquam sepatandi, quem admodum piētissime Augustinus in persona Christi, cibus (inquit) sum grandium, non tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me.

Eucharistia
certū pignus
uitæ æternæ.

Iohan. 12.

Hilarius.

August.

Fructus qui
huc eucharistia
finē comitantur.

1. Corin. 6.

1. Corin. 10.
2. Corin. 6.

2. Fructus.
Ioh. 4.

3. Corin. 10.

Ignatius
ad Romanos.

Vide uero quanti & q̄ mirifici fructus hunc principalem Eucharistia finem consequantur. Nam in primis, qui per fidem intelligit, quomodo Christus se totum ei impartiat, & ineffabili charitate adiungat, is non potest non uicissim se totum Christo consecrare. Initio ergo q̄ maxime cauendum ducet, ne iam factus templum Christi, corpus suū & animam corpore Christi iam coniuncta, rursus inquinat polluat ac peccatis prostituat. Nescitis (inquit Apostolus) quoniam corpora uestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. Non potestis mentis domini participes esse & mentis demoniorum. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras, quæ autem coniunctio Christi ad Belial? Deinde curat is, ut cū Christus iam factus est cibus, ipse rursus cibus Christi mundus inueniatur. i. ut uoluntati Christi se totum accommodet, sic enim Christus cibatur. Hi uero tam insignes sacramenti fructus q̄ maxime in sanctis dei eluxerunt, qui non tantum ab omni pollutione corporis & animæ se continerunt, sed & reciproco amore propter Christum corpora sua immanibus tormentis tradiderunt, ne mortibus quidem trauulentissimis ab illo dimobiles. Vt unum uel alterum exemplom afferamus. Ignatius ille martyr egregius ad bestias damnatus ardore martyrii, in hæc uerba prorupit: Frumentum Christi sum, dentibus bestiarū molat, ut panis Christi mundus inueniar, ignes, cruces, bestia, discipulo

nes

nes membrorum, ac totius corporis poenae, & omnia in me unum sup-
 plicia, diaboli arte quaesita, cumulentur, dummodo Iesum Christum no-
 rear, adipisci. Et ne eandem constantiam in sexu fragili desideres. Agnes
 triginta, necdum tertiumdecimum aetatis annum egressa, uide q̄ ar-
 det, & aestuat, q̄ fortiter de carne, mundo & diabolo triumphat, huius pre-
 tiosissimi thesauri uirtute. Discede (inquit ad tyranni filiū, foeda libidine
 aestuantem) a me, somes peccati, nutrimentum facinoris pabulum mor-
 tis. Discede a me, quia iam ab alio amatore praepenta sum. Et post pau-
 ca, iam mel & lac ex ore eius suscepti, iam amplexibus eius castis astricta
 sum, iam corpus eius corpori meo sociatum est, & sanguis eius ornauit
 genas meas, cuius odore renouiscunt mortui, cuius tactu fouentur infir-
 mi, cuius opes nunquam deficiunt, cuiusq; diuitiae non decreuerunt, ipsi so-
 li seruo fidem, ipsi me tota deuotione committo. Quid Laurentius? Num
 quid non is tibi bene saginatus fuisse uideretur hac elca, & illo calice pro-
 be inebriatus? qui pro illius dulcedine immanissima tormenta non sen-
 sit. Mansit in Christo usque ad tentationem, mansit usque ad tyrannicā
 interrogationem, mansit usque ad acerrimam comminationem, man-
 sit usque ad peremptionem, patum est usq; ad immanem excruciationē
 mansit. Nunquid hic tibi tenere dixisse uideretur ad Sixtum iam crucias
 fixum? Quo progredieris sine filio pater, quo sacerdos sancte sine diacon-
 o properas? Tu nunquam sine ministro sacrificium offerre cōsueueras?
 Quid in me igitur displicuit paternitati tuae? nunquid degenerem, pas-
 sci experire certe, utrum idoneum ministrum elegeris, cui commisit
 domini corporis & sanguinis distributionem? Certe Cyprianus testatur:
 Ab hoc sacramento ne eos quidem, qui inter illius tempestatis persecu-
 tionum procellas lapsi essent, si tamen iam Christi nomen fortiter consti-
 terent secludi, idēq; propterea, ut quos excitamus (inquit) & exhortamur
 ad praelium, non inermes & nudos relinquamus, sed protectione sangui-
 nis & corporis Christi muniamus. Et quum ad hoc fiat Eucharistia, ut
 possit accipientibus esse tutela, quos tutos esse contra aduersarium uo-
 lumus, munimento dominicae saturitatis armemus. Et post pauca. Ido-
 neus esse non potest ad martyrium, qui ab ecclesia non armatur ad pra-
 lium, & mens deficit, quam non recepta Eucharistia erigit & accendit.
 Haec ille. Nos ergo martyribus tanto inferiores, si tantum robur de no-
 bis polliceri non audemus, saltem hunc fructum ex Eucharistiae percep-
 tione referre oportet, ut deinceps omnia peccatorū inquinamenta hor-
 reamus, & omnis sapor delectamentorum carnalium nobis sit quasi rā-
 cidum radensq; palatum acutae mordacitatis acetum. Solus uero Chrs-
 tus nobis sapiat, ut scilicet nihil aliud studeamus q̄ eius passionibus comū-
 nicare, & eam conuersionem imitari, quam ipse gessit in uita.

ET quo magis huius sacramenti uirtus illustretur, ad ceterorum
 Etiam sacramentorum efficaciam conferenda est. Sub baptismum

S. Agnes.
 Amb. in vita
 Agnetis.

Laurentius.
 Aug. in Ioh.
 tract. 17.

Cyprianus.

Berf. in Psal.
 qui habitat,
 sermo 3.
 cyp. de cor-
 na domini.

Aug. de sa-
cram. fidel.

Confirmatio

Pœnitentia.

2zech. 33.

Aug. in en-

chi. cap. 64.

1. Iohan. 2. 3.

Luc. 11.

1. Petri. 5.

Berni. in ser-
mo. de cena
domini.

Luc. 11.

ibidem.

Eucharistia
anima medi-
cina efficaci-
sima.

quum exorcizamus, quasi molimur, quando baptizamur, quasi con-
spergimur, quando spiritus sanctificationem accipimus (quod in confir-
matione fit) quasi coquimur. At in hoc sacramento Christi panis effici-
mur. Item in baptismo omnis peccati reatus tollitur, chirographū dam-
nationis nostræ deletur, & ea grātia nobis confertur ne amodo nobis
concupiscentia, si uolumus, noceat. In confirmatione, aduersus concupi-
scentiam armamur, sed tamen ipsius concupiscentiæ fomes non aufer-
tur. Hic fomes, si rursus (ut solet) effertis motibus, ebulliat, & uel incogi-
tantes uel non resistentes in peccatum præcipitet, post priora illa duo sa-
cramenta (quæ non iterantur) altera superest post naufragium tabula,
nimirum pœnitentia, efficax contra peccatum medicina. qua deus la-
pſis peccatoribus, ad se per fiduciam misericordiæ (quæ est in Christo
lesu) ex toto corde conuersis, peccata iterum condonare paratus est. Sed
nunquid etiamnum post condonata peccata per pœnitentiam, infirmitas
carnis tota tollitur (Nequaquam, sed manet adhuc idem ille fomes,
manet in carne concupiscentia. quæ nos rursus ad malum incitare per-
git, atque adeo nunquam interquiescens hoc agit. ut etsi in hoc corpo-
re sine crimine, non tamen sine peccato esse possimus. Interim nec mun-
dus nos deserit, sed circumstans ad malum sollicitare nunquam desinit
diabolus quoque, quo magis nos de uita in melius commuranda solici-
tos uidet, tanto acrius contra nos bella parat ac instaurat, atque non ali-
ter q̄ leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Ergo ut aduersus per-
petuos istos ac saeuissimos hostes partim domesticos, partim externos
(cum quibus nobis tota uita belligerandum est) fortiter consistamus,
nova semper ope, nouis suppetiis subinde est opus, quæ est gratia huius
sacramenti Eucharistiæ sacrosanctæ. Hæc enim somitem mirifice tem-
perat ac restinguit, & quo minus grauioribus peccatis, sollicitante car-
ne, mundo, ac diabolo, consensum præbeamus, prohibet: minora uero
peccata omnia diluit. Hæc mundum & quæ in mundo sunt, omnia pro
Christo, ueluti stercora, contemptibilia facit, Hæc fortiorē illum athle-
tam, nempe Christum introducit, qui sortem armatum, arcem animi
nostri præoccupantem (nimirum diabolū) superueniens uincit, uniuersaq̄
arma, in quibus confidebat, aufert, & spolia distribuit. Non incite
Bernardus: Si quis (inquit) ex nobis non tam acerbos sentit iracundiæ,
inuidiæ, luxuriæ, & eiusmodi criminum motus, gratias agat corpori
& sanguini dominico, & gaudeat quod pessimum ulcus accedat ad sani-
tatem. Ergo per baptismum abluimur, per confirmationem roboramur,
per pœnitentiam relapsi mundamur. Sed per Eucharistiam, intus
latentis morbi & perpetuæ infirmitatis nostræ conscii medicamur, ac
dulciter reficimur & consummamus, denique aduersus omnes peccati,
mundi ac diaboli insidias roboramur ac sustentamur fidei & charita-
tis augmento. Quis ergo non uidet q̄ indigeamus hoc sacramento per
totam

totam vitam, qui in carne peccari poterat tot mundi & diaboli insidias commoratur, ab hostibus illis nunquam tuti aut securi? Et quis tandem nobis est, qui non aliquando peccet, qui non labatur? Iteratur ergo (ut inquit Augustinus) quotidie hæc oblatio, quia quotidie peccamus, peccatis sine quibus mortalis infirmitas consistere non potest. Et quia quotidie labimur, quotidie Christus mystice immolatur pro nobis. dedit enim nobis hoc sacramentum salutis, ut (quia nos quotidie peccamus, & ille iam mori non potest) per hoc sacramentum remissionem consequamur. Adramus igitur Christum singuli, qui laboramus, qui onerati sumus, qui ægrotamus, qui tentationum procellis quatimur ac iactamur: Ad præsens illud remedium nobis propositum properemus. Ei (qui & virtus & refugium nostrum est & adiutor in tribulationibus) nos magna cum fide copulemus, atque adeo uirtutem in corpore & sanguine eius sitam (qua omnes potestates inimici fortiter debellauit) in uiscera nostra traiciamus, Nam si qui simbriam uestimenti eius tetigerunt, redde omnes conualuerunt, quanto magis corroborabimur nos, si totum illum in nobis habeamus? Sed ab ille in nobis sapientem membrorum nostrorum legem, perturbationes animi extinguet, morbos omnes depellet, ab omni casu nos eriget, & inimici potestate deuicta, ad ueram pietatem cocitabit, atque adeo in seipsum nos transformabit. Hic est ergo principalis finis huius sacramenti, nempe ut Christo incorporeretur, de qua remissione peccatorum & futura gloria, tanquam pignore quodam certi reddamur, ac ueluti uiuificatrice quâdam medicina sanemur, reficiamur, erigamur, consolidemurque. Atque hæc omnia Christus significare uoluit hæc uerbis: Accipite & comedite, hoc est corpus meum, quod pro uobis traditur. Accipite meam carnem in remissionem peccatorum pro uobis traditam, & manducate, manducates in me transformamini, & ualedictio omnibus terrenis cupiditatibus, in me manete, & ego in uobis.

¶ Sed quid ille subiungat, uideamus: Hoc facite (inquit) in meam commemorationem. Ad hoc inquit, sacramentum istud uobis relinquo, ut scilicet non tantum corpus & sanguinem meum manducetis ac bibatis, sed & ut tanti beneficii (quod uestri causa moriens uobis impetraui) nempe remissionis peccatorum, & uitæ æternæ semper memores sitis, & semper ad gratiarum actionem contentamini, predicantes & annuntiantes mortem dñi uestri pro uobis occisi, id est tantisper donec ueptat. Hic est ergo huius sacramenti proprius usus (quod & supra attigimus) ut manducates & bibentes corpus & sanguinem dñi, in æterno cordis gaudio summa cum laude commemoremus, annuntiemus, prædicemus corpus Christi pro nobis traditum, & sanguinem eius in cruce in remissionem peccatorum nostrorum effusum, atque confiteamur hoc esse unicuique pretium redemptionis animarum nostrarum, sicut Paulus ait. Eripit enim uobis pretio magno, caritate & portate deum in corde & corpore uestro, id est, facere hos oportet.

Concilii Colon.

P

3. Regum. 6
4. Reg. ad Mar
num. 1
Roma. 8.
Matthæus. 11.
B. Sal. 5. 44
Coloss. 2.
Lucæ. 8.
Chryso. in
Matth. h. 10.
Principalis
finis huius sa
cramenti.

Matth. 26.
1. Corinth. 11.
1. Corinth. 11.
Secundus uo
charitatis fi
nis.

Proprius usus
huius sacri.
1. Corinth. 6.

bet doneo uentia. ut redies ad iudicadū uiuos & mortuos, inueniat nos facere, quod ipse a nobis discedens uti facremus instituit.

Postremo (quod & superius satis declaratum est) nemo ignorat hoc sacramentum institutum esse, ut sit efficax signum ecclesiasticæ unitatis & fraternæ charitatis extra quam nemo rite accipit hoc sacramentum. Hoc nimirum est quod dixit Apostolus: Quoniam unus panis & unum corpus multi sumus, qui de uno pane & de uno calice participamus. Mysterium ergo pacis & unitatis nostræ (ut inquit Augustinus) Christus in mensa sua consecrauit, & per hunc cibum & potum societatem sui corporis & membrorum suorum intelligi uoluit, quæ est ecclesiasticæ unitas. Qui ergo est in eius corporis unitate, id est, in Christianorū cōpage membrorū, ipse uere dicendus est māducare corpus Chri, & bibe- re sanguinē Christi, Ac per hoc hæretici & schismatici ab huius corpo- ris unitate separati, possunt quidē idem percipere sacm, sed non sibi uti- le, imo uero sibi noxium, accipiunt enim id in testimoniū contra se, qui nō sunt in eo uinculo pacis, quod in illo exprimit sacramēto. diuisionē enim quærent, quū panis ille cœlestis indicet unitatē. Vna mēsa: oibus est proposita, idē cibus portigitur, nō diuiti amplius, nō pauperi minus, & Christus dēs æqualiter uocari, idq; in propatulo sit, ut scilicet nos corpus unū agnoscamus, & mutua charitate cōplectamur. O sacramen- tum pietatis, o signum unitatis, o uinculum charitatis. Cōmendat itaq; hoc sacramentum (quod & supra attigimus) in eiusmodi rebus, quæ ad unum aliquid rediguntur, ex multis enim granis unus panis cōfici- tur, ex multis racemis unūm confluit, ut participatione huius sacramē- ri inter alia admoneamur gratiæ Christi, ut & nos unum simus, nos di- ligendo, unam tenendo fidem, unam spem, indiuiduam charitatē. Nec dubium est, quin hoc sacramentum hanc charitatem in nobis efficiat, modo ut debet sumatur. Vide (inquit Cyprianus) quid agant hoc sacra- mento saturati, intellige quæ loquantur, q̄ sancti odoris sit quicquid il- la eructat gratiæ plenitudo, uerbum bonum, mores cōpositos, affectus pudicos, sensus pacificos, ita ut post odoramenta ista, gratiæ huius com- participes, discurrant & mutuis de ad inuicem affectibus complectantur. Et quibus unus est panis, unum est corpus, & omnium unum cor & ani- ma, una, uni Christo adhærens. &c. Cerre hi sunt fructus, quos in nobis Eucharistiæ perceptio gignere debet, hi fines propter quos a Christo in- stituta, & ueluti ultimum memoriale relicta est.

DE effectu quo ad altare accedendum est, quid attinet plura dicere? Nam quem hunc esse oportet, & in canonibus Concilii nostri prouincialis, licet succincte, & superius late docuimus. Paulus Aposto- lus accessiuos sic cōmonescit: Probet (inquit) semetipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Accessus o itaq; ad hoc cœlestē con- uuium, ad hanc magnam cœnam regis æterni, inculcabit, ut se primum

tertius illis huius facti.
1. Corinth. 10.
August.
c. quia pass de cōs. dist. 36.
Aug. de di. de ci. li. 12. c. 25
Augu de sa- cra fide.
Ghoyf. 10. 44. homil. 51. in Matth. 10. 17.
Augu de sa- cra fide.
Cyp. de coe- na dñi
De affectu ac- cedentium.
1. Corinth. 11.

excitatur, ut conscientiae suae complicatam rationem euoluat, ut infirmitatem & peccatum suum agnoscat, ut de peccatis poeniteat, secum repens quod graue sit commissum, ob quod expiandum, Christus dei filius in mortem tradere se non dubitauit, & si quid est criminis, quod conscientiam grauet, id ut sacerdoti, Christi uice patefaciat, atque ea sarcina per uerbum absolutionis (quod non sacerdotis, sed Christi est) se exoneret, ut deinceps uoluntatem deinceps peccandi deponat. In primis autem omnem simultatem, si quam cum proximo habet animo eximat, atque etiam cum eo, quantum in se fuerit, in gratiam redeat. Hanc sane praeparationem praecedere oportet. Quoad enim homo peccatum & infirmitatem suam non sentit, ineptus est ad participandum hoc sacramentum, quod interioris hominis esuriem quaerit. Esuriem quidem, de qua dictum est: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, non quam sibi facie homo, sed quam dat deus. Plane inepti sunt qui ignorantes dei iustitiam, & suam uolentes constitue re, iustitiae dei non sunt subiecti, qualis fuit ille superbus pharisaeus. Non enim bene habentibus (hoc est, se iustos & sine peccato praesumentibus) opus est medico, sed male habentibus. Excluditur ergo ab huius sacramenti uirtute, & qui de praesumens resolutus cum nauis accedit, & qui impoenitens animo impuro & charitate uacuo accedit, indigne certe accipit, qui tunc accipit quum debet agere poenitentiam, ergo prius se iudicet & seueritate poenitentiae se exerceat, ut a seipso iudicetur, non iudicetur a deo. cessat enim uindicta diuina, si confessio praecurrat humana. Nullus sudas, nullus Simon hanc mensam adeat. pacis enim sacramentum inquisitioni pecuniarum & simoniae non conuenit, nullus in misericors, nullus impurus accedat, nullus communicet, nisi ex discipulis sit. alioqui iudicium sibi manducat & bibit, non quia malum accipit, sed quia bonum male malus accipit. Habentem enim adhuc uoluntatem peccandi magis Eucharistiae perceptione grauari, quam purificari constat. Rursus, si mens cuiuspiam de caetero peccandi non habeat uoluntatem, nec mortalibus criminibus praegrauetur, nimirum talibus, quae iudicio sacerdotis per poenitentiam uel publicam uel secretam prius expiari oporteat, is confidens de domini misericordia (qui peccata pia confessioni donare consueuit) accedat ad Eucharistiam intrepidus & securus. Quod si peccatis quotidianis, non tamen mortiferis adhuc morde ris antequam ad altare accedas, attende quid dixeris: nempe, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si dimittis, dimittetur tibi, securus accede, panis (nimirum coelestis) non uenenum est, sed uide si dimittis. Nam si non dimittis, mentiris, & ei mentiris, quem non fallis. Mentiri deo potes, deum fallere non potes, nouit ille quid agas, intus te uidet, intus te examinat, intus inspiciat, intus iudicet, intus aut damnat aut coronat. Breuiter qui spiritaliter manducare uult, uidebit ne sine ueste nuptiali se ingerat, sed innocentiam ad altare

Primo requiritur confessio conscientiae, Roma. 3.

In primis omni simultatis deponenda. Praeparatio.

Aug. in Ioh. tract. 27. Matth. 5.

Roma. 10. Luc. 9. Math. 9. Chryl. to. 4. homi. 6.

August. 1. Corinth. 12. Chryl. ho. 31. in Matth.

Aug. tractat. 26. in Ioh. 1. Corinth. 12.

Aug. de eccle. dogma cap. 53.

Psal. 31.

Psal. 139.

Math. 23.

portet, euangelicæ parabole memor, quam Matthæus capite uigesimo secundo describit.

Secundo accedere debet fides.

August. Quæ fides opor.

August. Chrysoft.

Augustin. psal. 98.

Iohan. 15.

Qui digne hoc sacramentum communicent

Aug. in Ioh. tra. 26.

Grego. libr. Dialog. 4.

Manducare corpus domini quid.

Aug. in Ioh. tra. 26.

Manducare spiritualiter.

Manducare sacramentalr. Matth. 5.

1. corinth. 11.

Secundo ut digne capias, fides accedere debet. Ut quid (inquit Augustinus) paras dentes & uentrem: crede, etiam & manducaſti. Crede-rem in eum hoc est, manducare panem uiuum, qui credit in eum, manducat cum Fide ergo opus est, quia sumens credas, non tantum ueritate corporis & sanguinis domini in Eucharistia, sed & credas ac sentias per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, tibi gratis remitti peccata. quia Christum ueluti adhuc in cruce pro te pendentem, teque sanguine suo in remissionem criminum aspergètem intuaris, & hoc sacrificium pro te semel immolatum summa cum laude ac prædicatione prosequaris, qua intelligas, te ueluti e manu Christi, corpus eius pro te traditum, & sanguinem in remissionem peccatorum tuorum effusum sumere, ut non aliter sis affectus, ac si dominum Iesum præsentem uideres, proindeque carnem illam, quam tibi Christus ad salutem dat, prius adores, quam manduces. Breuiter, ea fide imbutus eris, qua in causas institutionis & fines huius sacramenti diligenter respicias, eademque fide fructus tam mirificos (quos supra retulimus) capias ac indispicaris: adeptis uero rursus in proximi tui commodum utaris, insequens & præceptum & exemplum domini tui, qui ait: Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos. Maiori certe dilectione nos persequi ille non potuit, quam ut animam suam poneret pro nobis. Qua ergo dilectione & nos oporteat proximos nostros commembra nostra complecti uideamus. Qui hac uisua fide accedit, is demum quotiescunque corpori domini communicat, mortem domini annuntiat, & corpus domini secundum apostolicam iussionem diiudicat, referens fructum permanentem in uitam æternam. Qui hac fide uacuis accedit, foris quidem manducat, non intus premit dente, non capit mente. Sumit quidem is utram Christi carnem & sanguinem, sed essentia, non salubri efficientia: sacramentum accipit, sed uitam Christi non accipit. Ad iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Hoc est enim (ut idem sæpius repetamus) manducare illam etiam, & illum bibere potum, in Christo manere, & illum manentem in se habere, ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet, Christus, proculdubio nec manducat spiritualiter eius carnem, nec bibit eius sanguinem, licet premat dentibus sacramentum corporis & sanguinis Christi, sed magis tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducat & bibit, quia immundus præsumpsit ad Christi accedere sacramenta, quæ nemo digne sumit, nisi qui mundus est. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Ergo priusquam accedat, probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Itidem postquam ederit & biberit, probet seipsum an digne & cum fructu hoc sacramento sit usus, id quod hinc intelliget nimirum

uultum si senserit cor suum hoc cibo uiuifico ab operibus mortuis re-
purgatum ea charitate inardescere, ut & inimicos odisse desinat, atque
adeo experiatur se nunc ad omnia charitatis officia proximo impenden-
da paratum ac promptum esse, seq; in rebus proximi afflictis non secus
ac propriis moueri. Nullum enim est certius testimonium, nos hoc sa-
cramentum digne suscepisse q̄ quum sentimus post sumptum sacramen-
tum officia illa charitatis cum magno uirtutum prouentu in nobis ele-
cere. Id quod & Petrus apostolus innuit, quum ait: Satagite fratres, ut
per bona opera certam uestram uocationem & electionem faciatis.
Quod si quis non sentiat hos affectus post sumptam Eucharistiam, sed
magis contrarios, uel cui non præsto sunt hæc charitatis officia, adhuc
cæcus est, & manutentans, obliuionem accipiens purgationis: ueterum
suorum delictorum, cui hoc solum superest, ut sedulo oret patrem coe-
lestem, quo miserum peccatis prauis istis affectibus expurget, & pahis il-
lius super substantialis gustum in generet. Tantum de affectu acciden-
tium dixisse suffecerit.

Minister huius sacramenti, uniuersalis ecclesie consensu, sacerdos
est, qui pro Christo legatione fungitur, & a Christo ministerium
reconciliationis accipit, qui etsi malus sit, nihilo secius tamen corpus &
sanguinem domini conficit & imperit, Nihil enim a bono malus, nihil
a malo minus perficitur sacerdotæ, quia non in merito consecrantis, sed
in uerbo efficitur creatoris, siquidem credendum est, q̄ in uerbis Christi
facramenta efficiantur, sicut ipse est qui baptizat, ita ipse est qui per
spiritum sanctum suam efficit carnem & sanguinem. Non sacerdos,
sed spiritus sanctus est qui uiuificat, qui unus idemq; in tota ecclesia in-
uisibiliter ea mysteria & operando sanctificat, & sanctificando benedi-
cit. Ergo diuina solummodo est hæc uirtus sine potestas, non humane
efficacia, ut non sit meritum sacramentum nec bonorum dispensatorum
meritis amplari, nec malorum attenuari, quamuis interim malus mini-
ster ad iudicij & condemnationis suam tanto ministerio fungatur.

DE PœNITENTIA.

Pœnitentia uocabuli auspicietur, pœnitere grammaticis
significat displicere quod ante placuit, non sine interno ani-
mi dolore. Quod autem scriptura interdum deum alicuius
rei pœnitere dicit, manifestus tropus est, quo significa-
tur, deum non humano quidem more pœnitere, quasi scilicet
dolor aliquo tangatur, ipseq; quædam affectus mutatione displiceat
quod placuit prius: quum scriptum sit: Ego deus, & non mutor.
Sed quemadmodum homines, quos cuiuspiam rei pœnitet, de re mu-
tanda solliciti sunt, atque etiam quoad possunt, mutant: sic quum deus

Concilii Colon.

P. iii

Certissimi si
gnâ digni su
scepti facti.

2. Petri, 1.

Aug. de cori
po. domini.
c. i. in a catho
licam. 11. q. 11.
2. Corinth. 5.

Matth. 3. 11
Marc. 1.
Luc. 4. 21
Iohan. 1.

Grego.

Pœnitere qd.

Deus qd
pœnitere di-
catur.

mutat semel statuta uel facta, ad humanum morem poenitere dicitur; quod tale faciat, quale faciunt poenitentes. quemadmodum Genesios, sexto legimus, deum poenituisse q̄ hominem fecisset in terra. Nam eo loco deus iusto Noe declarat, quo pacto hominem, quem ad incolendum terram plasmauerat, rursus de terra ob eius malitiam per diluuium perditurus foret. Idem i. Regum. xv. refertur dominum poenituisse q̄ constituisset Saul regem, quo significatur, deū uelle regnum, quod sua dispositione prius Saul regi detulerat, in alium meliorem transferre. E contra ratio, non poenitere dei est, semel statuta nullo modo mutare: ut est illud in psalmo: Iurauit dominus, & non poenitebit eū, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: Quo declarat, sacerdotiū Christi perpetuum & immutabile fore. Sed relicto tropo. de poenitentia, quæ proprie in hominem cadit, uidentium est.

Ecce. 6.

1. Reg. 15.

Non poenitere dei.

Psalm. 119.

Verbum poenitere latissime acceptum.

Ambros. de poen. lib. 2. c. 9.

A. Rom. 9.

1. Corinth. 10.

diuisio.

Tres partes poenitentia.

Poenitentia sacramentum.

P Rincipio itaque uerbum poenitere latissime acceptum, significat non tantum propter erratum, sed propter rem quancunq; dolere, quam uelimus aliter actam esse uel aliter se habere, nullo interim habito iusti aut recti respectu. Quemadmodum sunt, quos poenitet opes suas diuississe pauperibus, aut eas tumultuario mentis impulsu, non iudicio perpetuo ecclesiae contulisse, quas uellent reuocatas, e quorum munere Ananias & Saphira fuerunt, & generatim sic poenitent omnes, qui secundum seculum tristantur, quorum tristitia non poenitentiam in salutem stabilem, sed mortem operatur, de quibus dictum est in Euangelio, q̄ a sollicitudinibus & diuitiis & uoluptatibus uitæ euntes, suffocantur.

S Econdo, uocabulum poenitentia accipitur strictius, nempe pro dolore, qui ob crimen perpetratum aut erratum commissum concipitur. Secundum quam significandi rationem, poenitentia in ueram & falsam seu hostam diuiditur. Ut autem uera a falsa recte discerni posset, ueteres ueræ poenitentia tres partes numerarunt. Contritionem, confessionem & satisfactionem. Rursus ueram poenitentiam duabus speciebus contineri constat, Interiori & exteriori. Exterior iterum in publicam & priuatam scinditur. Sunt qui publicam iterum in solennem & simpliciter publicam fecerunt. Sed hæc ultima publicæ poenitentia discriminatio magis rituum publicæ poenitentia differentiam, q̄ diuersas poenitentia species denotat. Hæc tamen omnes exterioris poenitentia species ut fructuosæ sint, interiorem poenitentiam præsupponunt. Interim constat, illius exterioris poenitentia, quæ proprie sacramentum est, (de qua postea dicemus) uim propemodum totam in absolute consistere. Quæ omnia q̄ poterimus breuiter exponere conabimur, allaturi, ut speramus, haud parum luminis non tantum ei rei, quæ præ manibus est, sed etiam ueterum ecclesie patrum de poenitentia sententiis ac scriptis,

Ordiemur ergo a uerae poenitentiae descriptione, quae sane nihil aliud est quam conuersio hominis ad deum, quae tum fit ac peragitur, quum peccata quae uel in nobis experimur, uel commissimus, propter deum, ex animo non sine graui animi dolore odimus, cum uoto ac proposito deinceps non peccandi, sed uitam in melius commutandi. Tres autem sunt huius poenitentiae actiones, si diuo Augustino credimus, in ecclesia usitatae. Vna est, quae nouum hominem parturit, donec per baptismum omnium praeteritorum ablutio peccatorum fiat, hoc agitur ante baptismum. Nullus enim qui suae uoluntatis est arbiter, nisi poeniteat eum ueteris uitae, nouam inchoare potest. De hac dixit apostolus Petrus: Agite poenitentiam, & baptizetur unusquisque uestrum in remissionem peccatorum. Altera est actio poenitentiae post baptismum, quae fit pro illis peccatis, quae legis decalogus continet, de qua loquutus est Apostolus Paulus: Timeo ne iterum quum uenero ad uos, humiliet me deus apud uos, & hugeam multos ex his qui peccauerunt, & non egerunt poenitentiam super immunditia & fornicatione & impudicitia quam gesserunt. Est & poenitentia bonorum & fidelium contra quaedam, in qua peccata tundimus, dicentes: Dimittite nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Illa utique, quae humanae fragilitati, quauis parua, tamen crebra subreptunt, quae si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt & opprimunt sicut unum aliquod grande peccatum. Nihil enim interest ad naufragium, utrum uno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim subreptus aqua in sentinam, & per negligentiam derelicta atque contempta impleat nauem atque submergat. Indies itaque orantes, Dimittite nobis debita nostra, manifestamus habere nos, quod nobis dimitti postulemus, atque in his uerbis humiliantes animas nostras, quotidianam quodammodo agere poenitentiam non cessamus.

Tuenti sunt autem heretici, qui primam tantum poenitentiae actionem ante baptismum concederent. Poenitentiam uero post baptismum penitus negarent, a Nouato auctore Nouatiani dicti, qui & Cathari, quorum impietatem nostris temporibus fanatici Anabatistae renouare conati sunt, hos non difficile est apertissimis scripturae testimoniis & exemplis innumeris refellere. Quid enim eo testimonio fortius, quo deus apud Ezechielem cap. xxxiii. addito etiam iureiurando, hos haereticos impie mentiri apertissime pronuntiat? Viuo ego dicit dominus, Nolo mortem peccatoris, sed ut magis conuertatur & uiuat. Per seipsum iurat deus (per maiorem enim se iurare non potest) se nolle mortem peccatoris, quin potius lapsum conuertat & uiuere. Faceat ergo haereticus qui dei testimonium conuellere non erubescit. Item Christus apud Matthaeum cap. xviii. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus,

Descriptio
uere poenit.Augustinus
de baptis.
& poenitentia.

A. Act. 2.

A. Act. 2.

A. Act. 2.

A. Act. 2.

A. Act. 2.

A. Act. 2.

Quod diuina
poenitentia.Nouatiani
Anabatistae.

Ezech. 33.

Hebrae.

Matth. 18.

Lucas 9: 50

Galat. 6.

ApoCa. 2. 11

Actoꝝ. 8.

2. Tim. 2. 16

Ambrosius

oblectio.

Hebrae. 6.

Dilutio.

ambrosius

ambrosius

Roma. 6.

Unicū in ec-
clesia bap-
tisma.verbum im-
possibile.

4 Reg. 2.

1. Reg. 13.

1. Timo. 3.

3.

Lectio.

unde & corripere eum inter te & ipsum solum: si te audierit: lucraturus es fratrem tuum. Lucas quoque cap. xy. sic ait: Maius gaudium erit super uno peccatore poenitentiam agente, q̄ super nonagintanoue iustis, qui non indigent poenitentia. Paulus ad Galatas, yi. inquit: Fratres: si praecipuus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis, huiusmodi instruite, in spiritu lenitatis, &c. Et quid apertius eo. Memor esto unde cecideris, & age poenitentiam, & prima opera fac. Et quod Petrus ad Simonem Magum iam baptizatum ait: Poenitentiam age ab hac nequitia tua, &c. Possent & alii sexcenti loci afferri, Quod si exempla scripturae requiras, habes ex poenitentibus receptis, Dauid, Manasse, Petrum, Magdalenam, Galatarum ecclesiam. Corinthium incastum, & plerisque alios, de quibus scriptura passim meminit. Qui uero plura in numero habere desiderat, quibus haereticos, illos reuincat, hic sanctos illos ecclesiae patres perlegat, praecipue diuum Ambrosium in duobus, quos de poenitentia conscripsit libris, ubi eosdem grauissime ac acerrime confutauit. Quos tantum locos, quos illi uti praecipuos pro sua haeresi tuenda ex epistola ad Hebraeos adferunt, attingemus. Prior legitur Hebraeorum sexto in haec uerba, Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum coeleste, & participes facti sunt spiritus sancti, gustaueruntq; nihilominus bonum dei uerbum, uirtuteq; seculi uenturi, & prolapsi sunt, rursus renouari ad poenitentiam, rursus crucifigentes sibi metipsis filium dei & ostentui habentes. Hic locus licet duriusculus uideatur, tamen sane intellectus, adeo poenitentiam non tollit, ut etiam statuatur. Veteres de quorum numero sunt Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, & caeteri ferme omnes hunc locum de baptismo intelligunt, quod hunc impossibile sit iterari. Et sententiam suam his uerbis Paulinis (nempe iniquari ad poenitentiam, item crucifigentes sibi metipsis filium dei & ostentui habentes) confirmant. Nam qui post baptismum (in quo cum Christo cruci conligatur & consepelitur) labitur, ac putat aliam renouationem baptismatis se peresse, is Christum denuo crucifigit. Semel crucifixus est Christus, semel peccato mortuus est, anodo non moritur. Ergo & unicum oportet esse in ecclesia baptismum, non plura. Potest etiam secundum ueterem sententiam de blasphemis intelligi, ut uerbum impossibile capiat, pro admodum difficile. Blasphemos enim, qui Christum iterum crucifigunt, ac ludibrio habent, renouari posse ad poenitentiam ualde difficile, arguit adeo apud homines impossibile uidetur. Interim tamen nemo negauerit, id apud deum nequaquam esse impossibile, si blasphemus poenitentiam dare decreuerit. Exemplo sunt in ueteri testamento Manasse, in nouo Paulus, qui quamuis blasphemus & persecutores dei fuerint, consequuti tamen sunt ueniam. Caeterum qui hunc locum de finali blasphemia seu impoenitentia aut desperatione tantum

Intelligunt videntur nobis quod proxime ad germanam epistolam intelligendam accedere, quae nullam habet absurditatem. Nam & Euangelium docet, Vnum tantum genus esse peccati, quod Christus peccatum in scriptura sanctum appellat, neque hic neque in futuro seculo remissibile. Hoc beatus Augustinus & ceteri sancti patres, finalem impenitentiam seu desperationem usque ad mortem interpretantur. Nam haec sola non remittitur, quod proprie cum gratia pugnet. Qui enim fieri potest, ut obstinatus & desperans gratiam remissionis peccatorum accipiat quam repudiat? Cetera omnia quantumuis gratia crimina, etiam post baptismum, quamlibet lapsa peccata, vni poenitentia dilui, tota scriptura proclamat. Iam locum illud ad Hebraeos sic recte intelligi satis indicant praecedentia, quae de lasant sequentia. Superius enim dixerat, Videte fratres ne sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a deo uiuo, sed adhortamini uosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex uobis malitia peccati. Hic Apostolus clare significat se poenitentiam post baptismum permittere, qui & obtestatur fratres, ut sele mutuo cohortentur, donec haec uita superstes est, ne quis omnino ex ipsis incredulitati obnoxius obduretur malitia peccati, nimirum istos incredulos & finaliter obduratos, non autem resipiscentes, & piis ammonitionibus obediens ab illa requie excludens. Quibus enim, ut subdit, iurauit dominus, non ingressuros in requiem, nisi his qui non obedierunt, quos uideremus, quod non poterunt ingredi propter incredulitatem. alioqui remissio peccatorum, quod ad credentes attinet, uniuersalis est. Omnis enim qui credit in eum non confundetur. Item Sic deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, &c. Sic itaque intelligendus est locus ille ad Hebraeos, Impossibile esse renouari eos, qui Christum iterum crucifigunt, & ludibrio habent, id est renouari non possunt qui Christo increduli sunt qui Christi fidem deserunt, qui Christum contempnunt, qui Euangelio amplius non obediunt, qui non sit in alio quoquam salus. Potest & sic enarrari locus, Impossibile est eos, qui bonum dei uerbum reliquerunt, ad poenitentiam renouari, tantisper scilicet, donec ludibrio & ostentui filium dei habent.

A Tque hanc esse uere Paulinam sententiam, ex alterius loci, quem Acharietici ex eadem epistola cap. x. obiciunt, interpretatione magis perspicuum euadit. Qui sic habet, Voluntarie peccantibus uobis, post acceptam notitiam uasitatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia, sed terribilis quaedam expectatio iudicii. Quo certe nihil aliud inculcare uult Apostolus, quam Christum esse uiam illam pro peccatis nostris hostiam in cruce immolatam, atque hanc ueritatem nos retinere oportere. Alioqui si post notitiam huius ueritatis uoluntarie peccauerimus, hanc ueritatem atque adeo Christum ipsum deserentes, certe nihil su-

Matth. 11.
Marci. 16.
Luc. 12.

de Pec
ca. in spm
sanctum.

cap. 20

1. 16.
Roma. 10.
Iohan. 5.

Act. 4.

Alter locus
dum uisus.
Hebr. 10.
Bib. 10.

Iohan. 3.
Peccat. ad mortē quod I. Iohan. 5.

perest, nisi ut in iudicio poenas demus. Vnde huius loci cadent omnino est sententia, quæ est illius apud Iohannem: Qui non credit in eum, iam iudicatus est, quia non credidit in nomine unigeniti filii dei, Et iterum: Qui autem incredulus est filio, non uidebit uitam, sed mors dei manet super eum, atque hoc est peccatum illud ad mortem, de quo in prima epistola idem Apostolus ait: Est peccatum ad mortem, pro eo non dico ut quis oret. Non magis ergo ambo hi loci ex epistola ad Hebræos citati, reuertentem per poenitentiam ad Christum repellunt, quæ illi apud Iohannem. Vtrobique enim significatur incredulos iam iudicatos esse, iram dei super eos manere, quamdiu increduli sunt, quamdiu filium dei iterum crucifigunt & offensus habent, quamdiu uoluntarie peccant, notitia ueritatis semel accepta, uoluntarie relicta ac contempta, quamdiu filium dei conculcauerint & sanguinem testamenti, in quo sanctificati sunt, pollutum duxerint & spiritui gratiæ contumeliam fecerint, hoc est, gratiam quæ est in Christo, repudiarint. Nam quisquis ad Christum per poenitentiam & fidem reuertitur, horum omnium contraria facit, ad quem non pertinet hæc Christi comminatio (non remittetur hic neque in seculo futuro) sed tantum ad illos qui subuersi sunt & proprio iudicio condemnati, de quibus scriptum est: Dedit illis deus spiritum contumeliositatis, oculos ut non uideant, aures ut non audiant. Item. Obscurantur oculi eorum ne uideant, & dorsum eorum semper incurua. Iam & totius epistolæ scopus hæc sententiam manifeste asserit. Paulus enim tota illa epistola ad Hebræos fere nihil aliud agit, quam ut discernat sacrificia ueteris legis, ab illo unico sacrificio propitiatorio, Christo. doceatque omnia illa, in hoc unico iam euacuata & adimpleta esse, Quo fiat ut impossibile sit, eum qui Christum (quem semel amplexus est) rursus contempserit, renouari per aliam hostiam, quum non sit alia pro peccatis hostia, quam Christus, quem qui relinquunt, frustra ad alias uictimas seu opera confugiunt. Ignorantes enim dei iustitiam, & suam uolentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Ex quibus omnibus consequitur, uerissimum esse, hanc ad Hebræos epistolam, poenitentiam post baptismum magis statuere quam tollere, quum Paulus iubeat ac obtinetur, admoneri fratres per singulos dies donec hodie cognominatur, ut non obduretur quæ malitia peccati, sed ut particeps Christi effecti, initium substantiæ eius usque ad finem firmum retineamus. Per initium substantiæ initia pietatis significans, scilicet baptismi & poenitentiae doctrinam, quam tenentes non obdurabimus corda nostra, sicut illi, qui propter incredulitatem a terra promissionis sunt exclusi, quin potius plena fiducia accedemus in introitu sanctorum, in sanguine Christi aspersi corda a conscientia mala, &c.

Math. 12.
Tit. 3.
Esaiz. 6.
Roma. 11.
Psalm. 64.
Scopus, epistolæ ad Hebræos.

Corin. 10.
Quid poenitentia substantiæ Paulus uoluit Hebræ. 10.

Consutata itaque sententia plane hæretica & plena impietatis, de poenitentia, quæ post baptismum in ecclesia agitur, paucis differentium est hanc beatus Hieronymus, Tertullianum sequutus, secundam post naufragium tabulam tropo haud ineleganti appellat; Qui tropus tam placuit posteris, ut sere in omnium de poenitentia differentium ore uerberetur. Prima tabula, qua subnixi ex diluuiio peccatorum tam in Adâ ueluti stirpe quam postea male uiuendo, quacunque tandem ratione cōtractorum enarantur, baptismus est, post quem acceptum, si rursus naufragium fecerimus, nulla pro peccatis noua hostia restat, sed tantum superest hæc secunda tabula, Poenitentia quam si gnauius (donec uita superstes est) apprehendimus, ac apprehensam persequuti fuerimus, non debium, quin rursus ad salutis portum pertingemus, quamlibet etiam periculosi sint, in quos postea incidimus, peccatorum scopuli Remedium sane in ecclesia summe necessarium; quo sublato, quantula quæso hominum pars fuerit, quæ post baptismum, nullius peccati, aut etiam criminis sibi conscia, uitæ æternæ participationem sperare queat: ut nulli nobis immaniore hæretici unquam fuisse uideantur, q̄ Noatiani, qui tam necessarium animæ medicamentum e medio tollere conati sunt.

Poenit. securi da post naufragiū tabla. Hiero. super Daniël.

Prima tabla baptismus.

Secunda tabula, poenit.

Noatiani heretici ofm imitissimi.

Porro ecclesiastici patres, ueram poenitentiam tribus partibus constare (quemadmodum & superius meminimus) nobis tradiderunt, Contritione, confessione, & satisfactione. Loquimur autem de poenitentia, non quæ proprie sacramentum est (nam ea uti cætera sacramenta, suo uerbo, suo item elemento sacramentali tanquam partibus suis essentialibus constat). Sed de poenitentia loquimur, quæ totam hominis conuersionem seu reuocationem complectitur, Ea enim tum deum perfecta, consummata ac fructuosa censetur, si tribus illis partibus absoluat. Sunt qui poenitentia duas partes faciant, contritionem & fidem, Sed fides, nostra quidem sententia, non proprie pars, sed magis radix & fundamentum est, non tantum poenitentia, sed & omnis operis boni. Omne enim quod non est ex fide, peccatum est. Orthodoxi doctores, fidem appellant ianuam ad salutem, non quod fides (si tamen secundum omnem suam rationem accipiatur) initium tantum omnis bonæ actionis sit, & nihil præterea, sed potius tale fit initium, quod & perpetuo profequatur progredientem, & in actionibus pietatis præcipuas agat partes.

Poenitentia i gñe accepta tribus partibus constat.

Fides an proprie poenitentia pars sit. Roma. 14.

Fides tanquam ad salutem

Quæ omnia ut clarius intelligantur, meminisse oportet eorū, quæ in primum articulum symboli apostolici ex Augustino retulimus, quæ hic repetisse ac illustrasse superuacaneū haud putamus. Nempe duplicem aut triplicem etiam esse fidei seu credendi rationem, Si quidem una est, qua deum esse ac cætera quæ scriptura commemorat, non aliter q̄ historica quadam fide recitata, uera credimus, Vnde & hi

Triplex credendi ratio. 1. credimus deum,

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

Probi.

x. Deo.

Roma. 7.

in deum.

Galat. 5.

Fides informis.

Fides imperfecta.

viuida fides

Hebræ. 11.

August. in psal. 31.

Fides infusa

Acquisita

Habitualis

Actualis

Fides in intellectu.

Fides in voluntate.

Fides iustificans non accipitur sine spe & charitate.

Historica fides appellatur quam nobiscum dæmones communem habent. Altera qua deo credimus, quæ persuasio & constans opinio est, qua fidem & promissionibus & comminationibus diuinis adhibemus, quam habent iniusti cum iustis communem. Nam (ut Apostolus ait) reuelatur ira dei super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum, qui ueritatem dei in iniustitia detinent, id est, ira dei reuelatur hominibus etiam iniustis qui ueritatem & iustitiam dei (qua sciunt deum esse, deum peccatis irasci, deum scelera punire) in iniustitia detinent & cõremnunt. Tertia fidei ratio est, qua in deum credimus, solis piis peculiaris quæ certissima quædam fiducia est qua totos nos deo submittimus, totique a gratia & misericordia dei pendemus. Hæc & spem complectitur, & charitatem indiuiduam comitem habet. Est enim (ut Augustinus ait) fides qua amando in deum itur, nimirum quam Paulus describens ait, fides quæ per charitatem operatur. Prima credendi ratio seu fides illa historica, si solam accipias, informis est, & ueluti adhuc mortua. Altera uero, qua deo tantum credimus, necdum tamen erga deum religiosa pietate afficimur, manca. Sed tertia, qua in deum credimus, proque affectu in eum tendimus, ea demum uiuida atque integra fides est. Fides ergo, quæ persuasum habemus, deum esse. Item qua deo uel promittenti uel comminanti credimus, spiritualis ædificiū mitum est. Oportet enim accedentem ad deum credere quia est, & quia inquitentibus se remunerat, deserentibus uero grauis impietatis ultor fit. Fides uero, qua in deum credimus, hæc non tantum initiationem est bonæ actionis, quin potius actio quæcunque bona sit, facit, & quod actioni nostræ deest, supplet, non ex sua dignitate, sed ex misericordia dei, quam accipit seu apprehendit. Hæc fides, quatenus homini ad assentendum his quæ credenda sunt, a deo infunditur, fides infusa dicitur. Quatenus uero post iustificationem, uel per auditum uerbi, uel per uisum miracula, acquiratur. Rursum quatenus se non exercit, habitualis. Quatenus uero sese exercit & exercet, actualis appellatur. Nec hoc omittendum est, fidem secundum duas priores credendi rationes in intellectu consistere. Secundum tertiam uero etiam in uoluntate, quod actio fidei sic acceptæ (quod est credere, fidere & adhærere deo) non solo intellectu, quem fides illuminat, sed & uoluntate, quam accedente charitate inflammat, perficitur. Nam est fides, spes & charitas tria dona spiritus sancti, & singula suas distinctas habeant rationes, tamen hoc constat eam fidem, qua in deum credimus (quæ sola efficax, sincera, integra & salutaris est) nec infundi nec accipi sine spe & charitate. Unde est tria hæc ratione, non tamen tempore separantur, quia simul accipiuntur, quemadmodum enim radius, illuminatio, & calor simul tempore sunt ac fiunt, licet ratione atque etiam re ipsa distincta, sic in iustificatione hominis fides, spes & charitas simul in cordibus nostris per spiritum sanctum diffunduntur.

Sic

Secundum Paulus ad Roma. y. testatur. Iustificari nos per fidem, ea scilicet, in qua stamus, & gloriamur in spe gloria filiorum dei, spe quidem non qualibet, sed spe quae non confundit, hoc est, non putescit, q. charitas dei effusa sit in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Nam quod alibi Apostolus ait: Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum, Non sic accipiendum est, quasi integra & sincera fides sine charitate accipiatur, sed magis exaggerandi gratia per hyperbolem dictum uideri debet, attestantibus Chrysofomo ac Theophylacto, Nam & Basilius magnus locum hunc citans in epistola quadam ad Neocesarenses, haec subiicit: Non quod horum quae commemorauimus, singula sine charitate possint inueniri, sed quod sanctus Paulus uoluerit testimoniis confirmare quod dixerat, praecipuum charitatis in finis partibus esse reliquis omnibus excellentius. Idem diuus Ambrosius ad Herontianum locum huc exponens. Sed arbitrator (inquit) propositi gratia hoc dixisse Apostolum. Neque enim uidetur mihi, qui habeat omnem fidem ita ut montes transferat, charitatem non habere. Haec Ambrosius. Interim non negamus, fide donum dei esse speciale etsi desit charitas, certe fuerat in illis fides aliqua qui dicunt, In nomine tuo cecimus daemonia. Fuit in Caipha aliquod fidei donum, quum diceret. Expedi uobis ut unus homo moriatur pro populo. Est & in sceleratissime uiuentibus Christianis nonnulla fides reliqua, de qua dixit Apostolus Iacobus: Fides sine operibus mortua est. Sed fidei integrae ac sincerae (nimirum secundum tertiam credendi rationem acceptae, cuius iustificatio tribuitur) non potest abesse charitas. Frustra enim credis, esse deum, & esse deum unum, nisi sic credas, deum esse, ut illi omnia accepta referas, omnemq. tuae salutis spem in illu deigas. At id non facies nisi fidei adiungas charitatem, ac postea piis operibus referis, & quod credis, & quod amas.

Quibus reperitis ac praemissis, iam ad poenitentiae partes ueniendum est. Prima itaq. pars, contritio est, quam ecclesia uocat uehementem animi amaritudinem ac intimum dolorem conscientiae, quae de tum peccatis in se sentit, & se peccasse grauiter dolet, cum uoto uitam in melius commutandi. Haec incipit quidem & concipitur ut plurimum fide historica & timore seruili, sed non perficitur, nisi fide sincera & timore ueritali. Principio enim fides illa secundum primam & secundam credendi rationem, qua deum esse, eundemque iustum ac ueracem credimus, timorem seruilem parit, peccantes metu poenae terrentem. De quo dictum est, Ambrosio & Augustino testibus. Initium sapientiae timor domini. Hic in nobis augetur, quum notitia legis diuinae notitiae legis naturae animis insculptae accedit. Nam quum peccatum nihil aliud sit, q. factu, dictum, aut concupitum contra legem, consequitur ut per legem cognitio peccati fiat, & quo magis in notitiam legis penetramus, tanto per spi

Roma. 9.

Locus Corinth. 13. explicatur.

Chrysof. Theophy. Basilius magnus in epla ad Neocesa.

Amb. ad Herontia. epla stola. 74.

Fides donu speciale etiã sine charitate. Iohan. 11.

Iacobi. 2.

contritio qd.

Timor seruilis.

Amb. li. 2. de Voca. genti. Aug. in epi. Iohan. Prouerbi. Eccle. 1. Roma. 9.

DE SACRAMENTIS NOVI TESTI

cacius peccata & dilicta nostra cernamus, quod procul sumus ab obedientia legis, ueluti in speculo quodam intueamur. Ergo quum lex ueluti digito ostendat ac commoneat peccatum, non tantum quod opere, sed etiam quod affectu committitur, præterea doceat deum peccata nostra seuerissime tam in hoc quam in futuro seculo puniendum, ac subinde huic notitiæ conscientia nostra per fidem assentiat. sit ut hæc fides cum timore seruilis coniuncta, grauem animi concussionem, terrorem & amaritudinem pariat, quibus cordis nostri superbia frangitur, ac ueteris hominis affectus ueluti conteruntur comminuanturque. Ab incussione huius timoris doctrinam poenitentiae Baptista exorsus est. Progenies (inquit) uituperarum, quis uos docuit fugere a uentura ira? iam secutis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Nec aliter Christus docet. Nisi (inquit) poenitentiam habueritis, omnes simul peribitis. Et alibi. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Sed potius timete eum, qui potest & corpus & animam perdere in gehennam. Idem apostolus Petrus prima concione post acceptum spiritum sanctum Iudæis hunc timorem ingerit, ex prophetis arguens & cõtestans, quod Iesum, quem & dominum & Christum fecit deus, per manus iniquorum affligentes crucifixerunt ac interfecerunt. Sequitur enim. His autem auditis, compuncti sunt corde. Idem docendi genus admodum frequens est in prophetis. Concepiatur itaque contritio sermone ex hoc timore, quum scilicet peccator in legem diuinam intuens, considerat intorem animi sui immundiciem legi dei repugnantem simul cum magnitudine, turpitudine ac fœditate criminum suorum, repetens, quoribus in ea relapsus; & quadiu in suis tenebris ac sordibus uersatus sit. quantisque bonis seipsum interea præuauerit, a communiõne totius corporis Christi separatus, obnoxius æternæ gehennæ supplicio, ex quarum rerum attenta consideratione nascitur horror peccatorum. Qui hunc horrorem non sentiunt, nec dolore ullo aut metu iræ dei afficiuntur, sed securi indulgent suis cupiditatibus, uel quasi nihil habeant uirri, sibi blandiuntur. Hypocritæ longe a poenitentia sunt, de quibus propheta ait. Non est timor dei ante oculos eorum.

Nequè tamen putandum est hunc timorem seruilem, qui ex metu supplicii ducit originem, & honorem incutit peccatorum, poenitentiam totam absolueri. Quin potius is solus adeo non suffecerit, ut & exitialis sit, quod desperationem gignat, nisi proficiat ad spem ueniæ, per cõtemplationem misericordiæ diuinæ, & succedat fides illa secundum tertiam credendi rationem, quæ accedens demum facit, ut timorẽ seruilem comitetur timor filio dignus, cui commissa displicent, non iam quod pertrahant in gehennam, sed quod patrem optimum ac sic de nobis meretur offendere, quale uidere est in filiis, qui grauitè in parentes de

Deut. 5.

Fides histo-
rica cū timo-
re seruilis ter-
rore incutit
cõscientiæ.
Matth. 3.

Luc. 12.
Matth. 10.

Act. 2.

Psal. 73.
Esa. 1. 5.
Chry. de cõ-
p. s. cordis
It. hom. 15.
sup. epi. 1. ad
Timoth.
Roma. 7.

Psal. 13.

solus timor
seruills P a 6
uiliis.

Timor filio
dignus.

res deliquerunt. Primum enim metu poenae seu plagarum peccatum od-
runt, deinde paternae pietatis memoria subeunte, ubi fiduciam reditus
in gratiam ceperint, etiam ex amore praeterita commissa detestantur,
sicut etsi nullus deinceps imminere poenae metus, tamen scientes rursus
admittere nollit quod parentes illorum offendar.

Haec ergo fides cum timore filiali coniuncta, veram poenitentiam
a falsa poenitentia separat, & discrimen facit inter contritionem im-
pii & vere poenitentis. Impius enim concepto timore serui ex metu sup-
plicii, atque ibi consistens in desperationem adigitur, quod videre est in
Cain, Pharaone, Saul, Achab, & Iuda traditore. Sed quos in hoc dolore
constitutos deus clementer respicit, hi quum ex timore per fiduciam mi-
sericordiae ad timorem filialem gradum fecerint, tum demum ad veram
poenitentiam contristantur, quales fuerunt David Niniuita, & Magda-
lena, & quotquot illorum exemplum imitantur, qui non ut impii illi ob-
durant, sed scindunt corda sua, deo ante ostium stanti ac pulsanti aperi-
tes ac locum dantes, cum desiderio illi deinceps adhærescendi. Atque hæc
tandem est vera illa interior poenitentia, ad quam omnis scriptura pas-
sim nos prouocat & verbis & exemplis Scindite (inquit Iohel) corda ue-
stra & non uestimenta uestra. Et Esaias. Vbi habitabit dominus, in spi-
ritu contrito & humiliato. Sacrificium enim deo spiritus contribulatus,
cor contritum & humiliatum deus non despiciet. Item, Beati qui lugent,
quoniam ipsi consolabuntur.

Vides ergo quemadmodum consideratio iustitiae ac iudicii diuini, ac
cedente fide historica, poenitentiam inchoet, consideratio uero boni-
tatis diuinae ex amoris affectu procedens cum fiducia misericordiae,
poenitentiam formet, quam obrem hæc duo scriptura passim coniungit,
Beneplacitum (inquit David) est domino super, timentes eum, & in eis, qui
sperant super misericordia eius. Et Paulus Apostolus, quum reuelari
iram dei super omnem impietatem asseruisset, subiicit: An nescis ho-
mogenei dei benignitas ad poenitentiam te adducit? Haud inficiamur, san-
ctiorem esse poenitentiam, quam timor filialis in bonitatem dei respici-
ens & inchoat & format, sed quoniam hæc est fragilitas & imperfectio
nostra, ut non facile ad bonitatem dei oculos nostros attollamus, nisi
prius iram senserimus, quemadmodum, Psalter ait: Quum occideret
eos, querebant eum, & reuertebantur, & clamauerunt ad dominum,
quum tribularentur, Idcirco sanctis partibus recte placuit poenitentiae
doctrinam a timore serui non inepte ordiri. Hinc beatus Augustinus
haud ineleganti tropo hunc timorem setae & medici ferramento compa-
rat. Ut enim per setam linum introducit, sic per hunc timorem chari-
tati locus preparatur, seta prius intrat, sed nisi exeat non succedit linum.
Sic timor prius occupat metum, sed succedente charitate, non remanet timor,
& quo illa crescit magis, tato hic decreuit magis, & quo fit illa intus fa-

Fides in deū
cō timore fi-
liali uerā con-
tritionem pa-
nit.

Apoca. 3.

Iohel. 2.

Psalm. 50.

Matth. 5.

Timor fidu-
ciae cōiūctus

Psalm. 146.
Roma. 2.

Sanctior Poe-
nitentia, quā
timor filia-
lis inchoat.

Psalm. 106.

1. Ioh. 4.

miliarior, tanto magis timor cedit, donec perfecta charitas illum foras mittat. At ubi nullus est timor, ibi non est qua intret charitas. Rursum, quemadmodum medici ferramentum putredinē tollit, & vulnus quod minus dolebat, plūs dolere facit, atque adeo principio auget, donec accedente medicina, succedat tandem sanitas. Sic timor pungit ac uulnerat mentem, sed succedens charitas, uulneri sanato cicatricem obducit. Nec minus eleganter beatus Basilius hunc timorem isagogicum, hoc est, introductorium & pædagogicum appellauit ad pietatem. Exercet enim timor quem occupat, memoria ueteris uitæ, perhorrescentia & execratione peccati, & ignis æterni pauore, ut exercitatum iam per timorem charitas plena fiducia suscipiens perficiat. Non enim hoc timore uel ratio uel intellectus auferit, sed illa potius quæ micte præmebat caligo discedit, ut uoluntas deprauata prius, atque captiua, recta efficiatur. Et tandem timorem Gregorius, Hieronymum sequutus, primum incipientiam gradum esse statuit, ut qui nescit proximum sicut se diligere, iam tamen incipiat superna iudicia formidare. Arque alibi duo compunctionis genera pulcherrimè describit. Primum (inquit) anima timore compungitur, post amore. Prius enim sese lachrymis afficit, quia dum malorum suorum recolit, pro his perpeti æterna supplicia per timescit. At uero quum longa moeroris anxietate fuerit consumpta, quædam iam præsumptione uenit securitas nascitur, & in amore coelestium gaudiorum, animus inflammatur, & qui prius siebat ne perduceretur ad supplicium, post amarissime flere incipit, qua differretur a regno. Cassiodorus in psalmo centesimum decimum, Metum iudicii ianuam conversionis appellat, modo tamen discretio dilectionis addatur. Breuiter, in hanc sententiam omnes pii discedunt.

Basilius.

Amb. de uo-
ta. gent. li. 2.Grego. in
Iob ca. 29.Duo compun-
tionis gra-
da.Cassiodo. in
psal. No.Prædicatio
uerbi dei vn-
de ordiendâ
Nicephorus
ad Theodo.Quid cau-
dum prædic-Pœnitentiæ
gradus.

Acto. 2.

Hæc eo dicta sunt, ut intelligant uerbi dei ministri, unde uerbum prædicationis suæ ordiri debent. Nam tum rectissime suo funguntur officio, si primum animos ad plāgenda peccata componant, si spiritalibus increpationibus ex lege diuina desumptis populum peccantem arguant, uitam futuram, & æterna supplicia in memoriam reddant. Hoc unum uero quæ maxime cauebunt, ne peccantes statim securos reddant, ne indulgentius & cetera omnem oburgationem absoluant, alio qui alienorum criminum participes futuri. Vbi uero hunc primum pœnitentiæ gradum strennue iecerint, tum superest, ut & secundus protinus subiiciatur ac addatur, quo fiducia misericordiæ in Christum arripitur, quem ordinem uidere est in prima illa Petri concione. Postquam enim uehementi oratione ad intimum dolorem Iudæos concitasset, atque illi compuncti corde dicere inciperent: Quid faciemus uiri fratres? non cunctandum ratus, protinus eo prouectis per teræ pœnitentiæ remedium, remissionem peccatorum in Christo Iesu denunciat ac ostendit. Eisdem gradus uelut ob oculos nobis positos in beatissimi Pauli Apostoli

Apostoli conuersione cernere nobis licebit. Saulus adhuc spirans mundum & cædis in discipulos domini quum proficisceretur in Damascum, primum dure increpatus ac metu poenæ exanimatus, in terram proster nitur, ac postquam tremens ac stupens dixisset: Domine, quid me uis facere? statim domini iussu in ciuitatem introducit, ut ad eum Ananias (qui interpretatur gratia seu misericordia domini) accedat ac dicat: Saule frater, dominus misit me Iesus, qui apparuit tibi in uia qua ueniebas, ut uideas & implearis spiritu sancto.

ET uel hoc exemplo discimus quod non sit in potestate nostra, ut nobis ipsi hos poenitentiae affectus largiamur. Nam Christus est qui Paulum strauit. Rursus, Christus est qui Paulum erexit. Paulus uero trahenti, uocanti, ac sananti tantum assensum praebuit. Quicquid ergo horum in nobis agitur, merum Christi beneficium est, quia non sumus sufficientes, ne cogitare quidem aliquid ex nobis, quasi ex nobis. deus est, qui operatur in nobis & uelle & perficere pro sua bona uoluntate. Ipse stat semper ad ostium & pulsatur, ut & initium salutis nostrae ipso inspirante habeamus. Ipse est qui per uerbum suum & spiritum sanctum arguit peccata. Ipse qui horrorem peccati nobis incurrit, qui amaritudinem & dolorem mentibus nostris inmittit. Ipse qui (eodem terrore modo uocantem sequamur) ad filium trahit. Breuiter, ipse est qui & poenitentiam in nobis inchoat & format, quod non sinit Apostolus, quum ait: Ne forte det illis deus poenitentiam ut respiciant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur. Ergo quum poenitentia dei gratuitum donum sit, ab illo & precibus & lachrymis, animi saltem, aliosque piis studiis expetenda est. Quod si non statim contingit quod ambitur, non est tamen desistendum a bene captis. Proinde qui ex consideratione uitae turpiter actae ac metu gehennae iam concepit aliquam desertionem criminum, hoc est, timorem seruilem, ac necdum sentit timorem filio dignum, perseveret in lachrymis ac precibus, quaeratur, petatur, pulsatur, donec & hunc timorem senserit, cum uoto certo mutandae uitae, cumque amore bene sperante coniunctum. Vbi uero & hunc spiritum senserit, quem Apostolus uocat filiorum, in quo clamamus, Abba pater, caueat ne quid hinc sibi tribuat, agnoscat gratuitum dei munus, ac abiectus ad pedes illius, gratias agat eius benignitati, rogans ut quod gratis largitus est pro sua bonitate, perpetuum esse uelit, ac semper in maius augere, nec suo uoto seu proposito deinceps non peccatidum sic fidat, ut existimet se suis uiribus posse a peccatis abstinere: sed cum magno timore imploret opem diuinam, ut idem confirmet & adiuuet uotum qui dedit. Sic enim ecclesia deum orat, nempe ut actiones nostras aspirando praeuenciat & adiuuando prosequatur, ut cuncta nostra operatio ab eo semper incipiat, & per eum incepta finiatur, per Christum dominum nostrum.

Affectus poenitentiae donum dei.
Acto 9.

2. Corintha. 8
Philip.

Apoca. 3.

Iohan. 16.
Psal. 36.

2. Timo. 2.

Poenitentia deo postulanda idcirco sedulo.

Gradus poenitentiae.

2. Corintha. 8.

Galat 4
salutem nostram cum timore opera binur.

Psal. 67.

Impii sue dñ
nationis cau
sam in deum
transferunt.
Roma. 9.

Sed interim impii impoenitentes, & præfracti, qui excusationem sibi
peccatis quærunt, peccatum peccato cumulantes, suæ damnatio-
nis causam blasphemæ uoce in deum transferunt, causantes (idque ex
Paulinis uerbis perperam detortis) quod relinquitur ab iniquitate non
sit, neque uolentis neque currentis hominis, sed solius dei misericordis.
Atque hinc inferre moluntur, omnem hominis curam in hac re plane
superuacaneam esse, asserere non uerentes arbitrii libertatem in homi-
ne ad bonum profus nihil ualere. Quæ sententia plane impia hac de-
ploratissima tempestate innumerabilem Christiani gregis turbam mi-
sere deceptam, in æternæ damnationis barathrum præcipitauit. Quæ
obrem pios aduersus tale uenenum præsentis antidoto præmunire oportet.
De liberi arbitrii potestate multis disputare huius libelli angustia
non fert, nec est necesse, quod hæc res locupletissime a ueteribus, maxi-
me ab Augustino (qui arbitrii libertatem & meritum simul cum gra-
tia tueretur) tractata sit. Summatim indicasse suffecerit, quid de uiribus
nostræ uoluntatis ad bonum sentire oporteat.

Quid de uiri-
bus nre vo-
luntatis ad
bonum feti-
dum sit.

Supra fo. 42.
Eccle. 15.

Aug. de cor-
rep. & grat.
cap. 2.

Roma. 6.

Damnatur
Manichæi.

Psal. 5.
Sap. 1.

Eccle. 15.

Quo de ho-
mine deserat
Soloff. 1.
Hebræ. 1.

Johan. 9.

Johan. 3.

Initio. quod non semel superius dictum est, retinere oportet sententiam quæ Ecclesiastici decimoquinto legitur, Quod deus constituerit hominem, & reliquerit eum (quem admodum & angelicam creaturam) in manu consilii sui: hoc est, quod deus constituerit hominem talé, qui gratia creatoris sibi insuper collata potuisset, nisi liberæ suæ uoluntatis arbitrio male fuisset usus, legi dei perfecte obedire ac satisfacere. rursus, qui posset deserta gratia dei legem præuaricari, peccare, & in mortem (peccati stipendium) incidere.

Secundo retinendum est, quod deus non sit causa mali seu peccati, Nam Genesis primo dicitur. Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. proinde hominem ad peccandum neque incitauit neque coegit. Nam uti Psalmista ait, Non deus uolens iniquitatem tu es. Et Sappientia primo scribitur, Fidelis est dominus, qui mortem non fecit, nec lætatur in perditione animarum. Et alibi, Nemini mandauit impie agere, & nemini dedit spatium peccandi, non enim concupiscit multitudinem filiorum infidelium & inutilium. Sed homo suapte sponte lege dei contempta, serpenti credens, deum deseruit, deserens desertus est, peccauit & in mortem præcipitatus est, desertus quidem a deo, non per distantiam localem, quod deus substantialiter ubique sit præsens, res creatas (alioqui statim perituras) indefinenter sustentans ac gubernans. Sed desertus est per gratiæ interioris & spiritalis subtractionem. Ergo mali seu peccati causa, nihil aliud est, quam liberum uoluntatis arbitrium diaboli & hominis. Vnde Christus inquit, diabolus patrem esse mendacii, & ex propriis loqui mendacium. Itidem præ Johannis tertio. Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat, Omnis uero qui natus est ex deo, non peccat,

Et iterum primæ Iohannis secundo. Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est & concupiscentia oculorum & superbia uitæ, quæ non est ex patre, sed ex mundo est. Et in eandem sententiam ad Romanos quinto legimus. Per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, Discernere ergo oportet naturam a uitio. Natura a deo orta est, & conseruatur, uitium a uoluntate diaboli & hominis, quæ potuit abuti libertate sua, & se a deo auertere, & sic fieri caussa peccati.

Tertio, retinere debemus (quod & superius docuimus) primam illam naturam, quæ in primis parentibus tota & integra erat, totam esse corruptam, proinde licet totam iustitiam ac immortalitatem perdidisse. Vnde consequens erat, ut nec alios posteros q̄ corruptos, iniustos, & mortales generare poterit, Quod queritur Dauid Psalmo quinquagesimo: Ecce, (inquit) in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis cõcepit me mater mea, Significans statim quom formaretur, in ipso extitisse peccatum illud originis. Vnius enim delicto propagatum est malum in omnes homines ad condemnationem, cuius mali magnitudinem Paulus Ephesiorum secundo describit, ubi dicit diabolum per hoc peccatum efficacem esse in incredulis. Huc pertinet quod Genesis octauo scribitur. Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia, hoc est, nascimur omnes cum praua concupiscentia, quæ nos ab ineunte ætate ueluti hæreditarius quidam morbus totos occupat & commitatur, quo conuincitur omnes immundos esse, quos non mundat fides Christi, sicut scriptum est. Quoniam nemo mundus a peccato corde, nec infans, cuius est unius diei uita super terram Quæ quom ita sint, sequitur, neminem, etiam unius diei infantem, si in hæc corruptione peccati decedat, contra deum queri posse q̄ damnetur, quod reatum seu morbum illum damnatione dignum, non ex deo, sed ex uoluntario uitio primorum parerunt contra xerit, querit etiam in infantibus suo modo efficacem ostendit Augustinus, docens imbecillitatem membrorum infantilium innocentem esse, non animum infantium, Nam & zelum & amaritudinem atque inuidenciam quandam in paruulis lactantibus ac nondum loqui ualentibus nos experiri constat. Rursus liquet, quot quot hanc damnationem euaserunt, deo gratulari oportere, mortem enim debitam euaserunt, & uitam non debitam repererunt, liberatis in debita exhibetur misericordia, unde gratias deo agant: damnatis uero debita exhibetur iustitia, ut in deo nihil reprehendant, ut nec illi dignos se glorientur, nec hi se indignos poena querantur. In quam sententiam dixit Apostolus: Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem uas in honorem, aliud uero in contumeliam? Vna erat massa perditionis ex Adam, cui non nisi supplicium debebat, sed facit deus ex massa, quæ iam perierat, uas in honorem, quom homi-

Roma. 9.
Ephes. 1.
In deo nulla
iniquitas.
Deut. 32.

Aug. lib. re-
tra. cap. 40.

Roma. 9.

nem per redemptionem, quæ est in CHRISTO Iesu, restituit. Factus
deus uas, in contumeliam, quum hominem uel peccato originali op-
pressum derelinquit, uel quum peccatorem in peccatis obdurescere per-
mittit, idq; iustissimo iudicio nobis inscrutabili, nisi quod certum habe-
mus, deum iustum esse & absque omni iniquitate, nec ullum homi-
nem, etiam unius diei infantem damnare, nisi quem præuiderit merito
damnandum, id est quem sibi uocanti non assensurum seu creditu-
rum præsciuerit. Hoc contentus, noli ultra disputare uel querere, Me-
quare fecit in honorem, & alium in contumeliam? Immo mirare & ex-
clama cum Paulo: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quæ
inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles uia eius, quis enim co-
gnouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? tantum qui libe-
raris & iustificaris, sedulo recogita, quantum gratiæ & beneficii in te
conferatur, quum alter ex simili corrupta massa procreatus, in damna-
tione relinquatur ac iuste puniatur.

Vide epi. Au-
relii & aliorum
epoꝝ, Inter
quos Augu-
stino. tom.
2. nu. 95.
Aug. ad six-
tū, ite de spū
& lite. ca. 79.
Philip. u.
Aug. de tem-
po ser. 19.
Idē ad Rom.
cōtra. Pciag.
Exodi. 20.

Quarto, quum in præuacatione Adæ omnes homines naturalem
possibilitatem & innocentiam perdididerint, idcirco neminem de profun-
do illius ruinae, per liberam arbitrium posse consurgere, nisi cum gratia
dei miserentis exerit, & idcirco nemo suis solius uiribus ad iustifica-
tionem, uitam bonam ac beatam pertingere poterit. Fatemur quidem,
hominem per liberum arbitrium, suisq; uiribus citra renouationem ali-
quo modo externa opera bona agere, ut colere agros, domos ædifica-
re, atque adeo in ipsa impietate uitæ suæ aliqua legis & sapere & facere,
ciuilemq; aliquam iustitiam præstare posse, quam Paulus appellat iu-
stitiam carnis, seu iustitiam quæ in lege est, in qua se se in Iudaismo con-
uersatum dicit sine querela: quæ nihil aliud est quam iustitia quædam
externa, quam potest homo implere, ut nullus hominum queratur de
eo, licet intus in affectionibus prauis præuacicator sit legis. Lex dicit:
Non concupisces. Si concupiscis, reus es legis in oculis dei, sed si non ra-
pis alienum, nulla de te (etsi intus concupiscas) erit querela hominum.
Aliud est enim, conspicua opera legis implere, uel timore hominum,
uel ipsius dei, uel pœnæ formidine, aliud bene agere dilectione & amo-
re iustitiæ, ut tamen impune permitteretur male agere, male tamen
agere omnino nolis. De externa illa & pharisaica iustitia alibi dicit
Apostolus. Volentes suam iustitiam constituere, hoc est, suis externis
operibus in speciem bonis (etsi mens praua sit) fidere, iustitiæ dei non
sunt subiecti. Nam quum uires hominis non sint penitus extinctæ,
sed uitiatæ, reliquum est in natura hominis naturale iudicium, & dele-
ctus quidam rerum, quæ sunt subiectæ sensui & rationi & operum ex-
ternorum, quo fit, ut eadem suis uiribus aliquo modo efficere possit.
Sed interiores motus, hoc est, bonos affectus, seu quæ deus requirit
(quam uocamus iustitiam spiritualem) per se sine deo efficere non po-
test.

Roma. 10.
Amb. de vo-
ca. gen. lib.
1. cap. 3.

Roma. 9.

est. Sed ut hos motus concipiat, dei & mediatoris gratia ac spiritu sancto est opus. Animalis enim homo non percipit ea quae sunt spiritus dei. Sed hi tandem qui spiritu dei ducuntur, hi sunt filii dei. Et si quis spiritum Christi non habet, is non est Christi. Quamobrem Christus Iohannis tertio dixit. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non potest uidere regnum dei. Et iterum Iohannis sexto. Nemo potest uenire ad me, nisi pater meus, qui misit me, traxerit eum. Itidem Iohannis decimoquinto. Sine me nihil potestis facere. Nam homo in peccatum lapsus, non inepte confertur homini, in profundissimam ac spurcissimam foueam praecipitato ac grauius uulnerato, unde se erigere non possit, nisi desuper quisplā fume demisso delapsum extrahat, & extratum insuper diligenti curatione acceptorum uulnerū prosequatur.

Quinto statuendum est, quod deus tam est benignus ac misericors, ut non tantum uoluerit hominem non peccare, sed & uelit hominem lapsum atque adeo quantumlibet criminisum resurgere, ac resipiscere. Nam apud Ezechielem sic loquitur. Viuo ego dicit dominus. Nolo mortem peccatoris, sed ut magis conuertatur & uiuat. Et Christus indifferenter omnes ad se prouocat. Venite (inquit) ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Et in hanc sententiam dixit Apostolus Paulus: Deus uult omnes homines saluos fieri & ad agnitionem ueritatis uenire. Quod si obsecrat quis, Dei uoluntati quis resistitur igitur non omnes saluatum, quos deus saluari uult? Respondemus, hic ad duplicem uoluntatem dei (discendi causa) respicere oportere, Antecedentem & consequentem: res autem exemplo fiet dilucidior. Legissator legem ferens, omnes ciues suos uult esse bonos & pacificos, nec uult ut crimina ab eis patrentur poenis luenda, idque uoluntate antecedente. Interim tamen filii sui alioqui charissimi, laetæ legis transgressoris mortem uult, quem uellet non peccasse, ut nihil peccatum in eo posset inuenire, idque uoluntate consequente, qua mortem filii uult propter aliquid iam factum. Itidem horrulanus plantat arborem, non ea mente ut excidatur & in ignem mittatur. Attamen dum post longam expectationem, eam nullum fructum producentem uidet, & terra excidit & in ignem mittit. Non secus misericors deus uult omnes homines saluos fieri, quod ad se attinet uoluntate antecedente. Quod uero reprobos damnat, fit uoluntate consequente, quod iustum sit eos quibus praebita est omnis occasio consequendæ salutis, nec apprehendere uoluerunt, dammare de infantibus alia ratio est, ut iam diximus.

Sexto, quod deus adeo uult omnes homines saluos fieri, ut nemini quantumlibet scelerato, gratiam suam subtrahat.

Septimo retinendum est, situm esse in hominis uoluntate, ut gratia dei oblatam uel accipiat uel repudiet. Quae ambo, ut penitus intelligantur, fortasse retulerit de gratia dei, & quoduplex ea sit, simul & de

1. Corin. 2

Roma. 9.

Iohan. 3.

Iohan. 6.

Iohan. 15.

Psalm. 66.

Berni. in serm. de carne uis.

Ezech. 33.

Matth. 11.

1. Timo. 2.

Obiectio.

Roma. 9.

Dilutio.

simile.

Luc. 19.

Gratia dei bificia accipitur. vide dictam epist. Autel. ad Inno.

Eccl. 17.

Gratia propria christianorum. vide dictam epist. ad Ion. contra Relig.

Roma. 8.

Galat. 2.

Gratia duplex:

Psal. 118.

Psal. 111.

Aug. in enchi. ca. 32.

Operans gratia quæ.

Cooperans gratia quæ.

Aug. in enchi. cap. 30.

Roma. 9.

Phillip. 2.

Aug. contra Julia. hæreti.

Hiere. 10.

hominis uoluntate paucis dicere. Gratia ergo generaliter & specialiter accipitur. Gratia generaliter accepta appellatur, quicquid non præcedentium aliquorum operum meritis, sed gratuita bonitate dei donatur, & sic accepto uocabulo, gratia non improbanda ratione dicitur natura in qua conditi sumus, ut non nihil essemus, nec ita essemus aliquid, ut cadauer quod non uiuit, & arbor quæ non sentit, aut pecus quod non intelligit, sed homines qui & essemus & uideremus & sentiremus & intelligeremus, & de hoc tanto beneficio creatori nostro gratias agere deberemus. hanc gratiam quam quidam donum naturæ appellant, habent impii nobiscum communem. Gratia uero specialiter accepta, quam doctrina Christiana & demonstrat & prædicat esse propriam Christianorum, non est natura, sed est occulta misericordia dei, qua per subministracionem spiritus, sanatur ac saluatur natura qua prædestinati uocantur, iustificantur, sanantur & glorificantur, ut dicere possimus, Si deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio suo proprio non pepertit, sed pro omnibus nobis tradidit, illum. Hæc est illa gratia, quam diuinæ literæ ubique prædicant, de qua dixit Apostolus: Non irritam facio gratiam dei. Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est, nimirum gratiam intelligens qua iustificamur ab iniquitate, & qua saluamur ab infirmitate, non qua creati sumus cum propria uoluntate. Hæc gratia distinguitur in gratiam operantem & cooperantem, seu in præuenientem & subsequenter. Vtrunque in sanctis eloquiis expressam legimus. Psaltes ait: Et misericordia eius præuenit me, & misericordia dei subsequetur me. Deus enim uolentem præuenit ut bene uelit, & uolentem subsequitur ne frustra uelit, sed ut perficere ualeat. Operans ergo gratia est, quæ præuenit ac præparat uoluntatem, non ut fiat uoluntas, quia & ante hanc gratiam uoluntas erat, sed ut uoluntas bona fiat, & quæ prius erat serua peccati, liberetur. Cooperans uero gratia uoluntatem iam bonam factam, subsequitur, ut quod iam uult bonum perficere possit. Nam (ut iam sæpe ante diximus) uoluntas hominis quam naturaliter habet, non ualet erigi ad bonum efficaciter uolendum uel opere adimplendum, nisi per gratiam liberetur & adiunetur, secundum Paulinam sententiam, quam impii pro sua impietate detorquent. Non est (inquit) uolentis nec currentis, sed miserentis dei, hoc est, non est uolentis bene uelle, neque currentis currere, sed miserentis dei, qui operatur in nobis uelle, id est ut assentiamur uocanti, & currere, hoc est operari pro sua bona uoluntate. Itaque non ideo miseretur deus hominis, quia ipse homo uoluit & cucurrit, sed iam homo uoluit & cucurrit, quia miseratus est deus. Quamobrem Hieronimus propheta ait: Scio domine, quia non est hominis uia eius, nec uim est, ut ambulet & dirigat gressus suos. Preparatur enim (teste Solomone) uoluntas hominis a deo, & a domino gressus homi-

nis diriguntur. Gratia præueniens plurimos habet gradus, & ut summam dicamus, duplex est. Vna, qua deus præuenit peccatorem ut resurgat, Altera, qua peccator præuenienti deo assentiens iam resurgit. Vtraque uoluntatem nostram præuenit deus, sed priorem subministrando solus operatur, in altera uoluntas nostra deum præuenientem subsequens ei per uelle seu assensum, remissionem peccatorum accipiendo cooperatur.

Prior gratia, qua deus hominem præuenit ac incitat ut resurgat, iterum duplex est. Vna generalior, quæ est bonus motus, bonæque cogitatio, ueluti quum peccator deo inspirante agnoscit peccatum suum, quum terrore gehennæ concutitur, quum de amittenda æterna beatitudine dolet. Altera specialior est, tot habens species, quot sunt speciales boni motus ad resipiscendum, ueluti sunt, auditio uerbi dei, immissio aduersitatis (quæ ferocientis hominis animum deiicit & ad deum respicere facit) remotio occasionis peccandi, ablatio seu debilitatio tentationis, & id genus alia. Iam constat deum nulli hominum gratia illa generalius accere, desiderando ut nullus sit peccator, tam sceleratus, cui deus, quoad in hac uita superstes fuerit, hanc gratiam penitus subtrahat. Nam per hanc stans ad osium sedulo pullat, initium nostræ salutis, quæ est peccati cognitio, in nobis operari desiderans. Et quis tandem est hominum, qui non sentiat se hac gratia præueniri, quod & gentes ostendant opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia eorum. Et uel Pharaon uel Iudas traditor exemplo esse possunt, si liberalis sit deus in hac gratia subministranda. Certe propheta testatur, deum non solum a conuersis non auerti, sed etiam ad auerios conuerti & ad conuersionem cohortari. Nam Hieremias tertio sic legimus. Si dimiserit uir uxorem suam, & illa recedens duxerit uirum alium, nunquid reuertetur ad eum, ultra nunquid non polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus tuis multis, tamen reuertere ad me, dicit dominus. Idem Esaias quadragesimonono legimus. Nunquid obliuisci potest mater infantem suum, dicit dominus, ut non misereatur filio uteri sui? & si illa oblita fuerit, ego non obliuiscar tui. Et Ezechielis decimo octauo. Quare moriemini (inquit dominus) domus Israel, reuertimini & genite. Quod autem Actorum nono legimus, dicente Paulo ad uiros Lystrios, deum in præteritis generationibus dimisisse omnes gentes ingredi uias suas, non sic est intelligendum, quasi deus gentibus gratia sua defuerit. Quinimmo ipse Paulus statim subiicit. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens, de cælo dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lactia corda eorum. Idem Actorum cap. uigesimo septimo Paulus ad uiros Athenienses ait, deum fecisse ex uno omne genus hominum inhabitare super uniuersam faciem terræ, definiens statuta tempora & termi-

Gratia præueniens duplex.

Psalm. 106.

Deo nulli hominum gratia, si uultus subtrahit. Apoc. 3.

Rom. 2.

Exodi. 3. 6. 2.
E. 9. 10. 11.
Matth. 26.
Marci. 14.
Lucæ. 25.
Johan. 18.
Hierc. 3.

Isaia. 49.

Ezech. 18.
Obiectio.
Actoꝝ. 9.

Philos.

Actoꝝ. 27.

nos habitationis eorum, ut quaerent deum, si forte attrectent eum aut inueniant. Qui enim non reliquit se experientia testimoni, hoc est, qui beneficiis innumeris (quae in omnes homines abunde effundit) testificatur se esse deum optimum ac maximum, qui omne genus hominum inhabitare facit super terram, ut quaerant eum atque adeo declarat se eum esse, qui det omnibus uitam & inspirationem & omnia, seque non longe esse ab unoquoque nostrum. Quod in ipso uiuamus; moueamur & simus, quemadmodum & quidam Graecorum poetarum dixerunt. Ipsi enim & genus sumus, Is ne putandus est ulli genti gratiam suam praeuentem subtraxisse. Verum quum gentes, id quod de deo cognosci potest, manifestum habuerint, quod deus illis per gratiam praeuentem manifestaretur, Nec tamen quum cognouissent deum, sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, factum est, ut gentes dei gratiam contententes ac repudiantes dimissi sint ingredi uias suas. Atque eadem omnino ratione fit, ut non omnes illos motus gratiae specialis omnibus peccatoribus deus imperat. In causa enim est peccatoris obduratio; gratiam illam communem seu generalem negligentis ac repudiantis. In quam sententiam dixit Apostolus. Et sicut non probauerunt deum habere in noticia, tradidit illos deus in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conueniunt, repletos omni iniquitate. Tradidit inquam, id est, permisit ut per cupiditates cordium suorum in omnem iniquitatem & immundiciam ruerent. Atque ita fit, ut peccatum sit alterius peccati causa, quinimmo ut idem sit simul peccatum & peccati poena. gratiae contemptus grauissimum peccatum est, & peccati causa, nempe omnis iniquitatis & immunditiae in quam dei contemptor fuit. At omnis illa iniquitas & immunditia hominum impiorum, qua fit ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis, & peccatum est & peccati poena. Et haec peccati retaliatio seu poena quae per peccatum fit, omnium grauissima est.

GRATIA ergo praeueniens, qua deus hominem incitat ut iustificetur, gratia quidem dei est eximia, sed non sufficit, nisi accedat gratia iustificans, quae uoluntatem sanat, & sola facit ut recte uiuatur. Ad hanc enim gradibus quibusdam peruenitur. In primis enim quum non simus sufficientes, ne cogitare quidem aliquid quasi ex nobis, deus initio bonam cogitationem nobis inspirat, qua ad deum respicere & peccatum nostrum agnoscere incipimus, quam solus deus in nobis operatur, nec nobiscum, quia ad eam habendam nihil facimus, sed eam mere gratis nobis immittit, dum peccatum nostrum oculis nostris opponit. Haec cogitatio magis intellectu quam affectu perficitur, praeuolat intellectus, sed frequenter tardus aut nullus sequitur affectus. ratione & intellectu saepe apprehendimus quod utilis sit dei iustificatio, sed infirmitate praepediti, nondum rem tantam ex animo desideramus, sed adiuuante sensum gratia cu-

Act. 17.

Act. 16.

Aratus.

Roma. 1.

Cur de gratia specialis piis subtrahit.

Roma. 1.

Tradere pro permittere.

Psal. 119.
Roma. 11.

Psal. 119.

Gratia scientiae non sufficit.

Aug. de bde si. san. 8.

1. Corin. 13.
Aug. contra duas epi. de sag. ad Bos. lib. 2. cap. 8.

August. in psal. 109.

p̄tias ut desideremus scimus bonum, nec delectat agere: sensim uero
 proficienti gr̄tia cupimus ut delectet. Hoc autem uotum quo cupi-
 mus desiderare, quædam uoluntatis præparatio est, quæ fidem iustifi-
 cantem præcedit nullus quippe credit, nisi prius cogitauerit esse creden-
 dum, & ut credat, a deo ex petat & accipiat. Hæc ergo uoluntatis præ-
 paratio sua quidem opera habet, quæ tamen sunt mera dei dona iustifi-
 cationem antecedentia nam homo quum agnoscit peccatum suum, quū
 gr̄tiam tēni pœnæ secuto mente uolunt, incipit temperare a malitia ge-
 nere lacrymas, tundere pectus, restituere alienum facere elemosynam
 de proprio sicire iustitiam (hoc est remissionem peccatorum) eandemq;
 precibus apud deum ambire satagit. Has cordis præparaciones & uo-
 luntatis conatus ac studia ad pietatem uidere licet in Cornelio illo cen-
 turione, Acto. x. quæ tamen sine aliqua saltem fide, quæ donum est dei,
 non faciebat. De eiusmodi studiis dicitur, Si in toto corde uestro re-
 uertimini ad dominum, auferite deos alienos de medio uestri, & præpa-
 rate corda uestra domino. Item Actorum. iii. Poenitemini & conuertimini.
 Et apud Elaiam. Omnes sitientes uenite ad aquas, Et Christus ait.
 Si quis sitit, ueniat ad me & bibat Et iterum apud Lucam ca. xi. Si uos
 quia sitis mali, nostis bona data dare filiis uestris, quanto magis pater
 cœlestis dabit bonum spiritum petentibus se. Jam ut hac sitim & cæte-
 ra quæ diximus studia conuersionis, nemo negauerit bona quædam eē
 ex dei gratia uoluntati nostræ insita ob quæ interdum dicimus homi-
 nem talibus uotis æstuantem bonam habere uoluntatem, tamen hæc
 non est ista bona uoluntas seu cogitatio qua bene uiuitur. Hæc enī non
 accipitur nisi per fidem iustificantem quæ uoluntatem sequitur præpa-
 ratam; Nam ut Augustinus inquit, Sine spiritu non est uoluntas homi-
 nis libera ad bonum, nisi liberata fuerit, non autem liberatur nisi per spi-
 ritum sanctum diffundatur charitas in cordibus nostris, non est libera
 uoluntas, nisi eam liberet gratia per legem fidei, id est, non est libera si-
 ne fide operante per dilectionem.

ERgo quum peccator peccati horrore pauidus & pœnæ metu con-
 tremiscens, ac de seipso (suz infirmitatis sibi conscius) desperans, per
 fiduciam misericordiæ in Christo nobis propositæ ad deum confugit,
 credens sibi pœnenti, in Christo Iesu (qui factus est propitiatio pro pec-
 catis totius mundi) remissum iri peccata per fidem, accipit gratiam præ-
 uenientem & iustificantem, qua uoluntas sanatur, ut sanata dei adiuto-
 rio legem impleat, quam nulla merita præcedunt, ipsa est enim qua iu-
 stificatur impius (hoc est, fit iustus qui prius fuit impius) meritis autem
 impii, non gratia, sed pœna debetur nec ista esset gratia, nisi gratuito da-
 retur: datur autem gratuito, quia nihil boni ante feceramus unde hoc
 mereremur nam quæ præcedunt bona, deo inspirante præcedūt, nec ta-
 men ea talia sunt, ut hoc tantum bonum iustificationis pro sua dignita-

Aug. de Pre-
dest. sanct.

Opera gratie
ante iustifi-
cationem.

Acto. 10.
1. Regum. 7.

Acto. 3.
Esaie. 55.
Iohan. 7.
Luc. 11.

Fulgen. li. 10
ad Momi.
Non ois bo-
na uoluntas
sufficit.

August. ad
Anasta.
Roma. 50.

Galat. 50.

Roma. 3.

Aug. de sp̄s
& litera.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

te mereantur, interim nos ante iustificationem nihil facimus, nisi quod bonis inspirationibus dei non repugnamus, sed assentimur. Vnde uix hic cernere est ullam ex nobis meriti causam, nisi meriti uocabulo per cathresim propemodum abutamur, uti dicamus hominem credentem mereri iustificationem, non quidem ex obligatione seu ex operibus quas fecimus nos (quum ante iustificationem ad peccandum solum ex nobis ualeamus) sed tantum ex condecentia, quod meritum congrui appellat. Ex condecentia enim deus nobis debere uidetur quicquid per prophetas, praekursorem suum, uel seipsum nobis promissit, dicens. Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. Et iterum. Poenitemini & credite Euangelio, appropinquabit enim regnum dei. Et alibi. Ut ois qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam aeternam. Quod si meriti uocabulum proprie accipias, ne fides quidem (quam iustificare dicimus) iustificationem meretur, sed tantum impetrat & accipit. accipit quidem, quod nemo aliter apprehendat sibi remitti peccata, nisi credens deum sibi propter Christum non imputare peccata. Iustificationem ergo aliter mereri non uidetur, q̄ mendicus elemosinam impetrat accipere, qui oblatam non reculat, sed accipit. Nemo itaq; dicat, habeo fidem ut merear iustificationem, alioqui gloriantem retudet, Apostolus, dicens.

Quid habes quod non accepisti? fides enim qua iustificaris, gratis tibi data est. Nec frustra Apostolus utrunq; dixit: iustificati per fidem, & iustificati gratis per gratiam. Gratis enim ideo dixit, ne fides, ipsa superba sit, ne dicat sibi: Si ex fide iustificati, quomodo gratis? ne suae dignitati quid tribuat, sed hoc tantum suum esse agnoscat, accipere indebitam misericordiam & iustificationem. Hanc gratiam praeuentem & iustificantem quidam appellant beneficium Christi, quo liberatur liberum arbitrium, & uoluntas praeparatur ad faciendum bonum. Quida uero gratuitam imputationem iustitiae seu acceptationem, quod uidelicet iusti reputemur propter Christum, & deinde placeat nostrum opus seu inchoata obedientia, et si perfecte (donec in hoc corporis tabernaculo degim?) legi non satisfiat. De hac scriptum est. Non irritam facio gratiam dei. Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Et iterum. Euacuati estis in Christo, qui in lege iustificamini a gra excidistis. Item. Si autem gratia, iam non ex operibus: alioqui gratia non est gratia. Ita dem. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei autem qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.

Hanc autem gratiam iustificantem uoluntas nostra (ut supra diximus) comitatur, ac ueluti pedissequa subsequitur, non quidem tempore sed causa tantum & natura. Voluntas enim in iustificatione nostra, gratiae quodammodo cooperatur, sic ut iustificatio nostra sine uoluntate & consensu accipientis non perficiatur. Exemplo res fiet magis

Meritū con
grui, meritū
impropre
dictum.
Matth. 3.
Marci. 1.

Iohan. 3.

Roma. 4.
Simile.

Aug. ad Ro
nisa. contra
Pelag.

1. Thess. 2.
1. Petri. 1.

Roma. 3.
Roma. 8.

Aug. lib. re
tract. cap. 18.
Roma. 4.

Gala. 2.

Galat. 5.
Roma. 11.
Roma. 4!

Aug. de spū
& lite.

perspicua. Oculum solem uidere non potest, nisi solis lumen oculum præueniat ut uideat. Interdiu tamen sole lucente (qui super omnes oritur) libera est intuitio, hominibus liberum est oculos claudere, ne solis lumē admittat, aut aperire ut recipiat. Haud secus impio liberum est, præueniente se diuinæ illuminationis gratia a peccato resurgendi, cum accipere uel non accipere, deo præuenienti, & per bonum cogitatum ad poenitentiam excitanti, aut negare consensum, uelle uel nolle poenitere. Non enim (ut sæpe diximus) in casu primi hominis uoluntate spoliati, sed uoluntatis sanitate priuati sumus. Natura quæ erat bona, qualitate facta est mala. Et ille animi motus, qui nunquam potest sine aliquo esse amore, hoc est sine aliqua uoluntate non perdidit appetitum, sed mutauit affectum, id recipiens desiderio, quod debuit refutare iudicio. Quemadmodum in grauius febricitante uis, appetendi non extinguitur, sed deprauatur, adeo ut febricitans tantum noxia appetat, salutaria autem, donec sanetur, appetere non ualeat. Quem etiam sanari non posse constat, nisi medico a noxiis dehortanti obtemperet, illique appetitum suum corrigendum præbeat, atque interim donec sanetur, et si salutaria nondum appetat, appetere tamen se posse concupiscat. Eodem modo, et si uoluntas hominis ante iustificationem deprauata sit, uolendi tamen uim non amisit, quod nihil tam sit in potestate uoluntatis, quàm ipsa uoluntas seu ipsum uelle. Et quid tandem aliud est uoluntas, nisi animi motus, cogente nullo ad aliquid non admittendum uel adipiscendum. Ergo et si nisi a coelesti medico præuenta & edocta fuerit bonum uelle, aut etiam deo præuenienti, sine gratia dei assentiri non possit, tamen quis non uidet hoc uoluntatis esse, ut assentiat? Itaque uelle poenitere, uelle respicere, uelle accipere remissionem peccatorum, non est a sola uoluntate, sed illud nobiscum operatur dominus, dum immutando maleuolam uoluntatem, eam facit beneuolam, & suæ uoluntati consentientem. Vnde uoluntatem quidem nostram deus immutat, & sic operatur in nobis uelle, sed tamen quia uoluntas inuirta mutari nequit, deo cooperatur, dum ei consentit. Ex quibus consequitur, hominem iustificari non posse, nisi uoluntas nostra deo iustificanti ac sananti accedat, & dei iusticiam per fidem accipiat. Quamobrem scite dixit Augustinus. Qui fecit te sine te, non iustificat te sine te. Qui fecit nescientem (non enim adhibuisti aliquem consensum ut te faceret deus, qui non eras antequam fieres) iustificat non nisi uolentem. Iustificat, inquam, ipse te sua iustitia, non tu te iustificas, et si uoluntate iustificanti accedas. Itaque totum deo recte ascribitur, qui uoluntatem nostram (quam creando nobis impertit) gratia sua præuenit, & excitat torpescentem, ut lapsus suum norit, postea corrigit uolentem ut resurgere uelit, postremo adiuuat uolentem ut resurgere possit, & sic salus nostra dei grati-

simile.

Iohan. J.

Amb. de uo-
ca. gent. lib. i
cap. 3.

simile.

Aug. lib. res
traç.

Aug. de dua-
bus anim.
Vide Bern-
de lib. arba.

Aug. de uer.
apost. ser. 15

Aug. de dua-
bus alab.

Roma. 9.
2. Timot. 4.

tum est donum. Quia tamen non fit sine uoluntatis nostræ assensu, ex gratuita imputatione dei in nobis inchoat meritum, pro quo reposita est nobis corona iustitiæ. non nostræ. quia quum bona uoluntas nostra, ex qua omne meritum pendet nobis principaliter a deo sit, nos autem ad peccandum tantum ex nobis ualeamus. idcirco nullo bono (taceamus coelesti corona) digni sumus. Sed reposita est nobis corona iustitiæ dei qua iuatum est ut reddat quod respicientibus promisit non quidem ex debito, sed ex gratia.

Aug. in prolog. psal. 111.

De gra subse-
quente.

Roma 6.

vide epi. cõ
cili Aphri.
ad Inno. &
rursus Inno.
ad eodẽ. Itẽ
cõcil. Mele-
uita.

Ex cõcil. Me-
leuit. & Car-
thaginẽ.

1. Iohã. 3.
& 4.
Roma. 5.

Iohã. 19.

SVperest ut de gratia subsequente & cooperante paucis dicamus. De qua dixit Apostolus: Plus illis omnibus laboravi, non ego autem, sed gratia dei mecum. Postquam itaq; per gratiam iustificantem (quæ est gratia gratis data) hominis uoluntas sanata & a captiuitate (qua facta est serua peccati) liberata est absit ut iam securam se putet, & post hæc se non indigere dei gratia ad concupiscentias tentationesq; uitandas, & operandum bonum existimet. Quinimo, nemo, uel baptisimatis uel poenitentia gratia renouatus idoneus est ad superandas diaboli insidias, & ad euincendas carnis concupiscentias nisi per continuum, & quotidianum adiutorium dei perseverantiam bonæ conuersationis acceperit. Nam quamuis hominem a præteritis redemerit ille peccatis, tamen sciens hominem iterum posse peccare, ad reparationem sibi multa seruauit. quemadmodum possit illum, & post ista corrigere, quotidiana illi præstans remedia quibus nisi freti confisq; nitamur nullatenus humanos uincere poterimus errores. Necessè est enim, ut quo auxiliante uincimus, eo iterum non adiuuante uincamur. Ergo quicumque dixerit, gratiam dei, qua iustificamur per Iesum Christum dominum nostrum ad solam remissionem peccatorum ualere non etiam postea necessariam esse ad adiutorium, ut amodo non committantur, anathema sit. Item quisquis dixerit, eandem gratiam dei per Iesum Christum dominum nostrum, propter hoc tantum nos adiuuare ad non peccandum quod per ipsam nobis reuelatur, & aperiatur intelligentia mandatorum, ut sciamus, quid appetere quid uitare debeamus non autem per illam nobis & affectum præstari, ut quod faciendum cognouerimus etiam facere diligamus atq; ualeamus, anathema sit. Vtrunq; enim est donum dei, & scire quid facere debeamus, & diligere ut faciamus. Sicut enim de deo scriptum est: Qui docet hominem scientiam: ita scriptum est etiam. Charitas ex deo est. Et iterum Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum. Item. Quicumque dixerit, ideo nobis gratiam iustificationis dari, ut quod facere per liberum iubemur arbitrium facilius possimus implere per gratiam, tanq; etsi gratia non daret, non quidem facile, sed tamen possimus etiam sine illa implere diuina mandata anathema sit. Nã quum dñs de fructibus mandatorum loqueretur, nõ dixit, sine me difficilius potestis facere: sed

Sine me nihil potestis facere.

Addenda sunt ut hæc illustriora fiant, duo diui Hieronymi dicta. Primum, Anathema sit, Si quis dixerit, deum impossibilia præcepisse. Alterum, Qui dixerit, nos posse mandata dei implere sine gratia, anathema sit. Lex ergo possibilis est, sed per gratiam. Vnde & post iustificationem gratia uoluntati accedere debet ut lex impleatur. Cuius clarissima testificatio in ecclesia oratio est. Ad quam reconciliati per scripturas ueteris & noui testamenti, quæ maxime frequentandam & nunquam intermittendam inuitantur & prouocantur. Quum enim in oratione dominica oramus, Ne nos inducas in tentationem, hoc est, ut peccatorum tentationem superare possimus, uel ut spiritus dei (unde pi- gnus accepimus) adiuuet infirmitatem nostram, quamuis coipso liberum non diffiteamur arbitrium; tamen fatemur eius potestatem non sufficere, nisi adiuuetur infirmitas. Distinguenda est lex & gratia. Lex iubere nouit, gratia iuuare, Nec lex iuberet, nisi esset uoluntas, quis enim statuae quid iusserit? Nec gratia iuaret si lat esset uoluntas. Iubetur ut habeamus intellectum, ubi dicitur: Nolite esse sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus, & tamen oramus ut habeamus intellectum, quomodo dicimus, Da mihi intellectum ut discam mandata tua. Iubetur ut habeamus sapientiam, quum dicitur: Stulti aliquando sapite: & tamen oratur, ut sapientiam habeamus, ubi dicitur: Si quis autem uestrum indiget sapientia postulet a deo, qui dat omnibus affluenter, & non impropere, & dabitur ei, Iubetur ut habeamus continentiam, quum prohibemur concupiscere, & tamen oratur, ut continentiam consequamur. Quum scirem (inquit Sapiens) quia nemo potest esse continens, nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientia scire cuius esset hoc donum. Adii dominum & deprecatus sum eum. Postremo, ne nimium sit longum cuncta percurrere, iubetur ut non faciamus malum, ubi dicitur: Declina a malo: & tamen oratur, ut non faciamus malum, uti apud Apostolum legimus: Oramus autem ad dominum, ne quid faciatis mali. Iubetur ut faciamus bonum, ubi dicitur: Declina a malo & fac bonum: & tamen oratur ut faciamus bonum, quum dicitur: Non cessamus pro uobis orantes & postulantes, ut ambuletis digne deo in omni opere & sermone bono. Sicut ergo agnoscere debemus libertatem uoluntatis, quum hæc nobis præcepta uidemus. Ita agnoscere debemus gratiam, quum eadem petere debeamus. Atque ideo uerum est, gratiam non tollere liberum arbitrium, sed magis statuere, quemadmodum per fidem non tollimus legem, sed magis statuimus. Gratia enim liberum arbitrium (quod sanet & adiuuet) præsupponit, sicut medicina ægroti uoluntatem medicinam non auersantem. Et fides propterea a deo datur, ut per fidem gratiam qua legem impleamus impetremus, & quod impossibile erat legi, per fidem in Christum obtineamus.

Hieron. c. 60a
Pelag. to. 2.

Oratio gra
testimoniū.

Luc. 18.

Roma. 8.

Lex iubet,
gratia iuuat.

Psal. 31.

Psal. 119.

Iacobi. 1.

Exod. 30.

Deut. 5.

Roma. 7.

Sap. 8.

Psal. 36.

2. Corin. 13.

Psal. 36.

Coloss. 1.

Gra nō tollit
liberū arb.
sed magis
statuit.

Roma. 3.

Roma. 7.

Obiectio.
Galat. 3.

Dilutio

Nemo in hac
uita sine pec-
cato.

1. Iohan. 1.

In Epist. Au-
g. ad Ireno.

Obiectio.
1. Iohan. 3.
Dilutio.

1. Corint. 13.

1. Iohan. 4.

Roma. 7.

Matth. 23.

Luce. 1.
Aure. Aug.
ad Inpo.
Idem de tpe
ser. 49.

Peccatum qd
figificet.

Galat. 3. 5.

Roma. 7.

Sed dices, Si lex possibilis est per gratiam, ostende ergo hominem, qui gloriari possit, se in hac uita (quamdiu caro concupiscit aduersus spiritum) perfecte legem implere, scq; sine peccato esse. Respondemus, hæc duo non pugnare, nempe, non inueniri hominem in hac uita sine peccato, & tamen fieri posse per adiutorium gratiæ & spiritus dei, ut in ueniri possit quis sine peccato (quod ecclesia in uirgine matre usu uenisse etiam asserere non dubitauit) Multa enim sunt quæ fieri possent, quæ tamen non fiunt. Oratorem descripsit Cicero, qualem nemo hæcenus potuit commonstrare, nec tamen sic descripsit, ut impossibile sit tale fore: Sic etiam nemo sit in hac uita qui audeat dicere, sibi non necessariam precationem orationis dominicæ, Dimitte nobis debita nostra. uel se non habere peccatum, ne (diuo Iohanne apostolo teste) seipsum decipiat, & ueritas in eo non sit, tamen id ut fiat quamdiu uiuimus, sedulo conandum atque poscendum est. Tolerabiliter in id quisque fallitur, nec diabolica impietas, sed error humanus est, elaboranda & optanda affirmare etiam si quod affirmat non possit ostendere. Id enim credit fieri posse, quod certe laudabile est uelle. Quod autem idem Apostolus eadem epistola dixit: Qui natus est ex deo non peccat. intelligendum est, eatenus, quatenus ex deo natus est, & in charitate manet, & secundum charitatem operatur, non peccat. Charitas enim non agit perperam, sed auget & perficit eam: natiuitatem quæ ex deo est; minuitq; ac consumit cupiditatem, quæ ex Adam est. Interim tamen hæc cupiditas, radix illa peccati, quamdiu est in membris nostris. lege quadam sua repugnat legi mentis, quo fit ut nemo (quantumuis pius) sit qui non cogatur queri se longe a perfectione legis abesse, suosque conatus indies infirmitate carnis remorari, quemadmodum Christus ad tres illos discipulos dixit: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Aliud est sine peccato. aliud sine crimine uiuere: aliud ambulare in omnibus iustificationibus domini sine querela, quod de Zacharia & Elisabeth legimus: aliud in nullo labi uel infirmari. Vixit Zachariæ sine querela, sed non uixit sine peccato. Sacerdos enim erat, at omnes sacerdotes tunc necessè habebant ex lege primitus pro peccatis suis offerre sacrificium, deinde pro populo: Per hanc appellacionem omnis humanus lapsus, omne uitium uenit, sed sine querela uenit, non qualecunque etiam tentationis humane uitium, sed graue peccatum est. Homines itaque pii, etsi sentiant imperfectionem suam, & pugnam illam internam carnis & spiritus, qua fit ut spiritus per carnem remoratus non adimpleat legem, tamen cum carnis desideris non obediunt, nec exhibent membra sua arma iniquitatis peccato possunt dicere. Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum, hoc est, spiritualis quidem & internus homo ad perfectionem legis contendit, sed peccatum inhabitans (nimirum inextincta illa concupiscendi uis, quæ perpetuam sedem in membris nostris,

dum uixerimus habet) perficere non sinit. Velle quidem adiacet mihi
 perficere autem bonum non inuenio Nihilosciesiis tamen imperfecta il-
 la obedientia & opera nostra adiuta per gratiam subsequentem et si le-
 gem non adimpleant, tamen deo placeant, non quidem propter dignita-
 tem uoluntatis seu operis nostri, sed imputatiue per gratiam. Postquam
 enim deus per gratiam. iustificantem nos recipit in filios & coheredes.
 Christi, idque per fidem, fit ut postea opera nostra tanquam filiorum &
 reconciliatorum, in fide & timore filiali facta licet non admodum per-
 fecta & absoluta, deo placeant, quia iam placeant personæ per Chri-
 stum, ex cuius perfectione nostram imperfectionem, supplemus. sumus
 enim membra, corporis eius ex carne & ossibus eius. De plenitudine eius
 omnes accipientes, & iustitiam eius nostram facientes. In quam senten-
 tiam dixit Apostolus: Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in
 Christo Iesu qui non secundum carnem ambulant, Nā ut subiicit, deus
 filium suum mittens in carnem, præ se ferentem similitudinem peccati,
 de peccato peccatum damnauit, eum enim qui peccatum non nouerat,
 pro nobis fecit peccatum id est, hostiam pro peccato, non alia rōne quā
 ut iustificatio legis, id est quam lex promisit, impletur in nobis, & ut
 a maledictione legis (qua dicitur. Maledictus omnis qui non perman-
 serit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea) liberare-
 mur. De maledicto enim legis per CHRISTVM redimimur,
 qui pro nobis factus est maledictum, in Christo manentes, per Chri-
 stum (qui solus legem impleuit) legem imputatiue implemus, si tamen
 non secundum carnem ambulauerimus, id est et si plerumque carnis cu-
 piditates & illecebras persequimur, illis tamen nullum consensum
 præbeamus, nec secundum carnis desideria ambulemus, ut ex reliqua
 infirmitate innitentibus nobis super CHRISTVM, nihil dam-
 nationis sit timendum, quod Christus uim & tyrannidem peccati
 eneruauerit, ut amodo in nobis mortem operari non possit, nisi rursus a
 Christo declinantes per consensum in illud ruamus. In summa statuen-
 dum est, nos per gratiam saluatoris in hac quidem uita proficere, deficiē-
 tes, scilicet sensum cupiditate, & crescente charitate, per ministratiōem
 spiritus sancti. Sed perfici demum in illa uita futura, quum cupiditas to-
 ta extinguetur & charitas complebitur.

ibidem.
 Roma. 8.
 gph. 5.
 Iohan. 1.
 1. Corinth. 1.
 Roma. 8.
 Christus ap-
 pellat peccat.
 1. hostia pro
 peccato.
 Galat. 3.
 2. Cor. 13.
 1. Iohan. 3.
 1. Petri. 1.
 Roma. 8.
 Vis peccati
 Christi enei-
 uata.
 1. Corinth. 13.
 Gratia subse-
 quens com-
 tatur uolun-
 tate nostra,
 Roma. 8.
 Manichæi.

Dicitur autem hæc gratia subsequens seu cooperans comitari uo-
 luntatem nostram. Quod uoluntas nostra sanata per gratiam iu-
 stificantem, iam nacta sit aliquā libertatem repugnandi infirmitati suæ
 & bene operandi, non quidem iam timore poenæ, sed amore dei & iusti-
 tiæ, quum iam adiuuetur a spiritu sancto, quem in iustificatione de^o no-
 bis impertit, & per eundem charitatem in cordibus nostris diffundit.
 Proinde in reconciliatis seu iustificatis uoluntas in piis actiōibus oriosa
 nō est, quod impii Manichæi uolebant, qui uoluptati nullā actionē tri-

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

Tot. ep. ad
Roma. & ad
Galat.
2. Corinth. 6.

Philip. 3.

Matth. 23.

Marci. 4.

Lucz. 8.

Amb. de vo

ca. gent. lib.

2. cap. 2.

Bern. de an

nun. ser. 1.

Philip. 2.

Ephe. 1.

Amb. de vo

ca. gent. lib.

1. cap. 9.

1. Corin. 3.

simile.

Amb. de vo

ca. gent. lib.

2. cap. 11.

Johan. 12.

Matth. 23.

buebant, ne adiuuante quidem spiritu sancto, perinde atque nihil inter-
esset inter uoluntatem & laxum. Quæ hæresis hac tempestate renoua-
ta, multis præcipitio fuit. Quinimmo Paulus Apostolus, quemadmo-
dum ubique gratiam dei & spiritus sancti auxilium quammaxime am-
plificat, ita simul & acuit diligentiam nostram, iubens cauere, ne frustra
uel in uanum gratiam dei accipiamus, sed pro nostra uiriliter, adiuuante
gratia indies proficiamus, & semper in anteriora nos extrédamus. Quod
facientibus deus auget dona sua in nobis, Negligentibus uero etiam pri-
us collata dona rurius adimit. Quemadmodum docet parabola euan-
gelica de negotiatoribus. Quamuis autem omnia opera piorum dei sint
dona, ex quibus magis deo debitores sumus quam ipse nobis (ipse est enim
qui operatur in nobis non tantum uelle, sed etiam perficere pro sua bo-
na uoluntate, & qui præparauit opera bona ut in illis ambulemus.) Ni-
hilominus tanta est dei benignitas, ut quod ipse post iustificationem ope-
ratur in nobis, id ipsum nobis propter solum illum consensum nostrum
& bonam uoluntatem quam adhibemus, non tamen absque eo, in me-
ritum imputet. Et ad hoc donat nobis (nullis meritis præcedentibus)
fidem iustificantem, ut principium possit esse meritum. Datur siqui-
dem unicuique sine merito unde tendat ad meritum, & datur ante ullum
laborem, unde quisque mercedem accipiat secundum laborem, sicut di-
cit Apostolus. Vnuiquisque autem propriam mercedem accipiet secun-
dum suum laborem. dei enim sumus adiutores, dei agricultura estis, dei
ædificatio estis. Exemplo res fiet dilucidior. Ex terra sterili nemo fructum
expectat, sed terra iam bene culta & imbre fecunda, habet quod ab ipsa
expectetur, iaciturque in eam semen. non ob hoc ut ipsum solum mane-
at, sed ut fructum afferendo multiplex atque numerosum sit. Terram ue-
ro iam facientem fructum suum laudamus, atque illi omnem prouen-
tium propemodum acceptum ferimus. Idem, dominus habens seruum
& inutilem, & frugi, utriusque pecuniæ pondus credit, ut in eo ambo ope-
rentur. Ille desidiosus recondit pecuniam domini sui, & nullum fert fru-
ctum. Hic ponit pecuniam domini sui ad usuram, ut lucretur duplum.
Dominus etsi seruo frugi nihil magis debeat quam alteri, quod uterque sit
seruus & obligatus ex debito operari: item licet seruo frugi nihil de suo
sed tantum pecuniam domini sui ad usuram ponat, Nilulosecius tamen
quia hic seruus uoluntati domini, uoluntatem suam accommodauit,
& peculor concredito bene usus fuit, dominus eundem perinde commē-
dat ac collaudat, ac si de eo optime meritis fuisset: Enge (inquiens) ser-
ue bone & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, super multa te constituam,
intra in gaudium domini tui. Habent ergo opera nostra post iustifica-
tionem meritum suum, habent dignitatem suam, quam mutuantur ex
gratia, non habent ex seipsis. Deus enim ex summa misericordia, illa ex
gratia licet imperfecta, digna reputat, illique ingentem mercedem repro-
mittit

mittit ac perfoluit, Quamobrem hoc meritum quod operibus hominis reconciliati seu iustificati deus imputat recentiores meritum condigni appellarunt. Meritum quidem non ex dignitate operis, sed ex gratia dei & merito Christi, quo nisi opera nostra bona sustentarentur, ne tantillum quidem ualerent. De plenitudine enim eius (ut saepe diximus) nos omnes accepimus. Nisi enim ille nobis meruisset, nos omni merito uacui essemus. Condigni uero uocabulum ex quibusdam scripturae locutionibus & tropis usurpatum est, ueluti: Dignus est operarius mercede sua. Item: inuenit eos dignos se. Item: Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt, Apo. iiii. Et Coloss. i. Vt ambuletis digne deo. Et iterum: Cum gaudio agentes gratias deo patri, qui dignos nos fecit in partem fortis sanctorum in lumine. Itaque meritum bonorum operum post iustificationem non est attenuandum, sed modis omnibus amplificandum, quemadmodum ubique facit Christus & apostoli. Sed hoc uidendum, ne meriti causam nobis ascribamus, sed deo. Nostrum enim est tantum assentiri, & dei ductibus obsequi, sed hinc ex debito nihil repositere possumus, quemadmodum Christus ait: Quum feceritis omnia quae praecepta sunt uobis, dicite: Serui inutiles sumus, omnia quae cunque debuimus facere, fecimus. Et tamen hanc uoluntatem nostram deus (modo omnem boni operis gloriam in eum transferamus) tanti facit, ut uideatur agnoscere se ex debito teneri. Deus iubet, ut operemur opera digna se. Nos uero orare conuenit, ut deus, & nos & opera nostra digna faciat promissionibus Christi. Et ut beatus Augustinus ait: Nostrum est gratias agere domino & saluatori nostro, qui nos nullis praecedentibus meritis, uulneratos curauit, & inimicos reconciliauit, & de captiuitate redemit, de tenebris ad lucem reduxit, de morte ad uitam reuocauit, & humiliter contententes fragilitatem nostram, illius misericordiam deprecemur, ut quia nos, secundum Psalmistam, misericordia sua praetuenit, dignetur in nobis non solum custodire, sed etiam augere munera uel beneficia sua, quae ipse dignatus est dare.

Post omnia ista dei & Christi beneficia, quae nobis in hac lachryma rum ualle exulibus impertit quid restat nisi corona iustitiae? Vita utique post hanc uitam sempiterna & beata. Sed ne existimes hanc di-
 cimus iustitiae coronam, quae tuae iustitiae, tuis uirtutibus ob earum dignitatem debeat. Sed corona iustitiae appellatur non nostrae, sed dei. Iustitia dei ad eum modum dicitur, sicuti dicimus: Domini est salus, non qua saluus est dominus, sed quam dat eis, quos saluos facit, sic & dei gratia per Christum dominum nostrum iustitiae dei dicitur, non qua iustus est dominus, sed qua iustificat eos, quos iustos facit. Huius iustitiae, nempe dei, non suae, coronam repositit Paulus, sed uide qua praesumptio ne repositat. Scio (inquit) cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare. Quia credidit promittenti, fideliter promissam

Contilii Colon.

R

Meriti con-
digni cor-
na dictum.

Iohan. 1.
Galat. 3. & 6.
Tit. 2.

Matth. 10.
Luc. 10.
1. Tim. 5.

Mat. 5. & 7.
Luc. 3. 6.
1. Corin. 3.
Galat. 6.

Luc. 17.

Aug. 8. quae
qua. homil.
homil. 14.

Psalm. 55.

Corona iusti-
tiae cur dicat
Aug. de Ver.
apost. ser. 2.

Psalm. 3.

1. Tim. 4.

Depositorum,
Pauli est
missio dei.

repetit, suum depositum, dei promissum appellans, promissum quidem ex misericordia, sed iam ex iustitia persolvendum. Iustum quippe est, ut reddat quod debet, debet autem quod pollicitus est. Et hæc est iustitia (de qua præsumit Apostolus) promissio dei.

Apologus

Homo his se
debet deo

Habes (ut speramus) summarim, quid de gratia dei, quid de nostræ uoluntatis uiribus te sentire oporteat. Principio enim ostendimus quid gratiæ appellatione contineatur. Deinde docuimus, nos quidquid sumus, hoc totum gratiæ dei debere, atque adeo hominem se totum bis deo debere. Semel quod ab eo in creatione, totum esse, uiuere, sentire, sapere & intelligere gratis acceperit, Secundo, quod perditus, gratuita dei beneuolentia requisitus, sibi redditus fuerit. Post hæc ostendimus eam gratiam id est, fauorem illum dei, quem erga genus humanum perditum exhibet (licet quod ad deum attinet una sit) propter diuersos tamen effectus & secundum eum modum quo a nobis accipitur uel non accipitur, multiplicem esse, nempe incitantem, iustificantem, cooperantem & perfectantem. Aut si mauis, anteuertentem, liberantem, adiuuantem, & coronantem, quas species Psaltes recolens, seipsum excitat pietissime canens: *Benedic anima mea domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius.*

Aug. de ver.
apost. ser. 2.

Psalter. 101

Roma. 9.

Quas retributiones? Qui propitiatur (inquit) omnibus iniquitatibus tuis. Vides gratiam anteuertentem & iustificantem, quæ datur in baptismo. Quid deinde? Qui sanat omnes languores tuos. Vides gratiam adiuuantem, & medentem infirmitati nostræ. Denique post redemptionem ab

Ambrosius de
uocata gent.

Iohan. 1.

Scntia de
lib. arb.

omni corruptione, quid restat nisi coram iustitiæ? Nec hanc tacet Psaltes, eandem non suis meritis, sed dei misericordiæ tribuens: *Qui redimit (inquit) de corruptione uitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus, quemadmodum & Apostolus ait: Gratia de uita æterna.*

Scntia de
lib. arb.

2. Corin. 3.
Philip. 1.

Rursus, Habes, quid uiribus uoluntatis tuæ & ante & post iustificationem tribuere debeas, nempe uoluntatem in externa iustitiâ, quæ iustitia est, aliquid posse, sed in interna, quæ salutem operatur, omnino necessarium esse, ut gratiam uoluntati neceamus. Nam (ut fusissime diximus) ipsa gratia hoc in omni genere medendi atque auxiliandi agit, ut in eo, quem uocat, primam sibi receptricem & famulam donorum suorum præparet uoluntatem, quod uirtus nolentium nulla sit, nec posse

asserri fidem uel spem uel charitatem eis inesse, quorum bonis consensus ab his alienus est. Et ut animus nihil uirtutis capit, nisi radium neru accipit luminis. Ita gratia nihil ei quem uocat, confert, nisi prius oculos in eo aperiat uoluntatis.

Habes item quid de merito sentire debeas, & quod sit illud congrui & condigni meritum: Breuiter hoc solum esse haberi arbitrii meritum, quod consentit, Non quidem quod uel ipse consensus (in quo omne meritum consistit) a deo non sit, quod ne cogitare quidem (quod minus est quam consentire) quid ex nobis possimus, sed quod

is consensus non fiat sine nobis, ob quem etiam coadiutores dei, coopera-

tores spiritus sancti, & promeritores regni, in scripturis appellamur, mirum quod per consensum, utiq; uoluntarium diuinæ uoluntati coniungamur. Deniq; habes, quid nobis, quum hæc gratiæ beneficia intra nos uel nobiscum agitari sentimus, cauendum sit. Nempe ne hæc nostra uoluntati tribuamus (quæ infirma est) aut dei necessitati (quod deus nulla necessitate teneatur) sed soli gratiæ (qua deus plenus est) quod ipsa sit, quæ liberum excitat arbitrium, quum seminat cogitatum, sanat, quum immutat affectum, roborat ut perducatur ad actum, seruat ne sentiat defectum, & tandem coronat, ut nos gloriæ suæ participes efficiat. Non hæc exemplum illustrius, q; uirginis gloriosæ, quæ etsi per angelum gratia plena & futura mater filii altissimi pronuntiaretur, Inde tamen se nequaquam exulit, sed totam se deo submittere, totum diuinæ gratiæ tribuit. Hinc (inquiens) exultat spiritus meus in deo salutari meo, Quia respexit humilitatem & paruitatem ancillæ suæ, & ex hoc, non ex meis meritis, beatam me dicent omnes generationes, Quia fecit mihi dominus magna, quia potens est, & quæ sequuntur. Item: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum uerbum tuum.

His uero recte perceptis, facile est occurrere impiis & præfractis illis hominibus, qui ut suæ impoenitentiae & iustæ dānationis causam in deum transferant, uerbis scripturæ perperam abutuntur, cauantes se necessitate quadam adactos peccare & perire, quod non sit neque uolentis neque currentis, &c. A deo enim uerba ista apostolica eorum impiæ sententiæ non suffragantur, ut eandem etiam plane refellat. Neq; enim Paulus hac sententiâ homini uel uoluntatem, uel illius conatus adimit, neq; nullius esse momenti asseruit; immo utraq; homini quodammodo permittit, sed docet uoluntatem nostram ad bonum penitus inutilem & imbecilem & cursum omnino inefficacem esse sine gratia dei miserentis. Esset itaq; impiorum excusatio longe apparētior, nisi Paulus captus esset in amplificanda gratia. Haberent enim impii, quod semper quererentur de sua imbecillitate, nisi constaret deum semper paratum esse, ad infirmitatem nostram per gratiam suam subleuandā, modo ipsi inspiranti obedire, ac iustificanti ac adiuuanti consentiret & obsequi uelimus. Propterea totam percurrentes scripturam, duriorē celsuram nusquam reperiemus q; repudiata gratiæ. Psal. xviij. quem diuus Petrus de Iuda traditorem exponit, sic legimus: Et dilexit maledictionem, & ueniet ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Et Christus deplorans Hierosolymorum perditionem, ita loquitur: Hierusalem Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties uolui congregare te, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti. Itidem Paulus ad Romanos. Et quia non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobū sensum. Item ad Iudæos. Vobis oportebat primum loqui uerbum dei, sed

1. Corin. 3.

Matth. 26.
Iob. 3.
Effectus gratiæ.

Lucæ. 1.

Diluctio obli-
& loqu ex eo
loco, nō est
uolentis &c.

Roma. 9.
Nulla diuina
increpato q;
repudiata
gratiæ.
Psal. 18.
Act. 13.
Math. 23.

Roma. 9.

Act. 7.

quoniam repellitis illud, & indignos uos iudicatis æternæ uitæ, & nos conuertimur ad gentes. Atque hæc est illa censura in scripturis, quæ ubique Iudæos grauissime premit, quemadmodum diuus Stephanus dixit: Dura ceruice & incircuncisis cordibus & auribus, uos semper spiritui sancto resistitis: sicut & patres uestri, ita & uos. Nihil ergo mirum, si ille peccato demersus succumbat, hic resurgat. hic enim diuinæ gratiæ dexteram non neglexit, sed apprehensæ dextræ ductu & tractu, peccatorum sæcibus emerfit. Ille uero diuinæ gratiæ dextram sedulo oblatam ac nunquam subtractam apprehendere neglexit, & sic in peccatorum luto defixus remansit. Ambo in peccati foueam corruerunt, sed hic funem gratiæ dei demissum apprehendit, & mordicus tenuit, & extractus est: ille funem dei demissum apprehendere neglexit. Itaque miser in peccati fouea perit, non necessitate absoluta coactus, sed sua uoluntate, suoque malo.

Obiectio.

Exodi. 4.

Roma. 1.

Tropus scri-
pturæ in Ver-
bis iudicare
& tradere.

Permissio dei
iustissima.

Roma. 11.

Exodi. 9.

Exodi. 14.

Psalm. 11.

Psalm. 32.

Exodi. 9.

Nec habent impii quod cauerentur scriptum esse, Indurabo cor Pharaonis, &c. Item: Tradidit illos deus in reprobum sensum, &c. & si quæ sunt similes in scripturis figuræ. Certum est enim, eas hebraicâ phrasi significare permissionem, non uoluntatem efficacem seu cogen-tem, quemadmodum oramus, Ne nos inducas in tentationem, id est, ne finas nos induci. Indurauit deus cor Pharaonis, quod permiserit Pharaonem abuti sua uoluntate, idque secundum iustissimum iudicium suum, qui cor peccatoris reprobum (quod nec patientia, nec longanimitate dei, ad poenitentiam emollitur, nec compunctione scinditur, nec timore frangitur, nec emollitur amore, in obduratione sua perseverare permit- tit. Atque hæc permissio seu dei patientia magis acculat, quàm excusat impium. Vides enim quot miraculis deus Pharaonem ad poenitentiam inuita- rit, adeo ut fractus malis caperit respicere, dum nocauit Moysen & Aaron, dices ad eos: Peccaui etiam nunc, dominus iustus, & ego & populus meus impii. Verum ubi eum salutaris poenitentiae iterum poenitisset, ac populum dei dimittere noluisse, nec tot tantisque miraculis commotus ab eorum persecutione destitisset, sed uindictæ cupidine tacens, diuiso mari sese credere est ausus, deus summa sua misericordia deploratæ ma- litiae finem impositurus eum cum suo exercitu in mediis oppressit fluctibus, ut quando sanari non posset saltem citius interiret. Atque hic dilige- ter inrueda est dei incomprehensibilis sapientia ac benignitas, qui adeo malorum hominum impietatem non probat, ut non tantum impios il- lorum conatus penitus frustreretur, sed eisdem etiam ad bonum, & gloriam nominis sui (ut ita dicamus) abutatur, quod non solum scriptura. In hoc (inquiens) excitauit te, id est, permisi te tua uoluntate impia abuti, ut ostē- dam in te uirtutem meam, & ut annuntietur nomen meum in uniuersa terra. Quis enim ignorat, quæ fuerit gloria dei ex illo memorabili facinore, non tantum apud Iudæos sed & gentes illustrata: ut interim Christi gloriam

gloriam & triumphum hoc facinoræ significationem taceamus.

SVnt qui pleræq; inextricabilia & absurda colligunt de infallibili dei præscientia, ac non sine graui periculo infirmorum, curiose & temere sophisticantur ac disputant, quomodo rerum contingentia, & arbitrii libertas, cum certissima dei præscientia simul manere possint? Qui sane non leuiter peccant, quod homini, qui mortalis atq; adeo terra & cinis est, non liceat incomprehensibilem iudiciorum dei abyssum discutere. Qui enim fiet ut abstrusissima illa inuisibilis & incomprehensibilis dei secreta comprehendat qui animæ propriæ, qua uiuit, sentit, ac intelligit uim & naturam satis assequi non potest, quemadmodum Hieremias ait: Cor hominis esse prauum & inscrutabile. Iudicia ergo dei non discutenda sed adoranda, non disputanda, sed iustissima credenda sunt. alioqui scrutator maiestatis opprimitur a gloria.

PAucis tantum indicabimus præscientiam dei, rerum contingentia non obstat. Superius ostendimus deum peccati causam non esse, sed diabolium ac nostram uoluntatem. Ergo si deo nec approbante, nec cogente uoluntatem primorum parentum, peccatum factum est, sequitur necessario, peccatum non esse factum necessitate absoluta sed uoluntariè. Oportet enim in hac quaestione hoc memori semper mente tenere: deum sicut uniuersam naturam condidit, ita etiam inter cætera condidisse hanc naturalem uoluntatis uim, quæ est arbitrii libertas, quo deo no. naturæ non est aliud malus excogitabile. Quum ergo uoluntas nostra ante peccatum uere libera fuerit, sequitur q; hæc libertas sit causa contingentia humanarum actionum. licet ergo deus præciperit hominem calurum, non tamen per hæc præscientiam, homini naturale illud donum (quod creando impertit) ademit, aut ut sic ageret. coegit seu impalit. Deus enim ira præuidet ac determinat contingentia, ut non tollat modum agendi naturæ inditum, sed determinat actiones sicut fiunt. Præuidit deus Iudæ malam uoluntatem, permisit ut proderet Christum, non coactus, sed uoluntariè, & decreuit quomodo Iudam sic uoluntariè peccantem perderet. Non ergo Iudas peccauit necessario. Quod si obicias, Oportebat impleri scripturam, quam prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, &c. Respondeo, distinctione opus esse. Duplex enim est necessitas, Absoluta, quam uocamus necessitatem consequentia. Veluti necesse est deum esse, deum unum esse, hominem esse animal rationale, mortale. nam hæc aliter se habere nequaquam possunt. Alia est necessitas consequentia, qua necessario euenire dicimus, non quæ sui natura necessaria sunt, sed necessario sequuntur, propter præcedentes causas, Vt, Oportebat Christum pati, non necessitate absoluta, sed quia lapsus erat homo, nec aliter restitui poterat, nisi Christus pateretur, quod ita ut fieret, deus decreuisset, & q; maxime congruum iudicasset. Proinde necessario consequebatur ut Christus pateretur. Oportet

Concilii Colon.

R iiii

Corin. 10.

De præscientia dei nõ est anxie disputandum.

Iohan. 1. Roma. 11.

Prouer. 15.

præcia dei nõ obstat, rerum contingentia.

Eccle. 1.

Dono libertatis nulli obstantis.

Præcia dei nõ ligat hominis uoluntatem

Psal. 4.

Act. 1.

Matth. 26.

Obiectio.

Act. 1.

Dilutio.

Duplex necessitas.

Luc. 24.

Act. 1.

tebat impleri scripturam de Iuda. Nam quum deus præuidisset malam Iudæ uoluntatem hoc impium facinus patraturam, idcirco hoc ipsum per prophetam futurum prædixit.

Actoꝝ. 40.

Ex conserva
tione hominis
post peccatū
summa dei
benignitas
ostenditur.

Ecc. 15.

Ad pp̄m ser
mo moderā
dus de p̄sciē
tia dei.

Nihil magis
hæcificat pla
rū alios q̄ dei
præscientia.

1. Timo. 2.
Iohan. 3.

si nō es p̄de
stinatus, fac
na prædesti
neris.

Roma. 8.

ps̄ctōr nullū
habet cōtra
deum excu
sationem.

Vide autem summam dei benignitatem erga hominem. Nam quū homo uoluntarie peccasset, mortiq; se obnoxium reddidisset, tamen deus talem naturam sic (non dei, sed sua culpa & uicio) corruptam non perdidit, sed conseruauit, statimq; decreuit, quo remedio corruptionem hanc tolleret, & quam condidit naturam, in melius restauraret, ut non habeant impii quod dicant, Cur deus non perdidit Adam & condidit hominem nouum innocentem, ex quo omnes nascerentur, hoc enim summæ dei misericordiz & benignitati minime congruebat, sed magis quod creauerat, reseruare ac restaurare. Habes ergo unde gratias agas, non quod incuses.

DE cæteris quæ in hac plane inexplicabili materia magis subtiliter q̄ pie disputantur, ad populum concionari non cōuenit. perturbant enim imbecillum animos ac conscientias. Quamquam hoc nosse oportet, q̄ ut nihil est, quod impiorum mentes magis terreat, q̄ dei præscientia, ita rursus nihil esse, quod piorum animos tam consoletur ac lætificet. Non enim oportet sic cogitare, Si deus me præsciuit beatus efficit, sin seculis, condemnor, indormisciturus interit in utraque aurem & expectaturus quid de me faciet deus. Sed potius, sic cogitare debemus, Deus uult omnes homines saluos fieri, Insuper uult, ut omnes qui credunt in Christum, non pereant, sed habeant uitam æternam. Ergo optime deus, tibi gratias ago, qui dederis mihi in corde meo certissimū iudiciū q̄ sim ex numero eorum quos præsciuisi, nimirū fidem in unigenitum filium tuum. Quod si nondum uiuidam hanc fidem in cordibus nostris sentiamus, restat ut auscultemus uocanti & dicenti: Crede tantum & saluus eris, & quibus erat præscientia dei ante hanc uiuificam fidem terribilis, ea accedente fiet omni melle suauior. Propterea Apostolus, quum præscientiæ dei meminit, mirum q̄ extulit. Scimus, inquit, quoniam diligentibus deum, omnia cooperatur in bonum, his qui secundum propositum uocati sunt sancti. Nam quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, hos & uocauit, & quos uocauit, hos & iustificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos?

VT uero tādē his explicatis unde digressi sumus, reuertamur, Nō habet peccator quod dicat, pœnitere, conteri, de peccato dolere, de uita in melius commutanda statuere, ueniam sperare nō possum. Nā ut (diximus) deus nulli gratiam subtrahit, sed & nō petentes ac ne cogitantes quidē gratia sua anteuertit, petentes uero prouehit, sanat, adiuuat, ac confirmat. Imputet ergo æger, cui medicus præstō est, sibi ipsi, nō

medico, si eius oblata medela recusans, morbo praegravatus extinguat.

Augu. lib. 10
confess. ca. 2.

CAeterum ut hunc articulum, qui de contritione est, aliquando absolua-
mus; Multa sunt (ut ex praedictis manifestum evadit) quae ad veram
contritionem requirunt. Primo, necesse est ut homo concipiat odium pecca-
torum, non huius vel illius, sed omnium quae deum offendunt. Falsam enim poenitentiam esse constat, quam pluribus contemptis, de uno solo poenitentia
agitur, vel quam sic agitur de uno, ut non discedatur ab alio. Quid enim
prodest si peccata luxuriae quis desinat, & tamen adhuc avaritiae aestibus
anhelet? In quam sententiam dixit Apostolus: Si quis totam legem servaue-
rit, offendat autem in uno, factus est omnium reus. Hoc odium, quum pec-
cati foeditas, tum divini iudicii feruens contemplatio subministrant.

Ad vera con-
tritionem mul-
ta requiruntur.

Innocent. 1. de
Poeni. dist. 5.

Greg. de poe-
nit. dist. 1. c.
poenitentia.
Iacobi. 2.
Chrysolom. in
Matth. ca. 12.

Secundo, contritionem amantissimam ac gemebundam esse oportet,
qualis fuit poenitentia David, dicentis: Poculum meum cum fletu misce-
bam. Item: Non est sanitas in carne mea, non est pax ossibus meis a facie
peccatorum meorum. Et deinde: Miser factus sum, & curvatus sum usque
in finem, tota die contristatus ingrediebar. Et statim post: Rugiebam a
gemitu cordis mei, & gemitus meus a te non est absconditus. Et apud
prophetam (quem supra citavimus) ait dominus: Convertimini ad me in toto
corde vestro, in ieiunio, fletu, ac plactu, ac scindite corda vestra, & non
vestimenta vestra. Huc item respicit quod Christus ait: Beati qui lugent,
quoniam ipsi consolabuntur. Vae autem vobis qui ridetis nunc, quia lu-
gebitis & flebitis. De hac tristitia dixit Apostolus. ii. Corin. vii. Gaudeo
quia contristati estis ad poenitentiam. Contristati enim estis secundum
deum. Quae enim secundum deum tristitia est, salutem stabilem opera-
tur. Hos ergo dolores non fictos aut simulatos, sed veros esse & in con-
scientia sentiri necesse est, alioqui non perficietur contritio, quod & ipsius
vocabuli ratio satis ostendit, nec dominus aliter accedet, nisi nobis inter-
no dolore & terrore vere affectis, territis, pauidis ac contritis. Nam & pro-
pheta ait: Vbi habitabit dominus: in spiritu contrito & humiliato. Et
Plates: Sacrificium deo spiritus contritus, cor contritum & humi-
liatum deus non despiciet. Fiunt autem hi terrores (ut supra diximus) in no-
bis dei beneficio, qui ad hoc utitur ministerio & legis naturalis (nam ira
dei in omnem animam hominis operantis malum) & legis scriptae, quia per
legem cognitio peccati. Et quia haec lex non tantum arguit externa de-
licta factorum ac dictorum, sed etiam interiorem concupiscentiae impu-
ritatem, idcirco utraq; agnoscere debemus. Paulus etiam concupiscen-
tiae actum, etsi lex mentis repugnet, peccatiq; stimulis haud assentiat,ur,
grauiter deplorat. Video (inquit) aliam legem in membris meis repu-
gnantem legi mentis meae, & captivantem me in lege peccati. Infelix ego
homo, quis me liberabit de corpore mortis huius: gratia dei, &c.

psalm. 57.

ibidem.

Iohel. 2.

Matth. 5.

Luc. 5.

2. Corin. 7.

psalm. 50.

Roma. 1.

Roma. 3.

Exod. 10.

Roma. 7.

Chry. in epi-
sto. ad Heb.

Tertio, non oportet leuiter transmittere peccata praeterita, sed eadem
agnoscere, & memoriam eorum perseveranter retinere, quemadmodum

Non sufficit
sola lingua
pronuntiare eos
peccatores.

Psalmes ait: Quonia iniquitatem meam ego cognosco & peccatū meum
contra me est semper. Vix est enim res ulla quæ tam sequern reddat ho-
minem ad perpetranda nequitia, contraq; tam facile ad remittendū ma-
lum aduersus proximum, q̄ peccatorū continuata memoria. Quāobre
non sufficit sola lingua pronuntiare peccasse nos, sed id & intima con-
scientia pronuntiare, & nobis persuasum esse oportet, ut nō tācum pecca-
tores nos esse dicamus, sed etiam ipsa peccata specialiter singula cōpute-
mus. Quarto ad contritionē pertinet uotū uitæ in melius cōmutāda,
quemadmodum propheta monet: **Quiescite peruerse agere, discite bene
facere.** Et diuinus ille **Psalmes:** Declina a malo & fac bonum, inquire pa-
cem & persequere eā. Debet ergo affectum illum in se recipere, quē gere-
bat ille qui dixit: **Iniquitatē odio habui & abominatus sum,** & quæ in
sexto psalmo & in aliis q̄ plurimis scripta sunt, Sed & illa quæ **Apostolus**
dixit ad illos: qui secundū deum contristati fuerunt. **Quantam (inquit)**
hoc contristari secundū deum operatur in uobis sollicitudinē? sed indi-
gnationem, sed amulationem, sed uindictā. Interea auferendæ sunt oēs
occasionēs, quæ causam præbere possunt relabendi in peccatum, & stū-
dium opera contraria peccatis præteritis faciendū capiendū. Nam quī
uerbo se poenitere dicit, & peccandi occasionem non dēmitat, sed se rur-
sus peccato implicandū offert, is est ueluti canis ad uomitum suū reuertens.
Et in primis necesse est, ut habeamus uoluntatem efficacē restituendi
alienū. Restitutio enim ciuilib (qua satisfacimus his quorū res occupa-
tas tenemus) ad contritionē pertinet. Non enim licet nobis ex alieno
uel edere uel contingere: **Quinimmo non solū retentio, sed & concupi-**
scientia alieni lege uetita est. **Quamobrem si res aliena, propter quā pec-**
catum est, reddi possit, & non redditur, poenitētia non agitur, sed simu-
latur, si autē ueraciter agitur, nō dimittitur peccatū, nisi restituatur ab-
latum. Deinde omnino necessariū est, ut acceptā offensam seu iniuriā
proximo ex animo remittamus, Nam ut **Christus inquit:** Si non dimise-
ritis hominibus, nec pater uester celestis dimittet uobis peccata uestra.
Et iterum: **Quum statis ad orandum, dimittite si quid habetis in cor-**
dibus uestris. **Quamdiu enim discordiam habes cum proximo, nullum**
boni operis fructum facere poteris. **Scriptum est enim, Si offers manum**
tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia habet frater tuus aliquid
aduersus te, uade prius, reconciliari fratri tuo, & tūc uenies & offeres mu-
nus tuum. **Vt autem hunc affectum ignoscendū capias, diligenter tibi**
rememoranda est parabola euangelica, quam legimus Matth. xviii. de
duobus seruis dēbitoribus, quæ infra latius explicata reperies.

Quinto, postquā de omnibus peccatis tuis grauiter & ex animo in-
dolueris, dieq; tuos in amaritudine animæ tuæ recogitaueris ac firmi-
ter in corde tuo statueris desinere a malo & facere bonum, tum fides ac
cedere debet contritioni, quā fiducia misericordiæ dei rursus erigaris &

Psalm. 1.1.
Psalm. 33.
Basit. in reg-
mona. ca. 21.
Psalm. 118.
Psalm. 6.
2. Corin. 7.

Chrysol. ad
Theod. lap.
li. 1. circa fil.

2. Petri. 2.
Satisfactio
multam ne-
cessariam.
Exodi. 30.
Tobia. 2.

August.

Matth. 6.

Marc. 11.

Matth. 17.

Matth. 18.

Isaia. 38.

consolationem accipias, confitens tibi sic affecto peccata tua propter Christum remissurum. Nam haec fides (ut & supra diximus) contritionem perficit atque discrimen facit inter contritionem pii & impii, Petri & Iudae. Ideo enim non profuit Iudae poenitentia, quia hac fide caruit, Ideo Petro profuit contritio, quia hac fide accessit, qua misericordiam apprehendit. Haec est illa fides qua iustificati, pacem habemus erga deum, quemadmodum supra copiosius tractatum est, & infra latius exponemus. Iam ad reliquas poenitentiae partes. Confessionem & Satisfactionem, properamus.

Matth. 17.
Matth. 29.
Roma. 5.

DE CONFessione:

Primum confessionis in scripturis uarie accipitur. Nam saepe est laudare seu gratias agere, ut psalm. lxi. Confiteantur tibi populi deus. Et quod Christus ait Matth. xi. Confiteor tibi pater coeli & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Haec igitur confessio nihil aliud est quam agnitio cum laude seu laus & sanctificatio nominis dei, qua solius dei gloriatio praedicantur, nobis nihil tribuentes, de qua dictum est: Confessio est pulchritudo in conspectu eius, qua totam fiduciam in deum reuerentes, quae dei sunt & uerbis & factis profitemur, non tantum in prosperis, sed & in aduersitatum totius mundi conspectu constituti. i. Ioh. 11. Quisquis confessus fuerit quod Iesus Christus est filius dei, &c. Item: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego ipsum coram patre meo qui in caelis est. Ad hanc confessionem, ubi res postulat, non sufficit solus animus siue uoluntas, hoc est interior quaedam confessio, uetumetiam oris confessio flagitatur, quae libera & inuicta esse debet. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, Roma. 10. Hinc dicti sunt confessores, qui a confessione Christi nominis nullis tormentis potuerunt dimoueri. Qui dum uiuerent, martyres dici uolebant, sed optabant, ut saltem in eis permaneret tota confessio, de qua dixit Apostolus: Certa bonum certamen fidei, apprehendens uitam aeternam, in qua uocatus es & confessus confessionem bonam coram multis testibus. His opponuntur lapsi (ac etiam hi qui uerbis quidem deum confitentur, factis autem negant.

Vocabulum confessionis uarie accipitur Hilarius in Psalm. 66. Psalm. 57. Matth. 11. Psalm. 91.

1. Iohan. 4.

Roma. 10. Confessores unde dicti Vide Euseb. in eccle. hist. lib. 5. cap. 31. 1. Timo. 6. Lapsi. q. sine.

z
Alia uocabulum acceptio. Triplex peccatorum confessio.

Secundo. confiteri, est simpliciter agnoscere quod uel intus in animo latet, uel alicui obiicitur, aut cuius inculatur, secundum quam significationem scriptura uerbo confessionis pro agnitione non cuiuslibet rei, sed magis peccatorum frequentissime utitur. Est autem triplex peccatorum confessio. Vna interior, qua soli deo nostra peccata confitemur. hoc

est, qua coram deo peccata ex animo agnoscimus, nostra opera in aliam ingenti cordis dolore damnantur, ac dei misericordiam querentes, de qua dicitur psalmo tricesimo primo: Dixi, Confitebor aduersus me iniustitiam meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.

Psalm. 31.

Chry. in pa-
ren. ad The-
odo. laps. cir-
ca finem.

Item psalmo quinquagesimo: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco & peccatum meum contra me est semper. Hanc internam confessionem gentes & infideles nobiscum ex parte communem habuerunt, quod scilicet ad damnationem & professionem peccati attinet. Nam

Rom. 1.

Ouidius. 1.

Hilarus in
Psalm. 135.

quis tandem est hominum, quem (quum turpitudinem suam perperdit) sui non pudeat? qui se non accuset? nimirum id operante lege naturali omnium cordibus inscripta, quæ parit cogitationes, accusantes ac defendentes. Sed quum ad uerum scopum non respexerint, perit illis omnis huius mentalis confessionis fructus, cæsi Ouidius, confessi nunc quoddam patere dicat. Nam in primis nemo recte erratus suos coram deo confitebitur, nisi qui proponat in posterum a peccatis discedere.

Chry. in lo-
co citato.
simile.

Quid enim aliud est confessio erroris, quam professio desinendi ab errore? Proinde gentes quæ afflictabant conscientias suas absque uoto uitam in melius commutandæ, confessionem fructu suo frustrabantur.

Ethnici cre-
debant cul-
pam expiari
non posse.

Desinendum enim a peccato est, ob quod peccati capta confessio est, atque ideo extra ueniam erant gentiles, qui peccatum quidem agnouerunt, sed agnitum non confitebantur. Deinde agnouerunt quidem illi peccatum, sed præter spem ueniam & misericordiam. Quam obrem nulla inde ad eos redibat utilitas. Nam quid proderunt lachrymæ & confessio, si nulla adsit abolitionis fiducia? Et qui potest a peccatis abstinere deten-

Ouid. lib. 1.
de Ponto.

tus adhuc malo incredulitatis? Quemadmodum enim agricola ille, qui desperato fructuum prouetu segetes deuastantia non arcebit, ita & ille qui confessionem quidem seminat nihil lucris expectans, neququam dimouere studebit ea quæ resipiscentiâ corrumpunt. Ethnicis ergo hæc confessio nihil profuit, quod de ulla expiatione culpæ adeo nullam spem habuerunt, ut de se ne cogitarent quidem sed eis poena tantum fuit, omnium grauißima criminum admissorum recordatio, quemadmodum

idem ipse Ouidius testatur lib. 1. de Ponto.

Poenitet (inquit) o si quid miserorum creditur ulli,

Poenitet, & facta torqueor ipse meo.

Quumq; sit exilium, magis est mihi culpa dolori.

Estq; pati poenam quam eruisse minus,

Ut mihi dii faueant, quibus est manifestior ipse,

Poena potest demi, culpa perennis erit,

Mors facit & certe, ne sim (quum uenerit) exul.

Ne non peccarim mors quoq; non faciet.

Idem queritur Iuuenalis quum ait.

Exemplo quodcumq; malo committitur, ipsi
 Displacet auctori: prima est hæc ultio, quod se
 Iudice, nemo nocens absolvitur, improba quamvis
 Gratia fallacis prætoris uicerit urnam.

Et iterum.

Euasisse putas quos diri conscia facti,
 Mens habet attonitos, & surdo uerbere cædit,
 Occultum quatiens animo tortore flagellum?
 Poena autem tehemens ac multo feruor illis,
 Quas & Seditus grauis inuenit & Radamanthus,
 Nocte dieq; suum gestare in pectore testem.

Itaq; ea interior confessio quæ cum amarulenta agnitione peccatorum,
 ac ueris doloribus, uotum resipiscendi & spem indulgentiæ coniuncta
 habet, proprie piorum est (potissima utiq; contritionis pars, atq; adeo ue
 re cõtritionis formatrix & effigiatrice) a qua tam secernuntur illi qui neq;
 cum animæ compunctione & amaritudine, neq; cum peccatorum aboli
 tione & spe indulgentiæ suam malitiã agnoscunt quam qui nimia de
 speratione obstupescunt, & bene & male uiuere, iuxta ponentes, atq; adeo
 de suis malis gloriantes, qui nullo dolore aut metu iræ dei afficiuntur,
 sed securi suis uoluptatibus indulgent, sicut irrationabilia pecora natu
 ra genita incapturam & perniciem, uoluptatem existimantes dici deliti
 as. Sic tamẽ Petrus Apostolus homines illos impietate securos describit quo
 rum hodie plenus est orbis. Quanti enim sunt peccatores secure degen
 tes, quanti rapiunt & non uolunt intelligere, qm̄ iniqui agunt, quãti deua
 stant uiduas & diripiunt pupilloꝝ facultates, quãti circũueniunt aliena
 matrimonia, quãti tribulant orphanos, & agnoscere nolunt superuen
 tura sibi calamitate: Insuper fiducialiter quæ mala sunt agunt, & sic nec
 in gemunt nec lacrymam proferunt, neque consistunt, quos saluari
 est impossibile, q; nec agnoscant facinora sua, nec dei iudicium præ oculis
 habeant.

Mens sibi cõ
 scia maliom
 niã miserit
 ma.

Confessio in
 terior ppria
 christianorũ

chrysol. in
 loco citato.

2. Petri. 2.

chrysol. in
 psalm. 50.

Roma. 1.
 Galat. 5.

Ad monedũ
 ppli ad iuge
 cõfessionem
 interiorem.

chrysol. in
 psal. 50.

Esaie 43.

O Portebat autem & necessitatem & utilitatem huius mentalis con
 fessionis, insuper & confitendi rationem populo nõquam non in
 culcare, quod ueteres illi patres summo studio fecerunt. In primis diuus
 ille Chrysostomus, qui confessionem eiusmodi, modo præ ac sedulo fi
 at tanti fecit, ut quibusdam aniam subdubitandum præterea confes
 sio illa sacramentalis seu secreta, quæ sacerdoti sit, necessaria sit, præbui
 se uideatur. Certe tam est hæc confessio necessaria, ut deus nõ aliter nõs
 iustificet, q̄ confessos. Deus est qui gratis quidem iustificat. Ego (inquit
 apud Esaïam) sum, ego, sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me
 & peccatorum tuorum non recordabor. Sed quia talis est misericordia
 domini, qua nõs nos abuti deo, ut scilicet hanc consequuti, remissioes

fiamus, Idcirco querit & a nobis quiddam, non ut pretium iustificationis, sed ut adminiculum, quod tamen ipse quoque, nobis per consensum cooperantibus, largitur, nimirum fidem mentis confessionem. Siquidem apud eundem prophetam sequitur. Reduc me in memoriam & iudicemur simul, narra si quid habes (uel ut SEPTUAGINTA transtulerunt.) Dic tu iniquitates tuas, ut iustificeris. Huius confessionis fiducia fidelis ille rex Dauid reposcit, ut deus eum ab iniquitate sua lauet. Secundum (inquit) multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Vnde uero tantum beneficium præsumat, statim subiecit. Quoniam (inquit) iniquitatem meam cognosco. Requirit autem deus hanc confessionem peccatorum nostrorum, non quod ignoret ea, quæ non confessa, qui quum faciebas ea, præsto erat, quum admitteres nongerat, sed quod aliter homo sentire non possit, quid deus per misericordiam illi concesserit. Qui enim memor est cumuli peccatorum suorum, erit & memor magnitudinis misericordiae dei. Qui utro morborum suorum, ueluti lethargo occupatus, obliuiscitur, quo tandem pacto misericordiae medicinam fideliter requirit aut accipiet? quam obrem, Prouerbioz. xlii. legimus, iustus prior accusator est sui. Et cap. xlii. Qui abscondit scelera sua, non dirigitur: qui autem confessus fuerit & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Non demoretis (inquit Iesus Sirach) in errore iniquorum: ante mortem confitere, a mortuo, quasi nihil perit, confessio. Confiteberis uiuens, uiuens & sanus confiteberis, & gloriaberis in miserationibus illius. Atq; usq; adeo sanctis ac piis uiris tunc erat hæc interior ad deum confessio, ut etiam ea, quæ iam credebant remissa, in memoriam reducerent, hoc scientes quod etiam culpam de præsentibus non haberent recordationes, tamen præteritorum peccatorum, & luctum, animabus suis plurimum prodesse, uel ob id quod animæ uerecundiam incutere, eamq; ad amorem eius, qui tam multa & tam magna concessit, prouocare possent, considerantes, quia nisi misericordia eius subuenisset, tantum illud peccatorum pondus eos inferni supplicis mancipasset. Proinde Dauid rex, quamuis remissum iam sibi peccatum esset, nihil otiosius tamen ille in conscientia sua tanquam in imagine adulterium & homicidium depicta habebat. Et per singulos dies præteritam illam putredinem intues, dicebat: Iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Hinc illud Ezechiae. Recogitabo tibi domine omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Ad eundem modum Paulus Apostolus, etiam illa commemorat, quæ per ignorantiam commissa, gratia baptismi & confessio fidei aboleuerat. Christus Iesus (inquit) uenit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Et iterum. Et fidem me existimauit, ponens in ministerium, qui prius sui blasphemus & persecutor, contumeliosus supra modum persequens ecclesiam dei, & expugnans eam, & qui non sum dignus uocari Apostolus.

Ibidem.

Psalm. 50

Cur deus, q
nihil igno
rat confessio
nem nostram
requirat.

Prouen. 18.
Prouer. 28.

Eccle. 4.

Chrysostomus
Psalm. 50 item
de compunct.
cord. lib. 2.

Psalm. 34

Psalm. 50.

Esaie. 39.

1. Tim. 1.

stolus. Paulus ergo etiam illorum meminit, quorum erat veniam confite-
 gautas. Nos uero nec ista recordamur, quae post baptismum commissi-
 mus, caeterum etsi aliquando ad recordationem uenerimus, statim effu-
 git cogitatio, & transimus ad alia, & nec integra quidem hora patimur
 animam nostram afflictione morosis huius astringi. Haec igitur caus-
 sa est quod malis addimus mala. Quid enim prohibet ubi nihil metuitur,
 ubi nihil uerecundiae, nihil pudoris admittitur, ut non in omnes perdi-
 tionis foueas demergamur? Quas ne incidamus, dñs apud Ezechielē sa-
 laberrima admonitione nos praemunit. Recordamini (inquit) iuarū ue-
 strarum & omnium scelerum uestrorum, quibus polluti eratis, & displice-
 bit nobis in conspectu uestro in cunctis malis quas fecistis, & scietis,
 quia ego dominus, quia benefecero uobis propter nomen meum, non
 secundum uias uestras malas, neque secundum scelera uestra pessima.

DEbet itaque haec confessio, quae mentalis est, sine intermissione fieri.
 Nam haud multū differre ab illa tertia poenitentia in ecclesia actio-
 ne, quae quotidiana est, de qua supra diximus, nisi quod latius se porrigit,
 nempe ad quaelibet, non tantum leuia & quotidiana peccata. Porro si
 oratio nostra ad deum per peccata esse debet, orationis autē, praesertim illi-
 us, quam nos docuit Christus, uis tota in eo consistit, ut dei bonitati oīa,
 nobis nihil tribuamus. Dei nomen sanctificamus, nos uero nostraque ope-
 ra coram deo accusamus ac damnemus ad misericordiam eius perpetuo
 respicientes. Consequens est ut & haec confessio nunquam intermittenda sit,
 quod haec confessio omnino sit, aut oratio illa quam a nobis requirit deus,
 aut saltem orationis eius ipsissima medulla. Quid enim aliud est confite-
 ri deo quod displicere nobis, illius uero omni potentiam sapientiam & boni-
 tatem semper & ubique praedicare. Pulchra paranesi usus est Augustinus
 in psal. lvi. Confiteantur (inquit) tibi populi deus, inuenerunt uiam tuā. Co-
 nfitentur, ipsa cautatio confessio est, confessio peccatorum tuorum ē uir-
 tutis dei, tuam iniquitatem confiteri, gratiam dei confiteri, te accusa, il-
 lum gloria, te reprehende, illum lauda, ut & ipse ueniens, inueniat te pu-
 nitorem tuum, ut exhibeat se tibi saluatorem tuum.

HAec est autem deo confitendi ratio ac modus. Peccata nostra Chri-
 stus debita appellat. Nos dei uillicos, cum quibus deus sit positus
 rationem. Ergo codex rationum nobis conscribendus est. Codicem ha-
 bemus conscientiam nostram: in hac peccata nostra & maiora & mino-
 ra, tanquam in libro scribere oportet, deinde confiteri, non tantum, quia mul-
 ta in nobis delicta sunt, uerum & peccata sigillatim, idque frequentius re-
 censere, atque ante oculos ponere, & haec tanquam nuper admissa luge-
 re. Ita enim & animae arrogantiam frangemus: frequentius eam de ma-
 lis suis & uitis commonetes & cautela nobis (ne ultra in eadem delicta
 incidamus) acrior nascetur, ut interim taceamus hac confessione fidem
 quam maxime acui & exerceri, sine qua non accipimus remissionem pec-

nostra locer-
 dia.

Ezech. 30.

Confessio me
 tali debet si-
 ne intermis-
 sione fieri.
 supra folio
 116.

orabilis uis
 in mentali co-
 fessione sita.

confiteri deo
 quid.
 Augu. lib. 30
 confess. cap. 2.

August. in
 psalm. 66.

Ratio con-
 fendi deo
 Matth. 6.
 Chrysost. in
 psalm. 50.

Peccata

agnitum seu
cōfessum nō
dimittetur.

catorum. Non habes autem quotidia ista confessione excu-
sus. Nam si omnino per diē non habuisti tempus excutiendi rationes
tuas, saltem quando accubueris super stratum, & neminem habueris in-
festum, antequam ueniat tibi somnus. profert in mediū codicem, consci-
entiam tuam, & reminiscere peccata tua, si quid in uerbo seu in facto, uel
in cogitatione peccasti. Dicit in corde tuo & in anima tua. Expendi-
mus diē o anima, quid boni fecimus, aut quid mali operati sumus.
Tum si boni cuiuspiam facti tibi conscius fueris, totū id dei benignitati
tribue, illi gratias age: at peccatorum reminiscens, funde saltem cordis
lachrymas, recēde peccata sigillatim, facito tibi metipsi rationem, deum
tuum roga, ora, misericordiam, & inuenies requiem: sic enim poteris in
lectulo tuo positus peccata delere. hoc ubi feceris, tum demum permitte
animam tuam soporari. Itā scimur, (inquit propheta) & nolite peccare,
quæ dicitis in cordibus uestris in cubilibus uestris cōpungimini. Et tibi
Lauabo per singulas noctes lectum meum, & lachrymis meis stratum
meum rigabo. Cur quæso graue aut molestum uidebitur positum in le-
cto quotidiana deslere peccata, unde tanta promanat utilitas?

Psalm. 4.

Psalm. 5.

cōfessio ge-
neralis apud
Iudzos. 1011

Leuit. 1. 9

Neem. 2. 4.

Neem. 2. 9.

cōfessio ge-
neralis in ec-
clesia. 1012

ni. 1013

ni. 1014

cōfessio fra-
terna quæ

Matth. 5. 23

VT autem populus dei ad hanc mentalem confessionem modis om-
nibus iuuaretur, lege ueteri cauit deus ut pontifex quum offerret
sacrificium pro delicto, generalem totius populi peccatorum confessionem
ad deum faceret. Postquam (inquit) emundauerit sanctuarium & alta-
re, tunc offerat hircum uiuentem, postea utraq; manu super caput eius,
consecratur omnes iniquitates filiorū Israel & uniuersa delicta & pecca-
ta eorū. Sic cōfessus est populi delicta Neemias in Zuis, Neem. iii. 17.
dem populus præsentē sacerdote, Neem. ix. Nec alia ratione sancti pa-
tres generalem hanc confessionem tam frequentem in ecclesia esse & per-
sacerdotes totius populi nomine, ipsum etiam populum sacerdotem uer-
bis comitantem pronuntiare uoluerunt. Hinc sacerdos Missæ sacra my-
steria a cōfessione (quam uicissim cum a statibus recenset), orditur, hinc
finita concione, generalem hanc, & publicam confessionem ad populum
pronuntiat ac monet ut se pronuntiatē populus eisdem uerbis, prosequa-
tur hinc in horariis precibus, & mane, nempe in Primis, & uespere nami-
rum in Completorio hæc confessio replicatur, idq; ne rei tam necessariae
u aquam obliuiscamur, aut fructibus tam eximis, qui hinc nobis proue-
niunt, careamus. Atque hæc de mentali confessione dixisse suffecerit.

Secunda confessio fraterna dicitur, de qua legimus Matth. v. Si ergo
offeres munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tu-
us habet aliquid aduersus te, relinque ibi munus tuum, & uade prius, re-
conciliare fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuum. Ne autem
frater tuus sic a te offensus te noxam tuam agnoscerem, ac ueniam ab
eo petentem auerſari, aut confessionem tuam aspernari impune possit.

ni. 1015

Dominus præceptum dedit, quod & supra retulimus, Marci. xii. in hæc uerba Dimitte si quid habetis aduersus aliquem, ut & pater uester, qui in caelis est, dimittat uobis peccata uestra. Quid si uos non dimiseritis nec pater uester qui in caelis est, dimittet uobis peccata uestra. Et rursus Matth. xviii. Petro interroganti, Domine quoties peccabit in me frater meus & dimittam ei usque septies? Respondit, Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies; Idque subsequente illic parabola magis inculcat, qua declarat eum uana spe deum precari, qui fratri errata non dignatur condonare. Nam ut Ambrosius scite ait, Si dimiseris, bene conuenis ut dimittat tibi, si non dimittis, quomodo eum conuenis ut dimittat tibi? Et ut diuus Hieronymus ait: Non recte delicti sui ueniam postulat, qui non prius quod in eum delinquitur relaxat. Hæc autem confessio significata est in euangelio per pedum lotionem, hac siquidem post coenam peracta, Christus rationem operis sui discipulis suis exposuit, dicens: Si ego laui uestris pedes dominus & magister, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi uobis, ut quem admodum ego feci uobis, ita & uos faciatis: quo significat ubi proximum laeserimus, id nos coram eo agnoscere, ueniam petere, & uicissim ubi offensi fuerimus remittere in uicis erratis condolere, & pro nobis in uicem orare oportere. Et quantum hæc confessio proprie sacramentalis non sit de qua statim dicemus, eandem tamen ut remissionem peccatorum consequamur necessariam esse, atque adeo sacramenti appellatione large accepto uocabulo contineri constat, uel Beda & Bernardo testibus. Beda certe non dubitauit, eum epistolæ diui Iacobi locum (nempe. Confitemini alterutrum peccata uestra, & orate pro inuicē, ut saluemini) non tantum de sacramentali, quæ sacerdoti fit, sed etiam de hac fraterna confessione intelligere, quæ cum ea discretionē, ut quotidiana leuiorū peccata alterutrum eorum qualibus confiteamur, eorumque credamus quotidiana oratione saluari. Porro grauioris lepræ immunditiam iuxta legem sacerdoti pandamus, atque ad illius arbitrium, qualiter & quanto tempore iusserit, purificari curentis. Alibi Beda lotionem pedum ex hoc diui Iacobi loco interpretatur. Nouerimus (inquit) nos in huius domini et operis (nimirum lotionis pedum) altitudine admonitos, ut confessi in uicem delicta nostra oremus pro nobis, sicut Christus interpellat pro nobis. Audiamus (inquit Beda) Apostolum Iacobum hoc ipsum euidentissime præcipientem atque dicentem: Confitemini, inuicem delicta uestra, & orate pro uobis inuicem, quia ad hoc dominus nobis dedit exemplum, Si enim ille (ut subicit) qui ullum peccatum nec habuit nec habebit, orat pro peccatis nostris, quanto magis nos inuicem pro nostris orare debemus. Et si dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittam⁹, quanto magis dimittere debemus inuicē nobis, qui sine peccato hic uiuere non ualemus. Nam quod (inquit idē ille, in hac altitudine sacramēti do-

Narci. 1.

Matth. 2.

Iohan. 13.

Confessio fraterna necessaria.

Beda in uerba apostoli Iacobi.

Bern. in ser. de cena dñi & lot. pedū Iacobi. 5.

Beda in Pauli ad Colos.

Vide Aug. in Ioh. uact. 59.

Iacobi. 5.

I. Petri. 10.

I. Iohan. 1.

Iohan. 13.

coloss. 3.

Theoph. in
Matth. c. 18.

Confessio q̄
fraternā cor-
reptionē eli-
citur.

Matth. 18.

Remissio pu-
blica longe
alia quē pri-
uata.

Luc. 7.
actonia. 12.

Sacerdotes
Christi legatio-
ne funguntur
Remissio
priuata.

Condonatio
iniuriæ signū

minus significare uideretur, quum dicit: Exemplum enim dedi uobis, ut quemadmodum ego feci uobis, ita & uos faciatis, nisi quod apertissime dicit Apostolus, Donantes inuicem si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit uobis, ita & uos inuicem. Itaque uobis delicta donemus, & pro nostris delictis inuicem oremus, atque ita quodammodo inuicem pedes nostros lauemus. Nostrum est, donante ipso, ministerium charitatis & humilitatis exhibere, illius est exaudire ac nos ab omni peccatorum contaminatione mundare per Christū & in Christo, ut quod etiam aliis dimittimus, hoc est in terra soluimus, soluat in coelo. Hæc ille. Videtur autem Beda his uerbis testari, non tantum publice in sacramento poenitentiae, sed etiam priuatim in hac confessione fraterna peccata per homines remitti, & Euangelii beneficium nobis applicari, quamuis alia atque alia ratione. Nec ab hac sententia alienus est Theophylactus in eum locum Matth. xviij. Amen dico uobis, quæcunque alligaueritis super terram, &c. Si tu (inquit) offensus habes cum qui te iniuria affecti sicut publicanum & gentilem, erit ille & in coelo talis, si autem solueris eum, hoc est, confitenti & deprecanti ignoueris, erit ei & in coelo condonatum. Non solum enim (ut subdit) quæ soluunt sacerdotes, sunt soluta, sed quæcunque & nos iniuria affecti uel ligamus uel soluimus, & ipsa erunt ligata, uel soluta. Præterea sub hac specie fraternæ confessionis continetur etiam ea confessio, quæ per fraternam correptionem a delinquente (qui suapte sponte culpam agnoscere & ueniam a fratre petere negligit) elicitur, per quam fratris animam lucratur, ut Christus ait Matth. xviii. Habet enim & hæc suam priuatam remissionem, de qua dictum est: Quoties in me peccabit frater meus, & remittis ei, &c. quæ postea latius differendum erit. Retinendum tamen est quod paulo ante diximus, nempe sacerdotes longe alia ratione soluere uel remittere peccata confitentibus, q̄ fratres seu priuati inuicem remittunt. Nam illi publica autoritate & uice Christi (cuius personam in ecclesia repræsentant) uirtute clauium ab eo acceptarū, ab omnibus passim peccatis poenitentes absoluunt, uere contrito & confessio nihil minus præstantes, q̄ si Christus præsens absolveret, ac diceret. Remittitur tibi peccata tua. Quamobrem diuus Paulus. ii. Corinth. y. dixit: Omnia ex deo, qui nos reconciliauit sibi per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis. Quoniam quidem deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non imputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis uerbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam deo exhortante per nos: Sed relaxatio illa seu remissio fraterna non fit (ut ita dicamus) autoritatiue, nec frater eatenus fungitur uice Christi absoluitis, sed tantum remittit priuatim quod in se peccatum est. Vnde magis priuatæ iniuriæ condonatio q̄ peccati remissio est, quam tamen deus tam habet gratiam, ut remittenti offensam fratri, idque ex animo, uicissim

sim remissionem peccatorum polliceatur, sic ut is qui hunc affectum cōdonationis a se fratri factæ vere in cōscientia sua sentit, sibi hoc ipso ueluti certo, sed inuisibili signo persuadere possit, se uicissim a deo remissionem peccatorum suorum (quorum tamen eū uere pœnitet) assequutum esse. Nam Christi uerbum est, Dimittite & dimittimini, Item, Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater uester cœlestis peccata uestra. Nihiloscilicet quia homo non facile statuit, num pœnitus & ex animo totam iniuriam remiserit (quod cōcepti odiū malum altas habeat radices) ad eundem ipsi præterea est sacerdos, a quo tāquam ab ipso Christo uerbum absolutionis & certissimæ consolationis accipiat. Breuiter, ministerium quod exhibet sacerdos, est ministerium Christi, Quod exhibet frater, est ministerium charitatis & humilitatis, cuius typum uidere est Matth. ix. Quamuis ergo hæc fraterna confessio tantū momenti sit, non est tamen de numero illorum sacramentorum, quorum ecclesia septem tantum numerauit. Nam illa talia esse oportet, ut signa sint uisibilia inuisibilis gratiæ dei, quam deus per ea quum in ecclesia publice administrantur, in non indigne recipientibus certo operatur, eiusdem gratiæ similitudinem extrinsecus gerentia, quæ omnia in hac confessione fraterna & priuata proprie reperire non est. Vnde cum clauium potestate confundi non debet, sed magis ad pœnitentiæ sacramentum præparatoria & præambula est.

Tertia itaque confessio ea est, quæ fit ecclesiæ præpositis, hoc est, episcopis & sacerdotibus, quibus a Christo facta est remittendorum & retinendorum peccatorū potestas. Hæc in usu ueteris ecclesiæ multiplex fuit, Vna publica. altera secreta. Rursum publica duplex. Quædam coacta, quædam uoluntaria. Secreta quoque secundum diuersos ritus & ecclesiarum & tēporum in alias species scindi ac discerni possent.

Quæ omnia ut dilucidiora fiant in primis nosse oportet, ueterem ecclesiam admodum seueram fuisse in criminibus publicis uindicandis, tum ne ecclesia ob quosdam manifestarios delinquētes male audiret inter gentes, quemadmodum Romani. ii. scribitur: Nomen dei per uos blasphematur inter gentes, tum ne contagio totum gregem inficeret, neue res pessimi exempli infirmioribus offendiculo foret, quod Christus ut diligentissime cauere tur iussit, denique ut alii admoniti cauerent, ne laborarent, utq; animus ipsorum qui ad ecclesiā redibant, exploraretur, an scilicet serio respicerent. Olim ergo his qui in criminibus publicis essent deprehensi, publice erat confitendum, hoc est, crimē erat apud pastorem & ecclesiam agnoscendum, & pœnitentia ab episcopis seu pastoribus publicæ pœnitentiæ concessio. Hæc confessio quum fiebat uoluntarie, nimirum criminosis scriptos apud ecclesiæ præfides sponte prodentibus, deferentibus ac publicantibus, longe gratiores erat & uenia dignior q̄ coacta. Ad eum modum uoluntarie cōfessa est mulier in

Concilii Colon.

S

est remissio
nis pœnit.

Matth. 6.
Marci. 11.

nō solum remissio fraterna, sed & ab solutio sacra dotalis quærenda.

Matth. 9.
cōfessio fraterna nō est de numero septem sacramentorum.

Tertia confessio spēs est sit p̄bica.

Eius diuisio.

1
Roma. 2.

2
1. Corin. 5.
Matth. 5. 3

4
Timoth. 5.

5
2. Cor. 2. 7.

uoluntaria
cōfessio publica gratiores.

Luc. 11.
Gregorius
in homil.

Olim patres
ad publicam
cōfessionem
incitabant

1. Corinth. 5.

Tradere in
interitū car-
nis.

Orig. in Nu-
me. hom. 15.
2. Corin. 7.

1. Cor. 2. 7.

Matth. 18.

Leuit. 5.

Orig. in eccl.
locū hom. 3.

1. Timoth. 5.

Euāgelici p̄-
cepti p̄fectio
& ordo cor-
rigendi.

la euāgelica, publica in ciuitate peccatrix, quæ super conuiuantes in-
gressa est, non iussa, uenit, inter epulas lachrymas obtulit, ac Christi pe-
dibus aduoluta, pedes eius lachrymis lotos, capillis terfit, imitabile pœ-
nitentibus exemplum præbens, ut sua sponte ad dei misericordiam, per
pœnitentiæ semitam accedant. Ad hanc uoluntariam publicorum cri-
minum confessionem sancti patres populum non indiligenter hortaban-
tur ac incitabant. Verum quum is sit humanæ uanitatis præposterus
pudor, ut quæ publice patrare crimina non pudeat, publice tamē agnos-
cere & confiteri pudeat, uisum est ecclesiæ ueteri publice peccantes, &
tamen crimen suum cōfiteri nolentes ad publicam exomologesim com-
pellere, idq; non uno remedio. Nam si crimen tam fuisse uulgatum, q̄
totam ecclesiam seu ciuitatem commouisset, episcopus seu pastor eccle-
siæ peccantem coram omnibus arguebat, quemadmodum Paulus Ti-
motheo præcipit dicens: Peccantes coram omnibus argue, ut & cæteri
timorem habeant. Corruptum uero & confiteri seu agnoscere crimen
refulantem excommunicabat, nec recipiebat reum, nisi primum confes-
sum. Cuius pulcherrimū exemplum habes. i. Corinth. v. Ibi uides quan-
ta cum seueritate Apostolus Corinthios increpet, q̄ publicum ince-
stum illius Corinthii fratris, necdum agnoscētis crimen, dissimulasset
& eundem e medio non remouissent. Quem etiam quia de respiscen-
tia nondum cogitabat, excommunicat ac satanae tradit in interitū car-
nis, id est, in afflictionem corporis. Postea uero crimen (concepta iam ex
inflicta poena tristitia, quæ secundum deum est) publice agnoscētem ac
confitentem absoluit, ecclesiæ reconciliat, & communioni restituit.
ii. Corinth. ii. et. vii. Præterea Christus modum, disciplinamq; prodendi
ac indicandi peccatum consiliuit, qua delinquens ad exomologesim tan-
dem perueniret. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, uade & corripe
eū inter te & ipsum solū: si te audierit, lucratus eris fratrem tuum: Quod si
te non audierit, adhibe tecum alios duos aut tres: quod si nec ipsos au-
dierit, dic ecclesiæ: Si uero nec ecclesiam audierit, sit tibi sicut ethnicus &
publicanus. Cui non multum ab simile est, quod Leuitici quinto scribi-
tur, sic referente Origene: Si autem anima peccauerit, & audierit uocem
iuramenti, & hic testis sit & uiderit, aut conscius fuerit, si non indica-
uerit, & ipsa accipiet peccatum eius. Quo quid aliud docemur, q̄ ne un-
quam in peccatis alienis polluamus conscientias nostras, ne consensum
male agentibus præbeamus? Consensum quidem, non solum pariter
agendo, sed etiam quæ illicite gesta sunt reticendo. Euāgelicum uero
præceptum in eo perfectius datum est, quod & ordinem indicandi pec-
catum demonstrat. Non enim uult te, si forte uideris peccatum fratris
tui (quod nondum toti ecclesiæ manifestarium est) continuo euolare ad
publicum, & passim proclamare ac diuulgare aliena peccata, quod esset
utique non corrigentis, sed potius infamantis. Solus, inquit, inter te &

Ipsum solum corripere eum. Vbi enim seruare sibi mysterium uident ille qui peccauerit, seruabit & ipse emendationis pudorem. Si uero diffamari se uiderit, illico ad denegandi impudentiam conuertetur, & non solum non emendauerit peccatum, sed & duplicauerit. Primo igitur solus inter te & ipsum, secundo adhibe tecum alios duos uel tres. In ore enim duorum uel trium testium stabit omne uerbum. Et quoniam tertio seu postremo mandat correptionem ad ecclesiam deferri, par erat, ut prius (hoc est, secundo) iuberet adhiberi duos uel tres testes, quibus presentibus correptus, si peccatum agnoscere & emendare non uelit, posset duobus testibus adhibitis (quum ad ecclesiam delatum fuerit eius peccatum) confutari, idque admodum prudenter, nempe, ne uolens quis euangelicum implere mandatum, calumniator uideatur, si crimem deferat ad ecclesiam, & deficiat testibus. Vides quo correptio euangelica tendat, nempe ut peccator ad confessionem & agnitionem criminum non clam aut interne, sed externe in fratrem seu manifeste commissorum adigatur, quam si recuset neque se agnoscens, neque poenitendo corrigens excommunicetur.

Verum hic ad duo respiciendum est. Primum, ut correptio fraterna ex dilectione & charitate, non autem ex odio aut amarulètia procedat, uerum in eum modum fiat, ut sentiat correptus suam salutem quaeri. Alioquin compertum est, plures qui arguente nullo peccatores se esse confitentur, ubi de uera culpa fuerit fortasse correpti, defensionis patrocinium quaerere, ne peccatores esse uideantur, quod omnino cauendum est. Secundo, ut excommunicatio infligatur non aliter, quàm ut salubris ecclesiae medicina, quae salutem omnium materna charitate cõquirit, tanquàm inter phreneticos & lethargicos aestuat. Quamobrem post excommunicationem non desistendum, non contemnenda salus excommunicati, sed ueluti cum phreneticis & lethargicis agitur, qui ligari & excitari nolunt, & tamen castigantur ac stimulantur, ita debet erga excommunicatos perseverare diligentia charitatis, Vicissim qui corripitur, etsi acerbè, ita ut a contentu abscindatur ecclesiae, arguere non odio habere non debet, sed animaduersionem patienter accipere & fortiter ferre; quemadmodum ille a Paulo correptus; maiorem etiam affectum concepit erga Paulum, atque erga omnes qui staturis Pauli in eius animaduersione paruerant. Quo fit, ut Paulus sententiam reuocans, & eiectum reconcilians ecclesiae præcipiat dicens: Confirmate in nomi charitatem. Atque utinam parochi populum frequenter de hac fraterna correptione admonent, ac ad eandem quàm diligentissime cohortentur, quam Christus ipse præcepit, ac tam lucrosam ostendit. Certe omnibus persuasum esse conuenit, ut si quis ea quae uidet in delicto proximi sui, uel non indicauerit secundum regulam superius datam, uel in testimonium uocatus, non quae uera sunt dixerit, peccatum quod

Matth. 18.

Matth. 19.

Ob qua rō
nē ordo iste
necessarius.Au. 2. tra epist.
Parmenia
lib. 3. cap. 1.In correptione
ne fraterna
duo necessaria.Aug. ad Felicia, & Ruff.
epist. 17. & in
epist. ad Gal.
Greg. lib. 1. mo
sal. 2. cap. 10.Au. ad Fest.
epist. 166.
Salus excōl-
cati non ne-
gligenda.Orig. in psal.
dñe ne in fu-
rore, hom. 1.
Populus fre-
quenter ad-
monēdus de
fraterna cor-
reptione.Matth. 18.
pōena calan-
tis peccati.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

commisit ille quem caelat, ipse suscipiet, & poena commissi reuoluetur ad conscientiam. Putandum tamen non est hanc confessionem, quam frater corripuens a correpto elicit, sacramentalem esse. Nam ea tandem sacramentalis est, quae sacerdoti uice Christi fit, habens absolutionem peccatorum annexam, ad quam per correptionem fraternam tandem deuenitur, nepe quum correptus ob contumaciam ecclesiae, hoc est (si tamen Chryssostomo ac aliis orthodoxis credimus) praesidibus ecclesiae denuntiatus ad cor reuertitur, & eisdem praesidibus sua scelera confiteretur absolutionis desiderio aestuans. Nam & paulo ante diximus remissionem peccatorum quae a fratre fratri fit, non esse cum potestate clauium confundendam. Quam salubris ergo res sit correptio illa fraterna satis (ut putamus) uides, quam etiam in primitiua ecclesia, nimirum charitate uere Christiana magis adhuc inardescente, frequentissimam fuisse non dubium est.

AT quum postea charitas refrigesceret, & tam salubre Christi praecipuum sensim negligenter, tum quod rari inuenirentur alios correpturi, qui non eisdem uel paribus criminibus obstricti tenerentur, tum quod correpti correptionem aequo animo & patienter ferre nolent, oblitus eius quod Psalter ait, Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguit caput meum. Ne ergo tam salubre remedium agnoscendorum ac confitentorum criminum publice commissorum deperiret, plurimis ecclesiasticis regulis ac canonibus cautum & mandatum est de huiusmodi delictis prodendis, atque adeo mos saluberrimus introductus est, ut in uisitationibus parochiarum aliquot ex plebe, maturiores, honestiores ac ueraciores uiri in medium euocarentur, ac sacramento constringerentur dicere quicquid contra rectam fidem & sanctam Christianitatem in parochia noscent uel audissent factum esse, omni affectu humano longe seposito, additis hisce uerbis. Videte fratres ut domino reddatis iuramenta uestra. Non enim homini iurastis, sed deo creatori uestro. Nos autem qui eius ministri sumus, non terrenam uestram substantiam concupiscimus, sed salutem animarum uestrarum requirimus. Cauete ne aliquid abscondatis, & ex alterius peccato uestra fiat damnatio. Nec patres temere huc moti sunt. neque enim illis negligendae uidebantur diuinae illae sententiae, nempe, Nolite communicare operibus tenebrarum. Item, Auferte malum de medio uestrum. Item, Exite de medio eorum, & in mundum ne tetigeritis. Item, Separamini qui fertis uasa domini. Huius inquisitionis formulam quandam antiquissimam, Canonibus Concilii nostri prouincialis anneximus. Porro post hanc inquisitionem, qui publice peccasse comperiebatur ad publicam confessionem & poenitentiam adigebatur, & secundum canonum ordinem pro merito suo excommunicabatur. Postea expleta poenitentia reconciliabatur, quemadmodum infra latius declarabimus.

Chryso. in Matth.

Correptio fraterna in primitiua ecclesia frequens

Correptio fraterna in defuetudinem abiit. *1. Cor. 14. 0.*

Testes synodales.

1. Cor. 1.

Formula inquirendorum criminum. uide Concilium Cabilonen. *p. 32.*

Restat

Restat, ut de confessione priuata dicamus. Hanc olim & in Romana & in Græca ecclesia episcopi & sacerdotes priuatim audiebant ac admittebāt, sed cum quodam peccatorū discrimine. Nam si crimen aliquod manifestum, aut tale, unde læsa esset ecclesia, offensusset, erat in eorum potestate, non tamen sine magna discretione ac deliberatione (ut Origenes ait) hoc crimen in conuentu totius ecclesiæ exponere & publicare, aut saltem publicam delinquenti poenitentiam iniungere, quæ etsi qui deliquit, non proderet speciatim crimen suum, tamen ipso facto, confitebatur ac declarabat ecclesiæ se grauiter peccasse. Cauendum tamen erat episcopis & sacerdotibus, ne crimen publicarent, aut publica etiam poenitentia seu excommunicatione multarēt, quod commissum esse aliter quàm sua asseueratione factæ confessionis, probare non possent, quamobrem in Concil. Carthag. iiii. (cui beatus Augustinus interfuit) canoñ. v. sic legimus: Item placuit, ut si quando episcopus dicit aliquem sibi soli proprium crimen fuisse confessum, atque ille neget, non putet ad iniuriam suam episcopus pertinere, quod illi soli non creditur. Et si scrupulo propriæ conscientiæ se dixit neganti nolle communicare, quæ diu excommunicato nõ communicauerit suus episcopus, eidem episcopo ab aliis non communicetur episcopis, ut magis caueat episcopus, ne dicat in quenquam quod aliis documentis conuincere non potest. quin temporum illorum seueritas eo processit, ut quidam sacerdotes (quamuis regula apostolica non satis perpenſa) omnino uellent, ut non tantum crimina manifeste facta, sed etiam reatus conscientiarum scripta professione publice recitarentur. Vnde libellatici dicti uidentur. Sed hūc abusum magnus ille Leo damnauit ac remouit. epist. lvii. ad uniuersos episcopos per Campaniam, Samnium & Picenum scribēs, Quod reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicare confessione secreta. Quamuis enim plenitudo fidei (ut idem ipse ait) uideatur esse laudabilis, quæ propter dei timorem apud homines erubescere non ueretur, tamen quia non omnium huiusmodi sunt peccata, ut ea qui poenitentiam poscunt, non timeant publicare, remouenda erat improbabilis consuetudo, ne multi a poenitentia remediis arcerentur, dum aut erubescunt aut metuunt inimicis suis sua facta referare, quibus possunt legum constitutionibus percelli. Sufficit ergo (ut subiici) illa confessio, quæ primū deo offertur, tunc etiam sacerdoti, qui pro delictis poenitentium precatur accedit, quod tum demum plures ad poenitentiam poterunt prouocari, si populi auribus non publicetur conscientia contentis.

Verum postea nouissimis istis temporibus, quum magis ac magis hominum malitia succresceret, & peccatores omnem seueritatē iam penitus abhorrerent, ac citius omnem poenitentiam spernere, quàm ullā poenitentia acerbiter ferre potius duccent, Ecclesia ueluti pietissima mater (quæ non eadem disciplina & præfractis & morigris filiis

Concilio Colon.

S iii

Confessio secreta & priuata.

Origenes in Psal. 37.

Cyp. in sermo. de laps. Olim qd cauedu episc.

Ex cōc. Carthag. 3. ca. 5.

Libellatici.

Leo epist. 57. Prima moderatio, quæ toti ecclesiæ placuit.

Alia moderatio ecclesiæ cit

ca poeniten-
tes.

Decr. Greg.
Ex cōci. gñā
li. c. oēs vtri-
usq. de pōz.

& remiss.
Tertia mode-
ratio.

Leo epif. 69.

Trip. histo.
lib. 11. cap. 35

Vistigiū pu-
blica poeni-
tentie in ec-
clesia Rom.

Ex cōci. gñā
li. c. ois vtri-
usq. &c.

Radix & ori-
go casuū re-
seruatorum.

Quid publi-
ce peccanti
hodie incō-
bat.

An confessio
secreta, q̄ &
sacramē talis
iuris diuini
m.

medetur) remissione disciplina peccatores in officio, quippe ad poenitentiae remedium capiendū retinere studuit. Quāobrem uetuit, nec omnino sacerdos quaecumq; crimina ipsi in penitētiā iudicio detecta, uel uerbo uel signo aut alio quouis modo reuelare, aut peccatorē proderē praesumat, ac contrarium facientem non solum a sacerdotali officio depōnendum, uerum etiam ad agēdam perpetuam poenitentiam in artū monasterium detrudendum decreuit. Secundo, remissa est ea seueritas, quae olim cōfiterentur etiam secreto ac priuatim, peccata haud clam cōmissa, non absoluebant, nec ad cōmunionem sacramentorum per ianuā recōciliationis admittebant, nisi salubri primū satisfactione purgati, quae admodum diuus Cyprianus sermone de lapsis, & idē ille Leo epist. lxx. quam ad Theodorum Foroiuliensem Ep̄m perscripsit, testant. Et tripartita historia plane indicat, eundē morē in Græca ecclesia fuisse. Hodie pro crimine, quantūlibet enormi, occulto, nolenti nō imponitur publica poenitentia. Nam uolenti, adhuc eam imponi posse, uetus ecclesiae, praesertim Romanae, consuetudo testis est. Nudant enim etiā hoc tēpore Romae quibusdam scapulae, & extra templum cedunt interdum usq; ad sanguinem, idq; numerosissima populi multitudine spectāte. Solus tamen poenitentiarius nouit quid admissum sit, nisi quod atrox facinus admissum suspiciant, Praeterea hoc tempore ante absolutionem nō exigitur, sed tātū imponit satisfactio post absolutionem & recōciliationē explenda, nisi tamen Cōfessarius crimen tam enorme compererit, ut necessarium ac utile ducat peccatorem a cōmunionē altaris, ad tempus saltem, citra tamen criminis ullam publicationem sequestrare, aut se maiores & doctiores prius consulere, priusquam manum imponat. Vbi enim prudentiori consilio Cōfessarius indigerit, iubet Concilium generale, ut illud absq; ulla expressione personae caute requirat, quae est casuum reseruatorum radix & origo. Nam & in ueteri ecclesia ad episcopos magnitudo culpae & criminis referebatur. Porro etsi nunc ex ecclesiae remissione peccator (qui neque apud ecclesiam accusatur neque denuntiatur aut desertur) a publica poenitentia, quamuis manifeste deliquerit, excusetur, Videbit tamē is, ut saltem bono exemplo publice offensos doceat, peccata bonis operibus emēdanda, ut quantum publica malitia, tātum bonis operibus publicae reaedificet ecclesiam dei. Euadit autem ex his perspicuum, quosdam contra Romanam ecclesiam iniuria queri, quasi ea ex poenitentia conscientiarum quandam carnificinam fecerit, quum disciplina poenitentiae nunquam remissior in ecclesia fuerit, q̄ nunc est, modo tamen recte doceatur ac tradatur.

Sed hic iam necessario incidimus in eam rem, quae in praesentiarum maximo cum animarum dispendio in quaestionem trahitur ac cōtrouertitur, Nempe sit ne confessio illa secreta, quae sacerdoti priuatim sit, iuris diuini, an potius humani? Qui rebus nouādis haecenus studue-

tant, afferere non formidarunt hanc confessionem, maxime cum illa enumeratione delictorum, neque habere mandatum, neque testimoniū aut exemplum in scripturis; quinimmo quandoque penitus abolitam fuisse. Vnde consequens fit, eam iuris diuini non esse. Sunt alii, qui de hac confessione modestius sentiunt. Nam etsi nondum persuasum habeant efficacibus scripturarum testimoniis & argumentis irrefutabilibus, a pertinacibus facile euinci posse hanc confessionem a Christo aut etiam apostolis fuisse institutam, eam tamen ita piis omnibus religiose seruandam censent, ueluti saltem ab ecclesiæ proceribus non sine afflatu diuini spiritus inductam ad hanc usque conditionem. Ut autem hæc quæstio penitus percipiatur, nosse oportet, longe aliud esse quum quæritur, Num confessio, qualis nunc in usu est, hoc est, cum omnibus illis ritibus quibus in præsentiarum peragitur, iuris diuini sit uel humani? quum quæritur, sit ne confessio peccatorum etiam occultorum, quæ soli sacerdoti sit, instructionis, consolationis & absolutionis consequentæ gratia a Christo instituta aut saltem indicata, ostensa & insinuata? Nam quod ad primum attinet, plane fatemur, Confessionem, qualis nunc agitur in ecclesia (hoc est, omnem illum confitendi modum & ritum; qualis in ecclesia Romana obseruatur) non esse omni ex parte a Christo institutam. Nam quis nescit plures ritus circa confessionem iuris esse positui? quemadmodum inter alia sunt confitendi tempus, casuum referuatio & pleraque alia, quæ non sunt de substantia confessionis, sed magis ad decorem & accuratorem peractionem confessionis; quemadmodum in omni sacramento multos ritus ab ecclesia institutos uidere est, quæ non sunt ex ipsius Christi institutione. Vnde consequens est eos qui arguantur, confessionem idcirco iuris diuini non esse, quod non uno eodemque ritu in uniuersis ecclesiis & omni tempore sit obseruata, nostra quidem sententia haud leuiter falli. Rituum enim diuersitas non mutat rei substantiam. Et ut Cyprianus ait in epistola ad Antonianū, Manente concordia uinculo, & perseverante catholica ecclesiæ indiuiduo sacramento, actum suū disponit & dirigit unusquisque episcopus rationem propositi sui domino redditurus.

Verum quum queritur, Num confessio absolute accepta, nempe pro agnitione ac enarratione peccatorum, quæ apud sacerdotem per eum qui grauam habet conscientiam, ad eos (quos diximus) fines sit, iuris diuini sit & an necessaria: Nobis certe respondendum uidetur, hanc confessionem, etsi diserte a Christo instituta non sit, eandem tamen, ueluti quendam inæstimabilem thesaurum, nobis per Christum in Euangelio ostensam ac indicatam, eademque non aliter peccatoribus criminum pauore consternatis opus esse quæ ægrotis & male habentibus opus est medicina, proindeque recte dici, eam etsi non expressim, re tamen ipsa a Christo præceptam non quidem passim omnibus, sed his

S iiii

Sententia no-
uatorum.Aliorum sen-
tentia.Questionis
explicatio &
discrimina-
tio.Dilutio.
primæ.
Totus confi-
tendi ritus nō
est iuris diui-
ni, sed par-
tim iuris pos-
sitiui.Cyp. in epla
ad AntonianūDilutio. 2.
quæstion.

Math. 9.

Habet exem- hominibus qui lethalibus uitiiis etſi occultis contaminati ſunt, a quo-
plum in ſcri- rum remorſu ſe extricare non poſſunt. Deinde credimus hanc confeſſio-
ptura. nem teſtimonium ac exemplum in ſcripturis habere, Denique eandem
Habet pro ſe nunquã penitus abolitam fuiſſe, non ſolum in Romana, ſed ne in Græ-
uniuerſalem ca quidem eccleſia: quinimmo uniuerſalem conſenſum eccleſiæ om-
totius eccle- nium temporum pro ſe habere, quod eſt teſtimonium in eccleſia om-
ſiæ conſenſum. nium maximum, quæ omnia pro noſtri ingenii modulo oſtendere co-
 nabimur, plenius iudicium de hac re ſedi apoſtolice deferentes.

Explicatur lo- **P** Rincipio itaque nobis explicandus & illuſtrandus eſt locus Euan-
cus Euãgeli. geli, in quo cardo totius rei uertitur, qui Iohannis uigeſimo habe-
Iohan. 20. tur in hunc modum, Hæc quum dixiſſet Ieſus, inſufflauit, & dicit eis (ni-
 mirum apoſtolis): Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis pec-
 cata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt. His uerbis
 omnium orthodoxorum ſententia Chriſtus apoſtolis & eorum in ec-
 cleſia ſucceſſoribus, claues regni cœleſtis tradidit, poteſtatemq; remit-
 tendorum & retinendorum peccatorum conceſſit, ac poenitentiaæ ſacra-
 mentum inſtituit, quod ut omnes clare & expedite intelligant, operæ pre-
 tium eſt ut in primis exponamus, quæ nam ſint claues quas Chriſtus
 eccleſiæ ſuæ tradidit. Clauis in ſcripturis ſummam quandam authori-
 tatem, poteſtatem, gubernationem, & domeſticam adminiſtrationem

Clauis in ſcri- designat. Nam & in prophanis ac ciuilibus rebus clauium traditio
pturis quid. tranſlationem domini ac poſſeſſionis ſignificat atque etiam operatur.
 Nec ab re, quod habenti claues, non ſolum omnia quæ in domo ſunt
 pateant, ſed & ei poteſtas ſit quoſlibet uel admittendi uel ſecludendi,
 atque etiam quæque ſecretiſſima cubicula referandi uel occludendi.
 Quum itaque Chriſtus in domo dei non tanquam ſeruus (quemadmo-
 dum Moyſes, quem ſcriptura uti fidelem ſamulum in domo dei uerſa-
 tum eſſe dicit) ſed tanquam filius in domo ſua fuerit, ſumma eademq;
 æterna authoritate adminiſtrationis a patre accepta, quemadmodum
 ipſe apud Matthæum ait: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in
 terra. Item apud Iohãnem: Pater omne iudicium dedit filio. Et ut Apo-
 ſtolus ait: Omnia ſubiecit ſub pedibus eius, & ipſum dedit caput ſuper
 omnem eccleſiam, quæ eſt corpus ipſius, & plenitudo eius, qui omnia
 in omnibus adimpletur. Idcirco apud Eſaiam de eo legimus: Et dabo
 clauem domus Dauid ſuper humerũ eius, & aperiet, & non erit qui clau-
 dat, & claudet, & nõ erit qui aperiat, quod in Apocalypſi repetitur in hæc
 uerba: Hæc dicit ſanctus & uerus qui habet clauem Dauid, qui aperit,
 & nemo claudit claudit & nemo aperit. Atque eodem libro Iohannes
 Chriſtum loquentem faciens: Noli (inquit) timere, ego ſum primus &
 nouiſſimus, & uiuus & ſui mortuus, & ecce ſum uiuens in ſecula ſeculo-
 rum, & habeo claues mortis & inferni. Quo nihil aliud ſignificatur,
 quam Chriſtum eſſe ſummum caput ſuper uniuerſam eccleſiam, atque

Hebræ. 3.
Matth. 16.
Iohan. 8.
Hebræ. 1. a.
Eph. 1.
ſai. 22.
Apoca. 3.
Apoca. 1.
Eph. 2.

adeo accepisse eum a patre auctoritatem super omnem principatum, potestatem & uirtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed & in futuro, ut ei omne genu flectatur caelestium, terrestrium & infernorum. Iacebat genus humanum ex primorum parentum uitio crassissimis ignorantiae tenebris obrutum, iacebat in durissima diaboli seruitute captiuum, Proclerunt Patriarchae & prophetae, quibus deus quidem suam misericordiam ueluti per transennam ostendit, Clauis tamen quibus remotis spiritualium tenebrarum repagulis, mens humana in perspicuam dei uoluntatis cognitionem assurgeret, uel diabolicae captiuitatis uinculis diruptis in libertate uindicaretur, haud concessit, tantum fideles seruos esse uoluit qui testimonium ferret, de futuro illo clauigero Christo, qui tenebrosum illum carcerem, in quo omnes uincti eramus. & clausi tenebamur. aperturus, & quandoque dicturus esset, Exite, & his qui erant in tenebris, Reuelamini. Qui a patre rex super Sion montem sanctum eius, & sedem David patris sui constitutus & in domo Iacob regnaturus in aeternum, in manu sua uentilabrum ferret, quo permundaret aream suam, & congregaret triticum in horreum suum, paleas autem combureret igni inextinguibili. Qui properantes ad se per ueteris uitae poenitentiam a peccatorum uinculis absolueret, absolutosque in regnum suum intromitteret: Auersos uero & ad sua desideria conuersos a regni caelestis ingressu repelleret, ligatisque manibus ac pedibus in tenebras mitteret exteriores: Denique qui scripturas nobis aperiret, uoluntatem dei patefaceret, & quaecumque a patre audiisset, nobis manifestaret. Vides quot & quantas clauis Christus in orbem terrarum destinatus a patre accepit. Sed quas clauis hinc discedens, apostolis illorumque successoribus in ecclesia reliquerit, id uero explicandum est. Et quidem constat Christum easdem hoc est, suas, non alias clauis apostolis commisisse, nimirum clauis regni caelorum, quemadmodum ipsi Petro dixit: Quodcumque ligaueris super terram, ligatum erit & in caelis: & quodcumque solueris super terram, solutum erit & in caelis. Nam quod eadem potestate, qua ipse a patre missus est eisdem, in orbem terrarum destinauerit, plane testatur apud Iohannem. Si cut (inquit) misit me pater, & ego mitto uos, Non tamen ut dominos, sed, ut ministros, legatione pro eo fungentes, in aedificationem corporis eius, quae est ecclesia, quod infra latius confirmabimus.

Quae ut magis perspicua facerent patres, partiti sunt clauis in clauis ordinis & clauis iurisdictionis. Rursus, utranque clauis in clauis scientiae, quam & discretionis appellant, & clauis potestatis. Clauis ordinis est potestas uocationis, functionis seu ministerii sacerdotalis. qua qui fungitur, Christi personam in ecclesia repraesentat, omniaque non suo, sed Christi nomine & auctoritate agit, quae complectitur potestatem praedicandi uerbi seu annuntiandi Euangelii, consecrandi

Philipp. 2.

Patriarchae & prophetae non habuerunt clauis remittendoque criminum.

Esaia. 49.
Psal. 2.
Luc. 1.
Matth. 3.

Matth. 4.
Luc. 24.

Ioh. 15, 17.

Quas clauis Christus apostolis tradiderit,

Matth. 16.

Iohan. 20.
2. Corin. 5.
Eph. 4.

Diuisio clauis.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

corpus Christi, remittendi & retinendi peccata, & impertiendi seu administrandi sacramenta. Clavis iurisdictionis est potestas coercendi criminosos sine ui corporali, quæ adhibetur, non ut homines, sed ut error ipse tollatur, ut homines non lædantur, sed corrigantur, non ut perdantur, sed corripiantur & instruantur. Hæc est illa potestas excommunicandi publice delinquentes, & rursus eosdem absoluendi ac reconciliandi, si conuersi absolutionem petant. Clavis ordinis solis sacerdotibus, qui hac parte in apostolorum uices successerunt, peculiaris est, Nam solis apostolis dictum est, Quorum remisistis peccata, &c. eademque proprie clavis regni coelorum appellatur. Clavis uero iurisdictionis, qua quispiam uel excluditur uel admittitur ad externum ecclesiæ consortium, etiam ad alios de ecclesia pertinere potest, Nam hæc clavis per Christum ecclesiæ data est hisce uerbis, Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus, quam non proprie clauem regni coelorum dixeris, nisi tamen regnum coelorum pro ecclesia ipsa militante accipias.

Aug. li. epif.
epist. 68.

Potestas ex-
communicandi
iuris diuini.

Iohan. 20.

Matth. 18

Diuisio utri-
usque clauis.

Lucæ 11.

Matth. 23.

Clauis sciæ
optet. i eccle-
sia clauis po-
testatis esse
coniunctæ.

Matth. 10.
Lucæ 6.

In Christo
clauis sciæ.

Apoca 5
Iohan. 8.
Matth. 3.

Diximus autem utranque clauem & ordinis & iurisdictionis duplicem esse nempe scientiæ & potestatis, Nec hanc partitionem mirare, quod similes (licet non eiusdem potestatis ac dignitatis clauis) etiam synagogæ deserte ac expressim tribuat Christus, sed interim scribis ac pharisæis abusum illarum exprobrans. De clauibus scientiæ habes dominum legisperitos grauissime increpantem, Lucæ. xi. Væ uobis legisperitis qui tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui introibant, prohibuistis. De clauis potestatis, Matth. xxiii. Super cathedram Moyse sederunt scribæ & pharisæi. Omnia ergo quæcunque dixerint uobis, seruate & facite. Clauem item iurisdictionis habuerunt, sed ut aliis ita & hac clauis perperam abusi sunt, efficiens extra synagogam nomen Iesu confitentes Quod si in synagoga has clauis coniunctas esse oportebat, quanto magis in ecclesia easdem coniunctas esse oportet, quod non tantum concurs ueterum sententia, sed & res ipsa plane conuincit. Neque enim Christus potestatem quam dedit apostolis, indiseretam esse uoluit, qua liceret eis pro suo arbitratu peccata remittere uel retinere, ligare uel soluere, nullo habito inter ligandos uel soluendos discrimine, alioqui alibi non dixisset, Si cæcus cæco ducatur præstet, ambo in foueam cadunt, Quin ipsa uocabula remittendi & retinendi, ligandi & soluendi, claudendi & aperiendi, indicant non solum auctoritatem illam & potestatem, qua remittimus ac retinemus, sed etiam inter ligandos ac soluendos discretionem, clauis esse, quæ scientiæ appellantur. Reperias autem & in Christo ambas hæc clauis copulatas. Ipse est enim in quo omnes thesauri sapientiæ dei sunt absconditi, qui solus docet hominem scientiam, qui solus dignus inuentus est aperire librum & soluere septem signacula eius, ipse cui dedit pater iudicium facere, & discernere

re inter paleam & triticum. p̄se de quo dixit deus apud Esaiam, Dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Calamum quassatum non conteret & linum fumigans non extinguet, in ueritate educet iudicium. Quare consequens est, ut & Christus apostolos (quos sua potestate ornauit, ac pro se legatione fungi uoluit) ambabus illis clauibus instructos esse uoluerit, nempe iudicii & potestatis. Quod patres acute uiderunt, qui superni iudicii principatum sacerdotibus esse commissum ac poenitentiae sacramentum, in quo remittuntur ac retinentur peccata, iudicii instar se habere dixerunt. Porro clauis scientiae erudit ad salutem, clauis potestatis suscipit ad quietem, Clauis scientiae doctrina uerborum corda patefacit. Clauis potestatis animabus aperit regna coelorum. Illa scientiae thesauros largitur, hæc diuitias immortalitatis disperdit. Quamobrem recte dixit Hieronymus, Eos qui iudicii clauem a potestate separant, aliquid sibi de phariseorum supercilio assumere, ut uel damnent innocentes, uel soluere se noxios arbitrentur, quum apud deum non sententia sacerdotis, sed reorum uita quaeratur. Legimus in Leuitico de leprosis, ubi iubentur ut ostendant se sacerdotibus & si lepram habuerint, tunc a sacerdote immundi fiant, non quo sacerdotes leproso faciant & immundos, sed quo habeant notitiam leprosi & non leprosi, & possint discernere qui mundus quiue immundus sit. Quomodo ergo sibi leprosum sacerdos mundum uel immundum facit, sic & hic alligat uel soluit episcopus & presbyter, non eos qui infontes sunt uel noxii, sed pro officio suo, quum peccatorum audierit uarietates, scit qui ligandus sit quiue soluendus. Hactenus ille.

EX his ad germanam intelligentiam eius loci Iohan. xx. quem supra citauimus facile pertingemus. Christus enim spiritum sanctum apostolis impertiens ac dicens: Quorumcumque remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta erunt, apostolis clauas (quas ordinis uocamus) tradidit, potestatemque remittendorum ac retinendorum peccatorum concessit. Potestatem plane diuinam. Nam (ut diuus Hieronymus in Esaiam ait) dominus soluit compeditos, qui liberati ab eo gratias referunt, dicentes: Tu dissoluisti uincula mea. Funibus enim peccatorum suorum unusquisque constringitur. At (ut subiicit) eos funes atque uincula soluere possunt & apostoli, imitantes magistrum suum, qui eis dixerat. Quaecumque solueritis super terram, erunt soluta & in caelo. Soluunt autem eos apostoli sermone dei, testimoniis scripturarum & exhortatione uirtutum. Hanc potestatem ueluti omnium maximam diuus Iohannes Chrysostomus celebrat. Intelligit (inquit) quanto sacerdotes honore, quanta dignitate, spiritus sancti gratia dignata fuerit. Etenim qui terram incolunt atque in ea uersantur, his commissum est, ut ea quae in coelis sunt dispensent, his datum est, ut potestatem habeant, quam deus Opt. Max. neque angelis neque archan-

Esai. 42.

Matth. 12.

Iohan. 10.

2. Corinth. 5.

Gregorius.

Amb. in ser.
denatali san-
cto Petri,
& Pau.Hierony. in
Matth. c. 19.

Leuit. 14.

iudicat cri-
minu enarra-
tionem sacer-
doti facienda.Hierony. in
Esaiam cap. 14.
Psalm. 143.
Prouerb. 5.

Matth. 18.

Quo saluan-
tur p̄clā cla-
ue scientia.
Ioh. Chryc.
li. 3. de sacer-
dotio.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

Matth. 19

gelis datam esse uoluit. Neque enim illis dictum est, Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in coelo: & quæcunque solueritis in terra, erunt soluta & in coelo. Habent quidem & terrestres principes uinculi potestatem, uerum corporum solum: Id autem quod dico sacerdotum uinculum, ipsam etiam animam contingit, atque coelos usque pertingit, usque adeo, ut quæcunque operati fuerint sacerdotes inferne, illa eadem deus superne rata habeat, ac seruorum sententiam dominus confirmet. Iam quid ipsum hoc aliud esse dicas, nisi omnem rerum coelestium potestatem illis a deo concessam? Quoruncunque enim (ait) peccata remiseritis, remittuntur eis: quoruncunque retinueritis, retenta sunt. Cedo: quænam potestas hac una maior esse queat? Pater omne iudicium dedit filio. at hoc uideo a filio totum sacerdotibus esse commissum, & post pauca. Rex aliquis si cui ex subditis suis honorem hunc imperitus fuerit, ut potestatem habeat, quoscunque uelit in carcerem coniciendi, eosdemque rursus relaxandi, is nimirum beatus & admirandus iudicio omnium fuerit: at uero qui a deo tanto maiorem accepit potestatem, quanto coelum terra pretiosius est, quanto etiam animæ corporib⁹ præstant, num is contemnendum ministerium accepisse putandus est? Certe infania manifestaria est, tantum despiciere principatum, sine quo neque salutis neque promissorum bonorum, compotes fieri possumus. Nam & præter baptismum & sacrosanctam Eucharistiam, quæ manibus sacerdotum perficiuntur, condonatorum etiam nobis peccatorum facultatem obtinent. Hæc ille. Certe uulgaris res esse non potest, quam Christus tanto uerborum serio promittit, inquiens: Ego dico tibi (attē de uerborum emphasim) quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam, & tibi dabo clauēs regni cœlorum, & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Rursus uide, quanta cum maiestate Christus hinc discessurus apostolis hæc clauēs tradiderit, Idque ipso suæ gloriosæ resurrectionis, die Insufflauit (inquit Euangelista) & dixit: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Tantum donum non aliter quàm spiritu oris sui, hoc est, uisibili quodam signo impartitionis spiritus sancti (cuius solius uirtute in ecclesia dei peccata remittuntur) conferre uoluit, ut omnes ad illius magnitudinis contemplationem prouocaret, & ad expendendum quàm foret hoc beneuolentiam in ecclesia necessarium, incitaret.

Nota (sententiam seruorum) quæ clauē iudicij præsupponit.

Iohan. 20.
Iohan. 8.

simile.

clauēs summa emphasi per Christum traditæ & promissæ Matth. 16.

Iohan. 20.

cur Christus in discipulos insufflauit.

Confessio sacramentalis per Christum insinuata.

Sed quorsum hæc inquires, Nimirum ut ostendamus hoc loco confessionem, quæ proprie sacerdoti fit, etiam criminum occultorum, ueluti inæstimabilem quendam Euangelii thesaurum per Christum indicatam, atque ut remedium necessarium (quo mentes peccato oppressæ, & a peccatorum pondere ac remorsu prope desperantes, rursus ad certam

spem salutis erigantur) insinuatam esse. Nam quum clauis illæ ordinis (quas hic Christus confert) absque omni controuersia animæ liberationem respiciant: Anima uero non minus occultis quàm manifestis criminibus opprimatur. Quin interdum occulta manifestis grauiora & periculosa sint, plane insanus est, qui non uidet hoc remedium non minus ad occulta quàm ad manifesta peccata pertinere. Rursus, qui uidet necessariū esse ac rem ipsam postulare, ut scientiæ ac discretionis clauis, clauis potestatis cohæreat. Qui item cum ueteribus considerat hinc dominicis uerbis, Quoruncunque remiseritis, &c. sacerdotibus iudicii principatum ac discernendi & discernendi inter insones ac noxios facultatem nec non sententiæ ferendæ potestatem concessa esse, is, necessario fatebitur, sacerdotem peccata aliter remittere uel retinere non posse, nisi sibi prius per confessionem cognita. Neque memoria transmittendum est Christum apostolis non tantum potestatem remittendorum, sed etiam retinendorum criminum fecisse. At, qui discernit sacerdos, sint ne peccata remittenda uel retinenda, nisi prius eorum audierit uarietates? Quo pacto quæso, is (qui euangelicus ille stabularius est) uulneribus agrosi uinum & oleum ueluti prudens medicus insundet, ac accuratam eius curam habebit: nisi prius uulnus diligenter inspexerit, ac morbi radices inuestigauerit? Quo modo per contraria contrarius medebitur, nisi nouerit utraque? Neque enim ineptiunt, qui quod a Boetio dictum est, similitudine quadam huc transferunt, nempe, si operam medicantis expectas, oportet ut uulnus detegas tuum: Quod scilicet hac similitudine non tantum Christus, sed & scriptura passim utitur, medicos animæ ad medicos corporis conferens, qui per fidele ministerium opitulentur saluti, medicinam adhibentes, mirram fomenta uerborum. Rursus, quæ ratione præoccupatum in aliquo delicto, presbyter instruet in spiritu lenitatis, nisi delicti specie (quod diuina instructione amputandum est) perceperit prius? Quo tandem pacto sermone dei & testimoniis scripturarum & exhortatione uirtutum soluet ligatos, nisi uisorum nodos, quibus (uti sauius peccatores constringuntur) arte quadam non uulgari, enodari, explicare ac dissoluere curauerit? Quamobrem recte Gregorius in Iohan. cap. xx. Videndum (inquit) quæ culpa aut quæ pœnitentia sit sequuta post culpam, ut quos omnipotens deus per compunctionis gratiam uisit, illos pastoris sententia absoluat. Tunc enim uera est absolutio præsentis, quum etiam

sequitur arbitrium iudicis.

Quod si nobis dicas, Non assentior ueteribus, qui uerba ligandi & soluendi, remittendi & retinendi, disquisitionem quandam criminum exigere existimauerunt. Sed ipse hæc uerba ad fidem tantum refero, ut is soluendus sit, qui dicat se tantum credere, sibi per Christum remissa esse peccata, etsi non confiteatur, eadem speciatim, is uero solus ligandus sit, qui Euangelii promissionem respicit, uerbum dei auersatur aut

Cyp. sermo.
ne de laps.

Sacerdos aliter peccata non remittit, nisi confessa.

Remissio ac retentio discretionem requirunt. Luc. 10.

Boetius.

Aug. in psal. 87. & in psal. mum. 66. Galat. 6.

Hierony. in Esa. ca. 14. Proverb. 5.

Grego. in Iohan. cap. 10.

oblectio.

Diludo.

contemnit. In summa, qui sibi peccata remitti non credit. Respondebimus, nos nequaquam inficiari. Fidem remissionis peccatorum, quam nobis efficit spiritus sanctus, omnino necessariam esse in poenitente, quæ sit clauium fructum percipere. Nam ut clavis non aperit seram, nisi sera ad recipiendam clauem sit disposita, sic uirtute clauium spiritualium non soluitur peccator, nisi mentem habeat hac fide præparatâ, Quo sit ut patres interdum hanc fidem, & spiritum sanctum qui fide datur, clauem regni coelestis appellent, quod sine fide præambula & spiritu sancto, nec sacerdotes clauibus digne utatur, nec clauis in peccatorum cordibus aperendis sint efficaces, sed clauis nihil aliud esse quam fidem aut spiritum sanctum, id plane negamus. Nam apostoli & fidem & spiritum sancti reuelationem habuerunt priusquam Christus ipsis clauis uel promitteret uel daret, ergo clauis esse oportet quid præter fidem, hoc est, potestatem quamdam qua in ecclesia poenitentes quum accedunt per fidem ac confitentur, & confessi per tenentes ecclesie nomine clauis correpti soluantur & ligantur. In quam sententiam diuus Augustinus dixit Christum has clauis ligandi ac soluendi ecclesie dedisse, scilicet ut quisquis in ecclesia eius, dimitti tibi peccata non crederet, non ei dimitterentur: quisquis autem crederet, sequere ab his correptus auerteret, in eiusdem ecclesie gremio constitutus, eadem fide ac correctione santeretur. Quisquis enim (ut subdit) non credit dimitti sibi posse peccata, sit deterior desperando, quasi nihil illi melius quam malum esse remaneat, ubi de fructu suæ conuersionis infidus est. Hæc ille. Neque enim frustra dixit Augustinus, ut quisquis in ecclesia correptus a peccatis auerteret, quemadmodum idem alibi dixit. Poenitentiam tunc peccatori prædesse, si eam in ecclesia catholica gerat, cui deus in persona beati Petri ligandi soluendique tribuit potestatem, dicens: Quæ alligaueris super terram, &c. Quanto ergo rectius & ueteres & recentiores catholici patres locum illum Iohan. xx. de tali potestate remittendi & retinendi peccata (quæ confessionem præambulam requireret) intellexerunt. Inter recentiores Hugo Victorinus non contemnendus author sic ait: Deus homo, homines, qui puri homines erant, participes fecit potestatis suæ, ut officium eius implerent, poenitentiam confitentibus suscipiendo, ut & potestatem eius exercerent poenitentibus & confitentibus peccata remittendo, quum inquit, Accipite spiritum sanctum, &c. Iam quis est tam stupidus, qui non potius ducat patrum, immo toti ecclesie consensum in interpretandis scripturis, singularibus quorundam atque exoticis sententiis antepone, præsertim quum patrum sententia Christi uerbis quæ maxime consentanea sit, præsertim si finis absolutionis & clauium in ecclesia relictarum intuearis.

Orig. hom. 1. in Matt. quæ legēcaute. Amb. in sermone natali, Petri & Pauli. clauis. aliud sunt. quæ fides. Matth. 16. Iohan. 10.

Au de doct. christ. lib. 1. cap. 17. & 18.

Nota uerba (corruptus.)

De fide ad Petrum cap. 3. Matth. 16.

Hugo Victorinus.

Iohan. 10.

Quid per uerba remissionem peccati intelligatur.

Nobis certe plurimum hallucinari uidentur, qui per uerbum (retinere peccata) nihil aliud intelligunt, quam relinquere eum, qui uerbum dei auersatur suo errori, existimantes locos euangelicos, qui de clauibus

sunt, quod ad retentionem seu ligationem attinet. nihil aliud continere aut uelle, q̄ quod Christus Matth. x. tradidit: Quicumque non receperit nos, neque audierit sermones uestros, exeuntes foras de domo uel ciuitate, excutite puluerem de pedibus uestris, &c. Nam quis non uidet clauas ad soluendum uel ligandum fratres qui de ecclesia sunt, ecclesiae traditas esse. Locus autem ille Matth. x. de his qui foris sunt loquitur, fide in Christum & Euangelium repudiantibus uel corruptentibus, qui non clauam uirtute, sed infidelitate sua & proprio iudicio condemnantur, quos tanquam deploratos nisi resipuerint relinquendos Euangelium & Apostoli tradiderunt. De quibus Paulus dixit: Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare?

Discrimen Io
coꝝ Matth. 10
& Iohan. 20.

1. Corin. 6.

Quod si iam tandem hoc euincimus, quod ipsa uerba Christi (Iohā. xx.) plane euincunt, nempe sacerdotibus (qui hac parte apostolorum in ecclesia successores sunt) potestatem & retinendi & remittendi peccata seu soluendi, atq; ligandi tradita esse, consequens est & illic poenitentiae sacramentum (quippe uisibile in ecclesia signum inuisibilis gratiae, hoc est, remissionis peccatorum) institutum, quod necessario praecedit confessio. Quāobrem etsi Christus illic expressim confessionem non praereperit, tacite tamen indicauit, ueluti rem necessariam sine qua ad absolutionem sacramentalem perueniri non potest. Quid enim soluet aut ligabit, qd remittet aut retinebit sacerdos, si nihil ei confessum erit? Quomodo laborantes & oneratos uice Christi reficiet, qui nescit qua ex parte premant ac urgeant? Christus scrutator renū & cordiū, & qui nouerat omnia interrogat caecum. Quid uis ut facia tibi? & sacerdos homo mortalis, alterius cōscientiae penitus ignarus nō rogabit: Quibus morbis uis succurram? Dicitur Iohannes Chrysostomus, quē supra retulim⁹, requirit, ut cōfiterentē deo (quem nihil latet) nō solum inos lateantur peccatores esse, sed & singula delicta cōputemus ac recensamus, q̄ aliter homo morborū suorum oblitus, misericordiae medicinam nunq̄ fideliter ac recte petierit, Quāto magis homini sacerdoti enarrata est peccatorū uarietas, eorum saltem, quae cōscientiam detinent alligatam, nō quidem sacerdotis, sed cōfiterentis gratia, ut dignā percipere possit medicinam.

Poenit̄a sacra
mentum, Iohā.
han. 20. per
Christum in-
stitutum.

Chrysoſt.

Argutatur quidā Christum nullibi cōfessionem praecipisse, proinde homines Christianos ad eā nō esse alligandos. Sed hi nostro sane iudicio uerbis tm̄ inanibus sophisticant. Chis aegrotis medicum, oneratis ac laborantibus reſectore & cōsolatore ostendit. Ergo ne tibi uidetur is aegrotos (qui recōualeſcere uolet) satis praecipisse, ut medicū adeat, qui medicinam ostēdit? Quā aegrotis ut ad medicū pperent praecipis nō est op⁹, sed morbus ipse satis interpellat infirmum, qui docet non bene habentibus, sed male habentibus opus esse medico, Tacemus interim q̄ Christus nō coactus, sed uoluntarios nos, ad salutē perducit, libera est fides, libera sunt sacramēta; adeo ut nemo uel ad baptisimū capiendū cogen-

Obiectio,
Dilutio,

Matth. 9.

2. Corin. 9.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

dus sit. Quis tamen ob id neget baptismum non esse necessarium aut pceptum uolenti regnum dei uideri? Ad eundem modum delinquentem absolute cogit ut confiteatur, attamen si uelit certum testimonium remissionis peccatorum (quæ eum angit) accipere, necesse est ut absolutiõis confessionem præmittat. Et ut pertinacissime negent hanc confessionem quæ sacerdoti fit in scripturis non habere mandatum, nunquam tamen demonstrabunt absolutionem (diuinum illud beneficium) ulli hominum unquam in ecclesia fuisse impensum, nisi primum confesso. Quamobrem quibus & ipsi fateantur absolutionem sacerdotis esse liberalem promissionem, & pretiosissimum thesaurum gratiæ dei, in quo deus nobis exhibeat & proponat suam misericordiam & remissionem peccatorum. Proindeque Christiano etiam nomine eum indignum esse qui hunc tam preciosum thesaurum contemnat, imo qui non summo desiderio eundem quærat & amplectatur, consequens est, ut cogantur, uelint nolint, fateri hanc confessionem haud esse de numero eorum, quæ Christiano homini criminibus obruto libere sit uel facere uel omittere. Nam si omnino libere facis Christiano non ut confiteatur uel non confiteatur, ut sibi dicat, occulte ago, apud deum ago, nouit deus, qui mihi ignoscit quæ in corde ago. Ergo (quæ admodum inquit quidam uir pius) sine causa dictum est, Quæ solueris in terra, erunt soluta & in caelo. Ergo sine causa clauis datae sunt ecclesiæ? frustra? Euangelium dei, frustrans uerbum Christi, si promittimus uobis quod ille negat, nonne uos decipimus? Quamobrem rectius ergo idem ille colligit agendam esse poenitentiam qualis in ecclesia dei agit, ut pro uobis & ecclesia orat, quibus isti, qui peccatores a confessionis necessitate absoluunt, præterea etiam liberam faciunt isti confessionem auricularem (ut uocant), fateri tamen & ipsi retinendam esse eam in ecclesia, ne prorsus inexplorata contra pceptum Paulinum ad cõtionem admittantur, in quo patribus ac cedunt, qui testantur in omni ecclesia sacerdotibus seuerè pceptum fuisse, ut uiderent, ne indignos ad cõtionem admitterent, & ut cæteros fileam, uehemens est hic beatus Cypri. martyr sermone de lapsis, ubi inter cætera ignauos sacerdotes increpans, ait: Contra Euangelii vigorem, contra domini ac dei legem temeritate quorundam laxari incauta cõcatione: ita rita (inquit) & falsa pax periculosa dantibus & nihil accipientibus profutura. Et post pauca ait: Ante expiata delicta, ante exomologesin factam criminis, ante purgatam conscientiam sacrificio & manu sacerdotis, ante offensam placatam indignantis dñi & minantis, pacem putant esse, quæ quædam uerbis fallacibus uenditur. Non est pax illa, sed bellum, nec ecclesiæ iungitur, qui ab Euangelio separat. Ne uero tergiuerseris ac neget Cyprianum de exomologesi, quæ sacerdoti secreto fit, loqui, audi quid idem ille sanctus martyr paulo ante dixerit: Imperitus (inquit) est medicus, qui tumores uulnere sinu, manu parcente preterat & in altis, recessibus uiscerum uirus introsum dum seruat, exaggerat, apericendum uulnus est & secundum & putredinibus

August.

De Pœ. dist.
1. c. agite.

Inexplorata
ad cõmunio
nem non ad
mittendi.
1. Corith. 11.

Cyp. in ser.
de laps.

Ibidem.

Cyp. de confessione secreta loquitur.

ribus amputatum, medela fortiore curandum. Quin Cyprianus postea eodem sermone secretæ confessionis manifestissimus locupletissimisque assertor est, cuius testimoniū infra adducemus copiosius. Quæ quum ita se habeant, nec inficientur illi eum hominē qui uel negligit uel contemnit tam pretiosum absolutionis thesaurū (non hominis, sed dei uerbum & manus) hunc ne quidē Christianū dicendū sed a cōmunionē arcedendum, & contemnat id quod Christiano contēnere non licet eoq; cōtemptu cōmittat, ne remissionē peccatorum accipiat, ac certum de se signū præbeat, q̄ Euangelii cōreptor sit. Quū, in quā, hæc illi multis exagerent, non uidemus cur tā sint iniqui huic cōfessionī secretæ, qua sine, is thesaurus non percipitur & tam grauis censura incurritur.

Quod generalis Concilii cōstitutionem, quæ incipit, Oēs utriusq; sexus, &c. suggillent, id nobis suo more agere uidentur. Certe ut quod sentimus, dicamus, uerbis tantum pugnant, re ipsa nihil efficiunt. Quid enim aliud statuit Concilium, q̄ quod illiusp̄i ecclesiæ disciplinam exigere & plenum esse pietatis persuadent, Concilium non aliter cogit fideles (quum ad annos discretionis peruenerint) saltem semel in anno omnia sua delicta proprio sacerdoti cōfiteri, & Eucharistiæ sacramentum (saltem in Paschate) reuerenter recipere, q̄ ut contemntes id ipsum facere, ab ingressu ecclesiæ arceat, & uita defunctos ecclesiastica sepultura prohibeat, at illi absolutionis thesauri (ut uere dicunt) nō æstī mandī contemptores, non solum a sacramentis depellūt, sed & Christiani nominis nomenclatura indignos decernūt. Vide uero quorum coercitio seuerior ecclesiæ ne an eorum qui ecclesiam insectantur? Cæterū habet & Euangeliū legē suā habet suā disciplinam, Atque interim tamen uerum est, coacta seruitia deo non placere, lex bene uolentem instruit, qd sequatur, maleuolentem terret donec iusta censura uolentē faciat, pæda gogus est enim ad Christum. Quod aiunt Concilium præcepisse quod impossibile est, nempe omnium peccatorum cōfessionem, quum Dauid dicat: Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me. Et iterū: Cōprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ut uiderē, multiplicatae sunt super capillos capitis mei, &c. Certe sic argutando non satis candidē interpretatur canonē Concilii, qui omnium peccatorum appellatione, tantum intelligi uoluit peccata confitenti cognita. Nec alio consilio canon omnia peccata confiteri uoluit, q̄ ut omnes (secūdum diui Chrysost. sententiam) admoneret. ut accessuri Confessarium, conscientiā suā prius per interiorem confessionem discutiant, & delicta sua in memoriā etiā sigillatim. reuocēt, ac tandē eiuscemodi discussione (qualē solemus in rebus arduis adhibere) præuia, sacerdoti omnia peccata cognita sigillatim, cætera uero quæ non magnoperē angunt & cruciant conscientiā, oblita item ac neglecta, generatim confiteantur, atq; eatenus canon nō alligat cōfessurum ad certū tempus, liberum relinquens quo anni tem-

Canon Concilii generalis, q̄ incipit, Oēs utriusq; sexus, &c. defendit ac explicatur.

Quo cogat concilium ad confitendū

Coacta seruitia deo non placere. 1. Corint. 9. Obiectio.

Psalm. 18.

Diffusio.

Quo confitendū & de quibus peccatis

Canon nō ligat peccatorem ut certo tpe confiteatur sacramentalr.

Fabianus.
 Ex cōc. Aga
 theñ. & Elib.
 Olim ter fin
 anno cōmu
 ni candum.

c. Omnis
 utriusq.
 Quatenusc.
 cogat anno
 semel cōmu
 nicare.
 Cur pprio
 sacerdoti cō
 fitendum.

Ad Tit. 1.
 Prouerb. 27.

Epilogus.

Locus loc
 hān. 10.

Hic est idem
 for dei & fo
 rā sacerdotis

Alius locus
 Jacobi. 5.

Sic sentiunt
 Theophy.
 & Beda.

porē confiteat. Quod autē canon unūquemq; fidelem astringit ad per
 cipiendum (saltem in Paschate) Eucharistiam, nouum uideri non debet,
 quum & Fabianus martyr & pontifex non multo post apostolorū tēpo
 ra & Agatheñ. & Elibertanū Cōcilium decreuerint, ne inter catholicos
 quidem eos connumerādos, qui saltē in Pascha, Pentecoste & Natali dñi
 non cōmunicauerint, nisi forte quis maioribus criminibus quibuslibet
 impediāt, Quæ disciplina. ut alia multa, nimirū refrigescēte hominum
 charitate, in Concilio generali per ecclesiā facta remissior est, sic tamē, ut
 canon non cogat indignos & nauseantes ad facerrimā illam cōmunio
 nem, quinimo tales de proprii sacerdotis cōsilio tantisper a cōmuniōne
 abstinere uult, donec bonā uoluntatē participandi sacramenti accipiāt,
 seu ea quæ a cōmuniōne poenitente abstinere suadēt, expient. Quod ue
 ro proprio sacerdoti cōsistendū esse, canō præcipit, id uetustissimis cano
 nibus & antiquissimorū Conciliorū decretis q̄maxime consentaneum
 est, quæ prohibent. ne quisquā episcoporū aut sacerdotum se in alterius
 parochiā ingerat, nisi id uel de consensu alterius uel necessitate ita suadē
 te fiat. Atque huc non parum facit quod Paulus iubet Tito, ut cōstituāt
 oppidatim presbyteros, & quod ex libro Prouerb. ca. xxvii. huc per alle
 goriam non inepte deflectitur, Diligenter (inquit) agnosce uultum peco
 ris tui, tuosq; greges considera. &c. Non erat ergo quur canon ille tanti
 Concilii, cui non solum primores ecclesiæ Latinæ, sed & Græcæ maxi
 mo certe numero interfuerunt, tam acerbè tractaretur.

VT tandem eo unde digressi sumus, reuertamur, Habes iam (ut spe
 ramus) explicatum satis, q̄ faciat locus ille Iohan xx. Quorumcū
 que remiseritis, &c. ad alituendam confessionem, quæ sacerdotibus fit,
 habes, q̄ magnificas clauēs, hoc est quantam potestatem Christus uicari
 riis suis in terra reliquerit, ob quam deo (qui talem dedit potestatem ho
 minibus) summas gratias ex toto corde agere oporteat. Habes quantū
 huic potestati, quæ est unica peccatorum & infelicitum conscientiarum
 consolatio, tribuendum sit, quam contempnisse. Christum spreuisse fit,
 quod hic idem sit forum dei & forum sacerdotis, adeo ut non putemus
 præterea opus esse alios locos asserre, ex quibus catholici doctoris hāc
 confessionem asserunt, quod unus ille quem tractamus, nostra sententiā
 suffecerit, ad cōmonstrandum id quod intendimus. Interim nō igno
 ramus id quod Iacobi. v. legimus, nempe, Confitemini alterutrū peccata
 uestra, & orate pro inuicem ut saluemini, uideri non tantum scholasti
 cis pene omnibus, sed & ueterioribus doctoribus de confessione sacra
 mentali mandatum, Sic ut Christus hanc confessionem insinuasse, di
 uus uero Iacobus promulgasse uideatur, nec habet hęc sententia quid
 absurdi. Nā etsi locus is, etiā ad fraternā confessionem trahi possit, quis
 tamen negauerit eundem de sacramentali confessione potissimum in
 telligēdum, si enim tanta est absolutionis uirtus & dignitas, quæ admo

dum supra ostendimus, atque hæc præter confessionem, quæ sacerdoti fit, obtineri non possit, nemo iure dubitauerit diuum Iacobum uelle ut confiteatur homo mortalis mortali, idque potissimum sacerdotibus, qui certam consolationem conscientis nostris in uerbo absolutionis asserere possunt. Neque enim opus erat ut Apostolus expressim diceret. Confitemini sacerdotibus, quod Christus alibi cōmōstrauerit, quinam sint qui potestatem habeant remittendi & retinendi peccata. Ut interim taceamus, ipsū Apostolum eodem pene contextu sermonis presbyterorum meminisse, quos iubet induci super ægrotos, ut orent super eos, ungentes eos oleo in nomine domini non sine promissione salutaris, alleuiationis & remissionis peccatorum, cui statim prædicta uerba subnectit in hunc mundum, Confitemini ergo alterutrum. Quod si fateris Iacobum præcepisse (nimirum ex Christi institutione) ut confiteamur inuicem delicta frater fratri, a quo tanta conscientiaē consolatio nō speratur, quanto magis fatebere ex eiusdem sententia fuisse, ut grauata habentes conscientia, cui priuatus, potestate clauium carens mceri nō potest, confiteremur sacerdotibus, Christi uice fungētibus, in quorum manus Christus salutem nostram quodammodo posuisse uidetur. neque enim uerbum (alterutrum) sacerdotes excludit. Nam & qui & præcipit ut medeamur alterutrum, omnino uult ut pro ratione morbi medicus deligatur. Ex prædictis itaque iudicabis, num hæc confessio mādatum habeat in scripturis, quod primum discutiendum suscepimus.

Iacobi. 5.

Chry. lib. 6.
de sacerdot.Verbū (alter
utrum.)

Sequitur, ut doceamus hanc cōfessionem exemplum ac testimonium habere in scripturis. Hic nullis certabimus argumentis cum contentiosis, sed tātum opponemus eis authoritatem magni illius Basilii (quæ apud omnes catholicos hæctenus fuit sacrosancta) is cum sacerdotibus confitendum esse asseruisset, assertionem suam exemplis & testimonio scripturæ confirmat. Sic (inquit) & hi qui antiquitus poenitebant, inueniuntur apud sanctos confessi esse peccata sua. Scriptū est enim in Euan gelio, Quia Iohanni Baptistæ confitebantur populi peccata sua, & in Acti. apostolorum apostoli his qui baptizabant. Hæc ille.

Hæc cōfessio
nē in script.
exemplū & te
stimoniū ha
bere probat
Basil. in reg.
mona. ca. 21.Matth. 3.
Actoꝝ. 19.Hæc cōfessio
nē totius ec
clesiæ cōsensu
su cōfirmariClemēs Petri
successor.Et q̄ præ est
nimirum sa
cerdot.

Restat ut doceam⁹ hanc cōfessionē, uniuersalē cōsensum ecclesiæ oīum tēporū pro se habere, nec ostēdi posse eandē uel in ecclesia Græca, quoad eadē ecclesia in catholica unitate persistit, penitus abolitā fuisse. **P**ost apostolos primi numerantur Clemens Petri successor, & Dionysius Areopagita Pauli discipulus, uterq; martyr. Ille satis perspicue hanc confessionem (qua conscientia apud sacerdotem exoneramus) hisce uerbis asserit: Si fortassis (inquit) in alicuius cor, uel liuor, uel infidelitas, uel aliquod malum latenter irrepsit, non erubescat qui animæ suæ curam gerit, confiteri hæc ei qui præest, ut ab ipso per uerbū & consilium salubre curetur quo possit fide integra & bonis operibus poenas æterni ignis euadere, & ad perpetua uitæ præmia peruenire. Et iterum:

Quod in nauigatione pelagi humanæ uitæ ferendi sunt uomitus & fuc-
cillationes & agitationes, quæ ex confessione peccatorum & reiectione
criminum uelut male congregati in uisceribus fellis eiectione facièda est,
& abiicièda prorsus a corde, intrinsecus latens amaritudo peccati, si qua
forte ex desiderijs iniqua, uelut ex cibis noxijs congregata est, quæ utiq;
quum euomuerit quis & abiecerit, ingentis ægritudinis liberabit mor-
bo, si tamen post uomitum, quæ ad sanitatem pertinent, sumat.

Satisfactio.

Diony. Are
opag. ad De
mophilum.
Confessio.
Satisfactio.

Alter, nempe Dionysius, Demophilum monachum acriter increpat,
quod impium ad pedes sacerdotis procedentem, ac confidentem, uerecun-
de se ad peccatorum remedia querenda uenisse, calce reiecerat, & usurpa-
to sacerdotali officio, sacerdotem comunione datam lapsa, conuitiis
lacerauerat, Subièdèq; (uir ille sacer) diffinit omni ratione carere, dei caus-
sa peruertere diuinitus traditum ordinem, quod distinctiones ordinesq;
confundere, sacratissimas dei sanctiones & iura transgredi sit, nimirum indi-
cans hæc confitendi rationem ex iure diuino promanare ac descendere.

Obiectio.

Dilutio.

VT autem quidam contendant, opera Clementis apocrypha esse, ac
negent hunc Dionysium eundem esse quem Paulus Athenis conuertit,
nihil (quod ad præsentem rem attinet) refert. Nam id saltim diffiteri nequaquam
possunt, utrosque illos authores, quales nunc in ecclesia extant, uetustissimi
mos esse, quod uel satis est ad euincendam hanc confessionem esse longe
uetustissimam, nec interim quæcunque apocrypha sunt, falsa sunt.

Tertullianus.
de poeniten.

Exemologe-
sis quid.

Satisfactio.

Tertullianus uicinus apostolicorum temporum, testatur non facti
solum, uerum & uoluntatis delicta uitæda & poenitentia purganda
esse, sic ut non sola conscientia proferatur, sed aliquo etiam actu ad-
ministratur, qui magis græco uocabulo, nempe (exemologesis) exprima-
tur, quem prosternendi & humiliandi hominis disciplinam uocat, con-
uersationem iniungentem misericordiam illicem, & postea inter opera
poenitentiae recenset (presbyteris aduolui) atque arguit eos, qui hoc opus
ac publicationem sui aut suffugiunt, aut de die in diem differre præsu-
munt, pudoris magis memores quam salutis, ueluti illi qui in partibus
uerecundioribus corporis contacta uexatione conscientiam medenta-
rium uitant, & ita cum erubescencia sua pereunt, quem pudorem subin-
de intolerandum pronuntiat, modis omnibus persuadens, ut peccator
in exemologesi, secunda subsidia statuat, suam salutem ne deserat, ag-
gredi que ne cesset id quod sciat mederi sibi. Atque alibi ait, Detim
Adam ad confessionem peccati prouocasse, ut scilicet conderentur no-
bis exempla confitentorum potius delictorum quam negandorum, ut iam
tunc initiaretur euangelica doctrina. Ex ore tuo coniuustificaberis, & ex
ore tuo condemnaberis.

Pudor into-
lerandus oc-
culsa colle-
obstiteri.

Secunda sub-
sidia post la-
psum in con-
fessionem.

Origenes in
psalm. 37.

ORigines, ecclesiarum post apostolos magister (ut diuus Hierony-
mus ait) in psalm. xxxvii. uerba ac sententiam Clementis (ut uide-
tur) imitatus, sic habet: Vide quid nos edoceat scriptura diuina, quia
oportet

oportet peccatum non cælare intrinsecus: fortassis enim sicut hi qui habent intus clausam escam indigestã, aut humoris uel phlegmatis stoma- cho grauius imminentiã, si uomuerint, releuantur. Ita etiam hi qui pec- cauerunt, siquidem occultant & retinent intra se peccatum intrinsecus urgentur & propemodum suffocantur a phlegmate uel humore pecca- ti. Si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat seipsum & confitetur, si- mul euomit delictum, atque omnem morbi digerit causam. Tantum- modo (ut subiicit) circumspecte diligentius, cui debeas cõfiteri peccatum tuum, proba prius medicum, cui debeas languoris causas exponere, qui sciat infirmari cum infirmante, flere cum fiente, qui condolendi ac com- patiendi nouerit disciplinam, ut ita demum, si quid ille dixerit, qui se prius eruditum medicum ostenderit & misericordem, si quid cõsiliu de- derit, facias & sequaris, si intellexerit & præuiderit talem esse languorem tuum, qui in conuentu totius ecclesiæ exponi debeat & curari, ex quo fortassis & cæteri ædificari poterunt, & tu ipse facile sanari, multa hoc deliberatione, & satis periti medici illius consilio procurandum est. Idem in Homilia cap. ii. Leuitici, Opponens sacrificiis ueteris legis pro pecca- tis, expiationes euangelicas, post septem remissiones, hoc est, peccatorum expiationes, octauam esse dicit eam, quæ fit per pœnitentiam, duram quidem & laboriosam. Quum (inquit) lauat peccator in lachrymis stra- tum suum, & fiunt ei lachrymæ panes die ac nocte, & quum non erube- scit, sacerdoti domini indicare peccatum suum, & quærerè medicinam secundum eum qui ait: Dixi, Pronuntiabo aduersum me inultitiam meam domino, & tu remisisti iniquitatem cordis mei. Alibi idem Ori- genes, id quod supra diximus (nempe ostendi, non posse, ullum unquam absolutum nisi prius confessum) confirmat dicens: Qui non prius ani- mæ suæ uitia & peccatorum suorum cognouerit mala, & proprii oris confessione prodiderit, purgari is atque absolui non poterit.

ORigeni Græco Cyprianum Latinum illustrem ecclesiæ docto- rem & martyrem annectamus, is in sermone de lapsis (quem & su- pra citauimus) modis omnibus cohortatur, ut nõ modo manifesta, sed & latentia peccatoru uulnera detegamus, & occulta solaq; cogitatione perpetrata delicta cõfiteamur. Et ut plane uideas eum, confessione secre- tam, quæ sacerdoti fit, admodum probasse, eandemq; tum in usu fuisse, sic ait, Deniq; quando & fide maiori & timore meliore sunt, qui quauis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamẽ de hoc uel cogitauerunt, hoc ipsum apud sacerdotes dei dolenter & simpliciter cõfi- tentur exmologesin conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam paruis, licet & modicis uulneribus exquirunt, scien- tes scriptum esse, Deus non irridetur. Et post pauca: Confiteantur, (ingt) singuli, quæso uos fratres, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in se- culo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio & remissio

Conciliu Colon.

T iii

Medic^o. hoc est cõfessari^o sacerdos, quⁱ illis diligendus

Origenes in homil. in. 2. ca. Leuitid.

Confessio. ut uocant, agricul- tularis. psalm. 31.

Orige. lib. 4. Periarch. c. 5

Cyp. in ser- mo. de lapsis

Occultoru confessione.

ibidem.

satisfactio.

cyp. a 3 de
rū de modo
agē. pœni-
tentiam.

Nicephorus
ad Theodo.

Matth. 16.

Occultorū se-
creta confes-
sio antiquis-
sima.

Ibidem.
Expertus & fru-
gi sacerdos
deligendus.
Ibidem.

officium cō-
fessariū.
Quid cauē-
dum. acō
fusorū.

Basil. in reg.
monachorū.
cap. 21.

Ezech. 18.

Matth. 37.

Necessaria cō-
fessio sacra-
mentalis.

Matth. 3.
Actōx 19.
Idem. cap. 18.

facta per sacerdotes apud dominum grata est. Aliibi hūc recte agere pœ-
nitentiam ait, qui diuinis præceptis mitis & patiens & sacerdotibus dei
obtemperans obsequiis suis & operibus iustis dominū promeretur.

Hic iungendus est Nicephorus Chartophylax, qui ad Theodosiū
monachum sic scribit: Ligandi soluendiq; prouincia pontificibus
ipsis a clementissimo deo nostro demandata est. Siquidem ad Petrū ait
Quæcunque ligaueritis, ligata: & quæcunq; solueritis soluta erunt. Vn-
de (ut subiicit) olim omnes oportebat ad ipsos pontifices accedere, suaq;
illis occulta prodere, & sic uel reconciliationem uel repudium ferre. Igno-
ro autem (inquit) qui factum sit, quorū hæc minus obseruentur, quamuis
existimem pontifices negotii tædio, frequentiq; multitudinis turbulen-
tia defatigatos, id opere ad monachos transmississe. ad eos scilicet, qui ut
re probati sunt, aliisq; ualeant esse utiles. Ecce q̄ perspicue uir ille pius
morem confitendi sacerdotibus, ex diuinis literis asserit ac comprobat,
quamuis suis tēporibus id usu uenisse dicat, quod & nostris, nempe per
pontifices & sacerdotes, ut otiosius uiuerent, onus audiendarum confes-
sionum secretarum tum in monachos, ueluti nunc in fratres mendican-
tes, esse reiectum, nō sublatum. Et quid clarius eo quod sequitur. Porro
si quis expertus sit & frugi, & q̄num hoc sacerdotio fungatur, ad illum
in primis accedendum, nam poterit indigo prodesse, accedentem se dili-
gentius curare, reconciliare item & corrigere. Ac paulo post, sacerdotem
officii sui commoneus: Lapsos (inquit) spiritalibus increpationibus ad-
monebit, utiliter consulēt, uitam futuram & æterna supplicia in memo-
riam reducet. Vnum cauebit, ne indulgentius & citra omnem obiurga-
tionem absoluat, fiatq; alienorum criminum participes.

Non obscurius magnus ille Basilius, & ipse Græcus, hanc confessio-
nem secretam testatur. Locus est ex dialogo, qui regulæ mona-
chorum inscribitur, per Ruffinum Coætaneum diui Hieronymi uerso,
cap. xxi. quærit monachus: Qui uult pœnitere peccata sua an omnibus
debet confiteri & quibuslibet, an sacerdotibus tantum, an cæteris qui-
busq; Respondet Basilius: Clementia dei erga eos qui deliquerunt ma-
nifesta est, secundum quod scriptum est, Qui non uult mortem peccā-
toris, sed ut magis conuertatur & uiuat. Quia ergo confessionis mo-
dus ad hoc aptus est, & conuertens se a peccato, fructus dignos osten-
dere debet pœnitentiæ. secundum quod scriptum est: Omnis arbor
quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur, Necessarium
uidetur his quibus dispensatio mysteriorum dei commissa est,
confitenda esse peccata. Demonstraturus quoque hanc confessionem
habere in scripturis testimonium & exemplum, ambo ista loca ex Euan-
gelio Matthæi & Actis apostolorum supra citata asserit, Ne uero pu-
taret non confitenda parua delicta, eodem libro capite decimo octauo
monet, Nihil oportere contemni tanquam paruum, quod de omni uer-

bo otioso quod loquuti fuerint homines, de eorum rationem in die iudicii reddituri sint. Rursus cap. xcviii. Rogat monachus, an deceat, quum soror aliqua confitetur quodcunque delictum suum presbytero, etiam matrem monasterii adesse: Respondet Basilius, Honestius mihi uideatur esse. & religiosius, ut per seniore[m] matrem presbyter, si quid illi uideatur, sibi statuat, & modum & tempus poenitentiae imponat ad emendationem eius quam corrigi desiderat a peccato: nimirum significans magis conuenire, ne soror matris imperio subiecta non aliter oneretur satisfactione poenitentiae quae ex matris consilio, quae omnibus sororibus prospicit. Nec cessat rogare monachus, Vtrum decet gesta turpia contentis uel obscena inuerecundius annuntiare omnibus aut certis quibuslibet aut quibuscunque: Respondet Basilius, Confessio peccatorum hanc habent rationem, quam uulnus habet aliquod corporis, uel passio quae medico demonstranda est. Sicut ergo non omnibus quis uita uel uulnera corporis sui reuelat, nec quibuslibet, sed his tantum qui summam peritiae testimonium habent & curae ac medelae disciplinam, ita confessio peccatorum fieri debet apud eos tantummodo, qui curare haec praeualent & emendare, secundum quod scriptum est. Vos qui fortiores estis, infirmitates infirmorum portate, hoc est, auferte, & exportate per curationem. Vide uero quae pulchre tres illi insignes Graeciae magistri ac egregia luminaria, nempe Origenes, Nicephorus, & Basilius, in hac re confessionaria concinant, & quod comprobandum recepimus, luce clarius affirmant.

TAm rursus aliud par duorum (omnium sententia) celebratissimum ecclesiae Latinae doctorum copulabimus, nempe diuos Hieronymum & Augustinum, Nam Ambrosium Latinum Chrysostomum Graeco conferendum seruabimus. Diuus itaque Hieronymus primum eo loco, quem supra citauimus, nempe in commentariis supra Matthaeum huius confessionis meminit. Quum episcopum uel presbyterum, aliter ligare uel soluere peccatorem prohibeat, nisi primum peccatorum audierit uarietates, & iam hinc sciat quis ligandus sit, quisue soluendus. Qui locus aperte conuincit & diui Hieronymi tempore, confessionem sacerdotibus, cum enumeratione delictorum factam fuisse. Deinde perspicuum testimonium eius habes in commentariis super Ecclesiasticum capite decimo. Si quem (inquit) serpens diabolus occulte mordeat, & nullo conscio eum peccati ueneno infecerit, si tacuerit qui percussus est, & non egerit poenitentiam, nec uulnus suum fratri & magistro uoluerit confiteri, magister qui habet linguam ad curandum, facile ei professe non poterit. Si enim erubescat aegrotus uulnus suum medico confiteri, quod ignorat medicina non curat. Vt interim fileamus plerosque alios locos, ubi in laude confessionis multus est Hieronymus.

T iiii.

Matth. 12.
Cap. 98.

satisfactio.

An reuelanda
confessio.

simile.

1. Thess. 5.

Hierony. in
Mat. cap. 18.Enarranda
p[er]tinet in
confessione sig[na]
latim.Hieron. in Ec
clesial. ca. 10.Alludit rab lo
cum Iaco. 5.
(fratre) ma
gistrum hoc e[st]
sacerdotem
potissimum
intelligens.
Vide. t. men
suram, de poe
ni. dist. 10.

August. in
psalm. 66.

Hic sententiæ subscribit Augustinus in Psal. sexagesimo sexto.
Latentur (inquit) & exultent gentes. Vnde per ipsam confessionem.
Quare? quia bonus est cui confitentur, Ad hoc exigit confessionem ut
liberet humilem ad hoc damnat non confitentem, ut puniat superbum.

Psalm. 105.
199. 40. sup. bis.

Ergo tristis esto antequam confitearis, confessus exulta, tam sanaberis,
non confitentis conscientia saniem collegerat, apostema tumuerat, cru-
ciabat te, requiescere non sinebat, Adhibet medicus fomenta uerborum,
& aliquando secat medicinale ferrum tribulationis. Tu agnosce medici
manum, confitere, exeat in confessione, & defluat omnis sanies. Idem in

idem in ca.
Iohan. 5.

cap. Iohan. quintum sic habet: Vox saluatoris rumpit duritiem lapidis,
& cor tuum ita durum est, ut nondum illa uox diuina te rumpat. surge
in corde tuo, procede de sepulchro tuo. etenim mortuus in corde tuo
tanquam in sepulchro iacebas, & tanquam saxo malæ consuetudinis
grauabaris, surge & procede. & crede, & confitere. Qui enim credit, sur-
rexit: qui confiteretur, processit. Quare processisse dicimus confitentem,

Confitendū
ecclesie mi-
nistris, ut fo-
uant confi-
tem.

Iohan. 11.
Aug. de ue-
ra & fals. pe.

quia antequam confiteretur, oculus erat, quum autem confitetur,
procedit de tenebris ad lucem, & quum confessus fuerit, quid dicitur
ministri? Quod dictum est ad funus Lazari, Soluite illum, & finite abi-
re Quomodo dictum est ministris apostolis, Quæ solueritis in terra,

Erubescētia.
detestabilis
Erubescētia
laudabilis.
Aug. lib. de
saluta docu.

soluta erunt & in coelis. Ut interim prætereamus quæ toto libro de ue-
ra & falsa poenitentia (quem quidem tanquā nothum ex libris eius qui-
dam secernunt, quanquam interim catholicæ doctrinæ sit) ubi modis
omnibus cohortatur, ut poenitentes uitam nostram deo per sacerdo-
tem repræsentemus, huc dessectens, quod dominus mundatis præcepit
ut ostenderent se sacerdotibus, Iubet ut quæramus sacerdotem scien-
tem ligare atque soluere, ac omnino erubescētia detestatur, quæ con-
fessionem uincit, erubescētia uero, quæ confessionem comitatur,

Aug. de uisi-
ta. infirmo.

laudat, quod illa partem habeat remissionis. Libro de salutaribus do-
cumentis, Iubet iussioni sacerdotis deum timentis obsequi, qui ut sa-
piens & perfectus medicus primum sciat curare sua peccata, & postea
aliena uulnera detergere & sanare, & non publicare. Hunc enim perqui-
rendum, & cum eo consilium salutis nostræ ineundum esse suadet. Præ-
terea libro de uisitatione infirmorum ex professo confutantur, qui suffi-
cere arbitrantur si soli deo (cui nihil est occultum) quem nullius latec
scientia, sua crimina confiteantur, uel nolentes, uel erubescētes, uel
dedignant ostendere se sacerdotibus, quos tamen inter lepram & le-
pram per legislatorem dominus constituerit. Sed nolo (inquit) ut ipsa
decipiaris opinione, ut confundaris confiteri coram domini uicario ta-
bescens præ rubore, uel ceruicosus præ indignatione. nam ipsius humi-
liter subeundum est iudicium, quem dominus sibi non dedignatur uica-
rium. Ergo (inquit) ad te uenire roges sacerdotem, & fac ipsum conscien-
tiarum tuarum penitus participem, non te seducat illa superstitio, quæ

Typus pote-
statis sacer-
dotalis uetus
sacerdotis.

In uisitando confirmat, quia saluet sacerdote inconsulto, ad deum peccatorum confessio. Non enim (ut subiicit) abnegamus, quin sit ad deum frequenter referenda peccatorum confessio. Eges enim & sacerdotis, qui mediator sit ad deum tuum salubri iudicio. Item cap y. Astantem (inquit) coram te sacerdotem, angelum dei existima, aperi ei penetralium tuorum abditissima latibula, conscientiarum uerecundarum penitiora reuela repagula, &c. Nec moratur nos, quod libri isti de uera & falsa poenitentia, item de salutaribus documentis denique de uisitacione infirmorum, quibusdam non uideantur esse Augustini, Quum constet Augustinum in libris minime dubiis eandem tueri sententiam. Et ut in libri non sint illius Augustini Hipponensis episcopi, uetusti tamen sunt, & tanquam pii ab ecclesia recepti, ut uel hinc probetur hanc confessionem non esse rem nouam, sed iam olim ut rem necessariam in ecclesia usitatam.

Non sufficere mentalem confessionem. Ibidem ca. 5.

Ocurritur obiectioni.

Aug. in commentariis in psalm. 5.

Iam ad Ambrosium & Chrysostomum pergamus, quos ideo coniungimus, ut ostendamus eos non tantum non abolere hanc confessionem (quod tamen illis aduersarii impingunt) sed eandem tueri magis. Scimus ex Ambrosio citari locum de poenitentia Petri in hac uerba. Ergo (inquit) Petrus prorupit ad lachrymas, nihil uoce precatas. Inuenio enim quod fleuerit, non inuenio quid dixerit, lachrymas eius lego, satisfactionem non lego, recte plane Petrus fleuit & tacuit, quia quod de fieri solet, excusari non solet, & quod defendi non potest, abluui potest. Latuat enim lachryma delictum, quod pudor est confiteri. Lachrymae ergo uerecundiae consulunt pariter & saluti. Hactenus ille. Scimus ex Chrysostomo in epistolam ad Hebraeos citari, Non dico tibi ut te prodas in publicum, neque te ut apud alios accuses, sed obedire te uolo prophetae dicenti. Reuela domino uiam tuam, apud uerum iudicem cum oratione, delicta tua pronuntia, non lingua, sed conscientiae tuae memoria. Et cum demum spera te misericordiam posse consequi Et alibi. Peccata tua discito ut deleas. Illa si confunderis dicere quia peccasti, dicito illa quotidie in anima tua, non dico ut confitearis ea seruo ut exprobetur, dic deo qui curet ea, nam licet non dixeris, non ignorat deus. Et quae in eandem sententiam scribit Homilia. xxxi. xl. lxxx. & homilia. ii. in psalmum. l. Item sermone nuper uerso de poenitentia & confessione. Scimus denique locum qui ex tripartita historia contra hanc confessionem assertur. Sozomeno auctore in hac uerba.

Obiectio ex Amb. in ser. de poenitent. Petri.

Obiectio ex Chrysost. in epistola ad Hebraeos.

Obiectio ex hist. tripart. lib. 9. cap. 35

SOZOMENVS.

Quoniam omnino non peccare, diuinum & ultra humanam naturam esse cognoscitur, peccantibus autem & poenitentiam agentibus, ueniam deus dari praecipit: Qui uero confiteri refugiunt, maius peccatorum onus acquirunt, Propterea uisum est antiquis pon-

tificibus ut uelut in theatro sub testimonio ecclesiastici populi delicta pandantur. Et ad hanc rem presbyterum bone conuersationis, seruante q̄ cretum ac sapientem uirum statuerūt, ad quem accedentes hi qui deliquerant, delicta propria fatebatur. At ille secundū uniuscuiusque culpam in dicebat & multam. Quod etiam hactenus diligenter in occidentali- bus seruatur ecclesiis, & maxime apud Romam, ubi etiam est locus certus poenitentium. Stant enim rei & uelut in lamentationibus constituti. Quum enim sacra celebratio fuerit adimpleta, illi communionem non percipientes cum gemitu & lamentatione seipsos in terram prosterunt. Ad quos concurrens episcopus, & ipse cum lachrymis & gemitu spiritali prosternitur, & omnis ecclesie plebs fletibus inundatur. Post hoc autem prior surgit episcopus, & eleuat iacentes a terra. Tum competenter pro poenitentibus facta oratione dimittit, omnes. At illi afflictionibus sponte uocates, aut ieiuniis, aut abstinentia lauacri, aut suspensione ciborum, aut rebus aliis quae iubentur, expectant commune tempus quod decernit episcopus. Constituto uero tempore, uelut quoddam debitum exoluentes afflictione de peccato curati, cum populo communione participantur. Hac ergo antiquitus Romani pontifices usque ad nostrum conseruauerunt tempus Petro Constantionopoli presbyter super poenitentes fuit usque ad illud tempus quo quaedam mulier nobilissima quum peccata sua esset confessa, & ei a presbytero fuisset preceptum, ut ieiunaret, & deo operibus supplicaret, quum hoc obseruaret crebrius in ecclesia cum diacono se concubuisse confessa est. Hoc quum populus cognouisset saeuebat in sacerdotes, quasi per eos facta fuisset iniuria ecclesiae. Tum Nectarius episcopus remouit diaconum sceleratum, & quibusdam suadentibus ut singulos ad comanicandum iudicio conscientie suae relinqueret, etiam presbyterum nequaquam super poenitentes esset precepit. Et ex illo antiquitatis consuetudo sublata est, quum (ut arbitrator) minora peccata pro pudore confessionis, & subtilitate exami- nantium patrentur. Hactenus Sozomenus.

Sed qui praedictos locos contra confessionem secretam afferunt non uidenter nobis satis sententiam authorum, quos, pro sua sententia citant, excussisse. Ut incipiamus a Tripartita historia, Manifestum est eum locum confessioni secretae multum tribuere. Principio enim affirmat eos qui confiteri refugiunt maius peccatorum onus acquirere, Dein testatur confessionem secretam in Greca ecclesia fuisse, quum referat antiquos pontifices ad hanc rem presbyterum bonae conuersationis seruantemq̄ secretum ac sapientem uirum statuisse ad quem accedentes hi qui deliquerant, delicta propria faterentur. Quod autem subinde restatur, presbyterum (qui usque ad illud tempus Constantinopoli super poenitentes fuit, sub Nectario, qui proxime Iohannem Chryostomum precessit ob crimen diaconi remotum, & ex illo antiquitatis consuetu-

diaconi t̄q̄
oculi ep̄i ac
tus totius ec
clesiae p̄cru-
tabant refe-
rebant. p̄ ad
ep̄m ubi cor-
rectione aut
admonitiōē
opus eē cer-
nebant, uide
Clemē. ep̄la
1. ad iacobū.

Dilutio p̄di-
ctōꝝ locoꝝ.

Locus tripar-
titae historiz
explicatur.

Confessio se-
creta in eccle-
sia graeca ab
initio fuit.

Ritus poeni-
tēdi non con-

dinem sublatam esse ex eo quidem (nostra sententia) non convincitur, confessionem secretam omnino abolitam fuisse, sed tantum ritum illum publice in ecclesia ob occulta peccata poenitendi. Nam (ut supra diximus) ea erat ueteris ecclesiae seueritas, ut & pro occultis delictis poenitentia & multam publicam indiceret, ac confessum in locum poenitentium relegaret, cui rei praerat presbyter qui super poenitentes uocabatur. Dicebantur enim tunc poenitentes hi soli qui publicam poenitentiam, id est satisfactionem in ecclesia facerent, Quemadmodum canonicis diuersorum Conciliorum atque a deo ex capitulis Graecarum synodorum per Martinum Bracharacensem episcopum recollectis liquet cap. xxxi i. Is ergo presbyter, qui super tales poenitentes fuit, & qui publicam multam indicebat remorus est, & ea seueritas sublata, ne confessi de occultis, publica satisfactione grauarentur. Quin Nectarius eam seueritatem non in totum sustulit sed (ut habet historia) singulos ad communicandum iudicio conscientiae suae reliquit, sic scilicet, ut his qui adhuc putarent, ipsis ante communionem publica satisfactione opus esse, eadem peccatis daretur, caeteri uero suae conscientiae relinquerentur, ut scilicet ad communionem admitterentur, nulla satisfactione publica expleta, ac confessionem secretam ex toto sublatam esse nobis non sit uerisimile, quum diuus Chrysostus. Nectarii successor eius non uno in loco meminerit. ex quibus unum supra retulimus. Alium habes libro secundo de sacerdotio ubi ait Multa arte opus esse, ut qui laborant Christiani, uitro sibi ipsi persuadeant, sacerdotum curationibus sese submittere oportere, neque id solum sed ut etiam curationis ac medicinae nomine gratiam illis habeant. Et post pauca: Quocirca (inquit) multa quidem opus est pastori prudentia, sexcentis etiam (ut sic dicam) oculis, ut recte undique humani animi habitum circumspicere possit. Postea eodem libro, praestantiam sacerdotalem ex loco Iohannis nigesimo, Quorumcunque remiseritis peccata, &c. in coelum uolens, insaniam esse manifestariam dicit despiciere tantum principatum sine quo neque salutis neque promissorum bonorum compotes fieri possumus, quod neque baptismus neque caro & sanguis domini aliter quam per sanctas sacerdotum manus perficiantur neque sacerdotes solum nos regenerent, sed postmodum etiam condonandorum nobis peccatorum facultatem obtineant. Atque eodem loco, nostros Iudaeorum sacerdotibus longe praefert quod his corporis lepram purgare, seu (ut uerius dicamus) haud purgare sed purgatos probare. At nostris non corporis lepram uerum animae sordes, non tantum purgatas probare, sed purgare prorsus (ut ait) concessum sit, Quae omnia satis demonstrant longe aliud esse, remouisse presbyterum super poenitentes, hoc est, sustulisse illam acerbiter confessum etiam de occultis in ordinem publice poenitentium relegandi, Quod per Nectarium in Graeca ecclesia postea etiam per pontifices in Latina factum esse non nega-

testio secretam
p Nectarium
sublatam.

vide collec.
Graec. syno-
dox cap. 23.

Chryso. Ne-
ctarii succes-
sor meminit
confessionis se-
cretae. li. 2. de
sacerd.

ibidem.

Locus Ioh.
20. explicat
per Chryso.

sacerdoti
nostri neces-
sitas.

ibidem.

Quid fecerit
Nectarius.

Confessio secreta in nulla ecclesia penitus sublata.

mus. Aliud uero, confessionem secretam penitus abolere, quod in ulla catholica ecclesia hactenus unquam factum fuisse nobis non facile persuaderi patiemur. Atque hoc nostrum commentum non esse uanum, totus contextus prædicti loci hystoriæ tripartitæ, si modo ad uiuum excutiat, palam ostendit siue antecedentia siue consequentia inspicias, atque adeo finis declarat tantum pudori consultum esse, quo poenitentes publice grauabantur.

Loci ex Chrysof. citati explicantur.

ERgo & quæcunque aduersarii contra hanc confessionem ex Chrysofotomo contorquent, ei omnino nihil derogant. Nam quid aliud est dicere, Non dico tibi ut te prodas in publicum, neque te ut apud alios accuses, uel non dico ut confitearis ea seruo ut exprobet? Item necesse non est præsentibus testibus confiteri? quam libero te publica illa satisfactione, qua etsi uerbis peccata tua haud expressim, te tamen ipsa in publicum prodas, ac ea conseruis tuis, qui & testes contra te esse & peccata exprobrare possunt, confiteris. At longe alia ratio est confessionis sacramentalis, qua crimen non profertur in publicum, nec præsentibus testibus euulgatur, nec exprobrationem timet, sed soli sacerdoti dei uicem gerenti, atque adeo magis deo quam sacerdoti (cui publicatio iam interdicta est) dicitur, quod hic amodo non sit ullum discrimen inter forum dei & forum sacerdotis.

Ambrosii dicta excutitur.

Eiusdem omnino sententiæ diuini Ambrosium fuisse, nulli dubium est, qui tamen tanti uiri libros diligenter euoluerit, Nam quod aduersarii ex eo de poenitentia Petri attulerunt, & singulare est, & publicam poenitentiam respicit, quod ea uerba indicant (quod pudor est confiteri) ad quam tamen idem uir ille sanctus alibi quammaxime cohortatur, quemadmodum uidere est libro primo de poenitentia, capite decimo:exto, & libro secundo, cap. primo, & cap. decimo, ubi Petro quidem statim dimissa peccata dicit, Quia amarissime flet, & nihilofecius quemlibet ex nobis monet in hæc uerba. Flet (inquit) pro te mater ecclesia, & culpam tuam lachrymis lauet. Item, Volo ueniam reus speret, petet eam lachrymis, petat gemitibus, petat populi totius fletibus, ut ignoscatur obsecret, & quum secundo & tertio fuerit dilata eius communio, credat remissius se supplicasse, fletus augeat miserabilior, Postea reuertatur, teneat pedes brachiis, osculetur osculis, lauet fletibus, nec dimittat ut de ipso dicat dominus Iesus, Remissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cognoui (inquit) quosdam in poenitentia sulcasse uultum lachrymis, exarasse continuis fletibus genas, strauisse corpus suum calcandum omnibus, ieiuno ore semper & pallido mortis speciem spiranti in corpore prætulisse. Adeo autem Ambrosius non tollit rationem priuati quærendi consilii & absolutionis, ut ex professo doceat, quæ moderatio erga peccato-

Amb. de poen. li. i. ca. 16. & lib. 2. ca. 1 & ca. 10.

Alius olim poenitentibus ardor quam nunc est.

Ambrosius non tollit priuati confessionem.

res, ab his qui illorum morbos curare debent, habenda sit. Nec facile inuenies quenquam ex patribus, qui potestatem sacerdotalem magis illustret. Sed aiunt (inquit) nimirum **NOVATIANI**, se domino deferre reuerentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem reseruent immo nulli maiorem iniuriam faciunt, quam qui eius uolunt mandata rescindere, commissum munus confundere. Nam quum ipse (ut subiicit) in Euangelio suo dixerit dominus Iesus: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, quorum retinueritis, retenta erunt, Quis est qui magis eum honorat, utrum qui madatis, eius obtemperat an qui resistit? Ecclesia in utroque obseruat obedientiam, ut peccatum & alliget & relaxet. Dominus enim par ius esse uoluit & ligandi & soluendi, qui utrunque pari conditione permittit. Quomodo igitur potest alterum licere, alterum non licere? Hactenus ille. Quibus uerbis refutantur, qui asserunt potestatem obtinendae absolutionis, non apud sacerdotem, sed apud confitentem esse, quum uir iste sanctus utraque & ligandi & soluendi potestatem ex Euangelio sacerdotibus ex aequo tribuat. Ius (inquit) hoc solis permissum sacerdotibus est. Recte igitur ecclesia uendicat, quae ueros sacerdotes habet, haereticis uendicare non potest, quae sacerdotes uel non habet. Et post pauca: Munus spiritus sancti est officium sacerdotis, ius autem spiritus sancti in soluendis ligandisque criminibus est, docetque eodem capite habendam esse criminum differentiam. Et quid quaelo aliud faciunt, qui huius confessionis sacramentalis dignitatem eleuant, quam quod idem Ambrosius cap. v. ait? Quid (inquit) aliud dicunt nisi hoc, Nemo de uulneratis nostrum ingredietur hospitium, nemo sanetur in nostra ecclesia, Apud nos non curantur aegroti, sani sumus, medicum non habemus necessarium, quia ipse ait, Non est opus sanis medicus, sed his qui male habent. Item capite sequenti: Denique (inquit, ad Christum uerba faciens Ambrosius) ecclesiae tuae species est illa quae accessit retro, & tetigit simbriam uestimenti tui, dicens intra se, Quia si tetigero uestimentum eius, salua ero, Haec ergo ecclesia confiteretur uulnera sua, haec eurari cupit. Rursus cap. vii. Poenitentiae sacramentum apertissime statuit. Quid (inquit) interest, utrum per poenitentiam, an per lauacrum (nimirum baptismatis) hoc ius, remittendorum, scilicet peccatorum omnium, sibi datum sacerdotes uendicent? unum in utroque ministerium est, Sed dices (inquit) quia in lauacro operatur mysterium gratiae? Quid in poenitentia? nonne nomen dei operatur? Itidem lib. ii. cap. vii. Poterat (inquit) Christus tacita uis operationis occultae, transferre saxum sepulchri, in cuius passione remotis lapidibus plurima defunctorum sepulchra patuerunt, sed hominibus iussit, ut remouerent lapidem. In ueritate quidem, ut increduli crederent, quod uidebant, & aspicerent resurgentem mortuum. In typo autem quod nobis donaret, ut leuaremus delictorum onera, moles quasdam reorum,

nem sed statuit.

Iohan. 20.

Non magis est mandata sacerdoti ab solutio quam ligatio.

Ibidem. Officiū sacerdotis mōus spūs sancti.

Cōfessionis priuatae cōscriptores qd faciunt.

Math. 9. Cap. sequē

Cap. 7.

Amb. lib. 2. de poenitētia. cap. 7. Matth. 27.

Iohan. 11.

Solutio liga

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

n̄ typ^o abso-
lutionis, sa-
cerdotalis.
Iohan. ii.

nostrum est onera remouere, illius est resuscitare, illius educere de sepul-
chris exutos uinculis.

Roma. io.

Amb. loquitur de confes-
sione oris.

Ambrosius.
a cōfessōib⁹
suar ecclesie
fuit.

Paulinus in
uita Amb.

Ambrosii.
pietas &
feruor.

Confessio se-
creta Am-
brosii tpe.
Amb. in ex-
hortatiōe ad
Pœnitent.

Sacerdoti
peccata con-
fitenda.

Leo magnus

Leo ad Theo-
doro. Foroiu-
licē. ep̄m.

Ibidem.

Gregorius
magnus.

Videns itaque (ut subiicit) graue onus peccatoris, illachrymat domi-
nus Iesus, solam enim flere non patitur ecclesiam, comparatur dilectæ
suæ, & dicit defuncto, Veni foras, hoc est, quid iaces in tenebris consci-
entiæ & delictorum tuorum sordibus, quodam reorum carcere: exi for-
as, delictum proprium prode ut iustificeris, ore confessio fit ad salutem,
si confessus, fuerit a Christo uocatus, claustra rumpentur, & omnia sol-
uentur uincula, & si corruptelæ corporeæ foetor grauis sit. Hactenus il-
le. Et ne tergiuerferis Ambrosium hæc uel de interiori confessione, quæ
ad deum fit, tantum dixisse, audis confessionem oris, uel de publica tan-
tum, audis conscientie tenebras confessione prodendas. Quin diuina
Ambrosium confessiones pœnitentium secretas priuatim audisse, uel lo-
cupletissimus testis est Paulinus, qui uitam eius conscripsit. Quoties-
cunque (inquit) illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapsus suos
confessus esset, ita flebat, ut & illum flere compelleret. Videbatur etiam
sibi cum iacente iacere, causas autem criminum, quas illi confiteban-
tur nulli nisi domino soli (apud quem intercedebat) loquebatur, bo-
num relinquens sacerdotibus posteris exemplum, ut intercessores apud
deum sint magis, quam accusatores apud homines. Et ut Paulino non
credas, quid apertius eo, quod ipse Ambrosius in exhortatione ad pœni-
tentiam ait: Non solum, inquit, post pœnitentiam, ab istis (nimirum pec-
catis) intus homo obseruare se debet, sed ante pœnitentiam, dum sanus
est, quia nescit si possit ipsam pœnitentiam accipere, & confiteri deo & sa-
cerdoti peccata sua. Ex his itaque omnibus iudicandum relinquimus,
num Ambrosius ac Chrysostronus idonei authores sint, quibus ad,
uersarii causam suam tueri possint.

Post horum tempora habes magnum illum Leonem pontificem do-
ctissimum & toto orbe celebratissimum, ex quo unum, idque aper-
tissimum, testimonium superius attulimus. Extat aliud eius decretum
ad Theodorum Episcopum Foroiuliensem, in hæc uerba: Multiplex mi-
sericordia dei ita lapsibus subuenit humanis, ut non solum per baptismi
gratiam spes uitæ reparatur æternæ, & qui regenerationis donum ui-
lassent, proprio iudicio se condemnantes ad remissionem criminum per-
uenirent, sic diuinæ bonitatis præsidis ordinatis, ut indulgentia dei, ni-
si supplicatione sacerdotum nequeat obtineri. Et post pauca: Multum
enim utile ac necessarium est ut peccatorum reatus ante ultimum diem
sacerdotali supplicatione soluatur.

Quid Gregorium illum magnum referamus, qui ut ad hanc con-
fessionem, ueluti remedium haud acerbum, sed facile, omnes in-
citatet, non tantum reuelandorum criminum seueritatem su-
stulit, sed & sacerdotem diris affectis confessæ peccata publicantem. De

cretum sic habet. Sacerdos ante omnia caueat, ne de his, qui ei confitentur peccata sua, alicui recitet, quod ea confessus est. non propinquis, non extraneis, neque (quod absit) pro aliquo scandalo. nam si hoc fecerit, deponatur, & omnibus diebus uitæ suæ ignominiosus peregrinando pergat.

Pœna in sacerdotē reuelantē secretū cōfessionis.

EX posterioribus, qui omnes in eandem in hac re sententiam discendunt, unum tantum, cuius testimonio libenter utimur, adducemus Bernardum. is ad milites templi, sermone. xii. sic habet: Quam obrem ministros uerbi sacerdotes, caute necessum est ad utrumque uigilare sollicitos, quo uidelicet delinquentium cordibus tanto moderamine uerbum timoris & contritionis instillant, quatenus eos nequaquam a uerbo confessionis exterreant, sic corda aperiant, ut ora non obstruant, sed nec absoluant etiam compunctum, nisi uiderint & confessum, quandoquidem corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem alioqui a mortuo tanquam qui non est, perit confessio. Quisquis igitur uerbum in ore habet, & in corde non habet, aut dolosus est aut uanus: quisquis uero in corde & non in ore, aut superbus est, aut timidus.

Bern. in sermone ad milites tēpli. 12.

cōfessionis necessitas.

Roma. 10. Eccle. 6.

Hos omnes uiros cum doctrina, tum uitæ sanctimonia insignes, qui testimonium ferunt de consensu totius ecclesiæ omnium temporum, quod ad confessionem sacramentalem attinet, subsequutum est illud magnū Concilium generale, ex quo canon, Omnis utriusq; sexus, superius declaratus ac a calumnia uindictus citatur, cui Innocentius tertius uir & pius & doctus præfuit, eidemq; & tam græca q̄ latina ecclesiā maximo prælatorum totius orbis conuentu interfuit. Qui autē uerisimile est. Christum passum esse tantum Concilium, sua causa coactum errare: qui promisit, quum etiam duo uel tres congregati fuerint in nomine suo, se futurum in medio illorū. Quamobrem qui post hoc Concilium aliter senserunt, in Concilio Constantiensi. damnati sunt.

Concilium generale. c. Omnis utriusq; &c. Inno. 3. præsidens cōcilio generalis.

ET reuera præter hæc omnia non leue ducimus argumentum, quo theologi confessionem hanc nō ab hominibus, sed ab ipso Christo fuisse institutam comprobant. Neq; enim uerisimile est, homines hominibus hoc confessionis onus imponere potuisse, quod solum plus habet sarcinæ q̄ uniuersa lex Mosaica, cui⁹ cerimoniis beatus Petrus non putauit onerandas gentes, ac Iudæos etiam exonerauit.

Ratio p confessionem admodum ualida. Actoꝝ. 15.

VT ergo semel de hac re finem faciamus, Expendendū relinquimus, satis ne apertis ostenderit testimoniiis, hanc confessionem sacramentalem & a Christo insinuatam, & a uiris apostolicis promulgatam, & ab ecclesia receptam, eandem quoq; & exemplum in scripturis, & uniuersalem totius ecclesiæ consensum pro se habere. Non aliter tamen facimus hanc confessionem necessariam, q̄ fecerunt ueteres illi patres, hoc est, necessariam illis qui habent grauatam conscientiam, nimirū quibus

Quatenus hæc cōfessio sacramentalis necessaria.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

Scotus.

Theod. Can
thuariē. epi.
c. Quidā. de
pœn. dist. 1.

confilio, consolatione, & absolute est opus. Paucissimos autem reparias qui ex istorum albo non sint. Alioqui ne Scotus quidem dubitauit, homini qui sibi nullius peccati mortalis conscius est, sufficere, ut se sacerdoti ostendat, ac dicat: Ego non sum mihi cōsciū alicuius peccati mortalis. Nec inepte nobis dixisse uidetur Theodorus Canthuariē. episcopus, Interiorem confessionem, quæ soli deo fit, perfectorum & iustorum esse, nobis uero apostoli institutionem sequendā, ut confiteamur alterutrum peccata nostra, & oremus pro inuicem ut saluemur. Interim tamen non probamus, hanc exomologesim hominum spinis & scrupulis sic impediri, ut uix quisquam a sacerdote discedat tranquilla conscientia, quam magis ueterum exemplo expediri conuenerat, quod & nos conati sumus in canonibus Concilii nostri puincialis, ac latius quum ad tractationē sacramenti pœnitentiæ uentū erit, non necessarias difficultates ostendere ac remouere annitemur. Nunc ad tertiam pœnitentiæ partem quæ satisfactio est properabimus.

DE SATISFACTIONE.

Tertia pœnitentiæ pars, satisfactio.

Duplex in ecclesia satisfactio.

Tit. 2.
1. Johan. 2.

Remiss. peccatorū quō applicat per Christum.

1. Corinth. 15.
Post remissā peccatā remanēt quādam reliquiæ peccati, quæ non remittitur semper uis pœnæ temporaria, sed æterna tantum.

Restat ex pœnitentiæ partibus tertiæ, nempe satisfactio Principio dubium non est uocabulum satisfactionis, ex publico ecclesiæ usu frequentari cæptum esse pro castigazione seu pœna, quæ secundum uniuscuiusque pœnitentis contentis culpam ab episcopo uel sacerdote indicitur, quamuis nunc hoc uocabulum latius usurpemus. Quæ omnia ut dilucidiora siāt sciendū est duplicem omnino esse in ecclesia satisfactionē. Vnā meritoria remissionis pctōge, & abolitoria mortis æternæ, Hæc soli Christo tribuitur, qui dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, factus propitiatio pro peccatis nostris, & non tantum pro nostris, sed & totius mundi, utique quod ad sufficientiam attinet, licet non quantum ad efficientiam, quod non omnes sibi hunc satisfactionis. CHRISTI fructum applicari curent. Applicatur siquidem hæc satisfactio adeo per ueram contritionem & fidem, cuius certum testimoniū est absolutio sacramentalis sacerdotis, quæ docet nos hanc tribuere debere deo non nostris operibus. Nam nullus omnino hominū poterit uel pro culpa unius peccati mortalis satisficere, & pœnam æternam suis meritis abolere. Ergo nō in merito contentis, sed in nomine patris & filii & spiritus sancti sacerdos contentem abloluit. Præterea de abolitione æternæ mortis legimus: Aculeus mortis, peccatum. Deo autem gratia, qui dedit nobis uictoriā per dominum nostrum Iesum Christum. Verum quum ex diuinis literis cōpertum sit, post remissionem peccati (quæ solius Christi beneficio nobis contingit) adhuc quādam præteritorum peccatorum reliquias in anima hære, Deinde remissa culpa, non statim omnem remitti pœnam, sed tantum pœnam æternæ mortis, quam etſi deus in iustificatione ho-

minis

minis condonet, eius tamen loco temporaria iam poenam frequentur substituit, Idcirco patres uiderunt alia quadam purgatione (culpa etiam num remissa) & ad expiandas praeteriti peccati reliquias & ad mitigandas seu tollendas temporarias illas poenas, nobis adhuc imminentes, opus esse, quam poenitentiae satisfactionem appellarunt. Post remissum peccatum, peccati reliquias remanere, quas deleri oporteat, Dauid testis est. Nam et si Nathan remissionem peccatorum Dauid annuntiaffer, dicens: Dominus dimisit peccatum tuum, nihil obsecus tamen Dauid adhuc orat; ut dominus secundum multitudinem miserationum suarum deleat iniquitatem eius, Vtq; amplius lauet eum ab iniquitate, & a peccato mundet, hoc est, ut non tantum remittat culpam, sed & decorem pristinum restituat, Atque eadem omnino ratio esse uiderur in diluendo peccato actuali, quae est in diluendo originali. Originalis peccati reatus in baptismo remittitur, at tamen reliquiae eius, nimirum sordes ille manet, quae tota uita pijs exercitijs mortificare & eradicare oportet. Sic actuale peccatum per fidem quidem in Christum, merito passionis eius, remittitur, at tamen adhuc quidam ueluti sordes seu quaedam reliquiae in anima manent, quas salubri satisfactione purgare necesse est, praesertim quum praeteritum peccatum in consuetudinem quandam abiit, quae quum altius radices iccirit, multa ac longa purgatione opus habet. Lauari quidem cito possumus, ad sanandum uero opus est curatio, non multa, quam contrarius oportet adhibere remedia; Quemadmodum diuus Paulus apostolus ait. Sicut exhibuistis membra uestra seruire inmunditiae & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibite membra uestra seruire iustitiae in sanctificationem. Quod quum facimus, satisfactionem poenitentiae agimus. Satisfactio enim poenitentiae (ut beatus Augustinus ait) est causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere. Et ut uir quidam iuxta pius ac doctus monet, Omnis anima Christiana cordis sui interna diligenter discutiar, uiderit, ne quid ibi discordiae haerit, ne quid cupiditatis insederit, incontinentiam castitas procul pellat: mendacit tenebras lux abigat ueritatis, detur mecat superbia, humilitas assumatur, respiscat iracundia, & obrectatio linguae frenetur, cessent uindictae, & obliuioni mandentur iniuriae, omnis denique plantatio, quam non plantauit pater coelestis, radicitus auferatur. Atque hoc ipsum est, quod Iohannes praecipit dicens: Facite fructus dignos poenitentiae, Dignos autem poenitentiae faciemus (ut diuus Chrysostomus ait) si commissis peccatis, aduersa faciamus, aliena rapuisti, incipe donare iam propria, longo es tempore fornicatus: a legitimo quoque usu suspendere coniugii, ac perpetuam continentiam sapius paucorum dierum castitate meditare, iniuria uel opere queng uel sermone affecisti: reser benedictionis uerba, conuictis te percuriētes, nunc officiis, nunc beneficiis placare contende. Neque enim uulnerato sufficit

Concilii Colon. V

Chrysof. in
psalm. 50.
2 Reg. 11.
Psalm. 50.
Collatio ori-
ginalis peccati
ad actuale.
Aug. li. 1. de
sermone dñi
in mont.
Greg. in iob.
Bern. in ser.
de coena dñi
Roma. 6.
Satisfactio
poenitiae quid
August.
Leo seruo.
de qdrages.
Matth. 15.
Iohan. 15.
Matth. 3.
Chrysof.
Digni fructus
poenitiae qui.

tantummodo ad salutem spicula de corpore euellere, sed etiam remedia adhibere uulneribus oportet, deliriis ante & temulentia disfluebas, ieiunio & aquæ potu utrunque compensa, ut famem superes imminentem. Vidisti impudicis alienum decorem oculis, foeminam iam omnino non uideas, maiori tactus cautione post uulnera. Hæc ille, Vocarunt ex recentioribus quidam, inter quos est Anselmus, hæc opera indebita, non improbanda prorsus ratione, si candidè accipiantur. Sunt enim & digni fructus uirtutum, qui non sufficiunt poenitentibus, quod poenitentia grauioribus exposulet, nempe ut poenitentes non tantum ab illicitis, sed etiam licitis temperemus. tunc enim uirtutum semina in nobis bene nutriuntur, quando ab agro cordis nostri omne germen externum euellitur. Hæc itaque poenitentia opera, quibus non tantum ab illicitis, sed etiam a licitis temperatur, ex se quidem indebita quis non absurde dixerit, licet interim poenitenti necessario peragenda sint, ueluti uoluntarie uel recepta, uel a præsidibus ecclesiæ, ex clauium conceditarum potestate imposta. eatenus enim debita efficiuntur.

Opera fatissa
et non indebita
curdida
Anselmus
August.

Leo sermo.
de quadrag.

Non statim
abolita culpa,
abolitur
ois poena.

CAeterum per remissionem culpæ peccati actualis nõ statim etiam aboleri omnem poenam temporariam, non magis absurdum est quàm quod abolito peccato originali per baptismum, non si uol tamè aboleantur eius peccati poenæ, quæ sunt omnia corporis incommoda, atque adeo mors, ista corporalis. Certe David locupletissimus testis est, omnino discerni debere remissionem culpæ a remissione temporalium poenarum, quod ipse etiam exemplo sit, restare eam poenam post remissam culpam: quemadmodum docet secundus liber Regum cap. xii. et. xliii. Quin hoc luculenter satis, Exodi. xxxii. & Numer. xiiii. & plurimis aliis in locis comprobatur. Has poenas quadam poenitentia nostræ satisfactione mitigari ac tolli, diuus Paulus testatur, inquit: Si nos ipsos diu dicaremus, non utique iudicaremur. nam hic a domino iudicari significat castigari pro peccato, quod subintulit Apostolus, quum ait: Dum iudicamur autem a domino, corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Et alibi scriptum est: Si clausero coelum, & pluuia non fluxerit, & mandaero, & præcepero locustæ ut deuoret terram, & miserero pestilentiam in populum meum, conuersus autem populus meus, super quos inuocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & quaesierit faciem meam, & egerit poenitentiam a uitiis suis pessimis, & ego exaudiam de coelo & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum. Item, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Huc pertinet & illud: Eleemosynæ liberant a peccatis: Et quod Danielis quarto scribitur, ubi legimus Danielem consuluisse Nabuchodonosoro, ut peccata sua eleemosynis, & iniquitates suas misericordia in pauperes redimeret. In quibus locis appellatione peccati, poena peccato debita uenit.

2. Re. 12. 14.

Exodi. 32.
Nume. 14.
1. Corint. 11.

2. Paralip. 7.

Ios. 7.
Tobiaz. 12.
Danic. 4.

Peccati pro
poena peccato
debita.

Praeterea curae sacerdotum incumbit, ut explorent poenitentiu amos, an scilicet ex animo resipuerint, uel tantum ficto, hoc est, uerbis tantum, non autem affectu ac re ipsa. Dolor enim unius cordis occultus est alteri, nec facile in aliorum notitia procedit. Ergo satisfactione etiam externa opus est, ut sacerdoti animus poenitentis innotescat. Item in ecclesia disciplinam esse oportet, maxime in coercendis publicis delictis, qua fiat etiam satis ecclesiae, in qua remittuntur ipsa peccata extra eam quippe non remittunt illa). Denique, ut caeteri a flagitiis deterreantur.

Alia satisfactio
dicitur non esse
Aug. in Enchirid.
Aug. in Enchirid.

Quamobrem in ecclesia semper obseruatum est, ut episcopi ac sacerdotes ecclesiis praepositi, resipiscere cupientibus secundum criminum ac delictorum modum poenitentiam darent, hoc est, poenitendi tempus constituerent, ac castigationes & opera quaedam pia (quae ad eluendas praeteritorum peccatorum reliquias, & demonstrandam peccatoris animum, quammaxime idonea uiderentur) imponerent. Id quod non potestate humana usurpatum est, sed potius diuina, nimirum apostolis & eorum successoribus per Christum tradita hisce uerbis, Quorum remiseritis peccata, &c. quod uidentissime doctissimus ille pontifex Leo hisce uerbis (quae supra attulimus) testatur: Mediator dei & hominum, homo dominus Iesus Christus, hanc praepositis ecclesiae dedit potestatem, ut poenitentibus poenitentiae satisfactionem darent, & eadem salubri satisfactione purgatos, ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent. Quicquid ergo seueritatis poenitentis aut uoluntarie aut iniunctum in se reciperet, uel pro peccati reliquiis expiandis, uel poenis temporariis imitigandis, uel tollendis, uel ad animum poenitente homine dignum declarandum, uel ut ecclesiae satisfaceret, patres poenitentiae satisfactionibus, atque adeo poenitentiam uocare non sunt ueriti. Nec dicere dubitarunt his satisfactionibus praeterita delicta & poenas inde imminentes quodammodo compensari, peccata purgari, regi, ac iudicem (quominus de nobis praeteritorum peccatorum ultionem sumat) placari, non quod opera ista satisfactoria remissionem culpae aut aeternae mortis mereantur (nam hoc est proprium Christi meritum ac beneficium ipsius etiam uirtute nobis per fidem & sacramenta applicandum) sed quod a conuersis facta iam placeant deo, mutanturque iam aliquid meriti non ex se, sed ex merito & satisfactione Christi, ad diluenda peccata, hoc est, peccatorum reliquias & poenas: Beatus Ambrosius haec duo dilerte discernit, remitti iniquitates, & regi peccata. Vtriusque (nquit) beatum, dixit David; & cui remissae sunt iniquitates, & cuius peccata regiuntur bonis operibus. qui enim agit poenitentiam, non solum diluere lachrymis debet peccatum, sed etiam commendationibus factis operare & tegere delicta superiora, ut non ei impuretur peccatum. Haec ille, respiciens (ut putamus) in id quod dicitur Petrus ait: Caritas operit multitudinem peccatorum. Quod autem ueteres intendum futu-

Vetustissimi
ecclesiae more
Poenitentiam
dare.
satisfactio
imponit a
thoritate di
uina.
Leo magnus
De poen. di.
i. c. sufficit.
& c. quibus.
Poenitentiae
satisfactio quod
patribus.
satisfactio be
penitentiam quo
dammodo praeter
ita delicta
& poena.
Chrysost. in
Matthaeum
Ambrosius ad
quaedam uir
ginem cor
ruptam.
Hieronymus in
Malachiam
Ambrosius li. 7.
de poen. ca. 5.
1. Petri. 4.
tropus quodam

poena de eo
penfere: poe-
nas gehenne
Ambros. ad
uirginē cor-
reptam.

Olim nō re-
stituebat cō-
muni ante
expletā satisf-
factionem.
Vide. Cypri-
anū de laps.
Cōci. Nice.
& Carthag.
4. ca. 76. 77.
& 78. & Ma-
gñi. ca. 2. &
decreta Pii.

Præfatis ec-
clesiæ indul-
gentiæ.

Hodie post
reconciliatio-
nem satisf-
ctio explet.
Aug. in En-
chi. cap. 70.

Ecclesiæ p̄ter
propositū nō
peccatū req̄-
rit. satisf-
ctionem.
Iohan. 9.
Iustitia bo-
næ consciæ.
Roma. 8.

August. de
medic. p̄c-
cap. 5.

ras gehennæ poenas Perpetuas per poenitentiam in hoc paruo uitæ spa-
cio compensari dicunt, Id non de merito operum istorum, quæ satisf-
ctoria appellamus intelligendum est: nam horū meritum & dignitas se
eo non porrigunt: ut quod solius Christi gloriæ ac merito ascribitur,
ipsis ex debito tribuatur. Quin priusquā incipias hæc opera peragere iā
in interiori poenitentia culpā remiit deus. Illud ergo rectius de tota poe-
nitentia intelligitur, quæ tropo quodam, compēlatoria est æternæ mor-
tis, eo scilicet quod nisi poenituerimus, in æternum peramus, non quod
dignitas nostræ poenitentiae morte æternā aboleat, sed quod deus non
aliter quam per poenitentiam tantū beneficium nobis impertiat. Interim
quoque rememorandum est (quod & supra dictum meminimus) in uete-
ri ecclesia canonicis institutis cautum fuisse, non aliter reconciliandos,
nec ad communionem admittendos poenitentes, quam post peractam
poenitentiam, nisi tamen necessitas coegisset, & periculum mortis insti-
tisset. Deinde & si eis qui post baptismum omni tempore uitæ suæ uolu-
ptatibus dediti in extremo uitæ suæ poenitentiam exposcerent, poeniten-
tia ab ecclesiæ antistitibus daretur. Ac postea placuerit, eis etiā cōmuni-
o nem ac ultimū illud ac necessarium uiaticum concedi. Id tamen certa le-
ge agebatur, nempe sub ea conditione, ut si eis dominus uitam donasset
sanitatemq; reddidisset, secundum delicti qualitatem & canonum insti-
tuta poeniterent. Hodie longe remissius agitur cum poenitentibus. Nā
exceptis atrocissimis criminibus publice in totius ecclesiæ scandalum
commisiss, (quæ etiamnum publice expiari conuenerit, anteaquam cri-
minofus, rursus ad communionem admittatur) pro cæteris certe deli-
ctis ante absolutionem imponitur quidem, sed non exigitur satisfactio,
nimirum post absolutionem complenda, hoc ergo solum ecclesia (nos
admodum mititer & indulgenter tractans) nunc respicit. si congruam
satisfactionem non negligamus, sed agendam recipiamus ac curemus,
serenda quidem hæc lenitas, sed interim uideant sacerdotes, ne quum in
consideranda ac exploranda uita poenitentiam post absolutionē omni-
no incurriant, haqd postremus ille satisfactionis finis, negligatur.

EX prædictis ergo perspicuum est ecclesiam in poenitente, præter con-
fessionem duo requirere: In primis propositum deinceps non pec-
candi, quod in contritionem superius inclusimus, quemadmodū Chri-
stus ad mulierem in adulterio deprehensam dixit. Vade, iam amplius
noli peccare, quod uotum sequi debet bonæ conscientiae iustitia ac no-
ua uita, quemadmodum Apostolus dixit: Debtores sumus non carni,
ut secundum carnem uiuamus &c. Deinde etiam præter hæc exigit sa-
tisfactionem pro præteritis delictis, secundum eum modum, quem in ec-
clesiæ Præfatis poenitentiae præscripsit. Quamobrem diffinit nō suffi-
cere mores in melius commutare, & a factis malis recedere, nisi etiam de
his quæ facta sunt, satisfiat deo per poenitentiae dolorem, non enim tan-
tum

nam dictum est: Fili peccasti, non adicias iterum, sed & adiectum est, de præteritis deprecare dominum, ut tibi demittantur. Qui dicunt hoc Ioannis Baptistæ præceptum (facite fructus dignos poenitentiae) tantum de bonis operibus aliqui debitis, non de satisfactoriis & poenitentibus proprie dignis intelligi debere, si non tantum suo more veterum interpretationem ac sententiam in hunc locum, quam supra retulimus, temere relinquant, sua suscipiant, sed etiam uerbis eiusmodi mandati minus consentanea afferunt, quod nemo non intelligat. Alios esse bonorum operum fructus, unoquoque Christiano dignos, alios uero poenitente dignos. Nam illi boni hominis ornamenta sunt, hi uero etiam remedia pro peccatis. Quamobrem Chrysostomus homilia octogesima docet: Non a pristinis tantum malis desistere, sed etiam meliora sequi officia, recte poenitentiam dici, nec ad sanitatem satis esse nobis extraxisse tantum sagittas, uerum & medicamenta uulneri esse imponenda. Et ut Augustinus ait: Non tantum in melius est uita mutanda, sed & per eleemosynas de peccatis præteritis est deprecandus deus. Miserando quidem delet iam facta peccata deus, sed si satisfactio congrua non negligatur. Certe Cyprianus hæc opera poenitentiae non dubitat redemptiones delictorum & ablutiones uulnerum appellare. Verum quod nouatores illi has satisfactiones scholasticas appellant, & e numero traditionum humanarum (quibus coli nolit deus) faciunt, atque adeo dicunt per eadem opera bona uere obrui, præterea, satisfactiones, quarum meminerunt Ecclesiastici scriptores & Concilia, nihil aliud fuisse, quam quendam politicum morem ecclesiae, humana auctoritate exempli tantum causa ad dehortandos cæteros a flagitiis, non etiam ad expiationem ueterum reliquiarum aut etiam poenarum institutum. hæc qua ratione illi dicant non uideamus. Nam supra satis ostendimus, sacerdotem mandatum habere non tantum remittendi, sed & ligandi. Et si uerum est has satisfactiones humanitas tantum inuentas, quid est quod Cyprianus dixit, se in remittendis delictis plusquam oportet, pene delinquere: nimirum significans se leuiori satisfactione quam euangelicum mandatum de remittendis peccatis permittere uideatur, confitentes recipere solitum. Idque suggerente prompta ac plena dilectione. Quid quod euangelium postulat, ut euangelii præco poenitentibus intungat, ut faciant fructus dignos poenitentiae. Id uero miramur, quomodo illis in mentem uenerit ut dicerent satisfactionibus ecclesiasticis obrui opera uere bona, cum patres omnes satisfactiones (quas plurimis canonibus ut uocant poenitentialibus sunt complexi) tribus operibus quammaxime euangelicis contineri dicant. Nempe oratione, ieiunio, & eleemosyna. Et recte quidem. Nam cum omne quod in mundo est, aut concupiscentia carnis, aut oculorum sit, aut superbia uitæ, quis non uidet concupiscentiae carnis, nulla re melius quam ieiunio, concupiscentiae oculorum (quæ auaritia est, quam eleemosyna,

sect. 17.
Obiectio
quorundam.
Iohan. 3.

Poenitenti non
sufficit adere
quoslibet bonorum
operum
fructus.
Chrysostomus
homilia 2. 80.

Augusti. in
Ench. ca. 70.

Cypriani. in
epist. ad Antonianum.

Refelluntur
aduersaria.

Satisfactiones
ecclesiasticas
non esse ueras
distinguit mere
humanas
Cypriani. ad
Cornelium
papam.
Matth. 3.
Satisfactionibus
bonorum opera uere
obruunt, sed omnium
praecipua ieiunium.
Oratio.
ieiunium.
eleemosyna.
1. Iohan. 3.

Psor, in de
um proximi.
& seipsum
peccat.

Prm in sa-
tisfactiones a
p. d. deū nō
nihil momē
ti habere.

Veteris &
nostræ eccle-
siæ cōsensus

Aug. de ec-
clesi. dog. ca-
pit. 53.

Secreta satis-
factio veteri
ecclesiæ, no-
ta.

Leo ad Rus-
si. Narbon.
episcopum.

Publica satis-
factio veteri-
bus gratior
& frequentior.

Sozomenus
in tripartita
historia lib.
cap. 35.

Satisfactio
in ecclesia non
est abolita.

Veteres ritus
quoad fieri
potest reuo-
candi in usum
Patrum dili-
gentia ac pru-
dentia.

& fastui vitæ, quam humili ac pia oratione mederi? Adde quod omnis
fere peccator & in deum & in proximum, & in seipsum peccat. Oratione
itaque, quod in deum commissum est: Eleemosyna quod in proximum: Ieu-
nio, quod in seipsum peccatum est, quodammodo expiatur. Quod uero aiunt
satisfactiones, de quibus patres meminerunt, apud deum nihil ualere, uel
ad expiationem reliquiarum uel poenarum pro delictis debitarum, sed
tantum exempli causa imponi solitas, in hoc ex diametro cum patribus
pugnantia dicunt, quemadmodum ex superioribus liquet. Denique demira-
mur quod putant satisfactiones (quæ hodie priuatim ac secreto im-
ponuntur) nihil habere cum uetustis illis commune, perinde atque ueteribus
nulla secreta satisfactio cognita fuerit, quum uel solus Augustinus ido-
neus testis sit, in ecclesia ueteri non solum publicam, sed & secretam sat-
isfactionem in usu fuisse, scribens in hæc uerba. Quem mortalia crimi-
na post baptismum commissa premunt, hortor prius publica poeniten-
tia satisfacere, & ita sacerdotis iudicio reconciliatum cōmunioni socia-
ri, si uult non ad iudicium & condemnationem sui Eucharistiam percipere.
Sed & (ut subiicit) secreta satisfactio solui mortalia crimina non
negamus. Verum mutato prius seculari habitu, & cōfesso religionis stu-
dio per uitæ correctionem, & iugi, immo perpetuo luctu, miserante deo,
ita dūtaxat ut cōtraria pro his quæ poenitet, agat. Meminit quoque Leo
priuatæ secessionis ad Rusticum Narbonensem Episcopum.

Non ignoramus tamen apud ueteres satisfactionem publicam &
frequentiore & patribus gratiore fuisse quam priuatam, quod
interna satisfactio non facile innotesceret ecclesiæ præpositis. Proindeque
candem impositam etiam iis, qui secreto essent maiora crimina confessi,
quemadmodum Sozomenus in ecclesiastica testatur historia, & nos su-
pra diximus. At plane absurdum nobis apparet, ob id quod ecclesia in-
dulgentius agens, seueritatem illam publicæ satisfactionis remisit,
idcirco etiam omnem satisfactionem iam prorsus plane abolitam esse
oportere. Nam si sacerdos, spiritualis medicus censendus est, si apta reme-
dia pro modo & conditione cuiusque morbi adhibere, si inter soluendos
& ligandos discernere debet, idque ex mandato dei, plane desipit qui pu-
tat eum debere poenitenti, nulla prorsus imposita satisfactio, præpro-
pere manum imponere. Potius docendum erat (quod huius tempestatis
omnium scelerum lue corruptissima ratio quammaxime postulabat)
ut ad præscripta patrum (quoad fieri posset) regredi anniteremur, quæ ut ma-
gis adhuc laxatis habentis ecclesiasticæ disciplinæ, ex poenitentia rem pla-
ne ridiculam faceremus. Certe iucundum est uidere, quam fuerint patres
in remediis istis imponendis solliciti, prudentes ac discreti. Non uno col-
lyrio omnium oculos sanabant, non eadem seueritate quælibet crimi-
na expurganda putarunt. Non eadem tempora poenitendi quibuslibet
statuebant, non omnes qui poenitentiam recipiebant, in unam classem

relegabant, non eadem indulgentia in tempore poenitentiae impositae moderando, erga quoslibet (citra omne discrimen affectus poenitentium) utebantur: sed grauiora crimina, acerbiori, duriori, ac diuturniori: leuio-
 ra uero, mitiori ac breuiori poenitentia uindicabant. Qui lapsi fuissent participes idolorum facti, inter audientes constituebantur. Audientes erant quibus tantum auditioni uerbi interesse licebat. Interesse autem, & eam ob causam ecclesiam ingredi, atque ibi usque ad missam catechu-
 menorum permanere quibuslibet siue gentilibus siue Iudaeis siue haereticis permittebatur. Sed Catechumeni (qui & audientes dicebantur) post concionem manebant, donec sacerdos ad consecrationem Eucharistiae pergeret. Ergo ea pars missae, quae canonem antecedit. Missa catechu-
 menorum dicebatur, quemadmodum indicat Concilium Carthaginense quartum capi. LXXVIII. Quod si qui in foedissima crimina pro-
 ruissent, ueluti qui cum pecoribus coitu miscentur, hi tanquam a daem-
 onibus correpti in classem Energumenorum relegabantur. Erant autem Energumeni, qui prius quidem sacris participarant, sed postea in graui-
 sissimas tentationes incidentes, a daemone uexabantur, dicti Energum-
 eni, quod terribilamentis spirituum immundorum, ueluti tepestate qua-
 dam iactarentur. Posteaquam uero isti rei tempus constitutum uel inter-
 audientes, uel inter Energumenos secundum delicti rationem comple-
 sent, in ordinem Poenitentium (qui sacris quidem intererant, sed arceba-
 tur a comunione) recipiebantur, oratione tamen cum ecclesia coicaturi, dein
 sacramentis reconciliabantur, & comunione recipiebant, sed sine oblatio-
 ne. Postremo perfectione poenitentiae recipiebant, & quasi in integrum per-
 manus impositione restituebantur. Idque non aliter, quam uita ac conuersa-
 tione eorum toto illo tempore per praepositos ecclesiae diligenter prius
 inspecta perpensa ac considerata, quemadmodum ex antiquissimis con-
 ciliis praesertim primo illo Nicaeo ac Ancyrano uidere est. Denique in
 actione poenitentiae (ubi tale crimen commissum erat, ut is qui commiserat a
 Christi etiam corpore separaret) non tam episcopi considerabant mensuram
 temporis quam doloris, abbreviantes interdum constitutae poenitentiae tempus, si
 modo ardore conuersionis in poenitente considerassent. Refrigerante
 quoque subinde charitate, constitutus est modus redimendi rigorem ca-
 nonis poenitentialis, nempe ut ieiunium redimeretur elemosyna aut ora-
 tione, quemadmodum libri uetustissimi canonum poenitentialium (qui
 apud nos seruantur) declarant, quae est radix indulgentiarum pontificia-
 rum, quae nihil aliud sunt, quam canonicarum satisfactionum con-
 donationes aut redemptiones, illis temporibus magis congruentes, quum ad-
 huc poenitentiae illae canonicae in ecclesia uisitatores essent. Atque utinam
 eiusmodi indulgentiis non fuissent abusi, qui eas dispensandas rece-
 perant. Iam eo deuentum est, ut uix ullus sit confessarius sacerdos, qui
 veterum canonum ullam notitiam habeat, multominus ut ad earum

Vide Concil.
 Ancyranum &
 Nicenum. l.
 Audientes.

Conc. Aphri.
 4. ca. ut. e. ps
 q. 84.
 Catechume-
 ni.

Concil. An-
 cyra. cap. 16.
 Energum. eni

Dionys. Are-
 opagita.

Concil. An-
 cyra. cap. 17.

Coicantes sed
 sine oblatio-
 ne
 Perfectione
 recipientes.

Vide Concil.
 Nic. & An-
 cyranum.
 Augu. in Eua-
 chi. ca. 65.

Modus redi-
 mendi satisfac-
 tiones eccle-
 siasticas.

Radix indul-
 gentiarum po-
 nificiarum.

Indulgentiarum
 abusus.
 Imperitia sa-
 cerdotum.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

normam satisfactionis modum imponat, nimirum hominum malitia veterem seueritatem non sustinente, sed magis in omnem licentiã ruete. Ut autẽ seueritatem illã non reuocemus in usum (quod nec nostrũ est, nec an expediat, satis compertũ habemus) hoc tamẽ a sacerdotibus confessariis requirimus, ut diligenter cõsiderata morbi radice, idoneũ adhibeant medicamẽtum, uel indictionis ieiunii, uel elemosynã, uel orationis, doceantq; ex capite. v. Matthæi cõsentẽ, quo pacto ipsi ieiunandũ, elemosyna tam spiritalis q̃ corporalis indigẽti impertienda ac dãda. Deniq; quomodo orandũ sit. Quod si fecerint illi, & uicissim poenitẽtes in simplicitate cordis uerbo sacerdotis uice Christi fungẽtis obediẽrint, nõ dubium opus eorũ futurum deo bis gratũ, tum quod sit suapte natura piũ, tum quod habeat obediẽtiã, (quã omnium uirtutum mater & fons est) sibi coniuẽtã. Vnde quoq; cõsequit eos nõ satis sibi constare qui putãt, tota poenitẽtia pœnas tẽporales mitigari, his uero satisfactionibus ecclesiasticis nequaq; quasi hæ nullam respiciãt pietatẽ, cũ alioqui pietatis plenã sint, si tamen per expertum magistrum adhibeantur.

NEc minus displicent nobis, qui satisfactiones istas alio trahũt, aut eis plusquam oportet, tribuunt, ueluti qui in satisfactiones istas etiã culpã remissionem, aut mortis æternã abolitionẽ transferunt, aut earum respectu cãtera bona opera, quã deus præcepit, paruipendũt. Singula enim singulis diserte tribuenda sunt, ac populus de fine utriusq; satisfactionis plane ac diligẽter docẽdus est ac instrũdus. Satisfactio propitiatoria culpã, & ablatoria æternã pœnã, soli Christo tribuẽda est, quã tamen non applicat nobis, nisi per cõtritiõnẽ & fidẽ, & quã ipse instituit sacramenta. Satisfactio uero canonica tantũ medet peccati reliquiis, & mitigat pœnam tẽporalem. Idq; nõ ex dignitate sua, sed ex beneficio Christi, qui opus suum a se præceptum præsertim obediẽtiã (quã suo uicario in re sibi mãdata præstamus) cõiuẽtã habẽs in nobis agno scit ac acceptat, si tamen non pharisaico more, hoc est, trĩ externe, sed in spiritu & ueritate, hoc est, interne secundũ regulam euangelicã peragat, Dicimus itaq; his satisfactionibus mitigari atq; etiã purgari pœnas tẽporarias, modo tamẽ ex fide proficiscantur. Scimus interim pœnarum reueruationem neminem ad integrum nosse, nisi cui pater omne iudiciũ tradidit, Christum Iesum. quamobrem pœnarum discussio & exactum iudicium deo relinquendum est, nostrum autem est citius peccatũ emendare & poenitere, præterita lugere, futura cauere, & (ut ille ait) ueluti filios mãternorũ membrorum, ordine custodito a præpositis sacramentorum non secus atq; ab ipso Christo satisfactionis modum accipere, & cum bona fiducia expiãdã nos manẽtis pœnã exoluere. Quã de satisfactione atq; adeo de tribus poenitẽtiã partibus dicta suffecerint, Qui plura desiderauerit, ueteres cõsulat, quibus hæ tres partes quã cognouissimã fuerũt. Adeo ut eius demũ hominis perfectã poenitẽtiã pronuntiaẽ

Admonẽtur sacerdotes confessariis officii sui.

Matth. 5.

Satisfactio quæ ritegerit op' deo bis gratum. Verus satisfactiõnũ usus retinẽdus est

Populus clare docẽdus de fine satisfactiõis, propitiatoris & ecclesiasticæ.

Satisfactio nra ex beneficio Christi est licita.

Iohan. 4.

Cypria de laps.

ad ad hunc Iohan. 3.

Augu. de mendic. poenitentia cap. 5.

Chrysosto.

rent, in cuius corde contritio, in ore confessio, & in opere tota humilitas esset. Admonitum tamen lectorem uolumus singulas poenitentiae partes, interdum generali nomine poenitentiae appellari. Contritione enim, & confessionem item, poenitentiam uocamus, in quibus deus delet culpam, satisfactionem etiam poenitentiam uocamus, in qua deus remittit temporariam poenam, quamuis interim constet apud ipsos ueteres, satisfactionem illam publicam, passim ac sere tantum poenitentiam, & poenitentes tantum qui publice poeniteret, appellari solitos, quod in ueterum lectione retinendum est.

7
singulę ptes
poenitiae pter
tētia dicunt.

vide colle-
cta. Graecarū
Synodo. ca.
23. & Toleta.
1. cap. 2.

Iam ad poenitentiae species ueniendum. In primis itaq; poenitentia in interiorē & exteriorē diuiditur. Interior etsi proprie in contritione sita sit, tamen docendi causa, quis haud inepte dixerit eandem etiā tribus illis partibus suo modo constare. nempe contritione, nimirum ueris illis internis doloribus confessione, utiq; non externa, sed interna illa agnitione peccati, quae magna fiducia accipiendae misericordiae, erga deum peragitur, satisfactione uero nimis sincero illo uoto deinceps non peccandi sed uitā in melius cōmutandi. In hac interiori poenitentia, si tū idonea fuerit, iustificationē hoīs fieri & per fidem a deo accipi constat.

Interior poe-
nitentia suo
modo tribus
partibus cō-
stat.

DE IUSTIFICATIONE HOMINIS.

ET quāquam supra ex penitissimis, ut speramus, fundamentis docuerimus, quo ordine ad iustificationem perueniatur, quomodo per deum in nobis fiat, quo pacto per fidem (non tamen sine spe & charitate) accipiatur, & cui tribuēda sit, Nihilominus, quia haec materia hac tēpestate maiori contentiois q̄ pietatis studio, cōtrouertitur, ideo annitemur ipsissimam ueritatem ex limpidissimis scripturae fontibus altius eruere & ecclesiae sententiam, quod in nobis est, illustriorem reddere. Arbitramur autem ecclesiae sententiam in hac tanta re eam solam esse cui apostolicarum scripturarum patrocinatur auctoritas, cui patres subscribunt, quam uniuersa ecclesia cuiuslibet temporis comprobatur, & quam omnes pii non tantum asserunt, sed & mente sentiunt, ac experiuntur ipsam ueritatem esse.

ecclesiae insi-
quae existi-
mandae sit.
Irenaeus li. 4.
cō. haeret. ca.
52. & 45.

VT autem ad rem ipsam accedamus, iustificatio duo proprie complectitur nempe remissionem peccatorum, & interioris mentis renouationem seu repurgationem. Nec repugnamus ut quis addat & tertium, nempe donationem uitae aeternae, modo intelligas eam in nobis, per iustificationem & gratiam dei, in hac uita magis inchoari, & spe accipi q̄ perfecte dari, expectandam tandem post mortem temporalem, cum deus gloriam suam quam promisit, in nobis reuelabit. Qui dicunt uerbum iustificari apud Hebraeos uerbu esse forensē, & usurpari apud Pau-

Iustificatio
duo comple-
ctitur.

Verbum ius-
tificari quid

pprie apud
Paulū signifi-
ficet.

Quorūdam
sua excusā.

Auguf. li. de
spū & litera.
iustificari.
pl' apud Pau-
lum signifi-
cat, quam iu-
stum pronun-
tari.

Alia rōne ab-
foluūtur rei
in foro iudi-
ciali, aliter in
foro dei.

Roma. 2. 3.

Eph. 2. e.
Coloff. 2.
Pct' r' recon-
ciliatus ad in-
star habet
sententiā passi
& restitui.

Iustitia spūs.

Nemo iusti-
ficatur, nisi
per innoua-
tionem volū-
tatis.

lum hebraica consuetudine pro eo tantum, quod est acceptum reputari & non magis significare, impium seu iniustum gratuito dei munere non solum a peccatis absolui, sed & iustus regenerari, renouari, repurgari, piūq; & iustum effici, perinde atq; mentis seu uoluntatis innouatio ad iustificacionis rationem proprie non pertineat, sed eandem potius subsequat, si nobis neq; Pauli sententiam satis assecuti, neq; patribus consentire uidentur. Ut interim sileamus, rationem uocabuli, modo tamē proprie accipias, aliud postulare. Quid enim est aliud iustificari q̄ iustum effici seu iustitia indui ac adornari? & quid iustificati aliud q̄ iusti facti? Quod autem existimant illi, iustificari Paulo nihil aliud eē quam iustum pronuntari seu haberi, ac si quis dicat, Populus Romanus iustificauit Scipionē accusatum a Tribunis plebis, hoc est, iustum pronuntiauit, absoluit, approbavit, id nobis nec dum satis probatur. Quin alia ratione, Populus Romanus iustificauit Scipionem, alia deus iustificat peccatorem, etiam quod ad rationem uocabuli attinet. Populus enim Romanus iustificauit Scipionem, quod Scipionem quasi per calumniam accusatum ac ueluti innocentem absoluerit, iustum pronuntiauerit, atq; acta eius nō tantum non resciderit, sed & approbauerit. In quem modum, quotquot in foro per sententiam absoluantur, iustificantur. Nam cum rei neq; conuicti neq; confessi sunt, uel per calumniam accusati compeiantur, tū pronuntiant iudices, accusationem iniustam fuisse, proindeq; reos absoluendos esse. At deus remittens peccata longe secus nobiscum agit. nō enim pronuntiat nos innocētes, nec ipsam legem accusantem nos, calumniae arguit, nec acta nra approbat, sed omnia contraria agit. Imprimis enim per legem nos de peccato conuincit, conuictos ad peccati confessionem adigit, confessos, peccatores pronuntiat, & ut tales damnat, quamuis postea conuictos confessos ac damnatos ad misericordiam suam in Christo exhibitam per fidem prouocantes ac recurrentes, contra sententiam quam passi sumus, gratuita clementia restituat, ut peccator reconciliatus magis sit conferendus ad sententiam passum & restitutum, quam ad absolutum iu foro: quod absolutio qua, peccator a delictis absoluitur, nihil simile habeat cum absoluteione forensi. Iustificatio itaq; nostra sententia, non in sola condonatione seu remissione peccatorum consistit, sed & iustitiam complectitur, qua deus remissis peccatis, insuper etiā ex malis bonos, hoc est ex impijs pios, & ex male uolentibus bene uolentes facit. Idq; per donationem spiritus sancti, mentem & uoluntatem nostrā transmutantis renouantis ac reformantis. Nam quis iustificatum dixerit eum, cui tantum sunt remissa peccata, non autem uoluntas etiam commutata, nempe ex mala facta bona? quemadmodum nemo seruum nequam, ob id tantum, quod ei indulgens dominus noxam clementer remiserit, iustificatum dixerit, nisi is bonam quoq; uoluntatem (qua post hac seruus non inutilis sed frugi esse contendat) ceperit. Quo fit, ut non

fatis nobis probetur, quod illi qui diuersum sentiunt, docent iustitiã dei imputatiuam a iustitia bonæ conscientiæ discernendam esse, quum, nostra sententia, eadem omnino sit iustitia, qua deus per spiritum sanctum cum iustificamur, utrunq; nempe remissionem peccatorum & méris re nouationem per fidem operatur, non alia atq; alia.

Roma, 8.

Nobis ergo uidetur iustitiam dei imputatiuam a iustitia bonæ cōscientiæ, quæ ex fide est, non esse discernendam. Verum secundum omnium ueterum sententiam potius discernendam esse dicimus iustitiam dei a iustitia humana, iustitiam fidei a iustitia legis, iustitiã bonæ conscientiæ a iustitia carnis seu externa. nouum testamentum a ueteri, Euangelium a lege. legem fidei a lege operum seu factorum. legem literæ a lege spiritus uitæ, legem seruitutis a lege libertatis, denique opera fidei ab operibus legis. Tota res in eo consistit, si intelligamus qui differat Euangelium a lege, nouum testamentum a ueteri. Aiunt quidam, duas omnino esse scripturæ partes, legem, & promissionem reconciliationis, Legem esse doctrinam requirentem a nobis perfectam obedientiam erga deum, sed promissionem reconciliationis, quæ pollicetur remissionem peccatorum gratis propter Christum (etsi obedientia non præstetur) eam proprie ac recte Euangelium dici, uocari quoque legem ubicunq; præcepta leguntur, uel in libris ueteris testamenti uel noui. Itidem Euangelium uocari, ubicunq; uel in libris ueteris testamenti uel noui hæc promissio reperitur. Ut autem isti non improbanda dicant, nobis tamē magis placet ueterum patrum & sententiam & ipsa propemodum uerba sequi; præsertim quod existimemus Euangelium seu nouum testamentum non omnino in promissione, sed magis in exhibitione, non solum remissionis peccatorum, sed & iustitiæ spiritualis (qua deus iustificat credentes) consistere.

Quid differat euāgelii a lege.

Quorūdam sn̄a de scripturæ ptibus

euāgelii in exhibitōe iustitiæ spiritūalis consistit.

Beatus Augustinus cum alibi sæpe, tum in libro de spiritu & littera ad Martellinum, uetus testamentum a nouo sic discernit: Vetus (inquit) testamentum est doctrina præceptorum seu mandatorum, in qua foris docemur quid deus a nobis requirat. Lex enim foris extra hominem in tabulis lapideis scripta, per Moysen populo Israelitico data est, quam si per se solam consideres, docet quidem, quæ facere, quæ omittere oporteat, & condemnat hos, qui non sunt tales quales ipsa uult, sed uirtutem faciendi uel omittendi ea quæ præcipit, minime subministrat. Quī nimmo quotquot in eam tantum intuentur, accusat & cōdemnat. Verbi gratia, Lex foris scripta iubet nos diligere deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, ex tota uirtute, & simul pronuntiat maledictum esse omnem hominem, qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in lege. Iam quis tandem est hominum, qui non uidet se, hac lege accusari & damnari, quod nemo ausit dicere se huic mandato fecisse satis? Unde consequens est, omnes quotquot in hanc legem & suas ui-

Aug. de spū & littera. Vetus testa.

Exodi. 24. 32. & 34.

Deute. 17. Galat. 3.

Roma. 2. 3. 4. Deute. 6. Deute. 17. Galat. 4.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

Exod. 30.
Deute. 5.
Roma. 7.

res tantum respiciunt sentire oportere, se sub maledictio legis esse, & de benedictione (quod ad se attinet) indignos. Itidem lex dicit, Non concupisces, sed da quæso hominem sola doctrina seu noticia legis adiutum, qui hanc legem impleat. Atque adeo nulla prorsus lex est quam homo suis tantum uiribus perficere possit, requirit enim lex internam obedientiam, uult non timore poenæ, sed amore iustitiæ impleri. iam ut plures reperias qui manus quidem a crimine contineant, nullos tamen dederis, qui non mallent peccare, si possint peccatum impune committere, saltem, antequam spiritu dei intus renouentur. Nec mirum, nam quum hominis uoluntas ab ipsa natiuitate ad malum prona atque deprauata & corrupta sit, qui fieri potest ut ad legem suauiter afficiatur, nisi prius sanetur. Vides ergo uetus testamentum esse externam illâ dei mandatorum ac operum (quæ deus requirit) doctrinam, extra hominem scriptam, quæ foris quidem ministratur, sed intus ex se sola, quoad spiritus dei innouans accesserit, non iustitiam, sed magis iram operatur, idest, terret, accusat, & damnat conscientiam nostram, nec tollit, sed auget peccatum, quia ut sit magis perspicuum & ut plane appareat facit, imo prohibendo hominem carnalem, ad peccandum irritatiorem facit, suo pre ingenio in uetium nitentem. Propterea & ministratio mortis, & ministratio damnationis appellata est, non quod legis intentio aut finis sit operari mortem, & cætera quæ diximus (est enim lex sancta, & mandatum sanctum, iustum & bonum) sed tantum per occasionem. Lex enim ueram iustitiam proponit, & huc proprie tendit, ut eam facientes, in ea uiuant, sed quia nemo illam facit, nec ipsa uirtutem faciendi tribuere potest, ut scilicet impleatur, Idcirco dicitur ministrare & asserre mortem, non suo, sed naturæ nostræ uitio, quæ per legem cognoscens peccatum, & non inueniens in lege hoc est, in sola legis doctrina, remedium quo peccatum aboleat, & abolito peccato, peccare designat, & ad bonum afficiatur, idcirco peccato occiditur. Et quoniam sic se habet ratio testamenti seu legis ueteris, modo per se sumatur, facile est intelligere cur dicatur, lex literæ, lex operum seu factorum, lex seruitutis, & cur opera legis dicuntur iustitia carnis. Nam litera significat doctrinam, quæ non uiuit in corde, & quæ nihil aliud est (nisi tamen spiritus accedat) quàm litera mortua. Item, lex seruitutis seu timoris dicitur, quod timore poenæ, non amore iustitiæ (quam tamen lex requirit) a peccato coerceat. Et lex operum seu factorum appellatur, quia facta & opera requirit, quorum tamen faciendorum non præstat uirtutem. Et qui suis uiribus legi satisfacere se simulant aut gloriantur, hi dicuntur se ex lege operum aut factorum iustificare, & sibi propriam iustitiam constituere uelle, quæ tamen neminem iustificare nec opera reuera bona producere potest. Denique iustitia carnis dicitur, quia spiritu cor innouante ac uiuificante caret. Caro enim in scripturis ueterem homi-

Aug. de sp̄
lit. ca. 8.

Gene. 6.
Aug. de sp̄
& lit. cap. 12.

Vetus testa.

Roma. 4.
Lex iram
operatur.

2. Corinth. 3.

Roma. 7.

Leuit. 18.
Roma. 10.

philip. 3.

veteris test.
uaria uia.

Litera.

Lex seruitu-
tis seu timo-
ris.

Lex operum
seu factorum.
Iustificantes
seipsos.

Roma. 10.

iustitia car-
nis.

nem

rem. significat nondum spiritu dei renouatum, quemadmodum Iohannis tertio dicitur: Quod natum est ex carne, caro est. Postremo, hæc lex propterea uetus testamentum dicitur, quia ueteris hominis noxa per litteram iubentem & minantem non sanatur, quemadmodum Apostolus dixit: Non in uetustate literæ, sed in nouitate spiritus.

E Contrario, nouum testamentum duo complectitur. Primo, promissionem gratuitæ remissionis peccatorum per Christum. Secundo, interioriorem hominis renouationem, quæ est lex non extrinsecus in tabulis lapideis seu chartis papiræ, sed diuinitus scripta in cordibus per spiritum sanctum, qui digitus dei appellatur, atque adeo prope nihil aliud est quam ipsa præsentia spiritus sancti. Dicitur autem Euangelium nouum testamentum, quia per doctrinam euangelicam hæc promissio remissionis peccatorum & renouationis interioris hominis per Christum credentibus annuntiat. Unde non ab re Paulus euangelium appellat uirtutem & iustitiam dei, ad salutem omni credenti hoc est, salutem omni credenti afferentem. Hæc est iustitia, quæ in testamento ueteri uelata, in nouo reuelatur, quæ ideo iustitia dei dicitur, quod deus eam impertiendo iustos facit, quemadmodum salus domini appellatur, qua nos saluos facit, & charitas dei, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos. Ergo testamentum uetus non distat eo ipso a testamento nouo, quod testamentum uetus a Moysè & prophetis, nouum, uero ab Euangelistis & Apostolis scriptum accepimus. Nam & in libris ueteris testamenti testamentum nouum hæc olim uelatum, nunc uero per Christum reuelatum continetur. Nec eo differt quod aliud iubeat lex uetus, aliud postulet lex noua, nam idem omnino iubent. Nec eo ipso quod lex iubeat & minetur: Euangelium uero tantum promittat gratuitam remissionem peccatorum per Christum etiam indignis, & legi non satisfaciuntibus, sed proprie eo differunt, quod uetus testamentum sit doctrina extra hominem scripta, quæ infirmitatem nostram nobis tantum ostendit, non etiam tollit, atque eo ipso iudicat nobis necessarium esse ut ad gratiam redemptoris per fidem confugiamus: Nouum uero testamentum sit doctrina non foris scripta uel pronuntiata, sed potius interna & uiua, quæ per spiritum sanctum scribitur in cordibus nostris, qua ille menti nostræ persuadet non tantum nos accipere remissionem peccatorum per Christum per fidem, sed simul etiam mentem & uoluntatem nostram uiuificat & immutat, de mala bonam faciendo, ut iam non timore uel respectu legis, sed magis amore iustitiæ per spiritum sanctum indito, quod bonum est faciat, factura etiam posthac, & si nulla lex externa iuberet, quæ proprie iustitia fidei appellatur. Tum quod remissio peccatorum propter Christum, & renouatio spiritus sancti non aliter accipiuntur quam per fidem in Christum, cuius spiritu & peccatis, absolui mur, & spiritu mentis nostræ renouamur, ut iam dei uoluntatem adiutore spiritu facere incipiamus. Tum

Caro quid.
Gen. 6.
Iohan. 3.
Vetus testamētū cur.

Nouū testamētū duo complectitur.

2. Corinth. 3.
Aug. de spū & lit. ca. 21.
Euāgeliū nouū uetus testamētū dicitur.
Vide Amb.

in epi. ad Romanos. cap. 1.
Romanos. 1.
Aug. de spū & lit. ca. 11.

Iustitia dei, Ibidē ca. 32.
Salus dñi.
Charitas dei.
Quo disceratur uetus testamētū uetus nouum.

Romanos. 1.
2. Corinth. 3.
Hebræos. 1.
De spū. & littera ca. 13.

Ibidē cap. 9.
Lex, est index seu uehiculū quō ad christum perducimur.

2. Cor. 3.
Nouum testamentum est lex uiua hōiem immutans.

Iustitia fidei cur sic dicta Romanos. 5.
Ephesi. 4.

vide Augu-
de spā & lit.
ca. 12. 19 24.

Hierem. 31.

vetus testa-
mentū nō er-
tempore ue-
tus uocatur.

Hierem.
virtute legis
non accipi-
tur bona uo-
luntas.

1. Corinth. 2.

Locus pro-
phetæ p Pau-
lū explicatus
2. Corinth. 3.

Ibidem.

Quid sit eua-
gelii. pprie.

quia credimus quicquid boni affectus & operis in nobis sentimus, id nō ex nobis, sed ex dei beneficio propter Christum in nos profectum esse, unde deo ea pietate (qua solus colendus est) gratias agamus. Hoc autem ueteris & noui testamenti discrimen non sunt patres primum commenti, sed euidentissime id Hieremias propheta cap. xxxi. ostendit, Ecce (inquit) dies ueniunt, dicit dominus, & consummabo super domum Israel testamentum nouum, non secundum testamentum, quod feci patribus eorū in die, qua apprehēdi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, quia ipsi non perseverauerunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit dominus. Quia hoc testamentum est, quod ordinabo domui Israel post illos dies, dicit dominus, dabo leges meas in cor illorum, & in mente eorum scribam eas, & ero eis in deum, & ipsi erunt mihi in populum, & nō docebit uniusquisque ciuem suum, & uniusquisque fratrem suum, dicens, Cognosce dominum, quia omnes cognoscent me a minore usque ad maiorem eorum, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum non memorabor ultra. Quid apertius dicere potuit propheta ad discernendum testamentum nouum a ueteri? Vetus appellat non ex tempore, sed magis ex effectu, nempe quod etsi uoluntatem dei ostenderit, nō tamen ui sua ueteris hominis noxam abstulerit, nec hominem ad legis impletionem idoneum fecerit, aut innouarit. Hoc enim est quod dixit propheta: Quia ipsi non perseverauerunt in testamento meo, non enim simul cum lege, hoc est, uirtute legis, bonam quoque uoluntatem (qua sola lex fit) acceperunt. Et idcirco (inquit) consummabo super domum Israel testamentum nouum, testamentum utique consummatum, quod lex impleatur, quod promissione & exhibitione propitiationis & remissionis peccatorum, ne non uiua doctrina, seu (ut Apostolus ait) doctrina spiritus, per spiritum sanctum intus in corde scripta ac mentem & uoluntatem illuminante, immutante ac uiuificante constare dicit. Vide uero quod pulchre Paulus (hanc prophetiam intuens atque explicans) hoc ipsum doceat. 1. Corinth. iii. ubi sic ait: Manifestati quoniam epistola estis Christi, ministrata a nobis, & scripta non atramento, sed spiritu dei uiui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Et ut doceat hoc in nobis agi non uiribus nostris, aut propter nostram dignitatem, sed mero dei beneficio remittentis nobis peccata per Christum, ac bonam insuper uoluntatem ingenerantis per fidem, subiungit, Fiduciam autem talem habemus per Christum ad deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est, qui & idoneos nos fecit ministros non testamenti, non litera, sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Quum itaque quaeritur, quid sit Euangelium, non aliud respondendum est, quod fit proprie non illa scriptura mortua, quam nobis apostoli memoriae causa reliquerunt (nam & eadem si literam tantum spectes mortua est) sed fit uiua illa doctrina,

quæ menti nostræ reconciliationem propter Christum, hoc est pacē erga deum, insuper bonam uoluntatem ex dei beneficio annuntiat, nuntiū sane longe optimum ac lætissimum. In hunc modum angeli, natiuitatem dominicam pastoribus annunciantes Euangelium descripserunt. Gloria (inquiunt) in excelsis deo, & in terris pax hominibus bonæ uoluntatis, seu ut græca exemplaria habent, in hominibus bona uoluntas. In primis gloriam uni deo tribuunt, idq; in altissimis, q̄ illi soli gloria debetur, cuius solius beneficio natus est nobis saluator mūdi. Deinde annuntiant hominibus pacem. Nunc (inquiunt) pax in terra facta est, quia humana natura reconciliata est deo per Christum, in quo gratis remittuntur peccata. Et in hominibus bona uoluntas, hoc est, in hominibus facta est dei beneficio bonus affectus quem prius in hominibus non habuit. Et ut Theophylactus ait, Refocillatus est deus nunc & bene habitos in hominibus, natiū q̄ per Christum reconciliati & uoluntate conglutinati sumus Deo, & uniti illi uerbo incarnato.

EX his facile deprehendi potest, cur nouum testamentum seu Euangelium, dicatur lex spiritus, lex fidei, lex libertatis, iustitia dei, seu iustitia spūs. Nam ideo lex seu iustitia spūs dicitur, quia hanc efficaciter spūs gignit in nobis, Lex fidei, quia hæc reconciliatio & renouatio, fide in Christum accipiuntur, non autem debent aut tribuunt operibus nostris exterius, quæ legis appellantur, Lex libertatis, quia non solum docet nos in rus quid faciamus, sed etiam uoluntatem innouando liberat, ut iam nō tanquam serua legis ex timore, sed suapte sponte ac libere bonum operetur. In quam sententiā dixit Apostolus: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum dei. Item, Dominus spiritus est, ubi autem spiritus, ibi libertas. Et alibi ait, Nos uocatos in libertatem, non ut libertatem in occasionem carni delimus, sed ut per charitatem inuicem seruiamus. Qui dicunt legem fidei nihil aliud significare q̄ fidem, ac ueram fiduciam misericordiæ propter Christum, non etiam hanc internam innouationem, quæ proprie est lex scripta in cordibus, & lex spiritus uitæ, uiderint quomodo ipsi suam sententiā tueantur. Ex prædictis etiam consequitur, nō oportere nos fidem seu iustitiam fidei ab operibus fidei discernere, sed tantum ab operibus legis quæ fiunt in non renouatis sine spū. Nam quid tandem est aliud iustitia fidei, q̄ ipsissima illa & intus in mente uiuentia fidei operatio, nempe fidere de dei misericordia per Christum, remissionem peccatorū propter Christum per fidem apprehendere, accipere ac uelle. Item, deo noluntatem nostram immutanti assentiri audire quid in nobis loquat dominus deus hoc est, ab operibus nostris cessare, & dei ductibus summo conatu obsequi, & quicquid deus in nobis facit, deo tribuere. Quæ quidem opera quum spiritus intus in nobis operat, postea etiam prodeunt in externum opus, quod iustitiæ fidei internæ testimonium est.

Lucæ. 7.
Vide Chryso-
stom in epist.
ad Coloss.
Theophyla-
ctum in Lu-
cam ca. 2.

Theophyl.
in Lucam.

Euangelium
habet uaria
nomina.
Lex seu iusti-
tia spiritus.
Roma. 8.
Lex fidei.
Roma. 3.
Lex libertatis.
2. Corinth. 3.

Roma. 8.

2. Corinth. 3.
Galat. 5.

Lex fidei qd
Roma. 8.
Lex fidei ab
operib' fidei
nō est discer-
nenda.

Amb. in epi-
ad Rom. ca.
1. & c. 3. utro-
biq; in uerbis
iustitia. &c.
Psal. 84.
Matth. 7.

sententia ca
tholica de iu
stificatione.
Math. 3.
Iohan. 1.
Actoꝝ. 10.
Fiducia.
Actoꝝ. 2.
Roma. 5.
Rom. 6. 7. 8.

Roma. 6.
Roma. 3.

Fides iustu
mentu iusti
ficationis.

Ephe. 4.

Roma. 6.

Roma. 7. 8.
Roma. 6.

Roma. 1. 4.
1. Cor. 15.
1. Petri. 1.
Actoꝝ. 13.
Mysterium
dominicæ
mordis.

Galat. 6.
Philip. 1.
2. Corin. 4.
Galat. 2.
1. Corin. 1.

1. Corin. 6.
Roma. 8.

His præmissis, de iustificatione sic simplicissime ac planissime dicim⁹.
Euangelium initio utiq; ministerio legis, Chrs præcursoꝝe Iohâne, arguit enim peccata, terrefacit conscientia, ad poenitentiam adigit, docet nos de infirmitate nra, indicat nobis opus esse ppitiatore Christo, ppter quem datur nobis remissio peccatoꝝ. Postea ministerio legis uelut iten-
quiescente, accedit fiducia, qua mens cõtrita & humiliata capit ex pmis-
sione Euangelii, & qua se erigit credens sibi remitti peccata gratis, ppter Christum, quod quum fit, simul donatur spūs sanctus, per quẽ diffunditẽ
charitas dei in cordibus nostris, qua renouatur uoluntas, & libera effici-
tur a legis seruitute, ac ita demum iustificat homo, & inchoat uitam no-
uam atq; adeo æternam, idq; per fidẽ in Chrm, qua tanq; instrumento re-
missio peccatoꝝ & renouatio interioris hois & uita accipiuntur, habentẽ
ac retinent. Hæc doctrina est plane apostolica, quam & patres & tota ec-
clesia est semper amplexa. Coniungimus autẽ in iustificatione hæc duo,
nempe remissionem peccatoꝝ, & renouationem interiorẽ uoluntatis, au-
thoritate scripturæ freti, quæ hæc duo semper copulat. Non enim uq; in-
stiteris, tantum exuendus est uetus homo, sed & induendus nouus q se-
cundum deum creatus est in iustitia & sanctitate ueritatis. Non rãtum
uetus Adam efficiendus est, sed Christus etiam completendus. Non tan-
tum peccato moriendum est, sed noua etiã uita concipienda. Non tan-
tum liberari nos oportet a peccato, sed etiã seruos fieri iustitiæ deo, Non
tantum oportet nos cõmori Christo, hoc est, desungi peccatis, si d etiam
in Christo resurgere. Nec dubium, Paulum & cæteros apostolos ut ostẽ-
derent, in quibus iustificatio hominis sita esset, remissioẽm peccatorum
ad mortem: interiorẽm autem renouationem, quæ fit per infusionem
charitatis, atq; adeo ipsam iustificationem ad resurrectionem Christi re-
tulisse. Iesus Christus (inquit) traditus est propter delicta nostra, & resur-
rexit propter iustificationem nostram. Mysterio enim dominicæ mor-
tis uitæ nostræ ueteris occasus & iniquitatis abolitio. Resurrectionis ue-
ro, exortus uitæ nouæ & iustitiæ renouatio demonstrata sunt. Vtraq;
aut per fidẽ in Christum accipiunt. nam ea nos Chro copulat ac cõiun-
git, nosq; coniunctos spūs ille fidei meritoꝝ & bonoꝝ Chri participes
facit, ut quod nobis adhuc deesse senserimus, a Chro per fidẽ metuemus,
ut dicere simul possimus. Mundus mihi crucifixus est, & ego mudo. Et,
Mih iuicere Christus est. In quã sententiã apud eundẽ Apostolu dictum
est, Chrm habitare in cordibus nris per fidẽ. Et alibi: Chrm nobis factũ
esse sapientiam a deo & iustitiam & sanctificationem & redẽptionem, q;
Christus hæc omnia nobis per fidem fiat. Nam quum spūs noster spiri-
tui Christi per fidem adhæret, fit unus spūs cũ eo, & quicquid est in Chri-
sto, nobis in Chrm credentibus secundũ fidei nostræ rõnẽ & modum cõ-
municatur. Qui enim pprium filiũ dedit, quomodo non omnia simul
cum illo donauit? Hic est thesaurus ille, quẽ habemus in uasis fictilibus,
ut sit

ut sit eminentia uirtutis dei, & non ex nobis, hoc est, indumentum illud iustitiæ fidei, quo nolumus expoliari, sed superuestiri, ut absorbeat quod mortale est a uita, hoc est, pignus illud spiritus quod nobis dedit deus, qui nos in hoc ipsum efficit, & Christum (qui non nouerat peccatū) pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia dei in ipso. De niq; hæc est illa regeneratio, renascentia & renouatio nostra, sine qua nemo potest uidere regnum dei.

2. Corin. 4. 5.
Roma. 8.
2. Corin. 5.
Galat. 4.
2. Corin. 5.
Galat. 3.
Iohan. 3.

NE uero scripturam, ubiq; dōo hæc (nempe remissionē peccatorū, & renouationē mentis) in iustificatione hoīs copulārē, alio detorqueas, concors patrū sensus prohibet. Qui testant, tunc demū nos liberari gratia per legē fidei, quæ est in Christo Iesu, quā distūdit charitas in cordibus nostris per spiritū sanctū qui datus est nobis: tūc uiuificari: quū ex illo fonte uitæ, cuius solius haustu iustitia bibit, bonā uitā (nimirum bene agendi uoluntatē) haurimus: tunc illuminari, quū ab illo incōmutabili lumine animā nostrā rationalis quodāmodo accendit, ut sit etiā ipsa factū creaturūq; lumen, quemadmodū Iohānes erat lucerna ardens & lucens participatione eius luminis, de cuius plenitudine (ut idem ipse dixit) nos omnes accepimus: tum iustificari, quū spūs sanctus operatur in nobis, ut non peccare delectet, sed magis in condelectemur legi dei secundum interiorē hoīem, quū scilicet nō tantum præceptum iustitiæ forinsecus insonat sensibus nostris, sed etiā intrinsecus incrementum dat deus per charitatis dilargitionem, quum facit ut iustitiā legis nō propterea quod lex iubeat, sed magis uoluntarie ac intimo affectu amplecti annistamur, quū imago dei terrenorum affectuum labe detrita, in mentē credentium digito dei (hoc est, spiritu sancto) reformatur & adornatur, Deniq; quum facit deus ut nō tantum credamus, sed & uelimus. Clare admodū diuus Bernardus dixit, præsumptam indulgentiam delictorum parere animi trāquillitatem ac lætitiā (hoc est, iustificationē) in animo eius: qui sibi ad iustitiā pœnitentiæ opera seminauit, si tamē ipsam præsumptā indulgentiā efficacius attestetur acceptæ gratiæ ad sanctius, deinde uiuendū, & omnis qui hæc intra se achitari sentit, sciat qd loquatur spūs, cuius uox atq; operatio nunquā inter se dissentiunt. Sed quid attinet sententiā patrū pluribus recensere: quum apostolus Iohannes plane testetur, charitatem dei (hoc est, quam deus impartitur) tā spectare ad iustificationem, ut hanc non assequutum seu habentem in morte manere dicat. In quam sententiā non dubium est, dixisse apostolum Iacobum, fidem sine operibus, hoc est, sine affectu charitatis, qui paratus sit semper in opus, quum res postulet prodire, mortuā esse.

Patrum consensus.
Aug. de spū & lit. c. 5. 14.
Roma. 5.
Iohan. 4.
Bonæ uitæ.
Iohan. 1.
Aug. de spū & lit. ca. 7.
Iohan. 1.
Ibid. cap. 16.
Roma. 7.
Au. ibi. c. 19.
1. Corin. 3.
Roma. 5.
Au. ibi. c. 19.
Psal. 1. 39.
Au. ibi. c. 19.
Luc. 17.
Au. ibi. c. 14.
Bern. in Cantica serm. 370.
Psal. 128.
1. Iohan. 3.

Iaco. 2.

Obiectio.

Sed dices nobis, Non assentior tibi. Ex Euangelio enim in legē relaberis, facisq; nos perpetuo dubitantes ac ambigētes, an remissionem simus assequuti, an reconciliati, iustificati, breuiter an filii dei, hoc est, in gratia dei sumus. Nam si interior innouatio, & bonæ uoluntatis infusio

ad iustificationem necessaria est, Quis unquam statuer se reconciliatum esse? Quem enim reperies, qui ausit credere nouitatem mentis suae, quam iam affectus est, ad implendam legem, tantam esse, ut digna sit iustificatione: hoc est, quis ausit iudicare se iam dono spiritus hoc assequitum, ut uelit ac possit deum ex toto corde & tota anima diligere? Atque hinc forsitan colliges, nos secundum eam rationem nunquam pacem habituros erga deum, quae lex (ut apparet) quantum ad hanc nouitatem attinet, nos adhuc accusare non desinat. Et proinde non oportere hanc nouitatem ad iustificationem referri, sed tantum gratuitam remissionem peccatorum, quae accipitur per fidem, ut promissio sit certa, quae si pederet ex conditione nostrae nouitatis, redderet incerta: Vnde tandem consequeretur nos in hac dubitatione, neque deum (de cuius misericordia adhuc ambigeremus) ut patrem inuocare posse, secundum id quod Paulus ait: Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt: neque quicumque boni posse operari: Quod quicumque non est ex fide, peccatum sit. Ad haec respondemus, Nos nequaquam in lege relabi, sed docere quomodo mens nostra seruitute legis, non suis uiribus, sed dei beneficio, per interiorem inuolutionem liberetur, quod abunde declaratum est prius: Deinde dicimus, nos omnino non docere, iustificationem nobis contingere propter hanc nouitatem, maxime quod ad eam partem attinet, quam ea mentis nostrae nouitas ex nobis mutuatur, hoc est eatenus, quatenus nos illi renouationi assentimur. Quis enim satis deo innouanti assentitur ac obsequitur, ut non magis propter dignitatem huius nouitatis, quam propter dignitatem nostrae poenitentiae aut contritionis (de qua arroganter sentire non oportet) iustificari nos statuere debeamus non in fletibus, non in actibus nostris, sed in aduocati nostri defensione (quem apud patrem pro nobis interpellantem habemus) confidentes. Quin nec ipsi fidei eam dignitatem tribuimus, ut meritoria sit remissionis peccatorum, quam nulla merita praecedunt. Et quem quae so dabis hominem, qui tantam se habere fidem ausit gloriari, quantam sibi haberi requirit deus? Detrahimus itaque & fidei & huic nouitati (quod ad eam partem, quam ex nobis sibi asciscunt, attinet) eam dignitatem seu causam iustificationis, quin potius ob id tantum dicimus, fidem iustificare, non quod sit causa iustificationis, sed quod nulla alia re misericordia & gratia dei nos innouatam (quae proprie causa formalis iustificationis est) accipiamus. Verum hoc docemus, nempe iustificationem non ex lege pendere, sed esse gratuitum donum dei, quod consistit in remissione peccatorum & renouatione uoluntatis, quae non aliter a deo gratis donante accipiuntur quam per fidem in Christum, fidem quidem non dubitantem aut ambigentem, sed nihil haesitantem. Vt clarissime quid uelimus, & quo pacto haec res in nobis geratur, intelligas, repetimus ac dicimus te per fidem donum iustificationis tunc demum accipere, quum & perterrefactus ac concussus in poenitentia, rursus erigeris per fidem, credens tibi remissa esse peccata

Roma, 10.

Roma 14.

Dilutio.

iustificatio-
ne non assen-
timur propter
nostram noui-
tatem, sed no-
uitas qua de-
us operatur in
nobis, haec est
iustificatio
nostra.

Gregorius in
Ezech. lib. 1.
homil. 2.

Cur fides di-
catur iustifi-
care.

Quae accipiat
iustificatio.

Iohann. 6.

propter meritum Christi, qui in se credentibus remissionem peccatorum pollicitus est, & quum simul sentis te iam alio affectu quàm prius rapi, hoc est, eo affectu quo peccata quæ prius delectabant, iam ex animo odis, & ad faciendum bonum, carnis infirmitati fortiter repugnans, intus accenderis, tametsi is affectus nondum sit in bono perfectus & absolutus. Hanc enim imperfectionem, quam uiribus tuis supplere non potes, supplebis ex fide in Christum, credens iustitiam Christi (cuius membrum factus es) tuum imperfectum suppleturum, si tamè perpetuo pro uiribus, quas tibi dominus suppeditauerit, coneris eam quam accepisti gratiam promouere, & præteritorum oblitus non respiciens iterum retro, in anteriora te extendere annitaris, pulchre dixit beatus Augustinus: Nullus sanctus & iustus caret peccato, nec tamè ex hoc definit esse iustus uel sanctus, cum affectu teneat sanctitatem. Non enim naturæ humanæ uiribus, sed propositi adiuuamento per dei gratiam acgrimus sanctorum. Interim scimus quædam esse plena & absoluta iustitia, seu charitatem, quæ in hac uita nemo assequitur, sed tamen in futura, quæ uidebimur facere ad faciendam, & cognoscemus sicut cogniti sumus: sed alia minor est huic uitæ competens, quæ ex fide uiuimus & ambulamus. Hæc & si omnes motus terrenæ cupiditatis nondum omnino absorbeat atque consumat, consensum tamè prohibet ac extinguit, ac insuper facit ut magis ac magis in bono proficere pergamus, quæ & si a perfectione iustitiæ longe adhuc absit, ea tamen imperfectio iustificatione nostrâ non remorat, nec accusationi seu damnationi legis subiacet, saltè in illis quibus sunt in Christo Iesu. Nam qui Christo (in quo lex quod accusaret nihil inuenit) per fidem concorporati facti sunt, legis imperium beneficio eius euaserunt. Adeo ut si lex imperfectionem eorum accusare pergat, respondere possint. Quid nobis tecum est lex? Non tui, sed alterius sumus. Tu quæ es, quæ iudicas seruos alienos? domino nostro stamus, aut cadimus. huic si uisum est ex gratuita misericordia nos indignos assumere, & quicquid in nobis imperfectionis est condonare, quid ad te? Quid nobis alienum inuides beneficium? Recepit nos ille in membra sua, scuto suæ bonæ uoluntatis protegit nos, sua iustitia nos induit. Quamobrem si nos impetere pergas, eum tibi opponemus, cui per fidem in hæc rescimus, in eo certe non habes quicquam proinde nec in nobis, qui de corpore eius, per gratiam eius misericordiæ facti sumus. Nonne licet huic facere de nobis quod ipsi uident? non ignoramus nos seductioni expositos, ad resistendum fragiles, ad operandum debiles esse, sed induti Christum non est cur timeamus? Quis accusabit aduersus electos dei? Deus qui iustificat? Quis est qui condemnet? Hæc quidem iustificatos in Christo habere quæ legi opponant Paulus ad Romanos septimo & octauo locupletissimus testis est, & Iohannes cap. tertio, qui inquit: Qui credit in filium dei, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti filii dei. Hæc ruminans Augustinus libro meditationum, ca. xlii. sic deum ab-

1. Corin. 1.

Phil. 3.

Aug. de dist.
ni. orthodo.
fid. cap. 49.Aug. de sp.
& isa. ca. 37.2. Corin. 5.
Rom. 7. 8.

Rom. 8. 6.

1. Petr. 2.

Roma. 7.
Roma. 14.
Matth. 10.Eph. 5.
Psalmo. 9.
1. Corin. 1.Iohan. 14.
Rom. 8. 8.

Matth. 10.

Rom. 8. 8.

Roma. 7. 8.

Iohan. 3.

Aug. lib. me-
dita. ca. 14.
Iohan. 1.
Roma. 9.
Certitudo fi-
ducia.

Phil. 5.
lib. Medita.
ca. 15.

Hebr. 1.
Ibidem.
Omnia nra fi-
ducia acto-
ta spes,
Eph. 3. 1.

Imperfectio
nra grām iu-
stificatōe nō
excludit.
Ibidem.
Eph. 5.
Deus diligit
nos in Chri-
sto filio suo
Eph. 3.
Eph. 3. 4. 5.
Gene. 2.
Eph. 5.
Roma. 4.

Roma. 4.

1. Iohan. 2.
Respondetur
aduersariis.
Ad iustifica-
tionē reguli
ut singli cre-
dantur sibi re-
missa peccā p
Christum.
Iacobi. 1.
Hilarius in
Matthaei ca-
none. 5.

loquitur, Desperare utiq; potuissē propter nimia peccata mea & infir-
tas negligētiās meas, nisi uerbū tuum deus caro fieret, & habitaret in no-
bis: Sed desperare iam non audeo, quia cum inimici essemus, reconcilia-
ti sumus per mortem filii tui: quāto magis reconciliati, salui erimus per
eum, omnis namq; spes & totius fiducia certitudo mihi est in pretioso
sanguine eius, qui effusus est propter nos & propter nostram salutem: in
ipso respiro, & in ipso confisus ad te peruenire desidero non habens mea
iusticiam, sed eam quae est ex filio tuo dño nostro Iesu Chro. Et capite se-
quenti: Supereminet omnem scientiam tua inestimabilis charitas, quā
ostēdisti nobis indignis pro sola bonitate & pietate tua filius namq; tu-
us deus noster non angelos, sed semen Abraham apprehendit, assimilatus
nobis per omnia absq; peccato, & post pauca: Hæc nempe mihi tota est
spes omnisq; fiducia. Est enim in ipso Iesu Christo dño nostro, unctus
salsq; nostrum portio, caro & sanguis. Vbi ergo portio mea regnat, ibi
me regnare credo: ubi caro mea glorificatur, ibi gloriosum: me esse co-
gnosco: ubi sanguis meus dominat, ibi dñari me sentio, quis peccator
sum de hac cōione gratiæ nō diffido: & si peccata mea me phibēt, sub-
stātia mea regit: & si delicta mea me excludūt, naturæ cōio nō repellit.
Et statim post: Misit & ualde benignus est dñs deus noster, & diligit car-
nem suā, membra sua & uiscera sua in ipso deo & dño nostro Iesu Chri-
sto dulcissimo, benignissimo & clemētissimo, in quo resurreximus, & iā
caelos ascendimus, & iā in coelestibus confidemus. Caro nostra nos dili-
git, habemus etiam sanguinis nostri prerogatiuā in ipso. Sumus enim
membra eius, & caro eius: ipse deniq; est caput nostrum, ex quo totū cor-
pus, sicut scriptum est. Os ex ossibus meis, & caro de carne mea: & nemo
unq; carnem suam odio habuit, sed fouet ac diligit eam. Mysterium hoc
magnum est: ego autē (inquit) dico in Christo & ecclesia. Gratias itaq; tibi
dñe deus noster ago pro omnibus miseracionibus tuis, quibus miserabi-
liter nobis perditis subuenire dignatus es per eundem filium tuum sal-
uatorem & recuperatōe nostrum, qui mortuus est propter peccata nos-
tra, & resurrexit propter iustificationem nostram, & nunc uiuens sine fi-
ne, sedet ad dexterā tuam, & interpellat pro nobis. Hactenus ille.

Non habes ergo quod dicas nos euāgelium cum lege confundere,
uel euāgelium in legem transformare, uel causam iustificationis
in nostram dignitatem transferre, uel iubere, ut perpetuo de iustificatio-
ne & acceptione nostra dubitemus. Nam omnia contraria docemus.
Fatumur enim uerum esse, ad iustificationem hominis omnino requiri,
ut homo certo credat non tantum generaliter, quod propter Christum
uere poenitentibus remittantur peccata, sed & quod ipsimet homini cre-
denti remissa sint propter Christum per fidem. Nam qui dubitat, similis
est fluctui maris, qui a uento mouetur, & circumfertur. Non ergo existit
nec homo ille, quod accipiat aliquid a deo. Recte dixit Hilarius, Deum
uelle

celle, ut sine aliqua incertae uoluntatis ambiguitate speremus, quod alio, qui iustificatio ex fide nulla sit, si ipsa fides sit ambigua. Augustinus uero cogitationem nos ab hac certitudine auocantem abigenda docet. Murmure (inquit) quantum uoluerit insipiens cogitatio mea, dicens: Quis enim es tu? & quanta est gloria illa, quibusnam meritis illam obtinere speras? Ego fiducialiter respondeo: Scio cui credidi, quia in charitate nimia adoptauit me in filium, quia uerax est in promissione, potens in exhibitione, & licet ei facere quod uult: non possum terri multitudinem peccatorum, si mors domini in mentem meam uenerit. Tota spes mea est in morte domini mei. Mors eius meritum meum est, refugium meum, salus, uita & resurrectio mea. Meritum meum miseratio domini. Non sum meriti inops, quando ille miserationum dominus non defuerit. Et si misericordiae domini multae, multus ego in meritis. Quanto ille poterior ad saluandum, tanto ego securior. Haec ille. Denique Bernardus apertissime pronuntiat, non sufficere tantum ut credas, te remissionem peccatorum habere non posse, nisi per indulgentiam dei, Praeterea quod nihil habere queas affectus uel operis boni, nisi & hoc dederit ipse. Ad haec quod uita aeterna nullis possis operibus promereri, nisi gratis detur & illa. Sed praeter haec (inquit) quae magis initium quoddam & fundamentum fidei habenda sunt, etiam hoc addendum est, ut credas quod per ipsum & tibi peccata condonentur. Hoc enim (ut subiicit) est testimonium, quod perhibet in corde nostro spiritus sanctus dicens: Dimissa sunt tibi peccata tua. Et sic arbitratur Apostolus, gratis iustificari hominem per fidem.

Sed hic diligenter animaduertendum est, longe aliud esse dicere, omni homini, quicumque credit sibi remissa esse peccata per Christum, illi statim peccata remitti, & dicere: Nemini remitti peccata, nisi remissionem se credat assequutum per Christum, nam hoc uerum est, illud falsum. Plures enim ex haereticis inuenias, qui sic credunt, & tamen remissionem peccatorum non assequuntur, quod extra ecclesiam sint, & spiritu charitatis uacent. Vtrumque ergo requirit ad iustificationem, nempe ut & credas tibi remissa esse peccata per Christum, & ut te spiritu charitatis renouatum mente, & iam ad opus bonum affectum esse per fidem intelligas. Ut alios omitamus, non uidetur nobis hic contemnendus Bernardus, in re iustificationis haud leuis author uel aduersariis testibus, uir certe doctrina praeditus infusa magis diuinitus, quam humanitus parta. Is alicubi quaerit, unde aut quo nosse possimus nos indulgentiam a deo consequutos esse: quod homini quantumuis spirituali etiam usque ad primum spiritualis exercitii gradum prouecto, cum de primi gradus imperfectione relinquas, ut uix sibi primum uideat adeptus. At ille ridet, nobis non leuiter transmittendum esse, quod in Euangelio legitimus Iesum paralytico dixisse, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua, utque Pharisaeis non credentibus, sed magis subsannantibus, hanc fiduciam tanti esse momenti demonstraret signo uisibili inuisibilem

Concilio Colon.

X iiii

Augu. in manua. ca. 22 & 23.

2. Corin. 1.
Romani. 9.
Romani. 3.
Titum. 1.
Matth. 20.

Mors Christi
nostra spes.
Meritum nostrum in misericordiae dei consistit.

Bernardus de annis domini
in sermo. 1.
Gradus fidei
iustificantis.

Testimonium
spiritus sancti
quod perhibet
cordi nostro.
Romani. 8.

Romani. 3.
Falsum omnino
hoc creditis
sibi remissa
peccata, propter
Christum, peccata
satis remittuntur.

Verum nemini
remitti peccata
nisi credat sibi
peccata remitti.

Bernardus sermo
de. 4.
modis orandi.

Marc. 9.

probasse potestatem. Vt sciatis (inquit) quia potestatem habet filius hominis in terra dimittendi peccata, tum ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum & ambula: Et tu ergo (ut subiicit ille) si iam surgis desiderio superorum, si grabatum tollis, corpus uidelicet a terrenis subleuans cupiditatibus, ut iam non ferat animus concupiscere eius, sed magis ipse, ut dignum est, regat illud, & ferat quo non uult, si demum ambulas quae retro sunt obliuiscens, & ad ea quae ante te sunt, te extendens desiderio & proposito proficendi curatum te esse non dubites. Et post pauca: Propterea fiducialiter iam postulare potest qui eiusmodi est (nimirum quod se iam reconciliatum & filium esse intelligat) modo tamen caueat, ne forte postulet non postulanda, aut quae postulanda erant, rite postulare negligat, alioqui absque fiducia frustra deum inuocaueris aut postulaueris, quod nemo oret seu petat, nisi quod credit & sperat. In corde, cui haec fidei fortitudo deest, non nascitur Christus, qui non nisi per hanc fidem habitat in cordibus, nec is dicere potest cum Dauid, Paratum cor meum deus, paratum cor meum cantabo & psalmum dicam Non est enim paratum cor, quod non est confirmatum.

Am si huic homini sic affecto occurrat, quod Apostoli, domino conuersioni quam difficile diues in regnum coelorum ingrederetur, rogantes obiecerunt, nempe: Quis potest saluus esse? Respondebit tum haec fiducia, Apud homines quidem impossibile est, sed non apud deum, in cuius promissione & misericordia tota nostra fiducia atque unica consolatio nostra, & tota ratio spei nostrae consistit: atque ideo ex fide iustificatio ut secundum gratiam firma sit promissio. Rursum si occurrat, Quis scit si amore uel odio dignus sit? Item quis nouit sensum domini, aut quae consiliarius eius fuit? Hic iam non oportebit in opera nostra respicere, nam haec statim nos facient dubitare, sed plane fidem nobis subuenire necesse est, atque adeo hic oportet succurrere ueritatem, ut quod de nobis latet in corde patris, id ipsum nobis per ipsius spiritum reueletur, & spiritus eius testificans spiritui nostro persuadeat quod filii dei sumus, persuadeat autem uocando, & iustificando gratis per fidem. Cum ergo suggerit mihi infirmitas mea, quinam sciam me in numero filiorum esse? tunc maxime memorem esse me oportet uerbi promissionis, in quo mihi domine spem dedisti, tunc mihi in uerba tua Christe respiciendum est, quibus mulieri adulterae, necdum damnatae dixisti: Nec ego te condemnabo mulier, uade, & amplius noli peccare. O uocem misericordiae, o auditum laetitiae salutaris. Auditam (inquit Psalter) fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui domine. Sola nimirum spes apud te misericordiae obtinet locum, nec oleum misericordiae, nisi in uase fiduciae reponis, sed mihi interim uide dum, ne haec fiducia sit affectui ad peccandum procliuem coniuncta. Hanc uero fiduciam passio tua o Christe mihi subministrat, ultimum quidem refugium, & singulare remedium, deficiente te enim sapientia, iustitia non sufficiente, sanctitatis succumbentibus meritis, ibi

Phil. 3.

Bernard. ibi. dem.

Iacobi. 4.

Bern. homi. 4. sup. euag. Missus est. Idem serm. 6. in uigi. nati. Psalmo. 17.

Matth. 19.

In promissioni & misericordia dei tota nostra fiducia consistit.

Rom. 4.

1. Cor. 13.

Rom. 11.

Bern. in serm. de dedicatione ecclesiae

Rom. 8.

Psal. 118.

Johan. 8.

Bern. de annuntiatione domini. serm. 3.

Psal. 143.

la succurrit. Quod si rursus in animū meū subeat: Scio quidem passio-
nem hanc potentissimam esse, sed qui sciam, an data & applicata sit mi-
hi: Hic respondebit fides, mihi data est, quia alteri dari non potuit. Nam
Christus meus in similitudinē hominum factus habitu inuentus est ut
homo, obediēs patri usq; ad mortem ut me mortis filium redimeret ac
patri recōciliaret. Rursus si surrepat in animū: Quonam pacto possim
statuere deum mihi esse propitium, qui tantum imperfectionis & infir-
mitatis adhuc in me cernā ac reperiam? tum profecto neq; in dignitatē
fidei, neq; operū meorum ut me certum faciā, recte respexero. Quis enim
de sua sapiētia uel iustitia uel sanctitate præsumat sufficiētia ad salutē?
quod nec sufficientes simus cogitare aliquid a nobis tanq̄ ex nobis, sed
sufficiētia nostra ex deo est. Sed in passionē tuā o Christe oculos mētis
defigā, & cū defecerit uirtus mea, non cōrurbabor, nō diffidā. scio enim
quid faciam: Calicē salutaris accipiā, quia si sanguis tuus interpellat pro
me, saluus ero. Deniq; si uerbū tanti Apostoli (qui ausus est dicere, an ex-
perimentum queritis eius qui in me loquitur Christus) me terreat, cum
ait: Nihil mihi cōsciū sum, sed nō in hoc iustificatus sum. tum uicissim
eiusdē Apostoli uerbum me consolabitur. nā & si eo ipso, quod mihi nil
sim cōsciū, iustificatus non sim, hinc tamen me iustificatum recte iudi-
co, si spiritū innouantē accipero, qui ex deo proficiscit, ut sciamus quæ
a deo donata sunt nobis. Quis enim scit hominum quæ sunt hominis,
nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita & quæ dei sunt, nemo cognouit
nisi spiritus dei: nobis autem reuelauit per spiritum suum. Spiritus enim
oīa scrutatur etiā profunda dei. Itaq; scriptura quæ ait: Quis enim co-
gnouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? non facit ambi-
gentes Christianos. Nos enim (ut inquit ille) sensum Christi habemus:
Neq; ob id sensu Christi nos uacare iudicabimus, quod perpetuo labi-
mur, & perfectionem iustitiæ nunquam assequimur, si tamē a consensu
peccati abstinentes in Christo manserimus radicati & fundati. Nam si
diuo Augustino credimus. Ideo ueraciter se omnes sancti pronūtiat pec-
catores, quia in ueritate habent quod plangent, & si non reprehensione
conscientiæ, certe mobilitate & mutabilitate præuaricatricis naturæ,
nec tamen ex hoc sancti uel iusti esse desinunt, si affectu sanctitatem reti-
nentes in Christo esse perscuerent. Quamobrem Bernardus Christum
appellans ait: Qui quis pro peccatis compūctus esurit & sitit iustitiam,
credat in te qui iustificas impium & solam iustificatus per fidem, pacem
habebit ad deum, solam utriq; per fidem, hoc est, nō per merita propria,
sed per misericordiam quam sola fides accipit ac apprehendit.

Quod autem alibi legimus, Beatus homo qui semper est pavidus,
Item in timore incolatus uestri tempore conuersamini, Item, In
timore & tremore salutē uestram operamini &c. nequaquā cum
superioribus pugnat. Hæc enī & similia dicta scripturæ iustificationē nō

Quomōdō oc-
currendum
dubitationi,
quæ nos de
applicatione
passiōis Chri-
sti ambigere
facit.
Phil. 2.

2. Corin. 1.

Psalmo. 115.

2. Corin. 13.

1. Corin. 4.

2. Corin. 4.

1. Roma. 11.

1. Corin. 2.

Augustin. de
diffi. ortho-
doxo. fidei,
cap. 41.
Omnes san-
cti peccato-
res.

Bernard' ser-
mone. 22. in
cantica.
Rom. 5.

sola fide iu-
stificari quid.

Prouet. 28.
1. Petri. 1.

Iustificati sp
debet esse pa
uldi & timo
rati timore fi
liali.

2. Petri. 2.

Roma. 112

Bern. de an
num. domini
fermo. 3.
Matth. 24

Obiectio.

Dilutio.

Periculose
docetur.

In cōdonib⁹
ad vulg⁹ ser
monē cautū
ac q̄maxime
salutem esse
oportet.

2. Petri. 3.

respiciunt, nec fiduciam (qua remissionem peccatorum accipimus) uacillare faciunt de misericordia dei, sed magis respiciunt iam iustificatos. hi enim si sentiāt se dei beneficio intus innouatos, & fiducia certa erga deū prāditos, absit ut hinc sibi iam fidentes securi uiuant, & post hac se suis uiribus legem implere posse contendant. Hoc enim esset nō dco, sed sibi fidere, quin potius suae infirmitatis sibi conscii, toti a gratia p̄dere pergent, debeuntq; filiali timore semper esse solliciti, ne inuanum gratiam dei receperint, nec ue a gratia percepta sua incuria uel arrogancia rursus cadant, in priores sordes reuoluti. In quam sententiam dixit Apostolus: Tu fide stas, noli altū sapere, sed time: quia si deus naturalibus ramis, nō pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vnde post iustificationem nō debet fides indormiscere, sed magis ac magis exerceri, ac iā (ut supra diximus) fide non tm̄ generali, sed & speciali credere oportet, quod nihil ipse prorsus habere possis operis boni, nisi hoc deus dederit: Idem quod aeternā uitam nullis meritis promereri possis, nisi gratis detur & illa, quam tamen non sis assequutus, nisi perseueraueris usq; in finem.

Verum forsā is, quem ex aduerso dicere fecimus, nobis obiiciet ac dicit. Vel largiamur tibi, haec omnia uera esse, quidnam tādem est quod in nostra doctrina reprehendendū putas? Cui respōdemus, nos, putare in primis periculose doceri iustificationis uerbum tantum pro imputatione iustitiæ, non etiam pro renouatione interiori apud Apostolum Paulum accipi. Item, eo solo q̄ quis credit sibi gratis remitti peccata propter Christū, hinc ei statim peccata omnia condonari. Itē, Quod sola fide iustificemur (nisi tamen his uerbis commoda temperatura ad sensum apostolicum addatur) Item, q̄ iustitia bonæ conscientiae a iustificationis ratione secernatur. Denique, displicet q̄ opera fidei cum operibus legis confundūtur, aut saltem plus q̄ oportet ab his quæ fides impetrat, discernūtur. Nam etsi quædam ex his, quæ diximus, commodis interpretationibus adiectis, defendi possint, quod & sciamus ueteres similibus interdum loquutionibus usos esse, **Quemadmodum Origenē & Ambrosium in epistolam ad Romanos, & Hilarium in Matthæum,** atque his longe recentiore Bernardum non semel dixisse reperias, solā fidem iustificare, Tamen quia hæc & similes propositiones alio atq; alio modo accipi possunt, non conuenit ut in uulgus indiscrete spargantur, nisi eodem sale, quo apud illos, condiant. Nobis enim nō licet quibuslibet uerbis ad populum uti, sed tantum illis, quæ ad ædificationem faciunt, hoc est, claris, planis & expeditis. Patres in interpretandis scripturis in scripturarum scopum respexere, a quo non conueniebat eorum dictionē uel latum unguem discrepare. Nobis quibus ad populū loquendum est, sic oportet moderari uerba, ne qui scripturarū scopos nondum satis intueri possunt, uerba nostra secius q̄ oportebat intellecta deprauēt ad suam ipsorum perditionē, quod epistolis Paulinis ob earū diffi-

culcatem euenire Petrus testatur. Idq; beatus Augustinus de epistola ad Romanos (in qua Apostolus tantus est fidei prädicator) q̄ maxime intellegendum putat. Porro cum indocta plebs ad malū alioqui prona e suggesto ebuccinari audit, eo solo se iustificari, si credat Christum pro nobis satisfecisse, nulla habita suæ immunditiei ratiōe: præterea cum audit renouationem interiorē proprie de ratione iustificationis non esse, sed eam potius sequi, nonne statim efficitur male secuta, ac sibi quādam uanam fidei præsumptionem facit, qua iam hoc ipsum audaci quadam temeritate sibi persuasum esse ac credere gloriatur, interim nullum faciens interioris renouationis experimentum, sine qua tamen iustificatio nō accipitur. Item cum dicunt hominem iustificari sola fide, nec commode interpretantur, statim plebs peccatis assueta & bonorum operum experta, putat sibi non admodum magnam bonorum operum curam habendam, tantumque sufficere ut sibi persuadeat Christum pro se satisfecisse: atque ita male persuasa, iustitiam fidei operibus bonis, p̄modum opponit: quæ tamen discernenda non erant, sed omnino copulanda. deinetiam epistola illa Iacobi plane apostolica ex incautis hinc ad populum loquutionibus in dubium uocatur, atque etiam impie contemnitur. In qua dixit Apostolus: Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.

Aug. de fide & operibus.

Vana fidei præsumptio & securitas mala pestilentissima sunt.

sola fide.

epistola Iacobi.

Iaco. 2.

Romani. 3.

An fide tantum, an & ex operibus iustificatur homo.

ET quoniam aliquibus adhuc uideri posset, Iacobum apostolum hanc sententiam diserte ac eo cōsilio posuisse ut Pauli iniam Romani. iiii. qua pronuntiat hominem iustificari per fidem sine opibus legis, corrigeret, idcirco ex his quæ supra diximus breuibus, explicanda est hæc quaestio, qua quærit, an fide tm̄, an & ex operibus uel oīno sine operibus homo iustificet. Ut aut̄ intelligas quid quærat: in primis nosse oportet ambas illas præpositiones (ex) & (sine) dupliciter intelligi posse. Primū, ut respiciant causam substantialem maxime efficientem formalem & finalem, cui res simpliciter debet quod sit: Secūdo, ut denotent tantum eam causam, quā uocamus instrumentalem seu adiuuiculantē, sine qua res non fit. Dein opera in opa legis, & opera fidei distinguenda sunt: Deniq; in operibus fidei an duo respicere oportet: nimirum ad id, quatenus ex deo sunt, deinde quatenus ex nobis. nam in cōfesso est, nos in iustificatione nō oīno nihil agere: quin potius deo nos præueniente satē per assensum & conatum uoluntatis præuentæ & adiuræ cooperari, quemadmodū superius abunde declarauimus. Principio itaque, si præpositio (ex) ad causam efficientem, formalem & finalem denotandam referatur, facile ē uidere quid respondeas rogatus, num ex operibus iustificet homo. constat enim in uniuersum operibus nostris causam iustificationis detrahi, & recte ac uere dici nos sine operibus iustificari.

Causa efficiens iustificationis opibus nostris detrahitur.

CAUSA enim efficiens iustificationis nostræ, solus deus est, nō nos ipsi.

Causa efficiens iustificationis,

Romañ. 8. Marc. 2. Esaiã. 43. Aug. ad Bonifã. epist. 1. Au. de uerb. apof. serm. 2. Impiũ e dice re q̄ nos ipos iustos faciamus. Lucã. 18. causa finalis

Romañ. 3.

Romañ. 5. Ibidem. Acto. 10.

Iohan. 14. Eo ipso & ob id iustissimus quia Christo insiti. Iohan. 8.

Psalmo. 109.

Hebrã. 10. Esaiã. 53.

Ibidem.

Gentes non uiderũt causam finalẽ iustificationis. Rom. 1. Formalis cõ iustificatiõis

Tit. 2. Rom. 5. Ethe. 2. Charitas dei

Esaiã ait: Ego sum, ego sum, ego ipse sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Qui ut nos, quo essemus hoies. fecit. Ita regenerado in spē uiuã fecit ut iusti simus. Absit aut̄ ut quisq̄ nrm̄ ita se iustũ dicat, ut uelit constituere iustitiã suã, hoc est, reputare, quasi a seipso sibi datã, cũ dicat Apostolus: Quid enim habes quod non accepisti? Pharisãica atq; adeo ipia uox est eoz qui dicunt q̄ deus eos fecerit hoies, iustos autẽ ipsi se faciãt, cõtra quos Chrs̄ parabolam, Luc. xviij. dirigit. Porro causa finalis, hoc est, ea causa quã deus in remissione pctõz respicit, & propter quã, & ob cuius dignitatem & meritum pprie dictum ipse nobis remittit peccata, Christus est, non quatenus deus (nam eatenus cũ patre & spũ sancto efficit iustificationẽ) sed quatenus homo, nimiz quatenus factus est hostia pro peccato in sempiternũ potẽs Rom. iij. iustificamur gratis gratia ipsius per redemptionem in Chro Iesu, quẽ proposuit deus propitiatorem. Item, Rom. v. Per hũc habemus accessum, &c. & post pauca. Gloriamur in deo per dñm nostrum Iesum Christum, per quẽ nunc recõciliationem legis accepimus. Et acto. x. Huic oēs prophete testimonium perhibet̄ remissionẽ peccatoz accipere per nomen eius oēs qui credunt in eũ, Item, finis legis Christus ad salutẽ omni credenti. Et quid aliud est quod Christus apud Iohã. ait. Ego sum uitis, uos palmites, qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multũ, quia sine me nihil potestis facere: q̄, ppter hoc iusti estis. q̄a mihi estis insiti. Nec hoc latuit patres & pphetas. Abraham in pmissione uenturi Chri respiciens, se propter uenturũ semen iustificari credidit, uidit enim Abrahã diem Christi, uidit & gauisus e. Dauid quoq; non reperiens iustificationem in hostiis legalibus, sacerdotem describit Christum: Tu es (inquit) sacerdos in æternum, nimirũ cuius hostia esset apud deum in æternum potens ad abluenda peccata. Et clarissimẽ Esaias causam finalem iustificationis in Chrm̄ transfert. Oēs (inqt) nos, quasi oues errauimus, unusquisq; in uiam suam declinauit, & posuit dñs iu eo iniquitates oĩum nrm̄, & post pauca: Si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longæuum, in scientia sua, iustificabit ipse seruus meus multos, & iniquitates eoz ipse portabit. Hanc aut̄ iustificationis causam Gentes ante obortã euangelii lucẽ non uiderunt, p̄inde iustificationem & pacẽ erga deũ non sunt assequutæ, q̄a nullã causam sufficientem uiderunt, propter quam certo statuere possent se a peccato ablutos esse, & se deum habere ppitium. Jam si & formalem causam iustificationis quis requirat. Respondebit Apostolus, hanc iure dici miserã cordiam dei & grã, qua animam ad se conuertit deus. Apparuit (inqt) benignitas & humanitas saluatoris nostri dei, non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit, ut iustificati gratia ipsius hæredes simus secundum spem uitæ æternæ. Itẽ, iustificati gratis per gratiam ipsius. Item gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex uobis, dei enim donũ est, non ex operibus, ne quis glorietur.

Vnde consequitur, recentiores theologos haud temere affirmasse charitatem dei, quae per spiritum sanctum in cordibus nostris diffunditur, in iustificatione, ratidem causae formalis obtinere. ea est enim illa gra, quae cor absq; ullis praecedentibus meritis innouat, quae timor legis (qui penam habet) foras mittitur, quam qui assequutus est, is demum ex deo nat⁹ est, & cognoscit, deum. Qui uero assequutus non est, non nouit deum, quia de⁹ charitas est, in qua qui manet, in deo manet, & deus in eo. Quin in hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu sancto suo dedit nobis, nimirum diffundente, charitatem in corda nostra. Dicimus autem dilerte charitatem dei, hoc est, quatenus dei donum est, & a deo proficitur causae formalis rationem in iustificatione obtinere, ut meritum nostrae uoluntatis, quae haec charitas per fidem accipitur, a ratione causae excludamus. Nam cum noster consensus ad bonum, quo deo charitatem largienti obsequimur, adhuc admodum imperfectus sit, resistente, nimirum, quod diu in hoc corporis tabernaculo sumus, infirmitate carnis quo minus ipsam charitatem (qua alioqui deus perfectam nobis infundere esset paratus) perfecte capiam⁹. Idcirco omnino cauendum est, ne causam iustificationis a dei dono in dignitatem nostri consensus aut etiam conatus transferamus.

Non refragamur autem, quominus uoluntatem nostram subiectum iustificationis facias. Ipsa siquidem est, in qua deus illam operatur per spiritum sanctum reddentem testimonium spiritui nostro, quod sumus filii dei. Iridem non inficiamur assensum uoluntatis nostrae ad iustificationem opus esse, quemadmodum Augustinus dixit, deum qui creauit te sine te, non iustificare te sine te. Sed asserimus uoluntatem nostram non magis seipsam iustificare posse, quam hominem natura caecum deformem, aut incuruum seipsum facere posse uidentem, formosum aut rectum: ut non solum impii, sed plane insani sint, qui dicere ausint, Voluntatem hominis seipsam iustificare. Et ut consensui nostro quamplurimum tribuas, nihilomagus eueris ex nobis ipsis iustificationem pendere. Nam siue absolute accipias consensum, ut uidelicet est propria actio liberi arbitrii, & certe exclusa est gloriatio tua. Nam & uoluntatem & liberum arbitrium accepisti per creationem, Sin accipias non absolute, sed quatenus ad bonum inclinatur, & eatenus totum eius conatum gratiae dei necessario acceptum referes, quod non sumus sufficientes, ne cogitare quidem aliquid a nobis quasi ex nobis, sed deus est qui operatur in nobis, & uelle & perficere pro sua bona uoluntate. Quae quum ita sint, Quis non uidet opera legis, quae operamur sine spiritu sancto, & quae non uiuunt in nobis, sed quae operamur tantum respectu legis aut ob alium finem, quam ob dei amorem, a causa essentiali iustificationis omnino excludi: & eatenus uerissimum esse, quod dixit Apostolus. Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus legis. Quin in eam sententiam non solum opera legis, sed & dignitatem si-

ca formalis iustificationis.
Romani. 1.
Aug. de sps
& litera.
1. Iohan. 4.
Ibidem.

Ibidem.

charitas non quatenus ex nobis, sed quatenus ex deo, ca formalis iustificationis

Roma. 7.

Voluntas nostra subiectum iustificationis.
Romani. 8.

Au. de uerb. aposto. sermo 115.

Voluntas non iustificat se ipsam.

2. Corin. 3.

Phil. 2.

Opera legis a causa iustificationis. excluduntur.

Romani. 3.

duntaxat nostræ a causa essentiali iustificationis excludimus, ut supra dicitur. secundo igitur: Si dictionem (ex) accipias, ut denotet tantum causam instrumentalem seu adminiculatam, talem tamen, sine qua res non fit, Et iterum verum est, hominem non iustificari ex operibus legis, eatenus scilicet sumptis, quatenus sine spiritu sancto in nobis, seu per nos fiunt iustificatio enim nulla legis opera præsupponit. Quinimo Christus Pharissæis aperte contestatur, quod meretrices & peccatores præcedant illos in regno dei: Et latro in cruce testis est, ac iustificatio nulla præcedentia legis opera requiri. Quamobrem locus ille ad Romanos tertio, proprie de hisce operibus legis, quæ sine bono motu facientis fiunt, accipi ac intelligi debet. Interim tamen non negamus hæc opera (licet tantum in speciem bona) non esse omnino contemnenda: sed dicimus, ea sæpe magnum adminiculū ad pietatem præbere, nec inepte pædagogiam in Christum uocari posse. Nam & externa disciplina, ac bona institutio & assuefactio inuitant ad audiendum & dicendum uerbum dei, & incitant hominem ne euangelicam disciplinam aspernetur: non sunt tamē tantū momenti, ut recte dixeris hominem uel ex eis iustificari, uel sine illis iustificari non posse.

Verum causa (ut ita dicamus) instrumentalis iustificationis proxima, fides in Christum est, qua credimus per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, nobis remitti peccata. Ea enim tanquam instrumento immediato ad hoc a deo comparato, accipimus & apprehendimus remissionem peccatorum. Et eatenus fides apud Apostolum, non facta interdum aperta mentione spei & charitatis, dicitur iustificare, non quod ipsa fides iustificans sine spe & charitate existat. quin Paulo teste, hæc fides iustificans ex hoc solo dinoscitur, quod statim efficax est per charitatem. Nec ideo quod ex se, hoc est, ob nostram illam imbecillam assensionem, digna sit tantum donum ut accipiat, sed quod non aliter iudicare possim⁹ nos esse iustificatos, nisi per hoc opus ipsi fidei peculiariter proprium apprehendamus. Propria enim fidei ratio est credere, & credendo se consequutum quod promissit deus, donum iustificationis sumere. Hac enim uel sola ratione, a spe & charitate discernitur. Spes enim proprie futurorum est, fides præsentium. Spes se accepturam confidit: Fides uero arripit & accipit. Charitas operosa est, sed non prius operatur, nisi fide pacem erga deum te assequutum apprehenderit. Ergo cum fidem in Christum proximum instrumentum iustificationis appellamus, charitatem & spem a iustificatione non excludimus, sed propriam esse fidei rationem iustificationis donum ac pollicitationē spiritus accipere, cum diuo Paulo simul & Ambrosio ac cæteris catholicis patrib⁹ docemus. Repetimus quoque roties, ne quis incautus fallat nos hic non de qualibet fide loqui. Nec enim de ea, quæ tñ historica est, quam diuus Iacobus dæmoniacā uocat. Nec de ea, quæ impiosa est, qui & si uerbis fateantur se deū nosse, factis tamen negant

sine opib⁹ legis pot fieri iustificatio in nobis.
Matth. 23.
Luc. 13.
Locus Rom. 3. proprie de operibus legis. quæ & sra dicitur intelligi.
Galatas. 3.
Legis opera pædagogia in Christum.

fides est immediate instrumentum iustificationis.
Rom. 3.
Ambrosii in epistola ad Romanos. c. 1. & 3.
Galatas. 5.

Proprium fidei dei opus.

Ambrosii in epistola ad Romanos. c. 1. & 3. utrobique in uerbis iustitia.
Rom. 8.
I. Corin. 13.
Rom. 14.

Galat. 3.
fides dæmoniacā.
Iacob. 2.
Act. de fide & operibus.

negant. Neq; de fide, qua quispiam sibi absq; ullo charitatis affectu per sua det. per Chrm remissa esse peccata, quã Augustinus lib. de fide & operibus etiam fidem in Chrm, sed late sumpto uocabulo appellare uidet. Verum de hac fide loquitur, qua proprie in deum credimus, hoc est credēdo in deum pio affectu tendimus, quam Apostolus ad Hebræ. v. fiducia misericordiae & gr̃ae dei, & orthodoxi fidem uiam seu fidem gr̃ae appellant. Hæc ergo fides plerq; ad minicula (sine quibus non tñ nō existit, sed nec intelligi pot̃) requirit. In primis enim requirit p̃niam, quæ nō ē simpliciter opus legis, sed magis dei seu spūs sancti, quīs ad efficiendā p̃niam in nobis deus ministerio legis initio trahit, conscientia ñam per legē accusans, per terra faciē ac cōdemnans, ut uel hinc facile deprehendas, q̃ sit legis ministerium ad iustificationē ineptum, nisi deus ipse, qui mortificat & uiuificat, deducit ad inferos & reducit, eo tāq; iustro uteret. Postea uero per terra factis meritis ope spūs, quædam opera p̃næ gignunt. In nobis, fide illa informi, qua & deum credimus & deo, quæ nos supra de gr̃a differentes, præparationes cordis, ac studia ad pietatem appellauim⁹ opera utiq; gr̃ae præuenientis, qualia sunt tēperare a malitia, dolere, conteri, gemere, lachrymari, tundere pectus, restituere alienū, facere elemosynas, fixire iustitiā (hoc est remissionē peccatorum) & id genus alia: quæ etsi neq; mereant iustificationem, neq; accipiant, nisi fides accedat, fides tñ, nisi iurum illa iustificans, ea tanq; præbula & adminicula necessaria, sine quibus ad iustificationem non peruenit requirit, imo includit. Nam cū illa fides sit cum affectu & desiderio remissionis peccatorum coniuncta, nō potest delectari peccatis, quorū remissionem quærit. Item non potest gaudere in malefactis. Qui enim male agit, odit lucē, quū hæc fides lucē amplecti modis oībus anhelet. Rursum qui p̃ctm̃ facit, ex diabolo ē. at per hæc fidē spūs. sanctus (cui nihil cū diabolo cōe esse pot̃) & accipitur & retinet: Vñ Paulus monet, ut accedam⁹ cū uero corde in plenitudine fidei asper si corda a cōscia mala, ut manifestū sit eos hoīes, q̃ uitiosis indulgēt cupiditatib⁹. hæc fidē hñe uel retinere nō posse, licet fidē hēant, quæ ipsis uel cum dæmonib⁹ uel cū impiis cōis est, quæ oēm p̃niam præcedit, sed nō iustificat. De hisce aut̃ opibus p̃næ, quæ sunt quædam præexercitamenta spūs nō pprie accepit locū illū ad Ro. iii. q̃ sine illis p̃næ opibus homo haud iustificet, nisi tñ cū locū sic uelis intelligere, ut Ap̃s iis uerbis (sine opibus) uoluerit gñatim oībus opibus citra exceptionem quæ iustificationē præcedunt, detrahere meritum iustificationis, nō etiā illa reicere, quæ nō necessaria. nā oīum orthodoxorū sñia hoc illic agit Ap̃s, nō ut opera legis cōdemnant, aut quod oīno sine illis, maxime absq; p̃næ opibus (quæ opa sunt fidei p̃næ, nec omnino sine oīni fide peraguntur) ad iustificationē pueniat, sed ut sciamus quod gratis iustificemur, hoc est, qd̃ nullis opibus præcedētib⁹ meritis iustificatio debeat, alioq; gr̃a fã nō esset gr̃a, quæ ideo dat, non q̃ opa bona fecimus, sed ut ea facere ua-

Titum. 1.
Fides impio-
rum.

Aug de fide
& operibus
Fides ppria
Christianorū.

Hebræo. 6.

Viua fides

Fides gratiæ

Fides iustifi-

cans plura

adminicula

requirit.

1. Tim. 2.

Romani. 7.

Opera gr̃ae p̃ue-

nietis iustifi-

cationē præ-

cedentia.

Fides iustifi-

cans in cludit

pœnitentiã.

1. Iohan. 3.

2. Corin. 6.

Hebræ. 10.

Hoīes uitiosi

nō habēt fi-

dē iustifica-

tē seu gr̃am.

Romani. 3.

Augusti. de

sp̃ & litera.

Romani. 3.

Gratis iustifi-

cari.

leamus i. non quia legē impleuimus, sed ut legē implere possimus.

ipissima fi-
dei opa q̄ in
ipsa iustifica-
tione interue-
niunt.

Hebrae. 12.

Iohan. 6.
Fides accipit
nō meretur.
.i. Corin. 4.

Marc. 9.

Paul. ad Ro-
man. & Ga-
latas.

Opera fidei
post iustifica-
tionem.
Romani. 13.
Ephesi. 5.
Fructus spi-
ritus.

Eph. 2.

Locus Eph. 2.
si. 2. explicat.

Novā esse in
Chōo creatu-
ram quid.

Eph. 2.
Opera bona
actualis bon-
na voluntas.

Deinde hæc fides quædā opa hēt ipsi oīno peculiaria, sine quibus cogitari quidem pōt, imo quæ fere nihil aliud sunt q̄ ipsamet fides. Nā cū de fide iustificāte loquimur, maxime in adulto, nō accipimus fidem, quatenus habitus quæpiā est, sed magis quaten⁹ in actu cōsistit. Quin ipsa actualis fiducia, qua cor contritū & humiliatū iā deo fidere incipit, misericordiā querit, ac tādē aspiciēs in authorē fidei & cōsumatorē Iesum, sibi per eundē pctā remitti credit, ac simul spm̄ sc̄m̄ cor innouantē ac affectu charitatis imbuentē accipit, ea in quā fiducia (quæ opus est qd̄ i nobis deus præcipue requirit) iustificationē impetrat & accipit, de qua Chrs̄ dixit, Hoc est, opus dei, ut credatis in illū, quē misit ille. Accipit autem nō meret̄, tum qd̄ & ipsa dei donū sit, tum p̄pter infirmitatē assensus nr̄i, qua fit ut nemo dicere possit, se satis fidere deo, & p̄pterea se dignū esse & mereri remissionē pctōr̄. Quin semp̄ opus hēmus dicere, Dñe adange nobis fidē. Vex̄ qd̄ passim apud Paulū aplm̄ fides simplr̄ iustificare d̄r, id recte demum intelligit, si in correlatiuā transformet oīo, & ex obiecto fidei intelligat, ueluti fide iustificamur .i. misericordiā & grā spūs sancti p̄pter Chrs̄ meritum (quæ fide accipiunt iustificamur, quēadmodum si dicamus, fiducia ægroti erga medicū, ægrotū seruare, non quod fiducia p̄prie seruet aut medeat, sed quod libens amplectat̄ medici medelā, quæ p̄prie causa sanitatis est. Postremo post acceptam recōciliationē, prin⁹ spūs fidei per charitatē in corda nr̄a effusam, opa bona in nobis sedulo operat̄, quæ B. Apostolus Eph. v. fruct⁹ spūs appellat. hæc etiā subsequatur iustificatū, non tm̄ a fide iustificante, sed grā innouante (quā alterā iustificationis partem dicimus) ullo modo discerni debent aut p̄nt, sed potius sunt ipsa actualis fides per charitatē operās hoīesq; magis ac magis iustificans. Quod ut apertissime Apostolus indicaret, quum ad Eph. ii. dixisset, nos gratia saluatos esse per fidē nō ex operibus (nimirum iustificationē antecedentibus) ne quis gloriē, statim addidit. Ipsius tm̄ factura sumus, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ preparauit deus ut in illis ambulemus, Vbi Apostolum sibi contraria dixisse facile qs̄ estimaret, qui inter opa iustificationē præcedentia, & opa sequentia nullā putaret discretionē habendā. nā quū prius dixisset, Saluatos nos non ex operibus, statim subdit, Nos etiam creatos in operibus bonis, quæ p̄prie modū repugnātia uideri possint, sed qui itelligit opa post iustificationē esse fructus spūs, uider apud Aplm̄ idē pene significare, nos nouā esse in Chōo creaturā, quod est esse instructōs ad oē opus bonū. Neq; uero hæc opera bona minus a deo, q̄ ipsa hoīs innouatio proficiunt, sicut enim preparata est uolūtas a dño, qua bonū uelimus, sic etiā bona opa preparauit deus ut in illis ambulemus, quæ, nr̄a qdē sn̄ia, nihil phibet opusam seu actualē bonā uoluntatē appellari, cui si qd̄ interdū tribuat̄, nihil periculi est. Deus em̄ est qui operat̄ in nobis, nō tm̄ uelle, sed & p̄ficere.

re, pro sua bona uoluntate. imo non uetamus, ut haec opa, etsi ex deo pfecta, nra quoq; dicamus, non q; ex nobis tanq; ex nobis pdeant, & nris uiribus pficiant, sed q; donata sunt nobis, & assentiendo tm ac obsequendo fiant nra. De hisce spūs fidei opibus, tū quæ in pnia, per opationē gratiæ præuenientie iustificationem præcedunt, tum quæ in ipsa iustificatione peragunt, tū quæ iustificationē sequunt, pprie dixit apostolus Iacobus: Videris qm̄ ex operibus iustificat homo, & non ex fide tantum.

Philip. 4

vide Augu. de fide & opibus.

Quæstio.

Iam si forsā in dubiū uoces, quidnā sit, q; haec opa, quæ fides p charitatem post iustificationē operat, iustificationē sequi dicimus, & tñ cildē hoīem iustificari cū Iacobo pñuntiamus, Rñdemus, hominem non iustificari ad eum modū, ut semel ueluti in momento iustificatus, alia iustificatione amodo non indigeat. Quinimmo qui iustificatus est p gratiam tam remissionē pccōrū & impartitionē spūs, dehinc continua & pperua iustificationis auctione indiget, donec hoc corpore exutus in æterna uita glorificet. Paulus spm̄ innouantē (quē accipimus quū initio iustificamur) primitias spūs appellat, qbus etsi cerrā cōsolationē, atq; ēr expimētum Chri in nobis habitātis sumus assequuti, nihilosecius tñ adhuc itra nos gemimus adoptionē filioꝝ dei, expectātes redemptionē corpis nri.

dilutio. Homo iustificatus q̄diu uiuit magis ac magis iustificatur.

Roma 8. Primitias spiritus. Ibidem.

Quādiu em̄ in hoc corpe sumus, quotidie adhuc p infirmitatem carnis labimur, eadēq; phibente fit, ut ad iustitiæ pfectionem ptingere nō possumus: Sed spūs est q; adiuuat infirmitatem nostrā, facitq; ut q̄diu sumus in hoc tabernaculo, uiuida illa fides, etsi iustitiæ pfectiōem nō assequat, perpetuo tñ esuriat sitiāq; iustitiā utq; de die in diem in interiore hoīe renouemur, obliuiscendocq; quæ retro sunt, in anteriora nos strenue extendamus, donec scilicet pfectam iustitiam in uita æterna cōsequamur.

Ibidem. Matth. 1. Aug. de spū & lit. c. 32. 36. 2. Corinth. 4. Philip. 3.

nā tum demū fiet quod Psaltes ueluti summū beneficium dño tribuit, quum ait: Qui satiat in bonis desideriu tuū. Cæterq; quum opa nostra bona (etsi ex fide facta) imperfecta sint, & nisi in Chro fierent, accusationem legis (quæ pfectam obedientiā regit) non euaderent. Idcirco diligēter retinendū est, eis ppetuo fidem accedere debere, qua credamus ipsa, et si adhuc imperfecta deo placere, non ppter nos, sed propter Christum, in quo fiunt, quum iam Christi membra & dei filii facti sim⁹. Et ppea apo-

Psalm. 102. Opa nra placent prope christum.

Corinth. 12.

stolus Iacobus iustificationem Abraham describēs, pulcherrime dicit. Vides qm̄ fides cooperabat opibus illius, & ex operibus fides consummata est. Quasi dicar, tunc demū opa nra sunt grata deo, cum illis haec fides coopatur, & ex fide fiunt, tanq; accepta a deo, & non tanq; ex nobis: uticillim fides placet, quum ex talibus opibus cōsummatur. Nam etsi qs dicar se deo fidere, si tñ neq; sibi neq; aliis fidem suā ex opibus cōprober, is uerbis qdē dcū confitetur, factis autē negat, facitq; ne iustificatio legis (cuius plenitudo est dilectio in ipso per fidē unq; impleatur. Quāobre

Iaco. 2. Fides debet cooperari operibus.

Tit. 1.

Roma. 13.

apls Paulus nō sine causa i Galatis, ubi fidē q̄maxime celebrat dixit, In Chro Iesu neq; circūcisionē aliqd ualere neq; præputiū, sed fidē quæ per

Galat. 5.

charitatē opat, Quod enim Iacobus dixit (supplet) Paulus dixit (opat)

Diuus Iaco.
eadem omni
no eā diuo
Paul. docuit
scopus ep̄e
ad Romanos
indicatur.

Quæ oia diligenter intuentibus, perspicua euadit, diuū Iacobū ni-
hil diuersum a Paulo docuisse, sed eā quæ est ad Rom. epistolā, ea
dem oīno pponere, nisi q̄ quædam, quæ illic suboscuitur docent,
magis explicat Iacobus. Liber Actoz docet, In nascentis ecclesiæ primor-
diis graue dissidiū a Iudæis cōcitatū, qui dicerent, Gentes nisi circumci-
derent secundū legē Moysi, nō posse saluari. Nec tm̄ hoc agebāt Iudæi,
ut cerimonis legis Mosaicæ per Chr̄m antiquatis gētes grauerent, Sed
hoc agebant potissimum, ut causam iustificationis in legis. non tantū
cerimonialis, sed etiam moralis obseruationē transferrent, putarentq; se
legem sua iustitia ac uiribus implere posse, atq; hinc iustificari, gloriabā-
turq; (eatenus tm̄ in deo) uelut qui soli meruissent legem eius accipere se-
cundum id quod scriptū est: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia
sua non manifestauit eis. Hic error longe pestilentissimus (qui Iudæis non
gnum superbiæ supercilium addebat, & gentiū causam q̄ maxime depri-
mebat) acriter ac fortiter rephendendus, reuincendus, ac erigendus erat
oīum mentibus, cōueniebatq; hæc docēdi puincia q̄ maxime Paulo apo-
stolo, q̄ in illo gr̄a dei clarior ac euidentior apparuisset. Expediebat aut̄
hunc errorem tanta spūs uehementia debellari, quod is uehementer ob-
scurarer, imo oīno obrueret Christi beneficiū. Nam si hoc uerum est, ho-
minem suis uiribus legem implere posse, legis aut̄ impletionē iustitiam
esse consequens erat Chr̄m frustra uenisse, & gratis mortuū esse. Et tēim,
si tantum doctrina & cognitione legis nobis opus est, ut legē faciamus,
nec interim uoluntas nostra alio eger adiutorio ut legem impleat, q̄ ita
mortua magistra, quid erat opus Chr̄o redemptore? Deinde & si Iudæi
hæc non sine magno saltu & suco externoz operum (quæ ostentabant)
pertinaciter tueri pergerent non dubium tamen quin eorum conscientia
fortiter reclamaret, quod satis in seipsis experirentur, se tametsi quædam
opera in speciem perspicua æderent, ea tamen se magis timore poenæ seu
uianæ gloriæ obtentu, q̄ amore iustitiæ facere, Proindeq; ex his se coram
deo iustos censerī non posse quod coram deo non esset in eorum uolun-
tate, quod coram hominibus apparebat in opere. quin potius ex illo rei
tenebantur, quod eos nouerat deus malle (si fieri posset) peccare. Ut inte-
rim taceamus eos sibi ipsis (uel propria conscientia teste) licet aliud simu-
larent, persuadere non potuisse, quod per opa sua legi perfecte obedirent.
Vnde consequens erat eos nunq̄ potuisse certo statuere se coram deo ex
obseruatione legis (quæ perfectam obedientiam, ergasē requirit) iustifi-
catos fuisse, quo iterum fiebat, ut nullum cultū gratū deo (quem ut du-
rum exactorē timebant, non amabant ut patrem) exhibere possent præ-
sertim q̄ is uelit in spū & ueritate non simula tiōe adorari. Apostolus er-
go q̄ maxime necessariū ratus, duo potissimū agit in epistola ad Roma-
nos. In primis, ut Iudæos & Gentes, sua ipsoz ppria cōscientia cōuincat
esse

Au. de spū
& litera.
Roma. 2.

primus error
in ecclesia.

Aug. de spū
& lit. cap. 7.

Galat. 1.

Pharisaica iu-
sticia fucata
& cōscientiā
nō trāgllās.

Aug. de spū
& litera.

Cur Christus
in euāg. pha-
risaica iusti-
tia, iustitiam
nostrā uult
eē abūdatio-
rem.

Iohan. 4.
sāma episto-
la ad Rom.

esse peccatores. Oculis enim cordium per Euangelium retegēs, Iudaeis interna, Gētibus externam etiā immunditiam exprobrat, ac grauiissime ostendit naturam humanam primorū parentū uitio tanta corruptione ac imbecillitate laborare, ut ei impossibile sit suis uiribus ad legis implementationem peruenire, & propterea oēs hoīes ex se coram deo iniustos esse & peccatores, ideoq; sub legis maledictō cōsistere, ac proinde opus habere redemptore ac recōciliatore Chro. Secundo docet, Christum propterea uenisse, nō ut legē (nimirum morālē) aboleat, sed ut magis impleat, utq; maledictum legis (quae in eo non habet quod accuset) factus pro nobis maledictum, auferat, & pro peccatis nostris satisfaciāt. Deniq; (qui principalis finis est) ut redemptis spiritū innouantē per fidem impertiat, quo adiutore legem facere incipiamus, atq; ad eō nō nostris quidem uiribus, sed per fiduciam iustitiae Christi nobis communicatā impleamus, utq; liberati a captiuitate peccati, ac nacti pacem & tranquillitatem consciētiae erga deū ex fide, seruiamur illi in sanctitate & iustitia corā eo oībus diebus nostris, atq; hic est nostra sentētia, ipsissimū epistolae ad Romanos scopus ac propemodū summa. Non ergo Apostolus bellum indice, re bonis operibus, aut ea minus esse necessaria homini Christiano docere instituit, sed hoc magis docere intendit, quo tādē pacto fiat, ut a peccatis expurgati, deo recōciliati ac spiritū sancto inouati bona opera facere, & legē implere possimus, adeo opera bona, quae post iustificationē sūt, a iustificatione non discernens, ut penē in epistolae uestibulo palam pronuntiet, Non auditores legis iustos esse apud deum, sed factores legis iustificari: ac plane ostendit iustificationem cum malis operibus nequaquam constare posse, Ira (inquit) & tribulatio in omnem animam hominis operantis malum. Gloria autem & honor & pax omni animae operanti bonum, uerum quo pacto lex fieri possit, post ea docet.

EAdem omnino docet Iacobus in epistola catholica. Facit enim Iacobus pinde ac Paulus nos oēs reos ac peccatores. In multis (inquit) offendimus omnes, docet ueram sapientiam (qua uoluntas nostra corrigitur, ut deinde bene operetur) nobis non nostris uiribus, sed dei beneficia per fidem contingere, non quantilibet, sed eam, quam supra descripsimus, qua cum desiderio in deum itur, & certa fiducia quod deus promittit accipitur. Si quis, inquit, uestrū indiget sapientia, postulet a deo, q̄ dat omnibus affluentē, & non improperat, & dabitur ei; Postulet autem in fide nihil hāsitans, Quem locum beatus Augustinus enarrans, prudenter ad fidem iustificationem refert. Hæc est (inquit) fides, ex qua iustus uiuit, hæc est fides, qua creditur in eum qui iustificat impiū, hæc est fides, qua excludit gloriatio, hæc est fides, qua impetratur largitas spiritus, de qua dicit: Nos enim spiritu ex fide spem iustitiae expectamus. Hæc ille. Rursus apostolus Iacobus hanc sententiā confirmās, Omne (inquit) datum optimū, & omne donum perfectū de sursum est, descendēs a patre lumi-

Duo agitur in epi. ad Romanos potissimum.

Galat. 3.

Lucæ. 2.

Paulus nō uel lipedit bona opa, sed magis docet quō opera bona facere possimus. Roma. 7. Factores legis iusti. Roma. 7.

Iacobus eadē omnino docet cū Paulo. Iaco. 3. Iaco. 2.

Fides uita.

Ibidem.

Aug. de spū & lit. cap. 32. Habacuc. 2. Roma. 7. Roma. 3. Galat. 3. Iaco. 1.

num apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obubratio. Voluntarie enim genuit nos uerbo ueritatis, ut finis inritu aliquod creaturæ eius. Et post pauca, Suscipite inritu uerbum, quod potest saluare animas uestras. Ergo quum dicit, nos ueram sapientiam ac iustitiam a deo accipere oportere, & uerbo ueritatis iterum gigni, eodemq; nobis inrito animas nostras saluari, Quid aliud dixit, q̄ apostolus Paulus, quum inquit, Arbitramur hominem iustificari per fidē sine operibus legis?

Verum quum ex hac sententia Paulina non satis intellecta, quidam uocationem acciperint, ut tanquam securi de salute (perinde atque sola fides sufficeret quam sibi fingebant) bene uiuere nō curarēt, coactus est Iacobus si dem secare, in fidem uiuam & fidem mortuam, seu in fidē, quam non ueretur dæmoniācam appellare, & fidem rectam seu non hæsitantem de promissis dei. Eadem ratione discernit legem libertatis a lege seruitutis. Et opera quæ fidem antecedunt, ab operibus quæ fidem cooperantur, seu fidem iustificantem sequuntur: quæ omnia etiā apud ipsum Paulum, licet quædam subobscurius reperiās. Iacobus fides mortuæ, quæ nihil aliud est q̄ uel historica fides, uel stulta quædam persuasio de misericordia dei, etiamnum cum affectu peccati seu ipsi etiā malis operibus coniuncta, iustificationē detrahit. Idē facit apostolus Paulus, quū ait: Confitentur se nosse deum, factis autem negant: Iacobus fides uitæ seu spiritum opeta charitatis appellat. Fides, inquit, si non habeat opere, mortua est in semetipsa. Idem facit Paulus, quum describit fidem per charitatem efficacem. Iacobus asserit q̄ fides Abrahamæ cooperata sit operibus illius, & ex operibus fides consummata fit, nimirum quæ fidē eius sequebantur. Idem alibi testatur apostolus Paulus. Fide, inquit, qui uocatur, Abraham obediuit. Iacobus ait: Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum, nimirum illa fide, qua impij securitatem quandam salutis sibi uendicant, et male uiuant, quos coarguens: Estote, inquit, factores uerbi, & non auditores tantum, fallētes uosmetipsos. Idem omnino docet Paulus: Non auditores, inquit, legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur. Et alibi: Nolite errare, neque fornicarii, &c. regnum dei possidebunt. Et hæc aliquando, iustis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi & in spiritu dei nostri. Item, Qui talia agunt regnum dei non possidebunt. Vides ergo q̄ pulchre coapostolis illis Christi (quorum erat una fides, atque unus spiritus) in re iustificationis interspicuos conueniat.

Et ut semel hunc articulum finiamus, poramus nos iam perspicue factis ostendisse, Non opera legis, quæ sunt ante iustificationē sine gratia dei in nobis, ad iustitiam imputari, sed interim opera fidei, quæ spiritus in nobis operatur, aliam prorsus obtinere rationem, quippe ea a iustificatione nullo pacto secerni oportere: quin cooperationē illam fidei

Ibidem.

Roma. 3.

Aug. de fide & operib. Iacobus, exaplicat ep̄lam ad Roma. Cap. 2.

Conferuntur Iacobus & Paulus. Iaco. 2.

Tit. 1. Iaco. 2. Galat. 5. Iaco. 2.

Hebrz. 11. Iaco. 2.

Roma. 2. Corinth. 6.

Galat. 5.

Cooperatio fidei & charitatis, et iustificationis nra

Et operum post reconciliationem, recte uocari iustitiam, qua debemus
 et tunc iustificari, quod in hac uita superstites sumus, donec scilicet mor-
 tale hoc immortalitatem induat, & fiat sermo qui scriptus est: Absorpta
 est mors in uictoria. quod tum demum iustitia perficietur in nobis. In eam
 enim sententiam dictum est. Qui iustus est, iustificetur adhuc: Vnde non
 mirum, quod scriptura operibus istis fidei in deo factis, passim uitam etiam
 æternam non tantum alia eximia præmia uri mercedem polliceatur.
 Nam si uita æterna (quæ in iustificatione per animæ spiritualem uitifi-
 cationem inchoatur) accipitur fide propter misericordiam in Christo
 promissam, nec dubium sit hisce operibus fidei nihil aliud agi, quàm quod
 perpetuo in misericordiam dei respiciamus, non solum referentes ea deo
 accepta, non nobis, sed etiam ipsa ex Christo suppletes, omnemque fidu-
 ciam nostram non in nostris uiribus aut etiam in dignitate nostri con-
 sensus, sed in Christo merito collocantes, ac reputantes in hoc perfectam
 charitatem dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicii, quia si-
 cut ille est et nos firmus in hoc mundo, quis non uidet haud absurde ac
 propemodum sine ullo tropo recte dici posse. Bonis operibus nobis uitam
 æternam adipisci. Quàm immo bona opera, quæ spiritus in nobis opera-
 tur, esse illam inchoatam uitam æternam, olim in nobis perficiendam.
 De qua dixit Iohannes apostolus, Eumandatem eius uita æterna est.
 Et quodnam aliud est regnum dei, quod nobis aduenire petimus, nisi
 ut non regnet peccatum in nostro mortali corpore ut obediamus con-
 cupiscentiis eius, sed potius regnet in nobis iustitia spiritus, ut sine mem-
 bra nostra arma iustitiæ deo? Neque ueretur scriptura uitam æternam;
 honorum operum mercedem appellare, non ut putemus benefacta nos-
 tra digna esse uita æterna, seu debere illis uitam æternam propter ope-
 rum ipsorum dignitatem. Quis enim tam stupidus est qui sic sentiat?
 sed magis quod deus fidei nostræ (quam per eiusmodi opera in nobis
 exercet) uitam æternam gratuito sit pollicitus. De plenitudine enim
 eius (inquit Iohannes) nos omnes accepimus gratiam pro gratia, gra-
 tia uitæ æternæ pro gratia iustificationis indebitæ. Ergo merces quia
 pollicita: Item quia tanta est dei erga nos benignitas, ut opera quæ ip-
 se in nobis facit uere sua, malit appellare nostra, idque tantum pro-
 pter imbecillum illum assensum & conatum, quem tamen non sine eo
 adhibemus. Idcirco ipse non indignaretur, etsi dicamus (modo ad pi-
 um sensum) bonis operibus nostris uitam æternam nos promereri, non quod
 assensus noster tanta mercede dignus sit, sed quod non sine eiusmodi assen-
 su, atque adeo sine bonis operibus, modo tamen operari ualeamus, ul-
 tam æternam quæ donum dei est nobis per Christum promeritum) ca-
 piamus. Certe nemo dubitat idcirco Christum tam saepe uitæ æternæ
 sub nomine mercedis meminisse, ut diligentia ac conatus nostros quàm
 maxime acueret, incitaret ac prouocaret.

continuata.
 1. Corin. 15.
 Osce. 13.

Apocal. ult.

Matth. 7. 19
 25. Iohan. 54
 25. Iohan. 5.
 Roma. 2.
 1. Corin. 3.

1. Corin. 5.

1. Iohan. 4.
 Bona opera
 sunt inchoa-
 ta uita ætera
 na:

Iohan. 12.
 Roma. 6.
 Matth. 19.
 Lucæ. 9.

Roma. 68.
 2. Corin. 4.4

1. Timot. 4.
 1. Petri. 1.

2. Iohan. 1.
 Apocal. 23.

Iohan. 1.
 Gratia pro
 gratia.

Deus opera
 sua uocat no-
 stra.

Roma. 6.
 Cur Chrs tã
 frequenter uita
 tam æternã
 mercedẽ apo-
 pellet.

Haec de iustificatione hominis, deq; fide & operibus dicta susceperint, quæ (ut speramus) piis multum lucis in lectione scripturarum & consolationis sunt allatura. Credimus autem hanc, quam defendimus, sententiam esse uere apostolicam, & germanam ecclesiæ doctrinam, tam erudientem q̄ consolantem pijs mentes, quæ non solum ea docetur, sed & afficiuntur. Damnatur autem hac doctrina in primis pharisaicæ & Pelagianicæ illæ opiniones plenæ impietatis, quas supra de gratia differentes retulimus. Deinde damnatur eorum opinio longe pestilentissima, in qua scelestissime turpissimeq; uiuentibus, etiam si eo modo uiuere perseuerent, & tantummodo credant in Christum (hoc est, sibi etiã sine renouatione mentis persuadeant se iustificatos esse propter Christum) iustificationem, salus atque adeo uita æterna promittitur contra apertissimam domini sententiam, qui desideranti uitam æternam respondit, Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Postremo, ea asserit, periculose doceri iustificationem hominis in sola remissione peccatorum consistere: Innovationem autem uoluntatis & opera fidei, quæ iustificationem sequuntur, proprio ad iustificationem nõ pertinere. Hoc enim quomodo docet, reddunt homines male securi, qui quũ audiunt se tum statim iustificari, ubi mens perterrefacta, agnitione peccati, se protinus erigit, & certo statuit sibi peccata remitti gratis per Christum, fit ut solũ de hac (ut uocant) fide solliciti sint ad interiorem animi renouationem & nouitatem uoluntatis, potissimam iustificationis partem, parum attenti, iuxta ponentes, an interioris animi renouationem & uoluntatis nouitatem intus experiatur, forisq; testentur nec ne, quorum sane causa (q̄ non ignari sint uoluntatis domini) durior est q̄ eorum, qui nescientes, uitã nequissimam & iniquissimam ducunt. Quare ut cum beato Augustino cõcludamus, omninõ cauendum est, ne in adiutorio domini dei nostri faciamus homines male securos, nimirum persuadendo eis, q̄ si modo fuerint credẽtes in Christum, hoc est, si tantum credant q̄ Christus satisfecerit pro nobis, tum quomodo libet in ea fide uixerint, ipsos tamen ad salutem esse uerturos. Rursus ne sic faciamus Christianos, quomodo Iudæi profelytos, quibus dominus ait: Væ uobis scribæ & pharisæi, qui circumcitis mare & terrã, ut faciatis profelytum unum, quum uerum feceritis, facitis eum filium gehennæ duplo q̄ uos estis, sed potius sana doctrina dei magistri, in utroq; tenenda est, ut sancto baptismo ac fidei consona sit uita Christianorum, & ne cuiquam homini, si utrumlibet defuerit, promittatur uita æterna. Qui enim dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non intrabit in regnũ coelorum, ipse etiam dixit, Nisi abudauerit iustitia uestra plus q̄ scribarum & pharisæorum (nimirum quorũ iustitia erat dicere, & nõ facere) nõ intrabitis in regnum coelorum. Nostra ergo iustitia erit dicere, & facere, quæ si non fuerit, non intrabit in regnum coelorum. Iam ad intermissam specierum poenitentia tractationem redeundum est.

DE EXTERIORI POENITENTIA.

Postquam de interiori poenitentia, in qua hominis iustificatio peragitur, & de partibus eius (quæ sunt, cordis cõtritio, mentis erga deum cum fiducia accipiendæ misericordiæ confessio, & uotum internum uitæ in melius commutandæ) dictum est satis, restat ut de exteriori poenitentia & illius speciebus, quæ sunt, poenitentia

publica & priuata, paucis dicamus.

Prius ergo roget aliquis, Si uerum est, peccata in interiori poenitentia remitti ac hominem iustificari, quid exteriori poenitentia est opus: aut quidnam post remissionem culpæ & abolitionem poenæ æternæ (quæ in interiori poenitentia deus operatur) facit sacerdos uel episcopus: Hæc quaestio ex superioribus satis explicari potest, sed ut res clarissime intelligatur, id animo repetendum est quod paulo ante diximus, necesse esse ut remissionem peccatorum accipias: certo credere tibi remissa esse peccata propter Christum. Iam quum hæc certitudo non iudicio sensuum aut rationis effici in nobis queat, sed fide tantum, constet autem fidem in paucissimis hominibus, præsertim his qui grauioribus criminibus occupati quandoque fuerunt, ad eam certitudinem (nisi externis signis iuuetur) peruenire, ut certo credant aut statuunt se esse in gratia, nimirum dissidentia ac dubitatione de uoluntate dei, quæ in animis nostris naturaliter hæret cum fide perpetuo luctante, quod re ipsa unumquëque in animo suo experiri non dubium est. Idcirco Christus huic imbecillitati fidei nostræ per externum sacramentum subueniendum ratus, poenitentia sacramentum instituit, Iohan. xx. Ut quemadmodum baptismum, eucharistiam, & cætera sacramenta certa & efficacia signa esse uoluit, quibus doceamur ut quod foris in specie uisibili gerimus, intus per fidei uirtutem in nobis effici certo credamus, sic & poenitentia sacramentum nobis relinquendum putauit, quo fidem nostram de remissione peccatorum stabiliret & confirmaret, atque eam ob rem sacerdotibus insignem illam potestatem contulit, remittendorum scilicet peccatorum, hoc est, potestatem signo uisibili indicandi & ostendendi, confitenti ac poenitenti, peccata per deum esse remissa. adeo ut ue recontritus ac confessus, quum absolutionis sacerdotalis uerba perceperit, non secus affectus esse debeat, q̄ si ipse Christus ei dixisset, Dimitte tunc tibi peccata tua. Suam enim potestatem, Christus (quam & uisibili signo adhibito, ad certam fidem remissionis peccatorum nobis faciendam confirmasse legitur) sacerdotibus concessit, ne quis putet facultatem sua propria potestate absolue. Siquidem ut ipse Christus est qui baptizat, ita ipse est, qui absoluit, sic ut de uirtute utriusque sacramenti unumquëque Christianum parem atque eandem habere certitudinem

Concilii Colon.

Y 111

Quaestio.

1. Timoth. x.

Dilutio.

1. Corinth. x.

Poenitentia
factum institutum est, ut sit certum testimonium remissionis. per Iohan. 20.

Vide sup. in
pœmlo de
sacramentis.

Matth. 9.
Marci. 2.
Luc. 9.

Aliud est sacramentū poenitentiae, atq; aliud poenitentia publica uel priuata.

Sp. l. 2. r.

Matth. 7. 1

Matth. 16. 1

Potestas ligandi & solvendi quae.

Leo ad Theodor. episc. Poroluthens. epist. 69.

Matth. 16.

Aug. de uirginitate in sermone.

cap. 4. & 5.

Aug. de poenitentia dist. 1.

cap. agite.

Poenitentia satisfactio remissionis culpae subsequitur.

Clavis ordinis.

Clavis iurisdictionis.

Priuata.

Publica duplex.

Solemnis.

Vide Canon. thag. concil. 3. ca. 11.

Agathesi. concil. 5. dist. ca. 31.

capite.

oporteat, quemadmodum suo loco latius docebimus. Haec autem potestas seu absolutio sacramentalis, et in utraq; poenitentia, & priuata, & publica, tanquam suauissimum utriusq; condimentum requiratur, ipsum tamen sacramentum poenitentiae non est proprie poenitentia uel publica uel priuata. Constat siquidem poenitentiam non ratione absolutiois sacramentalis, in qua tota prope modum uis sacramenti poenitentiae sita est, sed magis ex modo uel genere satisfactionis publicam uel priuatam appellari. Porro quum Christus & ecclesia unum sint corpus, proindeq; poenitentem non tantum pacem erga deum, sed & erga ecclesiam (in qua sola remittuntur ipsa peccata) habere oporteat, ac omnino intersit, ut qui in ecclesia praesident, explorata habeant poenitentium conscientiam ac propositum, quae (ut Christus ait) ex operibus eorum cognoscuntur. Idcirco Christus sacerdotibus praeter potestatem remittendi peccata in sacramento, potestatem etiam fecit ligandi atq; solvendi, hoc est, consentibus poenitentiae satisfactionem dandi, qui tum ligant, cum satisfactionem imponunt, & poenitentes (donec ea purgantur) a communione prohibent, solvunt uero cum satisfactionem impositam uel relaxant, uel ea purgatos ad sacramentorum communionem admittunt, in quo etiam Christus imbecillitati nostrae pietissime consulit. Nam cum poenitenti non quaelibet sed digna poenitentiae opera (ut peccati reliquiae eluantur, & manentes nos poenae per dei clementiam dimittantur) agenda sine, nemo autem in causa sua idoneus iudex uideatur, atque adeo unusquisque semper propriam censuram suspectam habeat, idcirco Christus uicarium suum ostendit, cuius dicto in hac etiam re stare uollet sine arbitrio sacerdotis poenitentiam agere. Haec autem exterior poenitentia in uere contritis & confessis, remissionem culpae sequitur, nec enim sacerdos, aliis hanc poenitentiam imponit, nisi quos contritos credit. Deniq; duplex ista potestas per Christum sacerdotibus collata, Clavis illa ordinis est, de qua supra abunde diximus. Clavis iurisdictionis alio respicit, nam non proprie ad poenitentiam spectat, nisi ut prouocatoria, quod ut paedagogus, tantisper impoenitentem flagellet, donec poenitentiae ianuam ingredi faciat, & quodammodo compellat.

Quibus recte perceptis facile est intelligere quanam sit poenitentia publica uel priuata. Publica enim est, quae publicam habet satisfactionem, Priuata quae priuatam. Publicam iterum duplicem faciunt, solennem & simpliciter publicam. Solemnis poenitentia (quae olim proprie publica uocabatur) ea erat, quae ob enorme & uulgatissimum crimine (quod multitudinem seu totam urbem commouisset) extra ecclesiam in cinere & cilicio publice peragenda suscipiebatur, huius poenitentiae ritum describit Agathesi. Concilium cap. xi. In capite (inquit) quadragesimae, omnes poenitentes, qui publicam suscipiunt aut susceperint poenitentiam, ante

fores ecclesiae se repraesentent episcopo ciuitatis, sacco induti, nudis pedibus, uultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu, & uultu proclamantes, ibi adesse debent. Decani, id est Archipresbyteri parochiani, presbyteri poenitentium, qui eorum conuersationem inspicere diligenter debent, qui & secundum modum culpae poenitentiam per praefixos gradus iniungant. Post haec episcopus eos in ecclesiam introducat, & cum omni clero septem poenitentiae psalmos in terram prostratus cum lachrymis pro eorum absolutione decantet. Tunc surgens ab oratione, iuxta quod canones iubent, eis manus imponat, aquam benedictam super eos spargat, cinerem prius mittat, deinde cilicio capita eorum operiat, & cum gemitu & crebris suspiriis denuntiet eis, quod sicut Adam proiectus est de paradiso, ita & ipsi pro peccatis ab ecclesia abiciuntur. post hoc iubeat ministris, ut eos extra ianuam ecclesiae expellat. Clerus uero prosequatur eos cum responsorio, In sudore uultus tui uesceris pane, &c. ut uidentes sanctam ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam atque commotam, non paruipendant poenitentiam. In sacra autem domini coena rursus ab eorum Decanis & eorum presbyteris ecclesiae liminibus praesentent. Haec Genus canon. Hanc solennem poenitentiam poenitentes pro ratione criminum, interdum breuiorem, interdum longiorem plures etiam annos duraturam accipiebant. Iam qui tam longam poenitentiam plus anno duraturam accepissent, interea seipos ab ecclesiae ingressu toto anno praeterquam a coena domini usque ad octauas Paschae, abstinebant. Qua tandem peracta a solo Episcopo (nisi necessitas aut periculum mortis immineret, per manus impositionem idque ante & post reconciliabatur, ut uel hinc radicem casuum Episcopis spectatim reuerentium facile sit intelligere. Talem poenitentiam cogente Ambrosio Theodosius suscepit, tale egit Fabiola, quemadmodum Hieronymus in Epitaphio eius ad Oceanum scribit ac testatur, quem iucundum erit inspicere, ut intelligas quanta fuerit olim ueteris ecclesiae seueritas, ac etiam poenitentium seruos, ad nostrorum temporum disciplinam neutiquam conferendus.

Hoc autem habebat poenitentia solennis (quam humillimam Augustinus appellat) peculiare, quod semel in ecclesia dabatur non temere reiteranda. Idque (ut idem ille testatur) caute salubriterque praeuisum est, ne frequenter iterata uilesceret, minusque utilis esset medicina uilis aegrotis, quae tanto magis salubris est, quanto minus correptibilis fuerit. quae obrem (ut Ambrosius inquit) merito reprehenduntur, qui saepius agendam poenitentiam putant, quia luxuriantur in Christo. Nam (ut subiicit) si uere agerent poenitentiam, iterum adam postea non putarent quia sicut unum baptismum, ita una poenitentia, quae tantum publice agitur. Nam quotidiani nos debet poenitere peccati. Sed haec (nimirum) quotidiana poenitentia leuiorum, illa grauiorum. Vides quemadmodum Ambrosius discernat hanc quae publice agitur, hoc est solennem a quotidiana. **Quin**

Decanil. mo
chiff.

Presbyteri
poenitentia.

septē psalmi
poenitentiales.

Genes.

Math. 18.
Genes.

Die coena
pax dabatur
poenitentibus,
hoc est, reco
ciliabatur ec
clesiae. Vnde
dies ille gera
man. ce. dicit
der gude dō
denstag.
Aplis.

Ambrosius
Theodosius
Imperator.
Hieron. in epi
taphio Fabio
12 ad Oce
anum.
Aug. in. 2. e
pist. ad Ma
donium
ibidem.

Amb. lib. 2.
de pecc. ca. 10.
1. Timoth. 4.
Eph. 4.

Orig. in Lev.
uit. hom. 15.

Origenes uidetur etiam hanc solennem a simpliciter publica, de qua istum diximus discernere, Qui in Leuitic. homilia. xv. sic ait: Si nos aliqua culpa mortalis inuenerit, quæ non in crimine mortali, non in blasphemia fidei (quæ muro ecclesiastici & apostolici dogmatis cineta est) sed uel in sermonibus, uel in morum uitio consistat, huiusmodi culpa semper reparari potest, nec aliquando tibi interciditur de commissis huiusmodi poenitentiam gerere. In grauioribus enim criminibus semel tantum, uel raro poenitentia conceditur locus. Ista uero communia, quæ frequenter incurrimus, semper poenitentiam recipiunt, & sine intermissione redimuntur, Verum interim nosse oportet, ecclesiam ueterem, etsi hanc solennem poenitentiam in pristinas sordes relapso uel omnino non daret, uel admodum raro, ipsam tamen nulli ad se quamlibet sæpe lapsu ac reuerti gremium suum unquam penitus seu omnino clausisse. Quin potius constat, quoties poenitentes & confessi ad ecclesiam matrem reuertentur, a spe remissionis peccati nunquam deterritos, sed magis ad deprecandam dei clementiam (cuius misericordiae non est finis) diligentissimè comonitos fuisse. (Nā ut Augustinus ait) quis audeat dicere deo: Quare huic homini, qui post primam poenitentiam rursus se laqueis iniquitatis obstringit, adhuc iterum parcis? Quis audeat dicere erga istos non agi, quod Apostolus ait? Ignoras, quia patientia dei ad poenitentiam te adducit. Quin Augustinus ipse testis est quandoque eundem poenitendi locum dari posse sed raro, ubi uero idem poenitendi locus non dabit non omnino repellentur, sed recipiebantur reuertentes, non tamen sine disciplinae seueritate. Nam etsi non daretur eis locus iterum in ecclesia publice poenitendi, tamen eatenus recipiebantur, ut intra ecclesiam fidelibus iungeretur, ac ut sacris mysteriorum celebritatibus interessent, sed a dominicae mensae conuiuio perpetuo segregaretur, ut hac distinctione correpti & ipsi in se sua errata castigarent, & aliis exemplum tribuerent se ab obscenis cupiditatibus retrahendi. Eisdem etiam (quod carnali fragilitate cecidissent) cum ad dominum coepissent proficisci, per communione gratiam subueniebatur, hoc est in extremis constituti tandem reconciliabantur, uti canones Sirithii pontificis cap. v. & Innocentii primi ca. ii. testantur. Præterea qui semel publice poenitissent non admittebantur ad clerum, quamuis correcti & boni effecti essent, quod hæc poenitentia infamiam quandam ingereret, quum ascendendos in clerum, maxime ad episcopatum, sacerdotium & diaconatum oporteret esse irreprehensibiles, etiam quod attinet ad uitam ante actam: tantum si necessitas aut usus exegisset inter Hostiarios aut Lectores deputabantur. Presbyteris quoque ac diaconibus ne tantus gradus in ecclesia propter paucorum improbitate uilesceret, hæc publica poenitentia non imponebatur, nisi prius deponerentur. Sed ut inquit magnus ille Leo in canonibus ad Rusticum Narbonensem, huiusmodi lapsis ad promerendam misericordiam dei, priuata

Ecclesia etsi
iteratione solē
nō concederet, gra-
uissimè tñ rede-
unt nūquā
clausit.
Psalm. 144.
August. ad
Macedonios

Roma. 2.

Quo recipie-
bant olim in
ps. post solē
nē poeniam.

Communio il-
lis tñ in ex-
tremis redde-
batur.

Sirithius ca. 2.

Innoc. 1. ca. 2.

Cartha. con-
cil. 4. ca. 69.

Tol. 1. c. 12.

placuit.

1. Timo. 3.

Tit. 1.

Leo ad Rusti-
cum Narbo-
nensem.

est expetenda secessio, ut illis si satisfactio fuerit digna, si etiam fructuo-
sa. Item hæc pœnitentia coniugatis non dabatur, nisi ex consensu, quem
admodum Arelaten. concilium it. testatur cano. xxi. Deniq; consueba-
tur iis, qui non sperarent se hanc pœnitentiam explere posse, ut ean-
dem differrent, ne (ut Ambrosius ait) si semel fuerit usurpata, nec iure ce-
lebrata, nec prioris fructum obtineret, nec usum posterioris auferret. Hu-
ius pœnitentiæ ritus pene totus in ecclesia abolitus est, partim incuria
pastorum, partim quod delinquentes tantâ seueritatē detrectarēt. Sed q̄s
interim negauerit, institutiones patrum nostrorum ecclesiæ ueteris re-
ctas uias nūquā deseruisse, bis felices si posteros reperissent qui eas. alacri-
ter inambulare pergerent.

Pœnitentia simpliciter publica ac non solēnis (quantū ex Origenis,
Ambrosii, Augustini, & cæterorū patrū dictis colligi pōt) erat, quæ
pro delictis etſi mortalibus, tñ leuioribus, in more uitio consistētibus,
quæ totam non cōmouissent ecclesiā, imponebatur. Quinimmo omne
pœnitentiā, quæ satisfactionē publicā poposcisset, etſi delictū secreto cō-
missum & confessum esset, secundū hanc pœniæ rōnem quis recte publi-
cam dixerit. Nā ut ex Origene & historia Tripartita cōstat, p̄sbyter qui
erat super pœnitentes, uir tenax secreti, nimis pœnitentiū cōfessiones se-
creto audiens) cōfessōs (modo tñ ratio delictorū req̄reret) etiā hac pœni-
tentia grauabat, qua etſi ad populū sp̄m delicti non faterent ipsi pœni-
tentes, se tñ peccasse grauiter, ipsa satisfactione publicitus declarabant.
Hæc aut̄ non habebat tñ austeritatis, q̄tum solēnis illa, nec oīno extra
ecclesiam fiebat, sed pœnitentes sacris intererant a cōione tñ separati,
qua Sozomenus historiae tripartitæ lib. ix. (quæ supra in tractatu con-
fessionis citauimus) potissimū loquutus esse uidet. Hanc aut̄ sapius ite-
rari solitā, Nec ab hac clericos seu sacerdotes fuisse p̄hibitos, quæ admo-
dū adhuc uidemus sacerdotes ob admissa crimina publica suspensione
a sacris, aut interdictione ingressus ecclesiæ, aut pœna et̄ carceris, ut uo-
cant, claustralis multari. Cæteræ & huius pœniæ publicæ uix ullū uestigi-
um in ecclesia reliquū est, nisi quod synodogæ, ut uocāt p̄sbyteraliū seu
Archidiaconaliū correctio, in huius locū uidet̄ surrogata. Quanq̄ & id
ex ueteri usu relictu uidet̄, qđ ante imitiū quadragesimæ, nepe feria quar-
ta, quā Cinez uocamus (qua die olim in ueteri ecclesia populus p̄ p̄bros
cōuocari, & pœnitētib⁹ ac cōfessis p̄niā dari cōsueuit) adhuc cinere tantū
obſignamur. Quodq; eadē ac aliis quoq; quadragesimæ dieb⁹, ea R̄ h̄so-
ria ac p̄ces dicim⁹, quæ oli sup pœnitētes publice recitari cōsueuerāt, &
quæ eiusmodi pœnitētib⁹ pp̄rie ueniūt, nimisq; ut meminerim⁹ nobis
p̄niām in cinere & cillitio ad maiorē n̄roz exēplū merito pagēdā esse.

Habemus itaq; in ecclesia ex oībus pœniæ speciebus, uix eā quæ priua
ta dicit̄ sup̄stitem, quæ hodie adhibet̄, nō tñ in delictis secreto ad-
missis (q̄bus peculiariter erat destinata) sed & publicis: q̄q; interim & hæc

Concil. Arelat. 2. can. 31.
c. Ahenō. 50.
dist.
Amb. lib. 2.
de p̄niā. c. 11.

Pœnitentiā pu-
blica non so-
lēnis.

Origen. psal.
37.
Tripart. hist.
lib. 9. cap. 35.

c. p̄b. 8. di-
c. quæ sit, de
pœnit. & re-
miss.

Vñ ortum &
relictū, q̄ in
capite ieiunii
cinere asper-
gimur.

Pœniā priua-
ta, sola ad-
huc in usu,
quæ & qb⁹ li

bet poenitentibus indifferminatim indicitur.

sic passim nunc ministraretur accipiaturq; , ut potius ludus uideatur quam poenitiae datio. Atq; utinam uel haec sola in suu legitimu usum restrinat, & pie i ecclesia gerat, quod tu demu futuru spes est, ubi poenitiae scdm (quod in hac priuata poenitia) datur, coeperit, & per sacerdotes ex dei ac ecclesiae praescripto sincere administrari, & a populo debita cu pietate accipi. Cuiusmodi ergo nunc est, ut de poenitentiae sacramento breuibus dicamus.

DE SACRAMENTO POENITENTIAE.

Poenitentiae sacramentum quid.

Sacramentum poenitentiae quomodo a tota poenitentia discernat in istio diximus. Est itaq; poenitentiae sacramentum externum, & uisibile signum poenitentiae interioris & remissionis peccatoru seu gratiae dei, quam ipse deus efficaciter, & certo (modo rite accipias) in eo sacramento operatur. Habet autem, ut caetera sacramenta, suas partes, uerbum, & elementum

Uerbum huius sacramenti.

Uerbum huius Sacramenti, uerbum absolutionis est. Quod Sacerdos uice dei ad confessum peccata sua pronuntiat. Ego (inquiens) absoluo te a peccatis tuis, in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, quod huic diuinae promissioni innixu est. Quorumcunq; remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta erunt. Sunt qui huius uerbis absolutoriis, pleraq; alia addunt. Sed ut Iohannes Gersonus, recte (nostra quidem sententia) dixit, erat haec quam iam retulimus uerboru absolutionis, & breuitas, & simplicitas retinenda, nec absolutio uerbis additis, uel restringenda, uel inuolenda. Nam Sacerdoti, qui Christi uice fungitur, formula domini sui non immerito imitanda est. Is absoluens peccatores simplicissime dixit, Remittuntur tibi peccata tua. Et cu propterea hoc sacramentum capiatur, ut conscientia pauida, & perterrefacta auditis uerbis absolutionis, certa consolatione remissionis peccatorum adepta, laeta a Sacerdote discedat, quis non uidet ea omnia recte omitti, quae confessum adhuc haesitantem, ac dubitantem relinquere possint?

Iohan 10.

Gersonus.

Verba absolutionis debent simplicissime ac breuissime pronuntiantur. Matth 9. Marci. 2. Lucae. 5. Lucae. 7.

Caeterum olim Sacerdotes, antequam confessum absoluerent, largiter pro eo dominum exorabant, ac etiam confidentem hortabantur, ut uicissim pro eis precaretur, idque ex instituto Apostolico. Nunc tantum sub absolutionem preces illae, nempe: Misereatur tui omnipotens deus. Item. Indulgentiam, ac remissionem &c. (id quod non negamus) pie, & sancte recensentur absolutionis autem uerba in longum protrahuntur quod non erat necesse, nec ut nobis uideretur, multum utile. Quae sit autem huius uerbi uis, & quis intellectus uerborum promissionis, cui innititur, abunde explicatum putamus.

Iacobi uisio.

Elementum huius sacramenti.

Elementum, seu externum, & uisibile signum huius sacramenti, est ille corporis gestus, & actus, quo Sacerdos absoluit confidentem, similitudinem habens cum interiori absolutione, qua deus animam a peccatorum nexibus exuit. Nam uerba absolutoria externe prolata, deum in-

us dimittentem significat. Quod praeterea ex more Ecclesiae nostrae, manus Sacerdotis super caput poenitentis imponitur, indicat manum dei, hoc est, diuinam uirtutem, seu spiritus sancti gratiam emundantem, aet sanctificationem sacramento adesse.

Deinde manus impositio apud ueteres signum erat reconciliationis. Unde qui publice poenitebant, non recipiebant poenitentiae perfectionem, nisi per manus impositionem Episcopi, quemadmodum superius expositum est. Ergo cum peccator imposita manu absoluitur, nihil aliud designatur, quam cum deo, & ecclesiae (a cuius saltem interno consortio delinquens excidit) reconciliari.

Ritus quos ecclesia in administratione huius sacramenti adhibet, hi ferme sunt. Principio a constanti requirit, ut simpliciter, pure, ac syncretice, tanquam coram deo aperiat sacerdoti omnia (quae ipsi post diligentem conscientiam excussionem occurrunt) lethalia crimina, ac quae conscientiam onerant, ac laedunt. Nam tamen ecclesia non oneret peccatorem ad confitendum omnia uenialia (quod id fuerit factu impossibile) tamen si uenialia crebrius recurrant, omnino contemnenda non sunt, quod collecta non minus grauabunt, & oppriment, quam unum aliquod graue dilectum. Erat Basilii ait: Nullum peccatum tanquam paruum contemni oportet, quod de omni uerbo otioso, quod loquuti fuerint homines, de eo ratio reddituri sint in die iudicii. Praeterea, non tantum confitenda sunt, quae peccator certo scit esse lethalia crimina, sed etiam ea, in quibus haeret, ac dubitat, sint ne crimina mortalia? Neque enim postremus finis atque usus confessionis is est, quod scilicet confitens, per sacerdotem (cui iudicium datum est cognoscendi, ac iudicandi inter lepraem, & non lepraem) instrui debeat, ut discernat inter peccatum, & non peccatum. Item, cum oporteat nos coram deo sic conuersari, ut confidamus deo facta nostra comprobari, Idcirco dubitans, faciat ne bene, an secus, is in anceps se periculum conicit, atque adeo in peccatum. Quia omne, quod non est ex fide, peccatum est. ad Romanos decimoquarto.

Quantum interim uelimus hic, leues coniecturas, & inanes scrupulos reici, qui enim amat periculum, peribit in illo, sed tantum cum ratio probabilis dubitare facit, dubitatio per exomologesim animo eximenda est. Circumstantes quoque, quae speciem delectorum uariant, exprimendae sunt, Circumstantes particulae (Gregorio Nysseno teste) sunt, quis, quid, ubi, quando, qualiter, propter quid, uidelicet persona, res, organum, locus, tempus, modus, causa. Ergo non tantum tempus, locus, & persona uerum etiam animi malitia, & tentationis magnitudo consideranda sunt: deinde etiam ad quam multos uisus peccati noxa perueniat. Ex persona delictum fit capitalius. Grauius peccat Sacerdos, aut princeps, quam Laicus, aut priuatus. nugae in ore laici (ut inquit Hieronymus) nugae sunt, in ore sacerdotis, blasphemiae. Sacrilegium furto maius est, Bis peccat quidem domini

Impositio manus quod significat. Manus dei.

Poenitentiae perfectio per manus impositionem recipiebatur Concil. Carthaginiensis. Ritus quoque huius sacro ex more ecclesiastico adhibentur.

Quae peccata confitenda. Psalmo. 19.

Quatenus uenialia peccata, confitenda. Basilii in re. re. nach. cap. 18. Matth. 12.

Quae scrupuli conscientiae, inlicentiae, confitenda. sunt. Leuit. 13. Ambulare coram domino. Gene. 17. Roma. 14.

Prouer. 2.

Quae circumstantiae peccati, non confitenda sunt.

Vide. Au. de uera & falsa poenitentia. 14. & lib. 2. de uisita. infirmo. ex persona,

Ex tempore.
Gene. 10.
Ex animi ma-
litia.

Vide Condi-
liū Ancyranū
Ex effectu.

Quid cauē-
dum sacerdo-
ti Confessio-
nis imperco-
tando, quod
ad circumsta-
ntias attinet.

Ineptitudo
confitentium p-
sacerdotum
corrigenda,
prima.

secunda.

Tertia.
Pcā-morta-
lia ex qbꝰ ca-
tera oriunt.
Supbia, Va-
na gloria.
Auaritia, Ira
Inuidia, Lu-
xuria, Gula,
Acidia,
Tristitia.
Supbia filia
Vana gl'ia
Inuidia, Ira

cum audiendis concionibus & sacro, ac reconciliando deo, excitandæq; charitati in deum ac proximum destinari, ineptis lusibus, scortis, temulentiis, obscœnis fabulis, ac rixis etiam, & pugnis transmittunt. Leuius peccat, qui per occasionem in stuprū incidit, q̄ qui pbam ac simplicem uirginem ex probis pgnatam, destinatam honesto matrimonio, malitiosis artibus diu sollicitatam tandē uitiat, ac deinde iactato etiam facinore reddit infamem, atq; aliis quoq; prostituit. Grauius peccat, qui uoluntarie in tentationem inductus ac per concupiscentiam illectus labit, q̄ qui necessitate cecidit. Deniq; atrocius delinquit, qui sacerdotem, aut uirum etiam talem occidat, a cuius consiliis tota Respublica pēdebat, aut si quis principem ad tyrannidem instiget, quod eodē facinore plurimos læserit. Hoc tamen omnino cauendum est, ne de his circūstantiis sacerdos confitentem sic percontetur, unde personæ quoq; possint agnosci. Præterea, in peccatis, quæ libidine committuntur, periculosa est mora in recensendis uel percontandis circūstantiis, tum quod periculum est pendendæ personæ, cum qua admissum est peccatum, tum quod ex hac recogitatione facile subiret animum ueteris uoluptatis irritatio. Breuiter in circūstantiis, neq; confitentem neq; confessarium sacerdotem conuenerit esse, uel nimis anxium, uel nimis remissum. Ea moderatio tenenda est, ut saltem scrupuli, qui conscientiam molestant, tollantur.

QVorundam confitentium ineptitudinem, qui nullo ordine uel iudicio confitentur, sacerdotibus interdum molestā esse q̄ negat. Sed erat hæc ineptitudo per confessarios pia instructione corrigenda, Scimus de confitendi ratione complures libellos æditos, cōmemorantes quicquid iter homines cōmittitur aut cōmitti potest sceleris. Qui ut, re ete a confirmatis ætate usq; re. uiris legant, ita nostro iudicio periculose spargunt in uulgus, periculosius animis innocentioribus offerunt. Nā si non leuiter peccant sacerdotes, qui ab omnibus sciscitant de omnibus, non habita ratione sexus, ætatis, aut ingenii, quis neget hosce libros periculose a quibusdā legi? Sunt qui peccatum actuale discernunt à peccatum transgressionis & omissionis, & singula genera in plurimas species diducunt. Sunt quibus ea ratio confitendi placet, ut quæcunq; confiteri uelimus, memoriæ iuuandæ causa, in septem aut octo illa genera peccatorum lethalium, ueluti in locos quosdam cōes includamus, quæ sunt in superbia, uana gloria, auaritia, ira, inuidia, luxuria, gula, & acedia, seu tristitia, quod ex iis omnia uitia oriuntur. Ex superbia enim (quæ initium est omnis peccati, & regina omnium malorum) nascitur omnis. inobedientia, omnis præsumptio, & omnis pertinacia, contentiones, hæreses, arrogatia. Ex uana gloria, iactantia, arrogatia, indignatio, discordia, inanis gloriæ cupido & hypocrisis. Ex inuidia nascit odiū, susurratio, detractio, exultatio in aduersis proximi, afflictio in prosperis. Ex ira oriuntur rixæ, tumor metis, cōrumelia, clamor, indignatio, præsumptio, blasphemæ.

uita, sanguinis effusio, homicidia, ulciscēdi cupiditas, iniuriarum memo-
ria. Ex tristitia nascitur malitia, rancor animi, pusillanimitas, amaritudo,
desperatio, torpor, uagatio mentis, saepe etiā, & praesentis uitae nulla
delectatio. Ex auaritia oriuntur inuidia, furta, latrocinia, homicidia,
mendacia, perioria, rapinae, violentia, inquietudo, iniusta iudicia, con-
tritus ueritatis, futurae beatitudinis oblitio, obduratio cordis. Ex Gula
propagatur, inepta laetitia, scurrilitas, leuitas, uaniloquium, immunditia
corporis, instabilitas mentis, ebrietas, libido, hebetudo, sensus. Ex luxu-
ria generatur otiositas mentis, inconsideratio, inconstantia oculorum,
uel totius corporis praecipitatio, amor immoderatus sui, odium manda-
torum dei, affectus praesentis saeculi, horror & desperatio futuri. atq; haec
fere sunt, quae praecipit decalogi prohibentur.

Sunt qui confitendi locos ex scriptis perant, quod omne peccatum, aut
sanctio, aut aliquo quoque sensuum committatur. Nam & si omne
crimen ex fonte cordis proficiscatur, tamen quae ad luxum, libidinem,
uolentiam, & conuulsiam pertinent, magis ad sensus & membra cor-
poris referuntur. Nobis uos singulae istae confitendi rationes minime di-
scolicant, tamen ueteris ecclesiam uos, quod ad praesentiam temporū con-
ditionem attinet, magis placuisse. Olim Confessarius sacerdos de articu-
lis fidei, & quae illis coherent, uel de sacramento, ac praecipit domini
eis interrogabat, hoc est, de uita & moribus, ex quo confitentes duplicē
fructum referebant, Primum quod de fide & praecipit instituerentur, de
inde quod in sui ad peccatorum agnitionem (quae salutis initium est) ue-
nissent. Quemadmodum ergo omnino uelimus ut sacerdotes ueterē ec-
clesiam in hoc imitentur, ita nobis simplicissima confitendi ratio uide-
bitur, si confitentes doceantur, omnino duo esse, quae in nobis de⁹ requi-
rat, nempe fidem cum spe coniunctam, & charitatem: fidem duo acquiri
feruntur ut quisquid symbolo apostolico summam continetur, firmi-
ter credamus: Secundo, ut tota fiducia praesentis ac futurae uitae consti-
tuatur in deo, utq; confidamus opera nostra bona tanq; filiorū deo pla-
cere. Principio ergo de diffidentia confitendum fuerit. Nempe si quis de
pillo articulo fidei uel tenuiter haesitauerit, nam hic ante omnia pia istru-
ctione opus est, ut haesitatio omnis per uerbum dei cordibus eximatur,
& fides plantetur. Deinde quosuisquisque hominum totam suam fiduci-
am in deum collocat? Nunquid nob singuli pane singulos sibi deos faci-
unt? Alius finem operum suorum in fastu ac uana gloria constituit, alii⁹
in diuitiis confidit, alius uentrem curat, atq; alii alia respiciunt: interm
de fide in deum (cui sola accepta refert, & a quo totos nos pendere oportet,
ut unq; tandem res istae externa cadant) parū aut nihil solliciti: atq;
interm quam pauci sunt, qui hanc suā diffidentia, atq; adeo idololatriā
peccatū putant, cum tñ sit oīum peccatorū fons & origo. Nā qui a fidu-
cia in deum prius alienus est, huius tota uita nihil aliud est, q̄ uideū pec-

Tristitia &
accidit.

Auaritia.

Gula.

Peccati: aut
aio, aut una
q̄q̄ sensus
committitur.
Math. 15.

Vetus confi-
tendi rō opū
ma.

Peccatorum
agnitio salu-
tis initium.

Quo docēda
plebs est con-
fiteri.

Ejdes.

Psalmo. 61.

Quomodo
de diffiden-
tia confitendū.

Psalmo. 48.

Psalm. 51.

Matth. 5.

ephe. 1.

1. Tim. 6.

Johan. 16.

Augustin⁹ in

Iohānem.
charitas.
Decalogus
apertissima me-
thodus agen-
doris & omit-
tendorum.
Populus in
de calogo se-
dulo institu-
endus

catum, de quo Spiritus sanctus non odium condecorat. De hac erga de-
dentia initium recte capietur & instructum per sacerdotem cōfiteas. Iam
charitas ad duo se porrigit charitatē dei & proximi: utransq; deus in de-
calogo præcepit, qui apertissima quædam methodus est, docens nos de o-
bus, quæ deus & fieri uelit, & fieri nolit, quod in eam omnes leges mora-
les includi possint. Quam ergo omnino uelimus ac iucupiatum, ut non
tantum priuatim, sed & publice ex suggestis, idq; frequentissime popu-
lus in decalogo instituatur, utq; non solum plebs decalogum memoria
tenere, sed & quibus operibus singulis præceptis satisfiat, rursus quibus
contra singula peccetur doceatur, quam doctrinam in postrema parte
huius institutionis trademus, sit ut speremus, id cum parochi factum su-
rant) fore, ut hinc plebs cernissimam simpli ac simplicissimam confitendi
rationem sibi facillime colligat. Porro ad memoriam istuandam nihil
magis profuerit, q̄ frequens interior cōfessio, quemadmodum supra co-
cuius. Præterea huc non parum fecerit, si penitus intuens in præceptis
dnica, recolat secum ubi locoge uixerit, quibus in negotiis uersatus sit, &
apud quos uixerit. Videndū autē est sacerdoti ne peccatum omissionis ex-
tenuetur, quod solet esse grauissimum, maxime in iis, qui auctoritate aut
dignitate præminent, ueluti sunt Epi, Abbates, Parochi, Principes, Ma-
gistratus & Patres familias, qui quemadmodum multoq; malo peccant,
ita multoq; malo cessant in officio, quæ autem hbrum officia sint, doct
bunt loci cōes, quos huic sacramento ante cōfitemur, ut Cōfessarius cessan-
tes corripiat, ac singulos de suo munere diligenter admoneat.

Interior cōfi-
fessio frequis
ad iudicandam
memoria uiti-
is.

Esaiæ. 1. 17
18

Loci commu-
nes.
De ratione d-
uili.

Qui teneant
ad restitutio-
nem.

Corruptores
simplicitatis
meritum.

Qui non ex-
sede cum pro-
ximo agunt
Matth. 7.

Lucæ. 6.
Quid facien-
dū sacerdoti
post enarra-
tionē p̄toꝝ
q̄ ad instrua-
tionē cōfite-
tis

DE restitutione ciuili anxii sæpe sunt confitentes & cōfessarii. Idque
recte. Nam quis dubitat eam esse necessariam, saltem quoad fieri
potest? q̄ sine ea fingere quidē possit quispiam se penitere, uere autē pen-
nitere, nequaquā. Non solum autē ad restitutionem tenentur qui pecunio-
lam alterius suffragati sunt, sed in primis qui pestilenti uirulentaq; ligua
simplicium mentem corrumpunt, tranquillitatem animi pximo adimūt,
obtreccionibus famam alienam lædunt, peruersis, consiliis publicam
pacem perturbant, qui pudorem puellarum corrumpunt, quos opprobria
legis Mosaiæ censuram subire. Item nēs opifices, qui non ex fide cum p-
ximo agūt, hoc est, qui regulæ euangelicæ obliuiscunt, quæ hēt. Quod
sibi non uis fieri, alteri ne feceris, & omnia quæcunq; uultis, ut faciat uo-
bis homines, hoc & uos facite illis. Quæ omnia in explanatione Decalo-
gi latius sumus tractaturi. Tantum de confitendi ritu dixisse suffecerit.

Postquam autem penitens peccata sua confessus fuerit, recte inter-
rogat sacerdos, an ei peccata præterita displiceat, an propositum ha-
beat adiutore deo se a peccatis deinceps continendi, quod absq; contri-
tione interna cōfessio uocalis magis oblit q̄ profit. Quo facto, sacerdos
singulis morbis, sua remedia adhibebit. Idq; ex diuinarū scripturarum
myrrotheo, quarum syluam quādam dabimus in alio huius sacrame

ti, quam qui uolens pro suo arbitrio secundum rationem ordinari au-
 gere poterit. Nam superbo recte dicens, humiliare in conspectu domini.
 Vanam gloriam sectam, unde nobis et auctorem gloriam, eternam per-
 das mercedem. Inuidio, peccatum unum maximum est, quod diabolum
 proprie parrem habet. cuius inuidia mors intravit in orbem terrarum
 Age itaque poenitentiam, & profectum aliorum, tam de peccati. Iracun-
 do ira in stultissimo sinu requiescit, dominari debes ansero tuo, & hanc
 tranquillitate mentis effugare. Auaro cogita quia radix est omnium malo-
 rum cupiditas idololatricae comparatur. Ventris curam in desideris
 facienti, sobrietas, Luxuria dedito, castitas scabunda persuadebitur. Con-
 tra accidiam, animam hominis aggrauatam, ut ei nihil boni agere libe-
 ar, sed quitas. Contra tristitiam, ob aduersa hominis mentes occupantem,
 patientia, & longanimitas inculcanda est. Et ut summatim dicamus con-
 traria contrariis antidotis curanda sunt. Deinde postquam Confessarius
 sacerdos confitentem, quantum ad corrigendam uitam sufficere uidebi-
 tur instruxerit, tum statim satisfactio, hoc est, opus aliquod pium quod
 cum uitio peccati ito q̄ maxime pugnet, ipsi confesso imponi debet, licet de-
 nouum post absolutionem peragendum, nisi tamen aliud delicti & perso-
 nae patia poposcit. Postea pro poenitente ad dominum, fiet pia depreca-
 tio. In qua tamen sacramenti uis non consistit. Postea prout abitur ab-
 solutio, in qua tota sacramenti uis consistit.

I Vius aut sacramenti uim & efficaciam multiplicem esse constat. Princi-
 palis finis est, ut poenitens uerbis absolutionis assensum referat benefi-
 cium remissionis peccatorum, & certissimam consolationem, reconciliatiois qua ec-
 clesiae rursus inseritur. Neque enim dubitandum est deum (qui remittendo
 rum peccatorum, ligandi ac soluendi potestatem sacerdotibus fecit) ipsum
 etiam promissis eorum potenter assistere, si tamen poenitens spiritu san-
 cto obsequium non posuerit, hoc est, per incredulitatem resistit, nam men-
 tiri non potest deus in promissis longe ueracilissimus, & si nos indigni si-
 mus, quod ad nos abiret. Inquam sententiam David Apostolo inter-
 precante dixit: Tibi soli peccati, & malum coram te feci, ut iustificeris in
 sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris. Unde quem admodum per ba-
 bilonios, eximimur a tyrannide Sarracenae, & facti filii dei inserimur cor-
 pori Christi, quod est ecclesia, & in eam felix contubernium cooptamur
 & angelorum, & unquam ad caelestem hereditatem praedestinatorum,
 ubi cumque terrarum uiuunt, uixerint, aut uicturi sunt, ita per ministratio-
 nem huius sacramenti in eadem societatem rite restituiuntur. Praeter hunc
 finem plerique sunt nimis principales,
 In primis quod non alia ratione aut citius aut efficacius quam sacramen-
 tali confessione fit angitur superbia mentis humanae, ac certix erecta co-
 ntra deum, quae nisi magno studio depuratur, erigit tandem sese aduer-
 sus omne quod dicit deus: depuratur autem cum homo praesens sibi dis-

Quid theol.
 zandum.
 Superbo.
 Vanam glo-
 riam sectati.
 Matth. 6.
 Iracundo.
 Gene. 4.
 Avaro.
 1. Timo. 6.
 Ephe. 6.
 Gulofo.
 Libidinoso.
 Accedioso.
 De iniquitate
 ne satisfacti
 onis.
 De peccato p
 confitent.
 Absolutio.
 De uirtute,
 & efficaciam
 huius sacri,
 Iohan. 20.
 Titum. 1.
 Psalmo. 50.
 Romani. 3.
 1. Pet. 4.
 Romani. 6.
 Sacramenti,
 poenit uis,
 Confessionis
 secretis omni
 munda.
 publica uel
 Iohan. 20.

2. Theſ. 2.

placēs ſeſe deo totum ſubmittit. Porro nulla poteſt eſſe maior ſubmiſſio, quam ut homo ſponde ſeſe ſubmittat ad pedes hominis eiꝰ prodat non ſolum facta, ſed & cogitata. Atqꝰ interim experientia docet, multa ex re plus lucis & gratiæ, cœleſtis capi, quam ex ſyncera confeſſione, cui plena conſolationis ſuccedit abſolutio, nimirum qꝰ deus ſuperbis reſiſtat, humilibus autem det gratiam. Quamobrem hunc fructum nullus pudor debet excludere, præſertim cogitanti, tolerabilius eſſe hic apud hominē ſemel pudere, quam poſt erubere in conſpectu dei, angelorum & ſanctorum omnium, certe cuius animus uehementē reſugit ſe ſacerdoti ſubmittere, is (noſtra ſentētia) nondum cor ſatis deicit apud deum, nec ex animo ſatis adhuc poenitet: ut ſileamus par eſſe, ut quemadmodum totus homo ſe erexit contra deū, ita corpore quoꝰ ſe ſubmittat, quod ſæpenumero occaſionem peccandi præbuit.

Secunda uti-
litas cōfeſſio-
nis.

Secundo, uſus ſacramenti ad hoc quammaxime ualet, quod hinc diſca-
mus noſſe nos ipſos (quæ eſt præcipua ſapientię pars) qꝰ confeſſio totū
hominem ſibi ipſi ſubinde ponat ob oculos, excuſſis omnibus animi la-
tebris, dum penitus conſiderat quo uocent præcepta dei, contra, in quo
iple propenſus ſit, & quibus occaſionibus labaturqꝰ atqꝰ hæc eſt uera me-
ditatio in lege domini, ut homo cōponat ſe ad eum uitæ ſtatum, in quo
ſe cuperet eſſe, ſi iam ſupremus uitæ dies uirgeret. Iterum docet confeſſio
agnoscere peccatum. Nam pleriqꝰ ſunt, qui uel per ætatem, uel per imperi-
tiam non intelligunt morbum ſuum, per errorem iudicantes nullū eſſe
delictum, quod crimen eſt capitale: contra, hoc eſt crimen, quod crimen
non eſt. quidam ſic inuoluti ſunt, ut ſe ipſos extricare non poſſunt, qui ſa-
cerdotem Confeſſarium deſiderant, hominem integrum, prudentem, ac
ſacrarum literarum ſcientia inſtructum.

Vera medita-
tio in lege
domini.

Peccatorum
agnitiō ex cō-
feſſione.
Homines in-
uoluti.

3

Tertio, hoc remedio maximis quibusdam malis medetur ſacerdos, quæ
ſunt peſtilens ſecuritas, & hæc eſt peſtilentiſſor gloria de peccatis, deniqꝰ deſpera-
tio diuine elemētæ, cuius primus author fuit Cain detrectas cōfeſſionē.

Gene. 4.

4

Quarto, hoc ſacramentū non mediocriter iuuat ad parandā idoneā de-
teſtatiōem cōmiſſorqꝰ ex amore dei proficiſcentem, ac ſeruum certumque
propoſitum in poſterum ab omnibus abſtinendi, quæ deū offendant.

5

Quinto, pudor retegendi ſecreta peccatorqꝰ uelut expiatio quædam eſt,
quæ bonā pene partē adimit, hominēqꝰ cohibet ne facile relabāt in eadē.
Sexto, conſuens non ſolū cōſolationē remiſſionis peccatorqꝰ accipit, ſed
etiam cōſilio exhortationeqꝰ, ac precatōne ſacerdotis iuuatur, quā plu-
rimum ualere Iacobus teſtat. Hactenus de huius ſacramenti uirtute.

Iaco. ult.

Quo affectu
ad ſacerdos
tē accedēdū,
2. Corinth. 5.

Am quo affectu poenitentē ad ſacerdotē accedere oporteat, ex ſupradi-
ctis ſatis intelligi pōt. Debet enim ad ſacerdotē accedere, nō ut hominē,
auditorus ex eo qd humanū, ſed ut Vicarium Chriſti, cuius legatione
fungitur, ut audiat ex eo diuinū uerbū abſolutionis, cui fidem adhibēs,
de remiſſione peccatorqꝰ ſe certū faciat, atqꝰ in primis cum affectū adhibere
debet

debet, quem habent lethalibus morbis occupat, cum ad medicum con-
fugiant, sine cuius ope mortem appetituri sibi vident: quin hoc maiore
poenitentis affectu esse conuenit, quanto uulnus animæ omni plaga cor-
porali periculosius est. Hunc affectu respicienti uerbum Christi in gene-
rat, quo nos certos reddit, ut quibus peccata sacerdotes remiserint, illis re-
missa sint. Exomologesim itaque facturo sic cogitandum est, sacerdotem an-
gelum esse domini, quem admodum propheta dixit: Labia sacerdotis custodiunt
scientiam, & legem exquirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Itidem
eum esse scribam illum de quo Christus dixit: Ois scriba doctus in regno celo-
rum similis est homini patrum familias, qui profert de thesauro suo noua &
uetera. Ad hæc sacerdotem designatum esse per tabulam illam euangelicam, cui
Samaritanus uerus ille hominum custos Christus, duos denarios protulit
in curam ualidat. Quæ cum recedit poenitentis, fieri non potest quin magno
quodam desiderio ad sacerdotem properet, ueluti ad eum a quo certam salutem
sit relaturus, & saluberrimam sitam remissionis peccatorum. potu aquæ salu-
taris remissionis peccatorum refecturus. Quæ potas tam facillime, quæ non lo-
gissima stiperum spacia præter omnem moram alacriter ac libenter esset emesu-
rus, si ex Christo domino audire posset, dimittunt tibi peccata tua: & tamen si
fide ad sacerdotem Christi uicarium attuleris, nihil minus audies, nec minori
eum fructu. Ille potestatem suam sacerdotibus concessit, ac ut uerbis suis fidem
adhiberes uoluit, ergo beatus, qui non uidisti & credidisti. Qualis autem sa-
cerdos tibi deligendus sit superius ex patribus indicauimus, quæ etiam ut
facile reperias nobis episcopus incumbit, ut quod officio nostro in ecclesiis nostris fungunt,
utri sint & sapientes, & discreti, quæ cum præte iudiciu habeat coniunctu.

Minister huius sacramenti sacerdos est. uidebit autem quilibet sacer-
dos, ne tam arduu confessionis audiendi munus suscipiat, nisi doctri-
na, animi rectitudine prudentia, sed ante omnia pietate ad hoc sit idoneus.
Qui si quod alioqui habeat affectus humani, uideat tamen ac curet ut au-
diturus confessionem non priuati hominis sed sacerdotis, imo Christi perso-
nam sumat, neque quicquam habeat præ oculis, nisi deum, cuius illic quodam-
modo uices gerit. Preparabit itaque ad rem tam seriã tamque sacrã animum, ne
malum medicu præstans, & proximi morbum augeat, & iram dei in se
ppruocet, & uterque ab altero discedat deterior. Ante omnia sobrium ac
silentii tenacem eum esse oportet, præterea debet sic moderari omnia,
ut perconrationes suas non ultra proferat, quam necesse sit ad criminis cogni-
tionem, ne scilicet inficiat animos simpliciu & infirmorum, nec tamen in-
tentum finat ignorari, quod ignoratum, utari curari ue non poterat: Sic
esse affectus, ut malis hominum cum Paulo Apostolo illachrymet, ut tam
instantius oret ac uigilet pro grege dominico, quo uidet morbos esse
maiores, quibus is tenetur occupatus, cogitans eos morbos gregem non
fuisse inualuros, si ipse & cæteri, quibus hoc munus concredutum est, do-
ctrina, monitis, increpationibus, & obsecrationibus aduigilassent.

Conciliu Colon.

Z

Poenitentis
affectus erit
inftar affectus
ægrorum.Iohan. 20.
August.Malach. 2.
Matth. 13.
Luc. 10.Matth. 9.
Marc. 2.
Luc. 5. 7.Iohan. 20.
Marc. 2.
Iohan. 20.Minister huius
sacramenti
sacerdos
qualis.

Medici.

Sobrius.
Silens.
Discretus.

Rom. 9.

B Reiter non est idoneus sacerdos qui non gerit paterna viscera erga gregem suam, qui nondum nouit cum confitentibus indolescere & compati infirmitatibus eorum, quales sunt qui ex hominum malis cristas tollunt & supercilium adducunt. Hic uero solus idoneus est qui nouerit infundere uinum & oleum, uerbum scilicet correptionis & consolationis, sic tamen, ut in consolationem semper procliuot sit, praesertim ubi intellexerit poenitentem ex animo respicere. Quamquam uero sacerdotem talem esse oporteat, non minus tamen hoc sacramentum percipitur ab indigno quam a digno ministro, si tamen confitens ueram contritionem & rectam fidem attulerit. Nam (ut Augustinus inquit) propterea dictum est a domino, in Numeris ad Moysen & Aaron sacerdotes, Vos ponite nomen meum super filios Israel, & ego dominus benedicam eos, ut gratiam traditam per ministerium ordinati transfundat hominibus, nec uoluntas sacerdotum obesse uel prodesse possit, sed meritum benedictionem poscentis. Nam quanta sit dignitas sacerdotalis officii & ordinis, satis indicat nequissimus ille Caiphas, de quo dictum est, Hoc autem a seipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit: quo ostenditur spiritum gratiarum non personam sequi digni uel indigni, sed ordinem traditionis. Non itaque persona sacerdotis spectanda, sed Christus (cuius sacerdos ministerium gerit) intueendus est. Is enim solus peccata dimittit, qui solus pro peccatis nostris mortuus est, qui est agnus tollens peccata mundi. Verbum dei (inquit Ambrosius) dimittit peccata, sacerdos est iudex. Sacerdos quidem officium suum exhibet, sed nullius potestatis iura exercet. Sed dices, quid sibi uult, quod patres non semel dicunt a solis sanctis & columbae membris dimitti peccata? Ut autem intelligas quid quaeratur, repetere animo oportet, omnem hominem Christianum qui se lethalibus criminibus etiam occulte contaminat, non solum in deum, sed & in ecclesiam, hoc est, in caetum sanctorum omnium peccare. Eo ipso enim quod exit a ueritate, a fide, a charitate, de castris ecclesiae exit, ac statim cum lethaliter delinquit, se ab occulta ista comunione sanctorum, qui uno fidei & charitatis spiritu sub uno capite Christo toto terrarum orbe archissimo, quodam unitatis uinculo sibi cohaerent ac conectunt, separat: atque hoc ipsi facit, ut iam & in caelo & in terra ligatus censetur, & si nondum Episcopi uoce ligetur. Takem ergo hominem (modo salutis suae ratione ullam habere uelit) & in dei, & in sanctorum omnium gratiam redire necesse est, quod aliter fieri non potest, nisi & deus & tota ecclesia sanctorum eum in gratia & comunione, a qua propria malitia excidit, rursus recipiant, hoc est peccata dimittant. Itaque dum quaeritur non a solis sanctis dimittantur peccata, Respondendum est, Nos hic ad duo respicere oportere. Primum ad id, quod reuera agitur, cum dimittuntur peccata, Secundo ad ministerium reconciliationis. Exemplo res fiet dilucidior, Quum populus Romanus quaequam proscriptum in

Luc. 10.
Vin. & oleo
Galat. 5.

August. lib.
quert. ueter.
eis & nobis te
Ramenti.
Nume. 6.
Iohan. 12

Caiphas.

Aug. contra
Iulianum.
Mart. 4.
Rom. 4.
Iohan. 7.
Amb. de pos.
dist. 1. c. uer.
bum. de.
Quaestio.
Origines in
Leuit.

Dilutio quaer.
tionis.

Trattā recipere uelit, & ad hoc ministerio uniuscuiuslibet hominis unific: Sic populus Romanus est, qui noxam remittit, qui ius ciuitatis reddit, & proscriptum in consortium suum iterum recipit: Legatus tantum ministerio fungitur, populus Romanus reuera dimittit culpam; Legatus uero non aliter quam populi Romani nomine. Ad eundem modū cum peccata dimittuntur, dicendum est, solos sanctos & columbæ membra proptiā peccata dimittere: nam ipsi sunt qui peccatorem a se abalienatum cum ueraciter ad deum conuertitur, rursus in suum consortium recipiunt. Sacerdos tantum ministerium exhibet, atq; hoc ipsum est, quod ait Augustinus: Cū ueraciter (inquit) ad deū conuerso, peccata dimittunt, dimittunt ab eis, quibus ipse ueraci conuersione coniungit, spiritus sanctus ea dimittit qui datus est omnibus sanctis sibi charitate coherentibus, siue se nouerint corporaliter, siue non. Similiter cum alicuius peccata retinentur, ab eis tenentur, a quibus ille cordis prauitate disiungitur, siue notis corporaliter siue ignotis. omnes enim mali spiritualiter a bonis se iuncti sunt. Et alibi: Ecclesiæ charitas quæ per spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, participum suorum peccata dimittit, eorum autem, qui nō sunt eius participes, tenet. Ideo posteaquam dixit: Accipite spiritum sanctum, cōtinuo, de peccatorum remissione subiicit, Quorū remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Re ipsa ergo sancti sunt, qui peccata remittunt, sed quoniam ecclesiæ sanctorum occulto, unius euidemq; spiritus uniculo, coherentis, toto orbe dispersa est, nec simul in unius locum congregari potest, ut ab eius ore peccator uerbum remissionis peccatorum audiat: Idcirco ministerium sacerdoti in ecclesiā constitutum est, ut quod sacerdos ecclesiæ nomine fecerit, tota ecclesiā pro eum fecisse censeatur. Iam ut nihil prohibet hominē etiam criminolum, honeste cuiuspiam reipublicæ procuratorem esse posse, qui Reipublicæ nomine contrahat, ac rescindat, sic nihil repugnat solos pios ubiuis terrarum constitutos, siue notos siue ignotos ueraciter conuerso, peccata re ipsa dimittere, & tamē in hoc uti ministerio sacerdotis et si mali. Quā obrem pulchre dixit (cuius uerbis libenter utimur.) Augustinus.

Sacramentum gratiæ dat deus, etiam per malos, ipsam uero gratiam non nisi per seipsum uel per sanctos suos. Et ideo remissionem peccatorum; uel per seipsum facit uel per ipsius columbæ membra, quibus ait: Quorū remiseritis peccata, &c. Interim extra publicum ecclesiæ ministerium (quod scilicet, eadē uirtute ac efficacia ministrant mali qua boni sacerdotes, modo tamē ab ecclesiæ cōsortio reiecti nō sint) constat, multum inter benedictiones bonorū & malorū hominum distare. Legimus enim benedictiones patriarcharum, prophetarum, atq; multorū aliorū sanctorum hominum, longe efficacissimas fuisse, malorū uero, nequaquam. Efficax est enim sanctorum spiritus propter inhabitatē deum in ipsis, Sed, malorum spiritus longe secus habet, licet quum publico mi-

simile.
Augusti. de baptis. par. uulosa. x. i. Corath. 2

Romani. 5.

Iohan. 20.

Augu. de ba. ptis. paru. lorum.

Inter priu. tas benedi. tionis bon. norū ac ma. lox. multum interest. Cef. 27. 48. 4. R. c. 4.

Vide Athanasium in vita Antonii.
Aliud est priuatim benedicere, aliud publicum ministerium gerere.
Aug. lib. de poenitentia.
Matth. 18.
Matth. 23.
Marc. 16.

isterio funguntur, sacramentorum efficaciam (quae magis deus quam ipsi operatur) sua priuata malitia nihil detrahere possint. Aliud est enim priuatim benedicere, aliud publicum ministerium gerere. Vt ergo hanc rem aliquando finiamus, in sacerdote non persona hominis, sed Christi, cuius uices gerit spectanda est, & firmiter credendum, quod reconciliatio sacerdotis in uere conuerso hoc intus operetur quod designat, non absolutum non tantum militanti sed & triumphanti ecclesiae reconciliari. Quid enim aliud est, Quodcumque solueritis super terram, erit solutum & in caelo: quam si dicat: Ego deus & omnes caelestis curiae ordines & omnes sancti in gloria mea laudant uobiscum & confirmant quos ligatis & soluitis. Quamobrem deus modis omnibus a nobis collaudandus est, quod dederit talem potestatem hominibus.

SEQUUNTUR LOCI.

LOCI COMMUNES EX SCRIPTURIS DIVINIS excerpti, quos in numero habere debet Parochus ad commonendum quem praesertim quum Exomologesin facit, officii & functionis suae, secundum aetatem, ordinem, affectum, ac uitae genus quod amplectitur.

Episcoporum, parochorum, sacerdotum, diaconorum, subdiaconorum, clericorum omnis generis, Denique eorum qui monasticae uitae sunt addicti, munera & functiones, quae singulos ordinis ac status proprie ac peculiariter respiciunt, canones Concilii nostri prouincialis, quin potius euangelicae & apostolicae praeciputiones quas illic citauimus, & in tractatu de sacramento ordinis copiosius afferemus, exacte describunt, ut eadem hic uel referre uel repetere non sit opus.

Quid uicissim debeant laici episcopis, sacerdotibus, ac maxime Parochis.

Eph. 6.
Coloss. 4.
Act. 13.
Luc. 10.
Matth. 23.

IN primis orabunt pro eis omni tempore, in spiritu, ut detur eis sermo in apertione oris ipsorum, cum fiducia notum facere mysterium Euangelii pro quo legatione funguntur, Ad Ephes. vi. Coloss. iiii. Actum. xii. Et audient eos. Sic enim Christus apud Lucam capite decimo ait: Qui uos audit, me audit: & qui uos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit. Et ut sit sacerdos aut Parochus uitae non admodum inculpatae, non tamen ordo & munus dei ministrantis. Sic enim Christus in Euangelio Matthaei xxii Super cathedram

(inquit)

(inquit) Moyſi federūt ſcribæ & phariſæi, Omnia ergo quæ dixerint uobis facite, ſecundum uero opera eorum nolite facere. Ac Paulus: Obedite (inquit) præpoſitis ueſtris, & ſubiaceſte eis. Ipsi enim peruigilant, quaſi rationem pro animabus ueſtris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes, Hebræ. xiii. Et alibi: Qui bene præſunt præſbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in uerbo & doctrina. Dicit enim ſcriptura: Non alligabis os boui trituranti. Et, Dignus eſt operarius cibo ſuo. De uicta Parochiſ ſuppeditando, canones Concilii noſtri prouincialis ſuſius docent ac commoneſciunt.

Hebræ. 13.

1. Timoth. 6.

Coninth. 9.

Metth. 10.

Lucæ. 10.

1. Timoth. 6.

De principum ac magistratum cuiuſſum munere

ET nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore, Pſalm. ii. Non eleuetur cor regis in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, neque declinet in partem dextræ uel ſiniſtræ, ſed deſcribet ſibi Deuteronomium legis, accipiens exemplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit ſecum, legetque illud omnibus diebus uitæ ſuæ ut diſcat timere dominum deum ſuum, & cuſtodire uerba & ceremonias, quæ in lege præcepta ſunt, Deute. xvi. Meminiſſe debent magiſtratus omnem poteſtatem a deo eſſe, ſicut ſcriptum eſt, quia non eſt poteſtas niſi à deo, Quæ autē ſunt a deo ordinata ſunt, Roma. xiii. Item ad ipſos eſſe dictum: Diligite ergo iuſtitiam qui iudicatis terram, Sapientia. i. Potēſtati dicitur: Non facies quod iniquum eſt, nec iniuſte iudicabis, non conſideres perſonam pauperis, nec honores uultum potentis, iuſte iudica proximo tuo, Leuitici. xix. Siue cuius ſit ille, ſiue peregrinus, nulla erit diſtancia perſonarum, ita paruū audietis ut magnū, nec accipietis cuiuſquam perſonam, quia dei iudicium eſt, Deuteroni. i. Non accipies perſonam nec munera, quia munera excæcant oculos ſapientum, & mutant uerba iuſtorum, Deute. xvi. Uſquequo iudicatis iniquitatē, & facies peccatorū ſumitis, iudicate legeno & pupillo, humilē & pauperem iuſtificate, eripite pauperem de manu fortiorū eius, de manu peccatorum liberate. Pſal. lxxxi. Quærite iudicium, ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite uiduam, Eſaiæ. i. Si introierit uir aureum anulum habens in ueſte candida, introierit autem & pauper in ſordido habitu, & intendatis in eum, qui indutus eſt ueſte præclara, & dixeritis, tu ſede hic bene, pauperi autem dicatis, tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedum horum, nonne iudicatis apud uos meriſtos, & facti eſtis iudices cogitationum ueſtrarum: Si enim perſonam reſpicitis, peccatum committitis, redarguti à lege tanquam tranſgreſſores, Iacobi. ii.

Pſalm. 2.

Deute. 17.

Roma. 13.

Sapiz. 1.

Leuitic. 19.

Deute. 1.

Deute. 16.

Pſalm. 81.

Eſaiæ. 1.

Iaco. 1.

Quid debeant ſubditi magiſtratibus.

Omnis anima poteſtatibus ſuperioribus ſubdita ſit: Qui reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit: Qui autē reſiſtūt, ipſi ſibi dānatio-

Roma. 13.

Concilii Colon.

Z iii

quem acquirunt. Nam principes nō sunt timori boni operis sed mali. **Vt** autem non timere potestatem: bonum fac, & habebis laudem ex illa, dei enim minister est tibi in bonum: Sin autem malum feceris, time. Non enim sine causa portat gladiū. dei enim minister est, uindex in iram ei, q̄ male agit. Ideoq; necessitate subditi estote, nō solum propter iram, sed etiam propter conscientia. Ideo enim & tributa pręstatis. Ministri enim dei sunt in hoc ipsum seruientes. Reddite ergo omnibus, debita, cui tributum tributum, cui timorem timorem, cui honorem honore ad Romanos. xiii. Reddite quę sunt Cęsaribus, Cęsari, & quę sunt dei, deo, Matth. xxii. Deum timete, regem honorificate, & subiecti estote omni humanę creaturę propter deum, siue regi, quasi pręcellenti, siue ducibus, tanquam ab eo missis, ad uindictam malefactorum, laudem uero bonorum, quia sic est uoluntas dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam, quasi liberi, & non quasi uelamen habentes malitię libertatem. i. Petri secundo. **Obsecro** igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus, qui in sublimitate constituti sunt, ut quietam & tranquillam uitam agamus in omni pietate, & castitate. hoc enim bonum est & acceptum corā saluatore nostro deo, primę ad Timotheum secundo. Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. i. Timoth. iii.

Maritorum officium.

Viri qui cohabitent secundum scientiam, quasi infirmiori uasculo muliebri impartientes honorem, tanquam & coheredibus gratię uitę, ut non impediantur orationes uestre, primę Petri tertio: **Viri**, diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquę in uerbo uitę, ut exhiberet ipsam sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata. Ita & uiri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. **Qui** suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam, quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & ossibus eius: propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit uxori suę, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christū & in ecclesiam. Venuntamen & uos singuli unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligit, ad Ephesios quinto. **Viri** diligite uxores uestras, & nolite amari esse erga illas. Colossenses tertio.

Uxorū munus.

Similiter & mulieres subditę sint uiris suis, ut & si qui non credunt

Matth. 12.
1. Petr. 2.

1. Petr. 2.

1. Johan. 2.

1. Timoth. 2.

1. Petr. 3.

Ephes. 5.

Colossen. 3.

1. Petr. 3.

Verbo, per mulierum conuersationem sine uerbo lucrifiant, Considerantes in timore sanctam conuersationem uestram, Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdato auri, aut indumenti uestimentorum cultus, sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu dei locuples. Sic enim aliquando & sanctae mulieres sperantes in deo, ornabant se, subiectae propriis uiris, sicut Sarra obediebat Abrahæ, dominum eum uocans, cuius estis filiae benefacientes, & non pertimentes ullam perturbationem. i. Petri. iii. Mulieres uiris suis subditæ sint, sicut domino. Quoniam uir caput est mulieris, sicut Christus est caput ecclesie, ipse saluator corporis eiu s. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres uiris suis in omnibus. 1. Timoth. 2. Vxor ergo timeat uirum suum, Ephe. v. Mulieres in habitu ornato cum uerecundia & sobrietate ornantes se, non in tortis crimibus, aut auro, aut margaritis, uel ueste pretiosa, sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona. Mulier in silentio discat, cum omni subiectione: docere mulieri autem non permitto, Neque dominari in uirum, sed esse in silentio. Adam enim primus formatus est, deinde Eua: & Adam non est seductus, sed mulier seducta in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, si permaserint in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate. i. Timoth. ii. Vult denique Apostolus eas esse prudentes, non detrahentes, pudicas, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas uiris suis, ut non blasphemetur uerbum dei. i. Timoth. ii. Titum secundo.

Parentum erga liberos.

Vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios uestros, sed educate illos in disciplina & correptione domini, ad Ephesios sexto, Patres, nolite ad indignationem prouocare filios uestros, ut non puillo animo fiant, Colossen. iii. Tu autem mone adolescentulas, ut uiros suos ament, filios suos diligant. Titum secundo.

Liberorum erga parentes.

Filii obedite Parentibus uestris in domino. Hoc enim iustum est: Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatum, primum in promissione, ut bene sit tibi, & sis longæuus super terram, Ephesios sexto: Filii obedite parentibus uestris per omnia. Hoc enim placitum est in domino, Colossenses tercio.

Seruorum, ancillarum, mercenariorum, operariorum erga dominos.

Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam dycolis. Hæc est enim gratia, si propter dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniuste. Quæ enim est gratia si peccantes, & colaphizati suffertis? Sed si benefacientes sustinetis, hæc est gratia apud deum, primæ Petri secundo,

Eph. 6. **S**erui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis uestri sicut Christo, non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed ut serui Christi, facientes uoluntatem dei ex animo cum bona uoluntate seruientes, sicut domino & non hominibus. Scietes quoniam unusquisque quod fecerit bonum, hoc recipiet a domino, siue seruus siue liber. ad Ephesio. vi. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placetes, sed in simplicitate cordis, timentes dominum. Quodcumque facitis ex animo operamini, sicut domino & non hominibus: scientes quod a domino aequae pietatis retributionem hereditatis, domino Christo seruite. Qui enim iniuriam facit, recipiet id quod inique gessit, & non est personarum acceptio apud deum. Colossen. iiii. Quicumque sunt sub iugo serui dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contendant, quia fratres sunt, sed magis seruiant, quia fideles sunt, & dilecti, quia beneficii participes sunt. i. Timoth. vi. Seruos oportet dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes, ut doctrinam saluatoris nostri dei ornent in omnibus, Titum secundo.

Dominorum, patrum & matrum familias, erga seruos.

Eph. 6. **E**t uos domini eadem facite illis, remittentes minas, scientes quia & illorum & uester dominus est in caelis, & personarum acceptio non est apud deum, Eph. vi. Domini quod iustum est & aequum, seruis praestate, scientes quod & uos dominum habetis in caelo, Coloss. iiii.

Quid militibus inculcandum.

Luc. 3. **N**eminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis uestris, Lucae tertio.

Quid Publicanis?

Luc. 3. **N**ihil amplius quam quod constitutum est uobis, faciatis, Lucae tertio.

Quid diuitibus?

1. Tim. 6. **D**iuitibus huius seculi praecipere, non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in deo uiuere, qui praestat nobis omnia ab uide ad fruendum, bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi bonum fundamentum in futurum, ut apprehendant uitam aeternam. i. ad Timotheum. vi.

Quid, quibus uictus suppetit.

1. Timoth. 6. **E**st quaestus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum: haud dubium quod nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti sumus. Nam qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nocua, quae mergunt homines in interitum & perditionem.

nem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes inferuerunt se doloribus multis. i. ad. Timoth. vi.

Quid mendicantibus malis, & qui otio torpentes
frange uictam conquirunt.

In sudore uultus tui uescens pane tuo, Genesis tertio. Qui furabatur, iam non furetur. Magis autem laboret operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti, Ephesio, quinto: Denuntiamus uobis fratres (inquit Paulus seipsum eis exemplum proponens) in nomine domini nostri Iesu Christi, ut subtrahatis uos ab omni fratre ambulante inordinat, & non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis. Ipsi enim scitis, quemadmodum oporteat imitari nos. Quoniam non inquieti fuimus inter uos, neque gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore, & fatigatione nocte, & die operantes, ne quem uestrum grauaremus, ut nosmetipsos formam daremus uobis ad imitandum nos. Nam & cum essemus apud uos, haec demum uobis. Quoniam si quis non uult operari, nec manducet. Audi uimus enim inter uos quosdam ambulantes in quiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His autem qui eiusmodi sunt, denuntiamus, & obsecramus in domino Iesu, ut cum silentio operantes suum panem manducent. ii. ad Thessa. iii.

Gene. 3.
Eph. 5.
2. Thess. 3.

Quid senibus.

Vt sobrii sint, pudici, prudentes sani in fide, in dilectione, in patientia, Ad Titum secundo.

Titum. 2.

Quid iuuenibus.

Iuuenes similitera hortare ut sobrii sint, Titum secundo. Adolescentes subditi estote senioribus. Omnes enim inuicem humilitatem infundite, quia deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu dei, ut uos exaltet in tempore uisitationis primae Petri quinto.

Titum. 2.
1. Petr. 5.

Quemadmodum admonendae anus.

Anus, ut in habitu sancto sint, non criminatrices, non multo uino seruentes, bene docentes, ut prudentiam doceant, Titum. ii.

Titum. 2.

Quemadmodum uiduae.

Si qua uidua filios, aut nepotes habet discant primum domum suam regere, & mutuam uicem reddere parentibus, hoc enim acceptum est coram deo. Quae autem uere uidua est, & desolata, speret in deum, & instet obsecrationibus, & orationibus nocte, & die. Nam quae in deliciis est uiuens, mor tua est. Et hoc praecipere, ut irreprehensibiles sint. Volo autem iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia, primae ad Timotheum quinto, quamuis Paulus ibidem potissimum de uiduis, quae ecclesiastico ministerio destinantur loquat ur.

1. Timoth. 5.

1. Corin. 5.

Qui sine uxore est, sollicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat deo. Et mulier innupta, & uirgo cogitat quæ domini sunt, ut sit sancta & corpore & spiritu. Nā qui statuit in corde suo firmus, nō habens necessitatem, potestatem autem habens suæ uoluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare uirginem suam, benefacit. Igitur: & qui matrimonio iungit uirginem suam, benefacit. & qui nō iungit, melius facit. ad Corinthios. v. Quæ uirginitatem aut coelibatum uouit, siue uirgo siue uidua fuerit, uideat ne uoti rea damnationem sibi acquirat, quod primam fidem irritam fecerit. 1. ad Timoth. v.

1. Timoth. 5.

Generalis Admonitio.

1. Timoth. 5.

Seniores ne increpaueris, sed obsecra ut patrem, Iuuenes ut fratres, Anus ut matres, Iuueniculas ut sorores, in omni castitate, Viduas honestas quæ uere uiduæ sunt. 1. ad Timotheum. 5.

Quid omnes omnibus debeamus.

Lucæ. 9.

Romæ. 12.

Qui habet duas tunicas, det non habenti. Et qui habet escas, similiter faciat, Lucæ tertio: Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicē diligatis qui enim diligit proximum, legem adimpleuit. Nam in hoc uerbo omne mandatum instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. plenitudo ergo legis est dilectio. Romano. xiii. Per omnem orationem & obsecrationem orantes, omni tempore in spiritu, & in ipso uigilantes in omni instantia & obsecratione pro omnibus hominibus. Ephe. 6. In fide omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicientes, quia in hoc uocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis. Qui enim uult uitam diligere & dies uidere bonos, coerceat linguam suam a malo, & labia eius ne loquantur dolum, declinet a malo & faciat bonum, inquiret pacem & sequatur eam quia oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum, uultus autem domini super facientes mala. 1. Petri. 3. In hoc enim apparuit gratia dei & saluatoris nostri Iesu Christi omnibus hominibus, erudiens nos ut abnegantes omnem impietatem & secularia desideria, sobrie & iuste & pie uiuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni dei & saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum, hæc loquere & exhortare, & arguere cum omni imperio, Titum. 2.

Tit. 2.

DE Sacramento Ordinis quam poterimus paucis age-
mus. nā pleraq; quae huc spectant, tractata sunt in cano-
nibus Concilii nostri provincialis, & in articulum sym-
boli, quo profiteremur nos credere ecclesiam sanctam
catholicam. Principio uero repetendum nobis est, eccle-
siae hostes hoc semper maximo studio quaesisse ut ordi-
nem ex ecclesia tollerent, ex sacerdotibus (ut Tertullianus ait) laicos fa-
cientes, & sacerdotalia munera laicis iniungentes, quo nihil aliud
agunt, quam ut sublata legitima ministrorum potestate gratiam con-
suetam habente, & sacramenta, & alia omnia, quae in ecclesia ministro-
rum opere peraguntur, euellere faciant, qua doctrinae peste nullam pe-
silientiorum esse ueteres asseuerant. Vt autem tam perniciosum dogma
plebi ex scripturis pessime detortis persuaderent, nempe nullum esse sa-
cerdotii discrimen, omnes ex aequo presbyteros esse, omnes eandem ha-
bere potestatem, ordinem nihil aliud esse, quam ritum quendam eligen-
di concionatoris in ecclesia, uerbi quoq; & sacramentorum ministerium
non nisi laicorum consensu committi, in primis huc detorquent, quod
Petrus Apostolus omnes Christianos alloquens ait: Vos estis genus
electum, regale sacerdotium, Et quod Apoca. I 6. scribitur: Dilexit nos;
& lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos regnum & sa-
gendotes deo & patri. Itē quod Paulus, I. Corinth. I 2. dixit. Et enim in
uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, siue Iudaei, siue
Gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes in uno spiritu potati sumus, &c.
Verum quam errent isti, modo tamen idem quod dicunt, sentiant, quis
non uideret? Nam rudem admodum in literis sacris eum esse oportet, qui
non intelligat scripturas de duplici sacerdotio, atque etiam regno loqui.
Siquidem aliud est internum & spiritale, quod est omnibus Christianis,
saltem pijs commune, qui Christi summi sacerdotis, ac regis membra p
baptismum sunt effecti: in quam sententiam beatus Augustinus ait Io-
hannem in Apocalypsi dixisse. Sed erunt sacerdotes dei & Christi, & re-
gnabunt cuncto mille annis. Non utique (inquit) hoc de solis Episcopis
& presbyteris dictum est, qui proprie iam in ecclesia uocantur sacerdo-
tes, sed sicut omnes Christianos dicimus propter mysticum chrisma, sic
omnes sacerdotes, quoniam membra sunt unius sacerdotis, nempe Chri-
sti. Proinde diuus Hieronymus contra Luciferianos, ipsum baptisma,
sacerdotium laici appellat, quod per baptismum in unum corpus, cuius
Christus est caput, conglutinati sumus. Ergo omnes Christiani secun-
dum eam rationem sacerdotes sunt, sed spirituales, quod eum eum est
Christus se obrulit hostiam patri in odorem suauitatis, ita Christianos
oporteat exhibere corpora sua hostiam uiuentem, sanctam, deo placen-

studii hanc
dicorum.

Tertullianus

Obletio ad
uerfatorū.

J. Petri. 2.
Apoca. 16.

1. Corinth. 13

Dilutio.

Duplex sa-
cerdotii ac
regni in scri.
Internum.

Aug. libr. 20
de ciuit. dei.
Apoca. 20.

Hiero. contra
Luciferia.

Baptisma est
sacerdotium
laici.

Omnes Chria
nisacerdotis
spiritales.

Roma. 12.

Oēs Christiani reges. Psal. 7.

Regnum externum.

Matth. 23. Roma. 13.

Sacerdotium externum. Exodi. 14.

Exodi. 18.

Hebræ. 5.

Nume. 16.

2. Regu. 16.

2. Thim. 26. Vide Cypr.

tem, & offerre spiritualia sacrificia, uti supra in materia sacrificii latissime declarauimus. Idem oēs Christiani ad eadem rationem reges sunt quod quemadmodum Christus constitutus est rex a deo potentissimus, qui deuicit carnem, mundum, & diabolum, Ita Christianos, per Christum in eis regnantem uincere oporteat omnes carnis, mundi, ac diaboli tentationes, illecebras, ac insidias. At sicut præter spiritale regnū aliud est regnū externum, cuius potestatem Euangeliū non abrogat, sed confirmat. Matthei uicissim secundo, & Roma. xiii. Ita præter spiritale sacerdotium, quod in sola mente consistit, & unctionem tantum spiritalem habet, aliud est sacerdotium in ecclesia externum, id quod nemo miratur, quam ad eundem modum utriusque sacerdotium scriptura synagoga etiam tribuerit. Siquidem de interno uniuersis Iudæis dicitur: Si audieritis uocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculiū de cunctis populis, & in regnū sacerdotale, nimirum spirituale. De externo uero sacerdotio deum Moyse præcepisse legitur, quum ait: Aaron, & filios eius unges, & sanctificabis eos, ut sacerdotio fungantur mihi. Quod quidem sacerdotium, nemini sibi sumere licebat, sed magis ex uocatione pendeat quam obrem Dathan, Chore, & Abiron se propria autoritate ingerentes sacerdotio, uiui absorpti sunt. Item, Oza subitā morte a domino percussus est, uel ob id quod manū arca dei nec eaderet submisisset. sui officii fines excedens. Idem, Ozias functionem sacerdotalem usurpans, inrepatuque ab Azaria, & reliquis sacerdotibus domini quum non desisteret, lepra in fronte petfusus est, quos locos tanto libentius asserimus, quod uidemus patres eisdem aduersus hæreticos ordinem ex ecclesia auferre molientes ualidissime torfisse. Ergo & in ecclesia eadem omnino ratione, præter internum illud sacerdotium, aliud quoque externum esse necesse est, quod legitima ordinatione, ac cum signo quodam uisibili non sine spiritali gratia in ecclesia dei consecratur.

Quid sit ordo in ecclesia. August.

Ordo est sacramentum.

Iohan. 36.

Quom itaque quaeritur, quidnam sit Ordo in ecclesia, & sit ne Ordo sacramentum; Respondendum est ex ueterum sententia, Ordinem esse gratia quandā & potestatem, quæ per traditionem uisibili, quodam signaculo baptizatis infunditur, quum per manus impositionem ad manus aliquod in ecclesia publice gerendum rite ordinantur. Deinde dicendum est, Ordinem esse sacramentum, habet enim ut cætera sacramenta suum uisibile signum, habet & uerbum suum, atque adeo promissionem ministerio assistentis gratiæ dei, quæ multis declarare non est opus: quod id factum sit superius, pauca tantum repetitis monstrabimus Ordinem non humanum commentum, sed Christi institutum, atque sacramentum esse, & pro sacramento in ecclesia hæctenus semper habitum. In primis, quid manifestius eo quod Iohannis. xx. legimus? Vbi Christus ipse quum resurrexisset, apostolos in orbem terrarum missurus,

missurus. sic alloquitur: Sicut (inquit) misit me pater, & ego mitto uos. Et quum hæc dixisset, insufflauit & dixit: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Hic uidet Christum apostolos cerimonia quadam uisibili in opus suum ordinasse, & in eam re gratiam spiritus, signo quodam uisibili contulisse, potestatem quoque eiusdemmodi ordinatione collatam, apertissime confirmasse ac sic stabilisse, ut quod ipsi eorumque successores suo nomine in ecclesia rite pagerent, deus perinderatum haberet, ac si per ipsam Christum factum esset, idque non ipsorum, sed Christi merito, & uirtute spiritus operibus eorum assistente. Mattheus capite decimo, Marcus sexto, & Lucas decimo, non sine graui emphasi narrat, quo pacto Christus in montem ascendens, uocauit ad se quos uoluit ipse, qui & uenerunt ad eum, feceritque ut essent duodecim cum illo, & ut mitteret illos predicare. Præterea quo pacto designauerit & alios septuaginta duos, & miserit illos binos ante faciem suam, ad hæc quam potestatem eis dederit, nempe inmundorum spirituum eiciendorum, & curandorum, quorumlibet morborum, dandi quoque & retinendi pacem, grauißima poena his comminata, qui eosdẽ non reciperent, & ne ex merito suo eandẽ potestatem mererentur (nam & inter eos Iudas Iscariotes erat, qui & tradidit eum) subiēcisse legitur: Non uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Et nõ multo post: Qui uos recipit, me recipit; & qui uos spernit, me spernit, ministerii authoritatem a ministris in se transferens.

Matth. 10.
Marci. 6.
Lucæ. 10

Matth. 10.
Lucæ. 10.

EXant deinde uaria in scripturis testimonia, supra in canonibus Concilii nostri, aliisque in locis citata, quæ ostendunt Ordinem in ecclesia de numero uisibilium sacramentorum semper fuisse, in quo peculiaris quaedam gratia ordinatis conferatur. Sic enim Apostolus ad Timotheum ait: Noli negligere gratiam quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii, Et iterum: Admoneo te ut resuscites gratiam dei, quæ in te est per impositionem manuum mearum. Vide uero quo pacto Apostolus hanc ordinandi potestatem plebi detrahit, qui eandem soli Episcopo permittit; idque non temere, sed adhibita graui cura Nemini (inquit) cito manus imposueris. Et ad Titum: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ defunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Alibi quoque reperias, quomodo ab Apostolis instituti sint Episcopi ac Diaconi, nullibi uero quod a sola plebe, id quod latius ostendimus in expositione symboli in articulo (Ecclesiam sanctam catholicam) Quin scriptura ordinationem non Apostolis aut episcopis proprie: sed magis ipsi spiritui sancto tribuit. N Actorum. xx. in, hunc modum legis: Attēdite uobis & uniuerso gregi, in quo uos spiritus sanctus posuit Episcopos regere ecclesiam dei, quam acquiuisit sanguine suo. Nec sine causa Actorum. xiii. scriptum legimus: Dixit spiritus sanctus, Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus

1. Timoth. 4.

Apostolus detrahit plebi ordinandi potestatem.

1. Timoth. 5.
Tit. 1.
Actoꝝ. 1.
Actoꝝ. 6.

Ordinatio spū sancto tribuitur.
Actoꝝ. 20.

Actoꝝ. 13.

Eph. 4.

ad quod assumpsi eos, tunc ieiunantes, & imponentes illis manus, dimiserunt illos. Et quid apertius Apostoli uerbis Eph. iiii? Et ipse (inquit) dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam Prophetas, alios uero Euangelistas, alios autem pastores, ad consumptionem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi. Denique, quid attiet plures locos pro hoc sacramento asserere? quum epistolae apostolicae non solum eius, sed & discretorum in ecclesia ordinum, nempe, Episcoporum, & Diaconorum aperte meminerint ac singulis etiam sua munia sigillatim praescriperint.

Epist. aplice
meminerunt
eporū & dia
conarum.

Vniuersalis
ecclesiae con
sensus de sa
cramento or
dinis.

Aug. li. 1. cō
tra epist. Par
meni.

Propter cha
racterē q̄ im
primis, non
interant bap
tismi ac ordi
nis sacra.

Ibidem.

Abusus sacra
mentorū san
ctitati nihil
detrahit.

Gregorius.

Ordinū alii
maiores, alii
minores.

Concilium.

Aphri. 4.

Vrbani. 1.

c. nullus. 60.

dit.

Acto. 1. 6

HAec si cuiquam nondum susceperint, huic saltem uniuersalem ecclesiae cōsensum merito sufficere posse arbitramur. Nam in primis sacer ille Dionysius Ordinem exertissime pronuntiat sacramentum esse huic Irenaeus, Tertullianus, Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, & ceteri ueteres, quotquot sunt, subscribunt, quorum dicta retulimus in articulum symboli, q̄ de ecclesia sancta catholica est, Vnus aut aliter adhuc locus ex patribus, maioris perspicuitatis gratia asserendus est. Augustinus lib. ii. contra epistolam ad Parmenianam, quum de baptismo, & ordine differit, in hunc modum scribit: Vtrunq̄ (inquit) sacramentum est, & quadam consecratione utrunq̄ homini datur: illud quum baptizatur, & illud quum ordinatur: ideo non licet in ecclesia catholica utrunq̄ iterari. Nam si quando ex haereticorum parte uenientes etiam praepositi pro bono pacis, correcto schismatis errore suscepti sunt, etsi uisum est opus esse ut eadem efficacia gererent, quae gerebant, non sunt rursus ordinandi, sed sicut baptismus in eis, ita mansit ordinatio integra, quia in praecisione fuerat uitium, non in sacramento, quae ubicunq̄ sunt, ipsa sunt. Et paulo post: Neutro sacramento facienda est iniuria. Et addit de sacramento ordinis, Sicut non recte habet, qui ab unitate recedit, sed tamen habet, sic etiā non recte dat, qui ab unitate recedit, & tamen dat. Et rursus ad utrunq̄ reuersus, adiecit. Nō ergo ideo nō sunt sacramenta Christi & ecclesiae, quia eis illicite utuntur non modo haeretici, sed etiam oēs impii, sed illi corrigendi sunt, & puniendi, illa autem sunt agnoscenda, & ueneranda. In eadem sententiam Gregorius ait: Quod dicitis, (inquit) ut qui ordinatus est, iterum ordinetur, ualde ridiculū est, ut enim baptizatus semel, iterum baptizari non debet, ita qui consecratus est semel, in eodem ordine non ualet iterum consecrari.

ORdinum autem ecclesiasticorū, alii sunt maiores, alii minores qui in Concilio Aphricano quarto (cui beatus Augustinus interfuit) simul cū ritibus quibus conferebantur ex ordine recensentur, de quibus ut ueteris ecclesiae mos innotescat, paucis dicendum erit. Olim itaq̄ appellatione maiorum ordinum Presbyterium & Diaconatus tantum ueniebant, quos & scriptura tradit per impositionem manuum per apostolos, in ecclesia fuisse collatos. Postea hypodiaconorum, hoc est subdiacono-

horum ordo inter maiores etiam relatus est, ob id potissimum, quod subdiaconis perinde atque presbyteris ac diaconis propter sacrorum contrectationem matrimonii usum interdiceretur placuerit. At qui in ordines in ecclesia gerebant, alii erant saniores seu Hostiarii, alii Lectores, alii Exorcistae, alii Acolythes. Saniores dicebantur, quibus custodia templi commissa erat, in hoc potissimum, ut astantes clausis templi foribus, quoslibet indignos a liminibus sanctae dei ecclesiae reiicerent, ac dignos tantum & inculpatos ad sacrorum conspectum reciperet ac admitterent, idque non sine magno iudicio, ac discretionem inter infideles, haereticos, excommunicatos, catechumenos, energumenos ac poenitentes varii generis accurate habenda, quod Ancyranum, & Nicenum Concilia plane indicant & nos superius ostendimus. Deinde Hostiarius custodiam habebat rerum ad usum ecclesiae pertinentium, hic quum ordinabatur, postquam ab Archidiacono instructus fuerat, qualiter in domo dei deberet conuersari, ad suggestionem Archidiaconi, tradebat ei Episcopus claves ecclesiae de altario, dicens: Sic age quasi redditurus domino rationem pro his rebus, quae his clauibus recluduntur. Et ut ordo iste inter ceteros esset minimus, tamen olim Hostiario Abbas obedientiam debebat, sed tunc alii erant monachi, alii clerici. Lectores erant qui quotidie lectiones ex prophetis ac aliis biblicis scripturis ueteris testamenti ad populum in ecclesia publice recitabant, quemadmodum etiamnum in praecipuis horariis, praesertim Matutinis, eiusmodi lectiones, non ut olim ad omnem populum instituendum, sed tantum ad praesentem clerum, idque tamen, non ea mentis attentione qua olim in ueteri ecclesia recitantur. Nam tum populus recitatione uerbi dei per Lectores saginabatur, Nunc lectores quod recitant, uix ipsi intelligunt. Lector quum ordinabatur, faciebat de illo uerbum Episcopus ad plebem, indicans eius fidem, atque ingenium. Posthaec spectante plebe, tradebat ei codicem de quo lecturus erat, dicens ad eum: Accipe & esto lector uerbi dei, habiturus, si fideliter & utiliter impleueris officium, partem cum eis qui uerbum domini ministrauerint. Exorcistarum (qui latine adiurantes siue increpantes dicuntur) officium, seu munus erat, super Energumenos siue baptizatos siue catechumenos, hoc est, super omnes inquietos qui a spiritibus immundis uexabantur, aut daemoniacis illusionibus uel terribilium agentibus agitabantur, ueluti tempestate iactati) nomen domini inuocare, & adiuratum spiritum immundum eicere, uel compescere, quod munus etiam synagoga nouit, quemadmodum locus actorum. xiiii. ostendit. Atque utinam id munus in ecclesia hucusque diligenter retentum ac recte administratum fuisset, quod tum (non dubium) minus haberemus diabolicarum illarum superstitionum, imposturarum, technicarum, magicarum artium, & incantationum, quibus increduli quidam misere ludificantur, & in primis deploratae illae mulierculae, quae ad quae

1. Timoth. 3.
Tit. 1.
Innoc. 3. c. 2
multis data
& qualiter
ordinan.
saniora officium.

Ancyranum & Nicenum concil.

2
Coc. Aphr.
4. c. 9.
Rit' ordinandi Hostiarii.

c. 2 subdiacono. 9. dist.

Lectorum officium.

Veteris ecclesiae mos.

Amb. in epla ad Eph. ca. 2.

4.
Rit' ordinandi Lectorem.
Coc. Aphr.
4. ca. 8.

Exorcistarum officium.
Energumeni qui.
Diony.
Conc. Ancy. ca. 17.

Acto. 14.
Pium uotum.
Mulierculae illae in carceribus ex diffidentia misere ludificantur.

Eph. 2.
Ritus ordinā
di exorcistā.

nis somnia diabolicis suggestionibus damnabiliter assentiuntur, totaq̃ in suam & proximi perniciem intentā, interim superstitione earum diabolo locum præbente, ut in filios dissidentie operari possit. Quum ordinabatur Exorcista, accipiebat de manu Episcopi libellū, in quo scripti erant exorcismi, dicente ei Episcopo: Accipe & commenda memoriae, & habeto potestatem imponendi manus super Energumentum siue baptizatum siue cathecumenum.

Acolythorū
officium.

Acolythi dicti sunt, qui in hoc erant uocati, ut cōstitutos in maioribus ordinibus proxime comitarentur, ipsiq̃ ministrarent. Acolythus enim græce, latine affectator, comes seu ministrans dici potest. Vnde olim & ministri generali uocabulo dicebantur, ut subindicat Concilium Laodicenū ca. xxii. & xxiii. His postea mandatum est, ut cereos (quum in ecclesia Euangelium legeretur & sacrificium laudis celebraretur) presbyteris ac diaconis ministrātes anteferrent, idque in signum lætitiæ, ut uel sic fidelium animi cerimonia exteriori incitarentur ad contemplandam Euangelii lucem, atque adeo ad erigendam mētē ad ipsum Christum (qui est lux uera illuminans omnem hominem uenientem in hūc mundum) debitaq̃ laudes deo per Christum dicēdas prouocaretur. Hi quoq̃ ordinabantur, ab Episcopo docebantur, qualiter in officio suo agere deberent, Et ab Archidiacono accipiebant ceroserarium cum cereo, ut scirent se ad accendenda ecclesiæ luminaria mancipari. Accipiebant quoque urceolum uacuum ad suggerendum uinum in Eucharistiam sanguinis CHRISTI.

Laodicenū
conci. ca. 22.
& 24.
Cerei quid si
gnificent in
ecclesia.

Iohan. 1.

Ritus ordinā
di acolythū.
Cōci. Aphr.
4. c. 6.

Præter hos erant & Psalmistæ, id est, cātōres, qui tamen inter ordines nō computabantur quod Episcopi ordinationem non expectarent, sed sola iussione presbyteri suum officium exequerentur, dicentibus ipsis presbyteris: Vide ut quod ore cantas, corde credas, & quod corde credis, operibus comprobēs.

Ceroserarius
Eucharistia
sanguinis
Christi.
Psalmistæ.
Cōci. Aph.
4. cap. 10.
Refelluntur
aduersarij

Sunt qui hosce minores ordines simul cum subdiaconatu (de quo statim dicemus) ueluti humanum atque etiam nouum commentū rideant qui hoc ipso se doctis omnibus deridendos propinant, quod facile ex receptissimis authoribus comprobari possit, primitiuā etiam ecclesiā eosdem ordines reuerenter agnouisse, ac longe sanctius quam in præsentiarum coluisse. In primis siquidem ex uetustissima traditione accepimus, quod & argumenta illa nequaquam noua, apostolicis epistolis præfixa testantur, Paulum apostolum scripssisse utranque ad Thessalonicenses ab Athenis per Tichicum Diaconem & Onesimum Acolythum, ut uel hinc constet, & Pauli tēpore Acolythos ecclesiæ fuisse in ecclesiæ ministerium assitos, Idem Canones apostolici, quos Clemēs Petri successor recolletos nobis reliquit, quos & Iustinianus Imperator in Constitutionibus suis nouellis expressis uerbis toties apostolis tribuit, quos item ultra longæuam & cōstantem in ecclesia opinionem, sancta etiam

primitiua ec
clesia agno
uit ordines
minores.

canones a
postolorū re
collecti per
Clementem
Iustinianus
in auctōritatē

secta

sexta synodus (quum in controuersiam denuo uocarentur) grauissima sententia agnouit. Hi inquam apostolici Canones & Subdiaconi & Lectoris & Cantoris expressim meminerunt. Dionysius Areopagita uetustissimus citra controuersiam scriptor, & Hostiarii, & Lectoris ac aliorum clericorum mentionem facit.

Deinde (inquit) ministrorum officio, sanctarum scripturarum lectio suo ordine recitatur. Et paucis interiectis subiungit. Porro ministrorum alii quidem pro clausis templi foribus astant, alii proprii aliquid muneris agunt. Quod uero quidam de authore libri subdubitant, negantes Dionysium Areopagitam, quem a Paulo conuersum legimus, cum librum conscripsisse, idque potissimum ea coniectura ducti, quod putent illis temporibus tantum usum cerimoniarum non fuisse, si tane hac ratione nihil apud nos efficiunt. Nam quod ad distinctissimam rerum & ministrorum ecclesiæ ordinationem, & piarum cerimoniarum obseruationem attinet, nemo uetustatis studiosus, ut putamus, negabit, has in ueteri ecclesia longe diligentius quam in nostra fuisse custoditas, atque adeo numero cerimoniarum non adeo multum accessisse, licet pietati decesserit plurimum. siquidem & Paulus Apostolus ubique & statueret se hoc summo seruo curasse, ut omnia honeste & secundum ordinem in ecclesia fierent, ac quosdam ab ordine in ecclesia recte custodito plurimum laudat, ac commendat. Rursus iubet Thessalonicensibus, ut subtrahant se ab omni fratre ambulante inordinate, & non secundum traditionem quam acceperunt ab ipso. Quid multis opus? Nonne prior illa ad Corinthios epistola magna ex parte occupata est in pijs cerimonijs ac sanctis ecclesiæ moribus, etiam minutulis (quale est quod mulier uetatur orare nudo capite) constituendis ac formandis: sic ut omnes ab ecclesia reiiciat, qui contentiose ecclesiæ moribus oblectari uelint. Quid quod alibi tam sollicitus est Paulus de constituendis episcopis ac diaconis, designandisque uiduis ecclesiæ ministraturis.

Verum quod ceremoniæ atque etiam Ordines isti minores, quos recensimus paulatim in contemptum uenerint, id cuius mirum uideri nec debet, nec potest. modo ueteris ecclesiæ faciem ad nostram conserat. uidebit, enim pene omnia, ipso rerum abusu sensim irrepente, uitiosa esse. Olim eum Eps cum suis presbyteris, Diaconis, Subdiaconis, Acolythis, Exorcistis, Lectoribus ac Hostiarijs singuli suis officijs intenti incuberent, Cum laici ad Dominicum (sic enim cathedralis ecclesia nuncupabatur) non confabulandi seu de rebus friuolis cogerendi, sed magis lectionum, concionis, & sacri audiendi, participandi; corporis & sanguinis dñici, ac precum gratia cateruatim conflueret, Cum eps sincere tractaret ac dispensaret uerbum dei, Populus religiosa attentione ac reuerentia auscultaret, non ut uerbum hominis, sed ut uerbum dei, Cum sacerdos reuerentissime tractaret mysteria, & populus totus ad ea que agebantur intentus,

Concilii Colon.

AA

Vn synodus agnouit canones apstolici. ca. 35. 40. 42. DioA. de ecclesi. hierar. cap. 3.

Hostiani De authore libi ecclesi. hierarchiz.

In ueteri ecclesia ordo pulcherrim & pietissimæ cerimoniz.

1. Corin. 14.

2. Thess. 3.

1. Corin. 9. & capit. sequens

Titum. 1.

Timo. 3.

Qui factum sit q̄ ordines minores sensim in contemptum uenerint. Veteris ecclesiam.

Vide annotationes beati Rhenani in Eusebium ecclesi. hist. lib. 9. ca. 6.

Dñica, tēpla, appellata sūt in q̄bus pro

per dñm co
lbat. ut Ger
mani etiã
epalia tẽpla
Dom. uocat.

1. Corin. 14.

Ordo uete
ris ecclesie
pene confu
sus.

Olim officii
Hostiarum nõ
fuit contem
nendum.
Abusus or
dinum mino
rum.

1. Corin. 14.

Corrupti mo
res ecclesie
ministerum
hæreticis cau
sam substan
tiam præ
bent.
Pium uotũ.
Dionysius.
Ignatius in
epistola ad
Antiochenses.

hæc omnia religioſe ueneraretur. Cum Cathecumeni, Energumeni, Por
nitentes, & cætera plebs ſancta, in ſuas quique claſſes diſtributi clerico
rum monitis parent. Rurſus cum Clerici in ſuo quiſq; officio, quæ ſin
guli ſingula gerebant, non ceſſarẽt, ſed pulcherrimo ordine quiſq; quod
agendum receperat mutuo ſubleruientes, exequerentur: Nonne tum ec
cleſia plurimũ habebat, non ſolum alacritatis, ſed etiã maiſtatis? Non
ne uim magnam habuiſſe exiſtimandus eſt legitimus ille & pius conuẽ
tus: qui prophanos in admirationem ſui rapiebat, ſicut Paulus teſtatur
idiotam aut incredulum ingreſſum eccleſiam ſanctorum, procidere in
faciem ſuam, & adorare deum, proſitentem quod uere deus ſit in medio
eorum. At poſtea cũ eccleſiæ cathedralis primũ in monachorũ, deinde
in canonicorum collegia commutata, & minores Parochiæ prope Do
minicũ exadificata, & in ſingulis ſinguli Parochi minores conſtituti
ſunt. Coeperuntque hi Parochi in ſuis quique Parochiis eccleſiaſtica of
ficia, quæ olim in Dñico, diſtincti clericorũ ordines gerebat, indiſcrimi
natim obire ac peragere. Factũ eſt ut uix umbra ueteris eccleſiæ in no
ſtris cathedralibus eccleſiis (quæ nũc magis deambulationibus, ac pro
phanis colloquiis perinde ac fora publica a plebe ſordant, ac nulla pene
pietate inuiſunt) remaſerit. Adde quod nemo fere nũc ſuo officio ad ue
terẽ morẽ fungat. noĩa tm̄ retinemus, munus nemo exequiſ, ſed in pue
ros ſeu conductitios paſſim relegatur. At olim q̄ non fuerit contemnen
dum etiã illud inter cætera minimum munus Hostiariorum in ueteri
eccleſia, uel opima illa ſtipendia, eccleſiarum cathedralium Cuſtodibus
(qui & Theſaurarii uocantur in locũ Janitorũ ſurrogatis) cõſtituta, ſatis
inducant, quæ quum illi percipiant, de officio etiã Hostiariorũ ad uete
ris eccleſiæ morem exequẽdo cogitare merito debebũt. Lectorũ officiũ
partim in pueros, partim in canonicos promiſcue relegatum eſt, ſed qui
neq; populo, neq; clero, quin nec ſibiipſis, ſaltem ad ueterem illum eccle
ſiæ morem, hoc eſt, ad ædificationem, legunt. Nam quotuſquiſq; eſt, qui
quod ore legit, corde percipiat, & quod corde credit, operibus compro
bet? Exorcistarum officiũ pene totũ obſoleuit, ut uix ueſtigium eius ap
pareat. Acolythi munus pueris (quos chorales uocamus) demandatur.
Vides q̄ ſint omnia cõfuſa, ac in diuerſum mutata, color ſane optimus
in colorem peſſimum, ut mirum eſſe non debeat ſi hæretici uidentes uix
quenq; ex deſtinatis eccleſiaſtico miniſterio ſuo officio fungi, officiis ſi
mul (quæ ſolis tantum uocabulis retinentur) cũ perſonis illudant. Vtrũ
nam deus optimus maximus repurgatis omnibus abuſibus, ac ſublatis
erroribus uniuerſis, eccleſiã ſuã maiſtati quandoq; reſtituat, quod ubi
factum erit, tum facile cuius perſuadebitur in ueteri eccleſia non ſolum
minores ordines, ſed & cerimonias, quas Dionysius ille recẽſet, extiſſe.
Conſentit autẽ Dionyſio beatus ille Ignatius martyr Iohãnis apoſtoli
diſcipulus, qui in epiſtola quã ex Philippiſ ad Antiochenſes perſcripſit,

minores ordines simul cū maioribus ad unū ferme omnes nominatim recēset. Saluto (ingr) sanctū presbyterū uestrum. Saluto sanctos diaconos. Item, Saluto subdiaconos, lectores, cantores, hostiarios laborantes, exorcistas, atque confessores. Saluto custodes sanctarum portarū, Diaconissas quæ sunt in Christo. Saluto susceptrices Christi uirgines, quas ego nutriui in domino Iesu. Saluto pudicissimas uirgines. Saluto plebē domini a minimo usq; ad maximum, & omnes sorores meas in domino. Item, Clemens Petri successor, & proximi quicq; post eum Romani Pontifices, inter quos est Anacletus Subdiaconorum & reliquorum ministrorum meminerunt. Denique uetustissima illa Concilia, quæ totus pene recepit orbis Christianus, Ordines minores in ecclesia semper extitisse comprobant, ueluti Laodiceñ. capite. xxiii. & sequē. Chalcedonense. iiii. capite. vi. & sequē. Toletan. i. capite quarto. Toletan. iiii. capite quadragesimo. Bracharense i. capite. xxviii. & sequē.

Quin & diuus Ambrosius post Cyprianum ac reliquos patres palam testatur non tantum maiores, sed & minores hosce Ordines non omnino humanitus, sed magis diuinitus & ex Christi auctoritate in ecclesia institutos fuisse. Nam in commentariis in epistolā ad Ephesios in eum locum, nempe: Et ipse quosdam quidem dedit Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios uero Euangelistas, alios autem Pastores, & doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi &c. Ambrosius ipse non est uertus dicere, in Apostolorum locum Episcopos successisse, Prophetas uero explanatores & interpretes esse scripturarum, qui ordo nunc potest esse presbyterii, Euangelistas uero diaconos, sicut fuit Philippus, qui & si non sint sacerdotes, euangelizare tamen possunt sine cathedra, quem admodum & Stephanus & Philippus memoratus. Pastores uero sint, ac esse possint lectores, qui lectionibus saginent populum audientem, quia non in pane tantum uiuit homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore dei, Magistri autem sint exorcistæ, quia in Ecclesia ipsi compescunt & uerberant inquietos. Hæc ille. Itaque non dubium est, Ambrosium in ea etiam sententia fuisse, ut qui in hos minores Ordines cooptarentur, eosdemque digne reciperent, gratia quadam communi, ut eisdem etiam recte, hoc est, in ecclesiæ ædificationem uti ac defungi possint, ut que ea, quæ in ecclesia pro ratione concrediti muneris agerent, rata essent. Constat autem Ordines istos minores ueluti gradus quosdam fuisse, per quos explorati, gradatim ad maiores pertraherentur, nisi aliud diuina reuelatione fuisset indicatum. nam & Paulus uetat Neophytum Episcopatum suscipere. Iam qui in nullo horum ordinum essent asciti, Laici appellabantur, qui & cancellis quidam ab altari, dum sacra mysteria celebrarentur, arcebantur, quemadmodum ex Concilio Moguntino relucet. Atque hinc factum est,

Hostiari.

Clemens.

Anacletus.

Ambrosi. in epistolam ad Ephe. ca. 4. Minores ordines ex Christi auctoritate in ecclesia constituti.

Actorum. 6. 7. & 8.

Deut. 9. Math. 4.

Quid tribuntur in collatione minoris Ordinum.

Olim ad presbyterii gradum uocabantur in minoribus ordinibus explorati. 1. Corin. 3.

AA ii

Ambrosius.
Theodosius
Imperator.

ut Ambrosius Theodosium tamen Imperatorem atque etiam Christi-
stianum & pium uirum, in choro inter sacerdotes consistere, & clerico-
rum sedilia occupare ueruerit, censens ordinum Ecclesiasticorum ratio-
nem non contemnendam, ac decorum non minus in ecclesia quam in
synagoga seruandum.

Officiū sub-
diaconoru.

Restat ut de subdiaconatu ac cæteris maioribus Ordinibus paulo
latius dicamus. Hypodiaconorum munus in eo sitū fuisse, ut dia-
conorum officiis proxime subseruirent, ac eorum præceptis parerēt, uel
ipsam uocabulum indicat. Inter alia uero ipsorum officii erat, oblatio-
nes, quæ a fidelibus in templum inferebantur, suscipere, ac Leuitis seu
Diaconis altaribus superponendas deferre, quæ certe in ueteri Ecclesia,
sic fiebant, ut ad uictum, quum sacerdoti, ac cæteris ecclesiæ ministris,
tum pauperibus sufficerent, ut nemo eum morem ridere possit, qui uete-
ris ecclesiæ consuetudinem nouerit. Nam & Paulus testis est, eum qui al-
tario seruit, debere etiā de altario uiuere, ut interim sileamus quæ Apo-
stolus de collectis in sanctos faciendis ad Corinthios diligent. sime per-
scripsit. Nec dubium fideles ecclesiæ primitiæ, Pauli doctrina edoctos
ac incitatos, has oblationes liberaliter ac hilariter attulisse. Postea cum
Sacerdotia seu beneficia ecclesiastica in usum ministrorum erecta ac do-
tata sunt, mos iste oblationes ad altare faciendi paulatim imminutus
est: tandem pene totus obsoleuit. Interim tamen necessitas ipsa cogit, ut
in Parochiis quæ nullos habent destinatos prouentus, aut stipendia,
quibus alantur ecclesiarum ministri, mos iste aut renouetur, aut alia cet-
te uia ipsis ministris prouideatur, saltem in cum modum, quem in Ca-
nonibus prouincialis nostri Concilii indicauimus, ac præscripsimus.
Nam omnino dignus est operarius mercede, & lex uetat, ne obligemus
os boni trituranti.

In ueteri ec-
clesia oblati-
ones ad alta-
re largiter fi-
ebant.

1. Corinth. 9.
2. Corin. 8. 9.

Oino curan-
dum ut Pa-
rochis suppe-
rat uictus.
Matth. 10.
Luc. 1.
1. Timoth. 5.
Deute. 25.
1. Corin. 9.

Oblata.

Deinde Subdiaconis incumbere, ut tantum de oblationibus, id
est consecrandis hostiis (quæ nunc oblata uocamus) super altare pone-
rent, quantæ sufficere possent populo. olim enim populus frequentissi-
me communicabar.

Postea etiam subdiaconis, quod prius solis diaconis incumbere,
permissum est, nempe Epistolam ad populum pronuntiare, calicem &
patenam ad altare Christi deferre, ac Leuitis tradere, Urceolum quoque
& mappulas tenere, Episcopo, Presbyteris & Leuitis aquā lauandis ma-
nibus ante altare præbere, Corporales (ut uocant) & pallas & substra-
toria lauare. Siquidem hæc atque adeo omnis attrectatio rerum sacra-
rum ueluti calicis, corporalis, & similibus rerum laicis uetita erat, quod
& in Canonibus Concilii nostri prouincialis cauimus.

De oblati-
onis distinc-
tione.

Denique hoc erat Subdiaconis cum diaconi commune, quod sac-
sinduti uestimentis, Episcopo sacrificanti testes stant, custodientes eum
& a malis hominibus, & consensum præbentes sacrificio, quemadmodum
Anacletus

Anacletus meminit. Legimus quoque Fabianum pontificem septem Subdiaconos in hoc ordinasse, ut septem notariis imminerent, & gesta Martyrum ueraciter ex integro colligerent, ac ipsi pontifici rimada manifestarent. Idque propterea, ne aliqua in eis illusio inueniretur, ex qua fidelibus scandalum oriretur. Fuit quidem uir ille pie motus, sed uotis suis non successit euentus, quod in locum uere gestorum quaedam lege tæ sanctorum (ut uocant) suspectissimæ fidei, non sine offendiculo plurimorum sint iussæ, quod & Gelasius Pontifex queritur, atque utinam summus Pontifex adhuc uiris aliquot iuxta doctis ac piis hoc negotii delegaret ut notha a ueris, germana ab adulterinis discernere, ut hoc ipso hæreticis ansa ecclesiam subsannandi multa ex parte adimeretur. Et quamuis Subdiaconatus nunc inter maiores ordines, ut diximus, computetur, Subdiaconi tamen cum ordinantur, manuum Episcoporum impositionem non suscipiunt, quod de Diaconis & presbyteris Apostolus præcepit.

Diaconi græce, latine ministri dicuntur, quod toti ecclesie seu congregationi ministrarent, potissimum autem Episcopis & Presbyteris. In primitiua ecclesia (uti paulo ante attigimus) summa ratio ecclesie ministrorum ac pauperum habebatur, agebaturque hoc præcipua cura, ne quis in ecclesia egeret. Quin tanta erat mutua inter primos illos Christianos charitas, ut omnia pariter communia haberet, possessiones & substantias uenderent, & pretia eorum, quæ uendebant, afferrent, & ponerent ante pedes Apostolorum. Qui tum singulis diuidebât, prout cuiusque opus erat, utebanturque etiam in hoc ministerio uiduarum, quæ se ecclesie consecrassent, dedidissentque. At cum postea crescente numero discipulorum, Græci aduersus Hebræos murmurarent, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano uiduæ eorum, uiderentque Apostoli sese huic muneri uacare non posse, conuocata multitudine discipulorum dixerunt. Non est æquum nos derelinquere uerbum dei, & ministrare mensis. Considerate ergo uiros ex uobis boni testimonii septem, plenos spiritu sancto, & fide, quos constituamus super hoc opus. Nos uero orationi & ministerio uerbi instantes erimus. Qui sermo cum placuisset toti multitudini, elegerunt Stephanum uirum plenum fide & spiritu sancto, ac alios sex, quos statuerunt ante conspectum Apostolorum, qui orantes imposuerunt eis manus. Erat ergo diaconis dispensatio thesauri Ecclesiastici, & cura pauperum & ecclesie ministrorum imprimis demandata. Deinde ut testatur Clemens, Diaconi ueluti Episcoporum oculi erant, oberrantes & perlustantes cum uerecundia, actus totius ecclesie perscrutantes diligentius, si quem uidissent uicinum fieri præcipitio, & proximum esse peccato, ut referrent hæc ad Episcopum, ut comoneri ab eo possit is, qui in præcipitiu lapsurus est, uti reuocet pedem & non corruat in peccatu. Negligetiores quoque & eos, qui rarius ad audiendum uerbum

Concilii Colon.

AA iii

De subdiaconis, qui ad gesta martyrum conscribenda deputati erant

Gelasius in decreto de apocryphis scripturis.

1. Timo. 3.
Titum. 1.
Actoꝝ. 19.

Diaconorum officium. Ecclesie ministrorum & pauperum in ueteri ecclesia summa cura habebatur.
Actoꝝ. 2.

Actoꝝ. 6.
1. Timoth. 3.
Actoꝝ. 6.

Actoꝝ. 6.

Diaconi per manus impositionem ordinati.

Euaristus.

dei, nec solícite ad episcopi tractatum accedebant, ipsi cōmones faciebant ac hortabant. Præterea (ut Euaristus ait) custodiebāt Episcopum prædicantem, ne ab insidiatoribus quoquo modo infestaretur, aut læderet a suis, aut uerba diuina detrahendo aut insidiando polluerent uel despiceretur, Item Diaconorū officiū est, episcopis & sacerdotibus assistere, quum sacra mysteria tractant, & quum sacramēta benedicūt ac ministrāt. Præterea, nomina catechumenorū recitare, ordinādos epo offerre, ac testimonium de eorū uita & conuersatione præbere, cōponere mēsam domini, oblationes inferre & disponere in altari, præmonere aures habere ad dominū, Euangelium & epistolā ad populū pronuntiare (est nunc Epistola per subdiaconum recitetur) atq; adeo prædicare & hortari sed sine cathedra, pacē annuntiare, sacramentū eucharistiæ a sacerdote consecratum erogare ac dispensare populo, ut sicut erat in sacerdote ministratio, ita in ministro dispensatio sacramenti. Ne uero putes hæc posteriora Diaconi officia recens inuentum esse, inuenies Hieronymum ad Rusticum episcopū Narbonensē. hæc omnia pene, Diacono tribuere. Nec uti uanum commentū existimandum est, quod de beato Laurentio martyre, beati Xysti diacono, legimus. Is siquidem utrunq; ministerium in ecclesia gessit. Nam & thesauros ecclesiæ pauperibus fidelissime distribuit, & Sixto pontifici, in his quæ ad deum erant, indiuiduus assistit minister, qui quum ad mortem traheretur, sic acclamasse fertur, Quo progredieris sine filio pater? quo sacerdos sancte sine ministro properas? Tu nunquam sine ministro sacrificiū offerre consueueras, Quid in me ergo displicuit paternitati tuæ? nunquid degenerem probasti? experire certe utrum idoneum ministrum elegeris, cui cōmisisti dominici corporis & sanguinis dispensationem? Videntur autem esse diaconi in ecclesia suscepti Leuitis synagogæ, quo fit ut & ipsi Leuitæ appellētur. Quod autē Leuiticæ tribus a Patriarcha Leui originem ducentis, officium fuerit, libri, Leuiticus & Numerorum explicant. Præcepit siquidem dominus Moysi, ut post ordinationem Aaron & filiorū eius, tota tribus Leui ad diuini cultus ministeria prorsus ordinaretur & consecraretur domino, & seruiret pro Israel corā Aaron & filiis eius in tabernaculo, utq; gestaret arcam & tabernaculum & omnia uasa eius, & in circuitu tabernaculi excubaret, ac in transportando tabernaculo ipsi deponerent, rursusq; componerent. Iubebantur autem a uiginti quinque annis & supra seruire in tabernaculo. Vides ergo quomodo ecclesia in Diaconis repræsentet, quod Moyses de tribu Leui ex diuino mandato statuit. Quum itaque Diaconi munus in ecclesia non sit uulgare, non erat temere cuiquā committendum, sed cum magna ac diligenti exploratione, quod ab apostolis diligenter obseruatum est. Proindeq; Paulus requirit Diaconos esse pudicos, non bilingues, non multo uino deditos, non turpe lucrū sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi (inquit) primum

Hierony. ad
Rust. Narbo
nens. epim.Xystus.
Laurentius.Diaconi
Leuitæ.
SynagogæLeuit. 8.
Numeri. 3.

Nume. 14.

Nume. 18.

1. Timot. 3

probenſur, & ſic miniſtrent nullum crimen habentes. Poſtea Diaconis bene miniſtrantibus pollicetur, quod gradum bonum ſibi acquirere & multam fiduciam quæ eſt in Chriſto Ieſu. Hæc ſuſius uſum eſt explicare, ut ſaltem intelligant noſtri Diaconi, quod miniſterium in eccleſia ſuſceperint, cuius uix umbram repræſentant. Nam quod potiffimum ipſorum officii erat, propemodum penitus abolitum cernimus, quod nunc Diaconi nullam pene gerat pauperum curam, quamuis uiciffim laicos reperias hodie quæ paucos, qui ut in primitiua eccleſia largi ſint in conferendis elemoſynis in eccleſiæ miniſtros ac pauperes diſtribuendis, quæ olim tam liberaliter in eccleſia in manus Diaconorum deportabatur, ut theſauri nomen acciperent, quem certe maximum expendit Laurentius. Et Chryſoſtomus teſtis eſt, eccleſiam Conſtantinopolitanam ſuo tempore aliquot millia pauperum aluiſſe. Gregorius item quotidie multa millia pauperum uirginum & uiduarum ſuſtentauit, atque utinam tam pius eccleſiæ mos in eccleſiam reuocetur, quod quomodo tentandū ſit, in canonicis Concilii noſtri provincialis oſtendimus. Diaconus quum ordinatur, ſolus Epiſcopus, qui eum benedicat, manus ſuper illius caput ponit, quia non ad ſacerdotium ſed ad miniſterium conſecratur. Olim in ſingulis ciuitatibus tamenſi paruis, ſeptem erant Diaconi, preſbyteri autem ſecundum loci rationem plurimi interdum erant. Quo factum eſt temporum ſucceſſu, ut Diaconos paucitas honorabiles, preſbyteros turba contemptibiles fecerit, adeo ut in quibuſdam eccleſiis Diaconi ſe preſbyteris anteferre præſumerent, quorum ſuperciliū diuus Hieronymus ad Euandrum grauiter reprehendit. Eligebant præterea Diaconi ex ſe quem induſtrium nouerant, quem Archidiaconum nuncupabant. Hodie pauciſſimos reperias, qui hunc ordinem a ſacerdotio ſeparatim gerant, præterquam in cathedralibus & collegiatis eccleſiis, ubi ex Canonicis quidam Diaconi Canonici appellantur, qui hoc ſolo Diaconi ſunt, quæ interdum lectionem Euangelii in Miſſa pronuntiant, & in Capitulis, quæ diſciplinæ uocant, quaſdam partes in delinquentes ſibi uendicant.

Preſbyteri, qui ſummum in eccleſia ordinem gerunt, latine Seniores appellantur, quo nomine preſbyter Petrus cōpresbyteros ſuos appellat. Seniores (inquit) qui in uobis ſunt, obſecro cōſenior & teſtis Chriſti paſſionum, &c. Seniores autem appellati ſunt, non tam ob ætatē uel ſenectutem, ſed magis ob morum grauitatem & ſapientiæ doctrinam, quæ in ipſis quæ maxime debent elucere. Nam ut ſcriptum eſt: Senectus uenerabilis eſt, non diuturna, nec annorum numero cōputata. Cui enim ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis uita immaculata. Quod & Paulus in Timotheo epiſcopo ac preſbytero teſtatur. Nemo (inquit) adoleſcentiam tuam contempnat, ſed exemplum eſto fidelium in uerbo, in conuerſatione, in charitate, in fide, & caſtitate. Et poſt pauca: Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione

Concilii Colon.

AA iiii

ibidem.
vix umbram
ueteris eccle
ſiæ retinemus?

Veteris eccle
ſiæ pietas in
pauperes.

Chryſoſt. in
Matth. 70.
Gregorius

Concil. Car
tha. 4. caſ. 48
& Concil.
Neocaſa.

c. legimus
93. diſt.

Hierony. ad
Euandrum.
c. legimus.
93. diſt.
Preſbyteri, ſe
niores.
ſapiz. 4.

1. Timoth. 7

ibidem

Sacerdotes
unde dicti.

Exodi. 29.

Matth. 10.
Apostoli.
Lucæ. 10.
72. discipuli.

1. Petri. 5.
Phillip. 1.
2. Timoth. 4.
Tit. 1.
Actor. 20.

Sacerdotiſſ
ſummus or-
do. in eccle-
ſia, cuius ſūt
multi grad^o.

Epifcopi cur-
ſic dicti.
Antiſtites.
Præſules.
Pontifices.

Archiepi-
Metropoli-
tani.
patriarchæ.
Tres Patriar-
chæ olim.

ne manuum presbyterii. Dicuntur etiam qui ex hoc ordine sunt Sacerdotes, a sanctificando, seu a dando uel conficiendo sacra. cōſecrāt enim & sanctificant corpus Christi. Hunc ordinem ſurrogatum eſſe cōſtat in locum minorum ſacerdotū ueteris legis. Quū enim Moyſes Aaron in ſummum pontificem conſtituiſſet, filios eius unxit in minores ſacerdotes. Ad eundem modum Chriſtus primum duodecim elegit diſcipulos, quos & apoſtolos uocauit (quorum locum in eccleſia obtinent Epifcopi) deinde alios ſeptuaginta duos diſcipulos deſignauit, quorum lotū in eccleſia tenent presbyteri. Non eſt tamen putandum Epifcopos alium in eccleſia ordinem a presbyteris conſtituiſſe. Nam in primitiua eccleſia idē erāt Epifcopi & presbyteri, quod apoſtolorum Petri & Pauli epiſtolæ, diuus quoq; Hieronymus, ac cæteri fere oēs ueteres eccleſiaſtici ſcriptores atteſtantur, & præſertim locus ille. i. Petri. v. ad hoc cōmonſtrandum euidēs eſt. nam quā dixiſſet Petrus, Presbyteros, qui in uobis ſunt, precor ego conpresbyter & teſtis paſſionū Chriſti, & futuræ, quæ reuelanda eſt gloriæ particeps, ſubiicit: Paſcite ſeu regite eum qui in uobis eſt, gregem Chriſti, & inſpicite non ex neceſſitate, ſed uoluntarie iuxta deum, quod quidē græce ſignificantius dicitur. *πρωτοκλῆτον* ures id eſt, ſu peratendentes, unde & nomen epifcopi tractū eſt. Quamobrem ſacerdotium ſummus ordo in eccleſia exiſtimatur. Interim tamē nemo ignorat hunc ordinem ruriſum ordine quodam officiorum ac dignitatū diſtingui. Nam quidam ſunt Epifcopi, qui & Pontifices Antiſtites ſeu Præſules, quidam Archiepiſcopi ſeu Metropolitanæ, quidā Primates, quidā Patriarchæ, quos omnes dignitate antecellit Papa eccleſiaſtice dignitatis apicem tenens, cuius dignitas reſpondet ad ſummum pontificatū ueteris legis, quæ graduum presbyterii diſtinctio ad ſectas comprimēdas facta eſt. Nam ut Hieronymus ait, q̄ poſtea unus electus eſt ex ſacerdotibus qui cæteris præponeretur, in ſchiſmatis remedium factum eſt, ne unusquiſq; ad ſe trahens eccleſiam Chriſti rumperet.

Epiſcopū diuus Hieronymus in loco iā citato, ſuperattēdētē, & Ambroſius de dignitate ſacerdotali cap. vi. ſuperinſpectorē interpretantur, qui & ſpeculator dici poteſt. Antiſtites & Præſules dicti ſunt, q̄ cæteris dignitate præmererēt. Pōtifices (ſi Sceuolæ credim^o) dicebant a poſſe & facere, quibus Terētiſ Varro eos a pōte dictos arbitret, q̄ ab iis Sublitiſ pōt. fact^o ſit primū, nomē a gētilitate in Chriſtianiſmū trāſlatū. Et ut Romani ueteres, olim minores & maiores pontifices, & inter hos unū ſummaū, qui oēs ſacris præerat, habebāt ita & nos in Chriſtianiſmo eaſdē denominationes ſeruamus. Archiepiſcopi dicti ſunt, tanq̄ primores Epifcopi, qui & Metropolitanſ ſeu Metropolitanæ appellati ſunt, a metropoli. i. a matre ciuitate, quaſi eius ciuitatis, quæ totius puiciæ ueluti mater eſt epifcopi. Patriarchæ dicti ſunt, ueluti primores ſeu ſummi patres horū ante Conſtātinum Imperatorē numerabant tres tantū, nepe Ro-

manus, Antiochenus & Alexandrinus; nam principio sub Antiochæno erat Hierosolymitanus, post Constantinū additus est quartus Constantinopolitanus. horū summus est Romanus, nō q̄ ordine sacerdotii ceteros antecelat, sed magis plenitudine administratiōis, regim̄is ac potestatis. Hanc enī apud unū esse oportet in ecclesia, ut ecclesiæ unitas mōstretur ac conferuet. Exerte dixit Anacletus, ceteros apostolos cū Petro pari consortio honorē & potestati accepisse, sed tamen sacerdotii principatū Petro (cuius successorem uetustissimi quicq; scriptores, pontificem Romanū esse constantissime perhibent) tributum, ut ab uno post Christū sacerdotalis ordo pendere uideret. Quod b. Cyprianus hūc uerbis confirmat. Loquitur (inquit) dñs ad Petrum. Ego tibi dico, quia tu es Petrus, & super istā petram ædificabo ecclesiā meam, & portæ inferorū nō uincēt eā, Tibi dabo clauis regni cælorū: & quæ ligaueris super terram, erunt ligatæ & in cælis: & quæcunq; solueris super terrā, erūt solutæ & in cælis. Et idem post resurrectionē dicit: Pasce oues meas. Et quīs apostolis omnibus post resurrectionē suā, parem potestatem tribuat, & dicat: Sicut me misit uſtuus pater, & ego mitto uos. Accipite spiritum sanctū, Si cui remiseritis peccata, remittantur illi: si cui tenueritis, tenebuntur: tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua autoritate disposuit. Hoc erant utiq; & ceteri apostoli, q̄ fuit Petrus, pari cōsortio præditi & honoris & potestatis, sed exordiū ab unitate proficiscitur, ut ecclesia una monstret. Et post pauca: Quā unitatem firmiter tenere & uindicare debemus, maxime Episcopi, qui in ecclesia præsidemus, ut episcopatū quoq; ipsum unum atq; indiuisum probemus. Episcopatus unus est, cuius a singulis insolidū pars tenetur. Hæc ille. Et Hieronymus ad Euagriū testat Episcopū, siue Romæ, siue Eugubii, siue Constantinopoli, siue Regii, siue Alexandria, siue Thebis, breuiter, ubicunq; existentē, eiusdē esse meriti, eiusdē etiā sacerdotii. Sacerdotii ergo potestas res spiritalis est, & incorporalis, quæ diuidi nō potest. Hæc singuli episcopi in suū quisq; gregē insolidū possident, sed pontifex Romanus (uelut illius successor, in cuius persona Christus hanc potestatem ecclesiæ tradidit) hanc in uniuersum super totū gregem Christianam tenet, quē & exercere poterit ac debet, ubi uiderit rem postulare. In hoc enim constitutus est, ut fratrum suorū negligentiam suppleat, quod plane Christus indicare uoluit, cū Petrum alloquit. Simon (inquiens) ecce satanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticū. Ego autē rogauī pro te, ut nōn deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Quod si non satis intelligis, q̄ fiat ut par sit singulis Apostolis potestas, & tamen Petrus principatū gerat, Accipe simile. Paterfamilias pluribus seruis negotiandi prouinciā ex æquo partit ac demādat: ne tr̄ negotiationis unitas dissipet, uni ex eis potestati facit, ut is nō tātū in suā partē, sed & in aliore partes respiciat, & sic ubi alijs ex conseruis in officio cessa-

Roman' pon
sax quo ca
teris prætet.
Anacletus. c.
in nouo te
ramto. gl.
dist.
Cyprianus.

Matth. 16.

Iohan. ult.

Iohan. 20.

Unitatis con
seruandæ cau
sa unus alijs
prælatus est.

Vnus epis
copatus

Matth. 16.
Iohan. ultio

Lucæ. 22.

simile.

vide Bern.
ad Eugel. II. z.
Epi uocati 1
partem solli
citudinis.

Iohan. ultio

Epi uocati 1
parē p̄tatem
ordinis, sed
nō iurisdic
tionis.

Iohan. 20.
Matth. 16.
z. Corin. 10.
Ephes. 4.

claus ordi
nis in oibus
sacerdotibus
eadem.

Vide. c. si q̄
suadete dia
bolo. 17. q. 4.
ca. nō dubiū
c. de his. c. q̄
uis de sentē
excōicat.

Ambro. Da
maso papæ.
Ambrosii. Si
ritio.

Officium pres
byterorū, in
quo sitū sit.

Hieronymus
ad Suagr. c.
legimus. 93.
distinct.

Actoꝝ. 9.
Ibidem.

Officium
episcopi.

z. Timoth. 3.
Hieronymus

uerit, eum ut ad functionē suā uocet, ac prospiciat, ne communis nego
tiatio, iacturā patiat. Quāobrem cæteri Epi recte dicunt uocati in parē
solicitudinis. Summus uero pōtēx in plenitudine potestatis. habet enī
illi sibi assignatos greges, singuli singulos: huic uniuersi crediti sunt. Cū
enim Christus tertio interrogasset Petrū, num se plus aliis diligeret, atq̄
ille respōdisset. Tu scis dñe, ga amo te, subiunxit, pasce oues meas. Quod
tā exerte a Ch̄to ad nullū aliū ex Apostolis sigillatim dictum reperimus.

Dicimus aut̄ cæteros Epos uocatos in parē potestātē ordinis, sed
nō iurisdictionis. Idq̄ nō sine ratione. Potestas enī ordinis collata
est pariter oibus Apostolis: Potestas uero iurisdictionis p̄prie collata
est toti ecclesie. Idq̄ in p̄sonā Petri. Romanus ergo pōtēx, quod ad cla
uē iurisdictionis attinet, maiorē habet ligādi ac soluēdi potestātē q̄ cæ
teri. Ipsi enim pro tempore & rege necessitate in ædificationē ecclesie po
testas est, condendi leges seu canones, quibus contumaces ab externo ec
clesie cōsortio repellat, & uticissim respiscētes solus recipiat & reōciliet.
Hæc tñ claus iurisdictionis, clauē ordinis quibuslibet sacerdotibus cō
missam (quæ conscientiam ip̄am astringit uel soluit) nō remorat, modo qui
clauē iurisdictionis ligatus est, authoritatē Apostolicæ sedis nō cōtēnat,
sed potius se respiscētem contestans, re ipsa probet se in eam angustiam
deuenisse ut omnino ei potestas non sit Apostolica sedē priuēq̄ absoluat.
absq̄ corporis periculo secure actuto ad eundem ac interpellandi. Quam
obrem potestātē soluēdi: quātūmhibet criminosos in extremis cōstitutos
(quod ad forum conscientie attinet) apud quoslibet sacerdotes esse constat.
Porro, Papæ nomen nō tam recens aut infrequens in ecclesia, ut quidam
cōtendunt. Quin potius frequentissimum fuit sanctis patribus. Herony
mus siquidē Damaso Papæ scribit. Et Ambrosius Siritio papæ libro. x.
Epistola. lxxx. licet non inficiemur hoc nominis olim non solum Romā
no pontifici tributum, cum & Augustino ascriptum reperiat.

Presbyterorū officium, in primis in prædicatione uerbi, dein in con
ficiēdo corpe & sanguine dñico & cæteris factis administrādis (p̄fir
mationis, tamē & Ordinis, quæ solus Eps ob ecclesie unitatē retinendā
administrat, exceptis.) Deniq̄ in orando deum pro totius ecclesie & po
puli Christiani p̄speritate situm est. Hæc munera sacerdotes toto cona
tu amplecti p̄uenit. In his p̄pmodum solis exerceri, minoribus officiis
interim in alios reiectis. Nā uerbum apostolici Senatus est. Nō est æquū
nos derelinquere uerbū dei, & ministrare mensis. Et post pauca: Nos ue
ro orationi & ministerio uerbi instantes erimus. Diximus autē de hac
re latius in canonibus concilii nostri, titulo de officio ac uita clericorū
generatim. Item titulo de Parochis ac eorū uicariis. Quod autē sit officiū
Epi Canon primus atq̄ adeo totus titulus de munere episcopali decla
rat. Quales etiā in Episcopos ac sacerdotes eligi ac constitui oporteat.
Paulus ad Timotheum scribens ostendit, (Illic enim epi appellatione etiā

presbyteri continentur.) Archiepiscopi & Primate olim confirmabant episcopos. Sic enim legitur in Canonibus Concilii Niceni cap. iiii. Potestas sane uel confirmatio pertinet ad singulas prouincias ad Metropolitanum episcopum. Et ut summus Pontifex ceteris oibus iurisdictionem praereminet, sic Archiepi episcopis. Quae de re in rebus ecclesiasticis recte ab episcopo ad archiepiscopum appellatur. Patriarcha praeter Romanam, curam gerebat totius ecclesiae sub ipsorum patriarchatu (ut ita dicamus) constituta. At Romanus sollicitudinem gerit non Romanam tantum, sed & uniuersae ecclesiae toto terrarum orbe in Christo congregatae, ut dicere possit cum Apostolo. Minister Christi sumus, & ego. Quin plus ego, in laboribus plurimus, & praeter illa quae extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium ecclesiae, qui infirmas, & ego non infirmos, qui scandalizat & ego non uror. Itidem nec erubescit cum Apostolo gloriari de potestate sua, quam dedit ei dominus in aedificationem, non in destructionem. Episcopum ordinat duo episcopi ponunt, ac tenent eum angelicum codicem super caput, & ceruicem eius, & uno super eum fundente benedictionem, reliqui omnes episcopi qui adsunt, manibus suis caput eius tangunt. Presbyter nero cum ordinat, episcopo eum benedicente, & manum super caput eius tenente, etiam omnes presbyteri qui praesentes sunt manus suas, iuxta manus episcopi super caput illius tenent. Hoc ministerioque ordine quem ecclesia, (diuina profecto dispositione) recepit, nihil pulchrius, nihil speciosius, nihil utilius aut necessarium magis. Ecclesiae multae sunt distinctione locorum & personarum, quae admodum Paulus ait: Sicut in omnibus ecclesiis doceo, sed unica est professione fidei & sacramentorum communione: huius unitatis ueluti quidam nexus est ordo, quo soluta necesse est ut amabilis illa ecclesiae concordia dispareat. Ut autem contendant quidam, ecclesiam inuisibilem esse, quod de ecclesia praedestinatoe non negamus. Nihilofaciust ut opinamur) nobis concedet Ecclesiam etiam uisibilem, quae bonis habet admixtos malos, uisibili fidei professione, & sacramentorum communione sociatos. In hac certe. Ordinem esse oportebat, qui exordium ab unius auctoritate recipiens in numerosam ministerioeque dei multitudinem pulcherrima serie diffunderet, ac ueluti in plurimos ramos per uniuersum orbem extenderetur, intrinsecus incrementum sumens ab uno Christo, de qua re fusius diximus in articulo symboli, qui de sancta ecclesia est: & qui uolet, legat Cyprianum de simplicitate praetatorum contra Iovinianum, ubi ostendit haereticorum esse propriam hanc unitatem scindere ut fidem subuertant, ac corrumpant ueritatem. Vnum uero nobis perpetuis uotis postulandum a deo est: Nempe ut deus Ordinem diuinitus institutum conseruet, ut oibus mentem suo cuius officio ac munere dignam tribuat ut unusquisque sit quod esse debet, ut quisque non quod suum est quaerat, sed quae Iesu Christi ut nemo alterius potestatem ac iurisdictionem perturbet, ut pontifices, Christi uicarii sint, gregis dominici curam synecrite ac amanter agentes, ut Episcopi oculati

ad Ruagr. Archieporu officij confir mare epos. Concil. Ni. cap. 4. Patriarcha rum officij.

2. Corin. 11.

Corin. 10. Ritus ordi nandi epim. & psbyterum.

Ministerio ecclesiastico rum ordine nihil pulchri us. Unitatis nex us. Ordo. Ecclesia inuisi bilis. Visibilis.

Cypriani de simplici. praetato. contra Iouinianum. 1. Corin. 3. Propriis haereticorum unitate scindere

Quid a deo postulanda:

Phil. 2.

Psal. 7.
Matth. 5.

Roma. 14.

Quid in Ca.
none oret et
cleria.

speculatores sint, & superintendentes ac prospicientes, ne quis officio suo deficiat, ut Sacerdotes noctes ac dies meditentur in lege domini, quo possint esse salus populi. Ut ceteri clericorum Ordines sua munia recte obeant & peragant. Et ut ex Ordine ecclesiastico in civilem labantur, ut principes sint principes diuinae iustitiae ministri, tanquam deo reddaturi rationem, ut magistratus bona fide rempublicam administrarent, ut qui laici sunt, sint quod dicuntur, non praesent, sed reuerenter obtemperent sacerdotibus, fideliter pareant principum legibus, utque in suo quisque officio atque opificio probeat suam conscientiam summo illi cordium scrutatori. Nam sic tandem reintegrabitur & coalescet ecclesiae pax & tranquillitas. Atque id ipsum est, quod ecclesia in sacerrimo Missae canone in primis precatur, nempe ut deus sanctam ecclesiam catholicam pacificare, custodire, adiuuare & regere dignetur, una cum famulo suo Papa, & Antistite eius loci, ubi sacrum peragitur, & Rege ac omnibus orthodoxis atque catholicis & Apostolicae fidei cultoribus. Sed iam ad ipsum sacramentum Ordinis reuertendum est.

Verbum sacri
Ordinis.

Iohan. 20.

Matth. 28.

Matth. 10.

Luc. 22.

1. Corin. 11.

2. Corin. 11.

Chrysoft. in

Iohan. homi.

lia. 85.

Iohan. 20.

Elementum
sacramenti or
dinis.

Impositio
manuum.

Ambrosi. de
dignitat. sa
cerd. cap. 5.

Verbum huius sacramenti, quo Episcopus in ordinandis presbyteris utitur, admodum illustre est in scripturis. Nam in primis, Iohan. xx. legitur Iesum in Apostolos inuississe, ac dixisse: Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittantur eis: & quodque retinueritis, retenta sunt. Item, Matth. xxviii. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quaecumque mandaui uobis: & ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Idem Mar. xvi. Euntes in mundum uniuersum praedicate euangelium omni creaturae: Qui crediderit, & baptizatus fuerit &c. Itē Luc. xxiii. & i. Corinth. xi. Hoc facite in mei commemoratione. Quae loca ostendunt, Apostolos & eorum successores, in ordinatione auctoritate diuinitus accipere, ut eorum munus ac functio efficax sit. Accipit Sacerdos potestatem praedicationis euangelii, Accipit potestatem baptizandi, remittendi peccata, corpus dominicum consecrandi conficiendique, ac cetera sacramenta administrandi, non suapte uirtute, sed diuina. Manum tantum & linguam praebet sacerdos, sed pater & filius & spiritus sanctus omnia facit, de qua auctoritate ut nos Christus certos faceret, apud Iohannem. xx. sic ait: Sicut misit me pater, & ego mitto uos: quibus uerbis Apostolorum & illorum successorum animas erigit, & suam proponit auctoritatem, quibus erat suum ministerium relicturns.

Elementum huius sacramenti, quod ad Ordines maiores attinet, (quos dubium non est ecclesiam ex Christi institutione recepisse) impositio manuum est, quemadmodum plurima loca in actis Apostolicis & apud Paulum ostendunt, quos citauimus in canonibus Concilii provincialis, sub titulo, de impositione manuum. Cuius mysterium diuus Ambrosius libro de dignitate sacerdotali capite quinto, in hunc modum explicat.

explicat. Homo (inquit) imponit manus, deus largitur gratiam: sacerdos imponit supplicem dexteram, & deus benedicit potenti dextera: Episcopus initiat ordinem, & deus tribuit dignitatem. Et alibi: Manus impositionis uerba sunt mystica, quibus confirmatur ad opus electus, accipiens potestatem, teste conscientia sua ut audeat uice domini sacrificium deo offerre. Est itaque manus impositio congruum signum, quo ordinati conscientia certa efficitur de dono dei sibi ad edificationem ecclesiae collato. Præterea, unctio quæ adhibetur sacerdotio initiandis, elementum est ordinis, quæ ab unctione legis originem habet, nõ recens cõmentum, sed in omni ecclesia tam græca quàm latina a tempore Apostolorum celebrata, quod ex antiquissimis ac receptissimis quibusque scriptoribus facile comprobati poterit, quorum unum aut alterum postea afferemus. Cæterum in collatione minorum ordinum, quos ecclesia diuinitus inspirata, instituit (ut nullus de clero qui ordinatus non esset, auderet præsumere officium, quod sciret non sibi creditum) certa quædam instrumenta traduntur, quibus quod cuiusque ordinis munus sit, exprimitur, quæ uice elementum sunt, atque inter tradendum episcopus ordinando suggerit, cur hæc instrumenta portiget, commonens ut suo quisque officio recte fungatur, simul deum orans ut ordinatis, cuique ad suam functionem exequendam efficax adesse dignetur, quemadmodum superius ex concilio Carthaginensi per singulos Ordines ostendimus. Alii autem hosce minores Ordines proprie sacramentum sibi non diffiniunt, certe presbyterium & diaconatus sola habent apertum scripturæ testimonium, quamuis & cæteri ordines diuini non humana autoritate sint instituti, ut quis officium bona conscientia in ecclesia gerere audeat sibi commissum, quod alioqui sibi haud creditum periculose gerendum presumeret.

Ritus qui in ordinum collatione adhibentur prolixius adnotare aut expohere non est necessarium. Nã quicunque ordinatus satis intelligit, quid sibi ritus illi uelint, modo tamẽ in grammaticæ rudimentis sit mediocriter uersatus. Nam Episcopus ut diximus singulis sua munia præscribit, ac deinde orat super ordinatos, quæ orationes expositionis uice sunt, plene pietatis. Quod autem Clerici ex more Ecclesiastico tondent, id in primis fit, ut clerici a laicis discernantur, deinde etiã tonsura suã significationem habet qua clericus sui officii admonetur. Nam uertex rarus quid aliud significat quàm clericum animũ ab omnibus terrenis cupiditatibus longe semotũ, & his quæ ad deũ sunt, perpetuo intentum esse oportere: nec ineptiunt qui raris signũ esse dicunt regalis sacerdotii, quod noui testamenti ministri gerunt in ecclesia. Sed uidentur ministri, ut signo, nõ tantum doctrinã uerũ, sed & uita respondeat.

Virtus efficacis seu effectus huius sacramenti est donũ seu gratia diuina Ordinato collata, quæ efficacis & rata sunt quæcunque Ordinatus, secundũ Christi & ecclesie institutionem in ecclesia gerit. De hac dixit

Vnctio.

In collatione minorum ordinum, quid sit loco elementum.

Ritus huius sacramenti.

Clericis tondentur.

Virtus huius sacramenti.

1. Timoth. 4.
2. Timoth. 1.
Gratia ordi-
nationis nō
tantū in bo-
nis, sed & in
malis.
Ambr. In epi-
sto. 1. corin.
ca. 12.

ibidem.

Theophyl. 2.
& in 10. 11.
Caiphaz pō-
tēfex prophē-
tauit.

In bonis sa-
cerdotibus
grā & ratum
facit ministe-
rium & ordi-
nato utilis ē.

1. Timoth. 2.
pbrī g bene
præfūt dupli-
ci honore di-
gni.
Sacerdotiſ
dignitas.
Ambr.
Chryfoſt.
Quo affectu
ordines ſuſci-
piendi.

Apoſtolus i. Timoth. iiii. Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, quæ da-
ta eſt tibi per prophetiam cū impoſitione manuum presbyterii. Et iterū
.ii. Timoth. i. Admoneo te, ut reſuscites gratiā dei, quæ in te eſt, per im-
poſitionem manuum mearū. Operatur aut hoc gratia nō tantū in bonis,
sed & in malis ſacerdotibus. Nā eſſi mali ſacerdotes ſpiritu careant, quo
ipſi ſancti ſunt, ſpiritu ſanctū tamen habent, qui miniſteriis (quæ per eos
aguntur) aſſiſtit, quod ſuperius nō ſemel oſtēdimus. atq; hæc ſemp fuit
& eſt catholicæ eccleſiæ tā græcæ q̄ latinæ cōcors ſententiā. Ambroſius
in Epist. primā ad Corinth. cap. xii. Sicut (inquit) idolorum imago in mini-
ſtris eorū eſt, ordinē ſuū habens p̄ ſingulos gradus, totū tamen hominis
eſt, ita & in lege dñica gradus chariſmatū ſunt in eccleſiæ officiis. Et ſub-
dit: In loco Ordinis eccleſiaſtici officii conſtitutus gratiā habet, quali-
uis ſit, nō utiq; propriā ſed ordinis per ſpiritus ſancti efficaciam. Itidem
Theophylactus in illud Iohan. xi. Vnus aut ex ipſis Caiphaz nomine, cū
eſſet pontifex anni illius, &c. Hoc aut a ſemetipſo nō dixit, ſed cum eſſet
pōtēfex anni illius, prophetauit, quia Ieſus moriturus erat pro gente &c.
ſic ait: Cū aliis pontificatus dignitas erat corrupta, ſimul ac uenaliſſi ſa-
cti fuerunt principes, ne ultra per omne tēpus unus, ſed duntaxat in an-
num unū ſacerdotio fungeretur, & quis ita corrupta foret dignitas, ad-
huc tamen aderat gratia ſpiritus ſancti operas in his qui uicti erāt, hæc
ille. Verū in bonis ſacerdotibus, hæc gratia non tantum ratū facit mini-
ſterium, ſed & ordinatū iuuat, ut ordine cōcedito rite utatur, eſtq; apud
deum cauſa multi meriti cumulādi, quod parabola Chriſti de ſideli ne-
gociatore ſatis declarat. Euge (inquit) ſerue bone & ſidelis, quia in pauca
ſuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudiū dñi tui. Et Pe-
trus apoſtolus dixit: Paſcite qui in uobis eſt gregem dei. Et poſt pauca:
Et quum apparuerit princeps paſtoꝝ, percipietis immarceſſibile gloria
coronā. Et Paulus apoſtolus dixit de Diaconis: Qui enim bene miniſtra-
uerint, bonum gradū ſibi acquirēt, Et huius gratiæ cauſa idē Apoſto-
lus p̄nuntiat, Presbyteros qui bene præſunt duplici honore dignos, ma-
xime qui laborant in uerbo & doctrina. Quā uero inſignis ſit ſacerdota-
lis dignitas, paucis explicari non poteſt, quam qui uolet cognoscere, præ-
ter alios Ambroſium & Chryſoſtimum legat, qui lecti, facient ut nō ſaci-
le quis extenuantibus eam dignitatem, autem poſthac præbeat.

Quo autem affectu & quo pacto ad capiendos ordines accedendū
ſit, in titulo, de impoſitione manuarū ſatis ſuperius oſtēdimus. Breui-
ter qui ſacerdotio initiandus eſt, non alio affectu accedere debet, q̄
ad ſubmittēdos humeros nō dignitati externæ, ſed magis publico mune-
ri uice Chriſti in eccleſia gerendo. in quam ſententiā dixit Apoſtolus:
Qui Episcoporum deſiderat, bonum opus deſiderat. Cogitare ſecum de-
bet, ut imitator Chriſti ſit, cuius legatione fungetur. Nec aliter arbitrarī
debet, cum ordinatur ab Episcopo, q̄ ſe ab ipſo Chriſto ad ipſius & eccleſiæ

fiæ munia exequenda mitti ac destinari, Idq; cum multa & insigni potestate ac uirtute, nimirum diuina, & ea qua Christus missus est, quemadmodum ipse dixit: Sicut misit me pater, ita mitto uos, Et alibi: Qui uos audit, me audit, qui uos spernit, me spernit. qui alio affectu sacros ordines ambiunt, nempe uel ut cæteros honore præeant, uel ut de ecclesiæ thesauro laute uiuant, ac uentri indulgeant, hos scriptura non mitti, sed suo nomine uenire dicit, ac lupos, fures, & latrones appellat, qui non intrant per ostium, sed aliunde ascendunt, maximi criminis rei, quod ingens ultio tandem certo certius subsequetur.

Minister huius sacramenti Episcopus est, idq; nō tantum uniuersalis ecclesiæ sententia, sed & ex sententia Pauli. is enim ad Titū Episcopū sic habet, Huius rei gratia relinqui te Cretæ, ut ea quæ desint corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Verum de hoc fusius diximus toto titulo de officio Episcopali.

1o Iohan. 10.
Matth. 10.
Lucæ. 10.
Qui perniciose sacris ordinibus ad moueantur.
Math. 7.
1o Iohan. 10.

Minister huius sacramenti. Titum. 1.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

Matrimonium, coniugium, connubium, & nuptiæ pro eodem ferme usurpantur. Matrimonium, si diuo Augustino lib. xix. contra Manichæos, credimus, dictum est quod foemina ob id potissimum nubere debeat, ut mater fiat. Coniugium (diuo Ambrosio teste) a coniungendo deriuatum est, nam cum legitime mulier uiro coniungitur, coniugium est. Eodem Ambrosio auctore, Nuptiæ dictæ sunt, quod pudoris gratia puellæ se obnubarent, quod Rebeccam Isaac tam desponsatam fecisse legimus, quæ maritum designatum apertis capite non putabat uidendum, sed cum is forte fortuna seu potius consilio in agro deambulans ei obuius factus fuisset, sublato pallio sese operuit. Hoc tamen nuptiæ a matrimonio seu coniugio differunt, quod proprie nuptiæ sint matrimonii celebritas, quæ coniugii testificationem declarat. Quæ de ratione uocabuli dicta suffecerint. Deinde sciendū est, aliud esse matrimonium, aliud matrimonii sacramentum: quemadmodum aliud est poenitentia, aliud est poenitiæ sacramentum. nam longe latius matrimonium q̄ matrimonii sacramentum patet. Quæ res ut perspicua fiat, a prima institutione nobis repetenda est.

De rōne uocabuli matrimonii.
Aug. lib. 19. cōtra Manichæos.
Coniugium dicitur Ambrosio. h. 1. de Abra. patri arch. cap. 9.
Gene. 24.
Nuptiæ quod differunt a matrimonio.
Ambrosio in Lucæ cā 11. 2. c. 2.

Matrimonium itaq; mundo iam recēs cōdito a deo institutum & benedictum esse constat. Nā Gene. i. legimus: Masculū & foeminā creauit eos, benedixitq; illis deus & ait: Crescite & multiplicamini, & replete terrā: deinde scriptura refert, Deū posteaq; primū hominē creasset, protinus subintulisse, Nō est bonum hominē esse solū: faciamus ei adiutorium simile sibi. Et post pauca narrat scriptura deū immisisse serōnem in Adam, cumq; is obdormisset, tulisse unā de costis eius, & replese car-

Matrimonii institio omnibus adeo institutum & benedictum.
Gene. 1.
Gene. 2.

nem pro ea, & ædificasse costā, quam tulerat de Adam, in mulierē, & adduxisse eam ad Adam. Adam uero cū intuitus esset mulierē, dixisse, non dubium prophético (spiritu) hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, hæc uocabitur uirago, quoniam de uiro sumpta est. quam obrē relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erūt duo in carne una. Vnde constat matrimonii institutionem omnium antiquissimam esse, & deum authorem referre.

Adā primus propheta.

Vide Au. II. de bo. cōiu.

Matrimonium est institutum potissimū ob quatuor causas.

Gene. 2.

Gene. 1.

3

August. sup. Geni. lib. de nup. & ebu. Contra Fau. stū Manich. lib. 19. ca. 19. Augu. de bo. no cōiu. ca. 1.

Roma. 7.

1. Corin. 7.

August. sup. Genesim.

4

Potissima causa institutionis matrimonii.

Eph. 1.

Titum. 1.

Christus patres regenerato.

rum.

Roma. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Gene. 5.

Et autem matrimoniū ob diuersas causas a deo institutum. Principio, ut esset prima humanæ societatis copula, quæ germanam atq; amicabilem quandam cōiunctionem, alterius quidem regentis, alterius autem obsequentis complecteretur. Secundo, ut esset arctissima quædam coniunctio, quæ soboli & amanter suscipiendæ, & religiose educandæ delerueret. Vtrunq; finem scriptura non tacuit, cum inquit: Faciamus ei adiutorium simile sibi, Ac rursus: Crescite, & multiplicamini, & replete terrā. Tertius institutionis finis, qui proprie statū hominis post lapsum respicit, est, ut infirmitas incontinentiæ nostræ, honestate nuptiarum exciperetur. Nam cum constet, nisi cecidissent primi parentes, homines futuros, atq; etiā liberos sine carnis incētuo, ac absq; seruoire libidinis, atq; adeo nō tantum sine peccato, sed etiam cum merito procreatos fuisse, post peccatum uero lethalis cōcupiscentiæ lex mēbris nostris inhærerit, sine qua carnis cōmissio non sit, necesse erat ut institutū quoddā dei haberemus, quod carnis cōmissionem alioqui ob concupiscentiā reprehensibilem, excusaret: in quā sententiā dixit Apostolus, Propter fornicationem uitandā, unusquisq; propriam uxorem suā habeat. Augustinus duo priora officia matrimonio ante hominis lapsum, tertium, iam lapsō tribuit. Quod (inquit) sanis est ad officium, ægrotis est ad remediū. Præter hos fines nō postrema sed potissima causa institutionis matrimonii (si dei propositū respiciamus) est, ut esset congruū signū arctissime illius coniunctionis uenturi Christi & ecclesiæ, quā quidem a principio & ab æterno, anteq̄ quicq; fieret, præordinauit deus, attestante Paulo, Deū elegisse nos, in Christo ante mundi constitutionē, nobisq; promississe spem uitæ æternæ in Christo ante tempora secularia. Præuidens namq; deus hominē diabolica fraude deceptū iri, & lapsurū, simul & de homine perditō restituēdo, regenerandōq; secū statuit ac disposuit. Proinde Christo (quem huius regenerationis parentē esse uoluit) nuptias præordinauit, quas in Adā (qui erat forma uenturi) & Euz ex Adā indormiscentis latere formæ mirabilis opulatione, pulchertime expressit, ac ueluti desponsatione irchoauit, eiusdemq; desponsationis fide promissione uenturi ex muliere seminis, quod caput serpentis contereret confirmauit, quā & in omnibus piis, qui ab exordio seculi usq; ad Christū fuerunt, reuouauit, & per prophetas suos prædicari & euulgari fecit. Ut cæteros prætereamus, quid apertius eo, quod apud Osee dñs ecclesiā appellans, de ipsius desponsatione loquitur

Osee. 3.

Et loquitur in hunc modum? Et sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia & iudicio & in misericordia & in misericordiis, & sponsabo te mihi in fide. Salomon uir omnium sapientissimus Epithalamion etiam harum nuptiarum in Christo & ecclesia futurarum cecinit in Canticis canticorum, & cum sua aetate nondum appetisset tempus, quo haec desponsatio nuptiarum celebritate consummaretur, sponsam (quae tunc adhuc ueturo spolio Christo parabat) canticum ipsum a uoce intimi desiderii ordiente introducit. Osculetur me (inquit) osculo oris sui. Denique Iohannes Baptista paranymphus ille sacerrimus tanti coniugii, cum appetisset tempus nuptiarum celebrandarum, & sponsus iam prodisset in orbem, propter sponsum (quae & digito ostendit) gaudet, quia tempus impletum est. Qui habet (inquit) sponsam sponsus est, amicus autem sponsi qui stat, & audit cum gaudio gaudet, propter uocem sponsi. hoc ergo gaudium meum impletum est. Ab exordio itaque mundi Christo desponsata est uxor ecclesia. Missi sunt serui prophetae, qui uocarent inuitatos ad nuptias. Venit tandem speciosus ille praefilius hominum sponsus Christus, cui crucis thalamum ascendenti & obdormiscenti, pater ex latere, lancea militis aperto, desponsatam illam exhibuit, atque adeo uxorem formauit, ornauit, ac copulauit ecclesiam, ipsi Christo indissolubili uinculo, ueluti una cum eo carnem perpetuo adhaesura: atque ita demum nuptiae illae consummatae sunt, quod magnus ille Euangelista non tacuit, qui non sine grandi mysterio, sic ait: Postquam sciens Iesus quia omnia consummata sunt, dixit, Sitio. Et paulo post quum accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est, & inclinato capite tradidit spiritum. Et post pauca: Ad Iesum autem cum uenissent ut uiderent eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, sed unus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiit sanguis & aqua. Quod ne fortuito aut naturaliter factum esse crederes, sed grande atque inenarrabile mysterium, ut est, reputares, adiecit. Et qui uidit, testimonium perhibuit, & uerum est testimonium eius. Et ille scit quia uera dicit, ut & uos credatis. Apud Mattheum quoque & Lucam Christus ipse hasce nuptias aptissima parabola insinuat, & quod futurum prophetae praedixerunt, iam exhibitum pronuntiat. Apocalypsis quoque xix. non iam Epithalamion futurarum, sed praesentium nuptiarum succinat: Audiui (inquit Iohannes) uocem tubae magnae, & sicut uocem aquarum multarum, & sicut uocem tonitruorum magnorum dicentium. Halleluia, quoniam regnauit dominus deus noster omnipotens. Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia uenerunt nuptiae agni, & uxor eius praeparauit se, & datum est illi ut cooperiat se byssino splendens & candido. Et paulo post: Beati qui ad coenam nuptiarum agni uocati sunt. Haec altius repetere uisum est, ut doceremus tantam rem (qua nec est, nec cogitari potest ulla alia maior) symbolo quodam perpetuo representari debuisse, eoque omnium aptissimo, id quod deus Adae & Euae coniugium esse uoluit. Poterat quidem deus pari opera, qua Adam ex limo terrae plasmavit. Eua

Candea canticorum Salomonis est canticum nuptiale

Iohan. 1. 4
Iohan. 3.
Ab exordio mundi ecclesia. Choro dei
Romana est,
Matth. 22.
Luc. 14.
Psal. 44.
Iohan. 1. 9

ibidem.

Matth. 22.
Luc. 14.
Apoca. 19

coniugium.
Adae & Euae
grandis mysterium.
ibidem.

Gene. 1.

quoque ex simili argilla condere poterat eos separatim formatos (quæ ad modum cætera astantia) propagationis gratia iungere, poterat coniugii leges dare, sed sic res mysterio uacasset, nec Adæ & Eua fuissent forma & figura futurarum nuptiarum Christi & ecclesiæ. Iam & ipsum Adam in hac mysterii rationem potissimum respexisse non solum Apostolus docet, sed & res ipsa plane ostendit. Quid enim putas est, quod Adam ad primum Euae conspectum uerba (quæ superius retulimus) protulit quibus patri & matri præfererat uxorem, quum ipse neque patrem habuisset neque matrem? Quid quod quis graui ac profundo somno soporatus, seu ut alia habet æditio extasi correptus sit, tamen non clam illo fuit quod factum est: quod ea uerba manifeste comprobant, cum ait: hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, quæ satis indicant etiam oclusos habuerit sensus corporis, mente tamen uigilauerit, in tempora, olim post multa secula futura respiciens. Quid quod cum imposuisset cunctis animantibus nomina (nulli tamen nomen cognatum hominis uocabulo) soli tandem Euae, in qua similitudinem suam recognoscebat, uocabulum a suo nomine deductum dedit, dicens. Hæc uocabitur uirago, quia de uiro sumpta est: quod in Hebræa lingua manifestam habet nominis Etymologiam. Vir enim hebraice Is, & mulier Issa uocatur. Quid ergo hoc uerborum inuolucro aliud uaticinatus est Adam, nisi quandoque fore, ut Christus in orbem terrarum prodiret qui licet deo esset æqualis eiusdem substantiæ cum patre, semetipsum tamē exinaniret, ac ueluti relicto patre, nostri causam formam serui acciperet, in similitudine hominum constitutus, & figura repletus ut homo, fieret obediens usque ad soporē mortis: Idque eam tantum ob causam, quo deus pater de latere eius, sanguinem & aquam educeret, ex quibus ipsi non reperienti aliunde adiutorium simile sibi, de ossibus & carne eius uxorem ecclesiæ ædificaret, de ipsius etiam nomine nuncupandam, nam mirum a Christo ecclesiam Christianam, atque adeo ipsi Christo uniendam, ut iam Christus & ecclesia non duo sed una caro recte dicantur: utque eaque prophetico spiritu de hominis gloria David cecinit, tandem in Christo & ecclesia tanquam in unum hominem coagmentatis, complerentur, quod fieri non posset, si aliunde quæ ex ipsius Christi latere ecclesia sumeret. Fit autem tum, quum deus eandem usque ad consummationem seculi ex Christi filii sui latere ædificare non desinit, donec occurramus oēs in unitate fidei & agnitione filii dei in uirum perfectum in mensuram plenitudinis Christi: In quod mysterium diuinissimum Paulus intuens, cum passim alibi, tum in Epistola ad Ephesios (quæ proprie in explicationem tanti arcani in primis nostris parentibus olim representati scripta uidetur) ecclesiam corpus & plenitudinem Christi appellat in ipso conuiuificatam & cõfususcentam, simul etiam in ipso in cœlestibus sedentem. Ex his itaque omnibus (ut unde digressi sumus, reuertamur) liquido apparet, matrimonium non uulgari sed mystica diuina ratione, non quolibet, sed singulari quodam modo (quæ

Adam my-
sterii nõ ig-
narus fuit.
Eph. 5.

Gene. 2.

ibidem.

ibidem.

Adam soli
Euae uocabu-
lum suo no-
mini cogna-
tum indidit.
Mysterii lau-
dentis breuis
explicatio.
Symbola Ni-
cenum,
Philip. 1.

Apo. 11.
Eph. 5.
Psal. 8.

Eph. 1.

Scriptura refert) a deo in paradiso institutum fuisse, nimirum ut sacramentum esset arctissimae illius unionis in Christo & ecclesia futura, quod diuus Paulus iam citata Epistola ad Ephe. cap. v. grauissime comonstrat.

ephe. 5.

Quanquam autem omnes istae causae institutionis matrimonii simul accipitur, populo dei tantum, etiam non pariter omnibus cognitae fuerint, negari tamen non potest, etiam ipsas Gentes idololatrias lege quadam naturae menti diuinitus insita peccasse, matrimonium rem quandam sanctam esse, ac maiorem quam ut humanum inuentum existimandum sit. Intelligit enim ratio uagos concubitus contra naturam esse, intelligit stupra & adulteria, in honesta ac pudenda esse. Praeterea castitatem, moderationem, ac uerecundiam in uoluptatibus corporis hominis naturae maxime conuenire. Proinde & si gentes propriae matrimonii sanctitatem non uiderunt, quosdam tamen ex diuinis matrimonii similibus ac bonis utique uiderunt, ac cum populo dei communi habuerunt eis, a lege illa naturae indicata, quae & legibus tuebantur, & ab uterque grauissimis poenis, de adulteris, stupris & id genus reliquis uitiiis a diuis coerebant. Nec erat eis uulgaris matrimonii descriptio ignota, qua matrimonium describitur esse legitima maris & foeminae coniunctio, & plortium omnis uitae, diuini & humani iuris dedicatio indiuidua uitae consuetudine retinens. Et quia non probauerunt deum habere in notitia, quod non agnosceret dona dei, sed sibi omnia tribuerent, ex re sacra rem fecerunt profanam, adeo ut matrimonium iam non ex dei sed a moribus ac legibus cuiusque populi totum penderet: eoque tali a erant apud alios legitima coniugia, qualia haberent alibi perabsurda. Quobrem ut insciari non possumus apud gentes fuisse matrimonium, tamen uero non uidet matrimonium apud eos proprie sacrum non fuisse, aut saltem non habuisse sacramenti sanctitatem. Nam quae tamen illius matrimonii sanctitas, quod licebat marito etiam nulla uel oimio improbabili causa rescindere: quodammodum de Catone Romano legitimus, qui uxorem non sterilitatis causa (quae ratio non aliqua apud dei ignaros habere poterat) sed alterius etiam domum liberis impleturam repudiavit, ac alii ducendam tradidit.

etiam gentes agnouerunt matrimonium sanctum esse.

Vide titulos iuris ciuili de adulteris, & stupris. Matrimonii descriptio etiam apud gentes, Roma. 11.

Matrimonia quae de legitima apud gentes sed matrimonium, sacrum non fuit.

Aug. de fide & opibus ca. 7. Cato Romanus.

Apuud Iudaeos maior erat matrimonii sanctitas. Nam cum repromissionem uenturi seminis ex Abraham & David (in quo omnes gentes benedicerent) accepissent, qui religiosiores inter eos erant, propagandi potissimum causa, nuptias copulabant, non uicti libidine, sed ducti pietate, non ut uxores in morbo desiderii, sicut gentes quae ignorant deum, sed magis in generandi opere socias haberent. Ergo Gentes nuptias externae tantum honestatis causa, qua & foedae libidinis indecorum exararet, & liberos ordinato non uago concubitu peccaret, contrahebant. Iudaei uero non tantum honestatis, sed & pietatis causa. Nam cum scirent in semine Abraham benedicendas omnes gentes, non tantum officium, sed & pietatis erat carnaliter filios propagare, religionis erat sobolem propter Christum quaerere, nimirum ad genus eius secundum carnem ab omnibus aliis gentibus (deo ita uolente) distinguendum, sicut & id ad prophetatum Christum qui maxime ualeret & praenuntiabat, ex

Matrimonia. Iudeorum sanctiora quam gentium.

Gene. 17. Psalm. 131. Aug. de bono coniuga. ca. 13. Gentes contraeunt matrimonia Iudaei cur.

Aug. de bono coniuga. ca. 13.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

Micha. 7.
 Matth. 2.
 Aug. de bo-
 coluga. ca. 9
 De monoga-
 mia Iudeorū
 Obiectio.
 Abraham, 1a
 cob. David
 Monogamia.
 Gene. 2.
 Obiectio. de
 Repudio Iu-
 deis permisso
 Deute. 14.
 Gene. 2.
 Dilutio.
 Verba. Ad 2e
 nō sunt ad li-
 terā exgēda
 in ptibus ue-
 teris legis.
 Augusti. de
 bono coniu-
 ga. ca. 16. 17.
 1. Corin. 13.
 Galat. 3.
 Gene. 2.
 Augusti. ibi.
 dem ca. 18.

quo etiā genere, & ex qua gēte esset uēturus, unde sanctitatis erat: ppter
 populū dei propagādum nuptiis uti, quod p hunc populū & propheta-
 retur & nasceret princeps & saluator oīum populorum. Sed dices: Si p-
 tribus ueteris legis ratio primæ institutionis matrimoni non fuit illic
 gnita, si pietate suadente ducebant uxores, qui factum est ut & omnium
 pietissimi, ueluti Abraham, Jacob & Dauid plures ducerent coniuges
 cum tamē Adam diuino instinctu dixisset: Et erunt duo in carne una.
 Item, qui factum est, ut pmittente Mose, uxores repudiare atq; alias, di-
 missarum loco ducere possent Iudæi, cum tamen Adam eodem instin-
 ctu percitus dixisset: Relinquendum esse patrem & matrem & adhaeren-
 dum uxori, quæ esset os de ossibus, & caro de carne uiri, atq; adeo cum
 uiro una caro. Hic fere nihil habemus quod respondeamus, nisi quod
 quæ admodum ædificatio Euzæ ex latere Adæ, & sic & uerba illa proto-
 plasti (salua semper historię ueritate) plane mystica & pphetica fuerint,
 non in populo Iudaico, sed demum in uenturo Christo & ecclesia cōplē-
 da. Interea ergo dum Christus, ex eodem ad hoc peculiariter delecto po-
 pulo expectaretur, dumq; uelaretur adhuc prophetici sacramentis salu-
 tis nostræ mysterium, secreta dei dispensatione patribus permittum est,
 plures uxores ducere, quo facto & si unionem illam uerbis prophetici
 designatam non exprimerent, ad eam tamen pulchre præludebant. Nā
 cum hoc ageretur ut significaretur olim in Christo Synagogā simul &
 Gentium multitudinem ueluti in unum corpus esse iungēdas, & demū
 in ipso Chro uere cōplendum quod Adā ppheticō spiritu prædixerat.
 Idcirco factum est (deo ita disponente) ut huius mysterii designadi gra-
 tia liceret uni uiro plures uxores ducere: Vicissim uero unā fœminā plu-
 ribus uiris nubere non liceret. duobus enim seu pluribus maritis uiuis
 nullam legimus seruasse sanctarum. Plures autē fœminas uni uiro legi-
 mus coniunctas, dum scilicet ratio tēporis suaderet, & Gentis illius so-
 cietas permetteret, cuius generatio nuntia futurorum erat, ac ad prophe-
 ticam dispensationē pertinebat. Quid ergo est quod unus plures ducit,
 nisi quod unus est Christus, qui synagogā & Gentium multitudinē olim
 longissime distitas sibi cum aduenisset copulans ac ppheticum myste-
 rium adimplens in unā ecclesiā redegit? Quid est quod uicissim una nō
 nubit pluribus, nisi quod ecclesiā plusq̄ uni uiro, hoc est, Christo nubere
 non præsumit? Hinc enim stomachatur Paulus, & delitigat cum Corin-
 thiorum ecclesiā, quod se in plures uiros uideretur diuidere, quod unus,
 quisq; eorum diceret: Ego quidē sum Pauli, Ego autē Apollō, Ego uero
 Cephæ, Ego autē Christi. Nunqd (inquit) diuisus est Christus? & Chri-
 stus præmonuit uenturos multos, sed nequaquā audiendos, qui dicerēt:
 Ego sum Christus. Item: Ecce hic est Christus, ecce illic. Christus ergo
 unus & singularis est (quæ admodum apud Hebræos.) Maritus: Gentes
 uero (quæ admodum uxores Hebræorum) multæ, sed tamē uni Christo
 copulandæ

Quid signifi-
 cabat mono-
 gamia patrū
 1. Corin. 11.
 1. Corin. 1.
 Math. 24.
 Marc. 13.
 Luc. 17.
 2. Corin. 11

copulanda, & in Christo unam futura, quemadmodum dixit Aposto-
 lus, Despodi enim uos uni utro uirginem casta exhibere Chfo: Et iteru:
 Sicut enim unum corpus est, & membra habet multa: oia autem mem-
 bra corporis cu sint multa, unu tamen corpus sunt. Ita & Chfs. Etenim
 in uno spiritu oes nos in unum corpus baptizati sumus, siue Iudaei, siue
 Gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes in uno spiritu potati sumus.

*Eph. 2.
 2. Corin. 1.
 1. Corin. 12.
 Ibidem:*

EX quibus facile intelligis patrum polygamiam uerbis Adam mysti-
 cis magis seruire q̄ repugnare. Non enim ut quarundam gentium
 polygamiam, solam pluralitatem uxorū (quam libidinis cumulanda, &
 ac multiplicanda tantum causa adhibebant) sed magis in Christi & ec-
 clesiae (cui praeuidebat) Monogamiam respiciebat, ac futurum designa-
 bat, ut quandoque diuersissimi populi uni Christo subditi unam eccle-
 siam constituerent, cuius arctissima unione propheta protoplasti tan-
 dem adimpleta consummaretur. Atque haec se sic habere nemo non in-
 telligit, qui saltem animaduertere uelit, in patrum polygamia, plures uxo-
 res, non indiscriminatim hanc conjunctionem, sed magis unā ex eis sy-
 nagogam, alteram uero quampiam ecclesiam ex gentibus significasse, id
 quod Abraham, Iacob, & David connubia commonstrant, cum catholi-
 cis scriptoribus omnibus, tū & Apostolo testibus. Liquet igitur patres
 polygamos in nuptiarum mysterium adeo nihil peccasse, ut magis illi-
 us significationi olim adimplenda suffragati uideantur.

*Patrum poly-
 gamia nō re-
 pugnat uer-
 bis Adae my-
 sticis.
 Eph. 2. 5.
 Galat. 3.*

Galat. 4.

CAeterum nec naturae contrariam fuisse patrum polygamiam con-
 stat. Nam occulta lege naturae ita comparatum est, ut quae princi-
 pantur, singularitatem ament, quae autem subdita sunt, non semper sin-
 gula singulis, sed si ratio naturalis uel socialis admittit, etia plura uni,
 non sine decore subdantur: quemadmodum plures serui uni domino
 recte subduntur: Vnus uero seruus duobus dominis commode seruire
 non potest. Itaque cum in nuptiis uir principantis, Mulier subditi us-
 cem gerant, contra naturam nuptiarum non est, unum uirum plures du-
 cere, sed unam pluribus uiris nubere, plane contra naturalem rationem
 esse, quis non uidet? Plures enim foeminae ab uno uiro foetari possunt,
 una uero a pluribus non potest. Proindeq; haud absurde dixerimus per
 illius temporis connubia non solum illam Christi & ecclesiae coniu-
 ctionem, sed & animarum cum deo copulationem esse significatam.
 Non est enim uerus deus animarum nisi unus: nec potest una anima
 plusquam uni deo spiritualiter nubere. tamen enim una anima per mul-
 tos falsos deos fornicari possit, foecundari tamen non potest: plures ue-
 ro animae unī deo recte subduntur.

*Patrum poly-
 gamia nō fu-
 it naturali-
 rationi con-
 traria.
 Aug. de bo-
 no coniugali
 cap. 16.
 Math. 6.*

*Augustinus
 in loco iam
 citato.
 Deute. 6.
 2. Corin. 11.*

*Veteres prae-
 tulerunt Abra-
 ham & Iacob.
 polygamos
 nostris Mo-
 nogamis, at-*

QUae cum ita sunt, nempe patrum polygamiam neq; cum natura
 pugnasse, neq; mysterio sui teporis desuisse, sed magis seruisse, mi-
 randum non est, quod catholici scriptores ausi sint aliquot ex pa-
 tribus polygamis nostris Monogamis, imo & continentibus anteferre,

q; adeo eam
dicentibus.
Aug. de bo.
cōiug. ca. 20.
& sequens.

Aliud ē habi-
tus uirtutis,
Aliud exter-
num opus.
Habitus qd.
Abrahā pro-
posito conti-
nentissimus at-
q; etiā ope, si
rō tpe sui p-
misisset.
Matth. 19.

Gen. 12.

1. Corinth. 7.

Aug. de bo.
cōiug. ca. 11.
Par meritū
Abrahę po-
lygami & Io-
hannis uir-
ginis.

Aliud habi-
tus opus.

Hieronymus
31. q. 31

Romans.

nimirum personas personis, non uirtutem uirtuti comparantes. nemo enim dubitat continentiam matrimonio excellentiorem ac longe præstatiorem esse, sed personam Abrahę polygami, multis apud nos etiam continentiam solenniter professis ac coelibem uitam ducentibus antefendam esse quis ausit dubitare? Nam cum personas personis conferimus, non externum opus, sed animi propositum, seu ut Augustinus uocat, animi habitum respicimus, in quo uirtus ipsa potius quàm in opere consistit. Habitus enim est, quo aliquid agitur cum opus est. cum autem non agitur, potest agi, sed non est opus. In habitu ergo animi uirtus semper esse debet. In opere autem pro rerum & temporum opportunitate. Iam si habitum uirtutis continentiam in Abrahamā licet polygamo contempleris, plane fatere debere continentiam uirtutem in eo fuisse permaximam, quam & nuptiis prætulisset, & cum gaudio suscepisset, si ei optio talis data fuisset. qualis reuelato nouo testamento data est, dicente domino. Qui potest capere, capiat. Satis enim apparet, quod potuerit Abraham, si ratio temporis permisisset, propter regnum cœlorum a nuptiis continere, qui unicum proliis pignus (propter quod nuptiæ charæ sunt) potuit intrepidus immolare propter regnum cœlorum. Ad eandem rationem patres, quos Moyses lex ætatem patriarcharum subsequens, inuenit, (qua maledictus pronuntiatum est qui non excitaret semen in Israel) continententes fuerunt. nam qui diligenter intentus legit, quomodo coniugibus utebatur, reperiet plane, eos castius habuisse plures, quàm nunc quilibet eorum unam habet, quibus quid secundum ueniam permittat Apostolus, uidemus, nimirum ut quisque eorum propter fornicationem uxorem suam habeat, & unaquæque suum uirum: ac præterea uult ne inuicem fraudent, nisi forte ex consensu, sed statim post reuertantur in idipsum, ne tenter eos satanas propter incontinentiam eorum. At illi uxores tametsi plures non propter fornicationem uitandam, sed tantum causa propagandæ proliis habebant, cum hanc propagationem temporum dispensatio omnino requireret ac postularet. Atque hinc etiam fit ut beatus Augustinus, quod ad habitum uirtutis attinet, audeat pronuntiare non impar esse meritum continentiam in Abraham qui filios generauit, & in Iohannis qui nullas expertus est nuptias, quemadmodum non est impar meritum patientiam in Petro qui passus est, & in Iohanne qui passus non est, passurus tamen non minus libenter, quàm Petrus, si deus uoluisset, & res ipsa poposcisset. Igitur ipsius Augustini sententia. & Iohannis coelibatus, & Abrahę cōnubium pro temporum distributione, Christo militarunt, sed continentiam Iohannes & in habitu & in opere, Abraham uero in solo habitu habebat. Proindeque Hieronymus ait: Quis ignorat sub alia dispensatione dei omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti, cuius nunc Christiani sunt? Quomodo Abraham ante placuit in coniugio, sic nunc uirgines placent in castitate: seruiuit ille legi, & tempori suo, seruamus nos legi, & tempori nostro, in quos fines seculorum deuenerunt.

Sed hæcenus de patrum polygamia, quæ non solum erat sine culpa, sed & meritum habebat, saltem in Abraham ac relijs patribus, qui Abraham exemplo ex fide (quæ sola opera nostra discernit) iuuebant.

Verum diuortium Iudæis a Mose pmissum longe aliam quàm polygamia habet rationem. Nam illud & cum mysterio & cum ratione seu natura matrimonii ppe pugnare videtur. Vnde Christus diuortium ab omni culpa non excusat, nec ut rem bonam probat, sed tantum indulgentiam ac pmissam facit ob duritiam populi, aliogen uxores suas a se suo non satis commodas interfecturi, cum ab initio alia fuerit matrimonii institutio. Vnde in tota scriptura non facile reperias ullum ex sanctis patribus uxorem, quam semel duxisset, repudiasset. Habes nunc utcumque iudaici matrimonii rationem.

Iam de matrimonio Christiano uidentum est, & in primis quid habeat cum Ethnico & Iudaico commune: Deinde quibus rationibus differat, & quibus præcellat. Hoc igitur habet matrimonium apud omnes populos & Gentes & Iudæos & Christianos commune, quod legitima quædam maris & foeminae coniunctio est, quæ mutuo magis consensu contrahitur quàm concubitu, quod mutuae societatis ac familiaritatis, quod prolis suscipiendæ, quod denique foeditatis uagi concubitus uitanda gratia inicitur. Cæterum iudaicum matrimonium aduentum Christi cum Christiano matrimonio hoc commune habebat, quod non tantum ob causas prædictas, sed & pietatis contemplatione contrahebatur. Verum hoc solo ab utriusque tam Ethnico quàm Iudaico matrimonio distat Christianum, quod est nouæ legis sacramentum gratiam conferens iis, qui id rite auspicantur. Et eatenus præter gratiam, quam confert, pleraque habet singularia. Nam in primis non permittit polygamiam. Secundo prohibet diuortium ex omni causa, præterquam ex causa fornicationis, ex qua tamen, non aliam quàm corporalem, non autem sacramentalem separationem concedit, in quo fanatici Anabaptistæ ac plerique hæretici, qui sacramenti huius uirtutem ignorant, miserè hallucinantur.

Quæ res ut clarior fiat crucemodi quaestio nobis mouenda est, Fuerit ne matrimonium apud Iudæos sacramentum? Et ut fuerit sacramentum, qui fiat ut Christianum matrimonium ratione sacramenti ab isto discernatur? Respondemus, Matrimonium apud Iudæos sacramentum fuisse, quemadmodum alia quoque ueteris legis ceremoniarum ac mysteria futurorum puncta & significatiua, Iudæorum sacramenta fuerunt. Vnde non dissimili, sed eadem plane ratione matrimonium Iudaicum a Christiano discerni constat, quæ cætera illa iudaica a Christianis sacramentis discernuntur, quæ in hoc sita est, quod iudaica illa, id quod representabant, in Christo futurum figurabant, erant enim umbrae futurorum. Christiana uero id ipsum quod representant, iam in Christo adimpletum significant, nec tantum (uti illa) significant, sed & rite accipientes uirtute spiritus assistente, sanctificant & mundant. Interim tamen non re-

Aug. de be-
cõluga. ca. 9.
Diuortia aut
am habet quæ
polygamia
rationem.
Diuortia iudæ-
dæor. non uer-
cauit culpa.
Math. 10.
Chrysost. in
Matthæum.

De mîmo-
nio christia-
no.

Legitimum
matrimonium
apud omnes
gentes.

cola iudaici
& christiani
matrimonii.
Quo differet
christianum ma-
trimonium a
nuptiis alio-
rum populorum
Matth. 16.

Error Ana-
baptistarum &
hæreticorum.

Quaestio.
An mîmo-
nium fuerit
apud iudæos
sacramentum.
Dilutio.

Quo discernat
mîmonium
iudaicum
a nostro.

Quo pacto
facta ueteris
legis p̄sibus
profuerint.
Romā. 7.
1. Corin. 10.
Ephē. 5.
Aug. de bo-
no cōiugali.
cap. 13.

gamus sacramenta ueteris legis ueluti circūcisionem & cetera similia patribus profuisse, sed non uirtute sacramentis indita: uerum solā per fidem uenturi Christi in sacramentis illis significati. Ergo quemadmodū transitus maris rubri baptismum significabat, & māna Eucharistiā, sic matrimoniū iudaicū, unionē Chri & ecclesiae designabat futurā, quā Christianum designat impletam, diuersa tamen (quod ad iudaicā polygamiam attinet) ratione. Nam sicut sacramentum pluralium nuptiarū significauit unionem synagogae & ecclesiae ex gentibus in Christo, seu futuram multitudinem deo subiectam in terrenis omnibus gētibus, sic sacramentum singularium nuptiarum nostri temporis significat unionē illam iam esse in Christo & ecclesia adimpletam, & quotidie adimpleri, seu etiam unitatē omniū nostrorum subiectā deo futuram in una coelesti ciuitate. Vnde non sine magna ratione Paulus apostolus, & si declaret nuptias nō esse peccatū, cum dixit: Si acceperis uxorem, non peccasti, & si nupserit uirgo, non peccat: quod uult, faciat: nō peccat, si nubat; uetuit tamen, ne ordinaretur quispiam in Episcopū, qui non esset unius uxoris uir. Quod acutius intellexerūt, qui nec eum qui Catechumenus, uel paganus alteram habuerit, & si post Christianismum auspicatū, unā tantum atq; uirginem duxerit, ordinandum censuerunt. De sacramento enim agitur, non de peccato. Vnde quamuis in baptismo omnia peccata dimittantur, & recte uisum sit, eum qui plures temporum successu habuisset uxores, peccatum nullum commisisse, tamen quā normam quandam sacramenti amisit, non ad uitae bonae meritum, sed ad ordinatōnis ecclesiasticae signaculum necessariam, Antistes esse prohibebatur. Antistes enim ecclesiae, quem Paulus uult tantum unius uxoris uirum, significat ex omnibus gentibus unitatem uni uiro Christo subiectā.

Aug. de bo-
cōiug. ca. 12.

Refellunt q̄
m̄i monium
negant esse
sacram.

Ephē. 5.
Amb. ibidē.
Aug. in locis
innumeris.
Chryloto.

Vandē cōmē-
tum a uerba
monium.

Quā omnia nobis contemplantibus non possumus non demirari quosdam eo demētiae uenisse, ut auli fuerint. Matrimonium ex sacramentorum numero imprudēter secerne ac remouere, quod tamē cōstat propterea institutū esse, ut esset ueteris testamenti patribus, futurae, nobis uero, praesentis Christi & ecclesiae longe sanctissimae unionis expressissimum signum, habens etiam in lege noua uti cetera sacramenta gratiam certo assistentem, Idē in primis diuo Paulo in loco quē supra attigimus, deinde omnibus orthodoxis patribus & graecae & latinae ecclesiae uno ore contestantibus. Quae omnia ex sequentibus manifesta ac perspicua sient. Hic tantum praelibasse suffecerit, Paulum aperte pronuntiare matrimonium sacramentum esse. Sacramentū (inquit) hoc magnum est: Ego autem dico in Christo & ecclesia. Nam tamen si quidam sint, qui sensum Paulinū, quē ecclesia in hisce uerbis intelligit, adducto quodam glossemate eludere moliantur, nihil tamen efficiūt. Nā quod contendunt Apostolum hisce uerbis (Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & ecclesia) uoluisse sacramentum matri-

nio uiri & uxoris adinere, & in mysticam illam unionem Christi & ecclesiae omnino manserit, quasi hoc sensisset Paulus, & sic uoluerit accipi, ut hoc sacramentum magnum esset dupliciter in Christo & ecclesia, neq; persisteret quocq; ad uiri & uxoris matrimonium, id q; & uerbis & sententiae Paulinae repugnet, quis non uidet? Paulus enim ad uerba illa protoplasti (propter hoc relinquit hominē patrem & matrem suam, & adhaerebit uxori suae, & erunt duo in carne una) statim subiunxit. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo ecclesia. Jam quum & Apostolus doceat, & omnes doctores sancti cōfirmēt uerba illa protoplasti fuisse uaticinium de Christo & ecclesia. Deinde cum Christus doceat, & is ipse Pauli locus, quem tractamus, manifeste declarat, eadem uerba non tantum ad hanc mysticam unionem, sed & ad ipsum matrimonium pertinere, ac sic ab Adam prolata spisse, ut eadem & in id quod agebatur, & in id quod praenuntiabatur, hoc est & in hominum coniugium, & Christi cum ecclesia copulam competere, omnino perspicuum euadit Paulum hisce uerbis: Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & ecclesia: quae immediate uerbis protoplasti subiūxit) nihil aliud significare uoluisse, quā quod matrimonium, hoc est illa coniunctio uiri & mulieris (quae fiebat deo copulante) sanctissimae illius cōiunctionis, qua Christus coniungitur cum ecclesia, sacramētum, hoc est sacrum signum esset. alioqui haec Pauli uerba ad uerba protoplasti nequaquam responderent. Quia si quis uel grammaticum sensum diligenter expendat, uidebit Pauli uerba a glossemate aduersariorum longissime distare. Nam Paulus quiddam uidet in uerbis protoplasti quod sit sacramentum. Hoc (inquit) sacramentum magnum est: Quod est autem hoc sacramentum in uerbis superioribus, coelatum, quod magnum est in Christo & ecclesia? certe Christus & ecclesia id esse non potest. Nam absurdum sequeretur, hoc (id est Christus) & ecclesia est magnum sacramentum in Christo & ecclesia. nemo enim sic loquitur: Nec idem proprie est sacramentum sui ipsius. necesse est igitur ut id sacramentum quod dicit esse magnum in Christo & ecclesia, sit illa coniunctio uiri cum coniuge, quam uerba protoplasti citra omnem controuersiam aperte cōmemorant, & si interim mystica sint. Quo concessio, necesse erit (cogentibus nimirum uerbis Paulinis) coniugium pro sacramento suscipere, praesertim si constabit in ipso (cum in domino, hoc est, religiose & pie contrahitur) gratiam conferri. Siquidem inter omnes conuenit hoc sacramētum esse nouae legis, quod est sacrum signum seu uisibilis forma inuisibilis gratiae dei, uerbo constans & elemento. Superest itaque ut & uerbum & elementum huius sacramenti indicemus, & gratiam insuper in eo conferri demonstremus.

Verbum itaq; huius sacramenti, quo accedente ad elementum fit sacramentum, id nimirum est, quo ambo mas & foemina (quū pietate

Refellitur uanā glossēma Ephes. 5.

Matth. 19. Ephes. 5. Intellectus uerborū, propter hoc hō relinquitur

sensus grammaticus

uerba huius sacramenti

tis respectu, quæ in deum est sibi mutuo fidem coniugalem dant, accipi-
 untq; nõ quouis modo, sed in dei nomine coniunguntur ac copulantur,
 Interim nihil refert, qua lingua, an latina, an uernacula, an quolibet alia,
 & quibus dictionibus hoc uerbum exprimat, modo id clare & exerte si-
 gnificetur, nempe præsentem matrem & foeminam in se mutuo consensu-
 res, se seq; in coniuges accipientes, in dei nomine, seu in nomine patris, &
 filii, & spiritus sancti copulari. Est autem tale uerbũ, Christi uerbis, uel
 ualidissima ac firmissima basi subnixum, cum inquit: Quos deus cõian-
 xit homo non separet: Quibus sane uerbis sacramentum matrimonii no-
 uæ legis firmissime stabilitur, & Christianorum coniugia ab omnium
 aliarum gentium connubiis separantur. Verbum profecto admirabile,
 quod nemo potuisset effari præter uerbum, quod caro factum est. Quo
 in primis ostenditur quod quicumq; pietatis respectu legitimo cõiugio
 copulantur, eos non temere, neq; humanis tantum ceremoniis, sed ipso
 deo inuisibiliter assistente, & insensibiliter cooperante, coniugi, atq; etiã
 deum nõ solum interesse, sed & præesse, suo (hoc est pietatis respectu con-
 tracto) coniugio. Deinde eodem Christi uerbo principalis res seu uis
 Christiani matrimonii declaratur, quæ est indissolubilis firmitas fœderis
 seu uinculi coniugalis, insigni dei gratia redimita. Nam si dense cõiuges
 sic nectit ac copulat, ut nulli hominum potestas sit eos separandi, omni-
 no consequens est, ut eisdem a se coniunctis coniugibus etiam tam gra-
 tiam impertiarur, qua sibi hoc mutuo atque inuolabili fœdere per pitũ
 ac castũ amorẽ perpetuo coherere, se seq; mutuo ad eũ modũ, quo Chri-
 stus ecclesiam, pro suo modulo cõplecti ac diligere possint, ab omni im-
 mundicia alieni. Quamobrẽ catholici (ut supra diximus) sciunt magnũ
 esse sacramentum, duos esse in carne una, hoc est duos, deo iungente, in
 uam carnem constringi, nectiq; non secus q̃ Christus & ecclesia, indis-
 solubili affectus & naturæ cõmunionẽ una & caro & corpus efficiun-
 tur. Hæc sacra coniunctio diuortium olim iudeis ob cordis duritiã a
 Moysẽ permissum prohibet, & pluralitatẽ uxore patribus olim licitam
 tollit. Nec alibi quam in ciuitate dei nostri in monte sancto eius talis est
 causa cum uxore, hoc est sola ecclesia sacramentum matrimonii nouit
 ac colit. Iudæi ethnici & hæretici, qui matrimonium nouæ legis sacramẽ-
 tum uel ignorant, uel de numero sacramentore temere abscindunt, is &
 Repudia permittunt & Polygamiam licitã dicunt, quos Christus, casti
 matrimonij author, stabilitor, tutor, ac defensor, sua uoce pari cẽsura da-
 nat ac inuoluit, Qui interroganti bus si liceat homini dimittere uxorem
 suam quacũque ex causa, respondit, Non legitis: quia qui fecit homi-
 nem ab initio, masculum & foeminam fecit eos, & dixit: Propter hoc di-
 mittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo
 in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo deus
 coniunxit, homo non separet. Et rursum, Interroganti bus cui ergo Moy-

Matth. 19.
 Verbo chl
 matrimonia
 Christiano-
 rũ stabilitur
 & sanctificã-
 tur.
 Iohann. 1.

Deus nõ so-
 lum interest,
 sed & præest
 piis iugiis.
 Gratia quam
 deus cõfert
 in sacro.

êphe. 5.

R 5 sacramẽ-
 ti nõ pmittit
 Chrianiis cõ-
 iugibus Di-
 uortiu neq;
 Polygamia.
 Aug. de bo-
 no cõiug. cõ-
 tra Iouinia-
 num ca. 7.

Matth. 16.
 Gene. 1. 2.

Matth. 19.

Res mandaret dari libellum repudii & dimittere. Respondit: Quoniam Moyses ad duritiam cordis Iudæorum permisit eis dimittere uxores suas ab iniuria autem non fuit sic. Quamobrem (inquit) quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, moechatur, & qui dimissam duxerit, moechatur. Quæ omnia ut exactius intelligatur, retinendum est (quod supra diximus): Aliud esse etiam apud Christianos, matrimonium, aliud matrimonii sacramentum, Aliud esse uerbum quo contrahitur matrimonium, aliud esse uerbum quod efficit matrimonii sacramentum. Verba quibus matrimonium apud oēs gentes, non tantum apud Christianos contrahitur, ea sunt, quibus mutus consensus coniugium (quæ de presenti uocant) exprimitur. Consensus enim & uoluntas seu pactio coniugalis eorum, de quoque coniunctione agitur, ubique matrimonium facit, qui solus si in nuptiis defuerit, cætera etiam cū ipso coïta celebrata frustrantur, quod non coïtus aut defloratio uirginitatis coniugium faciat, sed consensus. Quamobrem coniunx recte uocatur ex prima desponsationis fide, & si nullus concubitus, aut carnis commissio interuenierit. Sed non omne matrimonium protinus est sacramentum, alioqui & matrimonium apud ethnicos, quod eiuscemodi mutuo consensu (non sine magna honestate & solennitate contraheretur) sacramentum esse fatendum foret, id quod non temere concedemus. Quia non facile nobis persuaderetur matrimonia illa clandestina, quæ apud Christianos uedum ethnicos, mutuo quodam sed impuro consensu, libidinis uarum explenda, seu uuluis alterius damniabilis causæ gratiâ, sine ullo dei respectu seu in deum fide, idque pessimo exemplo & præter ecclesiæ sententiam ac permissum contrahuntur, sacramentum esse. Aliud ergo uerbum, quod uerbum ueri consensus requirendum erit, quo coniugium sacramentum efficiatur. Quod nos ut in cæteris, ita & in hoc sacramento tale uerbum esse putamus, cui fides in deum accedit, nempe quod accedens ad elementum faciat sacramentum, non quia pronuntiatur, sed quia creditur. Ut plane dicamus, quod sentimus: Non sufficit, ut matrimonium quod contrahitur sit sacramentum, uirum tantum accipere mulierem, & uicissim mulierem accipere uirum in coniugem, sed necesse est ad sacramenti rationem, ut alter alteri religiose ac in domino iungatur, non tanquam auspicatori rem humanam sed magis diuinam, quam non ipsi suis uerbis, sed in ipsis sit operaturus ac effecturus deus: Quod fit, si in uerbum dei (quo hoc sacramentum firmatur ac stabilitur) respiciamus, ac fide credamus ea bona in non indigne auspiciantibus: matrimonii sacramentum effecturum deum, quæ ipse uerbis suis pollicetur, aut certe in coniugibus requirit. Quod tam uerum est, ut nec Patres ueteris legis matrimonio (quod apud eos etiam sacramentum sed illius legis erat) nullam sacramenti sanctitatem tribuendam putarent, nisi quod esset pie ac religiose sub dei testimonio in fide ac timore domini contractum.

Marc. 10.
Lucas. 16.

Aliud est matrimonium, aliud mīmonii facim. ... Verba quibus matrimonium contrahitur. Ambr. c. cōstituit. 27. q. 3 chryso. c. sufficit. 27. q. 2. Augusti. de bono coniug.

De mīmoniiis clādestinis censura.

Verbum quo mīmoniiis efficiat factum. Aug. tracta. 80. i Iohan.

Sacri rō in quo consistat.

Fides accedere debet sacramentum. Patres ueteris legis fide matrimonium religiose contractum tribuebant.

Gen. 2.

Gen. 9.

Matth. 24.

Gen. 7.

Abraham.
Chrylost. in
Gen. hom. 48.

Gen. 24.

Ibidem.

Conciliator
religiosi mi
moni deus.
Gen. 12.Nō leuis res
uxorē ducere.
re.

Gen. 24.

Aug. de bo

no nup. c. 19.

Summū nu

pūarā bonē

Id quod omnibus facile patere potest, qui matrimonia quæ uetus testamētū celebrat, expenderint, De matrimonio, quod deus ipse inrer Adā & Euam copulauit, plura dicere non est necesse. Cum ad tempora Noe uentum est, uides damnari nuptias, quas filii dei cum filiis hominum sine ullo dei respectu contrahebant. Nam sic habet scriptura: Videntes filii dei filias hominū quod essent pulchræ, acceperunt tibi uxores ex omnibus quas elegerant: dixitque deus, non permanebit spiritus meus in homine in æternum quia caro est, ad quam nuptiarum prophanationē. Christus respexisse uidetur, cum ait: Sicut enim erant in diebus Noe ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes, & nuptui tradentes, usque in eum diem quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt donec uenit diluuium & tulit omnes, ita erit & aduentus filii hominis. Porro hęc fuisse causam cur Iudæi ab alienigenis nuptiis ante legem abstinebant, post legem etiam abstinere iubebantur, facile potest estimari. Abraham accepturus filio suo uxorem, uide quo spectarit. Non enim quærebatur substantiam multam, non diuidias, non seruos, non multa agri iugera, non externæ uenustatis formam (quæ mutuam consensum sed fiduciam in contrahendo matrimonio conciliare potuissent.) sed in unum illum auctorem & conciliatorem casti matrimonii deum, & in causam institutionis respiciens, mandatū fertur, ne filio suo Maae desiliabus Chanaan idololatri uxorem ducat, sed profectus in Mesopotamiā de cognatione ipsius Abraham deum agnoscente & timentē accipiat, atque eam accipiat, non quia humanus affectus elegerit, sed quam deus filio suo præparauerit. Mandat præterea ne filium suum Isaac reducat in Mesopotamiā, ac seruo hesitanti quidnam ageret, si mulier secum uenire nollet, omnem dubitationis scrupulum eximit, idque facit fretus certā fiducia euenitæ re promissionis dei. Ne reducas (inquit) Iudicium meum illuc, neque enim hoc opuserit tibi, dominus enim deus coeli & terræ, qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ, qui loquutus est mihi & iurauit dicens: Semini tuo dabo terram hanc, ipse mittet angelum suum coram te, & accipies inde uxorem filio meo, perinde atque si dicat, certus sum illum, qui mihi hoc annūciavit, qui semen meum multiplicandum promisit, qui tantam erga me declarauit benignitatem, & coram qui tantis beneficiis me profectus est, prioribus etiam illud additurum, ut mittat angelum suum ante te, qui præcedat te, & uiam tuā in omnibus præparet, uxoremque filio meo asciscendā, tibi notā faciat, qua accepta huc propere reuertaris. Ut uero seruus intelligeret quanto seruo hæc mandarentur, & quam non leuis res esset, quam agendam receret, Patriarcha eum iuramento etiam astrinxit, deque rerum omnium cōditore ac casti matrimonii præparatore, (in quo tota sit fiducia collocanda) diligentissime instruxit ac docuit. summum insuper nuptiarum bonum, quod in formore suo nouerat, signo declarauit. Nam cū seruum

manum

manum formori suo subdere iussit, ut de uxore, quæ filio suo esset duenda, iuraret, idq; p deum coeli, quid aliud significabat, nisi in ea carne quæ ex illo formore origenem duceret, adeoque ex cōiugio illo filii sui deum coeli esse uenturum? Eadem pietate Isaac quoq; præditus, filio suo Jacob præcepit ne acciperet coniugē de genere Chanaan, sed magis de cognatione sua, adiecta benedictione fiduciæ erga deum plenissima. Deus (inquit) omnipotens, benedicat tibi & crescere te faciat atq; multiplicet, ut sis in turbas populose, & det tibi benedictiones Abraham & semini tuo post te. Ad hæc, liber Tobia (ut cætera sanctorum ueteris legis religiosorum matrimoniõz exempla recitare omittamus) diserte secernit matrimonia sanctorum a matrimoniis prophanis. Sic enim loquitur Tobias ille iunior: Filii quippe sanctoz sumus, & non possumus ita coniungi sicut gentes quæ ignorant deum. Et rursus in uerbum & finem sacramenti respiciens deum appellans: Domine deus (inquit) patrum nostrorum, tu scis quia non luxuriæ causa accipio sororem meam coniugem, sed sola potestatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in secula seculorum. Et capite proximo testatur Angelus, coniugem bonam deberi uiro timenti deum. Raguel quoque Saræ pater, non ignarus unde matrimonii uis dependeret plena erga deum fiducia, dexteram filia suæ apprehendens dexterae Tobia tradidit dicens: Deus Abraham & deus Isaac & deus Jacob uobiscum sit, & ipse coniungat uos, impleatque benedictionem suam in uobis. Sed quid hæc tam multis attrinet commemorare? cum passim Biblia deum casti matrimonii conciliatorē pronōtiēt. Apud Solomonem Prouerbiorū decimono sic legimus: Dominus & diuitiæ dantur a parentibus, a domino autem proprie uxor prudens: Et Ecclesiastici uicesimo sexto: Pars bona mulier bona timentium deum dabitur uiro pro factis bonis. Psaltes quoque uiri timentis deum præmia recensens, Inter cætera ait, uxor tua sicut uitis abundans in lateribus domus tuæ.

Iam si hæc fuit apud patres ueteris legis matrimonii ratio, ut non tantum requirerent uerbum mutui consensu, sed & fiduciæ erga deum significatiuū, quanto magis id obtinet in nouo testamento, in quo Christus (restaurator omnium quæ sunt in coelo & in terra) coniugium non solum ad primam institutionē reuocauit, pristinaq; dignitati restituit, sed & amplioris gratiæ augmento sacrauit, quum scilicet in cruce obdormiscēs, aqua & sanguine ex aperto latere profusus sibi ecclesiā uxore conderet, ac præordinatas illas ab æterno nuptias (quarum uoluit nostras esse sacramentum) consummaret. Itaque diuus Apostolus Paulus, quod Christiani dicunt uel nubunt, non simpliciter nubere, sed in domino nubere appellat, nimirum indicans Christianos, domino mediante fungi oportere, accedente fide, quæ in uerba Christi (quibus hoc sacramentum firmavit ac roborauit) respiciat. Quā fidem tanti etiam facit

Christus

Gene. 28.

Liber Tobia,
matrimonia
sanctorum a
prophanis
diserte discer
nit.

Cap. 8.

Ibidem

Ibidē ca. 7.
cōiunx bo
na debita ui
ro timēti da
um.Raguel.
Sara.
Ibidem.

Prouer. 19

Ecc. 26.

Psal. 127.

Coloss. 1.
Chrus msi
montum suę
primæ digni
tati restituit,
atq; etiā am
pliori gfa or
nauit.Iohan. 19
Ephē. 5.
Bernard⁹ in
sermone de
dñā nostra.

1. Corin. 7.
Ibidem.

Rupertus ab
bas in Geni.
lib. 2. ca. 24.
Gene. 2.
Leuit. 21.

Verba facti
& uis eius.

Gene. 2.
Matth. 19.
Marc. 10.

Gene. 2.

Amb. in. ca.
7. prima ad
Corinth.

1. 2. d. 9.

Nō est pprie
matrimonio
quod est ex
tra. legē dei.

Augu. de bo
no. coniugali

Apostolus, ut dicat propter uirum fidelē uxorem infidelem, quam prius quam ad Christum conuerteretur duxisset, modo ei cohabitare conserit, sanctificare. Hāc diuini uerbi, matrimonium sancietis uim, is recte intellexit, qui locum illum, Gene. ii. (Immisit ergo dominus soporem in Adam) pertractans. Ecce (inquit) quia non undecunque, sed de costa uiri fecit uiro author coniugii deus adiutorium simile sibi. Nunquid absq̄ iniuria factoris sui uir costam suā abicere poterit? Si cæcus, si claudus, si uel paruo, uel grandi, uel torto naso, si fracto pede, uel manu, si gibbus, si lippus, uel quamlibet eiusmodi maculam habens non accedet ad ministerium domini secundum mandatum legis, quanto magis qui costam integram corpori uolenter exemit uel abiecit, merito ab altari, imo & a communione totius ecclesiæ debet arceri? Etenim mox ut pro adiutorio huiusmodi, quilibet uir quamlibet mulierem assumpserit, mediante fide & testimonio eius, qui hanc mulierem ad hunc uirum adduxit, nēpe Euam ad Adam, costa eius est, os ex ossibus eius & caro de carne eius est. Igitur si illam ultra reliquerit pro qualicunque causa, excepta causa fornicationis, iam apud deum uir non erit, nec pro integro corpore reputabitur, quia uidelicet una est costa mutilatum. Costa (inquam) non qualicunque, sed bene ædificata diminutum est corpus. Itidem & mulier si uirum reliquerit, iam apud deum in numero non erit, quia nō corpus integrum uel tota caro, sed pars esse conuincitur ex lege cōditionis, quia de uiro sumpta est. Hæc ille.

Ambrosius quoq̄ ad latentem huius sacramēti uim respiciens in capite septimum prioris ad Corinthios sic habet: Non debetur reuerentia coniugii ei qui horret authorē coniugii. Nō enim ratum est matrimonium, quod sine dei deuotione est, ac propterea non est peccatum ei qui dimittitur propter deum, si alii se iunxerit. Cōtumelia enim Creatoris soluit ius matrimonii circa eum qui relinquitur, ne accusetur alii copulatus. Infidelis autē discedens & in deū & in matrimoniū peccare dinoscit, quia noluit sub dei deuotione habere coniugium. Itaque non est ei fides seruanda coniugii, qui ideo recessit, ne audiret authorē Christianorum deum esse coniugii. Nam si Esdra dimitti fecit uxores aut uiros infideles, ut propitius fieret deus, nec iratus, si alias est genere suo acciperent, (non enim ita præceptum iis est, ut dimissis istis alias minime ducerent) quantomagis si infidelis discesserit, liberum habebit arbitrium, si uoluerit nubere legis suæ uiro. Illud enim non debet imputari matrimoniam, quod extra legē dei est, sed cum post cognoscit, & dolet se deliquisse, se emendat, ut ueniam mereatur. Si autem ambo crediderint, per cogitationem dei, confirmat matrimonium. Hæc ille. Loquitur autem de matrimonio in infidelitate contracto, altero coniugum iam facto Christiano.

Hanc itaque diuinam huius sacramenti rationem beatus Augustinus pro pius contemplatus non solum Christianorū matrimonie

a cæterarum gentiũ connubiis separat, sed etiam uerba Christi & Apostoli sic interpretatus est, ut matrimonii sacramentum, quod inter Christianos ad contrahendum idoneos, pie ac religiose contractum est, ex nulla causa postea accedente (quod ad fœderis coniugalis uinculum attingit) dissolui posse asseueret, Et ut Christus ex sola causa fornicationis dimitti uxorem permiserit, non tamen aliam ducẽdi potestatem fecerit, sed secundum Pauli doctrinam oporteat uirum illum, aut reconciliari uxori, aut cœlibem, donec repudiata uixerit, permanere. Nam cum hoc Apostolus exerte doceat de uxore cum ait: His qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed dominus, uxorem a uiro nõ discedere: quod si discesserit manere innuptiam, aut uiro suo reconciliari. Constat, autem Apostolum loqui de uxore discedente, non ex quacunq; sed ex iusta causa, hoc est, fornicationis, quod alioqui non permetteret illi Apostolus cõtra præceptum domini, uirum dimittere, & sic innuptam manere, ne sine causa a uiro recedens, faciat eum mœcham, Consequens est, ut uicissim uir dimittens uxorem, etiam ex causa fornicationis eodem iure teneatur. Nam quod ad diuortium attinet, Paulus uirum & uxorem paribus conditionibus astringit. Subdit enim: Et uir non dimittat uxorem. Quod uero post hæc uerba non reperat Apostolus expressim de uiro, quod modo dixit de muliere, non adiiciens uidelicet, uirum discedentem aut cœlibem manere aut reconciliari uxori oportere, id ex Augustini sententia, nõ alia ratione factum est, quam q̃ similem formam, in uiro Apostolus intelligi uoluerit, nempe ut eodem modo, si uir uxorem dimiserit (quod ex causa fornicationis tantum permittitur) tum aut manendum ei sit sine uxore, aut ut reconciliari se patiatur uxori,

ET ut quidã uehementer urgeant uerbum reconciliari, quod id non proprie cõpetat in offensum, sed magis in offendentem, quasi Paulus de muliere non quæ ex iusta, sed ex non iusta causa a uiro discessit, intelligi debeat, necdum tamen uidemus, an hoc ipso quod probandum recipiunt, satis comprobent, nam tali mulieri qualem illi fingunt nõ permetteret Paulus corporalem separationem. Præterea, quid absurdum? Si dicamus offensum offendenti, modo tamen offendentem culpæ poenituerit, aut etiam si offensus offendentis opera carere non uoluerit, aut etiã non potuerit, reconciliari oportere. Cæterum, qui uerba Christi apud Matthæum uidelicet: Quicumque dimiserit uxore suã excepta fornicationis causa, facit eam mœcham, & qui dimissam duxerit, adulterium committit, sic intelligunt, ut non solum liceat marito uxorem adulterã dimittere, sed post dimissam aliã etiam ducere, hi de suo, quod euangeliũ non habet, addunt, id quod ipsis nõ licet, quantumuis etiam in speciem æquis ac pulchris rationibus nitantur, siquidẽ non oportet ob priuatas querelas, aut etiam incommoditates peruertere euangeliũ dei, quod apud

Itẽ de adulte
nis cõiugiis
ad polenti-
um. Item, li-
bro. de uer-
bis dõi.
Matth. 19.

Conin. 7.

Ibidem.

Quorũdam
rationes pro
diuortio ex-
penduntur.

Verbum re-
conciliari.

Locus Mat-
thæi. 19. ex
pendatur.

Vide Augu-
de adulte. cõ
iug. ad. Pollẽ
tium lib. 1.
Diuerſa sunt
uxorẽ posse
dimittere, &

post dimissa
aliam duce-
re posse.
Marc. 10.

Luc. 2. 6.

Augustinus;
de adulter. cō
iugali. l. c. 6.

Marc. 10.
Luc. 2. 6.

Origenes ho
milia. 7. in
Matthæum.

Tertullianus
contra Mar-
tia. lib. 4.

Ambro. in
In epistolā.
I. Corinth.
cap. 7.

Diuortio fe-
nestrā aperi-
entibus pie-
tissim' ac do-
ctissimus op-
ponit Aug.
De sermone
dñi in mōte
De bona cō
iugali.
De adulteri-
nis cōiugalis.

De bono cō
iugali cap. 7.

Quid de sig-
net tanta fir-
mitas uinculi
cōiugalis.

Marcum & Lucam, dimittentem uxorem ius alteri se iungendi indistinctam
natim adimit. Nam Marci decimo legimus: Quicumque dimiserit uxo-
rem suam, & alteram duxerit, adulterium committit super eum, & si uxor
dimiserit uirum suum, & alii nupsit, moechatur. Idem apud Lucā ca-
xxvi. Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, moechatur, &
qui dimissam a uiro ducit, moechatur. Cū ergo euāgelium dicat omnē
moechari, qui dimissa uxore aliā ducit. qui ergo nos sumus, ut dicamus,
Virum dimittentem uxorem, & si ex causa fornicationis, & ducentem
aliam, non moechari: id quod Euāgelium non dicit. Quinimmo locus
ille apud Matthæum, si ad eum sensum, quem illi fingunt, intelligi debe-
ret, moechus nō esset qui dimissam ex causa fornicationis duxisset, quod
tamen proculdubio falsum est. neque enim quisquam ita est absurdus
ut moechum neget esse, qui duxerit eam, quam maritus ob causam forni-
cationis abiecit, cum & eum esse moechum Christus dicat, qui duxerit
eam, quæ præter causam fornicationis abiecta est.

Scimus Origenem, Tertullianum, atque adeo Ambrosium, Augustino opponi, maxime
q̄ Ambrosius uir pari sanctimonia & doctrina præditus, aliud uiro
inocenti pmittat. qđ adimit mulieri, nepe, ut uiro innocenti, q̄ ex causa for-
nicationis seu adulterii uxore repudiasset, licitū sit alterā ducere: mulie-
ri quæ ex simili causa uirge dimississet, alii uiro nubere nō liceret. Alterutri
uero cōiugum, qui diuortio causam præbuisset, siue uiro, siue mulieri,
alteri matrimonio iungi ex eiusdē Ambr. sentētia omnino interdicitū sit.
Hæc (inquam) atque alia multa ad aperiendum fenestram diuortii, a
quibusdam afferuntur, cum quibus in præsentia dissertare non est in-
stitutum nostrum, quod cuilibet pio ad tuendam utrinq; uinculi coniugalis
perpetuam indissolubilitatem, ea merito suffecerint, quæ Augustinus li-
bro de sermone domini in monte. Item, libro de bono coniugali contra
Iouinianū, libris quoque duobus quos de adulterinis coniugiis ad Pol-
lentium, in hanc rem acutissimo quidem iudicio nostra sententia cōges-
sit. Et omnino is uir summa doctrina, nec minore pietate præditus, qđ
dam quod ipse testatur i matrimonio uidit, quod maioris firmitatis sit,
q̄ ut ulla ratione, quod ad ipsum uinculū attinet, dissolui possit, nempe
uerbum & rem sacramenti. Videmus (inquit) uinculum seu fœdus il-
lud coniugale (quæ est res sacramenti) tantum ualere, ut tametsi causa
procreandi colligetur, non tamen ea causa cessante soluatur. alioqui ali-
quis uxorem sterilem dimittere possit, & ducere, seu saltem superinduce-
re eam, de qua filios haberet, quod Christianis non licet. Quem ergo
non faciat intentum, quid sibi uelit tanta firmitas uinculi coniugalis
quod nequaquam tantum ualere putādum est, nisi alicuius rei maioris,
ex hac infirma mortalitate hominum, quoddam sacramentum adhibe-
retur, quod licet deserentibus atque adeo dissoluere cupientibus homi-
nibus,

nibus, nihilocius tamen inconcussum illis remaneret ad poenā. Quae de re interueniente diuortio, non aboletur illa confœderatio nuptialis, adeo ut etiam corporaliter separati, coniuges maneant, cū illis uero adulterium committant, quibus fuerint etiam post repudium copulari, nec tamen nisi in ciuitate dei nostri in monte sancto eius, talis est causa cū uxore. Haestenus ille. Et alibi: Manet (inquit) inter uiuētes quoddā conjugale uinculum, quod nec separatio, nec cum altero copulatio possit auferre, sicut apostata anima de conjugio Christi recedēs, etiā fide praestita sacramentū fidei nō amittit, quod lauacro regenerationis accepit.

Cuius interpretationi & sententiæ, cum Ecclesiæ Catholicæ calculus accesserit, idq; non ex Augustini, sed ex Euangelicæ & Apostolicæ auctoritate, per Augustinum recte, ut Ecclesia iudicauit, intellecta, frustra in disceptationem reuocatur, quod decisum est semel. Nam sic in Concilio Mileuitano, cui Augustinus ipse interfuit, & quod Ecclesia recepit, constitutum legimus, Placuit ut secundum Euangelicam & Apostolicam disciplinam, neq; dimissus ab uxore, neq; dimissa a marito alteri coniungantur, sed ita maneant, aut sibi met reconcilientur: q; si contempserint, ad poenitentiam redigantur. Tanto uero serio id ab eo Concilio constitutum est, ut etiam patres operæ premium ducerent petendam esse legem imperialem, qua promulgata idem fieri a Cesare prohiberetur, ne quis quod Concilium ad regulam euangelicam expensum statuisset, temere uiolaret. Est reuera iniuriā facti iudicio religiosissimæ synodi, qui semel iudicata, ac recte disposita reuoluerit ac disputare contendit. Quod si clarius testimonium requiris. inspice decreta Innocentii pontificis coætanei Augustini, qui ad Eugubinū capite sexto sic habet. De iis etiam requisitis dilectio tua, qui interueniente repudio alii se matrimonio copularunt, quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui uero uel uxore uiuente (quos dissociatum uideatur esse conjugium) ad aliam copulam festinauerint, neq; possunt adulteri non uideri. Intantum ut etiam hæc personæ, quibus tales coniuncti sunt, etiam ipsæ adulterium conamississe uideantur secundum id quod legimus in euangelio. Qui dimiserit uxorem suam, & duxerit aliam, moechatur. Similiter & qui dimissam duxerit, moechatur, & ideo tales omnes a communione fidelium abstinendos. Haestenus ille.

Quod si dixeris, si hæc ita se habent: nempe, ut separato matrimonio, etiam ob causam fornicationis neutri conjugum altero uiuo, alii matrimonio iungi liceat, Certe dura est causa hominis cū uxore, & non expedit nubere. Nam aut recipienda & tenenda est adulteria, quod scriptura abominari uidetur, cum ait: Qui tenet adulterā stultus & insipiens est: aut perpetuo abstinendum est etiam continere nō ualentis: quod prohibet Apostolus, dicens: Si se non continent, nubant: melius est enim nubere quam uri. Respondeamus nos libenter cōcedere, quod

Concilii Colon.

CC

diuortii ex
ca fornicati
onis nō dis
solut uincū
sō. conjugii
in sola eccle
sia matrimo
ni indissolu
bilitas.
Augustinus

Augusti. sen
tentia eccle
siae calculus
approbavit.
Concilium
Mileuitanū

ibidem.
Vide qdō ca
ptū sit inuo
cari brachiū
seculare.

Martia. Im
perato in cō
cilio Chalce
doneſi.
Innocentius
ad Eugubī
nam.

Matth. 16.
Luc. 16.

Obiectio.

D eute. 14.

1. Corin. 7.

diludo.
 Matt. 19.
 1. Corin. 7.
 Non est res se-
 uis mome-
 ti matrimoni-
 um contra-
 here.
 Mat. 19.
 1. Corin. 7.
 Augusti. de
 adulter. con-
 iuga. ad pul-
 lentium.
 Idem.

Christus ipse, & Paulus etiam affirmant, non esse rem leuis momenti ma-
 trimonio iungi, & propterea bonum esse homini si omnino extra ma-
 trimonium uiuere & continere possit. Sed quoniam non omnes capiunt
 uerbum hoc, qui continere non potest, ducat, ac uideat ut in fide & timo-
 re domini talem ducat, ac taliter cum ducta uiuat, ne sit necesse adulte-
 rij crimen in ea timere uel expectare. Verum ut res secus accidat, durum
 quidem esse fateamur uel adulteram recipere, uel perpetuo continere, sed
 tamen hanc conditionem leuiorem facit ius optionis, quod Apostolus
 concessit, nimirum ut uir uel contineat se si possit, uel si continere non
 possit, se mulieri per poenitentiam correctæ reconciliari patiarur. Quid
 enim (ut Augustinus ait) tibi durum uidetur, ut post adulterium recon-
 cilietur uxor? Certe si fides adsit, durum non erit. Cur enim adhuc depu-
 tatus adulteros, quos credimus poenitentia esse sanatos? Et iterum,
 Non erit turpis, nec difficilis etiam post patrata & purgata adulteria
 reconciliatio coniugij, ubi per clauis regni coelorum non dubitatur fie-
 ri remissio peccatorum, non ut post uiri diuortium adultera reuocetur,
 sed ut post Christi confortium adultera non uocetur. Quod autē scri-
 ptura stultum uocat eum, qui adulteram tenet, de ea intelligendum est,
 quæ cum deliquerit, ne cogitat quidem de resipiscendo, sed magis eligit
 in fornicatione sua permanere, quam si uir retinere non dubitauerit, pa-
 tronus turpitudinis, & lenocinii reus uidebitur. At eam peccatricem
 quæ poenitentiam egerit, recipere non tantum non turpe, sed plane piuum
 est, & Christiano homine dignum. Atque hic debet Parochorum cu-
 ra sollicita esse: nempe, ut correctos coniuges reconcilient, non ut sepa-
 ratim ius faciant aliis se copulandi quod ecclesia ex Euangelicâ & Apo-
 stolica traditione uetuit. Tantum de uerbo huius sacramenti & efficacia
 dictum sufficit.

Respondetur
 ad locum.
 Deute. 24.
 Chyostom.
 Gregorius.

Elementum
 sacramenti

Elementum huius sacramenti est illa exterior uiri ac mulieris con-
 iunctio, seu ille exterior gestus, & actus, quo coniuges in nomine do-
 miai copulantur, ac inter copulandum profitentur, se posthac duos in
 una carne futuros, sibi que mutuo coniugalem fidem perpetuo seruatur-
 ros, cui cum sexum commissio accesserit, tum demum perfectum huius
 sacramenti elementum efficitur, quo expressim eius finis, uirtus, & effi-
 cacia designantur. Quod ut clare intelligas: Constat in sacramento
 coniugij duo signa. Primum signatum est artificissima illa coniunctio
 Christi & Ecclesie. Secundum, quod priori signato coheret, est indissol-
 ubile illud & inuolabile fidei, seu foederis coniugalis uinculum, quod
 deus per gratiam suam, quâ sacramento adhibet, in coniugibus necit,
 & per mutuum amorem & affectum, quem animis ipsorum immittit,
 continet, ac conseruat. Quæ duo, externa illa coniugij carnali copula
 consummati facies, expressim representat. In primis enim unionem il-
 lam Christi & ecclesie designat, quæ Christus ecclesie non tantum spi-

Copula. signi
 perfectio,
 Dux res sacra-
 menti matri-
 monij.

signi egerit
 125.
 Epheso. 4.

ritu & charitate, sed etiam natura per carnis susceptionem, veluti caput
 membris suis cohaeret. Secundo, hoc elementum designat indissolubile
 illud conjugale foedus, simul & gratiam, quam deus foederis huius au-
 thor & conciliator sacramento adhibet, qua accepta per fidem coniuges
 perpetua dilectione animorum & corporum cohaerere, hoc est, & ani-
 mos suos, & corpora a prohibita concupiscentia, & illicita fornicatione
 continere, ac sancta & immaculata conservare possunt. Quod Paulus
 apertissime ad Ephesi capite quinto ostendit, ubi fideles coniuges gra-
 tuissime commonet, ut & in finem & rem sacramenti respicientes, gratia
 mutuae dilectionis (domum illud dei) in seipsis resuscitent ac colant. Lo-
 cus sic habet. Mulieres uiris suis subditeae sunt, sicut dominus, quoniam uir
 caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiae, ipse saluator corpo-
 ris eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres, uiris suis in
 omnibus. Viri, diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam,
 & semetipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lau-
 cro aquae, in uerbo uitae, ut exhiberet ipsam sibi gloriosam ecclesiam non
 habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit san-
 cta & immaculata tra, & uiri debet diligere uxores suas ut corpora sua.
 Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carne
 suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam,
 quia membrum sumus corporis eius, & de carne eius, & ossibus eius, pro-
 pter hoc relinquet homo patrem suum & matrem suam, & adhaerebit
 uxori suae, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est,
 ego autem dico, in Christo & ecclesia Haec tenet Paulus.

visibilis for-
 ma inuolubilis
 lis gratia
 Locust.
 pphesio. 5.
 explicatur.

20203
 Hinc uides ut beatus Apostolus matrimonium docet undique sacra-
 mentum esse. Docet enim a deo consecratum esse matrimonium,
 ut esset Christi cum ecclesia, & spiritu, & carnis coniuncti sacramentum,
 adeo, ideo uirum comparat Christo, uxore ecclesiae, uirum caput esse di-
 cit eius corporis, quod unum facit cum foemina. Christum caput facit
 eius corporis, quod unum dicit cum ecclesia. Membra capiti (ueluti a quo ui-
 tales spiritus mutantur) & mulieres uiris suis subiectas esse oportere, dein
 de neminem carne suam unquam odio habuisse, sed magis nutrire ac fo-
 uere pronuntiat, atque id uultu esse diffinit, ob id potissimum, quod ad eundem
 modum Christus ecclesiam suam intrinsece uiuificet, sanctificet, ac mudet lauacro
 aquae in uerbo uitae, ac insuper foueat ac nutriat. Rursus praecipua cau-
 sam facit, cur uir uxore sua diligit, non alia, ne matrimonium dissimile si-
 gnificet unionis Christi & ecclesiae, quam representat, ne ue gratiam (qua
 deus matrimonium eo quod diximus sine concilians ac necesses diuinitus
 subministrat) contempnim negligat, & hanc potterem causam facit
 communem masculi & foemellae naturam, quae & ipsa potuisset incita-
 re ad diligendum. Vicissim ipsam mulierem ut uirum timeat ac reuereat,
 eodem exemplo prouocat, nempe quod illa referat ecclesiam obedienciam

Aplus docet
 matrimoniu
 esse sacm
 Primo, quib-
 signum unio-
 nis christi
 & ecclesiae.

Secundo, quod
 signu mutuae
 dilectionis est

Potissima ca-
 dilectionis in-
 ter uirum &
 uxorem quae

Hinc uides ut beatus Apostolus matrimonium docet undique sacra-
 mentum esse. Docet enim a deo consecratum esse matrimonium,
 ut esset Christi cum ecclesia, & spiritu, & carnis coniuncti sacramentum,
 adeo, ideo uirum comparat Christo, uxore ecclesiae, uirum caput esse di-
 cit eius corporis, quod unum facit cum foemina. Christum caput facit
 eius corporis, quod unum dicit cum ecclesia. Membra capiti (ueluti a quo ui-
 tales spiritus mutantur) & mulieres uiris suis subiectas esse oportere, dein
 de neminem carne suam unquam odio habuisse, sed magis nutrire ac fo-
 uere pronuntiat, atque id uultu esse diffinit, ob id potissimum, quod ad eundem
 modum Christus ecclesiam suam intrinsece uiuificet, sanctificet, ac mudet lauacro
 aquae in uerbo uitae, ac insuper foueat ac nutriat. Rursus praecipua cau-
 sam facit, cur uir uxore sua diligit, non alia, ne matrimonium dissimile si-
 gnificet unionis Christi & ecclesiae, quam representat, ne ue gratiam (qua
 deus matrimonium eo quod diximus sine concilians ac necesses diuinitus
 subministrat) contempnim negligat, & hanc potterem causam facit
 communem masculi & foemellae naturam, quae & ipsa potuisset incita-
 re ad diligendum. Vicissim ipsam mulierem ut uirum timeat ac reuereat,
 eodem exemplo prouocat, nempe quod illa referat ecclesiam obedienciam

20203

Paulus indi-
cat matrimo-
nium in Chri-
sto, ut sit
signum uni-
onis Christi
& ecclesie.
Ephesi. 5.

Christo. Quæ cum iterum atque iterum multis uerbis inculcasset, ne quis hanc uiri cum Christo, & uxoris cum ecclesia collationem putaret similitudinem esse quampiam, duntaxat exhortandi causa desumptam, ostendit matrimonium illius unionis (quæ in Christo & ecclesia cõsumatur) significandæ gratia institutum, & a protoplasto prophetarum omnium primo indicatum esse. Nam cum dixisset, Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit, subiungit Paulus: Nemo enim carnem suam odio habuit, sed nutrit ac fouet eam, sicut & Christus ecclesiam, quia membra sumus (inquit) corporis eius, & de carne eius, & de ossibus eius. Quæ uerba utique dixit Apostolus, ut nos in memoriam duceret eorum uerborum, quæ uerbis istis similia dixit Adam, cum in conspectum eius primæ adducta est Eua. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Et ut euidentius ostenderet, ad Christi copulam cum ecclesia, pertinere sacramentum coniunctionis Adæ & Euz, Adam uerba subintulit, propterea relinquet homo patrem & matrē, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. hoc sacramentum (inquit Apostolus) magnum est in Christo & ecclesia. Quo quid euidentius dicere potuit pro matrimonio sacramento, maxime cum ibidem mutua dilectionis gratiam inter coniuges magis ad coniunctionē illā dei, quam ad cõmunem maris & foeminae naturā referat. Quæ diuus Augustinus considerans, Quod in Christo (inquit) & ecclesia est magnū, hoc in singulis quibuscūq; uiris & uxoribus est minimū, sed tamē cõiunctionis inseparabile sacramentū.

Gene. 2.

In sacro m̄i-
monii ma-
gis inspicitur
signi sc̄itas
quā naturæ
similitudo.

oblectio.

3mo 2o
d no 2o
mi 2o
Dilutio
3mo 2o
d no 2o
mi 2o

Mimo nium
põte eẽ legiti-
mum, etsi nõ
speret. ples.
Itẽ matrimo-
nium nõ eẽ
sc̄m sine p-
le & copula
carnali.

Sed dices, si externū illud coniugium tum demū haberi debet perfectum signū coniunctionis Christi & ecclesie, cum sexuū commistio accesserit. Nunquid ergo coniugia illa perfecta non sunt, quæ sexuū cõmissionem non experiuntur? quod de coniugio Mariæ & Ioseph sentire nefas esse uidetur: Respondemus, Aliud esse cū quæritur, an coniugium perfectum esse, deinde an coniugium sanctitate sacramenti habere possit absq; sexuū commistione: deniq; an externum coniugiū perfectum & absolutum signum sit, illius unionis Christi, & ecclesie sine sexuū cõmissione. Nam quod ad duo priora attinet, certum est coniugium esse legitimum, quod mutuo consensu (qui de præsentī est) contrahitur, etsi nulla cõmissio, multo minus proles sequatur aut speretur, quæ admodū in hominibus decrepitis, matrimonia contrahētib; uidemus. Deinde constat eidem coniugio, si in domino contrahatur, etiam sacramēti sanctitatē non deesse, etsi copula non sequatur, modo tamen carnalis copula diuinæ dispensationi relinquatur, nec naturalis cõmissionis impotentia (cuius sibi alter coniugū conscius est) alteri, dū matrimoniū contrahitur, non cæture. Non enim ideo coniuges esse desinunt, quia pariter tēperat a cõmissione carnali, imo tanto sanctius coniuges manēt, quanto sanctiora placita concorditē seruare in animum induxerunt. Quā obrem matrimonium inter Mariam & Ioseph & firmitate uinculi coniugalis

Augu. ad
Eph. 5.

fugalis & sanctitate coniugii perfectum fuit, immo tanto sanctius, quanto a carnali opere alienius. Siquidē Augustino teste: Maria uirgo nupit, diuinæ dispensationi, seu in p. ratione se submittebat ac subiiciens, gerens quidem castitatis propositum mente, quod tamen non expressit ore, at cum postea spiritu dei obumbrata filium dei concepisset, uirginitatē intactam cum coniuge perpetuam seruare statuit ac decreuit, quo uoto adeo nihil detractum est eius coniugii sanctitati, ut nullum unquā sanctius fuerit aut futurum sit. Apud Apostolum quoq. i. Corinth. vii. continentia in coniugio modis omnibus collaudatur, quum eos qui habēt uxores, uelit esse tanquā nō habentes, ut. plane conlequens sit, continentiam in coniugio sanctitati sacramenti nihil adimere. Sed si quærat, sit ne externum coniugium perfectum signum coniunctionis Christi & ecclesie si carnalis copula non accedat, Ibi certe patribus uisum est, ut signum undique perfectum sit, commisionem sexuum accedere oportere. Hæc enim coniugium non quod ad ueritatem, seu sanctitatem eius, sed tantum quod ad significationem attinet, confirmat, perficit ac consummat. Vnde Recentiores, coniugium, aliud legitimū, quod legitimo consensu intercedente coit, Aliud ratum quod more Christiano contractitur, Aliud consummatum quod copula carnali firmatum est, appellant. In quam etiam sententiā intelligendus est Ambrosius libro de Patriarchis, & Augustinus in Soliloquiis: Leo quoq. pontifex, cuius uerba Gratianus in hunc modum recenset. Cum societas nuptiarū ita a principio sic instituta, ut præter commisionem sexulū non habeat in se Christi & ecclesie sacramentum, non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur non fuisse nuptiale mysteriū. Nō pertinere inquam ad coniugium, sic scilicet ut undique repræsentet coniunctionem, cuius mysterium est matrimoniū. Verūtamen de signi perfectione non est admodum curandum nec ob id etiam coniugibus diligendum, quod soboles nō donatur, cum in nuptiis plus ualeat sanctitas sacramenti quam signi perfectio seu fecunditas uentris. Sanctitas enim sacramenti magis ex repræsentatione spiritalis unionis Christi & ecclesie, deinde ex repræsentatione spiritalis coniunctionis & dilectionis animorū, quia coniuges copulant, quam unionis corporalis pendet: Quod diuus Ambrosius in cap. v. ad Ephesios sentit, qui tamen caute legendus est, ne cæteris patribus, ne ue etiam ipsi Paulo, qui Christum & spiritaliter & corporaliter ecclesie iunctum esse assenerant, repugnare uideatur, ac tantisper de huius sacramenti elemento dixisse suffecerit. Vides uero (ut speramus) nunc quanti momenti sit, docere matrimonium in ecclesia sacramentū esse, ac suo uerbo & elemento ut cætera constare, quo bis dānantē fanatici Anabaptistæ, ac cæteri demētati hæretici, qui Christianis coniugibus & Polygamia, & Diuortia etiā quod ad scēdus coniugale attingit, idq. nō tantū ex causa fornicationis, cōtra Christi & ecclesie instituti

Aug. 1b. de uitiis & concupiscentiis, Luca. 1.

I. Corinth. 7. Cōtinētia in cōiugio laudabilis,

Matrimonii aliud legitimū, aliud ratum, consummatum, Amb. 11b. de Patriarch. August. in Soliloquiis. Leo. 27. q. 24 c. cā societas

Nō est hinc dolēda cōiugibus, q. sobole nō donatur, Aug. de bono cōiug. capite. 23. Ambr. in epi Ro. sphe. cap. 5.

Polygamia & Diuortio rō sacramētū

omnino repugnat

tutum, permittere nō uerentur, non uidentes ambo hæc, ex diametro, ut dici solet, cum huius sacramenti ratione (ut interim Christi interdictū fileamus) pugnare. Nā uis uerbi utrunq; tollit: Elemēti uero ratio Polygamiā oīno nō admittit. Restat, ut de sacramēti usu paucis dicamus.

De ritibus huius sacri. Canon suaristi quinti post Petri.

DE ritibus huic sacramento in ecclesia dei ab ipsis Apostolorū temporibus semper adhibitis, extat pulcherrimus canon Euaristi, qui post Petrum Tertius, uel ut alii uolūt, Quintus ecclesiæ Romanæ post annos circiter centenos a Christo passo præfuit, ad uniuersos Africæ regionis Epōs in hæc uerba. Similiter custoditum & traditū habemus ut uxor legitime uiro iungatur. Aliter enim legitimū, ut a patribus accepimus & a sanctis apostolis eorumq; successoribus traditum inuenimus) nō sit coniugiū, nisi ab his, qui super ipsam sōminā dominationē uident habere, & a quibus custoditur, uxor petatur, & a parentibus propinquioribus sponsetur, & legibus detur, & suo tēpore sacerdotaliter (ut mos est) cū precibus & oblationibus a sacerdote bñdicat, & a paranymphis (ut cōsuetudo docet) custodita & cōsociata a proximis, tpe cōgruo petita, legibus detur, & solenniter accipiat, & biduo uel triduo orationibus uacent, & castitatē custodiāt, ut bonæ soboles generent, & dño in actibus suis placeāt. Taliter enim & dño placebūt, & filios nō spurios, sed legitimos, atq; hæreditabiles generabūt. Quapropter filii charissimi, & merito illustres, fide catholica suffragāte, ita peracta, legitima scitote esse cōiugia. Aliter uero præsumpta, nō coniugia, sed aut adulteria, aut cōtubernia, aut stupra, uel fornicatiōes potius q̄ legitima cōiugia esse nō dubitate, nisi uolūtas ppria suffragata fuerit, & uota succurrerit legitima. Nā fruct⁹ diuinus est præcepta diuina custodire, ea quoq; deserere, præsumptionē fieri nulli dubiū est. Cur ergo indignū est unitatē ecclesiæ custodiri, idemq; oēs pariter & sentiamus & pronuntemus. Si enim aliter præsumpta fuerint, perdūt profecto ipsi trāsgressores scipos, qui semet ipsos decipiūt. Hæc cūcta recitanda per omnes ecclesias Africas scripta dirigite, & istis cōnectite (quas adiunximus) literas Præfectorum, ut de his, quæ inique laudant (si quid tale probari poterit) iudicium fiat, & inhibita coerceant, & præterita mala, & illicita coniugia si doceant admissa, digna seueritate corripiant. De cætero uero caueant talia per oēs ecclesias, ne ecclesiæ sanctitas per nostrā fatigata negligentia, perdat priuilegia, quæ est per uiros uenerabiles cōsecuta. Hactenus Euaristus.

Vide qd vis ille sanct⁹ de nostri temporis clandestinis matrimonijs sciat.

plum votō.

clandestina matrimonia plurimū in ualorū cau.

H Vnc Canonem, plane sanctissimū, cuperemus in ecclesia Concilio generali renouari, ob clādestina illa matrimonia tollēda, quæ nūc passim nō palā, sed furtim inter pueros & puellas, citra parētū p̄sensum, per lenones & lenas copulant, uel inter stultos & temulentos, sola causa libidinis, non dei respectu, sed diaboli instinctu cōiungunt, idq; sæpenuero præter destinatum consensum. Quis enim consensum recte uocauit (præsertim in re tanta, quæ rescindi nunq̄ possit) cuius nō consilium,

sed vel pericula, vel temulentia, vel insidia, vel libido causa sint? Quis ne
 ro nescit, quot stupris, quot periuriis, & id genus aliis criminibus, ac in-
 numeris malis clandestina ista matrimonia ansam præbeant, ut non im-
 merito sanctus ille pontifex Evaristus ea non coniugia, sed aut adulte-
 ria, aut contubernia, aut supra, vel fornicationes non sit ueritus appel-
 lare, nisi tamen postea uoluntas propria suffragata fuerit, & uota succur-
 rerint legitima. Certè ut sint matrimonia, sacramenti tamen uel nomen,
 uel sanctitatem sibi uedicatè non possunt, nisi pio accedente consensu in ec-
 clesia dei firmentur. Nam quis id matrimonium sacramentum rectè di-
 xerit, cuius non sit author, uel coniunctor deus? Scimus ecclesiam hæc
 matrimonia (modo testibus probari possent) multo ex tempore susti-
 nuisse, nec facile rescidisse, ne uitiatis puellis sua simplicitas fraudi, ne ue-
 adolescentibus impune foret, quod puellis stuprum intulissent, in hoc uete-
 ris legis æquam censuram intuta ac imitatis. Nam Deuteronomii uice-
 simosecundo scripta legimus: Si quis puellam nulli desponsatam uirginem
 uitiarit, dabit eius puellæ patri centum quingenta siclos argenti, & habe-
 bit eam uxorem, quia humiliavit eam. Non poterit dimittere eam cunctis
 diebus uitæ suæ. Verum cum experientia doceat hæc ecclesiæ indulgenti-
 qua stultæ puellæ nimium cõsilia, libidinosos adolescentes (postea forti-
 ter negaturus quicquid præter illatam libidinem inter ipsos actum sit)
 passim admittit, innumeris malis abuentium uitio ansam præbere, quis
 non uideret longe satius esse ut clandestina illa matrimonia, quæ oïno sacra-
 menti rationem non habent, ab ecclesia tollantur, seu decernatur saltem ipsa
 matrimonii firmitatem apud ecclesiam non prius habitura, nisi noui cõsen-
 sus robur accesserit, tum enim puellæ & cautius agere discerent, & tot stu-
 pris, adulteriis, periuriis, aliisque plurimis incommodis, iisque longe maximis,
 quæ ex inuitis & male contractis nuptiis oriuntur, uia præcluderet, si uisus
 honos matrimonio rei tam sanctæ seruarietur. Denique iis qui de diuor-
 tio non tantum ex causa fornicationis, atque etiã quod ad vinculum attinet cõ-
 cedendo hoc tempore largius quam cõuenit disputant, ansa de ecclesiæ rigore
 querendi ac cauendi adimeretur, & uidelicet ubi locus tantum esset ma-
 trimonii legitime contractis, bona spes foret, ut ea quæ bono essent in-
 choata principio, bono quoque terminarentur exitu. Jam & si interdum res
 aliter caderet, non fuerit tamen propter unum aut alterum infaustum cõ-
 nubium, Apostolica illa doctrina, quæ post direptum matrimonium
 coniuges separatos inuptos manere, aut sibi inuicem recõciliari requirit
 temere laxanda. Sed ad ecclesiæ ritum huic sacramento adhiberi solitum
 reuertamur, de quo & Tertullianus libro secundo ad uxorem sic habet. Vn-
 de sufficiam ad enarrantam felicitatem eius coniugii, quod ecclesia p̄ciliat,
 confirmat oblatio, & obsignatum angeli renuntiat, Pater ratum habet. Nec
 leue est horum rituum mysterium. Nam cõntractio quam sacerdos facit,
 significat matrimonium nectente deo (cuius legatione sacerdos fungit)

Clandestina
 matrimonii
 religiose con-
 tracti, non est
 proprie sacra-
 mentum.
 Cur ecclesia
 hæc non p̄mi-
 serit atque a
 deo non facile
 rescidentem
 causa destina con-
 iugia.
 Deute. 22
 Lex in stu-
 prantem pu-
 ellam.
 Clandestina
 matrimonii
 abrogari cõ-
 uenienter ecc-
 lesiam.

Inuitæ nu-
 ptia raro lae-
 tos sortitur
 exitus,
 c. cum loci,
 desponsa &
 matrimo.
 Leo. c. prin-
 cipat. 1. q. 1.
 Propter uisum
 uisum istum
 istum in timo
 non est exitus
 non est laxanda re-
 gula applica.
 1. Corin. 7.
 Tertull. 11. 2.
 ad uxorem.
 Mysterium
 tuum.

Confectio
sacerdotalis
z Corin. 5.
Matth. 19.
Benedictio
sacerdotalis
Oblatio:

Tobiz. 6.
cōci. Aphri
caff. 4. ca. 13.

Tobiz. 8.

Ambrosi
Luca
cap. 11. v. c. z
Nuptias ce
lebratas: ē q̄st
elemētū sacri
coniugii.

Alii ritus.

Litera dimē
sionis.

Trina decla
matio.

Nuptias con
uocatis ami
ci. & celebrari
solitas.

Gen. 29.

Tobiz. 7.
Matth. 22.

Luc. 14.
Apoc. 19.

Ambrosius.

Gen. 24.

Tobiz. 6.

Salta di Ier
sas, per Paro
chos verbo
dei extirpan
da.

Chylosto
mus. in Gen.

Iohan. 21.

copulari quam obrem etiam sacerdos Christi uerbis inter copulandum
utitur, nepe tis: Quos deus coniunxit, homo non separat. Benedictio uero
significat uitam conjugatam, a deo benedictam esse. Dicitur oblatio
signat huiusmodi uitam hostiam boni odoris esse corā domino. Testatur
quoq; Tertullianus in primitiua ecclesia nuptias cum laudis sacrificio
& sacramenti uenerabilis communicatione celebrari solitas, quod ea ui
ta, sanctorum communione non sit indigna, quos Raphael quoq; ange
lus ad Tobiam contestatur, quem morem per diocesim nostram ubique
renouari nobis curae erit. Testatur quoq; Carthaginense Conciliū in ec
clesia olim constitutum fuisse, ut sponsus & sponsa, cū benedicti sunt
a sacerdote, a parentibus suis, uel a paranympis offerantur, utq; quum
benedictionem acceperint pro reuerentia ipsius benedictionis, sese eadē
nocte contineant, ac in uirginitate permaneāt. Quod ne ridiculū putes,
exemplum Tobiae tibi intuendum, ac omnino memorandū est. Quod
si quis hos, quos retulimus ritus, a ueteribus pro huius sacramenti elemē
to reputatos fuisse dixerit, huic non ualde repugnauerimus. Certē diuus
Ambrosius in euangelium Lucae, libro secundo, capite secundo: Coniu
gii testificationem, nuptiarum celebratē dicit declarare. Alios quoq;
ritus adhibet ecclesia. Nam nullum peregrinum aut ignorū & alterius
parochia hominem ad sacramentum coniugii admittit sine literis, quas di
missorias uocamus. Praeterea trina declamatio sponsi & sponsae publice
praemittitur, ut ecclesia si quod impedimentum coniugii nouerit, sacer
dote indicet. Quos ritus exacte seruari uelimus, quod sic multis fraudi
bus & iniuriis occurrat, multisq; puellis consulatur, quas alioqui saepe
uidemus profugis, imo adulteris maritis nuptas, ac desertas infelices hy
menaeos detestari. Ad haec, nedum apud Christianos, sed & Hebraeos nu
ptias celebratas legimus, conuocatis amicis non sine conuiuio ac comū
ni laetitia, qui ritus ad matrimonii sacramentum (quod Christi & eccle
siae nuptias repraesentat) non parum facit. Ad has enim uocatae sunt oēs
gentes, ad has uenitur cum inenarrabili laetitia. Quam obrem ut signū
rei signatae respondeat sanctam quoq; non ineptam nuptiarum laetitiam
esse conuenit. Nam & Ambrosius author est, iuuentutē olim in nuptiis
salubribus sermonibus uti solitam: & Patrum coniugia declarant quan
ta cum reuerentia ac honestate nuptiae olim celebrarentur. Hodie salta
di leuitas, ebrietas, & pleraq; ineptissima gestulationes in locum san
ctae congratulationis successerunt. Quem abusum Parochi piis admo
nitionibus, quoad fieri potest, extirpare nitentur. Copiosam monēdi ma
teriam ueteres, & praesertim Chylostomus suppeditabunt. Et in primis
exempla patrum praesertim uero Christi, qui non dubium propterea nu
ptiis in Chana Galilaeae interesse, eandemq; suo illo miraculo omnium
primo commendare ac ueluti consecrare uoluit, aqua in uinum conuersa ut
se matrimonii praesidē & stabilitorē demonstraret, seq; piis fideiū nuptiis

spiritualiter iobertio testantur: atque praesente Iesu religiosissime, quaeque agi, & ab omni specie mala non tantum non turpi, abstinere par est.

Virtus, efficacia seu effectus huius sacramenti satis superque ex praedictis colligit. Beatus Augustinus in testimonium tria bona complecti docet: Sacramentum, fidem, & prolem. In sacramento hoc dicit attendi, ut conjugium non separet, neve dimissus ac dimissa, etiam plis causa, alij coniungat. Ergo sacramenti vis proprie in foederis coniugalis indissolubilitate sita est, quae & principalis finis matrimonii recte dicitur. Hac in sacramento deus operatur, necit, roborat, ac confirmat, eamque gratiam suppeditat, qua coniuges non abusu hoc foedus inuolabile iurice seruent, se seque mutuo amore complectantur, ac sic diligant, sicut Christus dilexit ecclesiam, qua item gratia suffulti, quaequid est iuris diuini & humani sibi libenter & ex animo communicent, oes denique talis quum tristis quum iucundos usque in extremam mortem aqua lance inter se partiantur. Cognit quoque hoc bonum sacramenti fiduciam bonae conscientiae, qua coniuges certi efficiuntur, uitam illam coniugalem honeste auspiciatam, sancte quoque & religiose obseruatam, dei gratia non uacare, deo curae atque adeo meritoria esse. In quam sententiam Apostolus ad Timotheum ait: Mulier salua fiet per liberorum generationem, si per manerint in fide. Item ad Hebraeos ultimo: Honorabile coniugium in omnibus & torus immaculatus. Et diuus Ambrosius libro secundo de Patriarcha: Abrahamo, capite nono ait, accedere aliud in signe castimoniam, si credas a domino deo tuo hoc quod sortitus es, conjugium tibi datum. Hoc ergo sacramenti bonum qui recte secum reputauerit, & conscientiam suam erga seipsum quae maxime aedificabit, & casti amoris ignem erga coniugem concitabit. Secundum bonum matrimonii Augustinus fide appellat. Non fidem hoc est, fiduciam erga deum, sed fidem coniugalem, in qua hoc attenditur, ne cum altera uel altero concumbat, cuius boni faciendi uim, nisi deus coniugibus in hoc sacramento impartiret, quousquisque coniunx. inter tot carnis, mundi, & satanae insidias positus, eam fidem saltem corde syncera ac incontaminatam retineret: nam Christus Moechiam cordis moechiae, quae carne committit, aequat. Tertium bonum est Proles, cuius potissimum gratia, matrimonium contrahi debet, hoc scilicet animo ut liberi amanter suscipiantur, ac religiose educentur, quod eum sit, matrimonium non solum omni culpa uacat, sed & suum meritum habet. Caeterum quod tantum uitandae fornicationis gratia contrahitur, magis secundum indulgentiam conceditur.

Haec tria bona in conjugio faciuntur ut coitus, qui in carne peccati fieri non potest sine pudenda concupiscentia carnis, omni culpa uacare possit, quae in signe esse huius sacramenti gratiam quis non uidet? Quod ut magis perspicuum fiat. Coitus in conjugio trifariam adhibetur. Primum causa proles, qui culpam non habet, & solus ipse proprie nuptialis est. Deus enim coniugale est castitas procreandi, & reddendi carnalis debiti fides,

virtus huius sacramenti. Augusti. su Gene lib. 4. in testimonium complectitur tria bona. Principali finis seu uis christiani matrimonii.

Fiducia bonae conscientiae. in conjugio: 1. Timoth. 2. Hebraeo. ult. Ambro. lib. 2. de Patriarcha: Abraham. cap. 9. Secundum Bonum matrimonii.

Fides coniugalis. Moechia cordis. Matth. 5. Tertium. Bonum matrimonii proles Tobiae. 8. 1. Timoth. 2. 1. Corin. 7. Carnalis concubitus in conjugio adhibetur.

Deus Coniugale.

Aug. de bo
no cōiugali.
1. corin. 4. 7.

& hoc est opus illud nuptiarum, quod ab omni peccato defendit Apo-
stolus, dicens: Non peccat uirgo, si nubat. Secundo, concubitus fit, cū uir
cognoscit uxorem ultra necessitatem procreandi liberos, non propagi-
nis uoluntate, sed libidinis uoluptate, quo concupiscentiæ seruit, nō hoc
agitur ut fortis quem postulant nuptiæ, impleat. Hunc coitum, q̄ ultra
necessitatem progreditur, non rationi, sed libidini obsequens, ex actū cō-
iunx̄ inculpabiliter reddit, quod ad eum ex præcepto pertineat. p̄cipere,
ne fornicet coniunx, sed nō oīno inculpabiliter exigit. Quamobrem Au-
gustinus in psal. cxli. dicit (inquit) uir, cōtinere iā uolo, uxor, aut, nolo,
nō potest scilicet cōtinere, quod enim tu uis, illa nō uult, nunquid per cō-
tinentiam tuam illa debet fieri fornicaria? si alteri nupserit te uiuo, erit
adultera. nō uult deus tale lucrum tali damno cōpensari, redde debitum,
& si nō exigit, pro sanctitate tibi perfecta cōputabit, si nō quod tibi debe-
tur, exigit, sed reddis, quod debes uxori. Iam etsi exiges ultra necessitatē,
culpa omnino nō uacet quod agis. Hanc tñ culpam bonum cōiugii ue-
nitalem facit. Nō enim quia incōtinentia malum est, ideo cōiugium (ubi
est concubitus præter intentionē generationis) nō est bonum, & quia bo-
num est coniugium in genere suo, etiā eum concubitus, quem fieri non
cogunt, ignosci impetrant nuptiæ, si tamen nō tam nimis sit, ut impe-
diat tempora, quæ oratione debentur, nec immutetur in eum usum, qui
est contra naturam. Quamobrem si ambo, coniuges tali cōcupiscentiæ
subigantur, rem faciunt, quæ proprie nuptiarum nō est, cuius non sunt
nuptiæ hortatrices, sed deprecatrices: quod etsi uoluptas non careat cul-
pa, propter nuptias tamen accipiat ueniam. In quam sententiam dixit
Apostolus: Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundū im-
perium, quid est enim quod secundum ueniam concedit Apostolus? nisi
quod coniuges debitum carnis exposcunt, nō propaginis uoluntate, sed
libidinis uoluptate. Idem Augustinus alibi dixit: Hoc quod coniugati
uicti concupiscentia utuntur inuicem, ultra necessitatem liberos procreā-
di, ponam in his pro quibus quotidie dicimus: Dimitte nobis debita no-
stra. Atq; hoc ipsum est, quod supra ex Apostolo retulimus: Quod pro-
pter fornicationē unusquisq; propriam suam uxorem habere debeat ad
remediū lubricitatis, carnis. nā coniugium, quod sanis est ad officium, id
ægroto est ad remediū. Tertius coitus effrenis, quo ardentes coniu-
ges amatores, suis uxoris aburuntur, quemadmodum Fabiola abureba-
tur maritus, quod Hieronymus refert: eam ea coactam pati a marito,
quæ nulla ancilla pateretur a domino, quem coitum adeo non excusant
nuptiæ, ut etiam aggrauent, quod quanto sanctior res connubium est,
tanto religiosius coli debeat. Non contemnendum est, quod in Xysti Py-
thagorici sententiis legitur: Omnis ardentior amator propriæ uxoris,
adulter est, & quod Hieronymus ait: Sapiens iudicio amat coniugē, non
affectu, nō regnat in eo impetus uoluptatis, nec præceps fert ad coitum,

Coitus habes
culpā ueniam
lē in exigēte.
1. Corin. 7.

Augustin. in
Psalm. 146.
Alter cōiugū
sine alterius
uolūtate cōdi-
nere nō pōt.
Reddito de-
bitū.

Concubitus
præter neces-
sitatē nō im-
purat matri-
monii sacra-
mentum.
1. Corin. 7.

1. Corin. 7.

De bono cō-
iugali.

1. Cor. 7.

Aug. sup Ge-
nes. & lib. de
nup. & con-
cupisc.

Hier. in epita-
phio Fabiolæ
Effrenis co-
itus in coniu-
gio dānabit.
Xystus Py-
thagorici.
Hier. contra
Iouinianum
cap. capiens
24. 4.

nihil est foedius q̄ amare uxore tanq̄ adultera. Qui dicunt se causa hu-
mani generis uxoris iungi, imitent saltem pecudes, & postq̄ ueter uxo-
ris intumuerit, nō perdant filios, nec amatores se uxoris adhibeat, sed
maritos. Idē alibi, Liberoꝝ (inquit) in coniugio concessa est propagatio
& opus: Voluptates aut, quae de meretricum amplexibus capiuntur, dā-
nandae. Et Raphael ad Tobia dixit: Audi me, & ostendam tibi, qui sunt,
quibus praualere potest daemōniū. Hi namq; qui coniugiū ita suscipiūt,
ut deum a se & a sua mente excludant, & suae libidini ita uacent, sicut
equus & mulus, quibus nō est intellectus, habet potestatem daemōnium
super eos. Modis ergo omnibus curādum est, ne p̄ matrimonii abusum,
matrimonii bona perdamus, quae & si non pariter oīa ad matrimonii
substantiam seu etiā sanctitatem requirant (quod & sine spe prolis inter
uetulos recte contrahatur matrimonium) sacramenti tñ ratio & fides,
quae potissimū in matrimonio spectant. omnino sunt obseruanda. Bea-
tus Augustinus omne nuptiarū bonū impletum etiā esse in parētib;
Christi dicit, nempe fidē, prolem, & sacramētū. Prole agnoscimus, ipsum
dominum, fidē, quia nullum adulteriū, Sacramētū, quia nullum diuor-
tiū. Solus ibi nuptialis cōcubitus, nō fuit, quia in carne peccati (ut supra
diximus) sine pudenda concupiscentia carnis (quae ex peccato accidit) fie-
ri non poterat, sine qua concipi uoluit, qui sine peccato futurus erat. Nec
ob id minus dominus, eius matrimonii bonum dicitur. Nam ut idē
Augustinus ait: Si primi parentes non peccassent, forsitan habituri erant
filios ex munere omnipotentissimi creatoris, quod potuerit etiam ipsos
liberos sine parentibus condere, qui potuit carnem Christi in utero uir-
ginis formare, quom tamen hi liberi ad eum modum, nimiram ex mu-
nere creatoris capiendi ac habendi bonum nuptiarum censendi fuissent.

I Am quo affectu matrimonii contrahendum sit dicemus, quanq̄ id ex
superioribus liqueat satis. Matrimonii itaq; sacramētū auspiciādum
est in timore dei, amore casti cōiugii, & dilectione p̄creādā sobolis, ad
augmentū religionis, scortationis quoq; & immunditiei uitandae gra-
tia. Breuiter eo affectu amplectendū est, quo Sara filia Raguelis mati-
monii suscepit, quae sic orans, ait: Tu scis dñe, quia nunquā cōcupiui ui-
rum, & mundā seruauī animā meā ab omni cōcubitu. Nunq̄ cum ludē-
tibus miscui me, neq; cum his q̄ in leuitate ambulant, participē me pra-
bui: uirū autē cū timore tuo, nō cum libidine mea p̄sentī suscipere, &c. In-
primis autē aīo cōcipiendū est, quantū sacramētū coniugiū sit, ne pe-
quod deo auctore copuletur, ut proinde matrimonio iungendus nō ali-
ter affectus esse debeat, quā si praesentem deum uideat sibi uxorem copu-
latem. Deinde quāta sit signi maiestas, quod similitudinē Christi, & Ec-
clesiae refert. Haec qui secum recte reputauerit, & cōiugii bonū propius
aestimauerit, is cū multa dei gratia, cōiugium inibit, qua subinde cōsulci-
rata seipsum saluū faciet, & ecclesiae dei decori crit. Qui alio affectu, ni-

Tobiz. 6

Abusus ma-
trimonii sū-
mopere cauē-
dus.

Inter uetulos
recte contra-
hitur mīmo-
nium ob ger-
manā & ami-
cabile socie-
tatem.

Augusti. de
bono cōiug.
Omne nuptia-
rū bonū im-
pletū in parē-
tibus Christi.
Augusti. de
bono cōiug.
gali. cap. 2.

De affectu
cōtrahentiū.

Sara filia
Raguelis exē-
plar con-
iugalī casti-
tatis.

Tobiz. 8.
Quae reme-
moranda.

1
2
epheios. 5.

1. Timoth. 2

mirū prophano uxores ducunt, hi iniuria afficiunt sacramentum, qđ tñ demum recte coit, cum præcipue causæ cōtrahendi sunt, nempe honestif tima ac sancta locietas, amor religiosæ posteritatis & odiū fornicatiōis. Quæ quū ut principales fines in coniugio intenduntur, nō moramur, si tum insuper quædā aliæ leuiores (quas causas impulsiuas dicimus) accesserint. Neq; eni statim peccat, quem & sponsæ decor mouet, & honestandos allicit si tamen hæc sibi primas partes non præripiant. Nam & de Iacob patriarcha legimus, qđ Rachel, quæ erat decora facie, & uenusto aspectu, impenitus dilexerit. Deuteronomii quoq; xxi. legimus in hunc modum: Si uideris in medio captiuorum mulierem pulchrā, & adamaueris eam uoluerisq; uxorem habere, introduces eā in domum tuam, &c. Interim admonendi sunt uiri, ne uxores contempti, tanq̄ seruas, sed magis tanq̄ omnis uitæ consortes habeant. Nam coniugium non redigit mulierem uiro in seruitutem, sed adicit in adiutorium, sic tamen, ut uiro se reuerenter subditam cognoscat, Eua siquidem non de Adæ capite, neq; de pedibus est facta, & neq; domina, neq; serua illi est condita, sed socia & consors. Recte ergo de medio, nimirum de latere est creata.

DE ministro huius sacramenti postremo uidendum est. Vt forsā quidā non improbanda ratione dicant, matrimonium certū mipi stum nō exigere, quod coniuges, in sese casto amore ac religiose consentientes, deus ipse coniungat, tamen uidemus & in ueteri lege quosdā fuisse, qui dei uice coniuges coniungeret: quanto ergo magis putandum est, in noua lege sacerdotes (qui legatione pro deo funguntur) legitimos huius sacramenti ministros esse. In lege siquidem ueteri pater, aut defuncto patre, proximus puellæ agnatus, seu tutor, dei loco coniuges iungebat. Sic Tobiæ vii. legis: Et apprehendens Raguel dexterā filiæ suæ, dexteræ Tobiæ tradidit, dicens: Deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob uobiscum sit, & ipse coniungat uos, impleatq; benedictionem suam in uobis. Adeundem modum ab Apostoloz temporibus, matrimonii sacramentum in facie ecclesiæ celebratū est, ministris sacerdotibus Christi, Raguelis, atq; alia scripturæ uerba, & pias admodū benedictiones super coniuges pronuntiantibus. Debet aut presbyteri, dum copulat coniuges, eos de matrimonii institutione ex Genesi, de sacramenti sanctitate & efficacia ex Euangelio, deq; sacramenti mysterio & officio coniugali ex Paulo, Ephe. v. deniq; de matrimonii molestiis, tanq̄ originalis peccati reliquiis, æquo animo tolerandis ex Genesi, commonescere, ut sciant, quid apprehenderint, & qua ratione in eā uocatione uiuere debeant.

Soent alia multa in hac materia matrimonii disputari, quæ ad ius politiuū pertinent, ueluti de gradibus, de impedimentis, de rescissionibus. Sed hæc oīa in præsentia excutere, nō est instituti nostri. Suffecerit parochi, quem instituendū hoc libro recepimus, docere populū de matrimonii institutione sacramenti, ratione ac sanctitate. Deniq; de recto Christiani

Christiani conjugii usu. In primis autem admoneri omnes cōuenit, ut quicūq; matrimonio iungi uelit, talem consortem deligat, cui nec iura diuina uel humana prohibeāt copulari, & cū quo speret se sanctam & indiuiduam uitæ consuetudinem perpetuo habiturum. Vtq; omnis error personæ & cōditionis, atq; etiam qualitatis in contrahendo, quoad fieri potest, caueatur. Quod si nihilominus scrupus aliquis incidat, de gradibus seu aliis, quæ uel contrahendū uel contractū matrimonium impedire possunt, habet parochus, Episcopum suū: Ad huius iudicium hanc referat quæstionē, ne de re sibi parum cognita iudicandi prouinciā sumat, quā non sine magna ratione uetus ecclesiæ Romanæ mos in causis matrimonialibus solis episcopis referuauit. Quamq; interim optaremus, ut Cōciliū generale, quæ in matrimonio iuris diuini sunt, ab his quæ sunt iuris humani ac positui diserte secerneret, quod leui opera fieri poterit. Scimus enim in hoc sacramento magis, q̄ in ullo alio ius humanū iuri diuino sic permixtum esse, ut alterum ab altero, nisi ab oculatissimis, haud facile discerni possit quod multā peperit in hac re difficultatem.

Culus adme
neri debeat,
qui affectant
matrimonio
iungi.

solū episco-
pi olim de
matrimonio
iudicabant.
Pium. uotū

DE SACRAMENTO VNCTIONIS INFIRMORVM,
QVAE EXTREMA APPELLATUR.

Enomine sacramenti anxie disputare non est necesse. Constat siquidem ueteres hoc sacramentum appellasse sacramentum unctionis infirmorum, idq; proprie, siue ad uerba Iacobi Apostoli, quibus hoc sacramentum promulgatur, siue ad usum eius respicias. Postea dici coepit sacramentum extremæ unctionis, Non quod hoc agat ecclesia, ut hæc unctio omnino extrema sit. nam & reiteratur, sicubi morbus depulsus subinde redierit, & per ecclesiam hæc potissimū ratione ministratur, non ut ægrotus eo percepto statim uita defungatur & indormiscat, sed potius ut nedum mente, sed & corpore (si ita deo uisum erit) conualescat: quod preces illæ, ipsam uetustatem spirantes, ac plene omnis pietatis, quas iu administratione eiusdem sacramenti ecclesia adhibet, apertissime demonstrant. Nec dubiū, quin primitiua ecclesia pleriq; infirmi, quum ungerentur, pristinā incolumitatem recipe-
rent, nimirum fide flagrantiori tam salutare mysterium accipientes. Quod hoc tempore rariores sunt, qui huius sacramenti uirtutem, saltē quod ad corporis cōualecentiam attinet, experiantur, in caussa est fidei modicitas, quam oportebat in accipientibus ardentem ac flagrantem esse. nā per hanc solam, dei uirtutem in nobis efficaciter operari constat. Vnde Marci quinto legitur: Et nō poterat (nimirum Christus) ibi uirtutem ullam facere, nisi q̄ paucos infirmos impositis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatem eorum. Sed ut ad rationem no-

Derationē
nominis.

Iacobi. 5.
Cur dicatur
extrema un-
ctio.
Finis extre-
mæ unctiois

Cur huius sa-
cramenti uir-
tute nō
sit tā euidentis,
q̄ fuit olim
in ecclesia.

Marci. 6.

4. unctio-
In ecclesia.
Catechume-
norm.
Post bap-
tismum.
In confirma-
tione.
Aegrotorū.
Sacerdotum
& regum.
Sup. de con-
firmatione.
De instituti-
one huius sa-
cramenti.
Matth. 10.

tionē nōminis reuertamur. Vnctio hæc infirmos, uel ob id extrema dicitur, uideri potest. quæ extrema sit quatuor illis, quæ in ecclesia celebrantur. Nam (ut supra diximus) primum ungitur catechumēni, dein ungitur baptizati statim post baptismū. ungitur quoq; quum cōfirmamur, de-
mum excessu uita extremā accipimus unctioē. Quod si & quinta unctio-
nem addere placeat, quā sacerdotes & reges inauthorantur, erit nihil secus & hæc, quæ infirmos est (& si interdum non tēpore) ratio-
ne tamen postrema. Quā uero ratioē Christiana religio, cæteris carimo-
niis ueteris legis euanescentibus, unctio-
nis mysterium retinuerit, repe-
re hic non est necesse. Nam id superius nos docuisse inueminimus.

Verum de institutione huius sacramenti uidendum est. Marci sexto legitimus, quemadmodū Christus duodecim illis ad se uocari, eos-
demq; binos miserit, certā quādam legationes forma præscripta, & po-
testate quā uterentur, data & concessa. & statim sequitur: Et exiitres præ-
dicabant, ut poenitentia agerent, & demonia multa eiciebant, & unge-
bant oleo multos aegrotos, & sanabantur: Ungebant (inquit) oleo mul-
tos, aegrotos, non dubium, quin ex Christi institutione ac mandato, non
sua præsumptione. Absit enim ut uel in mentē nostram ueniat, sanctos
Apostolos in tanta legatione præter Christi præscriptū quippiā fecisse, q-
non sua, sed tantū data potestate utebantur, scientes quia nō est discipu-
lus supra magistrum. Nam q̄ uani sūt, qui ex hac unctio-
nis officium ci-
le faciunt, quis non uidet? nec enim Christus suos discipulos, chirurgos
fecit, sed Apostolos, qui ungerent aegrotos oleo, non quide-
medicinali, sed sacramentali & mystico. Addit autē Euangelista, aegrotos ab Appsto-
lis inunctos, sanatos fuisse uirtutemq; præsentē exteriori signo non de-
fuisse. Veteres ergo pio ac recto iudicio ex eo loco asserunt ecclesiam hoc
sacramentū ex ipsius Christi institutione accepisse, quāuis postea dicitur
Iacobus Apostolus modum ac formā administrationis eiusdem clarus
expresserit, ac quod ipse a Christo acceperat, populo tradiderit, i hæc uer-
ba: Infirmatur quis in uobis, inducat presbyteros ecclesiae, & orent super
eum, ungentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infir-
mum, & alleuiabit eum dominus, & si in peccatis sit, remittent ei. Quæ
uerba manifeste declarant hanc unctio-
nem sacramentum esse, quæ nec
signo careat uisibili, nec promissione gratiæ. Porro Apostolum eiusdem
unctio-
nis meminisse, quā Euangelium docet Apostolos potestate a
Christo accepta, aegrotis adhibuisse, plurimi ex patribus & Græcæ & La-
tinæ ecclesiae satis idonei testes sunt, æquorū numero primus occurrit
diuus Hieronymus, seu quisquis tandem est is scriptor, certe prius ac ue-
cultus, in Marcum capite sexto dicens: Quum unguunt oleo aegrotos, in-
firmatē fidei uirtutē corroborant. Corroborant autem intercessio-
ne & oratione fidei, quā dei clementia exaudiet, & se exorabilem præ-
stabit, cuius sacramentum est oleum consecratum. Idē author libri d-

Vani qui ex
hoc facto of-
ficiū ciuita-
ciunt.

Veteres alle-
rāt hoc sacra-
mentum ex
euangelio.
Iacobi. 5.

Eadē est vn-
ctio, de qua
narrat euāge-
liū, & quam
docet Iacobi-
bus.
Hieroni-
Marcū. ca. 6.

uſitatione infirmorum, diuo Auguſtino haecenus inſcripti, ſic ait: Nec praetermittendū eſt illud Apoſtoli ſacobi praecceptū: Infirmas quis in uobis, indiget presbyteros eccleſiae, &c. Et ſtatim poſt: Ergo ſic roges de te & pro te fieri, ſicut dixit Apoſtolas Iacobus, imo per Apoſtolum ſuum domings, ipſa uidelicet olei ſacri delibutio ſpiritus ſancti typica unctio intelligitur. Haec ille. Innocentius quoq; eius nominis primus, quē Conſilium Aphricanum (cui & beatus Auguſtinus interfuit) uti Papam praecipuo diuinā grā munere in ſede Apoſtolica praefidentē, cū ſummi honoris delatione uenerari nō dubitauit. Is, inquam, in decretis ſuis ad Eugubinum, cap. viii. aperte pronuntiat, hanc unctioem genus eſſe ſacramenti. Proindeq; quibus reliqua ſacramenta negantur, iis ne hoc quidē concedi poſſe, diuos Ambroſium & Gregorium in teſtes euocare non eſt necelle, a quibus etiam in unguendi formulas & preces accepimus, ac retinemus. Deniq; Beda (ut Lyrannum & ceteros recētioreſ praetereamus) praedictum locum Marci Euangelistae exponens, pronuntiat hoc ſacramentum unctioem infirmorum, ut caetera omnia a Christo inſtitutum, per Apoſtolos eccleſiae traditum. Ex Graecis (ut omittamus interim uerustiſſimum illum Dionyſium Areopagytam) ſuffecerit attuliſſe diuū Iohannem Chryſoſtomum, ac Theophylaetum. Ille lib. iiii. de ſacerdotio, huius ſacramenti & eius miniſtri meminit, de ſacerdotibus loquens in haec uerba. Neq; enim ſolum, quum nos regenerat, ſed poſtmodū etiam condonandorum nobis peccatorum facultatem obtinent. Infirmas (inquit) inter uos aliquis, accerſat presbyteros eccleſiae, & orent ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei ſaluum reddet laborantem, & eriget eum dominus, & ſi in peccatis erit, remittentur ei. Haec uerba ille. Sic uero, nempe Theophylaetus, Euangelium Marci ediſſerit, cap. vi. ſic ait: Quod unxerant Apoſtoli, ſolus Marcus narrat, quod & frater domini Iacobus in catholica epiſtola dicit: Infirmatur (inquit) quis inter uos. aduocet ſeniores eccleſiae, & orent ſuper illum, ungentes eum oleo, &c. Eſt igitur oleum (ut ſubſciit Theophylaetus, ſigni myſterium declarans) & ad labores utile & lucis ſomentū, & hilaritatis effectiuum, ſignificansq; miſericordiam dei & gratiam ſpiritus, per quam a labore liberantur, & lucem & gaudium, hilaritatemq; ſpiritualem accipimus. Haec ille. Eſt itaq; hoc ſacramentum, non ex humana, ſed ex Chriſti inſtitutione & Apoſtolica traditione descendens, id quod uniuerſalis eccleſiae, tam ueteris, q̄ noſtrae, Graecae pariter & Latinae cōſenſus, ſimul & ipſe ſacramenti uſus, quam maxime comprobant.

QVI huius ſacramenti uſum hinc deſtare contendunt, quod epiſtola diui ſacobi, Apoſtoli nō ſic certi authoris, noſtra ſentētia plane deſiſiuit. Quod eccleſia q̄ hoc (ueluti dei uiui columna & firmamentū ueritatis) peculiare habet, ut poſſit diſcernere uerba dei a uerbis hominum, oleum hanc epiſtolam diuo Iacobo tribuere, & Apoſtolico ſpiritu

Auguſt. de uſitatione infirmorum.

Innocēti^o. I. ad Eugubinum. cap. 8.

Ambroſius, Gregorius.

Beda. Lirannus,

Dionyſius, Chryſoſt. li bro. 3. de ſacerdotio.

Theophylaetus in Marco cum ca. 6.

O' eſt quid ſignificet i hoc ſacramento.

Reſpondetur huius ſacramenti contēptoribus, & eord' cauſ. 1. Timo. 3.

DE SACRAMENTIS NOVI TEST.

Hieronymus
c. 1. a de e.
p. 1. iacobi.

plenam iudicant, atque adeo diuus ille Hieronymus, quo nullus unquam
in scripturis doctior, neq; exactiori censura fuit in distinguendis certa a
dubius, hanc epistolam ipsi Iacobo aperte, idq; non sine magna epistolae
laude ascribit. Iacobus (inquit) Petrus, Iudas & Iohannes septem episto-
las ædiderunt, tam mysticas q̄ succindas, & breues pariter & longas, bre-
ues in uerbis, longas in sententiis, ut rarus sit, qui non in earundem cacu-
tiat lectione. Vides ut beatus Hieronymus idem iudiciũ de Iacobi pro-
fert epistola, quod de Petri, nec putat indignam Apostolico spiritu. Iam
quum plane constet, Apostolum hanc unctionem pro sacramento trade-
re, nequaquam dubitandum est, uere sacramentum esse, & Apostolum
non fuisse tam impie arrogansem, ut pro sacramento traderet populo,
quod sacramentum non esset. Quare etsi Apostolus condendi sacramen-
ti potestatem non habuit, constat tamen eum uerbis illis tradidisse popu-
lo, quod ipse a Christo acceperat, qui ut alia mundo uolebat innotescere
per Matthæum, alia per cæteros Euangelistas, quid prohibet, quominus
quædam etiam doceri uoluerit per Apostolum Iacobum?

Iacobus quod
a Christo ac-
ceperat, pro-
mulgat.

Verbum huius
sacramenti

Verbum, quo hoc sacramentum traditur, eandem in omni ecclesia sen-
tentiam habet, etsi ubiq; eisdem dictionibus seu præscriptis uerbis
haud pronuntietur. Vngitur enim ægrotus oleo sanctificato in nomine
patris, & filii, & spiritus sancti, adiectis uerbis precatoris, nepe, ut quicquid
quid illicito uisu, auditu, ac cæteris sensibus seu membris ægrotus deli-
quit, per huius olei unctionem expietur, cum imprecatione pacis. Inmittit
tur autem hoc uerbum, quo sacramentum traditur, promissioni, quam
Apostolus acceptam, idq; nõ dubium; a Christo promulgat, dicens: Es
oratio fidei saluabit infirmum, & si in peccatis sit, remittentur ei. Quæ etiã
uerba satis indicant, huius sacramenti uim quammaxime ab oratione
fidei dependere. Quamobrem ecclesia ministracioni huius sacramenti
plures precaciones q̄ ulli fere alii sacramento adhibet, eaque admodum
pias, quemadmodum paulo ante meminimus.

Iacobi 1.
Promissio
quædam

Elementum
huius sacra-
menti,

Elementum huius sacramenti est oleum sanctificatum, cuius myste-
rium superius ex Theophylacto reuulimus. Oleum enim & sanitatis &
hilaritatis effectiuum, & lucis fomentum est, Præterea, ad labores utile
& lenitiuum. Quæ omnia in huius sacramenti dispensatione, diuina uir-
tute per fidei efficaciam in homine ægrotato agi significantur.

Huius sacra-
menti uis,

Fiduciam titu-
bantis iustæ
saculum.

Propterea enim hoc sacramentum potissimum adhibetur, & ea est huius
sacramenti rite suscepti uis, ut aduersus terribilia & trepi-
dationes instantis mortis (quæ solent menti hominis morbo grauitate
cumbentis occurfare) pium solatium sit, ac fiduciam titubantis sulcimen-
tum. Quod tum certe fit, dum qui inungitur, recogitat sese pro fidelem illam
& pro ecclesiam cuius consortio ipse uti uiuum membrum insitus est) pre-
cat omnem, quæ in hoc sacramento adhibetur, uel equaliturum sese si ta-
men deo uisum erit, & quoad animam salutem attinget, saluare ei fue-
rit uel

rit.) vel saltem cum certa fide, bonaq; spe hinc emigraturum, atq; in domino obdormisciturum, idq; maxime, quum scit ac intelligit orationē fidei, præsertim eam (quæ & signum externum & promissionem, Apostolica traditione cōfirmata sibi annexa habet) apud deum uanam esse non posse, sed ad alleuiationem, cum corporis, tum animi, atque adeo ad remissionem peccatorum plurimum ualituram.

Affectus quo ægrotus se presbytero ungendum offerre debet, is erit, quo olim ægroti se Apostolos ungendos præbebant, nimirum ut intus ac foris, si ita deo uisum erit, sanetur. Cogitare itaq; debet præbyter, se non suam, sed Apostoli Christi, atq; adeo ecclesie personam gerere, atq; hoc agere ut ægrotus, perinde atq; athleta inunctus, ac uelut in extrema lucta constitutus, omnibus satanicis tentationibus (quas, tum potissimū diabolus cateruatim solet ingerere) fortiter resistat, ac ad omnem tentationis impetum constanti animo dicat, Christi membrum sum, Christi athleta sum. In cuius signum oleo etiam externo, secundum Apostoli traditionem, inunctus sum. Quāobrem tu princeps mūdi huius, tu immū de spiritus, discede, ille enim te foras eiecit, quamobrem in me non habes quicquā: nihil mihi & tibi cōmune. Nam quæ cōuentio Christi (cui inustus sum) & Belial? Quis cōsensus templo dei cum Satana? Adhæc, etsi multis stipatus satellitibus in animæ meæ excidiū coniuratis appareas, non te timeo tamen, non te metuo. plures enim mecū sunt q̄ recum. tota enim ecclesia sanctorum pro me curam agit, orat, meq; in suam tutelam recipit, aduersus quā nō præualebis. Habeo interim adeo certissima fiduciæ meæ signa ac testimonia, nempe sacramenta poenitentiae, eucharistiae, & hoc extremæ unctionis, quibus deus me nequaquā fallit, sed promissioni suæ assistens faciet, ac perficiet etiam omnia, quæ in eorundem exhibitione mihi pollicitus est. Hæc atq; alia eiuscemodi pie cogitanti, quis dubitet hoc sacramentum magnam alleuiationem mentis aduersus horrorem mortis (in quam instantem tum tota defigit oculos) afferre, itidem aduersus satanæ impetus tum solito grauiores plurimum ualere? Quod si tum, oīum maxime ac modis oībus ad laborandū est, atq; etiam undiq; oīa pietatis fulcimenta congerenda sunt, ne ægrotis fiducia excidat, sed ut q̄ roaxime aduersus spirituales insidias roborentur, non recte faciunt qui hoc sacramentum in eum usum peculiariter institutū, ac tanto cum serio per Apostolum Iacobum ecclesie traditū, ex ecclesia auferre moliantur. Neq; tamē dicimus hoc sacramentū absolute ac oīno ad salutē necessariū, modo ne cōtemniatur: sed magis esse ad fulcimentū pietatis, proindeq; piis uotis ab ægrotis, priusquā hinc excedat, expetendum. Præterea reiterationi eius, quemadmodum poenitentiae in ecclesia locus est, recurrente scilicet subinde morbo aliquo grauiore.

Totus ritus, quem ecclesia in ministratōne huius sacramenti adhibet, in plurimis illis orationibus longe piissimis (quæ ad singu-

Concilii Colon.

DD

Iacobi. 5.

Quo affectu esse oportet hoc sacramēto munien- dum.

Quo tenta- tionibus dia- bolicis in ex- tremo ago- ne obfisten- dum sit. Iohan. 14. Lucz. 11. Iohan. 12. Iohan. 14. 2. Corin. 6. 4. Reg. 6. 1. Matth. 16. Sacramenta fiduciæ nra certissima si- gna.

Nō recte faciūt, qui hoc sacramētum ex ecclesia tolle- re. annuntiat.

Reiterat hoc sacramētum.

Ritus qui adhibetur huic sacramento

DE MODO ORANDI

las unctiones adhibentur) consistit, quas rescire longum fuerit, nec est neesse, quod omnibus passim, maxime parochis, expositæ ac obuiæ sint, & intellectu faciles.

Postremo huius sacramenti minister sacerdos est, ita docente Apostolo Iacobo: Infirmatur quis in uobis, inducat presbyteros ecclesie, & orent super eum &c. Sacerdos uero in eiusdem sacramenti ministracione, non suam, sed Apostoli Christi, ac ecclesie personam, quemadmodum & in cæteris sacramentis, gerit ac repræsentat. Nam ut Christus est, qui baptizat, qui corpus suum impertit, qui absoluit, sic Christus est, qui intrinsecus inungit, sacerdote externum tantum ministerium adhibente. Breuiter Christus est Samaritanus ille euangelicus, qui homini a latronibus dispoliato, ac grauissimis plagis affecto appropians, cæteris prætereuntibus, solus misericordia mouetur, & totus intentus curationi hominis tam misere affecti, sacramentorum suorum alligamenta adhibet, quem & alligatum, iumentoque suo impositum, in stabulum ecclesie ducit. Sacerdos autem stabularii uicem gerit, cui præcipitur, ut eum agrorum agat, sed pharmacia a Christo uero illo Samaritano, hoc est, hominum custode præscriptis, qui solus sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Ipsi gloria in secula, Amen.

DE RATIONE AC MODO ORANDI DEVM.

Ecclisia catholica, mater nostra: in qua per baptismum renascimur Christo, eum ordinem tenet, ut symbolum Apostolicum (quæ est fidei nostræ regula, ante omnia proponat ac tradat. Subinde uero, posteaquæ professi sumus quod credimus, orationem dominicam subiugat, ac reddi etiam iubeat, Idque ordine non modo decenti, sed & necessario. Siquidem ut precemur deum, neesse est ut fidem prius teneamus, quæ utique nisi data esset, orare non possemus. Quomodo enim (uti Paulus Apostolus ait) inuocabunt, in quem non crediderunt? Eundem ergo ordinem nos insequentes, post Apostolici symboli, diuinorumque sacramentorum (quæ ueluti pars quædam symboli esse uidentur) expositionem, ad breuem dominicæ orationis dilucidationem recte properabimus.

Sed priusquam ad cõtextum eiuscemodi precationis accedamus, patet de modo deum orandi præfundum erit. Principio ex his, quæ passim, præsertim in expositionem symboli ac sacramentorum, maxime poenitentiae, attulimus, manifestum euadit, fidem, quæ nos Christianos efficit, non esse uanâ aliquâ aut euanidâ quandam persuasionem, sed del donum cordibus nostris infusum, uiuû & efficax per charitatem, quam Apostolus definiens, ait: Neque circumcisio est aliquid, neque præputiû, sed

Huius sacramenti minister.

Jacobi. ult.

Matth. 3.

Marc. 1.

Luc. 3.

Luc. 10.

psal. 136.

ordo catholice chizadi ecclesie.

sine fide ne mo orat deũ. Rom. 10.

Fides Christianorum.

Galat. 5.

Fides gratu-
tura donum
Iohan. 6.

2. Corin. 4.
Spūs fidei
suggerit no-
bis quid lo-
quamur &
oremus.
Roma. 8.
August.

Roma. 8.

ibidem.
Galat. 4.

August.
Sine spū fidel
nemo salu
briter orat,
neq; qdquā
recte facit.

1. Corin. 12.

spūs aliter
adiuuat non
dū inhabitās
aliter inhabi-
tans.

Ephē. 2.

Rom. 8.

Psal. 116.

Oratio donū
gratiz.

Nemo recte
orat, nisi ac-
ceperit spū
fidei, spēs &
charitatis.

fides, quæ per dilectionem operatur, qua efficiuntur filii dei, qua deo nos
rotos cōmittimus, qua omnia ad deum referimus, qua deo per spem &
charitatem copulamur, nobis penitus diffusi: quæ nisi desuper gratuito
munere nobis daretur, non ille dixisset, Nemo potest venire ad me, nisi
pater meus traxerit eum. Quis enim fidem se habere gloriaretur, nisi qui
acceperit spiritum fidei de quo Apostolus ait, Habentes eundem spiritū
fidei, secundum quod scriptum est: Credidi, propter quod loquutus sum,
& nos credimus, propter quod & loquimur. Hic ergo spiritus, qui talem
fidem largitur, suggerit nobis per fidem quid loquamur, & ut Aposto-
lus ait, Ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, Nō
quod ipse spiritus sanctus, uti indigens alicuius interpellet, sed quod nos
interpellare faciat, nobisq; interpellandi & gemendi inspiret affectum.
Quod idem Apostolus explicatius facit, quum subdit, Spiritus adiuvat
infirmiorem nostram, ut ipse facere dicatur, quod ut faciamus, facit ac
iuuat, de quo spiritu alibi apertius ait: Non enim accepistis spiritum ser-
uitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in
quo clamamus, Abba pater. Et iterum: Quoniam filii dei estis, misit de-
us spiritum filii sui in corda uestra clamantem, Abba pater. Vnde con-
sequens est, ut quemadmodum sine spiritu fidei non est recte quisquam
credidurus, Ita nec sine spiritu orationis salubriter oraturus, atque adeo
nihil boni acturus, nisi eodem spiritu adiuuante. Nemo enim recte sapit,
recte intelligit, recte consilio ac fortitudine praualeat, nemo scienter pius
est, vel pie sciens, nemo amore casto deum timet, nisi acceperit spiritū sa-
pientiz, & intellectus, consilii & fortitudinis, scientiz & pietatis, & timo-
ris dei. Nec habet quisq; uirtutē uerā, charitatē, sincerā, continentia rel-
giosam, nisi per spiritū uirtutis, & charitatis & continentiz, Non quæ tot
sunt spiritus, sed oīa hæc operat unus atq; idē spiritus, diuidens propria
unicuiq; sicut uult: quanq̄ aliter adiuuat nodū inhabitans, aliter inha-
bitans. Nā nondū inhabitans, adiuuat, ut simus fideles: Inhabitans uero
adiuuat iam fideles, ut simus in omne opus bonū propensi. Siquidem, ut
Apostolus ait, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritū san-
ctum, qui datus est nobis, qua præditi nō solum iam in deum credimus,
aut spe erigimur, sed & in dño delectamur, in mandatis eius uoluntarie
inambulantes, quemadmodū Psaltes ait: Viam mandatorū tuorū cu-
curri, quum dilatasti cor meum, nempe per charitatis diffusionem.

SED quorsum hæc nisi ut ostendamus etiā ipsam orationem inter gra-
tiaz munera deputari, uerumq; ac rectū orandi modum esse, si in fide,
spe & charitate ad orandum accedamus. Quomodo enim aliter ora-
bimus, nisi acceperimus spiritū fidei, spēs & charitatis, i quo clamemus,
Abba pater? Alioqui, si neque per fidem accedamus, neq; per spem eriga-
mur, neque per charitatem accendamus, loqui quidem possumus, orare
uero nequaquam. Quid enim aliud est oratio, nisi pius mentis ascensus

Roma. 8.
Galat. 4.
Hæc est fides
generalis.
Matth. 19.
Bernard.

Fide spem
& charitatē
in omni ope
bono cōiun
cta esse oportet.

Bernard. sermo. 2. de annuntiatione.

Jacob. 1.

Vide supra fol. 163. & sequentibus. 1. Timoth. 1.

Fide, spe & charitate præditus semper orat. Psal. 9.

in deum, seu plorum uotorum oblatio inepta & ardēs. Quomodo autem eleuabitur in deum mens: quomodo domino uota pia offeret, nisi in primis fide fundata fuerit, qua credat omnia bona a dño petēda esse, & deum ipsum, natura bonū, omnibus optime uelle, ac magna & inestimabilia bona suis fidelibus parasse: Dein spe erecta sit, qua ea bona uti sibi parata se capere posse indubitato speret, quod homo fidelis, id quod credit, sibi per spem quodammodo uendit. Deniq; etiam charitate inardescat, qua incitata, dicat: Curram igitur, petā, & accipiā, quæ præparauit deus diligentibus se. Nam (quemadmodū sæpe diximus) ut fides, qua Christiani & filii dei sumus, aliud a spe & charitate donū sit, spem tamen & charitatē comites ita cōiunctas habet, ut ab eis nequaquā separet, separata uero iam nō fides uiua, sed mortua sit & nuncupetur, ad deprecandum deum omnino inepta, q̄ a mortuo pereat confessio ac oratio. Rursum hæc duo posteriora dona, fidem semper uti subterficialum spiritualis ædificii necessario præsupponunt, atq; etiā ut cōcomitetur, postulant. Neq; enim quis in eum sperat, cui non credit, cui se & sua nō committit. Item nemo sincere eum dilexerit, cui fidem non adhibeat, & de quo optime non speret. Deniq; frustra quis omnia bona se a deo sperare, atque etiam deum diligere sibi uidebitur, nisi uiuida quōque fides accedat, qua idem ipse, bona illa (quæcunq; tandē ea sint uel animi uel corporis, quæ a deo petuntur, ac nobis in hac uita donantur, a deo etiā accipiunt, atq; a deo ea se iam tandem accepisse quandoq; statuat ac certo credat. Frustra siquidem deum assidue de pane quotidiano interpellaueris, nisi tandem etiam fide accipias quod petis, nimirum ut mēte sentias hunc panem quo uictitas, te non aliunde, q̄ a deo ipso, quem oras, accepisse ac indies accipere. Itidem frustra de peccatorum remissione deum sollicitaueris, nisi simul quoq; credas remissionem peccatorum, quā fideliter postulasti, te ab ipso deo tandem etiam assequutū esse. Quid enim proderit, si perpetuo inlames: Remitte domine iniquitatem serui tui, modo nunquam desinas de deterga te misericordia dubitare, aut confidere seu statuere nunquam possis, deum tibi reconciliatum esse? Atque hæc est fides illa singularis & specialis, quæ non tantum spiritualis ædificii initium est, sed magis spei absolutio, Individuā post se trahens charitatē, qua nobis dei beneficia applicamus, & quod actioni nostræ deest, ex apprehensione misericordiæ per Christum supplementus. De quā superius in tractatu poenitentiæ & iustificationis fusius diximus. Ut ergo necesse est hæc tria in omni opere bono concurrere, quod finis præcepti sit charitas, de corde puro, consciētia bona, & fide nō ficta, Ita maxime orationem (ueluti opus, quo proxime cum deo agimus) antecederē ea oportet, non tempore quidem (quod animus fide, spe & charitate imbutus, saltem per cœlestium desiderium, in quo tota orationis uis consistit, nō possit non orare) sed causa magis & ratione.

Iam

Iam cum fides in hominis pectore per uerbum formetur, & promissio in dei plane innitatur, quod Paulus ex ipso Abraham grauiſſimè aſtruit. In re promiſſione (inquit) dei (qua ſcilicet pollicitus erat deus, illi octu-
 9 ex Sarra uxore decrepita futurum filium, in cuius ſemine benediceren-
 tur omnes tribus terræ) non hæſitauit Abraham diſſiduiâ, nec confi-
 ſitauit corpus ſuum emorruum, quum iam tercentum eſſet annoru,
 & emorruam uulnam Sarra: ſed confortatus eſt fide, dans gloriam deo,
 pleniffimè ſciens, quia quæcumq; promiſit deus, potens eſt & facere. Con-
 ſequitur certe orationum in primis oportere reſpicere ad institutione &
 mandata dei, quo nos orare ſe & precari docuit, precantes quoq; exau-
 diturum ſe promiſit. Quod faciens, ac mandato promiſſionisq; dei aſſen-
 ſurus, fideliter accedit, ſciens deum pro nobis ſollicitum eſſe, & ad dandũ
 paratum, qui ad petendum ſuo uerbo nos cohortatur & impellit. huc re-
 ſpicite eccleſia dei, quum ante orationem dominicã in ſacroſancto miſ-
 ſe myſterio in hunc modũ præſat. Oremus, præceptis ſalutaribus mo-
 niti ac diuina institutione formati, audemus dicere, Pater noſter. Sic ali-
 bi hymnũ canens, deũ promiſſionis ſue per fidem cõmonefacit. Si tenuit
 (inquit) quis tribuet Indulge, quia potes es. ſi corde rogamus mudo, certe
 debes ex promiſſo. Vt ergo Chriſtus nos fideles faceret precatõres, nõ tan-
 tũ orandi mandatu dedit & promiſſionẽ addidit, dicẽs: Petite, & accipie-
 tis, ſed & modo orandi docuit, & formulã præſcripſit, ut citra ullã hæſita-
 tionẽ uerbo ſui cõfirmati fideliter peterem⁹, quod ille ꝑcari nos iuſſit.

Roma. 4.
 prima aia or-
 ationis fides
 quam preca-
 turus impi-
 mis, accurreo
 debet.

1. Petri. 5.

Matth. 9.
 Chriſt. orate-
 iuſſit ac ora-
 di formulam
 præſcripſit.
 & cur.

Secundo, ut
 agnoscat ſuã
 infirmitate⁹
 & indigen-
 tiam.

Matth. 9.
 Fides docet
 nos de nra
 infirmitate
 & inopia.
 Gene. 1.
 Exodi. 3.
 Pſal. 103.
 Acto. 13.
 1. Timo. 5.
 Pſal. 103.

ſaia. 40
 Pſal. 59.
 Pſal. 143.
 Pſal. 50.
 Roma. 7.
 Gene. 6

Secundo, qui ad precandũ accedit infirmitatẽ & indigentia ſua ſen-
 tire debet, quibus promotat ad querendũ deũ, & potentẽ & uolẽ-
 tem infirmis mederi, & indigentibus ſubuenire. Nõ enim opus eſt bene ha-
 bentibus medico, ſed male habentibus. Fide ergo opus eſt, quæ (ut ſupra
 diximus) intellectu illuminat & cor purificat, ut & noſtra miſeria, in be-
 cillitatẽ, infirmitatẽ, ac immunditiã, & ruruſus dei maietatẽ bonitatẽq;
 uidere poſſimus. Fide enim apprehedimus & cernimus deũ eſſe, qui pro-
 pter bonitatẽ ſua cuncta creauit, a quo oia bona procedũt, ſine quo ni-
 hil quicq; eſt. Quiq; oia in oibus operat, ſuſtẽtans, cõſeruans, gubernãſ,
 uiuificãſ, & uegetãſ oia, Qui præſtat nobis ut uſuamus, moueamur, &
 ſimus, qui abunde oia ad fruendũ tribuit. Quo dante, oia (quæ bonorũ
 appellatione continent) accipimus. Quo ſubtrahente manũ, oia ruruſus
 amittimus, iuſtus & miſericors, iuſtus in impios & peccatores, nõ agno-
 ſcentes eũ, Miſericors in timetẽſ ipſum. Fide percipimus infirmitatẽ &
 indigentia noſtra, Quod puluis ſimus & cinis, q; ois homo ſcẽmũ, & ois
 gloria eius quali flos ſceni. Quod uana ſalus hois, q; uanitati ſimilis fa-
 ctus eſt, cuius dies ſicut umbra prætereũt. Quod in iniquitatibus cõce-
 pti, q; in peccatis nati ſimus, q; cõcupiſcentia (reliquias peccati) hoſtẽ illũ
 domesticũ circũferamus, qui nunq; ſpiritu noſtro moleſtus eſſe deſinit,
 quo ſollicitante, ab adoleſcẽtia proni in malũ ſumus, & in omne ruimus

peccatū, Quod mūdus a dextera, laeuq; a frōte pariter atq; a tergo nos interdum falsis praestigijs occupatos detineat, interdū rebus aduersis uelut aperto Marte saeuens oppugnet, ut a deo alienet) Quod aduersarius noster diabolus tanq̄ leo rugiens circūire nos nunq̄ cesset, quare s̄ querit deuoret. Fide deniq; percipimus, q̄ deus miseriae nostrae miserus, cū ad huc peccatores & mortui essemus, filio suo unigenito nō pepererit, sed pro omnibus nobis tradiderit illū, ut iustificati in sanguine ipsius, credentes in eū qui iustificat impiū, per fidē, de cōcupiscētia, mūdo & diabolo triūphemus, ut sine timore de manu inimicorū nostrorū liberati, seruiamus illi in sanctitate & iustitia, corā ipso, oibus diebus uitae nostrae, quō tandē, cōsummata militia nostra, quae est sup̄ terrā, ipso summo bono, q̄ est deus in aeternū, fruamur. Ad quē unū finē oīa referri oportere fides docet. Qui ergo tali fide instructus est, hic solus recte ad orandū accedit. Nam cū, qui petere uult aliquid, necesse est, ut ante omnia se discutiat, nō egeat. Secūdo, ut apud se statuatur, quid petere uelit, & quā uā re opus habeat. Tertio quæredus est, qui inopiam leuare & uelit & possit, quae omnia fides oraturo ostendit, quā qui non habet, is suae fiduciae (quae fides ex diametro opponit) temere innititur, nondum intelligēs se dei donis, beneficiis, & auxiliis egere. Quamobrem estī ore preces permurmuret, nil hil tamen minus faciet, q̄ ut oret: imo oratio eius sibi in peccatū reputabitur, quia non orat ex fide, nec suam infirmitatem, & inopiam, nec defonitatem & misericordiam agnoscens. hoc enim fide fit, quae pauperes spiritu, humiles corde, & cōtritos animo facit, ad quos solos respicit deus, sicut scriptum est. Iuxta est dominus his, qui tribulatio sunt corde, & humiles spiritu saluabit. Et iterum Super quē respiciam, nisi super humilem & contritum, & tremētem sermones meos? Respexit inquit Dauid in orationem humilium, & non spreuit preces eorum. Superbos autem, qui infirmitatem suam, praesertim interiorem, non sentiunt, qui latentem mentis impuritatem non percipiunt, qui in fortitudine, uiribus, & in multitudine diuitiarū suarū gloriantur, qui dicunt, quia diuites sumus, & locupletati, & nullus egemus, & nesciunt, quia in oculis dei miseri sunt, & miserabiles, & pauperes, & caeci, & nudi, hos despicit deus, sicut illos respicit. quemadmodum gloriosissima uirgo uirginū cecinit. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Deus enim (ut Apostolus Petrus ait) superbis resistit, & humilibus dat gratiā. Et ideo sequitur: Humiliamini igit̄ sub potenti manu dei, ut uos exaltet in tēpore uisitacionis, omne sollicitudinem uestrā proiciētes in eum, quoniam ipsi cura est de uobis.

HAec ut Christus animis nostris perpetuo retinenda infingeret ac inculcaret, duas insignes parabolas adhibuit, Alteram de filio prodigo, Alterā de pharisaeo & publicano. Filius prodigus portione paternae substantiae, quae illi obuenerat, abutens, non ante uenit oratum patrē, q̄

3. Reg. 17.
Iohan. 3.

Roma. 8.
Luc. 1.

Iob. 7.

Psal. 109.

Psal. 39.

Isa. 66.
Psal. 103.

Psal. 42.
Apo. 2.

Luc. 1.

Iacobi. 4.
I. Petri. 5.

Quo respiciant parabolas de filio prodigo, & de pharisaeo & publicano.

in se reuerfus & suam miseriam deploraret, & diuitias bonitatis benignissimi patris agnosceret. Idem publicanus, proculdubio (quod ad mundum attinebat) rebus affluens, sed quod ad animum pertinet, conscientia peccatorum percussus, suæq; indigentiae per fidei lumen certior redditus, ascendit in templum, orans, non eodē, quo pharisæus, affectu. Hic enim sibi fidens, & bonorum operum in speciem diues, in seipsum non descendit, quominus mentis suæ, foedissimis concupiscentiae & ambitionis affectibus corruptæ, turpitudinem uideret, stans apud se orabat elatus, seipsum commendans, non accusans, quasi a se esset, si quid egisset boni, cum diceret. Nō sum sicut cæteri hominū, sicut & hic publicanus. At ille in se reuerfus, & miseriam animi sui per fidem contemplatus, a longe stetit, animo delecto & humili, nolens uel oculos ad cælum leuare, sed percussus peccatis suis, & ad deum (qui cor contritum & humiliatum non despicit) conuersus dixit: Deus, propitius esto mihi peccatori. Quā uero diuersus fuerit utriusq; orationis istudus, sequitur: Amen (inquit dñs) dico uobis, descendit hic, nempe publicanus, in domū suam iustificatus ab illo. Qui enim se exultat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Hūc affectū beatissimus Apostolus in uidua Christiana requirēs, ait: Quæ autē uere uidua est & desolata, sperauit in dño, & persistit in oratione die ac nocte. Desolatā uult esse Apostolus uiduam, non q; uiduam secundum hoc seculum diuites ab orando repellat, sed uult uiduā animo pauperem, & prudenter intelligentē, q; in hoc mūdo & in hac uita nulla anima possit esse secura. In hoc ergo orandi genere in uiduis quid electū est, nisi destitutum & desolatū: Quapropter si se omnis anima intelligat in hoc seculo destitutam atq; desolatā, quādiu peregrinatur a dño, profecto quandā uindictā suā deo defensori, assidua & impensissima precatione cōmēdat. Neq; enim hæc desolatio seu paupertas a censu, sed a mente metienda est. Christus enim, quū adhuc esset in carne, Zachæum diuitē in regnū cælorum misit, & resurrectione atq; ascensione glorificatus, multos postea diuites, impartito spiritu sancto, fecit huius seculi contemptores, & finitæ diuitiarū cupiditate, ditiores. Diuitibus itaq; perinde ac pauperibus huius seculi hæc animi desolatio ac paupertas cōmunis est, modo nō si perbe sapiant, neq; sperent in incerto diuitiarū. Sed in deo uiuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendū, ut diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, cōmunicent, ac thesaurizent sibi fundamentū bonū in futurū, ut apprehendant uitam æternam, gratias agētes in omnibus. Quāobrem (ut diximus) in his præsentis uitæ tenebris, in quibus peregrinamur a dño, quādiu per fidem ambulamus, non per speciem, desolatam se debet Christiana anima putare, ne desistat orare, & scripturarum diuinarum sanctarumq; sermoni dicat, tanquā lucernæ in obscuro loco positæ, fidei oculum intendere, donec dies luceat, & lucifer oriat in cordibus nostris: Immo donec hoc mortale immortalitē & corruptib;

Lucæ. 181

Lucæ. 180

Pharisæus,

Publicanus,

Psal. 130

1. Timoth. 5.

Augusti. ad

Probam.

Matth. 5.

Oportet alic

quē desolatū

Paupertas spi

ritus nō a cō

suetudine, sed a men

te metienda.

Lucæ. 19.

Diuites cen

su possunt esse

pauperes spi

ritu.

1. Timoth. 5.

2. Corin. 9.

2. Petr. 1.

Augusti. ad

Probam. cap.

45.

I. Corin. 15.

scopus orationis nostræ.

Psal. 26.

Vna ac sola beata uita.

Secunda ala orationis, spes Bernardus. Fiducia misericordie quæ die dona accipimus (quæ & fides iustificans appellat) fidem generalem, & spem completur.

Matth. 21.

Marci. 11.

Lucæ. 11.

Ibidem.

Matth. 19. spei nostræ scopus quæ esse debeat.

Psal. 7.

Coloss. 12.

Christus spes gloriæ.

Quæ cetera præter uitam beatam petentia.

le hoc induat incorruptionem, quando nulla erit reliqua carnis, mundi; seu Satanæ tentatio, quando absorpta erit mors in uictoria, & ultra felicitatis nuncquam desitura, nullius amodo indigens, sed dei fruitione saturata. Huc enim tanquam in scopum quendam omnem orationem nostram respicere oportet, Quemadmodum diuinus Psaltes precatur: Vna (inquit) petii a domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo domini omnibus diebus uitæ meæ. Quisquis autem hanc unam petiit a domino & requirit, is securus petiit, & si quæ alia petuntur, quæ est una illa uera & sola beata uita, ut contemplemur domini dilectionem in æternum, immortales atque incorruptibiles corpore & spiritu.

Postquam animus ad orandum accessuri, fide roboratus, & (quemadmodum iam diximus) affectus est, spem etiam ut adhibeat, necesse erit, quæ quod petitur, cum fiducia expectetur. Ad spem enim in primis requiritur animi firmitas, quæ homo sibi promissam dei gratiam quodammodo uendicet, ac tandem per fidem, hæc spe confirmatam, etiam applicet, assignet, arripiatque. Vt ergo uere & recte oremus, non oportet nos de promissione ueracis & fidelis dei ullatenus addubitare. Propterea enim se nos exauditurum promissit, ac ut se precaremur iussit, ut certi essemus ac fortiter & constanter speraremus, fore ut nos exaudiret. Sicur Matthæi uigesimo primo, & Marci undecimo dixit: Dico autem uobis omnia, quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & eueniet uobis. Et Lucæ undecimo: Ego (inquit ueritas) dico uobis, petite, & dabitur uobis, quærite, & inuenietis, pulsate, & aperietur uobis, Omnis enim qui petit, accipit, & qui quærit, inuenit, & pulsanti aperietur. Et ut spem nostram corroboraret, similitudine uicitur, quæ uel desperatissimis spem præbitura: Quis (inquit) ex uobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? aut piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scorpionem? Si ergo uos quum sitis mali, nostis bona data dare filiis uestris, quanto magis pater uester cœlestis (nimirum natura bonus & solus bonus) de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se? Sed hic interim uidendum ut spei nostræ scopus sit uita beata per Christum, quemadmodum Apostolus ait. Expectantes beatam spem, de qua Psaltes dixit: Tu spes mea a iuuentute mea. Dominus enim ipse spes nostra est, & Christus spes Euangelii & gloriæ, quod per ipsum nos speremus lætium Euangelii nuntium consequuturos, id est remissionem peccatorum & gloriam sempiternam. Consequemur autem quod speramus dubio procul, si tamen permaneamus in fide fundati, stabiles & immobiles ab hac spe Euangelii dei. Quod si anchoram spei nostræ in Christo figimus, non est periculum, si quæ alia ad hunc finem nanciscendum accommoda, uti mediæ quædam a deo speremus, modo absit carnalis concupiscentia, & hoc solum attendatur, ut his secundum deum uti, & iisdem proximis prodesse possimus.

Procuratus ergo deum omni diffidentia uacare debet, nihil dubitane aut hæsitare de promissis dei, alioqui temere petiturus. Proinde dicit iacobus ait: Si quis quædam uerba indiget sapientia, postulet a deo, qui dat omnibus assuetudo, & non improperat, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil faciens. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento mouetur & circumfertur: non ergo existimet homo ille, quod aliquid accipiat a domino. Quæ uerba sic ex loquentibus intelligenda sunt: Ideo enim qui hæsitat nihil accipit, quoniam uir est animo duplex cordeque primo certo & inquieto, in quod se gratia domini insinquare non potest, quæ ut admodum maris fluctus non facile formam ullam recipit, quæ uento mouetur & circumfertur. Deinde male de deo sentit, cuius auxilium implorat, quasi hoc non uelit, aut non possit suis promissis satisfacere, quod parum a blasphemia abest. Simplicem ergo & nusquam uacillare rem fiduciam nostram esse oportet, quæ deum semper respiciat, qui non tantum sibi fiduciam detulit, siue contingat uiuere, siue mori, ut dicere possimus eum: *Dauid.* Quæ mecum semper ad dominum, quoniam ipse euellit de laqueo pedes meos.

Orantē non oportet hæsitare. *iacob. 1.*

1. iacob. 1.

1. iacob. 1.

1. iacob. 1.

1. iacob. 1.

1. iacob. 1.

1. iacob. 1.

Secundo, quemadmodum necesse est, ut spes orantis certa & indubitata sit, ita tandem oportet esse patientem, & timori dei inuitentem, alioquin non dicenda spes seu fiducia, sed arrogans præsumptio, quali afficiebatur superbus ille Pharisæus. Propterea neque tempus, neque modus deo statuetur, qui nouit, quando, & quomodo nostris precibus satisfacere uelit, & si non ea tempore, uel eo modo, quo nos petimus, satisfaciat. Hoc ergo deuotionis debemus domino deo nostro, ut non ideo nos ab eo negligi existimemus, si non statim ea dederit, quæ petimus, aut abstulerit, quæ deprecamur, sed potius pia patientia malorum, bona speremus ampliora. Immo si aliquid, contra quod oramus, accidit, patienter ferendo, & in omnibus gratias agendo, hoc potius oportuisse fieri, quod dei, non quod nostra uoluntas habuit, minime dubitare debemus. Tale exemplum præbuit nobis ille mediator Christus, qui licet deus & homo, tamen ut homo, suam semper uoluntatem, dei patris uoluntati submisit. Qui quum humanam in se uoluntatem ex hominis susceptione transformans, dixisset: Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste, continuo subiicit. Veruntamen non quod ego uolo, sed quod tu uis pater, Hunc affectum uidere licet in sanctis patribus, id quod ipsorum ardentissimæ preces ubique testant. *Expecta* (inquit *Dauid*) dominum, ueriliter age, conseruetur cor tuum, & sustine dominum. Et iterum: *Expectans expectaui dominum, & intendit mihi, & exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fecis.* Memorabile exemplum præstat nobis insignis illa ueteris testamenti mulier *Iudith*, quæ quum intelligeret *Oziam* promississe, quod transacto quinto die, traderet ciuitatem *Bethuliam* *Assyriis*, si interea non uenisset adiutorium a domino, graui

Spem orantis patientem esse oportet.

Luc. 2. 10.

August. ad Probam.

Math. 16. Nardi 4. Luc. 22. Philip. 2.

Sancti se dei uoluntati penitus submissi serunt.

Psal. 26.

August.

Psal. 35.

rudithi exemplum. Iudith. 4.

ter reprehendit Oziam & populum, inter alia dicens: **Q**uod uelitis uos, qui tentatis dominum: non est iste sermo, qui misericordiam prouocet, sed potius qui iram excitet, & furorem accendat. posuistis uos tempus miserationis domini, & in arbitrium uestrum diem constituistis ei? Et statim postea humiliemus illi animas nostras, & in spiritu constituti humiliato seruietes illi dicamus. ut secundum uoluntatem suam, sic faciat nobiscum misericordiam suam, expectemusq; humiles consolationes eius. **Q**uod enim tentationes non susceperunt cum timore domini, & impatienciam suam, & improprium murmurationis suae contra deum protulerunt, exterminati sunt ab exterminatore. & nos ergo non uiscamur nos pro his quae patimur: sed reprobates peccatis nostris haec ipsa supplicia minorra, esse flagella domini, ea quasi ferat qui corripimur, ad emendationem; & non ad perditionem nostram euenisse credamus. Nec minori exemplo est. Apostolus Paulus, cui, ne reuelationum magnitudine extolleret, datus est stimulus carnis; angelus Satanæ, qui eum colaphizaret, propter quod ter dominum rogauit, ut eum auferret ab eo. Sed uix tantum responsum dei, quod id non fieret, & quare fieri non expediret, audiuit in hac sententiam. Sufficit tibi gratia mea, nam uirtus in infirmitate perficit. **Q**uam obrem idem Apostolus alibi dixit: **Q**uid enim oremus sicut oportet, nescimus, nimirum intelligens nos in tribulationibus, cæterisque rebus corporalibus quae possunt & prodesse & nocere inter dum non tamen cum peccato (si tamē dei uoluntati nostram subiecerimus) petere; quae statim fieri non expedit, sed potius proficit, nos peritis ad tempus frustrari, uel ad sanandum uentrem superbiae, uel ad probandam, exercendamq; patientiam, uel ad puniendam & abluendam peccata. In hoc ergo rerum genere spes nostra dei uoluntati attemperanda, est sic ut indubitati simus, nos aut id quod speramus, aut aliquid melius saltem, magis scilicet profuturum ad nanciscendum finem spei nostrae consequuturos. Hunc affectum ut inderet nobis Christus, plerisque parabolis supra modum accommodatis usus est. Nam ut doceret quod oporteret semper orare, & non deficere, sed per patientiam expectare misericordiam dei, parabolam de iudice iniquo, qui nec deum timebat, nec hominem reuerbatur, proposuit, quem quum uidua sedulo interpellaret, ut uindicaret eam de aduersario suo, atq; ille nollet per multum tempus, tandem tamen mulieris importunitate uictus, uindicauit illam. **Q**uo magis (inquit Christus) deus (cuius uita sunt misericordiae & ueritas) faciet uindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte. Aliam nec minus incitantem parabolam, Lucae undecimo legimus, de eo qui media nocte ad amicū accedens, tres panes commutato petiit, qui etiam non impetret ea ratione quod amicus sit, tandem tamē per importunitatem, si perseuerauerit pulsans, impetrabit tot panes, quos habet necessarios. **Q**uanto magis pater caelestis (qui dat, & non improperat) sedulo petentium uota respiciet. Huc spectant

ibidem,
Paulus patiens
et explet.
2. Corin. 12.

ibidem,
Roma. 8.

Our deus in
terdis ad ips
nos non ex
audiat.

Parabola de
iudice iniquo
explenatur.
Luca. 18.

Parabola de
amico uenie
te nocte &
petentes tres
panes.
Luca. 11.
Iacob. 1.

illa sententia, quæ sedulo & instanter orare iubent. Semper (inquit Paulus) gaudent, sine intermissione orate, obsecrationi instate, uigilantes in ea. Mulem enim (ut dicitur Iacobus ait) ualet de precatio iusti assidue, quod exemplum confirmat, dicens: Elias homo similis erat nobis passibilis, & oratione orauit, ut non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex, & rursum orauit, & caelum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum.

Tertio, hæc spes hypocritarum requirit, ut sancta, iusta, ac deo placita petamus, & speremus, non uana, superba, & fallax, ne dicamus mala nos esse deo. Quare qui gloriam seculi & diuinam petat, ac sperat, eo affectu, ut in illis conuiescat, non recte petit, quia non sequitur mandatum Christi: Qui uobis ue in nomine suo petamus patrem. In nomine uero salutaribus qui petit salutariam rem postulat. Qui uero uana rogat, non est in nomine Christi si ludibrio habet, & deum contemnit, quia spem non in deo, qui non uideatur, sed in diuitiis & cæteris huius mundi transitorisibus, ac uana gloria collocat, quod uera Christianæ spei repugnat. Quamobrem diuus Iacobus ait: Petitis, & non accipitis, eo quod male petitis, ut in concupiscitis uestris infirmamini. Et pro uerbis x. legimus: Spes impiorum peribit, & sicut tela araneæ tum fiduciam eius. Proindeq; Christus orationem hypocriticam damnat, qui hypocritæ spem suam in uana gloria reclinant, amâtes in synagogis, & in angustis platearum stantes orare, ut uideantur ab hominibus, quos dominus hic recipere mercedem suam asseuerat. Quo pacto uero uicium necessaria petere & possimus & debeamus post dicemus.

Ex prædictis liquet, orationes nostras, etiam cum fiducia porrectas, rationem duabus potissimum de causis non exaudiri, uel quod magis nosstra referat, ut non exaudiamur, deo uota nostra in melius commutatur. Vel quod male petamus, sequuti concupiscentiam nostram carnalem, quæ petendo insequentes, uel non accipimus, uel si interdum accipimus, cum periculo & detrimento accipimus. Legimus enim dominum quibusdam impatientibus, quod concupiscentiam sequuti posebant, iratum cõcessisse, qui diuo Paulo, quod petebat, negauit propitius. Nam Israelitis concupiscentia carniuum inardescens, deus dedit eis petitionem eorum, & misit saturitatem in animas ipsorum: sed expleta concupiscentia, impatientia est grauiter castigata, quoniam adhuc eicæ erant in ore eorum, & ira dei ascendit super eos. Quæ scripta sunt, ne forte quis magni pendat, si fuerit exauditus, quia aliquid male aut impatienter petit, quod non impetrare plus profuerit, aut se abiiciat, & de diuina erga se miseratione desperet, si non exaudiat, quum forte aliquid petit, quo accipiendo affligatur atrocius, uel a prosperitatis lenocinio corruptus penitus euertat.

Postremo oratio, ut coclos penetret, charitatis ardore inflammda est. Nam ut omnia opera bona citra charitatis donum repetat, acq; adeo in

DE MODO GRANDI

charitas dei unde in nobis excitetur

speciem tantū sunt, ita maxime friget oratio, nisi alis gratiam charitatis & dei & proximi subueatur. Charitatem dei in nobis excitat sua ineffabilis bonitas, ad quā precaturi in primis respicere debent, undique certe expostam, ne quis caulari possit, se in eius conspectum, p̄dicere nō aude re, cuius adhuc suspectā habeat bonitatem. Hanc enim in primis, in hoc admirabili mundi opificio, quocumq; tādem oculos uertamus, cernimus. Quicquid enim ibi bonum, pulchrum, iucundū, delectabile, & amabile cernimus, hoc omne ex deo esse intelligimus. Quanto magis ergo omnis boni creator amabilis esse debet, perfectum homini, quem ad imaginē, & similitudinem suam fecit, & super oīa op̄ra maximū suam cōstituit, quem propria uoluntatis arbitrio lapsus nō delinquit, sed per proprium, filium de corā missum & ipsius hominis causam morte tractum, redemit, uisibilia iustificauit, & ex inuitico sibi gratuita bonitate adoptauit, ipsiq; eum Christo oīa bona donauit, impetrans etiā ei per Christū de spiritu suo, quo ducti om̄es tandem in consortium cōlestis regni, quod pijs paracū est a cōstitutione mundi) perueniat. Qui hac animo uolunt, & per spiritus sancti gratiā percipit, is deum nō potest non diligere, ex toto corde suo, ex tota mente sua, ex tota uolūta sua, & ex totis uiribus suis. Quomodo enim non delectabitur in summo bono, qui delectatus in creatura? Quomodo nō uisumabit semper ad optimū illum patrem, a quo quicquid est, & tenet, habet? Quomodo nō semper ardebit illius desiderio, qui ipsi gratis promittit regnū cōloꝝ, imo sempiternū. Hęc est enim uita æterna, ut cognoscamus deū, & cum eo perpetua felicitate fruamur. hunc affectum, qui induit, is ad deū, fide firmus, ac spe corroboratus, amanter uobit, ac recte deum precatur. Huic Psalter dicit. Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Et iterum: Gustate & uidete, quoniam suauis est dominus; beatus uir qui sperat in eo. Charitatem proximi, in nobis concitabit eiusdē naturæ participatio, q̄ sit idem oīum & similis ortus ex uno patre. Adam, par (quod ad naturam attinet) condicio item q̄ hic mundus pariter omnibus uana domus sit. Et quod omnium maximum est, unus deus, quem omnes uno ore patrem appellamus; unus Christus, in quo omnes renascimur, & deo in filios adoptionis acciscimur, ut & duplici uinculo tam naturæ q̄ adoptionis nos fratres esse fateamur. Vnus spiritus quem habemus e celo, una & omnium communis cōlestis patria, una fides, unum baptisma, unus panis; & unus calix omnium; qui de uno pane & de uno calice participamus. Breuiter unum corpus sub uno capite, Christo. Quæ potest, quæ, fortior agnatio excogitari? Adeo, ut præceptū dilectionis proximi, quo iubemur, ut proximū sicut nosip̄os diligamus, q̄ maxime naturæ ac rationi cōsentaneum sit. Qui hoc affectu imbutus est (id quod nemo nō facile agnosceret, si tantum quisq; se ad suum ipsius cor conuertat, & seip̄um interroget, num reuera erga proximum, perinde atq; erga se afficiatur,

Gene. 1.

Psalm. 137.

Psalm. 137.

Iohan. 3.

Philos. 2.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Matth. 22.

Matth. 22.

Matth. 22.

Matth. 22.

Matth. 22.

Matth. 22.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

fiolatur) is demum recte ad orandum accedit. Quamobrem Christus ubiq; se, ubi de orando præcepit, ex pacto nobiscum agit, ut nos nõ aliter se exauditorios dicat: siq; proximum ex corde dilexerimus, & si quid in nos peccaverit, remiseritis.

Matth. 6.
Marc. 11.

Sed dicit, Si sit oportet ad orationem accedere, ut mens neq; fide, neq; spe, neq; charitate uacet, nullus uidebitur peccatoribus locus orandi relictus, quos tamen uel maxime orare conuenit? Dein, si hæc præcedere oratione oportet, quid est q; scripturæ clamant, hæc tria nos præcipit a deo postulare debere? Sed facilis est responsio. In donis spiritus, uirtutibus Christianis, gradus sunt quidam. Peccator quum in altissimis ignorantie tenebris uersatur, secundum carnem uiuens, sequens carnales concupiscentias peccat, sed propemodum ignorant. Deinde quum respicit in legem dei condempnationem peccatorum, si mundum adiuuet spiritus, uult quidem secundum legem uiuere, sed uictus concupiscentia demittit, idq; sciens, & proinde grauius. Postquã autem accesserit spiritus, quo donante credimus nobis ex toto corde uersis ab operibus mortuis ad deum, per Christum remissum in peccata, ac donari gratiam adiutricem ad implendi mandatum dei, tum demum incipit homo agi spiritu dei, q; spiritum nostrum (factis in eum seminibus fidei, spe, & charitatis) edocipiscere facit aduersus carnem: atq; tum incipit nobis reuelari dei iustitia ex fide in fidem, ut quo magis homo sibi ipsi diffidere, ac deo credere, in deum sperare, ac deo per charitatem adherere pergit, eo magis hæc spiritus dona in nobis augeant, & quanto cupiditas minuitur, tanto magis charitas crescat, donec tandem caro penitus subiiciatur spiritui, quod tamen perfecte & consummate demum in resurrectione mortuorum implebitur. Vt ergo unde digressi sumus reuertamur, a deo nõ prohibemus peccatores ab orando, ut illos q; maxime ad orandum incitemus, quod infirmis q; maxime opus sit medico: sed tamen eos frustra orare dicemus, nisi iacta fidei, spei, & charitatis semente, id est, nisi saltem odio peccati ad misericordiam dei fidenter ac amanter confugere incipiant. Vt autem fides principio modica sit, ut spes uacillans, ut tepida charitas, non tamen ideo minus, sed tanto magis orandum est, & cum Apostolis in clamandus est Christus: Domine, adauge nobis fidem. Et cum tota ecclesia precandus, ut spem corroboret, & sui ignis amorem in nobis accedat. Eos uero peccatores tantum ab orando repellimus, qui se peccatores esse nõ sentiunt, qui querunt excusationem in peccatis, qui obstinati, uenditi, & traditi sunt in peccatum, qui gloriantur, quum malefecerint, & exultant in rebus pessimis, quos peccatores scimus, quia deus nõ exaudit, sed potius eorum oratio sit in peccatum, quomodo apud Esaiam cap. i. legimus: Quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam, manus enim uestræ sanguine plene sunt: Et Hieremias Thren. iii. Nos inique egimus, & ad iracundiam te promptus animus. Idcirco tu inexorabilis es. At pecca-

Quæstio.
Augusti. in
Enchirid.
cap. 7.
Dilutio.
In donis spi-
ritus, & uirtu-
tibus sunt
gradus.
Roma. 7.

Roma. 8.
Galat. 5.
Roma. 1.

1. Corin. 13.

Matth. 9.

Peccatoribus
orandũ & quo
affectu.

Psal. 110.
Psal. 51.

Iohan. 9.
Psal. 103.
Esaia. 1.

Thren. 3.
2. Corinth. 6.

DE MODO ORANDI

Matth. 5. tor, qui in tempore accepto ad se redit, pauper spiritu, humilis, contritus, suspirans, credens, sperans, & desiderans, deum inuocat, is proculdubio uoti sui non composciet, quoniam non salset ueritas, pietissime ad se omnes laborantes inuitans. Venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos. Tollite iugum meum super uos, & inuenietis requiem animarum uestrarum.

Affectus bene uiuendi orati necessarius. **V**Nde consequens est, ut tametsi oratio nostra soli misericordiae ac gratiae dei (quae etiam nos ad orandum incitat, & gratis quae petimus donat) inuiti debeat, oportere tamen, ut hanc fiduciam nostram affectus bene uiuendi ornet, & bona opera subsequantur. Hoc enim uult Apostolus, quum iubet ut orantes manus puras extollat; Et Psalter ait: Innocens manibus, & mundo corde, hic accipiet benedictionem a domino. Innoentium ascendit oratio, si Aegyptium lutum oderint, & operari terrena declinent. Phariseos, domusculas culpar, & deuorarent domos uaduarum, simulantes longam orationem. Hi, inquit, accipient damnationem maiorem. Quid ergo orationis effectui magis obstabit, quam si uoluntas aut uita uoci non concordet? Ea uero demum (ut est in cantico quodam ecclesiastico) dulcis est symphonia, si uox uitam non remordet. Et diuus Iohannes ait: Charissimi si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus ad deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quando mandata eius custodimus, & ea quae sunt placita coram eo, facimus.

I. Iohan. 3. **I**N primis autem scriptura duo opera commendat, quae nos ad orandum expeditiores & alacriores faciunt, si tamen in fide & charitate fiant, nempe ieiunium & elemosinam. Bona est, inquit Tobias, oratio cum ieiunio & elemosyna, magis quam thesauros auri recedet. Nec Christus temere haec tria, nempe ieiunium, elemosynam, & orationem, apud Mattheum, ca. vi. coniungit. Et Esaias ca. lviii. sic copulat, perinde atque necessario coherentia. Nec est quisquam tam stupidus, qui non uideat haec tria prope modum indissolubili uinculo cohaerere oportere, praesertim si oratio in deprecanda ira dei effervescere debeat. Oratio enim ascensus mentis est in deum, sed quum crapula, ebrietate & curis huius mundi corda nostra aggrauant, fit ut non possint in deum respicere, seu in oratione (quod necesse est) uigilare. Vigilate, inquit Christus, & orate. Deum, si quis habens substantiam huius mundi, & uiderit fratrem suum necessitate habere, & clauerit uiscera sua ab eo, quo charitas dei manet in eo, & qua tandem fronte, is uiscera misericordiae dei nostri implorabit, quae uiscera clauerit fratri. Quamobrem Esaias ueram rationem ieiunandi (quae est abstinere a peccato) ac dandi elemosynam & brandi docens, sic ait: Nonne hoc est magis ieiunium, quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos, qui contracti sunt. Sibe ros, & omne onus dirumpe, frange esurienti panem tuum, & egenos, uagosque induc in domum tuam. Quum uideris nudum, operi eum, & carnem tuam (hoc est proximum tuum) ut

despexeris. Tunc invocabis, & dominus exaudiet, clamabis, & dicet. Ecce adsum, quia misericors sum dominus deus tuus.

[Amen (ut putamus) satis superque ostendimus, quomodo affectos esse oporteat ad orationem accessuros. Id autem doceri omnino & ante omnia oportebat, atque adeo semper inculcari, quia affectu spiritus seu cordis tota orationis uis consistat. Nam ab hoc oratio & incipere, & in eodem progredi, & desinere debet, quamuis affectus orandi, hoc est, desiderium uitæ cœlestis, quod ad se attinet, in Christiano nunquam desinat, etsi uerba finitatur. Qui hoc intelligit, facile uider, quo pacto Christus non diuersum, sed unum atque idem ubique præceperit, quum alibi iubet, ut orantes non multum loquamur. Alibi uero dicat, oportere semper orare, & nunquam deficere. Quo tamen uterque locus adhuc dilucidior fiat, & hic tota res uis consistat) In primis diligenter intuendum est, quod Christus apud Iohannem mulierem Samaritanam, opinanti orationis uim loco seu rebus exterioribus alligatam esse, respondit: Mulier, crede mihi, quia ueniet hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem. Venit hora, & nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. nam & pater tales quaerit, qui adoret eum. Spiritus est deus, & eos qui adorant eum, oportet in spiritu & ueritate adorare.

Quibus uerbis hoc admonere uoluit Christus, Deum (qui spiritus est) in homine, non carnem, sed eam partem potissimum respicere, quam ad similitudinem & imaginem suam creauit, nempe spiritum & mentem, quod oratio non sit alligata certo loco, tempori, uerbis præscriptis, aut aliis externis ceremoniis (quamuis tamen interim externa ista omnino contemnenda non sint, si recte adhibeantur) sed in sinceritate animi, qua colit uult deus, nobis per cœternam sibi sapientiam in clamans: Fili, præbe mihi cor tuum: habe fiduciam in domino ex toto corde tuo: in omnibus uis tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. Hic certe est uerus dei cultus, quod etiam non latuit eum, qui Catonis nomine pueris prælegitur, is enim sic orditur: Si deus est animus, nobis ut carmina dicunt, Hic tibi præcipue fit pura mente colendus. Homo quidem uidet ea, quæ parent, deus autem intuetur cor: & rursus, Deus ab homine tantum, qui mundo corde est, uidetur. Proinde David orat, ut deus cor mundum in ipso creet, & spiritum rectum innouet in uisceribus eius.

Christus ergo quum doceret nos orare, sic ait: Et quum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, ut uideantur ab hominibus. Amen dico uobis, receperunt mercedem suam. Tu autem quum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito: & pater tuus, qui uidet in abscondito, reddet tibi. Orantes autem, nolite multum loqui (sicut erant facti) putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimulari eis. Scit enim pater uester quid opus sit uobis, antequam pietatis

In affectibus piis tota orationis uis consistit.

Conciliantur loci de orando. Matth. 6. Verus dei cultus in spiritu. Iohan. 4.

I. Reg. 16.

Prophet. 3.

Cato.

I. Reg. 16.

Matth. 6.

Psal. 50.

in ueritate, hoc est se posito omni suo, oportet orare. Matth. 6.

DE MODO ORANDI

Incubileulsi
cordis Chri
ludet intrare
orantē, idq
clausam.
Augusti. de
scrm. dñi in
monte.

Affectus sa
diacus in ora
do.

Luc. 10.
Affectus eth
nicus.

Matth. 6.

Quid Chri
stus intelli
giverit per
multiloquid.

Oñes Chri
stianorum, &
breues, & p
petuz eē de
bent.

Luc. 6.
Et mente &
uoce orādō.
Luc. 10.

Quæstio.
Cur deus ue
lit nos pete
re q̄ sit, qui
bus regemus
anteq̄ orat.
Dilutio.
Augusti. ad
Probam, &
libro de ma
gistro.

enim. Hactenus dominus apud Martham. Quod uero est istud cubicu
lum, in quod nos intrare iubet Christus, nisi cubiculum cordis: qđ tamē
adhuc nō sufficit intrare, nisi claudatur. Nā si inter orandum ostium cor
dis nostri pateat, & ea quæ foris sunt per carnalem sensum incogitationes
nostras improbe se immergant, sinceritas orationis maculatur, quo mi
nus spiritalis oratio dirigatur ad patrem, et quum clausum est ostium
tum pater qui uidet in abscondito, idest qui inspicit ab dita cordis, reddet
oranti. Et ut Christus in hac re nos attentionis faciat duos admodum
partos affectus pari censura damnat. Alterum, qđ est Iudæorū, Alterum
ethnicorum. Iudæi hypocritæ quærunť apud homines spectari, & uide
ri sancti, quemadmodum Christus eos increpans, ait: Vos estis, qui iusti
ficatis uos corā hominibus, qui hunc fructum orationis potissimū quæ
runt, ut hominibus placeant. Ethnici exercenda lingua potius, q̄ mun
dando aīo dant operam, toti superstitioni dediti, putantes ita agi cum
deo, perinde atq; cum hofe agitur, qui sæpe multis tandem uerbis sententia
licet in quā, adducitur. Sed unus ille & uerus magister dicit: Nolite af
simulari illis nimirum, quia deus nouit corda, & qđ hominibus altum
est, abominatio est ante deum, apud quem sola uerborū replicatio nō
est opus, cum sciat, quid opus sit nobis, priusquā petamus eum. Si enī
uerba multa ad id proferunt, ut instruat & doceat ignarus, quid opus
uerborū replicatione apud eum, cui oīa parent. Sola, inquam, replicatio
ne uerborū absq; affectu nihil opus est, quam Christus per multiloquiū
uult intelligi, hoc est, multum sermonem absq; deuotione profusum, nō
autem prolixas ac diuturnas p̄ces, pie ac ex intimo affectu deprecas.
Nām & de ipso domino scriptum est, qđ pernoctauerit in orando, & qđ
prolixius orauerit, quo nobis ad se imitandum exemplum præberet uole
bat. Constant ergo sibi, & ut non debeamus orādo multum loqui, & ta
men sine intermissione orare, is multum loquitur, qui in sola multorum
uerborum prolatione nō adhibetā mente, cōfidit, tanq̄ eo fiat ut exau
diamur, quo loquaces sumus, is sine intermissione & multum orat, nec
tamen multū loquitur, qui continuo desiderio ac diuturna & pla
cōdis excitatione, in fide, spe, & charitate deum pulsat, intentus in unum il
lum, quod Christus dicit: necessarium. Neq; enim Christus hoc uolebat,
ut nullis uerbis orantes uteremur, alioquin nō docuisset nos, qbus uerbis
patre cōpellaremur, sed uanū sibi mente sonū, multiloquio significante.
Sed mouere potest alicuius mentem, quū deus, qui nouit, quid opus
sit nobis, antequam petamus eum, & paratus est bona data dare filiis
suis, petere tamen nos, quærite, & pulsare compellat. Sed facile hæc du
bitatio submouebitur, modo intelligamus deum non hoc cupere, ut no
luntas nostra sibi per uerba innotescat, quam non potest ignorare, sed
uult in orationibus exerceri desiderium nostrum, quo possimus accipere,
quod ille præparat dare. Ille quidem dare paratus est, sed nos ad accipien
dum angust

di angustii & in idonei sumus, nisi a sumo otone excitemus ac dilatemus.

Proinde non tantum uerbis, sed & per certa interualla horarū & tēporum rogamus, non quod uis orationis, uerbis & tēpori sit alligata, sed ut illis rerū signis nos ipsos admoineamus, quantumq; in hoc desiderio donorum cœlestium profecerimus, nobis ipsis innotescamus, & ad hoc agendum nos ipsos acrius excitemus. Vnde quod Apostolus ait: Si ne intermissione orate, nihil aliud est, quam beatam uitam, & quæ huc spectant & conducunt, ab illo, qui eam solus dare potest, sine intermissione desiderare. Semper ergo oramus, quum hanc a dño deo desideramus. Sed ideo ab aliis curis atq; negotiis, quibus ipsū desiderium quodammodo tepescit, certis horis ad negotiū orandi mentem reuocamus, ut uerbis orat. otis nos ipsos admoineamus, in id quod desideramus, intēdere, ne quod tepescere coeperat, omnino frigescat, & penitus extinguat, nisi crebrius inflammetur. Vnde & illud, quod idem Apostolus ait: Postulationes uestræ innotescant apud deum, non sic accipiendum est, tanquā deo impetescat, qui & atq; essent, utiq; nouerat, sed nobis innotescant apud deum per tolerantia non apud homines per instantiam.

Quæ cum ita sint, tum cum diu orare uacat, id est, cum alia bonarum & necessariarū actionum nō impediunt officia (quauis & in eis, ut diximus, desiderio illo semper orandum sit) ut fiat, omnino uile est, sic tamen, ne per productionis moras uaneſcat atq; hebetescat intentio. Quam obrem pium ac sanctam institutum est, quo sacerdotes legendis horariis precibus alligantur. Nam sacerdotes ut a secularibus negotiis omissio uacant, & ut pro populo dei in his quæ ad deum sunt curam agant, ordinantur, perinde atq; uiduæ primitiuæ ecclesie, quarū erat persistere in oratione nocte & die, quemadmodū de Anna filia Phauel legimus, quod non discedebat de tēplo, ieiuniis, & obsecrationibus seruens nocte & die. Sacerdotes itaq; (q; ipsi præ aliis negotiis uacet) hō rarias preces recensere, decet atq; ignaui illi sacerdotes reprehēdi sunt, qui, quod dicunt, uel non intelligunt, uel quod legunt, non attendunt, de quibus dixit Elaias: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorū longe est a me, qui nondum ei scientiæ sunt prouecti, ut intelligant orationem ex intimis cordis penetralibus proficisci oportere, quemadmodum Psaltes ait: Confitebor tibi domine in toto corde meo. Item: Dñe, ante te omne desiderium meum. Item: Cogitatio hominis confitebitur tibi. Et iterum: Adhæsit aīa mea post te. Et, iuxta est dñs his, qui tribulatio sunt corde, & his mille similia in Psalmis obuia. Quos ignauos ac stupidos clericos acriter corrigere oportet, & docere, quid uelit diuus Apostolus, quum iubet nos psallere spiritu, psallere pariter & mente, orare spiritu, orare pariter & mēte. Alioqui si scientiam repellūt, repellet eos dñs, ne sacerdotio fungantur ei. Quod & iusto dei iudicio quotidie fieri uideamus, puniente deo stupiditatem cleri sui etiamnum surdi & obaudiētis.

Concilii Colon.

EE

Cur ecclesia
oret per inter
ualla tempo
rum.

sine intermis
sione orare
quid.

Roms. 12
Eph. 6.
Coloss 4.

Postulatio
nes nostras
deo innotescere quid.

Augusti. 2
Probam.

De horariis
precibus.

1. Timoth. 2
Luca. 2.
Anna filia
Phauel.

Isaia. 29
Matth. 15.

Psal. 110.
Psal. 37.
Psal. 75.
Psal. 62.
Psal. 34.

1. Corin. 14.

Ab his ergo (ut reuertamur tandem unde paululum digressi sumus) ab oratione multa loquutio, & uerba superflua, si de non desit multa precatio. Et intelligant omnes plus quidem gemitibus & sermonibus hoc negotium agi plus fletu quam assu. Ponit enim deus lachrymas nostras in conspectu suo, & gemitus noster non est absconditus ab eo. Interim, ut ei uerbis nostris non sit opus, nobis tamen necessaria sint, quibus commoueamur, & inspiciamus quid petamus, non cuborum replicatione, non adhibita seruenti intentione, dominum docendum seu flectendum esse credamus. Fideliter ergo hoc retinendum est, ut quemadmodum hæc intentione obtinenda non est prolixitate sermonis, ita si perdurauerit, non cito esse rumpendam, & tamen interim in omni actione nostra pro illo desiderio sola etiamnum mente orandum & colendum deum per Christum, quod monuit Paulus: Omnia (inquiens) quæcumque facitis, in nomine domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes patri per ipsum. Certe quanto ad gratiam dei capiendam capaciores erimus, quanto dei misericordiam fidelius credimus, speramus firmitus, desideramus ardentius.

Nec hoc omittendum esse putamus. Non esse aspicienda templum, ac alia loca sacra, quæ ad hoc facta ac consecrata sunt, ut conueniatur illuc ad orandum, audiendum uerbum, & communicandam corpori dominico, propterea Oratoria dicta, quæ sint domus orationis, ut proinde in illis nihil aliud agi oporteat, quam id, ad quod sunt facta. Nam & in templum, cubacula illa nostra nobis portanda sunt, quæ inter orandum claudamus, hoc est, corda nostra, quæ sunt uia templi dei. Nec scriptura frustra recitat, quod Apostoli simul cum omnibus qui credebant, quotidie perdurauerint unanimiter in templo. Et, alibi sæpe quod uno in loco unanimiter in oratione & obsecratione perseverauerint, non tamen a loco oratio uim recipiat, aut quod ibi solum orandum sit, quum Paulus dicat, Volo autem uos in omni loco manus puras leuare. Sed quod deus unanimitate ecclesie suæ orationem exposcat, ad quam nos templa uocant. Quum enim unum corpus simus, decet nos conuentus & unanimitas oratio. Nam (ut Christus ait) ubi duo uel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Et iterum: Si duo ex uobis consenserint super terram, de omni re quæcumque petierint, fiet eis. Idem de piis ecclesie inter orandum cerimonis sententiæ sunt, ut nequaquam contemnant, quæ recte & magno cum fructu adhibentur, si uel ad incirandum nos, uel ut omnia secundum ordinem fiant, uel ut hæc exterius representent quod intus agitur, adhibeantur, atque hæc non mentis intentionem præcedant, sed subsequantur. Nam quum mens & ratio in hoc nobiscum corpore conclusa sit, sic ut animus totam hominis molem regere debeat, nequaquam a pietate abhorrens est, si corpus dominam suam rationem seu spiritum tendentem ad deum, & ad illum propius se applicare cupientem, suis quoque motionibus, suis compositionibus & figuris, suo habitu ac gestu subsequatur.

Nobis uerbo
rum profusa
sio necessaria
ria,
Psalm. 17.
Augusti. ad
Probam.

1. Corin. 10.
Coloss. 3.

Non sunt al
pernandate
pla orationi
dedicata.

Augusti de
serm. dñi in
monte.
2. Corin. 6.
Acto. 1.

1. Timotheo. 2.

Templa inuol
tant nos ad
unanimitatem
orationem.
Ephes. 4.
Matth. 18.
Quid sententiæ
de piis
ecclesie ceri
moniis.
1. Corin. 14.
Augusti ad
Probam.

conetur. Quod si in omnibus plane agendis, tractandis, considerandisq;
 rebus, corporis consensu & ministerio animus utitur, num in adorando
 ac uenerando deo, illius tantum reiciet societatem? Iure itaq; ac pie fit;
 ut siue animus peccati & culpæ conscientis se prosternat atq; abiciat eorã
 deo, corpus quoq; eundem gestum, eundemq; actum sobear, siue agedis
 pro accepto beneficio gratis, mentem ad deum, cogitationemq; tolla-
 mus, eandemq; mentis ad deum sublationem, cultus, oculis, manib; sequã-
 tur. Iam illæ pectorum percussiones, capitum inclinationes, genuum in-
 flexiones, quæ passim in cõmuni ecclesia adhibentur; imitationes sũnt
 & simulachra animi, uarios in se affectus erga deum, suscipientis. Quæ
 si falso & per simulariõem usurparent, essentq; tantis atq; ficta, maxi-
 m. in inimicum hoc crimen & nefaria in prohibita sceleratæ mentis est.
 Sed si ita res se intus habet, si est uoluntas ritæ conuersa ad deum, si animus,
 si mens, si ratio in ipso deo uere collocata est, cur repellamus corpus a pi-
 tatis huius, & uenerationis erga deum consortio? quod Paulus non ad-
 dubitauit uocare templum spūs sancti, & quod in partem immortalita-
 tis & gloriæ apud deum aliquã futurum est. Nam q; & detecto capite ui-
 ros uelata; coma mulieres in ecclesia orare uult Paulus, hunc non ad ex-
 ternas id pertinet ceremonias. Præterea percussio pectoris, necnon decie,
 cius, oculorum in terra, quæ sunt in publicano illo sibi ueniã a deo pre-
 cante per dominum Iesum Christum exposita, nonne in corpore sunt te-
 stimonia animi, cum deo humiliter colloqueretur. Atq; adeo, quid est q;
 animus ipse ad orationem accinctus, uix unq; aliter q; subleuatis in cœlum
 oculis, ac genibus flexis in terris, totoq; gestu corporis affectum mentis
 indicante orasse legit. Sanctæ ergo hæ, ac in uniuersum cæteræ piæ illæ
 ac antiquissimæ ecclesiæ ceremoniæ, in ecclesia adhibent, modo tamen
 sic, ut diximus, adhibeantur. Absitq; ut assentiamur iis, qui dicunt Chri-
 stum, has ceremonias quæ pietatã suffragantur damnasse. Traditiones
 & mandata hominum a ueritate ueritatem, quibus irritum fit præ-
 ceptum dei, & mandata dei relinquuntur ut illa statuant, dãnauit Chri-
 stus. Non autem dãnauit pios ritus ad cultum & obseruationem præ-
 ceptorum dei, cõducibiles, quos ipse quoq; obseruauit. Reclissime ergo
 Augustinus unam hanc saluberrimam regulam in hisce ritibus retinen-
 dam esse docet, nempe ut quæ non sunt contra fidem, neq; cõtra bonos
 mores, & habent aliquid admonendum pie animum, aut ad exhortatio-
 nem uitæ melioris non inutile, ea ubicunq; instituta cognoscimus, non
 solum non improbemus, sed etiam laudando & imitando sectemur, sic
 tamen, ut ea quæ præcipua sunt, etiam præcipuas partes teneant, & cõri-
 moniis non aliter quam cõrimoniis utamur.

H V. cuiq; docuimus, quid sit oratio, quid de deo qui oratur præsu-
 mendum, Quomodo & quo affectu ad orationem accedẽdu. Quã-
 lem orationem esse oporteat, & unde perficisci, Breuiter de oratione quæ

o. b. s. n. o.
 1. 2. 3. 4.
 5. 6. 7. 8.
 9. 10. 11. 12.
 13. 14. 15. 16.
 17. 18. 19. 20.
 21. 22. 23. 24.
 25. 26. 27. 28.
 29. 30. 31. 32.
 33. 34. 35. 36.
 37. 38. 39. 40.
 41. 42. 43. 44.
 45. 46. 47. 48.
 49. 50. 51. 52.
 53. 54. 55. 56.
 57. 58. 59. 60.
 61. 62. 63. 64.
 65. 66. 67. 68.
 69. 70. 71. 72.
 73. 74. 75. 76.
 77. 78. 79. 80.
 81. 82. 83. 84.
 85. 86. 87. 88.
 89. 90. 91. 92.
 93. 94. 95. 96.
 97. 98. 99. 100.

EXPOSITIO ORATIONIS

deo sic placitura, cœlumq; penetratura, non ambitiosam, aut temeraria, sed fideliem, humilem, & uerecundam, non desperantem, aut uacillantem, sed certa fiducia de dei misericordia sperantem, non denique frigidam aut tepidam, sed charitate effervescentem esse, & ex intimis ipsis cordis affectibus prodire necesse sit.

EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICÆ

Quia deo petenda sunt

Math. 6.

Estat nunc, ut ex diuinis scripturis doceamus, quæna deo petenda sint. hunc siquidem ordinem seruat Christus, ut primum orandi modum doceat, deinde quid petendum sit, præscribat. Supra de orationis scopo ac fine, ad quæ omnis oratio referenda est, diximus. Sed quoniam interim dum adhuc in hoc corpore a domino peregrinamur, innumeris tentationibus impetimur, quibus hoc unum perpetuo agere ac moliantur, mundus, caro, & diabolus, ut nos ab ueræ uitæ fine (quæ est uita beata) modis omnibus auertant, merito oratio in species quasdam petitionum diducitur, quibus tot tentationum generibus resistatur. Omnis ergo petitio, aut in appetitione bonorum, aut remissione male commissorum, aut deprecatione malorum futurorum consistit. Quæ de re Christus uita, auctor, dux, & rector noster, qui uenit in hunc mundum, ut omnino hominẽ illuminaret, ac uiam salutis æternæ monstraret, ipse uia, ueritas, & uita etiam orandi formam dedit, ut certi essemus nos recte petere, quam bona, quæ ille iussit, peteremus, & mala deprecaremur.

Psalm. 115.

Scopus ois petitionis triplex.

Johan. 14.

Johan. 1.

Non inuile autem uidetur, ut hic rememoremus Christum tradidisse orationem dominicam, non tam nos quædam præscripta uerba docuisse, quæ res quas peteremus: Verba autem orationis dominicæ in hoc tantum esse tradita, ut ipsis memoriæ mandatis, rerum a deo petendarum recordaremur. Apud deum enim (quemadmodum supra diximus) non agimus uerbis, ut impetremus quod uolumus, sed rebus, quas animo gerimus, & intentione cogitationis, idq; per fidem & speram, cum dilectione pura & simplici affectu. Proinde mens orantis non debet in uerba orationis dominicæ tantum respicere, sed magis dilatari, & quod in se est, orando quod plurima completi, quæ sub his uerbis longe omnium focum distimis continentur.

Augusti. de serm. dñi in monte.

Oratio dñi ca aliis quibuslibet anteponenda.

Chrysost. August.

Est enim oratio dominica multis nominibus aliis quibuslibet orationibus anteponenda. Primum, quod non ab hominibus, sed a filio dei (qui est uerbum & sapientia patris, deus de deo, doctor uitæ, & summus ac cœlestis magister) nobis tradita fuerit. Ex quo hunc fructum referimus, quod certi sumus, & nequaquam dubitare debemus, non posse hæc precepcionem ad aures dei non ascendere, quæ dei filius deus docuit. Quo-

modo

modo enim pater filii sui, imo sua uerba, quæ per filium suum, nos docuit, non agnosceret qui uoluit, & præcepit, ut hunc unicum filium suum audiremus, imo quomodo non audierit Christum in nobis sua uerba resonantem, quem semper audit? Non dubium enim Christum in nobis loqui per spiritum suum, si tamen ipse intus habet in pectore, qui est in uoce. Et quum ipse docuerit patrem in spiritu & ueritate adorandum, quæ potest esse magis spiritualis oratio, quæ a Christo nobis data est, a quo nobis & ipse sanctus missus est? Et quæ efficacior apud patrem oratio esse queat, quæ eius, quem habemus aduocatum pro peccatis nostris, qui & pollicitus est, dicens: Quia quodcumque petieritis a patre in nomine meo, dabit uobis, quanto efficacius ergo impetramus, si quod petimus in Christi nomine, ex eius etiam instituto & præscripto petamus?

Secundo, oratio dominica cæteris iure antefertur, quia totum completur, quod recte a deo peti possit, atque adeo nihil inuenies, tametsi quoniam piæ ac sanctas preces, quæ tota scriptura, maxime uero in Psalmis continentur, percurras, quod non ista dominica compendio contineat & concludat oratio. Unde liberum quidem est aliis atque aliis uerbis orare, modo tamen eadem, quæ hac oratione continentur, petamus. Sed alia orare, liberum non est. Quamlibet enim alia uerba dicamus nihil aliud dicimus, quæ quod in ista dominica oratione positum est, si recte & congruenter oramus. Qui secus orat, is certe carnaliter orat, & nescio cur non illicite orat, quia spiritu renatus, non nisi spiritualiter orare sit necesse. Porro tãtam esse orationis dominicæ amplitudinem, facile potest intelligi, quum singulæ eius partes ad alias sanctorum orationis conferuntur. Qui dicit: Illuminet deus uultum suum super nos; & misereatur nostri, ut cognoscamus in terra uiam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. Et, clarificare in omnibus gentibus, sicut clarificatus es in nobis, quid aliud dicit, quæ sanctificetur nomen tuum? Quid dicit, Deus uirtutum conuertere nos, & ostende faciem tuam, & saluemur, quid aliud dicit, quæ adueniat regnum tuum? Qui ait: Vias meas dirige secundum eloquium tuum, quid aliud precatur, quæ fiat uoluntas tua sicut in caelo & in terra? Qui precatur, Paupertatem & diuitias ne dederis mihi, sed tantum uictui meo tribue necessaria, nihil fere aliud dicit, quam, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, nisi quod hic articulus orationis dominicæ se latius porrigit, quod intra ostendemus. Quum David orat, ut dominus non minuetur iniquitas eius (quæ tãto in eo erat, ut coram deo diceret, Si reddidi retribuendis mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis) quid aliud precatur, quæ dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Rursus, qui dicit, Et non diminuetur mei omnis iniustitia. Item, aufer a me concupiscentias uentris, & desiderium concubitus ne apprehendat me, haud aliud dicere uideatur, quæ ne nos inducas in temptationem. Denique qui dicit, Labera deus Israel

Concilii Coloniensis.

E E iii

Cyprianus in oratione dominicæ

Matth. 17.

2. Petri. 1.

Iohan. 14.

Roma. 8.

Iohan. 4.

Iohan. 14.

Lucæ. 24.

1. Iohan. 2.

Iohan. 14.

Oratio dñica totum cõpletur, quod a deo peti potest.

Augusti. ad Probam. cap. 11. & 12.

Iohan. 14.

1. Corin. 14.

Psal. 66.

Ecd. 30.

Psal. 79.

Psal. 118.

Prouer. 30.

Psal. 137.

Psal. 7.

Psal. 118.

Ecd. 32.

EXPOSITIO ORATIONIS

Phil. 1.

orationis do-
minicæ per-
fectio.

Chryso-
st. in Matthei
hom. 10.
Cyprianus in
orationem
dominicam.
Cyprianus
in oratione
dominicam.

ex omnibus tribulationibus suis. Item, Erue me de inimicis meis deus meus, & ab insurgentibus in me libera me, is utiq; nō aliud orat, q̄ libera nos a malo. Quamquam intetrim animaduertendum est, singulas orationis dominicæ sententias perfectionem quandam uirtutis concludere, quod in aliorum sanctorum orationibus, quantumlibet piis, tui in hac ipsa dominicæ precatōe repetire non est, adeo ut beatus ille Cyprianus huius dominicæ orationis sublimitatem satis demirari non poterit. Qualia (inquiens) sunt fratres dilectissimi orationis dominicæ sacramenta, q̄ multa, quam magna breuiter in sermone collecta, sed in uirtute spiritualiter copiosa: ut nihil omnino prætermisum sit, quod non in precibus, atque orationibus nostris, cœlestis doctrinæ compendio comprehendatur.

Tertio. Oratio dominica cæteris præstat uel ea ratioe, q̄ nulla alia oratio ita affectum in deum excitet, aut ad pietatem uitæ & omnem uirtutem nos cohortetur, perinde atque hæc oratio, quod dilucidius fiet, quum particulatim exponetur, id quod nunc facere aggredimur.

PATER NOSTER QUI ES IN COELIS.

Chryso-
st. in Matthei
hom. 20.
August. de
serm. dñi in
monte.
Deut. 1.
Roma. 9.
Gene. 12.

PATER Quis facile animo complectatur, quanta sit domini circa nos dignationis & bonitatis uertitas, qui nos sic uoluerit orationem incipere, ut deum, patre uocaremus, quod non ita obuium est in ueteri testamēto, quum nusquam sit præceptum filiis israel, ut deum patris nomine orando compellerent, sed domini nomen eis insinuatum est, tanquam sub lege seruientibus. Et quum Abraham uir tantus (qui amicus dei appellatus est) non absque multo tremore ad dominum loquutus sit, Ne indigneris (inquiens) domine, si loquar ad dominum meum, quum simpuluis & cinis, quis nostrum deum illum conditorem, seruatorem, ac moderatorem omnium, quæ in cœlis sunt, & quæ in terris, patris nomine compellare, & sibi honorificentissimum nomen filii dei, quo nec angelos suos dignatus est, uendicare ausit, nisi ille iussisset? Dicimus ergo, Pater non tam, quod pater noster non sit ratio ne creationis, secundum id quod dictum est, Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit, fecit, & creauit te, sed magis ratione adoptionis, qua gratuita pietate, nos in filio suo renatos, in huius nominis honorē adoptauit, ac potestatem fecit, quotquot eum receperunt, ut filii dei fierent, qui credunt in nomine eius. Serui peccati eramus, infeliciter genti ex Adam. Satanae filii eramus, cuius instinctu, ad omne malum sollicitabamur. Sed ille, quum adhuc inimici essemus, nostri misertus, per unigenitum filium suum Iesum, nos a seruitute peccati exemit, a patre diabolo emancipauit, a morte perpetua & æterni ignis hereditate uindicauit, ac

Heb. 1.
Cur deum
appellemus
patrem.
Deut. 32.
Roma. 8.
Iohan. 1.
Roma. 6.
Ephes. 2.
Roma. 9.
Dei erga
nos benigni-
tas.

per fidem & baptismum in filii sui corpus infitos, tum in hominis, cum in hereditatis consortium adoptare dignatus est, heredes quidem dei, fratres autem & coheredes Christi. Est ne quid diffideremus eius erga nos pietati, pignus quoddam suae erga nos charitatis coelitus immisit in animos nostros, spiritum filii sui, qui propulsato timore seruitutis, hinc reuertitur in cordibus nostris clamare, Abba pater.

Dicendo ergo, Pater, in primis gratias agimus deo, quod non ex meritis nostris, sed gratuita adoptione facti simus filii dei, profitemurque hoc nomine nos in baptismo renunciaisse patri diabolo, & omnibus opibus eius, tamque solui nosse & habere concessisse nos patri, qui sit in caelis, cuius potentia conditi sumus, quum nihil assemus, cuius bonitate instituti sumus, quum perissemus, cuius sapientia gubernamur & cōseruamur, ne reuoluamur in exitum. In quam sententia dominus dixit: Nolite uocare uobis patrem super terrā, unus est enim pater, uester, qui in caelis est. Secundo, quum homines dicunt deo, Pater, excitatur in ipsis supplex affectus, maxime ubi deum in propheta sic loquentē rememorant. Si ego pater, ubi est honor meus? Itidem erga deum charitas acceditur & inardescit. Quid enim charius filiis debet esse, quam pater? Quaedam insuper impetrandi praesumptio ac fiducia cordi innascitur. Quid enim deus non de tam filiis petentibus, quum hoc ipsum ante dederit ut filii essent? Postremo, quum dicimur, Pater, non uulgaris cura animi nostri tangere debet, ne tali patre simus indigni, ut quomodo nos nobis placemus de deo patre, sic sibi placeat et ille de nobis, ut cōuerseremur quasi dei tepla, ut deum in nobis cōstet habitare. Nec degeneret actus noster a spiritu, ut qui coelestes & spirituales esse cepimus, ut non nisi spiritualia & coelestia cogitemus & agamus. Nam ut inquit Paulus, Non estis uestri. Empti enim estis pretio magno, exultate & portate deum in corde & corpore uestro, Cauendum ergo nobis est a peccatorum sordibus, quod quamdiu peccamus, desideria carnis inlequentes ac perficientes in filiorum dei catalogū ascribi nō possumus, ipso domino dicente: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Cauendum quoque, ne in digna filiis petamus mobilia cum Ismaele filio ancillae, sed immobilia cum Isaac filio liberae. Si filiū dei te credis, pete quae te deceant accipere, & illum dare. Si carnalia petis, ut in illis cōquiescas, quō illa praestabis, quae quū hās, praecipit ut cōtēnas? Quasi filii ergo agere dēmus, ut quod esse dicimur, actu, & re ipsa, probemus.

NOSTER. Parum est nosse, deum esse patrem nisi & cum patrem nostrum esse credamus, in quem omnem curā & sollicitudinē nostram proiciamus, quod ipsi sit cura de nobis, quos natiuitate gratiae spirituales reparauit ac sanctificauit, & sibi in filios asserit, tales etiam nos perpetuo habiturus, nisi tamen nostra culpa ac malitia ab eo recedat quod & misericordia eius spernendo, filii esse cessemus, quales erant Iudaei, ad quos dominus dixit, Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris uestri uultis scire.

EE IIII

Roma. 8.
spūs est qui
clamat in cor
dibus uestris
pater.

Iohan. 1.
Titum. 2.
Roma. 6.
1. Petri. 3.
Gene. 1.
Iohan. 3.
Matth. 23.

Malach. 1.

Iohan. 5.
Luc. 11.

August.

2. Corin. 5.

1. Corin. 6.

Iohan. 14.

Gene. 16.

Galat. 4.

Gregorius.

Cyprianus
in oratione
dominicae,
1. Petri. 3.

Iohan. 16.
Ist. 1. J.

EXPOSITIO ORATIONIS

cere. Et in Esai: Filios genui & exalauit, ipsi autem me spreuerunt. Secundo dicimus, pater noster, non meus, quoniam hoc soli Christo conuenit, qui est solus filius per naturam, nos autem filii sumus per gratiam & communem adoptionem. Quod discrimen ut ostenderet Christus: Vado (inquit) ad patrem meum, & patrem uestrum. Non dicit, uado ad patrem nostrum, sed meum & uestrum, quoniam ipse per naturam, nos per gratiam filii. Tertio, noster, dicimus, ut fraternæ charitatis, in quam nos Christus uocauit, meminerimus, & uota concordie emittamus. Ante omnia enim, pacis doctor atq; unitatis magister, noluit sigillatim & priuatim precepta fieri, ut quis cum precatur, pro se tantum precetur. Non enim dicimus, pater meus, qui es in coelis, nec panem meum da mihi hodie, nec dimittit mihi debita mea, nec & ne inducas me in tentationem, aut libera me a malo, sed publica nobis & communis est oratio. Non ergo sibi quisque peculiariter rogat aliquid, sed omnes uelut unius corporis membra, eodem animata spiritu, quod in commune expediat, postulamus, & ubique non tam propria comoda, quam proximorum petimus, Quod uideamus precandi modo Christus discordias & inimicitias interimit, & superbiam reprimat, et humanarum rerum inæqualitatem (quod ad deum attinet) prorsus expellit. Non enim conuenit, ut fratres ambitione, odio, subre, contentione inter se dissident. Unde quum dicimus, noster, fraternæ pietatis, charitatis & humilitatis admonemur, iuxta illud Malach. ii. Nunquid non pater est unus omnium nostrum? nunquid non deus unus creauit nos? Quare ergo unusquisque nostrum despicit fratrem suum, uiolans pactum patrum nostrorum? Superbi pharisæi orationem auersatus est dominus, quia non tantum non communi nomine, sed cum contemptu etiam proximi orauit, dicens. Non sum sicut ceteri homines, aut etiam hic publicanus. Inuitantur ergo hic diuites, & genere nobiles, & quicunque ceteris in seculo præstant, non super bire aduersus pauperes & ignobiles, quia simul dicunt deo, Pater noster, quod non possunt uere ac pie dicere, nisi se fratres esse cognoscant. Nemo ergo alium spernat, sed magis pro alio precetur, quum communi patrem se in coelis cum aliis habere fateatur.

QVI ES IN COELIS,

Coeli appellatio quid contineatur. Gen. i.

Terræ nomen quid contineat. Exordii. Gen. i. mens explicatur.

Coelum in scripturis, uocabulo generaliter accepto, omnem creaturam dei supra nos existentem, siue corpoream siue incorpoream signat, quem admodum Gene. i. legimus, deum in principio creasse celum & terram, ubi Moses coeli nomine complectitur omnia quae sursum sunt, aerem, ignem, corpora coelestia omnia, cum spiritualibus creaturis, quae sunt in coelis & sensibus, nostris capi non possunt. Terræ uero nomine, quicquid deorsum iuxta terram conspiciatur, cum aquis ipsius terræ cohaerentibus, quasi diceret, quicquid in toto mundo uides uel non uides, sursum ac deorsum initium habuit, aliquando non fuit, a deo uno & solo de nihilo conditum est, dei creatura est, atque hoc est summum dei omnipotentis Epitheron seu Epitheron, quo dicitur ac appellatur sub

de in scripturis deus, qui fecit coelū & terrā. Christus itaq; quum nos ad oratione accinctos, hoc procepio (Pater noster qui es in caelis) deū cōpellare iubet, in primis reuocat nos ad uerā cognitionem creationis, ut intelligamus, quis nā is sit, quātae quoq; potentiae, sapientiae ac bonitatis, quē petimus, nempe deus q est in caelis, hoc est, q ut est creator caeli & terrae, ita implet, regit, & gubernat caelos ac oīa, quae totius caeli ambitu cōtinentur. Non enim ideo in caelis esse dicit, quasi ipse caeli ambitu cōcludat. Nā de eo Salomon dixit: Quem caeli caeloz nō capiunt, sed magis quia sua uirtute caelos continet, suamq; potestatem ad oīa extendit, quemadmodum Romān. xi. legimus: Per ipsum & cū ipso & in ipso sunt omnia. Et Ephel. i. Qui omnia in oibus adimplet. Itidem Coloss. primo Omnia in ipso constant. Nec ideo in caelis esse cōmemoratur, quasi non etiam sit in terris, quum ubiq; sit deus, & maiestatis suae plenitudine, oīa quantumlibet etiā abdita & occulta penetret, sicut scriptum est: Nonne caelum & terram ego impleo? Et in Psalm. cxxxviii. Si ascendero in caelum, tu illices, si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, Etenim illuc manus tua dequcet me &c. Et ecclesia ex Esaiā canit: Pleni sunt caeli & terra maiestate gloriae tuae, Sed potissimum in caelis esse dicitur, q sua ineffabilis diuinitatis maiestas, potestas, & gloria magis reluceat in caelestibus. Quē ad modū Dauid ait: Coeli enarrant gloriae dei, & opera manū eius annuntiat firmamentum. Et idcirco etiā precaturi, ad orientem uertimur, unde caelum surgit, non q ibi solum sit deus, aliis mundi partibus relictis, sed ut animus noster ad deum tanquam ad omnium excellentissimam, maximamq; naturam caeli opificem erigatur. Nec sine ratione pluraliter dicimus, in caelis, ut omnes intelligant, quia ipse in omnibus & super omnia est, omnia gubernans ac moderans. Hæc autem contemplatio (quam nobis hisce uerbis Christus inculcat) cor dilatat, animum eleuat, ac summam ingenerat fiduciam. Nam si talem habemus patrem, cuius omnia plena sunt, qui caelos moderatur ac regit, quare non rogemus omnia ab illo, qui omnia potest, & cuius sunt omnia? ut Apostolico certe spiritu dixerit Iacobus: Omne datum optimum & omne donum perfectum de sursum est. Et rursus: Si quis indiget, postulet a deo, qui dat omnibus affluenter, & non impropert. Confirmamur quoque hisce uerbis, ne ab ulla creatura, propitio deo, timeamus. Nam quum patrem nostrum, qui filius suis non potest non bene uelle, in caelis esse profitemur, frustra metuimus a stellis & signis caeli, quae a benignissimo patre nostro caelesti ad bonum, proculdubio filiorum reguntur, atque hoc ipso secernimur a gentibus idolatris, quas, ne imitemur, dominus apud Hieremiam. x. præcipit, dicens: Iuxta uias gentium nolite discere, & a caeli signis nolite metuere, quae timent gentes, quia leges populorū uanae sunt. Itaque qui fidei mente patrem qui in caelis est compellat, is se totum

Vis proximi
orationis do
minicæ.

In caelis.

3. Reg. 9.
Roma. ii.

Ephel. i.

Deus sicut in
oro, ita & i
terra.
Esai. 66.
Prouerb. 15.
Psalm. 138.

Esai. 6.
Cur deus po
tissimū in ca
lis esse dicat.
Psalm. 138.

Cyp. in ora
tionē dñicā.
Aug. de ser
mone dñi in
monte.
cur plurali
ter dicimus
in caelis.

Iacobi. i.

A nulla crea
tura timēdū,
ppitio deo.
Lucæ ii.

Hiere. io.

Psalm. 96.

EXPOSITIO ORATIONIS

dei protectioni committit, certus sibi nullam posse nocere creaturam, quem tuetur omnis creaturæ opifex ac moderator, deus.

Discernend⁹
patrem cœlestis
a patre terre
no.

Matth. 23

Secundo, his uerbis docemur, discernere patrem cœlestem a terreno, quem hic in mundo habemus. Terrenus enim (a quo hoc fragile corpus, non tamen sine formatore deo accepimus) multis rationibus egens est, infirmus, ac imbecillis, qui si quid aduersi accidat, mutare id non potest, nec certum habemus quid in maneat is pater, nimirum mortis imperio subditus. Sic ut in talem fiduciam nostram collocare neque possimus neque debeamus. In quam sententiam dixit Christus: Nolite uocare uobis patrem super terram. At quum patrem cœlestem appellamus, patrem agnoscimus longe meliorem & præstantiorem, omnipotentem, fortissimum, beneficentissimum, & immortalem. Atque hoc ipso profiteamur iustum ac æquum esse, ut præ eo patrem, matrem, cognatos, necessarios, carnem quod que & sanguinem contemnamus.

Matth. 10.
Luc. 14.

Cœlestis pater,
cœlestes filios requirit.
Chrysostr.
in Matthæo
Matth. 6.

Tertio, his uerbis incitatur ad recolendum unde simus delapsi, nepe e caelo, & quo rursus tanquam ad destinatum locum felicitatis nostræ, patre nostro auctore, redituri simus. Deinde, ut sedulo cogitemus ac optemus, ut cœlestis patris, cœlestes quoque filii esse possimus, ab omni re mundana alieni, hoc est, ne quid præter animæ salutem & cœlestem illi hæreditatē spectemus, ne huius mundi concupiscentiis decepti, ac irretiti in carnales filios degeneremus, ut plane erubescere debeat, qui his uerbis patrem cœlestem compellans, nondum definit sese terrenis inmiscere rebus.

Ambrosio in
Lucam.
August. de
serm. dñi in
monte.
Gen. 3.
Roma. 10.
Psal. 78.
1. Corin. 3. 6.
2. Corin. 6.

Proinde & ille intellectus allegoricus, quem dicit, Ambrosius & Augustinus recensent, nobis plurimum probat, nepe, Pater, qui es in cœlis id est, in angelis, ac sanctorum, iustorumque cordibus. Nam quemadmodum peccator appellatus est terra, quum ei dictum est: Terra es, & in terram ibis. Sic iusti aptissima metaphora, & cœli dicuntur, & cœlis comparantur. Quemadmodum Paulus Apostolus Psalmum illum decimum octauum (qui incipit, Cœli enarrant gloriam dei) de Apostolis intelligit. In iustis enim deus esse dicitur, quia eorum conuersatio in cœlis est. Et in alibi ait Apostolus: Templum enim dei sanctum est, quod estis uos. Et accommodatissima ista similitudo est, ut hinc omnes intelligant tantum interesse inter iustos & peccatores, quantum corporaliter inter cœlum & terram. Et recte orat, qui hoc intellectu orat, nimirum qui toto affectu cupiat, in se quoque ipso deum habitare, quem inuocat. Quem affectum qui ad orationem affert, hunc non dubium est, eo ipso inuitare deum, ut animum eius inhabitet.

Septem petitiones orationis dicitur & cur.

Hactenus dominicæ orationis proœmium recensuimus, quo mens fiducia, deuotione, ac ardenti affectu erga deum (qui oratur) imbuitur. Nunc ad ipsas preces, quæ septem numero sunt, descendimus. Multæ autem a pijs rationes afferuntur, quæ septenario numero Christus

orationem quam tradidit, absoluerit, ac incluserit. Hoc certe constat, ut est septenarius numerus perfectus, & multi in scripturis mysterii, ita hanc orationem dominicam septem petitionibus comprehensam longe perfectissimam (quod & superius ostendimus) & maxime mysticam ac spiritualem esse. Nihil enim est (ut diximus) quod a deo recte peti possit, quin hac orationis serie abunde exprimat ac contineatur. Deinde sic uideretur distributa, ut satis appareat, septem dona spiritus sancti (quibus innouamur, sanctificamur ac consummamur) ordine quodam decentissimo a deo postulari, quemadmodum superius nos indicasse meminimus. Quin tanta est huius orationis amplitudo, ut ea mediante, quicquid est, seu cogitari potest, bonorum spiritualium & corporalium, presentium & futurorum a deo precemur (quod scilicet quatuor prioribus petitionibus fit) Rursus, quicquid est malorum tam spiritualium quam corporalium presentium & futurorum deprecemur, id quod tribus posterioribus postulationibus peragitur, idque non sine decentissimo ordine, sed ad rem ipsam. Ut autem intelligas, quid prima ista petitio sibi uelit, de ratione uocabulorum paucis praefandum erit.

SANCTIFICETUR NOMEN TVVM.

Nomen dei seu domini in scripturis, deum ipsum, seu dei potentiam, uirtutem, maiestatem, gloriam, sapientiam, providentiam & bonitatem, & quicquid de deo recte dicitur, designat. Unde quum scriptura dei nomen omnipotens, admirabile, bonum, suae ac saluificum facit, deum a potentia, sapientia, & bonitate celebrat. Rursus, quum iubet, ut nomen domini sit spes ac fiducia nostra, utque in nomine domini omnia faciamus, ac geramus, uult ut totum dei potentiam, sapientiam, ac bonitati tribuamus, & ut omnia quae facimus, in gloria dei faciamus, deoque accepta referamus. Nec ineptus est scripturae tropus, quo nomen domini dicitur inuocatum esse super fideles. Hoc enim significatur, deum nos in sua tutelam & protectionem recepisse, & in filios adoptasse, quo summa erga nos dei bonitas ac charitas demonstratur ac praedicatur, quemadmodum. i. Iohannis. iii. legimus: Videte qualem charitatem dedit nobis deus, ut filii dei nominemur & simus. In filios enim dei ascendimus, quum in nomen eius credimus, & fide uiua ad deum accedimus, sicut scriptura est: Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Quamdiu in infidelitate caeci persistimus, Adae ueteris nomen retinemus. Sed ubi per fidem deo inserimur, nouum nomen (quo filii dei appellamur) adipiscimur, ut cum propheta dicere possimus: Nomen sanctum tuum inuocatum est super nos; hoc est, secundum nomen tuum uocati sumus.

Sanctificare in scripturis saepe significat, ad sacros usus separare, segregare, seu nuncupare. Quod enim segregatur domino, non amplius pro

Superfol. 222.
fa. 1.
Oia bona precamur omnia mala deprecamur in oratione dnica.

Nomen dei quod significat

Exod. 17.
Psal. 8.

1. Corin. 10.
Coloss. 3.
Dei nomen inuocari super nos. quid. sit. 1. Ioh. 1. 10.

1. Ioh. 3.
Ioh. 1.

Sanctificatio quid. Gene. 1. Exod. 13.

EXPOSITIO ORATIONIS

Vis primæ
petitionis.
Cyprianus
in orationem
dominicam.

phanum manet, sed sanctum fit. Hic proprie tantum ualet, quantum lau-
dare, glorificare, illustrare, præconis euehere, honore psequi, tam uerbis
q̄ factis. Sed dices, Quid est igitur q̄ oramus, Sanctificet nomen tuum!
Nunquid hoc optamus, ut aliquid sanctificationis deo a nobis accedat,
uel ut nomen dei sanctificetur orationibus nostris, quod in se perpetuo
sanctum, gloriosum admirabile, & maiestate plenum est, quod nostra lau-
de non indiget, quod potius omnia sanctificat, q̄ sanctificatur, cui ange-
li semper acclāmant, Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus Sabaoth?
Nequaquam. Sed hoc petimus, ut nomen dei, quod in se sanctissimum
est, sanctificetur quoq; & glorificetur, ac sanctum & celebre in nobis &
omnibus gentibus fiat ac habeatur. Quod ut magis perspicuum fiat, a
contrario ratio ducenda est. Nā & scriptura phrasi non dissimili asserit
nomen dei pollui, non quod nomen tam sanctum, quod ad se attinet, a
nobis, ullo modo contaminari, aut tantæ gloriæ splendor ullo probro
inquinari possit, sed quod, quantum in nobis est, illuc cōtumelia ac igno-
minia in nostram perniciem sæpenumero afficiamus. Quod qua ratio-
ne fiat, quum ostēderimus, mox manifestum euadet, quid prima ista par-
ticula (quæ merito in omni oratione nostra ac uoto prima esse debet) pe-
tamus. Nomen itaq; dei secundum hāc rationem, multifariā afficitur cō-
tumelia. In primis a gentibus ethnicis, quæ uel ignorato uel contempto
rerum omnium conditore, uenerātur & adorant contemptissimas etiā
creaturas, muta idola ac statuas, de quibus dixit Apostolus, Quia quū
cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerūt:
quin potius mutarūt gloriam incorruptibilis dei in similitudinem ima-
ginis corruptibilis hominis, & uolucrum & quadrupedū & serpētium,
colueruntq; & seruiuerunt potius creaturæ q̄ creatori, qui est benedictus
in secula, Amen. Secundo, iudæi, etsi externa abominentur idola, nomen
tamen dei probris afficere non desinūt, quum Christum, qui est unicum
dei uerbum, atq; adeo proprie dei nomen, per quem solum deus nobis cō-
gnobilis fit, in synagogis iuis aspernantur, ac reiciunt. Tertio, Christi-
ani quoq; duplici ratione dei nomen ignominiosius tractant. Primum,
quum fiducia suam a deo uiuo in creaturas transferunt, diffidētia ac su-
perstitione laborant, magicis artibus aut incātationibus dant operam,
hæreses seu impias doctrinas sectantur, uel etiā quum ex titulis (qui soli
deo debentur) ueluti sunt, potentia, sapientia, ac bonitas, sibi quicquam,
tanq̄ proprium decerpunt, suo, nō dei nomini gloriā tribuentes. Quod
faciunt, quicunq; in diuitiis suis, terrenis honoribus, seu etiā benefactis,
ueluti a se pfectis gloriantur, laudemq; ab hoibus captant, sibi fidentes,
Deū uero (a quo, quicquid est uirtutis ac boni, proficiūc) ueluti unicū
authorē non agnoscētes, aut etiam qui uel in prosperis uel aduersis, ab
alio, q̄ a deo pendēt, aut aliūde q̄ a dño salutis præsidia quærūt. Deinde
Christiani iniuriā inferunt dei nomini, cum noīe filioꝝ (quod adoptio-
e gratuita

Isaia. 6.

Isaia. 42.
Ezech. 16.

Nomen dei
pollui, qd fit

Nomen dei
multifariam
afficitur con-
tumelia.

Apud gentes
Roma. 1.

Apud iudæ
os.
Iohan. 1.

Apud. Chri-
stianos.

1. Corin. 2.

2. Corin. 1.
Matth. 5. 6.

Abuti nomi-
ne filioꝝ
dei quid sit.

gratuiti sunt ad peccatum in dedecus diuinæ gloriæ abutuntur, Nimirum, quum non imitantur patris sui celestis mores ac uoluptatem, sed ueluti degeneres filii omnia contraria faciunt, uti quum peierant per adorandum nomen dei, quum & blasphemis idē nomē inuocant, quum Mamonæ seruiunt, aut uentrem pro deo habent, quum ulciscuntur. Furantur, moechantur, fraudant, & id genus alia scelera effrontes committunt. Nā quum hominū uulgus deū ex ipsius cultoribus æstimet, fieri non potest, quin dei nostri nomen apud infideles male audiat, quum uident eius nominis p̄fessorem impie agentē. Quos Apostolus grauius increpās, ait: Qui in lege gloriaris, per præuarcationē legis deum inhonoras: nomen enī dei p̄ uos blasphemat inter gentes, sicut scriptum est, nimirum Esaiæ. lli. & Malachiæ cap. i.

Cognito igitur, quibus rationibus nomen dei inhonoretur, facile a cōtrario uidere est, quibus modis honoretur ac sanctificetur. Postulant itaq; hac priua particula pontissimum tria. Primum, ut nomē dei excellentissimum, quod per se sanctissimum est & benedictū in oīa secula, toti etiā mundo inclarescat, ut gentes relicto idolorum cultu, solum uerum deum uenerentur ac adorent, ut Iudæi, impia superstitione relicta, diuino spiritu edocti, non solum patrem deum, ex quo oīa, sed & dei filium, per quem omnia, & spiritum sanctum, in quo omnia, agnoscant, & in tribus personis eandem maiestatem; & i simplici essentia triplicem personarum proprietate adorent. Atq; in hunc modum oēs sancti, quot quot ab origine mundi fuerunt, non sine ardentissimo affectu orasse leguntur: & frequentissimus est talis orandi modus in Plalms. Et in hanc sententiam orat Iesus filius Sirach. Ecclesiastici. xxxi. Alleuia (inquit) manum tuam o pater, super gentes, quæ non exquisierunt te, ut cognoscant, quia non est deus, nisi tu, ut enarrant magnalia tua, alleuia manum tuam super gentes, ut uideant potentiam tuam. Sicut enim (ut subdit) in cōspectu illorum es sanctificatus in nobis, sic in cōspecto nostro magnificaberis in eis, ut cognoscant te, sicut & nos cognouimus te. Si autem orantes, nos ad doctrinam & exemplum Christi (qui in terris agens, nihil ardentioribus uerbis exoptauit, q̄ ut nomen patris sui per uniuersum orbē inclaresceret) ueluti morigeri filii comparamus, ac pro nostro modo similibus desideris optamus, ut adorandi diuini nominis gloria cælū ac terram impleat, ut omnis creatura eius inuitabilem potentiam metuat, æternam sapientiam ueneretur, amet ineffabilem bonitatem. Not: q̄ id ut fiat, dei referat, sed q̄ humani generis omnino intersit, ut dei gloria ex se semper immensa, ac in se semper florens, cunctis etiā innotescat. Hæc enim est uita æterna (ut ueritas ait) nosse te uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Ac digna prioris hæc oratio est eo, qui quum patrem appellauit, nihil omnino prius habet, q̄ pro illius gloria supplicare. Oīa uero reliqua secundo loco ducere, quod & Christus, ut faceremus, iussit, quum suos instituens, ait: Primum querite regnum dei, &c. Secundo, in

Roma. 9.
Chryl. 10.

Matth. 9.

Psal. 14.

Roma. 2.

Esaiæ. 42.
Malach. 10.

Prima petitione tria postulatur.

Roma. 11.

Psal. 66.

Eccl. 10.

Modis omnibus annitentem, ut nomen dei illius stremus.

Lucæ. 2.

Iohan. 17.

Nomen dei illustri non sua, sed nostra refert.

Iohan. 16.

Chryl. 10.

Matth. 6.

Matth. 6.

EXPOSITIO ORATIONIS

hac particula petimus, ut non tantū crassa illa idololatria, sed et omnis
 spiritualis infidelitas, qua gloria & honor diuini nominis imminuitur a
 nobis tollatur, ut omnes magicæ artes aboleantur, ut dæmonum alia-
 rumue creaturarum incantationes omnino cessent, ut omnis diffidētia
 ac superstitio e mentibus nostris eliminētur, ut omnes hæreses & impie
 doctrinæ redigantur in nihilum & perdant, ut uerbum dei sincere cur-
 rat ac prædicatur. Rursus precamur, ne nobis aut ulli creaturæ, sed solum
 deo fidamus, ut omnem salutis spem in deum inclinemus, utq; ab eo so-
 lo toti pēdeamus. Deniq; ut quicquid est uirtutis a nobis profectum, id
 ne nobis (qui ne cogitare quidē ex nobis aliquid, tanq̄ ex nobis sufficien-
 tes sumus) sed dei benignitati acceptum seruemus, utq; omnia quæcunq;
 facimus aut gerimus, nō nostro, sed in dei nomine, nec nostræ, sed dei uir-
 tutis fiducia, nec in nostram, sed in dei gloriam faciamus, dicentes cum
 Dauid: Non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Ter-
 tio oramus, ut quemadmodum nomē filiorum dei gerimus, ita & castus
 & inculpatus moribus gloriam tanti nominis sanctificemus; ac illi iustre-
 mus, quod facimus, cum pro uicibus ac sedulo conamur, uestigia Chri-
 sti insequi. deum super omnia, proximum perinde ut nos ipsos diligentes,
 acque adeo bene uolentes iis, qui nobis uolunt male, & benefacientes, iis,
 qui nobis male faciunt. Sic enim nos docuit Christus, prouocans ad im-
 itationem patris cœlestis, qui solem suum iubeat oriri super bonos & ma-
 los. Tum enim pro modula imbecillitatis nostræ deus sanctificatur, &
 glorificatur in nobis, sic ut perfectissime glorificatus est in filio suo, si mi-
 dus nos conspiciat iuxta eiusdem filii sui doctrinam uiuentes, quemad-
 modum & is abtrinculcauit, dicens: Luceat lux uestra coram homini-
 bus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum, qui in
 cœlis est. Petimus deniq; ne in ea crimina a quibus abluti, iustificari, &
 sanctificari sumus in nomine domini Iesu Christi, & in spiritu dei nostri
 rursus incidamus, sed ut hæc sanctificatio & uiuificatio, quæ de dei gra-
 tia sumitur, in nobis perpetuo maneat. hoc diebus ac noctibus postula-
 mos, nec unq̄ deprecari cessamus, q̄ nobis continua sanctificatione fit
 opus, ut qui quotidie delinquimus, delicta nostra assidua sanctificatiōe
 purgemus, quod quum a deo orando consequimur, fit ut per nostrā bo-
 nam conuersationem cogantur etiā impij & infideles procidere in facie
 suam, & renantiate q̄ deus reuera iustus & bonus in nobis sit.

ADUENIAT REGNUM TVVM.

Quid (inquis) est, q̄ petimus aduenire regnū dei? Nunquid non deus
 ab æterno regnauit, aut quando nō regnat? aut nunquid regnum
 a deo incipit, quod & semper fuit, & esse nō desinit? Sicut Psal-
 tes ait: Regnum tuum regnum omnium seculorum. Et dominatio tua
 in omni generatione & generationem. Immo non hoc petimus, ut adue-
 niat regnum dei in terram, quasi uero etiā ipse nunc non regnet in terra,

spūalis idola-
 2. Corin. 1.
 2. Corin. 1.
 1. Corin. 10.
 Psal. 113.
 Cyprianus.
 Ambrosius.
 August.
 Chrylost.
 Nomen dei
 sanctificatur
 In nobis per
 bona opera.
 Math. 23.
 Lucz. 6.
 Math. 5.
 Intro. 4.
 notitia 2ud
 2. Corin. 10.
 August. dat
 serm. diu in
 monte.
 Quæstio.
 August. de
 serm. diu in
 monte.
 Psal. 113.
 Psal. 113.
 Psal. 113.

Tempore in ea regnauerit a constitutione mundi, sed hoc petimus, ut ad
 ueniat nobis, id est, ut in primis mundo id ignotanti manifestu fiat, Sicut
 ti & nomen eius ut in nobis sanctificetur postulamus. Nam ueluti lux
 licet praesens, sit caecis tamen est absens, & nihil sum in eis afferat, Ita &
 regnum dei, tamen si ubique praesens, mundo tamen id ignoranti deest, cui
 ut adueniat, petimus. Sed ut penitus intelligamus, quanta bona ac petite-
 re postulamus, scilicet in uniuersum duo esse regna, dei scilicet, & diaboli.
 Nam regnum terrenum, quod gerunt principes, quicquid est, habet, aut
 petit, totum id uel a deo accipit uel a diabolo mutuatur. Regnum dei
 duplex est, gratiae & gloriae. Gratia rursus duplex, publicum & priuatum.
 De regno gratiae seu misericordiae scriptum est Lucae. xii. Regnum dei
 intra uos est. Item Apoc. x. Petisti nos regnare deo nostro. Hoc itaque
 regnum gratiae nihil aliud est, quam spiritualis liberatio cordum a peccato,
 ac gubernatio animorum ac conscientiarum nostrarum. Nam quem
 omnes nati sumus, serui peccati, & filii tenebrarum, non prius absceimur
 in regnum gratiae dei, quam deus per filium suum nos a peccati uinculis libe-
 raerit, ac ut Paulus ait de potestate tenebrarum eripuerit ac transle-
 rit in regnum filii dilectionis suae in quo habemus redemptorem & res-
 missionem peccatorum. Regnum ergo gratiae priuatum, nihil aliud est,
 quam iustitia conscientiae, quod Christus obrinet in quibus est, quos per
 fidem regenerauit & iustificauit, de quo dictum est Rom. viii. Regnum
 dei est gaudium, iustitia, & pax in spiritu sancto. Constat enim iustifica-
 tum ex fide pacem habere erga deum, quae dulcissimam animi tranquil-
 litatem, & ineffabile gaudium conscientiae parit, ac securitatem aduer-
 sus carnis, mundi ac diaboli tyrannidem praebet, De quo gaudio dictum est
 in psalms. Latemur in te omnes qui sperant in te, & tertiū extitabunt,
 & habitabis in eis. Regnum uero gratiae publicum, militans ecclesia fan-
 ctorum est, de quo scriptum legimus. Mitter angelos suos, & colligende
 regno eius omnia scandala. Quod & Christus summe facit sagena missa
 in mare, & decem uirginibus ac aliis terrenis rebus ad humanum caput
 expositis. De regno gloriae habes Matthei. xxy. Venite benedicti patris
 mei, percipite regnum, quod uobis paratum est ab origine mundi. Item
 Matthei septimo. Qui facit uoluntatem patris mei, qui in caelis est,
 hic intrabit in regnum caelorum. Indem primo Corinth. sexto. An nesci-
 tis, quia in qui regnum dei non possidebunt. Et Ephes. v. Hoc (inquit)
 scitote, intelligentes, quod omnis fornicator, aut imundus, aut auarus (quod
 est idolorum seruitus) non habet hereditatem in regno Christi & dei.
 De regno diaboli habes Ephes. cap. ii. Vos (inquit) conuulsit, cum es-
 seris mortui delictis & peccatis uestris, in quibus aliquando ambulastis se-
 cundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris hu-
 ius spiritus, qui nunc operatur in filiis discedentiae, in quibus & nos aliqua-
 do conuersi sumus in obsequium carnis nostrae, facientes uoluntate carnis

Johan. i.

Augusti. in

Iohannem

Euo. epina.

Dei. 50. 1. 1. 1.

Diaboli.

Terenti.

Regnum dei

duplex.

Regnum gra-

Lucae. 12.

Apoca. 10.

Psalm. 10.

Rom. 8.

Coloss. 1.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Rom. 8.

Iohan. 3.

& cogitationum &c. In hoc ergo regno tenet imperium omnis peccati caput & fons malus spiritus, qui regnum dei dissipare, ac nos in suam tyrannidem triplici retiaculo, nimirum per concupiscentia carnis & oculorum ac superbiam uitae nunquam non pertrahere nititur. Denique regnum terrenum (quod terreni principes gerunt) & si cum regno Christi (quod mere spirituale est) nihil propemodum commune habeat, in quo sancti Anabaptistae impudenter hallucinati sunt, tamen si secundum essentiam suam, (qua nihil aliud est, quam legitima quaedam potestas, externae pacis conseruanda, ac retinenda politica) consideretur, optima certe dei ordinatio est, quemadmodum Paulus ait: Non est potestas nisi a deo: Quae autem sunt, a deo ordinatae sunt: itaque qui resistit potestati, dei ordinationi resistit. Piacet ergo etiam hoc regnum, etiam terrenum, deo, tanquam sua creatura (ipse est enim, qui constituit & transfert regna), sed non aliter nisi sic geratur, tanquam a deo acceptum, ac iustitia firmetur, quemadmodum Proverbiorum, xxy. legimus: Aufer impietatem de uultu regis, & firmabitur iustitia thronus eius. Et Psalm. ii. Dauid ait: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram: seruite domino in timore. Nam & tales reges diuinitus dari, & auari constat, quemadmodum scriptum est: Per me reges regnant. Et iterum, Qui dat salutem regibus. Ac si principes hac potestate a deo accepta, abuti incipiant, exercentes non dei iudicium, sed suam tyrannidem, ac regnum, quod acceptum deo referre oportuerit, factu uolentiaque exercentes, aut etiam in sua uirtute, potentia, opibus, famulitio, copiis, & armis cobdentes, certe tales regnum, alioqui sua natura rem bonam, abutu malam faciunt, ut iam magis regnum mundi, quam dei ordinatio dicatur. Nihil olemus, tamen (quod obiter dictum uelimus) dei uoluntas est, ut propter potestatem, quae a deo est, etiam regibus, ac dominis dycolis, obsecramus.

Proverb. 21.

Psalm. 2.

Boni reges,
diuinitus dat
tur & iuan
tur.

Psalm. 145.

I. Petri. 2.

Ordo petiti
onum.

Roma. 13.

Galat. 3.

Iph. 2.

Luc. 11.

I. Iohan. 3.

Galat. 3.

vis petitiōis.

Roma. 6.

Quibus sic expositis, facile uidere est, quanta haec petitio complectatur, quam pulchre etiam ac decenti ordine prima paruclam subsequatur. Priore enim petitione precamur, ut ne in patris nostri coelestis toto terrarum orbe inclaret, ut ubique gentium laudet & glorificetur, quod sit per agnitionem & apprehensionem redemptionis, quae est in Christo, in quo sanctificamur ac regeneramur in nouam creaturam. Sed quoniam tanta est Saranae malitia, ut ne quis quidem & expulsus semel, cedat, quin potius e sua tyrannide liberatos, ac etiamnum filios dei effectos, oppugnare nunquam desinat, quoad hoc mortali corpore sunt onusti. Sollicitat enim ueteris peccati reliquias ac humanas ingerit cupiditates, quibus carnis rebellionem aduersus spiritum molitur. Idcirco post postulatam illustrationem & agnitionem nominis dei, iusto ordine dicimus, adueniat regnum tuum: Quo hoc in primis petimus, ut deus quos semel a Saranae tyrannide liberatos esse uoluit, regere etiam ac gubernare dignetur, ne in eadem tyrannidem reuoluantur. Neque deinceps regnet

ccatum

peccatū in nostro mortali corpore, ut obediamus concupiscentiis eius, aut exhibeamus membra nostra membra peccati, sed magis liberati a peccato, serui autem facti deo, & in regnum eius asciti, exhibeamus membra nostra seruire iustitiæ, ut eiecto semel, idq; in Christo rege nostro, Satana huius mundi principe, a modo obtēperemus deo, ut obrutis ac oppressis peccatis, in sanctitate ac iustitia seruiamus ei omnibus diebus uitæ nostræ, ut quemadmodum Christus, spiritu coelesti impium huius mundi spiritum ac principem uicit, ac innocentia peccatum superauit. Ita nos quoq; per eundem feliciter uincamus, & in deo regemus, ac uicissim deus in sui nominis gloriam regnet in nobis. Sic enim deus mirabiliter uicit, triumphauit ac regnauit per filium suum Iesum in sanctis suis martyribus, incorruptis suis confessoribus, ac castissimis uirginibus, qui semel in Christo sanctificati & regenerati, carnis lasciuia, mundi malitiam ac sæuitiam, & Satanæ insultus ac molitiones fortiter feliciterq; uicerunt. Quibus etsi fidei constantia impares simus, rogare tamen nunq; cessamus, ut eadem fide donemur, nimirum ut spreto huius mundi regno, breuiter, contemptis omnibus (quæ speciosa, pulchra ac dulcia nobis uidentur) sequamur promissa regni coelestis, ut eiecto iniquo mammona, unicum illud margaritum euangelicum amplectamur, ut cōpripentes omnes carnales æstus & affectus, regnum Satanæ debellemus, utq; hac graui ppetuacq; colluctatiōe, e prælio semper firmiores discedamus, quo deus indies magis ac magis regnet in nobis, regno quidē spūa li, quod, ut iam diximus, est pax, iustitia & gaudium in spū sancto. Secūdo, quum nondū totus mundus deo ceruicem submisserit, sed plurimas etiam nationes, gentes ac populos, tyrannus ille satanas adhuc occupet, quales sunt impiæ gentes, iudæi & Turcæ, Rogamus ut eis regnum dei (cuius libertatem, dignitatem & felicitatem penitus ignorāt) innotescat, ut ex mancipiis diaboli fiant serui dei, cohæredes Christi, cōsortes regni coelestis, utq; tandem fiat unum ouile & unus pastor. Tertio, quum pleriq; etiam sint, qui etsi regni Christiani insigne præ se ferant, ac Christi milites dici uelint, nihilo secius tamen cum Satana conspirent, iactisq; hæresum ac schismatum seminibus, regni diuini gloriam (quod in ipsis est) dedecorant. Optamus ut pater ille coelestis aream ecclesiæ suæ purget, de regno suo omnia scandala tollat, ut sublati hæresibus ac schismatibus uniuersis, ecclesia tranquilla gaudeat libertate. Quarto, quū terrena imperia ac magistratus, quod ad concreditam potestatem attinet, a deo sint ac constituentur, quibus tamē plurimi in regni coelestis ignominia & ecclesiæ dei suppressionem misere abutuntur, Optamus ut tales principes ac magistratus suum munus & in primis regnum illud spiritus dei agnoscant, ac sanctæ ecclesiæ dei molesti esse desinant, quū etiam in uia ecclesiæ membra cū uocatis sanctis coalescāt. Certe nō timere Paulus uisit, ut omnium primū fierent obsecrationes, orationes, postulationes,

Concilii Colon.

FF

Lucæ. 1.

Iohan. 12. 14.

1. Corin. 6.

scilicet in Christo uicerunt carnem mundum & diabolum. Heb. 1. 14.

Math. 6.
Math. 13.

Rom. 14.

Augusti. de serm. dñi in monte.
Orandū pro impiis gentibus.

Roma. 8.
Iohan. 10.

Orandum pro hæreticis.
Math. 13.

Oramus pro magistratibus.
Roma. 13.

1. Timoth. 2.

EXPOSITIO ORATIONIS

gratiarum actiones pro omnibus hominibus & regibus, & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, ut quietā ac tranquillā uitā agamus, in omni pietate & castitate. Quod precandi genus purandum nō est, dominicæ orationi (qua quicquid pie postulari potest, comprehenditur) inclusum non esse. Quinto, præcipuus finis huius petitionis est, ut recepti in regnum gratiæ & misericordiæ dei, tandem quoque regnum gloriæ & perpetuæ pacis, post huius temporalis uitæ curriculum adipiscamur, ingrediamurq;. Hoc est enim summum illud desiderium, quod de optima conscientia & mente rebus fluxis & terrenis exorta oritur, quo omnes sancti mirum in modum æstuarunt, quod uidere est in Apostolo Paulo, qui illius summa expectatione tenebat, quū ait: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei p̄ Iesum Christum dñm nostrū. Et iterum: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Rursus alibi, Sed & ipsi (inquit) qui primitias spiritus habemus, & nos ipsi in nobis ipsis gemimus adoptionem filiorum, expectantes redemptionē corporis nostri. Certe, modo sapiamus. hoc domini regnum (quod gloriæ appellamus) atque adeo secundus ille domini aduentus, qui proxime tale regnū præcedet, quod deus suis fidelibus perfectissime tam in corpore q̄ animo beandis largietur, assidue optanda ac expectanda sunt, idq; ad exemplum sanctorum patrum, qui diem supremi aduentus die noctuq; summo studio, ieiuniis, uigiliis, lachrymis & precationibus uacantes, uidere cupiebant, ac secure coronam iustitiæ expectabant, in quam sententiam summa fiducia dixit Apostolus: Nō solum mihi reddet coronam iustitiæ, sed & his qui diligunt aduentum eius, Aduentum inquam magni dei & beatam spem. Et Christus monet, ut similes simus hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur a nuptiis, utq; ad hanc diem redemptionis nostræ leuemus capita nostra, quando scilicet Christus regnum suum plenum & integrum, subiectis sibi omnibus, quos æterna dei uoluntas suo regno destinauit, patri tradet ac resignabit, & electis suis ea bona, quæ neque oculus uidit, neque auris audiuit, nunquam auferenda donabit, taliq; regno asciscet, ubi nō erit amplius ullus luctus aut dolor, ubi non esurient neque sitient amodo, neque cadet super illos sol, neq; ullus æstus, ubi erit uita æterna, quies perpetua, sempiterna lux & claritas, pax & tranquillitas nunquā finienda, inenarrabile gaudium & lætitia, certissimā sempiternæ felicitatis securitas, copiosissimæq; exanclatorū laborū merces. Quod si quisquam eo picatis nōdum promouit, ut eius diei accelerationē ex animo petere necdū possit, saltē is ardētissimis uotis exoptet, ut in se, gratiæ & misericordiæ dei regnū adueniat, ut fide, spe & charitate (quæ sunt huius regni præcipuæ partes) de diabolo, mundo & carne feliciter triumphet, ut hoc spirituale dei regnum in eo subinde crescat & augeatur, ut constāter perduret, nec unquam obdormiat in morte, ne ue in Satanæ potestate ueniat, ut post

Aug. de ser.
dñi in mōte.
Regnū gl̄iæ
postulandū.
Chryl. in Mat.
thzā hom̄.
30.

Roma. 7.

Philip. 1.
Roma. 8.

Secundus ad
uētus dñi ar.
dāter deside.
randus.

Patres die no
ctūq; supre
mū aduentū
dñi uidere cu
plebant.
2. Timot. 4.

Lucz. 12.

1. Corin. 15.
1. Theff. 4.
Esaiz. 64.
1. Corin. 2.
Apoca. 7. 21.
Lucz. 20.
Apoca. 14.
Apoca. 21.
Matth. 13.
Psal. 5.
Esaiz. 51. 33.
Matth. 5.

Psal. 12.

extremā exteriorē hominē, coeptum in se regnū dei, in illa cœlesti uita perficiatur. Deniq; is saltē expetere sibi eum affectū a deo donari, quo hanc uitam peccatis & periculis plenā contemnat, ac odisse incipiat, illam uero alteram uitam, atq; adeo supremū aduentū dei & saluatoris nostri Iesu Christi, uel expetere incipiat, etsi nondum ex animo impediēte infirmitate exoptet, ut non tantū spūs & animus eius integer in illū diē conseruetur, sed & corpus humilitatis suæ, corpori claritatis Christi cōformet, utq; demū ipse sanctorū cœtui cōiunctus, simul cum illis obuiam Christo in æra rapiatur, post hac in æternū cum dño uicturus.

I. Thess. r.

I. Thess. 4.

FIAT VOLUNTAS TUA SICVT IN
COELO ET IN TERRA.

ROges forsā principio, quidnā id sit quod petimus, dei fieri uoluntate, nū ut deus faciat quod uult? Non quidem Volūtas enim dei semper sit, & si nos, ut fiat nunquā, poscāmus, quēadmodū scriptum est, Oīa quæcunq; uoluit dñs, fecit in coelo & in terra, in mari & in oībus abyssis. Et rursum, Deus aut noster in coelo, oīa quæcunq; uoluit fecit, In eius siquidē ditione cūcta sunt posita, nec est qui possit resistere uolūtati suæ. Et ipse est, qui operatur oīa secundū consiliū uoluntatis suæ. Quid ergo est quod petimus, nisi ut deus non quod uult faciat, sed ut nos facere possimus quod uult deus? Sed ut penitius intelligas, quid & quanta petantur, ad duplicē uoluntatē respicere oportet, nempe diuinā & humanā. Diuina nunquā non potest esse optima, nostra uero nūquā est bona, sed aut mala, aut saltē ad malum prona, nihilo secius tamē etsi mala & deprauata sit, tamē uolūtas est, quā deus inuitā ac renitentē nō immutat, sed naturali ac innatæ uolendi libertati relinqt. uerū quū ipsa sibi relicta ad peccādū tantū ualeat, ac perpetuo in malū prona sit, sicut scriptū est: Sensus & cogitatio humani cordis in malū prona sunt, ab adolescentia sua, recte postulamus ut post cōcupiscentias nostras nō eamur, ut a uoluntate nostra auertamur, ut non nostra, nimirū mala, sed dei uoluntas (quæ semper optima est) in nobis fiat ac peragat. Subnectis autē ordine quodā elegātissimo hæc particula superioribus. Nā primū postulamus, ut nomē dei nobis ac toti orbi innotescat ac inclarescat. Deinde, quia non sufficit nouisse deū, aut in nos etiā nomē dei in baptismo inuocātū esse, nisi statim etiam deus a baptismo post destructam Satanæ tyrannidem, incipiat regnare in nobis, idcirco petēdo subiūgimus, ut aduentat ac indies proferatur regnū eius in nobis. At quoniam in renatis ac regeneratis nō statim etiā extinguitur fomes ille peccati, quæ est lex membrorum, carnalis utiq; concupiscentia aduersus spiritum perpetuo pugnans, ac faciens, ut non quæcunq; uoluerimus, eadem etiam faciamus. q; tamen Christiano iam in dei regnum translato, uoluntas bene

Quæstio.
Cyp. in oratione dñica.
Augu. de sermo. dñi in monte.
Psal. i. r.
Psal. iij.
Hester. i. r.
Dilutio.

Duplex uoluntas.
Diuina.
Humana.
Gene. 6.
Augu.

Gene. 6.

Quo differat & priores petitiones.

1
2

3
Vis tertiz petitionis.
Roma. 7.
Gala.

EXPOSITIO ORATIONIS

1
Gyprian' in
oratione do
minicam.

Augusti. de
serm. dñi in
monte.

Psal. 83.
2. Theff. 1.
Heb. 13.
Coloss. 4.
3

1 Iohan. 4.
Psal. 33.
2. Corin. 9.
August.

Ephes.

3

Matth. 7.

Voluntas dei
alia atq; alia.

Voluntas prae
scientiae dei
non est ingre
da, sed ado
randa.
Rom 9.
Ephes. 1.

agendi adiaceat, repugnante tamen natura uitiata, eam perficere non possit, nisi spiritu adiuuante. Proinde necesse est nos sedulo postulare, ut deus quod in nobis coepit etiam perficiat, hoc est carnalis concupiscentiae uim in nobis compescat, coerceat, ac mortificet, naturam corruptam sanet, carnem reluctantem spiritui subiiciat, utq; post uocationem suam in nobis etiam uoluntatem suam impleat, & opus fidei in uirtute perficiat, ut quemadmodum spiritus iam non resistit deo, sequens & faciens uoluntatem eius, ita & corpus non resistat spiritui, qui non corporis infirmitate uexatur, sed simul cum spiritu ad perficiendam dei uoluntatem seratur, ut tandem & carne & spiritu deo seruire, & cum David dicere possimus: Cor meum & caro mea exultarunt in deum uiuum. Sic orat Paulus. ii. Thessaloni. i. Hebraeos. xiii. Idem orat Epaphras pro Colossensibus, Colossens. iiii. Rursum, quum non sufficiat nos a Satanæ tyrannide ereptos, ac in regnum dei translatos esse, nisi etiam ad eiusmodi regni leges, uitam, omnesq; actiones nostras componere modis omnibus studeamus, ac deum nos regentem ac ducentem, uoluntarie sequamur, quemadmodum scriptum est: Qui dicit se nosse deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Præterea quum non sit satis declinare a malo, nisi etiam quod bonum est faciamus, nos uero nec uelle nec facere efficaciter possimus quod uult deus, nisi uoluntas diuina nos attraxerit, ac libertatem nostri arbitrii suae uoluntati sociauerit, atq; adeo ea, bona quae præparauit, ut in illis ambulemus, in nobis operatas fuerit, Idcirco iusto ordine petimus, ut deus post gratiam iustificantem seu operatam, etiam gratiam subsequenter, cooperantem, ac coadiuuantem donet, cuius operam uoluntatem eius & mandata facere possimus. Deniq; qui modo poposceramus aduenire nobis regnum illud gloriae ecclesiae triumphantis, scientes interim hoc regno tantum nos potituros, si uoluntatem dei fecerimus, dicente domino Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum caelorum. sed qui facit uoluntatem patris mei, Et iterum: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata, congruo nimirum ordine postulamus, ut uoluntatem dei facere possimus, quam non facientes, in regnum caelorum ingredi nequeamus.

Porro, ut explicatio fiat huius particulæ uis, e scripturis docemur aliam uoluntatem dei adorandam, aliam agnoscendam, aliam faciendam & sequendam. Voluntas providentiæ, præscientiæ, seu prædestinationis dei potius a nobis adoranda, q̄ curiosius inquirenda, est, quemadmodum Paulus Roma. ix docet. Ad hanc uoluntatem hæc orationis dominicæ particula eatenus pertinet, ut ardentibus uotis petere debeamus, quo deus nos quos secundum uoluntatis suae propositum prædestinauit, si bi adoptare in filios per Christum (uocans scilicet ac iustificans) tandem etiam iustificatos ac cõseruatos glorificet. Nec debet Christianus hic ulterius progredi ad inquirendum scrupulosius de hac dei uoluntate, multo minus

quod

num ipse ex prædestinatis sit, temere dubitare ac ambigere. Nam credentes, de hac uoluntate Christus certos fecit. Hæc est (inquit) uoluntas patris mei, ut omnis qui uiderit (hoc est, agnoscit) filium, & credit in eum, hoc est, dictis illius fidit, ipseque sincera fiducia, quæ comitatur charitas, adhæret habeat uitam æternam. Item, Hæc est uoluntas eius qui misit me patris, ut omne quod dedit mihi pater (nimirum per fidem) non perdam ex eo, sed resuscitem illum in nouissimo die. Hæc secum meditanti ac pæns desiderii ruminanti dulcissima sunt. Non glorificantur, nisi iustificatione iustificantur, nisi uocatione uocantur, nisi prædestinati. Rursus, prædestinati ad uitam certissime uiuent, nec possunt perire contra uoluntatem ac decretum dei. Ergo qui fidem (gratuitum dei donum) in se agnoscit, huic prædestinationis dei uoluntas, non ignauiam parit, sed mirabilem potius amorem dei intus accendit, & ad omne bonum excitat, facies ut pia mens orare ac dicere nunquam desinat, Fiat uoluntas tua &c.

Secundo, est uoluntas dei, quam scrutari & agnoscere oportet, ea scilicet, qua erga nos affectus est deus, quam ut notâ nobis faceret, misit filium suum, qui redimeret nos, & sanguinem suum funderet in remissionem peccatorum nostrorum, Ephes. i. Qua ei ab æterno placuit, ut per Christum sanctificaremur & purgeremur a peccatis, Hebræ. x. quo sancti essemus & mundi, ac ad omne opus bonum instructi. i. Thessalof. iiii. & v. cap. Quam uoluntatem ut faceret Christus, descendit de cœlis, Iohannis. vi. quam etiam adimplere miro desiderio optauit. Iohannis. iiii. iam etiam omnes sancti de hac uoluntate edocti sunt, non cessant tamen orare & postulare, ut impleantur agnitione uoluntatis dei, gratias agentes deo patri, qui dignos eos fecit in partem sanctorum in lumine, qui eripuit eos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ; In quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum, qui est caput corporis ecclesiæ, primogenitus ex mortuis, in quo placuit, omnem plenitudinem inhabitare; & per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt, Colossen primo. Eatenus ergo hæc petitio ad eam uoluntatem referri potest, ut petamus fieri uoluntatem dei, ut magis ac magis agnoscamus tantum mysterium, quod absconditum fuit a seculis & generationibus, ut innotescat nobis diuitiæ gloriæ sacramenti huius, quod est Christus, ut denique huius sacramenti uis & Christi beneficium seu uoluntas patris in Christo in nobis adimpleatur, Quo desiderio quid potest esse suauius, quo Dauid de Ieginguo in Christum respiciens imbutus clamat: Memor esto uerbi tui, seruo tuo, in quo mihi spem dedisti: hæc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum uisitauit me.

Tertio, est uoluntas dei bona, quæ & cognoscenda & facienda est, Romas. xii. Ephes. v. Hæc est illa uoluntas, in lege dei comprehensa, ac sita in mandatorum diuinorum custodia, In quam respiciens Da-

Concilii Colon.

FF iii

Non debet
quis ambigere
an ex numero prædestinatorum sit
Iohan. 6.
Ibidem.

Roma. 8.

Voluntas dei
scrutanda &
agnoscenda
que
Ephes. 1.
Hebr. 10.

1. Thess. 4. 6.
Iohan. 6.

Iohan. 4.
Coloss. 1.

Coloss. 1.
Coloss. 1.

Psal. 119.

Voluntas dei
cognoscenda
& facienda.

EXPOSITIO ORATIONIS

Roma. 12.
Eph. 1.
Psalm. 118.

Philip. 1.
Cyprianus
in orationem
dominicae.
Doctrina &
uita Chdſti,
est uoluntas
dei.

Matth. 17.
Johan. 1. 14.
Matth. 22.
Marc. 12.
Luc. 10. 11.
Matth. 10.
Johan. 2.
Matth. 22.
Matth. 6.

Roma. 12.
Eph. 1.
Matth. 5.
Eph. 4.
Coloss. 3.
Matth. 5.
Luc. 10.
Matth. 9.
1. Iohan. 2.
1. Thess. 4.
Johan. 1.
1. Iohan. 2.

Caro habet
ſua etiam uo
luntatem,
Galat 5.

Psalm. 118.
Psalm. 15.
Psalm. 118.
Psalm. 1.

uid Psalm. cxviii. hoc unum orat, ut eum deus iustificationes suas doceat, ut eum in semita mandatorum suorum deducat. Tu (inquit) mandasti mandata tua custodiri nimis. Vtina ergo dirigant uia: meae ad cunctas studendas iustificationes tuas. Hanc uoluntatem dei nos Christiani non iam in mortua litera quaerimus, sed in Christo, ueluti in uſu exemplari expressam cernimus. Voluntas enim dei est, quam Christus & docuit & fecit. Siquidem ipse est, de quo pater caelestis de caelo in tonas, dixit: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite. Docuit autem Christus soli deo constantissime fidere, deum toto corde diligere, amare in eo quod pater est, timere, quod deus est, deo omnino nihil praepone-re (quod nec ille nobis quicquam praeposuerit, etiam filium suum unigenitum pro nobis in mortem ignominiosissimam tradens) charitati eius inseparabiliter adherere, proximos sicut nos ipsos atque adeo super nos diligere, iniuriam facere non nosse, factam tolerare posse, cum fratribus pacem seruare, cordis munditiam amplecti, uerecundiam in uerbis, iustitiam in factis, humilitatem in conuersatione, in moribus disciplinam, & in operibus misericordiam tenere ac exhibere. Hoc siquidem est praecceptum dei, hoc est, uoluntatem patris facere, quam tamen solus Christus omnium perfectissime adimpleuit, & ut nos eam pro nostro modulo adimplere possimus, facit. Haec est illa uoluntas dei, de qua dictum est: Qui autem fecerit uoluntatem dei, manet in aeternum, quomodo & deus manet in aeternum, de qua & Apostolus dixit: Haec est uoluntas dei, sanctificatio uestra. Ergo quum dicimus, Fiat uoluntas tua, haec omnia in nobis deo auctore agi petimus, sine quo nihil boni facere possumus. Rursus, uoluntas nostra ad ea, quae in mundo sunt, prona est, ea diligit, ea sectatur, quae nihil aliud sunt quam concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia uitae, quae non sunt ex patre, sed ex concupiscentia mundi, qui transibit & concupiscentia eius. Habet etiam in piis caro uoluntatem suam, quae quidam corpus hoc terrenum circumferunt, subinde negotium facit, uoluntati spiritus. Oramus ergo, ut deus uoluntatem nostram cum fructibus suis (qui Galat. v. recensentur) mortificet, suamque uoluntatem cum fructibus spiritus (qui sunt charitas, gaudium, pax, longanimitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas) in nobis operetur. Atque haec est oratio, quam in psalmis nusquam non obuiam reperiis, Dirige (inquit Dauid) gressus meos secundum eloquium tuum, ut non domine-tur luxi omnis iniustitia. Item, Dirige gressus meos in semitis tuis, ut non moueantur uestigia mea. Item, Deduc me domine in uia tua, ut ingrediar in ueritate tua, Laetetur cor meum, ut timeat nomen tuum. Et reuera, mirandus est in hac meditatione Psalter toto illo celeberrimo psalmo. cxviii. Quin haec demum est beatitudo nostra in hac uita corporali, ut uoluntas nostra sit in lege dei, ut meditemur in ea die ac nocte, quod demum faciemus, docente & cooperante deo, alioquin nequaquam, ut

beatus Augustinus, in huius petitionis vim respiciens, deum pulchre ap-
 pellet, dicens: Fac quod iubet, & iube quod uis.

Denique, est uoluntas dei, quae sequenda est. Haec est ea uoluntas dei
 qua omnia in omnibus operatur secundum beneplacitum suum.
 De qua quom saepe tum in primum symboli articulum multa diximus.
 Certe q̄ fidei mysteriis instigari uelint, in primis eos hic imbutos esse oportet, ut credant & agnoscant, unū uerum deū, rerum omnium cōditore, moderatore ac seruatore, omnipotentē, summe sapientē ac bonum. Ceterum, qui deam omnipotentē agnoscit, is statim colligit nihil fortuito, sed omnia dei nutu ac potentia fieri. Qui summe sapientem, is iudicat omnes uias dei esse iudicia, hoc est, deum omnia certo consilio ac rectissime facere. Qui summe bonū, is intelligit omnia opera dei optima esse oportere, tamen tū homo animalis haec non percipiat, quin potius sapissime contrarium iudicet, quo fit ut interdum deum blasphemio ore accusare, & insectari non formidet. Non capit enim ratio quomodo deus curet humana, praesertim cum uidet bonos affligi, iniuriis affici ac opprimī: impios uero ac improbos omnium rerum affluentia florere. Florū impia consilia, cōcupitos sequi successus. Illorum pios conatus saepe impediri. At homo spiritualis, qui de omnibus recte iudicat, is intelligit uoluntatem dei in omnibus, quae fiunt ac contingunt, longe, optimā ac iustissimam esse, ueluti pios semper a deo conseruari ac defendi, piis suam esse a deo constitutam mercedem, et si nunc ipsorum opera ab impiis ueluti uana contemnantur, piis suas tentationes ac tribulationes nō in aeternam, sed in maiorem salutis profectum ac gloriam cedere, & si nunc secus appareat. Rursus nouit, deum ipsos impios saepe multis beneficiis temporalibus afficere, uel ut eos beneficentia sua ad se alliciat, ne habeant ullam contra deum causandi materiam, uel ut inuictam ac gloriosam iustitiam suam, in obstinatos contemptores diuitiarum bonitatis suae postea declaret. Quin hoc etiam sentit spiritualis, ab impiis nihil mali patrari posse, nisi permittente deo, atq; adeo quicquid improbi mali perpetrant, hoc deum mirabili consilio contra maiorū cōsiliū ac profectum in cumulum gloriae suae piorumq; utilitatem & profectum uertere, quod uidere est in Pharaone & Iuda, & reliq; Christi psequutoribus, quorum impij conatus dei gloriam q̄ maxime illustrarunt. atq; interim tamen cernit spiritualis Deum, deprauatum illum impiorū affectum (in quo solo peccati uis cōsistit, & cuius author est diabolus) oīno non probare, & si naturae opus in improbis nō prohibeat, quod nisi mala uoluntas accederet ex se malū non esset. In summa, hoc habet spiritualis pectus, dei uoluntate semper & ubiq; fieri, ac deum nihil uelle, nisi quod est optimū: proindeq; iustū ac sanctū esse, ut nos totos dei uoluntati submittamus, ut deo nunq; obmurmuremus, sed potius tā in aduersis q̄ in prosperis gratias ipsi agamus. Atq; hoc ipsum est, quod permixtus, dicitur

Augustini dictum.

voluntas del sequēda quae

Fidel exordiū seu primum elementum,

Roma. 2. Deute. 32

Gene. 1. I. Corin. 9

Psal. 72

I. Corin. 2.

Psal. 33.

Psal. 36.

Sap. 5

Roma. 8.

Roma. 12

Cur impij

dei beneficia

afficiuntur

spirituales ab

impiis nihil

mali pati pos

sunt.

Sap. 5.

Deus malo

rum conatus,

in sua uertis

gloriam.

Iustū est, ut

nos totos

dei uoluntati

submittam.

EXPOSITIO ORATIONIS

tes, Fiat uoluntas tua. Quo quid aliud postulamus: nisi ut deus eū affe-
 ctum nobis inspiret, ne pro nostro iudicio & ratione, sed ex dei uolunta-
 te, uiuendi agendiq; rationem ineamus, ne nostris consiliis dei uolunta-
 tem anteuertamus, utq; quicquid agendum suscipimus, dei uoluntati
 cōmittamus, ut nihil faciamus, nisi quod deo probari confidimus: & ut
 in iudicando fallamur, hoc tamen semper potius ducamus, ut uel deus
 conatus nostros impediatur, q̄ ut suæ uoluntati quicq; contrarium opere-
 mur. breuiter, ut potius dei uoluntas de nobis fiat q̄ nostra. Sic nos do-
 cet Iacobus, non ut dicamus, Hodie aut crastino ibimus in illam ciuita-
 tem, & faciemus ibi quidē annum, & mercabimur, & lucrum faciemus,
 qui ignoramus, quid erit in crastino. Sed potius dicamus, Si dominus
 uoluerit, et si uixerimus, faciemus hoc aut illud. Sic Paulus non profisci-
 tur ad Macedones, nisi uocatus: rursus in spiritu iussus reuerti Hieroso-
 lymam, non audit Agabum prophetam prædicē tem ipsi uincula & car-
 ceres, Non audit discipulos profectionem deprecantes, sed dei uoluntati
 se committit. Iosiaz (alioqui pio regi) male successit, q̄ bellum suscipiens,
 dei uoluntatem præpeterit. Secundo, quū dei uoluntas sit, ut unusquisq;
 in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat apud deum, hoc est, ut for-
 tem suam æquo animo ferat, non contendat statum suum temere muta-
 re (nisi aliqua cōmoda a dño des occasio, melioris conditionis, citra ullā
 rerū perturbationē amplectendā) sed magis ut cuiq; sua fors contingit
 a deo, in ea Christo quieto ac tranquillo animo seruiat. Alligatus es (in-
 quit Apostolus) uxori, noli querere solutionem. Solutus es ab uxore, no-
 li quaerere uxore. Si autem acceperis uxore, nō peccasti. Seruus uocatus
 es, non sit tibi curæ, sed & si potes fieri liber, magis utere. Vnumquēq;
 ergo sicut uocauit deus, ita ambulare oportet. Sed quū uix reperiatur ullū
 hominem (nisi renouatū) qui eiusmodi dei uoluntati libens obsequa-
 tur, quod gentilis poeta non tacuit, quū inquit: Qui sit Mæcenas, ut ne-
 mo quā sibi sortem, seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa, Contentus
 uiuat, laudet diuersa sequentes. Idcirco nobis a deo postulandum est, ut
 uocationē nostrā æquo animo seramus, ut in ea tranquillā mente perse-
 ueremus, ut sancte pieq; (quod in omni statu fieri potest) uiuamus. Ve
 quicquid affert status temporariæ sollicitudinis, negligamus, Vt qui ha-
 bent uxores, tanq̄ non habentes sint, & qui flent, tanq̄ non flentes, & qui
 gaudent, tanq̄ non gaudentes, & qui utuntur hoc mundo, tanq̄ nō utan-
 tur. præterit enī figura huius mūdi. Breuiter, ut rarū solliciti finis quæ-
 dñi sunt, & quomodo dño placeamus. Tertio, hac particula a deo peti-
 mus, ut æqua mente tam in prosperis, q̄ in aduersis simus, ut dei uolun-
 tas fiat, siue nos uiuere, siue mori uelit, siue affligi ut corrigamur, siue sub-
 leuari, ut suæ benignitati gratias agamus. Petimus, inquit, ut iniuriā no-
 bis illatā patienter seramus, ut uindictæ cupiditate careamus, ut p̄ cōtra
 meliā, uim, uel calamitatē nobis immisissā, diuinā fieri uoluntatē agnos-

Iacob. 4.

Voluntas dei non est ante uertenda, sed uocanti deo obsequenda.

Act. 16.

Act. 21.

Act. 21.

4. Reg. 21.

1. Corinth. 7. Unusquisq; in qua uocatione uocatus est: in ea permaneat.

Horatius satyra. 1.

1. Corin. 7.

Cyprianus in oratione dominicam.

Petimus, ut in aduersis petende atq; in prosperis æqua mente

camus, q̄ hæc omnia sic administret deus, ut nostra uoluntas impediatur, que magis sua uoluntas in nobis dominari possit.

simus, semper deo gratias agentes.

Matth. 5.

Matth. 7.
Matth. 5

Roma. 9.

Matth. 9.

Lucæ. 6.

Roma. 8.

Matth. 23.

Johan. 6.

Lucæ. 2.

Matth. 16.

Johan. 4. 6.

Esaiæ. 53.

Johan. 1.

1. Petri. 2.

Philip. 2.

Matth. 26.

Eyprianus in

oratione dominicam.

Lucæ. 23.

sancti uestigia Christi in

secuti sumus

Rursus, hoc petimus, ut si quis aliter q̄ nos uolumus, faciat quid, aut omittat, loquatur aut fileat, ne ea re ad iram & impatientiam commoueamur, ne queramur, uociferemur, iudicemus, condemnemus aut alios calumniemur. Ut iis qui nostræ uoluntati aduersantur, placeamus, atq; etiam pro rei qualitate gratias agamus, ueluti qui optam dei uoluntatem cōtra nostrā (quæ mala est) promouerit. Petimus quoq; cum affectum nobis donari, ut sentiamus nobis neminem incommodare posse, nisi idem multo magis sibi ipsi coram deo noceat, ut proinde magis ad misericordiam, q̄ ad uindictam contra proximum de nobis male merentem incitemur, nec ob id gaudeamus, si illi qui nobis inimice parentes fuerint, in calamitatem inciderint, uel etiam ipsis, bonum rerum successum inuideamus: sed potius ut bona pro malis repēdere si uideamus, & similes patri nostro esse pergamus, qui solem suum oriri facit super bonos & malos. Præterea petimus, ut omnis fortunæ, dolorum, cruciatuū, ægritudinum, morborum, breuiter, omnium aduersitatum uictores simus, ut hæc, simul & inopiam, ignominia, tyrannides, uim potentiorum, crucem, & omnia incommoda, quin & ipsam mortem patienter feramus, sentientes in hoc dei fieri uoluntatem, ut caro nostra mortificetur. Deniq; petimus, ut patienter & læto animo hinc emigremus ac obdormiamus, ne impatientia aut desperatione uicti, dei uoluntati repugnasse uideamur. Hæc omnia uides Christum Iesum exactissime, perfectissimeq; exoptasse, & fecisse, & docuisse. Ille carnis, mundi, ac Satanæ uoluntatem & tentationes fortissime superauit. Ille non tantum turbæ uolenti eum, ut regem faceret, rapere, sed & electis discipulis, atq; adeo astantissimæ uirgini matri (alio, q̄ quo, patris uoluntas) uocantibus restitit, ubiq; testatus se uenisse de cœlo, non ut faceret uoluntatem suam, sed eius qui misit eum patris. Ille deniq; agnus omnium innocentissimus, q̄ peccatum non fecit, & in cuius ore dolus inuentus non est, factus est obediens patri usq; ad mortē mortē autē crucis, & infirmitatē hominis, quæ portabat, ostenderet, dixit: Pater, si possibile est, transeat a me calix iste. Ut autem exemplum nobis tribueret, quod dei uoluntatem nostræ omnino anteponeamus, subiicit: Veruntamen, nō quod ego uolo, sed quod tu uis, ut pudere debeat hominem, seruum, suam dei uoluntati præferre, ubi unigenitus dei filius, in mortem usque a deo patri obediens esse uoluit, atq; adeo omnes iniurias, contumelias, conuitia, cruciatus, & cætera, quæ crucifixo eius ipsi intulerunt, patienter tulit, ut etiam pro illis patrem exorauerit, dicens: Dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Hinc Christi spiritum omnes pii, quotquot ab origine mundi fuerunt, assequuti, similes egerunt de sua uoluntate triumphos, dei uoluntati in omnibus obtemperantes, quemadmodum uidere est in Abel, Enoch, Noe, Abraham, Isaac, Iacob, Iob, Dauid, ac cæteris patriarchis & prophe-

tis, in sanctis Apostolis, gloriosis martyribus, piis confessoribus, ac sacratis deo uirginibus. Eundem ergo affectum, ut nobis deus ingeneret, oramus, dicentes. Fiat uoluntas tua.

Chrysolto. in
Mattheum
hom. 20.
August. ad
probam.
sententia par
ticulæ

Psal. 102.

Gene. 14

Apoc. 12.
Eph. 1.

Luce. 11

supra fo. 159.

fa. 2.

Cyprianus
in orationem
dominica.
August. de
serm. dñi in
monte.
August. ibi.
dem.

I. Iohann. 7.
Rom. 7. 8.

I. Thess. 5.
Ibidem.

I. Corinth. 1.

SICUT IN COELO ET IN TERRA. Germanus ac principa-
lis in electis particula est. Quemadmodum (o pater coelestis) uolun-
tas tua perfecte fit in angelis & coelestibus eius, qui tibi unanimes ser-
uiunt, tuæq; diuinæ uoluntati summo studio adherent, teq; fruuntur,
nullo errore obnubilante sapientiam eorum, nulla item miseria eorum
beatitudinem impediente: Et quemadmodum in coelo omnia libere fi-
unt, & nō alia quidem audiunt angeli, alia uero contemnunt, sed uolun-
tati cedunt diuinæ, & i omnibus obsequuntur, quemadmodū Psaltes ait:
Benedicite dño omnes angeli eius, potētes uirtute, qui facitis uerbū eius,
ad audiendā uocem sermonū eius. Item: Benedicite dño omnes uirtutes
eius, ministri eius, qui facitis uoluntatem eius: Ita o pater, præsta, ut tua
quoq; uoluntas in hominibus, qui in terra sunt, & de terra (quod ad cor-
pus attinet) facti sunt, sine ulla remora inculpate & ex integro fiat, ut quæ
admodū in coelis summa pax & concordia est (unde eiectus est diabolus)
ita & in terris per filium tuū, per cuius sanguinem pacificata sunt omnia,
uel i coelo uel in terra, pax bonæ uoluntatis redundet, ut quemadmodū
angeli, ita homines tuis diuinis iussionibus, deuictis carne, mundo ac Sa-
tana, unanimes ac tranquille pareant ac obediant. Ad hoc certe respicit
angelica illa prædicatio, gloria in excelsis deo, & in terris pax hominib;
bonæ uoluntatis, quam alibi explicauimus. Secundo, sic potest intelligi
particula, ut quemadmodum in coelo, hoc est in iustis, qui coelis com-
parantur, ita quoque in peccatoribus & iniustus (qui in scripturis terræ
appellantur) dei uoluntas fiat, ut scilicet peccatis expolis & immundis
spiritibus eiectis, deum agnoscere incipiant, & ad animi tranquillitatem
per poenitentiam redeunt, una cum iustis dei uoluntatem faciāt, & ex-
quantur. Tertio, non est absurdus intellectus (quem & superius attrigi-
mus) ut pro coelo & terra accipiamus spiritum & carnem, ut sit sensus,
quemadmodum spiritus in renouatis non resistit deo, sequens & faciens
uoluntatem eius, ita & corpus non resistat spiritui. Et quemadmodum
spiritu seruiamus legi dei, ita etiam carne seruiamus, quod tandem perfe-
cte fiat in uita illa æterna, ubi erit summa pax, ubi non solū uelle bonū
adiacebit nobis, sed etiam perficere. Interim tamen orandum est, ut quæ
admodum corde secundum interiorē hominem cōdlectamur legi dei,
ita etiam corpus sensim mortificetur, mortificatumq; huic delectationi
accedat, ut tandem integer spiritus noster, & anima, & corpus sine quere-
la in aduentu domini nostri Iesu conseruetur. Certe si fideliter hoc ora-
mus, Fidelis est qui uocauit nos, qui etiam faciet.

Superiores petitiones summam salutis nostrae continent, quibus ea postulamur, quae ad perfectam & absolutam beatitudinem, quam olim cum angelis communem habebimus, postulamur. Sed quonia in-
terim carnales ac mortales sumus, multa & spiritus & animi sustentatio-
ne egentes, donec ad ultimam illam immutationem, per quam mortale
hoc induet immortalitatem, perueniamus, Idcirco eas etiam petitionis
annectimus, quibus omnia tam spiritalia quam temporalia bona ad hanc
uitam traducendam necessaria nobis donari postulamur: Mala item oia
(quae nos ab instituto cursu ad regnum caeleste nobis per Christum pro-
missum remorari possunt) deprecamur, iustissimo ordine ab hac parti-
cula ordientes, PANEM NOSTRUM QVOTIDIANVM DA
NOBIS HODIE. Quae particula, ut caeterae omnes, quot dictio-
nes habet, tot habet & mysteria. Panis (ut superius in sacramentum
Eucharistiae diximus) in scripturis uarie accipitur. Nam quandoque de-
signat omnia ad praesentis uitae subsidium necessaria, & praesertim ea,
quae ad uictum & amicum spectant: In quam sententiam dixit Iacob
Genes. xxviii. Si dominus dederit mihi panem ad uescendum, & uesti-
mentum ad induendum, erit mihi dominus in deum: & lapis iste, quem
erexi in titulum, uocabitur domus dei. Vnde hoc uocabulo panis sic
accepto, ueniunt omnia, quae sunt ad hanc uitam corporalem necessa-
ria, quae Christus his uerbis, Matth. vi. designare uoluit (haec omnia adiu-
ciant uobis.) Interdum uero panis spiritaliter accipitur, idque trisa-
riam. Primum pro uerbo dei, quo fidelis anima subinde reficitur ac su-
stentatur, quemadmodum Deuteronomii octauo, & Matthaei quarto
legimus: Non in solo pane uiuit homo, sed de omni uerbo, quod proce-
dit de ore dei. Secundo, panis proprie Christum deum & hominem si-
gnificat, quatenus scilicet pro nobis de caelis descendit, carnem induit ac
immolatus est. nam quum eatenus fide percipitur, fit uerissimus ac effica-
cissimus animae cibus, dum scilicet fide in carnis suae immolatione nos
certos reddit de parta salute, ac, supra quam dici potest, delectabiliter ad
uitam aeternam reficit. Quid enim iucundius, quam cum tali fiducia freti,
non dubitamus nos propitium habere deum & patrem, atque hinc fore,
ut olim omnibus peccatis exuri, & uera iustitia pleni, aeternam & bea-
tam uitam cum ipso Christo & patre uiuamus? In quam sententiam di-
xit Iohannis cap. vi. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet
in uitam aeternam, quem filius hominis dabit uobis. Et statim post: Ego
sum panis uiuus, qui de caelis descendi, si quis manducauerit ex hoc pa-
ne, uiuet in aeternum, & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi
uita Tercio denique, panem pro sacrosancta Eucharistia accipi constat,

Chryso-
st. in Matthaeo
hom. 10.
Sequentes pe-
titiones respi-
ciunt uitam
praesentem.

Vl. petitiōis.
Panis appella-
tione quid
ueniat.

Panis corpo-
ralls.
Genes. 28.

Matth. 6.

Panis spiri-
tualis,
Verba dei.
Genes. 28.
Matth. 4.

Chris deus
& ho panis.

Locus Ioh. 6.
explicatur.

EXPOSITIO ORATIONIS

Eucharistia. in qua nobis non tantum caro & sanguis Christi, spiritualiter, sed etiã naturaliter & corporaliter porrigit. Quemadmodũ Paulus testatur, quũ ait: Calix benedictionis, cui benedicimus, nõne communicatio sanguinis Christi? & panis, quem frangimus, nonne participatio corporis domini est?

August. de serm. dñi. in monte.

Iam constat, omnia hæc, quæ appellatione panis continentur, hæc præcationis dominicæ particula recte peti. In primis enim hæc ipsa particula petimus, quæcunque ad præsentis uitæ subsidium necessaria sunt, ueluti sunt cibus, potus, uestes, certæ sedes, ac alia omnia, sine quibus cõmode uiuere non possumus. Sed roges? Qui fit, ut nos dñs orare iubeat

August. de serm. dñi in monte. Quæstio. Matth. 6. Ibidem.

pro his adipiscendis, quæ huic uitæ necessaria sunt, quum ipse dicat, Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quibus operiemur. Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater uester cœlestis, quia is omnibus indigetis. Nam si pro his solliciti esse nõ debemus, ne orandum quidem pro eis uidetur, quum oratio non nisi cũ summa animi intentione ac sollicitudine dirigenda sit. Eisdem quũ Christus dicat: Quærite primum regnum dei & iustitiam eius, & hæc omnia adiiciuntur uobis, uidentur hæc non quærenda, proindeq; nec petendã, sed tantum regnum dei & iustitia eius. Præterea, etiam non oremus, nihilo secius nõ tantum piis, sed & malis hominibus panem quotidianũ largitur deus, qui solem suum oriri facit super bonos & malos? Quid ergo est quod Christus nos orare iubet in hunc modum. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: nisi ut doceat hæc nos, non aliunde quã a deo petere, & expectare oportere, ut scilicet nos a mundanis hominibus discernat, ac alio affectu quã uulgari non præditos esse debere declaret.

Matth. 11. Dilutio.

Mundi enim iudicio stulta propemodũ hæc uidetur petitio, quod mundus, quicquid ad sustentandum corpus pertinet, magis labori ac sollicitudini humanæ tribuat, quã a deo expetat aut expectet, Sed pii, quicquid id est quo uitam traducimus, inter dona dei cõputandum esse sciunt. Rursum, hoc est impiis cum piis commune, ut habeant panem ad manducandum, nec raro longe abundantius piis. Sed hoc interest, quod piorum est panem de manu dei, id est benigna illius gratia cum gratiarũ actione percipere, cum impiis per iniustitiam diabolus præparet. Ergo petitionis huius hic est sensus, Quemadmodum filii huius mundi quamdiu non sunt abdicati uel emancipati, sed in parentum potestate constituti, de uictu solliciti non sunt, sed tantum quum opus est, cibum a parentibus postulant, certi se quod petunt accepturos, Sic multo minus deceat nos de uictu solitos esse, qui edocti sumus omnem crastini sollicitudinem abicere, ac agnoscere patrem nostrum cœlestem tam diuitem, tam benignum, tam amantem, cui tantopere curæ sumus, non commissurum, ut quum passerulis etiam de uictu prospiciat, quum lilia campi tanto deo core uestiat, nobis in filios cooperatis uictus aut amictus a se petitus & expectatus

Mundus suæ sollicitudini non deo tribuit bona corporalia.

Psal. 48. 72. Iohan. 14. i. Corin. 10. Coloss. 3. Vis petitionis

Matth. 6.

Ibidem.

peccatus unquam desit. In quam sententiam Psaltes dixit: Iunior fui, et enim senui, & non uidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Et Salomon Prouerbiorum decimo ait, Deum non occidere fame animam iusti, Id quod & insignibus exemplis Heliæ, Heliæi, & Danielis prophetarum manifestum euadit. Nec tamen hoc putandum est, Christum noluisse ut laboremus, quum ad laborandum cõditi simus, quem admodum aues ad uolandum, & Genesís testatur, iussisse & ordinasse deum, ut Adam post lapsum, uictum in sudore uulsi sui quæreret: sed hoc uoluit Christus, ne laboribus nostris, ueluti caussæ, rei euentum tribueremus, ut uictum sollicitudini nostræ acceptum seramus, sed magis deo, qui si laboribus nostris suam benedictionem non addat, terra præter spinas ac tribulos nihil nobis germinabit, atque adco labores nostri, si dei benedictio non accedat, etiam quod ad corporalem sustentationem attinet, parum aut nihil proderunt, quod & res ipsa declarat, quum deus permittit fruges clade interire. tum enim uidemus quod non sit in nobis situm, ut terra laboribus nostris respondeat, sed plane experimur, totum a deo pendere. Laborandum est itaque, sed auium more, quæ officium quidem suum cantando expediunt, sed interim de uictu sollicitæ non sunt, ex dei prouidentia reperientes quod edant. Laborandum inquam est, ne deum tentare uideamur, si contra eius ordinationem foueri cupiamus, sed sine sollicitudine, nimirum labores nostros dei benedictioni permittentes, ac ab eo solo pendentes, qui aperit manum suam, & implet omne animal benedictione. Qui sic in timore dei laborant, hi soli labores manuum suarum manducabunt, id est dona dei cum gaudio cordis & gratiarum actione percipient. Quum interim impiis sese labore enecatibus, uanum sit ante lucem surgere, qui etsi coram mundo locupletissimi appareant, non alium tamen, quàm panem doloris manducant.

V ergo Christus tam uanam sollicitudinem, & præter benedictionem dei prorsus inutilem nobis eximeret, & ut quicquid est superfluum uoluptatis magis quàm necessariae frugalitatis reseraret, in primis simplici uerbo, panis, utitur, ut intelligamus, nos nec delicata nec superflua, sed tantum necessaria petere debere, ac habentes alimenta & quibus regamur, his contentos esse oportere. In quem modum Solomonem quoque postulasse legimus, Prouerbiorum tricesimo: Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, sed tantum tribue uictui meo necessaria, ne forte satiatus illiciar ad negandum, & dicam, Quis est dominus? aut egestate compulsus, furer, & periurem nomen dei mei. Et idcirco non frustra in hac petitione addimus, **N O S T R V M**. Noster enim panis est, quem deus nobis ad usum tantum humanæ uitæ suppeditat, quo comode & necessario ad pie uiuendum, & fratribus inferuendum alimur, non quo ad lasciuendum præter necessitatem luxuriamur, Noster est, quem dominus iustis rationibus partum nobis suppeditat, non quem fraude, dolo, calūnia,

Psal. 33.

Prouerb. 10.
4. Reg. 17.
4. Reg. 4.
Danick. 14.

Gene. 3.

Ibidem.

Laborandū
nobis auium
more.

1. Thess. 3.

Psal. 144.

Psal. 127.
Psal. 128.Cyprianus in
oratione do-
minicam.
Chrysosto in
Matthæum.

1. Timoth. 5.

Prouerb. 10.

Emphasis uer-
bi nostrum.Chrysosto. in
Matthæum.

EXPOSITIO ORATIONIS

ut conquirimus, & ex proximi substantia ac sanguine exugimus. Nec hoc contentus, addidit Christus, Quotidianum, Item, Hodie, ut omnino quid uellet, intelligeremus. Per (quotidianum) enim, uictum parabilem intelligi uoluit, adimens studium sumptus & deliciarum. Per (hodie) denique sustulit curam crastini. Quemadmodum paulo post apud Mattheum ait: Nolite solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi: sufficit diei malitia sua. Perinde atque si singulis nostrum diceret, Iacta super dominum curam tuam, & ipse te enutriet: Non est quur anxia sollicitudine & cura te emaceres, pro uictu in annos & dies plurimos congregando, quod hanc irrideat deus, quemadmodum parabola de homine diuite (cuius uberes fructus ager attulit) declarat. Is enim cum multa sollicitudine sibi diuitias parasset, horrea priora destruxisset, maiora fecisset, & illuc omnia, quae nata ipsi erant, congregasset, Et iam animae suae diceret, Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe & epulare, en ex insperato audiuit sibi deum dicentem: Sualte, hac nocte reperent animam tuam a te, quae aut parasti, cuius erunt: ubi ut parabole usm explicaret, continuo subiungit, Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in deum diues, Nimirum omnes qui eodem sunt affectu, eadem damnationis censura percellens.

N Ec grandi mysterio carent haec uerba **D'A NOBIS**. Quo in primis significamus nostram indigentiam & inopiam, Deinde conuincimur etiam, quod ex nobis ipsis hunc panem habere non possimus, sed solum deum, eum esse, qui eum & dare possit & uelit. Quo etiam hoc simul oramus, ut deus nobis eam cognitionem donet, qua certo sentiamus eum panem quo alimur, ac caetera omnia quibus sustentamur, diuinitus nobis donari, utque pro tanto beneficio ipsi grati simus, iuxta illud Psaltis: Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore. Date te illis colligent, aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Ite Oculi omnium in te sperant domine, & tu das illis escam in tempore opportuno, Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Quamobrem parochi summo studio plebem admonere debent, ne morem illum omnium pientissimum benedicendi domino ante cibum sumptum, & gratias agendi deo post sumptum (quem a Christo profectum & ab omnibus piis in haec usque tempora usitatum constat) intermittant, aut negligant, quod uel hoc ipso more, quaecunque in hanc particulam diximus, in memoriam nobis reuocentur, fiducia erga deum alatur, & debitae gratiae ipsi pro collatis beneficiis reddantur.

Porro quod dicit. **NOBIS** pluraliter, non mihi hoc ipso Christus indicat, deum, quaecunque dat, non nobis solis dare, sed & aliis per nos, & proinde partem illoge cedere debere sibi parare non ualentibus, atque eo ipso tenacitatem tollit, rerum comunione (quum necessitas proximi postulant) largitatemque & liberalitatem commedat. Ergo fru-

chrysof.
ibidem.

Matth. 6.

Psal. 54.

Luce. 12.

Vis uerborum
da nobis:

Psal. 103.

Mos benedicendi
dño & ante,
& post cibum
recitendus.

I. Cor. 13.

Ira in hunc modum orabunt impii, qui non tantum pauperibus, quæ acciperunt, a deo communicare renuunt, sed & insuper pauperes diripiunt, spoliant, ac fraude, dolisque, seu etiam iuris uersutia circumueniunt ut se solos locupletent, quos summopere odit, & quæ maxime in prophetis detestatur deus. Certe Christianus iudicare debet se nihil tanquam proprium tenere, sed omnia in usus proximi, quoniam res postulat, lubenti animo communicanda esse. Recte dictum est in tenaces & sordidos, Pange fame morientem: si non paueris, occidisti. Et alibi: Esuriens panis est, quem tu detines, nudorum uestimentum est, quod tu recludis, miserorum redemptio est pecunia, quam tu in terram recondis.

SECUNDO, hac particula petimus, ut pater ille cœlestis non solum corporalem, sed & cœlestem & spiritualem alimoniam, qua animus & spiritus noster uegetatur, nobis impertiat. Et in primis, ut intellectum diuini uerbi, & diuinorum mandatorum suorum dare dignetur. Verbum enim dei uere spiritualis panis est, qui animum pascit & reficit, quemadmodum locus ille Matthæi capite quarto supra citatus, atque adeo res ipsa testatur. Rursus meditatio & operatio diuinorum præceptorum panis est, quem Psaltes dulciorem esse pronuntiat supra mel & fauam. Petimus itaque, ut deus hunc panem nobis dilargiatur, ut ipse eum nobis frangat ac impertiat, utque eodem pane & intellectum & uoluntatem nostram reficiat ac corroboret. Præterea ut quotidie nos eum panem operari (hoc est, ut nos sedulo in lege dei meditari ac ambulare) faciat, quo scilicet eiusmodi spiritali alimonia aliti & confortati, tandem ad illam perfectionem, absolutamque uitæ beatæ saturitatem peruenire mereamur. Vocatur quoque & iste cibus Quotidianus, quod quæ diu ista uita temporalis per dies decedentes succedentesque peragitur, animi nostri affectus, nunc in spiritalia, nunc in carnalia alternent: quo fit, ut quotidie panis iste nobis necessarius sit, quo animus subinde relabens & esuriens erigatur, reficiaturque. Petitur autem & hic panis, nobis a deo dari, quod uerbum dei non aliter salutare fit, nec in animæ uiscera traiciatur, fructum se dignum pariens, nisi deus ipse intus docuerit, Frustra, si quidem concionatoris uox aures foris pulsabit, nisi & unctio (id est, gratia spiritus) sancti uerbi uim in animi recessus inserat, ac faciat nos Theodidactos, id est, a deo doctos. Certe qui quotidie, in intellectu uerbi dei promouet, adolescitque, & grandescit quotidianis uirtutum, auctibus, is solus uere sentit, quam dulcis animæ cibus sit, uerbum dei, ut iam libeat exclamare cum David, Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Et iterum, Ideo dilexi mandata tua super aurum & topazion. Hoc cibo iuxta naturæ nostræ modulum, donec hanc temporalem uitam gerimus (quod, hodie, denotat) ali nos oportet, donec ad perfectum robur plenitudinis, quæ est in Christo Iesu, nunquam non proficentes perueniamus,

Impietas huius seculi diuitum.

Cyriillus.

47. distin. c. 6. cut.

Augu. de sermo. dñi in monte.

Verbum dei pascit animam. Matth. 4.

Psal. 118.

Augu. ibi. Quotidianus.

Verbum dei non aliter salutare, nisi deus ipse doceat. i. Iohan. 5.

Theodidacti.

Psal. 118.

Modi. Philip. 3.

EXPOSITIO ORATIONIS

Chrs panis
uerus qui de
cxlo descen
dit.
Pfal. 105.
Iohan. 6.

Roma 8.

Roma. 4.

z. Corin. 3.
Iohan. 14.

Iohan. 6.
I. Corin. 13

3. Corin. 15.

Iohan. 6.

Fides donū
dei.

Matth. 16.

Iohan. 1.

Cyprianus in
orationem
dominicam.
August. de
serm. dñi in
monte.
Matth. 5.

TERTIO, & magis peculiariter panis quem petimus, ipse Christus est uitæ largitor, & author, quem nobis fame pereuntibus de cœlo mittere deus dignatus est. Non enim explebat animum nostrū panis philosophorum, aut fermentum Phariseorum, sed panis ille cœlestis, quod dat uitam mundo. Petimus ergo, ut deus hunc panem nobis quotidie det, id est, ut per spiritum suū nos doceat incarnationis Christi mysteria. id est, per fidem, qua sciamus & cognoscamus Christum carnem suam dedisse pro mundi uita, hoc est, pro nostra redemptione, deoq; patri pro nostris peccatis satisfecisse: Deinde in hac carne resurrexisse, ut certi simus, eum regnare nunc immortalem, in hoc, ut nos in membra sua coagmentatos, plane iustificet, & reddat etiam post hanc exactam uitam immortales & beatos. Sic enim spiritualiter pascit animus noster sua ueritate, fide recolens, quod Iesus Christus traditus est pro delictis nostris, & resurrexit propter iustificationem nostrā. Petimus autem hunc panem nobis quotidie dari, hoc est hanc fidem in nobis indes augeri, quo tādē eo perducamur, ut & ipso deo, id est, diuinitate Christi, qua idem est cum patre, pascamur, lætiq; ac alacres uitam sanctam in deo agamus, certi ac securi, quod hūc panem manducantes, hoc est, in Christum pro nobis crucifixum & mortuum credentes, non moriamur in æternum, sed transeamus a morte in uitam. Quoniam uero hæc perfructio deitatis hic nondum plena est, tū uero plena erit, quando extincto in nobis per spiritum Christi omni peccato, deus in nobis erit omnia in omnibus, Idcirco postulamus hunc panem hodie, hoc est, quantisper nos hanc mortalem uitam uiuimus, nobis dari. Petimus etiam, ut hunc panem ipse det, qui dixit: Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita. Nam hæc fides non aliunde quā ex mero dei beneficio, animis nostris infunditur, neque aliter quam promouente spiritu dei augetur. Sicut scriptum est: Quia non caro aut sanguis reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cœlis est. Hæc est illa fides, qua regeneramur, renascimur, ac in Christo adolescimus, quemadmodum scriptum est, Et dedit eis potestatem filios dei fieri his, qui credunt in nomine eius, Qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt.

QUARTO, Quoniam necessarium erat, ut Christus hanc fidem in nobis sacramento aliquo insigni ac uisibili roboraret, ac certos etiam efficeret, ubi tale sacramentum non indigne participamus, Christi beneficium ad nos omnino pertinere, Idcirco recte etiam petimus, ut pater cœlestis det nobis panem illum supersubstantialem in sacrosanctæ Eucharistiæ sacramento relictum & uelatum, quem recte nostrum dicimus, quia factus deus intelligentium & credentium pater est, sic & Christus, quom corpus & sanguinem eius in Eucharistia per fidem cōtingimus & edimus, noster panis est. Petimus autem hunc panem nobis quotidie dari, quod sic nobis uiuendum sit, ut eum quotidie accipere mereamur.

reamur. Atque utinam omnes Christiani sic vitam suam instituerint, ut quemadmodum olim in primitiua ecclesia occidentali, non tantum spiritualiter, sed etiam sacramentaliter communicabant corpori dominico, sic & hodie omnes ad Eucharistiae perceptionem debita pietate accurrerent, quod id infirmitas nostra plurimum requirere uideatur. Nam si quotidie peccamus, ac peccatum peccato cumulamus, quotidie etiam hic panis mysticus necessarius uidetur, qui animae laboranti & peccatis obrutae certissima est medicina, & praesentissimum remedium. At si ea est temporum horum conditio, ut hic mos non facile in usum reuocetur, uiderint fideles sacris astantes, ut saltem spiritu ac mente communicent cum desiderio, quum opportunum erit, etiam sacramentaliter communicandi. Sed de hoc alias latius diximus. Darur autem hic sacrosanctae Eucharistiae panis, non ab alio, quam a deo & Christo filio eius. Ipse est enim non minister sacerdos qui uetera baptizans, & qui carnem & sanguinem suum nobis praebet in remissionem peccatorum. Et quamuis hic panis sempiternus sit, quondam tamen dicitur, & ad hoc tempus pertinet, in quantum scilicet ministratur animae; quibusdam signis ac dictis, & quatenus ad quotidianam peccatorum, in qua indies incidimus remissionem proficit.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA.

Hic debitorum nomine peccata significari manifestum est ex Luca, qui eandem petitionem in haec uerba renarrat, Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem & ipsi dimittimus omni debenti nobis. Porro peccata debita dicuntur, ac debitis assimilantur, Matthaei decimo octauo, quod non fecit atque debitor obligationis uinculis obstrictus solueret, quod debet, teneretur, Ita peccator funibus peccatorum obligatus, poenae luendae obnoxius est. Sic Christus de hominibus illis decem & octo, super quos cecidit turris in Siloe, respondens: Puratis (inquit) quia hi praeter omnes homines habitantes in Hierusalem fuerunt debitores, id est, peccatores ac poenae obnoxii, nam continuo adiecit: Non dico uobis, sed si poenitentiam non habueritis, omnes similiter perhibebitis. Christus itaque hac orationis particula non hoc uult, ut pecuniam mutuo datam, debitoribus remittamus, sed tantum ut ueritatem demus in nos peccantibus, Christiana enim philosophia seu Euangelium docet nos de quadam spirituali & aeterna iustitia in corde, quae inter alia postulat, ut uolentes nobis a deo dimitti peccata, Fratribus similiter in nos peccatis offendam ex corde remittamus, quod alioqui cor aut ira aut uindictae cupiditate aestuans, iustitiae spiritualis capax omnino non sit. Interim (ut iam diximus) non uetat Christus, quo minus repetamus pecuniam mutuo datam,

Concilii Colon.

GG

Augusti. de
serm. dñi in
monte.

August. ad
ianuariam.

Supra de ad
ministratioe
sacramentor-
um in sacra-
mentis Eu-
charistiae.
Chrs dat no-
bis corpus &
sanguinem
suum.

Augusti. de
serm. dñi in
monte.

Luca. 7.

Math. 18.

Luca. 11.

August. Christus non
uetat pecu-
niam mutuo
datam repe-
tere.

Roma. 13.

Math. 5.

Marc. 11.

EXPOSITIO ORATIONIS

Explicatur lo-
cus, Matth. 5

Christi do-
ctrina non
abolēt impe-
ria seu iudi-
cia terrena,
Luc. 12

August. de
serm. dñi in
monte

Locus Pauli.
i. Corin. 6.
explicatur.

Paulus dam-
nat litigandi
peruicaciā ac
indecōrā ad
iudiciū.
Roma 14
Christus non

aut quod nostrum est, qui ne uetat quidem, ob id legitimo iure experiri. Nam quod apud Matthæum legimus, dominum dixisse, *Ei qui uult te- cum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & palliū, eo (quemadmodum id genus alia, dictum est, ut Christus animum for- maret, non ut imperia seu iudicia terrena, quæ sunt ordinationes dei aboleret, seu illicita iudicaret. Vult Christus in suis ante omnia, uigere, charitatem, uult, ut alieni sint ab omni ira amarorum affectu, maxime ue- ro a uindicandi cupiditate. Vult, ut studeant, quantum in eis est, etiam cum rerum suarum temporariarum iactura pacem habere cum omni- bus hominibus. Is itaque est sensus CHRISTI uerborum: Si incide- ris in hominem cōtentiosum, qui malit ad iudicium prouocaret, q̄ tibi quod tuum est, uel dare uel relinquere, & periculum sit te eiusmodi ad- uersarij tui malitia (ut fere fit) detrimentum dilectionis proximi factu- rum, aut amaritudinem quandam, seu uindicandi affectum animo inde concepturum, potius est ut iacturam rei familiaris quam animi facies. Quid enim prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ uero suæ detrimentum patiatur? Quin & ethnicis litigandi studium tam in- uisum fuit, ut quoad possent, omnem litigandi materiam absciperent, ac submouerent, iudicantes eum, qui pacem emeret, adeo non sacre ia- cturam, ut etiam plurimum lucraretur. At si quis est, qui animum Chri- stiano homine dignum gerit, a tranquillitate non facile, dimobilem, nec temere amaris affectibus, ab his quæ extrinsecus acciderint, corruppen- dum, is salua conscientia, ac licite, quod suum est, iure repetierit, si tamen modeste ac leniter egerit, hoc est, ad eam regulam, ut in animo semper paratus sit, magis amittere quod sibi debetur, quam Christianam læde- re, charitatem, ac iure experiundo, non tam intendat fructum pecuniæ, quam ut proximum malitiosum debitorem suum corrigat. is enim si habet, unde tibi quod debetur reddat, & reddere per calumniam dene- gat, tum non solum nō peccabis in eum, sed etiam proderis ei plurimū, si iure repetas quod tuum est, ne ille dum alienam pecuniam lucrum fa- cere uult, damnus fidei patiatur, quod tanto est grauius, ut nulla sit cō- paratio. Paulus certe non damnat usum iudiciorum, ad uitam corpora- lem traducendam apprime necessarium, sed damnat, quod Corinthii mallent apud iniquos nimirum ethnicos iudices, q̄ apud sanctos iudica- ri, perinde atque non fuerit inter eos sapiens quisquam, qui posset iudi- care inter fratrem suum, qui posset controuersias inter fratres subor- tas, citra tumultum, aut gentilium scandalum componere, aut etiam diiudicare. Damnata itaque hoc litigandi indecorum, procliuatatem (sci- licet ac temeritatem, maxime uero uindicandi (qui raro a litigando de- est) affectum, uerum iudiciorum usum integritate animorū (quæ Chri- stianos docet) salua permanente, adeo nō damnat, ut alibi ualde celebret, Itidē, non uetat Christus, quam iubet dimitti debitoribus postis, pu-*

blicos latrones, homicidas, adulteros, & id genus reipublicæ pestes iure publico accusari, ac etiam puniri. Multo minus iubet, ut temere ipsis commissum ignoscamus, aut ad ipsorum scelera conuicemus. Nec prohibet etiam, quo minus magistratus auxilium ad propellendam uim priuatam implotemus, tametsi dicat, Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe ei & alteram, quod alioqui frustra Euangelium plurimis aliis in locis doceret, imperia ac magistratus, esse ordinationes dei bonas, præsentem item potestatem obedientiam ac honore colendas: Potestatem quoque non frustra gladium portare, sed in hoc a deo constitutam esse, ut gladio utatur in laudem honorum, & uindictam malefactorum. Neque Christus ipse Cæsaris imperium suis uerbis firmaret, quomodo ait: Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt dei, deo. Quo quidem responsio, etiam suum regnum, quod spirituale est, a corporali regno discrete disceuerit, suum tamen cuiusque tribuendam esse indicauit, Deo perpetuam animi iustitiam ac innocentiam, Cæsari uero, quod leges ciuiles ac publici mores ei præstari uolunt, ac iubent. Hic ergo dominicæ orationis locus, & similis in Euangelio, qui uindictam prohibent, intelligendi sunt de priuata uindicta non de publica, quam exercet magistratus, quem & Paulus ministrum dei appellat, ac uariis encomiis illustrat. Itaque neque accusator seu delator publici criminis peccat in Euangelium, modo tamen cesset priuata uindicandi libido, ac desit priuatus animi dolor, sese, si liceret, ulcisci paratus, & hoc tantum quaeratur, ut publica scelera iuxta leges, quæ dei ordinationes sunt, puniantur, utque reipublicæ tranquillitas seruetur. Neque peccat, qui uidens sibi uim intentari, uel ad Cæsarem, uel præsentem prouocat magistratum. Id quod & Paulus fecisse legitur apud Festi præsidis tribunal. Sed de hoc obiter dictum sit satis. hic admonuisse suffecerit, uerbo debiri hoc loco peccatum uenire, non penitentiam, quod alioqui nobis iure ciuili debetur.

Sed iam ad expositionem dominicæ orationis reuertamur. Superius itaque a deo precati sumus, omnia ea bona, quæ a deo peti possunt. In primis æterna ac spiritualia, Deinde etiam corporalia ac temporalia. hic docet nos CHRISTVS deprecari omnia mala tam corporis quam animi, siue huius temporis, siue æterna. Principio itaque iubet, nos a deo petere remissionem peccatorum nostrorum, quibus tanquam funibus constringimur, quo principio hoc ostendit, locum etiam esse penitentiae lapsis post baptismum. Fidelibus enim hæc aptatur oratio, quod quod initiatus baptismatis sacramento non fuerit, deum uocare patrem non possit. Itaque cogent (uelint, nolint) Nouatiani, simul & Anabaptistæ nobiscum cõfiteri, uel remissionis peccatorum post baptismum locum esse, uel saltem orationem dominicam ad se non pertinere, quorum si hoc concesserint, iam se plane hæreticos declarant, qui se a Christo & ecclesia (cui hæc oratio formulam ille præscripsit) separant. Secundo, reuocat nos Christus ad no-

uetat malefactorum puniri.

Locus explicatur, Matth. 5.

Roma. 13.
i. petri. 2.

Matth. 22.

Matth. 5.

Roma. 13.

Roma. 13.

Accusare publicum latronem non est peccatum. Num. 35.

Paulus appellauit Cæsarem.

A. Co. 12.

Ratio ordinis diuine formationis. Vis huius particulae.

Nouatiani. Anabaptistæ.

Omnes in
cōspectu dei
peccatores su-
mus.
Psal. 113.
3. Reg. 8.
2. Para. 6.
1. Ioh. 1. 1.
Prouerb. 20.
Roma. 7. 8.

Psal. 113.

Humilis con-
fessio summi
presidium ad
obtinendam
ueniam.
Luc. 18.

1. Petri. 5.
Iacobi. 4.

A solo deo
petenda pcc
nū remissio.
Marci. 7.
Esaiz. 43.

Facilis uia cō-
sequendi res
missiōem pec-
catorum.
Luc. 18.
Psal. 102.

Psal. 10.
Roma. 3.

stræ infirmitatis cōsiderationē. bonumq; humilitatis insinuat, ut scili-
cet agnoscamus, nos oēs. in conspectu dei esse peccatores & reos, ne scili-
cet quis sibi quasi innocēs placeat, sed quisq; cōscientiæ suæ recorderetur.
Quod & Iohānes in epistola sua monet, dicens: Si dixerimus, q̄a peccatū
nō habemus, nos ipsos seducimus, & ueritas in nobis nō est. Et Salomon
Prouerb. cap. xx. Quis potest (inquit) dicere: Mundum est cor meum, &
purus sum a peccato. Et rursus: Nō est homo qui nō peccet. Alio quoq;
in loco: Septies in die cadet iustus, & resurget. Nā et si a consensu (qui nos
reos æternæ mortis fecit) teperemus, quis tamen non sentit se circūferre
carnē peccati? qua impellēte, fit, ut quisq; cogatur multa adhuc in seip-
so desiderare, & sentire se multa, perpetuaq; condonatione. egere, ac sibi
semper orandum esse, Ne intres domine in iudiciū cum seruo tuo, quia
non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Hæc certe humilis
confessio, quæ ex limpido fidei fonte emanat, summū est presidium ad
impetrandam ueniam, qua subnixus Publicanus, repulso superbo Phari-
sæo, descendit iustificatus in domum suam ab illo. Nam (ut ibi ueritas
subiungit) qui se humiliat, exaltabitur, & qui se exalrat, humiliabitur.
Ac ut Petrus & Iacobus testantur: Deus superbis resistit, humilibus au-
tem dat gratiam. Tertio, docet Christus hanc peccatorū remissionē nō
aliunde q̄ a patre cœlesti peti oportere. Nemo enim potest peccata di-
mittere, nisi solus deus, Marc. ii. Et ut ipse ait Esaiz. xliii. Ego sum, ego
sum ipse, qui deleo iniquitates uestras. Nam quatenus homines peccata
remittant, diximus superior in penitentiæ sacramento. Quarto, docet
Christus pronam ac facilem esse uiam, remissionem peccatorum conse-
quendi, q̄ hanc iubet postulare a deo, tanquā patre nostro; cuius propriū
est, filiorum ad se reuertētium misereri, ac parcere, quod & alibi Christus
ipse insigni parabola de filio prodigo declarauit. Ex Psaltes in laudis cō-
fessionem prorumpens, testatur, quū ait: Qui propitiatur omnibus ini-
quitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interi-
tū uitam tuā, qui coronat te in misericordia & miserationibus. Deū-
de, eo ipso ostendit, patrem suū cœlestē facilem esse ad condonandū no-
bis delicta nostra, q̄ nos id ipsum ab eo petere & orare docuerit, ac etiam
iussit. Hoc enim solo, paternā misericordiam & ueniam preces nostras
sequiturā satis promissit. Qui enim nos sic iussit orare, neq; semel cōfir-
mauit nos exoratos, quicquid abs deo in ipsius nomine peteremus, il-
le certe præbuit petendi fiduciam, q̄ fidelis sit & mentiri nō possit pater,
qui per filiū suū sic nos orare docuit ac iussit. Si (inquit Apostolus) confessi
fuerimus peccata nostra, fidelis est dominus, qui nobis peccata dimittit.
Fidelē certe dominū ad dimittenda peccata asserit apostolus, significās
deum pollicitationis & fidei suæ seruantem, quod & Dauid Psal. l. testa-
tur, cum cōmissorū ueniā deprecans ait: Tibi soli peccaui, & malū corā
te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis & uincas cū iudicaris: quasi di-
cat,

eat, Mundus sibi uere persuadere non potest, te deum grauiter contra te delinquentibus uere & serio ignoscere. Sed quando tu deus pollicitus es peccatoribus ad te reuertentibus ac confitentibus delictorū indulgētiā, Idcirco plane cōfiteor me tibi soli deo deliquisse, certus ac securus de uenia, ueritati promissionis tuæ innixus, qua re ipsa uincas omnes secus de te iudicantes. Deniq; facilitatē remissionis confirmat adiecta cōditio, qua tanq; signo nos certos de sua uoluntate facit deus, nostramq; imbecillitatem ac diffidentiam confirmat ac corrigit, hoc inquam signo, Remittenti remittetur. Ne enim uel irrationalis quispiā, aut in magno aliquo aut in exiguo delicto de iudicio dei conqueri possit, asserit in nostra esse potestate iudiciū de nobis futurū, perinde atq; si dicat, quē admodū tu tibi ipse iudicabis, ita etiā tibi iudicabo. Si enim (inquit Christus) dimiseritis hominibus errata sua, remittet & uobis pater coelestis errata uestra. Ex pacto ergo dominum conteneri possumus, ut peccatorū remissionem concedat. Si tamen alius a nobis erratorum suorum prius facta sit uenia. Certe pater agnoscer a filio præsriptam cōditionē, modo, quod ad nos attinet, conditioni satisfacere non detrectemus.

CAeterum uerbo dimittendi usus est Christus, ut significaret remissionem peccatorū, e sola gratia dei pendere, id quod latius in materia iustificationis explicauimus. Quod autē rogamus (Dimitte nobis) aduonemur in hoc fraternæ charitatis, ut nō minori mentis ardore ac deuotione petamus proximis nostris sua delicta ignosci, qua nobis nostra condonari postulamus. Quin Christianæ charitatis ardor, latius etiam progreditur. Vt sancti uideantur maiore habuisse in orando proximorum curam, q̄ suæ propriæ salutis, quē admodū Paulus testatur: Veritatem (inquit) dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium mihi perhibēte consciētia mea in spiritu sancto, quoniā tristitia mihi magna est & cōtinuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, q̄ sunt cognati mei secūdu carnē, qui sunt Israelitæ, &c. Ex Moses eodem spiritu percitus orauit dicens: Obsecro (inquit) domine, peccauit populus iste peccatū maximū: aut dimitte eis hanc noxā, aut si nō facis, dele me de libro quē scripsisti, Amen. Dicimus autē. Debita nostra, non quē admodū panē quotidianum, nostrū appellamus, ueluti nobis impartitū ac donatum a deo a quo omne, quod bonum est, proficiscitur & suo dono nostrum fit. Sed nostra sunt peccata, ueluti quæ ex nobis ipsīs, & non a deo sunt, quē admodū apud Osee dñs cōtestat: Perdicio (inquit) tua ex te Israel tantūmodo, ex me est auxilium tuū, nā neq; in deo, neq; a deo est malū, & nemo deo authore fit deterior.

Qui hac petitione deprecari etiam peccati poenā nos affirmāt, ueluti indiuiduam peccati comitem ac stipendiū, quē admodū Paulus ait: Stipendiū peccati mors, hi in ecclesiæ supplicationē respexisse uidentur, quæ hanc petitionē, ueluti paraphrasi quadā explicare uoluisse

Concilii Colon.

GG iit

3
Chrūs per ad
lectā cōditio
nē, ueluti si
gno quodā
nos certos fa
cit de remissi
one peccatōrū.
Matth. 9.
Chrysof. 1.
Matthæum
hom. 20.
Matth. 7.
Matth. 5.

Cur Chrūs
usus sit uer
bo dimitten
di.
Nobis.

Roma. 9.

Ezod. 32.

Nostra.

Poenā indiui
dus comes
peccati.
Roma. 6.

EXPOSITIO ORATIONIS

oratio eccle
siaz.

uidetur, cum orat: Ineffabilem nobis domine misericordiam tuam clemē,
ter ostēde, ut simul, nos & a peccatis exuas, & a pœnis, quas pro his me-
remur eripias, atq; eo tendit psalmus septuagesimus octauus.

Psal. 78.

SICVT ET NOS DIMITTIMVS
DEBITORIBVS NOSTRIS.

Affectus ho-
minū carna-
lium.

Facile est re-
mittere pro-
ximo.

Chrysol. in
Matt. ho. 20.

ibidem.

2

Sunt plerique solo nomine Christiani, quibus uidetur fieri uix posse,
ut homo ex perfecto corde, capitali hosti & malefactori dimittat, sed
hi incipiant fieri Christiani, discentes & hunc affectū remittendi proxi-
mo non ex nobis esse, sed a deo peti etiam oportere. Deinde intelligant
nullum plane laborē esse, petenti fratri cōdonare errata, siquidē inuidia
liberari, liuoris, iracūdiæq; sollicitudine leuari, magnam reddit mēti no-
stræ quietem. Odium uero assidue in corde gerere, inuidia totqueri, tor-
mentum est, quo non facile reperias maius, ut testes nobis sunt inimici-
tarum appetentes & odii amantes. Ad hæc, & si præceptū de diligendis
inimicis magnū ualde esse uideatur, tamen si præmium hoc enauatibus
cogitaueris, nihil omnino uidebitur. Præmium quidē, q̄ a te dimittenti
proximo, nullius a te exigetur ratio peccati, atq; etiā merces ampla in fu-
turo tribuetur. Rursus si cogitaueris q̄ non paria dño facias, in condi-
tione proposita adimplenda, te profecto pudebit ullam hic difficultatē
causari, Deus cum nullius unquam indigeat, a te grauius offensus, tibi
gratis ignoscit, ab omni peccato profusus extraneus. Tu uero qui proxi-
mo dimittis, ipse quoq; remissione indiges, nimirū multorū etiā pecca-
torū erga deū reus, & forte maiorū q̄ proximus tuus, cui dimittere iube-
ris. Sed fac, te iniusta aliqua a proximo esse p̄sum, ea tamen talia pro-
culdubio sunt, qualia etiam tibi a deo remitti poscis, multoq; interdum
tua commissa maiora. Deniq; si deum uis habere patrem, necesse est, ut
exemplo eius non tantū amicos, sed & hostes & inimicos diligas & cō-
plectaris. Quemadmodum Christus Marthæi. v. ait: Diligite inimicos
uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro persequentibus &
calumniantibus uos, ut sitis filii patris uestri, qui in coelis est, qui solem
suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos ac iniustos.
Si enim (ut subdit) diligitis eos, qui uos diligunt, quam mercedem habe-
tis? nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres uestros tā-
tum, quid amplius facitis? nonne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo &
uos perfecti, sicut & pater uester perfectus est. Atq; hic ne doctrinā euan-
gelicam uti impossibilem auersemur, Christi & sanctorū fratrum nostro-
rum exempla nobis intuenda ac imitanda sunt, qui pro persecutoribus
& occisoribus suis, inter ipsa etiam uerba ac mortes ardētissime orasse
leguntur quin & Dauidis, uiri ueteris testamenti affectus intuendus est.
Domine (inquit) deus meus si feci istud, si reddidi retribuētibus mihi

3
hostes nostri
diligendi.
Matth. 5.

Luc. 23.
Acto. 7.

Psal. 1. o.
Iob. 31.

mala decidam merito ab inimicis meis inanis. *Iob quoque* (memorable illud patientiæ exemplum) nobis rememorandus est. Si gauisus, inquit, sum in delicto inimici mei, si dixi in corde meo, benefactum est, audiat auris mea maledictionem. A quo multū abhorrent, hi qui cū aduersarium suum malitiosum in ius uocauerit, nec ab eo confessionem elicere possunt, gaudent tamen, si saltem eum ad periurii ratum adigant, ut uel sic etiam eum perdant.

Sed dices, quid. Si quispiam, eam adhuc imperfectionē in animo suo sentiat, ut proximo noxam statim remittere posse sibi nō uideatur, nūquid is penitus ab orādo desistet, aut saltem orationis dominicæ formulam euitabit? Respondemus, Multum differre, an quis affectum eum nondum habeat, cum tamen a deo sibi dari affectet. An uero quū eum necdum habeat, ne oportet etiam habere ac a deo nancisci, sed magis odio ac liuore incabescat eligens magis mori q̄ uindictæ libidinē ponere. Si quidem prior rite ad orationem accedit, atq; adeo magis oratione indiget, quo corruptiorem gerit affectum. Is itaq; pie & dominicam orationem totam recensebit, si hanc particulam, quam tractamus, animo permurmurās, a deo expectat sibi hunc affectum dimittendi proximo, ac spiritum dulcem largiri. Quod faciens, adeo nō orabit contra se, ut etiā quod fideliter petit, sit impetraturus, quemadmodū Christus Lucæ. xi. pollicitus est dicens. Pater uester dabit spiritum bonū petentibus se. At posterior, qui obfirmauit animum contra proximum suum, is certe frustra orat sibi dimitti peccata. Christo exerte dicēte: Si non dimiseritis hominibus, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra, quod & memorabili parabola declarauit de seruo, qui noluit misereri cōserui sui, qui & propterea iussus est tradi tortoribus, quoadusq; redderet uniuersum debitum, ubi in calce, parabolæ uim explicans, subiunxit, sic (inquit) & pater uester coelestis faciet uobis, si nō remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus uestris. Quod & sæpe alibi, ueluti cuius summam gesserit curam requirit, dicens: Dimittite & dimittetur uobis, Item, qua mensura mensi fueritis, remetietur uobis. Item, cum stabitis ad orādum, dimittite si quid habetis aduersus aliquē, ut & pater uester, qui in coelis est, dimittat uobis peccata uestra. Rursus Matth. v. Cum offers munus tuum ad altare, & recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuū ad altare & uade prius reconciliare fratri tuo. Ecce quantā curā Christus huius rei gesserit, quam tam sæpe, idq; non generatim tantū, sed specialiter & exerte inculcat, atq; etiā maximū præmium facientis pollicetur, interim etiam mille tibi occasiones mansuetudinis ac pietatis ministrat, uti hoc quod in te est belluinū, depellat & irā (qua flagras) extinguat, teq; undiq; tuis mēbris reiungat. Quin & Iesus filius Sirach ueteris testamēti sapiens pulchre monet: Qui uindicare (inquit) uult, a domino inueniet uindictā, & peccata illius seruans ser-

Quæstio.

Dilutio.
Confessio im-
perfectis.

Imperfectus

Lucæ. xi.
Odio tabes-
cens.
Matth. 5.
Matth. 18.Matth. 6.
Marc. 11.

Matth. 5.

Chrysosto. in
Matthæum.

Eccl. 29.

EXPOSITIO ORATIONIS

uabit: relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecâti tibi peccata soluentur: homo homini referuat iram, & a domino quærit medelâ: in hominem similem sibi non habet misericordiam. & de peccatis suis deprecatur: ipse cum caro sit, referuat iram, & propitiatione petit a deo: quis exorabit pro delictis illius: quo quid aliud significat, q̄, quod talis hominis oratio iuxta psalmistæ uerbum) ei fiat in peccatū? Nam quid aliud est dicere, dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, si non dimittamus? q̄ sicut nos nō dimittimus debitoribus nostris, ita nec tu deus dimittas nobis, quæ horrida profecto est imprecatio piis auribus ac mentibus inuisa.

Psalm. 108.

Quæstio.

AT inquires, si talis est causa orantis, qui necdū ex corde remisit proximo, multi erūt, qui dū orationē dominicā recēserint huiusmodi particulā inter orandū omittent. Sed quis hos fructos non uidet? Primum quia non orant, ut Christus uoluit & docuit, nec sunt Christi discipuli. Secundo, quia nec pater libenter exaudit orationē, quā filius nō dicitur. cognoscit enim pater filii sui sensus & uerba, non suscipit quæ usurpatio humana excogitauit, sed quæ sapiētia Christi exposuit. Ergo orationem quidē dicere possunt, circūuenire deum & fallere nō possunt, nec accipiunt indulgentiā, nisi ipsi indulerint prius. In summa, ut huius particulæ finem faciamus. Nobis qui filii dei & Christi discipuli, cum dici, tum esse uolumus, orandum est, ut pater noster cœlestis nobis donet gratiam, ex corde remittendi proximo debita, in nos commissā, ut eandem remissionis gratiam uicissim ab eo consequamur.

Dilutio.
Stulti, qui aliter orāt quā Christus docuit.

Iohan. 11.

ET NE NOS INDUCAS IN
TENTATIONEM.

Tētare quid significet in scripturis.

Tētare in scripturis cū generatim accipitur, significat periculū facere, seu experimentū de aliquo sumere. At tētare deum, nihil aliud est q̄ dei uerbis seu promissis nolle simpliciter credere aut fidere, sed uelle facere periculū aut experiri, nū uerū sit, quod deus uerbo suo proposuit, aut futurū pollicitus est, uel e contrario uelle aliquid experiri contra legē naturæ inditā, ubi nec deus id ut fiat, præceperit, nec extrema necessitas huc coegerit, quod est deū irritare, exasperare ac contēnere. Quē admodum legimus Gene. xvii. Quid (inquit Moses ad populū) iurgamini cōtra me, cur tentatis dñm? Itē, Deute. vi. Non tentabis dñm deū tuū, quē locū Christus cōtra diabolu tentatorē citat, Matth. iiii. Et in Actis, cur tētatis dñm, ut imponatis iugū sup ceruices discipulorū? quasi diceret, Nōdum creditis nos iustificari per fidē in Christū Iesum, quē admodum ipse docuit, sed magis cerimoniis Iudaicis? Dicitur autē & deus tētare. & diabolus, sed diuersa ratione ac fine. Deus tentat ut probet seu exploret fidē nostrā, non quasi nescius mentium humanarū, sed ut nos nobis ipsi

Gene. 17.
Deute. 6.
Matth. 4.
Acto. 15.
Deus tentat.
Diabolus tentat.
August. de serm. dñi in monte.

ostēdat, ac mundo reddat manifestos. Sūt enim plurimi, qui sibi probe ī Christianismo profecisse uident, sibi psuadentes, quasi toto corde deo fidant ac adhæreat, idq; prius q̄ sui periculū fecerint, at cū aduersitatis procellæ inciderint, tū demū reipsa cōperiunt q̄ lōge absint a p̄fectione iustitiæ. Qui ob id tentant, ut sibi cogniti fiant, utq; erudiant, instruant ac probent. Qui uero iā reuera pii sunt, hi ut manifestent glorificationeq; a dño tentari phibentur, sicut scriptum est: Vasa figuli p̄bat fornax, hoies aut iustos tētatio tribulatiōis. Sic deus Abrahā multaq; gentiū patrē in filio tētavit & honorauit, sic sanctos Apostolos, sic inuictissimos martyres, igni & ferro, infinitisq; tormentoꝝ ḡnibus coronauit. Diabolus uero tentat, nō ut instruat, sed ut subruat, non ut erudiat, sed ut euertat. Nā cum sciat carnē frāgilē esse, & ad malum p̄cliuem, mundi amatrē, mentoꝝ nostrā ueluti captiuā in corpe mortis huius detineri, suggerit carni, corporeæ uoluptatis cupidinem ac illecebras, obicit oculis mūdi ornatū, fastū & gloriā. Aut si hoc nō succedit, sollicitat mundū, ut intenet bonoꝝ direptiōes, exilia, & mortes. Deniq; puocat mentē ad uitæ superbiam, uel tristitia & amarulētia obscurat, faciēs undiq; piculū, num possit hoīem subuerrere. Dei ergo tentatio, p̄batio. Diaboli uero tentatio deceptio, seu praua suggestio est. Absit ergo, ut qs̄ putet deum ad hūc modū, uēpe subuertendi ḡsa, quempiā tentare. quāobrē diuus Iacobus ait: Nemo cum tentat, dicat se a deo tētari. Deus enī intētator maloꝝ ē, hoc ē, deus nō est mali suggestor, q̄ est author oīs boni. Quod aut hic oramus, ne deus nos ī tentationem inducat, simili phrasi dictū est, qua dñs dicit indurasse cor Pharaonis, aut cōuertisse cor Aegyptioꝝ, ut odirent populum eius, seu cōclusisse oīa sub p̄tō, idest, p̄misisse ut hæc fierent. Nā frequens hæc phrasis est in scripturis, qua deus dicit ea agere siue facere, quæ fieri p̄mittit, ut sit sensus: Et ne nos inducas in tentationem, idest, ne permittat nos induci. Tentatio enī hic pro mali suggestiōe accipit. Nec hoc omittendū est, tentationē aliā humanā dici, ueluti quæ a carne seu a mūdo p̄ficiat, qualis est tentatio ad fornicationē, furtū, & id genus similia uicia, de qua dictū est: Tentatio uos nō apprehēdat nisi humana. Alia uero est diabolica, qua satā tristitia, æternæ dānatiōis timore, blasphemia, & desperatione mentem hominis occupat. qua interdū etiā oculis corporalibus uisibiliū reꝝ spectra offert, & aperto Marte hoīem aggreditur, quæ tentatio maxima quidem est & periculosissima, sed tamen eodem seuto (quo humana illa) propellitur, quemadmodum infra dicemus.

Induci aut in tentationē, significat nō tantū tentari, sed tentatione pernitus īmergi, assentiri, ac a tentatione superari, quæ admodū Pharaoni impiissimo tyrāno cōrigit, ac passim oībus cōtingit, q̄ a cōcupiscentia sua illecti & abstracti, peccati uinculis collū submittunt, tentationiq; succumbunt. Quod ne fiat deprecandū est nō aut hoc orandum est, ne omnino tentemur, Tum, q̄ uita nostra sic cōparata sit, ut assidue cum hosti

Eccle. 17.
Gene. 22.

Diabolus tentat ut subuertat.

Roma. 6.
Duplex diaboli machina: illecebræ. Sauidia.

Ambr. lib. 1. de Abrahā patriarcha, Iacobi.

Exodi. 9.
Roma. 9.

August. de serm. dñi in monte. I. coria. 10.

August. de serm. dñi in monte. Pharaō.

Iob. 7.

EXPOSITIO ORATIONIS

bus aīa pugnā gerere debeamus. Quēadmodū Iob ca. vii. legimus: *Militia est uita hoīs sup terrā. Tum, qđ saluti nr̄e, ut tentemur, saepe nō pax cōducatur. Nēpe, ut infirmitatis nr̄e nobis cōsci facti, neq; superbiamus, neq; ueluti securi in utraq; aurem obdormiamus, sed magis in humilitatis ac uirtutum p̄fectu cōseruemur, ac in timore dei nostrā salutem uigiles operemur. Quod in beato apostolo Paulo reuocet, quā. ii. Cog. xii. de se ipso loquens: Ne (inqt) magnitudo reuelationum me extollat, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, q me colaphizet. Propter qđ ter dñm rogauī ut discederet a me, & dixit mihi. Sufficit tibi gratia mea, Nā uirtus ī infirmitate perficit: Atq; ī hāc sententiā alibi legis: Beatus hō, qui semper est pavidus. Tum deniq; utilis est tentatio, qđ pr̄paret ad uictoriā & coronā. Si enim nullus esset hostis, nulla esset pugna: si nulla pugna, nulla esset uictoria: si nulla uictoria, nulla eēt corona. Quemadmodum Paulus ait: Nemo coronabit, nisi q legitime certauerit. Nimirum, quod soli uincenti promissa sit a deo corona uitæ. Apoca. ii. Et ut Iacobus testatur: Beatus uir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ, quam repromisit deus diligentibus se.*

OVæ cum ita sint nemo ob id deiecto aut puſillo aīo esse debet, qđ tentatione agiteſ. nec putare se p̄pterea deo exosum, multo minus a deo derelictum esse, quin potius hinc statuere ac iudicare debet, se deo curæ esse. quē enim diligit filiū, pater castigat. Et manifestum sane est argumentum, nondum esse in hostis p̄tate, quem is adhuc acriter ipugnat. At q nullis tentatiōibus impetī, magis habet cur formidet, quod quem hostis iā captiuum occupat ac uinctum tenet, minus infestet. quā obre diuus Iacobus nos dulciter cōsolans, ait: Omne gaudiū existimate fratres mei, cum in tentationes uarias incideritis, scientes, qđ probatio fidei uestræ patientiā operat. Patientia aut opus p̄fectum habeat, ut sitis p̄fecti & integri in nullo deficientes. Et quis tandē Christianus est, q tentari oīno recuset, aut pugnā, cum ingeritur, detrectet, cum Christus ipse deus & hō caput nostrum se a diabolo tentari passus sit? Idq; eisdē oīno tentationum gñribus, qbus nos aggredi ille solet tentator. nempe suggestionē ac incitationē cōcupiscentiæ carnis, cōcupiscentiæ oculorū & supbiæ uitæ. Quin caput nostrum nobis imitandum est, ne scilicet in tentationis certamen audacius insiliamus, aut id ipsum nobis accersamus: sed demum quum ducimur cum Iesu in desertum, ut tentemur, ut tum eius exēplo certamina nō recusemus, ac tentati, diabolo fortiter resistamus.

IAm ad particulæ expositionē ueniamus. Non semel antea docuimus, quāta sit naturæ nr̄e imbecillitas, rursus q̄ potentes hostes habeam⁹, q nobis nunq nō immineat, nēpe caro, mund⁹ & diabolus. Primus hostis domesticus est, intra tecta parietesq; domus nr̄e cōclusus, q nec totus, q̄ diu in hoc mortis tabernaculo sumus, excludi p̄ōt, tanto periculo fior, q̄ to intimior, nimiq; caro. Alter familiaris admodum est, ac uicin⁹

Cyprianus
In orationē
dominicam
I. petri. 1.
2. Co. in. 12.

Prouer. 28.
3

2. Timoth. 2.
Apoca. 2.
Iacobi. 1.

August. de
serm. dñi in
monte, j

Iacobi. 1.

Matth. 4.

I. Iohan. 2.

Chrysoſt. in
Matthæum.

Cyprian⁹ in
orationē do
minicam.
Chrysoſto. in
Matth.

R. oma. 7.

I. Iohan. 2.

nos undiq; circūstās, interim ut fallat, blādiens, sterim ut evertat mimitās ac ferocias, Mund⁹ scilicet. Postremo, oīs malitiā author diabol⁹, nunq̄ nō circuit tanq̄ leo rugiēs, querens quē deuoret, tāto formidabilior, q̄to occultior, uersutia ac malitia insignis, tātā ī segnes & oscitātes potētiā, ut nō sit sup̄ terrā potestas, q̄ ei cōparet: De qua p̄tate operā pretium, duxit aplūs nos admonere, cū ait: Nō est nobis colluctatiō aduersus carnē & sanguinem, sed aduersus mundi rectores tenebrę hęc cōtra spiritalia negriā in cōlestibus. Ergo ne tāti ac tā ppe semp̄ imminentes ac fortiter instātes hostes, nos plane ībecilles evertāt, iubet Christus, ut cōlestē patrē oremus, ne nos pmittat induci in tentationē. Quo imprimis nos humilitatis rursus admonuit, & ut idomitā mentis tumorē reprimeret, nostrā nobis infirmitatē, oñdit, q̄ scilicet oīno sufficientes nō simus nr̄is uiribus, tot & tā infestis hostibus resistere, sed cōlestis p̄ris egrāmus auxilio, q̄ nos etiā sua uirtute in tā difficili pugna faciet tādē uictores. Quod & Dauid nō tacuit, Psal xvii. Qm̄ in te (inquit) deripiā a tentatione. Et iterum psal. lix. In deo faciemus uirtutē, & ipse ad nihilū deducet oēs tribulantes nos. Quis quāso de se securus esse poterit, quis suā uirtuti fidere, q̄ intelligat, q̄ tota hęc uita undiq; diaboli laqueis plena sit? q̄ nō cesset, tentator ille, q̄ nec ueritus est, & filiū dei Iesum technis suis aggredi? Dein q̄ secum reputet, quot satanāe machinis impetitus sit, seruus dei Iob? q̄ recordeur Saulum prius electum, post electum a conspectu dei, q̄ meminerit Dauid, appellatum in scripturis uirum secundū cor dei, eo turpitudinis p̄tractū, ut adulterium homicidii copularet, q̄ uideat Salomonem, cui deus in principio regni sapentiā dederat ultra oēs hoies, eo demētiā p̄ductum, ut peregrinis simulachris immolaret: cui ueniat ī mentē, qd̄ acciderit apostoloz̄e principi Petro, q̄ fortem usq; ad mortis discrimen animum p̄fessus, ter dñm suum abiurauit. Hęc atq; hmōi multa q̄ cōsiderat, is certe nō potest nō inhorrescere, ac formidare tentationis periculum, & humiliare se sub potenti manu dei, qd̄ hic, ut faciamus iubet Christus. Secundo, eo ipso qd̄ Christus iubet, ut patrem cōlestem oremus, ne tentatione superemur, nobis certā fiduciā facit oīs tentatiōis dei auxilio filialiter uincendā. quin eo ipso testat, deum semp̄ paratum esse. ut nos a tentatione (ubi opem eius implorauerimus) eripiat. Quod & Aplūs Paulus. i. ad Corinth. x. nō tacuit, cum ait: Fidelis est deus, q̄ nō patiet nos tentari supra hic qd̄ possumus, sed faciet etiā cum tentatione p̄uentum. Tertio, ostendit hoc ipso Chr̄us nullum esse remedium salutaris ac efficacius ad superādās tentatiōes, uiuida ac uigilanti orōne, quemadmodum & alibi monens, ait: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Fide enim diabolus uincitur. Fidei uero primus fructus, fidelis ac uigilans oratio est quamobrem Apostolus Petrus nos cōmonet, ut sobrii simus & uigilemus, utq; aduersario nostro diabolo resistamus fortes ī fide. Et q̄ ualeat oratio ad superandos hostes, satis ostendit Amelech tantisper supe-

1. Petri. 5.

Pphe. 6.

Vis petitiōis

Cyprianus
in orationē
dominicam.
Chrybst.
in Matth.
Psal 17.
Psal. 59.

Matth. 4.

1. Regū. 9. 10
1. Reg. 15. 16.

2. Reg. 11.
3. Reg. 3.
3. Reg. 17.
Matth. 26.
Marci. 14.
Luc. 22.
Iohan. 13.

1. Petri. 5.

Deus semper
paratus nos
eripere a ten-
tatione.
1. Corin. 10.

Matth. 26.
1. Petri. 2.

1. Iohan. 3.

EXPOSITIO ORATIONIS

ratus, quādiu oraret Moyses manibus in cœlū leuatis. Certe, si hoc remedium adhibueris, nō est cur diabolū quātumuis potentē, formides, quod iam te in longe potentiores præsidiū acceperis. Accepit quidē diabolus tentandi licentiā, sed nō accepit copiā subruendi, nisi sua spōte labatur in firmus affectus, qui sibi consiliū nō nouit accersere. Adeo diaboli inuidētia & oēs eius machinæ nihil sunt, nisi euanida ac phāstastica apparitio, sibilus & susurrus, quem hoc solo uiceris, quod restiteris. Debilis (inquit quidā) est hostis, nō potest uincere, nisi uolentem: uinci autē uult q negligit resistere, quoniā super se der se humiliare & orare. Ergo cum tentator uana & praua suggerit, timeamus, recolētes nostrā infirmitatē, oremus deum, ut sensus nros custodiat, ne suggestio pariat delectationē, delectatio p̄sensum, cōsensum peccatum, peccatū autē mortē. Quod si ita ad deū humiles cōfugimus, iam hostis superatus est. Quod si etiā hostis ea suggerat, quæ nec aīa uellet proferre, nec hōminis lingua nominare, ueluti plane execrabilia & nefaria, ne sic quidē cōturbabere, quod nō raro tentator, præsertim ī orationē (qua maxime deo appropinquamus) plerūq; nobis ea, quæ sunt plena opprobrii alcius, aut sceleris offundat, uel sic nos a studio precationis auertere cupiens. In hoc ergo p̄gressu nō referas pedē, tametsi tentatio fuerit diuturnior, sed in oratione p̄seuerato, & sedulo uerbis dñi tui Christi Iesu, diabolū tentatorē retunde, quod & Athanasius faciendum monet: Dic (inquit) blasphemā sit in caput tuū diabole. Ego enim dñm deum meum adorabo, & illi soli seruiā. Dic cum Dauid: Exurgat deus, & dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderūt eum a facie eius, nā & Athanasius testatur, Plures sanctos expertos esse hunc psalmum, summo terrori diaboli esse. hoc ergo faciens in tentatione nō timebis, quod tum non ruinet, sed magis meriti occasio tibi futura sit.

IN summa itaq; hac petitione postulamus a patre cœlesti eam gratiā nobis donari, qua suffulti carnalē libidinē, & quæcūq; sunt, a quibus accendi solet caro, domemus. ac totis uiribus curemus, ut oīa incitamentā uoluptatis, cruci Christi affigere & mortificare possimus. Adhæc ne nos ulla mundi creatura, sua fucata uenustate ac dulcedine sollicitet ad peccandum, sed magis prouocet ad dei laudem & gloriā. Rursum, ne nos mundi malitia, persecutiones, ac tribulationes ad impatientiā, irā, indignitā, iram, aliq; uicia incitent, sed ut constantes in mortem usq; fidē in deū firmam teneamus. Iridem si flagellis castigemur, ac delicta nostra plagis iustissime immissis puniantur, tum ad hanc petitiones formulā recte postulauerimus, ut deus huius tentatiōis felicem exitum faciat, quo scilicet patienter ferentes quod immittitur hic leuem uindictā experti, posthac non cum hoc mundo dānemur. Deniq; petimus, ne nos satanæ tentatio obruat, qua nos uel in superbiā, uel in odiū & inuidiā, uel in alia spiritalia crimina, atq; adeo tandē in desperationē protrudat, subinde im petit. Rogamus autē non singuli pro nobis, sed pluraliter, hoc sensu, ut

cœlestis

Ambro. de parad. ca. 12.

Gregorius.

Quo pacto. tetationibus resistendum. Iacobi. 1.

Tametsi diabolus execranda suggerat, propterea tamen nō conturbabimur.

Athan. in q̄stionibus, q. 11. Psal. 67.

Caro.

Mundus. Psal. 61. 103. Roma. 1.

i. Petri. 1.

i. Corin. 1.

diabolus.

nos.

coelestis pater omnium illorum agat curam, qui cum gravibus & magnis tentationibus consistantur, ut nos omnes defendat, confirmet, & erigat in hac calamitosa vita, ut sicut decet Christianos milites, vera fide dimicemus, quo aeternae vitae coronam post legitime gesta ac finita certamina in domino simul consequamur.

2. Timoth. 3.
1. Corin. 9.

SED LIBERA NOS A MALO.

Haec est dominicae orationis clausula, uniuersas petitiones ac preces nostras, collecta breuitate, concludens. Nam cum dicimus, Sed libera nos a malo, comprehendimus aduersa cuncta, quae contra nos in hoc mundo molit hostis diabolus, quo petito, nihil remanet quod ultra adhuc debeat postulari. Impetrata enim protectione dei, aduersus quaecumque mala securi stamus & tuti, contra omnia, quae diabolus & mundus in perniciem nostram operantur, machinanturque. Quis enim ei de seculo metus est, cui in seculo deus tutor est, & quis a diabolo metuat si deus liberet, cuius fida & firma tutela est. Recte etiam ueteres nostra quidem sententia hic per malum diabolorum intellexere, quod ille omnis mali (quatenus nobis damno & exitio est) unicus auctor sit. Deinde, quod cum nihil sit laesus a nobis, in conciliabili tamen aduersus nos certamine, ac odio plusquam capitali praesertim. Sic ut si ipsi in fide nostra infirmenda aut in obruendo nos, peccati sarcina non succedat, gaudeat tamen, uel externis malis nos uexare & excruciare, ut uel hinc periculum faciat euerisionis, quemadmodum contra Iob & alios sanctos fecisse legitur: Quamobrem Christus hanc clausulam ceteris subiicit, dicens: Libera nos a malo. Vbi imprimis dicere nos in alio a malo quam a malis: Nos uidelicet erudiens, quod aduersus proximos, ob mala ea, quae ab illis patimur, amarius commoueri nunquam debeamus; sed magis ab eis in satanam omnis mali causam & inimicitias (ueluti in cunctorum malorum caput) transferte. Sic ut si te laedat proximus, hoc affectu orare debeas coelestem patrem, ut liberet non solum te, sed & proximum tuum tibi incommodantem, a malo, hoc est, a diaboli laqueis, quibus ille captiuus detentus tibi incommodat, alioqui non incommodaturus, quod natura a deo bonus creatus sit. Non negamus interim hic mali etiam appellatione uenire, quicquid est periculorum ac aduersitatis, quod corpori & animae fortunae & famae uel iam imminet, uel futurum est, ac instat. si tamen intelligas (uti diximus) quo causa mali referenda sit, nempe ad diabolum, quod tamen ut caute accipias, necesse est, Nam aliud est malum culpae, aliud poenae. Mali (quod culpae est) solus diabolus est auctor, cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum. Malum poenae hoc ipsum est, quod homini accidit in peccati iudicia, id quod scriptura deo tribuere non ueretur, ueluti quod & bonum & iustum est. De quo propheta Amos cap. iii. dicit: Non est malum in ciuitate, ad quo,

Cyprilianus in oratione dominicam. Chrysost. in Matth.

Chrysost. ibidem

Iob. i.
Videtur petitis.
Chrysost.

August.

Mali duplex.
Culpae.
Poenae.
i. Corin. II.

Amos. iii.

EXPOSITIO ORATIONIS

Esa. 45

dominus non fecerit. Et rursus dominus per *Esaian*, cap. xly. Ego dominus & non est alter, formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creans malum: quamvis interim hoc malum poenae, eatenus diabolo tribuatur, quatenus ipse deo iustissime permittente, eo in incredulorum & obduratorum perpetuam perniciem abutitur.

Quo differat
hac particu-
lari.

Hoc autem differt hæc particula a priori, quod ibi postulauerimus seruet, hic uero ut a malo poenae præsentis & futuræ liberet: ibi rogauimus, ne tentationibus succumbere sinat, hic petimus, ne nos tribulationibus, afflictionibus & calamitatibus præsentibus, aut futuris deprimi, aut euertere permittat, hoc est, petimus, ut a ui aquarum & ignis, a fulgure & grandine, a fame & annonæ caritate, seditionibus, bellis, factionibus, tumultibus, schismatis, malis mortibus, pestilentibus, agritudinibus, uinculis, carceribus, exilio, mundi terculamentis, & blandimentis, & reliquis id genus malis, quibus miseri in hoc mundo premimur & irretimur. Deinde etiam a malis futuris, ueluti a iustitiae & improbia morte & perpetua ira dei, & poenis, quæ impios post hanc mortem expectare certum est, nos liberet. Sic ecclesia hanc clausulam, & in missæ iaculo, & in litaniis (ubi & præterita & præsentia & futura mala deprecatur) explicat & exponit. Magna est autem consolatio fidelibus, quod Christus iubet ut patrem petamus, quo nos ab his malis liberet, nam eo ipso nobis fiduciam tribuit impetrandi quod postulauerimus. Neque enim quid perere iuberet, nisi nos certos esse uellet patrem petentibus, id etiam daturum quod alibi pollicitus sit, dicens: Perite, & dabitur uobis, & quæcunq; petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Et rursus: Amen dico uobis: Omnia quæcunq; orantes, petitis, creditis, & accipietis, & euenient uobis. Item, Omnia quæcunq; in deprecatione uestra, credentes petieritis, accipietis. Quæ uerba toties iterat Christus, idq; non aliter q̄ si iureiurando se nobis obstringat, quo uel sic nos precantes certa in fide constituat. Et hanc sententiam Iacobus testatur: Multum ualere deprecationem iusti assiduam, quod & insigni exemplo confirmat. Helias (inquit) homo erat similis nobis passibilis, & oratione orauit, ut non plueret super terram, & nõ pluit annos tres & menses sex. Et rursum orauit, & coelum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Quod tamen Iacobi dictum de oratione iusti, sic intelligi non debet, ut qui adhuc peccatorum pondere premimur (modo tamen impiam segnitatem & mentis rumorem deposuimus & in cōspectu dei humiliati simus) præsentia mala & aduersitates deprecari non debeamus. Nam, ut Psaltes de Israelitis præuaricantibus ait: Ipsi (inquit) exacerbauerunt eum in consiliis suis, & humiliati sunt in iniquitatibus suis. Et uidit cum tribularentur, & exaudiuit orationem eorum, & memor fuit testamenti sui, & poenituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ, & dedit eos in misericordias

Litania.

Matth. 7.
Iohan. 14. 16
Marc. 11
Luc. 11

Iacobi. 5.
Helias.
3. Reg. 17.
Luc. 24.

Ps. 106.
Ps. 106.

Ps. 106.

in conspectu omnium qui coeperant eos. Nec mirum, nam quomodo miseretur pater filiorum, miseretur dominus eorum, qui timet cum. Ipse est enim pater misericordiarum & deus totius consolationis. Deus noster, refugium, & uirtus, adiutor in tribulationibus, cuius oculi super uententes eum, & in eis qui sperat super misericordia eius, ut eruat a morte animas eorum, & alat eos in fame. Exemplum habes in Niniuitis.

Denuo Christus iubens ut precemur a malo liberari, insinuat nobis aduersa mundi huius, quae eum tandem ea sunt, nos patienter ferre, oportere, nec ob id debere aduersus deum indignari, aut obmurmurare, sed magis (ut Paulus docet) esse in tribulatione patientis, & a solo deo, humili & aequo animo remedium petere. Sic tamen ne deo certam legem praescribamus, sed ut semper committamus eius uoluntati, quid de nobis fieri uelit. Porro si Apostolo credimus, Omnes qui pie uolunt uiuere in Christo Iesu persecutionem patientur. Quod per multas tribulationes nos oportet intrare in regnum dei. Quam obrem patientia nobis summopere necessaria est, quam subministrat uiuida fides, qua intelligimus, quod sicut oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam, ita & nos multo magis compati oportet, ut simul etiam cum illo glorificemur. Atque hoc est, quod discipulis suis inculcans, ait Christus: In patientia uestra possidebitis animas uestras. Haec est enim quae seruat ac pacat animos, quae nullis aduersitatibus caedit quae (ut Apostolus Iacobus ait) bonum perfectum habet.

Tametsi autem, quod hac petitione postulamus, quam diu ista mortalitatem circumserimus, non sit sperandum perfecte in nobis adimplerum iri, tamen cum aliquando futurum sit, recte ut fiat, postulamus, ut mirum ut mortalitatis huius onere depositio, ac morte etiam ipsa per bonam fiduciam futurae capescendae ac obtinendae uitae superata ex omni nostri parte, opportuno tempore, beatitudo perficiatur. Quam in hac uita quidem inchoamus, sed demum post hanc uitam a deo Optimo Maximo (si tamen fideles permanserimus) perfectam accipiemus.

A M E N,

Haec dictio, ut supra diximus, uox est sermonem confirmantis, & ratum fore precantis, perinde atque dicatur. Ita certo fiat, hoc est, o pater coelestis, si hac uota filiorum tuorum pia sunt, si iuxta formam a filio tuo Iesu praescriptam, concepta, certa nos habet fiduciam tuam bonitatem praestitutam quae optemus.

Cuius est regnum & potestas & gloria in secula, Amen.

I. Petri. 1.
Psal. 45.

Aduersa huius mundi patienter ferenda.
Roma. 12.

2. Timoth. 3.

Luca. 22.
Roma. 8.

Iacobi. 1.

August. de serm. dñi in monte.

Amen quid.

DE NATURA DISTINCTIONE,

VI, AC VSV LEGIS, CVM

subiuncta explicatione Decalogi.

Cur postre-
mus locus da-
tus sit expli-
cationi Deca-
logi.

Hebrz. II.
Roma. 4.

Roma. 8. lo.

Decalogus ui-
te regula.

I. Corin. 1.

Ordo Cate-
chismi Ecclē-
siaz sub bap-
tismo.

Vestis cādidā

Matth. 23.
Decalogus
traditur Bap-
tizato uelut
quoddam
uitz speculū.
Rom. 7. & 8.

NON temere in hac institutione doctrinæ Christianæ postremum locum explicationi Decalogi dedimus; nō tantum ordinem, quem res ipsa requirebat, sed & ecclēsiæ mētē ac præscriptum sequuti. Explicationi enim symboli Apostolici, quod fidem complectitur, primus locus debebatur, quæ fides ianua sit, qua ad deum acceditur, Proximum, ecclēsiæ sacramenta, quæ ueluti quædā symboli pars esse uidentur, atque adeo fidei nostræ certissima symbola sunt, postulabant. Tertium uero locū, dominicæ orationis expositio merito tenuit, quæ oratio primum ac præcipuum fidei opus & exercitium sit. Fidem enim in deum statim sequitur inuocatio. Quartum itaque ac postremum locum iure sibi Decalogus uendicat, qui regulam plane diuinam præscribit, ad quam credentibus ac sperantibus in deum, tota uita deinceps exigenda sit. Homini enim necdum fidem in deum assequuto sed nondum renato, frustra præscribens Decalogum obseruandum. Porro etiam in ordinem ecclēsia in catechizando ac baptizando obseruat. Primum enim deum præcatur, ut a baptizando; quem ad fidei rudimenta uocare dignatus est, omnem cecitatem cordis (quæ per fidem firmè expellat, ut omnes laqueos satanz, quibus is per incredulitatem fuerat colligatus, dirumpat, ut ianuam pietatis aperiat, Denique ut baptizatus sapientia dei imbutus iniquitatum factoribus careat, ac ad suauem odore præceptorum dei lætus in ecclēsia eius ipsi deseruiat. Deinde statim sub baptismū ecclēsia symbolum & orationem dominicā reddi & recitari iubet. Quo factō baptismum in nomine trinitatis peragat. At mox post baptismum baptizato (quem iam ex aqua & spiritu sancto regeneratum, & remissionem omnium peccatorum adeptum esse constanti fide pronuntiat) uestem candidam tradit, dicens: Accipe uestem candidam & immaculatam, quā perferas ante tribunal dōmini nostri Iesu Christi, quo nihil aliud significat, quā baptizatum eam innocentiam, quam per spiritum sanctum in baptismo accepit, per custodiam mandatorum dei ipsa uita seruare oportere, ut tandem ad gloriam regeneratis, & in nouitate uitæ ambulantibus paratam perueniat. Decalogus ergo baptizato traditur, non quod iustificato iam per spiritum sanctum in baptismo, deinceps opus sit lege, si tamen eundem fidei spiritum (qui datur in baptismo) per uitæ innocentiam retineat. illiusque ductibus perpetuo obsequatur. Sed propterea et habet iam factos Christianus Decalogum uelut speculū quoddam, quod semper ob oculos positum inspiciens, uidere possit quantum in fide suscepta per uitæ nouitatem promouerit. Ad hæc, ut subinde possit dispicere, num a ductibus spiritus alicubi & quantum desle-

xerit,

erit, nunc spiritum domini ab innocentia innouata rursus labendo contristari, nunc uestem illam candidam unde quaque immaculatam serua- rit. Porro si in baptismo, cōuentis, ac pactis minus steterit, tum profecto cernet admodū exerte in hoc Decalogi speculo maculas illas suas, quibus rursus post baptismum, eius quam acceperat tunice candorem incaute deturpanit, Idq; non sine fructu. Fit enim, ut postquā uiderit foeditatem ac morbū suum in ipso speculo demonstratū, indolescat, poenitentiaq; dolore intrinsecus ductus ad eum medicū (qui ægroturp, qualibet sepe in eundem uel grauiorem etiam morbum collapsum non aspernatur) certa salutis concepta fiducia recurrat, & dicat: Erraui sicut ovis quæ periit, require seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.

Sed priusquā ad Decalogum ueniamus, dicendum nobis erit de significatione & natura legis, q; nullus locus in scripturis frequentius occurrat, quo non utuncq; intellecto, in scripturarum sensu cæcutire omnino necesse sit. Iam (ut hic plurima repetamus) quæ sparsim dicta sunt prius, id tamen lectori molestum esse non debet, quod satis trahi non possit, id, quod omnino intelligendum ac noscendum est semel. Lex itaq; generale nomen est, dictum a delectu. Omnis ergo institutio, quæ sequitur, eligimus quod faciamus, & contrariū uitamus, cōmuni appellatione lex dici potest. Sic accepto uocabulo, lex diuiditur in diuinam, humanam, & diabolicam, Diuina rursus diuiditur in legem naturæ, & latam, Lata iterum in ueterem, & nouam, Vetus in moralem, iudicialē, & cerimonialē, quæ breui declaratione indigere uidentur.

Lex diuina est, per quam accepta pro capto nostro dei notitia de dei uoluntate docemur, requirens in nobis plenam ac perfectam obedientiam erga deum, qua nos totos submittamus diuinæ uoluntati, ac damnans eos, qui non præstant hanc perfectam obedientiam. Hæc est enim propria uis legis diuinæ, siue scripta sit, siue non scripta. De nō scripta legimus, Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legē non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptū in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia ipsorum, & inter se inuicē cogitationum accusantium, aut etiā descendentiū. De scripta uero; Diliges dominū deum tuum ex toto corde tuo ex tota anima tua, &c. Rursus: Maledictus qui non permanserit in omnibus his, quæ scripta sunt in libro legis: Et iterum: Quicumq; totam legem seruaerit, offendet autē in uno, factus est omnī reus. Hac diuina lege, ut est ab optimo, maximo deo data, nihil iustus, nihil sanctius, nihil salubrius est, quæ in dilectione dei & proximi tota consistit. Quum enim homo conditus sit, potissimum ad deum agnoscendum & colendum, idq; per lumen quoddam menti humanæ inditum, quo homo ante lapsum in peccato certam de deo notitiam habuit, nempe deum esse creatorem & gubernatorem omnīs creaturæ, iustum & bo-

fructus qui ex Decalogi meditatione nascitur. Mat. 9. & 2.

Psal. 119.

Lex unde & Cicero.

Legis diuisio

Lex diuina, quæ fit: & uel requirit,

Propria uis legis diuinæ

Roma. 1. Deutero. 10. Matth. 22. Marci. 12. Lucæ 10. Deute. 27. Galat. 3.

Iaco. 2. Lex diuina nihil sanctius. Roma. 13. Lumen nature menti inditum.

August. 11.3.
 Confessio. ca.
 7. & libro. 10.
 De libero ar.
 bitrio cap. 16
 & seq.
 prior legis di.
 uina pars
 omnium ius.
 tissima.
 secunda
 æquissima
 Genesis. 1.
 Discrimen le.
 gis diuine &
 humane.
 Lex diuina
 requirit mentē
 consentientē
 legi dei.
 1. Petri. 1.
 2. codi. 10.
 Deute. 5.
 Rom. 7.
 Lex diuina
 semper eadē
 est.
 Lex huma.
 na, quæ.
 Legis huma.
 næ ius.
 1. Reg. 16.
 Roma. 11.
 1. Petri. 1.
 Summa iuris
 ciuili.
 Lex anima
 ciuitatis.
 Augusti. de
 Genesi. ad 11.
 vers. ca. 9. u.
 Lex ciuili dei
 ordinatio.
 Roma. 12.

num, qui hominem ad effigiem & imaginem suam in ipsa hominis mente condidisset; Consequens est, ut prior legis diuinæ parte, quæ dei amorem respicit ac complectitur, nihil iustius esse possit. siquidem perfectam obedientiam hominis ex gratuita dei bonitate condi ti erga creatorem suum (cuius imaginem ex gratuita beneficentia ge rit) postulat ac requirit. Caterum, quum per idem lumen intelligamus, nos in uno & ex uno homine omnes esse creatos, idque non ob aliud quam ad deum ipsum in quadam uitæ societate collaudandum & glorificandum. Quid, quæso, sanctius ac salubrius altera parte legis di uinæ, uel dici, uel excogitari potest, quæ iubet proximum propter dei um, sine concupiscentia diligere? Hæc uero diuina lex hoc maxime ab hu mana lege differt, quod humana externam, sed diuina magis internam iustitiam requirat, id est, mentem & uoluntatem consentientem legi dei, qua deum uere & ex animo timeamus, & ex toto corde, omni fidu cia in eum coniecta, diligamus, proximum uero nostrum perinde ac nos ipsos sincero dilectionis affectu complectamur. Proindeque dam nat hæc lex omnem concupiscentiam malam, omnemque titiosos affe ctus, qui ipsi seu obedientiæ perfectæ erga deum repugnant. Hæc ergo diuina lex, quæ iustum decernit, ut omnia sint ordinatissima, semper ea dem est & æterna, quemadmodum dei uoluntas est immutabilis, quamuis uarie exhibita sit pro ratione temporum & personarum, quod fit, ut in tot species diluatur, eadem tamen re ipsa semper existens, quæ ad modum inferius latius dicemus.

Lex humana, quæ & ius ciuile appellatur, ueluti media est inter legē diuinam & diabolicam, quæ quanto ad diuinam magis accedit, tan to sanctior ac melior est, quāto rursus ad diaboli legem deflectitur, deterior ac deprauatior. Est autem lex humana ordinatio publica, non præcipiens de interiori mentis iustitia, nec iudicans de occultis, quod homo non intueatur cor, sed tantum de factis externis, honorem dese rens operibus extrinsecus bonis, & poenam irrogas externis malefactis, in hoc constituta, ut obedientia ac honor præsentibus magistratibus deferatur, & ciuili quædam & externa pax conseruetur. Hæc enim sta tuit de iure personarum, de rerum diuisione, & possessione, de contractibus, de testamentis, de pœnis delictorum, & cæteris similibus, sine qua lege impossibile est, retineri uitam corporalem, ut non iniuria anima ciuilitatis appellata sit. Et quāquā de iustitia interiori, quam deus requirit, ferè nihil præcipiatur, attamen quatenus ad suum finem refertur, ordinatio & donum dei est, deo placens. Et quis tam cæcus est mente, qui non uideat, quanto terris ornamento sit, & quantum ualcat ordo ille reipu blitæ in cuiusdam pacis terrenæ uinculum coercens etiam peccatores, ut tantum donum non possit non esse a deo. Quamobrem diuus Pau lus ait, Oportere omnem animam potestatibus sublimioribus ob id

subditam esse, quod non sit potestas nisi a deo, sed potestates quæ sunt, a deo sunt, Ideoque subdit: Qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Item: Dei minister est, ei qui bene facit in bonum, ei uero, qui male facit, iudex in iram. Et aperte pronuntiat Paulus, necessarium esse: ut huic legi obediatur, non tantum propter formam, sed & propter conscientiam, ut qui secus fecerit, non tantum poenæ civili subiaceat, sed & peccatum incurrat. Leges ergo ciuiles, quatenus non pugnant cum lege diuina, per legem diuinam abrogatæ non sunt, sed potius lege diuina firmantur. Et ut non faciant, ut rebus externis homo bene & secundum deum utatur, quod nemo nisi fidelis hoc faciat, dicente scriptura: Fidelis hominis totus mundus diuitiarum est, infidelis autem nec obolus) faciunt tamen, ut male utentes rebus corporalibus minus molsti sint, donec fideles & pii inter eos uiuentes, perueniant ad illam ciuitatem, ubi hæreditas æternitatis est, ubi non habet, nisi iustus locum, non nisi sapiens principatum, ubi possidebunt quietum & ubi erunt, uere sua. Et propterea Paulus pro magistratibus etiam Ethnicis orare iubet, ut tranquillam & quietam uitam agamus in omni pietate & castitate. Hic est enim finis legis humanæ, a quo si aberrauerit. (aberrat autem, quum quid contra deum, aut dei mandatum aperte iubet,) tum demum audienda non est, sed forsitan illi obstitendum cum Apostolis, quod oportet plus obedire deo, quam hominibus, maxime, quum potius diabolica, quàm humana lex confenda sit.

Lex denique diabolica ea est, cuius auctor est Satanas, princeps & auctor horum omnium malorum, non quod sit ulla substantia per se mala, sed quod sicut ipse Satanas bene conditus a deo, sua perversa uoluntate degenerauit in malum, ita res alias a deo bene conditas, quantum potest, uisat & corrumpit, maxime uero homines, quos lege sua, legi diuinæ ex diametro contraria, ad peccandum sollicitat. Quomodo enim deus lege sua fidem & obedientiam erga se requirit, ita diabolus sua lege per diffidentiam & rebellionem hominum mentem inquinat, & quem admodum lex diuina, omnia uult esse ordinatissima, ita lex diaboli tendit ad omnem ordinem turbandum. Hanc Satanicam legem scriptura uocat legem carnis, legem membrorum, legem peccati, quod illius fauor les peccatum sit, stipendium mors, cuius origo & uis superius non sentel ostensa est. Porro, primi parentes nostri, quamdiu libero arbitrio & lumine illo diuinitus, indito (quo deus legem suam initio tradidit & hominis menti in seuit) bene usi sunt, sub lege diuina tantum fuerunt, qua duce, etiam potuissent, per super additam gratiam perfecte obedire deo, quod scilicet nullatenus in dissensionis materiam aut pugnam sentiret, sed magis experirentur, carnem menti omnino consentientem. At postquàm diabolus in paradiso legem aliam diuinæ illi legi (quæ erat de non edendo ex ligno scientiæ boni & mali) oino contraria, ipsis proposuisset ac sug-

Legi ciuili obediendum sub potestate peccati. Quatenus leges ciuiles abrogata sit per legem diuinam. Aug. ad. Maccedoniis epistola 14. circa finem.

1. Timoth. 2

Act. 7. 14

Lex diabolica. Augustinus, Chrysolostomus, Gen. 1. 27. 2. 14. Ioh. 8. Lex diaboli legi dei contraria. Eph. 2. 1. Petri. 2. 11.

Gen. 2. 17. Eccl. 1. 17. Aug. de corrupt. & gratia Gen. 3.

IN DECALOGVM

gessisset, quum diceret, Comedite, si comederitis, non moriemini, sed eritis sicut dii, ipsi quae male creduli ac misere seducti, magis elegissent assentiari diabolo mendaci, quae deo uero, & magis obtemperare legi Satanæ corruptoris, quae legi dei creatoris ac seruatoris, protinus in eis obscuratum est, lumen illud notitiæ dei diuinitus infusum, illo scilicet offundente infidelitatis tenebras, quem Christus potestatem tenebrarum appellat, proindeque mox ubi præceptum dei transgressi sunt, peccatum uelut ægritudo quædam lethalis eos inuasit, & mors ipsa protinus concepta, ac illa uis (quæ ante peccatum mens corpori dominabatur repente uitiata est, succedente lege concupiscentiæ carnalis deinceps per Adam in omnes homines ex mortis propagine deriuata, quæ est omnium peccatorum, omnifque rebellionis contra deum amarissima radix. In hac peccati lege, quum concipiamur & nascamur, afferimus nobiscum dei ignorantiam, seu saltem obscurissimam notitiam, dissidentiam, & rebellionem contra deum. Vacamus enim dum nascimur, ac tantisper etiam, donec renouemur, uero timore dei (nam si quis est in nobis dei timor, is est cum odio coniunctus) non tangimur uera fide, dubitantes subinde de providentia, iustitia & misericordia dei, non afficimur uera charitate, ad amorem rerum fluxarum magis procliuēs, tamen adhuc sentiamus in nobis illam dei legem non esse penitus extinctam, sed oppressam, quo fit, ut nemo non cum Paulo lamentari ac dicere cogatur: Inuenio legem uolenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiaceo. Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis mee, & captiuam me in lege peccati, quæ est in membris meis. Per hanc legem factus est diabolus princeps mundi huius, quem Christus ueniens exciit, delens chirographum decreti, quo nos huic diaboli legi obstrimamus, quod erat contrarium nobis, auferens illud de medio, & alligens cruci, & expolians principatus & potestates traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso. Ergo qui in Christo baptizantur, ab huius quidem legis ut ac dominatione, hoc est, a peccati reatu & damnatione, liberantur. Lex enim spūs uitæ in Christo Iesu liberat nos a lege peccati & mortis, sed tamen interim manet concupiscentia, materia ac sones peccati, non ut dominetur, sed ut per spiritum nobis in baptismo datum sensim eradicitur. Quo fit, ut Apostolus dicat, nihil damnationis esse his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, quo significat ac docet, diabolum in regeneratis, per concupiscentiam efficacem non esse, nisi tamen legem spiritus uitæ deserant, & facti desertores, relictis Christi vexillis, sua uoluntate carnem iterum insequendo, se diaboli legi rursum alligent, & ex filiis fidei, fiant sibi dissidentia, in quibus solis, efficax est spiritus ille erroris, quemadmodum in expositione sacramenti baptismatis latius diximus.

Diabolus princeps tenebrarum.
Luc. 12.
Bernardus in serm. de conuersione domini.
Lex diaboli seu concupiscentiæ, in qua nascimur, & secum afferat.

Roma, 7.

Diabolus princeps mundi huius.
Iohan. Coloss. 2.
Iohan.

Roma, 7.
Augustinus.
Bernardus in serm. in conuersione domini de baptismo.

Eph. 3.

Sed

Sed ad legem diuinam redcamus, Hæc licet (ut diximus) semper eadem sit & immutabilis, aliter tamen atq; aliter secundum diuersitatem temporum & personarum exhibitæ est. Quo fit, ut in legem naturæ ac legem scriptam, scripta rursus in ueterem ac nouam diuidatur. Triasiquidem tempora spectanda sunt, quod ad hominem pertinet, conditi, lapsi, & restituti. Condito data est lex naturæ, Lapsio uero, quum hæc naturæ lex nedum per originale peccatum obscurata, sed in crescente etiam hominum malitia propemodum oblitterata fuisset, data est lex uetus per Moysen in tabulis lapideis, dei digito conscripta. Postquam uero hoc dei donum, hominum impietas sibi uerterat in occasionem grauioris damnationis, data est lex Euangelica per Christum, quæ digito dei in cordibus fidelium exaratur.

Lex naturæ si generatim accipiatur, non tantum indita est menti hominibus: quia uiget quoq; in omnibus rebus creatis, etiam in his quæ sensu carent ac ratione, ueluti corpora cœlestia, maria, flumina, fontēs, plantæ, & omne animantium genus, suæ quodque naturæ legibus obtemperant: quod tamen sic accipi uolumus, non quod natura, sed quod deus naturæ conditor, harum legum sit author, cœli leges naturæ dicantur. Quicquid enim natura dat aut facit, deus facit ac generat, quemadmodum superius in symbolum diximus. Cæterum, quidnam sit naturæ lex, quatenus ad hominem tantum refertur, & quatenus ea a communie lege naturæ, qua cæteræ creaturæ reguntur, differat, ex superioribus satis intelligi potest. Cæteræ creaturæ suam legem a conditorbe perpetuo quodam tenore obseruant, quia libero carent arbitrio. Solt angeli, ac deinde etiam homo (quod ipsis data fuerit libera uoluntas) hanc legem præuaricati sunt. Lex ergo naturæ in hominibus est illa notitia de deo, & de dei uoluntate, quæ conditis nobis, menti nostræ per deum est indita. Hæc (ut iam diximus) ante præuaricationem diuini præcepti, per lumen illud diuinitus insitum, tam certa erat ac dilucidata ut si uouisset homo, potuisset deo, per gratiã sibi in hoc suppeditatã obedire. Verum, post præuaricationem, hoc lumen cum diaboli suggestionem, tum nostro uicio non aliter obrutum est, & obscuratũ, q̄ fieri uideremus in oculo saucio. Purus enim & syncerus oculus, lumine quodam diuinitus insito illustratur, quo suo munere rite perfungitur. Quod si in eum puluis irruat, aut uehemens fumus, uel piruita immigret, statim sortidus fit ac saucius, purgandus prius, antequam uidere aut recte intueri lumen rursus possit. Non secus lumẽ illud naturæ menti primi hominis infusum, et si peccato succedente non penitus extinctum, mirum tamen in modum obtenebratũ fuit. Remansit adhuc effigies quædã & imago diuinæ sapientiæ, quam ipse animis nostris impressit ac inculpfit, sed tenuis, quæ tamẽ nullũ est in rerũ natura certius dei uestigium. Certe hoc constat nullam esse rationale animã quãuis peruersam (quæ tamẽ illũ

Legis diuinae diuisio.
 Trias tempora quod ad legem diuinam attinet spectanda.
 Lex naturæ, Lex Moysi.
 Lex Euangelica.
 Hier. 31. 2. Corin.
 Lex naturæ si generatim accipiatur in omnibus rebus creatis uiget. Plat. 103.
 Augustinus.
 Lex naturæ homini indita, quod illustrat a lege naturæ cœli. Psalm. 103.
 Lex naturæ si hodie quid. An lapsum.
 Aug. de cept. & gra. cap. 40. 1.
 Aug. in 1o. hanc. Tra. 2.
 August. de spũ & litera, cap. 27.
 Nullũ certius dei uestigium in rerũ natura quæ am lex naturæ.
 Aug. de ser

an in monte
lib. 2.

Roma. 2.

Deus operat
sensibiliter
in mentibus
hominū.

Lex naturz.
docet nos de
deo.

Roman. 1.
Docet sectā
dā uirtutē &
scelera uitā
dā.

Roman. 2.

Augu. de na
tura & gratia
supra fo. 97.

Augu. de spi
ritu & litera.

Libertū arbi
trii post la
psum ineffi
cax ad bonū.

Genes.

Augustinus,
episto. 95. de
Pelagio ad
Innocentiū.

Genes.

rationis usum obtineat) in cuius conscientia per hanc naturæ legē non loquatur deus, qui eam in cordibus hominū solus inscribit. Fertur quidem animus hominis necdum renati, cæca quadā cupiditate, interim tamen cū cogitat & ratiocinat: tum quicquid in ea ratiocinatione uerū est, nō ei, sed huic ipsi lumini ueritatis, a quo uel tenuiter pro sui capacitāte illustratur, tribuendū est, ac agnoscēdus deus, qui inuisibiliter, sed sensibiliter tamē in mētibus hominū operat. Hæc itaq; naturæ lex in ethralis etiā testat & clamat, Deū cōditore totius naturæ, deū bonū & iustū, deo obediendū, deū inuocādū esse, sicut dicit Apostolus: Qui cum cognouissent deū (nimirū p naturæ legē) nō sicut deū glorificauerūt. Hæc itē lex facit ut homo naturaliter intelligat uirtutē expetendā esse: ppter deū: itidē secūdū naturā esse, parentibus ac maioribus obtēperare. Hæc quoq; facit iniurias, cædes, furta, stupra, adulteria, mēdacia, & his similia, naturali iudicio displicere, idq; attestante cōscientia. Sed de hoc satis.

VT ad legem latam seu scriptam ueniamus, principio quo intelligi possit, cur ea data, & quæ eius uirtus sit, repetendū est, quod toties superius docuimus. Nepe per lapsum primorū parētū, uiribus liberi arbitrii misere abutentiū, legē diuinitus insiram, atq; adeo totā ipsam hominis naturā, cū uiribus suis tā grauius uitiatā ac corruptā fuisse, ut p suas uires originali innocētiæ seu iustitiæ restitui nullo modo potuerit. Adeo enim uires illæ naturales per peccatū uitiatæ sunt, ut liberū arbitriū amodo ex se inefficax esset ad bonū, ac plane impotens ad præstādā obedientiam legi dei, in mētibus humanis insculptæ, uel ob id, quod uitiato illo lumine menti hominis diuinitus indito, statim coeperit, idq; necessaria quadā consequentia, in natura hoīs hæere ignorātia, dubitatio, diffidētia, odiū, & cōtēptus dei, quæ cū lege diuina pugnāt, quæ natura ipsa dictate iubet, ut deū ex toto corde, ex tota aīa, ex tora mēte, & ex oībus uiribus diligamus, utq; soli deo subiecti simus ac hæreamus. Iam etsi deus hominē lapsum, & peccato plane obrutū, deq; salute & reparatione sua penitus desperatē, ineffabili pietate rursus erexit, cū promitteret futurū aliqui semē ex muliere, quod caput serpētis cōtereret, hoc est, quod regnū diaboli (peccati scilicet & mortis) aboleret, ac hominē a peccati uinculis eximeret, in qua etiam promissione non dubiū est, oēs pios ab orbe condito suæ salutis anchoram posuisse, qui netiam omnes homines in huius promissionis fide saluari, & per eam bene operari, ac legē sectari potuisse, Tamen cum diabolus sua tyrannide (necdum per uenturi Christi potentiam destructa) hominum maximam partē (alioqui ex innata corruptionis labe in malum pronam) in omne insuper scelerū genus ruere fecisset, ac mentibus eorum per accumulatas peccatorū sor des magis ac magis obscuratis, hanc promissionem sensim excussisset, factum est, ut paucis admodū sanctis ac piis hominibus exceptis, qui memoriam eiusmodi promissionis singulari dei beneficio conseruabāt, &

postea in Abraham ac David renouatam agnoscebat, cæteri huius promissionis, & eiusmodi spiritalis liberationis ignari, lege naturæ male sint abusi. Quidam enim eo dementiæ sunt prolapsi, ut deum esse negarent. Siquidẽ hi, quim hominẽ in tantam miseriam per peccatum illud primorum parentum lapsum esse non agnoscerent, nec modũ uiderent, quo se e peccati uinculis extricarent, ac etiã cernerent temporaria scelerum impunitatem, cæco plane ac impio iudicio prouidẽtiam dei sustulerunt, desideria sua pessima insequẽtes, ac dicentes in cordibus suis, Non est deus: quos tamen non dubium est grauem mentis leniẽnam ex delictorum conscientia semper circũtulisse, qua tamen uel sola cõmonstrante factis intelligere potuissent scelerum aliquẽ ultorẽ aliquãdo fore. Quidam uero etsi deum esse naturali iudicio, ut cunq; cognouissent, non tamen sicut deum glorificauerunt, sed superstitionibus dediti uanos deos opera manuum suarũ ac uanos ritus (in quibus omnẽ suã fiduciã cõstituebant) sibi finxerũt. Quidam deniq; licet unũ deũ agnoscerent, cui & obediẽtiam deberi cõderent, & quæ lex naturæ, ueluti bona suggereret sequẽda, quæ uicissim mala respicienda esse putarẽt, tamẽ cũ in proprias uires & opera, & non in dei, uirtutem ac bonitatem respicerẽt, se ipsos misere deciperunt. Nã etsi manus a publicis criminibus abstinerẽt, animũ tamen praua concupiscentia imbutũ mudare non potuerũt. Hoc enim solius dei & promissi mediatoris munus erat, quem illi, uel ignorabant, uel agnoscere saltem nõ uolebat. Quid autẽ magni est, si manus retineantur a scelere, cuncto animus legi dei, interiori cõcupiscentia repugnante, nõ dum consentit. Vbi adhuc uitioli affectus ex concupiscentia pullulãtes, ac perfectã erga deum charitãtẽ (quæ ex toto corde, & ex oibus uisibus proficisci debet) uisitantes reliqui sunt, qui (etsi externũ opus peccati non patretur) conscientiam tamẽ coram deo in non renouatis accusare non desinũt. Nã ut Apostolus ait, Nõ solum digni sunt morte, qui ea faciũt, sed & qui facientibus consentiũt. consentiũt autẽ, qui in similia scelerãrum facientibus oĩna ruerent, nisi deum ut ultorem timerent. Certe plane aliud est, quempiã uoluntate bene facienti benefacere, aliud uero ad malefaciendũ sic inclinari, ut & malũ faceret quis, si hoc posset impune permitti. Nã profecto is in ipsa intus uoluntate peccat, qui nõ uoluntate, sed timore non peccat, quales sumus omnes, in quibus nõdũ uiuit Christus, q̃ omnes prorsus, quotquot sumus, sic nos affectos deprehẽdimus, ut si nulla lex urgeret, ac abesset tam pœnæ metus, q̃ spes præmii, essetq; plane liberum nobis facere quiduis, oĩno quæ pessima sunt, faceremus, præsertim uel impellente temptatione, uel prouocante occasione.

Cum ergo naturalis lex per lapsum Adæ in hominũ mentibus intãtã obtepebatur, ut cõtra fiduciã promissionis uenturi seminis, in quo benedicerentur omnes gentes, ad iustificandum hominẽ ipsa non sufficeret, Insuper etiã per interuentum hominũ malitiã prope-

Gene. 12
2. Reg. 7
1. Para. 17
Psal. 57
Prophetæ
cussam prom
missione de
Chfo & abu
sum legis na
tura necessa
rio erat uen
endum ad le
gem scriptã
Psal. 13
Rõma. 2.
Deute. 30
Rom. 16
Augustinus
Deute. 6
Matth. 23
Roman. 7
Qui dicũt
cõsentire fa
cientibus
Augu. ad Bo
nificiũ. lib. 1.
contra. 2. epl
Rosã Pelã
gianbrum.
Gene. 22
Galat. 3

Lex vetus per
Moyſen da-
ta tres potissi-
mum ob cau-
ſas.

Lex diſciplin-
næ continens
hominū cupi-
ditates.

Lex humana
imitatrix le-
gis diuinæ.

Lex lata ut in-
dicaret pec-
catum.

Lex humana
non iudicat
de occultis.

Roma. 7.
Ante legem
quod peccatū
mortuum.

Lex proprie
nō est causa
peccati.

1. Timoth. 1.
Augusti de
ſpiritu & lī-
ra ad Marcell-
linum.

Quoſine lex
oſendat peccā-
ſpeculum le-
gis ſymbolū.

modū eſſet obſliterata, factū eſt ſingulari dei prouidentia, ut lex per Mo-
ſen data (quæ & uetus ad diſſerētiā nouæ legis per Chriſtū latae appel-
latur) ſuccederet: Idq; tribus potiffimū de cauſis. Primo, ut coerceret ho-
mines quadam diſciplinā poenarū metu a flagitijs deterrēs, quod ut ita
fieret, erat neceſſe, modo ſocietas humani generis, aliquo ſaltem modo
conſtare deberet. Nam cum lex naturæ ita eſſet obſcurata, ut etiam ma-
niſteſta ſcelera, perinde ac ſi ſcelera non eſſent, diſſimularentur, fiebat ut
ſupra, in caſtus adulteria, rapinæ, caedes, & his ſimilia facinora, non tan-
tum impune admitterentur, ſed & ſclerati ſeſe laudem inde referre puta-
rent quare poſt naturæ legem, ſcripta lex ob id imprimis diuina autho-
ritate ac beneficio lata eſt, ut hæc externa & maniſteſta ſcelera compri-
meretur. Quod ſignificās Apoſtolus ait: Lex iuſto nō eſt poſita, ſed in-
iuſtis, & non ſubditis, impijs, & peccatoribus, ſcleratis & cōtaminatis,
parricidis & matricidis, homicidis, fornicarijs, maſculorum concubito-
ribus, plagarijs, mendacibus & perarijs. Hūc uſum diuinæ legis (qui cit-
uiliſ eſt) lex humana eſt imitata, & eatenus dei docum eſt, ex lege diuina
lata eſt, ut oſtēderet peccatū, ut accoſare, terreret, conturbaret ac cōſum-
deret conſcientiam, quem legis uſum lex humana (quæ tantum externā
reſpicit) ignorat, lex uero diuina ſibi ut proprium uendicat. Quæ legis
finem Pāulus frequēter indicat, ut cum ait Roma. iii. Per legem agnitio
peccati. Et iterū Roma. vii. Peccatum nō cognoui, niſi per legē. Nā con-
cupiſcentiā nēſciēbam, niſi lex diceret, nō concupiſceſ. Non quod ante
legē concupiſcentiā nō eſſet peccatū, ſed quod latebat. Sine lege (inquit
Apoſtolus) peccatū mortuū erat. Ego autē uidebā ſine lege aliquando,
ſed cum ueniſſet mandatum, reuixit. Tranſfiguratur enim Apoſtolus in
ſe hominem, qui eſt ante legem & ſub lege poſitus. Sine lege peccatum
mortuum eſt, id eſt, occultatum, quod uelut mortuum putatur. Et ego
inuebam ſine lege, id eſt, nullo ex peccato meum tenebā, quia non appa-
rebat peccatū, cum lex non eſſet. Adueniente autem mandato, peccatū
reuixit, id eſt, peccatum, quod latebat ante prohibitionē, notum factum
eſt, ſeu apparuit per præuāricationem. Fuit enim ante legem peccatum,
ſed ut Apoſtolus ait, Non impurabatur, intellige apud homines, quod
lex naturalis propemodum eſſet abolita. Lex ergo neq; peccatum pro-
prie operatur aut inſerit, quia iuſta & ſancta eſt, ſi quis ea legitime tra-
ctet, neque peccatum, uel extirpat, uel uiuificat, ſed tantum oſtendit pec-
catum, idq; non eo fine, ut per peccatum occidat, aut per inuſſos nobis
terrores perimat, ſed ut animam humanam, quaſi de innocentia ſecura,
iſta peccati demonstratione ream faciat, quo tandem illa intelligēs pec-
catum ſine gratia dei uinci non poſſe, reatus ſollicitudine ad percipiē-
dam gratiam promiſſi mediatoris conuertatur quod uix clariori exem-
plo q̄ ſpeculi indicari poteſt. Speculum nobis turpitudinem ſeu maculā

nullam, uel affingit, uel inserit, uel adimit, sed tantum ostendit, ut de se-
ditate nostra. (quam ipsi nobis adimere non possumus) commoniti ac
conturbati, ad eum qui eiusmodi deformitati mederi possit, confugia-
mus. Sic deus per legem ostendit homini infirmitatem suam, eo scilicet
sine, ut iam suae sibi infirmitatis conscius ad eius misericordiam per fidem
confugiens, sapetur. In quam sententiam Paulus dixit: Concluserit deus
omnes sub peccato, ut omnium misereatur. Neque enim quispiam con-
cupiscentiae resistere poterit, nisi adiutus gratia: Nemo naturale uitium
deponit, nisi ope conditoris naturae: Nemo incredulitatem, diffidentiam,
odium, & contemptum dei exiit: Nemo enim uoluntatis delectatione
bonum operatur, nisi deus fidem, spem & charitatem per spiritum suum
menti prius immittat. Tertio, lex data est, ut iustificatis per fidem regula
sic bene uiuendi, in qua cernant opera quae deo placent ac imitentur, ut
faciant quae requirit deus, & eatenus praestet sapientiam paruulis, laetifi-
cat eos, illuminat oculos. In quam sententiam Dauid ille diuinus Psal-
tes ait: Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis meis. Na
quamuis iustificati ab onere legis liberi sint, quia iam per legem non ter-
rentur, conturbantur aut damnantur, tamen ab obedientia legis liberi
non sunt, immo gratia iustificationis in ipsis tam facit & operatur, ut le-
gem uoluntarie impleant, non constituti a modo sub legis imperio, sed
sponte sua facientes, quod lex praescribit. In summa lex data est per Moy-
sen ad reuelandam legem naturalem pene obliteratedam, ad disciplinam
corrigenandam, ad indicandam infirmitatem nostram, Denique fidem in
deum reformandam.

Dividitur autem haec lex, in moralem, cerimoniam & iudicalem.
Iudicialis respondet primo fini legis, qui est in coercendo per disci-
plinam ad retinendam societatem humani generis, sed per Moysem po-
tissimum tradita ac instituta ad gubernationem illius populi Christum
expectantis, de ritibus coniugio, successionibus, poenis delictorum & si-
milibus rebus forensibus praecipiens. Moralis, secundo fini respondet, quae
fit expositio legis naturae, ac doctrina uirtutum carnis fragilitatem ostē-
dens, & ad gratiam preparans. Cerimonialis uero instituta fuit ad praefi-
guranda uenturi Christi mysteria & ueros fidei cultus deo acceptos, ut
mirum ultimo fini legis respondens. Sunt autem iudiciales ac cerimo-
niales leges abolitae non pertinentes a modo ad nos. Iudicialis enim da-
ta erat ad moderandum populum illum, utentem cerimoniis Christum
praefigurantibus. Statu ergo illius populi mutato, necesse erat, ut & haec
lex cessaret. Vnde nos nunc recte eius loco iure civili Imperatorio utimur,
quemadmodum supra diximus & ostendimus. Idem cerimonialis ob-
soluta est, quoniam per Christum adimpleta est, sicut Christus ipse testatur.
Lex, inquit, & prophetae usque ad Iohannem, id est, cerimoniarum & typi ue-
teris legis usque ad Iohannem. Na post Iohannem consummatis omnibus,

Roma. 3.

Nemo eorum
piscencia uia
cit, nisi per
gratiam

Lex regula
boni uiuendi in
citas ad ope-
randu bonu.
Psal. 18.
Psal. 118.
Rom. 4. & 7.

Aug. li. qstio
num ueteris te-
stamenti qstio
ne. 4.

Diuisio legis
Moralis,
iudicialis.

Lex iudicia-
lis tantum tra-
dita iudicis,
Moralis.

Cerimonialis

iudicialis &
cerimonialis
leges abo-
lita.

Hebr. 7.
August. in
epist. ad He-
braeos.

Math. 11.
Luc. 16.

1hoan. 1.

quæ lex figurabat, & sublatis typis, gratia & ueritas p̄ Iesum Christum facta est. At sola lex moralis (cum interpretatio sit legis naturæ abrogata non est, sed manet, quam Christus non uenit soluere, sed adimplere, eamq; gratiâ conferre, qua & nos aduti eandem adimplere possumus. Id quod sæpissime in hac institutione replicatum meminimus.

Matth. 5.

Romano. 2.

1. & 8.

2. Corin. 3.

Quibus semel recte perceptis, q̄ plurima in scripturis subobscura scilicet tim manifestiora sūt. Veluti sunt, cur lex Moyſi, lex literæ, lex operum & timoris, cur item ministratio mortis appellet, cur occidere, peccatum augere, irâ operari, & impossibilis esse dicatur. Cur pædago go & speculo cõparetur. Lex enim literæ dicitur (ut quod antea semel diximus, maioris perspicuitatis gratiâ iterum repetamus) quatenus doctrina est literis deformata, docens, quid agendum, quid uitandũ, cui si spiritus uiuificans seu gratiâ adiuuans (quam ipsa non præstat) desit, id est, si non uiuat in corde per spiritum, quid aliud ex q̄ mortua litera? quâ certe non sufficit scire, sed opus est, ut id quod iubet, etiâ fiat in nobis, quod nõ sit uirtute legis, sed ope gratiæ. quamobrem grauitèr errarunt Pelagianii etiâ antea per nos notati, asserentes hominem suis uiribus legẽ adimplere posse, eo ipso euacuantes & irritam facientes crucẽ & redemptionem p̄ Christum. Si em̄ possibilitas naturalis p̄ liberum arbitrium & doctrinam legis (qua tantum cognoscit, quomodo uiuere debeat) ad bene uiuendum sufficit sibi, ergo Christus gratis mortuus est, qui certe propterea mortuus est, ut peccati imperium in membris nostris destrueret, & gratiâ promerere apud patrem, qua aduti legem alioqui nobis facti impossibilem facere possemus. Lex factio seu operum dicitur, quia opera imperat, quæ facere debeamus, licet non addat possibilitatem, qua faciamus, necessitatem aliunde petenti remedii & auxilii indicans, & ad medicum prouocans. Lex uero timoris appellat, quod timore pœnæ a peccato coerceat, quodq; quãdũ non accedit spiritus coadiuuans, timore nõ amore fiat, immo oĩno nõ fiat, quod lex sine dilectione adimpleri nequaquã possit. Quod aut̄ aculeus & uirtus peccati, ministratioq; mortis appellat, quod occidere, qđ peccatum augere, quod irâ operari, quod oēs sub peccatum includere dicit, sic intelligendum est, Non qđ hæc operetur lex diuinã sua natura (nã eatenus differt a lege diabolica, quæ proprie lex peccati dicitur) sed tantum per occasionem. Idq; in hominibus lege diuina abutentibus, & eandem ad uerum ac ultimum finem, quem ipsa intendit, non accõmodantibus, quẽ admodum aperte apostolus ait: Concupiscentiã nesciebam, nisi lex diceret: Nõ cõcupisces. Et paulo post: Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiã: & post pauca. Inuentum est mihi mandatũ, quod erat ad uitã, hoc esse ad mortem. nam peccatum occasione accepta, p̄ mandatũ seduxit me. & per illud occidit. Itaq; lex quidem sancta, & mandatũ sanctum, & iustum, & bonum. Sed peccatum, ut appa

Galat. 3.

Lex literæ.

sup. fol. 158.

Non sufficit scire literam legis.

Augu. de natura & gratia cap. 40.

Galat. 2.

Lex factorũ seu operum quare dicat.

Lex timoris.

Rom. 15.

Quomodo lex operetur peccatum & timor.

Romã. 7.

vet peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Elegit apostolus generale quoddam legis, ab omni peccato prohibentis, ut una voce cuncta complexus legis infirmitatem indicaret, utque quod non profecisset, sed obfecisset magis lex non recte utenti, doceret. Proinde ait: Non concupiscēs. Neque enim ullum peccatum, nisi concupiscendo contra legem dei committitur. Est ergo ea lex, quae hoc praecipit, admodum laudabilis, optima etiam ac saluberrima, quam si quis impleuerit, nullum habebit omnino peccatum. Sed tamen nisi adiuetur spiritus sanctus inspirans pro concupiscentia mala, concupiscentia (ut ita dicamus) bonam hoc est, nisi spiritus charitatem diffundat in cordibus nostris, lex ipsa quantumuis bona, prohibendo auget desiderium malum, sicut aquae impetus, opposito obice, fit uehementior, si in ea partem, qua obex positus est, impetu influere non desinat. cuius enim mole maiori cumulo praecipitatus uiolentus pro pronam protoluitur. Nescio enim quomodo hoc ipsum, quod concupiscitur, fit iucundius dum uetatur: quod & poeta non tacuit, cum ait: Niximur in uetitum semper, cupimusque negata. Hoc ergo est, quod peccatum (ut apostolus ait) fallit per mandatum, quodque per illud occidit, cum scilicet accedit peccato legis praeruaricatio, & fit peccatum (quod ante legem, uel latebat, uel non ita angebat) magis peccans peccatum, id est, grauius. Unde alibi ait apostolus: Lex subintrauit, ut abundaret delictum, ut scilicet eo modo conuictus atque confusus peccator, uideret non tantum doctorum sibi esse necessarium, quo docente legem percipiat, uerum etiam adiutorem deum, a quo sua itinera secundum legis praescriptum dirigatur, ut confugiendo ad opem diuinae misericordiae sanctur, atque ita fit, ut ubi abundauit delictum, superabundet & gratia, non quidem peccantis merito, sed subuenientis auxilio. Ex quo manifeste sequitur (quod saepe etiam docuimus prius) Bene uiuere donum esse diuinum, non tantum, quia homini deus dedit liberum arbitrium (sine quo nec male nec bene uiuunt) nec quod id tantum, quia praecipitum dedit, quo doceat, quae admodum fit uiuendum, sed quia ipse solus est, qui charitatem per spiritum sanctum diffundit in cordibus eorum, quos iustificat. Ergo, qui lege secus utuntur, id est, qui literae tantum inhaerent, & qui suis propriis uiribus putant se legi satisfacere uelle, absque gratia & dono charitatis, uis lex, quae erat ad uitam, per occasionem fit mortis ministratio, peccatum augens, iram efficiens & occidens, quae admodum salubris ipsis fuisset, si in finem praecipitum, id est, liberatorem (cuius gratiae participatione mandatum deum impleretur) respexissent, & illius opem impetrassent. Ex quibus quoque perspicuum euadit, quatenus lex impossibilis factu dicatur. Ex se enim (quod extra hominem fit) lex non iustificat, etsi liberum accedat arbitrium. Nam quamdiu laet ueritatis uia, liberum arbitrium ex se non ualet quicquam, nisi ad peccandum. Quinetiam ueritate iam per legem patefacta, lex ad bene agendum non sufficit, nisi enim quod agendum est, delectet etiam,

Augu. de spiritu & litera, capite. 4.

Roma. 7. 1. Timo. 16

August. de spiritu & litera.

Quidius. August. ibi de ca. 61 & 7. Roma. 7. 1. Peccati, ut peccat, non in doctore sed & adiutor deus necessarius. Psalm. 118.

Bene uiuere donum diuinum. Aug. ibidem esp. 4. eccle. 15. Roma. 7. 1.

Finis recepti Chrs ad salutem omnium cre dentium.

August. de sps & litera cap. 4.

Roma. 8.

& ametur, nō agitur, non suscipitur, nō bene uiuitur. Vt aut̄ quod agendum est, diligatur, necesse est, ut charitas dei diffundatur in cordibus nostris, nō per liberum arbitrium (quod surgit ex nobis) sed p̄ spiritum sanctum, qui datus est nobis. Impossibilis ergo lex est, si tantu liberi arbitrii uires reipicias, possibilis autem factu est per gratiam. Quamobrem audiendi non sunt, solo nomine Christiani, q̄ legem simpliciter factu impossibilem esse dicunt, atq; hinc & interdum etiā ex uerbis Apostoli male de tortis suam malitiam excusare nituntur. Nā cum per Christum redempti, spiritum quoq; sanctum i baptismo (rite saltem prebato & accepto) sint adepti, ipsiq; quantumuis peccatorum mole obrutis per eundem Christum si tamen uere poeniteant) reditus pateat ad patrem, & spiritus emisso participationem, consequens est, ut cōtumeliam Christo inferant, si legem sibi simpliciter adimpletu impossibilem esse cauillentur. Certe quādiu carnales esse pergant, lex ipsis impossibilis factu est, quia lex spiritalis est, id est, exigit spiritum, requirit affectum, non fit solo opere externo, sed qui spiritalis est (quales facit spiritus gratia) is iam dei similitis factus, legem facile implet, nec erit sub illa, sed cum illa. Talis autem is est, qui nec capitur temporalibus bonis, nec terretur temporalibus malis.

Iohan. 6.
Nico. cōtra
Pelagianos.
August.
Lex sp̄ialis :

Roma. 7.
sp̄ialis non
est sub lege
sed cum lege
Lex pedago
gus.

Galat. 4.

Legi uisite
quid sit.

Legi moris
liberari quid
sit.

Lex noua
Euangeliū est.
Nomina legis
nouae,
Euangeliū uo
cabulum.

Euangeliū
summa.

Euangeliū li
tera.

supra fo 159
Math. 7.

EX praedictis etiā facile uidere est, cur lex dicatur pedagogus in Christum, nimirum quod quemadmodum pedagogus per ferulam & disciplinam correctionis, pueros ad scientiae perfectionē adducit, sic lex a malo coercendo, & nostram infirmitatem nobis demonstrādo, nos ad Christum mittit. Item, sub pedagogo esse dicimur, quamdiu sumus sub lege, id est, quamdiu nos lex occulta censura damnat, quod scilicet ex toto corde legem non faciamus, tamdiu legi uiuere, id est sub dominatione & imperio legis esse dicimur. At postquam legis uinculis amodo non constringimur, quia scilicet ultero & ex animo, idq; dei amore, non quidem ex nobis, sed per gratiam legem implemus, quia tum nō habet lex quod in nobis damnet, pulchra certe periphrasi, legi mori, & per legem spiritus uitae a lege mortis liberari dicimur.

Lex noua quae fit, satis ex iis, quae de lege ueteri dixim⁹, colligi potest. Lex noua, Euangelium est, quae & nouum testamentum, & lex spiritus, seu lex spiritus uitae, ministratio spiritus uitae, & iustitiae, lex p̄fectae libertatis, lex gratiae & circuncisio cordis appellatur, Euangelii uocabulū Apostoli usurparunt pro laeto nuncio seu annuntiatione aduentus ac beneficii Christi. Quid enim eo nuncio laetius, quo annuntiatum per fidem in Christum gratis peccata nobis condonari, solui inimicitiam inter deū & hominē, donari nobis spiritum sanctū nos innoauent, Deniq; uitam aeternam? Habet autem Euangelium suam quoq; literam, id est, historiam & doctrinam, quae in quatuor Euangeliis & Apostolicis litteris continetur; sed eatenus (quod & superius nos dixisse meminimus) non sumitur differentia legis nouae a lege ueteri. Nam multi sunt, qui & historiam

historiam & doctrinam Evangelicam legunt & audiunt, quibus tamen Euangelium nō est ministratio spiritus uitæ seu iustitiæ. Præterea, quod ad doctrinam attinet, noua lex ueteris legis. tum explanatio, tum epitome est. Legem enim moralem (quæ una est omnium temporum ac ætatum) non sustulit Euangelium, sed clariorem reddidit, apertius docens quid illa requirat, nimirum non solum opus externum, sed & animum & affectum. Vnde quod ad litteram attinet, ita possit occidere littera Euangelii, sicut littera legis, si non progrediamur ultra ad euangelii gratiam, quæ auditu percipitur, fide apprehenditur, & charitate, quæ per spiritum sanctum datur, in fidelium corda diffunditur. Hæc igitur gratia, corda fidelium per fidem & charitatem innouans, & uiuens in nobis, proprie noua lex, nouum testamentum & Euangelium est.

Nec alia ratione Paulus legē ab euangelio discernit, cū Corinthios suos appellans, ait: Quoniā estis epistola, Christi ministrata p̄ nos, scripta nō atramento, sed spiritu dei uiui, nō in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus: Hoc ergo solo differunt, qđ lex uetus extra hominem scripta est in tabulis lapideis, ut eum perterfaciat: Lex uero spiritus in ipso hoīe, ut eum interius iustificet. Cum in tabulis scribunt opera charitatis, lex est opes, & littera occidens præuicatorem. Cum aut ipsa charitas diffundit in corde credentium, lex est fidei & spiritus uiuificans dilectorem, quæ hoc intus scripta facit diligi, qđ foris scripta lex faciebat timeri. Hæc discretio legis nouæ & ueteris p̄ Hieremiā prophetā pulcherrimo & præclarissimo testimonio (quod & superius iustificatio- nis materia pertractates attulim⁹ ac explicauimus) plane asserit. Id quod hic repetere uanum nō putamus, quod ad ea quæ in Detalogum asserimus, plurimum lucis sit allaturæ. Ecce (inquit) dies uenient, dicit dñs, & consummabo super domum Israel testamentum nouum, non secundum testamentum, quod feci patribus eorū in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, quia ipsi nō pieuerauerunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit dñs, quia hoc testamentum est, quod ordinabo domui Israel. Post illos dies dicit dominus, dabo leges meas in cor illoꝝ, & in mente eorum scribam eas: & ero eis in deum, & ipsi erunt mihi in populum, & nō docebit unusquisq; ciuem suum, & unusquisque fratrem suum, dicens cognosce dominum, quia omnes cognoscent me, a minore usq; ad maiorem eorum, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorū non memorabor ultra. Diligenter inuenda est propheta, quæ ueteris & noui testamenti differentiā explicatissime tradit, in cuius uerba respiciens Apostolus dixit: Nō quia idonei sumus cogitare aliqd a nobis, quali ex nobis ipsis, sed sufficientia nostra ex deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non litteræ, sed spiritus. Littera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Quid enim apertius ad discernendum uetus a nouo dicere potuit Propheta. ¶ Consummabo super domum

Luce. 6.

Doctrina euā-
gelicæ ueteris
legis expla-
natio.

Matth. 5.
Euangelii
gratia.

Roma. 10.

Rom. 5.

Noua lex ui-
uens gratia
in cordibus.

Quo differat
lex uetus ab
Euangelio.

2. Corin. 3.
August. de
sp̄ & littera.
cap. 17.

Supra fo. 158

Hiere. 31.

2. Corin. 1.

August. de
sp̄ & littera.

IN DECALOGVM

Israel, & Iuda testamentum nouum, quasi si dicat, Nō sic condam nouā legem, ut sim legem, quam ante tuli, abrogaturus, cum lex mea semper fuerit, & perpetuo futura sit eadem, sed conlummabo (idest implebo) te, statim enim nouum. Quod ideo nouum uoco, quia cōsummatum & impletum. Lex enim, quā patribus dedi merito uetus nuncupatur, quod ex die qua ducti sunt ex Aegypto lata quidē, sed non impleta sit. Hoc enim est quod subdit, quia ipsi nō perseuerauerunt in testamento meo, nō quidem ipsius legis uicio, quae bona est, sed uicio suo, qui per legem suae infirmitatis admoniti gratiam futuri mediatoris non apprehenderunt. Cōsummabo ergo testamentum nouum, ideo scilicet nouum, quia dabo leges meas in cor illoze, idest, spiritum innouantem mentes, quo demum idonei ac habiles effictur ad perficiendā legem. Lex itaq; dei, quae diu scripta erat in tabulis lapideis, quae diu tenuit, nec tamē impleta fuit, eam cum digito dei (idest, spiritu sancto) scribit in corde nostro, uere noua lex efficitur, quia tunc primum fieri incipit, quod enim recens sit, nouum est. Subicit autē propheta, Et non docebit unusquisq; ciuem suum, & unusquisq; fratrem suum, dicens, cognosce domum tuam, non quod non sit opus Euangelium praedicare. Quomodo enim credit in eum, quem nō audierunt, quomodo autē credent sine praedicante? sed quod in uoce praedicationis exterioris Euangelium nullius sit officinae, nisi spiritus, quē dominus per Euangelium fidem impartitur, intus doceat. nam ut Apostolus ait, Ego quidem plantaui, Apollo rigauit, deus autem incrementum dedit. Et alibi scriptum est, Et erunt omnes Theodidacti, idest, a deo docti. Lex uero uetus data est, ut infirmitate ostenderet, ut gratia quaereret. Gratia data est, ut infirmitate adiuuaret, & lex impleteretur. Quod enim impossibile erat legi per carnem, idest, cum obliuente carnali concupiscentia lex non impleteretur, & eatenus in nobis esset imbecillus & infirmus, misit deus filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato dā nauit peccatum in carne, ut iustitia legis impleteretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Concluit itaque scriptura omnia sub peccato, non simpliciter, sed in eum usum, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Ex hac enim promissione, hoc est, ex dei beneficio ipsa lex impletur, sine qua promissione prauaricatores facit. nam postquam territi per legem confugimus ad mediatorem, & credimus Christum, qui peccatum non fecit, pro nobis in mortem traditū sustulisse peccata mundi, & in ipsius sanguine & meritis nos iustificari, statim in ea fide (quae tamen sine charitate ueraciter non contingit) incipimus condelectari legi dei secundum interiorē hominem, quae delectatio non literae, sed spiritus donum est. Et licet alia lex in membris adhuc repugnet legi mentis, tamen haec lex spiritus ubi semel dominari coeperit, concupiscentiam indies magis ac magis mortificat, donec in nouitate spiritus (quae de die in diem in interiori, hoc est, spirituali ho-

Lex Moyfi
cur dicta ue
tus.

Lex in corde.

Opus est in
Ecclesia uer
bi ministerio
Roma. 10.

I. Corin. 1.

Augustinus
ibidem.
Cur lex da
ta.

Cur gratia
Euangelii.
Roma. 8.

Galat. 1.
Roma. 3.

I. Pet. 2.

Roma. 7.

in fine augetur, proa vetustas mitat, apta fiat, liberante nos de corpore mortis huius gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum.

A Top hanc contemplanti liquet nouum testamentum seu Euangelium a ueteri testamento seu lege hinc proprie non distingui, quod uetus sit, testamentum illud quod in libris Moyti & prophetarum, Nouum uero quod in quatuor Euangelis & literis Apostolicis continetur. Nam in libris ueteris testamenti, non tantum lex sed & Euangelium reperitur in promissionibus de uenturo Christo & futura in Christo gratia factis, quae frequentissime sunt in prophetis. Quo fit, ut Euangelium non tantum in noui, sed & in ueteris testamenti libris, & uicissim lex non tantum in legalibus, sed & euangelicis scripturis reperiat. Estq; unum & idem Euangelium, in quo omnes sancti & pli ab initio mundi sunt saluati. habuerunt enim patres eundem spiritum fidei nobiscum, per que sunt seruati, quemadmodum Apostolus ait: Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut & illi, secundum quod scriptum est, credidi, propter quod loquutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur, quod & Christus testatur, cum ait: Abraham pater uester concupiuit uidere deum meum, uidit & gauisus est. Sed hoc interest, quod gratia, quae in ueteri testamento uelata latitabat, in Christi Euangelio reuelata est, quem admodum Apostolus ait: Nunc autem sine lege iustitia dei manifestata est, testificata per legem & prophetas. Quod si manifestata, ergo erat prius, licet uelata. Rursus, si testificata per legem & prophetas, ergo lex & prophetae euangelium obrumbratum continent.

Quae ut beneficium seu gratia Christi cognoscatur, Lex ab Euangelio reipsa potius, q̄ scriptura distinguenda est, Lex ostendens in firmitate prouocabat ad gratia, Neq; gratia futuri Christi, ad qua a lege confugeretur, in legis litera omnino praerita erat, sed typis obrumbrata. Idcirco pauci ad eam tunc latentem confugiebant, non querentes in lege promissiones dei, in quibus gratia consistebat, sed inhaerentes literae legis, se per legem iustificari, & ad iustificationem sibi sufficere liberum arbitrium arbitrabantur, iustitiam sibi ex natura humana, non ex donata gratia asseribentes, sicut de ipsis dictum est. Ignorantes dei iustitiam & sua uolentes construere, legi dei non sunt subiecti. Sed reuelata euangelio per Christum, cum ille iussisset doceri poenitentiam & remissionem peccatorum in nomine ipsius, gratia saluatoris per totum orbem illuxit, & non tantum uerbo praedicata, sed & i cordibus fidelium digito dei inscripta est. Datus est ergo patribus ante Christi aduentum (exceptis paucis, iis scilicet, qui spiritu illustrati in promissiones respiciebant) spiritus timoris. Nobis autem datus est p reuelationem Euangelii, & p Christum iam exhibitum, & pro nobis passum, spiritus amoris. In summa breuis est differentia legis & euangelii, duobus nimis uerbis comprehensa, quae sunt, amor & timor, Non qd charitas non fuerit ad legis ad implementationem in lege regitimo

ibidem
 Non libris sed
 efficacia ad
 impletionis
 lex noua a
 ueteri distin
 guitur.
 Aug. epist.
 9. de Pele
 glo ad. 1. pro
 centium.
 2. Corin. 4.
 Iohan. 8.
 Augustinus
 ibidem.
 Roma.
 Augustinus
 ibidem.
 Iudaeorum
 caecitas.
 Ad iustifica
 tionem uires li
 beri arbitrii
 non sufficiunt
 Roma. 9. 10.
 Lucae. 24.
 Iudaeis datus
 spiritus timo
 ris.
 Nobis amo
 ris.
 Athor.
 Timor.

Roma. 1. p.
 Roma. 8.
 Malach. 4.
 Per arrā gra-
 tiz certifica-
 mur. nos esse
 filios dei.
 Quo differat
 lex naturę &
 Euāgelium.
 Roma. 1.
 Lex naturę.
 Roma. 2.
 I. Cor. 4. a.

Iohan. 7.

Euāgelii mi-
 nisterium.
 Coloss. 1.
 Rom. 3. & 4.
 Ephe. 2.
 Romano. 8.
 Galat. 1.
 Lex naturę
 non satis do-
 cet. nos de
 dei erga. nos
 misericordias
 Augustinus.
 Lumen natu-
 rę nō prębet
 vires. perficere
 di boni.
 Gra Euāge-
 lii corda no-
 stra tranquil-
 lat ac inno-
 uat.
 Iohan. 7.
 Imperfectio-
 nē nostram
 supplet gra-
 tia p̄ christū.
 Ephe. 3.
 Roma. 2.
 Galat. 1.
 Romano. 8.
 Euāgelii de-

in ea cōstitit ois lex, sed nō pręstabat ab illis, q̄ tantum legē respicere bñt
 & proinde Israel in terroribus legē accepit, minime spiritū seruitutis in-
 timore. Nos uero spiritū libertatis in gaudio cordis & animi. Data scilicet
 p̄ spiritum sanctum i cordibus nostris arrā gratiz, qua certificandus
 nos esse filios dei & cohęredes Christi, in qua clamamus, Abba pater.

EX pręcedentibus etiam satis liquet, quod sit discrimen legis naturę
 & euāgelii. Hoc quidem cōuenit legi naturę cum euāgelio, quod
 ambo in corde scripta dicuntur. Sed interim Euāgelium iōge aliud est,
 q̄ lex naturę, seu etiam legis naturę explicatio. Lex enim naturę, est illa
 noticia naturalis, quę animis nostris indita ac concreata est, gentibus
 etiam & sapientibus huius seculi non incognita, sed Euāgelium non
 est noticia naturaliter nobis indita, nec huius mundi, aut huius mundi
 principum sapientia, sed mysterium absconditum a seculis, reuelatum
 autem & euulgatum per Christū, sicut scriptum est: Deum nemo uidit
 unquam, unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit nobis. Per
 Euāgelium enim Annuntiat̄ & exponitur nobis boni dei uoluntas,
 qua illi unum est nos perditos per filium suum redimere, gratis per fidem
 iustificare, ac simul spiritum sanctum cordibus nostris infundere, qui
 certo persuadeat nos esse filios dei, & in nobis dei uoluntatem, hoc est, fru-
 ctus spiritus operetur. Ostendit quidem ratio, cui lex naturę indita est,
 quędā, quę sunt uoluntati dei consentanea. Sed non ostendit, an & quo-
 modo peccatis nostris ignoscat deus, an nobis propitius, & quemadmo-
 dum erga nos affectus sit. Et cum oēs naturę corruptionem sentiamus,
 ac experiamur etiam nos a perfectione boni (quod uel ipsa ratio nequę
 dei spiritus suggerit) longe abesse, constat hanc legem nullas omnino ui-
 res prębere perficiendi boni. Quod & poetā ille non tacuit: Video (in-
 quist) meliora proboq; (nimis) p̄ lumen naturę (at deteriora sequor. Ve-
 rum Euāgelii gratia corda nostra de remissione peccatorum per Chrī-
 stum, deq; summa dei erga nos dilectione, benignitate & clementia certi-
 ficat, ac in super emundat ac innoat, ut iam non deteriora, sed meliora
 sponte ac uoluntarie sequamur. Et ut quādam adhuc imperfectionem
 in nobis sentiamus (qua sit, ut nemo in hac uita legi dei perfecte satisfa-
 ciat). Nunc tamen nos (quasi scilicet ob id maledictio legis obnoxii, pro-
 indeq; deo inuisi simus) conturbari non oportere docet, nimirum ostē-
 dens, quo pacto in Christo manentes, legem etiam non perfecte (quod ad
 nostram obedientiam attinet) imputatiue tamen impleamus, hoc est, a
 Christo, cui per fidem inisi sumus, mutuata iustitia legis maledictiōem
 euadamus. Quę omnia lex naturę, tanto Euāgelio inferior non do-
 cet. Quamobrem Paulus Euāgelium uirtutem seu potentiam dei ap-
 pellant ad salutem omni credenti, quod scilicet per Euāgelii gratiā cor-
 dibus nostris inisitam, salutem ac certissimam æternę uitę spem conse-
 quamur. In summa, Euāgelium, & legem naturę, & scriptā multis ra-
 tionibus

tionibus antecellit, quamuis interim eadem, quæ lex naturalis & moralis præcipiat ac doceat, quin potius ad perfectionem adducat, atq; adeo quod illæ faciendum suadent, hoc Evangelium faciat & adimpleat.

Vnde etiam consequens est, non leuiter eos desipere, qui legē spiritus, ob id spiritalem uocari putant, perinde atq; officio corporali non sit opus, & quasi iustitia nostra tantum in corde & in quadam præsumptione fidei consistat, non sollicita interim quid operum agamus. immo Evangelica lex quæ maxime optiosa est. Nam quū propterea spiritalis appelleretur, quod requirat in primis spiritum, quin proprie sit uia illa charitas diffusa in cordibus nostris, sequitur, quod otiosa esse nō possit, quæ cordibus nostris inscripta plane uiuit. Spiritus enim propterea datur, ut mente uiuificati, legem adimplere possimus, atq; adeo pro modulo nostro adimpleamus: Vnde qui Evangelium profitetur, hos maxime oportet esse factores uerbi, & non auditores tantum: alioqui frustra gloriantur de lege spiritus, in quibus nullus est spiritus bonorum operum effector. Siquidem ut Apostolus testatur, Qui dicit se nosse deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Et iterum: Filioli, nemo uos seducat: qui facit iustitiam, iustus est: qui facit peccatū, ex diabolo est. Et paulo post: Filioli mei, nō diligamus uerbo, neq; lingua, sed opere & ueritate. In hoc cognoscimus, quoniam ex ueritate sumus. Et post pauca: Et hoc est mandatum eius, ut credamus in nomine filii eius Iesu Christi, & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. Et qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo, & in hoc scimus, quia manet in nobis, e spiritu, quem dedit nobis. Ecce uides Evangelium duo complecti, In primis annuntiationem gratiæ & remissionis peccatorum, Deinde uiuam charitatem, in diuina ueritate fidei commitem, ac mandatorum dei effectum, quam qui nondum in se experientur, hi se Euangelicos esse definiat gloriari. Necdum enim in eis lætum illud angelorum nuntium Christo recens nato allatum, adimpletur, Nempe, Et in terra pax, & in hominibus bona uoluntas. Sed de hoc alibi latius.

His, de legis natura, distinctione, usu, ac potestate prælibatis, ad expositionem Decalogi (hoc est, decē uerborum) quæ duabus lapideis tabulis inscripta, deus populo suo promulganda Mosi tradidit, uenientium nobis est. Hæc Decalogi lex, etsi olim peculiariter populo Israelitico data sit propter transgressionem uitandam, donec ueniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris, hoc est, Moyse, qui erat inter deū & populum, ueluti quidam medius sequester, iam tamen ad omnes gentes ex æquo pertinere putanda est, quæ (ut supra diximus) explicatio quædam sit legis naturæ, uitio primorum parentum, in hominum mentibus obscuratæ. Et ut post Christi aduentum leges iudiciales ac cerimoniales partim abolitæ sint, partim imutatæ, & ad Euangelicam pietatem accommodatæ, ab hoc tamen Decalogo qui moralē

Concilii Colon.

gē naturæ
& scriptam
cōsummatis

cur. Euāgelii
dicatur lex
spiritus.

Euāgelica
lex operosa.
Rom. 7.

Euāgelii pro
fessores debe
nt esse uer
bi factores.
1. Joh. 2. & 3.

Euāgelium
duo complecti
tur.

Luce. 2.
supra sc. 159
face. 2.

Decalogus p
tinet ad om
nes gentes.
Galat. 3.

Moyse me
diator.

Euāgelii
gratia, quæ
nō liberet ab
imperio legis
moralis.

legem compendio cōplectitur, non aliter liberat Euāgeliū, nisi q̄ aucta in nobis charitate, ea sponte facimus & lubētes, quā Iudaeorū populū faciebat metu poenā, ut eatenus, qui spiritu ambulamus, a legis imperio & terrore p̄ Christū liberati simus, quatenus scilicet lex nolentem cogit nō quatenus faciēda est. Alioqui diabolica, non Christiana libertas est, qua mōchari, furari, aut peccare licet. Nō enim eo Christus uenit in mūdū, ut nobis a se redemptis permitteret impune peccare, sed ne oīno peccemus, renati in eum, qui nō nouit peccatum, & qui pro peccatis nostris mortuus est, & resurrexit propter iustificationem nostram. Sunt nōnulli qui decem praecepta in Decalogum contracta, rudi ac intractabili populo Israelitico tradita esse putant, tanquam prima rudimenta pietatis, potissimū ob id, ne in oīa passim facinora plaberet, utq; ab his elementis ad alia praecepta, quae p̄summatiora uident, proficeret, donec ueniret ad perfectionem Euāgelicam, Proindeq; dominū dixisse: Si uis ad uitam ingredi, serua mādata, quasi dominus hisce uerbis indicare uoluerit, Decalogum limen esse & ingressum ad pietatē, non autē cōsummatā pietatem continere, putantq; eos, qui in hoc laborant, ut uniuersa praecepta siue iubentia, siue uetantia, ad hāc decē redigant, sedulam uerius diligentiam, q̄ seriam adhibere. Qui etiā duo illa postrema, quae non tantū malum facinus, sed & malam prohibent cōcupiscentiam, sic intelligunt, ut concupiscentia eo loco, non tam qualēcunq; uxoris aut rei alienae cupiditatem, q̄ conatū maleficiū significare uideat, quae admodū dicimur insidiis appetere aliquē, nō q̄ illum laeserimus, sed q̄ structis insidiis conati simus eū laedere. Sed nobis magis aliorū sententia placet, qui asserūt, Decalogum consummatā cōplecti iustitiā, hoc est, iustitiā regnentem, nō tantū externā, sed & spiritualem, uerā & p̄fectam obedientiā erga deum. Quodq; in Decalogū tanquā in apertissimā methodū, quicq; est legum naturā, & moralium praeceptorū, ubi cunq; tandē ex siue in prophetis, siue in Euāgelicis ac Apostolicis literis extēt) referri ac includi possint. Certe fons oīum praeceptorū est primū illud, hoc est, oīum maximum, Diliges dominum deū tuum ex toto corde tuo, ex tota aīa tua, ex tota mente tua, & ex tota uirtute tua. Deinde, diliges pximum tuū sicut teipsum. Qui sane sermo ipsissimā medullā ac genuinū sensum oīum praeceptorū complectit, quē qui nō praestat, etsi uerbis legis satisfacere uideat, legem tamē nō obseruat, ueluti si quis inimicū nō occidat, nō q̄ illi minus male uelit, sed q̄ minas legis metuat, is apud deum homicida est, uel ipso Moīse teste, qui iubet deū ex toto corde diligi, & proximū sicut seipsum. Ad hāc Moīses, ut doceret deum p̄ Decalogum non sola externa opera uel cultus requirere, sed & internos cordis affectus, statim post promulgatā legem ad populū sic ait: Ponite hāc uerba mea in cordibus & animis uestris. Rursus Apostolus teste, Quod lex dicit, Nō cōcupisce: non in eā sententiā accipiendum est, ut cauere tantū debeamus, ne affectus noster

diabolica libertas, quā licet facere quod uis.
1. Pet. 2.
Romān. 4.
Quorūdam sententia excutitur.

Matth. 23.

Verbum cōcupiscentiæ.

Decalogus cōplectitur consummatam iustitiam.

Deuter. 6.
Matth. 22.
Marci 12.
Lucā 10.

Homicida apud deum animā occidendi habes nisi uetaret lex.
Deuter. 6.

Matth. 5.

Romān. 7.

In conatibus se protendant. sed ut plane ab omni malo affectu intrinsecus temperemus. Nec dubium est, legem propterea spiritualem dici, quod spirituales motus requirat. Et Christus sic ubique legem interpretatur, & Pharisaeos uerba quidem legis sectantes, & opera, quamuis in speciem extima adentes, propter internos tamen affectus malos, irritum fecisse mandatum dei pronuntiar, ac sepulchra foris dealbata appellat.

CAeterum, quum oïno referat, ut in omni doctrina res latae ac sparsim traditae in summas quasdam ac methodos contrahantur, ut ordine quodam rerum capita ac fontes uideri ac completi possint, quod diuino certe beneficio factum uidemus in doctrina Christiana, ubi quicquid ad fidem pertinet, diuinis uoluminibus late traditum, contractum uidemus in symbolum Apostolicum. Rursus quicquid a deo recte peti potest, aut unquam a pijs hominibus petitum est, uidemus in oratione dominica compendio comprehensum esse. Sic nobis placet, ut & quicquid ad mores pertinet, in Decalogum, ueluti in *tertio* quandam, non humana, sed diuina sapientia compositam contrahatur, qua ne potest quidem ulla aptior excogitari. Iure consulti atque alii uiri praestantes, acute uiderunt, ius etiam illud, quod civile appellamus, non humana primum sapientia, sed magis inuentum ac munus esse deorum, quod scilicet a iure naturali omnibus indito initium sumat, ab eo nunquam in totum recedens. Jam illi ut quicquid iure imperatur, summam comprehendere (non dubium, quod naturale iudicium sequitur) tria iuris praecipua fecerunt, quae sunt, honeste uiuere, alteri non laedere, ius suum unicuique tribuere: quae rursus in plurimos titulos distribuunt, in quibus de his quae deo, quae parentibus, quae liberis, quae patriae debemus. Item, de propulsandis iniurijs, de uitae honestate, ueluti de coniugiorum iure ac ritibus, de rege ac dominione proprietate, ac districtioe, de contractibus, successionibus, de iudicijs publicis ac priuatis praecipunt. Sed ita, ut de externa quadam ac civili iustitia hominem instruant, de corrigendis affectibus nihil solliciti, quod uerae religionis, hoc est, iuris deo debiti, unde omne reliquum rursus fluit, ignari & expertes fuerint. Verum Decalogus a summo legislatore Mosi exhibitus, quicquid est iuris naturalis ac moralis aptissimo ac pulcherrimo ordine, compendio quodam tradit, atque etiam explicat eadem illa tria nos edocens, nepe ius suum unicuique tribuere, alteri non laedere, & quod ad nos attinet, honeste uiuere, at longe perfectius quam ulla lex civilis, quod praecipiat non tantum de externa iustitia, quamuis & de hac, sed magis de interna, quae in animi munditie consistit, quae sola coram deo ualeat, & sola recte iustitia nuncupat. Vide uero quam pulchre Decalogus ad naturae leges respondeat: Lex naturae iubet deum agnoscere & glorificare, quae admodum Pauli Rom. i. testatur, Religionem colendam ac ceremonias seruandas iudicat. Deinde docet parentibus ac alijs, qui parentum loco sunt, & nobis imperant obediendum esse, quod aliter humana societas regeri non possit, iniurias ac priuatas uindictas detesta-

Roman. 7.
Matth. 15.
Matth. 16.
Matth. 23.

Methodi. doctinae Christianae.
Symbolum.
Oratio dominica.
Decalogus.

Martianus in. I. Na & De moribus. de legibus. Ulpianus in. I. Ius civile. ff. de iustis & iniurijs. in. I. de iustis & ius. para. grapho. ius praecipua.

Decalogus de ius civile longe superat.

Collatio Decalogi ad leges naturae Roman. I. Leges naturae.

Iure naturæ
 Genus omnia
 communia sunt.

Res diuisione
 res colonem
 confirmat.

Decalogi series.

Ois lex ciuili
 ex lege natura
 id decalogo
 explicata
 ostendit.

Cur decalogo
 gura deo
 tradita.

Roma. 10.
 Roma. 1.
 1. Corin. 1.
 Augu. de. spi
 ritu & litera.
 Psalm. 147.

Roma. 1.

Gloria israel
 in nos trans
 lata.

Aliter at que
 aliter lex ue
 rus & lex euā
 gelica p̄bita.

tur, abhorret uagos concubitus, uerecundiam & castitate amplectitur. Ad hæc, tametsi quod ad ipsarum rerū naturam attinet, iudicet omnia esse communia, tamen secundum eam naturam hominis, qualis nunc est (nimirum prauis cupiditatibus corrupta) intelligit necessariam esse ad conseruandam humani generis societatem, rerū diuisionem, quæ tamen rerum communionem in totum non abolet, sed magis sancit ac confirmat, quæ natura quoque doceat, quo pacto per honestos contractus, res omnes inter nos communes fiant, Idque decenti quadam æqualitate. Nam quæ tandem ea foret rerum communio, si quis cæteris potentiores sunt, cupiditate æstuant, quantum possent rerum ui occuparent, reliquis a communi rerum usu depulsis? Denique, quid magis secundum naturam est, quam ueritas in pactis, testimoniis, ac iudiciis? Iam si Decalogum inspicias, uidebis hanc totam naturæ legem, haud absque decenti ordine in eo comprehendendi, ut in primis id nos facere iubeat, quod natura deo tribuendum esse intelligit. Deinde quod parentibus ac magistratibus exhibendum esse iudicat. Denique quod de iniuriarum prohibitione, coniugii, domini niorum distinctione, ac pactorum, & testimoniorum fide conseruandis sentit. Ex hac itaque lege naturæ in Decalogo exposita, omnes leges ciuiles ortas esse, dubium non est, quas constat tanto meliores esse, quo minus ab illo naturali iudicio discedunt. Sed ad Decalogum.

Pincipio Decalogus ob id ab ipso deo tradi debuit, ut uere sciremus quæ nam opera deo placerent. Gentes uarios cultus cõmentæ sunt, uaria item operum genera sibi fixerunt, in quibus sibi placebant, Sed ignorantes dei iustitiam, & suam uolentes constituere, iustitiæ dei subiecti non fuerunt, euanescentes in cogitationibus suis, & uolentes sapientes uideri, stulti facti sunt. Quibus Israelita longe feliciores fuerunt, quæ per Decalogum edocti fuerint de cultu & operibus, quæ scirent deo placere, ut uel hinc copiosam haberent gloriandi materiam. Qui annuntiat (inquit Psaltes) uerbum suum Iacob, & iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et Paulus testatur Iudæis, hoc nomine iure gloriari licuisse, quæ credita fuerint illis eloquia dei, quæ gloriandi materia postea Iudæis carnalibus adempta, in nos spirituales Abraham filios, qui legis spiritualis, spirituales sectatores sumus) translata est. Ex hoc autem capimus hanc fructum, ut non sit necesse, nos esse sollicitos, in quibus nam operibus deo placere possimus. Nam Decalogus ipse ea præscribit, quæ certo scimus deo placere, nimirum ab eo præcepta, laudata, celebrata, & ingenti benedictionis mercede facientibus ea cumulata.

Deinde deus Decalogum duabus tabulis lapideis, quas suo opere fecerat, digito suo inscripsit, ac in monte, quæ populus etiam attingere prohibebatur, Mosi tradidit, ubi ignis terribilis, fumus, incendium, fulgura ac tonitrua uidebantur, idque ob hanc causam, ut indicaret legis omnis & grauitatem

& gravitatem, in lapideis Israelitarum cordibus, quæ etsi sua virtute abique adiutrice gratia non iustificaret, terreret tamen animos ac conscientias, incitaretq; ad quærendum adimplendæ legis auxilium a deo. Nec aliam ob causam Moses hæc tabulas de coelo portans, fregisse videtur, q̄ ut ostenderet, legem esse, quæ corda scinderet ac frangeret. Diuina sane ratione prodita est, ipso sancto die Pentecostes lex Euangelica. Tantum hoc conuenit, q̄ utrobique loci sublimitas & ignis fuerit: Sed illic nihil aliud erat, q̄ mons Sinai crassus & terrenus, quem populus discors & obmurmurans attingere prohibebatur, a præcepto Sina dictus, q̄ Decalogus in hoc daretur, ut præceptis coerceret rebellem populum. Hic mons Sion, qui speculam sonat, unde despiciuntur omnia terrena; unde per fidem uelut e propinquo prospectantur celestia, Et in ipso modo domus est, in qua etiam conclaue, ubi Apostoli quieti unanimesq; deprecantur, expectantes coeleste donum a Christo promissum. Illic ignis, fulgura, & tonitrua, & cætera omnia terribilia, ut intelligas legis uim in terrendo sitam esse, uti Paulus inquit, lex iram operatur. Hic spiritus uerhemens, sed alacritatem asserens, non terrorem, & ignis, qui non exurat corpora, sed mentem cæcâ illuminet, uoluntatemq; torpentem accendat, ut iam non terrore, ueluti cõacta, legi cõsulum submitrat, sed amore incitata ac dilatata in uia mandatorum dei eurrat, eorum quæ retro sunt obliuiscens, & in anteriora se extendens. Vides q̄ pulchre hæc externis signis, legis & Euangelii discrimen adumbratum, deliniatumq; sit.

Sunt autem duæ tabulæ Decalogi, Quatum prima cõplectitur ea, quæ deo debemus, & quibus proprie cū deo agimus, hoc est, uerum cultum, tam internum, q̄ externū. Secunda docet, quales esse debemus erga proximū. Quamquā hoc sciendum ac retinendū est, secundam tabulam e priore manare, sic ut opera secundæ tabulæ sine prioris operibus uere fieri nequaquā possint. Nam tum demū proximus recte diligitur, si nō propriæ unitatis aut alterius cuiuscunq; rei contemplatione, sed tantū propter deū diligatur, hoc est propterea, quia deus, cui credimus, & toto corde adhaeremus, præcepit ac uoluit, ut proximū tanquā fratrem ac uiscera nostra cõplectamur. Origenes, quē Hieronymus sequitur, primæ tabulæ quatuor præcepta tribuit, ex primo duo faciens, in quorū primo spiritale, in altero crassam illā & externam idololatriā prohiberi dicit, ut primū sit, Nō habebis deos alienos corā me, Alterū, Nō facies tibi sculptile. In secundā tabulā sex retulit, duo ultima præcepta, de non cõcupiscendo uxore & res proximi cõnectens. At Augustinus, & ferè quorquor Augustinum sequuti sunt, primæ tabulæ tria præcepta, secundæ septem tribuerunt, qui primum mandatum de uitanda idololatriā, tria siue spirituali, siue corporali unum faciūt. Postrema uero præcepta, quæ sunt de non concupiscendo uel uxore uel res proximi, in duo secāt, quorum sententiam ecclesiæ magis placuisse cõstat, uel ob id, quod ma-

Legis grauitas.

Cur Moses fregit tabulas priores.

Exodi. 10.

Sina mons unde dictus.

Acto. 1. & 2.

Roma. 4.

Psalm. 118. Philip. 2.

Duæ tabulæ Decalogi.

Quo proximus diligendus.

Origenes. Hieronymus.

Augu. lib. 2. q̄. super Exodum.

Augult.
ibidem.

gis ad mysterium sanctæ trinitatis respiciat, ut primum mandatum ad patrem referatur, secundum ad filium (qui proprie nomē & uerbum dei non creatura est) tertium ad spiritum sanctum, quo in nobis operante, sabbatizamus, & ab omnibus seruilibus, hoc est, nostris operibus, quæ caro sine spiritu gignit, quiescimus, ac nos continemus. Orditur autem deus Decalogum, hoc proœmio præmissio.

EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS. QVI
eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis.

Modus cognoscendi deum præscribit.
Maieſtas.
Bonitas.

HOc proœmio, seu (si malis) primi præcepti exordio, deus formam sui cognoscendi præscribit, ac pleraq; insinuat, quæ ad ferendæ legis reuerentiam & obseruationem plurimum faciunt. In primis cū maieſtatem, tum bonitatem suam proponit, quæ in legislatore coniuncta esse oportet, ut maieſtas legibus authoritatem, bonitas amorem faciendæ legis apud subiectos conciliet, qui tum facile obtemperant, quum persuasum habent, leges in suum commodum & commune bonum latas esse, quamuis interim hoc proœmio deus in primis fidē in nobis formet seu excitet. Dominum ergo & deum se nuncupat, ut priori nomine maieſtatē suam insinuet, altero bonitatem suam proponat, idq; nō sine emphasi pronominis, Ego, inquit, & non alius. Ego, inquit, solus sum dominus, hoc est, non ut cæteri, qui uulgari more domini dicuntur, sed uere sum dominus, a quo sunt omnia, per quem omnia, in quo omnia, cuius est orbis terræ & plenitudo eius, quem omnia obseruant, timent ac uenerantur, omniſcius & omnipotens, ac faciens omnia secundum beneplacitum uoluntatis meæ. Ego, inquam, sum solus rex regum & dominus dominantium, & non est alius præter me. In cuius manu est mors & uita, salus & interitus. Huc respicit nomen illud apud Hebræos ineffabile Tetragramaton, quod quatuor literis scribitur, quæ sonari non possunt. Deductum tamen nomen ab essendo, seu a quo nomen esse, deriuatur. Et profecto, non est alia uox, quæ propius accedat ad exprimedam naturam diuinam. Nam solus deus uere est, qui incommutabiliter est sine tempore, qui est ipsum esse, & a quo uenit oranibus rebus conditus, ut sint aliquo modo. Sic Exodi. iiii. legimus: Ego sum, qui sum, & qui est, misit me ad uos. Ex quo id nobis discendū est, hoc primum esse in cognitione dei, ut sciamus siue cognoscamus eum esse, qui natura est, qui ipse est, & a nullo accipit ut sit, atq; perpetuo est. Vndeliquido colligimus, oīa quæcūq; uidemus, & non uidemus, a se, sed a deo esse & constare, qui omnibus esse tribuit, atq; ita tribuit, ut nulla ratione esse, nulloq; momento consistere possint, nisi deus seruaret, sustineret, ac regeret. Quis (inquit Esaias) mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ? Atq; hæc contemplantibus

Dominus.
Deus.
Ego.

Roma. ii.

Psalm. xxi.

Deut. 32.

Nomen tetragramaton ineffabile.

solus deus uere est.

Exodi. 3.

In cognitio
ne dei primū
Gene. 1.
Actoꝝ, 17.

Esai. 40.

Itatis perspicuum eradic, quid sibi uelint hæc uerba. Ego sum dominus, quæ piæ intellecta, iustum dei timorem ac metum nobis ingenerat, quæ nos mortales seruos atq; adeo misellas creaturas erga æternum dominum, omnipotentissimumq; creatorem ac seruatorem omnium rerum habere oportet, ut supra hunc dñm excellissimū nihil timeamus, metuāmus, adoremus ac colamus, quemadmodū scriptū est in Deuter. Dominum deum tuum timebis & illi soli seruias. Dominus relatiuum est. Dicitur enim dominus serui dominus. Domino ergo dominorum summā seruitus debetur. atq; eo etiam spectat, quod in Euangelio dicitur: Nemo potest duobus dominis seruire. Item, Non potestis deo seruire & mammonæ. Vnde facile colligis, quod omnino deo magis obedire dum sit. q̄ hominibus, tum scilicet, quum diuersa a dei instituto præcipiunt. Siquidem non habent homines potestatem, qua domini dicuntur, nisi desuper concessam, qua si in domini dominorum contumeliam abutantur, quis non uideret eos audiendo non esse, sed fortiter contemnendos? quemadmodum Christus docet: Nolite (inquit) timere eos, qui occidūt corpus, animam autem occidere non possunt: sed potius timeat eū nimirum dominū illum dominorū qui & corpus, & animam mittere potest in gehēnā, Hunc, inquit, ac repetit, timeat. Ergo si in quodcunq; deservim uenerimus, ac Satanas ueluti nactus occasione uel ipse uel per suos ministros titulo dominationis id agere incipiat, ut nos a præscripto diuinæ legis dimoueat, tū protinus exēplo Christi gladius spūs nobis accipiendus est, hoc est uerbū dei, quo retūdamus hostē, dicētes: Vade post me Satana, dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruias.

H Ebræi ad obumbrandam ineffabilem hanc dei maiestatem, ac summā æternamq; dominationem uariis nominibus usi sunt, quibus latine redditis, nos Deum appellamus. Deum uirtutum, dominum exercituum, omnipotentem, eonditorem cœli & terræ, regem gloriæ, regem regum, dominum dominatium, cuius maiestate pleni sunt cœli & terra. Atq; hæcenus de domini nomine dixisse suffecerit.

I Am quum legislator noster maiestatem suā hisce uerbis (Ego sum dominus) insinuaſset, quæ nobis dei timorē incutit, statim & deum se appellat, ut ad amorē quoq; sui nos prouocet. Nā dei nomē ad beneficentiam refert, quod nos a Græcis mutuauimus. Apud Græcos enim θεός dicit, & τὸν θεόν hoc est, a currēdo, quod ubiq; dū opus est accurrat, adſit, opēq; ferat, quā uocabuli proprietatē nos Germani sequuti, Deū, Got, appellamus, nimirū a bonitate. Ergo quū audis, Ego sum deus, nihil aliud dici existimabis, q̄ ego (ut sum omnipotens rerū oīum cōditor ac dñs) ita sum omnibonus, omnis boni fons ac largitor, rerū tenax uigor, uita, lux, robur, & firmamentū. Breuiter, saluator & deus totius cōsolationis undiq; expositor, beneuolus, mitis, largus, liberalis, exorabilis, ac supra q̄ dici aut excogitari pōt, misericors, ac clemens, bñficus, cuius boni

Ego sum ad
minus.

Qualiter de
us timendus

Deutero, 6
Dominus.

Math. 6.
Acto. 17.
Deo oportet
plus obedire:
q̄. hominib.
Iohan. 19.
Homines q̄
tenus dñi.
Math. 10.

Math. 4.

Plurima dei
nomia apud
Hæbræos.

Deus.

alii dicūt deū
uari & τὸν
τὸν θεόν
Deū q̄ spe
ctet omnia &
timeat: a cun
ctis uide Am
brosium lib. 1
de fide.
Ambro.
in hymno.
1. Pet. 2.
Roma. 1.

Affo. 17.

tas in omniū creaturarum cōditione & cōseruatione reuert. Denique sum, qui potissimum gaudeam homines huius bonitatis, nec undique exposita, quoad fieri potest, effici participes, semper ad opitulandum accinctus, ad succurrendum promptus, cuius delitiæ sunt, esse cum filiis hominum, hoc est, quod cupiā ab oībus apprehendi, teneri & possideri, qui uelim ut oēs me fruantur, in me æternam uitā ac felicitatem habituri, atque hoc est quod pronomen, Tuus, hic subiectum denotat. Quam autē se se exercuerint patres ac sancti dei homines in diuinæ bonitatis cōtēplatione, uaria illa nomina, quæ ex interna fide ab effectu, operatione & uirtute ei imposuerunt, satis declarant, appellantes scilicet deum, robur, petram, rupem, scutum, clypeum, cornu salutis, propugnatorē, creptorem, exaltationē, breuiter, deum suum, deum nostrum, gloriam & laudem suam, quod sic apud se de deo sentirent, imo quod intra se respta per fidē iam experti essent, Deum ipsum reuera eis hæc omnia esse.

Tuus;
Patris pietas.

Suus.
Noster.
Gloria laus
nostra.

Parachorum
munus.

Quamobrem ut eadem fides omnium mentibus inferatur, Parochi diligentes esse debent, in erudiendo populum, quid deus sibi hisce uerbis uelit, Ego sum dominus deus tuus, nempe ego sum, qui oīs condidi, in cuius manu sunt omnia, Creator, seruator & gubernator tuus, qui ut te condidi, ita te guberno, a malis, a peccatis, a damnatione libero ac redimo, ac infinitis beneficiis cumulo, ne scilicet tuæ prudentiæ, tuis uiribus, tuæ iustitiæ hæc accepta seras, sed tantū mihi. Tuus inquit dñs ac deus sum, totus in tuam felicitatē profusus, qui tecū in omni cursu uitæ uersor, qui de te sollicitus sum, qui & possim & uelim te felicissimè regere. Hac doctrina prouocatur animus ad fidem, quæ ut est initiū salutis nostræ, ita in oībus cogitationibus, uerbis & factis primas partes tenere debet, quæ cor purificat, ac facit ut omnia munda mundis sint, qua sine, quicquid sit, Apostolus peccatum esse pronupiat. Hanc castus timor & suauis de amor comitatur, quæ omnia primum præceptū docet ac complectitur, Nempe ut agnoscamus unum deum, illi fidamus, illum timeamus ac amemus, Vnde cætera omnia plane dependent.

Roma. 12.
Tuus.

Fides in deū
debet tenere
primas partes
in omni
opere.
Titum. 1.
Roma. 14.
Castus timor
Amor.

QVI EDUXI TE DE TERRA AEGYPTI,
ET DE DOMO SERVITVTIS.

Modus cognoscendi dei
ab effectibus.
Exodi. 31.
Iohan. 1.

Modum se cognoscendi addit deus. Nam quā deus, quod ad essentiam suam attinet, incomprehensibilis ac inuisibilis sit, sicut scriptum est: Non uidebit me homo, & uiuet. Et iterum: Deum nemo uidit unquam, necesse erat ut certum opus ac testimoniū adderet, quo uelut a posteriori apprehendi posset, ne quis hæsitaret, quisnam is deus esset, qui se mandatis istis colendum præcepisset, quasi dicat: Is ego sum uerus ille deus, qui hoc spectatissimum opus peregi, qui te populum meum ex Aegypto mirabiliter eduxi, idque tam manifestis uerbis & signis, quæ uidisti, ut negare non possis hæc me authore facta fuisse, & hunc qui fecit

verum deum esse. Eatenus enim, nempe per euidentia uerba ac signa, deus alioqui inuisibilis agnoscitur, atq; ita conciliantur scripturae, quae alibi deum uideri negant, alibi Iacob & Moysi facie ad faciem uisum esse perhibent. Ergo quum Moyses Deuteronomio v. dixisset: Nullam speciem die uidistis, citra ullam repugnatiã, addidit, facie ad faciem loquutus est uobiscum, in monte de medio ignis. Deinde deus hoc opus & testimonium adiecit, ut intelligeres id uerum esse, quod dixerat, nempe se esse dominum deum tuum, id est, te regentem, gubernantẽ, asserentem, redimentem, respicientem, curantem & saluantem. Insignis enim dei potentia simul & bonitas declarata sunt ab nunquam satis admirando opere educationis filiorum Israel de Aegypto, In quo Moyses & prophetae oes dei maiestatem, magnificentiam & bonitatem, erga populum suum illustratã ubiq; deprædicant ac collaudant. Atq; interim hinc etiam discimus nõ tantum iustum ac æquum esse, sed nostra etiam q̃ plurimum referre, ut legibus tam potentis domini ac clementis dei (qui non sibi, sed nobis cõsulere uoluerit) ex animo obtemperemus, mente complectentes, quãtam semper populo suo benignitatem exhibuerit, contra, quantam seueritatem in aduersarios, suis præceptis ac iussis repugnantes ostēderit.

Verbis ac signis agnoscitur d. us. Iohanni. Gene. 32. Exodi. 33. Deuter. 5.

Exodi. 17. Psal. 104. 113.

Nostra plurimum refert, ut legib' dei obtemperemus.

PRIMUM PRAECEPTUM.

NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME:

Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinem, quæ est in coelo desuper, ac quæ est in terra deorsum, nec eorum, quæ sunt in aquis, sub terra, non adorabis ea neq; coles.

Hic in primis animaduertendum est, præcepta maxima ex parte negativa esse prædicta. Quod qua ratione factum sit, nemo non uidet. Siquidem quum deus hominem rectum ac bonum condiderit, ac lumen illud naturæ menti diuinitus infuserit, sua quidem natura malum abhorrens, ac bonum ueluti cognatum sibi agnoscens ac amplectens, Id uero lumen non multo post fuerit obtenebratum, ob id scilicet, quod homo diabolum ac seipsum magis sequi maluisset, quam deum quem tamen solum merito in se operari permisisset, a suis adinventionibus abstinens, Consequens erat, ut homo ignorantiae tenebris obiectus prohibendo ac uerbo doceretur, in quantum a lege illa in corde diuinitus scripta recessisset, utque uel sic instruere ac doceretur sese rursus a suis adinventionibus abstinere, Dei uero in sanctum, uocationem ac uoluntatem omnino sequi oportere. Et tamen in hoc etiam natura sermonis consideranda est. Nam oratio negativa e regione affirmatiuam requirit, Sic ut qui prohibet, contrarium eius præcepisse uideatur. Debet itaque in singulis istis præceptis non solum id attendi, quid prohibeatur, sed etiam quid a contrario, deus (etsi non expressis uerbis) requirat, Hoc autem tradendi ac docendi ordine utemur, ut im-

Præcepta negative tradita & cur. Præcepta prohibent quæ ex nobis tanquam ex nobis facimus.

Negatiua e regione requirit affirmatiuam.

primis uerborum uim, & quid singula præcepta a nobis requirant, explicemus. Deinde, quibus nam modis in singula peccetur, quod poterimus breuiter ac dilucide, tradamus.

Quid sit pro
hiberi deos
alienos.

Deuter. 12.
Dei nomen
translatum ad
Moysem.
Exo. 7.
Principes.
Exodi. 22.
Prophetæ
dij.
Iohan. 10.
Angelus dij.
Psal. 8.
Elohim.
Satanas deus
huius seculi.
Idola diligē-
tium.
Gene. 31.
Questio.
Dilutio.
Coram. Me.
Dij, Domini.
Origenes.
Deus. noster
Deus deorum.
Dominus do-
minorum.
Dij multi
1. corin. 8.
Nobis deus
unus.

Ad solâ deâ
omni tempo-
re recurren-
dum.

Vis præcepti.

Avd is itaq; in hoc primo præcepto prohiberi deos alienos. Ex quo intelligis præter unum ac uerum deum, alios quoq; esse, siue in cælo, siue in terra, quod dicantur dii, longe tamen alia ratione, quam ille unus uerus & uerus deus, quod de seipso dixit: Videte quod ego sum solus, & non sit alius præter me. In Exodo legis, Dei nomen translatum ad Moysen. Sic enim ad Moysen legif deus dixisse: ecce constitui te deum Pharaoni. Et scriptura deos, homines publica dignitate præcellentes appellat, quemadmodum Exodi. xxix scribitur: Diis non detrahes, & principi populi non maledices. Rursum Psal. lxxxi. scribitur: Ego dixi, Diu estis, & filii excelsi omnes, quem locum in Euangelio dominus aperuit in prophetas cõpetere, dum depellit blasphemiam crimen, quod deum, patrem appellans, significasset se esse filium dei. Similiter & angeli dicuntur dii, ut in Psalmo. ylii. Minuisti eum paulo minus ab angelis, quod ibi hebraice sit Elohim, unum ex cognominatis dei, et si uox numeri sit accipitis. Quin Paulus Satanam deum appellat huius seculi. Et idola quoq; hoc nomine intelliguntur Geneseos. xxxi. Vbi narratur, Rachel furata deos patris sui, haud dubium, quin idola. Quid ergo inquis? Num hoc præcepto deus, ne dii nominentur, aut habeantur, prohibet, quos scriptura deos nominat? Non quidem, sed sic prohibet deus, ne (coram se) dii habeant, id est ne sibi æquentur, neque quæ sibi peculiaria sunt, ueluti omnipotentia, sapientia ac bonitas, aliis quam sibi soli, ueluti authori tribuant. Rursum, ne honos sibi debitus aliis reddat. Alio qui nihil uetat alios, Deos quoq; uocari, non suapte quidem natura, sed clementia dei. Diu, ut Origenes ait) dicti sunt, quasi a deo dari: domini, quasi a domino potestatem sortiti, non autem in propriam gloriam, sed dei, & subiectorum usum & commodi atē. Atque hinc descendit, quod deum nostrum, deum deorum, ac dominum dominorum uocamus, quæ non appellaremus hoc nomine, nisi essent & alii dicti diu. Verum; ut dicitur Paulus ait) et si sunt qui dicantur dii, siue in cælo, siue in terra, si quidem sunt dii multi, & domini multi, nobis tamen Christianis unus deus pater, ex quo omnia, & nos in illo, & unus dominus Iesus Christus, per quæ omnia, & nos per ipsum. hunc enim solum nos agnoscimus, cui soli, quæ dei propria sunt, tribuimus, scientes quod nihil est idolum in mundo, & nullus est deus, nisi unus, cui soli nos fidere, in quem sperare, quem denique super omnia amare oportet. Cæterum & alii insinuant hæc uerba, Coram me, nimirum deum ubique esse præsentem. hoc itaque dicens admonet, ut in omni loco atque omni tempore, eius solius gloriæ studeamus, & ab eo toti pendeamus, nobis persuasum habentes, eum ubique esse præsentem, & opitulantem, ne quis putet ad alios quoque deos (quasi non ubique ille præsens sit) recurrendum esse. Vir ergo huius præcepti est, ut

in unum uerum deum credamus, i eum omni fiducia nos propriamus, eum super omnia timeam⁹ ac diligamus. Ut summam dicamus, Hæc lex fidem, spem, & charitatem requirit, quemadmodum innumeræ sententiæ in scripturis, quæ sunt primi præcepti enarrationes, abunde declarant. Et imprimis eæ, quæ in Deuteronomio recensentur, ueluti: Deum tuum timebis, & illi soli seruius: ubi timorẽ ac fiducia erga deum summa postulat. Rursus, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex omnibus uiribus tuis, uel ut alibi legimus, ex tota fortitudine & uirtute tua, hoc est, ut quantum animo, intellectu, uoluntate consequi possumus, deum diligamus: breuiter, ut omnem affectum, ac omnes tam animi q̄ corporis uirtus, ad amandum, honorandum, colendum deum, ad obtemperandum, obsequendum, ac obediendum ei conuertamus. Atque hoc est illud primum ac magnum mandatum in lege. quod quum perfectam obedientiam erga deum requirat, ac omnes carnales affectus ac motus ei repugnantes damnet, tantum ac tam magnum est, ut quamdiu sumus in hac carne peccati, nemo dicere possit, se hoc præceptum perfecte adimpleuisse, adimplendum tandem in cœlesti patria, quum charitas nostra perficietur, & quod ex parte est euacuabitur. i. Corinth. xiii.

Diximus autem superius primam huius præcepti particulam idolo latrariam spirituale prohibere, & ad effectus internos, proprie referri, scilicet, quid amemus aut formidemus, aut cuius etiam creaturæ fidamus supra deum, Quemadmodum & Salomon in Prouerbijs hæc legem interpretatur. Ergo peccant in hanc legem, qui in potentia sua, in curribus & equis gloriatur, Qualis erat princeps Tyri, cui per prophetam Ezechielem dñs ait: Eleuatum est cor tuum, & dixisti, Deus ego sum, & in cathedra dei sedi in corde maris, quum sis homo & non deus, & dedisti cor tuum, quasi cor dei. Tales notat Psaltes, quum ait: Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine dei nostri inuocabimus.

Rursus in hoc præceptu peccat, q̄ principu fauore dei amori præponit, ad deum, hui⁹ seculi magnatibus posthabet, de q̄bus scriptu est: Maledictus ois, q̄ cõfidit in hoie, Atq; huc respicit rã acris scripturæ cõminatio, quum inquit: Nolite cõfidere in principibus, in filiis hoium in q̄bus nõ est salus. Adhæc q̄ sibi in sua sapientia seu prudentia placent, hic impingunt, de q̄bus dictum est: Perdã sapiẽtiã sapientum, & prudentiã prudentum reprobabo. Qui in fortitudine & uirtute sua cõfidunt, & in multitudine diuitiarum suarũ gloriant. De quibus scriptus est Psalmus quadragesimus octauus. Et Paulus auaritiã simulachri seruilitatem appellat. Coloss. iii. Qui uoluptatibus plus q̄ pietati student, de quibus scriptura ait, q̄ tanq̄ iumentum in suo stercore peribunt. De quibus & Paulus ad Philip. iii. dixit, Quos deus ueter est, & gloria in cõfusione eorum, Qui ita libere iactant arbitrium, ut obliuiscant oia se græ debere,

Hoc præceptum requirit fidẽ, spem & charitatẽ.

Deute. 6.

Ibidem. Matth. 22. Marci. 12. Lucæ. 10.

Prima & magnum mandatum in lege. Augustinus de sp̄ & litera cap. 36. i. Corin. 13. Prima præcepti particula spirituale idolatriam prohibet.

Peccantes in hoc præceptu. Ezech. 28. Psalm. 119.

2. Psalm. 145.

3. Esai. 29. I. Corin. 1.

4. Psalm. 48. 151. Coloss. 3.

6. Philip. 3. August. de sp̄ & litera.

Iudæi.
Romano. 10.
Omne crimen
p̄tinet ad ido-
latriam spi-
ritualem.
Matth. 10.
Lucæ. 14.

hoc est, q̄ citra Christi meritū & gratiā p̄p̄ris opibus iustos se ac saluos futuros putant: Quales sunt Iudæi, de quibus dictū est, q̄ uolentes suā iustitiā cōstituere, iustitiæ dei nō sunt subiecti. Atq̄ adeo omne crimen ad idololatriā spiritualem p̄tinere potest, q̄d qui criminaliter peccat, magis in creaturā, q̄ in deum affectus sit. Sic qui i gratiā uxoris offendit deum, deum abnegauit, & uxore pro deo coluit. Qui in gratiā regis spoliat populos imeritos, aut aliud simile crimen admittit, principem pro deo colit. Blandiantur enim tales sibi, quantum uelint, recitent hoc præceptū millies, ore p̄tentes deum, Paulus illis reclamationem facit, dicens: Factis negant.

Titum. 1.

Inter oēs cō-
uenit sc̄ōrū
memoriā co-
lēsā ob tres
causas. 1.

Eccle. 4.4.
Heb. 11. 2.
Ibidem.
Roma. 8.
2. Corin. 6.
Iohan. 12.

3
i. Corin. 11.
Bernardus in
sermone de
omnibus san-
ctis.

Eccle. 4.4.
Hebræ. 11.
sanctorū fi-
des & opera
nostrā fidu-
ciam corro-
borant.

An sit licita
sanctorū in-
uocatio, an
etiam sit pia.
sācti nō sunt
inuocandi,
Vt principa-
les authores
salutis.

Apoc. 19. 22.
Acto. 10.

Hic incidit locus de inuocatiōe sanctoꝝ. Iā dudum inter oēs quænt sanctoꝝ memoriā reuerenter colendā, idq̄ triplici potissimū rōne.

Primum, ut eximia dei opa in illis exhibita celebremus, Quæ admodū scriptura ubiq̄ facit, ac deum i sanctis suis laudari uult. Deinde, ut fidē etiā sanctoꝝ (quæ uicerunt regna, opati sunt iustitiā, adepti sunt repro-
missiones) suspiciamus, Ipsosq̄ ueluti iam p̄petuos filios dei, fratres & co-
hæredes Christi, ac tēpla spūs sancti honoremus. Nā plane superbus atq̄
etiā impius est, q̄ quos honorificat pater celestis, secundum Christi testi-
monium, Iohan. xii. honorare recuset, atq̄ adeo uilipendat. Deniq̄, ut
imitatione sanctioris uitæ, sanctos colamus, quæ honoris species nō est
minima, ut scilicet simus imitatores illoꝝ, sicut & ipsi Christi. Ad augent
certe sanctoꝝ uitæ nobis fiducia assequendi brauii, q̄d currendo appetē-
mus. Addunt opandi alacritatē, q̄d quæ illos p̄ Christum iam assecutor
intelligimus, eodē authore nos assecuturos nō dubitemus, huc spectant
egregiæ illæ sanctoꝝ ueteris legis laudes, apud Iesum filiū Strach, apud
Paulum quoq̄ in epistola ad Hebræos. Nā is ubi sanctos ex fide admo-
dum cōmendasset, subiicit: Ideoq̄ & nos tantā habentes impositā nubē
testium, deponentes omne pōdus, & circumstantans nos peccatū, p̄ patientiā
curramus ad p̄positum nobis certamen, aspicientes in authore fidei, &
cōsummatorē Iesum. At hoc uertunt nouatores in dubium, Num in-
uocatio sanctoꝝ hoc præcepto prohibeat, & ut nō uetetur, num pia &
utilis sit. Hic multis uerbis nō est opus, q̄d piis & nō contentiosis in fac-
re paucis satisfieri possit. Verbum, inuocare, si p̄prie & secundum magis
cōmunem scripturæ intellectum accipias, nimis pro eo, q̄d est aliquem,
tanq̄ suæ salutis primum ac solū authore appellare, & pro ope aut auxi-
lio, sua uirtute impartiendo interpellare, Si inquā sic accipias uocabulū,
cōstat sanctos inuocandos nō esse, ne q̄d solius dei est, sanctis tribuam⁹,
qui sane hoc inuocandi genus nequaquā agnoscunt, ueluti nostri cōserui,
unum eundemq̄ deum nobiscū adorantes, illius bonitati qcquid est boni
operis, auxilii, salutis, felicitatis ueluti summo authori nobiscum tribuē-
tes. Quāobrē in Apoc. legimus, Iohannē ab eiusmodi inuocatione &
adoratione ab angelo phibitum esse. Sic Petrus in Actis Cornelium p̄ci-
dentem ad pedes eius increpauit & eleuauit, dicens: Surge, & ego ipse ho-

mo sum, & Iudeos stupentes de sanato & erecta claudo istruens: Viri (in
 gund) Israelitæ, qd miramini in hoc, aut nos qd intuemini, quasi nostra
 uirtute aut potestate, fecerimus hunc ambulare. Deus Abraham, & deus
 Isaac, & deus Iacob, & deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Je-
 sum. Et post pauca: Et i fide nominis eius hunc, quem uos uidistis & no-
 stis, confirmauit nomen eius, & fides quæ p eum est, dedit integrã sanitatẽ
 istã in cõspectu oium uestrum. Sic Paulus & Barnabas Lystrios, eis imo-
 lare festinantes, grauissime increpauerunt, cõstitis etiã tunicis exiliçntes
 in turbas, clamantes & dicentes: Viri qd hic facitis, & nos mortales sumus,
 similes uobis hoies, apponanties uobis ab his uanis cõuerti ad deum ui-
 uum, qui fecit cœlum & terrã & mare, & oia quæ in eis sunt. Solus itaq;
 deus ad hanc rationem inuocandus est, tanq̃ author omnis salutis no-
 stræ, unicum refugium, & uirtus adiutor in tribulationibus, opitulatoe
 in aduersis, qui solus sua uirtute & non alius præter eum nos saluat ac
 protegit, qui occidit & uiuere facit, pcutit & sanat. De quo & Iob dixit:
 Dñs dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est.

Verum si uerbum inuocare, late & pmodum improprie accipias,
 pro eo, qd est simpliciter interpollare, seu ministerium alicuius aut
 officium expectare, certe hac ratione non uidebitur, quir quispiã impium
 esse putet inuocare, sanctos, ueluti nostra membra ac fratres, multi iam me-
 riti ac fauoris apud deum, eo sine ut deum pro nobis (cuius optatissima
 fruuntur presentia) rogent & implerent, quo is scilicet nobis laboranti-
 bus, sua, non ipsorum, sanctorum uirtute opem afferat salutarem. Quem
 admodum Apostoli Christum pro muliere Chanaanæ, deprecabantur,
 dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Quod Theophylactus nõ
 incite ad sanctorum implorationem accommodat. Et cum ad hanc ra-
 tionem, quis non absurde dicatur opem medici inuocare, tanq̃ ministri
 dei, per quẽ deus uelit uiuare, qd prohibet, quo minus fratres iam i Chri-
 sto uiuentes interpellemus, unii saltem dominum pro nobis exorent, ad
 adiuuandum nos? Asa rex cū egrotasset dolore pedũ uehementissimo,
 nõ ob id reprehenditur, quia medicum accerserat, qd alibi scriptura di-
 cat, Honora medicum ppter necessitatẽ enim creauit eum deus, Sed qa
 in arte medicorũ magis cõsilius est, & quia dominum nõ quaesierat, quod
 erat ante oia faciendum, quod absq; dño ne tantillum quidem, ois medi-
 corũ ars ualeat, sicut scriptum est: Nunquid medici suscitabunt, & confi-
 tebuntur tibi? Sola ergo fiducia principaliter in deum, ueluti salutis au-
 thorem, hoc præcepto ponenda præcipitur. Nõ prohibetur autem quo
 minus sanctorũ precibus apud deum adiuuari desideremus. Quod si rẽ
 acutius expendamus, tota cõsentio (modo absit superstitio) in uerbis tan-
 tum sita est. Cõuenit enim & absq; cõtrouersia est, Sanctos q in domino
 obdormierũ, sedulo & cõrinue orare pro nobis, ueluti unius eiusdemq;
 corporis membra, q nostrã salutem, sine quibus cõsummandi non sũt,

Acto. 3.
 Ibidem.
 Acto 4.
 Psal. 46.
 Deute. 32
 Iob 11.
 Matth. 15.
 Theophyla-
 ctus ibidem
 in Matth.
 I. Para. 16.
 Eccl. 38.
 Psalm. 87.
 fiducia prin-
 cipalr in so-
 lum deũ col-
 locanda.
 Cõuenit san-
 ctos pro no-
 bis in cœlo
 assidue oraf.

Heb. 11.
Communitio
sanctorum.

Aug. de cura
pro mortuis
gerenda.

In cultu s̄o
rū hoc tantū
spectat. ut in
tētio sit pia.
Psal. 16.
Prouer. 24.
Hier. 17.
cū s̄ctōs no-
minatim ap-
pellam⁹ mu-
tuz charita-
tis affe. s̄d ex
primimus
Hieronymus
contra Vigil-
lātium.

Vnus media-
tor redem-
ptionis & s̄-
lūtis Chrīst⁹.
1. Timoth. 4.
A. Cor. 4.
Moyles me-
diator.
Deute. 5.
Galat. 3.
Iudic. 3.
4. Reg. 13.
N. he. 9.
suppitiō in
sanctorum
inuocatione
non probat.
s̄ in c̄ti non
aliter auxiliā
tur. q̄ interce-
dendo.

expectant & desiderant. Alioqui articulus de sanctorum communitio-
ne simbolo fidei eximendus erit, aut ecclesia triumphans a militante rescin-
denda, quod plane Christianæ aures abhorrent. Iam quid prohibet, ut
quos sedulo pro nobis deum deprecari scimus, eorum etiā precibus cōcedi
petamus, ut in omnibus diuinæ protectionis muniamur auxilio? Certe
non poterit nobis fructus cōmunionis sanctoꝝ ecclesie triumphantis
applicari, quemadmodum nec alia quæ simbolo p̄tinent, nisi per fidem,
quæ piis uotis ac desideriis excitanda est. Ergo etsi nihil sanctis hinc ac-
cedat, quod eos interpellamus, ut deum pro nobis deprecantur, tamen eo
ipso fidem cōmunionis sanctorum in nobis excitamus, ut quod illi pro
nobis assidue faciunt, nobis etiā applicet & salutare sit, quemadmodum
Augustinus ahibidicit: Non contumendum esse affectum mortificati s; q̄
desiderarit, post obitum corpus suum in basilicā martiris poni. siquidē
is crediderit animam suā martiris precibus adiuari. Hoc enim (ut sub-
dit) quod ita credit, supplicatio quædam fuit, & hæc profuit, si quid
profuit. Non respuit igitur ecclesia, quicquid extra dei iniuriam sit, quo-
fides in nobis excitatur, ueluti cū in sanctis nos, tanquam patronis post
Christum apud dominum adiuantos orando cōmendamus. Deus
enim cordis inspector est, & uoti pietatem examinat, nō structuram uer-
borum. Nā quid refert apud deum, si dicamur. Scimus o deus sanctū
Petrum orare pro nobis, eius itaq; precibus concede, ut nos tuæ prote-
ctionis auxilio muniamur, q̄ si dicamus. Sancte Petre ora pro nobis, nisi
quod quantum ad nos attinet, cum sanctos nominatim appellamus, nō
solum fidem, sed etiam mutuz charitatis affectum exprimimus, persua-
sum habentes Apostolos & martyres, qui adhuc in corpore cōstituti, &
uoluerunt & potuerunt pro cæteris orare, nunc tanto magis pro nobis
esse sollicitos, quanto post coronas, uictorias, & triumphos nos ardentio-
ri charitate cōplectuntur. Agnoscit ecclesia unum mediatorem redem-
ptionis & salutis nostræ opificem Christum Iesum. Nec est enim aliud
nomen sub cælo, in quo nos oporteat saluari, & tamen non refugit scri-
ptura, Moſen uocare sequestrem, atque adeo mediatorem inter deum &
Israelitas. Nō quidem q̄ propria uirtute salutem attulerit, sed qui tantum
fuerit intercessor. Sic legis deum suscitasse Israelitis saluatorem, Othonie-
lem. Et alibi: Deum dedisse illis saluatores qui saluauerunt eos. Quæ ta-
men idcirco dicta non uelimus, ut ullo modo probare uideamur, si quid
in sanctorum interpellatione hætenus superstitiosus est actum. Forsan
eo deum est, ut nobis peculiates quosdā ex sanctis delegerimus, quos
auxiliares appellauimus, quos & ut adiuuarent, & opem ferrent, im-
plorauimus. Sed utinam defuisset uerbis superstitiosus affectus, quod to-
tum situm erat in parochis, qui populum docere debeant, sanctos nō ali-
ter adiuuare nos, nisi intercessione apud deum. Nō aut quod ipsi salutē
sua uirtute dilargiantur, sed quod opem nobis a deo impent, quæ pro

admodum diuus Paulus, non sine magno serio, sanctorum etiam uiuentium orationibus se cōmendat: Obscuro inquit uos fratres per dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti spiritus, ut adiuuetis me in orationibus uestris pro me ad deum. Irrepsit fatemur, pastorum dormitantium incuria, error in ecclesia, quo uulgus ueræ pietatis non satis intelligens, singulorum morborum curam singulis sanctis assignauit, Vel quod in Euangelio scriptum intelligeret Christum ad preces cuiuspiam ab Apostolis morbum quempiam depulisse, ueluti quod ad Petri preces rogantis pro socru sua magna febre laborante, dominus febrē increpauerit, & pristinae sanitati socrum Petri restituerit, Vel quod sanctos, cum adhuc in hac uita superstites essent, quosdam morbos in nomine Iesu curasse, uel quod ad sanctorum reliquias, siue memorias ad fidelium preces certas quasdam infirmitates ablatas acceperit, ueluti quod refert Cōstantia Cōstantini Augusti filia uirginem, foedus uulneribus obsessam, ita ut capite usque ad pedes, nulla memborum pars libera remaserit, precibus suis fuisse sanata, uel quod audiat ecclesia ea supplicia recolare, quæ sancti pro Christi nominis gloria sunt perpassi, quoque suppliciorum similibus morbis uulgus uexat. Hinc enim male edocta ac perversa plebs cæco iudicio colligit, scripturam, ipsi sanctis curam certorum morborum peculiariter ascribere, seu quosdam sanctos sancti morbos potestatem peculiariter obtinere, quod a pietate, & ecclesia sententia ac supplicationis usu est alienum. Interim tamen non abhorret ecclesia fidei & spei in deum excitandæ gratia, subinde admonere dominum eorum miraculorum, quæ ad suorum sanctorum intercessionem in morbis depellendis ostendit, ueluti cum oratur, ut quemadmodum dominus ad Petri fideles preces socrum eius sanitati restituit ita nunc quoque intercessione beati Petri infirmos a febrium paroxysmis & ardoribus liberare dignetur, ubi spes sanitatis cōsequendæ, non in Petrum, sed in Christum coniicitur, idque fide, per recordationem facti miraculi ad Petri preces excitata. Sic in historia Agnetis legis, Constantiam, Agnetem uirginem, precibus pulsasse, non ut illa uulneribus eius mederetur, sed ut pro se ad Christum, suum sponsum intercederet. Subinde legis, ipsam Agnetem, Cōstantiæ repentina somni suauitate correptæ, respondisse. Constante age Constantia, & crede in dominum Iesum, per quem modo cōsequeris omnium uulnerum, quæ in corpore tuo pateris, sanitatem, ubi Agnes non sibi, sed Iesu donum sanitatis aperte tribuit. Sic cum oramus, ut quemadmodum deus animum Apolloniæ uirginis confirmauit, ne percussione dentium a fide Christi excideret, ita & nos, cum dentium dolore uentiamur patientes faciat ac corroboret, tū non assignamus Apolloniæ uentiam medelam, sed prouocamus in nos dei misericordiam, quam exhibuit in Apollonia. Hic itaque uigilandum est parochis, ut plebem a superstitione contineant, & ad pietatem reuocent, quod fecerint si populum docuerint, ut deo tanquam omni boni, ac salutis

Rephēdit su
perstitio, qua
cura singulo
rum morborum
principaliter
singulis san
ctis tributa ē.

Marci. 1.
Lucæ. 4.

Pie oramus
dñm ut quæ
admodum
olim ad pces
sanctorum quos
dam morbos
pepulit, ita &
eisdem nūc
pellat.
Ambrosi. in
historia Ag
netis.

Quomodo do
cenda plebs
interpellare
sanctos.

1. Petri. 5.

Per recordationē fidei sanctorum gloriā dei celebramus.

Psalm. 76.

Augustin. de cura promortuis gerenda. 2. Macca. 12

2. Macca. 15. Cui dubium Iudā hæc uidentē alio salte postulasse hoc perpetuo ut facerent.

Vniuersalis ecclesie, consensus.

Cyprianus. Ambrosius. Hieronymus. Augustinus. Gregorius. Bernardus. Dionysius. Chrysostr. Theophyl. Damasc.

tam spiritualis q̄ corporalis auctori, suas preces offerat, sanctis uero nō aliter, q̄ intercessoribus, cōiecta interim omni cura in solum dei, quem admodum Petrus iubet, cum ait: Omnem sollicitudinē prouocantes i eum, quoniam ipsi est cura de uobis. Quod si factum fuerit, cum recordatione fidei sanctorum, non tantum dei gloriā non imminuimus, sed magis celebrabimus, idē modo quodā, nostrā fragilitati utili & accommodo. nam ut supra diximus, deus amat se nobis insinuari signis & exemplis, ac inuocari, etiā ad eorundem exemplorū recordationē. Quāobrem pie oramus, ut quē admodum deus in manu Moysi liberauit Israelem de manu Aegyptiorū, ita nos liberare dignes a potestate diaboli principis tenebrarū, & quemadmodum, ppitius fuit Abraham, Isaac & Iacob, ita & nobis eiusdē fidei successoribus misericordiā suam præbet. Beatus August. ut curam pro mortuis gerendā esse ostenderet, duplici utit testimonio. In primis locū ex Maccabeis citat, quo ostēdit nobilitatū pro mortuis sacrificiū, nō absterrius, q̄ hic liber in canopē Iudæorū, nō sit receptus, sed solo cōtentus, quod ecclesia eum librū, certe antiquissimum, ueluti impium non reiecit. Deinde totius ecclesie uniuersalem cōsensum adducit, cuius non paruam, sed longe maximam auctoritatem esse cōtendit. Nos itaq̄ eisdem rationibus, diuinā sanctorum interpellationē, impiā esse nō posse, haud oīno incepta astruimus in Maccabeis em̄ ad eundem modum de sanctis legimus. Nempē, Iudam Maccabæum uidisse Oniam manus prætendentem, orare p̄ omni populo Iudæorum. Post hæc eundē uidisse alium uirum ætate & gloria mirabile, de quo dixit Onias: Hic est fratrum amator & populi Israel, hic est qui multum orat pro populo, & uniuersa sancta ciuitate. Hieremias propheta domini. Deinde & si nusquam in scripturis ueteribus omnino legeretur, non parua tamen claret uniuersalis Ecclesie, tam Græcē q̄ Latine auctoritas, quæ sanctorū interpellationes ad eum quem diximus modum factas, adeo nō reicit, ut & tāquam pijs approba ac celebret. Ex latinis testes sunt, ut ceteros fileamus, Cyprianus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, Bernardus. Ex Græcis, Dionysius, Chrysostr. Theophylactus, Damascenus, cum omnibus sepe, qui & ante & post eos in ecclesia, sanctitate uitæ & spiritus uirtute floruerunt. Porro si in hoc error fuit, uidebimur non iniuste cum Augustino, ipsi domino dicere posse: Domine, a te decepti sumus. Nam tot & tantis signis confirmata est eiusmodi sanctorum interpellatio ac intercessio, quæ nisi per dominum omnino fieri non potuisset. Sed de hac re satis. Nunc ad alteram primi præcepti particulam pergendum est. Sequitur itaque.

NON FACIES TIBI SCVLPITILE.

HAEC particula de externa & crassa idololatria recte intelligitur, et si sint qui primum præceptum eorum proprie ad affectus referē dum esse

esse dicant, ac sculptile interpretentur, quicquid sculpsit cor nostrū, hoc est, quicquid apud se fingit, quod maioris facit quā deum; sed nobis magis placet, ut hæc particula, non tantum cordis, sed & crassam illam & externam idololatriam cōprehendat. In hanc in primis peccabant ethnici qui idola & similitudines creaturarum, opera manuum suarum adorabant, & a simulachris, ueluti diuinitatem aliquam habentibus, seu uel prodesse uel nocere potentibus pendebant, quos scriptura acerrime insectatur. Peccant item in hoc præceptum, qui eleuatis oculis ad coelū uidentes solem & lunam, & omnia astra seu militiam coeli, errore decepti adorant & colunt ea, quæ creauit dominus deus noster, non ut adorentur, sed in ministerium cunctis gentibus, quæ sub cœlo sunt.

Sculptiles
Hæc particula respicit externā idololatriam.

Roma. 7.

Deut. 4.
Planetz & astra cætera cur creata.

Sapiz. 13.

Galat. 4.

Quaten⁹ corpora cælestia in nos agant

Ecc. 12.
Mens nullis cōstellationibus subiacet sup. fol. 22. fa. 1.

Deuter. 8.
Leuiti. 20.

Quid de maleficis mulieribus sentendum.

Ex cōcl. acq. renf. cap. 11. e. 8. p. 26. q. 5.

Item, qui aut ignem, aut spiritū, aut citatū aerem, aut gyrum stellarū, aut nimīā aquam, aut solē & lunā, rectores orbis terrarū, & deos putauerūt, qui si illorū specie delectabantur, magis scire debent, quanto his dñator eorū speciosior sit. Adhæc, Qui Genethliacis & Astrologis fidem accommodant, suamq; uitam & opera ad cœli signa, iuxta temporum discrimen comparant. Ob quod Paulus grauius corripit Galatas, quod scilicet conuerterentur iterū ad infirma & egena elementa, quod dies obseruarent & menses, & tempora, & annos. Fatemur quidē, quod & res ipsa ostendit, & scriptura nō negat, Superiora corpora, in hæc inferiora suam quandam influentiam habere, nec tantū in inanimata & bestias, sed etiam in corpora humana, quæ constat certis temporibus melius, certis peius habere. At aīa rationalis seu spiritus hominis, qui a deo creatur, & homini infunditur, nullis cōstellationibus subiacet, quod qui non credit, fidem abnegauit, & baptisimū uiolauit. Vide quod in proemium dominicæ Orationis diximus. Præterea, in hoc præceptū peccant qui ariolos sciscitant, qui somnia atq; auguria obseruāt, qui maleficos & incantatores, seu phytones, aut diuinos consulūt, ut noua inquirant, ut secreta rimentur, ut futura prælagiant, ut perditā recuperent.

Item, qui ueneficis mulieribus fidē accommodant, ac credūt ea reuera fieri, quæ ipsæ, diabolicis illusionibus deceptæ, lactāt. De quibus in Decretis pōtificum sic legis, Quædā sceleratæ mulieres post satanam cōuersæ, dæmonū illusionibus & phantasmatibus deceptæ, credūt se cū Diana horis nocturnis cū innumera multitudine equitare supra quasdā bestias, & multa terrarū spacia intēpestæ noctis silentio pertrāsire, suis iustionibus obedire, & certis noctibus ad eius seruitiū euocari. Sed utinam hæc solæ in sua perfidia perisissent. nā innumera multitudo hac falsa opinione decepta, hæc uera esse credit, & credendo a uera fide errori pagano rum inuoluitur, cū aliquid diuinitatis extra unum deū arbitrat. Quapropter sacerdotes per ecclesias sibi commissas populo dei omni instātia prædicare debent, ut nouerint hæc omnia falsa esse, & a maligno spiritu alia phantasmata mētribus fidelīū irrogari. Hæc ibi. Eiusdē criminis

rei sunt, credentes maleficas istas sua uirtute seu opera, hoibus reuera in
 comodare posse, quod nec diabolus, (quē scriptura huius aeris spiritum
 seu potestatem appellat) ullo damno efficere quempiam possit, nisi per-
 mittente deo. Maleficæ igitur non faciunt grandines, tonitrua, & his si-
 milia, sed diabolus, quatenus deus hoc illi pmittit. Permittit autē, ut si-
 dem suorum exploret. Quāobrem etsi quādoq; euentiant, quæ maleficæ
 i se minantur, aut quæ diuinatores futura prædicunt, ut cum lædere sa-
 nos, aut sanare uident lāquidos, nō eo magis ipis credendum est, qā hoc
 solius dei permisso fit. ut ipsi qui hoc audiunt, uel uident, probent, & ap-
 pareat qua fide sint, uel deuotione erga deum, sicut in Deuteronomio le-
 gimus: Si surrexerit (inquit) Moyses, in medio tui propheta aut qui som-
 nium se dicat uidisse, atq; prædixerit signum, atq; portē tum, & euenit
 quod loquutus est, & dixerit tibi: Eamus & sequamur deos alienos, quos
 ignoramus, & seruiamus eis. non audies uerba prophete aut somnatori-
 ris, qā tētat uos dñs deus uester ut palā fiat, utrum diligatis eum, an nō.
 In toto corde, & in tota aīa uestra dñm deum uestrū sequamini, ipsum
 timete, mādata eius custodite, & audite uocem illius, ipsi seruietis, & ipsi
 adhærebitis, &c. Porro diabolum nō posse piis plus incomodare, q̄ illi a
 deo fuerit cōcessum liber Iob insigni testimonio cōfirmat. quin nec dia-
 bolus in impios potestatem habet maiorem, q̄ illi deus permittit, nūq̄
 non dubiūq; impios ac malos funditus statim perderet, quos deus pa-
 tienter fert, ut ad pœnitentiam adducat. Vnde qui aduersam fortunam
 sustinent, docēdi sunt hoc amanter & demisso erga deum animo ferre
 non sine gratiarum actione, qua se deo uelut Iob ille rotos resignent, di-
 cētes: Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factū
 est: sit nomen domini benedictum. Ex quibus consequens est, In hoc
 præceptum eos etiā impingere, qui licitum arbitrant maleficia malefi-
 ciis tollere, quales sunt, qui maleficos cōsulant ad indicādum quæ furto
 ablata sunt. Certe præstat mortem optetere, taceo rerum iacturam fer-
 re, q̄ hæc aduersus dei præcepta tentare. diabolus in hoc pmittit suum
 in Christianos odium exercere, ut uel peccata eorum puniantur aut fides pro-
 betur. Nō ergo tum a deo ad diabolum desciscēdum, sed ad deum recur-
 rendum est, ac fideliter p̄candū, ut nos a malo liberet, aut si id nostrum
 nō retulerit, tum ut quæcūq; acciderint in nostrum bonum uertat.
S Ed dices, Nunq̄d ergo quodcūq; aliud remedium adhiberi phibes,
 ubi diabolus dei pmisso, uel in hoies, uel in pecora fascinata suā exer-
 cet malitiam? R̄ndemus in primis, nullum esse præsentius aduersus hæc
 oīa, ne uel incurrant, uel ubi incurra sunt, ut depellant, remedium, q̄ uiu-
 dam fidē ac salutaris baptismi rememorationē. Quāobrem Chryso-
 stomus alibi monet: Cum es (inquit) ianuæ uestibula trāsgressurus, hoc prius
 loquere uerbum. Abrenuntio tibi Satana, & cōiungor tibi Ch̄se, nec un-
 quā abiq; hac uoce exeas, hæc erit tibi baculus, hæc armatura, hæc tur-

Isph. 2.
 Maleficæ sus
 uirtutē nihil
 facere p̄nt.
 Augu. in lib.
 de ciuit dei,
 c. nec mirū
 26. q. 9.

Deute. 18.
 Diabolus nō
 potest nobis
 incomodare
 nisi permittē
 te deo.
 Iob. 1.
 Quomō do
 cendi, qui ad
 uersam fortu
 nam experi-
 untur.
 Iob. 1.

Nō licet ma-
 leficia malefi-
 ciis tollere.
 c. nec mirū.
 26. q. 5
 Maleficiis
 quomō obfi-
 scendum.

Quæstio.
 Dilutio.
 Chryso-
 stom. 11. to
 mo. 4.

ris inexpugnabilis, cum hoc uerbo & crucē in frontem imprime. sic enī nō tātum homo occurrens, ūeq; nec ipse diabolus te q̄cquā lādere poterit. Hęc ille. Nec enim putādum est p̄pterea, Diabolum, q̄a spiritus est, crucis p̄signationem nō abhorrere. Nā cum ille nō prius noceat, q̄ a dño potestatem accipiat in hominum corpora s̄cuiendi, iustum est, ut & corpus animi fidelis ductibus obsequens, corporalibus etiā signis declararet, se a Ch̄o crucifixo p̄edere. Nā & Athanasius lib. ii. de incarnatione uerbi, satis idoneus testis est. Apostolos etiam ipsos & alios sanctos conſignatione sanctę crucis adidisse miracula. qn eodem libro p̄hibet hoc signum autem magicam & rem ueneticam tolli. Et alibi lib. quęst. xxxviii Non in lege (inq̄) Ch̄s diabolum euacuauit, neq; in ea salutem operatus est, sed in cruce. Vñ legem q̄dēti uidentes dæmones nō tremūt neq; timent, cruce autē uidentes, tremunt, fugiūt, euahescunt. Rurſus Chryſostom⁹ testis est, dæmones ubicūq; signū sanctę crucis uiderint, fugere, tremere baculum, quo plagā acceperunt. Deinde quōq; uetus ecclesia solē ne adhibebat remediū aduersus hæcēdiaboli diuexationes, nam quę admodum supra in sacramētū ordinis diximus olim erāt in ecclesia Exorcistę, q̄ sup uexatos a spiritibus, ac agitados dæmoniacis illusionib⁹ uel terribiliter nomē dñi inuocabāt, & adiuratum sp̄m ciiciebant, uel cōpescēbāt, quod munus in ecclesiā ut syncege referat, plurimuro expedierit, p̄hibitis interim atq; adeo ex ecclesia reiectis oībus illis, qui citra ecclesię autoritatem superstitionissimis exorcismis, ac adiurationibus sacrilegis uruntur, quibus uerba peregrina & commentitia, ignotos etiā characteres & figuras adhibent ac admiscēt. Adhęc q̄ hos characteres & ignotas literas stultis hoībus diuendunt, psuadentes illis. quod dum eiuscemodi characteres secum portauerint, tum eos a periculis securis foro, quos lex diuina dānat, ac ecclesia p̄nuntiat fidem Christianā & baptismum prauaricasse, paganos, apostatas, & dei inimicos effectos.

In hoc ergo solliciti debent esse parochi, ut plebē ab his sacrilegis ritibus auocent, utq; ipsi, pios & ab ecclesia receptos exorcismos in paratro habeāt, quos uiuida fide sup uexatos recensēat. Interim tñ mos ille in totum dānādus nō est, quod hactenus Ch̄iani tpe tristi rebus externis, ueluti cereis, aqua, sale, floribusq; benedictis usi sunt, quodque herbas per inuocationē diuini noīs cōsecratas, brutis etiā animalibus, ignora lue laborantibus cōmedendas prębuerint, modo tamē oīs ec̄sset supstitio, hōc est, si in has res externas, nullam fiduciam cōiuciamus, sed tantum potentię uerbi dei per earum usum admonēamur, & fide noīs diuini excitemur. Nā non temere in actis Apostolicis refertur, fideles liberatos a morbis, si uel semicinctia, uel sudaria ab apostolis acceperint. Vetus ecclesię mos est, ut die Palmarū nouelli rami arborū b̄ndicant. Idq; nō sine magna rōne. Prīcipio enī id fit, ut hisce ramis inspectis, dmonēamur regni Christi, q̄ in aīna sedēs, Hierosolymā ingressus ramis palma-

Diabolus ab horret signū crucis.

Athana. li. 2 de incarnatione uerbi.

Lib. quęstio num. 38.

Chryſost.

Ex concilio Cartag. 4. c. 7. & Ancyrani. ca. 17. supra. fo. 184. facie. 1. Damnant se perſuōis.

Ex cōc. Ac̄. q̄renf. c. 1. c. epi. 26. q. 5.

Officium parochorum.

Prosperē pōt cedere q̄cquā simplrin dei deuotiōe fit. t̄suis Ambr. in episto. ad Galat. ca. 4. Acto. 19. c. non liceat. 26. q. 5.

Mos b̄ndicēdi ramos in die palmarū excūtitur.

Iohan. 12.
Omnia nobis
obueniunt bñ
dicti de dñi.

Concilii sub
Martino pa-
pa. 26 q. 5. c.
non liceat.
1. Timoth. 4.

Externis re-
bus non ali-
ter, q̄ signis
utendum.

De uenerati-
one reliquia-
rum & ima-
ginum.
Reliquia mar-
tyrū in omni
Ecclesia reli-
giōse habite
Hieronym. .
Ambrosius.
Augustinus.
Chryso-
stomus.

Heb. 17.
2. Corin. 4.
Augustinus.
li. de ciui. dei
Ambrosius
in sermo. de
san. Geruas.
& Protas.
Hæreticos
male habet
martyrū reli-
quias religio
se haberi.
Abusui.

rum exceptus est, auspicaturus regnū, aduersus quod princeps huius mū-
di nihil posset. Deinde cum eo tempore uer insitet, quo omnia refloresce-
re incipiunt, par est, ut tū arborū rami benedicātur, quo plebs intelligat,
quæcūq; futurus proferet annus, ea nobis sola dñi benedictione, nō no-
stra prouidentia aut fortuito obuenire. Eadē ratione herbæ (quæ medi-
cinales sunt) die qui Assumptioni gloriosæ uirgini destinatus est, conse-
crantur, ut intelligamus herbas, non sua uirtute, sed dei beneficio mor-
bis mederi, utq; in oibus quæ uel facimus, uel percipimus, gratias agamus
deo. Certe conciliū sub Martino Papa habitū, etsi acerrime prohibeat in
herbarū collectionibus quaslibet incantationes attēdere. Probat tamen
si herbis cū simbolo diuino, aut Oratione dñica utamur, ut tantū deus
omnium creator & dñs honoret. Et Paulus Apostolus testat: Quia, ois
creatura dei bona est, & nihil reiiciendū, quod cū gratiarū actione perci-
pitur, sanctificat enim (ut subiicit) per uerbū dei & orationē. Sed hic ite-
rum atq; iterum admonemus, ut cesset ois superstitio, hoc est, ut res istæ
nō aliter q̄ signa fidei nostræ adhibeant, ut in eas nulla, uerū ois in deū
fiducia ponat, alioqui magis retulerit, ut omnia signa tollātur, q̄ ut ido-
latriam crimen omnium maximum incurratur.

R Estat paucis de ueneratione reliquiarū, & imaginū Christi, ac san-
ctorū, quatenus ea licita sit, & quatenus illicita, dicere, ut cesset su-
perstitio, & uetus pietas retineat. Quālibet reclamēt nouatores. Cōper-
tum est sanctoꝝ, qui in Christo publica cōfessione decessissent reliqas, in
ecclesia tā Græca q̄ Latina semp religiose esse habitas, cuius inter alios,
idonei testes sunt Hieronymus, Ambrosius, Augustinus & Chryso-
stomus, idq; ob causas nō contēndas. Primum, quod eiusmodi reli-
quiaz nos eius fidei quæ in sanctis fuit, plus q̄ ullæ scripturæ cōmonefa-
cerent, recogitantibus nobis, hæc eadē esse ossa, qbus cōpaginatū olim
fuit corpus, domiciliū inhabitatis gratiæ, quibus mēbra cohæserunt iā
pridem tēplū spiritus sancti, cuius recordatione, & fides nostra in deum
excitat ac fulcitur, nimirū cū mēte cōplectimur, ut quæadmodū illi per
fidē oīa aduersa uicerūt, atq; adeo miracula supra humanum captū nō
sua, sed Christi uirtute fecerūt, ita & nos eūdē fidei spūm habētes, & san-
ctorū cōmunionē per fidē fruētes, quæcūq; nobis aduersant in dño uin-
camus. Augustinus referēs ecclesiā plaudentē in miraculo apud memo-
riā beati Stephani factō. Quid erat, inq; in cordibus exultantiū, nisi fides
Christi, pro qua Stephani sanguis effusus est? Et beatus Amb. uel hinc
ostēdit Arrianos nō habuisse rectā fidē, q̄ miraculis ad monumēta mar-
tyrū factis detraherēt: Re ipsa, inquit, ostēdunt alterius fidei fuisse mar-
tyres, q̄ ipsi credunt. neq; enim aliter opibus eorū inuiderēt, nisi fidem in
his fuisse eā, quā isti nō habēt, iudicaret. Hic tamē (quod negare nō pos-
sumus) ab ecclesiæ præsidibus mirū in modum dormitatum est. Olim
fideles in animi uel corporis grauedine constituti, pio instinctu ducti ad
sanctorum

sanctorum memorias non superstitiose, sed religiose, perfecti sunt. Nam cum constet ad monumenta martyrum mortuos frequenter suscitatos, tortos daemones, obsessos a daemonebus solutos, ualudinarios restitutos, peccatores ad poenitentiam conuersos, idque in fide Christi, pro qua sanctorum sanguis profusus est, Quis tam caecutus, ut eiusmodi pia reliquiarum ueneratione ac uisitatione continere aulit, nisi tamen hoc negare uelit, quod diabolus etiam, licet inuitus, exactus & tortus consistet. Sed nostro seculo hic uarie, idque parochorum socordia erratum esse, inficiari non possumus. Ecclesia uetus piis Christianorum affectum, in inuictam martyrum fide, non in miracula principali ter respicientem comprobauit, Atque interim nulla miracula euulgari passa est, nisi quae supra naturalis regni euentum fidelibus multum commodassent, ac plurimum habere uirtutis ad firmandam fidem catholicam certissimis argumentis cooperisset. Deinde non aliam eligas, quam quas uere consistat spiritus sancti testis fuisse, uenerari permittit. Quas tamen publice exponi uetuit: ad quaestum autem exponi, ueluti sacrilegium iudicauit. At nostro seculo non admodum multum de fide sanctorum populo inculcatum est, sed multa miraculorum mentio, quae tamen interdum uel impudenter ficta, uel talia fuerunt, ut de coram thore non iniuria dubitaueris, iussusque est populus, non quidem ob martyrum fidem, sed magis ob recens aedita miracula accurrere, id quod factum non oportuit, quod post tot aedita in primitiua ecclesia, signa & prodigia, alia postulanda non fuerunt. Quisquis enim (ut Augustinus ait) adhuc prodigia, ut credat, inquirat, magnus est ipse prodigium, quod mundo toto credente, ipse non credit. Quin alius quodam testat cessurum in discessionem & schismata, si adhuc ueluti in primitiua ecclesia signa fierent. Et Christus uetat apostolos gaudere, quam daemones ipsi obedierint, sed quoniam nomina ipsorum scripta essent in caelis. Expositae sunt passim ad quaestum reliquiae, ex parte incertae, & forsitan hinc praebita est non paucis, necdum bene Christianis occasio, magis in sanctorum ossibus confidendi quam in deum uiuam, quod factum non oportuit. Corrigitur ergo omnis talis abusus est, ut neque eorum pietas, quae fidei suae iuuanda, excitandaque gratia, ad indubitata sanctorum monumenta accurrunt, contemnat, neque superstitiosus cultus in exponendis ad quaestum religionis, uel recensendis incertis ac prodigiolis miraculis deinceps ferat. Secundo, uisum est, non iniuria sanctorum ossa ad eum modum reuerenter haberi posse, quo filius demortui patris uestem, honorificentem tractat, aut quemadmodum quispian annulo (quem amicus decedens legauit) oblectat, quo etiam uix unquam utitur, nisi chari amici imago subeat, nisi & uerboque & factore meminerit, & annulum ueluti perpetuae amicitiae pignus relictum exosculatus fuerit. Nam quod sunt alium sanctorum cineres & ossa, nisi quaedam sanctorum pignora in terris relictas?

Tertio, reliquiarum uenerationem, non solum reiciendam, sed & utilem iudicauit uetustas, quod reliquiae & futura resurrectione nobis permittant, & spem nostram in futura corporis glorificationem erigant, contemplantibus nobis eadem sanctorum corpora, etsi imutata quoadque ad uitam excitanda, ac deum non

Ecclesia ueteris pietas.

Quae miracula euulganda sint.

De ueneratione sanctorum, & reliquiarum. c. l. & 2.

Alia miracula postulanda non sunt. Augustinus.

Chrysolostomus.

Luca. 109

Abusus quo modo, corrigendus.

Secunda ca. 2

Sanctorum cineres, sanctorum pignora.

IN DECALOGVM

Matth. 2.

strum esse deū Abrahā, deū Isaac, deū Iacob, deū inquā nō mortuorum, sed uiuentiū. In summa, populus docendus est, nō fidere reliquiis, nec reli-
 gas adorare, sed tū sanctorū fidē in reliquiis exosculari, uitā ac doctrī-
 nā recordatione accendi, ac in spe futurā resurrectionis fulciri. Quod cū
 sit, pcul erit, uel aduersariis testibus a ueneratione reliquarū oīs idolola-
 tria. Sed iā de imaginū usu pauca subiciamus. Qui uerba huius pri-
 mi praecepti urgent, si oēm imaginū usum penitus uetitum esse audaces
 pronuntiat, Quod scilicet si praeceptum ad uerbū exigas, uideat uetare
 oēm similitudinē eorū, quae sunt i cœlo desup, & quae in terra deorsum,
 & quae sunt in aquis sub terra. Sed si hunc sensum uerborū mordicus tue-
 ri uelis, cogaris, uelis nolis, fateri ipsū ēt Mosen huius legis promulgatorē,
 idololatrā fuisse, atq; adeo deū alibi idololatriā (quod pie aures abhor-
 rēt) praecepisse, quod Moses ex praescripto dei duos Cherubin aureos po-
 suerit in tabernaculo in summis propitiatoriū partibus. Quēadmodū le-
 gis Exodi. xxy. In uasis quoq; tēpli, quod extruxit Solomon, erāt boum,
 leonū, & Cherubim sculpriles imagines. Rursus. ii. Paralipomenon. iiii.
 Sculpunt Cherubim in parietibus. In mitra quoq; pōnificis erat imago
 lunae. In ueste uero, malorū punicorū simulachra. Vnde sequens est, u-
 daeis hoc primo praecepto, nō simpliciter interdictū omne genus imagi-
 nū, sed tantū nefandū usum, ne scilicet more gentiū haberēt simulachra,
 quae proponerent adorāda. Id quod sequētia praecepti uerba, nepe, Non
 adorabis ea neq; coles, manifeste indicat, ac uelut exponēdo declarat:
 quo etiā pertinet, quod dictū est, Coram me, id est, non habendas imagi-
 nes deo aequandas, quibus aliquam tribuamus diuinitatē. Aliud ergo est
 imaginē seu picturā adorare, quod nequaquā licet, hac lege prohibēte: aliud
 per picturā historiam qd sit adorandū, uel uenerandū, uel cōtemplandū
 addiscere. Id enim cū ne iudaeis qdem simpliciter fuerit prohibitum; (po-
 pulo ad gentium superstitionē mire procliu) multo minore periculo po-
 pulo Christiano permittit (modo tamen oīs absit superstitio) posteaquā
 per euangelicā lucē extinctus est paganismus. Permittit aut (ut dixi-
 mus) ad excitandā gestorū recordationē, & historiz memoriam & intel-
 lectum. Nā quod legentibus scriptura est, hoc idiotis praestat pictura cer-
 nentibus, quia in ipsa ignorantēs uident, quid sequi debeant, & in ipsa le-
 gunt, qui literas nesciunt. imo interdū plus praestat imago cernēti, q scri-
 ptura legenti, quod unico contuitu tabula rē oculis inspectantiū pro-
 poniat, quae ex scriptura, nō nisi paulatim discitur. Deinde doctus etiā
 interdū plus uidet in tabula, q in literis, ac uehementius afficitur, ueluti
 magis cōmoueretur, si cōspiceremus Chsm in cruce pēdentem, q si lege-
 remus illū crucifixū. Pictura uero rem, quatenus licet, ponit ob oculos.
 Quamobrem Gregorius magnus quēdā Secundinū hic laudat, quod
 imaginē Chri, quam colebat, sibi dirigi postulauerit, nimirum quod il-
 lum summa cordis intēctione quaereret, cuius imaginē pra oculis habe-

De usu ima-
 ginum.

Iconomachi

Non omnis
 imago prohi-
 bita.

Exodi. 25.
 3. Regū. 6. 7.
 2. Paral. 31

Non imagi-
 nes, sed ima-
 ginum ado-
 ratio prohi-
 bita.

Coram me.

Imagines re-
 tinendę tan-
 quam mutæ
 historiz.

Imaginū uti-
 litas

Gregorius
 c. perlatū de
 conse. dist. 3.

Pictura quā-
 docq; uehe-
 mentius affi-
 cimus q lris.

Gregor. 1.

re desiderabat, ut dum picturam quotidie uideret, ad illum animo inar-
desceret. Et paucis interiectis, subiungit, Scimus, quia tu imaginem sal-
uatoris nostri, ideo nō petis, ut quasi deum colas, sed ob recordationem
filii dei, ut in eius amore incalēscas, cuius imaginem uidere desideras. &
nos quidē non quasi ante diuinitatē, ante ipsam prosternimur: sed illū
adoramus, quē per imaginē, aut natū, aut passum, uel in throno sedētē,
recordamur. Et dum nos ipsa pictura quasi scriptura ad memoriā filii
dei reducit, animū nostrū de resurrectione lætificat, aut de passione de-
mulcet. Hæc ille: Grauius autē idem Gregorius: Serenū ep̄m Massi-
liensem arguit, quod inconsiderato zelo succensus, Sanctoꝝ imaginis
confregisset. In septima quoq; synodo dānati sunt Iconomachi, in qua
& hoc decretū legit. Venerabiles imagines, Christiani nō deos appellāt,
neq; seruiūt eis ut diis, neq; spem salutis ponunt in eis, neq; ab eis sp̄rant
futurum iudiciū, sed ad memoriā & recordationē primiuorū ueneran-
tur eas. Damascenus ait, Patres nostros p̄stituisse, in imaginibus quædā
ueluti trophæa repræsentate ad promptā memoriā, siquidē ob negligē-
tiam, frequenter cogitatione non tenentes passionē Christi, imaginem
transfixionis Ch̄si uidentes, in passionis Ch̄si memoriā rēdimus, & pro-
cidētes adoramus nō imaginē, sed imagine repræsentatū: Et ut cū codi-
cē exosculamur, nō materiā, ex qua scriptū est Euangeliū, sed ipsū Euā-
geliū ueneramur. Sic nec crucis materiā adoramus, sed quod typo figu-
raq; exprimit. Atq; hinc nimirū factū est, quē admodū Athanasius ille
Alexandrinus ep̄s testatur, ut olim fideles, cruce quidē conformes cruci
Christi facerent, sacræ autem lanceæ, uel arundini, uel spongiæ confor-
mia non fabricarent, ea scilicet ratione, ut si quis infidelium eos accusare
pergeret, quod lignum adorarent, facile possent crucis figuram ex duō-
bus lignis compositam separare, & sic formam crucis destruere (quasi
inanem hanc ligni materiā reputando) eidem infideli p̄suadere, quod
nō lignū colerēt, sed crucis figuram. De lancea autē & arundine & spōgia
hoc facere & ostendere non possent. Ergo qui caput inclināt signo cru-
cifixi, scit ligno nihil honoris deberi, sed ad occasionem imaginis uenera-
tur illud, quod ea repræsentat. Talem imaginum uenerationem, neq; im-
piam, neq; aspernandam esse, testes sunt, quos ante citauimus ex latinis,
Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, Beda, &c. Ex Græcis
Chrysostomus, Damascenus, Quorum testimonia q̄ maxime corrobora-
rant aliquot generalia Concilia, quæ Iconomachos damnarunt.

Verum cum multus etiam abusus circa imaginū uenerationē sen-
sim irreperit, ueluti, qd̄ eas etiam rege imagines in Ecclesiā inue-
ntæ sunt, quæ in sacris scripturis, aut a pbatis authoribus nullū habēt
testimoniū. Quod statuat supra modū plurimæ, magnis sumptib⁹ &
impēsis i tēplis ecclatim collocatæ sunt, quasi i hoc magna pietatis pars
sita esset neglectis interim Ch̄si paupibus, qui sunt uiuæ Ch̄si imagines.

Imago salu-
toris quomo-
do colenda.

Gregorius
seruū uio-
latarum ima-
ginum dam-
nat.

In septima
synodo dam-
nati icono-
machi.
Damascen⁹!

Athanasius

Imago cru-
cis olim in ec-
clesia, sed nō
lancæ aut cla-
uorum.

Quo affectu
caput inclinā-
dū imaginal.

Septima sy-
nodus, Con-
cilium Fran-
cædicū.

Abusus circa
imaginū ue-
nerationem
corrigendi.

IN DECALOGVM

Deinde, q̄ Iconas sic depictas ac deliniatas cernimus, ut non ad Christiane honestatis formam, sed ad seculi uanitatis incitamenta efficta uideantur. Deniq; q̄ rudis plebs permessa est imagines quadam in ipsas collocata fiducia colere. Id quod ab Idololatria non omnino immune est, ut ab ea excusari non possint, qui imaginem aliquam sibi ad adorandum elegerint, idq; uel ob pulchritudinem, uel deformitatem, uel nouitatem, uel uetustatem credentes hanc aliqd̄ præ cæteris habere uirtutis, aut etiã numinis siue diuinitatis. Qui error plane dånandus est, & in summa oēs abusus diligentissime corrigedi, ac deinceps docendũ erit signũ Chri ac cæteras imagines, ueluti pietatis signa p̄seruãda, eademq; nõ p̄pter se, sed p̄pter ipsa, quæ repræsentant mysteria, uenerandã. Solũ uerõ deũ, unũ ac uegẽ adorandum, ac nihil bñficiũ, auxiliũ aut solaminis altum de, q̄ a deo exgrendum: Quin ad eum solum in oĩbus anxietatibus & tribulationibus nostris ueluti potentissimum refugium ac opitulatorem recurrendum esse. Quæ si ad eum modum sedulo docuerint Parochi, parum erit periculi, ab imaginum conseruatione. Sequitur.

EGO ENIM SVM DOMINVS DEVS TVVS, DEVS æmulator, uisitans iniquitatem patrum super filios in tertiã & quartam generationem, his q̄ oderunt me, & faciens misericordiam in multa milia, diligentibus me, & seruantibus præcepta mea.

Deus agnosci uult, qualis erga nos sit.

Quia deus hoc unum a nobis q̄ maxime requirit, ut agnoscam⁹, qualis erga nos sit, nimigẽ fortissimus iudex & uindex p̄temptoribus, diligentibus uero se piensissimus pater: Quomq; hoc unum tota scriptura fere solum requirat, ut ita cõparati simus, quo aurem deo accõmodantes, ab eo nunq̄ nõ audiamus, Ego sum dñs deus tuus. Quod sit uiuida cordis fide in deum erecta. Idcirco ut de⁹ id qd̄ oĩum præcipuum est, nobis q̄ maxime inculcaret, iteq; atq; iteq; repetit ac dicit, Ego sum dñs deus tuus, p̄inde atq; si dicat. Porro unum est necessarium, nempe, ut me in oĩbus cogitationibus & actionibus tuis talem agnoscas, mihi adhæreas, ac in me totam spem tuã reclines: Atq; etiã hoc scias, me deum tuum fortem & zelotem esse, ex quo uult intelligi, q̄ grauius serabis si qs a fide ipsi data ad idololatriam, a fiducia in dissidentiam, a dilectione in dei p̄temptum ac neglectum desciscat. Freq̄uentissimã est hæc in scripturis, præsertim in prophetis collatio, qua deus sese marito, aiam uero seu synagogam uel ecclesiam sponsæ, ueram uero in se fidem coniugio cõparat. Quemadmodum uidere est Hieremïæ. iiii. Osee. i. ii. et. iiii. Amos. vii. Et huc respicit parabola illa Euangelica de nuptiis, quas rex filio suo parauit. Et quod apud Apostolum. ii. Corinth. xi. legim⁹. Quũ ergo zelotypum se uocat, uehemētissime idololatriæ (q̄ ab eo desectũt, & cum creaturis quodammodo fornicant) cõminat, Sicut Psalm. lxxii.

Psalm. 30.

Deuter. 5. Luc. 10. Vnum necessarium.

Scripturę tro pus, quo de⁹ marito, p̄pulus sp̄s fides coniuigio cõparat. Hier. 3. Osee. 1. z. 4. Amos. 7. Matth. 22. 1. Corin. 11.

scriptum legis. Perdidisti oēs, q̄ fornicant abs te. Cōstat em̄ zelotypum eum dici, q̄ ita uxore deamat, ut sibi ipsi metuat, ne q̄s eā ad adulterium sollicitet, neq̄ ipsa cuiuspiā blanditiis decipiatur, a deo ut aegre ferat, ali- queta p̄pius cōiugi suā assidere, nec facile permittat, nisi se praesente uxore in publicum p̄gredi, q̄ se solum arari, ac suspici uelit. Talis a nobis haberi uult deus, quemadmodum Exodi. xxviii. & Esaiā. xxviii. legimus. Addit autem deus seueritatem suam in desciscentes & cōtemptores suos, & misericordiam in fideles, ut uel si q̄tragressores metu poenae reuocet, pios uero pietatis & misericordiae suae pollicitatione in uia mandatoꝝ suorum alacres faciat, & supra se sponte currentes.

zelotypus

Exodi. 24.
Esaiā. 28.

Questio.

Ezech. 18.

Sed inquit, Quid nā id est, q̄ deus ait se uisitare iniquitatē patrum in filios in tertiam & quartā generationē, quam eōtra in Ezechiele dicat: Quid est, q̄ inter uos parabolā uertitis in puerbium istud, i terra Israel, dicentes: Patres comederunt uitam acerbā, & dentes filioꝝ obstu- puerunt. Viuo ego dicit, dñs deus, Si erit ultra uobis parabola hęc in puerbium in Israel? Ecce oēs aīa meae sunt, ut aīa patris, ita & aīa filii mea est, quae peccauerit, ipsa moriatur. Sed si acutius inspicias, uidebis eū locum huic adeo cōtrarium nō esse ut magis hunc exponat. Nā qd̄ hic dicit, uisitans iniquitatem in tertīā & quartam generationē eoz̄, q̄ odes sunt me, ibi aptius dictum est, Omnē aīam quae peccauerit hoc est dñm oderit esse puniendā. Vnde hic locus nō damnat tertiam & quartā gene- rationē ob solam naturā p̄pagationē, sed magis ob imitationē & häre- ditationem paternā impietatis. Cōuenit aut̄ & hoc affectui hoīs zelotypi, ad adulteros delicti auctores, & p̄iugem adulteram deceptā pari poenae inuoluat. Quamuis interim alioꝝ sententia hic locus & de poena tpali posset intelligi, quae interdum ob peccata parentum in posteros trāmit- titur. Sic animaduersum est a quibusdā hanc cōminationē etiā secundā literā fuisse, in filiis Israel adimpletam, q̄ iniquitas patrum, q̄ Ioseph fra- trē suū p̄dididerant, reddita sit in tertīā & quartā generationē, nō tñ absq̄ misericordia, nā soluta captiuitate, reuertebant de Aegypto gene- ratione quarta. Iucundum est autem hic uidere, q̄ differenter hic de seue- ritate & misericordia loquat. Seueritatem in tertiam & quartam genera- tionē praedicit: misericordiā in mille se factūꝝ p̄nuntiat, ut discam⁹ mi- sericordiā dei, seueritate tanto esse maiore, q̄to millenarius ternario an- etiā quaternario est maior. Quin milium finito numero pro finito uti- tur, q̄ misericordia dei infinite exuperet iudicium, q̄ nullum sit dei iudi- cium, in quo nō superexultet misericordia iudicium. Misericordia enim dñi super oīa opera eius. Et Propheta ait: Quum iratus fueris, misericor- diae recordaberis. Et in hac sententiam dictum est Psalmo. lxxviii. Vi- sū abo in uisra iniquitates eoz̄, & in uerberibus peccata eoz̄. Misericor- diam autem meam nō dispergam ab eis. Quae omnia huc dicta sunt, ne quantumlibet peccatores, de misericordia dei desperemus, neue de miseri-

Dilutio.
Locus apud
Ezechielem
hunc locum
exponit.
Generatio
impiorū nō
dñatur ob
natorū pro-
pagationem
Alius loci in
tellectus.

Rupertus:
Tuitien.
in lib. de Tri-
bita. in Exo-
do lib. 3.

Misericordia
dei super om-
nia opera ei⁹

Iacobi. 2.
Psalm. 144.
Apoc. 1. 3.
Psalm 88.

neq; in misericordia peccandam.

cordia dei diffidamus, perinde atq; oia de necessitate absoluta euentura sint, ac nihil referat, siue cōuertamur, siue nō conuertamur a uisibilibus peccatis. Rursum, ne in misericordiam dei peccemus, sed magis si peccauerimus, quiescamus, poenitentiam agamus, & longanimitate dei nō abutamus, certi deum, nunq; obliuisci animas, quam sibi semel per fidem desponsauit, ac omnino nolle, ea ut peccet, sed ut q̄ ocissime purgetur. Cōtra uero certo futurum, ut si sponsum suum ridere pergat, in aeternum perdat, utq; dominus uicissim in iudicio eius in aeternum rideat.

PRÆCEPTVM SECVDVM.

NON ASSVMES NOMEN DEI TUI IN VANVM.

Nec enim habebit dñs insonentem, qui assumpsit nomen dei sui frustra.

ordis ratio.

Proxiimo ordine, hoc secundū praeceptum primo subnectit, ueluti ex eo permanens. Primum docet ac iubet, nos unum uerum deum agnoscere, recte fidē, spem & charitatem erga deum, ac principaliter cōnfirmum format ac instituit, Christianae pietatis ac ois opis boni iacens fundamentum, qđ in eo situm est, ut cognoscam⁹, quō erga deum nos affectos esse oporteat, qđ item de eo sentire ac cogitare, qđ ab eo expectare debeamus, in quom fieri uix possit, qn qđ tota mente cōplexi sumus, lingua idē tidem sonemus. (Est enī sermo, proximus animi interpret. Adde itō hoc secundū praeceptum proxime subiungit, quo docemur ac institumur, quō de deo agnito, quom apud nos ipsos, tum apud alios loq; debeamus. Nam et si hoc praeceptum quē ad modum & primum, negatiue placum sit, affirmatiua tō oronem instar illius e regione includit. Qui enim prohibet ne nomen dei in uanū assumat, is simul iubet ut reuerenter ac honorifice tō tum uturget. Nomen autē dei hic accipit nō pro uoce plata, qua deum indicamus. Haec enī res creata, sed (quemadmodum in oronem dñicam dixim⁹) accipit uel pro ipso deo, uel pro aeterno illo uerbo dei, Chro, aut pro dei maiestate, potentia, sapientia, bonitate, breuiter, pro eo qđ deus ē, uel qđ deo recte tribui pōt. Deinde animaduertendum, qđ nō dixerit, Nō noīabis, sed nō assumes aut usurpabis nomen dei. Assumitur enī seu usitatur, qđ ad aliquem usum adhibetur. Vis ergo huius praecepti est, ut dei noīe recte utamur, nequaquā autē abutamur. Bene autē utimur noīe dñi triplici aut quadruplici rōne. Primum confitendo, secundo laudando & grās agendo, tertio praedicando, quarto inuocādo: At quae oīa nos honorat. Psalmus, cum ait: Confitemini dño & inuocate nomē eius, annuntiate inter gentes opa eius. Cantate ei, & psallite ei, narrate oīa mirabilia eius. Laudamini in noīe sancto eius, laetef cor quāerētū dñm. Quarite dñm, & cōfirmamini, quāerite faciem eius semp. Inprimis ergo recte utimur noīe dei, quom ipsum deum corā toto mundo, deum ac dñm nrum cōfitemur, ab illius possessione, neq; blāditiis, neq; tormentis dimobiles, de qua possessione dictum est: Qui me cōfessus fuerit corā hoībus, cōfitebor & ego sum corā patre meo, q in coelis est. Secundo, bñ usurpam⁹ nomen dñi,

Hoc praeceptū e regib; affirmatiua postulatur.

Quid hic ueniat appellatōne nominis dei.

Nō assumes. Vis hui⁹ praecepti.

Recte uimur nomine dei quadruplici ratione. Psalm. 104.

Confessio.

Math. 10.

quum deum in oibus laudamus, ipsiq; tā in p'perts, q̄ in aduersis gratias dicimus. Qd̄ genus frequentissimum est ī Psalmis, ueluti : Benedicā dñm in omni tpe, semp laus eius in ore meo. Item: Benedic aīa mea dño, & nō li obliuisci oēs retributiones eius : Qui propitiatur oibus iniquitatibus tuis, q̄ sanat oēs infirmitates tuas, Qui redimit de interitu uitam tuam, q̄ coronat te in misericordia & miseracionibus, ac aliis sexcentis in locis. Huius mirificum exemplum habes in Iob, q̄ quum grauissimis oibus calamitatibus præmeretur, in hanc laudis ac gratiæ actionis uocem, prupit: Si bona suscepimus de manu dñi, mala aut̄ cur nō sustineamus. Dñs dedit, dñs abstulit: Sicut dño placuit, ita factum est: sit nomen dñi benedictum. Tertio, bene usurpamus nomen dñi, quum uerbum eius synccere prædicamus ac inuulgam⁹, & priuatim & publice. Priuatim q̄dem, quum ubiq; nomen dei nostri magnificamus ac celebramus, & quātum in nobis est, oēs hoies ī eiusdem dei nostri celebrationem & uerbis & opibus nostris trahere studemus. Rursus, quum auersamur oēs, q̄ deum nostrum, ut par est, nō reuerent. Sic affectos fuisse uidemus, oēs sanctos, qui bus nihil unq̄ molestū fuit, q̄ uidere aut̄ audire aliqd̄ agi in dei cōtempm & cōtumeliā. Quemadmodum uidere est ī Dauid: quum ait: Fuesunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, cum dicis mihi quotidie, ubi est deus tuus? Publice uero prædicat̄ ab his qbus ministerium uerbi cōmissum est, qbus dictū est: Prædica uerbum, in sta opportune & iportune. Quarto, rite usurpamus nomen dei, Deū in oibus inuocādo, ac ipsius auxilium postulādo & expetendo, siue ut actus nostros in uia mandatorū suorū dirigat ac p̄seret, siue ut ab aduersariis nos eruat ac eripiāt. Hic certe est uerissimus ille dei cultus, quem a nobis ipse requirit, quo nobis ipsi penitus dissidentes, ei soli omnium regū & actionum nostrarū exordia, p̄gressus & fines tribuimus. Rursus, quo ab eo solo auxilium & redemptionem in tribulationib⁹ expetimus & expectamus. Quod genus ubiq; etiā obuium est in Psalmis, ueluti quū orat Dauid: Perfice gressus meos in semitis tuis, ut nō moueantur uestigia mea. Item: Deduc me in semita mandatorū tuorū. Item: Inclina cor meum in testimonia tua, Itē: Nō in arcu meo sperabo, & gladius meus nō saluabit me, sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio uultus tui. Quem cultum etiam deus apud Psaltem a nobis requirit ipse uerbis: Inuoca me in die tribulationis, & eruat te, & honorificabis me. Ad hæc, recte utimur nomine dei, quum illud, pro ueritate alioqui periclitature confirmatione, seu ob publicam utilitatem adhibemus. Quod tamē genus sub prioribus, maxime quod in laudando seu inuocando cōsistit, contineri cōstat. De quo dictum est: Deuter. vi. Dñm deū tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Et apud Hieremiam ca. iiii. Iurabis (inquit) uiuit dominus in ueritate & in iudicio & in iustitia. Qui hīc modis dei nomen assumit, is se intra huius præcepti limites continet: qui secus, is in præceptum impingit.

Gratiarum actio. Psalm. 33. Psalm. 12.

Iob. 1.

Prædicatio priuata.

Psalm. 41.

Publica p̄dicatio uerbi. 2. Timo. 4.

Inuocatio præcipuus dei cultus.

Psalm. 16. Psalm. 118.

Psalm. 43. Psalm. 49.

Deuter. 9.

Hiere. 4.

Qui in hoc
præceptâ im
pingant.

1
Matth. 10.
Chryſoſto.
Non ſufficit
mente nõ di
ſcedere, ſi uer
bis neges ſi
dem.

Roma. 10.
Impia uox.
3. Reg. 11.
Matth. 26.

2

Roma. 2.
Titum. 1.

3

Pſal. 48.

Leuit. 24.

4

Romano. 1.

Parochi, &
Omittendo
& cõmittẽdo
in hoc præ
ceptũ q peccet,
Philip. 2.

Hæretici.

Matth. 24.

Galat. 1.

1. Timo. 4.

2. Timoth. 3.

2. Petr. 2.

5 ſal. 3. & 58.

P Rincipio ergo ſi hoc præceptum peccant, q uel blãditis uel tormẽtis
uicti, deum uege, ſeu Chriſtum dñm, aut eius rectã, ſanctã & catholi
cã fidẽ abnegant. Quibus Chriſtus in hunc modum cõminat: Q ui me
negauerit corã hoĩbus, negabo & ego eum corã patre meo. Quos nequa
quã excuſat, quĩs mente ſe a dei confessione nunq̃ deceſſiſſe dicant, ſi uel
ore diſcedant, quum res publicã cõfeſſionem poſtulat. Nã ſcriptum eſt:
Corde credis ad iuſtitiam, ore aut cõfeſſio fit ad ſalutem. Exhibita enim
e ſchola Chriſti & explodit e uita Chriſtianorũ impia illa uox, Iurata lin
gua eſt, animus iniuratus, Sic grauiffime peccauit ſapientiffimus ille Sa
lomon, q in gratiam uxoris ſanum idolo Moab, & Moloch idolo filiorũ
Ammon ædificauit. Sic & Petrus, ſed hic reſipiſcens, gratiã a dño conle
quutus eſt. Itidem peccant, q quum Chriſtiani dici ac eſſe uelint, oĩa
Chriſtianã diſciplinã ac moribus cõtraria & uerbis & factis agunt, Pro
pter quos nomen dei in gentibus blaſphemãt. Dicentes enĩ uerbis ſe noſ
ſe deum, factis negant. Quales ſunt, q ſcurrilitates, & colloq̃a praua (quã
bonos mores corrumpunt) ſectant, q de facinoroſa uita, quã agunt glo
riant, de qbus dictum eſt: Latant, quum malefecerint, & exultant in re
bus peſſimis. Deinde peccant in hoc præceptum q nõ in dño, ſed in ſe
laudari appetunt, Qui ſibi nomen, aut gloriã, uel ſapientiã, uel bonita
tis extra deum quærent, de qbus dixit Pſaltes: Vocauerunt noſtra ſua in
terris ſuis, Qui dei bonitatem, manuſcenciã & miſericordiã non agno
ſcunt, q per impatientiã, uel ſibi ipſis, uel dño maledicunt, quos ſcriptura,
Leui. xxiii. morti addidit. Id qd uulgare eſt, alea ludentibus & pſidis mo
litibus. Sunt etiã ex hoc genere, q ſe deuouent, uel q ſibi neſcio quid mah
imprecant, ſi res aliter, q ipſi dicunt aut ſtatuunt, euenit. Præterea hoc
præceptum præuaricant, qui nomen dei dehoneſtant, uel dehoneſtanti
bus nõ reſiſtunt, ſed cõnivent, Quod non tantum rei ſint, q faciunt, ſed
& qui cõſentunt facientibus, quod frequẽs eſt in adulatoribus, Publi
ce uerõ, nõ tantum priuatim peccant in hoc præceptum Parochi, & qui
uerbi miniſterium gerunt, tam omittendo q cõmittendo. Omittendo,
quum cõcreditum munus exequi cõtinent, quæ ſua ſunt, non quæ Ieſu
Chriſti quæretes, quos uæ horrendũ manet, ſicut dicit Apłs: Væ mihi, ſi
nõ euangelizauero, qã diſpenſatio mihi creſcita eſt. In cõmittendo uerõ,
q haud legitime miſſi ſeu uocati, ſe uerbi miniſterio temere ingerunt, quã
ſacrã ſcripturam falſis enarrationibus aut interpretationibus maculat.
Qui diuinas literas ad ad impiã opinionẽ tuendã detorquent, qui rãde
populũ nouis & a præſcriptis eccleſiã alienis dogmatibũ imbuunt, Qui
ſacramenta dei irrident, Qui potentiã ac uirtutẽ dei in ſanctis ſuis exhi
bitã ac cõmonſtratã blaſphema uoce aſpernant. Breuiter, q aliter docet,
q catholica docuit eccleſia, ab Apoſtoliſ ad nos uſq; deriuata, quos ue
hementer cauendos Chriſtus iubet, & Apoſtoli grauiffime inſectantur,
ueluti adulterantes uerbum dei.

Quibus confines ſunt, qui ex
ſuggeſtis

suggestis nō nisi placētia plebi loquunt, q̄ populo peccata sua nō annū-
tiant, sed magis in ab̄sentes, eosdemq; indefensos impudenter uociferan-
tur, Qui sub prætēxtu uerbi dei, seditiones & turbas excitant, ac Paro-
chos rite uocatos, suis sedibus (quas ipsi ui ac iniuria inuadunt) extrude-
re non formidant. Breuiter, qui nō recte secant uerbum ueritatis, sed uel
ad sua uitia tegenda, uel ad quæstum seu luxum suum, uel ad lites & con-
tentiones seminandas, abiecta omni modestia & tranquillitate spiritus
(quā sincera uerbi dei disseminatio requirit) uerbo dei abutuntur. Insu-
per in hoc præceptum delinquent, qui dei nomen uel in prosperis uel in
aduersis inuocare contemnunt, De quibus Psaltes dixit, Deum nō inuo-
cauerunt. Item, qui etsi inuocent, in spiritu tamen & ueritate nō adorant,
Quales sunt, de quibus dixit Esaias: Populus meus labiis me adorat, cor
autem eorum longe est a me: Qui in aduersis positi, non ad nomen dñi cō-
fugiunt, sed uel diffidentes deo, uel dei auxilium cōtemnentes, aliunde re-
medium petunt, qui aduersa impatienter ferunt, qui in his etiam dei cle-
mentia hęc uel ingerētis aut permittentis nō agnoscunt. Atq; adeo qui
suam uoluntatem dei uoluntati præponere satagunt. Deniq; in hoc
præceptum peccant, qui uel temere, uel falso, uel impie ac iniuste iurant,
multo magis q̄ peierant, uel iusta uota deo præstita infringunt.

VT autē quid uelimus, aptius intelligat, operæpretium uisum est pau-
cis docere, quatenus iurare, liceat quatenus nō liceat. Vtrinq; em̄ in
hoc nō leuiter erratur. Sunt enim q̄ putant licere indiscriminatim iura-
re, quod uideb̄ Iudæis cum gentibus fuisse cōmune, existimantibus non
esse crimen, si passim sermoni familiari deus testis adhibeat, modo dicat
uege: Qui error utinā in Christianoꝝ mores non dimanasset. q̄ is error
cum hoc præcepto & Christi doctrina (quā statim asseremus) ex diame-
tro pugnet. Sunt alii, q̄ asserunt Christiano homini, oīno quacuncq; etiā
ex causa iurare nō licere, atq; adeo iurare damnabile esse, innixi in primis
uerbo Christi, Matth. v. dicentis: Dictum est antiquis, Nō peierabis, red-
des autē dño iuramēta tua. Ego autē dico uobis, nō iurare oīno, neq; p̄ cœ-
lum, quia thronus dei est, neq; p̄ terram, quia scabellum est pedum eius,
neq; p̄ Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis, neq; per caput, tuum
iurabis, q̄ nō potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit autē ser-
mo uester, est, est, non, nō. Quod autē his abundantius est, a malo est. Et
quā Jacobi. v. in eandē sententiā legimus, quum inquit: Ante oīa, fratres
mei, nolite iurare, neq; p̄ cœlum, neq; p̄ terram, neq; aliud quodcuncq; iu-
ramētum. Sit autē uestrum, est, est, & non, nō, ut nō in simulationem cada-
tis. Vege hi Christi uerba ad suam sententiā astruendā nimis urgent. Er-
go ut intelligas, quid in hac re, nō leuis certe momenti, & sentire & face-
re te oporteat, uidebis ut germanā Christi uerboꝝ sententiā teneas. Nos
eam, quæ patribus uisā est, cum uerbis, tum menti Christi magis cōueni-
re, simpliciter fide recitabimus. Hoc cōuenit inter patres iusiurādum, quod

I. Petr. 3.

Psalm. 13.
Esaia. 29.
Matth. 15.

Quatenus li-
ceat iurare.
Duo errores.

Matth. 5.

Jacobi. 5.

Sententia. ec-
clesiastica.

Augusti. de
uerbis dñi in
monte lib. I.
Iuramentum
nō de n̄ero
sua natura
bonorum:

Chrysoſto.
homi. z6. ad
pp̄l. antioch.

Chrysoſt.
in Matth.

Theophyl.
in Mat. ca. 5.

Quæſtio.
Cur Moyſi
lex iurare iu
beat.

Dilutio.
Chrysoſto.
iu Matth.

Matth. 10.
Cur uisimæ
Iudæis præ
ceptæ.

Quatenus
olim Iudæis
permissum iu
rare.

Pſalm. 62.
Reddere do
mino iura
menta.

Alia phariſæ
orū alia Chri
ſtiana iuſti
tia.
Matth. 5.

hoies mutuo præſtāt aut exigunt, nō eſſe ponendū inter pbata, ſeu quæ
ſua natura bonā ſunt, ſed inter neceſſaria. Loquimur aut de iuramento
humano. Nā iicubi iurat deus, q̄ falli non pōt, aut Chriſtus (q̄ eſt ipſa ue
ritas) aut angeli, q̄ dei nomine abuti nequaquā poſſunt, nihil p̄p̄modum
ad nos attinet. Iuramentum uero humanū de numero eorū nō eſſe, quæ
ſua natura bona ſunt, uel origo eius ſitis declarat. Nā ſi diuo Chryſoſto
mo credimus, nō ſtatim ab orbe cōdito, ſed dudum poſt irrepiſit inter ho
mines iuramentū, nimirum tum, quum mala creuiſſent, quum ſurſum
& deorſum cōfuſio facta fuiſſet, quum ad idologæ ſeruitutem hoies decli
naſſent tunc in quā, quum infideles apparerent, teſtem inuocabant deū,
tanquā dignum dantes dictorū uadem. hoc enim eſt iuramentum, morum
infidelium uadimonium, ut niſi cum ſpōſore credat, & ſpōſore quidem
magno Propter multā enim incredulitatē, nō hominē uolunt ſponſo
rem, ſed deum, Haſtenus ille. Qui & ob id eum Euangelii locum: (Quod
aut hiſ abundantiuſ eſt, a malo eſt) de diabolo interpretatus eſt: Quem ſe
quit. Theophylactuſ. Iurare (inquit) & adiciere ampliū, etiā, uel nō, a diabo
lo eſt, nimirum q̄ ois infidelitatis, diabolus primuſ ſit author. Porro
ſi dicas, quur igitur iurare iubet Moyſi lex, quæ niſi niſi qd̄ bonum eſt
præcipit, de gen̄e q̄ bonorū iuramentum nō eſt? Reſpondebit Chryſo
ſtomuſ, Nō ſtatim oia, quæ lex Moſi præcipit boni perfectionē habent,
quæ pleraquē talia ſunt, quæ accipientium legē infirmitas exigebat, quale
eſt & illud, q̄ Moſeſ iuſſit dare libellum repudii, quum Chriſtuſ hoc ſa
ctum teſtet, propter duritiā cordis Iudæorū non q̄ repudium ſua natu
ra bonum fuerit. Nā & nidore uictimæ coli, q̄ ſit ſatis indignum deo,
quiſ nō uidet? & tñ rudi illi populo ad idololatriā admodum propenſo
præceptum eſt, ut ſiquidē omnino a ſacrificando prohiberi nō poſſet, ſal
tem ſacrificaret nō idolis ſed deo uiuo ac uero. Ad eundem ergo modū
Iudæis ad iurandum admodum facilibus permiſſum eſt iurare p̄ dei no
men, ne ſaltem p̄ ſimulachra iurarent, & tñ non aliter permiſſum eſt, q̄ re
uerentiſſime & rei neceſſitate poſtulante, quod hoc ſecundo præcepto ſa
tis oſtenditur. Lex ergo quum iubebat, ut iuraturi non aliter q̄ per no
men dei iurarent, bonum quidem iubebat, ſed non absolute bonum, Ve
rum tale, quo rudes Iudæi ad boni p̄fectionē ſenſim adduci poſſēt. Et
laudabantur Iudæi, qui proximo, idēq̄ in deo, iuraſſent, & proximum nō
decepiſſent. Hoc eſt enim quod lex iubebat, Reddes dño iuramenta tua,
ideſt, iurans uerum loqueris. Laudabantur inquam, nō quia rem omni
no ſancā ac piam, ſed magis illo tēpore permiſſam feciſſent, a prohibitis
multo prioribus abſtinentes. Quā obrem iuſtitia phariſæorū erat nō pe
ierare. At Chriſtuſ legis conſumator, abſolutæq̄ & perfectæ iuſtitie
doctor, oſtendere uolens, q̄ procul abſent phariſæi a p̄fectione, non tan
tum execratur periurium, quod & lex facit, ſed & ſuis diſcipulis indignū
cenſet, quomodolibet iurare, etſi iuramenta reddant deo, hoc eſt, uerum

serent, id quod lex non tantum permittit, sed & factum ut uideatur laudat, id est facit Christus duplici potissimum ex causa. Imprimis, quia sua doctrina ea sic quae interiorum hominum, hoc est animum transformans, non tantum externam iustitiam, sed & interiorum innocentiam in suis discipulis regens, qua unusquisque quod sibi fieri uelit, alteri faciat, quod se pro sibi fieri nolit, in alterum non committat. Nunc quorsum attinet iurare, si nemo sit, qui quinquam uelit circumuenire, etiam si id posset impune: si nemo alteri diffidat: si quisque quod simplici uerbo dixisset, non minori fide ac religione seruaret quam si iusiurandum intercessisset? Deinde, quod quisque iurat, se grauissimo per iurii periculo exponat, propterea quod homo ob imbecillitatem mentis, ob obliuionem, ob sensus fallaces, saepe nullo putat se praestare posse, quod non potest. Quod Christus hoc ipso satis indicare uoluit, quum uerat, ne per caput nostrum iuremus, quia scilicet non possumus unum capillum album facere aut nigrum, quasi dicat, Non permitto ut uel per illud iures, quod proprium tuum esse putas. Nam & illud adeo non est tuum, ut ne minimum quidem, quod in eo est, possis committere. Nimirum ut in capite, quod omnino tuum esse putas, non solum capillum ulum producere non possis, sed nec ipsam coloris eius conuertere qualitatem. Quod magis metuendum indicat, ne hoc iuramento nos facturos affirmemus, quod minus in potestate nostra, quam quod nostrum uideatur, firmiter est. Ergo haec est planissima Christiana doctrinae sententia, non esse Christiana innocentiae aut perfectionis iurare, aut iuramentum exigere, praesertim in his rebus, quarum contemptum praecaelestibus Christiani profitentur, abunde satis esse, ut in omnibus actionibus nostris simplici negotione nos facturos negemus, quod non pollitemur, & praestemus, quod simplici sermone nos praestatuos receperamus. Certe qui iurat non bene sentit de eo, cum iurat, aut diffidit de iuratu, qui iusiurandum exigit. At quum Christus suos inter sese optima fide cuncta loqui & agere uult, procul ab omni dolo, fraude & mendacio semotus, consequens etiam est, ut nec iurare eos inuicem uelit, etiam in re seria. Veraces enim esse debet, & alter alterum talem aestimare. Veracibus autem uerax fidem absque iuramento facere sufficit.

Quid ergo inquis. Damnat Christus omne iuramentum? quod si ita est, quomodo excuiabimus Apostolum Paulum, ne contra praecceptum domini fecisse uideat, quod saepe iurasse conperitur: ueluti quum dicit, Quae autem scribo uobis, ecce coram deo, quia non mentior. Et iterum: Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quia non mentior. Item: Testis mihi est deus, cui serui in spiritu meo, in Euangelio filii eius, quomodo sine intermissione memoriam uestram facio semper in orationibus meis. Et alibi: Quotidie memoriam per uestram gloriam: Quam confessionem, iurationem esse, eandemque se domino debere, idem ut ostenderet, addidit, Quam habeo in Christo Iesu.

Cur Christus iusserit omnia non iurare

Matth. 7.

Chrysostr.

Matth. 5.

Quid sit apud Matth. 5. non iurare oino.

Quaestio.

Gala. 1. 13.

2. Corin. 11.

Romano. 1.

1. Corin. 15.

Augustinus de sermo. dñi

in monteli. 1.

Quorundā
sententia.

Hic quidā sic respondent, ut dicant iusiurandum promouendo Eu-
gelio concessum esse, ut scilicet liceat, quum necessitas exigit, apud
infirmos ueritatem iurejurando corroborare, atq; hac ratione excusant
Paulum iuratum, q̄ & tanto fuerit iurando securior, qđ iurauit in his li-
teris, quas afflatu spiritus sancti prodidit cōtinentes nō hominis, sed dei
uerbum. Sed hi iurandi pmissionem nimis restringere & in arctum coge-
re uidentur. Nobis itaq; magis placet beati Augustini sententia, q̄ hanc
rem nō tam ex uerbis, q̄ ex mente Christi aestimans, sic determinat. Prin-
cipio, ut uerum esse fateatur Christum reuera hoc uelle, omnem asseuera-
tionem inter pfectos Christianos superuacaneā esse. Tamen quum inte-
rim in ecclesia sint nō tantum perfecti, sed & infirmi, bonum esse ait, & ue-
re Christianis omnino appetendum, ne oīno iurent, At si iurare cogātur,
infirmiitate fratris uel necessitate causāe ita postulante, sciant id de neces-
sitate uenire infirmitatis eorū, quibus aliquid suadent. Quā infirmitas
etsi malum sit, sciant tamen se malum non facere, quum bene utantur in
ratione. Nā etsi ea non bona fuerit, tamen necessaria est, ut alteri persua-
deatur, quod utiliter persuadetur. Excusat ergo Augustinus non tātum
in Euangelii, sed & in aliis negotiis iurantum, modo infirmitas eius cui
iuratur, & causāe grauitas seu necessitas iuramentum extorserit, quod ta-
men, quoad fieri potest, uitandum esse docet. Quā sententiam cōmunis
ecclesiāe consensus sequi uidetur, qui permittit & perhibet nō tantum in
confirmatione uerbi dei, sed etiā in foederibus principum, in suscipiēdo
magistratu, in iudiciis, maxime si magistratus exegerit, ac sicubi causāe
grauitas postulauerit, nos iuramentum sine peccato praestare posse: Quin
etiā peccaturos, nisi id praestiterimus, modo ad publicam utilitatem trā-
quillitatem & pacē, aut etiā proximi cōmoditatem fecerit, & omīssum
allaturum sit utilitati uel publicāe uel proximi detrimētum. Quod & a-
mente Christi abhorreere non uidetur, si scilicet intelligamus eum nō sim-
pliciter iurare uetuisse, sed tantum inter suos, q̄ uere & perfecte sunt Chri-
stiani, quod nulli omnino iuramento apud eos locus relinquatur, nimi-
rum unoquoq; de alio etiā iniurato optime & sentiente & sperante. At
si res nobis agenda sit cum malis (qui bonis numero longe plures sunt)
aut etiā cum infirmis non aliter credituris, nisi iuremus, tum Christū
non simpliciter, sed eo modo iuramenta fieri uetuisse, quo uulgato more
hominum fiebant, quemadmodum uetuit irasci, salutare quenquam in
uia. resistere malo, appellare magistrōs, uocare patrem in terris. Vulgato
autem hominum more fiebant iuramenta indiscriminatim, idq; impu-
ne, modo uerum iuraretur, tametsi nulla causāe necessitas, uel proximi
infirmitas exigeret, quod nobis omnino sine peccato nō licet, quibus iu-
randi consuetudo (ut Hilarius inquit) omnino adempta est. At si uel pro-
ximi conditio, uel rei grauitas exegerint, ut nobis iurandum sit, tum li-
cet (quod ad nos attinet) ad hoc inuitis ueniendum sit, tamē necessitate,

atq;

Diludi o.
Augustinus.
de sermo. dñi
in. mōte. li. i.

Quatenus ex
cuset iurans.
Infirmitas.
Grauitas.
Necessitas.

Inter perfe-
ctos christia-
nos iuramē-
to nullus lo-
cus relinquit

Matth. 7.

atq; adeo charitate (quæ nihil agit perperam) p ostulante, impune ac sine peccati reatu iurabimus, modo tamen iusiurandum nostrum tres comites habuerit, quæ admodum dominus apud Hieremiã cap. iiii. præcipit dicens: Et iurabis, uisui dominus in ueritate, in iudicio, & in iustitia, Veritas prima comes, iuramenti causa erit, ac substantia, ut non aliter præstetur, q̄ ut mendacium opus diaboli destruat, ueritas uero detegatur ac firmetur. Deinde iudicium adhibendum est, ut non temere, sed cum magna discretionẽ & deliberatione ad iuramentum ueniat, nempe ut iurans prius consideret, an rei necessitas aut grauitas iuramentum exigat, an hoc quod iurat, facere queat, nec ne. Item, ne uel non suo rēpote & loco, uel ira, aut alio prauo affectu concitatus iuret. Postremo uidendum, ut nihil nisi quod iustum, æquum, honestum, ac rectum est iuretur, utq; rei turpi aut illicitæ nullum iuramentum adhibeatur. Hos comites qui habuerit iuramentum, damnabile non est, rametsi in rebus prophanis adhibeatur, quod tum ipso iuramento ueritas, pax, & concordia defendantur, falsitas, lis, & dissensio destruantur, ad quod certe inuentum est iuramentum. Hebræ. vi. Omnis controuersia finis est iuramentum.

IN primis ergo ex hac parte in hoc præceptum peccant, qui praua consuetudine tertio quoq; uerbo addunt, per deum, per mortem dei, per animæ salutem, & id genus similes deiurationes. Quod tales in iurando nullum adhibeant iudicium, sed nomen dei sui temere usurpant, quod & Iesus filius Sirach q̄ maxime detestatur. Iurationi (inquit) non assuefcit os tuum, multi enim casus in illa. Nominatio dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum non admiscearis, quoniam non eris immunis ab eis, omnis iurans & nominans in toto a peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet a domo illius plaga. Et cap. xxvii. Loquela multum iurans, horripilationem capiti statuet, & irreuerentia illius obturatio aurium. Hactenus ille. Hanc prauam iurandi consuetudinem adeo insectatur Chrysostomus, ut iuramento uideri possit paulo iniquior, nisi quod conueniebat, ut aduersus eam partem, in quam magis propendent hominum ingenia, & unde grauius imminet periculum, esset uehementior. Is ergo a iurandi consuetudine deterrens, Christus (inquit) & per proprium caput furare prohibuit, nos uero tam parui pendimus dei gloriam, ut eum passim trahamus, nescitis quid sit deus, & quali debeat ore uocari? Quod si de studioso quopiam uiro sermo inciderit, dicimus, os tuum abluet, & ita commemorata. Nunc uero nomen super omne nomen uenerandum, in omni terra admirabile. (quod audientes dæmones, horrent temerarie circumferimus. Et paulo post. Ille tantus pio zelo æstuans ep̄s, ab ecclesia prohibet eos, qui passim iurant, quos & ad se deferri iubet, ut iudicentur. eosdemq; ab ore & lingua, q̄ ueri Christiani non sint, dinosci ait, quemadmodum psittaci uoce noscuntur. Secundo, hic impingunt, qui etiam in rebus se-

Concilii Colon.

LL

1. Corin. vi.
Iuramentū
debet habere
tres comites.
Hier. 4.
Veritas.
Iudicium

Iustitia.

Hebræ. 6.

Qui peccant
in hoc præceptum,
male
iurando,

Eccl. 27.

Eccl. 27.
Consuetudo
iurandi detestabilis.
Chrysostomus
homilia
26. & 27.

Psalm. 6.

Ibidem.

2

Chrystos-
mus in Mat-
thæum ca. 5.

In omni ne-
gotio adhi-
beri iuramen-
tū nō debet.

Matth. 15.
Augustinus.
Obiectio.
Chrystos-
mus.
Responsio.

Moderanda
forensia iura-
menta homi-
lia. 36. & 37.

Trahens ho-
minem in iu-
rumentū nō
est sine culpa.

Epilogus.

Quales iudi-
ces esse debe-
ant in exigen-
dis iuramen-
tis.

riis, non tamen magni momenti, iuramenta adhibent, ex quibus non sit manifesta uel publica uel proximi utilitas sequutura. Quos Chrystos-
mus etiam hinc excusari negat, quod sit aliquis, qui necessitatem iuratio-
nis imponat. Sit (inquit) tibi timor dei omni necessitate uolentior. Si enim
uelis huiusmodi excusationes semper obicere, nihil de his, quæ sunt impe-
rata, custodias. Excusari ergo nequaquã possunt, qui in omni pene nego-
tio iuramentum adhibent, quod solent mercatores, qui lucri gratia in
extrudendis mercibus, nihil non iuramentorum admiscerent, raro etiam
sine periurio. Sed quid tandem proderit ei, si uniuersum mundum lu-
crentur, animæ uero suæ detrimentum patiantur? Lucraris (inquit qui-
dam) pecuniam, & perdis animã. Sed dices, Exigit a me iuramentum,
qui mecum contrahit, de commerciis hæsitans, deum in sponsione tra-
hit, & dicit se non accessurum, nisi capiat illum sponsorem. O ingentem
insensibilitatem & contumeliam, qui uermis es & terra, cinis & fumus,
dominũ deum tuum citas in uadimonium, & illũ trahere cogis? Dic mi-
hi, si seruis uestris inter se contendentibus, & sibi fidem non habentibus,
diceret conferuus, se prius non crediturum, q̃ communem dominũ spo-
sorem acciperet, nonne multa tulisset uerba, didicissetq; quod ad alia
domino sit utendum, non ad huiusmodi? Quin tu, qui hinc te excusas,
quod aliter tibi iniurato non creditur, eius es causa, eo quod facile iuras,
quoniam si id non faceres, sed omnibus constaret quod non iures, mihi
crede dicenti, quod his, qui mille deierant iuramenta, maiorem, ipse fide
solo nutu inuenires. Damnat quoq; Chrystosmus forensia iurame-
ta, & nos certe probare non possumus, quod passim in iudicijs absq; om-
ni iudicio iuramenta etiam pro decem obolis exigunt & præstant. Mi-
randum certe, quũ tot iuramenta, quæ malitiæ appellat ac cætera eius-
dem generis temere fiunt, quod quandoq; fulmen superius non ueniat
in tantæ temeritatis ultione. Sed propterea, quod non punimur nos, ne
peccare cogitemus. Illud est misericordie dei, non uirtutis nostræ. Dic
mihi quæso (inquit ille) trahens hominẽ in iuramentum, quid expectas,
utrum ut peieret, sed hoc est extremæ dementiæ, & in caput tuum po-
na conuerteretur, melius est te pecunias amittere, q̃ illum perire. At nō pe-
ieraturum expectas, igitur & absq; iuramento crede. Sed multi sunt in-
quis, qui sine iuramento defraudare uoluerunt, non autem cum iuran-
to, Te ipsum decipis homo, homo furari solitus, & iniuria proximum affi-
cere, neq; iuramentũ frequenter pessundare dubitauerit. Quod si fuerit in
iurando reuerens, & in ferenda iniuria multo magis erit. In summa, iu-
stum ac decens est, Christianum hominem omnem iuramenti præstatio-
nem tam in contractibus, q̃ in iudicijs, quoad fieri potest, cuitare. De in-
de, iudices in exigendis iuramentis, plurimum discretos esse oportet, atq;
adeo tales, qui priusquam iuramenta, uel a litigatoribus, uel a testibus
exigant, omnem adhibeant diligentiam, quo iuramenta, ea saltem, quæ

communis partium consensu remitti possunt, remittantur, ac nulla (nisi rei necessitate, aut grauitate exigente) praesentur: quod facile persuadebunt litigatoribus, si affirmant nos hanc reuerentiam deo debere, praesertim in causis ac negociis modici momenti, unde non sit euidentis utilitas, uel publica uel proximi expectanda. Id quod multo magis ecclesiasticos uiros decet, quos certe turpe est assiduitati iurandi intentos esse, quum potius sese ueluti exemplaria Euangelicae perfectionis laicis exhibere debeant. Deus cordium reformator & rector, hanc iurandi assiduitate ac temeritate corrigere dignetur ad sui nominis gloriae & honoris.

Tertio, in hoc praecipuum ex hac parte grauius peccant, qui usurpato nomine dei deierant (hoc est, sanctae ac uehementer iurant) ac sese quodammodo iurando execrantur & deuouent, quod Petrum Apostolum fecisse legitimus, quum dominum tertio negaret.

Hos peccati pondere superant, qui peierant, hoc est, scienter falsum iurant, aut qui iurant, ut facilius fallant, aut per temulentiam iracunditate, aut animi gratia iurant, qui blasphemiae proximi sunt.

Dein, adhuc grauius peccant in hoc praecipuum, qui nomen domini blasphemauerint, ac execrabili ter detestati fuerint, quos uetus lex mortis addidit. Quae de iure iurando, & quatenus in hoc praecipuum temere iurando peccatum committatur, dixisse suffecerit.

Postremo, peccant in hoc praecipuum, idque grauissime, qui uota deo facta temere uiolant ac rapiunt. Scriptum est enim Leuitici tertio: Quod semel egressum est a labiis tuis, obseruabis, & facies sicut promissisti deo tuo. Item Ecclesiastici. v. Si quid uouisti deo, non tardabis reddere, quia dominus deus requirit illud. Monendi ergo sunt omnis generis homines, ne temere quid uoueant, praesertim tale, quod an praestare possint, incerti sunt, uel quod sine superstitione aut turpitudine praestare nequeant. Displicet enim deo stulta promissio, Ecclesiasti. v. Sunt uota superuacanea, uana & incauta, sunt impia & turpia, sunt denique licita ac honesta. Sed interim hoc certum est utriusque grauissime peccati, nempe si uel licita ac honesta uota temere uiolentur, uel illicita, deo fiant ac praesentur. In impiis quidem ac turpibus uotis decretum mutare, in malis promissis rescindere fidem oportet quod impia sit promissio, quae cum sedere adimpletur qualis fuit promissio Herodis facta Herodiadi, & Iudaeorum qui uouerunt se non comesturos, nisi prius occidissent, Pauli. Sed interim constat non illos tantum grauissime peccasse, sed simul omnes, qui talibus uotis se obstringunt, etsi nullus sequatur effectus. Idem de superstitionis & superuacaneis uotis sentiendum putamus, Nempet tametsi aequum fuerit, ea non praestare, grauissime tamen eos peccasse, qui talia praestiterint, nullum adhibentes in uouendo uel iurando iudicium aut discretionem. Votum perpetuae castitatis, modo tamen sano consilio, animoque deliberato factum fuerit, ab exordio ecclesiae licitum

In iudiciis ecclesiasticis a iuramentis quoad fieri potest, temperanda

De iuramentis Marth. 23.

Peierantes.

Blasphemantes.

Leuit. 24

Vota uiolantes.

Leuit. 30.

Eccle. 4.

Non temere emittendum uotum.

Eccle. 4.

Votorum distinctio.

Impia ac turpia uota pie rescinduntur

sed imple ac impleri sicut.

Marci. 6.

Acto. 23.

Vota superstitionis & superuacanea.

De uoto perpetuae castitatis.

Math. 19.
7. Coq. 7.

& honestum, atque adeo pium semper est habitum, idq; non solum uauthoritate humana, sed & diuina, Quod Christus inter alios Eunuchos, eos potissimum commendauerit, qui se castrarunt propter regnum cœlorum. Itidem quod Paulus eum benefacere dicat, qui statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem autem suæ uoluntatis, iudicauit in corde suo seruare uirginem suam, ut interim prætereamus ueterum patrum Concilia non multo post Apostolorum tempora, in Ecclesia dei habita, inter quæ antiquissimum illud Gangrense pari censura damnat tamen eos, qui continentia & uirginitatis professionem ac sanctum propositum uiolant, q̄ qui non professos, sed matrimonio iunctos damnant.

Concilium
Gangrense.

Votum pet
petuz castita
tis non teme
re emitendū.

Am si uotum hoc pium ac sanctū est, modo legitime præstetur, quod nemo pius negauerit, tãto certe magis cauere oportet, ne temere emitatur, nimirum a talibus, qui suæ infirmitatis ignari eiusmodi uo-

tum non principaliter respectu dei, sed uel præsentis comoditatis gratia, uel blande illecti seu inducti continentia uouent. Nam quantumuis tales, quū eos emissi uoti poenitere cœperit, contendant melius esse nubere, q̄ uri, & uiolare uotum, q̄ fornicari, negare tamē oīno nō possunt (nisi uerbum dei & Apostoli Pauli doctrinam contemnere pergant) se nō leui damnationi obnoxios esse, quū uoti immemores connubio temere se alligant. Nā ut hoc demonstraret Apostolus, de ecclesiæ uiduis ait. I. Timoth. v. Cum luxuriatæ fuerint (hoc est, in delitiis degerint) in Christo nubere uolunt, habentes damnationem, quoniam primā fidem irritam fecerunt. Quod Apostoli uerbum, omnis ecclesiā sic semper intellexit, ut et si nuptiæ, quas tales contra uotum præstitum contrahebant, ex se dānandæ non iudicaretur, tamen omnino damnari propositi fraudē, dānari uoti fracti fidem, damnari non solū susceptionem a bono inferiori, sed ruinam ex bono superiori, dānari denique tales, non quia conjugalem fidem posterius inierunt, sed quia continentia fidem primam irritam fecerunt. Ergo quia non omnes capiunt uerbū hoc (sicut dominus ait) sed qui potest capere, capiat, ducant ante uotum, qui se nō continēt, qui non coepit, deliberet; qui egressus est, perseueret, nulla aduersario detur occasio, nulla Christo subtrahatur oblatio. Nos in medio relinquimus, ac ecclesiæ in futuro Concilio determinandum cōmittimus, num expediat, uerere morem immutari. Deinde, num nuptiæ, quæ contra uotum contrahtæ sunt, irritæ, ac uelut adulteria censenda sint, nihil osecius tamen etiā hoc inter omnes euenire putamus, in contrahentibus eiusce modi nuptias, et si non ipsas nuptias, grauissime tamen damnari fractā uoti fidem, & q̄ nomen domini frustra seu temere usurpatum sit, utcūque etiam tales uouentes se excusent, uel per ætatē, modo ea doli saltem capax fuerit, uel per incogitātiā. Quo magis miramur eos, qui hodie temere uotum continētia infringūt, nec solum nuptias suas, quas qua-

I. Timoth. 5.

Augustinus,
27. q. 1. c. nu
ptiarum.

Augustinus,
Math. 19.
Cōsiliū euā
gello cōsen
taneum.

Qui contra
uotum con
trahunt ma
trimonium,
grauissime
peccant.

libet

libet occasione oblatas, irreligiosissime incunt, contempto voto defendere conantur, sed etiam putant se Ecclesiastas ac Parochos esse non posse, nisi uorum continentia infregerint, cum tamen Apostolus episcopum uelit esse undiq; irreprehensibile, & si fieri queat, ab uxore & omni solitudine solutu. Et quo pacto quæso Paulus tulisset Parochu, hoc est, ecclesie moderatorẽ, qui uotu solenne uiolasset, qui ne mulierculas quide tanto gradu inferiores in ministerio ecclesie ferre uoluit, quæ primã fidẽ nubendo irritam fecissent, quas & damnationem habere pronuntiat? saltem hi uotorum temerarij uiolatores, ueteribus canonibus hæc uim permittant, ut se ob uoti fracti reatum excommunicatos & indignos etiam officio sacerdotali esse fateantur, ut interim largiamur, ipsi humanitatem exhiberi possit, si ita probauerit, qui eius rei potestatem habet Episcopus.

1. Timo. 3.

1. Cor. 7.

1. Timo. 1.

Concilium Chalcedonẽ se cap. 16.

NEG ENIM HABEBIT DOMINVS INSONTEM
cum, qui assumpserit nomen dei sui frustra.

GRauis certe censura in huius præcepti uiolatores, cuius hæc est sententia, deum non habiturum innocentem eum, qui nomẽ eius frustra assumpserit, sed grauissimis poenis suam iniuriam ulturum, et si non in hoc seculo, quamuis & in hoc sapissime, saltem tamen in futuro. Certe ut nullum aliud crimen nostrum extaret, quæ tamen maxima sunt & sine numero, unicum tamen illud blasphemandi, & peierandi, & in uniuersum nefas illud & prauissima consuetudo nomen domini indigne usurpandi, sufficeret inuoluere nos omnibus, & maioribus etiam quam iis malis, calamitatibus ac miseriis, quæ nostra sentit ætas, quibus merito premimur, & non dubium, prememur, si ut ceptum est) in deonestando domini nomine pergere uoluerimus: Sunt qui non omnino absq; ratione hoc crimini adulterio ac homicidio grauius iudicant, quod hæc non sic transeant in consuetudinem, & durius puniantur, Hoc autem commune fiat omnibus, & semper, idq; et si non apud deum, apud homines tamen propemodum impune. Quamobrem annitendum est omnibus modis, ut tollatur e medio horribilis corruptela nominaandi in uanum sacrosanctum & gloriosissimum nomen dei, ut obscenitates uerborum, stultiloquia, turpiloquia, mendacia, conuitia, detractiones, maxime autem ut blasphemias in deum & Christum dominum, illiusq; membra sanctissima. Sacrosancta item uulnera usq; ad amarissimam mortem pro nobis afflictam & benedictum pro nobis effusum ac pretiosum sanguinem omnino eliminentur, quod deo auctore fiet, si populus, & uerbo, & exemplo doceatur, ut sermo eius semper gratiosus & sale conditus sit.

Sententia præcepti.

Crimen blasphemias & peierationis sufficiens ad inducendam omnem Plagam.

Quidam iudicant peritiorum homicidio & adulterio grauius. Chryso. Quid cauendum. Coloss. 3.

IN DECALOGVM

TERTIVM PRÆCEPTVM.

MEMENTO VT DIEM SABBATI SANCTIFICES.
 Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua, Septimo autē die sabbatū dñi dei tui est. Non facies omne opus in eo. tu & filius tuus & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum & aduena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit dominus coelum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit die septimo. Idcirco benedixit dominus diei sabbati, & sanctificauit illum.

ordinis ratio.

Ordine plane pulcherrimo tria ista prima præcepta, quæ quodam modo unū sunt, & ad dei cultum, quē Patriā uocamus, pertinent, sese consequuntur. Primum enim præceptum (ut supra diximus) animū format, in uerā dei agnitiōē nos ducit, deq; interiori cultu (qui in fide, spe & charitate erga deū consistit) instituit. Verū cum ex abundātia cordis os loquatur, & fieri non possit, quin lingua (quæ animi nostri interpres est) hoc sonemus, quod mente sumus complexi, Proinde secūdus locus debebat præcepto pximo, quod docet qualiter de deo loqui oporteat. Iā quod subsequit tertiū præceptū amboꝝ illoꝝ absolutio est, quod docemur de omni alio exteriori cultu deo præstādo ac exhibēdo. Vt autē huius præcepti sententia manifestior fiat, cōstat sabbatū Hebræis sonare requiē, & sabbatizare idē esse, quod requiescere. Et quia septimus hebdomadæ dies requiei peculiariter deputatus erat, idcirco idem dies apud Hebræos propriē sabbatū dictus est, quæadmodū Exodi. xxx. legimus. Septimus dies erit uobis sanctus, sabbatum & requies domini.

Matth. 12.
 Luca. 6.

sabbatum.
 Sabbatizare.

Exodi. 30.

Luca. 18.

Postea etiam sabbati appellatione (sed latius accepto uocabulo) tota hebdomada significari cœpta est. Sic Lucae decimo octauo legimus. Ieiuno bis in sabbato.

Duplex sabbatum.
 Hoc p̄ceptū aliā olim ap̄d Iudæos, aliā apud nos habet rationē.

In uniuersum autem duplex est sabbatum, Externum & Internum seu spirituale. Rursus externum suum habet cerimoniale, suum item morale. Quod ad cerimoniam attinet, non habet hoc præceptum eandē omnino rationem apud Christianos, quam habebat apud Iudæos. Siq; idem quod sabbatum apud Iudæos ceræ diei alligatum erat, cerimoniale est, apud Christianos, ut constat, abrogata, qui non Iudæizant seu sabbatizant cum Iudæis. Iudæi uero hanc cerimoniam (magis uerba q̄ uerborum genuinū sensum uim ac spiritum sectātes) mordicus adhuc tenēt, tameti ex prophetis constet eam obseruationem quandoq; abrogādā. Verum, quod ad morale legis pertinet, nihil mutatum est. Id uero constat in eo firū esse, ut homo, qui corpore constat & anima, aliquo saltem destinato tempore, & corpore, & animo interquiescat, totus laudi, contēplationi ac uenerationi dei intentus, ut & corpus labore fatigatum aliena requiē non careat, & mens ipsa, externis laboribus distracta, diuinæ

Isaia. 1.
 Q̄ ad morale attinet, nihil mutatum

legis meditatione, ac diuinorum beneficiorum recordatione reficiatur, sagineturque. Vnde consequens est, nedum apud Iudæos, sed & apud Christianos iuris esse diuini, ut saltem aliquo destinato tempore, ceremoniæ institutæ ad audiendum uerbum dei, & ad commonendam ac excitandam fidem & charitatem erga deum, & ad uacandum hymnis, precationibus, aliisque spiritualibus sacrificiis retineantur ac conferuentur. Dein de constat externum sabbatum in hoc datum & præceptum esse, ut esset certum signum, inter deum & homines deum agnoscetes, quemadmodum Exodi uicesimo primo. dominum dicentem legimus: Videte (inquit) ut custodiatis sabbatum meum, quia signum est inter me & uos. Iudæis enim sabbatum signum erat & memoriale, quo in primis admonerent illius ineffabilis operis, nempe creationis totius orbis, sex dierum opificio absoluti, ut uel hinc in admirationem potentiae, sapientiæ & bonitatis dei excitarentur. Quod deus in huius præcepti uerbis significauit, cum inquit: Sex diebus fecit deus caelum & terram & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit die septimo. Secundo, sabbatum Iudæis erat memoriale, quo subinde admouebantur, ut cum summa gratiarum actione recordarentur insignis illius beneficentiæ ac misericordiæ diuinæ, quæ a durissima seruitute Pharaonis liberati fuerant, quod in Deuteronomio explicatius ponitur: Memento (inquit) quod & ipse serueris in Aegypto, & eduxerit te inde dominus deus tuus in manu forti, & brachio extenso. Idcirco præcepit tibi, ut obseruares diem sabbati. Tertio, significabat Iudæis sabbatum externum: requiem internam, & sabbatum spiritale, ut scilicet hinc adroonerentur, a suis operibus requiescere, ac si perire, ut dominus eos, non ipsi sese sanctificarent. Quod dominus apud Ezechielem prophetam cap. xx. non tacuit, cum inquit. Insuper & sabbata mea dedi eis, ut essent signum inter me & eos, & sciant quod ego dominus sanctificans eos. Quamquam interim Iudæorum uulgus quemadmodum nunc, ita & olim magis signis quam rebus signatis inhæserit, quo factum est, ut scriptura testetur, deum Iudæorum sabbata odisse coepisse, uti apud Esaiam cap. i. Dominum increpantem Israelem legimus in hæc uerba. Neomeniam & sabbatum, & festiuitates uestras non seramini quia sunt coetus uestri. Calendas uestras & solennitates uestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta, laboraui sustinens, Et ne mireris, cur deus dicat se odisse sabbatum, quod præcepisse uideretur, causam odii ipse subiungit, nempe quod Iudæi sabbato non ad quietem animi, & ad mentis tranquillitatem erga deum comparandam (ob quod potissimum erat institutum) sed tantum ad externam & corporalem quietem (quam illi solam supersticiosius obseruabant) abuterentur. Sequitur enim apud eundem prophetam: Et cum extenderitis manus uestras, auertam oculos meos a uobis, & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. manus enim uestre sanguine plene sunt. Lauamini, mundi estote, auferite malum cogitationum ue-

Feriz sunt de iure diuino,

Externum sabbatum cur præceptum.

Exodi. 21.
Externum sabbatum inter deum & homines.

Deutero. 54

Ezech. 20.

Deus in scripturis dicitur odisse sabbata, & cur. Esai. 1.

ibidem.

strarum ab oculis meis, quiescite agere peruerse, discite benefacere,
Porro eadem propemodum, quæ sabbatum externum Iudæis signi-
 ficabat, nobis significat dies dominicus. Nisi quod nos loco liber-
 rationis Israel ex Aegypto (qui typus erat) admonemur, ut memineri-
 mus, nos per agni immaculati sanguinẽ, a foedissima tyrannide satanæ
 redemptos, ne per ingratitudeẽ reuoluamur in maiorem seruitutem.

Dies dñicus
 quid nobis si-
 gnificet.

Philip. 2.

Roma. 6.

Cura qua be-
 nediãta die
 dñico spar-
 gatur.

Curagatur
 Processiones
 die dñico.

Romano. 6.
 Curthurifi-
 cent altaria.

Altaria,
 ignis,
 Psalm. 140.
 Apoca. 8.

Quid paro-
 chis præsta-
 dum circa ce-
 rimonia. s.
 Augustinus.
 Cerimonia
 sabbati cedite
 charitati.

Deinde hic dies nos monet, ut quemadmodũ Christus nostri causa sa-
 ctus est obediens patri usq; ad mortẽ, mortẽ autẽ crucis, utq; is superata
 morte, ac operibus suæ dispõsationis cõsummatis regeuit in sepulchro.
 Ita & nos mortificata carne, oibusq; carnalibus desiderijs cõsopitis, to-
 tos nos deo submittamus, & consepulti Christo per baptismũ ultra nõ
 seruiamus peccato, sed exhibeamus membra nostra deo seruire iustitiæ
 in sanctificationẽ. Quamobrem & ecclesia eo die, pleraq; alias non cõ-
 tẽnendas cerimonias nos huc prouocantes admouet. Quod enim aqua
 benediãta aspergit, quid aliud est, nisi quod nos baptismi, per quẽ Chris-
 sto in spirituale. requiem consepulti sumus, cõmonefacit, ac ueluti signo
 declarat nos oportere subinde mortificare carnẽ, & cum Christo quie-
 scentes auscultare deo? Quod item processiones celebrat, in quibus po-
 pulus signum crucifixi, & uexilla ueluti trophæa quædã resurgentis dñi
 comitatur, quid aliud est, nisi pia quædam cerimonia, quã admonemur
 nos potissimũ ea die totos intentos esse oportere, ut per omnem uitam
 Christum crucifixum sequamur, ut carnem una cum uitijs & concupis-
 centijs suis Christo cruci cõfigamus, ut parati simus (si res ita postulaue-
 rit) pro Christi noie, & in carcerem, & in mortẽ ire, ac omnẽ crucẽ tribu-
 lationis, undecunq; nobis impositã, patienter post Christũ portare? Ut
 item meminerimus gloriosi illius de diabolo triumphi per Christum
 acti, utq; quemadmodũ Christus resurrexit per gloriã patris, ita & nos
 in nouitate uitæ ambulemus. Deniq; quod thurificatur altaria, quodq;
 thus deinde ad psallentes defertur, quid aliud designat, nisi quod exter-
 no signo testamur nos corda sursum habere ad dominum, in laudẽ, gra-
 tiarum actionem & preces profusa? Quid enim aliud sunt altaria, q̃ cor-
 da nostra? Quid ignis, nisi serueur charitatis? Quid thus, nisi orationes
 sanctoꝝ? Quemadmodũ Dauid dixit: Dirigatur oratio mea sicut incẽ-
 sum in conspectu. tuo. Et in Apoca, legimus: Angelo (cum impleuisset
 thuribulum, de igne altaris) data esse incensã multa ut offerret de ora-
 tionibus sanctorũ. Quis ergo negauerit eiusmodi cerimonias esse pl-
 as, modo ad eum finem adhibeantur. ad quem sunt institutæ.

Hoc ergo Parochis præstandũ erat, ut populus disceret inhærere re-
 bus signatis, non nudis signis. nã & eatenus ab ecclesia cerimonie
 reprobant, si quis putet in illis salutem consistere. Atq; hinc etiam fit, ut
 inter decẽ præcepta, hoc solũ quod de sabbato est, quantũ ad exteriorẽ
 cerimoniam attinet, non tantum charitati dei, sed & proximi cedere de-

beat, quod nō ita se habet cum duobus prioribus. Nā ut supra diximus, nulla charitas est, ne dicamus cerimonia, quā debeamus præponere charitati ac gloriæ dei, quā duo proxima præcepta requirunt. At quum æternum sabbatum iudæis sacramentum fuerit, nobis quoq; signū sit sabbati spiritualis (quod proprie in charitate dei & proximi consistit) omni no cedere debet, quod ad ceremoniam exteriorem attinet, non tantum dilectioni dei, sed & proximi, quod & lex ipsa, licet iudæis obcæcatis, id non uidentibus, satis demonstrabat, quæ iubebat sacerdotes operari in templo. Item circuncidere infantes die sabbati. Quin & Maccabæi in sabbato pugnasse leguntur. Atq; hoc uniuersale est, necessitatem & charitatem in omnibus externis (ut dici solet) dispensare. Quāobrem Christus toties iudæorum cecitatem damnat, qui externā ceremoniam saluti hominis quam sabbatum signat) præponebant. Sic legis apud Mattheum. xii. Christum discipulos suos præ euriæ spicas sabbato uellentes ac manducantes aduersus iudæorum calumniam ex ipsa etiam lege defendisse, cum inquit: Non legistis, quid fecerit Dauid quando esuriit, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum dei, & panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neq; is qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum uiolant, & sine crimine sunt? Dico autem uobis, quia templo maior est hic. Si autem sciretis, quid est, Misericordiam uolo & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. Dominus enim est filius hominis etiam sabbati. Et statim post, cum uenisset in synagogam eorum, & uidisset hominem habentem manum aridam, & ipsi interrogaret eum, Si liceret sabbatis curare, Idq; dolo malo, ut accusarent eum. Respondit eis: Quis erit ex uobis homo, qui habeat ouem unam, & si occiderit hæc sabbatis in foueam, nonne tenebit & leuabit eam? Quanto magis melior est homo oue? Iraq; ut subiicit, licet sabbatis benefacere. Et statim, ad domini iussum restituta est manus hominis sanitati, sic cut altera. Quod factum saluatoris, est piētissimum ac lege etiam ipsa roboratum, cæci iudæi uelamen ob oculos habentes, & in legis cortice tantum respicientes, tam indigne tulerunt, ut cōsiliū inierint aduersus eum, quomodo ipsum perderent. Verum nos quibus per Christum uelamen ablatum est, & ueritas nudata, scimus sabbati signum, signato sabbati cedere, hoc est, requiem corporalem requie spirituali, quā tum fruimur, cum fides per dilectionē operatur. sola enim charitas est, quæ diffusa in cordibus nostris p̄ spiritum sanctum, qui datus est nobis, opera bona cum requie operatur, quod alioqui opera nostra habenda sint ut seruilia, ueluti, quæ fiant, aut cum peccato, aut cum timore, non cum dilectione. Atq; ideo sabbatum requies sancta domino dicitur, quæ scilicet dei gratiæ tribuenda sit, non nobis, ueluti ex nobis obueniens. Quin & pontificum Decreta permittunt Dominicis ac aliis festis diebus, rei alio-

Sabbatū sp̄rituale;

Matth. 12.

Necessitas & charitas in oib; externis dispensant

Matth. 12.
Marci. 2.
Lucæ. 6.

Matth. 12.

Iudæorū malitia.

Sabbatū signatū præferatur signo. Requies spiritualis, Augustinus Roma. 5. Oia opera extra charitatē seruilia. Sabbatum requies sancta domino.

IN DECALOGVM

Alexan. der. 3.
c. licet, de fe-
riis.

qui tēpore periturae, unde uictus supeditari possit, cōsuli ac intēdi. Quē admodum etiā esum carniū in Q. uadragēsimā, ac aliis diebus ieiunio destinatis, infirmis ac debilibus indulgent, quod legi necessitas nō subiacet, & maius periculum semper ueniat euitandum. Vnde liquet eos in inriam ecclesiae Romanae inferre, qui fingunt eā, cerimonias charitati praeferre, atq; adeo solis cerimonis uim iustificationis ac salutis tribuere.

Cur sabbatū
In diē dñicā
translatum.

EX quibus etiam liquet, cur factum sit, ut olim destinatus ille dies, nē Epē Saturni, iudaeis (ut uidetur) in lege peculiariter praescriptus, in alium, nempe Dominicum immutatus sit. Nam id initio factum est, ne

Galat. 4.
Hieronym. ibidem.
Omnes dies
aequales.
Dies resurre-
ctionis iugis.
Ad quē finē
istituta festa.

quis iudaizans putaret unum illum certum ac destinatum diem ceteris hebdomadae diebus (quod ad se attinet) sanctiorem esse, aut sabbatum nos, & nō potius nos sabbatum ipsum sanctificare, ut iam in nos nō cōperat id, de quo Paulus Galatas increpat dicens: Dies (inquit) obseruatis, & tempora, & annos, qui scimus omnes dies aequales esse, nec p̄ parasceuen tantum Christum crucifigi, & die dominica resurgere, sed semp̄ sanctum resurrectionis esse diem, ac semper Christum carnem suam & sanguinem dare pro mundi uita. Sed propter finem institutionis diem festum agimus, qui nimirum is est, quo quandoq; in unum omnes pariter ueniamus, ut ex conspectu mutuo laetitia maior oriatur, utq; dei uerba audiamus, ac dei opera erga nos exhibita in memoria nobis reuocemus, & sanctis sacramentis cōmunicemus, breuiter ut deo toti uacemus. Estq; id necessarium non tam propter spirituales in ecclesia (qui cōtinuū sabbatum agunt, quē admodum statim dicemus) sed ob infirmiores, q̄ magis seculo taceant q̄ deo, nec possunt, immo nolunt toto in ecclesia uitae suae tempore congregari, & ante humanos actus deo orationum suarū offerre sacrificiū.

Festa magis
istituta ob
infirmiores.

Secundo, dies septimus in octauū mutatus est, ut cerimoniam nostrā dispensationi operis Christi respondeat. Deus enim quodāmodo bis condidit mundum, & in hoc hominem, imo mundum propter hominem. Primum enim creauit qd̄ non erat, utiq; per filium, dein per eundem incarnatum restituit quod perierat. Ibi requiescere dicitur ab opere condendi. Hic Christus ab operibus dispensationis requiescens, dum corpore requiescit in sepulchro, uelut abrogat iudaicum sabbatuum, dumq; octauū dici diluculo resurgit immortalis, sabbatum euangelicum (quod apostolica scriptura iuge appellat) nobis commendauit, eoq; in dies dominicus dicitur, de quo canit ecclesia: Hic dies quem fecit dominus. Itaq; post Christi resurrectionem sabbatum iudaicum deinceps celebrari desiit, quod Christus eo die in sepulchro requiescens re ipsa indicaret; antea requiem quidem mortuorum fuisse, sed non glorificatā, uerum resurrectione sua aperte declarabat iam aditum factum esse, ad requiem sempiternam, nunquā finiendam, quam die dominico recolimus.

Deus bis con-
didit mundū

Quin & animae omnium sanctorum ante resurrectionē corporis in re-
quie quidem sunt, sed non in ea sunt actione, qua receptis rursum corpo-

Hebr. 4.
Dies dñicus
tur sic dictus.
August. de
Genesi con-
tra Manich.
lib. 1.

receptis rursum corpo-

ribus perpetua & corporis & animi quiete & immortalitate persuetur. In cuius futuræ gloriosissimæ quietis certissimum testimoniū Christus primitiæ ex dormientibus, ex mortuis resurgens, iam non moritur, sed ad dexterā dei patris omnipotentis sine sollicitudine, uniuersa gubernans immortalis sedet. Dies ergo dominicus ex resurrectione dominica declaratus est, & ex illa cœpit habere festiuitatem suā, statim post Christi abitionem ab ipsis Apostolis institutus. Quod Iohannes in Apocalipsi testatur, cum ait: Ego Iohannes fui in spiritu in dominica die.

1. Cor. 15.

Roma. 6.

Augustinus.

Apoca. 1.

De festis sanctorum.

ET quamuis ea sit diei dominici institutio, p̄tineatq; illius pia & Christiana obseruatio ad hoc præceptum nō tñ putādum est solum hoc iuberi, ut tantum hic dies sanctificetur, sed accipi debet præceptum de oībus diebus festis hebdomadæ, cōmuni ecclesiæ consensu receptis. Nā cum deus omnino uelit, ut aliquo saltem tempore ab oībus operib; seruilibus abstineamus, & ipsi soli uacemus, ea certe dies sabbati putanda est, quam ad hoc ecclesia communi consensu destinauit, nec ullus est, qui sit in ueteribus & Latinis & Græcis scriptoribus. uel mediocriter uersatus q̄ ignoret præter dies dominicos ab ipsis ferme Apostoloz̄ rēporib; in ecclesia celebres etiā plurimos alios fuisse dies ad recolendum mirabilia dei opa in uirgine matre, in sanctis Apostolis & martyribus exhibita. Et cur hoc nō liceat ecclesiæ in natalibus martyrum, q̄ cum Christo de hostibus triumphātes regnant, quod licuit synagogæ, in dedicandis diebus, ob quas insignes uictorias, dei ope per uiros aut mulieres illustres, ueluti Hester, Iudith, Iudam Maccabæum, ac similes partas?

Quæ apud nos dies sabbati.

EX prædictis satis percipi potest, quæ nā sit huius præcepti uis. siquē hæc partim fidē, partim dilectionē respicit. Nā quū hoc præceptum ad externum sabbatum secundum p̄prium sensum uerboz̄ accommodatur, cōstat in primis ipsum spectare ad exercendā fidem & charitatē erga deum cum iubet ut tempus decernat, quo homo totus uacet operibus latræ, hoc est, quo oret ardentius & copiosius, quo de reformādis suis & suoz̄ moribus cogitet, quo se suamq; familiam ad audiendum dei uerbum, deumq; super omnia laudandum, incitet ac prouocet, Atque adeo totum diem nō ad fatigationem corporis, sed ad recreationem spiritus & mentis cōferat. Spectat etiā ad dilectionem seu humanitatē erga proximum exhibendā, qđ hic doceamur debere nos nō nostræ tantum salutis, sed & eoz̄ qui nobiscum uersant consulere, ut & serui nostri, ancillæ, filii, & domestici oēs, quin aduenæ quoq; qui morantur intra portas nostras, hoc est omnes, qui nobiscum habitāt in eadem urbe uel uico, serui uel ciues, aduenæ uel negotiatores ab omni opere cessent. Nulli enim cohabitanti permittitur sabbati dissolutio, imo & iumenta ipsa interquiescere debēt. Hæc em̄ charitas expostulat, nec hæc causam dissimulat lex, cum addit: Deutero. v. Memento quod & ipse serueris in Aegypto, & duxerit te inde dominus tuus, ut scilicet diuinæ māsuetudinis memoriā

Vis huius præcepti & fidē & dilectionē cōplectitur.

Ad dilectionē proximi spectat.

Aduenæ.

Deutero. 5.

exemplum esset humanitatis erga proximum. Quod autem additur de boue & asino huc respicit, quo longius submoueamur ab inhumanitate erga homines, cum iubeamur & iumentis parcere. Siquidem inclementia in hæc quæ & nobis seruiunt iumenta, gradus est ad inclementiam erga nobis subiectos homines. Nec parandum est Paulum Apostolum, cum diceret: Nunquid de bobus cura est deo? sentire deo nullam curam esse bouum, cum & in Euangelio dominus testetur, ne passerulum quidem, sine illo cadere in terram: sed Apostolus præcipuam dei curam a bobus in homines transfert, quemadmodum enim iumenta creauit propter hominem, ita & curat illa in hominis utilitatem.

1. COY. 9.
Matth. 10.

Gene. 1.

Memento.

VTitur autem deus in hoc præcepto sciendo, imperandi uerbo, nepe Memento, in quo nos legnes & oscitates ad ea, quæ præceptum istud requirit, excitat. Nā q̄ tardi simus ad uacandum sanctis exercitiis, q̄ legnes ad audiendum uerbum dei, quis nō uidet? Quem torporem ut dominus ex animis nostris eiceret præceptum oculis ingerit, quo sedulo nos interpellat dicens. Memento, ut diem sabbati sanctifices. Quo etiā non tantum de otio diei, sed de sanctificatione quoq̄ dicitur præcipit. Quā obrem grauissime errant, & nequaquam hoc præceptum seruant, q̄ sabbatis itā tantum quiescunt, ut eos dies uel somno, uel fabulæ, uel inertie dent, non præstantes hoc, cuius gratia præceptum est proditum. Sanctificari enim iubet dñs diem sabbati. Sanctificare autem est, diem sanctis operibus refigere, in usus sanctos collocare, nec ullis deo indignis actionibus prophanare, quod est huius præcepti præcipuum. Nā quod interrim etiā a seruilibus seu externis & prophanis laboribus abstinere nos iubet Deus, id facit, nō ut laborem, ueluti uitiosum damnet, qui per se bonus est, aut iners otium cōmendet, quod malum est, sed ut, quod p se bonum est, aliquo saltem tempore ei cedat, quod est optimum, & cuius gratia præcipue conditus est homo, uidelicet ut cognoscat, ueneretur, colat, ametq; deum super omnia. Nam etsi in mediis etiā laboribus deus & coli debeat & possit, uix tamen homo, ut par est, animum in deum attolere poterit, nisi ab his laboribus uacet, qui & tempus absumunt & animum alio, q̄ ad solam dei bonitatem contemplandā, uocant, & a cōuentu ecclesiastico retrahunt, propterea dictum est: Sex diebus operaberis, & facies oīa opera tua, hoc est, nō torpebis inerti otio, sed labore manuum tuarum, nō tantum tuæ, sed & proximi necessitati consulens. Septimo autē die sabbatum domini dei tui est, id est, septimum diem dño deo tuo solo separabis ac dedicabis, ut tum cæteris neglectis hoc cures, quod optimū est, nempe ut deo soli uaces. Et uel hinc est uidere hanc legem, quod ad externum sabbatum attinet, potissimum infirmis datam esse, quo uel per externum otium certo tempore indictum, discerent, nō tantum corpus, sed & animum habere a tumultuosis cupiditaribus feriatum, uidelicet ab oīo, ab ira, ab ambitione, a libidine, cæterisq; carnis affectibus.

Sabbatum
sanctifican-
dum.
sanctificare

Labore ex-
bonus.

Labore exter-
nus reuocat
infirmos a
contempla-
tione dei.
Sex diebus
operaberis

Externum
sabbatum in
firmis datum
in signum.

Subiun-

Subiungitur autem & causa precepti, cum dicitur: Sex enim diebus fecit dominus coelum & terram, & mare, & omnia quae in eis sunt, & requieuit die septimo, idcirco benedixit dominus diei sabbati, & sanctificauit illum, perinde atque si diceret: Idcirco diem sabbati sanctificabis, quod deus illo die ab omni opere suo requieuerit, quodque eidem die benedixerit, quod illum sanctificarit, hoc est, segregarit & in hoc ordinarit, ut tum ipsi deo creatori soli uacares. Non purabis autem scripturam sibi ipsi contrariam esse, quod hic dicat deum septem diebus uniuersam creationem profecisse, alibi uero legas unum diem tantum, in quo uniuersa mundana conditio sit creata, Nam qui in Genesi per dies singulos condita omnia retulit, qualiter etiam simul omnia una die creata substantiata extitit, nisi ut liquido ostenderet, quod creatura omnis simul per substantiam extitit, sed non simul per speciem processit. Rerum quippe origo seu materia simul creata, sed simul species formata non est, & quod simul extitit per substantiam materiae, non simul apparuit per substantiam formae. Cum enim simul facta, coelum & terra dicuntur, simul spiritualia & corporalia, simul quicquid de coelo oritur, simul quicquid de terra producit, indicatur. Scriptum est enim: Qui uiuit in aeternum, creauit omnia simul. Deinde, cum audis deum requieuisse die septima ab uniuerso opere suo non imaginaberis deum post mundi fabricato opere sex dierum absolutam, quasi fatigatum ac lassum, otio indulgisse. quid enim stultius de deo cogitari possit? qui solo uerbo ac nutu absque omni labore ac taedio condidit uniuersa. Sed tota scriptura Geneseos mystica, illud uoluit Iudaeos meminisse, quod hic mundus a deo conditus sit, non ut in his, quae huius mundi sunt, conquiesceremus, sed ut ex his, quae condita sunt, agnoscentes conditorem, ad illius exemplum requiesceremus ab amore rerum uisibilem, ac per fidem uitaeque innocentiam (quae uera animi pax est) ad aeternam illam requiem properaremus. Nam si omnia condita sunt propter hominem, homo uero propter deum contemplandum & amandum. Deus autem testetur se ab omni opere suo requieuisse, omnino caecus est, qui non uidet hoc ipso deum indicare uoluisse, & ut ipse homo conquiescat ab his, quae huius mundi sunt, utque requiescat in solo deo. Atque hic agnosendus est uisus ille scripturae tropus, quo de operibus dei loquens uerba ad captum nostrum accommodat, ac deum plerumque sic affectum describit, qualiter homines uel affecti sunt, uel deus eos afficit uel sit. Quemadmodum enim homines post opus aliquot egregie absolutum (cui nihil noui affingunt, sed quod factum est, conseruant) ab opere suo requieuisse dicuntur, Sic deus requieuisse dicitur ab omni opere suo, non quasi fatigatus ab opere, sed quod deinceps nihil noui operis creant. Interim tamen a rerum conditarum conseruatione, propagatione, reparatione & gubernatione, nunquam desistens. In quam sententiam accipiendum est, quod Christus Iohannis quinto ait: Pater meus

Causa precepti.

Occurritur obiectioni Deus creauit oia simul Gene. 1.

Coelum & terra simul facta. Ecclesiast. August. Deus dicit requieuisse tropo quodam sermonis. Aug. de Genesi contra Manichaeos lib. 1. Gene. 1. Psal. 8.

Scriptura Verba ad captum nostrum accommodat.

Iohan. 5. Deus vsque non operatur.

Iohan. 5.

usq; modo operatur, & ego optor. Quæ de principali sententia huius præcepti dicta suffecerint.

De interno
sabbato.
Matth. 5.

Heb. 4.
Augustinus.

Piis hoc præ-
ceptum tunc
mysticum.
Iuge sabbat-
tu m.
Hebræ. 4.
Psal. 94.

Verum cum Christus uenerit, nõ ut soluat legem, sed ut adimpleat, hoc est, ut doceat & faciat, non tantum quæ inchoant hominem, qualia externus legis cortex requirere tantum uidetur, sed etiam ea, quæ hominem perficiunt, Idcirco Apostoli dñi aliq; uiri apostolici hoc præceptum, quod ad perfecte Christianos & uere pios attinet, latius etiam se porrigere cõtestati sunt, atq; adeo hoc præceptum sanctis ac piis hominibus totum mysticum esse uolunt, Quo deus significet populum suum iuge sabbatum celebrare oportere, hoc est, requiem internam, quam certe nulli externi labores in uere piis interebare unquam possunt. Sic Apostolus Paulus testatur Iudæos, quibus prioribus annuntiatum est de sabbato, non introisse in requiem propter incredulitatem. Proindeq; deum iterum terminasse diem quendam in Dauid dicendo: Hodie si uocem eius audieritis nolite obdurare corda uestra. Nam (ut subiicit) si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de illa loqueretur post hac die, ut cõsequens sit relinqui sabbatissimum populo dei. Quis enim est ingressus in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & a suis deus, quam ob rem etiam subinde iubet Apostolus, ut festinemus per singulos dies, donec hodie cognominatur, ingressi in illam requiem, quæ est iugis & perpetuus sabbatissimus. Quem etsi patres ueteris legis ac prophetæ haud obscure indicauerint, ueluti cum Dauid ait: Vacate & uidete, quoniam ego sum deus. Et iterum: Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui, Eum tamen solus Christus exercitissime, perfectissimeq; docuit, & tota uita celebrari iussit: Quis in hoc consilii, ut ne nos quidpiam tanquam ex nobis, humanos affectus sequuti operetur, sed assensitudo pariamur spiritum dei in nobis operari, quieti scilicet & attenti, quid in nobis loquatur dominus deus. Operatur autem in nobis spiritus dei bisariam. In primis mortificandõ carnem. Deinde uiuificando spiritum. Itaq; ad hunc sabbatissimum pertinet, ut scdulo ac per totam uitam carnem mortifices omnesq; affectus & concupiscentias eius in Christo cruci configas, ac penitus necare satagas, donec rãdem hoc mortale totum absorbeat. Nam quo magis carnem mortificaueris, tanto magis sabbatum sanctificaueris & requiem animi pleniotem adipisceris, quod caro quandiu in totum mortificata non fuerit, rebellionem aduersus spiritum moliat. Itidem hoc sabbatissimum (qui proprie Christianorum est) exigitur, & remanentius, saltem in initio, omnibus quæ possidemus, hoc est, ut rebus istis temporariis, quamuis affluant, cor non apponamus, sed ut thesaurum nostrum in caelis repositum esse agnoscamus, ut mentem a rebus externis intro reuocemus, ut amoris dei omnia postponam, atq; adeo ut perdamus animã nostram propter deum & Christum eius, hoc est, ut ne quidem hanc uitam deo charitatẽ habeamus. Præterea ut cru-

Augus. 1 Geff.
Iugis sabbat-
tism is indica-
tus a patrib?
Psal. 41.
Psalmo. 36.
Iugis sabbat-
tismus i quo
consistat,
Psal. 84.
Spiritus dei
in nobis bifa-
riam operat.

Galat. 5.
Christianus
omnib' quæ
possidet renũ-
tiare debet, &
quo modo?
Psalmo. 61.

Matth. 6.

Matth. 16.

tem nostram in humeros tollamus, & Christum sequamur, hoc est, ut quæcunque aduersa nobis illata fuerint exemplo Christi patienter feramus, ab omni uindictæ cupiditate, seu animi amarulætia penitus alieni. Reuera enim tolerantia ac patientia omnis aduersitatis, requies spiritus est, de qua Christus dixit: In mundo pressuram habebitis, in me uero pacem. Et alibi in patientia uestra possidebitis animas uestras. Ad hunc ergo modo sanctificamus sabbatum, quum uehementer læsi, non reuoluimus iniuriam, sed cessamus ac permittimus, ut deus in nobis non tantum patientiam qua domino omnem uindictam resignamus) sed etiam gaudium in tribulationibus operetur: quod fit cum spiritu intus docemur: nos externa molestia affici, uel ut mortificetur caro, uel ut præsens peccatum, uel ueteris peccati reliquæ tollantur, uel quod digni simus habiti pro nomine Iesu contumeliam pati, de quo superius in secundam & tertiam particulam orationis dominicæ superius diximus. Denique hoc sabbatum celebramus, quum in lege domini iugiter meditamur, quum nobis penitus diffusi, ad pedes domini quieti & attenti sedemus, & audimus uerbum illius, quum non nostro, sed dei spiritu ducimur ac gubernamur, hoc est, quum omnia opera nostra, non ex nostris affectibus, sed ex dei cooperantis præscripto & instinctu agimus. Quemadmodum Apostolus ait: Deum esse qui operatur in nobis & uelle & perficere pro bona uoluntate. Nec enim aliter requiescere poterimus nisi spiritus sanctus in nobis requiem illam effecerit, quam quidem ubique oramus, sed nisi deum amando non inuenimus. Inuenimus autem, quum charitas diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum. Vnde & hoc tertium præceptum non absurde ab Augustino tribuitur spiritui sancto, sicut primum patri, secundum uero filio.

Neq; uero ob id existimabis te hunc spiritalem non agere sabbatillum, uel quod non semper abstinere ab externis operibus, uel quod nodum uideris tibi in hac uita perfectam nactus quietem. Nam etsi quando in hoc es corpore, corpore penitus & omnino uacare non possis, animo tamen, dei dono adiuuatus, uacare poteris, præsertim si oia sic opereris, ut tua intentio, non nisi in futuram illam ac sempiternam requiem sit directa, in qua erit sabbati plenitudo, quæ scriptura sabbatum ex sabbato, seu sabbatum sabbatorum mystica ratione designat: quod tum demum facies, si fide subinde excites, spem acuas, charitate extimules. deum in omni opere tuo celebres, salutaria semper petas, & pro oibus gratias agas. Hic autem sabbatillum tam est nobis necessarius, ut neget Christus se agniturem pro discipulo aut reputaturum dignum se, quæ hunc sabbatillum agere neglexerit. Quod & in lege significatum est, quæ testatur deum sabbatum bene dixisse & sanctificasse, hoc est, segregasse soli sibi, quo quid aliud indicatur, quod solum sabbatum, hoc est internam requiem, qua ab operibus nostris quiescentes, assentiendo sinimus deum operari in nobis, a deo bene

Singulis sua
cruces ferenda.
Math. 16.

Patientia,
Requies.
Iohan. 10.
Leuit. 21.

Quomodo
cõparadõ ani
mi gaudium
in tribulatio
nibus.
Acto. 5.
Psal. 119.

Luc. 10.
Aug. in Gese.
Spiritus san
ctus efficit in
nobis; requie
Roma. 1.
Augustinus.
Hoc præce
ptum tribuit
tur spiritui
sancto.

Externi labo
res non impe
diunt iugem
baptismum.
Augustinus.
Sabbatõ ex
sabbato.
Sabbatõ sab
batorum.
Matth. 10. 16.
Marci. 8.
Luc. 14.

Quid signet
q; deus solõ
sabbatum, &
nõ alios dies
legitur bene
dixisse.

Consolatio
Piorum.

dictum esse: Reliquā uero omnem uitā & opera nostra ueluti prophana cēsenda. Et reuera maxima est pioꝝ cōsolatio, quod nō tantum hoc habent præ aliis peculiare, quod in oībus, siue p̄speris siue aduersis æquam ac quietam mentem seruent. Sed quod & certo sciunt hunc sabbatum, quem in hac uitā inchoant plenitudine optatissimā quietis quæ in requie sempiterna olīm contingeret) perficiendū esse, idq; edocti ex Christi uerbis, qui hunc spiritalem sabbatum, unum ac solum nobis necessarium, nunquam item finiendum assererat, de Maria Magdalena ad pedes suos, in hunc modum sabbatizante, sic inquit: Porro unum est necessarium, Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

Lucæ. 10.

1
Chrs nō ab
rogauit ex
ternum sab
batum.

Quāquam autem Christianis uere pijs, oīs dies, Dominicus habendus, ac in hunc modum spiritualiter sabbatizandum perpetuo ac continue sit, propterea tamen externum sabbatum abrogatum cēseci non debet. Nam quim (ut supra diximus) inter Christianos plurimi adhuc sint imbecilles & infirmi, qui ad eam sabbatizandi perfectionem nondum pertingunt, retinenda erat hæc lex in ecclesia tanquam pædagogus imperfectorum, in eam sensim perfectionem, quæ est in Christo Iesu, adducens. Quin nō tantum infirmis, sed & perfectioribus, ac iā tota mente deo uacantibus, diebus festis ab omni opere externo cessandum est. Tum ad seruandam ecclesiæ disciplinam, tum ob uitandum scādalum, tum deniq; ut animus ab omni corporea actione auocatus, alacrior ac ardentior in dei contemplatione assurgat.

2
Quibus mo
dis externū
sabbatū san
ctificetur.
Et cū deo &
cū proximo
in grām re
deundum.
Matth. 11.

Sanctificant ergo (ut superius meminimus) hoc externum sabbatum, in primis, qui die dñico, diuinae uacatiōi destinato, se totos huc cōserunt, ut si quid p̄ cæteros dies ex humanis negotiis contractum est labis, id ut diluant, ac cum deo in gratiā redeant, & si quid cum quoquā similitatis habeant, ex animo reiciant, & sic demum ab omni odio puri, & ab omni crimine requieti, ingrediantur dñi templū, totos se ad dei laudē cōponentes. Sic em̄ sabbatizandū iussit Christus, quū ait: Discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & inuentietis requiem animabꝝ uestris.

3
Roma. 12.
Psal̄m. 50.

Iohan. 8.

4
Chryso
stomus in iohā
nem homi
lia. 2.
Matth. 13.

Deinde, recte sanctificant sabbatum, qui eo die corpora sua exhibent hostiā uiuentem, sanctā, deo placentem, q̄ mortificant membra sua, quæ sunt super terrā, hoc est, suos affectus carnales maciant, ac igne spirituali absumunt qui cor cōtritum & humiliatum ad deum afferunt. Sacrificium enim deo spiritus contribulatus, Qui propositum certum faciunt dcinceps ab omni opere seruilī, hoc est, ab omni peccato abstinēdi, Quod omnis qui peccet, seruus sit peccati. Præterea sabbatum sanctificant, qui de eo die neglectis oībus præ studio audiendi & discendi uerbum dei in ecclesiā properant, ut ex ore sacerdotis discant Euāgelium & uoluntatem dei, q̄ ex ecclesia redeuntēs interpretationem Euāgelii auditā domi. repetunt ac ueluti ruminant, q̄ auditum uerbum neq; leuiter trāsmittunt neque spinis cupiditatum huius seculi enecant, neq; diabolo iussocanti

canti uerbi semen aditum præbent, sed auditum uerbum cum Maria in corde recondunt ac conferunt, ut fructum per manentem faciant.

Lucæ. 2.

Ad hæc, sabbatum sanctificant, qui dei beneficia in se collata cū summa gratiarum actione rememorant, & præsertim qui summi illius beneficii (cuius signum est sabbatum nostrum) nimirum passionis ac resurrectionis Iesu Christi piam agunt memoriam, qui diuinis etiam sacramentis, & ei potissimū quod Christus in sui commemorationem instituit, communicant, qui non uentris, sed animæ sollicitudinem gerunt. Neque enim facile excusare se potest, qui quum sacramentorum die prandium sibi domi præparauit, prandium coeleste contemnit, & uentris curam faciens, animæ suæ negligat medicinā. Verum ne hic duriores uideamur, si hæc est præsentium temporum conditio, ut non facile in usum reuocari queat assidua illa sacramentalis communiō, quæ olim singulis diebus dominicis summa cum pietate habebat, saltem hoc requirimus, ut his diebus tota missa a nō impeditis deuote audiatur, utq; saltem sacræ doctrinæ, precatōnis, laudis & gratiarum actionis communiō spiritualis celebretur. Præterea sabbatum sanctificant, qui toti in dei laudem & gratiarum actionem diebus festis profusi sunt. Nam hoc est sacrificium laudis, quo honorificari uult dominus, Psalm. xlix. Ad quod etiā Paulus inuitat, quum uult, ut simus communes nolmetiplos in psalmis, & in hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus nostris deo. Denique recte sanctificant sabbatum, qui ad exemplum Christi domini sui operibus misericordiæ erga proximū exhibendis, festis potissimū diebus toti incumbunt. Sic enim Christus sabbato paralyticos curabat, cæcos illuminabat, aridos restituebat, ac quibuslibet morbis oppressos sanabat. Qui & testatur, deum misericordiam uelle, & non sacrificiū: quin hoc esse sacrificiū deo placens, si a fratre nostro necessitatem patienti, uiscera nostra non claudamus. Si (uti dominus apud Zachariam cap. vii. iubet) uniusquisq; cum fratre suo misericordiā & misericordiones faciat. Et quod apud Nehemiam & Esdram præcipit: Si miseramus partem his, qui non præparauerunt pinguia, & mulsū, quia sanctus dies domini. Recte ergo diuus Ambrosius monet ut in festiuitatibus & delictorum face nos purgemus, & elemosynam faciamus largiorem, ne extranei sint alimonis, qui fratres sunt in sacramentis. Quale enim, ut subiicit, erit, si in una eademq; domo inter seruos unius domini alter exultet in holocaustis, alter consumat in pannis, alter æstuet cibo, alter famem, frigusq; sustineat. Sed iam uideamus, quibus modis in hoc præceptum peccetur.

4.

Ambrosius sermone. 11

psal. xlix
coloss. 3.

Matth. 9.

I. Joh. 3.
zacha. 7.
Neh. 8.

Ambrosius.

Peccat itaq; in hoc præceptū, qui aliquid operis externi (quod quæstus gratia solet exerceri) faciunt, ueluti sunt, arare, fabricare, negotiari, nisi tamen excuset aut magna necessitas aut magna utilitas. Nam cum semper dei causa cæteris rebus longe anteponenda sit, & quotidie

peccantes hoc præceptū

pietati studendum, quis non uidet scelus esse, nolle ut uel diebus domini
 cis externa cedant rebus internis, quū huc pariter inuident & Apostolo-
 rū institutio, & populi Christiani solennis cōuentus, sacra etiam lectio,
 sacra concio, ac religiosi ritus a patribus instituti. Numeri. xv. legimus,
 eum hominem, qui ligna collegerat in die sabbati, oblatū Moī, Aaron,
 & uniuersæ multitudinē, iussu domini lapidibus obrutum esse, extra ca-
 stra. Exodi quoq; xiiii. narratur, q̄ grauius peccauerint, qui cōtra man-
 datum domini abierunt colligere manna in die sabbati. Quanto ergo
 magis putandū est, eos grauius peccare, q̄ negotiationibus diebus se-
 stis totis incumbunt. Nec uidemus, qui excusari possint magistratus, qui
 non prohibent hūc diebus haberi nundinas, & patere cauponas, quum
 hic palam in hoc præceptum peccatū cōmittatur nō sine graui indigna-
 tione dei. Deinde impingunt in hoc præceptum qui diebus festis spe-
 ctaculis, ludis, aleæ, saltationibus, aut choreis sunt intenti, qui comesta-
 tionibus, ebrietatibus, sumptibus uacant, qui colloquiis prauis, ac turpi-
 bus cantilenis diem sanctū conspurcant, quos Carthaginensē & Toleta-
 num concilium excommunicandos decernunt. Nō enim solēnitates &
 festa ideo instituta sunt, ut turpitudini seruiamus, seu ut delicta congre-
 gemus, sed ut illa prorsus abiiciamus. Nec ideo instituta sunt, ut ea cibo-
 rum abundantia, sed spiritus exultatione celebremus. Et qui fieri potest,
 ut in choreis sabbati sanctificatio seruetur, ubi in turā uerecundia, illece-
 bra suspecta est. Nemo enim (ut dixit quidam secularium doctor) saltat
 sobrius, nisi qui insanit. Quod si iuxta sapientiam secularem, saltatio-
 nis, aut temulentia author est, aut dementia, quid diuinarum scriptura-
 rum cautum putamus exemplis? Quum Iohannes Christi prænuntius
 saltantis optione iugulatus exemplo sit, plus nocuisse saltationis illece-
 bram q̄ sacrilegi furoris amentia, & qui fieri potest, ut a spectaculis quis
 illæsus euadat, quum Dauid ex eo quod uidit Bersabeam lauantem se,
 prouocatus sit ad libidinem? Et Dina tabernaculum patris egressa, tan-
 tam ut filios Sichem spectaret, spectata ipsa uitium passa sit. Et quid est
 (inquit Chrysoſtomus) in teatro, nisi risus ineptitudo, diabolicus fa-
 stus, effusio temporis, impendium & superflua dierum cōsumptio, male
 cupiditatis inductio, adulterii meditatio, intemperantia schola, turpitu-
 dinis exhortatio, risus materia, inhonestatis exemplar? Neq; tamen hi
 tantum qui choreis indulgent ac theatris intendūt, in hoc præceptum
 peccant, sed etiam qui tamen in ecclesiam diebus festis se recipiant, & ce-
 rimoniā obseruent, spiritu tamen ea ipsa ob, quæ conuenit, non perficiunt,
 quos dominus apud Esaiam cap. xxix. designat, dicens: Populus
 hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Quin apud He-
 remiam. xlviii, is maledictus pronuntiat, qui opus dei facit negligenter.
 Nam hoc demum bonū est, ut Michæas cap. vi. testatur, si sollicitus am-
 bules coram deo tuo. His uero grauius peccat, qui in templis diebus

Nume. 15.

Exodi. 14.

Nūdinas die-
bus festis ha-
beri, scelus.

choreis.

Carthag. cōc.
Toletanum.
Chryso. ho-
mil. 1. in 1. ep-
sto. ad Corin.
cap. 11.
Ambro. lib. 3.
de uirginita.

1. Reg. 11.

Gene. 34.
Theatrum.Esaie. 29.
Niere. 48.
Michæ. 6.

festis deambulant, de rebus prophanis, sæpe etiam uanis ac turpibus sine ulla dei reuerentia ac ueneratione confabulant: Qui ne suum delictum leue esse putent, recolant Christum, Iohan. ii. factum de funiculis flagello eiecisse ementes & uendentes de templo, & mensas numulariorum subuertisse, ac dixisse: Domus mea, domus orationis uocabitur, uos autem fecistis illam speluncam latronum. Peccant itidem in hoc præceptum, qui diebus festis dei uerbum & sacrum non audiunt, item qui non orant, nec deo spiritu seruiunt. Denique, internum sabbatum prophanat, qui se deo non totos submitunt, qui non sic omnia secum agi uelint, ut uult ipse deus, qui seipsum ulciscuntur, qui non audiunt quid in eis loquatur deus, sed suos affectus sequuntur, & si quid in speciem boni agunt, ueluti qui orantes aut ieiunantes aut eleemosynam facientes, huc se magis humano ductos affectu, nimirum eo fine, ut conspiciantur ab hominibus, quam per spiritum sanctum, hoc est, charitatem dei & proximi, concitatos agnoscunt. Itidem peccant, qui non commodant proximo necessitate patienti, quam possunt.

EX his omnibus uidetur, quanta & quam non leuis momenti sint ea, quæ præcepta primæ tabulæ docent. Quibus certe tota uis Christianismi, ueluti breui quodam opependio comprehenditur, quæ & in hoc tertio præcepto mystice intellecto, in unum quiddam redigitur. Nempe, ut animam nostram oderimus, nos ipsos abnegemus, ac toti nobis diffusi, ad pedes Christi sedeamus, uerbum illius audiamus, fide, spe, & charitate erga deum inardescamus, ac dei ductibus obsequamur, fructum bonorum operum in deo facientes, & mandatum eius obseruantes. Atque hæc omnia sic coherent, ut qui unum habet, omnia habeat, & qui uno caret, careat quoque cæteris. Habet enim doctrina Christiana (sicut & cæteræ) plurima dogmata, habet fides complures articulos, sed omnia tandem rediguntur in unum, hoc est, in spirituale sabbatum, quæ est charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, fides & adimpletio legis, per quam Christus, salus, & uita nostra principium uite & finis legis, metes nostras inhabitat. Porro quam tanta sint quæ his præceptis continentur, quis non uidet ea hominem suis uiribus nequaquam præstare posse: quam nullum hominem in hac uita eadem perfectæ unquam præstitisse cõstet. Aliam ergo quam ex nobis uiam, Christus cõmonstrauit, qua eadem a deo, quam hæc solus operatur in nobis, per nostrum modulum adipiscamur, quæ est ardens & fidelis ad deum oratio. Cõstat enim nos id quod primo præcepto exigimus, in oratione dominica, tum precari, quam dicimus, Sanctificet nomen tuum. Itidem quod secundo præcipitur, quam dicimus, Adueniat regnum tuum. Denique quod tertio iubet, quam dicimus, Fiat uoluntas tua sicut in cælo & in terra, ut pulcherrime hæc oratio ad Decalogum quadret.

Iohan. 2.

In tribus prout
tribus præceptis
totam uis
Christianismi
comprehenditur.

In doctrina
Christiana omnia
rediguntur ad
unum. I. spirituale
sabbatum.
I. Timoth. I.

Augustinus.
de spiritu & littera
ca. 36.

Oratione con
sequimur, ut
primæ tabulæ
obligamur.

Sequitur secunda tabula, quæ proximorum
dilectionem respicit.

MM II

QVARTVM PRAECEPTVM.

HONORA PATREM TVVM, ET MATREM
tuam, & eris longæuus in terra.

Inter præcepta secundæ tabulæ nõ immerito primũ est, quod de honore parentibus tribuẽdo constituit. Cõueniebat enim, ut post præcepta primæ tabulæ, quibus ad deũ ordinamur, ipsumq; sup oĩa amare ac colere iubemur, præceptũ de honorãdis parẽtibus (qui dei loco sunt) proxime subsequeret. Vt aut̃ intelligas, q̃ late se hoc præceptũ porrigat, nõsse oportet, qui nam ueniant appellatione parentũ in scripturis. In primis itaq; parentes proprie sunt, qui nos carnaliter genuerũt, quibus post deũ hoc debemus, q̃ sumus, de quibus Ecclesiast. iiii. dicit. Qui timet deũ, honorat parentes, & quasi seruiet his, qui se genuerunt. Deinde parentes dicunt, qui nobis prælati sunt ac præsidet, E quorũ numero primi sunt animarum præfecti, sacerdotes ac pastores. Hos enim recte quis dixerit patres, nepe spũales, quemadmodũ Apostolus. i. Corinth. iiii. ait: Nõ ut confundã uos. hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo. Nã si decẽ millia pædagogogẽ habeatis in Christo, sed nõ multos patres. nam in Christo Iesu per Euãgeliũ ego uos genui. Et iterũ, Galat. iiii. Filii mei, quos iterũ parturio, donec formeĩ Christum in uobis, De quibus etiã potissimum dictum esse uidet: Interroga patrem tuum, & dicet tibi: maiores tuos, & annuntiabunt tibi. Proxime & secũdum sacerdotes & pastores, scriptura magistratus ciuiles, qui gladiũ potestate habent, parẽtum loco ducit. Sic. iiii. Reg. v. legis: Famulos Naaman principis, dñm suũ patrem appellasse. Pater, inquiunt, si grandem dixisset tibi rem propheta, faceres, deuiisses. Breuiter, quicunq; nobis præsent, siue publice, siue priuatim, recte patres appellant, quales sunt oēs, quoz imperio paremus, & quos dños uocamus. Deniq; qui quacunq; nostri curã gerunt, ueluti tutores & curatores, præceptores & pædagogi. nã quũ in paternũ officiũ succedant, iustũ est, ut & nomẽ claritæ honorem ferant. Quãobrem apud Romanos pulcherrimo uocabulo uocati sunt patresfamilias & matresfamilias, qui domũ & toti familiæ præsiderent. Principes uero etiã patriæ patres appellati sunt. Præterea non repugnamus, ut & quoscunq; seniores, qui nos annis antestant, præsertim (modo uitæ inculpata sint) patres appelles. Ad oĩa ergo hæc parentũ genera hoc præceptũ porrigitur, quãuis ordine quodam, estq; inter sequentia præcipuum & primum in promissione, uti Apostolus ait, & nos latius inferius exponemus.

Vbet uero deus, ut honore parentes afficiamus. Honor tria complectitur, nempe amorem, obedientiam, & reuerentiã, quæ ut parẽtibus nõ tantũ affectu, sed & re ipsa & effectu exhibeamus, id deus a nobis hoc mandato requirit. Parentes ergo, ex quibus prognati sumus, post deum intimo ac supremo amore prosequemur & amplectemur, cogitãtes eos

non

parentũ appellatione g
ueniant.

Carnales,
Acti. 3.

Spirituales.
I. Cor. 4.

Galat. 4.

Deuter. 32.
Magistratus.

4. Reg. 5.

Qui nobis
imperãt publice
uel priuatim.

Principes
patriæ patres.
Seniores.

Honor tria
complectitur.

Parẽtes carnales quõ
amandi.

non tantū esse proximos nostros, quos sicut nos diligere præcipimur, sed & uitæ nostræ causam, quæ ex parte in eis quoddam diuinæ maiestatis ue-
 stigium adumbrat. Vnde quicquid summus ac syncretus amor postulat,
 hoc totū in parentes ex animo profunderè, eosdemq; & animi & corporis
 bonis, quod in nobis est, cumulare debemus. Quod obrem si parentes
 habeas, in quibus pietatē desideres, summa ope niti debes, ut eos nō qui-
 dem acerbe, sed reuerentissime admonitos, ad Christū ac pietatē trahas,
 ut de dei uoluntate instructos, ex malis bonos efficias, quod plerosq; san-
 ctorum pietatissimo studio fecisse legimus. Deinde cura eorū q̄ maxima
 habēda est, ne quid eis, quod ad corporalē necessitatē attinet, desit. Po-
 tentissimam exemplū filialis amoris erga parentes Christum habes, quē
 Euangelista memorat, etiam dā in cruce positi, & crudelissime trāctā-
 tum subinstantem matre dilectissimæ maris, non sine affectu iogē om-
 niū pierrissimo memore fuisse, eademq; uirginē discipulo uirginē uide-
 dalle. Tobias quoq; iunior q̄ fuit in patre pius, historia, quæ Tobias
 inscribitur, declarat. nam & manuum suarū labore patrē suum senē &
 leuitissimū opū educatit. Quod exemplū oībus imitandum est; quibus
 sunt parentes eorū opē indigētes. his sentis uictum neq; aliā grātia ad
 uitam commode traducendā necessaria, hilariter suppeditare debent,
 nec ullā causam parentū saluti anteponeat. Acrius Christus incre-
 pat Pharisæos, qui auaritia suæ religionē præterentes, filios a pietate in-
 parentes auertebant, docētes eos: matri uel patri indigētib; ut diceret
 Corban, quod est, donum quodcumq; ex me tibi profuerit, nec permittē-
 bant eos quicquā facere patri suo aut matri, rescindētēs uerbum dei per
 traditiones suas. Certe maxima religio est, parentes pauperes, exules, se-
 nes & piōs complecti, illisq; modis omnibus succurrere, nam hæc est dei
 uoluntas hoc præcepto declarata: Debes autem benefaciendo parenti-
 bus, sic affectus esse, ut quantūcumq; benefeceris, nunquam te fecisse satis
 existimes. Atq; interim deo maximas gratias agas, quod tibi hunc affe-
 ctum de parentibus benemerendi donauerit.

Sed dices. Si hæc ita se habent, quid sibi uult, quod Christus ait Lu-
 ca. xiii. Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, &
 uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autē & animā suam, non po-
 test esse meus discipulus? Et iterū Math. x. Veni separare hominem ad
 uersus patrem suū, & filiam aduersus matrem suam. Et quod Christus
 Luca. ix. uolenti prius sepelire patrem suum, antequam eum sequeretur,
 dixit: Sine mortuos sepelire mortuos suos? Respondemus ipsū Chri-
 stum te hisce locis docere, quid nam uelit, ut interprete non sit opus. Sic
 enim inquit apud Matthæū cap. x. Qui amat patrem aut matrem plus
 q̄ me, non est me dignus. Quin ad eum modū non tantū qui parentes,
 sed & qui amat filiū aut filiā sup me, nō est me dignus. Qui amat animā
 suā, hoc est, uitā istā temporalē, plus q̄ Christū, hic (Christi testimoniō)

Parentes dei
loco.

Parentes im-
pij ad pietatē
adducendi.

Tale legitur
de scto panta-
leone martyre
exempla pieta-
tis in parente-
bus. Christus
Ioham. 19.
Tobias.

Hanc legem
Christus spūalē
esse docet col-
cedere debe-
ant quauis
externa.
Summa reli-
gio pietas in
parentes.

Quæstio.
Lucæ. 14.

Matth. 10.

Lucæ. 9.
Dilutio.

Matth. 10.
Arbor del
amori paren-
tum antepo-
nendus.

Ordo dile-
ctionis.

non est Christo dignus. Primus enim dilectionis gradus ad deū & Chri-
stum ordinandus est. Deinde parentes & ceteri suo quicq; ordine dilige-
di. Nam si officium parentibus exhibendum est, quanto magis authoritas
parentum, cui gratiam etiam pro parentibus tuis debes. Amāus est pa-
ter, sed præponendus est creator, debetur affectus parentibus, sed maior
obsequium salutis debetur auctori. Ergo parentes quantūcumq; alios
qui amandi, relinquendi sunt, si impediunt deuorā mentis affectum, re-
linquendi quidem non odio persecutionis, sed dissimulationis pietatis,
non crudelitatis. Absit enim, ut Christus, qui dixit, Discite a me, quia mi-
tis sum, & humilis corde, amarulentum odium filii in parentis manda-
uerit. In summa, quum hoc parentes simul cum deo colere, proximè post
deum colendi sunt, si utriusq; cum animæ salute fieri non potest, dicen-
dum est, patri & matri. Nescio uos, & fratribus ac filiis, ignoro uos. De-
bet enim copula tenentis cognationis agnosci, sed si cursum mentis præ-
pedit, ignorari, debet affectus in parentes uiscera mentis implere, sed a
spiritali proposito non auertere.

Quo odio
Impii Paren-
tes prosequē-
di.

Matth. 11.

et uatenus
pula terrenæ
cognationis
agnoscenda.

Obedientiā
parentibus de-
bita, & que
Prophet. 1.

Exempla o-
bedientiæ er-
ga parentes.
Gene. 22.
Hiere. 19.
Christus.

Lucæ. 2.

Secundo, quā deus iubet honorari parentes, obedientiā præcipit. Obe-
dientia omnis uirtutū mater est, & iustitiā uniuersalis, cuius primus
gradus est, post deū obediētiā iudicio & auctoritati parentum. Audi
cinquit Salomon fili mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem ma-
tris tue, ut addatur gratia capiti tuo & torques collo tuo. Exempla san-
ctorum habes innumera, quæ huc te cohortantur. Isaac figura Christi,
triginta iam annos agens, patri se colliganti non restitit, imo & ad im-
molandum quoq; se copiam sui fecit, quāuis non sine diuino instinctu,
Rechabitz iussu Benadab patris, abstentii facti sunt. Sed quid homines
mortales referimus, Christus Iesus dei & hominis filius. Ioseph & Mariæ
parentibus subditus fuisse legitur, deus serualis, immo Iosepho non alia
ratione, q̄ q̄ esset pater opinione ac lege, non natura.

Honor pa-
rentibus de-
bitus.

Honor paren-
tum in quo
consistat.
Non debe-
mus esse acu-
ti in parentū
uita aut ig-
nobilitatem.
Genesis. 16.
47. & 48.

Postremo, deus non tantū regit, ut obedientiā, sed & honore (quod
est summū utiq; obedientiæ opus) parentibus præstemus. Honor in-
co consistit, ut magnifice de parentibus sentiamus, ut eos honorificētissi-
me colamus, ipsorū iudicio & auctoritati plurimū tribuentes ac deser-
tes. Nunquā autē contēnamus aut uilipendamus, & si pauperes, se nec ca-
pulares, aut etiā deliri ac morosi fuerint. Quibuslibet enim uitis nomē
patris & matris anteponendū est, nec quales parentes, sed q̄ parentes ha-
beamus, æstimandum. Nam ut in maximam claritudinem perueneris,
patri etiā ignobilissimo, hanc claritudinē acceptā referre debes, cui post-
deum debes, q̄ es. Ioseph ille in Aegyptum uenditus, ac dein dei providē-
tia sublimatus, ut esset primus post regē, quāto honore prosequutus sit
patrem Iacob, descendente ad se in Aegyptū, quanta celebritate in Aegy-
pto defunctū extulerit, ac ad patres in terra Chanaan apposuerit ac sepe-
lierit, cap. Gene. xly. xlyi. et. xlyii. legimus, Solomon matri surgenti as-

surrexit, eamq; adorans, iuxta se in solitū regium collocavit: Fili (Ingr Sa piens) suscipe senectutem patris tui, & ne contristes eum in via sua: si dese cerint sensus sui, da ueniā ei, & ne spernas illum in uirtute tua. Et iterum: In opere & sermone & omni patientia honora patrem tuū, ut superueniat tibi benedictio a deo. Debent autem hæc tria, nempe amor, obediētia & honor parentibus, non tantum externo quodā apparatu, sed sincrere & ex intimo cordis affectu exhiberi propter deū, Quæ admodum diuus Paulus ait Ephe. vi. Filii, obedite parētib; uestris in domino, hoc enim iustū est, Honora patrē & matrem tuam, quod est primū mandatum in promissione, ut bene sit tibi, & sis longæuus super terram. Item, Filii, obedite parentibus per omnia. hoc enim placitum est in domino.

DEbes autē eadē illa tria, amorē scilicet, obediētiā & reuerentiā, & cæteris, qui in patris officiū & nomē claruram succedūt. In primis autē patribus spūalibus, qui sunt anime parētes. Hi enim præcipuo quodā dilectionis affectu diligī debēt, quale testimoniu diuus Paulus Galat. 4. præbet, quod scilicet si fieri potuisset, etiā oculos suos eruisset & dedissent ei. Quamobrem ante omnia curandum est, ut eorum necessitati succurratur, utq; ipsis, quæ ad uictum pertinent, idq; abunde, libenter, & ex animo suppeditentur. Quemadmodum Paulus. i. Corinth. ix. docet: Quis (inquit) militat suis stipendiis unquā? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat, Neq; enim magnum est, si qui spiritalia seminant, temporalia etiā metant. Et rursus: Dignus est mercenarius mercede sua. Quin & lex uetus præcipit, non alligandum os boui triturati, Quod utiq; non boum causa, sed propter nos dictum esse cōstat. Ecclesiastici quoq; cap. vii. legis: Honorifica sacerdotes, & da illis partem, sicut mandatum est tibi, primitiarum & purgationis. Et huc faciunt, quæ de decimis & primitiis in domum dei deferendis, Exodi. xxii. ac. xxiii. Leuitici quoq; xxvii. & Numeri. xviii. præcipiuntur.

DEinde, debetur ipsis obediētia, quemadmodum Apostolus ad Hebræos cap. xiii. testat: Obedite (inquit) præpositis uestris & subiacete eis. ipsi enim peruisigant, quasi rationem de animabus uestris reddaturi. Et Christus monet, etiā pharisæis, sedentibus super cathedram Moſis obediendum esse. Quæ (inquit) dicunt, facite: secundū opera uero illorum nolite facere. Porro ut ecclesiæ præſides duplicem clauē a Christo acceptam habere debēt, potestatis scilicet ac sciētiæ seu discretionis, sic par est, ut ipsis, quod ad utraq; clauem attinet pareatur. Quamobrem cum publice criminosos, contumaces ac ecclesiæ rebelles excommunicationi illigant, censura ipsorum non aspernanda, sed modis omnibus obseruanda est, donec in ecclesiæ gratiam redeant excommunicati. Quæ admodum Apostolus docuit. i. Corinth. v. et. ii. Corinth. ii. Rursus par est, ut constitutionibus & ordinationibus eorū ad ecclesiæ decorem, disciplinam & tranquillitatem aditis, reuēter pareatur.

MM iii

3. Regum. 2. 7

Eccle. 3.

Honorandi
parentes in
mo mentis
affectu.
Ephe. 6.

Patres spū
uales diligē
di.
Galat. 4.

Ante omnia
succurrēda
necessitati pa
trum spū
alium.
1. Cor. 9.

Eccle. 7.
Decimæ.
Primitiæ.
Exo. 22. & 23.
Leuiti. 27.
Nume. 18.
Obediētia
debita patri
bus spū
alibus.
Hebræ. 13.
Matth. 23.

clauis pote
statis.
Non spernem
d; censurę

ecclesiasticæ.
Clauis sciētię

be confite
tionibus hu
manis qd sen
tiendum.

Viz iustifican
di detrahitur
constitutioni
bus ecclesia
sticis.

Galat. 5.

1. Cor. 10.
Coloss. 2.

2. Cor. 11.
1. Cor. 11.
Constitutiones
humanae in
utiles, nisi eis
ad pietatem
utamur.

Esai. 29.
Matth. 15.

Matth. 23.

An criminali
ter peccet qui
violat consti
tutiones hu
manas.

Augustin. ad
Iuanuam c. 11.
1a. 12. distin.

Roma. 13.

Obediendum
propter con
scientiam.

Sed hic pugnant nobiscum nouatores qui ecclesiasticas constitutiones
sueluri humana quaedam figmenta irridet, atq; adco ut damnabiles
aspernant: Qui ne quenspiam decipiant, seu persuasione sua ecclesiae mi
nus obtemperantem aut rebellem faciant, nosse oportet, quatenus con
stitutiones illae ecclesiasticae obligent, & quatenus sese earum uis porrigat.
In primis itaq; constat ex constitutionibus seu traditionibus ecclesiasti
cis neque uim iustificandi pendere, neque ceremoniis externis quamuis
piis, remissione peccatorum aut salutem deberi. Quamobrem qui in ope
ribus eiusmodi legum ecclesiasticarum suam spem, salutemq; contineri
putaret ac collocaret, is gratiter erraret. Et in hanc sententiam Paulus
damnat circumcisionem: Ecce (inquit) ego Paulus dico uobis. Quod
si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit, quum tamen ipse nihil
fecius Timotheum ei circumcidere. Damnat quoq; ciborum delectum ac
dierum discrimen, quum inquit: Nemo uos iudicet in cibo uel in potu, aut
in parte diei festi, aut neomeniae, aut sabbatorum, quum tamen inter im ipse
legatur continentissime uixisse, & sabbatum etiam externum sanctificasse. Er
go non aliter hasce etiam ceremoniales iudaismi leges damnat Aposto
lus, q̄ si eis iustificationis ac salutis uis (quae sibi Christo tribuenda est)
ascribatur. Deinde constat externa tantum obseruatione harum constitutio
nem coram deo inutilem esse, nisi & animus accedat, qui eisdem utat ad fi
nem pietatis, ad quam sunt institutae. In qua sententiam deus apud Esaiam
dixit (quod & Christus repetit) Frustra colunt me mandatis hominum. Ec
tamen alibi Christus uult, ut & haec constitutiones (sed ut diximus ad su
um finem) obseruentur, sic tamen, ut his quae praecipua legis sunt, postpo
natur, quum inquit, Oportet quidem haec facere, illa uero non omittere.

Iam si quaeratur, peccet ne saltem grauiter, qui receptos ecclesiae mores
aut ecclesiasticas constitutiones uiolat; Respondendum est, eiusmodi
consuetudines seu constitutiones non unius generis esse, nam aliae sunt, quae
toto terrarum orbe obseruantur, a patribus acceptae, quales sunt de annua
Quadragesima celebranda, de diebus passionis, resurrectionis, ascensio
nis in caelum, pentecostes, & id genus aliis diebus feriandis. Has certe & si
miles consuetudines seu constitutiones in sanctum ac piuum finem constitutas,
ac a tota ecclesia receptas, nemo sine reatu peccati (nisi uel magna necessi
tate uel utilitate excuset) uiolauerit, quoniam tales constitutiones temere praer
uaricantes, & in hoc & in praecedens praecipuum delinquunt, quemadmodum ibi
suis ostendimus, Nec mirum nam si obediendum est magistratibus pro
phanis, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, hoc est,
ne conscientia polluat peccato mortali, atq; hoc obtinet in legibus ciui
libus, quae tantum ad retinendam ciuilem politiam & rerum proprietatem
muniendam, ordinatae sunt, quanto magis peccato se inuoluunt, qui eiusmodi
ecclesiasticas constitutiones seu mores tam ad conseruationem &
augmentum pietatis, & ecclesiae decorem, disciplinam & tranquillitatem proditas

ac receptas temere uiolat: Nec enim deus minus nos subiecit ecclesie præ-
 didibus, q̄ pphants magistratib⁹, nec minori periculo dei authoritas in ec-
 clesie ministris, q̄ in magistratibus cõtemnit, præsertim q̄ horū ministe-
 riū incõparabilr maius sit q̄ illoꝝ, ut diuus Chryl. in libris de iacerdotio
 grauitèr oñdit, Ambrosio etiã cõtestante, dignitatè ac ministeriū sacerdo-
 tale regali tm̄ præferendū esse q̄ tū auge argèro, aut etiã sol lunæ præstat.
 Proinde ut nō est cõsequens, eū nō peccare mortaliter, q̄ magistratib⁹ nō
 obreperat, q̄ leges ciuiles uim iustificadi nō habeant, Ita non cõsequit, eū
 criminis reum nō esse, q̄ cõstitutiones ecclesiasticas temere uiolat, etsi i eis
 basim salutis cõstituere haud oporteat. Ipsa em̄ inobediētia (quã execra-
 tur deus) nos delicti reos facit. certe nō frustra Paulus Ap̄lus, pambulans
 Syriã & Ciliciã. & cõfirmans ecclesias, tanto serio præcepit custodiri præ-
 cepta Apostolorū & senioꝝ, nō absoluturus (ut putamus) a crimine, quos
 reperisset puicaces transgressores. Et ut inobediētia nota cesset, scanda-
 li tñ ratio nō pmittit ut a crimine immunis sit, q̄ cõstitutiones seu cõsuetu-
 dines publice receptas cõtemnunt ac irrident. Nã & Paulus passim iubet
 ne faciamus q̄ppia, in quo frater noster, offendi, scandalizari, aut infirma-
 ri possit: quin se carnes potius in ætærum nō manducaturę contestatur,
 q̄ offendat fratrem. Porro plane stupidi sunt, q̄ ecclesie præsidibus potesta-
 tē condendazę p̄stitutionum ad pietatē cõducibilium abrogant, quum
 Paulus iubeat, oia in ecclesiis ordine ac decenter fieri. Cõstat etiam ipsū
 Apostolum eiusmodi ordinationes q̄ plures fecisse, quales erant, ut mu-
 lieres uelatz ecclesiã intrarent. Itē, ut ordo in lectionib⁹ in ecclesia obser-
 uaret̄, Quibus tantum etiã tribuit, ut immorigez aut cõtradicentē nō
 uideret̄ laturus. Si quis (inquit) uult cõtentiosus esse, nos talem consuetu-
 dinem nō habemus, neq̄ ecclesia dei. Quaz de cõstitutionibus seu mori-
 bus ecclesie uniuersalis dicta suffecerint. Sunt & aliæ cõstitutiones par-
 ticulares, quas p̄ singulas diocœses singuli epi promulgant, quaz finis si
 fuerit pietas seu ecclesie honestas & tranquillitas, eandem plane habent
 cum prioribus rationē, sic scilicet, ut sine peccato i ea diocœssi, in qua pro-
 mulgatz sunt, nisi tñ iusta causa subsit, præuaricari nō possint. Idem de
 uariis ecclesiaz moribus sentiēdum est. Nã mores singularum ecclesiaz
 in singulis ecclesiis omnino custodies, si cuiquã non uis esse scandalo, nec
 quenquã tibi, quemadmodū diuus Ambrosius Augustinum docuit. In
 moribus aut simpliciter indifferentibus, alia ratio est, ueluti est, q̄ alii ex
 more diem Mercurii ieiunant, alii nō, alii quotidie cõmunicant corpori
 & sanguini dñi, alii certis diebus. Totum enim hoc genus liberis habet
 obseruationes. Quod em̄ neq̄ contra fidē catholicã, neq̄ contra bonos
 mores esse conuincit, indifferenter est habendum, & pro coz, inter quos
 uiuitur, societate seruandis. Interim non negamus præsidibus ecclesia-
 sticis (si qd contra dei mandatum, qd absit, præcipitur) nō esse parendum,
 q̄ oporteat magis obedire deo, q̄ hominibus. Tale erat, quod olim in lu-

Del autori-
 tas nō mino-
 ri periculo cõ-
 tēnitur in præ-
 latis q̄ in ma-
 gistratibus.
 Chrylusto
 mus in lib. de
 sacerdotio.
 Ambrosius.
 Non humana
 authoritas,
 sed inobediē-
 tia nos pecca-
 to inuoluit.

A 204. 15.
 Scandalum
 quoque reos
 facit uiolato-
 res receptaz
 cõstitutionis
 ecclesiasticaz.
 Roma. 14.
 Apud Eccle-
 sia præsidibus
 authoritas
 statuendi.
 I. Cor. 14.
 I. Cor. 11.
 I. Cor. 14.

Vari mores
 ecclesiarum.

c. illa. 12. dist.
 A 204. 5.

Math. 15.

daismo scribæ & pharisæi docebant potius esse, ut parentes egestate laborarent, q̄ ut filii necessitati eorū succurrentes. templo de oblationibus aliquid subtraherent. Quod autem hodie quidam fingunt traditionem de perpetuo celibatu sacerdotum aut monachorū, in his etiā qui perpetuam castitatem non coacti nec temere, sed animo deliberato sunt professi, eiusdem generis esse. id quale sit, in proximum præceptum adnotauimus.

Ecclesie ministris debetur ueneratio.

Sed ut unde digressi sumus, reuertamur, præter amorē ac obedientiam Ecclesie ministris nō vulgaris ueneratio debet, Idq; ei⁹ muneris ac ministerii gr̄a, qđ in ecclesia gerunt. Nā par est, ut oēs hoies hoc ministerium summa cum pietate uenerentur, ac operā etiam dent, ut cōseruetur, ac ornentur, quod nihil sit, nisi repræsentatio eius ministerii, quod gessit Christus, ipso attestante, cū ait, Sicut misit me uiuens pater, ita mitto uos. Et alibi: Qui recipit uos, me recipit. Proinde Apostolus. i. Timoth. v. Duplici (inquit) honore digni sunt, qui bene præsunt in uerbo & doctrina. Item. i. Thes. v. Rogamus autem fratres ut agnoscat is eos, qui laborāt inter uos, & qui præsunt uobis in domino & admovent, ut habeatis illos in summo pretio. In summa docemur hoc præcepto non solum de patribus nostris carnalibus, sed & de spiritalibus reuerētē sentire, eosq; amare & ornare, ac omni officii genere cōseruare ac prosequi.

Johan. 20.
Math. 10.
1. Timoth. 5.

1. Thes. 5.

Epilogus.

Magistratus ciuiles hono- randi.
Arandi.

Proxime & secundum sacerdotes, magistratus ciuiles, reges ac principes gladii ministri, ueluti patriæ patres modo non dissimili, honore afficiendi sunt. Quae de re in primis ex aīo amādi sunt magistratus, uti dei ministri, per quos deus nobis non uulgaria beneficia impartit, ueluti externam pacem, politicam societatem, tranquillitatem publicam, legem ciuiliū (sine quibus respublica non consistit) cōseruationem. Breuiter per quos præstat, ut inter improbos tuta sit innocentia, & ne quis sibi permittat uisionem. Sentire ergo oportet, quod pro his beneficiis & deo & magistratibus non uulgarem gratitudinem debeamus. Atq; adeo tantus dilectionis affectus erga magistratus esse debet, ut pro eis deum sedulo præcari simus parati. Quēadmodum diuus Paulus monet, cum inquit: Obsecro primū omnium fieri obsecrationes orationes, postulationes, gratias actiones, pro regibus & omnibus, qui in sublimitate constituti sunt, ut tranquillam & quietā uitam agamus in omni pietate & castitate. Deinde de Apostolus requirit, ut & cætera officia corporalia, ueluti tributa, uectigalia ac sumptus necessarios, sine quibus respublica regi nō possunt, eis liberali animo ac libenter præstemus. Reddite (inquiens) omnibus debita, cui tributum, tributum: cui uectigal, uectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicq̄ debeatis, nisi ut inuicē diligatis.

2. de iudæis & coelicof. 1. nullus. sedulo pro magistratib⁹ orandum. 1. Timoth. 2.

Roma. 13.

obedientia debita magistratibus.
1. Petri. 2.

Ad hæc magistratibus ex aīo obedire debemus, idq; propter deum, quod scilicet dei ministri sint, quēadmodū Petrus Apostolus præcipit, dicens: Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter deum, siue regi, quasi præcellenti, siue ducibus, tanq̄ ab eo missis, Quinimo Paulus adeo

seuere præcipit de obedientia, ut doceat peccatū esse criminale, nō parere mandatis magistratum, cum inquit: Ois anima potestatis sublimioribus subdita sit. Nō est enim potestas, nisi a deo: quæ autē sunt potestates, à deo ordinatæ sunt. itaq; q̄ resistit potestati, dei ordinatiōi resistit. Et post pauca: Ideoq; necessitati subditi estote, nō solum p̄pter iram, sed etiā propter cōscientiam. Perinde atq; si dicat: Necessē est obedire, nō tantum propter iram, id est, non tantum propter poenā corporalem, qua magistratus plectit non obtemperantes, uīdē in iram ei qui male agit, sed etiā propter conscientiam, hoc est ne conscientia coram deo rea fiat. Vnde & Titum instituens iubet, ut admoneat suos Cretenses, principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse.

Deniq; magistratibus honor tribuendus est. Idq; nō tantum externa reuerentiæ significatione, sed magis animi iudicio ac uoluntate, uidelicet ut agnoscamus in eis dei ministerium & ordinationē. Ob quod scriptura nō dubitat eos & deos uocare, hoc est, dei uicē in terris gerētes, cum inquit: Ego dixi, dii estis, Et rursus applica eos ad deos. Quo respiciens Petrus Apostolus: Regem (inquit) honorificate. Debemus autē hoc nō tantum bonis ac modestis principibus, sed etiam impiis, dyfcolis malis, & indisciplinatis. Tum propter ministerium, qd̄ gerunt, quæ est ordinationo dei. Tum p̄pter religionem, disciplinā, pacē, & tranquillitatē publicam retinendā. Sic legis Baruch pphetam, & qui cum eo erat in Babylonia captiuos, Iudæis, q̄ residui adhuc erāt in Hierusalem, scripsisse in hæc uerba. Orate pro uita Nabuchodonosor, & pro uita Balthasar filii eius, ut sint dies eorū sicut dies cœli sup̄ terram. Et ut det dñs uirtutem nobis, & illuminet oculos nostros, ut uiuamus sub umbra Nabuchodonosor regis Babyloniæ, & sub umbra Balthasar filii eius, & seruamus eis multis diebus, & inueniamus gratiam in conspectu eorū. Et Petrus Apostolus iubet, ut subditi simus in omni timore dominis, nō tantum bonis & modestis, sed etiam dyfcolis. Proinde si nobis efferus & inhumanus princeps (qui magis ui q̄ iure agat) contigit, is tamen non statim cōtemnendus est, nec ob id obmurmurandum nobis, multo minus mouenda seditio est, ne publica pax perturbetur. Hæc est enim gratia (ut idem Apostolus ait) si propter dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniuste. in hoc enim uocati sumus, quia & Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut sequamur uestigia eius, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, qui cum malediceretur, non male dicebat: cum pateretur, non comminabatur, tradebat autem indicanti se iuste. Duplici tantum remedio nobis ad emolliendam magistratum tyrannidem uti permittitur ac etiā præcipitur. Primum, ut pro eis deum precemur, quo ad meliorem mentē reuocentur, quod tum magis solliciti faciemus, si agnoscamus malos magistratus nobis immisos, ad puniendum peccata. Quemadmodum Iob testatur, quod dominus regnare sa

Peccatū mortale non parere magistratibus in rebus licitis.

Roma. 13.

Ibidem.

Obedire propter iram. Propter conscientiam. Titum. 3.

Magistratibus tribuendus honor.

Psal. 81.

Exodi. 22.

1. Petr. 2.

Etiam malis principibus debetur honor.

1. Petr. 2.

Roma. 13.

Baruch. 1.

1. Petr. 2.

Quid agendum, si obtinuat efferus princeps aut magistratus.

1. Petr. 2.

Duplex remediū ad emolliendam tyrannidem magistratum.

Iob. 24.

erat malos & hypocritas propter peccata populi.

Secundo hic meminisse debet Parochi officii sui, nepe ut istos magistratus p dei uerbu cu omni modestia corripiat, erudiat, admoneat, arguant, increpent, & ad frugem uitae melioris adducere pergant. Ad hoc enim constituti sunt, quemadmodum dominus apud Hieremiam testatur: Ecce (inquit) dedi uerba mea in ore tuo, ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, ut euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & aedifices, & plantes. Et ut sit in arguendo periculum, nihilo secius tamen uerbi ministros suo officio fungi oportet, quemadmodum uides Iohannem Baptistam, Herodem, atq; adeo ipsum Christum scribas ac phariseos liberrimè (quamuis non sine summa modestia) arguisse & increpasse, ac omne corporale periculum ueritati longe posthabuisse.

Haec tamen, quae de honorandis magistratib⁹ diximus, intelligenda sunt, nisi subditis aliquid praecipiant contra dei mandatum, tum enim potius subditi obedire deo, q̄ hominibus debent, quemadmodum historia Danielis & Acta Apostolica docent. Quod & Christus nō tacuit, cū ait: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animā autem nō possunt occidere: sed potius timete eum, q̄ potest corpus & animā simul perdere in gehennā. Alibi etiā Christus beatos pronuntiat, q̄ persecutionem patiuntur propter iustitiā, quos & gaudere & exultare uult, quoniam merces eorum copiosa est in caelis. Quod & Petrus nō tacuit, cum inquit: Et quis est, qui uobis noceat, si boni aemulatores fueritis. Sed & si quid patimini propter iustitiā, beati: timorem autē eorum ne timueritis, ut nō conturbemini. Dominum autē Christum sanctificate in cordibus uestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti uos rationem de ea, quae in uobis est, spe & fide, sed cum modestia & timore. Hactenus de magistratibus.

Postremo, uti supra meminimus, hoc praecipit ad oēs eos porrigitur, quicumq; nobis praesunt, seu quancūq; nostri curam gerunt, ueluti sunt domini, heri, tutores, curatores, praecipitores, & paedagogi. Quibus etiam tria illa, amorem obedientiam ac honorem debemus. De seruis Petrum dicentem audis: Serui, subditi estote in omni timore dominis. Et Paulū Ephē. vi. Serui, obedite dominis carnalibus cū timore ac tremore, in simplicitate cordis uestri, sicut Christo, non ad oculū seruientes, quasi hominibus placentes, sed ut serui Christi, facientes uoluntatem dei ex animo, cum bona uoluntate, seruientes sicut domino, & nō sicut hominib⁹. Id quod & ad Coloss iii. repetit: Vides uero quomodo Paulus nō tantum externam obedientiam, sed magis internam reuerentiam ac bonam uoluntatem seruorum & mercenariorum, erga dominos & heros requirat. De reliquis qui annis antestant, uel qui tui curam gerunt, uides dominū per Moysen praecipientem & dicentem: Coram cano capite assurge, conserge & honora personam senis. Et alibi audis Moysen dicentem: Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi. Maiores tuos, & dicent tibi

Exemplum

Hiere. 1.

Matth. 14.
Marci. 6.

Magistratib⁹
non est obediendum
contra dei
praecipitum.
Daniel. 1.
Acto. 5.
Matth. 10.
Matth. 5.
1. Petri. 3.

Omnes honorandi qui nobis praesunt.
1. Petri. 2.
Ephē. 6.

Coloss. 3.

Qui annis antestant, uel curam gerunt nostri.
Deute. 16.

Exemplum autē horum habes Christum dominum, de quo legis, quod subditus fuerit, non tantum Mariæ, sed & Ioseph, qui non alia ratione, q̄ opinione ac cura Christi parens fuit. Exemplum item habes Paulum sedentem ad pedes Gamalietis & discentem ueritatem paternæ legis.

EX prædictis autē oībus satis liquet, quibus inā modis in hoc præceptū peccet. Nā in primis huius præcepti rei sunt, q̄ parentes non ex animo diligunt ac magnificiunt. Itē, quos in opīæ seu cuiuscunq; miserīæ, uel humilitatis parentum pudet, q̄ non p̄spiciunt eis uictum ac alia necessaria, q̄ eos non uenerant. Hi em huius legis interpretationē contemnunt, quā habes Ecclesiastici, iiii. in hæc uerba. Fili, suscipe senectā patris tui, & nō contristes eum in uita illius: & si defecerit sensu, ueniam da, & ne spernas eum in tua uirtute, eleemosyna enim patris nō erit in obliuione. Et rursus eodem capite. Qui timet deum, honorat parentes, & quasi dominis seruiet his, q̄ se genuerunt, in opere & sermone, & omni patientia. Item, q̄ malæ famæ est, q̄ relinquit patrem? &c. Præterea grauius peccant, qui parentes suos affligunt, ridēt, duris uerbis a se abigunt, subsannant, deuouent, execrantur, aut uerberant, qui odio habent, & eis inobedientes sunt. De quibus Exodi. xxi. scriptum legis. Qui percusserit patrē suum, aut matrem, morte moriatur. Et Leuitici capit. xx. Patri matricq; qui maledixerit, sanguis eius sit super eum. Rursus, Proverbiorum. xix. Qui affligit patrem, & fugit matrem, ignominiosus erit & infelix. Item Proverbiorum. xx. Qui maledicit patri suo & matri, extinguet lumen eius in medijs tenebris. Item, oculum qui subsannat patrem, qui despicit patrem matris suæ, suffodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filii aquilæ Proverb. xxx. Exemplo est Cham filius Noe, qui se totamque posteritatem suam maledictioni inuoluit, quod patris sui turpitudinem nō operuerit, sed deriserit. Itidem Ruben patriarchæ Iacob primogenitus pari maledictioni addictus est, quia ascenderat cubile patris sui. Et Absolon, qui patrem de regno expellere conabatur, insigni eademq; miserissima morte absumptus est. Tertio, peccant in hoc præceptum, qui ecclesiæ præsidibus ac patribus spiritalibus iniurii & inobedientes sunt. Quemadmodum Dathan, Chore & Abiron, qui propter suā erga Moysen & Aaron inobedientiam uiui absorpti referuntur. Item, qui in sacerdotes, mordaces iocos, amarulentaq; scōmata iaciunt. Qui ex suggestis, ipsi maledicunt, ac publice contumeliam inferunt, qui de ipsis temere, id est, nō suo loco & tempore iudicant. Qui ipsorū turpitudinem ad populum circumferunt ac denudant. Quis enim nō uidet eos fratres esse Chā, non Sem & Iaphet? qui patris turpitudinem uerecunde cōtlexerunt, unde & benedictionem sunt consecuti. Non prohibemus ut præfides ecclesiæ aberrantes arguas & increpes, modo id ad regulā Euāgelicā facias, cum omni animi lenitate, ac modestia. Deinde suo loco & tempore, ubi scilicet fructum correptionis expectes. Non autem permittimus id, ut facias

A. No. 27.

Quibus modis in hoc præceptum peccetur.

Eccle. 3.

Ibidem.

Exodi. 21.
Leuit. 20.

Prover. 19.
Proverb. 20.
Prover. 30.

Cham. 1.
Gene. 9.
Ruben.
Gene. 35.

2. Regum. 19.
3

Numer. 16.

Quomodo arguendi ecclesia præfides.

IN DECALOGVM

ad mobile uulgas, ad seditionem contra Ecclesiasticos præfides mouendam suo prope ingenio procliue: non prohibemus doctorem, sed criminatorem, quem & Paulus prohibet & satanæ tradit, qui etiam monet, ut sermo noster sale condiatur. Rursus peccant in hoc præceptum, qui ecclesiæ constitutiones ac pios mores irrident, contemnunt, ac temere præuaricantur, de quibus dixit Augustinus: Non habebit deum patrem, qui ecclesiario contemnit habere matrem. Dein qui ex cõmunicationem, qui ecclesiæ clauem ligantem ac soluentem nihil p̄dunt, quos Christus habedos decernit, sicut ethnicos & publicanos. Item, in hoc præceptum peccant, qui magistratibus ea quæ diximus officia ipsis debita nõ ipendunt, idq; diuini Pauli testimonio, qui conscientiam hominis non obtemperantis potestati, reatu criminis obstringit. In summa peccant in hoc præceptum, qui eos, quorum curæ commisi sunt, temere aspernantur, aut debito honore non afficiunt, aut obseruant, quicq; his, neq; fidi, neq; parentes sunt, id quod superius plus satis ostendimus.

ET ERIS LONGÆVVS SVPER TERRAM.

Hic audis, quid uelit Apostolus, cum dicit, hoc præceptum esse primũ in promissione. Est enim primum, cui inter præcepta secundæ tabulæ merces promittitur, eaq; non uulgaris, nempe uitæ lōgitudine, ipsi tanq̄ præcipuo operi charitatis debita, nec abs re, quod deceat, ut ipsis uita prolongetur, qui parentes colunt, huius uitæ post deum authores. Intelligere autem hisce uerbis, nõ tantum uitæ longitudo, sed & ea omnia, quæ ad uitam seu usum uitæ pertinent, ut sunt tranquillitas, pax, rerum successus, uictus, atq; alia id genus, sine quibus uita lōga est iniucunda. Nobis tamen Christianis præmium, non tam huius, q̄ futuræ uitæ (cuius lōgitudine interminabilis est) spectari debet. Nã ut deus pium aliquem hominem in parentes, præmatura (ut nobis apparet) morte hinc abstulerit, ob id tamen putandum non est, hunc perdere huius præcepti mercedem, quam copiosius recipiet in ea uita, cuius longæuitatis nõ est finis. Immo dubitandum non est, deum cuiuscemodi homini, uel ob pietatem in parentes cita illa morte consulere uoluisse, quo in ueram illam & beatam uitam ocius concederet. Quemadmodum dictum est: Ablatus est iustus ante diem, ne malitia sensum eius immutaret. Ut autem uides filiis morigeris omnia prospera non esse promissa, ita e regione intelliges immorigeros (ueluti sub dei maledictione positos) omnia aduersa manere, quod paulo ante plurimis scripturæ exemplis commonstrauimus.

PRAECEPTVM QVINTVM.

NON OCCIDES.

Ordinis 10.

Pincipio decens ordo consideradus est. Tria prima præcepta ad deũ pertinent, quo ut est nihil melius, ita nobis nihil charius esse debet. quartum parentes respicit, quibus secundum deũ honos & gratitudo debetur, ueluti iis, q̄ dei uice quodãmodo funguntur. Quæ merito sequentia

4
Augustinus
de expositio-
ne symboli,
Matth. 18.

Vitæ longitu-
do merces.

Vitæ longitu-
do Christianis.

præcepta, quæ ad priuatâ proximi dilectione spectant præcedunt. Nam quando animus se recte habet erga deum, & eos q dei loco sunt, fieri uix potest, quin cætera quoq, quæ pximo debemus, facile sequant. Cõtra uero dubium nõ est, eum q neq; deũ, neq; parentes reueret, facillime peccare in pximum, ut merito quis priore præceptore transgressionem, ueluti radicem quandã cæterore flagitiore, atq; adeo omnium malore esse putauerit. Qui em̃ fieri potest, ut nõ irruat in omnia flagitia, qui desertus a deo, & sub domini maledictione (quã præcedentium mandatore præuaricatio irrogat) positus satanæ mancipium effectus est? Iam cum post deũ & parentes, iubeamur diligere pximos sicut nos ipsos, aptissime sane inter ea mandata, quæ proximi lætionem prohibent, primum illud est, quod ad proximi uitam ac corpus pertinet, quæ possessio cuiq; charissima est.

VT autem hoc præceptum cum duobus sequentibus intelligas, non est necesse interpretationem remotius petere. Quod Christus ipse apud Matthæum cap. vi. ea dilucide admodum enarrat ac exponat. Vbi etiã duo inter cætera Christum docere uides, Primum legem esse spiritua lem, quæ nõ solo externo opere, sed spiritu magis & affectu sit adimplenda. Secundo, docet Christus præcepta ista negatiua e regione affirmatiuam requirere, quod postea in singulis ex ipsius Christi uerbis fiet manifestius. Nam ut ab enarratione istius præcepti incipiamus, si uerborum corticem tantum intuearis, uideretur hoc præcepto tantum reuusa Iudæorum causa malitia, quam in homicidio committendo adhibebant. At Christus declarat non sufficere, ut huic præcepto satisfacias, continere manum a cæde, nisi etiam contineas animum ab omnibus affectibus, q huc tendunt, cum ait: Audistis, quia dictum est antiquis, Non occides, q autem occiderit reus erit iudicio. Ego autem dico uobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo Racha, reus erit consilio; qui aut dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Primus enim gradus ad lædendum est, ira in animo cõcepta, quæ nihil aliud est, q̃ dolor flagitans uindictam. Proximus, ira irrumpens i uocem indignationis, quam dñs appellat Racha. Tertius est, dolor irrumpens in manifestum conuitium, ut cum dicimus, fatue. Plane ergo Christus docet, non tantum homicidã esse apud deum, qui uitam proximo eripuit, sed & omnem illum, qui proximum odit, hoc est, q male uult, tamen iram animo cælauerit, & necdum in ullam indignationis uocem pruperit. Accipe tñ Christi sermonem de ea ira, quæ lædendi affectum cõiunctum habet, alioqui irascimur & his, quibus bene uolumus, nõ ut lædamus, sed ut corrigamus, & odimus i homine, nõ quod fecit de us, sed quod fecit ipse, Idq; zelo iustitiæ sine peccato. In quã sententiã Psaltes dixit: irascimini & nolite peccare, Et alibi: Iniquos odio habui. Illud ergo intuendum est, quid sit irasci, indignari, & conuitium inferre fratri suo, quoniã non fratri irascitur, qui peccato fratris irascitur, quod nõ prohibet Christus, sed q sine

Ad omne opus malum Instructus, q neq; deum, neq; parentes reueretur.

Hoc præceptum ad uitam & corpus proximi respicit.

Matth. 6. Duo docet Christus.

Matth. 5.

Lex sp̃ualis

Matth. 5.

Aug. de uerbis dñi in monte lib. 1. 1

Ira. 2 Gradus in lædendo tres.

Indignationis uox Racha.

Conuitium m. De qua ira loquitur Christus.

Aug. de sermone dñi in monte, lib. 1. Psalmo. 4.

Psalmo. 119. sine cã irasci prohibetum.

causa irascitur, is nō peccato, sed fratri irascitur, quod Christus netat. In his ergo sententiis, subaudiendum est (sine causa) quod græca exemplaria habent, aut si maius uindicandi studio. Nā alioqui & Paulus in hoc præceptum impegisset, cum pōtificis iussu palma percussus aiebat, Percutiat te dñs, paries dealbate: Et cum Galatas stultos uocat. nō enim id fecit Paulus sine causa: fecit item id cum summa mansuetudine citra ullā perturbati animi indignationē, quod utrobique satis ex sequentibus constat. Nā ut illic testaretur, q̄ immotā custodisset animi tranquillitatem, & quod nihil iratus dixisset, insultantibus sibi iudæis ac dicentibus, principi sacerdotum maledicis, respōdit. Nesciui fratres, q̄a princeps est sacerdotum. Nemo enim perturbatoris animi in hunc modum tā cito responddisset. Hic uero nempe ad Galatas scribens, ne id qđ stultos eos uocaret, cōrumeliæ causa fecisse uideat, eos etiā fratres nominat. Vtrobique ergo Paulus iustā causam habebat, quod quæ diceret tuendæ ueritatis gratia (cui Ananias impie maledicebat indignus sacerdotum principatu) deinde etiā corrigendi studio diceret. Docet itaq; Christus uim huius præcepti hoc postulare, ut omnē deponamus affectum in pximi læsionē procliuē. Porro, quum irā prohibet: q̄ primus gradus est, quo a mansuetudine & mititate deflectimus, multo magis odium phibuisse uidebis, quæ est ira inueterata. Nā si irasci nō est fas fratri sine causa, multo minus fas est, animo tenere aliquid, ut in odium indignatio cōuertat. Ad quod pertinet, quod Paulus ait: Nō occidat sol super iracundiā uestram. Et cum utraq; peior sit inuidia, quæ alienā felicitatem suā interpretatur iniuriā. Quis dubitat, uetita ira magis etiam inuidiā uetitam esse? Nec mirum, & irascentem, & indignantē, & cōiutum inferentem in hoc præceptum impingere. Sunt enim huiusmodi præcepta secundæ tabulæ, pertinentia ad doctrinā de dilectione proximi, quæ sola in oibus huiusmodi mandatis potissimum quæritur, quā si habeas, quomodo fratri irasceris? At hæc si exciderit animo, uel sola ira subintrante, qua fratri male uelis, quis nō uidet te potioris huius mandati partis, iam coram deo factum esse transgressorem? Etsi enim manum nō admoueas, iam mente peccasti. Porro, qui fratrem suum ratione ac prudentia priuat, facitq; ut a nulla differat bestia, quō immunis est a reatu huius præcepti: quod ut cætera, charitatem proximi requirit. Etenim qui scōmatis & contumeliis persequitur, charitatem destruit, qua destructa simul omnes tolluntur uirtutes, sicut omnes conseruantur ea salua. Damnat igitur hic in uniuersum cor erga fratrem male affectum, & priuatæ uindictæ cupiditas.

A Tq; hinc liquet hoc præceptum nō pertinere ad magistratus, q̄ publica iudicia exercent, & legitimis poenis fontes afficiunt. nō enim ipsi sunt, q̄ occidunt, sed lex dei ferit. iubens unum mēbrum tolli ob totū corporis incolumitatem. non enim iudex suo nomine, sed dei uindicat. Nec frustra gladium portat, uindex in iram, ei qui male agit. quin magistratu

Sine causa.
Act. 23.

Gal. 1.
Augu. de sermone dñi in monte lib. 1.

Vis huius præcepti.
Augu. de sermone dñi in monte lib. 1.
Ira.
Odium.

Eph. 4.
Inuidia.

Indignantis vox.

Conuidium.

Damnat cor male affectū erga fratrem

Hoc præceptū non pertinet ad magistratus.
R. oia. 13.

stratus animaduertendo in fontes quod proxime deum refert: unde & dei uocatur iudices: tantumque abest, ut occidendo delinquant, quod nisi occiderent, delinquerent, quod mandatum habeant, exercendi uindicta iuxta legem, quae non humana, sed diuina potius, hoc est diuinitus ordinata existimanda est. Sic Moyses (quo nihil clementius fuit) percussit, & sacerdos Phinees percussit, & cessauit uassatio. Legit & Helias multos morte affectis, & propria manu, & igne diuinitus impetrato, nimirum diuinitus iussus, non deliderio uindictae, sed amore correctionis: De quo Helia cum exemplum discipuli domino suggererent, commemorantes, quid ab eo factum esset, ut etiam ipsis daret potestatem petendi de caelo ignem ad consumendum eos, qui sibi hospitium non praebent, reprehendit in eis dominus, non exemplum prophetae sancti, sed ignorantiam uindictandi, quae adhuc erat in rudibus. Verum, quoniam deus temerariam sanguinis effusionem magnopere odit (Nunquam enim non occurrit in ueteri testamento sanguinis prohibitio, quod & mysterio prohibiti eius sanguinis satis demonstratum est) omnino uidentum est magistratum, ut in negotiis, ubi de sanguine fundendo disceptatur, circumspecte, considerateque agat. Quod faciet, si & rite & recte iudicare instituerit. Rite iudicat, cum iuris ordine seruato sententiam profert, quod in Deuter. praecipitur, cum dicitur: iuste quod iustum est, exequaris. Recte iudicat, qui ex legis praescripto, tanquam minister dei, zelo iustitiae maleficium punit. Nam qui corrupte iudicat, aut legibus ad priuatum odium commodumque abutitur, seu ex cupiditate, alioque quocumque malo affectu, aut eum acceptione personarum iudicat, aut maiore poenam quam lex infligit, is index homicidium patrat, etiam si nocens morte dignus sit.

Iudices, dii.

Vindicta exercenda secundum legem.

Exod. 32.

Num. 25.

Psalm. 105.

4. Regum. 1.

Eius sanguinis prohibitio quid sit.

Rite ac recte iudicandum, Deuter. 16.

Recte.

An liceat Christianis bellum gerere.

Quando bellum iuste suscipiatur.

1
2

Recte quando geratur, Deuter. 19.

1
2
3

Idem de bello sentiendum est. Nam etiam Christianos deceat, ac optandum sit, ut omnes sic a bellis abhorreant, quasi sit parricidium illic occidere, quando omnis Christianus Christiano germanus est, tamen cum mali maiori semper numero sint, qui non tantum ad perfectionem Christianismi non accedunt, sed ne nomen quidem Christiani hominis sibi iure uideant, quis non uidet necesse esse, ut sint & in ecclesia magistratus, qui uim ui repellant? Qui atrocitiam & seditiones armis & bello compeccant, ne respublicae & uita communis dissipent? Sed uiderint principes, ut non aliter bellum, quam iuste & legitime suscipiant & gerant. Iuste autem tum demum suscipitur, quum non uoluntarie, sed coacte, tum demum, quum nulla alia spes est pacis ac iustitiae tuendae, non priuata sed publica auctoritate, hoc est, permissu supremi magistratus (qui nobis Caesar est) iunitor. Deinde, cum non aliter quam ex iusta causa indicitur, ueluti sunt pacis & tranquillitatis publicae tutio, patriae defensio, & in primis seditionis oppressio. Recte uero geritur, non aliter, quam si eodem quo diuinus affectu, idque iustis conditionibus geratur. Si quidem scriptura docet, Non ante in bellum descendum, nisi hostibus pax offeratur, atque illi pacem dare nolint; deinde ne propter minus malum peius committatur, ut insonibus parcat, ut imbelles agricolae protegantur, ut fides etiam

hosti seruet: Deniq; ut sola pax quæraf, qua parta, deinceps ois belli stre-
 pitus oino cesset. Ad huc modū Dauid aliosq; uiros pios ac sanctos pu-
 gnasse legimus. Atq; ut unū aut alteꝝ exēplū belli iure suscepti ac recte
 gesti afferamus. Cum Absolon seditionē mouisset, ac patrem Dauid re-
 gno expulisset, necessitas bellū suaser, descendit Ioab parua manu cōtra
 ingentē exercitū Absolon, cōmittit p̄aliū, uincit Ioab. At statim cum
 exercitū terga uertisset, Ioab q; poterat insequendo omnem seditiosum
 Israel ad unū interemisse, retinet exercitū suū, ne p̄sequat Israel fugientē,
 uolens parcere multitudini. Quid uero Dauid, nunq; post eadē misit
 ad occidēdū eos, q; filio suo in hac factione fauerat: qui in bello cōtra se
 gesto fuerūt duces, tribuni & centuriones: Neutiq;. Quin & Amasia, qui
 seditiosum exercitū duxerat, dixisse legit: Nonne os meū & caro mea es:
 hæc faciat deus & addat si nō magister militiæ fueris coram me. Itidem
 cū nō multo post, Siba uir Belial factionē similit̄ cōcitasset ac tuba ceci-
 nisset: Nō est nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Isai, & iā cū cō-
 iuratis in Abelā uenisset, Ioab cū exercitu secutus, ut expugnaret Abelā,
 interpellatus p̄ mulierē, cur præcipitaret hæreditatem dñi: R̄ndit: Absit
 hoc. Absit hoc. Tradite mihi solū Siba, q; leauit manū suā contra regē.
 Quod cū factū esset, & pietū pmurum abscissum caput uidisset Ioab,
 nō deprædatus est seditiosam urbē, nulla spolia retulit, sed abscisso capi-
 te authoris motæ seditiōis p̄tetus, receptui cecinit ac abijt. Cateꝝ prin-
 cipes, q; eiuscemodi exēpla nō insequunt, ueluti qui nō necessitate adacti,
 neq; reipub. sed studio fallunt priuatos affectus bellum suscipiunt, aut nō le-
 gitime gerunt, uel fidē obliuunt, tot homicidia cōmittunt, quot hoies i eo
 bello uel peunt, uel ad famē adigunt. Adde, q; q; odio, uel spe prædæ
 currit ad bellum, etiā si neminē occidat, corā deo tñ homicida est. nō enī
 uoluntas abfuit, sed uoluntati defuit occasio. Iohānes ille Bapt. militib;
 legē præscripsit, nec dubium talē quā si præuaricent, maximi criminis rei
 fierēt. Neminē (inqt) p̄cutiatis, nemini calūniā iſeratis, sed p̄tēri estote s̄ti
 pēdis uestris, quā merito p̄cipes suis militib; sedulo inculcādā curaret.

Dauid pug-
 nator
 2. Regum. 19
 16. 17. 18.
 Mititas Ioab.

Mititas Da-
 uid.
 Amasias.

2. Reg. 10.

Grauis cen-
 sura in prin-
 cipes, qui in-
 iusteellige-
 rantur.
 In milites s̄ti
 p̄ndianos.
 Lucz. 3.

Questio.

Dilutio.
 An Christia-
 no liceat uim
 ui repellere?

Plurima re-
 quiruntur ut
 liceat occide-
 re inuasorē.

Consillium
 pium.

Vertunt etiam quidam in quæstionem, num lex ciuilis, quæ homi-
 ni priuato uim ui repellere concedit, pugnet cum Euangelio: Nos
 putamus nō pugnare, sed licere capitis periculum, intentantis exitio de-
 pellere, si tamen certa mors intēdit, nec est aliud estugium. Nā cū eo ca-
 su certo quodā ordine & modo, quē lex præscribit, magistratus uim ui
 depellere concedat, uidebit inuadēs, hoc ordine & modo occisus, magis
 ipsius magistratus, q̄ priuata authoritate occisus. Verꝝ quum plurima
 sint, quæ ad obseruādum hunc ordinē & modum regunt, ueluti inter
 alia ac potissimum, ut ois affectus lædēdi inuasorem penitus absit, talis
 autē affectus nō facile in eo conflictu retineat, idcirco nos homini Chri-
 stiano suaserimus, ut in ea angustia ante omnia dei auxilium imploret,
 quod sæpe propinquius est, q̄ credimus, quādo legimus & draconē, eius

quius olim fuerat alumnus clamore excitatum accurtisse, & a latronib⁹ eum libera te, quod si interim deo uisum non sit inualso præsens afferre præidium, & malit is occidi q̄ occidere, certe existimamus talé Christia ni hois officio functum, nimirum Christi dñi sui exéplum secutum esse. Quauis interim secus facienté, ordineq; & modo legitimo se defendé té nō dánemus. Neq; enim Euangelium tollit ius naturale, nec legis naturæ ord nationé, sed rätum format affectus ac animum, qué Christus uult ab omnis uindictæ cupiditate longe alienissimum esse.

Matth. 5.
Euangelium non tollit ius naturale.
Matth. 5.

Cæteq; ut uñ digressi sumus, reuertamur; docet (ut diximus) Chr̄s hoc præceptum, nō rätum omnem uindictæ cupiditatem phibere, sed & ut negatiuum sit, e regione tñ affirmatiuá regere, multasq; ac eximias uirtutes, atq; adeo ipsissimos fructus spiritus includere ac regere. In primis enī regit humanitatem ac máliuetudinem, quæ uirtus pprie opponit iræ ac rixis, odio quoq; rancori & inuidiæ. Secundo, cōcordiæ studium postulat. ut in omni negotio pponamas, redire cum pximo i grām, qđ Chr̄s indicat, cum ingt: Si offeras munus tuum ad altare, & tibi recordatus fueris, qđ frater tuus habet aliqd aduersum te, relinque tibi munus tuum ante altare, & uade prius recōciliare fratri tuo, & tunc ueniens offeres mun⁹ tuum. Tu uero intellige pgendum, non qđem pedibus corporis, sed animi motibus. Absurdum est enī credere si absens sit, & trans mare pstiturus, q̄ recōciliandus fuerit, & tale aliqd ueniat in mentem, Chr̄m præcipisse tãtis per ante altare munus relinquendum, donec post terras & maria perrata rediens offeras deo Spiritualiter ergo Christi uerbum intelligédum est, ut scilicet te humili affectu psternas fratri, ad quem reconciliádum satis prexeris, si ad eum chara cogitatione cucurre ris, atq; ita etiã, si præsens sit, poteris eum nō simulato aïo lenire, ac i gratiam reuocare, ueniã pstulando, si hoc prius coram deo feceris, pgens ad eum, nō pigro motu corporis, sed celerrimo dilectionis affectu, qđ ubi feceris, tum inde ueniens, id est, intentionem reuocás, ad id qđ agere coeperas, offeres munus tuum, nimirum p̄as ac alia spiritualia sacrificia, quæ nō accipit deus, nisi a cordibus charitate pximi ibutis. Tertio, monet Chr̄s hoc præcepto p̄tineri etiã id, qđ & Paulus docet, ut pacem cum oibus hoibus (quãtum in nobis est) habeamus, cum ait: Esto p̄sentiens ad uersario tuo cito, dum es cum eo in uia, ne forte tradat te aduersari⁹ tuus iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Et huc spectat, qđ Chr̄s beatos pnuntiat pacificos, q̄ student nō solum inter alios dissidentes sarcire cōcordiã, uerum etiã ultro inuitare ad pacem, a qbus sunt offensi. Quarto & tolerantiam a nobis exigit Chr̄s, ut hãc legem adipleamus, ut scilicet nō solum cupiamus habere pacem cum oib⁹ hominib⁹, sed etiã ne detrectãti pacem p malo malum reddam⁹, cum ingt: Ego autem dico uobis, nō resistere malo: sed si qs te pcusserit in dextera maxillam tuam, præbe illi & alteram. Id qđ & Paulus aliis licet uerbis

Matth. 5. r
Hoc præceptum includit eximias uirtutes.
Galat. 5.
Máliuetudo

Augu. de fet mone domini in monte lib. 1.
Explicat locus in Matthe. 5.

Matth. 6.
Pacis studiũ cum omnib⁹ hominibus.
Matth. 5.

Matth. 5.
Pacifici.

Matth. 5.
Roma. 12.

Patentia.

expressit. Non reddētes (inquit) malū pro malo. Quinto, patientiam, etiā postulat, qua nō tātum malos toleramus, sed etiā patimur eos abuti, nostra tolerantia, parati etiam plus dāni ab eis accipere, q̄ iniuriā referre, quod Christus significauit, cum inquit: Et ei qui uult tecū in iudicio cōtendere & tunica tuam tollere, dimitte illi & palliū. Sexto, supra hæc & benignitatē ac mititatē in nobis desiderat, cū inquit: Et quicunq; te angariauerit mille passibus, uade cū illo & alia duo. Benignitas enim & mititas uirtus est lenis, tranquilla, ad familiaritatē suā inuitās, & pluris faciēs cōcordiam & animi tranquillitatē, q̄ exteriorem quietem & otīū.

Mititas.

Matth. 5.

Benignitas.

Bonitas.

Matth. 5.

Mutuum dā-

tes &c.

Luc. 6.

Septimo, & bonitatem a nobis postulat, qua nemini nocemus, sed ad benefaciendū omnibus sumus expositi, cum inquit: Qui autē petit a te, da ei, & uolenti a te mutuare, ne auertaris. Quo quid aliud significat, q̄ a nobis requirit, ut necessitatē patienti ac reddere sortem cupienti ac uolenti, mutuū demus sine spe lucri, egentibus uero, etiam sine spe sortis de nostro tribuamus? Octauo, ultra bonitatem eximīū etiā illū charita-

Beneficentia

erga inimicū.

Aug. de ser-

mone dñi in

monte, lib. 1.

Matth.

tis gradū in nobis requirit, quo & inimicū, etiā nobis incōmodantē, toto pectore cōplectamur, & beneficētia etiā afficiamus, quē admodū solēt parentes paruulos, uel phreneticos filios (a quibus multa sæpe patiuntur) non minus diligere, atq; in sup oīa tentare, ut ipsorum saluti consulant.

Longanimi-

tas sūmæ cha-

ritatis grad⁹.

Matth.

Quā ob rē Christus inquit: Ego autē dico uobis, Diligite inimicos uestrōs, benefacite iis qui oderunt uos. Postremo, Christus præter hæc oīa summū charitatis gradū a nobis exigit, qui in longanimitate consistit, quæ uirtus non solū malos tolerat, atq; maiora ab eis tolerare parata est, sed etiā adhuc inuictō quodā animi robore eorū emendationē expeccat, atq; adeo salutem operat. Quod Christus significauit, cū diceret: Orate pro persecutibus & calūnantibus uos, ut sitis filii patris uestri, qui in cœlis est, qui solem suū ortiri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Vides quantum huius præcepti uis, secundum Christi enarrationē ab exteriori cortice legis (in quo Iudæi felicitatem suam constitutum) distet. Vides q̄ non sufficiat externe non occidere, si simul etiam omnem lædendi affectum non deponas; omnemq; uindictam deo resignes. Rursum uides hoc præceptum solo affectu impleri, nec situm esse in externo opere, sed in incorrupta ac bona uoluntate, qua proximum non tantum non lædere, sed eius saluti q̄ maxime cōsultum uelimus, existimantes, quod res est, cum tametsi malum, misericordia dignum, quā tanto magis dignum, quo est peior, præferim, quod malitiam ex natura non contraxerit, sed diabolo faciat instigante, quem si per nostram misericordiam eicere poterimus, dubium non est, nos in eorum numero cēsendos, de quibus dictum est: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.

Vis præcepti.

Roma. 12.

hoc præ-

ceptum affectu

impletur.

Aug. de ser-

mone dñi in

monte, lib. 1.

Matth. 5.

Qui peccent in hoc præceptum.

Qui peccent

in hoc præ-

ceptum.

EX superioribus autē manifestum euadit, quinam in hoc præceptū peccent. Principio enim, qui ira ac odio in proximum desagrāt, aut inuidia

invidia contabescunt, huius præcepti plane oblitæ videntur. Nam ut apud Iohannem est, Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Quamobrem tam serio monet Paulus, ut omnis amaritudo & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur a nobis: Quin & Sapiens ueteris legis iubet, ne comedamus cum homine inuido, & ne desideremus cibos eius. Præcipit quoque uetus lex, ne odio habeas fratrem tuum in corde tuo, sed ut publice arguas eum, ne habeas super illo peccatum. Secundo in hoc præceptum peccat, qui contumelia proximum afficit, qui iniuriis honorem proximi commaculat, qui libellis famosis præscindit. Calumniator, Synecophanta, & Criminator, pro gladio, lingua utitur & calamo, Sicut scriptum est linguam maledicam esse ualiam plenum ueneno mortifero, quæ & Psalmus noui acule acutæ confert. Tertio, in hoc præceptum peccat, qui cum proximum seruare possit, non seruat, aut qui pauperem suis facultatibus exuit. Auarus ergo dum egenti non occurrit, fame occidit. Et ut non pereat proximus, nihilo secius, (quantum in illo est) qui periclitanti non tulit opem, extinxisse censetur. Vnde Ecclesiastici tricesimo quarto scribitur: Panis egentium uita pauperis est, & qui defraudauerit, uir sanguinum est. Et uulgare est illud Ambrosii uerbum. Pisce fame morientem, quisquis enim hominem pascendo seruare poteris, si non pauperis, fame occidisti. Eodem reatu obstringitur, qui ob iustitiam captiuos non redimit, aut qui iniuriam a fratre, cum potest, non repellit. Qui enim non repellit a socio iniuriam (cum sine periculo potest) tam est inuitio, quam ille qui facit. Vnde scriptum est: Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui ducuntur ad interitum liberare ne cesses. Patrum quoque decreta clamant, Mortem probatur instigare, qui hanc quum possit, non excludit. Quarto, occidunt, quicunque habent peruersam uoluntatem lædendi proximi. Quamobrem malefici, qui incantamentis suis perire ac lædere student, homicidæ censendi sunt.

Deinde omnino committit homicidium, qui uel imperio, uel consilio, uel persuasione, uel impulsu, uel dissimulatione in mortem hois & sanguinis effusione consenserint, & alios inter se committunt, & in mutuam dissidium alijciunt, ac prouocant, qui discordiam excitant, quos non dubium est non minus peccare quam si manum ad caedem adhibeant. Sic Dauid occidit Uriam, sic Isebel occidit Naboth, Herodias Iohannem Baptistam. Denique Iudæi sic occiderunt Christum, succlamantes, Crucifige, crucifige eum, Id quod & in Deuteronomio indicat, quod dicit: Maledictus qui clam percutit proximum suum. Et Psalmes ait: Excuerunt ut gladium linguas suas, ut sagittent in occulis immaculatum. His uero magis rei sunt, qui non tantum animo, sed etiam manu ipsa caedem perficiunt, quos lex morti absque ulla misericordia addicit. Qui percusserit iniquiens hominem, uolens eum occidere, morte moriatur. Item, si quis per industriam occiderit proximum suum & per insidias, ab altari meo auellas eum, ut morte moriatur.

1. Ioh. 8
Eph. 4
Prouerbi. 25.
Leuit. 19.
Lingua & calamus gladii
Iaco. 3.
Psalm. 53.
Auarus occidit.
Ecc. 34.
Ambrosi. 80.
distinctio. c.
Pisce.
Prouerb. 24.
22. distinctio. ca. 10.
Malefici.
Qui consensit in necem.
2. Regum. 11.
3. Regum. 21.
Marc. 8.
De poenitent. distinctio. periculose.
Psalm. 53.
Exodi. 21.
Ibidem.

Peccant etiam in hoc præceptum & iudices (ut diximus) qui fontem damnant, non ut suo officio, sed affectibus voluptatibusque satisfaciât, obliuiscuntur, quod Iosaphat iudicibus præcepit, non hominis exercebitis iudiciû, sed domini, & quodcumque iudicaueritis, in uos redundabit. Sit timor domini uobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Ad eundem modum peccant carnifices seu lictores, iudicum ministri, qui occidendo hominem, iurum quaerunt ac sponte faciunt, quod tantum iustitiæ cõtemplatione faciendum erat, Præterea (ut diximus) ab homicidio non excusant principes, qui bellum non legitime suscipiunt, uel qui non iuste gerunt.

Postremo non dubium est, eos in hoc præceptum grauissimè cõmittere, qui sibi mortem conscuerunt. Lex enim generalis est, quæ simpliciter prohibet ne occidamus. Qui in hoc homicidium omnium funestissimû reputatur. Ad quem modum legitur Achitophel se laqueo suspendisse, qui erat typus Iudæ proditoris, seipsum laqueo suffocantis, Matthæi. xxvii. Quod tamen de his intelligi uolumus, qui uel desperatione gratiæ dei, uel desponsione animi, uel impatientia uitam (maximum certe dei donum) absumpserunt. Nam aliud est iudicium de his, qui amara aut furore laborantes, sibi manus afferunt. Nam quum hic morbus omne mentis iudicium adimat, homicidium (quod sine peruerso affectu non cõmittitur) haud perpetratur. Sunt qui hic laborât de excusando Sampson, Eleesaro, ac Rasia, qui in Iudicû ac Maccabæorû libris, non sine laude mortis sibi intulisse seu saltem accelerasse legunt, Deinde de excusandis Leone papa & Auiano Alexandriae episcopo, quorum alter sibi manum amputauit, quod per illam, libidinis ignem ad animû sibi sensit proferpere, postquam eam puella quæ dâ esset deosculata, Alter cõspicata & cõcupita foemina, oculû sibi eruit. Item, qui de Niceta martyre solliciti sunt, qui cum molliissimo lecto arte colligatus iaceret, & resupinatus a meretrice ois generis illecebris ad Venerem excitaret, linguam mordicus abscissam in os seorti cõspuit, ut uel ita imminente libidinis pestem repelleret. Nos etiam facinora omni uacare culpa affirmare non audeamus, eam tamè culpam, si qua fuit non oïno dånabile iudicamus, quæ eam leuiorem faceret zelus custodiendæ legis dei, ac ardens desiderium, non tantum uitam offendiculi, sed & præbendi testimoniû fidei suæ, ne ex eorum imbecillitate infirmi læderent, præsertim quum illi in Maccabæis non ante sibi uitam abruperint, quam uiderent ipsi certam mortem a tyranno intentari.

Finitimi sunt seipso enecantibus, qui aut crapula aut ebrietate se obrutunt ac enecat. Nam Sapientis uerbum est: In multis eleis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit ad cholera. Iræ, propter crapulam multi perierunt, qui autem abstinens est, adiiciet uitam. Cæterum, qui ieiuniis, uigiliis, frigore, nuditate, reliquisque corporis afflictionibus, sibi uitam, uel abrupunt uel abbreviât, hi (si ad sit hypocrisis) homicidæ sunt, si syncerus animus, cuius peccat, præsertim si studio iuuandi proximi modum excedat.

Paral. 9.

Qui sibi mortem conscuerunt.

Matth. 27.

Iudic. 16.
2. Macc. 6.
& 14.
Leo.
Auianus.

Niceta.

2. Macc. 2.
& 14.

Quid sentiant de his, qui uigiliis aut ieiuniis sibi uitam abrumpunt.
1. Cor. 13.

Charitas enim multa excusat. Denique, huius præcepti usum non præstant, qui inimicis suis non cōdonant, qui opera misericordiæ erga quoslibet etiã inimicos non exercent, qui pro eis orare detreçant. Breuiter, qui eos neque amore, neque obsequio prosequuntur.

PRAECEPTVM SEXTVM.

NON MOECHABERIS.

In iuria in proximũ atrocissima, est homicidiũ, proxima adulteriũ ut enim uiro nihil cōiunctius, nihil charius uxore legitima; ita nulla est contumelia intolerabilior, quã uxor per adulteriũ constuprata. Iusto itaque ordine hoc sextum præceptum, quod coniugia munit, præceptũ illud sequitur, quod corpora & uitam proximorũ tuetur ac defendit. Hoc autẽ præceptũ Christus Matth. v. ad eundẽ modũ interpretat, quo præcedens, docens eo submoueri non tantum externum adulterium, sed & omnẽ penitus adulterii causam ac radicem, atque adeo omnes affectus, qui huc tendunt. Audistis (inquit) quia dictum est antiquis, Non moechaberis, Ego autem dico uobis, quia omnis, qui uiderit mulierem ad concupiscendam eam, iam moechatus est eam in corde suo. Sicut enim ira mater est homicidii, sic concupiscentia adulterii. Omne enim adulterium ex concupiscentia nascitur, Ergo nãquam radicem sustuleris adulterium secundũ legis mandatũ, nisi præcideris etiã omnem cõcupiscentiam secundũ Christi præscriptũ ac spiritũ. Nã & quẽ admodũ qui fratri irascitur, apud deũ homicidii reus est, qui non magis opus cõsiderat quã affectũ. Sic qui concupiscit mulierẽ alienã, iam moechatus est eam in corde suo, idque etiam non apud hoies, apud deũ tamẽ, qui magis uoluntatẽ respicit, quã opus, quod etiã quacuncque præcipit, toti homini præcipit, quod corpore consistat & animo. Quãobrem quã lex dicit, nõ moechaberis, quod aliud uult, quã ne uel animo uel corpore adulterio te conspurces, ne scilicet corpus libidimbz aestuet, ne mens foeda cõcupiscentia inardescat. Moechiã autẽ nomẽ, etiam Græci ad significandũ adulteriũ frequentius accomodent, hoc tamẽ loco moechiã appellatione ois illicitus concubitus, atque illoz membrorũ nõ legitimus usus uenit, idque nõ oino contra uocabuli rationem. Nam ut adulterari Latinis, ita μοιχεύειν Græcis uerbũ est generale ad omnem corruptionem. Nam & monetam adulterat, quod eam uitiant, & adulterant uerbũ dei, quod illud corrupto affectu tractat. Et in hanc certe sententiã nõ tantũ Euangeliũ, sed & lex ipsa uetus, hoc præceptũ interpretat, Quem admodum legimus Tobiam filium suũ docuisse, quã ait: Attende fili mi ab omni fornicatione, & præter uxorem tuã nunquã patiaris crimen scire. Et in Leuitico dicitur: Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel. Et Ecclesiastici. xli. Erubescite ab aspectu mulieris fornicariæ. Paulus item Apostolus fornicationẽ magna quadã uehementia, non uno in loco detestatur ac prohibet: Hac est (inquit) uoluntas dei

10

Ordinis est,

Chastus hoc præcepti interpretatur. Matth. 5.

Vis huius præcepti.

Ira. Cõcupiscentia

Matth. 5. 1. ioh. 3.

Augustinus. quæstionum in Exod. lib. 2. Moechiã appellatio. hic uenit omnis illicitus color.

Tobiaz. 4.

Deutero. 23. Eccl. 31.

sanctificatio uestra, ut abstineatis uos a fornicatione, ut sciat uniuersus
 uestrū uas suū possidere in sanctificatione & honore, non in passione de-
 siderii. Rursus. i. Cor. vi. Fugite fornicationem. Item Ephe. v. Fornicatio
 aut & omnis immūditia, aut auaritia, nec nomine in uobis. Atq; adeo
 hoc crimen abominatur, ut nolit nos ullam cū fornicariis habere uitæ
 consuetudinē. Sic legis. i. Cor. y. Scripsi uobis in epistola, ne cōmiscami-
 ni fornicariis. Item, Si is qui frater nominat inter uos, fornicator est, aut
 auarus &c. cū hmōi nec cibū sumere. Nec mirū, q̄ scriptura doceat, non
 lā propemodū pestē turpius, q̄ foedā illam libidinē hoīem cōmaculāte,
 atq; adeo totū cōmutare, quæ sane facit, ut uix agnoscas hoīem eundem
 esse. Testis est Dauid, quo nemo cordatior, nemo pietior, nemo māue-
 tior, At is ubi turpissime libidinis æstu exardescit, q̄ sit carnalis, excors,
 ac crudelis, atq; adeo sui dissimillimus, Quin etiā homicida, ut oīno uo-
 rū sit, quod Osee. ix. legimus: Fornicatio & uinū & ebrietas auferunt cor,
 Et Solomō Prouer. y. Stillans (inquit) sanguis est scorti os, & mollius est q̄
 oleū collū eius; uerū postrema amara sunt, uelut absinthiū, ac ac-
 ta ceu gladius. Atq; idem etiā Solomon huius rei potentissimū exemplū
 est. Nam etsi ipse a domino cor sapiens & intelligens nactus fuerit, intan-
 tum, ut nullus ante eū similis ei fuerit, nec post eū (ut scriptura testat) cō-
 surrecturus sit quispiam, tñ quū cœpisset adamare mulieres alienigenas,
 En quātum mutatus est ab illo, Solomone sapientissimo. Statim enim
 deprauatum est cor eius per mulieres, ut non esset deinceps perfectum
 tum domino deo suo, sed in tantum auersum, ut sequeretur etiam deos
 alienos, & coleret ille Solomon nuper omnium sapientissimus Astarthen
 deam Sydoniorum, & Chamos deum Moabitarum, & Moloch idolum
 Ammonitarum. Et qui quæso (ut omitamus exempla) fieri potest, ut non
 totus auertatur a deo, qui libidinibus seruit. Quum Apostolus. i. Cor.
 yi. dicat: An nescitis, quoniam qui adheret meretrici, unum corpus effi-
 citur, qui autem adheret domino, unus spiritus est. Et statim post, Om-
 ne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem forni-
 catur, in corpus suum peccat. Quod si roges, quur sic? Respondebit Apo-
 stolus, quod corpus non fornicationi, sed domino, & dominus corpori.
 An nescitis (inquit) quoniam corpora uestra mēbra sunt Christi, & quo-
 niam membra uestra templum sunt spiritus sancti, qui in uobis est, quē
 habetis a deo. Tollam ergo (ut rogans subicit ille) & membra Christi, sa-
 ciam membra meretricis? Absit. Quin potius (ut idē monet) quum no-
 stri non simus (empti enim pretio magno sumus) hoc nobis curandum
 est, ut prostratis omnibus immundis concupiscentiis & desideriis, pepe-
 tuo glorificemus & portemus deum in corde & corpore nostro.

CAeterū, huius criminis grauitatē uel sola pœna propōsita satis ostē-
 dit. Nam uix ullū peccatū est, quod atrocius in scripturis punitum
 legamus atq; illud, Id quod satis testat diluuium, quo deus totū mundū

r. Cōg. 6.
 Ephe. r.
 I. Corin. 5.

Fœda libido-
 totum homi-
 nē plane
 commutat.

2. Regum. 11.

Osee. 9.
 Prouer. 5.

3. Regum. 11.

3. Regum. 11.

I. Cor. 6.

Grauiſſime ſe-
 per pœna for-
 nicatio & ad-
 dultorium.

perdidit eo q̄ ois caro corruerat uiam suam sup̄ terram: pdidit quoque atq; etiā in cinerem redegit Sodomam & Gomorram urbes florentissimas, ut ne ruina quidem super sit, illo q; incolae externis cruciatibus destinavit, qđ scortationi & stupris uacant, quemadmodum testatur Ap̄ stol⁹ Iudas. Sicut (inquit) Sodoma & Gomorra, & finitimae ciuitates, simili modo exfornicatae & abeuntes post carnem alteram, facti sunt exemplū ignis aeterni poenam sustinentes. Praeterea sic legimus, uigintitria millia de filiis Israel plaga diuinitus immissa ob fornicationem cum filiabus Moab periisse. Quod exemplum Paulus, i. Cor. x. nobis intue dum proponit: Neq; (inquit) fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt una die uigintitria millia. Haec enim omnia in figura contingebat illis, Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculi deuenerunt. Nec dubitaretiam tantus Ap̄stolus, scortatores a regno caelesti excludere & inferni poenis mancipare, quum inquit. i. Cor. vi. Neq; scortatores, neq; adulteri, neque molles, &c. regnum dei possidebunt. Et alibi: Scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus etiam non habebit hereditatem in regno Christi & dei. Rursus ad Hebraeos cap. xiii. Fornicatores & adulteros iudicabit deus.

Porro quum Christus animi libidinem ac concupiscentiam tanto sero prohibeat, simul quoq; phibet quaecunq; eam uel excitant uel nutriunt, qualia sunt, uerba impudica, lasciuiae historiae, spurcae cantilenae, imagines indecorae, deinde oscula, tactus, cogitationes, nimius ornatus & comptus corporis, occasio, & potissimum crapula, ebrietas, desidia, otium, somnus, & si quae sunt similia. Propterea quum prohibuisset concupiscentiam statim subiicit: Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te. expedit tibi, ut pereat unum membrum tuum, q̄ totum corpus tuum mittatur in gehennam, Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proiice abs te. Expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, q̄ totum corpus tuum eat in gehennam. Haec enim docendi gratia per similitudinem dicuntur, non ut quis sibi ipsi amputare debeat genitalia, tum quod membrorum natura mala non sit, tum q̄ hoc proximo praeccepto plane, ut fiat prohibeatur. Sed magis his uerbis docetur omnis concupiscentiarum occasio diligentissime uitanda, adeoq; cauendum nobis ab omni eo, quod in huiusmodi peccatum nos protracturum timemus, etiā si id tam charum ac necessarium nobis fuerit, q̄ sunt oculi, manus & pedes, immo dexter & potior oculus. Quid enim non abicere & contemnere potius eligamus, q̄ uitam aeternam amittere, & quosnam animorum affectus (qui ipsius quoq; membra sunt) praeseremus desiderio regni caelestis? Principio ergo hoc uidet monuisse Christus, ut si contingat nos uitae consuetudinem habere cum eo homine, a cuius fauore tota nostra felicitas post deum dependere uideatur, atq; interim suggestionem diaboli fiat, in eius hominis domo aspectum nostrum in mulierculam aliquam incautius coniectum, malae con-

Gene. 6. & 7.
Gene. 19.

Iud. 1.

Caseo altera.

Num. 25.

1. Cor. 10.
Scortatores
regno dei ex
cluduntur.

1. Cor. 6.
Eph. 5.

Hebr. 13.

Vis praecipi-

Chrus prohibet
berbia quae
excitant uel
nutriunt libi
dinem.
Math. 5.

Explicatur se-
cus Math. 5.

Ab eo quae
tuis charo-
nobis cauendū,
quod p-
trahere possit
libidinem.
Affectus ani-
mi membra.

cupiscentiæ ignibus inardescere, vel nostram pudicitia sollicitari, tum potius esse, ut eam occasione euitemus, ac q̄ longissime nos elongemus (quantumlibet id ingerat doloris aut incommodi) q̄ ut presenti periculo nos committamus. Sic castus ille Ioseph, dominam suam, quæ in eum oculos suos intecerat; ad adulterium sollicitans, quoad fieri poterat, fugiebat, malens etiam se in uicæ discrimen conticere, quam tantum crimen committere. Atq; hoc est, quod orat Psaltes, quum inquit: Auerte oculos meos, ne uideant uanitatem. Et Sapiens Ecclesiastici nono: Virginitatem (inquit) non conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius, auerte faciem tuam a muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi petierunt, & ex hac concupiscentia, quasi ignis exardescit, speciem mulieris alienæ multi admirari, reprobi facti sunt. colloquium enim illius quasi ignis exardescit. Nec mirum. Ascendit enim (ut Hieremias propheta ca. x. ait: mors p̄ fenestras nostras, hoc est, per sensus, quemadmodum idem p̄pheta alio in loco dixit: Oculus meus depraedatus est aiam meam. Et Salomoni Prouerb. yi. Nunquid (inquit) potest homo abscondere ignem in sina suo, ut uestimenta sua nõ ardeant: aut ambulare sup̄ prunas ut nõ cõbarantur plantæ eius? Re ipsa cõperimus, incedendi ignem quum proximat stipula; ad eundem modum (Hieronymo teste) flammigero igne percutit foemina conscientiam pariter habitantis.

Quæ quum ita sint, quanto magis putandum est crapulam & ebrietatem ueluti proximam libidinis fomenta, hoc præcepto refecant? Nã ut Salomõ ait Prouer. xvi. Quõ defecerint ligna extinguet ignis,

Proinde apud Lucam tam serio monet Christus, ut attendamus nobis, ne forte grauentur corda nostra crapula & ebrietate. Ad hæc monemur hoc præcepto, prophanum otium & securitatem q̄ maxime uitare, ac pro uocamur, ut semper boni aliquid faciamus, ut semper nos diabolus occupatos inueniat, quo respicit, quod Paulus. i. Cor. iiii. ait: Nolite locum dare diabolo. Et Ezechiel propheta enserere testatur, hoc olim Sodomitis exitii occasionem præbuisse: Ecce (inquit) hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius & filiarum eius, & manum egeno & pauperi non porrigebant, & eleuati sunt, & fecerunt abominationes coram me, & abstuli eos, sicut uidisti. Hæc ergo oia quantumuis nobis dulcia uideantur, refecanda sunt, & magis eligendum, ut tenuiter, atq; etiam misere uiuamus. q̄ ut abiciamur in gehennam. Præsentissimum autem remedium erit aduersus hoc malum, si sedulo a Christo hoc intimis precibus cõtenderis, ut te p̄tinens faciat, tuæq; pudicitia floræ illibatam cõseruet. Alioq; tantum bonum retinere uolibus naturæ frustra cõtenderis. Nam & Sapiens ait: Nõ possum esse continens, nisi dñs dederit. Quod si Christum ad eum modum ex toto pectore rogaueris, non dubium, illum (ut est pudicitia summus amator) uotis tuis satisfacturum. Nam & Salomon testat, Sapietiam esse, quæ præstat, ac eruaris a muliere aliena & ab extranea, quæ mollit sermones suos.

Gen. 39.

psal. 119.
eccle. 9.

hiere. 9.
Mors sp̄ballis
ascendit per
sensus.
Thimo. 2.

Hieronymus.

Prouer. 16.

Luc. 21.

Hieronymus
de cõf. dist. 1.
c. nunquam.
1. Cor. 4.
Ezech. 17.

Præsentissimum remedium aduersus libidinem. Natura nemo continens. Prouer. 2.

Ceterum (ut paulo ante meminimus) Christus etiam docet, hoc præcepto non solum prohiberi adulterium, atq; omnem illicitum Venæris usum, sed & e regione quoque, requiri uirtutes illas longe pulcherrimas, nempe castitatem, temperantiam, continentiam, sobrietatem uerècundiam, non factorum tantummodo sed uerborum etiam & morum, atq; ea exercitia, quib; hæc uirtutes retinentur, ueluti sunt ieiunia, orationes, uigiliæ, ac pii labores. Triplicem autem esse constat castitatem, nimirum uirginalem, conjugalem, & uidualem. Non solum enim castitas uirginum aut uiduarum est, sed etiam coniugum, quemadmodum Apostolus testatur ad Hebræos uel. Honorabile in quiescens coniugium & cubicule immaculatum. Et Sapientiæ. iiii. legis. O q; pulchra est generatio casta cum claritate. Immortalis est enim memoria illius, quoniam & apud deum nota est, & apud homines. Quomodo enim castum ac pudicum non erit, quod sanctificauit & mundauit deus, est enim Matrimonium dei ordinatio atq; etiam sacramentum, præceptum etiam habens, ut omnes q; non continent, eo utantur, Sicuti Paulus inquit, Propter fornicationem unusquisq; suam uxore habeat. Verum ut castum & immaculatum seruetur matrimonium, eo non quomodolibet sed sancte uti oportet, Alioqui si immodice seruiatur libidini, aut congressus ita peragatur inter scoundos, ut inde nulla sit spes prolis, talis abusus non procul ab adulterio aberit, quemadmodum superius in Sacramentum Matrimonii subius docuimus. Casta mens & amor syncerus coniuges decet, sine quibus coniugium uix coniugium, sed magis cõubernium censetur. Gentes, quæ hæc castitatis genera uel non nouerunt, uel non rite coluerunt, delapsæ sunt in uagas ac spurcissimas libidines, propter quas deus se Chananæos delitorum esse testatur, Et Paulus significat cæcitatem & amentiam libidinum pœnas esse. Hoc igitur dico (inquit) & testificor in domino, ut iam non ambuletis, sicut & gētes ambulat in uanitate sensus sui, tenebris obscurum habentes intellectum, alienari a uia dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitia. Rursus & alibi, Paulus impudicitia impietatis pœnā esse tradit. quia (inquit) non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in desideria cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis, & cætera quæ sequuntur. Ac satis coniectari potest Apostolum, quum coram Felice præside & Drusilla uxore sua, de iustitia, & castitate, & de iudicio futuro differeret, adeo ut tremefactus discederet. Felix in eundem modum de castitate disseruisse.

Sunt hodie q; uirginitatem matrimonio æquant, atq; etiam cõtendunt Christum ac Paulum nō aliter laudare & suadere uirginitatē, quā ut expeditiores simus ad docendū Euangelium, & ad obeunda ministeria ecclesiastica. Et Proinde Christum dixisse, q; se castrauerunt propter Euangelium &c. Nos ut nō dicimus uirginitatem aut aliam quāpiam uirtutē sua dignitate mereri remissionem peccatorum & iustificatione, Ita cū patri

Hoc præceptū e regione requirit affirmatiuā quæ complectitur plurimas eximias uirtutes. Triplex castitas. Heb. ult.

Sap. 4.

Gē. 2.

I. Corinth. 7.

Quod nā sit castum matrimonium.

Casti mens & syncerus amor plures decet.

Cæcitas & amentia libidinis pœnā. Ephe. 4.

Roma. 7.

A Coz. 24.

Refelluntur uirginitatis osiores ac contēptores. Matth. 19.

Virginitas et
si nō merca
remissionem
peccatorū, ma
trimonio ta
mē superior est.
Aliud est p̄so
nas p̄sonis,
aliud uirtutē
uirtuti com
parare.
1. Corin. 7.
cōsiliū cœli
batus p̄petu
um ē respici
ens oēs ḡta
tes.

bus & ecclesia sentimus: uirginitatem matrimonio excellentiorem ac
ge præstantiorem esse, tamen scriptura testetur multos præfiores fuisse
coniuges, ut Abraham, Isaac, & Iacob quam plerasq; uirgines. Sed aliud
est, personas personis, aliud uirtutem uirtuti comparare, ut superius in
Sacramento Matrimonii docuimus. Deinde ex Christi ac Pauli uerbis
colligimus, uirginitatem donum esse matrimonio excellentius, quod &
sua eximia præmia habeat, quemadmodum habet & ieiunium. Denique
ex ipso Paulo cōuincimus, cōsiliū cœlibatus, nō tantum spectare ad pri
mitiuam ecclesiā, sed etiam ad præsentem. Nec tantum ad eos q; ecclesiæ
gubernaculis admouetur, sed ad omnes Christianos uiros pariter ac fe
minas, Idq; nō solum propter docendum uel discendum Euāgelium sed
q; maxime ut i hac breuifcula uita expeditiores simus ad seruiē dum deo
uiteri. Quid enim his uerbis apertius, tempus breue est, reliquum est, ut
qui habent uxores, tanquam nō habentes sint, & qui flent, tanq; non flen
tes, & qui gaudent, tanq; non gaudentes, & qui emunt, tanq; non possi
dentes, & qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur, præterit enim
figura huius mundi. uolo autem (ut subdit) uos sine sollicitudine esse. Qui
sine uxore est sollicitus est quæ dñi sunt, quomodo placeat deo, q; autem
cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, &
diuisus est: Et mulier innupta & uirgo, cogitat quæ domini sunt, ut sit
sancta & corpore & spiritu: quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mun
di, quomodo placet uiro: Atq; hoc (inquit) ad utilitatem uestrā dico, non
ut laqueum uobis inficiam, sed ad id quod honestum est, & quod faculta
tem præbeat sine impedimento dominū obsecrandi. Et post pauca, Qui
statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem
habens suæ uoluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare uirginem
suam, bene facit, & qui matrimonio iungit uirginem suam, benefacit, &
qui non iungit, melius facit. Item. Beatior autem erit, si sic permanserit se
cundum meum cōsiliū, puto autem qd & ego spiritum dei habē. Hac
ille. Hoc nobis cum aduersariis cōuenit, Euāgelium requirere, ut si qui
nō possint continere, potius ducant uxores, ne se libidimbus cōspurcent,
neue sint authores alicuius turpis exempli, Deinde qui cœlibatum medi
tantur, explorare oportere suas uires, & diligenter committi, ut pure uiuant.
At licere iis, qui cœlibatum maturo consilio spe seruandæ continentie
freti uouerint, ob abortam aliquam carnis tentiginem sp̄tera priori pro
fessione, cōiugium sine peccato contrahere, id uero non cōuenit. Quem
admodū in secundum præceptum latius diximus hæcenus de ti p̄cepti.
P̄ Ecce uero i hoc præceptum finito, idq; grauissime, q; adulterij & cor
pore & aīo cōmittunt, hoc est, q; alterius torq; uiolat, siue uterq; i cō
iugio sit, siue alter tm̄, quē lex uetus morti addicit. Sic grauissime David
deliquit, grauissime etiā punitus, Idq; i liberis suis & uxorib⁹. Nā & isan
tē amisit & uidere coactus est Absolō filiū decē cōcubinas ipsius uiolatē
& de regnō eū eicere & occidere molientem. Quod futurum ipsi Natha
propheta

Quid ueni
at nobis cū
aduersariis.

Quid nō cō
ueniat.
Qui p̄ccent
in hoc præce
ptum.
Leuit. 10.
Deu. 12.
Deute. 32.
David grauif
sime punitus
ob adulteriū.
2. Regū. 12.

ppheta prædixit. Itidem legis libro Iudicum tribum Benjamin ppe tora a dño delecta fuisse, qđ foeditissime peccasset in uxore cuiusdā Leuitæ ui op pressam. Quin & Abimelech rex punitus est a deo, nondum facto adulte rio, tm̄ qđ abrahæ uxorem cōcupierat. Nō leuius peccat, qđ interdū gra uius, qđ stuprum cōmittunt, hoc est, qđ uirginis pudorē tentant ac corrup punt, quos itidem lex morti addicit. Fit aut̄ stuprum grauius, si puellam uirginē iā alii despōsam qs corruerit, quē lex morti addicit. Si puellā uir ginem despōderit uir, & inuenit eā alijs ī ciuitate, & ꝑcubuerit cum ea, ambo eucti lapidib⁹ obruent. Si i agro repererit, & ꝑp̄hendens ꝑcubue rit cum ea ipse moriet̄ solus. Graui⁹ etiā peccant, qđ raptum cōmittunt, ob quē legis Sichem filiū Ethoc ꝑcipis Sichimogē cū ꝑfe occisum, ac totā simul urbē euerfā esse. Amō quocūqđ rapuisset & ui oppressisset Thamar sororē suā, a se suo Absolō iter ꝑstauandū obruncat⁹ est. Grauiissime ue ro ī hoc ꝑceptū cōmittunt qđ naturā uis uolāt, nō rēperātes ab iis, a qb⁹ abstinendū esse natura iudicat, quos lex etiā mortis reos facit. Oīs inquit hñ ad ꝑximā sanguinis sui nō accedet, ut reuelat turpitudinē eius. Item qđ dormierit cū nouerca sua, & reuelauerit ignominia ꝑris sui, morte moriā tur ambo; itē si qđ dormierit cū seru sua, uterqđ moriātur. Paulus apostol⁹ uirgē Corinthiū (qđ nouerā suā dextra) tradidit Satanæ uexadū ī interitū carnis. Et grauius corripit Corinthios, qđ iter eos talis oīno audiret for nicatio, qđ his nec iter gētes, ut uxore ꝑris sui qs habeat. Est & ices⁹ spūalis, ueluti, cū qs uirginē Chro despōsarat & ꝑpetuā castitatē ꝑfessam uolāt. Quemadmodū & adulteriū spiritale est, qđ etiā in oī qđem crimine cōmit taf, ꝑeculiaris tñ in Apostasia, cum qđa cultu ueri dei recedit ad cultum dæmonioꝝ, de quo passim in ꝑphetis; qđ ad primū ꝑceptum ꝑprie ꝑtinet. Deinde etiā ꝑccant ī hoc ꝑceptum, qđ quomodolibet fornican tor, etsi mulier nec ꝑcōiunx, nec ꝑrima, nec uirgo sit, qđ & lex uetus di cat. Nō erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel. Oīum uero grauiissime delinquent, qui peccatum cōtra naturā (quod ꝑiæ aures abhorrent) cōmittunt, ob qđ potissimum Sodoma & Gomorra, cum reliquis tribus ciuitatibus igne & sulphūre funditus euerfæ ac consumptæ sunt. Id qđ patres recte murum appellarunt, uel ob id, quod de eo sobrie ad ꝑm̄iscuā plebem loquendum sit, ne innocentes animi offendantur. De quo peccato habes Exodā xxii. Leuitici xvii. & xx. & Romanos primo. Hic tenus de cōmittētib⁹ crassam illā Moechiam & Fornicationem.

z. Reg. 8.
Jud. 20. & 21

Genesi. 20.

Stuprō.

Deuter. 22.

Raptus.
Leuitici. 18.

Leuitici. 20.
Ibidem.

1. Cor. 5.

Incestus spi
ritualis
Adulteriā spi
ritale.
Apostasia.

ꝑc̄m̄ contra
naturam.
Genesi. 10.

ꝑc̄m̄ naturam
Exo. 22.
Leuitici. 18.
et. 20.
Roma. 10.

Leuit. 5.
Matth. 5.
1. Corin. 7.
Ephesi. 5.
Coloss. 3.
Galat. 5.
1. Corin. 15.

Quoniam scdm̄ Chri doctrinā nō tm̄ hñ ī hoc ꝑceptū īpingunt, qđ uel aīo impudico sunt, ac interm̄s ꝑcupiscentiis urunt, & æstuant, sed & qđ matrimonio abutunt̄ in uenerem īꝑtuosam ac illicitā cū cōiuge ruentes. Item qđ cōiugem repudiāt, Matthæi. v. Qui debitā benuo lentiā denegant. i. Corin. vii. Qui uxorem despiciunt, aut nō ex aīo dili gunt, Ephes. v. Qui cōtra cōiugem amarolenti sunt, Coloss. iii. Deinde qđ impudicis uerbis (seu catilensis libidinem nutriunt), Galat. y. Corrupt

IN DECALOGVM

Matth. 5.

em̄ bonos mores colloqa praua, **Cor. xv.** Qui cōspectū, tactū, ac osculū se cōtaminant, **Matthaei. y.** Osculum em̄ mulieris, quoddā pignus est ueneris, & p̄ ocicula etiam amantium spiritus inter se transfundunt. Quo fit ut q̄ aliogz amori se exponit, aliorumqz amoris pignora accipere gaudet, adulterio occasionem struat moliaturz. Quamobrem qz nō uidet q̄suetudinem illam plane nefariā ac damnaibilem esse, qua alicubi in unū eundemqz lectum masculi & foeminā inuuptae nuptaeqz se recipiunt, qd̄ & ibidem apud magnates, non tr̄n nō turpe putat, sed laudi etiā ducitur.

Nefaria cōsuetudo.

Matth. 5.

Sed mira q̄dā cæcitate q̄ diabol⁹eoz aios p̄stringit. Nā si oculos auertet iubemur, ne alteri⁹ cōiugē inspiciam⁹, Itē si recte sentit Hieronym⁹ puellā uirginē s̄ceducandā, ut ne cū mulierib⁹ qd̄ lauet, neue ad nuptias etiā cū matre p̄gat. Quis neget hunc ab usum, ipsissimā esse pudicitiae p̄stitutionē utcuqz ostendat excusationē sumi i pot̄is. Nā ut asserat, hū se ihoneste qd̄ neqz agere, neqz loq̄ fieri tr̄n non pōt, qn̄ caro tentigine & pruritu cōcitata neicio qd̄ suadeat. Ne qd̄ iterim graui⁹ dicam⁹. Profecto uege ē q̄ ille ait. Cū p̄ximat stipula, incendit ignē, ut merito de tā crassissimo utio gliari deūnat, q̄ p̄ aliis honestatis gliam sibi uēdicat. Praeterea ab hui⁹ legis censura imunes nō sunt, q̄ erapula & ebrietate, desidio, otio, ac somno luxuriae flāmas p̄citant. Nolite (inqt aplūs) inebriari uino, i quo ē luxuria. Et p̄ uerb. xx. Luxuriosa res uinū, & tumultuosa ebrietas: q̄cuqz his delectat nō erit sapiens. Not⁹ est uerticū⁹, uēter uino astuas facile despuinat i libidinē. Breuiter, oēs i hoc p̄ceptū peccāt, uel q̄ domū, copīā, locū, tps, auxiliū cōmodat ad libidinis opam, qd̄ oīum turpissime faciūt lenones, uel q̄ ullam occasionē uñ excitari libido pōt. uel p̄stant uel nō uitāt;

PRAECEPTVM SEPTIMVM.

NON FVRTVM FAGIAS.

Ordinis ratio.

Post corpus seu uitā, & uxore (q̄ corporis & uitae pars est) externa quoqz bona, sine qbus nō uiuēt, iter chara habem⁹. Iure itaqz, qd̄ de nō furando est, sup̄iora p̄cepta cōlegit. In quo qd̄ p̄cepto uti in cæteris a parte totum itelligimus, ut furti noie, omnē iniustā usurpationē, affectationē & cupiditatē rei alienae accipiam⁹. Qui Chrs docet hoc p̄cepto, nō tr̄n p̄hiberi oēm auaritiā fraudē, & iposturā, sed & e regide regri summā animi synceritatē ac simplicitatem, deide etiā benignitatē ac liberalitatē erga p̄ximū egentem. Sigdem eo loco ubi decalogū interpretat, ac de p̄summata iustitia p̄cipit, docet i omni actiōe, q̄ nobis cū p̄ximo est, hanc regulā ad unguē, ut aiunt tenendā, ut oīa sic faciam⁹ alteri, quē admodum uelim⁹ ut uicissim nobis ab altero fiat. quae regula ueluti lydius qdā lapis est, ad quā p̄scientia n̄ra applicata, facile d̄iudicauerit, num huius p̄cepti rea sit.

August. q̄stio nū i x. li. 2. Vis p̄cepti. Matt. 6. Regula, euan gelica.

Facultatū no strax p̄te pau peres sibi uēd cant. Q̄o itelligē dā p̄ salomō fur. ū deuat.

Rursus cū p̄cipit, ut oīm petenti demas, & uolentē a nobis mutare, ne auersemur, b̄nificētia, & elemosynā i pauperes a nobis requirit, sub indicans externa bona sic esse n̄ra, ut tr̄n eorum partem egentēs sibi uendā cent (qd̄ & sup̄ius docuimus) quo minus absurdū tibi uidebit q̄ Sapiens

puer. vi. dixit. Nō est grandis culpa, cū qs furat⁹ fuerit. Loq̄t̄ em̄ de hoīe, que inuitabilis uitæ necessitas ad furandū spellit, q̄ plane uel minuit, uel tollit culpā, q̄ndogdem mox subdit. Furat, ut esurientem impleat uentrem. Quāq̄ etiā q̄ Salomō dicit furri culpā nō esse grandē, adulterit̄ criminis oīum grauissimū respectu, cui⁹ cōparatiōe furtū ex necessitate cōmissum lōge minoris culpæ est, dictū esse uidet̄. Alioq̄ furtum etiā, q̄ ad se attinet, crimen grauissimū, si tñ uel manuū labore, uel alia quacūq̄ rōne fames pelli possit. Ceterū q̄ Exo. iii. ca. Dñs p̄ Mosen Hæbreis mādasse legif, ut acciperēt ab Aegyptiis uasa aurea & argērea, & uestes p̄tiosas, utq̄ deprædarent̄ seu spoliarent̄ Aegyptum, nihil habet cum hoc p̄cepto cōe. Nec illi deo obrēperantes furtū cōmiserunt, sed deo iubente ip̄kuerunt mysterium: Mandatū dei erat, cui⁹ est terra & plenitudo ei⁹, de quo iudicandū nō fuerat, sed obediētia tñ p̄standa. Ille em̄ nouit q̄ iuste mandauerit: ad seruū aut̄ p̄tinet obediēter facere, qd̄ ille mādauit, q̄ cū ap̄riuata cupiditate mentē defecata habet, ac dei iussione insequit̄, peccare oīno non p̄t. Sed ut ad uim p̄cepti reuertamur, ea sp̄rimis i hoc sita est, ut ab oīni fraudulenta usurpatione rei alienæ penitus abstineam̄tis. Impingunt ergo sp̄rimis in hoc p̄ceptum, q̄ rem alienā fraudulenter cōtrectant iuito dño. Videte (inq̄t Tobias) ne forte furtiuus sit hædus, reddite cum dñis suis, quia nō licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut cōtingere. Iam etsi olim tale crimen lege Mosaica nō pleteret̄ morte, ut uidere est Exodi ca. xx. Nihilo secius tñ nō iniuste agunt magistratus, q̄ insequētes p̄sentes leges & patriæ mores fures suspendunt. Neq̄ em̄ lex iudicialis & politia Mosis i gentes etiā translata est, sed docet euāgelium p̄sēntibus magistratib⁹ obediēdū esse. Quib⁹ etiā p̄tatem legū p̄cedat p̄bet, ac ut isones ac pacis & cōis societatis p̄turbatores seuere aduertant, p̄mittit. Sed tñ uiderint magistratus, ne sint apperentes sanguinis, neq̄ acceptores p̄sonarū, nec ue furunculum, q̄ uel ob necessitatem, qd̄ modicū furatus est, sp̄e etiā frugis melioris uitæ, p̄mittentē, temere furcæ addicāt, publicos aut̄ homicidas, adulteros, raptores, latrones, ac paupeꝝ directores liberos abire p̄mittāt. Nō cōsideres, inq̄t lex, p̄sonā pauperis, nec honores uultū potētis. Iuste iudica p̄ximo tuo. Itē Deuter. i. Qd̄ iustum est iudicate: siue ciuis sit ille, siue peregrin⁹, nulla erit distantia p̄sonarū. Ita paruū audietis, ut magnum, nec accipietis cuiusq̄ personā, q̄a dei iudicium est. Rursum, iuste qd̄ iustum est p̄sequere, Nec abs te mouet sapiens dicens. Noli querere fieri iudex, nisi ualeas uirtute irumpere iniquitates, ne forte extrimefcas faciē potentis, & ponas scandalum in agilitate tua. Grauitus aut̄ in hoc p̄ceptū peccāt Prædones & Piratæ, q̄ apta ui sub belli specie spoliāt hoīes, de q̄bus Paulus Corinth. vi. dixit, Quod fures & raptores regnum dei nō possidebunt, Quibus finitimi sunt principes & Magistratus, q̄ hosce milites seu egtes uiaꝝ obsecutores, ac rapinā agentes (quos lex ciuili latrones appellat) p̄ cōnueniētiā ferunt. Audiant sigdem prophetā Esaiā. Principes tui infideles, socii su

Prouer. 6.
Furtū graue peccatum.
Exod. 3.
Aug. q̄stionū in Exod. li. 2.

Psal. 23.

vis p̄cepti

Qui peccent in hoc p̄ceptum.

Tobiaz. 2.
An peccet magistratus, qui furtum morte puniunt.
Exodi. 22.
Politia Moysi non ē translata in gentes.
Romano. 13.
Matth. 23.

Quid uidentur migrantibus.
Leuit. 19.
Deute. 1.

Ecclesi. 74

Prædones. Piratæ.
I. Corinth. 6.
Principes cōuenientes.
Latrones.
Raptores.
Esaie. 1.

rum. Nā q̄ utriq̄ crimē hinc eleuāt p̄inde atq̄ locupletibus; ac ut ipsi t̄o-
cāt usurariis mercatorib⁹ crumenulā exuere leue sit, eo ip̄o cōprobant, ac
pprio quali testimonio quincunt, se iniustus iniustiores, iniqs inigores, &
auaris auariores esse. Viderit aut̄ eiuscemodi principes qua tadem rōne ue-
ctigalia ac tributa accipiāt. siqdem ipsis nō ut q̄buslibet, sed ut dei mini-
stris, & uindicib⁹ in irā, eis q̄ male agunt, & i hoc ip̄o seruientibus, ut pax
et tranquillitas publica seruet, tributa p̄stamus, ut testis est Paulus. Ro. xii.
Atq̄ inde etiā cōsequens est, ipsos hoc p̄ceptū p̄uaricari, dū subditos illici-
tis exactionib⁹ expulāt, dum iniquas leges cōdūt, dū iniusta bella tractāt,
dū subditos ementito aliquo honestatis titulo diripiunt, dūq̄ iudiciū ac
iustitiā diuedunt. Illicitæ q̄dē exactiōes & uectigalia ip̄onunt, cum iusta
cā ip̄oni haud postulat, aut cū modū excedunt, aut deniq̄ cum p̄sonis pu-
blico iure a solutiōe uectigaliū exēptis & imūnibus ip̄onunt. Iustæ uero
causæ ip̄onendi uectigal subditis, iter cæteras sunt, iustitiæ defensio, tran-
qllitatis publicæ uindicatio, a ui & illidiis p̄donum tuitio uel defensio, p̄-
uinciz purgatio, uiaq̄ publicæ, ac p̄ortium fluminib⁹ male uadofis trās-
missioq̄ extractio & relectio. Rursus iusta causa nō est, si ad crapulā ad cō-
messatiōes, ad uoluptates, ad luxum, ad spectacula & id gen⁹ similes uani-
tates, uel parādas, uel agendas ip̄onant. Modū uero excedūt uectigalia,
cum principes rapaces, atq̄ solitis uectigalib⁹ cōrenti nō sunt, sed noua
subinde ip̄onunt, ac subditos simul & tondunt & deglubunt, cum tñ uel
ethnicus Cæsar Tiberi⁹ boni pastoris esse docuerit, oues tōdere, nō deglu-
bere. Nō hñt hi q̄ p̄ Ioseph, q̄ Aegyptum omnē famæ laborātem, Pharaō-
ni uectigalem fecit, se excusent. Is em̄ bono & æq̄simo iure terrā em̄ptā,
fecit uectigalē, nō oppressit lib̄rā; nō in seruiturē redegit, sed ab inedia li-
berauit. q̄obrem & lingua Aegyptiaca dict⁹ est nō opp̄ssor, sed seruator.
At quā grauius scriptura insectet eos, q̄ secus agunt, iter cæteros audien-
dus est, ezechiel, Principes (inq̄) ei⁹ in medio illi⁹, quasi lupi rapientes præ-
dā. Et iteq̄: q̄ i sanguine comeditis, hungd terrā hæreditate possidebitis.
Itidē Esaias; Væ horrendū iis cōminat, q̄ cōdunt leges iniquas, & scribē-
tes iniustitias scripserunt, ut opprimerent i iudicio pauperes, & uim face-
rent causæ humilium, ut essent uiduæ præda illoꝝ, & popillos diriperēt.
Audis etiā Job hm̄i succlamantē, Asinum pupilloꝝ abegerunt, & abstu-
lerunt, p̄ pignore bouē uiduæ, & oppresserunt pariter māsuetos terræ, uī-
gilantes ad prædā p̄parant panem lib̄ris. Agrum nō suū demetunt, & ui-
neā eius, quē ui oppresserunt, uindemiāt, nudos dimittunt hoīes, uestimē-
ta tollentes, q̄bus nō est in frigore opimentum, quos imbres mōtium ri-
gant, nō hñtes uelamen, amplexant lapides, uim fecerunt deprædātes pu-
pillos, & uulgū pauperē despoliaue. unt. Esurientib⁹ tulerunt spicas, de ci-
uitatib⁹ fecerunt uiros genēre, & aīa uulneratoꝝ clamauit, & de⁹ inultū
abire nō patit. Quæ oīa nō in quoslibet Principes aut magnates, sed i rapa-
ces tñ, q̄ uiolēta tyrānide (q̄ tāto scelestior est furto, q̄to est ip̄udentior &
uiolentior

Qui principes
uectigalia bo-
na cōscientia
accipiant,
Roma. 13.

Quæ uectiga-
lia illicite ip̄o-
nantur.
Quæ licite.

Quæ ex iniusta
causa.

Quæ modum
excedant.
Suetio, in uita
Tiberii.
Occurritur
obiectioni.
Gen. 47.

Ibidem.

Ezech. 22.
Ezech. 33.

Esai. 20.

Iob. 24.

Tēperādū est
principib⁹ a
fre quēti uecti-
galiū imposi-
tione.

uolentior) dicta uideri debent, nō in principes & magistratus, q̄ ex iusta causa tributū p̄ferendū indicūt, q̄bus tñ danda est opa, ne hoc læpe fiat, qđ tenuitati ærarii, frugalitate rectius, q̄ uolētis ac insolitis exactionibus puideat. Absit uero ut factiosis ac uerriginosis spiritibus (q̄ census & uectigalia ueluti ré iniquam damnant, ullū suæ seditionis prælidium afferat. Nā & tributa ac uectigalia ex Christi præcepto soluēda sunt, & parendū magistratibus etiā iniqua iubētibus; modo nō præcipiāt quid contra uerbū dei, q̄ & Chrs tributū soluerit, & p̄ Paulum soluenda mā dauerit. Sed de hoc satis. Insup Iudices, qui iustitiā ac iudiciū (quæ gratis impartienda sunt) diuēdunt, grauiter in hoc præceptū peccare putandi sunt. Nam id q̄ graue sit, satis declarat Moyses Exodi. xxiii. Nō accipias, inquit, munera, quæ excæcāt prudētes, & subuertunt uerba iustoz. Rursus Deuteronomii. xxi. Non accipies personam, nec munera. q̄a munera excæcant oculos sapientiū, & mutant uerba iustoz. Iuste qđ iustū est exequeris. Iuste uero qđ iustum est, exequit, qui ad defensionē iustitiæ & uirtutis, æmulatione, nō amore præmiū temporalis excitat. Iero sacer Moyses, Iudicē eligēdum sensit eum, in quo sit sapientia, timor dei, & ueritas, & q̄ oderit auaritiā: Et p̄pheta ubiq̄ Iudicium cupiditatē detestans, & ueluti Esaiæ i. et. iiii. Hieremiæ. i. Ezechielis. xxii. Micheæ. iiii. Sophoniae qn. Proverb. xxviii. Nec tantū peccant Magistratus hæc facientes, sed & a suis præsidibus, Vicariis, Officialibus, aliisq̄ ministris fieri p̄mitterites, quod nō solum digni sint morte qui faciunt, sed etiā qui p̄mittunt faciētibus. Quid ni morte digni ac proximi? contra quos assidua pauperum oppressorum uox in coelum clamat. Quæ admodum Exodi. xxii. scribitur: Viduæ & pupillo non nocebitis. Si læseritis eos, uociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eoz, & indignabitur furor meus, percutiamq̄ uos gladio, & erūt uxores uestræ uiduæ, & filii uestri pupilli. Itidem: Non minus peccant in hanc legem Ecclesiastici præsidēs, q̄ indignos accepta pecunia ad gubernacula Ecclesiæ admouent. Nam uendentes (quod gratis cōmitti ac dari debebat) nōne furant? Qui Hieroboam illū imitantur. De quo scriptū est, Quicumq̄ uolebat, implebat manū eius, & fiebat sacerdos excelsoz & propter hanc causam peccauit domus Hieroboam, & auersa est, & deleta de superficie terræ. Deinde q̄s nō uidet in hoc præceptum quā grauiſſime peccare sacrilegos, qui sacra prophanant, qui templa demoliuntur, qui prædia ecclesiæ distrahunt, q̄ tēploz facultates diripiūt, qui Clericos & Monachos suis domiciliis extrudunt, ac uictu priuant, Quos merito terreat Balthazar apud Danielem, & Heliōdorus qui tēplum Hierosolymis despoliaturus, subito cōcidit in terrā & multa caligine obrūtus, e tēplo semiuiuus eiectus est. Itē Antiochus ille, quem dirus uiscēz dolor (tēplū expoliare tentantem) apprehendit, sic ut de corpore impii uermes scaturirent, ac uiuentes in doloribus carnes eius effluerent adeo ut odor etiam illius & scetor exercitiū grauarer. Deinde huius præcepti censura p̄sellunt peccatores, q̄ sup̄

Tributa ac uectigalia ex Christi præcepto soluenda. Matth. 22. 1. Petr. 2. Roma. 13. Matth. 17. Roma. 13. Exodi. 23.

Deutero. 25.

Iuste quod factum est, exequendum. Exodi. 18. Qualls iudex eligendus. Esai. 1. & 3. Hier. 50. Ezech. 22. Michez. 5. Sopho. 3. Prouer. 26. Roma. 1. Exod. 21.

Prælati simoniaci. Matthæi. 10. Acto. 5. 2. Regum. 50.

Sacrilegi. Daniel. 5. 2. Macca. 5. 2. Maccabæo.

De peccatores. Plagiant.

Concilii Colon.

lant ex arario publico, Plagiarii, q abducunt aliena mácipia seu liberos, Abigei, q abducunt aliena iuméta aut pecudes : Peccant ité Vsurarii in hâc legé q usurá & lex abominat, & euágelium dánet. Vt legé sileamus, Euágelii doctrina, quæ latius se porrigit, sic habet. Si mutuum dederitis his, a quibus speratis recipere, quæ grâ est uobis: Nâ & pctores peccatoribus scôderant, ut recipiât æqualia. Verûtñ mutuû date, nihil inde sperâtes.

Sunt & furtorû quædâ genera test iora, sed nō min⁹ scelerata, Quælia cōmîtuit q mercenarios debita mercede fraudât, ptra quos Iacobus cap. v. inclaimat: Ecce (inquit) merces operariorû, qui messuerunt regiones uestras, quæ fraudata est a uobis, clamat, & clamor eorû in aures domini Sabaoth introiuit. Quo fit ut in hûc modû Leuiticus monéat: Non morabit⁹ opus mercenarii tui apud te usq; mane. Vicissim peccat operarius, qui aut non præstat quod pollicitus est, aut infide præstat. is enim si mercedé integrâ accipit, fur est. Qui monetâ publicâ adulterant, furibus deteriores sunt, Impositores, qui fucata, ueluti factitias gemmas pro ueris ac natiuis diuendût, & reuera fures sunt Eodé crimine Oenopolæ & Aurigæ se reos faciût & inuoluût, qui aquâ sulphuratâ, aut lixiuuium emendunt pro uino, Et institores (qui iniquo pondere & fallaci mēsurâ emptorem circueuent) furibus peiores sunt. Non habebis (inquit lex) in sacco diuersa pondera maius & minus, Et iterum, Nolite facere iniquû aliquid in iudicio, in regula, in pōdere, & mēsurâ Adhæc, qui calūniant paupere, id quod crebro fit fraudulentis litibus, aut aliis etiâ dolosis cōmentis, quibus illi hoc agût ac cōtēdunt, ut egeni ius uel euerant uel saltē impediât, huius præcepti censurâ nō euadunt. Nam & calūniam mendacē sapiens supra mortē grauem esse asserit, & Ezechiel dominum loquentē facit in hæc uerba. Populi terræ calumniabant calūniam, & rapiebant uiolenter, egenum & paupere afflixerunt, & aduenam opprimebant calūniâ absq; iudicio, & effudi super eos indignationem meâ: Item apud Zachariam cap. vii. legis: Viduam & pupillû & aduenam & paupere nolite calūnari, & malum uir fratri suo non cogitet in corde suo. Neq; uero ob id secum gaudeant isti, quod scilicet per calūniam direscunt, aut quod sententia secus quâ oportebat extorta, superiores euadant. Nâ scriptû est. Qui calūniat paupere ut augeat diuitias, dabit ipse ditiori, & egebit. Et sapiēs Ecclesi. iiii. Si uideris inqt calūnias egenorû, & uiolēta iudicia, & subuerti iustitiâ in puicia, ne mirens, quæ excelsio excelsior est ali⁹. Rursus q merces suas uēdūt, nō quâti debēt, sed quâti possunt, q̄ excusabit a furto, quû pphetâ dicēte legam⁹. Audi te hoc, q̄ steritis paupere, & deficere facitis egenos terræ, dicētes, quû trā sibi mēsis, & uenūdabimus merces sabbatû, & opiemus frumētû, ut imminuamus mēsurâ, & augeamus siccû, & supponamus stateras dolosas, ut possideam⁹ in argēto egenos & paupes p calciamētis, & q̄sq; frumēti uēdam⁹. Et paulo post subdit: Iurauit dñs, si oblit⁹ fuero usq; in finē oia opa eorû. Malitiores etiâ ac Pistores ueteri dictorio fures appellâ-

Vsurarii.

Exod. 22.

Leui. 25.

Ezech. 8. & 11.

Psal. 14.

Lucæ. 6.

Furta tecliora

Iacob. 5.

Adulterantes

monetam.

Impositores.

Oenopolæ.

Aurigæ.

Institores.

Calūniantes

Eccle. 26.

Ezech. c. 22.

Male patta

male dilabūt.

Prouer. 22

Extrudētes

merces quan

tipossunt.

Malitiores.

Pistores.

tur, sed hii demū recte ac iure, qui re alienā uel subtrahunt uel uitiānt.

clericū qui fo-
cū furum.

Iam si hæc obtinent in rebus prophanis, quanto magis in censibus ec-
clesiasticis, quorū Clerici & sacerdotes dispēsatores tantū sunt nō dñi.
Qua de re Clerici & sacerdotes, qui cēsus Ecclesiasticos accipiunt, nec ea
prætare conant, ob quā illi sunt instituti, aut qui sacerdotiū cēsus acci-
piūt, cū abhorreat a sacris. Itidē q̄ Ecclesiæ primoniū cū scortis & pota-
toribus decoquūt, & pauperes negligunt, Quos nō dubium est infidelium
dispensatorum poena afficiendos. Sic enim legis apud Lucam, domini
dicentem: Quod si dixerit seruus in corde suo, mōrā facit dñs meus ue-
nire, & coeperit percutere seruos & ancillas, & edere & bibere, & inebria-
ri, ueniet dñs serui illius in die qua nō sperat, & hora quā ignorat, & diti-
det eum, partemq; eius ponet cum hypocritis.

Luc. 12.

Matth. 7.
Peccatū nō dī
mittitur, nisi
restituatur
ablatum.
Augustinus.
Chrylōstom.
in ope imper-
fecto.
Luc. 19.

Postremo, quisquis fratri suo malū cogitat, & regulā euāgelicā de nō
faciendo alteri, qd̄ sibi fieri nōlit, nō insequitur, is ab huius præcepti
transgressione oīno excusari nō potest. Id uero omittendū nō est, peccatū
qd̄ usurpatōe rei alienæ cōmittit, nō aliter p̄donari, nisi integra fiat ab-
latæ rei restitutio. Vulgarū est Augustini uerbū, Peccatū non dimittit,
nisi ablatum restituat. Et pulchre Chrylōstomus in opere imperfecto:
Qualis (ingit) præcessit offensio, talis sequat̄ reconciliatio. Et post pauca:
Si operibus quēq; offendisti, redde quæ abstulisti, & poenituisti, iuxta il-
lud Zachæi: Dñe, quæcumq; fraude abstuli, reddo in quadruplo. Ecce sta-
tim potest. Alioqui nisi quem factis læsisti, factis placueris, sine causa oras
ad dñm, sine causa elemosynas facis de rebus, quibus alios expoliasti.
Quid p̄dest tibi, si alter pro te oret ad dñm, alter aut̄ a te fraudatus ad-
terius te ingemiscat ad deū. Quod tamen sic accipe, si restitutio fieri pos-
sit: sin secus, adesse saltē debet prompta uolūntas alienū restituendi. Aut
si ignoret is, cui restitutio facienda uenit, de mammona iniquitatis pau-
peres subleuādi erūt, quæ admodū & superius nos dixisse meminimus.

Quid agen-
dā, ubi resti-
tutio fieri nō
potest,
sup. in sacro
poenitentiz.

CAeterū, Chrs præter hæc oīa quiddā etiā maius requirit, ut hoc præ-
ceptum adimpleamus, nimirū ut liberales etiā simus in proximum,
adeo ut gehenna dignos eos esse pronuntiet, qui in pauperes & egenos,
quum possunt, & res exigit, nō impediunt. Quod parabola de diuite epu-
lone & Lazaro satis ostendit, Lucæ. xvi. Quamobrem tam serio monet
Christus, ut elemosynā faciamus, quū ait: Verūtamen qd̄ superest, date
elemosynā, & ecce oīa mūda sunt uobis. Et itē: Facite uobis sacculos,
q̄ nō ueterascunt thesaurū, non deficientē in cœlis. Tanta uero est miseri-
cordiæ exhibendæ proximo apud deum ratio, ut Christus Matth. xxy,
testes, se in extremo illo iudicio iustis qui misericordiæ opera in pximu
exercuerint, regnum cœleste redditurum, e regione uero impios, qui ea-
dem opera facere neglexerint, æternō igni mancipaturū. Admonet de-
niq; hoc præceptū nos frugalitatis ac sedulitatis, ne scilicet nostra culpa
in inopiā ruamus, sed magis manib; laboremus, ut victus suppetat, utq;
impartiri possimus ei qui eget, Quemadmodum Paulus ait: Qui fura

Christus ubi
q̄ perfectio-
nem iustitiæ
requirit.
Luc. 16.
Luc. 11.

ibidem
Aug. 21. 11.

Matth. 16.

Admone-
mur frugalit-
atis.

Eph. 4.

Eph. 5.

batur nō amplius furetur, magis autem laboret operando manibus suis quod bonū est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Eph. v.

OCTAVVM PRAECEPTVM.

NON LOQVERIS CONTRA PROXIMUM TUUM FALSVM TESTIMONIUM.

Ordinalis ratio.

Hoc praecipitum pertinet principiter ad muniendum iudicia.

A parte totum intelligitur. Falsi testimonii nomine quid contineatur.

Cognata vitia mendacium & furtum.

Via praecipitum.

Matth. 12.

Eph. 5.

1. Timoth. 2.

Cauendum ad omni hypocrisis.

Post praecipitum secundae tabulae, quibus mandat, ne quo modo fratrem nostrum opere laedamus, tum in corpore, tum in bonis, praesens decenti ordine subnectitur praecipitum, quo praecipitur, ne uel uerbo fratrem laedamus. Vti enim per superiora, persona, coniuges, ac res proximorum ab iniuria uindictant, ita praesens sinceritate iudicioque, quae ad defensionem illorum omnium diuinitus instituta sunt, requirit. Quemadmodum autem in superioribus praecipitis, a parte totum recte intelligitur, ueluti cum idololatriae nomine, non tantum illa crassa, sed & illa cordis & interna uenit. Item, periurii nomine omnis illicita nominis dei usurpatione, sabbati item, omnis spiritalis uacatio, adhuc homicidii nomine, omnis proximi laesio in personam redundans, Moechiae uero omnis illicitus coitus, Denique furti nomine, omnis non solum rebus proximi illata: Sic absurdum non est, sub falsi testimonii titulo contineri omnem noxam, qua per linguam proximum afficimus. Hoc enim apud Moysen frequens est, ut insigne aliquod exemplum ponat, ac ut postremo effectu simpliciter prohibito, omnes etiam causas & occasiones, quibus sit ut ad illum eam, damnatas esse uelit. Recte item hoc praecipitum quod omnem linguae abusum, atque omne mendacium uetat, superiori quod furtum prohibet, proxime subnectitur, quod scilicet cognata vitia sint, mendacium & furtum. Vt enim qui mentiri non solet, furtum multo minus committit, ita raro fit, quin mendaces etiam furentur.

Christus perfectionis magister uim huius praecipiti ad cor ipsum & affectus transfert, docens etiam eum contra proximum falsum testimonium dicere, qui uel dicere cogitauit, si detur occasio: Quae (inquit) procedunt de ore, de corde exeunt, hoc est, ea quae in corde latent, & quae praebetur occasio, foris erumpunt, coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malae, falsa testimonia, & blasphemiae. Deinde Christus docet hoc praecipitum pertinere, ut non modo a mendacio, sed etiam ab omni uerbo otioso, quod ad rem non pertinet, temperemus. Dico (inquit) uobis, quoniam omne uerbum otiosum, quod loquuti fuerit homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Et Paulus magistri sui interpretis, Eph. v. ait: Turpitudinem, aut stultitiam, aut scurrilias, quae ad rem non pertinent, nec noient in uobis. Item, 1. Timoth. ii. Prophana (inquit) uaniloquia deuota multum enim perficiunt ad impietatem. Praeterea Christus monet cauendum ab omni hypocrisis, hoc est, simulatione & dissimulatione (quum inquit) Cauete a fermento pharisaeorum, quod est hypocrisis. Item, prohibet omne temerarium iudicium de proximo, quum inquit) Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare,

& non

Et non edénabimini. Et paulo post: Quid autē uides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non uides, aut quomodo dices fratri tuo: Frater, sine euicam festucam de oculo tuo, & ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, eice prius trabem de oculo tuo, & tunc uidebis eicere festucā de oculo fratris tui. Atq; alibi monet, ne secundum faciem iudicemus, sed ut iustum iudicium iustificemus, Nec tantum prohibet temerarium iudiciū, quod externe fit, sed & animi, hoc est, ne male de proximo sentiamus, sed uel omnia in meliorem partem inter pretemur, uel infirmitatem seu uicia proximi patienter seramus, atq; etiam regamus. Atque hoc est, qd nos misericordes esse uult, hoc est, dextro ac candido corde erga proximum. Atq; huc spectat insignis illa parabola de phariseo ac publicano. Deniq; Christus requirit in nobis non tantū linguæ, sed & cordis ueritatem, simplicitatem, ac sinceritatem, ut non aliter lingua loquatur, q̄ quod mens sentit. Nam quum uerbum, cogitationis nuntius sit, qui heri potest, quin peccatū committatur, si uerū aliud enūtiat, aliud mēs cogitet. neutrum enim suo officio recte desungitur, Quod & Psaltes nō tacuit, qui tales describens, ait: Gorge & corde loquuntur, Qui & alibi eum demū in tabernaculo dei habitaturū pronūtiat, qui loquitur ueritatē in corde suo, qui nō egit dolū in lingua sua.

Sed inq; Si hæc est hui' præcepti ratio, quomodo excusabis Abraham & Isaac, qui (ne interficerent propter uxores suas) eas sorores suas nūcuparunt, dissimulantes coniuges esse? Item quomodo Iacob defendens, qui ut se Esau simularet, manus & collū pellibus hædoꝝ circumdedit? Deinde qui tutare obstetrices Aegyptioꝝ, quæ & laudē timoris domini dei & beneficia etiam, ex mendacio uident assequitæ? Præterea qui factum est (dices) ut Raab meretrix, adeo nō damnet ob mendacium illud, quo finxit Hebræoꝝ nuntios apud se latentes iadudum a se abiisse, ut & ob tale facinus in Hebræoꝝ familiā, qn etiam in Chri genalogia sit ascita? Deniq; qui sit (roges) Judith tāt opere celebratur, quæ Holofernem mētiendo decepit, ac interemit? Hunc nodū ut dissoluāt patres, mendacium triplex faciunt, officiosum, iocosum, & permissiosum. Mendaciū officiosum id appellant, quod nulli nocet, & alicui prodest, aut etiā qd necessitatis ratio, pietate, misericordia, aut zelo religionis sua dente quodāmodo extorquet, etsi interim alii nocere uideat. Hoc ut patres nō ducant crimen esse capitale, nō audent tamen pronūtiare omnipino nō esse peccatū, qn etiā peccatum esse diffiniūt, sed excusabilius, ac ueniale, qd nō sint cōmittenda mala, ut eueniant bona, nec etiā qualecūq; peccatū perpetrare liceat pro redimēda uita. In patribus ac cæteris piis, quos obiectio recensuit, aliud quoq; spectandū est, nepe animus ab omni fallendi proposito penitus alienus. Ad hæc ad obsequēdum ductibus spiritus totus paratus, mysterio etiam ac ordinationi dei totus subseruiens, ut interim sileamus sanctorum cum uerba tum facta sit temperata fuisse, ut uix eos commissi mendacii arguere possis. Abraham enim

Conciliū Colon.

GO III

Matth. 7.

Non secundum faciem iudicandum.

Quid sit esse misericordē erga proximum.

Luc. 18. Veritas pulcherrima uisututum.

zz. q. 2. c. ml. hi. Psalm. 14.

Questio. Gen. 12. 30.

Gen. 26.

Gen. 27. 28. 41.

10. Iue. 2. & 9.

Judith. 13. Dilutio.

Aug. de mēdato ad cōsentium.

Triplex mēdatium. Officiosum.

Nullum peccatum committēdū etiā pro redimēda uita.

Et Isaac in uita discrimine apud impios constitutus, non omnino mentis
 ti fuit, quam & affirmant uxores suas, iustas etiam esse forores, que ad
 modum Abraham regi Abimelech mendacii cum infirmalanti rridit. Ve
 re soror mea est, & filia patris mei, & non filia matris meae, & dixi eam uxo
 rem Hebraeis enim omnes, quotquot de una cognatione sunt, fratres &
 forores appellantur. Quod autem Iacob fecisse legitur, plane mysticium
 est, electioni dei subserviens, nec omnino falsum erat, quod dicebat Ia
 cob, se esse primogenitum, quum Esau ipsi primogenita sua uendidisset,
 & dei electione primogenitus censeret. quemadmodum & nos dei dono
 & beneficio per fidem Abraham filii dicimur, in benedictionem Hebraeis
 quidem ex carne Abraham descendentibus promissam, sed ob infidelita
 tem ablatam, surrogati. Idem quod non uacet mysterio, quod fecere Aegy
 ptiacae illae obstetrices, Raab, item ac Dautid, demum Iudith illa memo
 rabilis femina, de Holoferne triumphans, non est hic dicendi locus. Ta
 rum hoc ex Augustino memorabimus, quod obstetrices illae ob id remune
 ratae non sint, quod mentitae fuerint, sed ob pietatem erga deum, quia scilicet
 infantes Hebraeorum liberare studuerunt, nec Raab commendat menda
 cii nomine, sed quod certa de uoluntate dei, pie egisset in liberandis montis
 Hebraeorum. Non ergo temere cuiuslibet haec sanctorum exempla imitanda
 ducimus. Quis enim post aduentum Christi domini qui uerbis typis & figu
 ris ueteris legis, in quibus omnia contingebant, sine fecit, qui solus gratia &
 ueritatem attrahit dicere audeat se imitare spiritu uel officiose mentis.
 Certe Christiano homini potius expectanda mors fuerit, quam ut fidem fal
 lat, aut ut mentiat, uel apud impios, etiam pietatis causa. Nam sibi quisque di
 ctum putare debet, quod Ecclesiastici. vii. scribit. Noli uelle mentiri omne me
 daciū. Deinde uero cauendum Christiano, ne mendacium pietatis causam
 praetextat. Paulus ait. Si ueritas dei in mendacium abundauit in gloria ip
 sius, quod adhuc ego tanquam peccator iudicor, & non sicut blasphemamur, &
 sicut aiunt quidam nos dicere, Facturus mala ut ueniant bona.

Mendacium autem iocosum est, quod ut nemini obest, ita & nemini pro
 dest, oblectandi causa dictum, quod etiam capitale non sit, minus tamen licet, quam
 illud officiosum, futurum etiam capitale, si assiduitate aggrauet, quod satis testis
 locus ille Ecclesiastici. v. Noli mentiri omne mendacium. assiduitas enim
 illius mala est. Et Paulus damnat omne stultiloquium, atque etiam urbanita
 tem, quam uocat, ad rem non pertinentem, ac praecipit ut sermo noster sane et
 ditus sit. Nec mirum, quod & de omni uerbo otioso reddenda esse rationem in
 illo iudicio, Christus affirmauit. Nec tamen propterea putandum est praecipit, ne etiam
 docendi causa adhibeant docti apologi aut parabolarum pietate annexa
 habentes, modo non nesciant auditor, quo alio & quorsum uerba, quae au
 dierit dicta sint. At qui loquacitatis uicio, uel delectatione mendacium (qua se
 facetos putant) mentiunt, idque ad eum modum, ut uel hinc uane placeant, uel
 ut audientes, uana credulitate ibuant ac fallant, hi quo excusari possunt non
 uidemus. Quia obrem nostra sententia non leuiter peccarunt, quia haec sunt.

Fratres & fo
 rores apud
 Hebraeos.

Augustinus,
 de mendacio.

Non temere
 quibuslibet, quod
 fidei sancto,
 non expers
 sunt, sancto
 rum exempla
 externe imi
 tanda.
 Non committit,
 dum mendacium
 cum etiam uita
 tuenda causa.
 Eccl. 7.
 Roma. 2.

Mendacium
 iocosum.

Eccl. 7.

Eph. 7.

Licet Com
 matorum
 uel similitu
 dinibus.

Taxatur
 ab ut us.

Augustinus
ad Microz.Mone datū
pniciosum.

Quaestio.

Dilutio.
Locus Mat
th. 6. expli
catur.Aug. de ser
mone dñi in
monte lib. 7.
Roman. 14.
Galat. 5.August. ibi.
De manife
ste malis nō
prohibemur
iudicare.
In iudici do
de proximo
ad tria respi
ciendum.Bernard.
2
1. Petri. 4.

Eccle. 31.

1. Timoth. 5.
Quomodo
publice argu
endus pecc
ans.

1. Cor. 5.

testis, loco Euangelii aniles fabulas ac exēpla impudēter cōficta uulgo
 prędicarūt, qđ hoc ipso nō uulgarē suspiciōnē ac p̄sumeliā doctrinę
 fidei, quam p̄fitebant, attulerūt. Recte dixit Augustinus, Si ad scriptu
 ras factas admista fuerint mendacia, nihil remanet in eis soliditatis,
M Endactum pniciosum seu malignū id inre censet, qđ nulli p̄dest,
 & aliis nocet, hoc est, quod eo sine dicit, ut proximo. uel uitę, uel
 famę, uel bonorū extermorū iacturam afferat, qđ oīno damnabile est,
 quę admodū statim ostendemus. Sed dices, Si hęc est Chři sentētia, ut de
 fratre candide semp sentire, & neminē iudicare debeamus, Nunqđ ergo
 peccabimus, si publicū fratris crimen publice etiam detestemur? Rñde
 mus, nequaquā id prohiberi. Nam qđ Chři iubet, ne iudicemus, intelligen
 dum est, de his rebus, quę possunt & bono & malo aīo fieri. tū enim deo
 iudiciū dimittēdum est, nec de alterius corde (qđ nō uidemus) temere p̄
 ferenda snia. In quam sniam dixit Apls: Tū quis ex, q iudicas seruum alie
 nū, q dño suo stat aut cadit. Et iteq, Gala. vi. Opus autē suū p̄bet unus
 quisq, & sic in semetipso gloriam tantū habebit, & nō in altero. Vnus
 quisq, enim onus suū portabit. Vbi p̄fecto Apls, in hīce rebus indiffere
 ribus de proximo, ad deum coram quo quisq, aut stabit aut cadet tanq̄
 dño suo) transfert, & simul nos ad cōsideranda opa nra reuocat, nec ab
 re, q his acute inspectis, tantū glōf titioz, apud se repererit, ut facile ne
 uorū proximi obliuiscat. In his aut rebus, quę ita fiunt, ut eas bono aīo
 & casto fieri nō posse manifestū sit, nō reprobaf, si iudicemus. Itaq, qđ de
 sibis dicit (qa ignoraf quo aīo fiat) nō uult Apls nos eē iudices, sed dñi.
 De illo aut, qui nefario stupro nouercam suam uiolauit, p̄cipit debe
 re iudicari, sicut scriptū est, ingr: Quę occulta sunt deo, quę autē palā
 sunt uobis & filiis uestris. Sed hic ad tria respiciendū est. Primū, ut nō ag
 grauemus crimen, sed nra quoq, infirmitatis memores, cū odio crimi
 nis, charitatē p̄sonę proximi retineamus, Nō inepte monet Bernardus:
 Si potes (inquit), excusa actionem, si nō, excusa intentionem, si nec inten
 tionem, excusa tentationē. Nā hoc ut facias, charitas postulat, quę mol
 titudinem operit peccatorę. Secundo, ne nō suo loco & rpe, quū scilicet
 iudicando p̄futura nō sumus, iudicemus. Nā qui aliter iudicat, a charita
 te excidit, & malum usq, adeo nō corrigit, ut & deterius faciat. Recte di
 xit Sapiens Eccle. xxxi. In conuiuiis uini nō arguas p̄ximum tuum, qđ
 scilicet plane intempestiuum sit, inter pocula corripere, ubi peccantē nō
 ad poenitentia, sed citius ad furorē concitaueris, & compositores non ad
 misericordia, sed magis ad contēptum & dilacerationem p̄ximi cōpo
 ueris. Paulus monet, ut Ep̄i seu Parochi publice peccantem corā oībus
 arguant, sed sic, ut & ceteri timorē habeant, hoc est, nō ut tribuat cę
 teris ansa alterius uitam incessendi, sed magis occasio ob fratris casum
 ingemiscendi ac cōdolendi, utq, ceteri ex fratris periculo cōmoniti, suę
 quoq, infirmitatis ne obliuiscant, sed timeant, ne in simile peccatū in
 cidentes eandem censuram incurrant. Sic Paulus in cęstum illum publi

cum apud ecclesiam Corinthiorum corripuit, non ut Corinthii infirmitur, sed ut magis luctum haberent, & contristarentur ad eam poenitentiam, quae salutem stabilem operatur, non ut lapsum odio prosequerentur, sed ut in eum correptum confirmarent charitatem, non ut eum in desperationem conlicerent ac contumelia afficerent, quin potius ut qui peccantem horruerant, eundem poenitenti condonarent, ac nocentem consolarentur, ne qua fieret ut immodico dolore absorberetur. Ac testimonium etiam praebet Apostolus Corinthiis, suam correptionem in eis non contemnendum fructum fecisse. **Quantam** (inquit) **in vobis operatur sollicitudinem, sed defensionem; sed indignationem; sed timorem; sed desiderium; sed emulationem, sed vindictam.** Purgant enim se apud Paulum Corinthii, ac testabantur ipsis non probari turpe commissum, sed studuisse, ut ibi licet corrigerent, quod erat commissum quasi periculum unius esset omnibus commune. Breuiter, correctione hoc fecisse, ut & lapsu sanando ac caeteris deterrere proficeret. Atque hoc est, quod alibi monet Apostolus: **Fratres, inquit, etsi praecipuus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite, in spiritu lenitatis, considerans vespum, ne & tu teneris.** Sunt, qui hodie ex suggestis, nihil non sumis ac probros in ecclesiae praesides, pontifices, sacerdotes, monachos ac monachas cogunt, toti in hoc occupati, ut promiscua plebs (alioqui ecclesiae praesidis suapte ingenio infecta) eos auribus palpantes non vulgari plauru excipiat, illos vero summa perniciosa afficiat, conspuat, lapidet, atque adeo cocitata seditione perdat. **Qui ecclesiastae, quae suo officio non fungantur, quae non uideat. Bis enim circa controuersiam peccant, tum quod absentes & in defensas pessimos; criminum insinuant ac traducunt, tum quod in eos saeuis uerbis apud inconditam plebem detonantes nihil aliud agant, quam quod uulgo fenestra aperiat, auctoritate sententiarum ac ecclesiae praesidium eleuadi, ac simistrati suspensionem, ad quolibet delationem facile recipiendi, plane oblitum Paulinae modestiae ac doctrinae, qua monemur, seniores ne inceptemus, sed obsecremus ut patres. neue presbyteros, non solum non tenere actus femus, sed ne accusatione eorum, nisi sub pluribus testibus recipiamus, ut interim sileamus eiusmodi criminatores uerbo dei grauissime abari, quemadmodum in secundum praecipuum ostendimus. Tertio, si priuatum in nos peccatum fuerit, modus iudicandi a Christo praescriptus, seruandus est. Si (inquit) peccauerit in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipsum solum; si te non audierit, adhibe tecum unum uel duos, ut in ore duorum uel trium testium, stet omne uerbum; quod si non audierit eos, dic ecclesiae: si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Nam & hoc est opus charitatis, quando fratrem in te priuatum peccantem, ita corripis ut saluet.**

Peccant autem in hoc praecipuum in primis ac proprie, qui in iudicio falsum testimonium contra proximum perhibent quos scriptura peccatam a deo certo expectare asserit. Nam Proverb. xix. legis, **Testis falsus non erit impunitus.** Rursus cap. xxi. **Testis medax peribit.** Item, cap. xxv. la-

Locus
z. Cor. 7.
explicatur.

Galat. 6.

Quorundam
petulantia taxatur.

1. Tim. 5.

criminator
res.

3
Quomodo
iudicandum
de proximo
qui primum
in nos peccat.
Matth. 18.
Qui in hoc
praecipuum
peccent.

culum, gladius, & sagitta acuta, homo, qui loquitur cōtra proximum suū falsum testimonium, Alibi quoq; Solomon p̄nuntiat, inter ea quæ odit dñs, non extremum locum tenere, testem mendacem, mendacia profertem. Peccati autem gr̄avitas exemplis declaratur. Nam testes qui falsum perhibuerunt contra Salsaniam testimonium, lapidati sunt; Iudæi qui Christum falsis n̄ri testimonio accusarunt, maiorem etiam culpam, q̄ Pilatus & milites, qui Christum crucifixerunt, habuisse asseruntur.

Prouer. 18.
Prouer. 21.
Prouer. 26.

Daniel. 13.

Iohan. 19.

Psalm. 5.
Sapiz. 11.

Detractores
Psalm. 110.

Prouer. 24.
Galat. 5.

Iacobi. 4.

Accōmodan
tes aurem de
tractōibus.

Deutero. 23.
Sapientiz. 7.
Pium 21. 11.

Sufurrōnes.

Sufurrōnes
Iudz p̄ditori
assimilantur.

D E inde in hoc p̄ceptū peccant, quicunq; mendacium aduersus cogni-
tā ueritatem cōmittunt. Perdes (inquit Psaltes) os q; loquuntur men-
daciū. Et Sapientia. scribitur. Os qd̄ mentitur, occidit animam. Rursus,
q; loquitur mendacia, peribit. Isē. Abominatio est dñi, labia mendacia; q;
aut̄ fideliter agunt, placent ei. Ex ut excusabilis sit officiosum illud men-
daciū, assiduitas tñ illius nō est bona. Potior est (inquit Sapientia) fur, q̄ assi-
duitas ueri mendacis, perditiones aut̄ ambo, hereditabunt. Ad hæc gr̄a-
uiter inapungunt in hoc p̄ceptum, q; proximo qualibet detractioe iniu-
riant, ut fama & existimationi ei⁹ nota incurrant, qd̄ scriptura ubiq; q̄ma-
xime dñat. Detrahentem (inquit Psaltes) secreto p̄ximo suo, hunc pieque-
bar. Et Sapientia. Si mordeat, inquit serpens in silentio, nihil eo minus ha-
bet q; occulte detrahit. Rursus Prouer. xiiii. Abominatio hoīum detra-
ctō. Et Paulus. Detractores deo odibiles enuntiat, & Galatas suos corri-
piens, ait. Si inuicē morderis & contederis, uidere ne ab inuicem consuma-
mini. Et Iacobus monet. Nōlite, inquit, detrahere alterutrum fratres mei.
Detractoribus uero nō multo meliores sunt, q; detractioibus facile au-
res accōmodant. Nā ut quidā uir pius dicere solitus est, detrahere, uel de-
trahentē audire, qd̄ horz dñabilius sit, nō facile dixerim. Quamobrem
Sapientia cōmoneo dicens. Sepi aures tuas spiritis, & linguā nequā noli audi-
re, & os tuō facito otia, & loras auribus tuis. Nec habēt hi qd̄ dicant, per
eos nō fieri, quo magis detractores, sp̄a cōuicia effutiant, q; non dubium
sit Sycophantā a maledictia sua reperaturz, si ipsi audire recusauerint.
Nam ut Sapientia testatur. Facies tristis dissipat linguam detrahentem. Et
antiquum dictum est, qd̄ nemo inuito auditori libenter referat. Quā ue-
ro inexcusabiles hi fiat, uel hinc liquet. Nā si asinum aut bouem fratris, q;
in uia ceciderit, subleuare iubentur, quanto magis famam proximi (qua
nihil homo pretiosius habet) defendem⁹. Ergo ut forte fortuna detracto-
ris cōuicia in proximo audierimus, Sapientia cōsiliū sequendū est.
Audisti (inquit) uerbum aduersus proximum tuum, cōmoriatur in te, fidēs
quoniam te nō dirampet. Item peccant in hoc p̄ceptum susurrōnes
qui (ut Sapientia ait) cōturbant amicos, & in medio pacem habentium im-
mittunt inimicitiam. Nō eris, inquit lex) criminator & susurrō in popu-
lis. Et rursus Sapientia ait. Susurrō inquinabit animam suam, & in oibus
odietur. Item, susurrō & bilinguis maledictus erit, multos enim turbauit
pacem habentes. Non temere patres susurrōnem Iudz proditori assimi-
lant. Quoniam societatem fr̄ aternitatis aliqua discordiaz peste cōmacu-

lant, deum produunt. Præterea in hoc præceptum peccant hypocritæ, qui aliud uerbis & externis operibus simulant, & mente cõplectantur, de animo suo falsum ferentes testimonium, quos Iob passim detestatur: Spes (inquit) hypocritæ deperibit, nõ ei placebit ueracitudo sua, & sicut tela aranearum fiducia eius. Rursum, Non tenet in conspectu eius omnis hypocrita. Item, laus impioꝝ breuis est & gaudium hypocritæ ad instar puncti. Item, simulatores & callidi prouocant iram dei. In hos Christus horrendum illud uerbum detonat. Væ (inquit) uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, q̄ mundatis quæ de foris est calicis & paropisidii, intus autem estis pleni rapina & inmunditia. Et paulo post Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ apparent hominibus speciosa, intus uero plena sũnt ossibus mortuorum & omni spurcitia: sic & uos apparetis hominibus iusti; intus autem estis pleni hypocritæ & iniquitate. Q̄ uos & alibi increpans, inquit, Vos estis, q̄ iustificatis deos corâ hominibus, deus autem nouit corda uestra, quia quod hominibus altum est, abominatio est apud deum. His etiã intolerabiliores sunt, q̄ publice se factant, ac ea sibi gloriose arrogant quæ nõ habent, ut uel hinc proximos deprimant aut contemnat. Talis erat pharisæus ille euangelicus, q̄ ausus est etiã apud ipsum, deum (qui solos intuetur cor) se in aëre iactare: Gratias (inquit) ago, quod non sum sicut cæteri homines, raptores iniusti, adulteri, uel ut etiam hic publicanus. Disperdat (inquit) psalmes) dñs uersa labia dolosa & linguam magniloquam. Quamobrem sermo monet Paulus, ut q̄ gloriatur in dño gloriatur, quod scilicet nõ is, qui seipsum cõmndat, probatus sit, sed que in deus cõmendat. At e regione, eodem reatu tenentur, q̄ cõtrarium uitiũ incurrunt, uel uti q̄ se fallendi studio humiliant additiciunt, quos scriptura uitandos esse dicit. Qui submisit (inquit) uocem suã, ne credideris ei, quoniam septem nequitia sunt in corde illius. Et Sapiens ait: Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Pari reatu tenentur Adulatores, qui ad potentiorum gratiam captandam, eorum & dicta & facta, quæcunq; tandem ea sint, laudant, ad prædicat, quos psalmes autem fatetur, cum ait: Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleũ autem peccatoris nõ ipinguet caput meum. Et alibi queritur, quod laudetur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicatur. Nec omnino non peccant in hoc præceptum loquaces, stultiloqui, scurræ, & id genus alii. Nam Solomon testatur, in multiloquio non deesse peccatum. Contra uero, eum qui custodit os suum, custodire animam suam. Qui autem inconsideratus est ad loquendum, & nsurum mala. Et Ecclesiasticus, xxviii. legis: Q̄ ut multis utitur uerbis, lædit animam suam. nam & psalmes ait: Vir linguosus non dirigitur in terra. Tanta est autem huius præcepti uis, ut Iacobus hunc perfectum uirum dicat, qui uerbo non offendit, tanta difficultas, ut nisi diligentissime caueamus, frequenter in hoc præceptum impingamus. Nam ut idem Apostolus ait: Omnis natura bestiarum & uolucrum, & serpentum, & cæterorum, domantur, & domi

hypocrita.

Math. 23.

Iactatores.
Luca 18.

Lucas 18.

1. Cor. 1.

Inefficientes
se studio fallendi.Adulatores.
Psalm. 40.Psalm. 9.
10
Loquaces.Eccle. 10.
Psalm. 139.
Magna huius
ius præcepti
uis
Iaco. 3.
Ibidem.

ta sunt a lingua. Linguam autem nullus hominum domare potest. Quod tamen ne sic accipias, perinde ergo omnino præstari impossibile fit, audi quod sequitur. Sit autem omnis homo velox ad audiendum, & tardus ad loquendum. Gratia sane dei opus est, ut tam inquierum malum refrenes ab ipso deo nunquam non cum Psalmo postulanda in hunc modum precante, Pone domine custodiam oris meo, & ostium circumstantiæ labiis meis. Qui lingua malitiam (si modo ea abutamur) rursumque linguæ utilitatem ac bonitatem (si ea recte uti consueverimus) nosse velit, Iacobum Apostolum legat, cap. iii. Peccant insuper & in hoc præceptum, qui proximi uitam verba, aut facta male interpretant, aut in odium adducunt, quemadmodum supra ostendimus. Peccant denique, qui mentem habent ab ore quomodo libet dissidentem, hoc est, quod (ut Psalter ait) non loquuntur veritatem in corde suo, quos ille etiam a tabernaculo dei excludit, veritatem enim & simplicitatem cordis hoc præceptum requirit, quæque non præstat, hinc non dubium, impingit,

Psalm. 140.
Linguae malitia.
Bonitas.

Iacobi 3.

Psalm. 14.

PRÆCEPTUM NONVM.

NON CONCVPISCES DOMVM PROXIMI TVI.

PRÆCEPTVM DECIMVM.

NEC DESIDERABIS VXOREM EIVS, NON SERVVM, non ancillam, non bovem, non asinum, nec oia, quæ illius sunt.

Hæc postrema duo præcepta iunctim ponunt in Exodo hoc modo. Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem eius, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia, quæ illius sunt. In Deuteronomio vero hac serie, Non concupisces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, & universa, quæ illius sunt. Quod factum est (ut supra diximus) ut Origenes secutus Hebræos, unum ex his duobus præceptis copulatis fecerit, & tamen quo numerus decarius solidus & integer maneret, primum præceptum prioris tabulæ in duo secuit. Sed magis ecclesiæ placuit Augustini sententia, qui primæ tabulæ præcepta tria facit. Secundæ in sex digerit, hæc postrema non unum, sed duo faciens. Et diserte quidem Moses in Deuteronomio (quæ est legis repetitio) discretissime videtur concupiscentiam uxoris alienæ, a concupiscentia cuiuslibet res alienæ. Quibus positis cætera coepit adiungere, ut quid domus nomine intelligi vellet significaret.

Exod. 20.
Hæc duo præcepta coniunctim ponit Deuter. 5.

Origenes ex duobus unum fecit.

Deuter. 5.

Sed dices, quoniam differat sextum illud, Non moechaberis, ab hoc, quod est, Non concupisces uxorem proximi tui. Rursum septimum, Non furtum facies, ab hoc, quod est, Non concupisces domum aut quancunque rem proximi tui. Respondemus potuisse quidem hæc duo postrema, sub prioribus sexto & septimo comprehendendi, quod non dubium fit, eum qui malum faciens prohibet, eum simul etiam malam prohibere voluntatem. Sed hoc ruditer ac duritiam populi Iudæi (quem propheta populum incircumcisi cordis

Quæstio quo differat sextum & septimum ab his duobus ultimis. Dilulto. Actoy. 7.

testantur, datū est.) Ne em̄ crederet ille hoc nō esse peccatum apud deum, quod apud homines est impunitum, preceptis nō moechandi & non faciendi (in quibus ipsa opera expressim notata & prohibita sunt) hæc postrema subiunxit, quibus exire malam etiam uetat uoluntatem, quo magis mirandum est, post hanc laetam legem, uitros etiam quosdam illustres apud Iudeos, hoc crasso errore laborasse, putarent non ante committi peccatum, q̄ cupiditas, & si nō in operis perfectionem, saltem in conatū maleficii prorupisset, e quoz numero Iosephus fuisse uidetur, qui Polybium hominem echiacum reprehendit, quod ille Antiochum illustrem, miser perisse testatur, ob id tantum, quod uoluerit tantum, ac destinare spoliare templum Dianæ. Quod Iosephus absurde dictum esse putat, diuini maleficio quidem iudicio, cum nullatenus egisset peccatum, nullūq; reatu tenet, qui tantum peccare cogitasset. Quæ Iudaica plane Iosephi sententia q̄ sit omni scriptura, præsertim in his duobus præceptis cetera, nemo non uidet, nisi tamen quis contendat, cōcupiscentiæ nomine hoc loco nō tam uenire qualentines cupiditatem, q̄ conatū maleficii. Sed quo minus Iudæi hoc sensu hæc præcepta acciperent passim ex prophetis discere poterant, qui dei iussu hoc ubiq; requirunt, ut non tantum externum opus atq; etiam conatus ipse, sed etiā malū cogitatum ob oculis diuinis auferatur. Et Sapiens aperte testatur, peruerfas cogitationes separare nos a deo, nec mirū, Cum enim, ut Tertullianus ait, Voluntas origo culpa sit, quare non tanto potior ad poenam est, quanto principalis ad culpam. Sed rursum rogabis, cur in præceptis, pericuriū, homicidiū & falsum testimonium, uetantibus, non est expressim prohibita cōcupiscentia, quemadmodum in his, quæ adulterium & furtum respiciunt? Augustinus non inepte respondet, libidinis & habendi affectum, penitus esse cunctis a natura insitum, q̄ pericuri, homicidii, aut ferendi falsi testimonii ab his enim suo p̄ ingenio abhorrentes: tamen ad illa, p̄mirum ad corporeas uoluptates, ac huius seculi opes ac diuitias, statim ab adolescentiæ prouisi admodum ac proclives sumus, idcirco opuserat, ut in his, ad quæ ueluti bona quædam corporis inclinamus, ac ueluti rapimur, non tantum factum, sed & affectus prohiberentur, quoniam in illis nemo non sanæ mentis, & qui uel naturali iudicio præditus esset, facile iudicaret, prohibito facto prohiberi quoq; pessimam faciendi uoluntatem.

Cæteræ horz præceptoroz, ut & aliorz omnium, q̄ melius ac certius disces, q̄ ex Christi Euangelio, q̄ æternū dei uerbum, ut est legislator, ita nimis est eiusdē optimus interpretes. Lex dicit, nō moechaberis: intellexit Iudæus, phiberi tm̄ externū adulteriū: Christus interpretatus est, nō tantū hoc ueritum, sed etiā omnē moechandi affectū. Sic cū lex dicit, Nō cōcupisces uxorem pximi tui, nō domū, nō agrum, &c. Iudæus intellexit, nō sic cōcupisces, ut nō tantum a iō uerbes, sed & perpetrare saltē tentes ac coneris maleficiū, nimis solum affectū prauum nō iudicans uisibilem. Aut si q̄s ex Iudæis sensatior fuit, p̄ceptū, nō cōcupisces, uxorem, interpretatus

Enortudap
rum.

Iosephus.
Polybius.

Psal. 36.
Eccl. 10.
Ier. 4.

Tertullianus

Quæstio.

Augustinus.

Horum præ
ceptorū uis.

terpretatus est; aio scilicet cum ea, sit pmittat, moechadi, aut pceptu non
 cupisces domum pximi, aio scilicet nudadi pximum tuum facultatib⁹
 suis, iniustis qbusq; ronibus. At Chrus hore pceptore uim latius patere
 atestat, sic scilicet, ut no tm i hanc legem peccent, q pximi uxorem deside
 rant aio cum ea moechandi, sed etiã q pximo inuident, q talem piugem
 nactus sit, quam ipsi sibi, si ulla def occasio, uxorem esse uelint. Iridem qd
 no tm rei sint, q ronibus manifeste iniqs; pximi facultates ad se ptrahere
 conantur, aut etiã affectant, Sed etiam illi, q quocunq; modo se locuple
 tari cum aliena iactura seu incõmodo cupiunt, quales sunt, q pximum
 uelint in eam necessitatem incidere, quæ cum cogat, & si cum damno, sua
 illis diuendere, seu q quouis qfito ingento uel colore pximi bonis infidiã
 tur, q quis id faciãt modis ac ronibus a iure ciuili haud reprobatis, modo
 saltem eo aio res agatur, ut malint sibi q proximo esse pipectum, In quã
 sententiam si hæc postrema pcepta itelligantur, sit, ut & ipsa p se sint ma
 data; no tm expositoria alioq; Hanc autem esse hore pceptore uim Chri
 stus declarat, cum iubet, ut eodem aio finis erga pximum quo uelimus
 uicissim eũ erga nos esse, Deinde cum docet totum pene in eo situm esse,
 si oculus nr, q est totius corporis lucerna, simplex fuerit, qd tum totum cor
 pus futurũ sit lucidum: sin oculus fuerit nequam, totum etiam corpus te
 nebrosũ fore, quod scilicet fieri non possit, ubi lumen quod in nobis
 est, tenebræ sint, ipsas tenebras non esse maximas? Oculum autem
 Christus hic appellat ipsam intentionem, qua facimus quicquid faci
 mus, quæ si munda fuerit & recta, & in illud defixa, quod intuendum est,
 omnia opera nostra, quæ secundum eam operamur, necesse est esse bona.
 Sin autem intentio mala fuerit, etiam ipsum lumen in tenebras cõuer
 tum, Lumen nimirum appellas, mentis iudicium, quo quisq; nouit, quo
 animo quid faciat. Quod recte dicitur uerti in tenebras, quum simplex
 intentio, non ad dei, seu proximi dilectionem, sed ad sui ipsius amorem in
 clinatur. Quod cum sit, hoc est, cum ipsa cordis intentio sordidatur, om
 nino necesse est, & ipsum factum (cuius incertus est exitus) sordidum &
 tenebrosũ esse, quia et si bene alicui proueniat, quod tu recta & munda
 intentione facis, id te non excusat, sed quomodo tu feceris tibi imputa
 tur, non quomodo illi prouenerit, consideratur.

In summa. Christus cor mundum requirit, & solos eos, q mundo sunt
 corde, beatos pnuntiat. Mundum est cor, qd ab oibus terrenis deside
 riis de sacatum est. Mundum est cor, qd totum in dei & pximi amo
 rem est effusum, qd no sua quærit, sed ea tm quæ dei sunt & proximi, Qd
 proximum diligit pp dcum, non pp ullum temporale commodum, non
 qd fratri consulit, q hinc aliquid emolumenti sibi rediturum est, sed quia
 proximus est, & propter deum. Alioqui si temporale cõmodum tantum
 spectet, sibi duplex cor facit, quo prohibetur a uidendo deo, in cuius sola
 uisione sita est beatitudo cõta ac perpetua. Immundus est oculus, qui no
 diligit proximum, tanq seipsum, Qui sibi bene esse optat, etiam si interim

Latisime pa
 tent hæc p
 cepta.

Qui uelint
 locuplectari
 cum aliena
 iactura
 Jus ciuile no
 excusat male
 affectũ a pec
 cato,
 Ista postre
 ma sunt etiã
 per se man
 data.
 Matth. 6

Augu. de ser
 mone dñi in
 monte, lib. 1.
 Oculus, intẽ
 tio.

Lumen, mẽ
 tis iudicium.

Augu. de ser
 mone dñi in
 monte, lib. 1.
 Christus reg
 nit cormãdũ.

Immundus
 oculus.

IN DECALOGVM

Augustinus.,
Cap. ut omni-
um peccato-
rū, sui amor,
I. Coꝝ. 13.

Roma. 13.
sapientes hu-
ius seculi, sui
amorem pro-
ximi amori
preponunt.

Ad duo respi-
ciendum.

Philip. 2.

Quo liceat re-
alienam con-
cupiscere.

Euangelium
non abolet
legitimos cō-
tractus.
Matth. 5. 6. 7.

.Coꝝ. 7. 1

1. Timo. 6.

Duplices affe-
ctus.
Naturales.

proximo sit male, Qui sibi cupiat omnia ad nutam affluere, utcumq; tan-
dem cum proximo res agatur. Is enim oculus a Christiana charitate i sui
amorem defleſcitur, quem Augustinus recte dixit, caput omniū esse pec-
catoꝝ. Christiana charitas non quærit quæ suā sunt, sed quæ aliorum. i.
Coꝝ. xiii. Sui amor, deo quæ dei sunt, detrahit, hominibus, quæ sunt ho-
minum: hunc e mentibus nostris proſtigatum esse uolunt hæc nouissi-
ma præcepta. Qui nisi eiicitur, & subintret charitas, nō dubium est nos-
q̄ longissime ab adimplerione mandatorum dei abesse, quod sola proximi
dilectio legem adimpleat. Scimus sapientes ethnicos, sui amorem pro-
ximi dilectionis antepone. Vnde non dubium, nata est uulgata illa sen-
tentia; charitas ordinata incipit a seipsa. Rursus, Tunica pallio propior
est, Et quod Terentius ait, Omnes sibi melius esse malle, q̄ alteri. Item, eū
optime uiuere, qui sibi uiuit. Sed num hæc sententiæ cum Christiana do-
ctrina conueniant, uiderint alii: nos certe scimus Christum & Aposto-
los, & uerbo, & exemplo docuisse ueram Christianam charitatem exige-
re, ut proximi salutem nostræ etiam anteponamus.

NE tamen hic impingas, ad duo respiciendum est. In primis, ut quod
diximus de non concupiscendis rebus proximi, intelligas, te tum i
hanc legem committere, si eo animo ea concupiscas, ut in ipsis tua com-
moda quæras, incurris interim, num hinc proximo commodos uel incō-
modo les. Nam qui iubemur in omnibus proximi utilitatem quærere, nos-
tra uero commoda proximi utilitatibus posthabere, ac proximū (quod
in nobis est) iuuare, rei proculdubio coram deo erimus, si nostram tantū
utilitatem, non proximi spectemus. At si proximus suapte sponte res suas
distrahere cupiat, facturus ex pretio maiorem, q̄ ex re ipsa fructum, tuque
bona fide ac mente syncera, ab illo eas tibi compares, nullius peccati reus
es. Ab sit enim, ut putes per Euangelium legitimos contractus, qui ex iu-
re gentium (quod est pars iuris naturalis) descendunt, abrogatos esse: Sed
hoc tantum in omnibus contractibus ac actionibus nostris Christus re-
quirit, ut animus noster erga fratrem syncerus sit, ut oculus simplex in-
tentio recta sit, ut proximo suos successus 'perinde atque nobis nostros
gratulemur. ut ipsi sua commoda ac diuitias faueamus, ut nostra sorte
contenti esse discamus, ut nostram uocationem non aspernemur, ut pro-
ximi conditionem non desideremus præ nostra, ut illius res non ambia-
mus, cum illius factura. Breuiter, ut uoluntatem nunquam nocendi, sed
semper cōmodandū proximo habeamus. Sic ut interim nobis liceat, mo-
do hanc rectam intentionem conseruemus, iusto labore, ac etiam contra-
ctibus facultates nobis parare, si sic paremus, ut illis bene utamur, ac egē-
ti proximo (quum opus est) succurrere sponte uelimus. Secundo, non
est putandum his duobus præceptis omnes omnino affectus prohiberi.
Nim in uniuersum duplices sunt affectus. Quidam sunt omnino natu-
rales, qui cum dei lege non pugnant, ueluti iuuare liberos, necessarios, cō-
iuges, benemeritos. Item, necessarium uictum expetere post fatigationem

desiderio quietis, & somni affici, & id genus alii. Qui certe affectus nullam habent peccati rationem. Nam & Christus, qui peccatum nullum fecit, & esurisse & sitisse, & ad quietem corporis se composuisse, Iohannem item Apostolum præ cæteris discipulis dilexisse, perhibetur. Aliæ uero sunt appetitiones & affectus pugnantes simpliciter cum lege dei, ueluti sunt, res alienas aut cõiugem cum incommodo proximi appetere, aliis suos successus ac beneficia dei inuidere, & id genus alii. Atque hi semper mali sunt, & peccatum pariunt, si tamen consensus accedat, & proinde his præceptis ueriti.

i. Petri. 2.

Iohan. 13.
Affectus pugnantes cum lege dei.

Triplex concupiscentia prohibetur. i. Iohan. 2.

Domus in scripturis.

Qui peccant in hoc præceptum.

Prætextus iuris non excusat.

Æquitati boni præferenda.

Quo uero penitus intelligas, quid sibi hæc præcepta uelint, nosse debes hic triplicem illam concupiscentiã prohiberi, de qua dixit Apostolus: Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, concupiscentia oculorũ, & superbia uitæ. Concupiscentia carnis prohibetur, quã dicitur: Non desiderabis uxorem proximi tui. Concupiscentia uero oculorũ & superbia uitæ uetantur, quũ dicitur: Non concupisces domum proximi tui, non seruum, nõ ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia, quæ illius sunt. Domus enim in scripturis, & genus, & familiam, & familiarium, & statum, & ordinem, & opes, & facultates, breuiter omnem hominis possessionem significat, tametsi si strictius accipiatur, familiam tantum, non etiam seruos, & ancillas, ac reliquas res comprehendat. Quare diserte hic additum est, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia, quæ illius sunt. Peccant itaq; in hoc præceptum, non tantum qui uxorem proximi, animo cum ea mœchandi, desiderant, sed & qui suam uxorem proximi uxori posthabent. Qui proximo cõiugem suam non fauent perinde atq; sibi, sed magis eam accipere cuperent, si uel a ratione liceret, etiam cum proximo incommodo: Quod uicium apud Iudæos, quibus repudiũ concedebatur, & frequentius & euidentius erat, Nam permissione legis abutentes, alii aliorũ uxores sollicitabant, ut uel morositate uel alia quapiam ratione diuortii causam marito præstaret, quo illi soluto matrimonio, eis potirentur. Non dissimili ratione peccant, qui desponsam alteri abstrahunt & abalienant, etsi id prætextu iuris faciant, quo declaratur matrimonium per uerba (quæ de præsentibus uocant) contractum sponsalia prius inita dirimere. Deinde peccant in hæc præcepta, non tantum qui rem alterius quam uis iniustis, sed etiam qui permissis apud homines rationibus (ac ut dici solet) sub iuris colore, nancisci appetunt, idque cum incommodo & proximi iactura. Neq; enim tales tam fauent proximo, q̃ sibi, obliuisci præcepti Apostolici, non quæ sua sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum. Qui sibi bene consultum esse uolunt, etsi interim male consultum sit proximo, Qui ad iuris rigorem omnino exigunt, æquitatis penitus obliuisci, idq; sui commodi gratia, qui occasionem damni dant, & qui damno proximo non perinde atque suo afficiuntur, quod exemplis superius allatis fit manifestius. Et quis non uidet ad eundem modum peccare emptores & uen-

Alia lex fori.
alia lex poli.

Pactū reem-
ptionis.

Puritas ani-
mi desiderat.

Difficillima
impletio ho-
rum præce-
ptorum.
Roma 7.

Hieronym^o
Augu. de na-
tura & gratia
cap 36.
Hacten^o ne-
mo omnino
sine peccato
Error explo-
ditur.

ditores, itidem permutatores, qui se mutuo in contrahendo decipiunt, etiam intra iusti pretii dimidium, quamuis lex ciuiliſ ob id contractum non reſcindat. Nam alia eſt lex fori, alia lex poli, quæ præcipit, ut quod tibi nõ uis fieri, alteri ne feceris. Quamobrem ſiue uenditor ſis, ſiue emptor, omnem dolũm deregere, ac proximũ de rei æſtimatione ac pretio admone re debes, nec abuti in tuum commodum eius uel ætate, uel ruditate, uel incuria, uel neceſſitate. Vnde non dubium eſt, & eos in hoc præceptum peccare, qui pactum reemptionis ſic aſtringunt, ut euoluto certo tempore, res nunquam ad uenditorem (qui eam diſtrahere coactus eſt) redeat, etſi id lex ciuiliſ permittat. Grauius peccant tutores & curatores, & cæteri, quibus uel perſonæ, uel res aliorum ſunt commiſſæ, quum ſinunt eos, quorum tutelam gerunt, genio indulgere, ſeu in omnem malitiam ruere, ut ipſi tandem eorum bona ad ſe pertrahant, aut qui negligentius in rebus eorum, q̄ in ſuis agunt. Ad hæc, peccat in hoc præceptum, qui uirum aliquem præſtantem principi uel reipublicæ, cui non ſine magno com- modo ſeruit, ſubducere inoliuntur, Qui ſeruos ſeu ancillas ac mercenarios etiam, ſuis dominis ac heris immorigeros faciunt, q̄ abducunt, atq; adeo qui non monent ac hortantur ut apud dominos ſuos (qui eorum opera libenter utuntur) maneant, ac ſuo officio ſedulo fungantur. Alia ratio eſt, ſi famuli ac ſamulæ nolint diutius in ſeruitio manere, uel quia domini mali ſunt, uel quia mercedem denegant, uel uſum neceſſarium nõ ſuppeditant, uel aliam iuſtam ob cauſam. tum enim licitum eſt alteri eorum operã conducere, quum id faciat non animo incommodandi proximo, quemadmodum ſoluto matrimonio licet alterius uxorem (cuius ſo- lam pudicitiam ac honeſtatem, quum adhuc alteri nupta eſſet, quis ama- uit) in uxorem ducere. In ſumma deſiderant hæc præcepta ſummam ani- mi puritatem, ac impuritatem, immunditiamq; deteſtantur.

EX his facile deprehendi poteſt. q̄ ſit horum mandatorũ difficilis im- pletio, ac quanta uigilantia nobis opus ſit, ne metas nobis a deo præ- ſcriptas excedamus. Habemus em̄ innatam concupiſcentiam omnis ma- li ſomitẽ, quam quidem q̄ ſit difficile intra diuinæ uoluntatis limites continere, non tantum mali, ſed & ſancti ac pii ſubinde ſentiuunt, ac teſta- tur. Certẽ ut poſſibile eſt hominem renatum, nõ ſuis quidem uiribus, ſed dei gratia hanc dei legem adimplere, tamen hætenus inuentus eſt nemo (uirginem matrem poſt Chriſtum ſemper excipimus.) qui ſe hanc legem undequaue adimpleuiſſe, & omnino ſine peccato eſſe gloriari audeat. Quum Iohannes Apoſtolus palam aſſerat, nos mendaces eſſe, ſi dixerimus, q̄ peccatum non habeamus. Rurſus noſtra ſententia non recte fa- ciunt, qui a ſe uult nos hic nihil poſſe, atq; adeo concupiſcentiam etiam in renatis regnare dicunt ut etiam impoſſibile ſit nos concupiſcentiæ nõ ſuccumbere, atque hanc legem adimplere. nam hæc doctrina infirmos non leuiter offendunt. quodam enim in peſtilentem quandam ſecurita- tem inducunt, ut exiſtiment ſe fruſtra gratiam dei ambire, ac conari ut hanc

hanc legem adimpleant, quæ adimpleri non possit: satis esse, ut credant Christum adimpletisse legem, atq; hanc adimpletionem ipsis utcuq; de adimpletione incurritis (si tamen in Christum suo modo credant) impu-
tandam fore, Quosdam uero de dei iudicio magis metuentes examinat, ac in deum murmurantes faciunt, quasi scilicet is, quæ impossibilia sunt, ut faciamus præceperit. Erat itaq; regia uia pergendum, hoc est, ecclesia-
stica doctrina potius inculcanda, quæ (ut sæpe diximus) sic de concupi-
scentia sentit, ut concupiscentia in necdum renatis, non tantum morbus sit, sed etiam peccatum, æterna morte dignum, et si in nullum actum exte-
riorem prorumpat. At concupiscentiam in renatis morbum quidem esse, sed non peccatum saltem proprie dictum, nisi accedat consensus. Nam Apostoli uerba aperta sunt, quæ eludi non possunt, nihil damnationis esse iis, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulat. Et Iacobus testatur, in fidelibus non ante peccatum esse concupiscentiam, nisi conceperit & pepererit. Concipit autem suggestione & delectatione, & parit assensu. Suggestio fit, uel per memoriã, uel per corporis sensus, Cui aliquid scilicet uidemus aut audimus, uel olfacimus, uel gustamus, uel tangimus. Delectatio subsequitur, si fruendi appetitus assurgere inci-
piat, tamen adhuc si & suggestioni & delectationi non consentimus, sed eam dominantis rationis iure cohibemus, peccatum non committitur. At si consensio facta fuerit, plenum peccatum erit, notum quidem deo in corde nostro, & si factum non innotescat hominibus, atq; hæc sic se habere testatur rei gestæ historia de lapsu primorum parentum in Genesi conscripta, Vides enim quo pacto illic a serpente fiat suggestio, & quædam suasio: in appetitu autem carnali tanquam in Eua delectatio oria-
tur: in ratione uero tanquam in uiro consensio. Qui tandem consum-
mato peccato homo tanq; de paradiso, hoc est, de beatissima luce iustitiae, in mortem expellitur, idq; omnino iustissime. Non enim cogit, qui suadet, & constat omnium naturas, tum demum suam seruare pulchritudinem, si in suo ordine gradibus suis consistant, ut consequens sit de superioribus, in quibus rationalis animus ordinatus est, ad inferiora non esse declinandum. Nec quisquam hoc facere cogitur, & ideo si fecerit, sine iusta defensione punitur, non enim hoc committit inuitus. Quod si ratio in sua sede consistit, nec declinat, a peccato immunis est homo, et si fomes ebulliat. In quam sententiã dixit Gregorius: Cogitatio quantumcuq; turpis mentem non polluit, si humana ratio non consentit.

Libenter fatemur in renatis ac piis hominibus legem peccati reliquã esse, habere illos semper quod deplorent, quod scilicet carnis subinde infirmitatem sentiant, quod experiantur se a perfectione legis longe adhuc abesse, quam assequemur tandem in futura uita. Nam quoru-
quisque est, qui in afflictionibus (ut debet) nimirum citra ullam animi molestiam obtemperat, qui non interdum stomachatur, cum impiis

Concilii Colon.

pp

Qm docendū de uirib⁹ nostris
Concupiscentia in non renatis.
Concupiscentia in renatis.
Roma. 8.
Iacobi. 1.
Concupiscentia concipit.
Suggestio,
Delectatio.

Consensio.

Gene. 3.

Augustinus
ibidem.

Gregorius

Lex peccati in renatis

omnia ex animo succedere uidet? Rursus, quem dabis, in quo assiduam illam carnis & spiritus pugnam omnino extinctam esse reperias?

Roma. 7.

Iam si extincta non est, quemadmodum penitus non exstinguitur, donec per gratiam Iesu Christi de corpore mortis huius liberati fuerimus.

Matth. 16.
Roma. 7.

Qua tandem ratione dices ullum hominem quatumvis spiritu uegeto & alacri sit, legem adimplere, ubi altera adhuc hois pars repugnat, aut saltem ad debet spiritum non subsequitur, sed magis remoratur, quem-

peccati lar-
gius accepti

ad. no. dum Christus dixit. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Et Paulus: Condelector enim legi dei, secundum interiorem hominem: Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, & captiuam me in lege peccati, quae est in membris meis. Et paulo post: Igitur ego ipse mente seruo legi dei, carne uero legi peccati. Itaque non negamus, si peccatum largius accipias secundum phrasim. Hebraicam, ut significat morbum aliquem seu defectum imperfectionem seu uirium, quod a perfectione legis nos remoratur, in pijs, quantumuis pie agentibus, legem peccati, atque adeo peccatum esse. Quemadmodum accipiendus uenit. Apostolus cap. vii. ad Romanos. Sed si proprie peccatum accipias, nimirum pro reatu, seu imputatione peccati, seu pro affectu, aut facto merente damnationem aeternam, non conuenit nobis cum illis, qui dicunt, concupiscentiam in renatis post baptismum tale peccatum esse, quod pugnet ex diametro cum lege dei, & mereatur damnationem aeternam. Nam quum Christus per baptismum seu renascentiam omnem tale peccatum tollat, praeterea si nihil damnationis in his est, qui sunt in Christo Iesu, modo abstineant a consensu, & non secundum carnem ambulent, qua tandem fronte dicemus hunc morbum seu imperfectionem per se sumptam, rem morte aeterna dignam esse. Quod si dicas: Qui sit, ut haec imperfectio in renatis tale peccatum non sit, quum lex perfecte adimpleri uelit, & maledictum pronuntiet, qui non permanet in omnibus uerbis legis? Respondemus, hanc imperfectionem, modo absit consensus in malum, a deo non imputari pijs in peccatum, quin potius pijs hac imperfectionem ex Christi (qui solus legem perfectissime adimpleuit, in cuius corpus, ueluti uiua membra, insiti sunt) perfectione supplere, atque eo modo in Christo legem etiam adimplere: Quod non tacuit Apostolus, quum dixit: Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

Roma. 10. 7.
Peccati proprie, reatus e.

Johan. 4.

Roma. 7.

Questio.

Dilutio.

Imperfectio non imputat in peccatum, nisi accedat consensus.

Quid docendum de concupiscentia in renatis, Chanaan in israel.

Quemadmodum accipiendus uenit. Apostolus cap. vii. ad Romanos. Sed si proprie peccatum accipias, nimirum pro reatu, seu imputatione peccati, seu pro affectu, aut facto merente damnationem aeternam, non conuenit nobis cum illis, qui dicunt, concupiscentiam in renatis post baptismum tale peccatum esse, quod pugnet ex diametro cum lege dei, & mereatur damnationem aeternam. Nam quum Christus per baptismum seu renascentiam omnem tale peccatum tollat, praeterea si nihil damnationis in his est, qui sunt in Christo Iesu, modo abstineant a consensu, & non secundum carnem ambulent, qua tandem fronte dicemus hunc morbum seu imperfectionem per se sumptam, rem morte aeterna dignam esse. Quod si dicas: Qui sit, ut haec imperfectio in renatis tale peccatum non sit, quum lex perfecte adimpleri uelit, & maledictum pronuntiet, qui non permanet in omnibus uerbis legis? Respondemus, hanc imperfectionem, modo absit consensus in malum, a deo non imputari pijs in peccatum, quin potius pijs hac imperfectionem ex Christi (qui solus legem perfectissime adimpleuit, in cuius corpus, ueluti uiua membra, insiti sunt) perfectione supplere, atque eo modo in Christo legem etiam adimplere: Quod non tacuit Apostolus, quum dixit: Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

Potius ergo docendum erat, concupiscentiam renatis post baptismum potius ad meritum quam ad culpam credere. Nec ob id reliquum esse ut obsit, sed ut ansam ad capessendam uitam praestet, quemadmodum Chanaan in Israel a deo relictus est, non in subuersionem, sed in exercitium. Nam qui tandem uincemus, qui coronabimur, nisi legitime certa-

uerimus, quomodo certabimus, nisi hostis nobis negotium facessat? Deinde docendum erat, Christum huius hostis uires sic fregisse, ut nobis (modo in Christo per fidem maneamus, ac non nostra, sed illius uirtute suffulti, fortiter resistamus) ab eo timendum non sit. Consolat enim nos Apostolus, contestans nos liberos esse a peccato, seruos autem factos esse deo, hoc est, fractam esse in nobis peccati tyrannidem non amodo regnare concupiscentiam, sed debilitatam esse, ut nisi contemnatur, suasque uires, nobis obdormiscentibus ac stertentibus resumat, dominari non possit. Peccatum (inquit Apostolus) uobis non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia. Et rursus: Non regnet peccatum in uestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis eius. Siquidem non perfecte regnat tyrannus, cui resistitur. Quod quomaxime obtinere putandum est in hoc hoste. Qui eo ipso uincitur, quod illi resistitur. Resistite (inquit Iacobus Apostolus) diabolo, & fugiet a uobis. Spiritu itaque ac animo prompto ac in Christum se inclinante est opus, desideres nunquam coronabimur: uigilantes nunquam supprimemur. Vigilate (inquit Christus) & orate, ne intretis in tentationem. Docendi eramus cum Paulo, ut accipiamus armaturam dei, ut possimus resistere in die malo, & in omnibus perfecte stare, ut stemus succincti lumbos nostros in ueritate, & induiti lorica iustitiae, & calceati pedes in preparationem Euangelii pacis, in omnibus sumamus scutum fidei, in quo possimus omnia tela nequissimi ignea extinguere, & galeam salutis assumamus, & gladium spiritus, quod est uerbum dei. Idem Petrus monet, dicens: Cui resistite fortes in fide. Cui succinit Apostolus Iohannes: Quoniam (inquit) uincit mundum, fides nostra: & haec est uictoria, quae uincit mundum, fides nostra. Quis est autem (ut subiicit) qui uincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius dei? Iam plane uecors est, qui in Christum credere nolit, qui se totum illi committere negligat, quem sciat (deum & hominem) eum a peccato liberasse, ac uictoriam esse de hoste consecutum, spiritum quoque efficacem praestitisse, per quem mortificata carne, legem adimplere pergamus. Sic enim ipse inquit: Confidite, ego uici mundum. Et iterum: Petite, & accipietis, & quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Rursus: Sic pater uelut celestis, dabit spiritum bonum petentibus se.

DEinde & hoc in primis ac sedulo monendum est, modo uelimus dei praecipis satisfacere, quemadmodum debemus (quod deus nouam uitam in nobis requirit) ut cum ad Christum properemus, datum scilicet nobis spiritum sanctum, ac creaturam in nobis animu nouum ad spirituales fructus in nobis gignendos aptu: Siquidem ipse est qui solus baptizat in spiritu sancto ac igne, frigida pectora, igne charitatis inflamans. Ita & hoc quoque docendum fuerat, ne quispiam in uacuum dei gratiam recipiat otio torpescens, sed iam imparatae gratiae uires ad

Roma. 6.
Liberi a peccato.

Peccati non dominat exstentibus in Christo.
Roman. 6.

Diabolus uincit non assentendo.
Iaco. 4.
Matth. 26.
Eph. 6.

1. Petri. 5.
1. Ioh. 5.

Victors qui in Christum credere nolit.

Iohan. 16.
Ibidem.
Luc. 11.

A Christo petendum & accipiendum ut legi satisfacimus.
Matth. 11.

Subserendi
primi gradus
ad peccandū
Omnis pec-
candi occa-
sio deuitāda.
Ephē. 4.
Hieronymus

Psalm. 116.
Allidere par-
uulos ad pe-
trum.
Hieronymus
in Psalmis.

Eccl. 18.
Abire post
concupiscen-
tiam.

plum confu-
sio, ac plens
remediū ad-
uersus tenta-
tionem.
Gene. 3.

Philipp. 2.

Petr. 1.

Mōrtis & ge-
hennæ me-
ditatio.

Oratio

opus etiā accommodet. Deinde ut maxime prospiciat, quo primos gra-
dus ad peccandum protinus subuertat. Item, ut omnem etiā externā
peccandi occasionem deuitet. Lubricus est enim ille serpens antiquus, q-
nisi capite teneatur, totus elabitur. Quamobrem Apostolus Ephēsiōs,
suos monet: Nolite (inquit) locum dare diabolo. Pulchre item dixit Hier-
ronymus, Quia impossibile est incensum hominis motum, medullarū
calorem non irruere. Ille laudatur, ille prædicatur beatus, q- statim cum
cœperit cogitare, interficit cogitatus & allidit ad petram. Nimirū respi-
ciens ad id quod Psalter dicit: Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos
qs ad petram. In quem etiā locum idem sic ait: Ille paruulos suos ad pe-
tram allidit, qui cogitationes suas prauas, cum primū insurgunt, &
adhuc paruæ sunt, ad Christum (qui petra est) concutit & elidit. Et recte
monet quidam, Quando inquit te tangit cogitatio praua, ne cōsentias
illi, sed statim cum apparuerit scorpio, cōtere eum, calca serpētem: caput,
calca prauæ suggestionis initium, culpam ibi emenda, ubi nascitur, sic-
dum infans est hostis, citius uincitur, q- cum pubescit: Quod breui quo-
dam compēdio satis Sapiēs complexus est, dicens: Post concupiscentias
tuas ne abeas. Abire enim post concupiscentiam, qui suggestioni locum
præbet, qui delectationem suggestionis comitem, statim cum seminat
non eradicat. Fieri enim nō potest, quin delectationem diuturniorē cō-
sensus in peccatum (qui nos captiuos in uictum præcipitat) sublequat.
Quamobrem si serpens ille tortuosus in cor tuū, uel superbiæ, uel auariti-
æ, uel libidinis, uel iræ, uel gulæ, uel inuidiæ, uel accidiæ sementem tace-
re incipiat, protinus ad semen illud benedictū cōuertere, rodemq; in ani-
mum per fidem concepto caput serpentis contere. Quod facies, si contē-
plere Christū caput tuū (cui per baptismū insitus es) humillimū, oībus
expositū, ac liberalissimū, castissimū, mitissimū, cōtinentissimū, bene-
uolentissimū, deniq; ad faciendam patris uoluntatem semper accin-
ctum. Ad hunc enim modum suos Philipponēs Paulus monet: Hoc seni-
tate (inquit) in uobis, quod & in Christo Iesu. hoc est, sic affecti esse contē-
dite, quemadmodum ille affectus fuit, nimirum, qui cum in forma dei
esset, non rapinā arbitratus est esse, se, æqualem deo, sed semetipsum exina-
niuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & hā-
bitu inuentus ut homo, humiliauit semetipsum, factus obediens usq; ad
mortem, mortē autem crucis. Et Petrus Apostolus: Christo inquit, pass-
o in carne, & uos eadem cogitatione armamini, quia qui passus est in
carne, desit a peccatis, ut iam non desideris hominū, sed uoluntate dei,
quod reliquum est in carne, uiuat temporis. Quod si quem, Christi ui-
ta ac exitus nondum a concupiscentia reuocat hūc saltē instantis moy-
ris ac gehennæ (quæ impios manet) meditatio, a mali progressu reuocet,
donec ad Christum proficiat. Ad hæc non est remediū efficacius, quo
insurgentes carnis stimulos reprimas, q- si protinus ad piā orationem
(primū m

(primum illud fidei opus) recurras. Nam ut tres illos pueros Hebræos, in medijs flammarum ignibus constitutos cum suppliciter deū orarēt, flamma fornacis Babylonica per angelum excussa non terigit, sed lenis quidam afflatus tanq̄ uenti roris flantis resocillauit, Sic & orōnis efficacia, nos ab oīs cōcupiscētiæ incētiuo liberos faciet; & gr̄a salutaris refrigērio leniet. Deniq̄, ut diximus, oīs externa peccati occasio oīno uitāda est, qđ in nobis etiā ut fiat, partim sitū est. Id uero facimus cum sensus nostros (per quos ueluti fenestras qualdam peccatum ingredit) diligēter custodimus, Prima fenestra uisus est, facile admodū peccati uirus intrus suscipiens, ac in animum transmittens. Eua uidit pomum esse pulchrū aspectu, & per oculos concupiscētia ad animū proserpsit: Dauid uidit Bersabee elegantiam, & statim in eam exardescens, adulteriū homicidio copulauit. Claudēda est ergo hęc fenestra, ne crimen subintrer: intue dū non est, quod non licet concupisci: reprimēdi sunt oculi, quasi quidā raptōres ad culpam. Ne uero causeris ac dicas, Qui possum in mūdo obambulans oculos claudere? Audi atq; etiam sequere sanctum Job dīcentem: Pepigi foedus cum oculis meis, ne mulierem aliēnam cōcupiscerem, hoc est modis omnibus cōtendi, ne prius incaute respicerē, quod postea inquitus amarem. Rursus, si replices, quis mihi eam perfectionis gratiam, qua ille uir sanctus imbutus erat, largiet? Respōdemus, deus: & quo minus uacilles hic, proponimus tibi imitādū Dauid, cū quo si ardentē ad dominum oraueris, dicens: Auerte oculos meos ne uideant uanitatem, tertium habe, quod petis, te accepturū, quod quidē se daturū pollicitus est, mentiri oīno non possit. Secūda fenestra, nimirū Auditus, nō minori cura custodiēdus est, ne uerbis aut canticis otiosis, blandis, prophanis ac turpibus in aures sese insinuantibus, criminis uenēnū in mentē traiciatur. Quō iobrē monet Solomon Prouer. i. Fili, si inuitauerint te peccatores, ne audias Item Ecclesiastici. xix. Sepi aures tuas spinis, ne audias Inquam nequam. Et Christus monet, ut simus prudentes sicut serpentes. Siquidem serpentes obsurdescūt ne audiant uocem incantantis. Ab odoratu quoq; ueluti tertia fenestra, non parum metuendum est. nam & res probat & Solomon testatur, unguento & uartis odoribus delectari cor, qui & meretricē allicientem in hunc modum loquētem facit, asperisi cubile meum myrrha aloe & cynamomo. Esaias item odoris luxū notās, deū cōminantem facit in hunc modum: Auferam olfactoria, & erit pro suaui odore foetor. Gustū item quartam esse mortis ianuam Euz̄ exemplo discimus, de ea enim Genesis. iii. legimus. Vidit quod lignū esset bonū ad uescendū, &c. & tulit de fructu illius, & comedit, deditq; uiro suo. Qua de re Sapiens gustus temperantiā suadens, ait. Noli auidus esse in omni epulatione, nec te effundas super oēm escā. Et Chrs̄ parabola illa de purpurato diuite satis indicat, in quam ruinam nos gustus illecebrę precipites agant. Postremo, tactus, q̄ diligentissime obseruandus est, Monente Solomone Prouer. vi. Nunquid inquit potest homo abscode-

Danle. 3.

Vitanda occasio peccati, Sensus diligenter custodiendi.

Visus. Gene. 2. 4. Regum. 11

Obiectio. Responsio. Job. 3. Gregorius in Job.

Obiectio. Dilutio.

psal. 117.

Auditus.

Prouer. 10

Eccle. 29.

Matth. 10

Psalm. 170

Odoratus.

Prouer. 27.

Isa. 30

Gustus.

Gene. 34

Lucę. 16.

Tactus.

Prouer. 6.

IN DECALOGVM

re ignem in sinu suo, ut uestimenta illius non ardeant, aut ambulat super prunas ut non comburantur plantæ eius. Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eam. Item: Qui tægit picem, inquinabitur ab illa, & immundum qui tetigerit, efficitur immundus. Et in tactu, inquit Ambrosius, crimen est. Ideo tibi dicitur, ne multus fueris ad alienam, neq; cõtinueris complexibus eius. Hanc sensuum custodiam nobis tantopere necessariam patres, tum spiritalem circũspectionem, tum uerum ieiunium appellant. Hanc autẽ facile præstabis, modo omne prophanum uitaueris, ac stes semper ad bene operandum accinctus. Desideria enim (ut Sapiens ait) occidunt pigerum. Noluerunt enim quicquam manus eius operari, tota die concupiscit & desiderat. Proinde Christus monet, Sint (inquiens) lumbi uestri præcincti, & lucernæ ardetes in manibus uestris, & uos similes hominibus expectantibus dominum, quando reuertatur a nuptiis. Semper itaq; aliquid boni operandum est, ne nos diabolus otiosos inueniat, discincti & supini capiuntur ab hoc hoste, at non facile capitur, qui sancto uacat exercitio.

HAbes summam diuinæ uoluntatis breuibus cõceptam, hoc est decem uerbis comprehensam, & ab ipso domino propositam, quam & initio omnis naturæ conditor humanæ menti insculpsit. Quam dein, quum per lapsum Adæ, ac succrescentem postmodum hominum malitiam oblitterata pene esset, ac indigne negligenter, fideli illi & electo populo tabulis inscriptam impartit, ac per fidelẽ ministrum ecclesiæ proponi mandauit, quemadmodum Moses ait, Hæc inquit uerba loquutus est dominus ad omnem multitudinem uestram in monte de medio ignis & nubis, & caliginis uoce magna, nihil addens amplius, & scripsit ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi, nimirum uobis Israelitis promulganda. Tu itaque Paroche, qui minister es ecclesiæ dei, accede mente ad dominum deum tuum, accipe Decalogum de manibus eius, & loquere quæ in eo scripta sunt ad populum tibi concreditum, ut audiens faciat, quæ in eo scripta sunt, ut non declinet, neq; ad dexteram, neq; ad sinistram, sed per uiam, quam præcepit ei dominus deus suus, ambulet, ut uiuat, & bene sit illi, non tantum in præsentĩ, sed & in futura uita. Ostende quoque populo tuo unde faciendi uirtutem accipere debeat. Quod tum demum feceris, si cum assidue doceas fidem in Christum, si diuinis sacramentis imbuas, si deniq; ad precandum accinctum reddas & alacrem. Hæc autem agens, si te & illum saluum facies, ut cum apparuerit princeps pastorum immarcescibilem gloriæ coronam percipias, quam reddet tibi dominus in illa die iustus iudex, ac solus potens & beatus, rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem & lucem habitat inaccessibleem, quem nullus hominum uidit, sed nec uidere potest. Cui est honor & imperium sempiternum. Amen.

Ambrosius.

Sp̄ialis circũspectionis.
Verum ieiunium.

Prophanum otium uitandum.

Proverb. 21.
Luc. 12.
Hierony.

Peroratio.
Summa diuinæ uoluntatis decalogus.

Deuter.

Parentesis ad Parocho.

Deuter. 28.

1. Tim. 4.
1. Petr. 5.

1. Tim. 6.

TABVLA ENCHIRIDIUM CHRISTIANAE INSTITUTIONIS. A DESIGNAT TIBI FACIEM PRIMAM, B UERO SECUNDAM.

A Deo quid postulandum. 190.a
 Abrahā quō p̄tinētissimus. 189.b
 Abrahāe polygami & Iohānis uirginis, par meritum. ibidem
 Absolutio sacerdotalis querenda est, & nō tantum fraterna remissio. 137.a
 Absolō i foro dei & iudicia. n̄ ē eadē. 157.b
 Absolutio & ligatio sacerdoti aequaliter demandata. 151.a
 Abrenūtiatio in baptismo est trina. 81.a
 Abusus corrigēd⁹, n̄ res pia mutāda. 110.a
 Abusus indulgentiarum. 156.a
 Abus⁹ m̄firmōii uehemēter cauēd⁹. 205.b
 Abusus reliq̄az quo modo tollēd⁹. 259.a
 Abusus circa imaginum uenerationē corrigēdi. ibidem
 Abusus sacrosc̄citari nihil d̄trahit. 183.b
 Acolythorum officium quale. 184.a
 Acolythus quomodo ordinabaf. 184.b
 Accusaf publicū latronē, n̄ ē p̄ctm̄. 234.a
 Actio missae constat fidei exercitiis. 95.b
 Adā & Euāe piugiū, grāde mysteriū 193.a
 Adā m̄firmōniaf mysteriū n̄ ignar⁹ fuit. ibi.
 Adā quale nomē uxori suae ididerit. ibid.b
 Admonitio gn̄al p̄fessario seruāda. 181.b
 Adultri baptizati quō se oli baptiza. 82.a
 Aduersa hui⁹ mūdi patiēter ferē. sūt. 40.a
 Aduētus Christi, seruatoris n̄ri. duo. 62.b
 Aduētus d̄ni dies nobis ignotus. 63.b
 Aduēt⁹ d̄ni sc̄ds ardēter desiderād⁹. 225.b
 Adultera uxor quid timeat. 87.b
 Afflictioēs patiēter latae sūt salutare. 60.b
 Affect⁹ erga baptismū qualis eē d̄cat. 82.b
 Affectus qualis esse debet in susceptione cōfirmationis. 88.b
 Affect⁹ eucha. petētib⁹ q̄lis eē d̄cat. 113.b
 & quae ad hanc digne sumendam requirantur. ibidem. &. 114.a.b
 Affectus contentis, qualis ad sacerdotem

esse debeat. 176.b
 Affect⁹ p̄trahentū qualis eē d̄cat. 206.a
 Affectus poenīae donum dei. 121.a
 Affectu quali Ordies sint fucipiēdi. 191.b
 Affectus b̄ni uiuēdi orāti necessar⁹. 215.b
 Affectus Iudaicus in orando. 216.b
 Affectus ethnicorum in orando. ibidem
 Affect⁹ hoīm carnaliū i dimittrēdo. 235.b
 Affect⁹ qs circa imagies habēdus. 260.a
 Agnes uirgo quō triumpharit. 112.a
 Altaria. quā ob causam thurificent. 268.a
 Amen qd significet, & qualis sit uox. 76.a
 Amen, uox est sermone p̄firmātis. 240.a
 Ambr. statuit priua p̄f. 150.b. et. 151.b
 Amor dei, amori parētū anponēd⁹. 175.a
 Ancillaz offm̄ erga d̄nos suos. 180.a.b
 Anabaptistae damnantur, paruulorum negantes baptismum. 79.a
 Anabaptistae h̄resum antiquarum inuatores. 116.a
 Anabaptistaz error circa m̄firmo. 196.a
 Anabaptistae cum Nouatianis ad metam rediguntur. 234.a
 Analogia baptismi ad circūcisionē. 79.a
 Animae pioz noie uirgis recreant. 58.b
 Anima sancta post hanc uitam perpetuis perfruetur bonis. 75.b
 Anuli silitudie pulchra iroducunt. 76.b
 Antistites & p̄ules un̄ dicant. 181.a
 Anus decrepate quō sint isformādē. 181.a
 Appetendi uis in hoie uitata. 97.b
 Aplis sunt clauae traditae. 140.b. sed quales fuerint, habet folio sequenti.
 Aplis denegat plebi ordinādi p̄tē. 183.a
 Apostolicae epistolae, meminerunt eporum & diaconorum. ibidem
 Aploz canones collecti p̄ clemētē. 184.b
 Aplis docet m̄firmōnium eē sacm̄. 202.a
 Assertio status aīaz post mortem. 108.b
 Astra & planetae cur a deo creata. 257.a
 Aqua b̄ndicta cur die d̄nico spargaf. 25.b
 Aqua, quid signet in baptismo. 79.a
 Archiepiscoporum officium. 161.a

Aera gr̄e, certificamur nos eē fil. di. 248. b	explicatur.	145. a
Authoritas eccl̄iæ pp̄ malos p̄latos nō dis-	Canon non ligat peccatorē, ut certo tēpo-	re p̄senteat sacramentaliter, ibidem
Authoritas clauū parē. 71. b. (perit. 67. a	Canon. ap̄loḡ collecti p̄ Clemētē. 184. b	
Authoritate diuina imponitur satisfactio	Hi canones er̄p̄ sextā synodū agniti 185. a	
pro peccatis. 154. b	Canon Euaristi de m̄rimonio. 203. b	
Author coelestis hierarchie pulchre d̄fēdit	Calumniā quorūdam aduersariorum de-	regitur. 109. b
Auiū mor̄ nob̄ oib̄ laborā. 231. a. (185. a	Cātica cāticoḡ ē cāticū nuptiale. 193. a	
Authoritas statuendi est apud p̄sides ec-	Causa institutionis matrimonii. 192. b	
clēsiæ. 277. a	Carnalis commissio trifariam in coniu-	gio adhibetur. 205. a
B Aptuzati, quō uiuere debeant. 73. b	Caro domini quomodo manducet. 92. b	
Baptismi uocabulū qd̄ signifi. 78. b	Caro habet suam uoluntatem. 227. b	
Baptismus ianua in ecclēsiā dei. ibidem	Casuum reseruatorum origo. 139. b	
Baptismi partes quæ sint. ibidem	Castitas triplex. 286. a	
Baptismi uerba exponuntur. ibidem	Causa efficiens iustificationis. 165. a	
Baptismus, foedus dei cum homine & ho-	Cā formalis ipsius iustificationis. 166. a	
minis cum deo. ibidem	Cā dilectiōis iter uirḡ & mulierē. 102. a	
Baptismi ceremoniæ. 80. a	Cœli & terrę appellatōe qd̄ p̄tineat. 220. b	
Baptismo adhibetur exorcismus. ibidem	Cœlum & terra simul facta, 271. a	
Baptizat̄ p̄cupiscētiæ fomitē seruat. ibi. b	Cēsura de m̄rimoniis clādestinis. 198. a	
Baptismi uirtus præcipua. ibidem	& 203. b.	
Baptismi uis tota uita exercēda. 82. b	Censuræ non sunt spernendæ. 276. a	
Baptismo cōmunicatur Christo. 79. b	Cerimoniarum finis quis sit. 70. b	
Baptisma ecclēsiæ est unicum. 116. b	Cerimoniæ sunt ecclēsiæ uehementer ne-	cessariæ. ibidem.
Basis fidei resurrectio mortuorum. 75. a	Cerimonias diuus Paulus approbat. ibidē	
Basilic̄ p̄firmat̄ p̄fessionē factalē cōḡ tori ⁹	Cerimoniarum circa baptismum. 80. a	
ecclēsiæ plēnū stabilitā ac receptā. 146. a	Cerimoniæ ecclēsiasticæ uetustissima. ibi.	
Benedictiones priuatae bonorum & malo-	Cerimoniæ ecclēsiasticæ quō estimādē. 217. b	
rum quomodo differant. 178. a	Cerimoniarum regula. 218. a	
B̄ndicet̄ priua tim̄ & publice, differūt, ibid.	Cerimonia sabbati cedit charitati. 268. b	
B̄ndictio sacerdotalis i m̄rimonio. 118. b	Cerei quid significant in ecclēsiā. 184. b	
B̄nficia xpi i miss̄e sacrificio illustrāt. 110. b	Ceroterarii olim qui. ibidem	
Benignitas dei in quo ostensa sit. 131. b	Certitudo fiduciæ. 162. b	
Bellum gerere an christianis liceat. 281. a	Charitas in deum præferenda oib̄. 55. a	
Bonum matrimonii proles. 205. a	Charitas dei perficit omnia. 56. a	
Bona tēporalia cui tribuat̄ mūd̄. 230. b	Charitas dei causā formalis ipsius iustifica-	tionis. 166. a
C Anonem sacrum ecclēsiæ hostes inse-	Charitas terra orationis ala. 214. a	
stantur. 95. b	Charitas dei unde in nobis excitet. ibid. b	
Canonis expositio pia, & germana. 105. b	Charitas proximi quō innalcat̄. ibidē	
Canon uindicitur ab aduersariis. ibidem		
Canon pulcher time explicatur. 109. b		
Canon omnem meriti humani præsum-		
ptionem excludit. 110. a		
Canō generalis; Omnes utriusq̄. sexus &c.		

Caritatis gradus speciosior est loganimi
Christus priore suo aduentu. (ras. 2 82. b
uenit ut saluator. 56. a

In solo Christo omnis nostra salus. ibid.

Christus plenitudine scilicet spiritus inunctus. ibi.

Christus, sacerdos secundum ordinem Melchisedech. ibidem

Christi regnum spirituale. ibidem.

Christus unicus Iudaeorum Messias. ibi.

Christus uerus deus & homo. ibidem

Christus eandem habet cum patre naturam. ibi.

Christi scilicet natiuitatis duae. ibidem. b

Christus cur passim in scripturis dominus
appellatur. 57. a

Christus omnium dominus, quatenus deus. ibi.

Christus dominus, quatenus homo. ibi.

Christus omnium dominus, maxime cre-
dentium & electorum. ibidem

Christo fidens, ab omni periculo tutus. ibi.

Christi, quatenus homo, fratres sumus. ibi.

Christi secunda natiuitas. 58. b

Christus propter nos incarnatus. ibidem

Christus, cur de spiritu sancto conceptus,
& ex uirgine natus. 69. a

Christus uere passus in corpore & anima. ibi.

Christo in cruce oblato, ueteris legis ho-
stiae euauerunt. ibidem

Christus uoluntarie mortuus est & non coa. 60. a

Christus hostia immaculata. ibidem

Christus est serpens uerus & agnus immac-
culatus diuersis respectibus. ibidem

Christus quare ad inferos descendit. 60. a

Christus in passione se hominem resurrectio-
nero, se deum esse declarauit. ibidem

Christus pro nobis resurrexit. ibidem

Christus caput corporis ecclesiae. ibidem

Christus ascendit secundum hominem adsum. 62. a

Christus quomodo ad dexteram dei patris,
& se sedere & stare dicatur. ibidem

Christus quomodo sedere & stare dicatur
diuersis respectibus. ibidem

Christus propter nos quomodo reditur. 63. b

Christus in ecclesia discreuit officia. 65. b

Christus est fundamentum ecclesiae. 72. b
Christus sacramenta instituit, ut nos scilicet
colligaret. 76. b

Christus quare misit post ascensionem spi-
ritum sanctum Apostolis. 84. a

Christus quare post coenam eucharistiae sa-
cramentum instituerit. 89. b

Christus sub altera specie totus sumitur. 63. a

Christus applicat nobis fructum suae pas-
sionis. 95. b

Christus in altari sacramentaliter immola. 104. b

Christus quomodo peccatum appelletur. 128. a

Christus quare in discipulos suos iussit. 142. b

Christus non peccasse contra conscientiam redarguit. 144. a

Christus quare tam frequenter uitam ater-
nam, mercedem nostram appellet. 170. a

Christiani omnes, reges spirituales. 182. a

Christus parens regeneratorum. 192. b

Christi uerbo Christianorum matrimonia
stabiluntur. 295. b

Christus matrimonium primae suae digni-
tati restituit. 199. a

Christus orandi formulam praescripsit. 211. a

Christus spes gloriae. 212. b

Christus uult contra peccationem. 220. b

Christi doctrina ac uita, dei uoluntas. 227. b

Christus dat nobis corpus suum & sanguinem. 233. a

Christus non prohibet pecuniam mutuo datam re-
stituere. ibi.

Christus non abolet imperia seu (petere. ibi.

Christus non uetat maleficos puniri. ibi. b

Christus quomodo nos certos faciat a peccatis purga-
Christus cur usus sit hoc (tos. 235. a

Christus docuit quomodo sit nobis orandum. 245. b

Christus finis praeccepti ad salutem. 255. b

Christus quare iussit bino non iurare. 264. a

Christi materia. 84. b

Chryisma ab hereticis frustra petunt. 85. a

Chryisma non datur uno modo. ibidem. b

Chryisma quare conficitur ex oleo oliuae & balsa-
mo. 88. b

Circumcisio figura baptismi. ibidem

Clandestina matrimonia multorum malorum cau-

Clandestina irreligiose cōtra &ta non sunt sacramentum.	(sa. 203. b 204. a	Confessio mentalis semp exercenda. 135. a
Clandestina, q̄re ecclia haften ⁹ pmis. ibi. b		Confessionē nostrā quare deus regrat ibi.
Clādestina m̄rimonia peccātam abro. ibi.		Confessio generalis apud Iudacos, q̄ etiam in ecclesia frequens. ibidem
Clauium autho. in ecclesia æqualis. 71. a		Confessio fraterna quæ. 136. b. & hæc ea- dē est necessaria. ibid. b. & folio sequenti.
Clauis scrip. qd. & qb ⁹ clauis sunt traditæ.		Confessio fraterna non est de numero se- ptem sacramentorum. 136. a
Clauis ecclesiæ diuisio. 141. a (140. b		Confessio quæ fit præbyteris tertia con- fessionis species ibidem
Clauis diuisio. ibidem. b. p̄ torum		Confessio fraternæ correptionis. ibidem
Clauis aliud sunt q̄ fides. 143. b		Cōfessio uoluntaria est publica gfa. 137. b
Clauis ordinis in oibus sacer. eadē. 189. b		Confessio secreta & priuata. 138. a
Clerici quare tondeantur 191. a		Confessio sacramē. an sit iure diuini. ibi. b
Coitus effremis in piugio dānabilis. 205. a		uidebis ibidē & folio sequenti utilissima.
Colligantia ecclesiæ quibus conger. 68. a		Confessio sacramentalis p̄ Christū insinua
Collatio originalis p̄tī ad actuale. 153. a		Confitendum quomō fit, & (ca. 141. b
Comes peccati est p̄na 234. b		de quibus peccatis. 145. a
Cōicandum nō est cum hæreticis. 66. b		Confitendū quare sit pprio sacerdoti. ibi. b
Cōio bonoꝝ op̄eꝝ est in sc̄toꝝe societate.		Confessarius sacer. qualis deligen. 147. a
Cōe diuini offi. q̄re sic uocet. 95. b (73. a		Confessio sacramentalis necessaria. ibidē
Communio quare sic uocetur. 107. b.		Confessio an sit reuelanda. 148. a
Cōicatio fiebat olim ter in anno. 145. b		Confitendum ecclesiæ ministris, & soluac consitentem ibidem
Cōio olī nō restituebat. añ satisfact. exple.		Confessio mentalis non sufficit. 148. a
Cōicātes sine oblatōe. 156. a (tā 154. b		Cōfessio secreta in ecclesia græca ab initio
Cōia Iudæi & Ch̄riani m̄rimonii. 196. a		Confessio secreta, in nullac. (sunt. 150. a
Compunctionis genera sunt duo. 120. b		clasia penitus sublata. ibidem. b
Conclusio fidei nostræ uita æterna. 75. b		Confessariorum officium. 151. a
Concubitus præter necessitatem non im- purat matrimonium. 205. b		Confessario, quæ sunt cauenda. 174. b
Cōdonatio iniuriæ signū est remiss. pecca.		Cōficere & offerre nō sunt unū & idē. 103. a
Cōciliator religiosi matr. deus. 198. b (13. a		Cōfitendū inepitudo corrigenda. 174. b
Cōcupiscētia fomes maneat in bapt. 82. a		Confitendi uetus ratio, optima. 175. a
Cōcupiscētia in nobis est mortificāda. ib.		Confessionis pudor pellendus. 176. b
Cōfirmatiōis sac̄m declaraf. 83. b. 85. a		Confessarius qualis esse debeat. ibidem. b
Cōfirmādus quare signet in fronte. 88. b		Confessarius in idoneus quis sit. 177. b
Confirmationis sacramentum tota uita rememorandum. 89. a		Confessio hūilis qd ap̄d deū possit. 134. b
Confirmationis minister est ep̄us. ibidem		Coniugiū & matrimo. uñ dicant. 192. a
Confirmationis sacramentum cur patres Toleten appellarunt. 88. b		Coniuges quō cōtinentes esse p̄nt. 205. a
Consitentibus qd inculcandum. 175. b		Coniunctio sacerdotalis in matri. 204. a
Confessio peccatorum triplex 133. a		Coniunx casta & adul. qd timeant. 88. a
Confessionis uocabulū uarie accipitur. ib.		Consensus uniuersalis ecclesiæ, aduersariis opponendus. 86. a
Confessio interior pp̄ria Christianoꝝ, q̄ & christianis semp inculcanda. 134. a		

- Consensus uniuersalis ecclesiae, missam sacrificium esse testatur.** 96.b
Consensus totius ecclesiae pbat ord. 183.b
Consentire facientibus q dicant. 296.a
Consiliu in quo utu sit, & q uis illius. 86.a
Consilium humanum quale. ibidem.b
Consiliu p imperfectis in remittendo. 236.a
Consuetudo iurandi derestabilis. 265.a
Constitutiones humanae q t faciendi. 276.b
Constitutiones humanae inutiles, nisi ad pietatem expendantur ibidem.b
Copula matrimonialis signi pfectio. 201.b
Copulati i matri. quoz admonen. 206.b
Cosecratio qre sub duab. spe. separi fi. 93.a
Contemptores priuatae pfect. qd agat. 251.a
Continentia in coniugio laudabilis. 203.a
Cooperatio fidei, & charitatis est iustificatio nostra &c. 169.b
Cotritio est uehemens animi amari. 118.a
Corona iustitiae cur dicatur. 129.a
Corpora nostra post resurrectionem, non erunt obnoxia doloribus nostris. 75.a
Correptio fraterna duo requirit. 138.a
Correptio fraterna i primitiua ecclesia fre-
Correptio fraterna quomodo (ques. ibi.
in desuetudinem abierit. ibidem
Corpa coelestia quatenus i nos agat. 157.a
Corporum subtilitas post resurrect. 63.b
Corruptores simpliciu mentium. 175.a
Creatura esse nouam i Christo qd. 164.b
Credere deum & credere i deo uel i deum. 52.b
Credimus sancta eccl. non in ecclesia. 65.b
Credediu peculiari rone Chrus edns. 57.b
Credere i creatura abunde pr nemo. 64.a
Credendi ratio triplex est. 118.a
Criminum inquirendoz formula. 130.b
Criminu enarratio est sacer. facien. 142.a
Crimina spectat ad idololatr. spua. 254.a
Crux Christi quomodo nobis post Christum ferenda. 60.b
Crucis mors redem. oim peculiaris. 55.b
Cubiculu cordis Chrus. nos itr. iu. 216.b
Culpam expiari si posse ethnici puta. 133.b
Culpa abolita, non statim abolet. for. 153.b
Cultus dei uerus in spiritu. 216.a
Cypriani auctoritas de plebe, quomodo intelligenda. 69.a
Decalogus aprissima methodus agendorum &c. 175.b
Decalogus uitae regula, & speculum. 40.b
Decalogus pertinet ad oes gentes. 299.a
Decalogus coplectit psumata iustitia. ibi.b
Decalogus orne ius civile superat. 250.a
Decalogi collatio ad legem naturae. ibid.
Decalogus quare a deo traditus. ibidem.b
Decalogi series. ibidem
Decalogi duae sunt tabulae. 151.a
Decus coniugale castitas. 205.a
Defunctorum commemorationem ratio missae exposulat. 129.b
Depositu Pauli est pmissio dei. 108.a
Deprecatio pstitere non est sacri uis. 176.a
Deprecatio Paulina ad Hebraeos. 62.a
Desperandu non est sup mia dei. 262.a
Deus unus essentia, trinus in psonis. 53.a
Deus qua a nobis fidem exigat. ibidem.b
Deus nobis tantum per fidem uidetur. ibi.
Deus quid sit. 54.a
Deus solus omnipotens ibidem
Deus pater trifariam accipitur. ibidem
Dei omnipotentia, fidei robur. ibidem
Deum esse testat rerum uniuersitas. 62.a
Deum quo ethnici cognouerunt. ibidem
Deo aperta ac nuda sunt omnia. 63.a
Dei uoluntas p charitate adimplet. 56.a
Dei pietas est ineffabilis erga nos. 59.a
Deus praest piis coniugibus. 197.b
Deus est conciliator religiosi matr. 198.b
Deus quomodo hominem deserat. 121.b
Deus nulla in se habet iniquitatu. 122.b
Dei beneficiis cur afficiantur impii. 228.b
Dei gratia bifariam accipitur. 123.b
Deus memini gratia sua ex toto sub. 125.b
Deus cur gratia specialit ipis subtrahit. ibi.b
Deo bis se debet homo 129.b
Dei promissio iustissima. 230.b

Dei p̄sentia nō est anxie ingrenda.	131.a	Diabolus est potestas tenebrarum & p̄s̄i-	
Dei p̄s̄entia pios lætificat	132.a	ceps mundi.	42.b
De ⁹ quare nostrā p̄s̄essionē regrat.	135.a	Diaboli libertas quæ sit.	249.b
Deus opera sua facit nostra.	170.a	Diabolus nō p̄t nobis facile icōmodari,	
De ⁹ quare nos iterdū nō exaudiat.	213.b	& abhorret signum crucis.	257.b
Dei cultus in spiritu.	216.a	Diaconoz officii q̄le ap̄d ueteres.	187.a
Deus quare uult nos petere	ibidem.b	Diaconorum officium.	187.b
A deo quæ sint petenda.	217.b	Diaconi sunt oculi ep̄iscoporum	1
Deum quare appellamus patrem	219.b	Dicit nos lingua sola p̄ctōres, nō suff.	132
Deus quō nos oēs æquales habeat	220.b	Dies aduentus dñi nobis icognitus.	63.b
Deus sicut & in celo, ita & in terra.	221.a	Dies dñic ⁹ qd nob̄ signet.	268.b & 269
De ⁹ cur in coelis potissimum esse dicat̄.	ibi.	Dilectio est plenitudo legis.	63.a
Deo pp̄ticio a nulla creatura timendū.	ibi.	Discrimen inter exclusos ab ecclesia & pec-	
Dei nomen iuocari sup̄ nos, qd sit.	222.a	catores nondum resectos	67.a
Dei nomen pollut̄ quid sit.	222.b	Discrimen ueteris legis & nouæ.	96.b
Dei uoluntas, alia atq; alia.	226.b	Diuersitas particularium rituum nō sol-	
De ⁹ maloz conat ⁹ i suā uertit gl̄iā.	229.a	uit catholicam cōmunionem.	71.a
Dei uolūtati nos submittere debem ⁹ .	ibid.	Diuisio tertiæ partis Symboli	64.a
Dei uerbum quomodo salutare.	232.a	Diuisio clauis ecclesiæ.	141.a
Dei uerbum, panis animæ	ibidem	Diuitibus q̄ i p̄s̄essione infungēda.	180.b
De ⁹ huīle a nobis p̄s̄essionē regrit.	234.b	Diuites incedunt in tentationes.	181.a
De ⁹ & diabolus diuersa tētāt rōne	236.b	Diuinitas in Christo impassibilis.	59.a
Deus sp̄paratus nos eripe a tenta.	238.a	Diuortiu habet rōnē q̄ polygamia.	196
De ⁹ opac̄ sensibil̄ i mētib. hoīm.	243.b	Diuortiu & polyg denegat̄ Gh̄riais.	197.b
De ⁹ p̄ctōri ut respiscat necessari ⁹ .	244.b	Diuortii, quorundā rōnes expend.	200.a
Deus solus uere est.	251.b	Diuortiu adstruētib. Aug. opponit.	201
Deus qualiter timendus.	280.a	Doctrīa Ch̄riana oīa rediget ad unū.	274.a
Deo plus obediendum q̄ hoīb.	ibidem	Dñica dicunt̄ tēpla apud ueteres.	185.a
Dei noīa plurima sunt apud Hebr̄eos.	ibi	Dñoz patrū & matrūfam. officii erga ser-	
Deus cognoscitur ab effectibus.	252.b	uos.	180.b
Deus agnoscitur uerbis & signis.	ibidem	Dona spūs sancti quæ sint.	86.b. 87.a.b
Dei nomen translato ad Moſen.	253.a	Dōa spūs & uirtutes, suos hnt grad ⁹ .	115
Deus huius seculi est Satanaz	ibidem	Duo liberi arb. nullum p̄stantius.	131.a
De ⁹ agnosci uult qualis erga nos sit.	260	Donum diuinum bene uiuere.	246.a
Dei noīe qb ⁹ rōnib. recte utamur.	261.b	Dubiōi cuidā quō succurrendum.	166.a
Deus i scrip. cur dicat̄ odisse sabb.	268.a	Dulcedo uitæ æternæ	75.b
Deus bis condidit mundum	269.a	E cclēsia quasi euocata concio.	65.b
Deus creauit omnia simul	271.a	E cclēsia militans, uinea dñi diuersa	
Deus quomodo requieuisse dicatur.	ibid.	habet membra	ibidem.
Deus quare solum sab. bñdixerit.	272.b	Ecclesia pp̄ malos nō deferenda.	66.b
Diabol ⁹ & deus diuersa tētāt rōne.	237.a	Ecclesiæ autoritas non extenuatur p̄ ini-	
Diaboli machina duplex	ibidem.	quos pontifices	67.a
Diabolus in Christo uincitur.	109.b	Ecclesiæ catholicæ certissima signa.	68.

- Ecclesiae officia p̄ Chastum distreta. ibi. 69.a
 Ecclesiae ministri nō sūt a plebe cōstit. 69.a
 Ecclesia primitiua agnouit ord. m. 184.b
 Ecclesiae uet. pietas circa s̄dōr̄ fidē. 259.a
 Ecclesiarum uarii mores. 277.a
 Ecclesiae ministris debetur ueneratio. ibi.
 Ecclesiae p̄sentis credit sicut primitiua. 70.b
 Ecclesiae censura in rebus dubiis. ibidem.
 Ecclesiae sunt eximoniae multū necess. ibi.
 Ecclesiae primitiua uehēmēs ī cunctis erudi.
 Ecclesiae praesentis par clauum au- (71.a
 thoras. ibidem.
 Ecclesia semp̄ hēbit tā malos q̄ bonos. ibi.
 Ecclesia cur̄ sancta dicatur. 71.a
 Ecclesiae dei unitas est peculiaris. ibidem.
 Ecclesiam non habere maculam, quomo-
 do accipiendum. 72.a
 Ecclesia quā ob causam dicat̄ catholica. ibi.
 Ecclesia non est affixa ulli loco. ibidem.
 Ecclesiae fundamentum Christus. ibidem.
 Ecclesiae idē maiorē fieri nō ē necesse. ibi.
 Ecclesiae copula sub pastore uno. ibidem.
 Ecclesiae duae, altera dei, altera diaboli. ibi.
 Ecclesia sancta, quid. 73.a
 Ecclesia sacramenta septem. 76.b
 Ecclesia ex institutione Christi offert ad
 baptismum paruulos. 80.b
 Ecclesiae hostes canonē missae īfessat. 95.b
 Ecclesia celebrat qd̄ Ch̄rus gessit in cōena.
 Ecclesiae sacrificiū quale 103.b (102.b
 Ecclesiae baptisma est unicum. 116.b
 Ecclesiae p̄sentis indulgentia. 154.b
 Ecclesia, quō sanctificationē regat. ibidē
 Ecclesia uet̄ optimū habuit ordi. 184.b
 Ecclesiae ueteris ordo p̄tē cōsuetus. 185.a
 Ecclesia inuisibilis. 190.a
 Ecclesia quid oret in canone. 190.b
 Ecclesia ab exordio mundi Ch̄ro d̄c̄p̄osa.
 Ecclesia quare orat per inter. (ta. 913.a
 malla temporum. 217.a
 Effectus baptismi est mors p̄t̄i. 73.b
 Effect̄ gr̄ae libere excitās arbitriū. 130.a
 Efficacia & uirtus baptismi. ibidem.
- Elementum ofus & ieiuniū p̄t̄a delēt. 155.a
 Elementum baptismi est aqua. 79.a
 Elementum sacramenti ordinis. 190.b
 Elementi loco qd̄ ī ordinib⁹ minor. 183.b
 Elementū sacramēti m̄rimonialis. 111.a
 Elementum sacrae unctionis. 208.b
 Elevatione manuum in missae. 104.b
 Episcoporum successio legitima. 68.b
 Episcopi, quos authores habuerint. ibidē
 Episcopis quid olim cauendum. 139.a
 Episcopus dicitur superatrendens. 188.b
 Ep̄s & parochis qd̄ debeat laicis. 178.b
 Ep̄s olim de m̄rimonio iudicabat. 207.a
 Ep̄la ad Ro. duae potissimū p̄tinet. 169.a
 Error primus in ecclesia. 168.b
 Erubescencia duplex. 148.b
 Esus sanguinis prohibitio qd̄ sit. 281.a
 Ethnici quō deum cognouerunt. 54.a
 Ethnici credebāt culpa expiari n̄ posse. 13.b
 Euāgelium aī finē seculi p̄dicabit p̄ totū or-
 Euāgelium solum docet nos (bē. 72.b
 dei uoluntatem. 76.a
 Euāgelium quid differat a lege. 158.a
 Euāgelium in exhibitione iustitiae sp̄ri-
 tualis consistit. ibidem.
 Euāgelium nouum testm̄ dicitur. ibidem.
 Euāgelium proprie quid sit. 159.b
 Euāgelium habet uaria nomina. 160.a
 Euāgelium, quare dicat̄ lex sp̄s. 249.a
 Euāgelica lex est operosa. ibidem.
 Euāgelii professores debent omne uerbi sa-
 ctiores. ibidem.
 Euāgelium duo complectitur. ibidem.
 Euāgelii gratia quid agat. ibidem.
 Euāgelium nō tollit ius naturale. 282.a
 Eucharistiae sacm̄ dicitur Synaxis. 90.a
 Eucha. sacm̄, quae pus cōenā institutum. ibi.
 In eucharistia quid credendum. 90.b
 Eucharistiae minister sacerdos. 115.a
 Eucharistia certū pign⁹ uitae aeter. 111.b
 Eucharistiae finē q̄ fructus comitent. ibi.
 Eucharistia aīe medicina efficacissi. 112.b
 Eucharistiae proprius usus. 113.a

Eucharistia p̄is quō nobis porrigit. 230	Fidei spiritus suggerit nobis omnia <i>ibid.</i>
Eucha. sacro nihil hēt ecclesia subbl. 89.a	Fides donum dei. 232.b
Excōmunicati sal ⁹ nequaquē neglig. 138.a	Fides prima orationis ala. 210.b
Exclusi ab ecclesia qui sint. 66.b	Fides, nobis nostrā oñdit infirmit. 211.a
Excōmunicādi p̄tās ē: diuini iuris. 125.b	Fidexordium quale sit. 228.a
Exemologesi quid sit. 146.b	Fiduria in deum, unde 53.b
Exempla pietatis in parentes. 275.a	Fiduria nostra omnis in quo sit. 162.b
Exorcismus baptismo adhibetur. 80.a	Fiduria nostra in quo consistit. 163.b
Exorcistarum officium. 184.a	Fiduria bonæ consciæ in cōiugio. 205.a
Expositio canonis p̄ta & germana. 105.b	Fiduria miæ dei in nobis qd agat. 221.b
F actores legis iusti. 169.a	Eigmentum dei sumus omnes 56.a
Festa in quem finem instituta. 89.b	Filii p̄sona de ⁹ & hō plur. nom. desig. 55.a
Fidei regula ēit Symbolum. 51.b	Filium quare miserit pater. 56.b
Fides est dei donum. 52.a	Filius quare incarnatus & quomodo per hunc iolum ad patrem pueniatur. 58.b
Fides qd sit. § 1. b Fides p̄iugalis. 105.	Filios coelestes pater coelestis regit. 22.b
Fidei uis quæ sit. 52.b	Finis rex omnium cōditax quis sit. § 3. a
Fidei robur est omnipotentia dei. 52.b	Finis ceremoniæ ad sacra reuerentius tra ctanda. 70.b
Fides mortua nō confert ad salutem. 63.a	Finis principalis eucharistiæ q̄s sit. 95.b
Fidei nostræ conclusio uita æterna. 75.b	Finis principalis & multiplex etiā eucha ristiæ. 113.a & 113.b
Fides sp̄ci coniuncta esse debet. 105.a	Fomes p̄cupiscentie manet i baptiz. 82.a
Fides s̄formis, imperfecta, uisida, infusa, acq sita, habitualis, actualis. 118.b	Fons quare consecratur. 80.a
Fides in intellectu & fides in uoluntate. <i>ibi.</i>	Forma extremi iudicii 63.a
Fides iustificans nō accipitur sine sp̄e & char.	Forma uisibilis, inuisibili est gratiæ 202.a
Fides donū speciale etiā sine cha. <i>ibi. b</i> (<i>ibi.</i>)	Formula inquirendox criminū. 138.b
Fides historica quid faciat. 119.b	Fortitudo humana, quæ 86.b
Fides i deū cō timore filiali uerā p̄tritionē parit. 120.a. Fidei iusticiæ grad. 163.a	Fortia quos uexat aduersa, quō doc. 257
Fide sola iustificari, quid. 164.a	Forum dei aliud est, q̄ sacerdotis 145.b
Fidei p̄sumptio mala est. 165.a	Fractio hostiæ sakta. fit tm̄ i specie pa. 95
Fides est immediatū instr̄m iustifica. 166.b	Fructus spiritus, qui sint. 61.b
Fidei p̄prium opus, quale. <i>ibidem</i>	Fructus sacrificii saluatoris n̄ri, q̄s 100.a
Fides dæmoniacæ & impiorum <i>ibidem</i>	Fructus eucharistiæ, qui 111.b
Fides multiplex <i>ibidem</i>	Fructus meditationis decalogi. 241.a
Fides iustificans includit p̄niam. <i>ibidem</i>	Fructus p̄nitentiæ qui sint digni. 153.a
Fides quare dicitur iustificare. 161.b	Fundamentum ecclesiæ est Christus. 72.b
Fides est instr̄m iustificationis. 160.b	G entes agnouerunt matrimonium, rem sanctam esse. 194.a
Fides accipit, non meretur. 166.b	Gentes non uiderunt causam finalem iu stificationis. 165.b
Fides debet cooperari operibus. 168.b	Gentes & iudæi cur p̄traxerint m̄rimonia
Fides accedere debet sacramento. 198.a	Gratia dei bisaria accipit. 123.b, 194.a
Fides gratuitum donum. 201.a	
Fides, sp̄s, & char. p̄iunctæ esse debēt. <i>ibi. b.</i>	
Fides Christianox nō euamida. <i>ibidem</i>	

- Gratia propria Christianorum. *ibidem*
 Gratia duplex. *ibidem*
 Gratia praeueniens duplex. *ibidem*
 Grām suā de^m memini penit⁹ subtr. 124.a
 Grām specialem cur deus impiis negat. *ibid.*
 Gratia incitās nō sufficit, sed iustificās. *ibi.*
 Gratiae opera añ iustificationem. 125.a
 De grā subsequen. adiciūt nōnulla. 126
 Gratiae testimonium oratio. 127.a
 Gratiae nō tollit libere arb. sed magis sta-
 Gratia sequens comitatur no- (ruit. *ibi.*
 stram uoluntatem. 128.a
 Gratiae effectus excitās libere arbi. 130.a
 Gratia Ordinatiōis quō se habeat. 191.b
 Gratia qd in bonis sacerdotib. operet. *ibi.*
 Gratia confert a deo coniugibus. 30.b
 Gloria nra ī cruce dñi nostri Iesu Chri. 60.b
 Gloria Israel in nos translata. 250.b
 Gradus poenitentiae. 120.b. 121.a
 Gradus fidei iustificantis. 163.a
 Gradus quidam sunt in laedendo. 288.a
H Abitus uirtutis & opus externum dis-
 ferunt. 195.b
 Halleluta quid significet. 89.b
 Haereditas impiorū mors aeterna. 5.b
 Haeretici, falso apd se fidē esse uouunt. 72.b
 Haeretici ipm chryisma frustra respu. 85.a
 Haeretici allacinant in Pauli uerb. 117.b
 Haeticorū studium ī quō uigilet. 182.a
 Hominis mens incomprehensibilis. 53.b
 Homo quare creatus *ibidem*
 Hoīm mēs uestigiū diuin. exprimit. 54.a
 Hominum quorundam stupiditas. *ibid.*
 Hō saepe carnalis & aīalis appellat. 65.b
 Homo ex quibus constat 74.a
 Hō creatus ad sacrificandum deo. 97.a
 Homini quae insint *ibidem*. b
 Hō obnoxius morti duplici rōne. 98.b
 Homo quomodo a deo deseratur. 121.b
 Homo nō est in hac uita sine pēō. 127.b
 Homo bis se debet deo 129.b
 Hō ex opib⁹ ne, an ex fide iustificet. 165.a
 Hō iustificatus idies magis iustific. 168.a
 Hō q̄ re aspigit cinerē ī capite ieiunij 173.a
 Hoibus inuolutis qd agendum. 176.b
 Homicida apud deum quis sit. 249.b
 Homo torū libido foeda cōmunit. 284.b
 Honor tria complectitur. 274.b
 Hostes nobis tres sūt, quos p̄tra sp̄ diuina
 Hostes nrī diligēdi sūt. 241.b (du. 83.a
 Hostes nostri tres & potētes ualde. 238.a
 b. & folio sequenti.
 Hostiarius, quō olim ordinabat. 184.a
 Hostiae ueteris legis, defuncto Christo eua-
 nuerunt. 59.b
I Anitorum officium quale. 184.a
 Iconomachi damnati. 260.a
 Ieiunium, oratio, & elemosyna peccata
 delent. 155.a
 Ieiunij & elemosy. ofonē faciūt alacriore
 Iohānis Euāg. loc⁹ explicat. 140.b (216
 Imaginum usus quō habendus. 159.b
 Imaginum utilitas *ibidem*
 Imago saluatoris quō colenda. 160.a
 Imagines nō phibēt, sed eazū adoratio. *ibi.*
 Imagines tenēdae tanq̄ mutae historiae. *ibi.*
 Imago crucis olim in ecclesia, sed non lan-
 ceat aut clauorum *ibidem*. b
 Impietas huius seculi diuturnum 232.a
 Impiorū haereditas mors aeterna. 75.a
 Impiū suā damn. in deū trāsferūt. 121.b
 Impiis quibusq̄ satis occurritur sup illo di-
 cto, Non uoluntatis, &c. 130.a
 Impiū nō habēt fidem iustificante. 164.a
 Impiū quare dei bñficiis afficiunt. 228.a
 immortalitas piis & impiis cōis, ī pari tñ rōne.
 Impositio manū qd significet. 74.a (74.b
 Impositio manū quare fiat. 190.b
 increpatio nulla durior q̄ gratiae repudia-
 te. 130.a
 indulgentia praesentis ecclesiae. 154.b
 indulgentiarum abusus. 166.a
 Induci in tentationem qd fit. 237.a
 infidelis, q̄ uerbo dei in sacramento eucha-
 ristiae potentiam detrahit. 90.b
 Initiū substantiae qd fit apud Paulū. 117.b

Iniquitas non competit deo.	122.b	Lapsi quō olim recipiebantur.	173.b
Inobediētia nos peccato iuoluit.	177.a	Latria soli deo debetur.	108.a
Irasci sine causa est prohibitum.	280.b	Lauren. martyr sacrificii meminit.	112.a
Inuocatio sanctoꝝ an sit licita.	264.b	Legis iustificatio quō a iusti adimpleat.	82
ac folio sequenti de sc̄tis pulcherrima.		Lex naturæ arguit diuinā puid. § 4.a	(b)
Inuocatio, præcipuus dei cultus.	262.a	Lex iubet. sed gratia iuuat.	127.a
Intellectus & uolūtas quō hoib⁹ iditæ. § 0.b		Lex & euangelium in quo differat.	158.a
Inunctio uerticis quid signet.	81.b	Lex seruitutis & timoris	ibidem
Iudæi p̄fessionem generalē habēt.	135.b	Lex operum seu factorum	ibidem
Iudæis datus est spiritus timoris.	148.a	Lex ē idex quo ad Ch̄m pducimur.	159
Iudæorum monogamia.	194.b	Lex fidei lex spiritus uitæ	ibidem
Iudiciū extremum i momēto paget. 63.a		Lex un̄ dicta & legis diuisio, Multa quoq;	
Iudicium extremum in uiuos & mortuos,		ac uaria de lege diuina, humana, ac diabo-	
quale sit futurum.	ibidem	lica simul iuēntes. 147. & foliis sequent.	
Iudices quēles eē dñt i exigēdis iura.	265.b	Legis diuinæ diuisio	ibidem
Iurare quatenus liceat.	264.a	Lex scripta necessaria assumenda	ibidem
Iurare quatenus iudæis o. fm̄ p̄missum. ibid.		Item folio. 244. & sequentibus, optima	
Iuramenta dño reddere qd̄ sit.	265.a	quæq; de lege inuenies.	
Iurans quatenus excusetur.	264.b	Lex uer⁹ quō differat ab euangelio. 245.a	
Iuramentū debet hēre tres comites.	265.a	Multa ibidē & sequentib⁹ solas de lege.	
Iuramentū nō ē os b⁹ negotiis adhibe.	265	Liber Tobias m̄rimoniuū honorat.	199.a
Iuramentā forensia moderanda.	ibidem	Liberi arbitrii dono nullū melius.	131.b
Iuræ naturæ quō oīa sint cōia.	250.a	Liberorū munus erga parentes.	180.a
Iustificatio legis quō a iustificatis. ipl. 74.		Libere arbit. post lapsum sefficax ad bonū	
Iustificatio fit p̄ iuocationē uolūta.	157.b	Libertas diabolica q̄ sit 249.b	243.b
Iustificatio duo complectitur.	158.b	Libido foeda totū hoīe cōmutat.	284.b
Iustificari qd̄ pprie ap̄d Paulū signet. ibi.		Limitio sputi in paruulis quid uelit.	80.b
Iustificantes seip̄os quales sint.	158.b	Litigādī puicaciā dānat Pau. n̄ iud. 233.b	
Iustificaciones n̄ræ sn̄iæ catholica.	160.b	Loci cōes ad exomolog. spectātes	178.b
Iustificacionis instrumentum est fides. ibi.		Locus Pauli ad Corinth. explicat.	119.a
Iustificacionē qb⁹ modis p̄sequimur.	161.b	Locus Paulinus explicatur.	122.a
Iustificatio quando accipiatur.	ibidem	Locus p̄phetæ p̄ Paulū explicatur.	159.b
Iustificatio quæ requirat.	ibidem	Lōganimitas sum⁹ charit. grad⁹.	282.b
Iustificati, quō se habere debeant.	162.b	M Achina diabolī est duplex. 237.a	
Iustitiæ corona cur dicatur.	119.a	Magistratib⁹ nō ē obediēdū contra	
Iustitia bonæ conscientiæ	155.b	dei præceptum.	278.b
Iustitia fidei cur sic dicta.	158.a	Magistratib⁹ qd̄ subditi debeāt.	179.a
Iustitia Ch̄i & phariseorū differt.	263.b	Magistratus ciuitatum honorādi.	277.b
Iusti sumus, quia Christo insiti.	163.a	Malefici sua uirtute nihil effici. p̄nt.	257.b
Iuuenes quomōdō doceri oporteat.	181.a	Malefici qb⁹ modis sit obfiste dū.	257.b
Abor̄ externus quid faciat.	270.b	Maltia animi aggranat p̄t̄m	174.b
L aci quid episcopis & parochis de-		Malum culpæ & malum poenæ.	239.a
beant.	178.b	Manducare corpus dñi quid sit.	114.b

Manichæi damnantur.	121.b	Minister sacramenti sacerdos.	83.a
Manus quare imponuntur.	109.b	Minister Ordinis episcopus.	191.b
Matritorum officium, quale.	179.b	Minister matrimonii sacerdos.	206.b
Materia chrysmatis.	84.b	Ministris ecclesiæ debet ueneratio.	277.b
Mrimonium ppter quatuor institutum.	192.a	Misericordia dei sup oia eius opa.	261.a
Mrimonium descriptio et apud gentes.	194.a	Missæ ex duabus partibus constat.	93.b
Mrimonium apud gentes legitimum, sed non sacramentum.	ibidem	Missæ membra scdm ordi. enumerant.	ibidem
Mrimonium christianum quod habeat cum cæteris commune.	196.a	Missæ uocabulum quod significet.	ibidem
Mrimonium iudaicum quo antea discrepet ibi.	ibidem	Missæ quale sit sacrificium.	95.b. et. 97.a
Mrimonium, & mrimo. sacramentum differe.	297.b	Missæ sacrificium quomodo sit eximium.	105.b
Matrimonio, quod ueteres tribuere.	ibidem	Missæ ratio commemoracione defunctorum reg. Mœchiæ appellacione, ois illi.	(rit. 107.b
Mrimonium uere non est extra legem dei.	199.a	Mocitas coitus exprimitur.	284.a
Mrimonium est signum unionis Christi & ecclesiæ.	ibidem	Moderaciones quedam per ecclesiã circa peccantentes receptæ.	139.a. & folio sequenti.
Matrimonium sacramentum quid magis requirat.	ibidem	Modus hic uiuendi triplex.	109.a
Mrimonium sine spe plures potest esse.	ibidem	Modus manducandi carnem domini.	92.b
Mrimo. potest esse secundum sine copula carnali ibi.	ibidem	Modus cognoscendi deum prescribitur.	251.b
Mrimonium, aliud legitimum, ratum, & consummatum.	ibidem	Monicæ extrema postulatio.	109.b
Mrimonium Christiani finis.	(matu. ibidem)	Monogamia patrum quod significabat.	194.b
principalis.	203.b	Mores corrupti ecclesiasticorum, malorum, antequam.	ibidem
Mrimonium abusus summe cauendum.	ibidem	Mortales per christum filium. (hæreticis prebuerit.)	85.b
Mrimonium quare in dies prebendi uelit.	ibidem	ne ecclesiæ unitate, non saluatur.	73.b
Mrimo. minister legitimum est sacerdos.	204.a	Mors crucis redemptorem decebat.	59.a
Mediator Christus nobis omnibus necessarius.	55.b	Mors tridua christi a prophetis predicata est.	61.b
Meditatio uera in lege domini quare fit.	176.b	Mors æterna hæreditas impiorum.	75.b
Melchisedech typum Christi portauit.	92.a	Mortem domini quomodo annuntiat.	114.b
Memoria sanctorum reuerenter habenda ob tres causas.	254.b. & folio sequenti,	Mortem quod sibi prescribitur grauissimi peccati.	283.b
Mendicantes ualidi quomodo instruendi.	181.a	Mors spualis ascendit per sensum.	284.a
Mens hominis incomprehensibilis.	53.a	Mortificatio in homine, quomodo peragatur.	84.a
Mens sibi prescientia mali omnium miserissima.	134.a	Mos benedicendi cibum &c. nobis retinetur.	231.b
Mente & uoce orandum.	216.a	Mos benedicendi ramos in die palmæ.	258.a
Mente æqua in omnibus nos esse oportet.	228.b	Mortuorum resurrectio. nostra est basis fidei.	75.a
Mens hominis nullis subiaceret ostentari.	258.b	Mortuorum resurrectio per spiritum sanctum.	75.b
Mente & os circa fidem per cor esse oportet.	262.b	Multiloquium quomodo a Christo accipiat.	216.b
Mentis presensio nobis omnibus spiritus habenda.	135.a	Munus, siue officium bonorum uxorum.	179.b.
Mercenariorum munus erga dominos.	180.a.b	Munus principum ac magistratum declaratur.	ibidem
Meritum congrui, meritum improprie.	125.b	Mundi aduersa æquo animo ferenda.	240.a
Meritum condigni cur sic dictum.	129.a	Mundus cui tribuat bona temporalia.	ibidem
Meritum nostrum in miseracione domini consistit.	257.b	Mundus non habet pietatem spiritus.	87.a
Methodi doctrinæ Christianæ.	250.a	Mysterium sanctæ trinitatis incomprehensibile, etiam angelis.	64.b
Militibus quod iniungendum.	180.b	Mysteria ecclesiæ sacra per primos patres.	Colon.

fatis discutuntur.	71.a	Occidere intra forem multa regit.	281.a
Mysteriorum baptisimi expositio.	82.a	Occultorum confessio.	148.a
Mysterioꝝ q̄ ap̄d̄ forē celebrāf̄ exp̄. ibidē		Offerre p̄ redemptionē aīaz̄ qd̄ sit.	106.b
Mysterium dñicæ mortis.	168.b	Offm̄ p̄fessarii & qd̄ eidē cauendū.	146.b
Mysterii intimo. breuis explicatio.	193.b	Offm̄ sacerdotis mun⁹ sp̄s̄ sci.	151.a
N atiuitas filii in diuinis inexplicabil.		Officium presbyteri poenitentium.	172.a
Natiuitas diuina nulla filitū	56.a	Officium maritorꝝ, quale sit.	179.b
dine explicatur.	ibidem.	Officium parentum erga liberos.	ibidem
Natiuitates Christi duæ.	ibidem.b	Offm̄ psbyteroꝝ in quo situm sit.	190.a
Natiuitas Christi secunda.	57.b	Oleo cathecumenoz̄ ungiē pectus.	81.a
Naturæ lex arguit puidētiā diuinā.	53.a	Oleum triplex in ecclesia.	85.b
Naturā eadē cum p̄re habet Ch̄s.	56.a	Oleum quid significet in sacramento un-	
Natura corrupta quō refingatur.	74.a	ctionis.	208.a
Natura quæ erat bona qualitate facta est		Omnipotentia dei est fidei robur.	52.b
mala.	126.a	Opera bona absq̄ fide nulla sunt.	ibidem
Necessitas & charitas in oīb⁹ externis di-		Opera bona necessaria quæ sequuntur iu-	
Necessitas duplex.	13.a	stificationem.	55.b
(sp̄s̄ant. 269.a		Opa satisfactiōis cur dñr̄ idēbita.	153.b
Noīa sp̄s̄ sci in scripturis diuersa.	65.a	Opa gr̄æ ante iustificationē q̄ sint.	125.a
Nomen pietatis quid contineat.	89.b	Opa legis a cā iustificatiōis excluduntur.	
Noīa ueteris testamēti sunt uaria.	158.b	Opera legis pædagogia in Chri-	
Nomen domini quid significet.	221.b	stum.	ibidem.
Nomen dei inuocari sup̄ nos, qd̄ sit.	ibidē	Opa fidei post iustificationem.	ibidem
Nomen dei pollui quid sit.	222.b	Opa gratiæ p̄uenientis iustificationē.	ibi.
Nomen dei mltifariā afficit p̄tumelia.	ibi.	Opa nostra placent p̄pter Ch̄m.	167.b
Nomen dei nobis est illustradum.	ibidē.b	Opa bona actualis bona uoluntas.	ibid.
Nomē dī sc̄ificat̄ i nob̄ p̄ bona opa	223.a	Optimi quicq̄ qd̄ oībus debeat.	181.b
Nomen tetragrāmton ineffabile.	251.b	Opa extra charitatem seruilia.	269.a
Noīe diuino recte utimur quadruplici rō-		Opa bona sunt inchoata uita æterna.	
Nouatiani unde dicti.	116.b	Opiniones quorundā damnant̄.	170.b
(ne. 261.a		Opus missæ fidem exercet & bñficia Chri-	
Nouatiāi h̄reticoꝝ oīm imāissimi.	118.b	sti illustrat.	95.b
Nouatiani atq̄ anabaptistę ad qd̄ cogāf̄.		Oratio nostra tanq̄ per unius corporis	
Nouū testm̄ duo p̄plectif̄.	158.a	membra.	73.a
(234.a		Oratio Ep̄i super p̄firmādum.	85.b
Nouum testm̄ est lex uiua hoīem imutās.		Oratio dominica quomodo dona sancti	
Nuptiæ quo differāt a m̄rimo.	292.a	spiritus comprehendat.	87.a
ibi		Oro in missa p̄ qbus fiat fidelibus.	94.b
Nuptiaz̄ celebritas est elementū facti p̄iu.		Orandum tā p̄ p̄tifice, q̄ regib⁹.	ibidem
Nuptiæ iter amicos celebrāde.	ibi.	Oratio gratiæ testimonium.	127.a
(204.b		Oro, ieiunium & elemosyna delent pecca-	
Nundinæ dieb⁹ festis agi nō debet.	273.a	Oratio donum gratiæ. Itemq̄ (ta. 151.a	
		& q̄s sit, qui fideliter orat.	210.a
O blationes nostræ erga deum a Chri-			
sto petendæ.	62.b		
Oblatio Isaac typus Christi.	99.b		
Oblatio in missa duplex.	103.a		
Oblatio corporis Christi mystici.	104.a		
Obedientia parentibus debita.	275.a		

- Orantem non oportet hesitare. 213.a
 Oratē, in spe patientem esse oportet. ibi.
 Orationem faciunt alacrem, ieiunium & elemosyna. 214.a
 Orationis tota uis, in qbus consistat. 215.b
 Orandi auctoritates concilianē. ibidem.
 Orandum est in ueritate. 216.a
 Oratio Christianorum breues. ibidem
 Orare sine intermissione qd sit. 217.a
 Oratio dñica oibus anteponenda. ibid.b
 Oratio dñica totū cōplectit qd a deo peti. ibid.b
 Orationis dñicæ pfectio. ibi.b. (219.a
 Orōnis dñicæ petitiōes sunt septē. 221.a
 Oratio p qbus habenda. 224.b. ibidem.
 lectu iucundissima iuenies p salute oium.
 Oratione feruida qd psequamur. 257.b
 Orandum sedulo p magistratib⁹. 278.b
 Ordo, p quem hō a Christo carat. 73.a
 Ordo pulcherrimus de tractatione sacra, mentorū. 78.b
 Ordo correctiōis quare necessari⁹. 173.b
 Ordo in ecclesia quid sit. 182.b
 Ordinādi pterō laici nō habent. 183.a
 Ordinatio spiritui sancto tribuit. ibidem
 Ordo & baptis⁹, quare nō reiterat. ibid.
 Ordinum, alii maiores, alii minores. ibid.
 Ordines minores primitiua ecclesia agno. ibid.
 Ordines minores, quomodo (uit. 184.a in pemptum uenerunt. ibidem.b
 Ordo ueteris ecclesie pene pfulus. ibidem
 Ordines minores ex Christi auctoritate instituti. ibidem
 Ordo ministeriorum ecclesie pulcherrimus. 190.b
 Ordo catechizandi ecclesie. 209.b
 Ordo petitionum in orōne dñica. 224.b
 Ordo catechismi ecclesie sub baptis⁹. 240.b
Panis i scripturis quō accipiat. 91.b
 Panis i scripturis uarie accipit. 229.b. & folio sequenti.
 Parabolæ de filio prodigo, quo respiciant. Similiter de publicano & pbarisq. 211.a
 Parabola de iudice iniquo explicat. 212.b
 Parabola de amico nocte ueniente. ibidem
 Parentes quomodo se habebunt erga suos liberos. 180.a
 Parentes in scripturis sunt uarii. 274.b
 Parentes impij ad pietatē ducendi. 274.b
 Parochis & epis qd a laicis debeat. 178.b
 Parochis an oia uict⁹ suppeditad⁹. 186.b
 Passibile & impassibile quomodo fuerint simul in Christo. 59.a
 Pater ex nihilo, oia p fidem pdidit. 53.b
 Pater, quare filium celo demiserit. 56.b
 Pater in filio loquutus est nobis. 78.a
 Pater cœlestis filios regit cœlestes. 221.b
 Patrib⁹ spūalib⁹ maxie succurrēdū. 276.a
 Eisdem debe tur obedientia. ibidem
 Partes symboli sunt tres. 51.a
 Patriarchæ & pphetæ nō habuerunt clauē remittendorum criminum. 141.a
 Patriarcharum officium. 190.a
 Pfinog mun⁹ & qre puuli offerant. 80.b
 Paulus excōicat fratre incēstum. 66.b
 Pauli snia ptra hæreticos pulchre exponit. Paul⁹ patientiæ exēplar. 218.a. (117.a
 Pauptas spūs a sola mente metiēd⁹. 212.a
 Pax dñi quæ & quotuplex. 95.a
 Pax dabat poenitētib⁹ in die cœnæ. 172.a
 Peccato resistendū est usq; ad mortē. 60.b
 Peccat⁹ remissio est in sola ec. catho. 73.b
 Peccatum in baptisimo oē remittit. 83.b
 Peccatum in spm sanctum qd sit. 117.a
 Peccatum ad mortem, quod. ibidem.b
 Peccat⁹ nullā hēt excusationē ptra deū. 131.b
 Peccat⁹ triplex confessio. 132.a
 Peccati uis p Christum euacuata. 128.a
 Peccat⁹ n̄ agnitū nec pcessū, n̄ dimittit. 135.b
 Peccatib⁹ publice qd hodie icūbat. 149.b
 Peccata, quō soluant clauē sciētiæ. 142.a
 Peccata sigillatim confitenda. 148.a
 Peccata confitenda quæ sint. 174.a
 Peccata uenialia qualiter pfitenda. ibidem
 Peccat⁹ circūstatiæ qd sint pfitendæ. ibidem
 Peccata mortalia quæ sint. 175.a

Peccatorum agnitio ex professione.	176.b	bus constat.	ibidem
Pctm, aut aio, aut uno qnq; sensuū cōmit-		Poenitentiae gradus qui sint.	120.b
Peccata, num a solis sanctis di-(trif. 175.b		Poenitentiae affectus est donum dei.	121.b
mittat? lege ibidē pulcherrima.	177.b	Poenitentia sedulo a deo postulada.	ibidem.
Peccatorib ⁹ quo affectu sit oradū.	215.a	Poeniam publicā, ptes oli expetebāt	137.b
Peccatorib ⁹ oradū, sed pie affectis.	239.b	Poeniae sacm p Chm institutum.	144.a
Peccadum nō ē ob dei misericordiā.	260.a	Poenitētes olim nobis feruetiores.	149.b
Peccatores oēs sum ⁹ in p̄spectu dei.	234.b	Poenitentiae fructus digni qui sint.	153.a
Peccatorum ueniā cōsequi est facile.	ibidem	Poeniae singulae ptes dicunt poeia.	155.b
Perfectio euangelici p̄cepti,	132.a	Poenia interior trib ⁹ partib ⁹ p̄stat.	ibidem
Perfruitio deitatis qn̄ plena erit.	ibidem	Poenitentia exterior declaratur.	171.a
Periuriū homicidio & adulterio grauius.		Poeniae sacm quare institutum.	ibidem.b
Personae aequitas i diuinis.	64.a. (267.a	Poeniae sacm nō est idem cum poeia pu-	
Pharisaica iusticia quae.	168.b	blica uel priuata.	ibidem.b
Pietas & sciētia quare simul eē uelit.	87.b	Poenitentia publica duplex.	ibidem
Pietatis nomē qd cōplectat.	ibidem	Poenitentib ⁹ dabat pax i die coenae.	172.a
Pietas uiuentiū gbus defunctis p̄sit.	109.a	Poenitentia publica non solennis.	173.a
Pietas in parētes magna est religio.	275.a	Poenitentiae sacramentum quid.	ibidem
P̄is & impijs quomodo communis sit ipsa		Poenitentis affectus ad sacerdotem.	176.b
immortalitas.	74.b	Poenia, est indiuidua peccati comes.	234.b
Pios dei praescientia laetificat.	131.b	Pontifices mali non extenuant ecclesiae au-	
Pilatus, ppter duo in symbolo noiat.	59.b	thoritatem.	67.a
Pietas dei imensa est erga nos oēs.	ibidem	Pontifices unde dicantur.	189.a
Planetae & astra cur creata.	257.a	Pontifex Romanus quo caeteris p̄stet.	ibid.
Plebs nō p̄stituet p suo arbitratu eccliae mi-		Populus admonendus ad iugem confessio-	
plebi qd agendū, cui ma- (nistros. 69.a		nem interiorē.	133.a
lus pastor praeficitur.	70.a	Potestas sacerdotalis in malis non contem-	
Plebi, quomodo iudicium quarundam re-		nenda.	69.a
rum deferendum non sit.	ibidem.b	Potestas p̄secrādi, nō solis data aplis.	90.b
Plebs quo istruēda circa sc̄toꝝ inuocatio-		Potestas unde sit nobis corpus Christi of-	
plebs quomodo ad cōfitem- (nem. 256.a		ferendi.	104.a
dum inducetur.	175.a	Pras excōicandi est iuris diuini,	141.b
Plenitudo legis dilectio.	63.a	Potestas ligandi atq; soluendi quae.	171.b
Polygamia patrū nō repugnat uerbis Aae		Potestas tenebrarum diabolus.	242.b
Polygamia xp̄ia: ius nega. 197.b (195.a		Postulationes n̄as deo inotescet, qd.	217.a
Poeniam sp̄s sanct ⁹ in nobis efficit.	74.a	Preces cōes amat Ch̄s.	219.a
Poenia in p̄fessari secreti referēt.	152.a	P̄cepti euangelici perfectio.	138.a
Poenitentiae tres sunt partes.	115.b	P̄cepta pleraque quare negatiue tradi-	
Poenitentiae sacramentum,	ibidem	ta.	253.a
Poenitentiae ueræ descriptio.	116.a	P̄ceptum primum secundae tabulae, ho-	
Poenitentia quoridiana.	ibidem.a	norare parentes.	274.b
Poenia, sc̄da post naufragiū tabula.	117.a	Preces horariae ad sacerdo. spectāt.	217.b
Poenitentia in genere accepta tribus parti-		P̄dicatio uerbi dei unde ordiēda.	120.b

- Prælati inq̄setiâ honor exhiben. 63. b
 Presbyteri, quare dicti seniores. 188. a
 Presbyteroz officium i quo sit situm. ibi.
 Præsciētia dei nō est anxie inquire. 131. a
 Præsciētia dei nō obstat rez p̄tingentiæ. ibi.
 Præsciētia dei moderate prædicanda. ibid.
 Præsidentes nobis, oēs honorandi. 278. b
 Præsumptio fidei est mala. 165. a
 Præuaricatio Adæ q̄ mala sup̄indu. 122. b. ubi & multa alia præclara inuenies.
 Præcipuū ac magistratū mun⁹ explicat.
 Principes p̄tiaz patres. 287. a (179. a
 Princeps, si esset fuerit, qd̄ agendū. 290. b
 Promissio dei iustissima. ibidem
 Prouidētia diuinā arguit lex naturæ. 54. a
 Proxim⁹ quomodo sit diligendus. 251. a
 Processiones cur die dñico agant. 259. a
 Proprietates, p̄sonaz, f̄ diuinis quō seruan
 Publicanis qd̄ ip̄onēdū, 187. b. dæ. 62. a
 Pudor itolerād⁹ occulta nolle cōfi. 166. b
 Pudor, p̄fessionē ip̄ediens pellend⁹. 176. b
 Pugnā in nobis assidua atq; p̄petua. 74. a
Radix quō i Adā corrupta fuerit. 11. a
 Radix & origo casuū referu. 139. b
 Radix indulgentiæ papalium. 156. a
 Ratio eonfitemdi deo. 135. a
 Ratio ac modus orandi. 209. b
 Ratio ordinis dñicæ præceptionis. 234. a
 Reconciliatio pœnitentium quomodo fie
 bat ecclesiæ. 153. a
 Redēptorē mūdi mors crucis diceb. 59. a
 Regnum Christi spirituale. 55. b
 Regnum quotuplex sit. 224. a. ibidem &
 solio sequenti leges pulcherrima.
 Regnum gloriæ postulandum. 225. b
 Regula fidei est symbolum. 50. b (153. b
 Reliquiæ p̄ti manent post remissa p̄tā.
 Reliq̄z martyze in om̄i ecclesia religiose ha
 bitæ. 119. a. id qd̄ hæreticos male hēt. ibi.
 Rememoratio bñficiōz Ch̄ri saluberrima
 Remis. p̄ctoz ē i sola Ch̄ri ec. 75. at 63. b
 Remissio peccatorum cui debeat. 106. b
 Remissio publica lōge alia q̄ priua. 236. b
- Remissio ac retentio peccatorum discre
 tionem requirit 144. a
 Remissio p̄ctōrum quō applicat p̄ Ch̄ri
 Remissio p̄ctōrū qbus def. ibi. b (152. b
 Remissionē culpæ subsequitur pœntiæ satisf.
 Remittere p̄ximo, facile est. 271. b (171. a
 Restitutio ad quos spectet. 175. b
 Reze diuissio, rerū cōcionē p̄firmat. 150. b
 Res oblata in missa duplex est. 102. a
 Res piæ nō sunt imutandę, sed abusus cor
 Resurrectio corporū doce (rigēdi. 110. a
 tur per similitudinem. 74. b
 Resurrectio mortuorum est fidei basis. ib.
 Resurrectio mortuorum est per spiritum
 sanctum & in corpore proprio. 74. a
 Rit⁹ diuersi i ecclesia, nihil mali causat. 71. a
 Ritus missæ paucis explicantur. 93. b
 Ritus pœntendi quomodo sublat⁹. 149. b
 Ritus ordinandi hostiarum. 184. b
 Ritus ordinandi ep̄m & p̄sbyterum. 190. a
 Ritus q̄ i collatiōe ordinū exhibet. 191. b
Sabbatum q̄ uarie sumat. 268. a. & se
 quentibus foliis pulcherrima.
 Sabbatū q̄re i diem dñicū trāslatū 269. b
 Sacerdotalis p̄tās i malis honorāda. 69. b
 Sacerdotes, Ch̄ri legatiōe fungunt. 136. b
 Sacerdoti ē faciēda criminū enarr. 142. b
 Sacerdos nō remittit p̄tā, nisi p̄fessa. ibi. b
 Sacerdotis sōz ē aliud q̄ ipsius dei. 145. b
 Sacerdotiū ac regnū i scriptu. dup. 182. a
 Sacerdotiū spirituale, laicis est baptisma. ib.
 Sacerdotiū externū euang. nō abrogat. ib.
 Sacerdotes unde dicti. 188. b
 Sacerdotium, summus ordo i ecclesia. ibi.
 Sacerdotalem dignitatem quis deceat ho
 nos. 190. b
 Scientia & pietas quare iungantur. 87. b
 Sacramentum, qd̄ ethnicis significet. 76. a
 Sacramenta ecclesiæ septem ibidem
 Sacramenta ecclesiæ cur sint instituta. 76. a
 Sacramenta nouæ legis sunt remedia con
 tra peccatum. ibidem
 Sacramenta principalia sunt duo. ibidem

Sac̄ro eucha. nihil habet eccl̄ia subli. 89.a	ritate diuina. 154.a
Sac̄m & sacrificium quō differant. 93.a	Satisfactiōis opa quē dicant̄ indebita. ibi.
Sacramenti eucharistiæ efficacia. 110.b	Satisfactione pensantur delicta præterita & poenæ. 155.a
Sacramentum poenitentiae non est idem cum publica poenitentia, &c. 171.b	Satisfactio publica ueteribus gratior. ibi.
Sacramentum poenitentiae quid. 173.b	Satisfactio in eccl̄ia non est abolita. ibid.
Sacramentum Ordinis. 182.a	Satisfactiōes eccl̄iasticæ quō redi. 156.a
Sacramenta ueteris quo pacto patribus profuerint. 196.b	Satisfactio uera opus deo bis gratum. ibi.
Sacramenti ratio in quo consistat. 197.b	Satisfactiōis usus uerus, retinendus est. ibi.
Sacrificia uetere quæ fuerit ex opti. 193.a	Satisfactio quō populo inculcanda. ibi.
Sacrificia uetere quæ de deo non nunquam reperitur.	Scopus epistolæ ad Hebræos. 117.b
Sacrificium propitiatorium unicum (ibi tantum pro peccatis) 96.b & 184.b	Scopus epistolæ ad Hebræos. 194.a
Sacrificii ueteris & nouæ legis disci. 97.a	Scopus epistolæ ad Romanos indicat. 168.b
Sacrificium quid sit. ibidem	Scopus orationis nostræ quis sit. 212.a
Sacrificia deo reddere in nostra sola non est potestate. 99.a (feruntur 100.a)	Scripturæ testimonia pro sacramento confirmationis. 84.a
Sacrificia ueteris legis, omnia ad dilectionem referuntur.	Scientiæ mundanæ finis. 87.a
Sacrificium duplex, quod & duo expetit. 101.b	Scriptura quare corpus dñi iterdum post consecrationem panem uocat. 93.b
Sacrificium missæ ex institutione. 102.b	Scopus omnis petitionis triplex. 218.a
Sacrificia pro mortuis quomodo offerenda. 110.a & 116.b	Scripturæ, quomodo expendant hoc uerbum, tentare. 236.a
Sal consecratum quid significet. 80.a	Scire literam legis non sufficit. 244.a
Saltatim leuitas in nuptiis prohibenda. 304.b	Senes quō instruendi ac docedi sint. 181.a
Saluatio competit his, qui in unitate eccl̄iæ perseverant. 73.a	Sensus horum uerborum, propter hoc homo relinquet 197.a (157.a)
Salus nostra omnis est Christus. 56.a	Sententia quorundam de scripturæ partibus
Salus nostra cum tremore operanda. 121.b	Sermo, quō ad plebem habendus. 164.b
Salus excōmunicati non negligenda. 137.b	Serpens ignitus est diabolus. 60.b
Sac̄ti p̄ nobis apud deum sunt solliciti. 94.a	Seruitia coacta deo non placent. 145.a
Sanctorum cōmunio quid significet. ibid.	Seruorum officium erga dominos. 14.b
Sanguinis effusio, remissione parauit. 59.b	Signa, eccl̄iā catholicā ubi sit demonstrata
Sanctorum cōmemoratio rite fit in missa. 107.a	Signum dignæ susceptionis ipsius eucharistiæ. 115.a
Sancti uestigia Christi secuti sunt. 229.a	Singulis sua crux ferenda. 272.b
Sancti se dei uoluntati se submiserunt. 213.a	Similitudo nulla cōueniens ad iudicanda diuina. 53.b (diuinā. 57.a)
Sanctorum cineres, sanctorum pignora. 259.a	Similitudines non expriment natiuitatem
Sapientia in quo consistat. 85.b	Simplices oculi toti a deo pendent. 55.a
Sara filia Raguelis exemplar castita. 206.a	Simultas omnis se pro nobis deponenda. 114.a
Satisfactio nobis omnibus multum necessaria. 132.a (duplex. 152.b)	Societas sanctorum cōionem habet bonorum operum. 73.a
Satisfactio tertia pars poenæ, & hæc est	Socordia nostra qualis sit. 135.a
Satisfactio pro peccatis imponitur autho-	

- Solatiū nŕum est spes nŕæ resurrect. 75.a
 Spes resurrectiōis est pioꝝ solatiū. ibid.
 Spes est secunda orationis ala. 212.b
 Spei nŕstræ scopus quis esse debeat. ibid.
 Spes debet eē sincera, ut sc̄tā petat. 214.a
 Spiritui sc̄to qd peculiariter attribu. 58.a
 Spiritus uarie accipitur in scripturis. 64.a
 Spūs sc̄tūs, deo patri, filioꝝ cōæqualis. ibi.
 Spiritus unicus natura sanctus. ibidem
 Spiritus sc̄ti diuersa noīa ī scripturis. 65.a
 Spiritus, quā in se fidem haberi uelit. ibid.
 Spiritus sanct⁹ mortificat & uiuificat. ibid.
 Spiritum Christi nō habentes, frustra eum
 appellant deum. ibidem
 Spiritus sanctus poenīæ effector. 74.a
 Spūs dei quō reddit testīm. spūi nŕo. 82.b
 Spiritus idē innouās & defendens. 83.a
 Spiritus sanctus uaria specie uisus est. ibid.
 Spū paupes ēt possūt eē diuites cēl. 212.a
 Spūs fides suggerit nobis quoremus. 210.a
 Quo etiā sine nemo salubriter orat. ibi.
 Spiritus est q̄ clamat ī cordib⁹ nŕis. 220.a
 Spirituales an ipiis nihil pati p̄nt. 228.a
 Spiritualis non est sub lege. 146.b
 Spiritus lex, quare euāgelium dicat. 249.a
 Spiritus dei in nobis bifariā opatur. 271.a
 Spirit⁹ sanctus efficit ī nobis requiem. ibi.
 Spuri linitio quid designet. 89.b
 Studium hæreticorum quale sit. 182.a
 Stulti q̄ aliter orāt q̄ Chŕus docuit. 236.b
 Stupiditas hominū quorundam. 54.a
 Subdiaconoz officium. 186.b. & 187.a
 Subditi, qd debeant magistratib⁹. 178.b
 Substantia dei quō corpibus inserat. 58.a
 Subtilitas corpoꝝ post resurrectiōē. 63.b
 Successio patrū legitima, ueꝝ dat testimo.
 supstitio oīs reprehendit. 255.b (68.a
 Summā fidei nŕstræ quæ sit. 75.a
 Syon mons unde dictus. 251.a
 Symbolum est fidei regula. 50.a
 Symboli partes sunt tres. 51.b
Templa orationi dedicata contemni
 non debeat. 217.b
- Tempa inuitāt nos ad orandum. ibidem
 Téporalia uident, nō autem æterna. 60.b
 Tentare qd significet in scripturis. 236.b
 Tentatus aīo pusillo esse nō debet. 237.b
 Tentatiōibus quo pacto resistendum. ibi.
 Testamētum mors sequit̄ testatoris. 60.a
 Testes synodales uisitacionibus parochia-
 rum olim adhibiti. 138.b
 Timor seruilis timore filiali p̄ficiť. 119.a
 Timor seruilis solus parum uilis. ibidem
 Timor filialis p̄ fidem ī deū, uerā parit̄ patri
 Timor fiduciaꝝ cōiunctus. ibi. (tionē. ibi.b
 Timor duplex, seruilis & filialis. 85.b
 Timor castus amori cōiunctus est. 88.b
 Traditio ecclīæ uniuersalis qd possit. ibid.
 Tropus scripturæ ī uerbo idurare & tradē
 Trinitas tota cooperata est my- (129.b
 sterium incarnationis. 58.a
 Typus Christi Melchisedech. 92.a
 Typus potestatis sacerdotalis. 148.b
 Tyrānis magfatuū quō molenda. 278.a
Verbum æternum icōmutabile. 53.a
 Verbum, uirtus & sapia patris. ibid.
 Verbum crucis uirtus dei & passiōis myste-
 rium. 59.a (ficatur. 67.a
 Verbum est instrūm quo dei uoluntas signi-
 Verbum formate baptismi. 82.a (a.b
 Verba ligādi ac soluendi discutiunt. 143
 Verba absolutiōis p̄ sacerdotem, q̄. 173.b
 Verbum sacramenti Ordinis. 189.b
 Verbum sacri ordinis quo Epus utit̄. 174.a
 Verba Adæ quō sunt intelligenda. 194.b
 Verbum, quo mŕimoniū efficit sc̄m. 198.a
 Verbum hoc recōitari, quō capien. 200.a
 Verboꝝ profusio quō necessaria. 217.a
 Verbum dei quomodo sit salutare. 232.a
 Verbum dei panis animæ. ibidem.
 Verbi ministerio opus est ī ecclīa. 247.b
 Veneratio reliq̄æ & imaginū licit. 258.b
 Veteris testamenti uaria nomina. 158.b
 Vetus testamentum cur. ibidem
 Vetus test. non ex tpe uerus uocat. 159.b
 Veruli possunt honeste contrahere. 206.a

- Vestigiū publicę poenę i eccl. Ro. 1 39. b
 Vid⁹ qb⁹ suppetit p⁹teri esse debēt. 181. a
 Vidua, quō p cōfessariū docendā. ibid. b
 Vigilare in oratione necesse est. 121. a
 Virgines i p⁹fessioē q̄ discere debeāt. 181. b
 Virginis matris uirginitas, ppetua. 58. a
 Vim ui repellere, an liceat Chřiano. 281. b
 Vires nr̄e sine dei puidētia nulle sūt. 54. a
 Vires superiores p p⁹ctm̄ n̄extinctę. 98. a
 Vires liberi arbitrii non sufficiunt ad iusti-
 ficationem. 248. a
 Viri nō dnt̄ ptemnere uxores suas. 206. b
 Vis baptisimi tota uita exercenda 83. b
 Vis & efficaciat sacri confessionis. 176. a
 Vis peccati per Chřistū euacuata. 128. a
 Vis sacramenti Ordinis. 191. a
 Vis iustificandi detrahitur constitutioni-
 bus ecclesiasticis. 276. b
 Virtus & efficaciat sacri eucharistie. 109. b
 virtute legis nō accipit̄ bōa uolūtas. 119. b
 Virtus sacramenti matrimonialis. 205. a
 Virtus in infirmitate perficitur. 237. a
 Vita æterna fidei nostrę conclusio. 75. b
 Vitę æternę dulcedo. ibidem
 Vita æterna quid sit. ibidem. b
 Vitā pntē i ofone dñicę q̄ respiciāt. 135. a
 Vitam æternam quare Chřistus mercēdē
 nostram ingeminet. 162. b
 Vita beata est una acisola. 212. b
 Vitę longitudinis merces. 279. b
 Vltima particula ofonis dñicę quid cōclu-
 dat. 239. a. & quō differat a priore. ibid.
 Vmbrę ex se non iustificabant. 100. a
 Umbra ecclēsię ueteris a nobis non serua-
 tur. 188. a
 Vindictas exercēda secundū legē. 181. a
 Vnitatis conseruandę gratia, unus cete-
 ris p⁹feratur. 189. a
 Vnitatis nexus est ordo. 190. a
 Vnitatem scindēt est p⁹riū hereticog. ib.
 Vnctionis extremę finis
 Vnctiones uarię i ecclēsiā. 207. a lege ibi
 dem pulcherrima per totum.
- Vnctionem citat iacobus ex Chřisti euan-
 gelio. ibidem
 Vnctionem qui ab ecclēsiā tollere nitun-
 tur, plurimum errant. 209. a
 Vnctionis sacramentum recitatur. ibid.
 Vnctionis minister sacerdos. ibidem
 Vnctionis ritus qui sint. ibidem
 Vniuersitas rerum deum esse testatur
 Vocabulum sacramenti stricte nonnunq̄
 accipitur, & interdum strictissime. 76. b
 Vocabulum baptisimi quid designet. 50. a
 Vocabulum confessionis non uno modo
 accipitur. 134. b
 Voce & mente orandum. 215. a
 Votum q̄ uarie sit sumendum. 267. a. b.
 per totum.
 Voluntas dei p charitatē adimplet. 56. a
 Volūtas q̄uis bona nō ois sufficit. 125. a
 Voluntatem nostram gratia subsequens
 comitatur. 128. a
 Voluntas, de qua in oratione dominica,
 duplex. 229. a
 Voluntas duplex, diuina & humana. ibid.
 Voluntas dei, alia atq̄ alia. 227. a
 Voluntas p⁹seia dei nō est ingrenda. ibi.
 Voluntas dei scrutāda & agnoscenda. ibi.
 Voluntas dei cognoscēda & facien. 128. a
 Voluntas dei est doctria & uita Chři. ibid.
 Voluntas dei sequenda, quę. ibidem. b
 Volūtatī diuine nos subiicere debe. 228. b
 Voluntas dei non est auertenda, &c. ibi.
 Voluntas nr̄a substerniculū iustificationis.
 Voluntas nō iustificat sc̄ptā. ibi. (165. a
 Vtilitas confessionis interioris. 175. b
 Vxorū munus quale. 179. b
 Vxorem dimittere & aliam ducere non
 sunt idem. 200. a
 Vxorem ducere, nō est res leuis 198. b
 Xistis pythagoricis sententia. 205. b
 Zizania non debent nos expellere ab ec-
 clēsiā. 67. a

FORMVLA AD QVAM VISITATIO INTRA DIOECESIM COLONIENSEM EXIGETVR.

Adiciuntur huic formulae Canonum ferme omnium Argumenta
Cōcilii prouincialis Coloniae dudum celebrati, quibus pau-
cis eliciuntur, quatenam in illis (brevi in lucem
prodituris) ad longum contineantur.

Anno M D XXXVI. Mens Octob.

Veronae Apud Antonium Puttelctum.

M D XL.

ALVO DA AETMIOE

MEMORIA DE AETMIOE

ALVO DA AETMIOE

ALVO DA AETMIOE
ALVO DA AETMIOE
ALVO DA AETMIOE

ALVO DA AETMIOE

ALVO DA AETMIOE

ALVO DA AETMIOE

FORMVLA AD QVAM VISITATIO INTRA DIOECESIM

COLONIENSEM EXIGETVR.

CHRIſTVS IESVS PASTOR ILLE BONVS, qui venit quætere & ſaluum facere quod perierat, circuibat omnes ciuitates & caſtella, docens in Synagogis eorum, prædicans Euangelium regni, & curans omnem languorẽ, & omnem infirmitatem. Videns enim turbas, miſertus eſt eis, quia erant uexati & iacentes, ſicut oves nõ habentes paſtorẽ. **Q**uæ

Chriſti actio, quid aliud eſt, quam noſtra (qui paſtorum munus in Eccleſia gerimus) inſtructio, & uita quædam admonitio: nempe, ut eiſdem ueſtigiiſ incedentes, requiramus gregem noſtrum, quem hac corruptiſſima tempeſtate partim hærcium ac ſchiſmata tum agminatim in Eccleſiam Dei irrepentium contagione miſere diſſipatum, partim foediſſima ſcelerum, ac malorum morum hæc contaminatũ ac conſpurcatum cernimus. Atq; uſq; adeo nobis requirẽdi imminet neceſſitas, ut ſi in hoc officio diutius torpentes fuerimus, Dominus ſanguinem outum alioquiſ periturarum, de manibus noſtris ſit exacturus. Sed quid attinet in formulam gerendæ uſitationis multis præfari. Cuius nedum uſilitas, ſed & neceſſitas præterquam quod ſeipſam oſtendit, in Prouincialiſ noſtri Conſiſt. Canonibus ſatis ſuperq; demonſtrata eſt,

IN præſentiarũ ergo de ordine tantũ rei gerendæ diſpiciemus. Qd nõ parũ referre uſum ſit in omni re, præſertim magna ac graui decetẽ ordinẽ ſeq. **Q**uod autẽ ad præſens negotiũ attinet, Ordine in duobus potiſſimũ coſiſtere putamus. Primũ, quo progreſſu loca ſingula Dioceceſeos noſtræ, in quibus Eccleſiæ ac domus deo dicatæ, ſunt coſtitutæ, uſitare oporteat. **D**einde quis ordo, cum ad ſingula loca deuentum erit, in ipſa uſitationis geſtione tenendus ſit.

DE ORDINE ET PROGRESSV LOCALI.

Viſitationem noſtram iandudum ipſi ab Eccleſia noſtra metropolitana Coloniẽ. orſi ſumus. Quam intra Ciuitatem Coloniam per Viſitatores noſtros continuari oportebit, nec ante extra hæc Metropolim noſtrã pgreſſi, quam uſitatio ibidẽ undequaq; peracta fuerit, quod fieri oportere, nõ tantũ Canones præſcribunt, ſed & ratio ipſa docet, quæ a principali urbe, atq; adeo in omni re a capite ordiri æquũ iuſtũq; cenſet. Quãuis nec idipſum ſcripturæ exẽplo uacet. Qd Chriſ uoluerit Euãgelii prædicationẽ ab Hieruſalẽ icipere. Deinde in omnẽ Iudæã & Samariã, deniq; uſq; ad ultimũ terræ ppagari.

Intra ciuitatem noſtram Coloniẽ. in primis inuiſenda & reformada eſt Eccleſia noſtra Metropolitana, quod facere (ut ſam diximus) ipſi coepimus, ac deo dante, perficiemus. Viſitatores autẽ per nos delegati, in primis de loco

FORMVLA VISITATIONIS

idoneo conueniant, ubi habita cōsultatione dispicient ante oīa, ut officio nostro (quod partim Vicarius noster in pontificalibus, unus ex Visitatoribus delectis, partim Officialis, partim Vicarii nri in spūalibus gerūt) iuxta censurā Canonū Concilii nri Prouincialis satisfiat. Quo etiā uocādi erunt q̄ functionibus hīce subministrant, quatenus uidebit opus. Et in primis Procuratores

- 2 Fiscales, Dein adibunt Ecclesias collegiatas. Subinde ad monasteria trāsbūt,
- 3 & uiros, & muliere. Posthec ad Parochias ibit, primū loca hospitalia occupa-
- 4 būt, Postremo, Vniuersitatis ac Academiae nrae ciuitatis uocatio, & uisitatio
- 5 quoq; haud p̄mittēda, modo tñ ei, nra ope uidebit opus, ad studia subleuā-
- 6 da. Pædagogia quoq; oīa tā apud Collegiatas, q̄ Parochiales Ecclias p̄stituta,
- 7 iussēda. Et qm̄ scholis coherēt bibliothecę, nec hęc plusratio negligēda erit.

8 **P**ostquā peracta fuerit in nostra ciuitate Colonia Visitatio, ad oppida & uicos dioceseos nostræ eo ordine, quem locorū situs aptiorem demonstra-
uerit, aut Visitatorum conditio cōmodiorem reputauerit, perducenda, sic uia uicinioribus sensim ad magis distita, ac remotiora loca properetur.

ET hic idem quem in ciuitate nostra Coloniae obseruādū præscripsimus ordo, quadatenus fieri potest, seruādus est. Nimirū ut in oppidis insignioribus ubi ecclīe collegiatae, monasteria, parochiae & reliquæ pie domus reperient, eodē progressu Visitatores nostri incedant. Porro si cōmode oīa oppida adiri possint, p̄sertim populosa, tū id ut fiat, nō inutile (sane fore arbitramur.)

Quod ad uicos attinet & modica oppidula, quæ oīa cōmode adiri nō poterunt, hic modus seruādus est, nōpe ut Visitatio p̄ singulos archiepiscopos teratus distribūtur, sic ut Visitatores accersitis in archiepiscopis teralibus sedibus archiepiscopis, qui parochias ipsi subiectas, ex acta notificatione habent, eidem ut indicibus utantur, p̄sertim in hoc, num sufficiat ut parochi ei sedi subiecti, cum presbyteris & clericis, cōcomitatibus aliquot parochialis portionibus, ad ipsam archiepiscopis sedem omnes euocētur. An uero referat, ut quidam sigillarim inuisentur. In hoc enim habēda discretio est, secundum populi uel multitudinem uel paucitatem, Deinde habēda etiam ratio necessitatis, quod uicus quispiā, aut ob unā aut ob aliam causam præsentis uisitationis remedio magis etiā quam oppidum aliquod opus habere possit.

Cæterum, si nulla sit præcipua ratio quæ exigat Visitatorū in singulis oppidulis aut uicis præsentia, post peractā uisitationē in una sede archiepiscopicali, ad aliam uiciniorē uti locus & res postulauerit, transcendendum erit.

De quibusdam in initio curandis, quæ utrunque progressum expeditiorem reddent.

In primis dabimus Visitatoribus nostris præscriptā mandati formā, sigillo nostro publico cōmunitā ac autenticā, quā oibus suæ missionis sac functionis certam fidē facere possint. Quod est ante omnia necessarium, non tam ad conciliandam ipsis ubiq; auctoritatem, sed & ad retinendū ecclīasticæ regulæ uigorē, quæ factæ missionis indubitatum testimoniū requirit.

Deinde uocabimus Clerū ciuitatis nrae Colonici ad locū Visitatorib⁹ nris opportunū, ubi ipsi uisitatores post nri delegatorū mādati oñsionē,

totius

totius Cleri animos ad uisitationem, quã statim aggrediantur, præparabunt, ut singuli ad uisitatorum aduentũ parati sint, ad recipiendos eos noie nostro, Ipsiq; ut dei ministris, in ecclesiã nostrã causa oĩum maxima, auscultandũ ac parendũ. Postulabũr quoq; uisitatores nri Cleri p̃siliũ, quo res rãto maturius ac expeditius p̃cedat, quãto fuerit pluriũ p̃silio & assensu cõprobatã.

Quod ad collegiãtas ecclesiãs ac monasteria attinet, uisitatores nostri, nullis ex ciuili magistratu opus habet, q̃ ipsis adsint, sed in parochiis, hospitalibus, scholis ac bibliothecis uisitãdis, cũ ibi magna ex parte res populi ac plebis tractanda ueniat, proindeq; populus, multa reformatione egens, hic potissimũ aduocãdus sit. Videbimur operãpretriũ facturi, si ex Senatu ciuitatis nostrã quosdã bene Christianos & integros uiros, deligi ac uisitatoribus adiũgi cõrem⁹. Qui uisitacioni aderũt, nõ ostendẽdã uirtutis aut potestatis cã, sed rãtũ ad p̃firmãdã fidẽ & ad multitudinẽ populi, attractã iterdũ prauis insti- tutionibus, ac dissentientẽ cõpescẽdã, ne officio uisitaciõis p̃ improbos illudat.

Proinde ut eãdem ob causã intra ditionem illustri ducis Cluẽsi, unus aut alter ducalis Consiliarius, uir pari fidei ac morũ integritate, auctoritateq; pollens, uisitatoribus nostris non aliter tamen, q̃ prædiximus, adiungatur, ut referre admodum putamus, ita ut fiat curã nobis erit.

Praterea sub uisitacionẽ edictũ publicũ, q̃ late se nostre diocesis ditio por- rigit, pponemus. Et ut in eãdẽ sententiã p̃ ducẽ Cluẽsi: intra pomeria sua- ra ditionũ publice curabim⁹. Quo subiectis oĩb⁹, ut aduenturos uisitatores ob sũctionẽ dei quã gerũt reuerẽter recipiãt, ut oēs malã uolũtatis p̃sũptores forsã reptos (q̃ uisitaciõis p̃gressũ ausi fuerit, aut uerbis, aut factõ impedire, seu scẽssere) cõprimãt, ut deniq; uisitatores ingrediẽtes, egrediẽtesq; secure deducãt, oẽm iniuriã ppulsuri. Idq; sub grauissimãq; poenã nõ rãtũm ecclesiãsticãq; sed & etiã ciuiliũ icursũ, ut factiosi ea, quã metuũt magis poena cõprimãt.

Deniq; uisitatores priusquã ab uno ad aliũ locũ p̃grediant, aliquot añ die- bus suũ aduentũ clero & plebi ei⁹ loci significabũr, maxie uero ubi ad Arp- sbyterales sedes eũdũ est, Archip̃sbyteris aduẽt⁹ denũtiãd⁹ mature e, quo ipsi Parochos sub sua sede p̃stitutos ad diẽ p̃stitutũ cõmode euocare possint.

Eruntoq; omnes admonendi quo se ad uisitatorum aduentũ expeditos ad- rem, quã pro manibus est agenda, reddant. Vbi autẽ ad Parochias ibitur, sub aduentum, ut qui uolent Sacram Cõfirmationis recipere, ad illud se præpa- rent, ut qui grauãtã conscientiã remediũ adhiberi uelint, aut cõsilio opus ha- beant in re quacũq; perplexa, p̃scientiã trãquillitatẽ perturbãte, ii ut diẽ desi- gnãda cum bona fidutiã adueniãt, seq; audacter uisitatoribus præsentẽt. De- niq; hortabunt populum, ut mane eius diei, quo ipse populus uisitãdus est, ab omni seruili ope cesset, quo oēs ad Ecclesiã accedãt ad capiẽdum cibum, q̃ nõ perit, hoc est, ad p̃cipiẽdum ea, quã ad suarum animarum salutẽ p̃tinebunt.

Vbi ad locũ uẽtũ erit. In ecclis Collegiãtis, ac Monasteriis quocubunt oēs, ad domũ Capitularẽ. In Parochiis uero Parochus & Clerici ad Sacristiã, si tñ ad p̃ueniẽdum ea domus idonea fuerit, populus uero in medio tem- pli, interrogandus, audiendus & instruendus est, in eum qui sequit̃ modum.

FORMVLA VISITATIONIS

De ordine rerum gerendarum.

Quoniam Visitatores Christi legatione funguntur, non quæ sua, sed quæ Iesu Christi sunt quæsituri, ac cum Paulo dicturi. Non enim quærimus, quæ uestra sunt, sed uos. Dignū iudicamus ut initio ipsius gratia & misericordia imploretur, cuius opus gerit, sine quo alioqui nihil facere poterimus. Quæ iobrem principio, missæ sacræ, p ratione loci, aut decætet aut legat. Idq; de uote magis q̄ externo apparatu, quo populus tatum ad pietatē accédatur.

Secundo: Cum Visitatoris officium sit instare prædicationi, exhortationi & doctrinæ, ut referat fructū, qui nō perit, post finitū sacrū per Vicarium nostrū in pōticialibus, aut si is defessus fuerit per aliū ex Visitatoribus sermo cōmonitorius habeat, ex ipsissimis sacris literis, syncerissime, ommissis tropis ac allegoriis, p̄sertim nō admodū aptis, deprōptus, rei, p̄sonis ac locis accōmodus. Qui ad populū habēdus, cautissima circūspectiōe moderādus est, secūdū omniū palatū, hoc est aioꝝ affectus, opinioēs, & uitia, quæ licebit statim post aduētū a Parocho, aut Archip̄sbytero exp̄ficari, ubi populus a pragtiōe danatæ doctrinæ, adhuc integre est, tm̄ corruptis moribus inq̄natus, ibi p̄sultius in recēsendis præceptis dñicis, coarguēdis (in spiritu tm̄ lenitatis) peccatis, præsertim iis quibus populus ille potissimū seruit, incitationi, ad poeniam, & breui explicatiōe fidei Catholicæ, cū decēti cohortatiōe, ut in synceritate fidei, doctrina Ch̄ri & Ecclesiæ, ac obseruatōe præceptoꝝ dei p̄seueret. Es in primis, ut suis, t̄ Ecclesiasticis, q̄ ciuilib⁹ p̄æpositis, rectoribus & potestatibus debitū honorē & obediētiam præstet. Vbi uero Visitatores cōpererint parochiā aliqua hæresum pragione infectā, ibi primas partes fidei n̄ræ explicatio obtinebit. Vbi uero ad eos articulos uentū erit, a quibus uidebit̄ praua corruptiōe discessum (Nā quotquot sunt hæreses unico Ap̄loꝝ symbolo retundit̄) ubi diutius immorādū est, & qd̄ ille articulus credēdū p̄ponat diligēter explicandū, & tum quasi p̄ occasionē & obiter, hæresis suborta p̄ paucos scripturæ locos, nō remotius petitos, q̄ nulla detorta interpretatiōe eludi possint retundēda, astruēda ueritas est, & coarguēdus error. Deniq; ppl̄s p̄ p̄oordē ecclesiæ distinctionē, quæ ex aliquo Oecumenico cōcilio petēda est, p̄firmādus. Deinde coarguēda scelera sunt, & uia m̄datoꝝ dei indicāda. Et hic præcipue ille locus erudita pietate ac docta breuitate tractādus. Nēpe idcirco a deo p̄ sp̄m̄ sanctū fidē nobis donari, ut p̄ fidē m̄data diuina adimplere possimus. Atq; adeo necessariū esse, ut fidē charitatis opera comitent, ut p̄ter hæc fides nō uiua, sed mortua dicat, factaq; cohortatione ad poeniam & fruct⁹ poenix dignos, sermo ea cohortatiōe qua prior, finit⁹ ē.

Postremo ad deum publice porrigenda oratio est, & cōmonēdus Clerus ac populus, ut idem apud deum oret, in hanc uel similem sententiam.

Omnipotēs sempiternæ deus q̄ & si corda nostri oīum, ad exēplū tm̄ nostrū descēdere ac uidere uoluisti, an ppl̄s sceleratus clamorē, q̄ ad te puenerat ope cōpleuisset. Qui filiū tuū unigenitū in terras ad regrendū & seruandū, qd̄ perierat, misisti. Et p̄ eundē, oēs q̄ gregis pascendi curā susceperūt, & ope & uerbo ut idem sedulo agerent admoneri fecisti. Te suppliciter exoramus, ut nobis indignis famulis tuis p̄ tua ineffabili pietate grām diuini luminis tui clerici,

ter infundas, labia apias, lingua dirigas oēsque actus & cūctas opatiōes nras tua virtute instruas, & p̄tirmes, ut uisitatiōis munere, ad qđ in noie tuo accincti sumus, spiritu tuo cooperāte, & b̄ta Maria uirgine genitrice filii tui, ac oibus sanctis tuis intercedentibus, ad Catholicę fidei robur & exaltationem, charitatis augmentum, ac p̄fectum hæresum ac uitioꝝ eradicationem tui Cleri & populi repurgationem & salutem, ecclesię tranquillitatem & cōseruationem, ac demum ad tui solius nois laudem & gl̄iam sempiternā, recte p̄fungi ualeamus, p̄ eundem d̄m n̄m Iesum Chr̄m filium tuum, qui tecum uiuit & regnat in unitate eiusdem spiritus sancti deus, per oīa secula seculorum. Amen.

Post hæc ad peculiare uisitatiōes act̄ p̄gr̄ diē dū ē. Idq; certo quodā ordiē. Et quāq; i hoc uariet, nedū q de uisitatio scripserūt, sed & i quoꝝ p̄tilis in hac re ui sum⁹, qbusdā exiitimatib⁹. Ab ingitūde uitioꝝ ordiendū. Deidē p̄c̄ mitetiā pp̄lo indicendā. Postremo faciendā reformationē, & dādā pp̄lo b̄ndictio n̄. Quibusdā uero sententib⁹ exteriorē temploꝝ ac alioꝝ suoꝝ locoꝝ faciē p̄templandam ac repurgandam, ac deinde ad reliqua ex ordine transcendū.

Quāq; aut̄ utroꝝ ordo Ch̄stianissim⁹ & a canonicis scripturis ac regulis minime dissentiens sit, tñ p̄ rōne tempore & moꝝ p̄sentū, ita nobis, agendū uidef.

Primū ut singulis hoīum ordinib⁹, singulari ac gradari canones p̄c̄li n̄i p̄ uicialis, quē admodū illi quēq; scđm suę uocatiōis p̄ditionē recipiūt, distigēt ac diserte relegant, ac ubi op̄ erit dilucidius exponant, utq; deidē distigēs fiat ingitūo, nū q̄libet ad eorūde canonū regulā p̄fessionē & uitā suā hæc sc̄nus instituerit, & instituerē p̄gat. Nā statim ab ingitūde criminū sc̄cipere, tale nobis uidef, ut uideant̄ multi hanc auertendi. Nec id nouę reformatiōis p̄scr̄ bendę ḡta ut fiat, necessariū putamus, cū iā cōpertū sit in oib⁹ iis esse p̄c̄m, de quibus p̄s̄tum n̄m. p̄p̄t̄ere opus putauit. Adde q; hic agendi modus scripturis atq; adeo instituro Ch̄st̄ ac SS. Ap̄loꝝ admodum cōsentaneus nobis apparet. Nā siue ueteris testamēt̄i Reformatores (quales post discessionē Israel ab Iuda usq; in t̄ps̄ captiuitatis Babylonice Iosaphat, Ezechias, & Iosias, post captiuitatē uero Iesus Zerobabel, Esdras & Nehemias fuere, siue Ch̄m & Ap̄los, eius spectem⁹, semp̄ hic ordo seruat⁹ cōperiet, ut a doctrina, uel ueteris, uel nouę legis inciperet. Sic enī. 1. Paral. cap. 17. legim⁹. Tertio aut̄ anno regni sui Iosaphat misit de principib⁹ suis Benail & Abdiā & Zachariā & Nathanael & Michæā, ut docerēt in ciuitatibus Iuda. & cū eis Leuitas & sacerdotes, docebātq; pp̄lm̄ in Iuda, hñtes librū legis d̄ni. & circūibāt cūctas urbes Iuda atq; erudiebant populum. Breuiter obiq; fere repias librum legis p̄cipio lectum, post librum lectum ad ingitūtionem p̄cessum, & factam secundum legem separatōn̄, quemadmodum. 2. Esdræ cap. uult̄ uidere est. Neq; id absq; magna rōne. Lex est enī, quę ostendit p̄c̄m, sicut Paulus ait p̄ legem cognitio peccati. Adeo ut frustra de peccatis ingrat, nisi p̄ legem arguant, q est gladius biceps pertinens usq; ad diuisionem aię & spiritus. Itidem Ch̄s cūm circuitet omnes ciuitates & castella, primum docuit in synagogis eoz̄ p̄dicās Euāgelium regni, deinde curauit oēm lāguorem, Et ut cætera sileam⁹, Actū. 16. legim⁹. Cū p̄trāsset Paul⁹, Syllas & Timothe⁹ (diuini illi uisitatores) ciuitates, tradebāt eis

custodire dogmata q̄ erāt decreta ab Aplis & senioribus q̄ erāt Hierosolymis.

Quāobrem Visitatores quoq̄ nri primū tradēt Decreta synodi nri puincialis, quæ nihil aliud q̄ legē dñi & dogmata Aplica continent, hoc enī agēt, & autoritatē sibi ꝑciliabūt, & ab omni suspitione lōge erūt alieni, q̄ nihil ꝑponēt, uel exigēt q̄ qd̄ est synodica snia ꝑ ꝑres unanimiter ꝑclusum.

Quo factō Visitatores autoritate dei iubebūt, ut singuli de seipsis, totoq̄ eius ecclesie, quæ uisitat̄ statu, interrogati sincere depositis oibus humanis affectibus, amore, odio, spe, seu timore, sola ueritate innixi euidenter quæ corrigēda uidebunt, referāt. Nulli tñ crimen imponant, quod probari nō possit, ne eiusdē criminis reatu ac pœna, cuius proximū falso deferre ꝑuisti fuerint, se inuoluāt. Atq̄ subinde ingredū. Nū sciāt aut credāt aliqd̄ in ea, quæ uisitat̄ Ecclia reformationis uel correctōis tā in capite, q̄ in mēbris indigere.

Et quo hæc inquisitio omni contentionis dedecore uacet, per Visitatores, nō solū ex Clero (cū de eius uita & doctrina) sed & ex populo (cū de ipsius fide & ꝑuerfatione ingret̄) quidā qui ad ueritate dicendā magis apti uidebunt deligendi, ac sigillatim & secreto super singulis articulis, ac aliis de quibus operæpretium uidebitur in modum, qui infra sequitur, interrogandi sunt.

Atq̄ hic iterum nobis talis agendi ordo cōueniētissimus apparet, ut secūti ꝑceptum domini, primum de his inquisitionem instituamus.

Primo, quæ nam ad repurgationem animorum facere uidebuntur. Munde musq̄ prius quod intus est calicis & ꝑaropisidis, ut fiat, & id quod deforis est mundum. Nam ipsi homines Christiani in unitate fidei per uinculum charitatis congregati, reuera sunt ecclesia uisitanda. Et templum illud quod peculiariter spiritui sancto dedicatum esse debet.

2 Deinde ut de exterioribus ritibus, aliis rebus, uel ad conseruandā, uel ad dissipandā tranquillitatem facientibus quærat̄ur.

3 Deniq̄ ut & domum dei, hoc est, templōe ac aliase sanctasq̄ mediū exterioriorē quoq̄ faciē ꝑtēplemur. Illa enī oportet facere, hoc uero nō omittere.

GENERALE.

Vbi reperientur beneficiorum Ecclesiasticorum Collatores, Electores, ꝑartroni laici, & Archidiaconi, iis generatim ꝑælegant, & inculcent. I. 2. 3. 4. et. 5. articuli sub titulo de impositione manuū. Speciatim autē collatoribus, artic. 6. Electoribus. 7. 8. et. 9. Patronis. I I. I 4. et. I 5. Archidiaconis. I 2. et. I 3. Super quo tamē necesse erit cum ipsis latius agere & inquirere, emendareq̄ uitiosa, quoad fieri potest. Sin Archidiaconi resistent, ad nos referre. Præterea ipsis ꝑponet̄ artic. 2 6. sub titulo. De Metrop. Cathed. & Colle. Eccl. Iridem inculcabuntur oēs articuli, sub penulti. titulo. De iurisdictione Ecclesiastica contenti. Similiter. I 8. cum cæteris articulis sequentibus, sub titulo. De uisitatione ac Synodis Epalibus. Archidiaconalibusq̄ cōprehensi.

ALIVD.

Quāquam ad uisitationis executionem duo requirantur Instructio scilicet & Coertio, Doctrina & uirga disciplina, q̄ pari gradu incedere oportet. Quia tamē hæc uisitatio nostra, noua & rara est, ꝑꝑs̄q̄ tā delicatas

habet aures, ut ois sententia inscriptionis, praesig ad poenitentiam condiscitur sit fuerit, sit impatiens. Propterea hortamur Visitatores nostros ut Barlinam sententiam, & exemplum potissimum spectent, nempe ut sint patientes ad omnes, consolentur pusillanimes, suscipiant infirmos. Post, non omittant corripere etiam inquietos. Expedientius enim est, ut Visitatores nostri nunc omnium primum, potius uideantur in charitate & spiritu mansuetudinis ac lenitatis, quam in iuga uenisse. Quae praecipua eorum cura erit, ut contristent quidem eos ad quos mittuntur, sed secundum deum ad poenitentiam & salutem. Coercitio tamen (ut diximus) moderata, maxime in contumaces, nequaquam omittenda est, aut ad pos referendum.

DE VARIATIONE FORUM QVI

nostro officio funguntur.

Vicarius noster in Pontificalibus suis ipsius Visitator erit. Respiciunt officium eius Capones sub titulo, De impositione manuum a. 76. usq. ad. 30. Quae sup. singulis articulis se cōseruentibus cum collegis suis mature consultabit, ut omnia quae illis continentur, ad suum effectum deducantur.

Ed interim hic duo erunt p. Visitatores agenda. Primum cōseruetur cum Scholastico ecclesiae, neq. ut ille suis Commissariis (quos & huic rei idoneos esse uolumus) vicariis nostro adiungendos, mandatum faciat his decretis parendi. Deinde, ut diligenter iuris aut duo Theologi, q. his rebus tractare possint, relaturi a nobis sui laboris mercedē, quos cōsciam in re tāta operare cogemur.

Officiali nostro proponuntur articuli sub tit. de impositione manuum a. 30. Cum sequen. usq. ad articulum, 31. Deinde oēs qui sunt sub titulo: De iurisdictione Eccl. contenti, Admoneaturq. ut eisdem articulos tam ipse seruet, q. per alios sibi subiectos obseruari faciat. Praeterea aduocabuntur Fiscales, quos ipsam sunt aliquos articuli, qui illorum officium peculiariter concernunt. De hortandi ab omni auaritia, ac cohortandi, ut usq. diligentissime prospiciat, ne alibi a nostris decretis praua prauaricatione discedatur. Quibus si quid dēserit, nos supplebimus, de quo ad nos referatur. Deinde interrogabitur Officialis, an reformationi iurisdictionis ecclesiasticae, per nos promulgatae, per omnia pareatur. Admoneaturq. ut si alicubi cessetur, id suppleatur.

Vicariis nostris in spiritualibus proponendus est articulus. xxxv. sub titulo: De impositione manuum. Et diligenter cōmōnendi, ut in omni permutatione beneficiorum, De statu, & qualitate personarum, de cōditione beneficiorum permittendorum, & quis affectus compertuantantes moueat ad permittendum, & quae conditiones intercesserint, an sit permutatio reuera factus, an uera permutatione, an uelior in compertuantandis beneficiis residere, aut illis per alios saltem satisfacere, an potius pecunia principaliter quaeratur, uel iam data, aut per extinctionem danda, atq. adeo, an quaestus tantum, aut luxus causa permutatione fiat, inquirent. Idq. anteq. recipiant iuramentum. Alioqui rei essent criminis, in quod consentiendo saltem facientibus incurrunt.

Cum extra quadragesimam & aduentum domini vicarius noster in pontificalibus, paucis diebus contineatur. Nos uero ex animo copiamus perpetuum uerbi concionatorem, uirum doctum & integrum, tam necessario

FORMULA VISITATIONIS

numeri in ecclesia nostra Metropolitana proficere. Idcirco uisitatores, post naturam mutuo habitandi deliberationem, ad nos referent. Quo pacto per unumquemque, aut suppressionem alicuius benefici ecclesiastici, cuius redditus talem uelrum alere possint uoto nostro satisfacere queat. Quod non tam pium, quam necessarium putamus. Nam hic futurus erit dux gregis, quo instructe ac arguente, clericus ac populus tandem sanctis decretis assuetus.

DE VISITATIONE ECCLESiarUM COLLEGIATARUM
tam extra, quam intra Coloniam constitutarum, quae admittat eius,
quam nos in Metropolitana nostra coepimus, peragetur.

Post missa factum, Concionemq; in domo capitulari habendam; atque alta solemnia per uisitatores, omnes articuli, sub titulis, De officio priuato ac publico clericorum. Item sub titulo, de Metropolitanis, cathedralibus & collegiatis ecclesiis, & in his ministrantibus. Primum toti collegio integre ac discrete praesententur. Deinde ueris illis integris ex collegio, ut praedictum est ad inquisitionem faciendam delegentur. Summaria tantum articulorum distincte repetentur. Sic tamen ut articuli illi qui tantum Ecclesias intra Coloniam constitutas concernunt, extra Coloniam omittantur. Fiatq; diligens ad singulos articulos, quae factum respiciunt, inuestigatio. Quae nam in parte aduersus unum uel alterum peccetur, atq; sibi apponenda manus, ubi lapsus coepertus fuerit.

Referatur ad nos de correctione priuatorum & Missarum.
Item concedant uisitatores inspicere statuta Ecclesiae, & quae minus iusta, ac sancta erunt, reformare. Quod si capitula reclamauerint, uel in toto, uel ex parte, ad nos referetur. Praeterea, contendant modum imponere annis carnatibus, ubi reclamatum fuerit, ad nos referent reclamationis causas.

De obseruatione Capitulorum, iuxta articulos diligenter inquirent, maxime uero, num sint in capitulis dissidia & contentiones. Num praelati omnium uota audiant. Num fauore, aut odio, aut alio deprauato affectu quorundam priuatorum res gerantur, & an expectetur omnium sententia, aut quam contemnatur, quantumuis causa Ecclesiae utilitatem respiciat.

Item an foundationibus piis quae praestitu quotidianae distributiones percipiuntur, satisfiat. Et hae foundationes exhiberi debent, & per nostros uisitatores inspicere, ut sicubi negligentiae supplementatione opus fuerit, suppleatur.

DE DECANIS.

Ante omnia uisitatores se de conditione & moribus Decanorum certiores reddi curabunt. Nam hi si caeci fuerint, consequitur, ut grex quibus ducacum praestant in praecipitium cum ipsis ruant. Quare inquirent potissimum. An bonum exemplum frequentando Ecclesiam, & bene uiuendo ceteris praebent. An Ecclesiae laudabilia statuta faciant obseruari. An ea quae inordinate & uiniose fiunt, seruentur reprehendant. An citra personarum acceptio-nem excessus puniat. An negligentes in monendo ecclesiae personas, tam quoad ad diuinum officium, quam quoad uitam & mores attinet, sint.

His Visitatores summo serio demandabunt, ut quam diligentissime respiciant, quo decretis Concilii in omnibus & per omnia pareatur, utq; cum necesse erit, & consilium & auxilium capituli aduocent. Quod si ipsos audire noluerint, ut tum ad nos referant.

Quod si inter uisitandum commissarii nostri inquietos quosdam & rebelles Decanis ac Prælatiſ repererint, hos castiga bunt & ad obedientiam reddent. Si reduci nolint, eos nostro nomine ab officio & beneficio suspendent, donec nobis suspensionis relaxationem obtinere mereantur, Decani (quibus cura animarum commissa est) interrogandi, cui administrationem, sacramentorum commiserint. Ab aliis quoque inquirendum, quemadmodum ille officio suo satisfaciat, immo exhibenda persona est. Quæ respicere poterit, quid correctione egeat, tam quod clericum, q̄ quod ad familiam attinet, non discutiendo personas.

DE PRAEPOSITIS.

Nec interim prætereundi erunt Præpositi (quod ad dignitatis gradum attingit Decanis ex more prælati.) Nam ubique fere ad dissolutionem uitam gerunt, ignorantes aut dissimulantes ad quod munus sint uocati, cuius admonentur.

Nam ut de ecclesiae redditibus luxurientur, non sunt instituti, sed ut ecclesiam suo sumptu ac opera defendant. Et ut excuset eos coram hominibus, mos aliquis non satis legitimus a frequentâ ecclesia, præsertim, cum per ecclesiam negotia minime retrahuntur, admonendi tamen sunt, ut cogitent suam desidiam non ita comprobari deo, sed iustum esse, ut officium gerant, propter quod datur beneficium, utq; dei milites, non seculi se esse meminerint.

Inspicienda eorum iuramenta. Inspiciendæ separationes, & num illis pareat, Ad habitum quoque & tonsuram clericales reuocandi.

DE SCHOLASTICIS.

Quærendû de Schola: Quæ ualis nam illa habeatur. Quæ ui sint magistri puerorum. An eruditi satis, an ab ois insynceræ doctrinæ suspitione lōge alieni.

An fieri possit, ut iuniores Canonici, q̄ rudimeta nō satis callēt ad scholas hæc relegari possint, uidendû, seu saltē ut lectiones aliquot priuatæ per illos instituenterur, quas semotis pueris horis quibusdam delectis audirent.

Quod ad Scholasticum maioris ecclesiae attinet, nos uidebimus. Quamq; de scholæ theologicæ statu ad nos referri uelinus.

DE MAGISTRO FABRICAE.

Quærendum, ut sit fabricæ prouisum.

Si minus prouisum sit ex communibus redditibus per præbendam (ut uocant) currentem prouideatur, ut facta tecta teneantur.

DE CVSTODE.

An Custos (quem alibi Thesauriarum, alibi sacristam appellant) uasa atq; alia Ecclesiae ornamenta diligenter faciat cōseruari. Et de ablutione palmarum, quemadmodum habet articulus ultimus, de Metrop. & Carthe. ac Col legi. Eccles. ac infra lasius dicemus.

FORMVLA VISITATIONIS
DE CANONICIS.

Satis superq; in Concilio prouisum est, de ipsorum uita & conuersatione.

DE VICARIIS.

Similiter, cogēdi illi interim sūt, ut fundatōes suae uicariarū exhibeat. Quibos relictis, ubi in officio cessare cōpēti fuerint, adigendi, ut illi satisfaciānt.

DE RELIQUIS MINISTRIS QUOS

Campanarios ac uisgiferos uocamus.

HI post hęc suo officio personaliter perfungentur, nisi uel ætate, uel morbo impediāntur, aut idoneos delegent arbitrio Decani & Capituli admittendos, aut reliciendos.

De Collegiis Canonissarum Secularium.

Collegia Canonissarum, quæ secularis uocari delectantur, ad instar Collegiorum quæ uirorum sunt, suos ritus habent. Proinde multa sub præcedenti titulo, quæ ibidem, quemadmodum in uirorum Collegiis ad censuram Concilii reuocantur.

Maxime autē uidentur, ut ita illa licentiosa sub Canonum regulas trahatur. Quod fiet si in spiritu lenitatis ex scripturis, suo officii, immo saltem uitæ Christianæ admonentur. Nam nisi per uerbum ad pietatem trahatur, minime hęc proderunt parum.

DE MONASTERIORVM VISITATIONE.

Peractis Missa ac Conclēsi, quæ ad Christianam & mutuam charitatem, mundi contemptum & uotorum suorum obseruationem, ad pacem denique & tranquillitatem cōmouebuntur, in domo capitulari habenda per Visitatores. In primis abbatibus ac aliis Monasteriorum prælatis seorsum paulisper receptis, Duodecim priores articuli sub titulo de uita & conuersatione monastica recensentur, diligentiq; cohortatione illi monendi sunt, ut hisce decretis tam in nouiter recipiendis monachis ac uelandis monialibus, q̄ in reliquis omnibus sese attemperent, pecuniam pro receptione ne extorqueant, utq; in iis, ad quæ ipsi corrigenda non suffecerint, implorent nostrā auctoritatem.

Vbi Visitatores nostri, Abbates ipsos repugnantes receperint, ad nos distincte referant.

ET præsertim nostro nomine in eo erunt, ut sumptuosi illi præpositi abrogentur. Quod si in ipsorum potestate nō fuerit, saltem ad nos referēt post uisitationem, quid facto opus sit.

Vbi hęc cum prælatis acta fuerint, Regula ordinis, simul cum formula uisitationis, si habeatur, petenda est atq; relegenda, sic tamen ut instruantur regulam & doctrinam Christi solam esse, quæ ducit ad uitam, regulas uero monasticas expeditiore tantum semitam indicare, qua facilius uiam domini in ambulare pergamus. Confidente iterum toto conuentu, cum prælatis præmittenda est illa generalis adiuratio de nō occultanda, sed sincere dicēda ueritate. Deinde semotis arbitris.

Interrogetur Abbas, aut eius loco moderator Conuentus.

Quando proxime uisitatio obseruata sit, & an diligenter, Regulā, ac Monasterii statuta obseruari procuret, an pax inter fratres, conuersos deuotos ac familiares effloreat.

Dissidii si quid fortasse fuerit, origo perquiratur & emendetur.

Interrogetur Prior.

De obseruatione diuini officii. De obedientia, paupertate, continentia, silentio. Comuni mensa, Mutua reuerentia, Mutuo colloquio, Hospitum accessu.

Interrogetur fratres sigillatim.

1 De uita & conuersatione Prælatorum.

2 An uisitatio proxima rite obseruata sit.

3 An Prælati quæ ad obseruationem religionis & ordinis pertinent, diligenter persequantur.

4 An uitia fideliter corrigant citra acceptionem personarum.

5 An honeste cum laicis conuersentur.

6 An bonum exemplum suis subditis præbeant.

7 An in obseruandis, ordinis regula, ac statutis sint seruantes.

8 An fides sint. An eadem ad Christianam pietatem, moderentur.

9 An fratres ad studia sacrarum literarum sedulo inuitent.

10 An pacem, tranquillitatem & concordiam inter omnes sibi subiectos seruent ac nutriant.

11 Item de clausura & ingressu monasteriorum.

12 De uictu quotidiano.

13 Deinde, an Conuentus certū numerum habeat, an illi suppetat uictus.

14 Deinde de officiis ad officia transeundum est. Et uidendū, an qui illis præfecti sunt ueluti Camerarii, Sacristæ, Cellarii, procuratores, & id genus alii, suis singuli officiis gnauiter incumbant.

15 De moribus, habitu & conditionibus fratrum conuersorum diligenter quoq; querendum est.

16 Post inquisitionē, si q notati fuerint, illi euocent, Qui si errata sponte confessi fuerint, ad disciplinā Abbatis, iuxta regulæ formā remittendi sunt, sic tñ, ut Abbatī mandet, ne Christianæ lenitatis modū excedat, q̄ habita ratione psonæ, censuram potius mitigari q̄ exasperari conuenerit in haud præfractis.

17 Quod si neget delictum infamatus, adhibeantur testes, admonitis prius omnibus, ne fraudi sit testibus ueritatem dixisse.

Elegantur deinde articuli. 14. 15. 16. 17. sub titulo, de uita & conuersatione monastica.

CPostremo declarata uitæ monasticæ prima insti. adhortent oēs, ut uia quā amplexi sint, ad uitā æternā expeditionē i charitate de cōscia bona & fide non sicca inambulent, & pro ecclesia dei sedulo orēt, cuius elemosynis sustentant.

CItem, cum fratribus mendicantibus eadem uia incedendum est. Ipsi tamen peculiariter articuli, a sexto usque ad. xy. sub titulo, Qui admittendi, legendi, & persuadendi sunt.

FORMVLA VISITATIONIS.

De uisitatione monialium.

Quæ est forma monasteria uirorum uisitandi, eadem recte obseruat in uisitatione monialium, nisi q̄ hic interim quædam addi possint.

Præsertim ut quæras, Quibus affectibus & qua forma ad electione Abbatissarum ac aliarū, quibus monasteriorū moderatio cōmissa est, procedatur, An in eligendo seruetur regula, cessetq; oīs impressio ac corruptio.

¶ Admoneant, ne nō professas uirgunculas, quæ nondum de uoluntate sua statuere possunt, ad professionē mellitis uerbis alliciant. ¶ Prohibendus oīs suspectus ingressus & egressus. Omnis suspecta conuersatio prohibenda. Et priuata diuerticula penitus tollēda.

¶ De exercitationibus & operibus extraordinariis quærendum est. Et in primis dehortandum omne otium. Deinde de cohortandæ potissimum. ut assidue sint in reuoluendis sacris scripturis, & pijs opusculis, quæ poterint ipsis facile cōparari, & cohortāda lectrix, ut omnē operā adhibeat, quo sorores suas in Chri uerbo a sedoctione semp dimittat.

Quod si & corporales exercitationes amplecti uelint, curandū ut tales sint, ne mētera deo dicatam euertant, atq; a Christo in mundum retrahant, qualia sunt quædā artificiosa in textē dis sudariolis ac camillis quæ magis prætermisā oportuit. Nam diabolus alioqui mille artifex iuuandus non est ad irritandam simplices conscientias, sed modis omnibus abigendus.

De uisitu quoq; diligenter quærendum.

Et si (ut interdū fieri solet) fatuis superstitionibus teneant, illæ caute animis eage eximendæ sunt, inflammandæ ad uerū dei cultum & uiuam charitatem.

Qua sine, ea Monasteria non dei, sed eius quem prohibeat deus, domus sūt. Ante omnia uero diligenter examinabitur is, qui monialibus a cōfessionibus est.

¶ Qualem hunc esse oporteat declarat articulus. 8. sub titulo de uita & conuer. monast. Instruendusq; est in omnibus ferme articulis, qui parochum concernunt, præsertim, q̄ poenitentiz sacramentū respiciunt. Qui si uel leuiculus uel uitæ minus inculpatae uel ineruditus, breuiter ad manus cui p̄fectus est in idoneus fuerit, repellat, & alius idoneus i locū eius surrogetur, aut ad nos referat.

De uisitatione domorū militum Teuthonicorū S. Iohannis & Antonitarū.

Hic multa reformatio, opus est quam articulus. 13. sub titulo de uita & conuer. monast. breuiter comprehendit, ubi ad uisitationem uentum erit, cætera occurrent.

De uisitatione Parochialium ecclesiarum.

Hic opus, hic labor est, hic multa sollicitudo adhibenda. Ars enim artium hac scientia scientiarum cura animarum optimo iure dicitur.

Quæadmodū aduentus uisitatoꝝ p̄aunciandus sit aliquot añ diebus, & cætera q̄ ad cōuocationē Cleri & plebis p̄tinent, deinde qualis habenda post missam ad populū concio, supra diximus. Ad reliqua ordine infra scripto p̄cedat.

De uisitatione Cleri qui in Parochiis est.

Cum ad Parochiam acceditur, priori die ad Sacristiam Parochus cum presbyteris ac clericis eius loci conuocantur.

Quibus accitis & congregatis post concionem, In primis diligēter & exerce totus titulus de officio priuato ac publico, uitæq; ac moribus clericorū.

rum generatim prælegatur, & sicubi uisum fuerit, latius explicabitur. Nam hic respicit omnium clericorum ac sacerdotum uitam & conuersationem.

Postea Parocho seorsum prælegendus est titulus de parochis ac eorum uicariis, aliisque uerbi ministris. Item titulus, Qui admittendi usque ad articulum sextum. Item titulus de uita & moribus Parochorum uice speculi, in quo suos erratus contemplantur. Deinde totus titulus de disseminatione uerbi. Præterea integer titulus de administratione sacramentorum. Postremo totus titulus de constitutionibus ac consuetudinibus ecclesiasticis. In his enim tribus proximis titulis Parochorum officium dilucide explicatur.

Quo facto ex ordine clericorum dabuntur aliquot uiri graues.

His summaria prædictorum titulorum distincte relegendur, ac super singulis interrogabuntur, num omnes clerici illius parochiæ secundum eorundem articulorum normam sua studia & uitam instituerint.

Deinde, num Parochus ad eum modum uiuat, uerbum dei disseminet, sacramenta administret, ac ritus ecclesiasticos populo declaret ac obseruet, uti articuli ex ordine præscribunt, & præsertim an populum in priuatis confessionibus, & subinde ex suggesto symbolum fidei, orationem dominicam, salutationem angelicam, decem præcepta, & sacramenta ecclesiæ edoceat.

Examinandus quoque super formis sacramentalibus, & ritu sacra ministrandi. Item de lectione precum horariarum.

Quod si hic uel in clericorum & Parochi uita corruptio uel in officio cessatio comperitur, solerti cura defectus suppleantur, & excessus corrigantur, idque in spiritu lenitatis, non omittenda tamen interim uirga disciplinæ in publice criminosos, & proteruos, qui scandalo sunt domui Israel, & propter quos blasphematur doctrina Christi, sic ut tales e medio tollantur aut suspendantur, donec resipuerint, alius in eorum locum suffectis. Idem putamus necessarium ubi parochi omnium literarum inexperti, & præsertim tam ignari, ut summam religionis nostræ minime callere reperti fuerint, qui ad scholas remittantur.

Potissimum autem uisitat ores nostri interrogationibus illis, quæ. I. O. I. I. I. 2. I. 3. I. 4. I. 5. ac. I. 6. articulis, sub titulo de uisitatione. ac synodis Episcopalis, Archidiaconalibusque continentur, insistent.

Ubi uisum fuerit uisitatoribus nostris, & præ temporis penuria integrum, poterunt semel parochum ex suggesto ad populum audire concionantem. Nam ex una concione. satis superque percipient, quid crepet fidelia.

In locis Archipresbyteralibus, Archipresbyteris, præter articulos istos omnes, qui ipsos uti parochos, imo parochorum, & presbyterorum patres respiciunt, proponendi sunt articuli. I. 9. & cæteri sub titulo de uisitatione. & synod. & c. usque in finem, quoniam illi obseruationem synodorum ruralium respiciunt, ad quos articulos deinceps suas synodos exigent.

Præterea Archipresbyteri seu Decani isti rurales scire debent se uocatos si partem sollicitudinis Episcopalis. propterea debent esse uigiles, & diligenter respicere, ut intra limites suorum Decanatum per omnes parochos, presbyteros ac clericos, secundum formam ecclesiasticam ac Concilii nostri Prouincialis doceatur

FORMVLA VISITATIONIS.

ac uiuatur. Quod si cōpererint alicuius Parochi doctrinā & uerbi prædicatōnem de hæresi aut nouatione suspectam, aut uitā probrosam, eundem ad se ad uocabunt, & præcedente correptione fraterna mouebunt, ut a tali uel doctrinæ uel uitæ impuritate desistant, ac rectam uiam catholicæ fidei pietatis ac charitatis inambulent. Quod si hic peruicax esse malit, præsertim quod ad impuritatem doctrinis atrinet, debebit hoc ipsum Dëcanus ruralis ad uisitatores nostros aut nos scripto referre ut apponamus securim ad radicem.

CPræterea simul oibus pponent articuli. 6. 7. 8. 9. & 10. sub titulo de iurisdictione ecclesiastica cōtinentiosa ut sciant quam pœnā expectare debeant delinquentes, utq; testamta suoz cōstratū approbari atq; exequi pcurant. Ut si quos sciāt testamta suppressisse, aut minime executos fuisse, illos reuelent. Itē instruant super uoris solēnibus & nō solēnib⁹, super ipedimentis p̄trahendi & contracti matrimoni. Interrogandi quoq; de iure patronatus ecclesiæ quo p̄tō sunt in ecclesia instituti sacerdotes de iure patroni quod sibi in ecclesia uendicat. De foundationibus Vicariorum aut Officiorum perpetuorum, num sup̄stantur, num diuinus cultus iuxta piā testantium uoluntatem peragatur.

Item quærendū de dānata illa dispensatione, quā pcepimus in usu esse sacerdotibus ruralib⁹ fornicariis, q sibi mutuo pmittunt sacra mysteria celebrare etiā nō cōfessis, donec iterum conueniant, & suā, si ita dici mereatur, absolutionem rursus mutuo impartiuntur. Quem morē uti execrabilem damnamus. His inculcandū est deum nō impune irrideri. Et quod tanta mysteria celebrent & corde & manibus pollutis in iudiciū & cōdemnationem, Quod spe uenire peccant, id quod nō procul est a peccato in spiritum sanctū. Item quod Paulus ad Ephesios ait: Hoc scitote intelligentes q̄ omnis fornicator aut immūdus aut auarus, quod est idologæ seruitus, nō habet hæreditatem in regno Christi & dei. Nemo uos seducat inanibus uerbis. Nolite effici participes eoz, & cætera eiusmodi, quæ tales p̄uaticatores ad pœnitētiā cōmouere possint.

Siqui reperiant clerici aut sacerdotes qui exorcistagæ officium assumunt, diligenter examinandi sunt & instruendi, ut uel desistant a superstitione, uel officium recte gerant.

De Oratoris in parochia constitutis.

Quærat de fundatore, ad quos spectet p̄sentatio, institutio ac cōfirmatio rectoris, cuius authoritate Oratorium erectum sit, de conditione rectoris, de officio cui astringitur, illi secundum formam foundationis satisfaciat, ac id genus similibus.

Diligenter quoq; prospiciendum est, ubi imagines positæ sunt ad quas supersticiosus concurritur, ut populus doceatur, de uera ac sincera imaginum ueneratione, ne superstitionis reus fiat. Quod si tantus est abusus, ad sublationem etiam citra scandalum tum procedendum erit.

De uisitatione populi.

Post Missam & cōcionē ad modū supra scriptū habendā, quū uiri aliquot honestissimi delecti fuerint. Interrogabunt atq; exactione iuramentū.

Num omnes parochiani recte instituti sint in articulis fidei, decem præceptis, oratiōe dñica ac cæteris prædictis populi Christiani rudimētis, Nū

omnes

omnes diebus dominicis ad parochiam conueniant audituri missam parochialem & prædicationem Euangelii dei. Num exeant ante finitum sacrum & sermonem, quod fieri non oportuit. Num fabulentur in ecclesiis uel coemeteriis sub sacro, An semel in anno saltem confiteantur & sacrosanctam Eucharistiam percipiant.

Interrogabuntur de uita, moribus ac conuersatione laicorum, de criminibus ac uitis publicis quibus potissimum plebs est infecta, ut pro qualitate morbi salubris medicina adhiberi possit, idque per salubria monita, nunc leuia, nunc aspera, iuxta datam Visitatoribus nostris a deo prudentiam.

Et præsertim rogabuntur, num quempiam in parochia hæreticum, schismaticum, aut ea de re suspectum. Item, an conuenticulas in domum aliquam, an prædium, agrum, aut alium locum, fieri sciant, An talium receptatores, fautores, defensores ac ministros, maxime Anabaptistarum & Sacramentarium nouerint. Num sint qui nouam religionem introducere satagant.

Num sint in parochia publice criminosi, uelut blasphemi, incæsti, adulteri, homicidæ, sacrilegi, coniuratores seu conspiratores, usurarii, ebriosi, solennes serias non seruantes, ecclesiæ laudabiles ritus, ueluti ieiunia indicta, & id genus alias piæ ceremonias contemnentes, decimas denegantes, seu similia crimina, quæ ecclesiastici aut mixti fori sunt committentes.

Qua inquisitione facta, Visitatores facile intelligent, quæ publice conacionando & priuatim admonendo, reprehendere, corrigere & reformare debeant, accommodaturi sermonem, personis rebus tempori & loco dispensaturusq; sermonem, secundum captum auditorum & diligentissime expensuri, qua uia correctioni rectius consulatur.

Quod si quos in hæc enormia crimina sæpius relapsos compererint hos publicam poenitentiam subire compellant. Nam hoc est unicum remedium, quo ecclesia sordibus istis expurgabitur. Poterint isti integriores uiri ex laicis delecti de moribus & uita parochi ac clericorum interrogari, præsertim de auaritia & luxu, & quæ illis uitis adhærent, & præsertim an alce lusu perdit, an in tabernis desideant, an ebriosi, maledici, contentiosi, pugnaeces ceu percussores sint.

Item de officio eorum, an illo recte fungamur, an res ecclesiæ & spirituales & corporales seu exteriores recte administrent.

Tamen hic uisitatores cum quid finitum de clericis ex laicorum delatione intellexerint, non statim excandescant, sed in spiritu lenitatis clericos delatos instruat, res incognitas nemini imputantes. Nec facile credentes. Nam ipso rum credulitas probabilis erit, & ex ueris signis colligenda, gaudere enim non debemus in infamia subditoy. Proindeq; Visitatores nostri nõdicent ad promiscuum populum. Ut si quis aliquid de rectore aut clericis sciat, id ut dicat, cū laicorum accusatio in clericos non facile audienda sit, multominus incitanda, sed tantum ut diximus cum aliquibus delectis bonis, prudentibus, honestis & fidedignis uiris, de parochia de his inquirere debent, Chartulas autem passim leues laici aduersus suos parochos clanculum offerre ac porrigere so-

lent. non facile recipient.

Quod si offerantur inquirēt an delatus de eiusmodi crimine publice dif-
famatus sit. Quod si delator affirmare non aufit imponant ipsi silentiū.
Sin affirmat, quærat unde nā id sciat. Quod si dicat se audiuisse, quærat
a quibus & quot, propter enim dicta paucorū non debet quisquā infamatus
reputari. Quærant etiā a quibus audiuit. Num a maleuolis, maledicis, aut uili-
bus. Nā eo casu ad inquisitionem procedant. Quod si clericū infamatu de cri-
mine reperiant accito illo narrabunt, qd de ipso fama prædicet, & acri mode-
stia obiurgabunt eū, tamen se ipsi in præsentiarū parcituros, nec se canonicæ
disciplinæ seueritate erga eum uluros, tantū uideat ne posthac talia cōmittat,
quibus in eandem suspitionē ueniat. In correptione enim sicut sæpe diximus
potissimum adhibenda est benignitas. Quod si infamia tanta fuerit, ut meri-
to ob enormitatē criminis inqrendū uideatur. Tum id uisitoribus nostris
etiā solenniter fieri licebit. Præmittent tamen præfatiunculma quandam, qua
officiū sibi cōmissi necessitatem declarabunt, in hunc uel similem modū. Deus
omnipotēs qui est scrutator cordiū & renū, & ante cuius oculos oīa aperta
ac nuda sunt, ut nos a præcipitādæ sententiæ platione cōpesceret, nō antea uo-
luit contra Gomorthæos sententiā dānationis. ferre q̄ cognosceret de his quæ
publicitus per illos scelestissime cōmittebant. Vnde ait) descendam & uidebo
utrum clamorem qui uenit ad me, opere cōpleuerint. Quod Christus in para-
bola de uillico cōfirmat. Is enim licet esset diffamatus apud dominū quasi dis-
sipasset bona illius, tamen nō est dānatus, in auditus, sed accersito eo, dominus
dixit: Quid audio de te: redde rationem uillicationis tuæ? Hæc dei & Christi
monita, insequētes, licet pleraq; a pluribus fide dignis & idoneis personis de te
mala referantur, quæ etsi urgente cōsciētia & officii cōmissi necessitate, nō po-
terimus nec debemus dissimulare. Ea tamen uera esse cum haftenus nobis
cōprobatum non fuerit, & proinde necdum nos ad te condemnandum per-
mouerint aduersus te canonicè inquiremus.

Ac tum articulis confectis super diffamatione criminum solēniter inqui-
rant, in qua solenni inquisitione licebit Visitoribus cū oportunū esse
uiderint exigere iuramentum de respondenda ueritate.

Posthæc de uictū & sustentatione Parochorum diligenter inquiretur, Idq;
secundum decreta sub titulo de uictū Parochorum posita.

Maxime autē uidebūt Visitatores, nū expediat ut uel duæ ecclesiæ Parochia-
les uniant. aut uicariæ seu officia aliqua ecclesiæ Parochiali incorporentur.

Item diligenter de Decanis interrogabunt. Et quo pacto ille sint Parochia-
libus ecclesiis detractæ. Quod si iniuste factū cōperiet, studeant modis oībus
ut ecclesiæ in pristinum statum reuocentur aut ad nos referant.

Vbi Parochiæ sunt incorporatæ uel Collegiis uel Monasteriis. Si compere-
rint portionem uicariis perpetuo relictā nimis exilem esse, eandem ex collegiū
uel monasterii redditibus augebunt ac tantū assignabunt, ut Rector iura Epi-
scopalia soluere & congruam sustentationē habere possit, aut ad nos referant.

Item a prouisoribus ecclesiæ inquirent, an ecclesiæ redditus iuxta fundatio-

nem ac alias debite dispensent. Num damnatum fiat in diuini cultus rectoris ac aliorum ministroꝝ præiudiciū ac detrimentū, ac in fauorē piarum uoluntatum.

Item de solutione decimarum, de oblationibus ac cæteris interrogandi quæ uidebuntur opportuna.

Et in primis inculcandus articulus ultimus sub titulo de uictu Parochorū, & ad oblationem alias faciendas ex scripturis (quæ uictum pastori suppeditari iubent) cohortandi sunt.

Articulus quoq; postremus sub titulo de constitutionibus & cōsuetudinibus ecclesiasticis, qui de fraternitatibus est, commemorabitur, & fraternitates ad normam illius articuli post hac exigentur.

De uisitatione hospitalium.

Magistris Hospitaliū oēs articuli sub titulo de hospitalibꝯ diligēter proponant declarabūturq; cū seruēti admonitiōe, ut post hac illis obsequant.

Quærat, qui sunt patroni, qui puiores hospitalis, an hospitalarius ibi a patronis institutus sit, a quo, & an ab Ecclesiastico prælato cōfirmatus, an res & bona hospitalis incuria hospitalarii deteriores reddantur aut intendant. An luxu ipsius aut alias minus recte dilapidentur, distrahantur, subtrahanturq;, An infirmis quod ipsius ex institutione hospitalis, debetur, præstetur.

De lectis, fulcimentis ac aliis huc pertinētibus etiā inquiret. An magister hospitalis erga infirmos ac debiles mitis sit ac misericors, an potius durus ac seuerus.

De ecclesiastico rectore hospitalis diligenter quærendum, quis ille sit, an rite præsit, docendo & sacramenta ægenis ministrando.

Speciatim quoq; de prouisione hospitaliū quæ ad ecclesias Collegiatas pertinent uidendum, quomodo pauperes procurentur, a quibus instituant. Qui sint prouisores, an reddatur calculus, & cur.

De uisitatione templorum & aliarum sacrarum ædium,
quod ad exteriorem faciem attinet.

In primis locus ubi uenerabile sacramentum corporis & sanguinis domini est, ac sacrum Chriſma conseruatur ac reponitur inspiciendus est, qui debet esse nitidus, purus, ornatus & obseratus, an sacramenta illa suis debitis temporibus renouentur. Quærendum, an lumen ante hunc locum perpetuo ardeat, quod secundum Canones fieri oportet ad designandum, quod ibi corpus eius reconditum sit, qui est candor lucis æternæ.

Deinde Baptisterium inuisendum, in quo regenerantur infantes an mundū & clausum retineatur. Nec est prætermittendus reliquiarum locus. Altaria in super & Capellas inspiciat, & per totam ecclesiam seu templum oculis discurret, uisurus num omnia munda & nitida seruentur.

Dein iuxta Articulum ultimum sub titulo de metrop Cathedrali & collegiis uidendum est de ablutione corporalium, aliarumq; palliarum.

Et in primis de Sacrista seu Custode. Inquirendum est. Num officio suo recte præsit, nū redditus illi qui huic officio deputati, sunt ad reformationē ornamentorū, aut pecunia illa quæ a nouitiis Canonicis p ornamentis exigit

FORMVLA VISITATIONIS

recte & utiliter expendatur, An singulis annis legalis calculus & cōputus fiat. An habeat inuentarum de omnibus capsulis ac thecis reliquiarum ac alijs ornamentis recepis, An paratus sit inuentarium tradere, & de omnibus reddere rationem.

Item Visitatores facient ad se adferri ornāmēta, eademq; explicari quo negligentia ministrorum deprehendatur, inspicienda Missalia, Gradualia, Antiphonalia, ac cæteri libri ex quibus succinitur, num integri seruentur.

Quærendum an res & bona ecclesiæ indebite alienentur an hypothecentur, an ad tempus, aut perpetuo locentur, & quorum consensu id fiat, an dilapidentur seu dissipentur, an mobilia distrahantur.

Postremo eundem est ad ædes seu domos uirorum Ecclesiasticorum. Et curandum ut domus ruinam minantes erigantur. ut quæ prolabantur in statū deteriorem, restaurentur ac reformentur. Quod in primis ut fiat in domibus parochialibus, quas dotales dicimus, curandum est.

Videndum etiam ut suppellex ad perpetuum usum Parochi, seu alterius ecclesiæ ministri, destinata, salua substantia manente usui seruiat præsentis Rectoris & Successori tradatur eadem lege custodienda.

Vtile fore putamus ut in singulis ecclesijs duo libri conficiantur figillandi, aut per notarium signandi. In quorum altero scribantur. In primis bona imobilia ipsius ecclesiæ, per uocabula, confines, quantitatem ac mensuram pro ratione loci ubi fit uisitatio. Subinde bona mobilia, in altero scribantur, decimæ ac reliqui census ad quos soluendos Parochiani obligantur & annotentur nō soluentes, quod multum fecerit pro conseruatione rerum & bonorum Ecclesiasticorum.

Generale.

Vbi solæ Archipresbyterales sedes inuisantur, ibi quæ oculis subici non possunt ea p Archipresbyteros ex Visitatorum nostrorū mandato deinceps agentur, qui & de omnibus ipsis Visitatoribus referent, ut uel ipsi prospiciant ubi reformatione opus est, uel per eos ad uos relatio fiat.

In discessu quid agendum.

Si ecclesiam aut parochiam inuenerint, ubi nec doctrinæ insinceritas, nec morum turpitudine dominantur publicitus. Inter uale dicendum ex suggesto, aut alioqui in conspectu concion. deo gratias agant, ac exhortentur cœtum, ut de uirtute in uirtutem procedat. Nam hoc ipsum alacritatem & calcar ad uirtutem addet hominibus bonæ uoluntatis. Nam & ethnicus poeta dixit: Virtus laudata crescit.

Sin multa correctione digna competerint, ad pœnitentiam omnes cohortentur, & ad fructus pœnitentiæ dignos Paulus ubiq; copiosam subministrat materiam neq; incommodum argumentum ex cap. 5. ad Ephes. desumi poterit, Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, ut filii lucis ambulat.

bulate: Fructus enim lucis est in omni bonitate & iustitia & veritate, probantes quid sit beneplacitum deo, & nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. Et cetera quae sequuntur.

De scholis, Typographis ac Bibliothecis visitandis.

Scholæ ac Bibliothecæ diligenter visitandæ sunt iuxta Decretorum sub titu. de scholis Typographis ac Bibliothecis, tenorem.

Academix nostræ Coloniens. restorationem ex animo cupimus, sed quoniam res ad multas pertinet, & ut suar in universitate multa capta, ita multi sensus, libenter audiemus ab eis, qui pacto ipse putent, publicis studiis subventurum. faciemus nos deinde quod principem decebit.

Ceteræ scholæ tam apud Collegiatis quæ parochiales ecclesias diligenter re-purgandæ sunt, lectiones in bonis literis, in sacris quoque præscribendæ sunt, & idcirco quod ad studium & vitam attinet diligenter examinandi, simul & eorum libri inspiciendi, qui si suspecti ac nothi fuerint, abiciantur.

Vbi de stipendio satis provissum non erit, ad modum in Concilio præscriptum provideatur.

Cetera, Visitatores pro ipsorum circumspectione & prudentia a deo data disponent.

Laus deo qui opus suum promovet ac prospere.

Conciliū Colon. SS. III

SEQUUNTUR POST HANC PRAESCRIPAM FUTV
 ra Visitationis formulam, Argumenta quaedam singulorum capitulorum, quae sub
 titulis suis, in Concilio provinciali dudum celebrato, ad Christiane pi
 tatis augmentum, non paucis comprehenduntur, ac breue intra
 tempus, una cum Enchiridio (quod in tres partes divide
 tur) publicitus euulgabuntur.

DE MVNERE EPISCOPALI.

OFFICIUM EPISCOPI POST VERBI PRAEDIA

tionem consistit potissimum in impositione ma
 num, & uisitatione ecclesiarum.

DE impositione manuum quae est ordinum ecclesiasticorum collatio, ac
 institutio ministrorum.

Ad certum titulum ecclesiae ministros canonice deligendos ordinandosque
 Manum nemini cito imponendam.

Humani affectus & uenialitas in beneficiis ecclesiasticis, execrabiles.

Beneficia ecclesiastica, priusquam uacent, nemini promittenda.

Dignis tantum beneficia esse conferenda.

Idoneos tantum in praelatos eligendos esse.

In eligendo, aetas, mores, literatura & sacer ordo spectanda.

Electionem syntheram esse oportere.

In confirmatione electionis, quae expendenda.

Per patronos, idoneos praesentari oportere.

Quid incumbat Archidiaconis.

Aliquot abusus Officialium inter uisitandum corrigendi

Omnes qui de beneficiis disponunt, sui officii admonendi.

Moderatio patronos laicos respiciens.

De officio Vicariorum in pontificalibus.

Quid ipsis potissimum curandum sit.

De aetate ordinandorum.

Testimonium uitae ac doctrinae per initiandos sacris, exhibendum.

De eruditione ordinandorum inquirendum.

Videndum quo affectu ad ordines accedatur.

Quanto temporis spatio, ante maiorum ordinum receptionem, initiandi se pra
 sentare debeant. Item, & quid initiandi tum secum allaturi sint.

Quale testimonium adferendum.

Die Mercurii proxima ante susceptionem ordinum, examinandi, q initiati sacris.

Neminem ab examinatione immunem esse oportere.

Cuius admonendi sint pridie ordinationis die, initiandi sacris.

In minoribus ordinibus conferendis, quae cura adhibenda.

Ab iniuriandis nihil exigendum.	28
Litteræ dimissoriae nulli temere concedendæ.	29
Tituli ordinandorum diligenter discutiendi.	30
Peregrini Clerici quomodo admittendi.	31
Odiosa beneficiorum pluralitas in una eademq; persona.	32
Dispensationes inspiciendæ ut occurratur abusibus.	33
In resignationibus ac permutationibus beneficiorum quæ cura adhibenda.	34
Præstat paucos esse bonos quam multos inutiles sacerdotes.	35
De uisitatione ultimo loco dicendum.	36
D E officio priuato ac publico, uitæq; ac moribus Clericor; generalit. Ca. 1	
Vnde clerici appellatio deriuata.	1
Clericum suo officio intentum esse oportere.	3
Duplex Clericorum ministerium.	4
Biblia a clericorum manibus nunquam deponenda.	5
De horariis precibus indies perlegendis, & reformandis Breviariis.	6
Pro cuiuslibet affectu, non facile nouandum qd in ecclesiastico officio agit.	7
Quo affectu horarias preces persolvere oporteat.	8
Summa deuotione missæ sacrum celebrari oportere.	9
Arguuntur qui pollutâ mente altare domini accedunt.	10
Reuidenda Missalia ac Breviaria.	11
Quæ ornati aut decurtati, uel organorum uel cantorum concentu haud debeant.	12
Quemadmodum Missa legenda.	13
Quid post elevationem Eucharistiæ agendum.	14
Organorum melodia quemadmodum temperanda.	15
Singulis dominicis diebus, quæ ipsis peculiarita sunt officia dicenda.	16
Confessio missæ præambulum, deuote recitanda.	17
Cur sacerdos in altari ministrum habeat.	18
Omnis cultus diuinus summa cum ueneratione peragendus.	19
De uita ac moribus clericorum.	20
Ob quam causam Clerici male audiant ac puniantur.	21
Præcipuæ causæ omnis mali tres.	22
Ambitionem ac fastum Clericali officio maxime repognare.	23
Omnis luxus Clerico interdictus.	24
Clerico non licere uel cauponem agere, uel tabernas, nisi necessitatis causa, intrare.	25
Habitus, seu exterioris corporis, cultus modestia, a clericis exigitur.	26
Mali exempli est, sacerdotem se uenditare in Capellanum delicato laico aut muliercula.	27
Suspecta mulierum cohabitatio Clericis interdicta.	28
Auaritia in clero execrabilis.	29
Honesto artificio uictum quærere clerico licet.	30

Clerici ne mercatores sint, multo minus foeneratores.	37
Damaantur Clerici superstitiosi, scurræ, curiosi ac leuiculi.	37
D E metropolitâis, cathedralib ⁹ & collegiatis ecclesiis, & i ⁹ his ministris. ca. 1	
De officio Decanorum.	2
De officiis in eiusmodi ecclesiis ministrantium.	3
De Canonicorum uita & officio.	4
Quemadmodum preces horariæ aliæq; diuinæ laudes decantandæ.	5
Inter sacra nihil nec cogitadû quidē, quod dei aut ecclesie oculos offendat.	6
Decani templi summa potestas in præuaticatores.	7
Quem oporteat esse uestitum ministrantium in hisce ecclesiis.	8
Decani undequaq; aduigilabunt.	9
Ante omnia uero ut Canonici sacris adsint.	10
Vicarii ut diuinis laudibus decantandis intersint, ad igendi.	11
Ad psonalē residētiā cogēdi, quibus hæc p ⁹ fundationes bñficiorū est iposita.	12
Lucri tantum causa sacris adesse non oportere.	13
Capitula disciplinæ qualiter obseruanda.	14
Officium Decani in rebelles.	15
Contentiosi ad pacem & concordiam per Decanū & Capitulū reuocandi.	16
Pœna aduersus contentiosos pertinaces.	17
Quo tempore Capitulorum quotidianorum cōuentus obseruandi.	18
Volumina statutorum reuidentia.	19
In Capitulis a iuramento facili exactione temperandum.	20
Inter uisitandum de moderandis annis (qui expectatias appellant) uideūdū.	21
Nō oportere a Canonico necesse admissio, pecuniā statutariā duplicatā ob ante Cōmuni necessitati ecclesie, cōmuni tributioe p̄sulēdū. 1. 3. cessore exigi.	22
Tribunalia extra templa collocanda.	24
Opandum, ut deambulationes in hisce ecclesiis prohiberi possint.	25
Theatrales ludos non inferendos templis.	26
Cuiusdam abusus abrogatio.	27
Processionum Collegiatarū ecclesiarum, quæ ad maiorē sūt, moderatio.	28
De processionibus non abrogatis.	29
Quomodo ad anniuersaria Episcopi ordi in maiori ecclesia cōuentiendū sit.	30
Minora ministeria idoneis committenda ac decenter peragenda.	31

D E Parochis ac eorum Vicariis, aliisque uerbi ministris. Cap. 1	
Qui admittendi.	2
Orandus deus ut miset operarios in messem suam.	3
Vnde dinoscere oporteat Pseudo ecclesiasticas.	4
Soli autoritate ordinaria cōprobat, ad uerbi ministeriū admittendi.	5
Qui sunt legitimi parochi, & illos uicarii, modo tñ hi exati pri ⁹ & admitt	6
Fratres mendicantes quatenus admittendi.	6. (sunt. 7

Quam modestiam fratres mendicantes in uerbi prædicatione seruare oporteat.	8
Nō ferendi, q̄ in iurisdictiones & potestates temere ad plebem inuehantur.	9
Abusus est, qui parochi suo officio interdicitur.	10
Fratres mendicantes his synodalibus constitutionibus erant parentes.	11
Dēcet quoq̄, ut fratres eatenus ordinariæ potestati subiiciantur.	12
De semel certo loco destinatis ac admissis non temere retrahendis.	13
Qui nulla legitima autoritate innixi, se uerbi ministerio ingerunt, ut scilicet comparentur.	14
Prohibentur omnes apostata monachi ignoti ac peregrini spectuologi.	15
De Terminariis, quatenus admittendi.	16
Priuegijs fratrum nihil derogatur.	17
Monachorum ecclesiæ per seculares (ut uocant) presbyteros gubernanda.	18
D E uita ac moribus parochorum.	Cap. F.
Vita ut doctrinæ in parochi conueniat necessarium.	2
Pastorem gregis exemplum esse oportere.	3
Utanda parochi in primis auaritia.	4
Parochi familiaris reprehensibilem esse debere.	5
Parochi luxus omnino cauendus.	6
Pudicitia seruanda parochi.	7
Quæ fugienda, & quæ seruanda parochi.	8
D E dissimulatione uerbi.	Cap. I
Quid parochi meditandum.	2
Fidelitas in primis in parochi requiritur.	3
Quis sit fidelis uerbi dispensator.	4
Omnis scriptura ad geminam charitatem exigenda.	5
Summa euangelicæ prædicationis.	6
Parochi caritatis sollicitudine in prædicatione uerbi utendum.	7
Quemadmodum sermo temperandus.	8
Quid cauendum inter concionandum.	9
Nihil aut fabulosum aut suspectum adferendum.	10
Loguacitas uitanda.	11
Quemadmodum parochum aduersus hæreticos pugnare oporteat.	12
A contumacis & contumacis abstinendum.	13
Incontentiosis dogmatibus quomodo docendus populus sapere.	14
Qualem oportet esse parochum in reprehendis criminibus.	15
Manifesta reprehensio utriusq̄ potestatis uitanda.	16
Quomodo corripiendi magistratus.	17
Admonendus populus ut oret pro magistratibus.	18
Notantur qui secus docent.	19
Summa doctrinæ Christianæ in Enchiridion contrahenda.	20
Enchiridion quæ docebit.	21

Enchiridion quæ docebit.	21
Ordo concionandi, quem simpliciores sequentur.	22
Sanctorum historiae quatenus attingenda.	23
Allegoriae quomodo explicandae.	24
Quomodo finienda concio.	25
Quid recitandum finita concione.	26
Quomodo finita concione populus excitandus ad orandū pro defunctis.	27
D E administratione sacramentorum. Cap. I.	
Instruendus populus, qd agat in cuiuslibet sacramenti exhibitione.	2
Quid agatur in baptismo.	3
Cuius sint admonendi susceptores infantis.	4
Populus docendus, quid uelint externa signa.	5
Quomodo accedendum ad baptismum.	6
Baptismus in facie ecclesiae peragendus.	7
In confirmationis exhibitione quid docendum.	8
Quomodo ad sacramentum confirmationis accedendum.	9
Cuius sint admonendi susceptores confirmati.	10
De moderandis donariis, quæ susceptores infanti- bus donant.	11
Docendus populus de signis externis.	12
De sacrosancta Eucharistia.	13
Quid docendus populus in huius sacramenti administratione.	14
Quibus permissum est utranq; speciem, laicum participare oportere, quo- modo docendi.	15
De ueneratione sacrosanctæ Eucharistiae.	16
Quo tantum miraculum in hoc sacramento fiat, populus docendus.	17
Quomodo admonenda plebs ad sumendam Eucharistiam accedens.	18
Qui ad hoc sacramentum participandum admittendi.	19
Quatenus alteri q̄ suo parochio confessus, ad Eucharistiam admittendus.	20
Intra annum saltem semel communicandum.	21
Quoq; admoneri populus hoc sacramentū participaturus maxime debeat.	22
Docendus quoq; cur hoc sacramentū sub specie panis & uini institutū sit.	23
Quo singulis dominicis diebus plebs ad audiendā missam se preparabit.	24
Docendus populus generatim, quid agatur in missa.	25
Corripiendus abusus eorū, qui ante finitā missam irreuerenter discedunt.	26
Docendus populus, quale sit missa sacrificium.	27
Exequiæ ac Missæ pro defunctis, quando & cum qua admonitione cele- brandæ.	28
Qui ad exequias euocandi.	29
D E poenitentiae partibus.	30
Prima poenitentiae pars Contritio in suggesto semper pertractanda.	31
Neminem non ad poenitentiam inuitari.	32
Presbyter qui a confessionibus est, qualis esse debeat.	33

Quid contentem docebit presbyter confessorius.	34
Remedium pro ratione morbi adhibendum.	35
Nimis anxii quomodo tranquillandi.	36
Moderatio in casibus reseruat.	37
Publice poenitentia eius in ecclesiam reuocandus.	38
Recitata confessione, quid agendum per parochum.	39
In matrimonii sacramento quid agatur.	40
Quemadmodum monendi sunt, qui matrimonium contrahere affectant.	41
Matrimonium tria complecti.	42
Pium uorum & in clandestino contrahentes censura.	43
Comunctio coniugium in facie ecclesie peragenda.	44
Peregrinos & ignotos sine legitimo testimonio non coniungendos.	45
In gradibus consanguinitatis & affinitatis, Concilium generaliter obseruandam.	46
Rudicra tollenda.	47
De sacro ordine dictum esse prius.	48
Cur adhibeatur extrema unctio.	49
Quomodo impedienda unctio extrema.	50
A sepultura nemo in comunione discedens, repellendus.	51
Quam ad inuisionem in sepulturis & exequiis fieri oportet.	52
D E uictu parochorum.	Cap. I.
Parochis uictus necessarius suppeditandus.	2
Vicarios quos uocant, ex preuentibus ecclesie congruam sustentationem recepturos.	3
Qui ecclesias unitas habent, Vicariis perpetuis portionem congruam assignare oportere.	4
Si redditus non suffecerint, quid agendum.	5
Denarius consuetus, sed duplicatus pendendus.	6
Laudabilem consuetudinem Agrippinae Colonie per hanc non abrogari.	7
D E constitutionibus ac consuetudinibus ecclesiasticis.	Cap. I.
Ieiunia ab ecclesia indicta, reuerenter obseruanda.	2
Irrifores ecclesiasticorum ieiuniorum reselluntur.	3
Ecclesie constitutionem charitati cedere.	4
Quid in ieiunio potissimum spectandum.	5
Redarguuntur qui quadragesime obseruationem contemnunt.	6
Exortationes & rogationes cur institutae, & quo populus admonendus sit.	7
Processiones in terra supra ecclesiarum peragenda.	8
Admonendus populus, cur feriae institutae.	9
In feriis soli deo uacandum.	10
Dies dedicationis templo extra Coloniam uno die ubiq; celebrandus, & quomodo fit admonendus populus.	11
Cur templa & altaria consecrentur.	12

Populus docendus, quid agatur & significetur in consecratione templorum
& altarium. 13

Cur benedicantur campanae. 14

Docendus populus, ut signatis potius q̄ signis inhaereat. 15

Quicquid in cerimonia ad abulum spectat, caute ac diligenter cavendum. 16

Cur reconcilietur templum, aut coemeterium. 17

Quae pollutio reconciliationem requirat. 18

Quorum sumptu & expensis reconciliatio facienda. 16

Immunitatem ecclesiasticam in duos potissimum finem esse. 20

Quemadmodum fraternitates reformandae sint. 20

De uita ac conuersatione monastica. Cap. 1

Neminem monachum, professio non tenet alligandum. 2

Admonendi parentes, ne liberos inuicem in monasterium detudant. 3

Quo affectu monastica uita amplectenda. 4

In monasteriis habendus, qui doceat legem domini. 5

Verbi praedicatorum in monasteriis esse oportere. 6

Monachi bonae indolis ad Academias mittendi. 7

Montales non esse alligandas, ut nulli alii, quam suo (ut uocant) patri aut

praeposito confiteantur. 8

Mutaram esse palatium faciem monasteriorum, ac usuratum hospitii ius

simul cum accessu moderandum. 9

Visitatio monasteriorum necessaria. 10

Sumptuosi montaliu Praepositi abrogandi, & frugales economi constituedi. 11

In monasteriis montalium uictum ac mensam comunem esse oportere. 12

De Praepositis solitarie commorantibus. 13

Visitandae domus fratrum Teuthonicorum, diui Johannis, Baptistae &

Antonitarum. 14

De uita & conuersatione monachorum. 15

Monachorum studia, atq; exercitationes quales esse oporteat. 16

Monachos uagos sub custodia retinendos. 17

Litteras priuatas monacho aut monacha iniussu Abb. resignare non licet. 18

Canonissarum secularium mores reformandi. 19

De hospitalibus & orphanatropiis, alijsq; id genus pijs locis. Cap. 1

In hospitalibus in primis animae curanda, deinde corpus. 2

In hospitalia qui recipiendi. 3

In hospitalia pauperes et loci, ubi p̄stituta sunt potissimum recipiendos, &c. 4

Mendicantibus ualidis hospitalia clausa, & mendicitatem intradictam esse

oportere. 5

Magistrorum hospitalium parui affectus damnantur. 6

Quam grauitate peccent, qui ex pauperum uictu se ditant. 7

De scholis, typographis, ac bibliopolis. Cap. 1.

Scholae inter uisitandum repurgandae, ac instituendae. 2

Qui hinc

Apud singulas ecclesias habendus uir eruditus, q̄ clericos ei⁹ ecclesie istituat.	3
Qui huic uiro uictum suppeditabunt.	4
Quemadmodum Academiae instaurari ac studia ali possint.	5
Pium uotum ad studia subleuanda.	6
Decretalem Honorii tertii, quoad eius fieri potest, renouari æquum esse.	7
Quid curandum ad Academicis.	8
Nihil imprimendum aut uendendum, nisi reuisum prius.	9

D E iurisdictione ecclesiastica contentiosa.	Cap. 1.
Excommunicationis origo & præcipuus usus.	2
Cur passim in omnes inobedientes excommunicationis censura distringi cœperit.	3
Vsum excommunicationis in publice criminosos in lucem reuocandum.	4
Quid cauendum in decernenda excommunicationis censura.	5
Excommunicatos uitandos.	6
Non passim contra omnes delatos per Fiscales inquirendum.	7
Manifesti criminosi pro quaestu nequaquam ferendi	8
Clerici grauissimoz criminum rei, secundũ canonicas sanctiones puniendi.	9
De testamentis insinuandis, approbandis ac exequendis.	10
Bona presbyteri ab intestato defuncti, in piam causam conuertenda.	11
Portio quæ Archiepiscopo soluitur, minime gratis.	12
Iuramentorum facilis exactio in iudiciis refrenanda.	13
Formula inquirendi hæreticos delinenda.	14

D E uisitatione ac synodis Archiepiscopalib⁹, Archidiaconalibusq̄.	Cap. 1.
Quo ordine uisitatio instituenda.	2
Quæ ubiq̄ corrigere oporteat.	3
In primis reformandos esse Decanos.	4
Inquietos & prælatis rebelles, corripiendos	5
In monasteriis quomodo abusus percipiendi.	6
In uisitatione parochiarum quid agendum.	7
Habenda concio per uisitatores.	8
Interrogandus parochus, quo titulo ministerium gerat.	9
De uita, moribus & doctrina inquirendus.	10
De habitu, tonsura ac reliquis externis uidendum.	11
Nam hæresis quæptim serpat diligenter inuestigandum.	12
Num agantur alia, quæ cum dei & ecclesie institutis pugnent, despiciendum.	13
De puerorum institutione, & hospitalium cura quaerendum.	14
Vitia quibus assueuerint parochiani, acriter corrigenda ac reseruanda.	15
De officio parochi inquirendum.	16
Synodus episcopalis anno bis habenda.	17

CAP. CONCILII PROVIN. COLONIEN.

Quid agendum in synodo episcopali.	18
De synodis Archidiaconalibus ac ruralibus.	19
Officiales Archidiaconoz & Decanos rurales, uiros graues esse oportere.	20
Synodi Archidiaconales antiquitatem quandam præ se ferunt.	21
Abusus in synodorum Archidiaconalium ac ruralium obseruationi.	22
Inter uisitandum abusus corrigendi.	23
Procuracionem suo officio recte fungentibus pendi æquum esse.	24

SERIES CHARTARVM.

ABCDEF GHIKLMNOPQRSTVXYZ.
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP
QQ RR SS. QQ Duernius, Cæteri Quaternus.

Veronæ Apud Antonium Putelletum.
M. D. XLI.

